

مڪمل 36 ٽي سيڙي

شاهه جو رسالو

(شاهه جي سوانح ۽ فڪر سميت
پنجاهه قلمي ۽ جملي چاپي رسالن
سان پيڙيل متن ۽ معنيٰ وارو
زيرن زيرن سان سڄو صحيح رسالو)

محقق ۽ شارح
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

Sindhica
سنڌيڪا

شاه جو رسالو

(شاه جي سوانح ۽ فڪر سميت پنجاه قلمي ۽
جملي چاپي رسالن سان پيٽيل متن ۽
معني وارو زيرن زيرن سان سڄو صحيح رسالو)

محقق ۽ شارح
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

Sindhica
سنڌيڪا

ڪتاب نمبر

310

سڀ حق ۽ واسطا محفوظ

137014

پهريون ڇاپو: 2009ع
ٺهون ڇاپو: 2012ع
ڪتاب جو نالو: شاھ جو رسالو
محقق ۽ شارح: ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ
ڇپيندڙ: آزاد ڪميونيڪيشنز، ڪراچي
ڇپائيندڙ: سنڌيڪا اڪيڊمي ڪراچي

قيمت: =/رييا

800

“Shah Jo Risalo”

(Poetry of Shah Abdul Latif Bhitai)

Research by: Dr. Nabi Bakhsh Khan Baloch

Published by: Sindhica Academy,

B-24, National Auto Plaza, Marston Road,

Karachi-74400 Phone: 021-32737290

www.sindhica.org

Email: sindhica_academy@yahoo.com

اسٽاڪسٽ

سنڌيڪا بوڪ شاپ، 19 بلڊي پلازه گھنٽا گھر چوڪ سکر فون: 071-5628368،

سنڌيڪا بوڪ شاپ، جتوئي منزل حيدر چوڪ حيدرآباد فون: 03013594679 -

العماد بوڪ سيلرز، اردو بازار، ڪراچي فون: 0212214521، 0300-343115

ڪتاب مرڪز فريئر روڊ، عزيز ڪتاب گھر بئراج روڊ، سکر - علمي ڪتاب گھر، ڪاٺياواڙ بوڪ اسٽور اردو بازار ڪراچي - سنڌي ادبي بورڊ بوڪ شاپ، تلڪ ڇاڙهي حيدرآباد - شاھ لطيف بوڪ شاپ، پٽ شاھ - عثمانيه لائبريري، چنڀاڻي ڪنڊيارو، قاسميه لائبريري ڪنڊيارو - نيشنل بوڪ اسٽور، نوراني بوڪ ڊپو بندر روڊ، رابيل ڪتاب گھر اسٽيشن روڊ، رهبري ڪاڪيڊمي رابعا سينٽر بندر روڊ لاڙڪاڻو - رحيم ڪتاب گھر مھراڻ چوڪ بدين - مدني اسلامي بوڪ اسٽور نئون چوڪ دادو، ممتاز ڪتاب گھر دادو - حافظ بوڪ اسٽور مسجد روڊ، خيرپور ميرس - سعيد بوڪ اسٽور، گل ڪتاب گھر لکي در شڪارپور - المھراڻ ڪتاب گھر، زاهد بوڪ ڊپو، سانگھڙ - سيد ماس ميگا اسٽور، جيڪب آباد - سرتاج ۽ گلزار بوڪ اسٽور، ڪنڌڪوٽ - ميمڻ بوڪ اسٽور، شاهي بازار نوشهروفيروز - ڪنول ڪتاب گھر، مورو، سنڌ ڪتاب گھر، مورو - حافظ اينڊ ڪمپني، لياقت مارڪيٽ، نواب شاھ - ٿر ڪتاب گھر، عمر ڪوٽ - ديدار بوڪ ڊپو، ٽنڊوالھيار - رفعت بوڪ هائوس، ماتلي - مڪتبہ يوسف، ميرپورخاص، فون: 0300-3319565، عطار ڪتاب گھر، بدين، مھراڻ ڪتاب گھر، عمر ڪوٽ، حافظ ڪتاب گھر، ڪپرو،

لکپڙهه ۽ وي پي ڌرمي گھرائڻ لاءِ

سنڌيڪا اڪيڊمي

B-24، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ ڪراچي 74400

عنوانن جي فهرست

هـ-و

ناشر طرفان

ز

شڪريہ ادائي

تعارف: شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ رحه تي هڪ صديءَ کان هلندڙ

ط-ع

تحقيق جي تڪميل

ف-ق

مهاڳ

۴۴-۱

شاھ عبداللطيف جي سوانح حيات

۶۲-۴۷

■ سُرِ ڪلياڻ

۷۹-۶۳

■ سُرِ يمن

۸۹-۸۰

■ سُرِ ڪنڀات

۹۸-۹۰

■ سُرِ بروو

۱۱۱-۹۹

■ سُرِ سامونڊري

۱۲۴-۱۱۲

■ سُرِ سري- راڳ

۱۲۷-۱۲۵

■ سُرِ گهاٽو

۱۳۴-۱۲۸

■ سُرِ ڪاهوڙي

۱۳۹-۱۳۵

■ سُرِ ڪاپائي

۱۴۶-۱۴۰

■ سُرِ بلاول

۱۵۲-۱۴۷

■ سُرِ پرياتي

۱۵۹-۱۵۳

■ سُرِ ڪارايل

۱۷۲-۱۶۰

■ سُرِ ڏهر

۱۹۳-۱۷۳

■ سُرِ آبري

۲۰۶-۱۹۴
 ۲۲۱-۲۰۷
 ۲۳۰-۲۲۲
 ۲۵۲-۲۳۱
 ۲۷۰-۲۵۳
 ۲۷۷-۲۷۱
 ۲۸۵-۲۷۸
 ۲۹۳-۲۸۶
 ۳۰۲-۲۹۴
 ۳۰۷-۳۰۳
 ۳۳۰-۳۰۸
 ۳۴۸-۳۳۱
 ۳۷۷-۳۴۹
 ۴۰۳-۳۷۸
 ۴۱۲-۴۰۴
 ۴۲۱-۴۱۳
 ۴۳۱-۴۲۲
 ۴۳۴-۴۳۲
 ۴۳۸-۴۳۵
 ۴۴۷-۴۳۹
 ۴۴۹-۴۴۸
 ۴۵۰-۴۵۰
 ۴۵۲-۴۵۱
 ۴۵۹-۴۵۳
 ۴۶۲-۴۶۰

■ سُر معذور
 ■ سُر دیسی
 ■ سُر کوهیاری
 ■ سُر حسینی
 ■ سُر راڻو
 ■ سُر لیلان
 ■ سُر کاموڌ
 ■ سُر سورڻ
 ■ سُر رپ
 ■ سُر پورب
 ■ سُر رامکلی
 ■ سُر آسا
 ■ سُر مارئي
 ■ سُر سنهڻي
 ■ سُر سارنگ
 ■ سُر کيڏارو
 ■ سُر ڌناسري
 ■ سُر شينه کيڏارو
 ■ سُر هير رانجهو
 ■ سُر پيراڳ هندي
 ■ سُر ڍول ماروي
 ■ سُر بسنت
 ■ ٽيه اڪري سسئي
 ■ تمر فقير جو ڪلام
 ■ ڪلام فارسي

پبلشر نوٽ

شاھ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو رسالو پنهنجي ٻوليءَ، توڙي فڪر ۾ اسان سنڌين جي لاءِ حيات جو پيغام آهي. جيستائين رسالو باقي آهي تيستائين اسان کي ڀٽڪائڻ ۽ مٽائڻ وارن جون ڪوششون هرگز ڪامياب نه ٿينديون. شاھ ڀٽائي رسالي کي ”آيتون آھين“ سڏيو، جيئن جيئن اسان انهيءَ رسالي مان آيتن جو پيغام ۽ فڪر پنهنجي لاءِ سرچشمو بڻائينداسون تيئن تيئن اسان جي انفرادي زندگي ۽ اجتماعي حيات ۽ شعور سگھارا ٿيندا ويندا. انهيءَ ڪري اسان سڀني ساڃاھ وندن جو فرض آهي ته جيڪي ماڻهو ڀٽائيءَ جي ”آيتون آھين“ واري فڪر ۽ شعور جي انحراف جي دڳ تي هلڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، پنهنجي نئين نسل کي انهن واري چالبازين کان بچايون. اسان جي ڪيترن نسلن انهيءَ انحراف جي سزا پوڳي آهي ۽ هي دور وري آفاقي حقيقتن ۽ سچائين کي ابلاغ جي ذريعن سان پٽرو ڪري رهيو آهي ۽ اهي حقيقتون فڪر، دانش ۽ شعور کي جهنجھوڙي رهيون آهن. مرحوم شيخ اياز انهن حقيقتن جي آشڪاريءَ جو برملا اظهار ڪندي چيو هو ته ”ڀٽائيءَ جو دڳ ٺيڪ آهي، ٻيا ورن وڪڙن وارا دڳ تو کي ڀٽڪائيندا رهندا.“

اسان سنڌيڪا جي طرفان مسلسل ڪوشش پئي ڪئي آهي ته شاھ سائين جي رسالي کي عام ڪيون ۽ ان آفاقي پيغام کي سنڌ جي هر ماڻهوءَ تائين پهچايون. ان سلسلي ۾ لطيفيات جي حوالي سان سورهن ڪتابن جي مستقل سيريز ڇاپي چڪا آهيون.

هيءُ رسالو ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي لڳاتار عالمائين ڪوششن جو نرالو علمي شاهڪار آهي. بلوچ صاحب سالن جا سال علمي عرق ريزي ڪري شاھ جي رسالي جو مستند متن تيار ڪيو هو جيڪو ڏهن جلدن ۾ فڪر توڻي لغت جي تحقيق، تنقيد ۽ ڀيٽا سان مختلف وقتن تي شايع ٿيندو رهيو. آخر ۾ ڊاڪٽر بلوچ صاحب پنهنجي حياتيءَ ۾ ئي شاھ جو ڪلام مستند متن ۽ رسالي جو ڪلام گڏائي ڪلچر ڊپارٽمينٽ جي تڏهوڪي سيڪريٽري محترم شمس جعفرائي جي ذريعي 2009ع ۾ شايع ڪرايو، اها اشاعت سنڌ ۾ بيحد مقبول ٿي ۽ جلد ئي ناياب ٿي وئي.

هينئر ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ يادگار ڪاميٽيءَ فيصلو ڪري هن رسالي جي اشاعت جو ذمو سنڌيڪا اڪيڊميءَ جي حوالي ڪيو آهي جنهن لاءِ اسان ڊاڪٽر بلوچ جي گهرياتين ۽ ڪاميٽيءَ جي سڀني ميمبرن جا بيحد شڪرگذار آهيون. خاص طور تي محترم پروفيسر محمد يوسف شيخ، سائين عبدالغفار سومري ۽ ڊاڪٽر بلوچ جي پوٽي جناب محمد راشد بلوچ هر مرحلي تي هن رسالي جي اشاعت لاءِ نگراني ۽ رابطي ڪاريءَ جا وڏا ورڙ ڪيا.

اسان کي اميد آهي ته شاھ جي رسالي جو هي مستند متن شاھ جي عاشقن لاءِ فڪري رهنمائي، شخصي ۽ اجتماعي سڌاري ۽ قومي ترقيءَ جي لاءِ هڪ اهم ماخذ بڻبو جنهن سان موجوده دور جي نفسي مونجهارن، ويڳاٽپ ۽ ابتر جي خاتمي ۾ ڀرپور مدد ملي سگهندي.

نور احمد ميمڻ
چيئرمين
سنڌيڪا اڪيڊمي

شڪريي ادائي

هڪ ئي جلد ۾ سمايل هي شاه جو رسالو، پنجاه قلمي رسالن ۽ سورهن چاپي رسالن سان پيٽيل وڏي تحقيق آهي، جنهن ۾ سڀ سر شامل آهن ۽ سڄو ڪلام زيرن زيرن سان صحيح صورت ۾ بيهاريو ويو آهي. هن رسالي جي خوبي ۽ خصوصيت بابت گهڻو چوڻ جڳائي پر آءُ ان کي ٿورن لفظن ۾ چوڻ چاهيان ٿو، حالانڪ شاه صاحب چئي ويو آهي ته ”پلئ پايو سچ، آچيندي لڄ مران.“ هي رسالو ٽن خاص خوبين سان سينگاريل آهي: ڪلام جي ڪاٺي جي لحاظ سان جامع آهي، صحت جي لحاظ سان مستند آهي، ۽ تحقيق جي لحاظ سان معياري آهي.

هن ڪم کي ڪاميابيءَ تائين پهچائڻ ۾ پهريون ڪردار منهنجي پنهنجي ذوق ۽ جذبي جو آهي، پر ٻين به گهڻن سڃڻ مون کي سهارو پئي ڏنو آهي جن سڀني لاءِ منهنجي دل ۾ جايون آهن. مون کي دلي خوشي ٿي آهي جو منهنجي حياتيءَ ۾ هي وڏو ڪشالو ۽ ڪارنامو پورو ٿيو جنهن سان شاه عبداللطيف (رح) جهڙي عظيم انسان ۽ سندس الهامي ڪلام جو ڪنهن حد تائين حق ادا ٿيو. آءُ هن ڪاميابي جي موقعي تي پنهنجي والد مرحوم علي محمد خان کي ياد ڪندي سندس شفقت ۽ محبت کي وڏي پيار سان مڃان ٿو. آءُ اڃان ڇهن مهينن کن جو ڄاول هوس جو هن سائين هي جهان ڇڏيو پر وڃڻ ويل وصيت ڪيائين ته ”منهنجي پٽ کي پڙهائجو.“ منهنجي چاچي مرحوم ولي محمد خان جا احسان جو اهو قول پاڙيائين ۽ آءُ ايترو پڙهي پيس جو سندن مهر ۽ محبت جي ساڃاه طور اڄ هي چند لفظ لکي سگهان ٿو.

هن موقعي تي خاص طرح، آءُ جناب ڊاڪٽر عبدالغفار سومري جو ممنون آهيان جنهن شاه جي رسالي بابت هن کان اڳ وڏي تحقيق وارن جلدن جي تياري توڙي ڇپائي ۾ مدد ڪئي، ۽ ان بابت وڏي تحقيقي رٿا جي ڪاميابيءَ تي پڪن پختن دليلن سان مقالو لکيو، ۽ هاڻي هن جامع مستند ۽ معياري رسالي جي اشاعت جو تعارف ڪرايو آهي.

خادم العلم
نبي بخش
(ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ)

علامہ آء - آء قاضي چيئر
سنڌ يونيورسٽي
حيدرآباد سنڌ
15 - محرم 1429ھ
13 جنوري 2009ع

تعارف

شاه عبداللطيف ڀٽائيءَ رح تي هڪ صديءَ کان هلندڙ تحقيق جي تڪميل

سنڌي ٻوليءَ جو عظيم شاعر شاه عبداللطيف ڀٽائي سال 1102ھ/1690ع ۾ ڄائو، ۽ 1165ھ/1752ع ۾ وفات ڪيائين. هو دنيا جي انهن ڳاڻ ڳائين شاعرن مان آهي، جن پاڻ کاغذ قلم کڻي شاعري نه ڪئي ۽ نه وري ٻين کي چئي ان کي لکرايو، جيئن مولانا رومي، جنهن جي مثنوي چويهه هزار شعرن تي مشتمل آهي، ان لاءِ روايت آهي ته هو پاڻ شعر چوندو ويندو هو ۽ سندس خاص مصاحب اهو لکندا ويندا هئا. دراصل شاه لطيف جو سمورو ڪلام هڪ خاص ڪيفيت جي پيداوار هو، جيڪو سندس حاضريءَ ۾ ويٺل فقير ٻڌڻ ۽ ورجائڻ سبب ياد ڪري وٺندا هئا. اهو ان ڪري ممڪن هو ڇو ته شاه جي زندگيءَ ۾ ئي راڳ هڪ مستقل روايت ۽ رسم طور نظر اچي ٿو. اهو ئي سبب آهي جو شاه عبداللطيف لاءِ ٻه ڏند ڪٿائون خاص طور تي مشهور ٿي ويون هڪڙي اها ته هن پنهنجو سمورو ڪلام وفات کان اڳ ڪراڙ ڍنڍ ۾ ٻوڙائي ڇڏيو ۽ ٻي اها ته هو اُمي يعني اڻپڙهيل هو. بهرحال، شاه جي شاعريءَ جو سندس زندگيءَ ۾ لکيل يا لکرايل مجموعو نه مليو آهي ۽ پهريون مڪمل مجموعو ”گنج“ جي صورت ۾ ملي ٿو، جيڪو 1207ھ يعني شاه صاحب جي وفات کان ٻائيتاليهه سال پوءِ جو لکيل آهي، جيئن ”گنج“ لفظ مان ظاهر آهي ته اهو اهڙو مجموعو آهي، جنهن ۾ شاه جي ڪلام کان سواءِ سندس حاضريءَ ۾ ڳايل ٻين فارسي، هندي ۽ سرائيڪي يا پنجابي شاعرن جو ڪلام موجود نظر اچي ٿو. ”گنج“ جي خاص ڳالهه اها آهي ته شاه لطيف کي مثنوي روميءَ سان جيڪا محبت هئي، ان لحاظ کان گنج جي شروعات به مثنويءَ جي پهرئين شعر سان مناسبت رکندڙ بيت سان ڪئي ويئي. مثنويءَ جو اهو شعر هن ريت آهي:

بشنو از ني چون حكايت مي ڪند
و از جدائيهـا شكايت مي ڪند

گنج جو پهريون بيت هن ريت آهي:

وڍيل ٿي وايون ڪري، ڪنل ڪوڪاري
هن پن پنهنجا ساريا، هوءَ هنجون هوتن لاءِ هاري

اهڙيءَ طرح ٻيا فارسي شاعر جن جو ڪلام گنج ۾ شامل آهي تن ۾ سنائي ۽ حافظ قابل ذڪر آهن. ازانسواءِ سنڌي اساسي شاعرن قاضي قادن، شاه ڪريم، شاه لطف الله ۽ شاه عنايت رضويءَ جو ڪلام پڻ گڏيل آهي. شاه جو رسالو پهريون ڀيرو مڪمل صورت ۾ سال 1283ھ/1867ع ۾ بمبئيءَ مان ليٽو پريس تي ڇپجي پڌرو ٿيو ۽ ان کان پوءِ لاڳيتو ڇپيو رهيو. تاهم ان کان اڳ يعني 1207ھ کان 1283ھ واري مٺي صديءَ جي عرصي دوران توڻي ان کان پوءِ

شاه جو رسالو پنهنجي عام مقبوليت سبب ويجهڙائيءَ واري زماني تائين قلمي صورت ۾ لکيو ۽ لکرايو ويو. بهرحال وڏي ڳالهه اها ته انهن سڀني قلمي توڙي چاپي رسالن ۾ گهڻو اختلاف نظر اچي ٿو. مثلاً، ’پهرئين يا اوائل دور وارا رسالا، جن کي 1207ھ تائين شمار ڪجي ته اهي سڀ جا سڀ ”سُر سسئيءَ“ سان شروع ٿين ٿا. ليڪن 1250ھ کان پوءِ وارا سڀ قلمي رسالا ”سُر ڪلياڻ“ سان شروع ٿين ٿا. ٻي وڏي ڳالهه ته شروعاتي رسالن ۾ سواءِ ”گنج“ جي سڀني ۾ بيتن جو تعداد گهڻو گهٽ ۽ پوئين دور وارن رسالن ۾ اهو ٻيڻ تي پهچي ٿو. مثلاً: شروعاتي قلمي رسالن ۾ بيتن جو تعداد مشڪل سان ٻه هزار ۽ وٽن جو تعداد هڪ سو کان گهٽ آهي ته پوئين رسالن ۾ اهو تعداد چار هزار بيت ۽ ٽي سو وٽن کان به وڌي وڃي ٿو. اهڙيءَ طرح ڪن قلمي نسخن ۾ سرن جو تعداد ٽيهه آهي ته ڪن ۾ وري اهو چئيهين کان به مٿي آهي.

ساڳيءَ ريت چاپي رسالن جي حالت به ڪا بهتر ڪانه هئي. بمبئيءَ مان جيڪي رسالا ڇپيا، انهن ۾ به بيتن جو تعداد گهٽ وڌ ٿيندو رهيو. سال 1913 ۾ مرزا قليچ بيگ جي مرتب ڪيل رسالي ۾ بيتن جو تعداد 4163 ۽ وايون 240 آهن ته مطبع صفري بمبئيءَ واري چاپي ۾ اهو انگ ترتيبوار 4187 ۽ 237 آهي. چاپي رسالن ۾ شايد اهو وڌ ۾ وڌ تعداد هو.

انهيءَ پس منظر ۾ شاه جي رسالي تي پهريون ڀيرو جديد انداز ۾ تحقيق جو آغاز ويهين صديءَ جي ٽئين ڏهاڪي ۾ ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ ڪيو ۽ انهيءَ ڪم ۾ ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽو ساڻس گڏ ٻانهن ٻيلي ٿي رهيو، جنهن جو پاڻ مقدمي ۾ ڪليءَ دل سان اعتراف ڪيو اٿس. ڊاڪٽر گربخشاڻي جيئن ته ولایت ۾ رهي ڊاڪٽريٽ جي ڊگري وٺي آيو هو، ان ڪري تحقيق جي جديد طريقن کان واقف هو. هن پهريون دفعو اهو محسوس ڪيو ته شاه جي رسالي ۾ جيڪو ٻين شاعرن جو ڪلام آيل آهي، تنهن کي شاه جي پنهنجي ڪلام کان الڳ ۽ ڌار ڪري نج شاه جي ڪلام کي شايع ڪيو وڃي. انهيءَ تحقيق جي نتيجي ۾ پهريون جلد 1923ع ۾، ٻيو 1924ع ۾ ۽ ٽيون 1931ع ۾ شايع ٿيا. پهرئين جلد جي تياريءَ ۾ چئن نسخن (ٻن قلمي ۽ ٻن چاپي)، ٻئي جلد ۾ هڪ وڌيڪ قلمي نسخي ۽ ٽئين جلد ۾ اڃا هڪ وڌيڪ قلمي نسخي کي سامهون رکيو ويو. بهرحال انهن ٽن جلدن ۾ ڪل ارڙهن سر مڪمل ٿي سگهيا. ليڪن وڏي ڳالهه هيءَ ته پهريون ڀيرو انهن سرن جي شرح به لکي وئي. گربخشاڻي اهو پهريون عالم هو، جنهن شاه جي بيتن جي شرح يا سمجهاڻي پڻ ڏني ۽ اشتقاق ڪڍي، لفظن جون معنائون ڏنيون. ازان سواءِ هو پهريون شارح هو، جنهن مثنوي روميءَ جي حوالي سان شاه جي وڌ ۾ وڌ بيتن جي قابل قدر سمجهاڻي پيش ڪئي. پر نهايت افسوس جي ڳالهه آهي ته اهو اڀڙو وڏو ڪم پاڻيءَ تڪميل تي نه پهچي سگهيو، جنهن جو ممڪن سبب اهو ئي هو ته ان وقت جي ادبي حلقن، هندو توڙي مسلمانن طرفان مٿس سخت تنقيد ڪئي وئي.

شاه جي رسالي تي اها غير مڪمل تحقيق ٿي هئي، جو 1951ع ڌاري ”سنڌي ادبي بورڊ طرفان اهو ڪم نئين سر ڊاڪٽر دائود پوٽي جي حوالي ڪيو ويو. جيئن هو پنهنجي هڪ مضمون ۾ لکي ٿو ته هن اهو ڪم 1952ع ۾ پٽ شاه تي گنج شريف جي پيٽ ڪرڻ سان شروع ڪيو ۽ ان جون مختلف پڙهڻيون مرزا قليچ بيگ واري چاپي نسخي ۾ درج ڪندو ويندو هو. سال 1958ع جي ماهنامي نئين زندگي جي هڪ مضمون ۾ ڊاڪٽر دائود پوٽي لکيو ته هن وقت تائين يعني گذريل نون سالن ۾ شاه جي رسالي جا تقريباً ٽيهه قلمي نسخا پيٽي چڪو آهيان. ليڪن اوچتو ڊاڪٽر دائود پوٽي نومبر 1958ع ۾ رحلت ڪئي ۽ اهو ڪم ائين غير مڪمل رهجي ويو.

ڊاڪٽر دائود پوٽي جي وفات کان پوءِ اهو احساس پاڻ وڌيڪ شدت سان ظاهر ٿيڻ لڳو ته شاه جي رسالي تي هلندڙ تحقيق کي ڪيئن مڪمل ڪيو وڃي. آخر 1966ع ۾ پٽ شاه ثقافتي مرڪز ڪميٽي ان ڪم جي اهميت کي محسوس ڪندي اهو ڪم ڊاڪٽر بلوچ صاحب جي هڪ پيش ڪيل تجويز جي روشني ۾ سندس حوالي ڪيو. ڊاڪٽر بلوچ جي لکڻ موجب اهو ڪم ٻن مرحلن ۾ مڪمل ٿيڻو هو. پهرئين مرحلي اندر شاه جي رسالي ۽ سوانح بابت ماخذ

گولي تحقيقي انداز ۾ شايع ڪرڻا هئا. ٻئي مرحلي ۾ شاهه جي رسالي جي ”جامع، مستند ۽ معياري متن“ کي مڪمل ڪرڻ هو. پهرئين مرحلي دوران تحقيق ڪندي شاهه جي رسالي جا ٽن قسمن جا متن معلوم ٿيا، جيڪي تحقيقي انداز ۾ ڇاپي پڌرا ڪيا ويا ته پلي مستقبل ۾ حوالي جي لاءِ اهي به هر محقق جي آڏو هجن.

(الف) سال 1969ع ۾ برٽش ميوزيم ۾ رکيل شاهه جي رسالي جي اوائل نسخي کي شايع ڪيو ويو، جنهن کي ڊاڪٽر گربخشاڻي پنهنجي غير مڪمل تحقيق ۾ پڻ استعمال ڪيو هو. اهو نسخو گنج کان اڳ يعني ٻارهين صديءَ جي آخر جو آهي.

(ب) سال 1974ع ۾ راڳنامي جي روايت يعني سرڪلياڻ سان شروع ٿيندڙ 69-1270ھ دوران لکيل ٽن قلمي نسخن کي ڀيٽي هڪ مثالي متن شايع ڪيو ويو ۽ حاشين ۾ مختلف پڙهڻيون ڏنيون ويون.

(ج) سال 1977ع ۾ سرسئيءَ سان شروع ٿيندڙ اوائل دور (1165-1207ھ) جي ڏهن قلمي نسخن کي ڀيٽي هڪ ٻيو مثالي متن شايع ڪيو ويو.

ڪم جي ٻئي مرحلي جي شروعات 1980ع ۾ ڪئي وئي، پر خود ڊاڪٽر بلوچ جي لکڻ موجب ڪم جي رفتار ڪيترن سببن ڪري سست رهي. آخر سال 1989ع ۾ ”شاهه جو رسالو“ يعني ”شاهه جو ڪلام“ جو پهريون جلد منظر عام تي آيو، جنهن ۾ سرڪلياڻ ۽ يمن ڪلياڻ جي معياري متن، ڀيٽ ۽ سمجهاڻيءَ کان سواءِ شاهه لطيف جي سوانح تي جديد تحقيقي انداز ۾ روشني وڌي وئي ۽ هر نئين ڳالهه جي سند پيش ڪئي وئي. ان کان سواءِ انهن ٻنهي سرن جي سنڌي نثر ۾ سمجهاڻي يا شرح پڻ هر بيت جي آڏو ڏني وئي. شاهه جي ڪلام جو ٻيو جلد، جنهن ۾ چار سر شامل هئا، ٽن سالن جي وقفي کان پوءِ 1992ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. اهي ٽيئي جلد پٽ شاهه ثقافتي مرڪز ڪاميٽي تحت سنڌ ڪلچر ڊپارٽمينٽ طرفان شايع ٿيا.

سال 1994ع ۾ جڏهن حيدرآباد ڊويزن جي ڪمشنر مقرر ٿيڻ سبب پٽ شاهه ثقافتي مرڪز جي چيئرمين جي ذميواري مون تي عائد ٿي ته مون شاهه صاحب جي ڪلام سان گهري عقيدت سبب هن ڪم کي هر لحاظ سان اوليت ڏني. مون کي هن ڳالهه جو فڪر هو ته جيڪڏهن ٽن جلدن تي تحقيق ۽ تياريءَ ۾ ڏهاڪو سال صرف ٿيا هئا ته پوءِ ڪل رٿيل ڏهن جلدن يعني باقي ستن جلدن جي تياريءَ ۾ ڪيترو وقت لڳندو! آخر ڊاڪٽر صاحب سان مشوري کانپوءِ فيصلو ٿيو ته جيڪڏهن گهربل وسيل مهيا ڪري ڏنا وڃن ته اهو ڪم تيزيءَ سان اڪلائي سگهيو. نتيجي طور مون پنهنجي انتظامي صلاحيتن کان ڪم وٺندي ڊاڪٽر صاحب کي گهربل وسيل مهيا ڪري ڏيڻ جو بندوبست ڪيو ۽ ان کان پوءِ رسالي جا باقي ڇهه جلد ”علامه قاضي رسالو تحقيقي رٿا“ هيٺ شايع ٿيا. اهڙيءَ طرح آخرڪار ”شاهه عبداللطيف جو ڪلام“ ۽ ”رسالي جو ڪلام“ صحيح صورت ۾ سال 1999ع ۾ منظر عام تي آيا. بقول ڊاڪٽر صاحب ”ٻنهي سالن جي تحقيق ۽ پنجاهه قلمي ۽ سورهن ڇاپي رسالن جي مطالعي ۽ ڀيٽ“ سان، شاهه جو پنهنجو ڪلام زيرن زيرن سان، صحيح صورت ۾ معياري ترتيب ۽ معنيٰ سميت پڌرو ٿيو. رسالي جي آخري ڏهين جلد ۾ اهو ڪلام، جيڪو تحقيق جي نتيجي ۾ شاهه جو پنهنجو ڪلام ثابت نه ٿيو، اهو ”رسالي جو ڪلام“ تحت شايع ڪيو ويو، جنهن لاءِ تفصيلي مقدمي تحت علمي ۽ ادبي تنقيد جا معيار واضح ڪيا ويا ۽ هر بيت لاءِ سبب ۽ سمجهاڻي ڏني وئي ته اهو ڇو شاهه جو ڪلام نٿو ٿي سگهي يا اها وائي شاهه جو ڪلام ناهي. ڏنل وچور موجب اٽڪل ٻه هزار ۽ هڪ سو اسي بيت ۽ هڪ سو چاليهه وايون شاهه جو پنهنجو ڪلام ثابت نه ٿيا، ظاهر آهي ته اهو ڪلام مختلف رسالن ۾ شامل هو. مطلب ته ان تحقيق جي نتيجي ۾ شاهه جي پنهنجي ڪلام جو ڪل تعداد بيتن ۽ واين سميت ٽي هزار ٽي سؤ ويهن جي لڳ ڀڳ ٻيٺو. ڊاڪٽر صاحب رسالي جو هڪ پورو جلد رسالي جي لغت لاءِ وقف ڪيو جنهن ۾ انوڪن لفظن، اصطلاحن، عبارتن، فقرن ۽ جملن جي معنيٰ ڏني وئي ۽ انهن جو انداز ويهن هزارن کان مٿي آهي. هن جلد کي ڇپائڻ جو اعزاز

”سنڌي ٻولي جي بااختيار اداري“ کي حاصل ٿيو. اهو جلد ”روشن“ جي نالي سال 2002ع ۾ منظر عام تي اچي چڪو آهي. اهڙيءَ طرح ذهن جلدن ۾ شاهه تي هلندڙ تحقيق هر لحاظ سان مڪمل ٿي.

هتي تحقيق جي بنيادي اصلن کان واقفيت رکندڙ هر شخص اهو سوال ڪري سگهي ٿو ته ڇا اهي ڪهڙا معيار يا بنياد آهن، جن کي ڪسوٽي بنائي اهو فيصلو ڪري سگهجي ٿو، يا ڪيو ويو آهي، ته هيءُ شاهه جو ڪلام آهي يا ٿي سگهي ٿو ۽ هيءُ شاهه جو ڪلام ناهي يا نٿو ٿي سگهي؟ ڊاڪٽر صاحب اهي معيار هيٺين ريت مقرر ڪيا آهن:

(1) رسالن جي تعداد جو معيار

(2) رسالن جي قدامت جو معيار

(3) رسالن جي پيٽ جو معيار

(4) ٻوليءَ جو معيار

(5) شاعريءَ جو معيار

(6) اعليٰ فهم ۽ فڪر جو معيار

ظاهر آهي ته اهڙو بيت جيڪو سڀني رسالن ۾ موجود هجي ته اهو هر صورت ۾ شاهه جو ڪلام چئبو. ائين تحقيق جي ميدان ۾ ماخذ جي قدامت کي وڌ ۾ وڌ اهميت حاصل آهي يعني جيڪو شاعر يا مصنف جي زندگيءَ يا دور کي ويجهي ۾ ويجهو هجي. گهڻن رسالن جي پيٽ سان وڌيڪ صحيح پڙهڻي اختيار ڪري سگهجي ٿي. باقي ٽي معيار داخلي نوعيت جا آهن جن جي اهميت کان پڻ ڪوئي انڪار ڪري نٿو سگهي، ڇو ته اهي علمي دنيا ۾ مڃيل آهن.

انهن معيارن کي ڪيئن ۽ ڪهڙيءَ ريت استعمال ڪيو ويو آهي، ان وضاحت جي هتي گنجائش ناهي، البت ڊاڪٽر صاحب پنهنجي طرفان انهن تي تفصيلي روشني وڌي آهي. ليڪن اهو طئي آهي ته مستقبل جي ڪنهن به محقق يا تنقيد نگار کي انهن معيارن کي ٿي جاچڻو پوندو يا انهن تي تنقيدي نظر وجهڻي پوندي ته اهي ڪيتري قدر جديد تحقيق جي بنيادي اصولن مطابق آهن ۽ انهن جي ڪهڙي افاديت آهي.

شاهه جي رسالي بابت ذري گهٽ هڪ صديءَ تي ڦهليل انهيءَ تحقيق جي ايڏي پس منظر بيان ڪرڻ جو مقصد صرف اهو هو ته جنهن جديد تحقيق جو آغاز ويهين صديءَ جي شروع ۾ ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ ڪيو، اها تحقيق ايڏن مرحلن مان گذرڻ کان پوءِ، ويهين صديءَ جي آخر ۾ ڊاڪٽر بلوچ جي هٿان ٻيڙين سالن جي مسلسل محنت سان رسالي جي ذهن جلدن ۾ پاڻيءَ تڪميل تي پهتي.

جيتوڻيڪ عام طور ائين سمجهيو وڃي ٿو ته ڪابه تحقيق حرف آخر نه هوندي آهي، پر اها به حقيقت آهي ته تحقيق جي دنيا ۾ ڪي شيون حرف آخر ثابت ٿيون آهن. اسان هتي صرف هڪ مثال تي اکتفا ڪريون ٿا. مثنوي مولانا روميءَ جي سلسلي ۾ علمي دنيا ان حقيقت کان واقف آهي ۽ هينئر دنيا جا اڪثر محقق ان تي متفق آهن ته مثنويءَ جو اهو مستند متن (Critical Text) جيڪو مشهور مستشرق آر. اي. نڪلسن 1925ع کان 1940ع يعني پندرهن سالن جي مسلسل محنت ۽ عرقريزيءَ کان پوءِ تيار ڪيو، اهو حرف آخر آهي. ياد رکڻ گهرجي ته مولانا روميءَ 672ھ/1274ع ۾ وفات ڪئي ۽ هيءُ متن گوريا ڇهن صدين کان وڌيڪ عرصي بعد مرتب ڪيو ويو. نڪلسن نه رڳو اهي ڇهه دفتر ايڊٽ ڪيا، بلڪه انهن جو انگريزيءَ ۾ ترجمو به ڪيو ۽ ٻن جلدن ۾ ضروري تشريح ۽ حوالا ڏنا. اڄ علمي دنيا ۾، ويندي ايران سوڌو، نڪلسن جو صحيح شده ايڊيشن هڪ ڪلاسيڪ (Classic) جي حيثيت رکي ٿو ۽ ان جو ٿي حوالو معتبر ليکيو وڃي ٿو.

آخر ۾ هن ڳالهه جي وضاحت ڪري ڇڏجي ته شاهه جي رسالي جو هيءُ متن ان ڪري جامع آهي ڇاڪاڻ ته هن تحقيق دوران هڪ وڏو انگ يعني ڪل انهن رسالا مطالعي هيٺ آندا ويا، جن مان چاٿيتاليهه قلمي ۽ ٻاويهه چاپي رسالا

آهن. جديد تحقيق جي اصولن موجب قلمي مواد کي بنيادي ماخذ (Primary Source) ۽ ڇپيل مواد کي ثانوي ماخذ (Secondary Source) جي حيثيت ۾ استعمال ڪيو ويو آهي. ٻيو ته انهن سڀني رسالن جون اختلافي پڙهڻيون به ڏنيون ويون آهن. ان لحاظ کان جنهن شخص وٽ رسالي جا ڏهه جلد آهن، ان وٽ گويا اهي سڀ رسالا موجود آهن، جيڪي گذريل ٻن صدين دوران لکيا يا ڇاپيا ويا، جنهن ڪري هو انهن رسالن جي تقابلي مطالعي کان پوءِ پنهنجي راءِ پڻ قائم ڪري سگهي ٿو. مستند ان ڪري، ڇاڪاڻ ته جيڪا پڙهڻي اختيار ڪئي وئي آهي ۽ ان جي مقابلي ۾ ٻي جنهن کي ڇڏي ڏنو ويو آهي، ان جي شاهدي يا سند ڏني وئي آهي. معياري ان ڪري، ڇاڪاڻ ته هر بيت کي مقرر ڪيل معيار يا ڪسوٽي تي پرڪيو ويو آهي ۽ ڪنهن پڙهڻي کي اختيار ڪرڻ وقت اهو سبب يا سمجهاڻي ڏني وئي آهي ته اها پڙهڻي ڇو اختيار ڪجي ٿي يا هي بيت ڪهڙي معيار جي لحاظ کان شاه جو بيت نه آهي.

تحقيق جا ڪي اهم نتيجا:

- (1) هن تحقيق کان اڳ عام طور اهو سمجهيو ٿي ويو ته شاه جو رسالو سرڪلياڻ سان شروع ٿئي ٿو. پر هن تحقيق جي نتيجي ۾ معلوم ٿيو ته اوائلي رسالا، جيڪي شاه جي وفات کان پوءِ ۽ تيرهين صديءَ جي شروع تائين لکيا ويا، اهي سڀ سرسئيءَ سان شروع ٿيندڙ هئا. 1207ھ ۾ لکيل ”گنج“ هن سلسلي جو اوائلي نه پر آخري رسالو هو.
- (2) شاه عبداللطيف بابت پهريون دفعو سائنسي انداز ۾ کوجنا ڪري معتبر سوانح عمري مرتب ڪئي وئي، جيڪا ڏند ڪٿائي انداز کان پاڪ آهي. پهريون دفعو شاه لطيف جي ڄمڻ جي صحيح هنڌ جي نشاندهي ڪئي وئي، ڇو ته هن کان اڳ سڀئي سوانح نگار شاه جي امڙ جي باري ۾ غلط فهميءَ جو شڪار هئا، اهي سڀ هالا پراڻا جي مخدوم عربي يا شاه دياڻي کي شاه لطيف جو نانو قرار ڏين ٿا، جيتوڻيڪ اهو بزرگ شاه لطيف کان لڳ ڀڳ هڪ صدي اڳ ٿي گذريو.
- (3) شاه لطيف جي راڳ جي باري ۾ پهريون دفعو تحقيقات مڪمل ڪئي وئي ته 1144ھ کان پٽ شاه تي راڳ جو باقاعده سلسلو شروع ٿيو، جيڪو اڄ تائين قائم آهي. شاه جي راڳ کي سائنسي انداز ۾ سمجهڻ جي ڪوشش ڪئي وئي ۽ اهو نتيجو قائم ڪيو ويو ته اهو راڳ هندوستانی موسيقيءَ جو حصو ناهي، بلڪ شاه لطيف پنهنجي راڳ واري روايت جو پاڻ موجد آهي، جيڪا هڪ قسم جي لوڪ موسيقي آهي، جنهن ۾ آواز جي موسيقيءَ جي بجاءِ لفظن جي موسيقي بنيادي حيثيت رکي ٿي.
- (4) سنڌ جي مختلف علائقن ٿر، ڪاڇي، ڪوهستان ۽ سامونڊي علائقي يا ڪاري جي سڃاڻ سگهڙڻ سان ملاقاتن کان سواءِ شاه جي ڪلام جي ڄاڻو فقيرن ۽ پارڪن سان وقت بوقت رهاڻيون ڪري شاه جي ڪلام ۾ آندل ڪيترن انوکڻ لفظن ۽ اصطلاحن جي صحيح معنيٰ ۽ مطلب معلوم ڪيو ويو آهي. جيڪو لغت جي ڪتابن ۾ قطعي موجود نه هو. انهيءَ قيمت معلومات هٿ ڪرڻ جو عرصو لڳ ڀڳ اڌ صديءَ ني ڦهليل آهي. علمي تحقيق جو هيءُ نئون انداز هن کان اڳ سنڌ ۾ ناپيد هو.
- (5) هن تحقيق ذريعي پهريون ڀيرو شاه جي رسالي جي تاريخ کي اجاگر ڪيو ويو آهي ته رسالن لکڻ جي شروعات ڪيئن ۽ ڪڏهن ٿي، جدا جدا هنڌن ۽ وقتن تي جيڪي رسالا لکيا ويا، تن مان ڪهڙا اصل ۽ ڪهڙا نقل آهن، گويا شاه جي وفات کان پوءِ اسان جي دور تائين اها رسالي جي ٻن سؤ سالن جي تاريخ آهي، جنهن سان رسالي کي سمجهڻ جو هڪ نئون باب کلي ٿو.

(6) شاه جي رسالي ۾ آيل ڪيترن ئي لفظن ۽ مڪانن جي نالي جي پهريون ڀيرو درست پڙهڻي قائم ڪئي وئي. جيڪا هن کان اڳ حيرت انگيز نموني ۾ غلط طور رائج هئي. هتي فقط چند مثالن تي اکتفا ڪجي ٿي. سر يمن ڪلياڻ جو هڪ بيت آهي:

او قابيل، اکين ۾ توکي باري بان
ايو اڳريون ڪرين، ماڳ هڻيو مستان
جانب تون زبان، اکين سين ايڏا ڪرين.

لاڳيتو چئن بيتن ۾ اهو ساڳيو لفظ 'اوقايل' آيو آهي ۽ ان جي معنيٰ ڊاڪٽر گربخشاڻي ۽ حضرت آدم ع جو پٽ قابيل ورتي آهي، جنهن پنهنجي ڀاءُ هابيل کي قتل ڪيو هو، يعني هتي شاه صاحب محبوب کي قابيل يعني قاتل سڏي ٿو. اها ساڳي پڙهڻي ۽ ساڳي معنيٰ غلام محمد شاهواڻي ۽ ڪلياڻ آڏواڻي ۽ ۽ عثمان علي انصاريءَ جي رسالن ۾ ملي ٿي، جن گهڻي ڀاڱي گربخشاڻيءَ جو تتبع ڪيو آهي. دراصل اهو لفظ 'عقابيل' يعني عقابي اکين جي معنيٰ ۾ آيل آهي ۽ بمبئيءَ واري چاپي ۾ به ائين آيل آهي. ڪاڏي اکيون ۽ ڪاڏي قابيل! ٻيو مثال سر سامونڊيءَ جو هيٺيون بيت آهي:

بندر ديسان ديس، مله نه ملي وار يئين
فقيرائي ويس. امله ڏين اتورڻا.

ڊاڪٽر گربخشاڻي شاهواڻي، آڏواڻي ۽ انصاري 'ملي واريئن' جي معنيٰ ڪئي آهي ته واري سان نٿو ملي يا واريءَ جي داڻن يعني ڪوڙي ڪڇ تي نٿو ملي. جڏهن ته اصل لفظ جيئن ڊاڪٽر صاحب پڙهڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، اهو ملي باري يا مالابار آهي. شاعر جو مطلب آهي ته هر ملڪ ۾ بندر آهن، پر مالابار جهڙا بندر ڪي ٻيا ناهن. اهي بندر شايد ان زماني ۾ وڌيڪ نفعي ڪمائن لاءِ مشهور هوندا هئا. سرسيراڳ ۽ سر سامونڊيءَ ۾ پور بندر، عدن ۽ لڪا بندرن جا نالا پڻ ملن ٿا جتي سنڌ جا سوداگر وڻج واپار لاءِ ويندا هئا.

(7) اها حقيقت تسليم شده آهي ته شاه لطيف کي مثنوي روميءَ ۽ ان جي فڪر سان وڏي مناسبت آهي. مولانا رومي دنيا جو اهو واحد شاعر آهي، جنهن جو چهر دفعا نالو ڪٿي شاه لطيف حسن ۽ عشق بابت سندس خيالن کي ساراهيو آهي. جيئن ته:

طالب قصر سونهن سر، ايءَ روميءَ جي رهاڻ،
پهرين وڃائڻ پاڻ، پسڻ پوءِ پرين کي.

ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ توڙي ڪانئس پوءِ شاهواڻي، آڏواڻي ۽ انصاريءَ سر يمن ڪلياڻ ۾ شاه جي رسالي جو هيٺيون مشهور بيت شاه جو ڪلام سمجهي آندو آهي.

عاشق عزازيل، ٻيا مڙئي سڏيا.
منجهان سڪ سبيل، لعنتي لعل ٿيو.

ڊاڪٽر بلوچ هن بيت کي شاه جو ڪلام نٿو سمجهي، تنهنڪري ان کي شاه جي ڪلام ۾ نه بلڪه رسالي جي ڪلام ۾ داخل ڪيو اٿس ۽ ان لاءِ سبب ڄاڻايو اٿس ته اهو بيت اوائل دور جي گهڻن رسالن ۾ ڪونهي. ٻي وضاحت اها ڪئي اٿس ته عزازيل دراصل تڪبر ڪيو هو، ان ڪري پوءِ ملعون ٿي ويو. بهرحال ڊاڪٽر صاحب جي راءِ آهي ته هي بيت ڪنهن سالڪ فقير شاه صاحب کان پوءِ چيو، جيڪو رسالي ۾ داخل ٿي ويو.

اچو ته هن بيت کي مثنوي روميءَ جي فڪر جي روشنيءَ ۾ ڏسون، چو ته شيطان کي مثنويءَ ۾ ڪيترا ڀيرا بحث هيٺ آندو ويو آهي. دفتر چوٿين ۾ رومي چوي ٿو:

داند او کو نيکبخت و محرم است
زيرکي ز ابليس و عشق از آدم است

يعني ”جيڪو نيڪبخت ۽ محرم راز آهي اهو ڄاڻي ٿو ته هوشيارِي يا چالاڪي ڪم شيطان يا عزازيل جو آهي، پر عشق ڪم انسان جو آهي.“

گويا روميءَ جي فڪر مطابق عشق انسان جي خصوصيت آهي ۽ نه ابليس جي، جنهن پنهنجي خالق سان اهو بحث ڪيو هو ته آءُ انسان کان بهتر آهيان، چو ته آءُ باهه جي پيدائش آهيان ۽ انسان مٽيءَ جي پيدائش آهي. اهائي ته سندس دليل بازي هئي، جنهنڪري تڙيل بنجي ويو. حقيقت ۾ سڀني صوفين انسان کي ئي عشق جو محور قرار ڏنو آهي. ان لحاظ کان ڏسجي ته شاهه لطيف اهڙو شعر ڪيئن ٿي چئي سگهيو، جيڪو صوفين جي عام مڃيل تعليمات جي خلاف هجي. اهو وري انڪري به ته شاهه لطيف جو ڪلام شطحيات کان پاڪ آهي. هاڻي ڏسو ته ڊاڪٽر صاحب جيڪو نتيجو صرف بيروني شاهدين جي آڌار تي قائم ڪيو آهي، اهو شاهه جي ڪلام جي فڪري يا اندروني شاهدين تي ڪيئن پورو بيهي ٿو.

سريمن ڪلياڻ ۾ شاهه لطيف جو هڪ مستند بيت آهي، جنهن ۾ عزازيل جو نالو ورتل آهي ۽ اهو بيت سڀني رسالن ۾ هن ريت موجود آهي:

اگر پڙهي اڀاڳيا، قاضي ٿئين ڪٿاءُ،
جئن پيرئين ۽ پائين، ايڏنهن ايئن نه آءُ،
ان سرڪيءَ سڌو ساءُ، پڇج عزازيل کي.

هن بيت ۾ شاهه لطيف انهيءَ انسان کي نڀاڳو قرار ڏئي ٿو، جيڪو ٿورو پڙهي، پاڻ کي عقل ڪل يعني فيصلي ڪرڻ واري حيثيت ڏئي ٿو يا قاضي سمجهي ٿو. هو هدايت ڪري ٿو ته پاڻ کي هر وقت صحيح سمجهڻ ۽ ان تي غرور ڪرڻ واري عادت جي ويجهو به نه وڃڻ کپي. آخري سٽ ۾ واضح ڪري ٿو ته انهيءَ پاڻ کي صحيح ڀانئڻ واري سزا جو مزدو عزازيل چڪيو. تڏهن ته ابليس ۽ شيطان جو لقب مليس، توکي به ان مان سبق سکڻ کپي. هاڻي ظاهر آهي ته هن بيت ۾ عزازيل يعني شيطان جي عمل جي سخت مذمت ڪيل آهي ۽ ٻين کي ان کان بچڻ جي هدايت ڪئي وئي آهي. عام رسالن ۾ هيءُ بيت مٿي ڄاڻايل عاشق عزازيل واري بيت سان گڏ رکيل آهي. ڏسو گربخشاڻي، شاهواڻي، آڏواڻي ۽ انصاريءَ وارا رسالا. هينئر واضح ٿي ويو ته ٻنهي بيتن جي معنيٰ ۾ سڌو سنئون تضاد آهي. ائين ٿي نٿو سگهي ته هڪ بيت ۾ شاهه صاحب جهڙو اعليٰ شعور رکندڙ شاعر، شيطان جي عمل جي مذمت ڪري ۽ ٻئي بيت ۾ وري ان کي اصل عاشق قرار ڏئي.

(8) ڊاڪٽر صاحب جي تحقيق جي نتيجي ۾ چاڀي رسالن ۾ ڪي اهڙيون فاش غلطيون نظر آيون آهن، جن جي هن کان اڳ ڪنهن به نشاندهي نه ڪئي آهي. مثلاً: هيٺ ڄاڻايل اٺ وايون، جيڪي شاهه جي نالي ۾ ڏاڍيون مقبول آهن، سڀ کان پهريائين ٽرمپ جي چاڀي رسالي ۾ آيل آهن.

- 1- منڌ پيئندي مون ساڄن صحيح سڃاتو (سرڪلياڻ)
- 2- ٿيندو تن طبيب، دارون منهنجي درد جو (سرڪلياڻ)
- 3- دوست پيهي در آيو، ٿيو ملڻ جو سعيو (سريمن ڪلياڻ)
- 4- يار سڄڻ جي فراق ڙي جيڏيون آلا ماري (سريمن ڪلياڻ)

- 5- چوري ڇڏم ڇيرين، ٻارو ڇل ٻانهي (سرديسي)
- 6- آڙاڻا ره رات، تنهنجي چانگي کي چندن چاريان (مومل راڻو)
- 7- ڪيئن ڪريان ڪاڏي وڃان، مون کي سوڍو سجه نه ڏي (مومل راڻو)
- 8- جيڪس جهليا مڇ، گهاٽو گهر نه آيا (سرگهاٽو)

اهي اٺ ئي وايون پهريون دفعو ڊاڪٽر گربخشاڻيءَ ٽرمپ جي رسالي تان پنهنجي رسالي ۾ شامل ڪيون، جنهن کان پوءِ شاهواڻي، آڏواڻي ۽ انصاريءَ جي مرتب ڪيل رسالن ۾ پڻ اچي ويون. جڏهن ته حقيقت اها آهي ته اهي وايون ٻئي ڪنهن به اڳئين قلمي رسالي ۾ موجود نه آهن، بلڪ بمبئيءَ مان ڇپيل رسالن ۾ به ناهن. ڊاڪٽر صاحب جي تحقيق موجب اهي وايون دراصل انهيءَ منشيءَ جون ٺاهيل آهن، جنهن کان ٽرمپ صاحب رسالي جو متن تيار ڪرايو هو. هن جڏهن ڏٺو ته باقي ٻين سڀني سرن جي آخر ۾ وايون موجود آهن، پر ڪن سرن ۾ ڪونهن ته هن اهي پاڻ ٺاهي ڪسر پوري ڪري ڇڏي! اهڙيءَ طرح اندازا ٻاهڻ وارين جي آخر ۾ ”اديون عبداللطيف ڄڻي“ واريون مصراعون به وڌائي ڇڏيائين، جيڪي هن کان اڳ ڪنهن به قلمي رسالي ۾ ڪونه هيون.

هن ايڏي ساري ڏيکڻ يا تقرير ڪرڻ جو مقصد صرف اهو واضح ڪرڻ هو ته شاھ جي رسالي تي ٿيل هيءَ تحقيق سنڌي ادب ۽ ٻوليءَ جي تاريخ ۾ هڪ شاهڪار علمي ڪارنامو ۽ بيش بها اضافو آهي، جنهن جي جيتري به پذيرائي ڪجي، اوتري گهٽ آهي. علمي دنيا ۾ اهڙا ڪارناما گهٽ ملن ٿا، ڇو ته قدرت جي مهرباني کان سواءِ اهي سرانجام نٿا ڏئي سگهجن. سنڌي ادب جي اها وڏي خوشقسمتي آهي، جو ڊاڪٽر بلوچ جي صورت ۾ سنڌ کي اهڙو محقق مليو جنهن سالن جا سال پيار جو پورهيو ڪري علمي ۽ اعليٰ تحقيق جو اهڙو شاهڪار سنڌ وارن کي پيش ڪيو. جيئن مٿي ذڪر ٿي چڪو ته ’شاه جو رسالو‘ ’شاه جو ڪلام‘ ۽ ’شاه جو رسالو‘ ’رسالي جو ڪلام‘ هن کان اڳ سال 1999ع 1998ع ۾ ڌار ڌار جدا ڪتابن جي صورت ۾ شايع ٿي چڪا آهن. پر ضرورت ان ڳالهه جي هئي ته اهي ٻئي گڏ هڪ ڪتاب جي صورت ۾ شايع ڪجن ته جتي پڙهندڙ ۽ محقق ساڳئي وقت شاه جي پنهنجي اعليٰ فهم ۽ فڪر واري شاعريءَ مان مستفيد ٿين، اتي انهن شاعرن جو ڪلام جيڪو شاه صاحب پاڻ ٻڌو ۽ ٻڌرايو يا جيڪو پاڻ پسند ڪيو يا کانئس پوءِ ڪن فقيرن سندس نالي ڪري ڇڏيو، اهو پڻ هر وقت سندن آڏو رهي، ڇو ته اهو ڪلام پڻ شاه جي فڪر کي سمجهڻ لاءِ پنهنجي اهميت رکي ٿو. هاڻي اهو سڀ ڪجهه هن هڪ ڪتاب يا جلد ۾ شامل آهي. هن سان ان غلط فهميءَ جو پڻ ازالو ٿي ويندو جنهن تحت اها مهم هلائي وئي آهي ته ڊاڪٽر بلوچ شاه صاحب جو ڪيترو صحيح ۽ حقيقي ڪلام رسالي مان خارج ڪري ڇڏيو آهي.

هن ڪتاب ۾ منهنجي پنهنجي ذاتي خيال ۾ ٻن اهم اضافن جي ضرورت باقي رهندي. پهريون ته جن چاهڻ يعني پنجاهه قلمي ۽ سورهن ڇپيل رسالن تي هن تحقيق جو مدار آهي، جديد تحقيق جي اصولن موجب انهن جون جيڪي اختلافي پڙهڻيون (Variants) بيتن کان پوءِ آخر ۾ رکيون ويون آهن سي هن جلد جي آخر ۾ به اچڻ گهرجي. ان صورت ۾ واقعي اهو هڪ رسالو نه پر چاهڻ رسالن جي برابر هوندو. گويا پڙهندڙ ۽ محقق وٽ گذريل ٻن سؤ سالن دوران لکيل ۽ ڇپيل رسالن جو مواد هر وقت آڏو هوندو. ٻي ضرورت بيتن جي جامع ڏسڻي (Index) مرتب ڪرڻ آهي، جنهن سان ڪنهن به بيت کي آسانيءَ سان ڳولي سگهجي.

بنگلو سيڪريٽري، 7، باٽ آئيلينڊ

ڪراچي، سنڌ

ڊاڪٽر عبدالغفار سومرو

12 ڊسمبر 2008/13 ذوالحج 1429ھ

مهاڳ

ٻٽيهن سالن (۱۹۶۶-۱۹۹۶ع) جي مسلسل محنت ۽ مطالعي سان، 'شاهه جي رسالي' جو مستند معياري متن تيار ڪيو ويو ۽ شاهه عبداللطيف رحمہ جي سوانح، ڪلام ۽ فڪر بابت تحقيق کي توڙ تائين پهچايو ويو. ان مقصد لاءِ جدا جدا فقيرن جا لکيل "شاهه جا رسالا"، سنڌ ۾ توڙي سنڌ کان ٻاهر، جتي به سڄهيا ٿي ڏنا ويا، ۽ پنجاهه کن اهڙن قلمي رسالن ۽ ٻين جملي چاپي رسالن کي، علمي تحقيق جي معيارن مطابق ڀيٽي، انهن ۾ شامل ڪلام کي زيرن زبرن سان صحيح صورت ۾ شايع ڪيو ويو. اها تحقيقي رٿا ڏهن جلدن جي اشاعت سان ۱۹۸۰-۱۹۹۶ وارن سورهن سالن ۾ پوري ٿي.

ان رٿا کي ڪاميابيءَ سان پوري ڪرڻ خاطر هيٺين اصولن کي سامهون رکيو ويو. پهريون ته شاهه جا رسالا جيڪي اڳين فقيرن لکيا سي شاهه جي ڪلام جا پڪا پختا شاهد ڪري مڃيا ويا، ۽ جيڪي فقير شاهه جي دور کي وڌيڪ ويجهه هئا تن جون پڙهڻيون ترجيحي طور تي اختيار ڪيون ويون. ٻيو ته هر بيت ۽ هر وائي جون جدا جدا رسالن واريون پڙهڻيون لازمي طور پريان لکيون ويون انهيءَ لاءِ ته اهي هن دور جي پڙهندڙن جي سامهون رهن ۽ پڻ ايندڙ وقت ۾ تحقيق لاءِ ڪارگر ٿين. ٽيو ته هر بيت ۽ هر وائي کي زيرن زبرن سان لکيو ويو ته جيئن اهي صحيح صورت ۾ پڙهي سگهجن. چوٿون ته هر بيت ۽ وائي ۾ آيل انوکڻ لفظن ۽ اصطلاحن جون معنائون لکيو ويون ته جيئن مطلب صاف طور سمجهه ۾ اچي. پنجون ته انهن اصولن مطابق ٿي هر بيت ۽ هر وائي کي مستند معياري متن ۾ شامل ڪيو ويو ۽ ڪوبه ڪلام ڌاريو ڪري ڪونه ڪڍيو ويو.

انهن اصولن مطابق ڪيل تحقيق سان هيٺيان مقصد پورا ٿيا:

■ هڪ ته پهريون ڀيرو، شاهه جي رسالي جي تدوين ۽ تاريخ کي (جلد-۱ ۾) تفصيل سان بيان ڪيو ويو. يعني ته 'شاهه جي رسالي' لکڻ جي شروعات ڪيئن ۽ ڪڏهن ٿي ۽ جدا جدا فقيرن جيڪي رسالا لکيا تن مان ڪهڙا اصل ۽ ڪهڙا نقل آهن. معلوم ٿيو ته اوائل دور ۾ رسالن لکڻ جي شروعات سسئي جي سُرَن سان ٿي، تان جو سنه ۱۲۵۰ھ ۾، راڳ جي سهوليت خاطر، رسالي کي نئين سر 'راڳنامي' جي صورت ۾ لکيو ويو، ۽ ان جي شروعات 'سُر ڪلياڻ' سان ڪئي وئي.

■ ٻيو ته شاهه جي سوانح عمري تان رسمي روايتن وارو غلاف لاهي، ان کي اصلي ماخذن، تاريخي حوالن ۽ صحيح روايتن جي روشني ۾ نئين سر لکيو ويو. شاهه جي اها سوانح هن جامع مستند رسالي جي شروع ۾ شامل آهي.

■ شاهه جي ڪلام کي قلمي ۽ چاپي رسالن سان ڀيٽي، زيرن زبرن سان، صحيح صورت ۾ شايع ڪيو ويو.

■ جدا جدا رسالن ۾ ڏنل ٻين ٻولين، سالڪن ۽ سگهڙن جي ڪلام کي به قيمتي سمجهي، جانچي ڀيٽي، صحيح صورت ۾ جلد ڏهين ۾ شامل ڪيو ويو ۽ ان اڳئين خيال کي رد ڪيو ويو ته اهو "ڌاريون ڪلام" آهي ۽ ان کي ڪڍي ڇڏڻ گهرجي.

■ رسالي جي سُرَن، سرن جي داستانن، ۽ داستانن هيٺ بيتن ۽ وارين جي ترتيب کي موضوع، معنيٰ، بيان ۽ شاهه جي عارفانه فڪر جي روشني ۾، وڌيڪ سهڻي سٺا سان سنواريو ويو. اها ترتيب هن جامع مستند رسالي ۾ به قائم رکي وئي آهي.

■ سڀ کان اهر مقصد هو ته شاھ جي عالمگير انساني ۽ عرفاني فڪر جا اهي جملي رخ روشن ڪيا وڃن جيڪي جدا جدا سُرُن ۾ سمايل آهن ۽ جن جي تجزيي ۽ تشريح سان شاھ جي وسيع عالمگير فڪر جي عمارت اڏي سگهجي. هن جامع مستند رسالي جي هر سُر جي شروع ۾ ان ۾ سمايل شاھ جي عارفانه فڪر جو اختصار ڏنو ويو آهي.

ان رٿا جي تڪميل سان ڪن اهڙن مسئلن تي به روشني پئي جن ڏي ڌيان ڏيڻ جي ضرورت هئي. پهريون ته اهو محسوس ٿيو ته شاھ جي بيتن ۽ واين جي صحيح متن معلوم ٿيڻ بعد، انهن کي معياري سنڌي نثر ۾ آڻڻ گهرجي ته جيئن معنيٰ تي وڌيڪ روشني پوي. ان لاءِ راقم پهرين ٻن سُرُن يعني سر ڪلياڻ ۽ سر يمن جي بيتن ۽ واين جو سنڌي نثر ۾ ترجمو ڪيو ۽ اهو پهرئين جلد ۾ شايع ٿيو. ٻيو ته شاھ جي صحيح ڪلام جي اشاعت بعد ان کي ٻين ٻولين ۾ ترجمي ڪرڻ لاءِ راه هموار ٿي. هن کان اڳ جيڪي ترجما ٿيا آهن تن ۾ شاھ جي اصل صحيح ڪلام کي مدنظر نه رکيو ويو آهي. ٽيو ته شاھ جي صحيح ڪلام جي اشاعت سان، شاھ جي عارفانه فڪر جي تشريح لاءِ صورتحال سازگار ٿي.

اهڙن ۽ ٻين اهر موضوعن تي لکڻ ۽ نئين تحقيق طرف وڪ وڌائڻ بدران، ڪن سڃڻن جڏهن هن تحقيقي رٿا بابت لکيو ته ان تي تنقيد جو ٿي سوچيو. هن وقت تائين جيڪي ڪجهه تنقيد طور لکيو ويو آهي ان تي غور ڪرڻ سان اطمینان ٿيو آهي ته ڪيل تحقيق معياري اصولن ۽ مضبوط بنيادن تي بيٺل آهي ۽ ان ۾ ردبدل جي ضرورت ڪانهي. ڪن صاحبن پنهنجي تنقيد ۾، شايع ٿيل جلدن ۾ پلن چڪن جو ذڪر ڪيو. بيشڪ ايڏي وڏي تحقيقي ڪشالي ۾ (جيڪو ڪيترن ئي سالن جي وڏي عرصي ۾ پورو ٿيو، جنهن ۾ شاھ کان وڌيڪ رسالن يا ٻين تحريرن جي مطالعي ۽ پيٽ جي ضرورت ٿي، ۽ جنهن ۾ هزارن صفحن جي مواد کي انارڻ، نئين سر ترتيب ڏيڻ ۽ صحيح طور تي شايع ڪرڻ جي انساني ڪوشش جي باوجود ڪن پلن چڪن جو رهجي وڃڻ لازمي هو. جيئن ته، ڪنهن سر ۾ ڪو بيت ٻيو ڀيرو ڇپجي ويو، ڪنهن بيت ۾ ڪنهن ٻئي بيت جون ڪي سٽون گڏجي ويون، ڪو بيت جيڪو پهرين ستن جلدن ۾ 'شاھ جي ڪلام' هيٺ رکڻو هو سو جلد ڏهين ۾ 'رسالي جي ڪلام' هيٺ ڇپجي ويو، يا ڪو بيت جيڪو ڏهين جلد ۾ رسالي جي ڪلام طور رکڻو هو سو پهرين ستن جلدن ۾ ڇپجي ويو. انهيءَ ڪري شروع کان ئي اهڙين پلن چڪن کي درست ڪرڻ طرف ڌيان ڏنو ويو، جنهن جو ڪجهه تفصيل جلد-۷ (۱۹۹۸ع) ۾ ضميمي طور موجود آهي. ان جلد کان پوءِ شايع ٿيندڙ اٺين-نائين جلد (۱۹۹۹ع) ۾ پلن چڪن کي گهڻي حد تائين درست ڪيو ويو. هاڻي هن جامع جلد ۾، ۸-۹ ۽ ۱۰ جلد ۾ شايع ٿيل سڄو ڪلام مطالعي هيٺ آڻي، رهجي ويل پلن چڪن کي درست ڪيو ويو آهي.

ڪن سڃڻن، ڪن لفظن ۽ اصطلاحن جي معنائن بابت پنهنجي اختلافي راءِ ڏني آهي. هن جامع مستند جلد ۾، هر صفحي تي شايع ڪيل بيتن ۽ واين جي هيٺيان حاشين ۾ صحيح معنائون ڏنيون ويون آهن، پر ڪو پڙهندڙ ڪنهن ٻي معنيٰ کي وڌيڪ صحيح سمجهي ته ان کي اختيار ڪري.

وڏي رٿا هيٺ اڳ ڇپيل ڏهين جلد ۾ (صفحي اول کان صفحي ۱۷۸ تائين)، ٻين وليين، سالڪن ۽ شاعرن جي ڪلام کي (جيڪو مختلف قلمي ۽ چاپي رسالن ۾ موجود آهي) تحقيق ڪري، پيئي، صحيح صورت ۾ رکيو ويو آهي. جنهن کي جلد ڏهين ۾ ڏسڻ گهرجي.

هن جامع جلد ۾، شاه جي سوانح بعد، پهريائين اڳئين جلد ائين- نائين ۾ ڇپيل سرن کي رکيو ويو آهي، ۽ ان بعد جلد ڏهين ۾ ڇپيل سرن کي (سر بسنت تائين) رکيو ويو آهي، انهيءَ لاءِ ته جئن هر پڙهندڙ، هن هڪ ئي جلد ۾، سڄي شاه جي رسالي کي صحيح طور سان پڙهي سگهي. هر سجاڳ عالم ۽ محقق لاءِ ضروري آهي ته هن جامع جلد ۾ شامل هر بيت ۽ هر وائي جي جدا جدا پڙهڻين کي وڌيڪ تفصيل سان سمجهڻ لاءِ اڳ ڇپيل ڏهن جلدن ۾ ڏنل تحقيق کي سامهون رکي. ان بعد، سسئي جي ٽيهه اڪري، تمر فقير جو ڪلام ڏنا ويا آهن.

خادم العلم
نبي بخش

علامه قاضي رسالو تحقيقي رٿا
سنڌ يونيورسٽي (ايلسا قاضي ڪيمپس)
حيدرآباد سنڌ ۷۱۰۰۰
۱۰- آڪٽوبر ۲۰۰۸ع

شاھ عبداللطيف جي سوانح حيات

نسب نامو*، ولادت، ننڍپڻ ۽ ابتدائي تعليم وارو دور

شاھ عبداللطيف، سنڌ جي 'مٽهلوي' ساداتن، يعني 'مٽهلوي' يا مٽياري سيدن جي 'ڪريم-پوٽا' خاندان مان ٿيو جيڪو مٽي شجري ۾ هڪ وڏي پاڙي 'جراڙ' يا 'جڙاڙ-پوٽا' جي هڪ شاخ آهي. انهيءَ پاڙي جو وڏو سيد جراڙ (جلال) هو جيڪو سيد شرف الدين جو فرزند هو. انهيءَ لحاظ سان 'جراڙ-پوٽا' ساڳئي وقت 'شرف-پوٽا' آهن. شرف الدين جو ڏاڏو سيد حيدر، هرات شهر جي سيد مير علي جو پٽ هو جيڪو مٽي امام موسيٰ ڪاظمي جي اولاد مان هو. انهيءَ لحاظ سان مٽياري سيد شهر هرات جي سندن وڏي ڏاڏي مير علي (يعني سيد علي) جي اولاد سببان 'هراتي سيد' آهن، پر مير علي هراتي کان مٿئين نسب نامي جي اعتبار سان 'ڪاظمي سيد' آهن. مٽياري سيدن جي شجري موجب، سيد حيدر پهريائين سنڌ ۾ آيو ۽ هالا-ڪنڊي (قديم شهر هالا) ۾ اچي رهيو جتي هالا قبيلي جي رئيس شاھ محمد بن دڙيا خان کيس پنهنجي نياڻي ڏني جنهن مان کيس 'علي' نالي پٽ ٿيو. سيد حيدر موٽي هرات ويو ۽ اتي ئي وفات ڪيائين؛ پٽس سيد (مير) علي سنڌ ۾ ئي رهيو، ۽ ڪريم-پوٽا توڙي ٻيا سڀ مٽياري سادات هن 'سيد علي سنڌي' جو اولاد آهن.

(الف) ساداتن جو مٽياري ۾ اچڻ. شجري جي روايت موجب، سيد (مير) علي (سنڌي) ۸۰۲-۸۰۳ھ وارن سالن ۾ هالا-ڪنڊي ۾ ڄائو هوندو، پر غالباً سندس والد سيد حيدر گچ وقت اڳ (اٺين صدي هجري جي آخر ۽ سمن جي حڪومت جي شروعاتي دؤر ۾) سنڌ ۾ آيو ۽ مير 'علي' سنڌي به ۸- صدي هجري جي آخر ڌاري ڄائو. هو هالا-ڪنڊي ۾ پنهنجي نانائڻ ۾ نپنو، جن کيس پرڻايو. هن پيو نڪاح ٽرڪن جي قبيلي مان ڪيو. کيس ٽي پٽ ٿيا: احمد، شرف الدين ۽ مرتضيٰ عرف پرڻو، جن سڀني کي اولاد ٿيو. سيد علي سنڌي جڏهن اولاد وارو ٿيو ته هالا-ڪنڊي مان لڏي اچي پينگهاري پرڳڻي سان لاڳو پرڳڻي جي 'متعله' يا 'متعاه'، يعني 'مٽهلو' (= 'مٽهالو'، 'مٽ-هالو') شهر ۾ ويٺو، جنهن جي نالي مان پانڌجي ٿو ته اهو هالا قبيلي جي سربراهن جي زمينداري ۾ هو جن پنهنجي ڏوهڻي کي جاگير ڪري ڏنو. اهو شهر هن وقت موجود ناهي پر شهدادپور کان ۸-۹ ميل اوڀر طرف 'مٽهلو' ديھ ۽ تپو ان نالي جي يادگار طور موجود آهن. سيد علي سنڌي ۽ سندس اڪثر اولاد، ۹- صدي هجري وارو گهڻو عرصو 'مٽهلي' ۾ رهيا ۽ سيد علي به مٽهلي ۾ ئي وفات ڪئي. هنن سيدن پنهنجي دينداري، ديانداري ۽ ڪامياب زمينداري جي ڪري ديندار سلطان ڄام نظام الدين جي دور حڪومت (۸۶۶-۹۱۴ھ) ۾ وڏو اثر رسوخ پيدا ڪيو. مٽهلي طرف جڏهن پاڻي جي اٿاڻ ٿي، تڏهن هي سڄو خاندان ۹- صدي جي پوين ڏهاڪن ۾ موجوده شهر مٽياري واري ماڳ تي لڏي آيو، جتي هو 'مٽهلوي' (=مٽهلي جا) سڏجڻ لڳا. هي هڪ علمي گهراڻو هو ۽ سندن تحريرن ۾ جئن پوءِ تئن 'مٽهلوي' کي 'مٽهلوي' ڪري لکيو ويو. مٽيارين وارو ماڳ اصل ۾ چانگن بلوچن جو شهر 'مٽ-آري' (آري جو مٽ) هو، پر هن سيد گهراڻي جي وڌندڙ اثر رسوخ سببان سندن نالي پويان 'مٽهلوي' به سڏجڻ لڳو جيتوڻيڪ عوام ۾ اصل نالي 'مٽ-آري' پويان 'مٽياري' وڌيڪ مشهور ٿيو.

* نسب نامي وارو سڄو تفصيل مٽياري سيدن جي روايت شجري تان ورتل آهي، جيڪو اصل فارسي ۾ هو ۽ جنهن جا فقط سنڌي اتارا هن وقت موجود آهن. سيد حيدر جي سنڌ ۾ اچڻ تائين هن شجري جي موجوده روايت ۾ البت ڪي نقص آهن؛ هڪ ته سيد حيدر کان امام موسيٰ ڪاظمي تائين ڏنل نسب نامي ۾ ڪي پيڙهيون ڪٽل آهن، ۽ ٻيو ته سيد حيدر غالباً امير تيمور جي هندوستان تي حملي کان اڳ سنڌ ۾ آيو.

(ب) ڪريم- پوٽا پاڙو: مٽياري واري ماڳ تي لڏي اچڻ کانپوءِ چاليهن پنجاهن سالن اندر، سنه ۹۴۴ هجري ۾ سيد علي سنڌي جي پٽ شرف الدين جي اولاد (شرف- پوٽن) جي 'جراڙ' يا 'جراڙ- پوٽا' پاڙي مان، لال محمد شاه عرف لکي شاه جي گهر عبدالڪريم شاه ڄائو، جيڪو پنهنجي درويشي ۽ دينداري، فڪر ۽ فهم، تصوف ۽ توڪل جي ڪري مشهور ٿيو. سندس والد جو گهر 'مٽياري' ۾ موجود جامع مسجد جي ڏکڻ- اولاهين ڪنڊ سان لڳو لڳ هو، جتان مسجد جي ديوار ۾ هڪ نشان يادگار طور اڄ تائين موجود آهي. شاه لکي پاڻ عابد زاهد ۽ سهروردي طريقي جو سالڪ هو. سندس گذر سفر اڪثر لاڙ طرف ٿيندو هو ۽ وفات پڻ اتي ئي ڪيائين ۽ سهروردي سلسلي جي بزرگ شهاب الدين قريشي جي مقام ۾ مدفون ٿيو (۱). جئن ته شاه لکي پاڻ هڪ وڏو درويش هو، انهيءَ ڪري گهڻين جاين تي سندس پڻ معتقد ۽ مريد ٿيا، جن مان ڪي بلڙي واري جُوءِ ۾ هئا، جن جي محبت ۽ عقيدتي جي ڪري عبدالڪريم شاه پنهنجي تعليم ۽ شادي بعد 'مٽياري' مان لڏي وڃي اتي ويٺو. انهي ڪري ان ڳوٺ کي 'سيد پور' توڙي 'للاڻي لوءِ' (۲) سڏيو ويو، پر جيئن ته اهو بلڙي واري پيڻيءَ ۾ هو انهيءَ ڪري اهو ماڳ به انهيءَ جُوءِ جي نالي سان 'بلڙي' سڏجڻ لڳو. ميون شاه ڪريم گهراڻي عيال سوڌو، سندس زندگي جي وڏي عرصي تائين، اتي رهيو ۽ وفات به سنه ۱۰۳۲ھ (۱۶۲۳ع) ۾ اتي ڪيائين.

تصوف جي سلسلي ۾، ميان شاه ڪريم ۽ سندس والد پنهني جي سهروردي طريقي سان نسبت رکي رهيا، پر شاه ڪريم پاڻ قادري طريقي سان وڌيڪ وابسته ٿيو. ميان شاه ڪريم کي اٺ پٽ ٿيا، جن مان چئن کي اولاد ٿيو جيڪو وڏو ويجهيو، ۽ ڏاڏي جي نالي سان سندن پاڙو 'ڪريم- پوٽا' ٿيو. سندس ٽين فرزند جلال شاه (۳) جي اولاد مان شاه عبداللطيف جو والد شاه حبيب ٿيو.

(ج) شاه حبيب ۽ سندس ڪٽنب: شاه حبيب، ميان شاه ڪريم جو پڙپوٽو هو. سندس ڏاڏو جلال شاه يا جمال شاه غالباً پنهنجي والد ميان شاه ڪريم جي وقت ۾ مٽياري ۽ هالن طرف گهڻو گذارڻ لڳو. هو هالن طرف هو جو ٿورن ڪنهن مائي جو مال هنيو ۽ جڏهن شاه پويان واهر ٿي ويو تڏهن ٿورن کيس شهيد ڪيو، ۽ هو 'گولي پير جي مقام' ۾ مدفون ٿيو. هي مقام شهدادپور تعلقي جي ديهه ۽ ٽپي 'جما' ۾، پٽ کان ست ميل کن اتر طرف آهي جتي جلال شاه (جمال شاه) جي تربت موجود آهي. سندس شهيد ٿيڻ بعد سندس ٻار ٻچا جيڪڏهن مٽياري ۾ هئا ته به موتي وڃي پنهنجي ڏاڏي سان 'سيدپور' (بلڙي) ۾ رهيا. جلال شاه (جمال شاه) جو فرزند عبدالقدوس شاه به عابد ۽ درويش ٿيو جنهن اتي وفات ڪئي ۽ پنهنجي ڏاڏي ميان شاه ڪريم جي مزار جي ويجهو ڏکڻ- اوڀر طرف دفن ٿيو. کيس به پٽ ٿيا: حبيب الله شاه (حبيب شاه) ۽

(۱) بزرگ 'شهاب الدين جو مقام' بدين شهر کان ڏيڍ ميل کن اتر- اولهه طرف آهي ۽ عوامي زبان ۾ 'شاه بدي' (شهاب الدين) جو مقام سڏجي. بدين شهر جو نالو پڻ 'شهاب الدين' (= شهاب دين = شاه بدين = بدين) جي نالي پويان پيو. شاه لکي جي مزار ان مقام ۾ موجود ۽ مشهور آهي.

(۲) يعني 'شاه ڪريم للاڻي جو ڳوٺ' (للاڻي مان مراد 'للي جو پُٽ' آهي) جنهن بابت ڪنهن مرادوند بيت چيو ته:

وانءِ للاڻي لوءِ، جت ولايت ونڊ ٿئي

معرفت مڪان ۾ وڻ تڻ وائي جُوءِ

سائينڙي سيڪهين پاند پئڻو ٿو پوءِ

سيد پير سندن، مان پسي حال هٿ ڪئي.

(۳) اوائل مصنفن، مير علي شير قانع توڙي ٻين، جن 'بيان العارفين' واري شجري کي سامهون رکيو تن هيءَ نالو 'جلال' ڪري ڄاڻايو آهي. البت ان کان پوئين دور ۾ اهو نالو 'جمال شاه' ڪري لکيو ويو.

عبدالرشيد شاه، جن ٻنهي کي اولاد ٿيو. دينداري درويشي جي ورچ حبيب الله شاه کي ملي. ميين شاه کريم بعد، جملي کريم- پوٽن ۾ شاه حبيب ٿي زهد ۽ عبادت، فقر ۽ فضيلت جو صاحب ٿيو، ۽ سندس اعليٰ اخلاق، فيض ۽ فقيري جو خاص طرح سندس فرزند شاه عبداللطيف جي تربيت تي وڏو اثر پيو. کريم- پوٽن ۾ شاه حبيب ٿي شاعر ٿيو جنهن بيت چيا جن مان کي 'شاه جي رسالي' ۾ موجود آهن. شاه حبيب جي شاعريءَ جو پڻ شاه لطيف تي اثر پيو.

شاه حبيب پنهنجي والد جي وفات وقت، يا سندس وفات کانپوءِ، ڪجهه وقت لاءِ اچي مٽياري شهر ۾ رهيو. اها جاءِ جتي هو رهيو (۱) اتي ٿي سگهي ٿو ته سندس گهر هو، ۽ 'مٽياري' ۾ سندس رهڻ انهيءَ ڪري ٿيو جو شايد اتي سندس شادي ٿي. پوءِ عزيزن جي ساڻس اثبوت ٿي، جو درويش هاشم شاه جيڪو کيس گهڻو گهرندو هو تنهن جي چوڻ تي مٽياري کي ڇڏيائين. ڪن روايتن موجب شاه حبيب هڪ شادي عزيزن مان ڪئي ۽ ٻي ٻاهران ڪئي جنهن مان شاه عبداللطيف ڄائو. پر هڪ ته اهو پڪيءَ طرح معلوم ناهي ته سندس پهرين شادي ڪڏهن ٿي، ۽ پيو اهو به معلوم ناهي ته پنهنجن مان جيڪا شادي ڪيائين سا ڪهڙي پاڙي يا ڪهڙن عزيزن مان ڪيائين. مٽياري سندن جي پاڙن جا شجرا موجود آهن پر انهن ۾ شاه حبيب جي ان شادي جو ڪو حوالو موجود ڪونهي. روايتن موجب، ٻنهي گهرن مان کيس اولاد ٿيو: پر هڪ ته شاه حبيب جي اولاد بابت جيڪي حوالا موجود آهن سي سندن وفات کان سوا- سئو سال کن پوءِ جا آهن ۽ پيو ته شاه عبداللطيف جي وفات کانپوءِ (خاص طرح گادي نشيني جي مسئلي تان) شاه حبيب جي نرين يا ٻئي اولاد بابت بيان پڌرا ٿيا، انهيءَ ڪري شاه حبيب جي جملي ڪٽنب بابت ڪنهن پڪي نتيجي تي پهچڻ مشڪل آهي. البت اهو يقيني آهي ته هڪ ٿي. گهر مان شاه حبيب کي ٽي فرزند ٿيا جن مان فقط هڪ شاه عبداللطيف باقي بچيو. ٻئي گهر مان، هڪڙن حوالن موجب جمال شاه نالي فرزند ٿيو، ۽ ٻين موجب جمال شاه ۽ مصري شاه نالي ٻه فرزند ٿيا. ٽڪڙ واري شجري موجب جمال شاه جو پٽ کريمڏنو شاه ٿيو، جنهن جو ڪوبه پٽ جمال شاه نالي ڪونه هو؛ ٻين شجرن ۾ ان جو پٽ جمال شاه نالي هو، جيڪو شاه عبداللطيف بعد گادي نشين ٿيو. پٽن کانسواءِ شاه حبيب کي 'بي بي بتول' (۲) نالي هڪ نياڻي هئي، جيڪا غالباً شاه عبداللطيف جي سڳي پيڻ هئي. ان سميت يا ان کانسواءِ، شاه حبيب جي ٻن نياڻين جو ذڪر ٿيل آهي، پر مير سانگي ڄاڻايو آهي ته اها پڪ ڪانهي ته اهي ڪهڙي گهر مان هيون، پر ٻنهي جي شادي شاه حبيب جي وقت ۾ ٿي. سانگي کي غلام محمد شاه گدا ٻڌايو ته انهن مان هڪ مٽياري سندن جي 'موسي' پاڙي ۾ ڏنل هئي ته ٻي سمهڻي پاڙي ۾ ڏنل هئي (۳). شجرن جي تحقيقات مان معلوم ٿيو ته:

شاه حبيب جي هڪ نياڻي، سيد موسيٰ جي پاءُ سيد عيسيٰ جي اولاد 'عيسيٰ- پوٽن' جي پاڙي مان محمد حافظ شاه جي پٽ کي پڙهيل هئي (۴)؛ مگر شجرن مان توڙي زباني روايتن مان اها تصديق نه

(۱) چون ٿا ته اها جاءِ پوئين ويجهي وقت ۾ موجود 'ماڪن شاه' جي حوالي هئي. ۱۹۴۰ع ڌاري اتي نر جا ڪي وڻ هئا، ۽ پڻ چوڌياري سان هڪ ننڍڙي ڪوٺي بيٺل هئي، پُراڻين پتين سان ۽ هيٺاهين ڇت سان، جنهن تي پٽيون تڏا هئا ۽ هيٺ زمين تي به ڪي تڏا پيل هئا. اهي شاه حبيب جا ڪڪ سڏبا هئا. ماڻهو ادب ڪندا هئا ۽ اتي ختما ڇلا ڪيندا هئا.

(۲) لطائف لطيفي، فارسي متن، ص ص ۱۸۰-۱۸۱ روايت مشهور آهي ته انهي ڪري ٿي کيس ادب وچان بيبي بتول، بيبي راڻي يا بيبي سردار سڏيندا هئا.

(۳) لطائف لطيفي، فارسي متن، ص ۱۷۳.

(۴) ٽڪڙ واري شجري ۾ صاف ائين ڄاڻايل آهي. محمد حافظ شاه بن گهريو شاه پاڳارو هو.

ٿي سگهي ته ڪو شاه حبيب جي ڪا نياڻي سمهائين ۾ به ڏنل هئي (۱).

(د) شاه عبداللطيف جي ولادت (۱۱۰۲ھ): عام روايتن موجب، شاه حبيب کي اولاد ڪونه ٿيندو هو ۽ ڪنهن درويش کان دعا گهريائين، جنهن چيس ته: توکي پُٽ ٿيندو، پر سندس نالو عبداللطيف رکجان (۲). سنه ۱۳۰۰ھ ۾ اتاريل هڪ بياض ۾ اها آڳاٽي روايت جيئن نقل ٿيل آهي، تنهن موجب اها دعا شاه حبيب کي مٽياري شهر جي مست درويش هاشم شاه ڪئي هئي (۳)، جيڪو پاڻ چراڙ-پوتو هو ۽ شاه حبيب جو عزيز هو. شجري مان پڻ اهڙي تصديق ٿئي ٿي ته هتي همعصر هئا. شاه حبيب دل ۾ ارادو رکي هاشم شاه وٽ ويو، جنهن کيس ڏسي چيو ته ”حبيب مان لطيف جي. پوءِ ٿي اچي.“ (۳) شاه حبيب کي چڻ وڌائي ملي ته کيس عبداللطيف نالي پُٽ ٿيندو، جنهن جي خوشبوءِ ملڪ واسيندي. پوءِ پُٽ ڄائو، جنهن جو نالو عبداللطيف رکيائين، پر ٻارڙو گذاري ويو. ساڳئي گهر مان ٻيو پُٽ ڄائو تنهنجو نالو به عبداللطيف رکيائين، پر اهو به گذاري ويو. وري به ساڳئي گهر مان ٽريون پُٽ ڄائو، جنهن جو نالو وري به عبداللطيف رکيائين، جيڪو بچيو ۽ اهوئي شاه عبداللطيف ٿيو. اهي ٽيئي ٻارڙا جنهن بيبيءَ مان ٿيا، سا عرس فقير ڏيري جي نياڻي هئي، جيڪو ملتان جي ولي غوث بهاؤالدين زڪريا جي خليفي قنڌر فقير ڏيري جي اولاد مان، ”ڏنڌريات“ لقب وارن ڏيرن فقيرن جي ”ثابت“ يا ”ثابت پوٽا“ ٺڪ مان هو. هنن ڏيرن فقيرن جا ٻه سلسلا هئا: هڪڙا ”سايات“ يا سبزپوش (سائو ويس ڪندڙ) ۽ ٻيا ”ڏنڌريات“ يا سفيد پوش. اهي وڏا پهتل درويش هئا ۽ ”گنڀات ڌڻي“ (گنڀات واري ايراضي جا رڪوال ولي) هڪري سڏبا هئا. ثابت فقير پاڻ وڏو درويش ٿي گذريو. جو چيائون ته:

سوالي سچيءَ سڪ مان جي ’ثابت‘ کي سارين

تن نڪا تنگي توڻ جي، نڪي اڏارين (۴).

عرس فقير کي به نياڻيون هيون: وڏي ڏنائين رب رکي فقير ڏيري کي، ۽ ننڍي نياڻي ڏنائين شاه حبيب کي. شادي بعد، شاه حبيب به سهريلجن جي پاڙي ۾ ٿي ويٺو جتي سندس گهر ’سُئي قنڌر‘ واري

(۱) ’سمهائين‘، يعني سيد سمهه ابن عبدالوالي بن دين محمد بن شاه ڪريم جو اولاد. کيس چار پٽ هئا: عبدالرحمان، عبدالحڪيم، بهارو ۽ ابوالفتح. جيڪڏهن شاه حبيب جي نياڻي سمهائين ۾ ڏنل هئي ته (پيڙهين ۽ وقت جي اندازي مطابق) اها خود سمهه شاه جي ڪنهن پٽ کي ڏنل هوندي.

(۲) مرزا قليچ بيگ لکيو آهي ته شاه صاحب کي اولاد ڪونه ٿيندو هو، پوءِ ڪنهن اولياءَ کان دعا گهريائين، جنهن کيس يقين ڏياريو ته: ”تو کي پٽ ڄمندو، جو زماني جو غوث ٿيندو ۽ تنهن جو نالو عبداللطيف رکجان.“ (احوال شاه عبداللطيف پٽائي، ص ۱۳). البت اهو ڪونه ڄاڻايائين ته کيس اها ڳالهه ڪٿان معلوم ٿي يا اهو ولي ڪهڙو هو جنهن دعا ڪئي. هيءَ روايت مٽياري ساداتن جي خانداني روايت آهي، جيڪا مسلسل طور هلندي آئي آهي ۽ اعتبار جوڳي آهي. ڪافي ڳولا بعد آخرڪار هيءَ روايت راقم کي تحريري صورت ۾ ملي. اها تحرير جيتوڻيڪ پوءِ جي آهي، پر يقيني طور ڪنهن آڳاٽي ذخيري تان نقل ٿي. جن لفظن ۾ اها نقل ٿيل آهي، تنهن کي ٽڪڙ جي ’منعمائي‘ پاڙي وارن سيدن جي زباني بيان ٿيل روايت چوڻ مناسب ٿيندو، ڇاڪاڻ ته اها لکت انهن ئي وٽ محفوظ رهي آهي. اڄ کان هڪ صدي اڳ سنه ۱۳۰۰ھ ۾ جنهن اها نقل ڪري لکي، تنهن کي وري ”چنچر ڏينهن ڏهين تاريخ ربيع الاول سنه ۱۳۶۱ھ“ ۾ حافظ بسل ٽڪڙائي اتاريو. اهو بياض محترم قمرالزمان شاه جي مهربانيءَ سان راقم جي مطالعي هيٺ آيو.

(۳) درويش هاشم شاه جڏهانڪر مستي ۽ مجذوبي ۾ آيو ته هندوستان ۾ ڳالهائڻ لڳو. غالباً قلندر شهباز تي ڪن ٻاهرين عقيدتمندن سان ڳالهائيندي اها ٻولي اختيار ڪيائين. اسان هت سندس قول هندوستان ۾ ٻڌڻ سنڌيءَ ۾ ڪري لکيا آهن.

(۴) ثابت فقير ايڏي وڏي درجي وارو هو جو کيس ’ميان ثابت‘ ڪري سڏيو ويو. سندس قبر ’سُئي قنڌر‘ واري قبرستان ۾ ڏيرن فقيرن جي خاص مقام ۾ هڪ اوچي ٿلهي تي آهي جنهن تي ست قبرون آهن، جن مان اولهه طرف کان پهرين قبر ثابت فقير جي آهي ۽ سِر تي پڻ نالو ’ميان ثابت‘ لکيل آهي.

تاريخي مقام کي بلڪل ويجهو اولهه طرف هو. اها گهر واري جاءِ روڻيو رڪارڊ موجب سروي نمبر ۱۳۴ ڏيھ 'سئي قنڌر جاگير' تعلقي شهدادپور ۾ آهي ۽ مقامي طور ۶۰-۱۹۵۰ع تائين اتي جي سڀني ماڻهن کي، ان جي خبر هئي. "سئي قنڌر مقام" کان نمبر جي لام تي اتر - اولهه طرف ۽ موجوده شاخ جي اوڀر، شاهه حبيب جي گهر لڳ هڪ ڪڏ هئي جنهن کي "ساياتن جي گڙ" ڪري چوندا هئا. انهيءَ جي ڀرسان ۱۹۳۰ع تائين، ڪنڊي جا وڻ بيٺل هئا جيڪي "شاهه حبيب جا ڪنڊا" سڏبا هئا. اتي سندس حويلي هئي جنهن جي پتين جون پٺاڻون به ان وقت ماڻهن ڏٺيون. انهيءَ حويليءَ ۾ ئي شاهه حبيب جا پهريان ٻه پٽ ڄاوا جيڪي گذاري ويا ۽ 'سئي-قنڌر مقام' ۾ دفنايا ويا. ٻنهي جون قبرون اڃا تائين موجود آهن (۱).

ٽيون پٽ شاهه عبداللطيف به انهي ساڳئي گهر ۾ ڄائو ۽ اتي ئي نپنو ۽ وڏو ٿيو. هجري سنه مطابق اهو سال ۱۱۰۲ھ هو، جنهن جي تصديق انهيءَ روايت مان ٿئي ٿي ته وفات وقت (۱۱۶۵ھ) شاهه صاحب جي عمر ۶۳ سال هئي. ۱۳- صدي هجري (۱۹- صدي عيسوي) تائين باخبر ۽ ڄاڻو ماڻهن وٽ سال ۱۱۰۲ھ هجري شاهه صاحب جي ولادت جو مڃيل سال هو جو ان وقت جي عالم فاضل شاعر سيد غلام محمد "گدا" اهوئي سال پنهنجي هيٺين تاريخي مادي واري شعر مان ڪڍيو (۲).

گدا، سال توليد سلطان 'پٽ'

شنيدم زهاتف 'عنایت شعار'

۱۱۰۲

شاهه عبداللطيف ڪٿي ڄائو ان بابت البت پوئين دور جا لکندڙ صحيح راءِ قائل ڪري نه سگهيا، ڇاڪاڻ جو هڪ ته سندن ڌيان تي اها ڳالهه ويٺل هئي ته شاهه صاحب جي امڙ 'دياني' خاندان مان هئي، يعني ته هالن پراڻن جي هئي، جنهن ڪري شاهه جي ولادت به ان طرف ٿيڻ گهرجي ها. البت ٻئي طرف، مقامي طور تي جيڪا پڪي پختي ڳالهه هلندڙ هئي سا هيءَ ته شاهه صاحب جي امڙ، 'پٽ' کان اوڀر طرف ڏيرن فقيرن مان هئي ۽ انهي ڪري ان طرف سندس ولادت جو فطري طور وڌيڪ امڪان هو. پر 'سئي قنڌر' لڳ ڏيرن فقيرن جي ڳوٺ جي حوالي ڏيڻ سان، 'دياني' خاندان مان شاهه صاحب جي امڙ هجڻ واري نظريي جي نفی پئي ٿي، انهيءَ ڪري اوڀر طرف جا ٻيا حوالا آندائون: پوءِ هڪڙن 'پينءَ پور' کي ته پين 'هالا حويلي' کي شاهه جي ولادت جو ماڳ ڪري لکيو. لوڻگ فقير مهيسر جنهن جي مزار شادي شهيد لڳ خيرپور ضلعي ۾ آهي، تنهن جي فقيرن ڪٿان ٻڌو ته شاهه عبداللطيف 'پينءَ پور' ۾ ڄائو هو يا اتي چلو ڪڍيو هئائين سو اتي وڏي مسجد ٺاهيائون (۳). مير سانگي پوءِ 'لطائف لطيفي' ۾ ان جو ذڪر ڪيو ۽ 'پئي پور' ('صحيح پينءَ')

(۱) سنه ۱۹۵۹ع ۾ جڏهن راقم شاهه حبيب جي گهر واري جاءِ وڃي ڏٺي ۽ پڻ اندر مقام ۾ شاهه عبداللطيف جي انهن سڳن ڀائرن جون قبرون وڃي ڏٺيون ته اهي تازو ڪجهه وقت اڳ نئين سر ٻڌايون ويون هيون هڪ تي 'عبداللطيف' جي نالي جي سِر لڳل هئي، پر ٻي تي جيڪا سِر هئي وئي هئي. تنهن تي 'عبدالرشيد' نالو لکايو ويو هو، حالانڪ اڳ ٻنهي تربتن تي 'عبداللطيف' نالا لڳل هئا. ٽڪڙ واري شجري ۾ به شاهه عبداللطيف جي ٻين ٻن ڀائرن جا نالا ساڳيا 'عبداللطيف' ڄاڻايل آهن.

(۲) لطائف لطيفي، صفحو-۲۰۴.

(۳) ڄم يا چلو ڪري پائيل جاءِ مسجد سان لڳو لڳ اتران آهي، جيڪا ڪنهن نه ڪنهن طرح شاهه صاحب سان منسوب ڪئي وڃي ٿي. ٻه ڳوٺ هڪ ٻئي سان لاڳو ۽ ويجهو آهن: 'پينءَ پور' اتر طرف، ۽ سمن جو ڳوٺ 'لڏا سمن' (لڏا سمن جو ٻارو) ڏکڻ طرف آهي.

پور) کي شاه صاحب جي ولادت جي جاءِ ڪري ڄاڻايو (١). ان بعد مولوي دين محمد وفائي به 'لطف اللطيف' ۾ انهيءَ ساڳي ڳالهه کي ورجايو (٢). ٻئي طرف ليلارام وٽ مل لالواڻي پنهنجي ڪتاب ۾ 'هالا حويلي' (پٽ کان ١٨ ميل ڏکڻ- اوڀر) جو نالو لکيو (٣)، پر اهو ڪونه ڄاڻايائين ته ڪهڙي زباني يا شاهدي جي آڌار تي هن اهو نالو لکيو. باوجود انهيءَ جي، لالواڻي جي پوئلڳي ڪندي گريخشاڻي به 'هالا حويلي' کي شاه جي ولادت جي جاءِ ڪري ڄاڻايو (٤). مرزا قليچ بيگ وري 'پينءَ پور' ۽ 'هالا حويلي' ٻنهي کي ڳنڍڻ جي ڪوشش ڪئي جو لکيائين ته: پٺاڻي صاحب جي ڄمڻ جي جاءِ 'هالا حويلي' ۾ هئي جا 'پٽي پور' (صحيح پينءَ پور) سان لڳ ڏکڻ- اڀرندي ڪنڊ ڏي هئي. جنهن گهر ۾ شاه صاحب ڄائو هو اتي پوءِ هڪڙي مسجد جوڙائي وئي هئي جا اڃا تائين نصيرواهه جي ڪلهي تي بيٺل آهي (٥). نصيرواهه جي حوالي ڪانسواءِ مرزا صاحب جي ٻي سڄي عبارت خيالي آهي ۽ سرزمين جي ڄاڻ کان سواءِ لکي ويئي آهي. شاهه لطيف ساڳئي وقت هالا حويلي ۾ ۽ پينءَ پور لڳ مسجد واري ڳوٺ ۾ تولد ٿي نٿي سگهيو، ڇاڪاڻ جو پينءَ پور کان 'هالا حويلي' ڪافي پري آهي، ٻيو ته اها ڏکڻ- اوڀر طرف ڪانهي پر اتر- اوڀر طرف آهي. 'پينءَ پور' تعلقي حيدرآباد ۾ ۽ 'هالا حويلي' تعلقي ٽنڊي الهيار ۾ آهي (٦).

سنه ١٩٥٨ع ۽ سنه ١٩٥٩ع ۾، ۽ ان بعد ١٩٧٤ع ۾ ۽ وري سنه ١٩٧٦ع ۾، جڏهن راقم 'سئي قنڌر' واري ماڳ توڙي 'گنڀات' لڳ ڳوٺن ۾ وڃي پڇاڻون ڪيون ته اتي هڪ روايت اها بيان ڪيائون ته شاهه حبيب کي سال 'سئي قنڌر' واري مقام لڳ اولهه طرف واري ڳوٺڙي ۾ پنهنجي حويلي ۾ رهيو، ۽ جڏهن اتان لڏيو ته پوءِ ڪوٽڙي ويو. ٻي روايت جيڪا پوئين دور جي مصنفن جي لکتن کان متاثر ٿي بيان ڪئي وئي سا هيءَ ته: ڇاڪاڻ جو پهريان ٻارڙا ڪين ٻچيا هئا، انهيءَ ڪري جڏهن شاهه عبداللطيف پيٽ ۾ ٿيو ته شاهه حبيب ماڳ مٽايو ۽ اتان لڏي ويو. پر اهو دليل ايڏو وزندار ڪونهي ڇاڪاڻ جو شاهه حبيب پختي ارادي ۽ وڏي توڪل وارو بزرگ هو، جو باوجود پهرين ٻن ٻارڙن جي فوت ٿي وڃڻ جي به ٽئين ٻار جو نالو عبداللطيف رکيائين، ته پوءِ وهر ۽ وسوسي ۾ اچي هن ڪيئن پنهنجو گهر ڇڏيو هوندو ۽ ماڳ مٽايو هوندو! جيئن ته شاهه حبيب جي گهر واري جاءِ توڙي پهرين ٻن ٻارڙن جي ولادت ۽ وفات بابت مقامي طور پڪيون پختيون شاهديون توڙي پڪا پختا آثار موجود آهن، انهيءَ ڪري پوري وثوق سان چئي سگهجي ٿو

(١) لطائف لطيفي، ص ٢٩.

(٢) لطف اللطيف، ڪراچي، ١٩٥٥ع، ص ١٠.

(٣) لالواڻيءَ جو شاهه عبداللطيف بابت انگريزيءَ ۾ لکيل ڪتاب، ڇپيل سنه ١٨٨٩ع، ص ١٠.

(٤) گريخشاڻي، شاهه جو رسالو جلد ١، ص ١١.

(٥) مرزا قليچ بيگ احوال شاهه عبداللطيف پٺاڻي، راقم جو سنواريل ڇاپو، ١٣٩٢ھ/١٩٧٢ع، ص ٩.

(٦) ميين شاهه عنات رضوي، پنهنجي حياتيءَ جي آخري سالن ١١٣٠ھ-١١٣٣ھ ڌاري (جڏهن شاهه عبداللطيف به ٽيهن سالن کن جو هو، ۽ ماڻهن ۾ توڙي ميين شاهه عنات وٽ سندس عزت هئي) وڏيري ڏهيسر پليجي تي ڌمري هليون بيت چيو، جنهن ۾ رخ بدلائيندڙ درياءَ کي خطاب ڪندي هالا حويلي کي به بددعا ڏنائين ته اها واريءَ ۾ لٽجي پورجي وڃي:

ڳاهڪي کي ڳڙ ڪري پليجاڻي پاءُ

واري جا ولايت جي هالا حويلي لاءِ.

شاهه عبداللطيف جي ميين شاهه عنات سان محبت هئي. جيڪڏهن شاهه عبداللطيف هالا حويلي ۾ ڄائو هجي ها ته اها ڳالهه ميين شاهه عنات کان ڳجهي ڪانه رهي ها (جو هالا حويلي نصرپور کان فقط چار ميل پري هئي) ۽ پاراڻي ۾ ان جو نالو نه آهي ها (مئين بيت لاءِ ڏسو ميين شاهه عنات جو ڪلام، مقدمو ص ٣٥، لطائف لطيفي، ص ١٦٤).

تہ تیون بار 'عبداللطیف' (شاه عبداللطیف) پڻ اتي ئي ان ساڳئي گهر ۾ ڄائو. ٿي سگهي ٿو تہ ٻارڙي جي خير سان صحيح سلامت ولادت بعد، سندس صحت عافيت ۽ دوا درمل خاطر شاه حبيب کي ڏينهن وڃي ڪنهن ٻيءَ جاءِ تي رهيو هجي، پر اهڙي گمان موجب پڻ سندس 'پينءَ پور' وڃڻ وڌيڪ مناسب نظر اچي ٿو جو اتي جا کي سما فقير غالباً سندس مريد ۽ معتقد هئا، جن مان ميان اسماعيل فقير سمو پوءِ شاه عبداللطيف جو خليفو ٿيو (۱). بهرحال جيڪڏهن اتي شاه حبيب جو رهڻ ٿيو تہ به ٿوري وقت لاءِ ٿيو جو هو وري پنهنجي حويلي ۾ موٽي آيو (۲).

(ه) ننڍپڻ ۽ ابتدائي تعليم. شاه عبداللطيف جي ولادت جي تاريخ ڪٿي به لکيل ڪانهي، پر جيڪڏهن مهيني صفر سنه ۱۱۶۵ھ ۾ وفات وقت سندس عمر پرياً ٽيهٺ سال هئي تہ پوءِ قمري سالن جي حساب سان سندس ولادت ۱۱۰۲ھ جريءَ جي صفر مهيني جي ۱۴ تاريخ ڌاري يا کي ڏينهن اڳ پوءِ ٿي هوندي. ولادت کان اڳ سندس ٻه همنام سڳا ڀائر فوت ٿي چڪا هئا: هي ٽريو لطيف هو جيڪو وڃي بچيو هو، جنهن مان سندس والدين جي خوشي ۽ ساڻس پيار جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. انهيءَ ڪري ننڍڙو لطيف نه فقط پالڻجتيءَ واري دور ۾ پنهنجي پيءُ ماءُ جي محبت ۽ شفقت ۾ ننڍو پر اها نعمت وڏي هوندي تائين ساڻس شامل حال رهي، جنهن سندس شخصيت کي سنواريو ۽ اجاريو. پالڻجتيءَ ۾ پيو ٻارڙو جيڪو سندس ويجهو ساٿي هو، سو هو سندس ماسات محمد عالم ڏيرو جنهن سان هو ڪيڏيو ۽ خوش ٿيو.

ٻاراڻي وهي واري هن دور ۾، لطيف جي اٿڻ ويهڻ ۽ ڏسڻ وائسڻ جو مرڪز سندس پنهنجي گهر وارو ڳوٺڙو هو، پر ان جو دائرو البت گنبات واري جوءِ تائين وسيع هو. ان وقت ننڍڙي لطيف جي اڄ وڃ سندس والده جي پيڻ ۽ ٻين عزيزن جي گهرن تائين، يعني گنبات واري تر ۾ (۳) ڏيرن فقيرن جي راجن ڳوٺن ۾ ٿيندي رهي.

نتيجي طور پالڻجتيءَ واري هن دور ۾، ڏيرن فقيرن جي قبيلي واري نج سنڌي ٻولي، جيڪا سندس مادري ٻولي پڻ هئي، سا ننڍڙي لطيف جي ذهن تي نقش ٿي ۽ زبان تي چڙهي ۽ اڳتي هلي سنڌي ٻوليءَ تي سندس ڪُلي طور دسترس ۽ ڪمال لاءِ پيش خيمو بني.

ان وقت مڪتبي تعليم جو دور هو جنهن موجب قرآن شريف، سنڌي ۽ ابتدائي فارسي تعليم معياري سطح تي ڏني ويندي هئي. والدين ننڍڙي لطيف کي پاڻ کان پري ڪري فوري طور تي ڪنهن مڪتب ۾ ڪونه ويهاريو: البت سندس تربيت گهر ۾ ئي ٿيندي رهي جو نه فقط والد شاه حبيب پاڻ علم ۽

(۱) لطائف لطيفي، فارسي متن، ص- ۱۶۹.

(۲) سنه ۱۹۶۴ع ۾ هن سلسلي ۾ پڄاڻون ڪندي، قاضي حڪيم محمد بخش مرحوم (۹- آگسٽ ۱۹۶۴ع) تي نصرپور ۾ تصديق سان ٻڌايو تہ: سيد جيئندل شاه (اصل ويٺل 'هالا حويلي' جو جيڪو پوءِ اچي ڳوٺ عثمان شاه جي هڙي ۾ ويٺو) چوندو هو تہ پٽائي صاحب 'هالا حويلي' ۾ ڄائو ڪونه هو، پر وڏي هوندي 'هالا حويلي' مان سندس لنگهه هو، جو اتان 'لڏا سما ۽ پينءَ پور' ڏانهن پنهنجن مريدن فقيرن وٽ ويندو هو. اها وات هن طرح هئي: پٽ، اڏيرولال، هالا حويلي، نصرپور ۽ اتان 'لڏا سما' ۽ 'پينءَ پور' جيڪي ٻئي لڳولڳ آهن.

(۳) 'گنبات' هڪ وڏي ايراضي جو نالو هو. موجوده صورتحال موجب، اها ايراضي شهدادپور تعلقي جي حدن ۾، شهدادپور ۽ ٽنڊي آدم جي وچ ۾ ريلوي لائين کان اولهه طرف ويندي وڏي واھ سکر بئراج تائين، اتر ۾ 'مُلدسي' ۽ 'گولي پير' تائين، ۽ ڏکڻ ۾ ڳوٺ 'مُلي مڪڻ' تائين هئي. سمن جي دور کان وٺي هي هڪ وڏي آباد ايراضي هئي. ترخانن جي دور ۾ هي، ايراضي شاه قاسم بيگلار جي جاگير ۾ هئي، جنهن هتي گنبات وارو قلعو ٺهرايو جنهن جا آثار 'مُسن فقير ڏيري' جي ڳوٺ کان سڌ پٺت اولهه طرف، ويندي ۱۹۷۶ع تائين موجود هئا، ۽ راتر پاڻ ڏٺا.

نظر وارو هو، پر والده به هڪ وڏي فاقيري گهر مان هئي. البت عبداللطيف جڏهن ڪجهه وڏو ٿيو ته روايتن موجب شاه حبيب کيس قرآن شريف پڙهڻ لاءِ اهڙن استادن وٽ ويهاريو جيڪي پاڻ وڏا نيڪ ۽ پرهيزگار هئا. انهن اهڙي ته توجهه سان پڙهايو جو قرآن شريف عبداللطيف جي دل تي نقش ٿي ويو. انهن مان خاص استاد ميون نورمحمد پٽي هو، جنهن پوءِ کيس مڪتبي تعليم ڏني. ميون نورمحمد گنيات جي ڏيرن واري راڄ کي ويجهو اٺن ميلن کن جي پنڌ تي ”وانئين“ جو ويٺل هو (۱) ۽ شاه حبيب جو محبتي ۽ معتقد هو. عبداللطيف جي پڙهائي لاءِ شاه حبيب کيس سڏي پاڻ وٽ رهايو. هن شفيق استاد پنهنجي سعادتمند شاگرد کي مڪتبي تعليم پوري ڪرائي. ان بعد وڌيڪ تعليم جو سلسلو جاري نه رهيو، پر ميون نورمحمد هميشه لاءِ شاه حبيب وٽ ايندو رهيو ۽ عبداللطيف جئن ته ويتر وڌيڪ ڄاڻ ڏانهن مائل هو سو ساڻس ملندو رهيو ۽ ڪانئس سڪندو رهيو. بالآخر جڏهن شاه عبداللطيف اچي پٽ کي وسايو ته ميمن صاحب کي پڻ سڏي اتي کيس سندس اوطاق ليکي ڏنائين ۽ پٽ تي پاڻ وٽ رهايائين. اهڙي طرح نوجواني واري دور ۾ توڙي پوءِ شاه عبداللطيف جو پنهنجي مشفق استاد سان ملڻ، وٽس ويهڻ ۽ ساڻس صحبت ڪرڻ جو سلسلو جاري رهيو (۲).

شاه لطيف جي ننڍپڻ وارا ڪم ازڪم ٻارهن سال کن پنهنجن نانائين ڏيرن فقيرن ۾ سٺي ڦنڊر ۽ گنيات واري تر ۾ گذريا. انهيءَ عرصي ۾، ٻين ٻارڙن سان گڏ، گنيات سان لاڳو اولهه طرف، واريءَ جي پٽن واري ايراضي (جنهن ۾ پوءِ هن ’پٽ‘ واري ماڳ کي وسايو) ۾ ننڍڙي لطيف مينهن وسندي راڻديون ڪيون هونديون. ان وهيءَ ۾ گنيات جي جوءَ ۾ هر ماڳ ۽ ڳوٺ ڏٺائين، ۽ ٻارن توڙي وڏن جو پيار مائٽيائين. ننڍپڻ وارين انهن يادگيرين جو ئي نتيجو هو، جو پوءِ وڏي هوندي سارنگ جي هڪ بيت ۾، ’گنيات‘ تي ڪرم جي ڪڪرن جي گونج جو ذڪر آندائين ته:

واهندڻان وڃ ٿي، گڙيون ڏونه گنيات

انهيءَ ٻاراڻي وهيءَ ۾ سندس سنگت ۽ رفاقت فطري طور تي ڏيرن فقيرن جي ٻارن سان ٿي، جن سان هو ڪيڏيو ۽ خوش ٿيو ۽ جيڪي پوءِ وڏي هوندي سندس پيارا فقير ۽ معتقد ٿيا. انهن مان اڄن فقير ڏيرو ۽ سڪ فقير ڏيرو، ٻئي شاه صاحب جي حاضرات جا فقير هئا. ٻائي فقير ڏيرو به شاه صاحب جو ننڍڙي هوندي جو ساٿي هو جنهن جو پٽ عنايت پڻ ڏانهن گهڻو مائل ٿيو. پر شاه صاحب جو سڀ کان وڌيڪ ويجهو ۽ پيارو ساٿي سندس پنهنجو سڳو ماسا، رب رکي فقير جو پٽ، محمد عالم ڏيرو هو جيڪو پوءِ خاص فقير ۽ خليفو ٿيو. شاه صاحب کيس پٽ تي سماع ۽ ذڪر جو اڳواڻ مقرر ڪيو ۽ کيس ”محمد عالم سچو عالم“ ڪري سڏيو. پر عام طرح هو ’خليفو محمد عالم ڏاڪر‘ سڏجڻ لڳو. شاه

(۱) ’وانئين‘ يعني ننڍڙي ’وان‘ يا ننڍڙو ڳوٺڙو، جنهن کي سانگي، مرزا قليچ بيگ ۽ لالواڻي ’واڻي‘ ڪري لکيو. سانگي ڄاڻايو آهي ته اهو ڳوٺ اڏيري کي ويجهو آهي. لالواڻي جنهن سنه ۱۸۸۹ع ۾ ان بابت پڇا ڪئي هئي، سو لکي ٿو ته اهو ڳوٺڙو اڏيري کان چار ميل ۽ پٽ کان ٻارهن ميل پري آهي ”جتي هن وقت ابڙا رهن ٿا“ (۱۸۹۹ع ۾ ڇپيل انگريزيءَ ڪتاب، ص ۱۱).

(۲) پٽ تي ميمن نورمحمد واري اوطاق ۱۹۵۴ع تائين موجود هئي. ان سال مٿي درگاه ڏانهن ويندڙ رستي کي سرڪاري طور ڪشادي ڪرڻ وقت اها ’ميمن جي اوطاق‘ رستي جي وچ ۾ اچي ٽپي وئي ۽ ’بل ڏور‘ ڪري ڊلبي وئي. پوءِ فقط هڪ ڪوهي باقي وڃي رهي هئي جيڪا رستي جي پوري وچ تي هئي ۽ مٿان ڪنهن وڪ سان ڍڪي ڇڏي هئائون، جيڪا رات ۾ پاڻ ڏٺي هئي. ’ميمن جي اوطاق‘ ۾ هڪ ’ڍڪي‘ ٺهيل هئي جيڪا چُن سان لٽل هئي، پويان ميان ان جي خاص سنڀال ڪندا هئا ۽ روزانو چنڊوڪ ڪندا هئا ڇاڪاڻ جو بعضي شاه صاحب جڏهن پنهنجي استاد وٽ ايندو هو ته ان ’ڍڪي‘ تي اچي ويهندو هو. ميمن نورمحمد جي پٽ ميمن ولي محمد جي شاه صاحب وٽ وڏي عزت هئي، ايتري قدر جو وفات بعد ميمن ولي محمد تي شاه صاحب کي غسل ڏياريو ۽ جنازي نماز پڙهائي.

صاحب جي وفات کانپوءِ فقراء جي سڄي نظام کي سنڀاليائين ۽ وڏي خدمت ڪيائين. وفات به پٽ تي ئي ڪيائين، جتي سندس قبر شاه صاحب جي روضي جي ٻاهران ڏکڻ طرف، ۽ تهر فقير جي تهر کان اوڀر طرف، تربتن جي اتر واري قطار سان لاڳيتي ڏکڻ طرف واري قطار ۾، اولهه کان ٻيو نمبر آهي.

والد جي رهنمائي هيٺ تربيت وارو دور (۱۱۱۵-۱۱۲۰ھ؟)

ننڍپڻ واري مڪتبي تعليم بعد، بلوغت توڙي نوجواني واري دور تائين شاه لطيف جي تربيت پنهنجي والد شاه حبيب جي شفقت ۽ هدايت هيٺ ٿي. هو هميشه گڏوگڏ هئا، اهڙو جو ڄڻ هڪٻئي جا رفيق هئا. شاه حبيب پاڻ پڙهيل هو ۽ دعا خاطر تعويذ لکي ڏيندو هو. بعضي هو حال وارا بيت پڻ چوندا هو. عالمن ۽ عارفين جو صحبتي هو، ۽ خود پاڻ پنهنجي وقت ۾ وڏو فيض وارو عابد زاهد هو. مير علي شير قانع کيس ”ڪريمي سلسلي جو ناميارو بزرگ، ۽ وجد ۽ حال وارو ڪرامتن جو صاحب“ سڏيو آهي (۱). سندس تاڪيد ۽ سعيو توڙي سندس نظر فيض اثر جو ساڻو، ٻئي سڪيلدي لطيف سان شامل حال رهيا. ٻئي طرف خود نوجوان لطيف ۾ پاڻ پنهنجو سوچڻ ۽ اعليٰ اخلاقي ۽ روحاني منزلن ماڻڻ جي ذوق ۽ جذبو موجزن ٿيو. پر هاڻي شاه حبيب ڪوٽڙي ۾ لڏي آيو ۽ نوجوان لطيف جي ڏسڻ وائسڻ جو دائرو اتر طرفان هالن کان وٺي هيٺ لاڙ ۾ بلڙي تائين، ۽ اولهه طرفان ڪوٽڙي واري علائقي کان وٺي اوڀر ڏانهن پٽ ۽ گنبات تائين ۽ اتان کان ڏکڻ ڏانهن نصريور تائين وسيع ٿيو.

شاه حبيب جو سٺي قدر مان لڏي ڪوٽڙي مغل ۾ ويهڻ: شاه لطيف ڏهن ٻارهن سالن کن جو هوندو، جو شاه حبيب ’سٺي قدر‘ واري ڳوٺڙي مان لڏي وڃي اٺ نو ميل اولهه- ڏکڻ طرف ’ڪوٽڙي مغل‘ ۾ ويٺو. هڪ مقامي روايت موجب، سندن لڏڻ جو سبب اهو هو جو شاه عبداللطيف اڃان سرجيوڻي هو جو ڏيرن فقيرن مان ڪن درويشن شاه حبيب کي چيو ته: ’قطب سرجيو آهي ۽ هت رجوعات ٿيندي. اسين فقير ڪهڙن ۾ لڪا پيا آهيون. هاڻي يا اوهان وڃي ٻئي پاسي ويهو يا اسان کي لڏڻو پوندو.“ پوءِ شاه حبيب وڃي گهران پڇيو ته بي بي صاحبه اميدواري جي تصديق ڪئي. فقيرن جي اها ڳالهه بالآخر سبب بني جو شاه حبيب بالآخر سٺي قدر مان لڏيو. هيءَ روايت پنهنجي جاءِ تي، پر پانڄي ٿو ته سندس سهري عرس فقير ڏيري جي فوت ٿي وڃڻ جي ڪري شاه حبيب ’سٺي قدر‘ واري ماڳ کي ڇڏيو ۽ گنبات واري پيڻي مان لڏيو. سندس لڏڻ جو هڪ خاص سبب اهو به هو جو ’ڪوٽڙي‘ جو رئيس مرزا بيگ مغل جيڪو سندس عقيدتمند هو، تنهن خير ۽ برڪت خاطر شاه حبيب کي دعوت ڏيئي وٺي آڻي ڪوٽڙي ۾ رهايو جو کيس دعا ۽ سهاري جي ضرورت هئي. مير صاحب سانگي جي بيان موجب، شاه حبيب ڪوٽڙي شهر لڳ ٻاهران پنهنجو گهر ڪيو (۲). اندازو ٿئي ٿو ته اهو گهر، مرزا بيگ مغل جي حويلي ۽ واري ڪوٽ سان لاڳو الهندي طرفان هو جنهن کان اولهه طرف جهنگ ۽ لال لئو هو.

والد جي تربيت وارو دور: شاه حبيب هاڻي پنهنجي سعادتمند فرزند کي پنهنجي صحبت ۽ رفاقت ۾ رکي سڄو توجهه سندس تربيت تي ڏنو ته جيئن هو ذهني، اخلاقي ۽ روحاني طور اعليٰ درجي کي پهچي. کيس هميشه پاڻ سان گڏ ٻئي رکيائين ۽ جتي پئي ويو اتي وقت جي عالمن ۽ درويشن جي صحبت ۾ پئي وهاريائين. کيس وٺي اباڻي ماڳ مٽياري ۽ خاص طرح وڏي ڏاڏي مڃين شاه ڪريم جي آخري آرام گاهه تائين پاڻ سان گڏ نيائين، ۽ پڻ شاه

(۱) ”مير حبيب الله ڪم هانا ذات اقدس شمس ناموس سلسله ڪريميه و بڪرامات ظاهره من الشمس است“ (مقالات الشعراء، ص ۳۵۷). ”هميشه صاحب وجد و حال بود واستغراق ڪمال داشت.“ (تحفة الڪرام، مطبع ناصري دهلي، ۱۷۳۲).

(۲) اهڙو اشارو سانگي جي نظر ۾ آهي: (لطائف لطيفي، ص ۶۱):

بوده در قرب شهرش خانه آباد ازان سيد حبيب شاه آزاد

ڪريم جي فقيرن سان ملايائين: ٻئي طرف ميين شاه عنات سان ملڻ لاءِ کيس شاهپور-نصرپور تائين گهمايائين. اهڙيءَ طرح بلوغت ڏانهن اُسرندڙ، سالم طبع ۽ ذهين لطيف پنهنجي والد سان گڏ انهن سفرن ۽ صحبتن مان گهڻو ڪجهه پرايو. هاڻي سندس ڏسڻ وائسڻ جو دائرو وِتر گهڻو وڌيو: يعني اتر طرفان هالن کان وٺي هيٺ لاڙ ۽ بلڙي ۽ نئي تائين ۽ اوڀر طرف گنڀات کان اڳتي پينءَ پور، هالا حويلي، شاهپور ۽ نصرپور تائين وڌيڪ وسيع ٿيو. البت سندس گهڻو سارو وقت ڪوٺڙي ۾ ئي پئي گذريو: شاه حبيب جهڙي اهل دل درويش پنهنجي صالح فرزند کي پاڻ جيڏن سان راند روند ڪرڻ کان ڪونه ٿي روڪيو، جو ان ننڍيءَ ٽهيءَ ۾ لطيف جو گز ڪمان ڪٽڻ يا ساڻي ٻارن سان لڪ لڪوڻي راند ڪرڻ جو ڪن روايتن ۾ ذڪر آيو آهي. پر شاه حبيب ساڳئي وقت، وڏي سُرَت سمجھه واري لطيف کي پنهنجي خاص توجهه، اعليٰ تربيت ۽ عارفانه نظر سان اعليٰ اخلاق ۽ نيڪ اعتقاد ڏانهن مائل ڪيو. نوجوانيءَ واري دور ۾ قدر رکڻ سان گڏ کيس طريقت جي راهه ڏسيائين ۽ نفساني خواهشن تي ضابطي خاطر زهد ۽ جهد جي تلقين ڪيائين. پنهنجي والد بلڪ مرشد جي اهڙي هدايت ۽ رهبري هيٺ نوجوان لطيف لوڪ کان پانسرو ٿي، جهنگ ۾ گوشائتو ويهي، ڌڻيءَ جي ياد ۾ محو ٿي، پنهنجي نفس کي نمائڻ ۽ پاڻ پچائڻ لڳو. هن خلق کان پري ٿي جن ماڳن تي رياضت ڪئي ۽ چلا ڪليا تن سڀني بابت معلومات موجود نه رهي آهي، پر ٽن جاين بابت پوري پڪ آهي جتي هو وڃي گوشائتو ويٺو ۽ عبادت ۾ محو ٿيو. اهي جاين اڃان تائين نوجوان لطيف جي اُتي ويهڻ ۽ رياضتن ڪرڻ سببان مشهور ۽ محفوظ رهيون آهن.

انهن مان هڪ هو لُئي جو وڏو شاهي وڻ، جيڪو پوءِ ’لال لئو‘ سڏجڻ لڳو، جنهن جي جُهڻد ۾ لطيف وڃي ويهندو هو. اهو وڻ ڪوٺڙي ۾ سندس گهر کي ويجهو اولهه طرف واري لاڳيتي جهنگ ۾ هو، جتي ڪنهن اڳئين درويش جو مقام هو ۽ جتي پوءِ شاه لطيف جي ڪڍيل چلي ۽ ڪشالي جي يادگار طور مسجد، ڪوهه ۽ جايون ٺهيون، جن جا آثار توڙي انهي پيڻيءَ وارا وڻ هن وقت (۱۹۹۱ع) تائين موجود آهن. لُئي جو وڻ جنهن جي جُهڻد ۾ لطيف وڃي ويهندو هو سو اتر طرف، مسجد واري جاءِ کي ويجهو آهي. ان جاءِ تي اڃان تائين هڪ جهونو ڏوڙو ڏنگو ’لئو‘ بيٺو آهي جيڪو چون ٿا ته ان اصلي ’لُئي‘ جي بنياد مان آهي (۱).

ٻيو نشان غالباً خود ’پٽ‘ واري اها جاءِ هئي جتي پوءِ شاه لطيف پنهنجو حجرو ٺهرايو. ان جاءِ تي هو هڪ وڻ جي جُهڻد ۾ اڪيلو محويت واري حالت ۾ ويٺل هو جو قلندر شوري جنهن اتي پنهنجيون ڏاڍيون پئي چاريون کيس ڏٺو ۽ ڏاڍين پڻ ڏسي ٿا ته کاتو جو قلندر شوري ڏوڙي وڃي سندس ڳوٺ (جيڪو ڪوٺڙي کان ڪوهه کن پٽ واري طرف هو) پنهنجي پيءُ صاحبڏني کي ٻڌايو جيڪو ساڻس گڏجي اتي آيو پر اها جاءِ خالي پئي هئي. وڏيري صاحبڏني پوءِ پنهنجي پٽ (قلندر) کي سمجهايو ته: ’شاه حبيب جو پٽ اڪثر هن جُوءِ ۾ ويراڳ ۽ بيخودي واري حالت ۾ اچي ويهندو آهي، ۽ جيڪڏهن هو پئي پيري کيس ڏسي ته ڪانئس دعا گهري‘.

ٽيون نشان اهو هو جيڪو هاڻي ’شاه جو ڪنڊو‘ ٿو سڏجي، جيڪو پٽ کان ڏيڍ ميل کن اوڀر-اتر طرف ريلوي اسٽيشن کان به اوڀر ڪنڊ ڏاڙون-شهادپور واري رستي تي) آهي ۽ جتي اڃان تائين وڻن جو جُهڻد موجود آهي. ان جو ذڪر اڳتي ايندو، پر مٿين روايت جيڪا ان وقت جي اڪين ڏني شاهد قلندر شوري کان بيان ٿيل آهي ۽ پڻ سندس والد وڏيري صاحبڏني جي زباني تصديق ٿيل آهي ان مان ظاهر آهي ته شاه حبيب مسلسل طور وڏي ڏيان ۽ پختي ارادي سان پنهنجي پياري فرزند جي تربيت پئي ڪئي ته هو زهد ۽ رياضت ذريعي روحاني طور ڪماليت جي درجي کي پهچي. مٿياري جي درويش هاشم شاه جي عبداللطيف جي ولادت بابت

ڪيل دعا واري روايت مٿي بيان ٿي چڪي آهي شاه حبيب بيشڪ پنهنجي پلاري عزيز هاشم شاه جي دعائي لفظن تي پڪو يقين رکيو هو: 'لطيف جي بوءِ اچڻ' يعني خوشبوءِ ٿيڻ وارا لفظ معنيٰ خيز هئا. شاه حبيب پالڻجيءَ کان وٺي لطيف جي هر طرح تربيت ڪئي هئي ۽ هاڻي جڏهن کيس ڪجهه اهڙو ڀروسو ٿيو ته عبداللطيف زهد ۽ عبادت ذريعي ڪافي ترقي ڪئي آهي تڏهن، پنهنجي اطمینان خاطر، کيس درويش هاشم شاه وٽ وٺي ويو. ان وقت شاه لطيف جي عمر ۱۵ سال کن هئي. هاشم شاه نوجوان لطيف ۾ اعليٰ صلاحيت جا آثار ڏٺا، پر باوجود رياضت ۽ عبادت جي هن درويش کيس اڃان به وڌيڪ ترقي ۽ ڪمال طرف ترغيب ڏيندي چيو ته:

حبيب جو پٽ (اڃان) پڇي راس نه ٿيو آهي

ڪمال کي پهچڻ واري تربيت اڳيئي سندس والد طرفان جاري هئي، پر هن ترغيب وٽر نوجوان لطيف ۾ نئون جذبو جاڳايو جو هو موتي اچي زهد ۽ عبادت ۾ مشغول ٿيو ("باز ورع اختيار ڪرد") ۽ مسلسل مجاهدي سان بالآخر مجازي رنگ کي مٽيائين ۽ پنهنجي اندر جي آئيني کي ايترو ته اڃاريائين جو ڏسڻ پسڻ ۽ فھر فڪر جا طور طريقا مٽس عيان ٿيڻ لڳا. ان جو ثبوت 'ڪنڊي واري ماڳ' تي سندس ياد الاهي ۾ محويت ۽ ان موقعي تي پنهنجي والد شاه حبيب طرفان پيار پري پڇا تي سندس ڏنل جواب مان ملي ٿو. جئن ته شاه لطيف هاڻي وڏو هو انهيءَ ڪري پنهنجي والد کي حال ڏيندو هو ته هو ڪٿي وڃي ٿو چلو ڪڍي، اڪيلائي ۾ عبادت لاءِ ويهڻ کان پوءِ شاه حبيب سندس سماءُ لهندو هو ۽ پڻ روحاني واردات ۾ سندس حال پائي ٿيندو هو. هن پيري، وچان هڪ ٻن ڏينهن جي وٿي پئجي ويئي ۽ واءُ لڳڻ ڪري ڪنڊي واري جاءِ کي مٽي گهيري وئي ۽ لطيف جي جسر تي پڻ لت چڙهي وئي. ان حالت ۾ کيس ڏسي شاه حبيب جي دل پرڄي آئي (جئن تصغير ۾ آندل پيار پري لفظ 'انگڙا' مان ظاهر آهي) ۽ چيائين ته:

"لڳي لڳي واءُ، ويا انگڙا لتجي"

والد جو هي دلنواز آواز ٻڌي شاه لطيف پڻ ساڳئي جذبي سان جواب ڏنو ته:

"پئي ڪٿي پساه، پسڻ ڪارڻ پرين جي." (۱)

شاه لطيف جو هيءَ جواب، جنهن ۾ ساڳئي دلپذير بيان ۽ ساڳئي دلپذير معنيٰ ۾ ٻي سٺ چئي بيت پورو ڪيائين، سو ان عمر ۾ سندس اعليٰ شاعرانه شعور جو آئينو آهي؛ پر ان کان وڌيڪ اهو سندس اندر جي اوجر ۽ روحاني رُتبي تي شاهد آهي ڇاڪاڻ جو هن جواب ۾ سندس پنهنجي 'نيستي'، 'پرپور سڪ' ۽ صبر ۽ 'عشق الاهي' ۾ رچي راس ٿيڻ جا سڀ اهڃاڻ سمائل آهن (۲).

پير هاشم شاه سان پهرئين پيري ملڻ کانپوءِ شاه لطيف ٽي سال کن ساندھ رياضتون ڪيون. هينئر سندس عمر ۱۸ سال کن هئي. شاه حبيب هاڻي جڏهن ٻيهر کيس درويش هاشم شاه جي خدمت ۾ وٺي ويو

(۱) لطائف لطيفي (ص ۹۳-۹۴) جي پڙهڻي "پسڻ خاطر" آهي. لالواڻي جي انگريزي ڪتاب ("شاه لطيف"، ص ۸) ۾ ڏنل پڙهڻي "پسڻ ڪارڻ" آهي.

(۲) سانگي، هن اهم واقعي جي اصليت بدران ان جي بالڪل هڪ عامي روايت کي قلمبند ڪيو آهي (لطائف لطيفي، فارسي متن، ص ص ۱۴۴-۱۴۵) ته: شاه لطيف ان وقت ننڍو ڇوڪرو هو ۽ محض راند خاطر ٻين ڇوڪرن سان گڏجي اتي ويو هو ۽ راند ڪندي هو هڪ ڪنڊي جي ٿڙ واري پور ۾ وڃي لڪو يا ان جي آڏو واريءَ جو دڙو هو تنهن ۾ لڪو جو کيس ڪوبه ڏسي نٿي سگهيو. ٻيا ڇوڪرا بالآخر موتي ويا پر پاڻ اتي ئي عبادت ۾ محو ٿي ويو. هن روايت ۾ هيءَ راند وارو بيان گهڻو پوءِ ڳنڍيو ويو - جيئن ٻاراڻي وهيءَ ۾ شاه صاحب جي ڪرامت وڌيڪ روشن ٿئي. پر ان موقعي تي شاه حبيب ۽ شاه لطيف جي چيل پُرمعنيٰ ستن مان ظاهر آهي ته شاه لطيف ان وقت راند واري وهيءَ کان وڏو هو، ۽ پنهنجي ڪيل رياضت توڙي شاه حبيب جي تربيت جو مٿس گهرو اثر پئجي چڪو هو.

تڏهن هن لطيف کي محبت ۽ شفقت جي نگاه سان ڏٺو ۽ دعا ڏيندي چيو ته:
”لطيف جو چراغ روشن ٿيندو.“

يعني ته آئنده لطيف جو پنهنجو چراغ روشن ٿيندو، يا ٻي مراد ته ”هن وقت به روشن آهي پر اڃان اڳتي هلي گهڻو وڌيڪ روشن ٿيندو“ (۱). ٻنهي حالتن ۾ هيءَ ورندي واڌائي واري هئي: هڪ طرف شاه حبيب کي اطمينان ٿيو ته سندس والدانه تربيت جو مقصد پورو ٿيو، ته ٻئي طرف شاه لطيف کي مستقبل ۾ شمع روشن ٿيڻ واري واڌائي سان گڏ وڌيڪ ترغيب ملي ته کيس سلوڪ ۽ معرفت ۾ ڪمال حاصل ڪرڻ لاءِ اڃان به اڳتي قدم وڌائڻو آهي. درويش هاشم شاه پوءِ سگهو ئي تاريخ ۱۲- ربيع الاول سنه ۱۱۲۰ھ ۾ وفات ڪئي. ان وقت شاه لطيف جي عمر پريا ارڙهن سال هئي. آئنده تربيت جي واڳ هاڻي خود سندس پنهنجن هٿن ۾ هئي: شفيق والد پنهنجو فرض پورو ڪري چڪو هو، ۽ درويش هاشم شاه پڻ سندس نالو وٺي کيس دعا سان نوازيو.

پاڻ پنهنجي تربيت ۽ ڪمالي ڏانهن قدم وڌائڻ وارو دور (۱۱۲۰-۱۱۴۲ھ)

نوجوان لطيف جو ’خود پاڻ پنهنجي تربيت وارو‘ هي دور ويهه- ٻاويهه سال کن مسلسل طور جاري رهيو. اهو سندس زندگي جو خاص الخاص طلب ۽ تلاش، پرجهه ۽ پروڙ وارو دور هو، جيتوڻيڪ سندس عارفانه تحقيق جو سلسلو سڄي عمر تائين هلندو رهيو. زمان ۽ مڪان جي لحاظ سان، هيءَ دور ٻن ڀاڱن ۾ وراهيل نظر اچي ٿو: هڪ پهرين پنڌرهن سالن (۱۱۲۰-۱۱۳۵ھ) وارو دور جنهن ۾ سندس سلوڪي طلب ۽ تحقيق وارا پنڌ ڪجهه پراهان هئا، ۽ ٻيو پوين پنجن- ستن سالن کن وارو دور (۱۱۳۵-۱۱۴۲ھ) جنهن ۾ سندس ٻاهرين پنڌن سان گڏ ’پٽ واري پيڻي‘ تي پڻ توجهه ٿيو. انهن ٻنهي دورن ۾ حق ۽ حقيقت جي مسلسل طلب ۽ تلاش جا اڳتي هلي جيڪي نتيجا نڪتا، ۽ جن جا اهڃاڻ شاه عبداللطيف جي پوئين دور واري زندگي ۾ نمايان ٿيا، تن جي بناء تي ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته هن عرصي ۾ سندس عملي ۽ فڪري ڪشالي جو رخ خاص طرح هيٺين پنجن طرفن ڏانهن رهيو: (۱) ڏسڻ ڀرڻ ۽ پرجهڻ پروڙڻ خاطر سير سفر جو سلسلو شروع ڪيائين، (۲) شاديءَ جي رسم پوري ڪيائين، (۳) عارفانه زندگي جي عملي راه رسم جي ڄاڻ لاءِ پنهنجي وڏي ڏاڏي مڃين شاه ڪريم جي سوانح ۽ طور طريقي کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪيائين، (۴) سلوڪ ۽ معرفت جي اعليٰ معنوي فڪر ۽ ڄاڻ لاءِ مڃين شاه ڪريم جي بيان ڪيل ٺڪتن ۽ حقيقتن توڙي مولانا رومي جي مثنوي ۾ سمائل رازن کي پروڙڻ طرف توجهه ڪيائين، ۽ (۵) ٻين جي تلقين لاءِ، پنهنجي فڪر کي سنڌي بيتن ۽ واين ذريعي ظاهر ڪرڻ جو پهه ڪيائين.

پنهنجي سر، شاه لطيف جي بامقصد مسافرين ۽ ملاقاتن جي شروعات انهن ماڳن سان ٿي جتي اڳ هو پنهنجي والد سان گڏجي ويندو هو. انهن مان ڏکڻ طرف مٽياري، گنجو ٽڪر ۽ اڳتي بلڙي ۽ ٺٽو هئا. بلڙي سندس ڏاڏاڻو ماڳ هو، جتي سندس وڏي ڏاڏي مڃين شاه ڪريم توڙي ڏاڏي عبدالقدوس شاه جون مزارون هيون. اتر طرف (پراڻن) هالن جو تاريخي شهر ڪوٽڙي کي ويجهو هو ۽ پڻ ساداتن جو پهريون ماڳ هو. شاه لطيف جي

(۱) ان بعد هن روايت ۾ هيٺيان لفظ آهن:

”پوءِ (شاه حبيب) سمجهيو ته ڪمال حاصل ٿيو آهي. پوءِ

پٽ تي سڪونت اختيار ڪيائون ۽ مريد ڪيائون.“

ظاهر آهي ته اهي الفاظ پوءِ راويءَ طرفان وڌايل آهن. هاشم شاه واري زباني سان چڻ انهن جي ڪابه مناسبت نظر نٿي اچي ڇاڪاڻ جو درويش ”هوگا“ (ٿيندو) جو لفظ چيو ۽ نه ”هو گيا هي“ (ٿي ويو آهي).

وقت ۾ به هالا عالمن ۽ درويشن جو گهر هو. اتان ڏه ميل کن اوڀر طرف ’گولي پير جو مقام‘ سندس واسطي اهميت وارو هو، جو اتي سندس پڙڏاڏي جلال شاه (جمال شاه) شهيد جو مزار هو. ڏکڻ-اوڀر طرف ساڳري دوري جي ڪناري وارن درويشن جا ماڳ مڪان ديدار لاءِ اهميت وارا هئا. خاص طرح پينءَ پور ۽ اڳتي شاهپور ۽ نصرپور وارو ڀاڱو ويجهو هو، جتي وڏو شاعر ۽ درويش ميون شاه عنات اڃان زندهه هو، ۽ شاه لطيف وٽس وڃڻ شروع ڪيو. ساڳري دوري جي ڪنار سان، اتران پهريائين مشائخ هوٽي جي درگاهه هئي، جيڪو پاڻ يا کائس پوءِ سندس به پهتل فرزند احمد ۽ محمد ميين شاه ڪريم سان مليا هئا. اڃان ڏکڻ طرف پين اهل مماتي وارن بزرگن جون مزارون هيون جيڪي پڻ ميين شاه ڪريم جي وقت جا هئا. مثلاً درويش آچر، شيخ پرڪيو ڪاتيار، درويش پلي، پنيو سهڙ، مخدوم محمد اسماعيل سومرو اگهر ڪوٽي، شيخ موسو، رڪن الدين ولد رتو (جوڻ جي علائقي جو)، ميرڻ ڪاتيار، مهراڻ فقير نهڙيو، مخدوم صابر ولهاري، مٽياروي سيد ساجن سوائي، جرڪس ڏناڻي (ولهار ۽ ونڱي علائقن جا)، ميين شاه ڪريم جي ناتي سان، شاه لطيف جو انهن درويشن جي ماڳن مڪانن کي دوري ڏسڻ فطري هو، جيتوڻيڪ پين ولين ۽ نيڪن جي تلاش ۾ ڪن پين جاين تي به ويو هوندو. تلهار ۽ بدين طرف سندس پنهنجن وڏن عزيزن بزرگن جون مزارون خانقاهون هيون. ميين شاه ڪريم جي اولاد مان به درويش سيد پليڏنو ۽ سيد مگليدو تلهار جي علائقي ۾ اچي سڪونت پذير ٿيا هئا ۽ پٽي وڏا لائق ۽ سالڪ هئا. اڃان اڳتي بدين لڳ، ’شهاب الدين سهروردي جي مقام‘ ۾ (جيڪو عوام ۾ ’شاه بدي جو مقام‘ سڏجي) خود ميين شاه ڪريم جو والد ’شاهه لالو‘ مدفون هو. انهيءَ ڪري ساڳري جي وليئن وارن ماڳن مڪانن کانپوءِ اڳتي ويندي بدين تائين شاه لطيف جو وڃڻ بلڪل قرين قياس نظر اچي ٿو.

سندس هن سير سفر واري دور جا پهريان پنج ڇهه سال گهڻي حد تائين سنڌ جي ماڳن مڪانن کي ڏسڻ، درويشن جي خانقاهن ۽ درگاهن جو ديدار ڪرڻ، مختلف ڌنڌي پيشي وارن وٽ، ويهڻ ۽ عوامي زندگي جي مطالعي ۾ گذاريا. هن عرصي اندر گهڻي ۾ گهڻا گهرا پنهنجي وڏي ڏاڏي ميين شاه ڪريم جي درگاهه تي ڪيائين ۽ گهڻو ڪجهه پرايائين. هاڻي هو پڪن پختن اڀرندڙ ارادن سان مالا مال ٿي ڪماليءَ طرف قدم وڌائڻ وارو هو، جو کيس زميني زندگيءَ جي هڪ اهم منزل ڏانهن موٽڻو پيو: اها هئي سندس شادي جنهن ۾ سندس شفيق والد جي رضا ۽ رغبت اثر انداز ٿي. هن وقت سندس عمر ۲۴ سال کن هئي.

شاديءَ جي رسم. شاهه عبداللطيف جي ڳپورائي ۽ بلوغت وارو دور اڳ ختم ٿي چڪو هو، پر فھر ۽ فڪر جي ڪمال ۽ عروج طرف وڌڻ جي اڃان ابتدا هئي: سندس توجهه، ڪماليءَ جي راهه ۾ مسلسل ڪوشش ۽ ڪشاليءَ ۽ قدم اڳتي وڌائڻ طرف هو جو جاتائين ٿي ته ويهڻ جو وقت ڪونهي ۽ تتيءَ ٿڌيءَ ڪاهڻو آهي. شاديءَ ۽ گهر بار ڪري ويهي رهڻ سندس سالڪانه جدوجهد ۽ جستجو جي خلاف هو. شاديءَ بابت سندس خيال ساڳيا وڏي ڏاڏي ميين شاه ڪريم وارا هئا، جنهن شادي کي رنج ۽ آزار ٿي سمجهيو ۽ رڳو ’لوڪ لڄا جي ڪري شادي ڪئي هئائين‘ (۱). شاهه عبداللطيف جو پنهنجو چوڻ هو ته جيستائين حق جو طالب مطلوب سان نه ملي، يعني سالڪ الاهي وصال نه ماڻي، تيستائين شادي نه ڪري، ڇاڪاڻ جو سلوڪ جي راهه ۾ ڪاميابي آزادي ۽ يگانگي ۾ آهي (۲). باوجود انهيءَ جي جو سندس سڄو توجهه اخلاق ۽ ڪردار جي معراج طرف هو. زندگي جي هن مرحلي تي کيس شادي ڪرڻي پئي.

(۱) ڊاڪٽر عمر بن محمد دائودپوٽي جو مرتب ڪيل ”شاهه ڪريم بلڙي واري جو ڪلام“، ۱۹۲۷ع ڇاپو، ص. ۱۰۰-۹.

(۲) لطائف لطيفي (فارسي متن)، ص. ۱۰۴.

ڪوٽڙي جو رئيس مرزا بيگ مغل مقابلي ۾ دل قبيلي جي ماڻهن هٿان سنه ۱۱۲۴ھ ۾ (۱) مارجي ويو. سندس ٻار ٻچا بي واهائي پيا، ۽ سواءِ شاه حبيب جي ٻيو ڪو سندن سهارو ڪونه هو. مرزا بيگ کي هڪ چوڪرو هو جيڪو پڻ سگهوئي فوت ٿيو ۽ باقي فقط سيده بيگم (يا سعيده بيگم) هڪ نڪ سیرت نياڻي هئي. شاه حبيب پنهنجي معتقد جي هن بيواه ڪٽنب جي ضائفائن کي سنڀالڻ ۽ سهارو ڏيڻ ضروري ڄاتو، ۽ سندس رضا بعد پنهنجي فرزند کي مڃايو ۽ بيبي سيده بيگم سان سندس نڪاح ڪرايو. جيڪڏهن شاه لطيف، ان کان اڳ بيبي صاحبہ کي ڏٺو هو ۽ سندس دل ۾ محبت جي دونهين ڏکيل هئي ته به ان کي ڏکيو هٿائين ۽ ٻاهر ڪابه ٻاڻ ڪانه ڪڍي هٿائين (۲)؛ شادي واري موقعي کان اڳ هو پنهنجي سالڪانه صبر سان ان خيال کي اورانگهي آڄو ٿي چڪو هو. پر هن وقت والد جي رضا ۽ هڪ بيواه ۽ يتيم گهر کي سھاري ڏيڻ خاطر شادي قبوليائين. ان جي تصديق شاه لطيف جي ازدواجي زندگي جي اهڃاڻن مان ٿئي ٿي. جيئن ته زندگي جي هن مرحلي تي سندس سڄو توجهه حق ۽ حقيقت جي اعليٰ منزلن طرف هو، انهيءَ ڪري سندس هن شادي جي ضرورت ۽ اهميت اسلامي شرعي رسم مطابق هئي؛ ان ۾ نه ته ڪا عاشقي جي ٻوڙ هئي، نه ته ڪو افساني جو رنگ هو (۳). شادي بعد به شاه لطيف جو پنهنجي گهر سان جيڪو برتاءُ رهيو سو به شڪ شاهانه ۽ شريفانه هو پر عاشقانه ڪونه هو. روايتن موجب بيبي صاحبہ کي اميدواري ۾ پلي جي سڏ ٿي ۽ ونهڻون فقير جت وڏي تڪليف سان پلو وٺي آيو ۽ سهڪندو آيو. شاه صاحب سبب معلوم ڪري چيو ته سان اڃان پيٽ ۾ ئي آهي ته فقير کي ايڏو هلاڪ ڪيو اٿس؛ ڇمنڊو ۽ وڏو ٿيندو ته لائجي ڇا ڪندو! ان بعد ڪم اهڙو سبب ٿيو جو ٻارڙو خير ڪو ڄائو (۴).

حقيقت ۾ شاه جي زندگي جو شاديءَ کان اڳ ۾ ئي اهڙو دور شروع ٿي چڪو هو جو سندس سوچ ۽ ڇا معيار مڙجي ويا هئا؛ پنهنجي گهر- واريءَ جي سڏن جي پورائي کان وڌيڪ پنهنجن مخلص فقيرن جي تڪليف کي مهانگو ٿي سمجهيائين. شاديءَ کان اڳ ئي گهر کي ڇڏيو هٿائين ۽ گهڻو وقت ڪوٽڙيءَ کان ٻاهر پئي گذاريائين، ۽ شاديءَ بعد به گهر ڪري ڪونه ويٺو؛ سندس هل هلاڻ جو اهو سلسلو ’پٽ‘ کي وسائڻ کان پوءِ تائين هلندو رهيو. مير سانگي ڄاڻايو آهي ته: ان وقت به شاه صاحب گهڻو وقت ٻاهر گهمندي

(۱) مير علي شير قانع هن واقعي جو تاريخي ماده ”يڪ مغل به بود“ يا ”بود خبيث“ ڄاڻايو آهي. مرزا بيگ جي قبر، ميين ونهين جي مقام لڳ، شاه قاسم بيگلار جي قبرستان ۾ موجود آهي جنهن تي اهوئي سال لکيل آهي.

(۲) شاه لطيف جو مرزا بيگ جي حويلي ۾ دعا لاءِ وڃڻ ۽ سيده بيگم جي چيچ جهلڻ واري ڏندڪٿا نه فقط سنڌ جي تهذيب ۽ ريت رسم جي خلاف آهي، پر شاه لطيف جي اعليٰ ڪردار (جنهن لاءِ سندس والد سالن جي توجهه سان سندس خاص تربيت ڪئي هئي) جي پڻ ابتڙ آهي. اصل ۾ مير علي شير قانع (محض شاه لطيف جي ڪرامت بيان ڪرڻ خاطر) ايترو لکيو ته ”اهو منزل اڳ مخالف هو“ پر ائين ڪونه چيائين ته ڪو شاه لطيف جي سندس حويليءَ ۾ اڪ هئي انهيءَ ڪري هو مخالف هو. اها ڳالهه پوءِ بنائي وئي ۽ مير سانگي پهريائين ان کي تحرير ۾ آندو ۽ پوءِ ٻين ان کي نقل ڪيو. شاه لطيف جي شاديءَ واري زندگي جي اهڃاڻن مان هن جڙتو بيان جي ڪلي طور تي ترديد ٿئي ٿي. (ڏسو هيٺ)

(۳) مرزا قليچ بيگ شاه جي شاديءَ جي سلسلي ۾ صحيح راءِ قائم ڪئي آهي ته ”شوق جي پٺيان شادي ڪين ڪيائين.“ ”سندس بيبي گهر واريءَ سان اوتري محبت ڪانه هوندي هيس. نڪا عشق پئي ڪا شادي ڪئي هئائين. رڳو شرع شريف جي حڪم پوري ڪرڻ لاءِ ڪم ڪار جي سهنج لاءِ شادي ڪئي هئائين. شادي ڪرڻ به هڪڙي سنت هئي، تنهنڪري هن روا رکي.“ (احوال شاه عبداللطيف ڀٽائي، ص ۶۰-۶۱).

(۴) مرزا قليچ بيگ، احوال شاه عبداللطيف ڀٽائي، ص ۲۶؛ لالواڻي، انگريزي ڪتاب ’شاه لطيف‘، ص ۲۱؛ دين محمد وفائي، لطف اللطيف، ص ۹۶، ۹۸.

پئي گذاريو ۽ جڏهن پٽ تي هوندو هو ته به گهڻو وقت مسجد ۾ هوندو هو ۽ پنجئي وقت نماز جا جماعت سان پيو ادا ڪندو هو. ان کانسواءِ پيو به گهڻو سارو وقت گهر کان ٻاهر گذاريندو هو، ۽ اندر حويلي ۾، جيڪا مسجد سان لڳو لڳ اتران هئي، گهٽ ئي ويندو هو (۱).

شاه ڪريم جي طور طريقي کي سمجهڻ. مٿي چئي آيا آهيون ته زندگي جي سفر ۽ ڪشالي واري ٻئي دور ۾ گهڻي ۾ گهڻا گهرا ميين شاه ڪريم جي درگاه تي ڪيائين جتي ذڪر ۽ سماع ۾ شريڪ ٿي ان سلسلي کان واقفيت حاصل ڪيائين، جيڪو پوءِ پاڻ پٽ تي قائم ڪيائين. شاه ڪريم بابت ڳالهين هٿ ڪرڻ لاءِ ڪريمي فقيرن سان صحبتون ڪيائين جن مان جتن فقيرن سان پوءِ هميشه لاءِ سندس نينهن ۽ ناتو ٿي ويو. شاه ڪريم جي سوانح ۽ تلقين بابت ڪتاب (غالباً 'بيان العارفين') دستياب ڪري مطالعي لاءِ پاڻ وٽ رکيائين جيڪو پوءِ هميشه لاءِ پاڻ سان گڏ کڻندو هو (۲). ميين شاه ڪريم جي تواضع ۽ نهائي، تجريدي زندگي کي ترجيح، فطري مشاهدن ۽ روزمره جي ڏنڌن ۽ مشغلن جي مطالعي مان حقيقت تائين پهچڻ وارن سلسلن شاه لطيف جي ذهن ۽ فڪر کي گهڻو متاثر ڪيو.

ميين شاه ڪريم پنهنجي طرفان ڪيل هدايت ۽ تلقين ۾ اعليٰ انساني اخلاق ۽ ڪردار توڙي عارفانه فڪر کي گاهي بگاهي پنهنجن توڙي ٻين درويشن جي چيل سهڻن سنڌي بيتن ذريعي سمجهايو هو. اهو طور طريقو هڪ بهترين مثال جي صورت ۾ شاه لطيف جي سامهون آيو. ان کان اڳ کيس پنهنجي والد شاه حبيب جي عام فھر بيتن ذريعي اهڙي تربيت ملي هئي. ان وقت ميون شاه عنات رضوي، عام مقبول سنڌي بيتن ۾ سلوڪي شاعري جو بادشاهه هو. گنباٽ واري پيڻي جتي شاه عبداللطيف جو ننڍپڻ گذريو اتان ميين شاه عنات جي شاهپور ويهن ميلن تي هئي. ڪوٽڙي کان به شاهپور ۽ نصرپور ايتري ئي پنڌ تي هيون. ميين شاه عنات جي بيتن جو غلغلو هو ۽ اهو پڙلاءُ ننڍپڻ توڙي نوجواني واري دور ۾ شاه لطيف جي ڪنن تي پيو. پهريائين غالباً سندس والد شاه حبيب کيس ميين شاه عنات وٽ وٺي ويو جنهن کيس گهڻو پيار ڪيو. پوءِ شاه عبداللطيف پاڻ ميين شاه عنات وٽ وڃڻ ۽ سندس صحبت مان فيضياب ٿيڻ لڳو. اهي ملاقاتون ۽ صحبتون اندازاً سنه ۱۱۲۲ھ کان وٺي. جڏهن شاه لطيف جي عمر ويهه سال هئي، وڌيڪ گهڻيون ٿيون ۽ ڪم از ڪم سڄا سارا ڏهه-ٻارهن سال پوءِ ويندي سنه ۱۱۳۳ھ ۾ ميين شاه عنات جي وفات تائين مسلسل طور جاري رهيون. پنهنجي جوان ذهن ۽ سالر طبيعت توڙي ميين شاه عنات سان سندس محبت جي ڪري، شاعريءَ جي ذوق ۾ شاه لطيف، ميين شاه عنات کان گهڻو ڪجهه پرايو. ميين شاه عنات جي وفات بعد پڻ سندس ڪلام سان شاه صاحب جي گهڻي رغبت رهي جنهن جو عڪس شاه صاحب جي بيتن ۾ نمايان طور نظر اچي ٿو (۳).

(۱) لطائف لطيفي، فارسي متن، ص- ۱۲۷. باوجود انهن اهڃاڻن جي، شاه جي شاديءَ کي مير سانگي 'افسانه عشق' ۽ 'عشق بازي' طور منظور ڪيو؛ نه فقط ايترو پر شاه جي گهر واري بابت مير علي شير قانع جي ڏنل اشاري کي محض عامي روايتن جي آڌار تي وڌائي وٺ ڪيو، حالانڪ اهي روايتون سنڌ جي ريت رسم توڙي شاه جي اعليٰ اخلاق ۽ ڪردار جي ابتڙ هيون مثلاً شاه لطيف کي اندر گهر ۾ دعا لاءِ وٺي ويا ته وڃي پرده دار بيمار چوڪريءَ جي چيچ جهليائين، پوءِ سندس پيءُ کي پٽيائين ۽ پڻ سندس ننڍڙو ڀاءُ مٿو ته چڻ شڪر ڪيائين. (دسو 'لطائف لطيفي' فارسي متن، ص ۵۹-۷۳).

(۲) مير عبدالحسين سانگي جنهن هي ڪتاب ڏنو هو، تنهن هن کي 'رسالو' ڪري ڄاڻايو آهي جنهن ۾ ميين شاه ڪريم جو احوال درج هو (لطائف لطيفي، ص- ۱۲۲) مرزا قليچ بيگ ان کي 'شاه ڪريم بلڙي' واري جو رسالو' ڪري لکيو آهي غالباً انهن حوالن مان مراد 'بيان العارفين' ئي آهي.

(۳) 'ميين شاه عنات جو ڪلام' (سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۶۳ع) ۾ راقم هن موضوع تي تفصيل سان روشني وڌي آهي (مقدمه، صفحا ۸۹-۱۰۶). ان وقت ميين شاه عنات جي وفات جو سال معلوم نه هو. پر پوءِ پڪيءَ طرح معلوم ٿيو ته ميين شاه عنات سنه ۱۱۳۳ھ ۾ وفات ڪئي.

ذوق کمال ۾، مولانا رومي جي مثنوي ۾ سمایل سلوک ۽ معرفت جي رازن کي سمجھڻ: شاه لطيف جي ذوق کمال کيس حق ۽ حقيقت جي اعليٰ مقامن جو متلاشي ڪيو. سلوک ۽ معرفت جي اعليٰ معنويٰ فڪر جا اهڃاڻ. توڙي ديني تعليم جي رسمي ڄاڻ کان اڳتي اسلامي تعليم جي 'روح' تائين پهچڻ جا راز، کيس ميان شاه ڪريم جي 'بيان العارفين' ۽ مولانا جلال الدين رومي جي مثنوي ۾ نظر آيا. پنهنجي پاڻ تربيت واري هن دور ۾، شاه لطيف خاص طرح مثنوي کي سمجھڻ طرف گهڻو ڌيان ڏنو. چئي نٿو سگهجي ته شاه کي مثنوي جي باک ڪٿان پئي ۽ ڪيئن پئي، پر غالباً ميان شاه ڪريم جي سوانح ۽ تلقين طرف توجهه ڪندي، کيس 'مثنوي' جي اهميت ۽ عظمت جو پتو پيو، ڇاڪاڻ جو ميان شاه ڪريم کي مولانا رومي جي مثنوي توڙي سندس ديوان مان بيت ياد هئا (۱). البت شاه صاحب کي مثنوي سان هن دور ۾ ڪنهن روشناس ڪرايو، سو خاطريءَ سان چئي نٿو سگهجي. ٿي سگهي ٿو ته ٺٽي جي عالمن جي صحبتن ۾ شاه صاحب کي مثنوي بابت وڌيڪ واقفيت حاصل ٿي ۽ مثنوي پاڻ وٽ رکيائين. ان دور ۾ تندهه قيصر - ڊاسوڙي طرف جي عالم ۽ درويش محمد عارف جو فرزند محمد صلاح، جنهن کي فارسي تي دسترس هئي ۽ پڻ مثنوي جو ڄاڻو هو، سو شاه صاحب جو معتقد ٿيو، ۽ جنن ٿي هو شاه صاحب جو ارادتمند ٿيو ۽ سندس خدمت ۾ اچڻ لڳو ته شاه صاحب کانئس مثنوي پڙهائڻ ۽ ٻڌڻ به شروع ڪيو، جيڪو پوءِ زندگيءَ جي پوئين دور تائين جاري رهيو (۲). مثنوي سان شاه صاحب جي تنگي جي ايتري ته مشهوري ٿي، جو وقت جي حاڪم ميان نور محمد ڪلهوڙي مثنوي جو هڪ خوشخط نسخو شاه صاحب ڏانهن تحفي طور موڪليو. پر خوبي جي تلاش واري هن هلندڙ دور ۾، مثنوي کي خاص توجهه سان ٻڌڻ ۽ سمجھڻ سان، شاه صاحب جي سجاڳ ذهن ۽ صاف دل تي جيڪو ڪجهه نقش ٿيو، تنهن مان سندس رهنمائي خاص انهيءَ طرف ٿي جيڏانهن هو پاڻ مائل هو: يعني ته انسان جي زميني زندگي جو راز ٿي انهيءَ ۾ آهي ته کمال جي جستجو ۾ رهي ته جيئن معرفت جي مقام تي پهچي ۽ حق جو قرب حاصل ڪري.

سفر ڪرڻ ۽ هر ڌنڌي پيشي وارن سان ملڻ، پرجهڻ ۽ پروڙڻ. قادر جي قدرت، ڪائنات جي وسعت، خالق ۽ مخلوق جي رشتي جي حقيقت ۽ هن زميني زندگيءَ جي لاهن چاڙهن ۾ انسان جي اخلاق ۽ ڪردار جي ڪيفيت کي پرجهڻ ۽ پروڙڻ خاطر، شاه صاحب هڪ جاءِ تي ويهڻ ۽ گهر سنڀالڻ بدران ڏسڻ ۽ ڏورڻ، ڪهڻ ۽ ڪشالا ڪرڻ کي ترجيح ڏني. هن دور ۾ هن سنڌ توڙي سنڌ جي ڀر وارن جن ملڪن ۽ ماڳن کي ڏٺو، تن سڀني بابت معلومات محفوظ نه رهيا آهن. البت ڪڇ ۾ شاه ڪريم جي معتقد جتن فقيرون وٽ گهڻو ويو، جيڪي پوءِ سندس ئي مريد ٿي ويا. اڀرندي ڏانهن سندس جيسلمير طرف وڃڻ بابت به ڪي پڪا دليل موجود آهن. الهندي طرف سنڌ جي ڪوهستان ۽ لس ٻيلي وارو ملڪ ڏٺائين ۽ سنڌ جو اوڀر، ٿر ۽ اتر سڀ ڏٺائين. سفر ۾ هر طبقي ۽ هر ڌنڌي پيشي وارن سان مليو، وڻن ويٺو ۽ سندن روزمره جي ڪرت ۽ ريت رسم کان واقف ٿيو، جنهن جو پڪو پختو ثبوت رسالي جي مختلف سرن ۽ داستانن هيٺ سندس بيتن ۽ واين ۾ موجود آهي.

(۱) "شاه ڪريم بلڙيءَ واري جو ڪلام"، سنواريندڙ ڊاڪٽر عمر بن محمد دائودپوٽو، ۱۹۳۷ع.

(۲) راقم سان ۱۷ جنوري ۱۹۵۹ع تي، مولوي محمد صلاح جي اولاد مان، ميان عبدالله (عمر ۸۹ سال) هي حقيقت بيان ڪئي ۽ ٻڌايائين ته مولوي محمد صلاح جي ان باري ۾ تحرير به هن ڏني هئي.

پٽ تي دائمي سڪونت، فاقيري فيض ۽ تربيت، کمال ڄاڻ ۽ معرفت

جي فروغ وارو دور (۱۱۴۲-۱۱۶۱ھ)

شاه لطيف جي نوجوانيءَ کان وٺي پڪي جوانيءَ تائين سندس زندگي جا سڃا سارا ويهه سال گهڻ ۽ ڪاهڻ، ڏسڻ ۽ پسڻ، پرجهڻ ۽ پروڙڻ ۾ صرف ٿيا: حق ۽ حقيقت جي تلاش ۾ پاڻ پنهنجي تربيت وارو اهو دور سندس واسطي هڪ وڏو ڪشالو هو، جنهن ۾ مسلسل طور ٻاهرئين مطالعي ۽ مشاهدي سان گڏ سندس پنهنجي اندروني سُرَت نرت سان بصيرت جا نوان باب ڪليا، ۽ کيس يقين ۽ معرفت جا اعليٰ مقام حاصل ٿيا. هاڻي سندس عمر چاليهه سال هئي، ۽ جوانمرد لطيف هر لحاظ سان پاڻ کي پڄاڻي راس ڪيو هو. فڪر ۽ فھر، ڄاڻ ۽ بصيرت جي اعليٰ منزل تي پهچڻ بعد هاڻي سندس حياتي جو تخليقي ۽ تعميري دور شروع ٿيو، جنهن ۾ کمال معرفت جي جستجو سان گڏوگڏ ٻين لاءِ رهنمائي، فاقيري فيض ۽ تربيت طرف متوجه ٿيو. شاه جي حياتيءَ جي هن دور بابت جيڪي اهڃاڻ موجود آهن، تن جي بناء تي ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته سندس زندگيءَ جو ويهن سالن کن وارو هيءَ عرصو خاص طرح هيٺين مشغلي ۽ مرحلن وارو دور هو:

- (الف) پٽ کي وسائڻ ۽ اتي دائمي سڪونت اختيار ڪرڻ.
 - (ب) شاه حبيب جي وفات، ۽ ان بعد مرشديءَ جو مسند سينگارڻ.
 - (ج) پٽ تي فاقيرو نظام ۽ انتظام قائم ڪرڻ.
 - (د) سماع ۽ ذکر جو سلسلو ۽ راڳ جو ادارو قائم ڪرڻ.
 - (ه) وڏن جي درگاهه جي سنڀال ۽ تعمير ڪرڻ.
 - (و) معتقدن مريدن وٽ پيرا ڪري سندن حال معلوم ڪرڻ ۽ ڄاڻ وارن فقيرن درويشن سان ملڻ.
 - (ز) سنڌ جي عالمن عارفين سان صحبتون ڪرڻ.
- هيٺ سندس انهن مشغلي ۽ مرحلن تي مختصر روشني وڌي ويندي.

(الف) پٽ کي وسائڻ ۽ دائمي سڪونت اختيار ڪرڻ. شاه عبداللطيف جو پٽ کي وسائڻ بابت ڪوبه پڪو پختو حوالو موجود ڪونهي. البت مير عبدالحسين خان سانگيءَ جيڪي ڳالهيون ٻڌيون ۽ ’لطائف لطيفي‘ ۾ قلمبند ڪيون، سي ساڳيون پوءِ مرزا قليچ بيگ ۽ ليلا رام لالواڻيءَ به سندن ڪتابن ۾ آنديون. مگر ٽنهي جي بيانن ۾ وڏو تضاد آهي، جن مان ڪوبه خاطر خواه نتيجو ڪونه ٿو نڪري. مير سانگيءَ کي ٽي جدا بيان مليا جن موجب، مرزا بيگ مغل جي نيائيءَ سان شادي بعد سگهوئي شاه لطيف ڪوٽڙيءَ مان پٽ تي لڏي آيو، پيو ته پنهنجي والد شاه حبيب جي وفات بعد لڏي آيو، ۽ ٽيو ته سير سفر واري دور بعد آخري عمر ۾ شاه صاحب پٽ تي اچي ويٺو (۱). پهرئين اهڃاڻ موجب، سنه ۱۱۲۴ھ ۾ مرزا

(۱) ’لطائف لطيفي‘ فارسي متن، ۱۹۶۸ع، صفحو ۶۹، ۽ پڻ ۴۲-۴۳ ۽ ۳۶ ساڳيءَ طرح ’احوال شاه عبداللطيف پٺاڻي‘ (۱۹۷۲ع ڇاپو) ۾ مرزا قليچ بيگ هڪ جاءِ تي لکيو ته مرزا مغل جي حياتيءَ ۾ ئي سندس اثبوت ۽ ايذاء کان ڪوٽڙيءَ مان لڏي وڃي پٽ تي ڳوٺ ٻڌائون (ص- ۳۴). ۽ ٻي جاءِ تي ڄاڻايائين ته ”پيءُ جي مرڻ کان پوءِ سگهوئي شاه عبداللطيف لڏي اچي پٽ تي ويٺو“ (ص- ۳۸). وري هڪ جاءِ تي چيائين ته شاه صاحب پٽ تي هو جو گلان کي دعا ڪيائين (ص- ۸۶) ته ٻي، جاءِ تي آندائين ته آخري عمر ۾ پٽ کي وسايائين (ص- ۳۶). سندس انهن بيانن ۾ تضاد آهي. لالواڻي پنهنجي انگريزي ڪتاب ’شاه لطيف‘ (ڇاپو ۱۸۹۰ع) ۾ شاه جي شاديءَ جي بيان بعد لکيو ته هو پاڻ اچي پٽ تي رهيو ۽ گهڻو وقت اتي گذاريندو هو، حالانڪ سندس گهر ٻار ۽ والد ڪوٽڙيءَ ۾ هئا. هو پنهنجي والد کي ”پٽ تي لڏي اچڻ لاءِ مڃائي نه سگهيو. اهو معلوم ناهي ته شاه لطيف ڪڏهن اچي پٽ تي (گهر ٻار ڪري) ويٺو، پر (پٽ تي) سندس مريدن (لالواڻي کي) ٻڌايو ته شاه صاحب سندس والد جي فوت ٿيڻ ۽ پٽ تي دفن ٿيڻ بعد لڏي آيو“ (ص- ۱۳).

بيگ مغل جي وفات کان اڳ يا پوءِ پٽ تي لڏي آيو، ٻئي اهڃاڻ موجب سنه ۱۱۴۴ھ ۾ شاه حبيب جي وفات بعد لڏي آيو، ۽ ٽئين ٿاڻي موجب اڃان به ان کان پوءِ آخري عمر ۾ لڏي آيو. انهن بيانن موجب، شاه لطيف جو پٽ کي وسائڻ وارو عرصو سنه ۱۱۲۴ھ کان وٺي ۱۱۴۴ھ تائين ڪم از ڪم ويهه سال کن ٿئي ٿو. انهيءَ ۾ ڪو شڪ ڪونهي ته شاه لطيف جي پٽ کي وسائڻ، يعني شروعاتي ارادي ۽ پوءِ آخري طور اتي گهر ٻار ڪري ويهڻ ۾ ڳچ وقت لڳو هوندو، پر ٻين اهڃاڻن مطابق اهو وڌ ۾ وڌ ست سال کن (۱۱۳۵-۱۱۴۲ھ) ٿي سگهي ٿو.

شاديءَ بعد فوراً ڪوٽڙي مان لڏڻ لاءِ ڪو سبب ڪونه هو: شادي جو مقصد ئي هڪ شريف اڄريل خاندان کي سهارو ڏيڻ هو، جيڪو هڪ وسندڙ گهر ۽ شهر کي ڇڏي پٽ ۽ ٻڙ کي وسائڻ سان پورو ٿي نٿي سگهيو. غالباً ڪوٽڙي ڇڏڻ جي نوبت تڏهن آئي جڏهن مغل حويلي جا ٻيا سڀ ڀاتي گذاري ويا. روايتن مان معلوم ٿو ٿئي ته بي بي سيده بيگم جو فقط هڪ ننڍو ڀاءُ عرف ’گولو‘ هو جيڪو شاديءَ کان پوءِ سگهوئي گذاري ويو، سندس والده ڏهه-ٻارهن سال پوءِ سنه ۱۱۳۵ھ جي لڳ ڀڳ رضا ڪئي. هڪ روايت موجب، شاه لطيف پٽ تي هو جو ’گلان‘ اچي اتي ڳايو ۽ شاه صاحب کيس دعا ڪئي (۱) جو هوءُ ميان نور محمد ڪلهوڙي جي نڪاح ۾ آئي ۽ ميان غلام شاه جي ماءُ بني. جيڪڏهن انهيءَ روايت کي صحيح تسليم ڪجي ته به گلان سنه ۱۱۳۵ھ ڌاري شاه لطيف جي آڏو ان وقت ڳايو هوندو جڏهن هو شروع ۾ پنهنجي عيال کان سواءِ بعضي اچي پٽ تي رهندو هو. گلان جو قصو بيان ڪندي سانگي ڄاڻايو آهي ته ان وقت مخالفن ميان نور محمد ڪلهوڙي کي شاه بابت ’ان پٺاڻو ته اهو سيد جنهن پٽ کي پنهنجي آستاني بنائڻ جي رت رڻي آهي‘ (۲)

مٿي بيان ڪري آيا آهيون ته ننڍپڻ کان وٺي شاه لطيف گنبد ۽ ان سان لاڳيتي ڊرپ کي ڏٺو هو، پوءِ بارغت ۽ جوانيءَ واري دور ۾ پڻ اتي گهمندو هو ۽ گوشائو ويهي چلا ڪيندو ۽ عبادت ڪندو هو. ’شاه جو ڪنڊو‘ ان ڊرپ واري ايراضي جي اترين ڀاڱي ۾ هو، جتي شاه صاحب رياضت ۾ محو ٿيو هو. ’پٽ‘ يعني موجود درگاهه ۽ ڳوٺ وارو ماڳ، ان ڊرپ واري ايراضيءَ جو وچ هو جتي (غالباً ’حجري‘ واري جاءِ تي) پاڻ اڪثر نويڪلاڻي ۾ رياضت ڪندو هو، جوعان وقت ڪن ماڻهن اتي کيس ڏٺو ۽ سندس گوشائتي ويهڻ واري ڳالهه مشهور ٿي. انهيءَ پٽ جي هيٺان ڏکڻ طرف ’ڪراڙ‘ واري ٽرائي هئي جتي مينهن جو پاڻي بيهندو هو. ان جي چوڌاري ڪرڙ هئا، جنهن ڪري ان کي ’ڪراڙ‘ سڏيو ويو. پٽ واري اها پيڻي شاه صاحب کي پسند آئي ۽ اتي پهريائين پنهنجو پاڻ ۽ بعد ۾ پنهنجن فقيرن سان گڏجي خاص طرح سانوڻ ۾ اچي منزل انداز ٿيندو هو، جڏهن مال وارا پاڳيا ماڻهو به انهيءَ پيڻيءَ تي واندون ڪندا هئا. جيئن ئي شاه صاحب جي عمر چاليهن سالن (۱۱۴۰-۱۱۴۲ھ) کي ويجهي ٿيڻ لڳي ته پٽ واري ماڳ کي هميشه لاءِ وسائڻ وارا سندس ارادا پختا ٿيا. پٽ واري پيڻي جي اصل ڪهڙي حالت هئي، شاه صاحب کيئن ات موجوده درگاهه واري ماڳ کي چونڊيو ۽ هموار ڪيو، ڪهڙي طرح اتي جايون ٺهرايون. ان

(۱) لطائف لطيفي، ص-۸۶.

(۲) ’سيد که برپٽ شريف آستانه تجويز کرده است‘ (لطائف لطيفي، فارسي متن، ص-۸۶). ميان غلام شاه جي ولادت جي تاريخ في الحال اسان جي آڏو موجود ناهي، پر اهو تاريخي طور ثابت آهي ته سنه ۱۱۵۲ھ ۾ نادر شاه بادشاهه جڏهن ميان نور محمد خلاف سنڌ تي چڙهيو پئي آيو ته ميان نور محمد پنهنجي طرفان اڳوات صفائي خاطر صاحبزادي غلام شاه کي نادر شاه جي خدمت ۾ موڪليو هو. ان وقت غلام شاه وڏو هوندو نه ته به ڪم از ڪم سندس عمر پندرهن سورهين سال کن هوندي، جنهن مان پڻ اهو گمان ٿئي ٿو ته سندس والده مائي گلان سنه ۱۱۳۵ھ ڌاري پٽ تي شاه جي خدمت ۾ اچي ڳايو هوندو.

بابت سانگيءَ جا قلمبند ڪيل هيٺيان بيان تصديق جهڙا آهن (۱):

■ سانگيءَ کي وڏيري عبدالله ٻڌايو ته هن پنهنجي پيءُ وڏيري رستم کان ٻڌو، جنهن پنهنجي پيءُ وڏيري قلندر کان ٻڌو ته هي ماڳ اصل ۾ واريءَ جي هڪ وڏي شاهي پٽ هئي جنهن جي چوڌاري پاڻي هو ۽ هر طرف وڏو جهنگ هو، جتي هن شاه لطيف کي ننڍي هوندي پيخودي ۽ محويت واري حالت ۾ ويٺل ڏٺو هو (لطائف لطيفي، ص ۱۴۴).

■ اهو معلوم آهي ته خود سندس حياتيءَ ۾ حضرت اولياءَ صاحب (شاه صاحب) 'پٽ شريف' جا سڀ پاسا پلڻ پوريءَ طرح ڏٺا هئا. پٽ جي هيٺ چوڌاري پاڻيءَ جون خوبصورت ترايون هيون ۽ هيٺ پٽ جي پاسي ڪناري سان سائي سهڻي وڻراڻ هئي. مٿي پٽ وارو ماڳ راحت بخشيندڙ هو، جنهن جا آثار هن وقت (۱۸۸۰-۱۸۷۸ع) تائين موجود آهن، جو آب ڪلاني ۾ چوڌاري هيٺاهيون پاڻيءَ سان پرڃي وڃن ٿيون، جن مان ڪي (وڻراڻ جي ڪري) نظاري دار آهن (لطائف لطيفي، ص ۷۸-۸۹).

■ جڏهن کان اولياءَ صاحب (شاه صاحب) پٽ تي پنهنجو فيض ور ٽڪيو قائم ڪيو تڏهن سانوڻ جي برسات ۾ اڪثر سير تفريح لاءِ ايندا هئا. بهار جي موسم ڪين وڻندي هئي ۽ ان موسم ۾ خاص طرح گهڻي عبادت ڪندا هئا. (لطائف لطيفي، ص ۱۸۳).

■ شاه صاحب ئي 'پٽ شريف' کي سڀ کان اول اچي وسايو هو. ان کان گهڻو اڳ تائين هيءُ سرزمين غير آباد هئي ۽ منجهس جهنگ هو. پٽ شريف جي چوڌاري سڄو سال پاڻي بيهندو هو، گاهه گهڻو ٿيندو هو ۽ پاڳيا ماڻهو مال چاريندا هئا. سانوڻ جي آب ڪلاني ۾ پاڳيا ماڻهو پٽ تي پنهنجا پاڻ ڪندا هئا حضرت اولياءَ صاحب جيئن ته (هت) اڪيلو پيو هلندو هو، سو هن پيڻيءَ کي ڏسي پسند ڪيائين؛ پر جيئن ته هت واري پئي وسندي ۽ هلندي هئي، سو مٿان پنجهو وجهائي پٽ کي هموار ۽ ڪشادو ڪيائون اها (خدمت) فقيرن لاءِ رياضت هئي (لطائف لطيفي، صفحا ۹۰-۹۱).

■ ڳالهيون هلنديون آيون آهن ته حضرت اولياءَ صاحب (شاه صاحب) حياتيءَ جو وڏو عرصو سير سفر ۾ گذاريو ۽ جڏهن آخر عمر ۾ اچي پٽ تي ويٺا (تڏهن پهريائين) 'پٽ' (جي چوڻي کان) ڪجهه هيٺ تي هڪ ڪوئي (حجره) ٺهرايائون، جنهن جي آڏو ڪجهه باغيچو ڪيائون ۽ زمين کي (هموار ڪري) ڪشادو ڪيائون. پوءِ ٻه صفا (حجرا) پنهنجي حرم لاءِ هڪ صفو (حجره) پنهنجي والد لاءِ ٺهرايائون هڪ مسجد، ٽن گنبذن سان، پاڻ پنهنجي سر بيهي ٺهرايائون. پوءِ 'پٽ' جو ٿر ۽ ٻُر اڳئين کان وڌيڪ ويڪرو ۽ ڪشادو ٿيو جو سَوَن فقيرن مٿي ڪڍي اچي ان جي مٿان وڌي. پوءِ (شاه صاحب) پاڻ پنهنجي عصا جي چوڻيءَ سان (نقشي جي صورت ۾) ليڪا ڪڍي درگاهه جي خليفن لاءِ جاين جون حدون نروار ڪيون، ۽ پوءِ هر هڪ پنهنجي پنهنجي ۽ مرتبي آهر پنهنجي پنهنجي حد ۾ ائين جايون جوڙايون جيئن حضرت اولياءَ صاحب رت ڪري ڏنيون هيون، ۽ انهن جون پتيون اڃان تائين (۱۸۸۷-۱۸۸۰ع ۾) بيٺون آهن (لطائف لطيفي، ص ۳۶).

(۱) ڇاڪاڻ جو انهي موضوع بابت جيڪي بيان سانگي (۱۸۸۸-۱۸۸۰ع ڌاري) 'لطائف لطيفي' ۾ آندا آهن سي گهڻو ڪري سڀ کيس وڏيري عبدالله شوري ٻڌايا. هڪ جاءِ تي سانگي سند سان بيان ڪيو آهي ته هن وڏيري عبدالله (عمر ۵۵ سال) کان ٻڌو جنهن پنهنجي والد وڏيري رستم (عمر نوي سال) کان ٻڌو جنهن سندس پيءُ وڏيري قلندر شوري کان ٻڌو، جنهن اٺيون چاريندي شاه لطيف کي پٽ تي وٺڻ ۾ ويٺل ڏٺو هو ۽ کيس کير پياريو هو. ان بعد جڏهن شاه صاحب پٽ واري ماڳ کي هموار ڪري ٺهرائي سهڻو پئي ڪيو تڏهن پڻ قلندر پنهنجي پيءُ وڏيري صاحبڏني سان گڏجي اتي ويندو هو (لطائف لطيفي، فارسي متن، ص ۱۴۴-۱۴۵).

آخري طور پٽ تي اچي ويهڻ کان اڳ مٿئين ڪم پوري ڪرڻ ۾ وقت لڳو هوندو ۽ اهو ڪن مرحلن ۾ پورو ٿيو هوندو. پهريون مرحلو اهو هو جو شاه صاحب هتي اڪيلي سر پئي آيو ويو ۽ ڪجهه وقت کان پوءِ ماڳ پسند آيس ۽ اتي پنهنجو تڪيو (عارضی رهائش) ڪيائين. ان بعد بعضي پنهنجن فقيرن سان گڏ اچي ٿي هتي رهيو، ۽ انهيءَ عرصي دوران جهنگ وڏي صاف ڪيائون، زمين هموار ڪيائون، ان سرزمين کي ڪشادو ڪيائون، ۽ ان جي چڱي خاصي پاڻي تي مٿان مٽي ۽ پنجهو وجهي پٽ پڪو ڪيائون. جڏهن شاه صاحب جي عمر چاليهه سال کن ٿي ته پٽ تي ئي پنهنجي دائمي سڪونت جو ارادو پڪو ڪيائين. عمر جو اهو هڪ اهڙو مرحلو آهي جو هر سجاڳ دل واري انسان کي زندگيءَ جي نئين ورق ورائڻ جو خيال اچي ٿو. ۱۱۴۲ھ وارو سال شاه صاحب جي زندگيءَ جو چاليهون سال هو ۽ بالڪل ممڪن آهي ته ۱۱۴۲-۱۱۴۳ھ واري عرصي ۾ پٽ واري ماڳ تي اهي جايون ٺهيون جن جو ذڪر مٿي اچي چڪو آهي. جاين ٺهڻ بعد ئي سندس والد ۽ پاڻ ڪوٽڙيءَ مان لڏي هميشه لاءِ اچي پٽ تي مقبر ٿيا. هن بيان ۾ جن جاين جو ذڪر آهي، سي سڀ پهريائين ڪڇيون ۽ محض اوڻ اجهي لاءِ هيون. البت گنبدن واري مسجد جو ذڪر صحيح نه آهي جو اها پوءِ ٺهي جنهن جو ذڪر اڳتي ايندو. پهرين جيڪا مسجد ٺهي سا ڪڇي ۽ صفائين هئي.

(ب) شاه حبيب جي وفات. پٽ تي دائمي سڪونت لاءِ تياريون ڪرڻ، جايون ٺهرائڻ ۽ ان بعد ڪوٽڙيءَ مان لڏي اچي پٽ تي ويهڻ وارو مرحلو پورو ٿيو هو جو شاه حبيب بيمار ٿيو. شاه عبداللطيف جو سڄو توجهه پنهنجي شفيق والد ۽ مرشد جي چڱيلائيءَ لاءِ دوا درمل ۽ خدمت طرف ڪيو. سندس سڀ فقيرن ۽ انهيءَ اوسيڙي ۾ هئا ۽ وڏي شاه جي صحت ۽ عافيت لاءِ دعا گهرندا رهندا هئا. شاه صاحب گهڻو سارو وقت حويليءَ ۾ اندر پنهنجي والد جي خدمت ۾ پئي گذاريو، ۽ جنهن وقت ٻاهر ايندو هو ته فقير ڪانئس خيريت جو احوال پڇندا هئا. هڪ طرف شاه حبيب پاڻ پنهنجي دينداري ۽ درويشيءَ جي ڪري مشهور هو ته ٻئي طرف شاه عبداللطيف پنهنجي سر عام خاص ۾ مقبول هو. انهيءَ ڪري ڪيئي وڏا ڄاڻو طبیب آيا ويا هوندا، پر ڦڪين فرق نه ڪيو. شاه عبداللطيف سڄو وقت والد جي خدمت ۾ رهيو، ۽ پئي پيار پرين لفظن سان حال پڇائين. پر آخر اهڙو وقت آيو جو شاه حبيب طرفان ڪا ورندي ڪانه وري. شاه صاحب ان وقت ٻاهر آيو ته سڀني کي اڳواٽ ڄاڻ ڏئي، جڏهن سندس پيارن فقيرن اڳتي وڌي اچي ڪانئس حال پڇيو تڏهن جواب ڏنائين ته:

اوني ابهرا ٿيا، بيٺا تنگ ڪشين
ڪڇن پڇن ڪينڪي ورندي وات نه ڏين
لاڪيڻا، لطيف چئي، ٿا منجهڻون لوڪ لڏين
نيڻ نمائا ڪڻيو هنجھون ٿا هارين
سي جنگ جواب نه ڏين، ڪنهن ڏاڍي ڪيف ڪڪوريا (۱)

(۱) ڄاڻو فقيرن وٽ جتي ڪٿي راقم هي بيت (ذرا مختلف پڙهڻين سان) بتوجيڪو 'متفقہ زبانين موجب' هن موقعي تي شاه صاحب پڙهيو. مير عبدالحسين خان سانگي هن واقعي بابت جيڪا روايت قلمبند ڪئي آهي، سا شاه حبيب ۽ شاه لطيف جي پيار پري ناتن جي سراسر ابتڙ آهي. ان روايت موجب، شاه حبيب جي بيماريءَ وقت شاه لطيف پٽ تي هوئي ڪونه، ۽ هو ڪوٽڙيءَ ۾ رهيو پيو هو. انهيءَ تي شاه حبيب ڏانهس ڏوراپي جو بيت چوائي موڪليو، جنهن جي جواب ۾ وري پاڻ به بيت چوائي موڪليائين، پر آيو ڪونه. ان جو سبب اهو ڄاڻايو ويو آهي ته شاه عبداللطيف رضا الاهي تي راضي رهڻ جو عهد ڪيو هو سو چيائين ته: جي آءٌ ويندس ۽ والد کي فوت ٿيندو ڏسندس ته مون کي ڏک ٿيندو، جيڪو ڪيل عهد جي خلاف ٿيندو (ڏسو لطائف لطيفي، فارسي متن، صفحا ۴۲-۴۳).

جڏهن شاه حبيب وفات ڪئي ته شاه لطيف پاڻ پنهنجي والد کي پٽ تي اتي دفنايو جتي هن وقت سندس مزار آهي. اهو سال ۱۱۴۴ هجري هو جڏهن شاه حبيب گذاريو. شاه عبداللطيف جنهن اڳيئي سڪ ۽ صبر جا پيالا پيڻا هئا سو رضا الاهي تي راضي رهيو جو سندس شفيق والد هن جهان مان سرخرو ٿي هن جهان طرف لاڏاڻو ڪيو. نٿي جي نامياري عالم ۽ اديب ميان محمد صادق نقشبندي، جيڪو شاه عبداللطيف جي مريديءَ جي دائري ۾ داخل ٿي چڪو هو، تنهن حضرت شاه صاحب جي رضا ۽ تسليم واري حال موافق شاه حبيب جي وفات جي تاريخ هيٺئين عربي ماده مان ڪڍي جيڪو معنوي اعتبار سان نهايت ئي موزون ۽ بي بدل آهي:

”الموتُ حَسْرَ يُوصِلُ الْحَبِيبَ لِلْقَاءِ الْحَبِيبِ“

يعني: ”موت هڪ پُل آهي جيڪا هڪ دوست (حبيب) کي ٻئي دوست سان ملائي ٿي“ (۲). پوءِ شاه صاحب جڏهن والد جو قبو تعمير ڪرايو ته اهو ساڳيو تاريخي فقرو سامهون در تي سهڻو ڪري لڪارايائين جيڪو اڃان تائين موجود آهي.

مرشدي جو مسند سينگارڻ. شاه عبداللطيف کي مرشدي جو مسند ورثي ۾ مليو پر پنهنجي والد وانگر سندس طور طريقو پڻ ’رسمي مرشدي مريدي‘ کان الڳ هو. شاه حبيب پنهنجي وقت جو هڪ وڏو بزرگ ۽ حال جو صاحب هو. ميان شاه ڪريم کان پوءِ، ڪريم-پوٽن ۾ شاه حبيب تصوف جي قادري طريقي ۾ وڏي فيض وارو ٿيو، سندس وڏي مڃوتي ٿي ۽ گهڻا ماڻهو سندس مريد ٿيا. سندس وفات بعد اهي سڀ فطري طور شاه عبداللطيف ڏانهن متوجہ ٿيا. شاه لطيف پاڻ قادري طريقي ۾ هيٺئين سلسلي موجب پنهنجي والد شاه حبيب کان دست بيعت ٿيل هو:

شاه عبداللطيف پنهنجي والد حبيب الله شاه کان قادري طريقي جي خلافت جو خرقو ڍڪيو، حبيب الله شاه پنهنجي والد عبدالقدوس شاه کان، ان پنهنجي والد جلال شاه (جمال شاه) کان، ان پنهنجي والد شاه عبدالڪريم کان، ان پنهنجي مرشد سلطان ابراهيم بهاري کان، ان پنهنجي مرشد سيد احمد قادري حسني حموي (شام جي شهر ’حما‘ جي) کان، ان پنهنجي والد سيد علي هاشمي کان، ان پنهنجي والد سيد شهاب الدين احمد کان، ان پنهنجي والد سيد شرف الدين قاسم کان، ان پنهنجي والد سيد بدرالدين يحيٰ کان، ان پنهنجي والد سيد نورالدين حسين کان، ان پنهنجي والد علاؤالدين علي کان، ان پنهنجي والد سيد شمس الدين محمد کان، ان پنهنجي والد سيد سيف الدين يحيٰ کان (جيڪو حضرت پيران پير جي اولاد مان پهريون بزرگ هو جيڪو بغداد مان لڏي اچي حما ۾ مقيم ٿيو هو)، ان پنهنجي والد سيد ظهيرالدين احمد کان، ان پنهنجي والد سيد شمس الدين ابونصر محمد کان، ان پنهنجي والد قاضي سيد ابو صالح نصر کان، ان پنهنجي والد سيد حافظ ابوبڪر تاج الدين عبدالرزاق کان، ان پنهنجي والد شيخ الاسلام حضرت غوث اعظم سيد محي الدين ابو محمد عبدالقادر جيلاني کان جيڪو قادري طريقي جو باني مباني هو (۲).

(۱) شاه حبيب جي وفات بابت ڏسو راقم جو تفصيلي مضمون، سماهي ’مهراڻ‘ نمبر ۳-۴، سنه ۱۹۷۸ع.

(۲) حضرت پيران پير کان اڳتي سندس پنهنجن مرشدن مشائخن جو هي خاص سلسلو حضرت علي رضه سائين تائين پهچي ٿو ان کان سواءِ قادري طريقي ۾ حضرت پيران پير جي مرشدن مشائخن جا ٻيا سلسلا حضرت ابوبڪر صديق رضه ۽ ٻين اصحابن ڪرامن تائين پهچن ٿا. مير عبدالحسين خان سانگي ’لطائف لطيفي‘ ۾ (صفحا ۲۳-۲۴) شاه صاحب جو قادري طريقت ۾ هي سلسلو ويندي حضرت علي رضه تائين ڏنو آهي پر هن پهرئين پاڳي ۾ ڪانئس ڪي نالا رهجي ويا آهن. هي پاڳو مٿيارين جي عالم فاضل مشتاق متعلوي جيئن لکيو آهي تيئن ڏنو ويو آهي. مولوي دين محمد وفائي مرحوم پڻ ان کي ’لطف اللطيف‘ (صفحا ۳۱-۳۲) ۾ نقل ڪيو آهي.

جئن ته شاه صاحب ساڳئي وقت پنهنجي والد توڙي مرشد جو جاءِ نشين هو، انهيءَ ڪري مخلص مريدن جي دلجوئي، خير خواهي ۽ رهبري خاطر، شاه صاحب پنهنجي والد کان عنايت ٿيل تصوف جو طريقو ختم ڪونه ڪيو پر بدستور جاري رکيو؛ البت هو نه ڪنهن کي پنهنجي مريد ٿيڻ جي ترغيب ڏيندو هو ته نڪي پاڻ ڪنهن کي رسمي طور مريد ڪندو هو. اهي ماڻهو جيڪي سندس فيض واري صحبت ۽ رفاقت يا سندس عارفانه ڪلام ۾ سمايل حقيقت ۽ هدايت کان متاثر ٿي ساڻس صدق ۽ اخلاق جو ناتو ڳنڍيندا هئا تن جي عقيدت، سندس شفقت جي ڪري، ڏينهن ڏينهن وڌندي ويندي هئي. سندس اهڙن ارادتمندن بلڪ عاشقن (عرف عام ۾ سچن مريدن) جي صف ۾ اڻ پڙهيل توڙي پڙهيل ۽ عالم شامل هئا؛ مثلاً هڪ طرف سنڌ ۾ نٿي جو عالم مخدوم محمد صادق عقيدتمند ٿيو ته ٻئي طرف ڪڇ جا سادا غريب جت بلوچ سڄا سر گهور مريد ٿيا. تصوف ۽ طريقت ۾ شاه صاحب پنهنجي وڏي ڏاڏي ميين شاه ڪريم وارو سلسلو اختيار ڪيو. ميين شاه ڪريم جيتوڻيڪ بعد ۾ پنهنجي مرشد سلطان ابراهيم بهاري کان قادري طريقي جي خلافت جو خرقو ڍڪيو هو مگر ان کان اڳ هو سهروردي طريقي مان فيضياب هو. انهن طريقن جي عارفن جي نقش قدم تي هو سنت جماعت جو پورو پيروڪار هو. ساڳئي وقت هو پنهنجي مرشد سلطان ابراهيم وانگر، ذاتي ارادت ۾ ”اويسي“ هو؛ يعني نبي ڪريم (صلعم) جي عاشق اويس ڦرني وانگر غائبانه رسول الله (صلعم) کان رشد هدايت حاصل ڪيائين. شاه عبداللطيف کي حضرت محمد مصطفيٰ صلعم سان حقيقي ۽ شعوري عقيدت هئي جو ’رسالت‘ کي ’توحيد‘ جي تصديق لاءِ لازمي ڪري ٿي ڄاڻائين:

’وحده لا شريك له‘ جئن ٿو چئين ايئن

تان مڃ محمد ڪارڻي ڀرتئون منجهان نينهن

۽ حضرت جن جي ’عبدت‘ (عبده و رسوله) واري مقام کي انسانيت جو واحد وارو معراج ڪري ٿي مڃيائين:

’نڪا ابتدا ’عبد‘ جي نڪا انتها‘

شاه عبداللطيف جي حضرت رسول اڪرم سان بي انتها محبت هئي، بلڪ عشق هو جو سندن اعليٰ اخلاق ۽ ڪردار ۽ نئين نياپي سان هڪ نئون جهان روشن ٿيو؛ اڳيان وهر ۽ وسوسا ويا ۽ غلام آزاد ٿيا، ’ڇوريون ڇوڙ سڪيون‘ ۽ ’ڏڪيون ڏڪ وڻيون‘. شاه عبداللطيف سندس زندگي جي عارفانه بصيرت واري هن دور ۾، ’اويسي طريقي‘ سان پنهنجو روحاني رشتو حضرت نبي صلعم سان ڳنڍيو، مگر ان جي باوجود جئن ته پاڻ سلوڪ ۽ طريقت ۾ ’مرشدي‘ جي مقام تي فائز هو انهي ڪري، پاڻ هڪ خاص قدم ڪيائين جيڪو سندس اعليٰ شعور تي شاهد آهي.

مخدوم محمد معين ڏانهن خط ۽ سوال: سلوڪ ۽ طريقت جا رهنما ۽ عارف عامي سطح وارن ويچارن کان آڃا هوندا آهن. عام سطح تي ’اويسي طريقي‘ بابت البت اهڙا ويچار پيدا ٿي سگهن ٿا ته غائبانه مرشد وٺي سگهجي ٿو يا نه، ۽ اهل مماتي وارن کي به مرشد وٺي سگهجي ٿو يا نه! شاه صاحب هنن مسئلن جي وضاحت لاءِ نٿي جي وڏي محقق عالم ۽ صوفي مخدوم محمد معين ڏانهن، جيڪو ان وقت شاه صاحب سان محبت ۽ عقيدت جي رشتي ۾ اچي چڪو هو، اويسي طريقي بابت هڪ خاص خط لکيو جنهن جو مخدوم صاحب تحقيق ۽ تفصيل سان جواب ڏنو، ۽ پوءِ فارسي ۾ لکيل انهن ٻنهي خطن جو متن ’رساله اويسيه‘ جي نالي سان مشهور ٿيو. هيٺ شاه صاحب جو سڄو خط ۽ مخدوم محمد معين جي لکيل تفصيلي جواب جو اختصار ڏجي ٿو ته جيئن ٻنهي جو موضوع ۽ مقصد معلوم ٿي سگهي ۽ پڻ شاه صاحب جو هيءَ تاريخي خط سامهون اچي وڃي (۱).

(۱) راقم، شاه صاحب جو هي خط مخدوم معين جي جواب جي اختصار سميت رسالي ”نئين زندگي“، نومبر ۱۹۵۳ع ۾ ڪجهه وڌيڪ تفصيل سان شايع ڪيو آهي ۽ اتي ڏسڻ گهرجي. ’رساله اويسيه‘ جو اصل قلمي نسخو راقم کي پير جهنڊي جي وڏي ڪتبخاني ۾ دستياب ٿيو.

سوال خدام حضرت شاه صاحب سلمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[۱] ۾ فرمايند علماء کرام مراجع انام اندر آنچ لفظ ”اويسي“ در کلام طائفة صوفيه رضوان الله تعالى عليهم اجمعين واقع شده يا نه؟ و بر تقدير که واقع شده باشد، ۾ معني دارد؟ اگر ”اويسي“ کسي است که فيض از روحانيت گيرد، مرشد ظاهر با اين منافات دارد يا ندارد؟

[۲] و نيز فيض گرفتن از ميت در عالم برزخ عقل و شرع آنرا تجويز نمايد يا نمايد؟

[۳] و نيز فقر و سلوک را باقوال علماي ظاهر منافات هست يا نه؟

[۴] و نيز يکي از کباران اولياء الله تعالى که مشهور بخوارق عادات و کرامات باشد، ليکن سلسله ارادت بتعين مشائخ، مثل سلسله نقشبنديه و قادريه مشهور ندارد، طريقه آن بزرگ راست بنياد و بي اصل توان گفت يا نه؟

[۵] شما که علماي حامي دين و بيان کننده قبيح و حسن اند، مي پرسر شمارا که جواب اين مقدمات ۾ باشد؟ و ميخواهر که بعبارت فارسي سهل الماخذ آنرا بقيد قلم آريد که نفع عام شود و انتفاع باقي مانده جزا کر الله سبحانه و عافا کر کشا يحب و يرضي و اجر کر و رضي عنکر آمين.

جواب خدام حضرت مخدومنا سلمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حامداً لله سبحانه العظیم و مصلیا و مسلماً علي رسولہ الکریم و اهل بيته الفخیر و اصحاب ذوي الفضل العظیم۔ اما بعد:

[۱] جواب سوال اول آن است که ”اويسي“ در کلام حضرات صوفيه واقع شده و اشتها يافته، چنانچه بر

حضرت شاه صاحب سلمه الله جن جي خادمن جو سوال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[۱] علماء کرام، جيڪي خلق جي رجوعات جا مرکز آهن، هن باري ۾ ڇا ٿا فرمائين ته: لفظ ”اويسي“ صوفين سڳورن الله جي رضامندي وارن جي جماعت جي کلام ۾ آيل آهي يا نه؟ جيڪڏهن آيل آهي ته ڪهڙي معنيٰ اٿس؟ جيڪڏهن ”اويسي“ اهو شخص آهي جيڪو روحاني فيض حاصل ڪري ٿو ته (ان حال ۾) ظاهري مرشد (وٺڻ سندس) هن (عمل ۽ اعتقاد) سان مخالفت رکي ٿو يا نه؟

[۲] ۽ پڻ ڪنهن ميت کان جيڪو عالم- بزرخ ۾ آهي، فيض وٺڻ کي عقل ۽ شريعت جائز ڏيکارين ٿا يا نه؟

[۳] ۽ پڻ فقر ۽ سلوڪ (جي نظرين) جي، ظاهري عالمن جي قولن سان مخالفت آهي يا نه؟

[۴] ۽ پڻ اولياء الله مان ڪو وڏو ولي جو (سندس) عجيب ڪارنامن ۽ ڪرامتن سبب مشهور هجي، مگر (پنهنجو) مريديءَ جو سلسلو نقشبندي يا قادري طريقي جي ڪن خاص مشائخن سان رکندڙ نه هجي، ته ان بزرگ جي طريقي کي ضعيف ۽ بي بنياد چئي سگهجي ٿو يا نه؟

[۵] اوهان، دين جي مددگارن ۽ برائي ۽ پلائي جي بيان ڪندڙن کان پڇان ٿو ته انهن مسئلن جو جواب ڪهڙو آهي؟ گذارش آهي ته انهن (جوابن) کي سليس فارسيءَ ۾ قلمبند ڪندا ته عام فائدو ٿئي ۽ اهو نفعو هميشه لاءِ باقي رهي۔ شال ڏئي تعاليٰ اوهان کي خير عطا ڪري ۽ بخشي جيئن پاڻ گهري ۽ چاهي، ۽ اوهان کي اجر ڏئي ۽ اوهان کان راضي رهي آمين!

اسان جي حضرت مخدوم سلمه الله جن جي خادمن جو جواب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الله تعاليٰ جي حمد، ۽ صلواة ۽ سلام رسول ڪريم تي، ۽ سندس اهل بيت فخير تي، ۽ فضل عظيم وارن اصحابن تي، ۽ ان بعد:

[۱] پهرئين سوال جو جواب هيءُ آهي ته لفظ ”اويسي“ صوفي حضرات جي کلام ۾ آيو آهي ۽

ناظر ڪتب قوم مخفي و مستور نباشد۔ و "اويسی" کسي را گویند که روحانیان را در تربیت و تکمیل او دخل باشد۔ و این معنی منافات یا پیر ظاهر ندارد....

[۲] جواب سوال دویم ان است که فیض گرفتن از اهل قبور و امداد جستن از ایشان شرعاً و عقلاً جائز است و در حکایات احوال مشائخ عظام که بنقل ثقات رواة بثبوت پیوسته است، واقع و کائن است۔ و نزدیک طائفه صوفیه کرام امري است معهود و مشهور....

[۳] جواب سوال سیوم آن است که تبعیت علماء، که تبعیت شرع محمدی است، شرط فقرو سلوک است، منافات چه معنی دارد....

[۴] جواب سوال چهارم آن باشد که چندین هزار اولیاء مقربین گذشته اند که سلسله مشائخ ایشان شهرت نداشت۔ این همه دوستان خدا بگمنامي در جهان و بادیها عمر بسر بردند مگر اولیاء نبودند۔ امام یافعی در "روض الریاحین" اولیاء را نقل می کند آنها که داند که در کدام سلسله بوند و از شیخ کدام واسطه داشته اند، خواجه حافظ شیرازی کسی نمیداند که از که سبق علوم باطن خوانده۔ چنانچه در "نفحات" آورده است این معنی شرط ولایت نیست و بدین سبب طعن نمودن و طریق ایشان را بی اصل گفتن جرات و گستاخی است.

[۵] واللہ سبحانہ و تعالیٰ هو العاصم عن الزلل و الخطاء والنسیان و هو المستعان و علیہ التکلان۔ امید از نظر کنندگان این چند ورق آن است که این عاصی سراسر معاصی محمد الملقب بالمعین این محمد الملقب بالامین را بدعاء حصول حقیقت اسلام و

وصول باسرار شريعت مظهر و ختر بر کار بران حقيقت جي حاصل ٿيڻ ۽ شريعت پاڪ جي اسرارن کڻند.

شاه صاحب هن خط ذريعي پنهنجي ذاتي ضرورت پوري ڪرڻ کان وڌيڪ ٻين جي تسڪين لاءِ وضاحت ٿي طلب ڪئي؛ کيس جيتوڻيڪ پنهنجي والد کان قادري طريقي ۾ فيض مليو، پر ان سان گڏ پاڻ پنهنجي سر اويسي طريقي ۾ اعليٰ مدارج کي پهتو ۽ حضرت نبي صلي الله عليه وسلم جي روحاني فيض سندس قلب کي وڌيڪ روشن ڪيو. هن خط مان ظاهر آهي ته سلوڪ ۽ طريقت جي راهه ۾ ٻين جي رهنمائي خاطر، ظاهري اسباب طور پڻ شاه صاحب قابل قدر قدم کنيو جنهن مان سندس 'مرشد هئڻ' جي وڌيڪ تائيد ٿئي ٿي. خط جي عبارت ۽ سوالن جي سلسلي مان شاه صاحب جي علم ۽ فڪر تي ڪافي روشني پوي ٿي. مخدوم محمد معين کي سندس خاص تاڪيد ته سليس فارسيءَ ۾ جواب ڏيو جئن هرڪو سمجهي سگهي، ڏيکاري ٿو ته شاه صاحب کي سليس ۽ مشڪل فارسي عبارت جي فرق جي پوري ڄاڻ هئي. اها شاهدي شاه صاحب جي فارسي مان واقفيت تي هڪ خاص دليل آهي.

(ج) پٽ تي فاقيرو نظام ۽ انتظام قائم ڪرڻ. پٽ کي وسائڻ ۽ اتي دائمي طور سکونت اختيار ڪرڻ سان شاه صاحب جو عالم اسباب ڏانهن متوجهه ٿيڻ لازمي هو. جڏهن کان وٺي پٽ کي هموار ڪرڻ شروع ڪيائون ۽ شاه صاحب جو اتي ڪجهه وقت رهڻ ٿيو، تڏهن کان وٺي فقيرن کي ڪم ونڊي ورڇي پئي ڏنائون. ڪوٽڙيءَ مان پٽ تي لڏي اچڻ بعد ايندن ويندن جي آڌرپاءُ، ٻئيءَ جي انتظام، ۽ حويليءَ جي سنڀال جي سلسلي ۾ شاه صاحب وڏي پوئواري ڪئي. مسجد ۽ جماعت جي خدمت خاص فقيرن جي حوالي ڪيائين، ۽ پڻ راڳ لاءِ خاص فقير مقرر ڪيائين. اهو نظام ۽ انتظام جئن پوءِ تئن وڌندو ۽ وڌيڪ سهڻو ٿيندو ويو، تان جو سندس زندگيءَ جي پوين سالن ۾ اهو سڄو نظام هر لحاظ سان مڪمل طور پوري پابنديءَ سان هلڻ لڳو (۱). ان وقت، جدا جدا ڪم هيٺينءَ طرح جدا جدا فقيرن جي حوالي هئا:

— مائي گنگا جت، مائي صالحان ٽنڀاڻي ۽ مائي ٻوٽا وساڻ اندر حويليءَ ۾ خدمتگار هيون.

— عبدالواسع فقير سالارو، سکر فقير ڏيرو، اسماعيل فقير سمون پينءَ پوري، فقير سيد نهال شاه، اسماعيل فقير ڏيرو، اجن فقير ڏيرو، ڪمال فقير سينهڙو، ورو فقير عرف 'وگندو' نور محمد فقير ابڙو ڪاٺڙي مڪان جو، عمر فقير سهتو، فقير سيد سائيندڙو موسيٰ پوٽو مٽياروي ۽ بچو فقير خاص حاضري جا فقير هئا. عمر فقير سهتو، شاه صاحب جو خاص خادم هو جنهن کيس ننڍي هوندي نڀايو هو. شاه صاحب جو هنڌ بسترو سيد سائيندڙي جي حوالي هو ۽ هو ئي هنڌ وڃائيندو هو. بچو فقير ڪونڙو جهليندو هو. عبدالجميل فقير انڙ، شاه صاحب جو مصلو ۽ تسبيح سنڀاليندو هو، ۽ نماز ۽ عبادت جو بندوبست سندس حوالي هو.

— خليفو محمد عالم ڏيرو، شاه صاحب جو ماسات، ذڪر ۽ سماع جو نگران هو (۲).

(۱) مير سانگي جي هڪ روايت موجب، شاه جي زندگي جي پوين ڏهن سالن ۾ هيءُ سڄو نظام قائم ٿيو (لطائف لطيفي، فارسي متن، ص- ۱۸۱)، پر سانگي جي پنهنجي ئي ڪيترن بيانن توڙي ڪن ٻين حوالن مان تصديق ٿئي ٿي ته شاه صاحب جي پٽ تي لڏي اچڻ سان ئي فاقيري نظام جي شروعات ٿي. البت هن نظام جي تڪميل ۽ پوري پابندي شاه جي زندگي جي پوين پنجن کي سالن ۾ ٿي، جڏهن هو ٻاهر مسافرين تي وڃڻ بدران گهڻو وقت سڄو پٽ تي ئي گذارڻ لڳو.

(۲) يعني محمد عالم ڏيرو 'وڏو' جيڪو اڳ ئي گذريو. هن پوئين ويجهي دور ۾ حاجي عالم ڏيرو راڳائي هو جنهن اول ميين حسين کان ۽ پوءِ تنڊي غلام حيدر جي فقير حافظ چاڪي کان راڳ سکيو. هن پوئين محمد عالم جو ٻالڪو غلام دين آريسر ٿيو جيڪو تنڊو جو وڏو قابل هو.

- سومر فقير لاڙڪ، هڪ پهتل درويش هو جنهن کي شاه صاحب کان پيري مريدي جو ارشاد مليل هو: يعني ته ڪو مريد ٿيڻ ايندو هو ته سومر فقير جي حوالي ٿيندو هو. ٻيا فقير سندس وڏو ادب ڪندا هئا (۱).
- عارف فقير ٿيڻو ٿيندي الهيار (تعلقي) جو وڏو عابد شخص هو ۽ نوثي فقيرن کي عبادت جي ترغيب ڏيندو هو ۽ نماز سيکاريندو هو.
- عنايت فقير وساڻ جت ٿي گجائي جو رسو جهليندو هو.
- رحمون فقير بورچي هو.
- قاسم فقير حجام هو ۽ شاه صاحب جي سنوارت ٺاهيندو هو.
- احمد فقير سمون، گهلين جو، شاه صاحب جي گهوڙي 'چنگل' جو سئيس ۽ گاهي هو.
- ونهيون فقير سالارائي جت، 'موتي' ۽ 'گردگان' يا 'ڪينهون' نالي ٻن ڪتن کي سنڀاليندو هو (اهي ننڍڙا گلر هئا جو شاه صاحب ڪٿي ڏٺا ۽ بک پئي مٿا، سو پنهي کي ڪٿي آيو. ونهيون فقير انهن جو خاص خدمتگار هو).
- محمد رحيم فقير، شاه صاحب جو منشي هو ۽ لکپڙه جو ڪم سندس حوالي هو.
- انهن کان سواءِ راڳائي فقير جدا هئا، جيڪي حضرت شاه صاحب کي نهايت پيارا هئا، ۽ جن جو ذڪر اڳتي ايندو (۲).

ڪمن جي مٿين تفسير ۽ تڪميل شاه صاحب جي خداداد تنظيمي صلاحيت، مردم شناسي ۽ دلنواز شخصيت جو نتيجو هئي. اصل ۾ اهو سڄو نظام محبت جي مضبوط بنياد تي ٻڌل هو. شاه صاحب کي هميشه اهو خيال رهندو هو ته جئن ڪنهن به فقير کي ڪابه تڪليف نه پهچي، ته فقيرن کي وري اها اڻ تڻ هوندي هئي ته جيئن ڪابه ڪوتاهي نه ٿئي. شاه صاحب جي محبت ۽ دلنوازي جو اهو معجزو هو جو ڪنهن به فقير ڪنهن به ڪم ڪرڻ کان ڪونه ٿي ڪيڀايو. ونهيون فقير سالارائي جت جيڪو تازو خدمت ۾ حاضر ٿيو هو 'موتي' ۽ 'ڪينهون' پنهي ڪتن جي سنڀال تنهن جي حوالي ٿي. سندس سڄو ڌيان ان طرف هوندو هو. هڪ ڏينهن فقير ماني تي ويٺا ته ٻيل ٻڏي ويٺا. 'موتي' ويٺو هو پڙ ڪاڏو ڏٺائونس ته نه پيو ڪائي (جو 'ڪينهون' ڪٿي پئي پاسي هو). شاه صاحب کي ٻڌايائون ته چيائين: "ابا موتي اڪيلو آهي، هن جو سنگتي ڪونهي: جي ڪو ٻيل ٻڏيس ته ڪائي". ونهين کي شاه صاحب جا اهي لفظ دل ۾ وسي ويا ته 'هن جو به سنگتي هجي جو هن سان ٻيل ٻڏي ۽ گڏجي ڪائي"، سو ونهين فقير ويهي موتي سان گڏ ڪاڏو. ان ڏينهن کان وٺي شاه صاحب جي ونهين فقير تي وڏي مهر ٿي جو چيائون ته "جتي ونهيون ڪٿائي، اتي پٺائي". ونهين فقير کي پٺائي صاحب پوءِ خلافت جي ڦڙڪي ٻڌائي.

(د) پٺ تي 'سماع' ۽ ذڪر جو سلسلو ۽ راڳ جو ادارو قائم ڪرڻ. پٺ کي وسائڻ ۽ اتي سڪونت اختيار ڪرڻ سان، شاه صاحب اتي سماع جو سلسلو شروع ڪرايو، ۽ ان کانپوءِ راڳ جو ادارو پڻ قائم ڪيو. سماع. پٺ تي ٿيندڙ سماع جي نوعيت ۽ فقيرن جي سڀني روايت مان معلوم ٿئي ٿو ته ميمن شاه ڪريم جي درگاه تي ٿيندڙ سماع ۽ ذڪر واري سلسلي کي ئي شاه عبداللطيف پٺ تي قائم ڪيو. سماع

(۱) عام مڃيل ۽ مشهور روايت موجب سومر فقير لاڙڪ اتر جو هو ۽ خانپور (لڳ شڪارپور) جو ويٺل هو. مير سانگي جي لکڻ موجب، سومر فقير پير پٺي کان، ۷ ڪوهه پري خانپور جو ويٺل هو.

(۲) مير عبدالحسين سانگي 'لطائف لطيفي' (۱۶۹-۱۷۱) ۾ تفصيل سان فقيرن جا نالا ڏنا آهن. راقم به پٺ تي حسين بخش فقير لاڙڪ وٽ موجود 'شرح لطيفي' (نالو ائين) تان "ڏئي بخش فقير" جو (تازو ويجهي وقت ۾) اتاريل نالن جو تفصيل، ۴-آڪٽوبر سنه ۱۹۵۵ع تي ڏنو ۽ نقل ڪيو.

جو شغل رات جو ٿيندو هو. ماه پهرئين سومار جي رات ۽ حج جي رات خاص سماع لاءِ مقرر ٿيون. جمعي جي ڏينهن ۽ عيدن جي موقعن تي پڻ نماز بعد سماع ٿيندي هئي. ميين شاه ڪريم جي وقت ۾ غالباً سماع جي شروعات سياري ۾ ٿي، سياري ۾ ٻني ٻاري جو ڪم گهٽ هو ۽ فراغت وڌيڪ هئي. رات جو سماع جي شغل وقت، سياري جي سيءُ کان توڙي روشنيءَ خاطر مڃ ٻاريندا هئا ۽ فقير پڻ چوڌاري مڃ کي ويجهائي سماع ڪندا هئا. سماع جي سلسلي ۾ سُر سان بيت، ضربون ۽ ذڪر شامل هئا. انهيءَ ساڳئي نموني سان پٽ تي پڻ سماع ۽ ذڪر شروع ٿيو، جنهن جو اڳواڻ شاه صاحب جو ماسات ۽ وڏو خليفو محمد عالم ڏيرو مقرر ٿيو. خليفو محمد عالم سماع لاءِ مڃ ٻاريندو هو، جنهن جي اُتر طرفان خليفو پاڻ ۽ سندس ساٿي، ۽ سامهون ڏکڻ طرفان تمر فقير ۽ سندس ساٿي بيهندا هئا. ان بعد شاه صاحب ايندو هو. پهريائين ’هو الو‘ جون ٽي تسبيحون ٿينديون هيون. ان کان پوءِ خليفو محمد عالم جي ٽولي جو فقير بلاول يا ڌناسري جي سُرَن مان بيت ڏيندو هو، ۽ پهرين سٺ آلاپڻ بعد خليفو محمد عالم ”القارعة ما القارعة“ (قرآن شريف جي سورة جا الفاظ) جي ضرب هڻندو هو. ان بعد سامهون تمر فقير وارا ساڳي سٺ پڙهي ٻه ضربون هڻندا هئا. ساڳئي وقت فقير مڃ جي چوڌاري بالڪل آهستي پير پير ۾ ڏيئي ڦرندا هئا، اهڙيءَ طرح جو سوا ڦيري ۾ سڄي سماع ختم ٿئي. آخر ۾ مڃ جي الهندي طرفان سڀ ويهي گڏجي ذڪر ڪندا هئا ۽ ذڪر ۾ پڻ سُر سان بيت پڙهندا هئا^(۱). پڇاڙيءَ ۾ دعا گهري اٿندا هئا.

اهو چئي نٿو سگهجي ته پٽ تي جڏهن پهريائين سماع جو سلسلو شروع ٿيو ته فقير ڪهڙا بيت ۽ ڪنهن جا بيت پڙهندا هئا. ٿي سگهي ٿو پهريائين ميين شاه ڪريم يا ٻين اڳين بزرگن جا بيت پڙهيا ويا هجن، پر پوءِ شاه صاحب جا بيت ئي سماع ۾ پڙهيا ويا. اهو پڻ معلوم ناهي ته ان وقت بلاول ۽ ڌناسري کان سواءِ ٻين ڪهڙن سُرَن جا بيت پڙهندا هئا، مگر هن وقت پٽ تي سماع ۾ هيٺين سُرَن جا بيت پڙهيا وڃن ٿا، ۽ ٿي سگهي ٿو ته شاه صاحب جي وقت ۾ پڻ انهن ساڳين سُرَن جا بيت پڙهيا ويا هجن، جيڪي اڃان تائين هلندا آهن.

پهريون ڦيرو (سڄو)

ڦيري جي پهرين چوٿين پتي ۾

ڦيري جي ٻي پتي ۾

ڦيري جي ٽي پتي ۾

ڦيري جي باقي چوٿين پتي ۾

ٻيو ڦيرو (چوٿين پتي)

جملي سوا ڦير

سُر بلاول جا ڇهن کان وٺي اٺ بيت

سُر سري راڳ جا ڇهن کان وٺي اٺ بيت

سُر سامونڊي جا ڇهن کان وٺي اٺ بيت

سُر سورٺ جا ڇهن کان وٺي اٺ بيت

سُر راڻو ۽ سُر حسيني جا ڇهن کان وٺي اٺ بيت

جملي ڇهه سُر

موجوده وقت ۾ عيدن جي ڏينهن تي نماز بعد سماع ۾ فقط ٽن سُرَن يعني بلاول، راڻي ۽ حسيني مان بيت پڙهندا آهن^(۲).

راڳ جو ادارو. سماع جي هن نظام ۾ بيتن جو سُر سان پڙهڻ، سڀني جو گڏجي ذڪر جي سُراني توار ڪرڻ، تار ۾ سمائل ضربون هڻڻ، ۽ گول حلقي ۾ ڦرڻ جا عنصر شامل هئا، جيڪي پوءِ راڳ جي اوسر لاءِ ڄاڻ ۽ بنيادي ترغيب جو باعث بڻيا.

سنه ۱۱۴۲ھ ۾ جڏهن شاه صاحب ’پٽ‘ کي وسايو ته فقير پڻ اتي رهڻ لڳا، جن مان ڪي خاص راڳ جي ذوق ۾ راڳائي ٿيا ۽ راڳ ڪرڻ لڳا. مير عبدالحسين خان ’لطائف لطيفي‘ ۾ اهو نڪتو نروار ڪيو آهي

(۱) هي ’سماع وارو ذڪر‘ هو. ان کان سواءِ روزانو هر نماز بعد ’تسبيحي ذڪر‘ جدا ٿيندو هو.

(۲) پٺاڻي صاحب جي وفات بعد، ۱۴ ۽ ۱۶ صفر تي سماع قائم ٿي. ۱۶ صفر واري سماع ۾ ٽن سُرَن يعني بلاول، راڻي ۽ حسيني مان بيت پڙهندا آهن، ۽ ۱۴ صفر واري سماع ۾ چئن سُرَن يعني پورب، ڪاموڏ، ڪارابل ۽ حسيني مان بيت پڙهندا آهن.

تہ: شاہ صاحب کي راڳ ئي پٽ تي رهايو، نہ تہ پاڻ پنهنجي جذبي ۽ جوش ۾ هتان کان هتي گهمندا ڦرندا رهيا. راڳ جي رس سان ئي سندن تسڪين ٿي ۽ راڳ خاطر ئي پٽ کي وسائي ويٺا (۱).

فقير شروع ۾ شاہ صاحب جا بيت ۽ وايون فراغت واري وقت ۾ گڏجي ڳائڻ لڳا، پر پوءِ شاہ صاحب جي توجه سببان خود فقيرن ۾ ايڏو ذوق وڌيو جو ڄڻ راڳ سندن واسطي هڪ روحاني خوشي واري خوراڪ بنجي ويو. سنہ ۱۱۴۴ھ ۾ شاہ حبيب جي وفات کانپوءِ راڳائي فقيرن جي جيڪا کیفیت هئي، تنهن بابت 'لطائف لطيفي' ۾ هيٺيون بيان نقل ٿيل آهي (۲):

"لطيفي فقير جيڪي راڳائي هئا، تن مان گهڻن کي واري جو تپ ٿي پيو. جڏهن مونجهه ۽ پيڙا کان پریشان ٿيا تہ حضرت شاہ صاحب سان طبيعت جي ناسازي جي شڪايت ڪيائون. تڏهن شاہ صاحب کين ارشاد فرمايو تہ: 'هر جمعي رات سندر والد بزرگوار (شاہ حبيب) جي درگاه تي لطيفي ساز وڃايو ۽ راڳ ڳايو'. فقيرن ان تي عمل ڪيو ۽ بالڪل چڱا پلا ٿي ويا. هو پهر رات کان پوءِ راڳ شروع ڪندا هئا ۽ صبح صادق وقت بس ڪندا هئا. پر ڳچ وقت گذرڻ کان پوءِ باقاعدگي سان راڳ ڪرڻ ۾ سستي ڪيائون ۽ وري اچي کين تپ ورايو. انهيءَ ڪري پوءِ هميشه لاءِ (باقاعدگي سان جمعي رات) راڳ ڪندا رهيا، جو ويندي هن وقت تائين جمعي رات راڳ ڪندا رهن ٿا."

هن مان ظاهر آهي تہ شاہ حبيب جي وفات کان پوءِ ئي فقيرن کي شاہ حبيب جي روضي اڳيان هر جمعي رات راڳ ڪرڻ جو ارشاد ٿيو. ائين ڪيائون پر وري وچ ۾ وڻي پئجي وئي. ان کان پوءِ وري هر جمعي رات باقاعدگي سان راڳ شروع ڪيائون، ۽ پوءِ اهو سلسلو هميشه لاءِ جاري رهيو. هن بيان مان انهيءَ نتيجي تي پهچجي ٿو تہ سنہ ۱۱۴۴ھ ۾ شاہ حبيب جي وفات واري تاريخ کان پوءِ، هڪ ٻن مهينن اندر، شاہ صاحب جمعي جي رات راڳ لاءِ مقرر ڪئي، ۽ راڳائي فقيرن کي خاص هدايتون ڏنيون جن موجب هر جمعي رات راڳ ٿيڻ لڳو جنهن ۾ فقير شاہ صاحب جي بيتن ۽ واين کي جدا جدا سرن ۾ ڳائڻ لڳا اهڙيءَ طرح سنہ ۱۱۴۴ھ کان وٺي 'شاہ جو راڳ' بحیثیت هڪ اداري جي هميشه لاءِ قائم ٿيو (۳). راڳ لاءِ شاہ صاحب جي رهنمائي هيٺ هيٺيان اهم ٿيا: ۱. هن درد ۽ محبت پيدا ڪندڙ ۽ دلين کي جياريندڙ راڳ لاءِ شاہ صاحب سندس بيتن ۽ واين جي ذخيري مان ڪي خاص ڀاڱا (موضوع) چونڊيا ۽ انهن جي ڳائڻ لاءِ 'سر' (راڳ) مقرر ڪيا. اڳتي هلي انهن اصولن موجب 'شاہ جو راڳ' سرن مطابق وڌيڪ اهم ٿيا سان ڪايو ويو. ۲. راڳ ۾ وڃت لاءِ 'دنبوري' جو نئون ساز استعمال ٿيو، ۽ پهريون دنبورو شاہ صاحب پاڻ ئي

(۱) و ازان وزیکہ انس به سرود گرفتند بمکان شریف ماندن اختیار کردن و ذوق و شوق ما فوق به آن می داشتند و ازان جوش تسکین یافتند- والا" نہ مدامي بمحل گردی مصروف بودند بعروج بسر می بردند- و سرود برای حصول نزول سببي شد. (لطائف لطيفي، فارسي متن، راقم جي تصحيح سان شايع ڪيل شاہ عبداللطيف پٽ شاہ ثقافتي ڪميٽي، پٽ شاہ، ۱۹۶۷ع ص- ۱۰۱۰. (۲) منقول است کہ اکثر فقراء لطيفي کہ سرودي بودند تپ نوبت کردند. چون از ملالت و ناهمواري طبع عاجز آمدند شكايت از بي اعتدالي طبيعت بحضرت اولياء عرض گذرانيدند. فرمان صدور يافت کہ هر شب آئينه بدرگاه پدر بزرگوار سرود لطيفي بسرايند و کلام شريف بگویند. فقراء عمل برحکم کردند صحت کلي يافتند. بعد از یک پاس شب آغاز سرود می کردند و بوقت صبح صادق انجام می نمودند. و چون مدتي منقضي شد در کردن سرود کاهلي و تساهلي نمودند. باز به علت تپ گرفتار آمدند. لابد مداومت ساخته کہ تاهنوز شب جمعه کلام کرامت نظام می سرايند (لطائف لطيفي، ص- ۱۸).

(۳) 'شاہ جي راڳ' جي شروعات ۽ پوءِ ان جي دوروار تاريخ تي راقم جي ڪتاب "سنڌي موسيقي جي مختصر تاريخ" (۱۹۷۸ع ڇاپو، صفحا ۱۴۹-۱۵۰) ۾ تفصيل سان روشني وڌي آهي. البت ان ڪتاب لکڻ وقت، شاہ حبيب جي وفات واري سال تي وڌيڪ تحقيق ڪرڻ بدران، گربخشاڻي واري ڏنل سال ۱۱۵۵ھ تي ڀروسو ڪيو ويو ۽ 'شاہ جي راڳ' جي شروعات ان سال ۾ ڄاڻائي وئي جيڪو صحيح نہ هو. سنہ ۱۱۴۴ھ صحيح آهي.

۾ ويهي نهرايو. ۳. راڳ ڳائڻ لاءِ وقت مقرر ڪيو ويو ۽ ان جي پوري پابندي ڪئي وئي، هن طرح جو عشا جي نماز جماعت سان ادا ڪرڻ بعد راڳ جي شروعات ٿي ۽ فجر جي نماز کان اڳ راڳ جي خاتمي جي دعا گهري وئي. ۴. راڳ لاءِ، راڳائي فقير چونڊيا ويا ۽ تمر فقير کي راڳ جو اڳواڻ مقرر ڪيو ويو.

ان طرح 'شاه جي راڳ' جي اداري جي هڪ باقاعدي تنظيم مطابق تڪميل ٿي جنهن موجب پٽ تي هر جمعي رات توڙي عيد ۽ حج جي موقعن تي راڳ ٿيڻ لڳو، پر اهو سڄو انتظام محض رسمي نه هو: زندگي جي هن مرحلي تي (۽ غالباً ان کان اڳ پڻ) راڳ شاه صاحب لاءِ روحاني خوراڪ بنجي چڪو هو. انهيءَ ڪري ايندڙ سورهن سالن کن تائين (۱۱۴۵-۱۱۶۱ھ)، شاه صاحب جڏهن به ٻاهر سفر تي ٿي ويو ته راڳائي فقير به پاڻ سان گڏ ٿي کنياڻين، ۽ سفر ۾ به هر رات 'راڳ' باقاعدي سان ٿي ٿيو. جڏهن شاه صاحب وقت جي ڪن وڏن عالمن وٽ ٿي ويو ته انهن پڻ سندس 'دل جياريندڙ راڳ' جي سلسلي ۾ کيس بيوس ۽ بي ميار ڪري ٿي ڄاتو. سفر ۾ 'شاه جي راڳ' جي آخري محفل سنه ۱۱۶۱ھ ۾ ٿي جي شهر ۾ ٿي جنهن حاضرين جي دٻن ۾ ايڏو ته درد ۽ عشق الاهي وارو اثر پيدا ڪيو جو اتي وڏي حال وارن مان مخدوم محمد معين ان رس پري راڳ جي پيدا ڪيل جذبي ۽ احساس جي اثر هيٺ وفات ڪئي.

(ه) وڏن جي درسگاهن جي سنڀال ۽ تعمير. شاه صاحب معنوي لحاظ سان 'وڏي حال وارو' هو، ۽ پڻ عملي طور 'حال' جو صاحب هو. انسان جي اعليٰ ڪردار ۽ ڪمال، حق جي تلاش ۽ حقيقي وصال وارين منزلن ماڻڻ جي لحاظ سان سندس فڪر، لاڳو ۽ لامتناهي 'مستقبل' سان همڪار هو جو چيائين ته "جي قيام مڙن، ته ڪر اوڏا سپرين". ساڳئي وقت شاه صاحب جي نظر ۾ 'ماضي' پڻ وڏو معنيٰ خيز ۽ سبق آموز هو، ڇاڪاڻ ته اهو انسانن جي انفرادي اخلاق ۽ ڪردار توڙي سماجي ريت ڪريٽ جو آئينو آهي. وڏن جو ادب ۽ ريت رسر جو لحاظ سنڌ جي تهذيب جو لازمي جز هو، جنهن کي شاه لطيف، وڏي اهميت ڏني، شاه صاحب جي پنهنجي تربيت ۾ سندس وڏن جو هٿ هو، هاڻي جڏهن شاه صاحب پاڻ اخلاق ۽ ڪردار جي اعليٰ منزل تي پهتو تڏهن وڏي احسان مندي سان پنهنجن وڏن جي آثارن جي سنڀال ۽ تعمير ڏانهن ڌيان ڏنائين.

سڀ کان پهريائين بلڙيءَ ۾ ميين شاه ڪريم جي درگاه سندس توجهه جو خاص مرڪز بني. شاه صاحب جو والد شاه حبيب، ڏاڏو عبدالقدوس شاه، پڙڏاڏو جلال شاه (جمال شاه) سڀ اتي ڄاوا نپنا هئا. عبدالقدوس شاه وفات به اتي ڪئي ۽ پنهنجي ڏاڏي ميين شاه ڪريم جي مزار جي ويجهو دفن ٿيو. عزازت جي انهن رشتن کان وڌيڪ، شاه صاحب جو پنهنجي وڏي ڏاڏي ميين شاه ڪريم سان گهرو روحاني رشتو هو جو سندس هدايت ۽ تلقين کي دل سان لڌائين، ۽ 'بيان العارفين' کي سفر ۾ به ساڻ کنياڻين. جن شاه ڪريم بلڙيءَ ۾ نئين ماڳ کي وسايو هو تن پاڻ 'پٽ' کي وسايائين. شاه ڪريم وانگر پٽ تي 'سماع' ۽ 'ذڪر' جو سلسلو قائم ڪيائين، ۽ ميين شاه ڪريم جي چيل بيتن پاران پاڻ بيت چيائين. نه فقط ايترو پر ڪن فقيرن کي جيڪڏهن ميين شاه ڪريم جي ڪنهن بيت جي سٺ ياد نه هئي ته پاڻ به چئي ان کي پورو ٿي ڪيائين (۱). مثلاً شاه صاحب کي جڏهن ڪن فقيرن ٻڌايو ته ميين شاه ڪريم هيءَ هڪ سٺ چئي هئي (پر اڳتي سندس مراد الائجي ڪهڙي هئي) ته:

ٿري ڀڳي ڪنگري ٺلها ڦيرا ڏي

(۱) عقيدتمندن جي روايتن موجب، شاه ڪريم ڪن موقعن تي بيتن جون پهريون سٽون چيون ۽ جڏهن فقيرن باقي ٻين سٽن بابت پڇيو ته جواب ڏنائين ته: سندس اولاد مان ڪو عارف ٿيندو، جيڪو انهن بيتن کي سڄو ڪندو

تڏهن چيائين ته: هائو ابا!

آئي ٺڪي ٺي، پر وڃي سلهاڙي ساٿ سان.

اهڙيون روايتون انهيءَ ڳالهه تي شاهد آهن ته شاه صاحب جي مڃين شاه ڪريم سان وڏي محبت ۽ عقيدت هئي. ننڍي هوندي پنهنجي والد سان گڏ، ۽ جوانيءَ ۾ پاڻ پنهنجي سر، بلڙي تي پيرا ڪيائين، پر هاڻي پنهنجن فقيرن سان گڏ ڪري درگاه تي وڌيڪ وڃڻ لڳو. اتي سماع ۽ ذڪر جي شغل ۾ شامل ٿيڻ سان گڏ ’پٽ‘ تي پنهنجو راڳ پڻ شروع ڪرايائين. ڪري ڪريم فقيرن ’شاه جو راڳ‘ سکيو ۽ اهڙيءَ طرح پٽ کان پوءِ شاه ڪريم جي درگاه تي ئي سڀ کان پهريائين ’شاه جو راڳ‘ ٿيو جيڪو اڄ تائين هلندو اچي. زندگي جي هن دور ۾ ڏهن ٻارهن سالن تائين اهڙي عقيدت واري حاضري بعد، شاه صاحب اڃان به وڌيڪ خدمت خاطر مڃين شاه ڪريم جي مزار تي روضي جوڙائڻ ۽ ڀرسان جامع مسجد ٺهرائڻ جو ارادو ڪيو، ۽ ۱۱۵۶-۵۴ھ واري عرصي ۾ ان ڪم کي وڏي همت ۽ محبت سان پورو ڪيائين: شاه ڪريم جو سهڻي گنبد سان روضو ۽ ان جي اتران لڳو لڳ عاليشان جامع مسجد جوڙايائين، ۽ اتان ويجهو ڏکڻ-اوڀر طرف پنهنجي ڏاڏي عبدالقدوس شاه جي تربت تي قبو ٺهرايائين. شاه ڪريم جي روضي ۽ مسجد شريف کي ڪاشي جي سرن سان سينگارايائين جيڪي ملتان مان آندائين ۽ پٺ اتان ڪاريگر آندائين جن بلڙيءَ ۾ ڍهي وڌيڪ سرون ٺاهيون. اهو سڄو ڪم سنه ۱۱۵۶ هجريءَ ۾ راس ٿيو، ۽ شاه صاحب جي ارشاد تي سندس معتقد ۽ مريد ۽ ٺٽي جي نامياري عالم مخدوم محمد صادق نقشبندي ڪري درگاه جي تڪميل ۽ تاريخ هينئين سهڻي فقري مان ڪڍي:

”هست درگاه ڪري ڪريم جلوه گاه حق ابد“

(ابجد جي حساب سان عدد = ۱۱۵۶)

شاه صاحب پوءِ انهيءَ تاريخي مصرع سان سينگاريل گُٺيو، ڪاشيءَ جي سرن تي نيرن اکرن ۾ لکائي روضي تي هڻايو (۱). ٻي هڪ ننڍي سِر جنهن تي ’لطيف‘ لکايائين سا روضي جي دروازي واري سامهين ديوار ۾ اتران هڻايائين. ان وقت ڪري درگاه جي گادي تي عبدالواسع شاه (بن عبدالغني شاه، بن محمد دليل شاه بن دين محمد شاه بن ميون شاه ڪريم) هو جنهن جو ڌيان درگاه کان وڌيڪ دنياوي ڪاروبار طرف هو. ان کي اچي وهڻ ويٺو ته عبداللطيف شاه درگاه ٺهرائڻ کان پوءِ اندر وري پنهنجو نالو هڻايو آهي ته جئن وارث بنجي ۽ درگاه تي قبضو ڪري: سو شاه صاحب جي روانگي بعد خود پاڻ اچي اها سِر جنهن تي ’لطيف‘ لکيل هو پٽائي ڦٽي ڪيائين. ان وقت شاه لطيف ’بلڙي‘ مان اڃان ’ڏنڍي‘ جي شهر ۾ (بلڙي ۽ ٽنڊي محمد خان جي وچ تي) پهتو هو ۽ اتي ’ڪريم-پوٽي‘ سيد محمد صلاح (بن ابوبڪر شاه بن محمد شريف شاه بن محمد دليل شاه بن دين محمد شاه بن ميون شاه ڪريم) وٽ ٺڪيل هو جو عبدالواسع شاه

(۱) سنه ۱۲۵۵ھ ۾ جڏهن سجاده نشين غلام حيدر شاه، لونگ فقير مهيسر جي فقيرن جي خدمت ذريعي روضي جي مرمت ڪرائي تڏهن شاه صاحب جون لڳايل اصلوڪي ڪتبي واريون سرون لاهي، ٻين سرن تي گُٺيو لکائي لڳايائون. انهن اصلوڪين سرن مان فقط تاريخ جي سال واري سر مجاورن سنڀالي رکي ۽ اها راقم کي وڏي مجاور صوف فقير ڏيکاري. ٻي هڪ سر بلڙي جي ڪن ٻين دوستن وٽ هئي، ۽ وڌيڪ ڳولا سان تريءَ سر جو ٽڪر جنهن تي ”طفال“ جو لفظ پڙهڻ ۾ آيو سا مون اداري سنڌالاجي جي ميوزم ۾ حفاظت لاءِ رکائي. شاه عبداللطيف جو مڃين شاه ڪريم جي درگاه جوڙائڻ بابت تفصيل، منهنجي مضمون (”شاه عبداللطيف جي سوانح بابت وڌيڪ تحقيق ۽ معلومات“، سه ماڻهي مهراڻ بهار ۲۰۰۶ع ۾ ڏسڻ گهرجي.

جي سر پٽائڻ جي خبر اچي پهتي، جنهن تي شاه صاحب چيو ته: ”هن ضعيف جو نالو عبداللطيف آهي، باقي ’لطيف‘ نالو ته الله جل شانہ جي نالن مان هڪ آهي. شال ان ذات باري تعاليٰ کي ڪا غيرت نه اچي“ (۱).
 درگاهه ڪريمي جي خاص خدمت ۽ تعمير کان پوءِ شاه صاحب پٽ جي جاين ڏانهن توجهه ڪيو. شروع ۾ اهي جايون تڪڙو تيار ڪيل هيون، پر هاڻي انهن کي وڌيڪ سهڻي سٺا سان تعمير ڪيو ويو. پنهنجي وڏي ڏاڏي شاه ڪريم ۽ ڏاڏي عبدالقدوس شاه جي مزارن جي تعمير بعد شاه صاحب پنهنجي والد شاه حبيب جو مقبرو به پڪو ڪرايو ۽ ٻاهران دروازي جي مٿان وفات جي تاريخ واري هيٺين مصرع جيڪا سندس مريد ۽ ڀلاري عالم مخدوم محمد صادق نقشبندي ٿوي جوڙي هئي سا لکيائين:
 ”الموت جسر يوصل الحبيب للقاء الحبيب“

(ابجد جي حساب سان عدد= ۱۱۴۴)

مسجد شريف شروع کان گچي پر مضبوط ٺهيل هئي، انهيءَ ڪري ان کي شاه صاحب پوءِ پنهنجي زندگي جي آخري دور ۾ وڏو شاندار ڪري ٺهرايو.

(و) معتقدن مريدن وٽ ويڃڻ ۽ حال وارن فقيرن ۽ درويشن سان ملڻ. مٿي بيان ٿي چڪو آهي ته شاه صاحب جي زندگي جو هن کان اڳيون ويهن- ٻاويهن سالن وارو دور (۱۱۲۰-۱۱۴۲ھ) طلب ۽ تحقيق وارو دور هو جنهن ۾ هن سنڌ توڙي سنڌ کان ٻاهر سفر ڪيا، درويشن جا ماڳ مڪان ڏوري ڏنا، ۽ سنڌ جي جدا جدا ڀاڱن ۾ ڌنڌي پيشي وارن توڙي عام ماڻهن جي روزاني زندگي ۽ حال حقيقت کان واقف ٿيو. اهي پنڌ ۽ سفر سندس پاڻ پنهنجي تربيت ۽ پرجهه پروڙ خاطر هئا. زندگي جي هن بئي دؤر ۾، جيڪو چاليهن سالن جي عمر کان پوءِ وارو دور هو، شاه صاحب پاڻ هڪ جهانديده درويش ۽ حال ۽ قال جو صاحب هو. هن دور ۾ سندس مسافريون وڌيڪ سوچيل مقصدن ۽ منزلن واريون هيون: يعني پنهنجن، پيارن مريدن ۽ مخلصن وٽ پيرا ڪري سندن پوڻاري ڪرڻ، ٻين حال ۽ جاڻ وارن فقيرن سان ملڻ، ۽ عالمن عارفين سان سلوڪ ۽

(۱) مير عبدالحسين خان ’لطائف لطيفي‘ (ص ۳۲-۳۴) ۾ اها سڄي ڳالهه لکي آهي ۽ پڻ سر جو ذڪر ڪيو آهي ته: ”اما يڪ خشت بسمت شمال دروازه مقابل روضه ڪريمي لطيفي بديوار نصب کردند که بران لطيف نگاشت بود.“ چٽي وضاحت ٿيل ڪانهي ته ڪهڙي ديوار تي سر هڻي وئي، البت اڳتي هلي لکي ٿو ته اصل سر جتان ڪڍي وئي، ان ساڳي جاءِ تي صاحبڏني شاه ٻي سر هڻائي جيڪا پيلي رنگ تي نمايان آهن. جيڪڏهن صاحبڏني شاه ڪا سر هڻائي هئي ته اها به سنه ۱۳۵۵ھ ۾ غلام حيدر شاه جڏهن لونگ فقير جي فقيرن جي خدمت ذريعي مرمت ڪرائي ۽ اڀرندينءَ پٽ تي ٻاهران نئين ڪاشي لڳي تڏهن پئجي وئي. راقم به ٽي پيرا ميين شاه ڪريم جي روضي توڙي اتران ان سان لڳ مسجد جي ديوارين کي جانچي ڏٺو پر اهڙي ڪا سر لڳل نظر ڪانه آئي. البت مجاور حاجي صوف ميمڻ ٻڌايو ته سندن وڏا چوندا آهن ته شاه لطيف واري اصل سر جنهن تي ’لطيف‘ لکيل هو سا روضي جي اڀرنديءَ پٽ جي ٻاهران، روضي جي در کان اتر، پٽ جي بالڪل آخري اترئين ڪناري سان ڪنڊ لڳ پر ذرا مٿي لڳل هئي. مير عبدالحسين سانگي، هيءُ سڄو بيان حڪايتي رنگ ۾ شاه صاحب جي ڪرامت جي سلسلي ۾ آندو آهي. سندس لکڻ موجب هڪ ته ميين شاه ڪريم کي پاڻ تي روضو منظور ڪونه هو ۽ انهيءَ ڪري جيڪو به عمارت ٺهرائڻ خاطر اتي بيٺل وڻ وڍيندو هو تنهن کي نقصان رسندو هو، پر شاه صاحب کي ڪجهه ئي ڪونه ٿيو. ٻيو ته عبدالواسع شاه جي ان اڻ- سهائيندڙ هلت سببان (شاه لطيف جي رنجش جي ڪري) ٽن پيڙهين کان پوءِ سندس اولاد ۾ گادي ختم ٿي ويئي ۽ اها ڦري محمد صلاح شاه جي اولاد ۾ آئي (لطائف لطيفي، ص ۳۰-۳۳) مير سانگي عمارت جي اندر واري اها جاءِ ڄاڻائي آهي جتي ’لطيف‘ جي نالي واري سر هڻي وئي هئي، پر ڪٿي جي ’درگاهه ڪريمي‘ واري سر جو ذڪر ڪونه ڪيو آهي. ان سر تي لکيل ڪٿي مان ظاهر آهي ته اها روضي جي اندر ان اڳئين ڪٿي جي سر هئي. هاڻي اتي ساڳيو ڪتبو جيڪو لڳل آهي سو پوءِ نئين سر لکايو ويو. شروعاتي تحقيق دوران ۱۹۶۸ع ۾، ۴ وري پيهر سيپٽمبر ۱۹۸۷ع ۾، راقم اها سر ڏٺي ۽ ان جو فوٽو ورتو. درگاهه جي مجاور حاجي صوف ميمڻ ان سر کي سنڀاليو آهي. هيءُ سر شاه عبداللطيف جي هٿن جو وڏو يادگار آهي، جنهن کي وڏي احتياط سان محفوظ ڪرڻ جي ضرورت آهي.

معرفت واريون صحبتون ڪرڻ. هن دور جي مسافرين ۾، شاه صاحب قرآن شريف پنهنجي دور لاءِ، ۽ هيٺين شاه ڪريم جي ملفوظات 'بيان العارفين' ۽ مولانا رومي جي 'مثنوي' حاضرين جي وعظ ۽ نصيحت لاءِ، پاڻ سان گڏ رکندو هو. سندس ارادتمند ميون محمد صلاح ساڻس گهڻو ڪري گڏ هوندو هو ۽ ڏينهن جو اڳين نماز ۽ جمعي نماز بعد مثنوي پڙهندو هو ۽ ان جي شرح ڪندو هو. ان کان سواءِ راڳاڻي فقير شاه صاحب سان انهن سفرن تي گڏ هوندا هئا ۽ رات جو سمهيائي نماز بعد 'شاه جو راڳ' ٿيندو هو.

شاه صاحب جي سير سفر بابت اڪثر خيالي انومان ڪيا ويا آهن ته هتي به ويو هتي به ويو، ائين جو ڇڻ هر جاءِ تي ويو، پر ان باري ۾ ڪي به اهڙا ٿاڻا يا اهڃاڻ نه ڏنا ويا آهن جن تي ڪو پروسو ڪري سگهجي (۱). انهيءَ ۾ ڪو شڪ ڪونهي ته هن کان اڳئين دور ۾ توڙي هن دور ۾ شاه صاحب سنڌ توڙي سنڌ کان ٻاهر ڪيترن ئي ماڳن مڪانن تي ويو، پر انهن سڀني بابت صحيح معلومات محفوظ نه رهي آهي. البت سندس زندگيءَ جي اڳئين دور جي پيٽ ۾، هن پوئين دور ۾ ڪيل مسافرين يا ملاقاتن بابت ڪي وڌيڪ پروسا جهڙا بيان ۽ اهڃاڻ ملن ٿا (۲).

هن دور ۾ شاه صاحب جي محبتين ۽ معتقدن جو دائرو وڏو وسيع ٿيو، جنهن ۾ عام توڙي خاص اچي ٿي ويا. پاڻ عقيدتي توڙي عمل ۾، 'رسم' بدران 'روح' جي تلقين ڪيائين، ۽ توحيد جي اعليٰ نظريي طور ڪل ڪائنات جي خالق تي يقين ۽ توڪل، مخلوق سان پيار ۽ اعليٰ انساني ڪردار جا سبق ڏنائين. شاه صاحب جي پنهنجي اعليٰ اخلاق ۽ محبت پري طور طريقي جو اثر دلين تي ايترو ته پيو جو حڪمران توڙي ڪي هندو فقير سندس معتقد ٿيا.

ويهن سالن کن جي هن وڏي عرصي ۾ هو گهڻن ئي فقيرن وٽ گهڻن ئي ماڳن تي ويو هوندو، پر جتي ڪجهه وڌيڪ ترسيو اتي سندس نالي سان 'تڪيا' قائم ٿيا. هن وقت به سنڌ ۾ گهڻين جاين تي 'شاه جا تڪيا' موجود آهن، جن مان ڪي مريدن پوءِ سندس نالي سان قائم ڪيا ۽ فقط ڪي ٿورا اهڙا آهن جن بابت وڌيڪ پروسا سان چئي سگهجي ٿو ته شاه صاحب پاڻ پنهنجي حياتي ۾ اتي ويو هوندو. مثلاً ڪپري تعلقي ۾ 'واگهين جي پٽ' (۳)، ٺٽي ۾ مڪلي لڳ، بدين، روهڙي، بکر (ٻراڻو) ۽ ٽرائي (مديجي کان ٻه ميل اتر-اولهه) ۾ جيڪي 'شاه جا تڪيا' آهن، اتي غالباً شاه صاحب پاڻ ويو ۽ ٽڪيو (۴). انهن ٿورن مشهور 'تڪين' جي جدا جدا ماڳن مان اهو نتيجو نڪري ٿو ته شاه صاحب سنڌ ۾ لاڙ کان وٺي اتر تائين پنهنجن مخلص معتقدن وٽ پيرا ڪيا.

سنڌ کان ٻاهر هن دور ۾، شاه صاحب خاص طرح ڪڇ ۾ پنهنجن پيارن فقيرن جتن بلوچن وٽ گهڻو ويو. ڪڇ ۾ شاه صاحب سان ارادت ۽ عقيدت جو بنياد ونهين فقير سالارائي جت ۽ تماچي فقير

(۱) مثلاً مير عبدالحسين خان سانگي جو 'لطائف لطيفي' (ص ۱۸۳) ۾ بنا ڪنهن دليل جي بيان ته "حضرت اولياء صاحب، سنڌ ۽ جوڳين جي ٽولي ۾ پورا ٽي سال گذاريا ۽ ڪوهستان جي سير تي هو." اهي شاه جي زندگيءَ جا ڪهڙا ٽي سال هئا، ۽ اهو پورن ٽن سالن وارو مدو ڪنهن ڳڻيو.

(۲) انهن مان ڪي ٿورا لکت ۾ موجود آهن ۽ ٻيا زباني روايتن ذريعي مشهور آهن. زباني روايتن جي وڌيڪ تصديق راقم پاڻ انهن ماڳن تي وڃي اتان جي سڃاڻن ۽ خاص طرح انهن اڳين بزرگن جي اولاد کان ڪئي، جن جو شاه صاحب جي سلسلي ۾ ذڪر ٿيل هو.

(۳) ٻه پڻون جيڪي 'واگهين جون پٽون' سڏجن، تن مان اڀرندي طرف واري تي پٺاڻي صاحب جو ٽڪيو آهي ۽ الهندي واري تي مخدوم صاحب جي مريدن مان هڪ درويش بهرم فقير جوڻيجي جي تربيت آهي، جيڪو 'بهرم بري' سڏجي.

(۴) ٻين ڪن ماڳن بابت پڻ روايتون آهن پر انهن تي وڌيڪ غور جي ضرورت آهي.

نهڙي وڌو. هن دور جي پهرئين سفر ۾ شاه صاحب انهن ٻنهي فقيرن تي ڪا اهڙي فيض واري نظر ڪئي جو هو پٽ تي آيا. تماچي فقير کي شاه صاحب ڪڇ موٽي وڃڻ جو ارشاد ڪيو ۽ هو اتي ئي رهيو، تان جو وفات کان ڪجهه وقت اڳ شاه صاحب کيس سڏي پاڻ وٽ ترسايو. ونهين کي شاه صاحب پاڻ وٽ پٽ تي رهايو ۽ سندس خلوص جي مدنظر کيس پنهنجو خاص خليفو ڪيائين جو سندس پويان ڪڇ ۽ واڳڙ طرف پيا گهڻا شاه صاحب جا معتقد ٿيا (۱). ڪڇ طرف جتن فقيرن ۾ شاه صاحب جي سفر جا منزل به منزل سلسلا ونهين فقير جي اتي وڌايل اراتمندن سببان شروع ٿيا، ۽ شاه صاحب جتي جتي پيرا ڪيا انهن ماڳن مڪانن جو ماڻ ٿيو ۽ پڻ پوءِ تهر فقير جي اڳواڻي هيٺ اهي 'شاه جي راڳ' جا مرڪز بنيا. مسلسل طور مشهور روايتن موجب ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته شاه صاحب هيٺين ماڳن تي پيرا ڪيا:

- 'ڏر' مڪان، لڪپت جي شهر سان لاڳو، جتي سالار فقير وٽ شاه صاحب آيو.

- پٽائو مڪان، 'پير' جي شهر لاڳو (تعلقو لڪپت) جتي درويش سانولي فقير جت جو مزار هو.

- آسارڙي مڪان، تعلقو لڪپت.

- 'گندو' مڪان (تعلقو ڪاهڙ) جيڪو ونهين فقير جو اصل ڳوٺ هو.

- 'اوريتڙو' مڪان (تعلقو نڪتراڻو) جيڪو ميين تماچي فقير نهڙي جو ڳوٺ هو.

- جڙهوٽ مڪان، نڪتراڻي شهر کي ويجهو، جتي شاه صاحب جو خليفو صالح فقير مگريو رهندو هو.

- سيراڙو مڪان (تعلقو ڪاهوڙو)، جتي شاه صاحب جو خليفو چتو فقير لاکاڻي جت رهندڙ هو.

- بگهاڙيو مڪان (بني)، جتي ميين شاه ڪرير جا خاص مريد جيئنداڻي جنت فقير هئا.

- آرل مڪان (تعلقو نڪتراڻو)، جتي شاه صاحب جو خليفو دين محمد فقير هو. هو اصل ريهاري هو

۽ شاه صاحب سان صحبت ۾ مسلمان ٿيو، جنهن پوءِ پڳ ڏنس ۽ خليفو کيس.

مٿين ماڳن جا نالا معلوم ۽ مشهور آهن جتي شاه صاحب گهڻا پيرا ڪيا. سالاراڻي جتن فقيرن جي ٻي هڪ متفق روايت موجب شاه صاحب 'واڳڙ' کان اڀرندين پاڳي ۾ به ويو جتي ان وقت جت ويل هئا، ۽ اتي چاليهه ڏينهن رهيو هو جو انهيءَ ياد ۾ پوءِ مڇ ۽ ميلو ٿيو (۽ پڻ ڪن روايتن موجب پٽائي صاحب پڻ تائين ويو ۽ پڻ ڪڇ جو راءِ ساڻس اچي مليو هو).

ڪڇ کانسواءِ، سنڌ کان ٻاهر هن دور ۾ شاه صاحب ٻاهر مير ۽ جيسلمير طرف پيرا ڪيا جتي سما، سميجا، مگريا، لنجا، پيرا دل ۽ ڪي ٻيا سندس مريد هئا. جيسلمير جي راجا سان به سندس ڏيڻ ٿي ۽ هو ايتري قدر متاثر ٿيو جو شاه صاحب جي وفات بعد درگاه تي نوبت لاءِ نذراني طور پيرون ڏياري موڪليائين. ان طرف شاه صاحب پهريائين غالباً ملتان جي غوثي جماعت جي فقيرن جي دعوتن تي ويو ۽ پوءِ پاڻ انهن ماڳن تي ويو ۽ رهيو، جتي کانئس پوءِ (ويندي هن پوئين ويجهي دور ۾ سنه ۱۹۳۰ع تائين) 'شاه جو راڳ' ٿيندو رهيو (۲).

(۱) ونهين فقير سالاراڻي جي اولاد مان احمد فقير، گل محمد فقير ۽ طيب فقير جيڪي پاڪستان کانپوءِ ڪڇ مان سنڌ لڏي آيا ۽ شاه جي رسالي جا ڄاڻو ۽ سالڪ هئا تن (جونگي، لڳ چوهڙ جمالي، بر ۲۲- اپريل ۱۹۶۲ع تي ساڻن ڪيل تفصيلي ڪچهريءَ ۾) متفق طور اها تصديق ڪئي. راتر جي استدعا تي گل محمد فقير، شاه صاحب جي قادري طريقي واري ڪلاه جيڪا پاڻ ونهين فقير کي ڏني هئائين ۽ پوءِ سندس اولاد سنڀالي رکي هئي، سا مونکي ڏني جنهن کي پٽ شاه ثقافتي مرڪز ميوزم ۾ محفوظ ڪري رکيو ويو.

(۲) ٻاهر مير جي پريان تلواڙو ستيشن کان ڏکڻ سمن ۽ راهومن فقيرن وٽ ويو، جو اتي پوءِ فقير سماع ڪندا هئا، دعا گهرندا هئا ۽ بعد ۾ چيٽ جي مهيني ۾ 'لوڻي ندي' جي پيٽ ۾ سال به سال ميلو ٿيڻ لڳو. ڳوٺ 'سروهيار' (هلندو- اڳئين صفحي تي)

سند کان ٻاهر ڪڇ ۽ جيسلمير طرف هن دور وارين مسافرين ۾ شاه صاحب ڪن حال ۽ ڄاڻ وارن ناٿ پٽي جوڳين ۽ پٺ ڪن هنڌن تي ساڌن سنتن سان مليو، ۽ ساڻن توحيد ۽ وحدانيت جي روشني ۾ خيالن جي ڏي وٺ ڪيائين. مذهب جي حقيقت ۽ حقانيت تي شاه صاحب هن کان اڳ گهڻو سوچيو هو ۽ انهيءَ سلسلي ۾ هو عقيدتي جي 'سچائي' ۽ 'رسم' بدران 'روح' جو قائل ٿي چڪو هو. اعليٰ ڄاڻ وارن صوفين ۽ عارفن وانگر، شاه صاحب ظاهري پاڪبازي ۽ لوڪ لباس بدران عقيدتي جي سچائي، نيت جي صفائي ۽ مخلوق سان محبت جي تلقين ڪئي: تنبيه طور "منهن ۾ مسلمان، اندر آذر آهيئن" چئي ظاهري رسم رياءُ ۽ اندر جي پيائي کي ننڍيائين؛ هندو ڌرم جي رڪوالن جي ڌرمي پاڻ پوڄائن ۽ عملي ڪرتوتن کي پيڻيائين ته کيس منجهن محض ٻاهرين رسم ۽ رياءُ وارو رنگ نظر آيو. تڏهن چيائين ته: "هندو هڏ نه آهيئن، جڻيو تو نه جڳاءُ." شاه صاحب حق ۽ حقيقت جو ڳولائو هو، ۽ پنهنجي زندگي جي هر مرحلي تي هو مسلسل طور ڪائنات جي حقيقت، خالق ۽ مخلوق جي رشتي، انساني عقيدتي ۽ ڪردار جي رسمي صورت توڙي اعليٰ معيار جو مطالعو ڪندو رهيو. زندگي جي هن دور ۾ جڏهن هو پاڻ معرفت جو صاحب ٿيو، تڏهن توحيد ۽ وحدانيت واري عقيدتي ۾ ئي کيس انسان ذات توڙي ڪائنات جي وحدت نظر آئي. هاڻي هو اسلام جي حقيقت کي سمجهندڙ عارفن، توڙي ڄاڻ وارن سنتن ساڌن سان وحدانيت ۽ توحيد جي رازن کي روشن ڪرڻ لاءِ ٿي مليو (۱). ٻاهر مير - جيسلمير طرف مسافرين ۾ شاه صاحب غالباً پورب کان ايندڙ ۽ هيڪڙائي حق مڃيندڙ 'هٿ-يوڳين' کي ڏٺو جيڪي تن کي تسيا ڏيئي حق جي تلاش ۾ هلندڙ هئا ۽ جن جي جوڳ ۽ ڪشالي جو بنيادي عقيدو 'توحيد' هو. ڪن مشهور روايتن موجب شاه صاحب 'هڙمير جي پريان (والهوتي واري علائقي ۾) ڪنهن ماڳ تي ويو، جتي 'ملي-ناٿ' نالي هڪ موحد ساڌو سندس معتقد ٿي ويو ۽ پوءِ ان تڪيي تي يادگار طور مسلمانن - هندن جو گڏيل ميلو ٿيڻ لڳو. ڪڇ ۾ شاه صاحب ڪنڌار ڪاڙين جي مڙهين ۽ ڪوٽيسر ۽ نارائڻ سر مندرن جي سنتن کان سندن ويساهن ۽ پوڄائن بابت پڇيو، ۽ پڻ توحيد ۽ وحدانيت جي روشني ۾ ساڻن پيار ۽ محبت سان ويهي ورونه ڪئي. شاه صاحب ڪوٽيسر جي مندر لڳ واري مسجد ۾ ٽڪيو جتي سندس تسبيح يادگار طور اڃان تائين ٽنگيل آهي. پٺ شاه صاحب 'هنج-ڪريون' (ڊگهين ڳچين وارا ڪوٺرا) آنديون هيون جيڪي يادگار طور رکيل آهن. ڪوٽيسر جي مندر ۾ ويو، جتي شاه صاحب سنتن کي سچائي واري ويساه ۽ 'هيڪڙائي حق' جي ترغيب ڏني جنهن کان هو گهڻو متاثر ٿيا، سندس ويڻ کان پوءِ اندر جنهن پٽ کي شاه صاحب پٺا ڏيئي ويٺو هو اتي پٽ ۾ محراب مثل نشان يادگار طور

(تعلقو ۽ ضلعو ٻاهر مير) ۾ غوث جو خليفو جمعو فقير شيدي ان پڇاڙي واري دور ۾ راڳ ڪندو هو. ڳوٺ 'سانئون'، برهان جو تڙ، اتي لنجا فقير دل دنبورن تي راڳ ڪندا هئا. ڳوٺ 'سينهار' جي غوثي جماعت جي راهومن مان همير فقير راهومو راڳ ڪرائيندو هو. ڳوٺ 'هڙياريو' جي راهومن مان دائر فقير ۽ جامين فقير دنبورن تي راڳ ڪندا هئا. 'پاسرلو' ۽ 'سينهائي' ڳوٺن ۾ پٺيرا دل فقير راڳ ڪندا هئا. انهن ماڳن جي راقر گهڻن باخبر ماڻهن کان جيڪي ان طرف ويا ۽ رهيا هئا پڇي پڪ ڪئي. آخر ۾ مرحوم هوت سمون، جيڪو هڪ وڏو سچاڻ ۽ جهانديده شخص هو ۽ تازو هندستان مان لڏي آيو هو (جنهن سان ۶- نومبر ۱۹۸۰ع تي ننگر پارڪر جي ڳوٺ ساجن خاصخيلي ۾ تفصيلي رهاڻ ٿي) تنهن انهن ماڳن مان گهڻن تي پٺائي صاحب جي ويڻ واري روايت جي تصديق ڪئي.

(۱) رسالي جي 'سر رامڪلي' ۾ 'جوڳين سناسين' جي نالن کي سطحي نظر سان ڏسي، اڳين لکندڙن بنا سوچ وڃڻ جي شاه جي جوڳين ۽ سناسين سان گڏ گذارڻ جون خيالي ڳالهيون لکيون. سڀ کان اول مير عبدالحسين خان سانگي، 'لطائف لطيفي' ۾ (صفحا ۳۱، ۵۶، ۱۸۳) ۽ پوءِ ليلا رام ۽ مرزا قليچ بيگ سندن ڪتابن ۾ جيڪي ڪجهه لکيو آهي تنهن ۾ وڏيون اوڻايون آهن، جو هڪ طرف شاه جي ڪرامتن بابت وڌاءُ ته ٻئي طرف 'جوڳين ۽ سناسين' جي نيڪي بدران ڳلا آهي. مجموعي طور سان سندن انهن بيانن مان فقط اهو نتيجو نڪري ٿو ته نڪو شاه صاحب انهن 'جوڳين سناسين' جي ويساهن ۽ ڪريا ڪرمن کان متاثر ٿيو ته نڪو هو به شاه صاحب سان سچائيءَ سان پيش آيا.

قائم رکيائون (۱). 'ڏيڻو ڏر' جبل واري مڙهي جي ڪنهن ڪاٻڙي کي (بي روايت موجب، خود ڌرمناٿ کي) ڏنائين جيڪو پنهنجي ٻانهن مٿي اڀي ڪري جهليو بيٺو هو. ڪانئس پڇيائين ته هن چيو ته: 'مون تپسيا طور ٻانهن کي اڀو جهلي سڪائي ڇڏڻ جو وڃن ڪيو آهي'. تڏهن شاه صاحب کيس تنبيهه طور هي بيت پڙهيو ته:

هنيون نه سڪايئي هوت لئي، ٿو سڪائين ٻانهون
ڏيکارين ٿو ڏيهه کي ڏتا ڪيو ڏانهون
پاڻهي مٺي پاڻ کي، چوين آديسي آئون
ايءَ پنڌ پراهون، ڪي ڪي لهندا ڪاٻڙي (۲).

'شاهه جي رسالي' جو 'سُر رامڪلي' هن دور جي مسافرين ۽ مشاهدن جو يادگار آهي جنهن ۾ شاه صاحب 'ناٿ پنٿي' موجد جوگين، سامين سناسين ۽ ڪنڌارن ڪاٻڙين جي حوالن ڪنهن سان توحيد ۽ وحدانيت جي نهايت دلپذير ۽ مؤثر طريقي سان تلقين ڪئي آهي. هن سر ۾ شاه صاحب هيڪڙائي حق وارن جي وڏي تعريف ڪئي آهي، سچائي ۽ صداقت کي ساراهيو آهي ۽ رياءَ رسر کي ننڍو آهي.

گندي ۽ گراه، جن سناسين سانڍيو

اني کان الله، اڃان آگاهون ٿئو.

(ز) سنڌ جي عالمن عارفن سان صحبتون ڪرڻ، پاڻ پروڙڻ ۽ پرجهڻ خاطر ويهن سالن کان وٺي نوجوان لطيف سنڌ جي ولين ۽ درويشن جي ماڳن مقامن تي ويو ۽ پڻ ان وقت جي ڪن سالڪن ۽ عالمن سان مليو، جن مان ڪم از ڪم ٻن وڏن حال ۽ ڄاڻ وارن بزرگن جا نالا تصديق سان معلوم آهن: هڪ ميون شاهه عنات رضوي ۽ ٻيو ميون صابر ولهاري. سيد عنات الله شاه عرف ميون شاهه عنات، نصرپور جي رضوي ساداتن مان هو؛ سلوڪ ۽ طريقت ۾ هو سکر جي شاهه خيرالدين قادري رحم جي سلسلي سان راسبت هو، ۽ پنهنجي وقت ۾ سنڌ جو وڏي ۾ وڏو شاعر هو. شاهه لطيف جي نوجواني کان وٺي ساڻس محبت ۽ نيازمندي واري ڏيڻ ويٺ ٿي. شاهه پور جو ڳوٺ جتي ميون شاهه عنات رهندو هو توڙي نصرپور جتي هو ايندو ويندو هو، اهي ٻئي ماڳ ڪوٽڙي کان گهڻو پري ڪونه هئا. اندازاً سنه ۱۱۲۰ھ کان وٺي ويندي سنه ۱۱۳۳ھ ۾ ميون شاهه عنات جي وفات تائين، ٻارهن تيرهن سال کن شاهه لطيف جون ميون شاهه عنات سان رهائيون رهيون (۳). ميون صابر ولهاري، وقت جو وڏو عالم عارف ۽ تقويٰ جو صاحب هو. هو سمن جي 'ٻرند' پاڙي مان هو ۽ پرڳڻي ولهار (تنبدي الهيار کان ڏکڻ اوڀر) ۾ درسگاه قائم ڪئي هئائين جيڪا اڳتي ٽالپور اميرن جي دور ۾ وڏي اوج کي پهتي. ميون صابر قرآن شريف جي تعليم تدريس جو عالم ۽ وڏي فقيري حال وارو بزرگ هو، جنهن جي ديدار

(۱) سالارائي جتن فقيرن جن شاهه صاحب جا اهي آثار پاڪستان کان اڳ پاڻ ڏٺا، تن مان هڪ کان وڌيڪ فقيرن راقم سان انهن آثارن جي تصديق ڪئي. وڌيڪ اتي جي پوڄارين ائين به مشهور ڪري ڇڏيو هو ته شاهه صاحب 'نارائڻ سر' مان ٽپي هنئي ۽ اچي ڪوٽيسر جي مندر مان نڪتو.

(۲) ٻي پڙهڻي:

ايءَ پنڌ آگاهون، ڪي ڪاهي رسنا ڪاٻڙي.

ايءَ پنڌ آگاهون، جت نانگا گڏا ناٿ ڪي.

(۳) ميون شاهه عنات ۽ شاهه عبداللطيف جي تعلق بابت وڌيڪ ڏسو راقم جو ڪتاب "ميون شاهه عنات جو ڪلام"، مطبوع سنه ۱۹۳۶ع، مقدمو صفحا ۸۹-۱۰۶، خاص طرح صفحا ۸۹-۹۰، ۹۶ ۽ ۱۰۶. ان ڪتاب جي مقدمي لکڻ ۽ ڇپجڻ بعد ميون شاهه عنات جي وفات جو سال (۱۱۳۳ھ) پڪي طرح معلوم ٿيو.

لاءِ شاه عبداللطيف پاڻ وڏي چاه سان وٽس هلي ويو. ميين صابر سنه ۱۱۳۵ھ ۾ وفات ڪئي ۽ مخدوم پير محمد هالاڻي ”صد داغ بدل“ جي فقري مان سندس وفات جو سال ڪڍيو. جيئن ته اهو پڪو تاريخي سال آهي، انهيءَ ڪري شاه صاحب سنه ۱۱۳۵ھ ۾ يا ان کان اڳ ساڻس مليو (۱).

پٽ کي وسائڻ کان پوءِ، چاليهن سالن جي عمر بعد زندگي جي ٻئي دور ۾، شاه صاحب جون سنڌ جي جن عالمن ۽ عارفين سان صحبتون ٿيون تن مان هيٺين بزرگن بابت (ڪتابن ۽ تحريرن مان، مشهور ۽ معتبر روايتن مان، توڙي جن ماڳن تي هو رهندا هئا اتي سندن پوين ۽ ٻين ڄاڻن جي بيانن مان) جيڪي حوالا ۽ ٿاڻا ملن ٿا تن مان تصديق ٿئي ٿي ته شاه صاحب جون ساڻن ملاقاتون ۽ حال واريون صحبتون ٿيون.
 ■ آخوند حاجي متين الدين سانوڻي هالن پراڻن جو، جنهن کي شاه صاحب ميانن رنگ جو پنهنجو لباس ڏنو هو جيڪو پوين يادگار طور سنڀالي رکيو، تان جو ويندي. ۸۰-۱۸۸۷ع تائين اهو سانگي جي استاد آخوند احمد سانوڻي وٽ موجود ۽ محفوظ هو (لطائف لطيفي، ص ۱۵۱).

■ سيد شهمير شاه باقيل پوٽو مٽياروي (وفات ۱۰- محرم ۱۱۷۷ھ) مخدوم محمد هاشم جو هونهار شاگرد هو، ۽ اسلام جي خدمت ۽ دين جي قوت ۾ ڪوشان رهيو. تحفة الڪرام ۾ سندس ذڪر آهي. شاه صاحب جي ساڻس محبت جي واٽ هئي جو کيس حجت سان چيائين ته هو هڪ هندو شخص کي مسلمان نه ڪري.
 ■ مخدوم عبدالباسط هالاڻي، وڏو عالم ۽ شاه صاحب جو معتقد هو، جنهن وٽ شاه صاحب ايندو هو ۽ اچي ٽڪندو هو (لطائف لطيفي، ص ۱۵۲؛ لطف اللطيف، ص ۱۶۶).

■ حافظ ميون اسحاق درس مشائخ پوٽو عرف ميون اسحاق بنوري، ’مئي مشائخ هوڻي‘ واري ماڳ کان ميل کن ڏکڻ طرف، موجود ڳوٺ ’ملڪو ڏڙو‘ (تعلقو ٽنڊوالهيار) ۾ مڪتب پڙهائيندو هو. وڏو عابد زاهد هو. ٻارڙن کي نهايت پيار سان پڙهائيندو هو. شاه صاحب اچي کيس مليو ۽ پڇيائين ته: ’ادا پاڙهين ٿو يا ڪارين ٿو؟‘ حافظ اسحاق جواب ڏنو ته: ’جي ڪاريندس ته به لطيف ٿيندا‘ (يعني اڪرن ۾ ڪريا ته به اخلاق ۾ لطيف) (= نيڪ ۽ پاڪ) ٿيندا. شاه صاحب اشارو سمجهيو ۽ ساڻس وڏي محبت سان مليو. شاه صاحب وٽس پيرا ڪندو هو (مشائخ هوڻي) ۽ ’ملڪو ڏڙو‘ ماڳن جي مشهور مقامي روايت.
 ■ ميون محمد مبین ٿرائي، مخدوم محمد هاشم جو همعصر ۽ دوست، پنهنجي وقت جو وڏو عالم، ۽ درسگاهه ’چوٽياريون‘ (ضلعو سانگهڙ) جو باني هو (جيڪا پوءِ ٽالپورن جي دور ۾ وڏي اوج کي پهتي). شاه صاحب اڪثر سانوڻ ۾ وٽس ايندو هو. هڪ ڀيري گڏجي ماني کاڌائون ۽ پوءِ صحبت ۾ ويٺا ته گهڻو ويهي ويا ۽ البت دير ٿي وئي. جڏهن شاه صاحب موڪلايو ته ميين مبین چيو ته: جهڙو ڦڙ آهي ترسي پئو. شاه صاحب جواب ڏنو ته:

’رداءِ جا رضا جي سا اوچڻ آديسين‘

پوءِ موڪلائي روانو ٿيو. (مشهور روايت جنهن جي تصديق انهيءَ مان به ٿئي ٿي جو اها ست رسالي ۾ ’سرامڪلي‘ جي هڪ بيت ۾ موجود آهي).*

(۱) ميين صابر جو ’تحفة الڪرام‘ (جلد-۳، مطبع ناصري دهلي، ص-۱۶۶) ۾ ذڪر آهي. شاه لطيف جي ساڻس ملاقات بابت ڏسو ’لطائف لطيفي‘ (ص-۱۶۲)، ’لطف اللطيف‘ (ص-۸۸) ۽ ’تذڪره مشاهير سنڌ‘، جلد-۳، ص ص ۲۶۵-۲۶۷.

* هي ملاقات غالباً هن دور جي آخري سالن ۱۱۵۵-۱۱۶۰ھ ۾ ٿي. مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي ان وقت شاگرد هو، چوٽيارين ۾ پڙهندو هو ۽ ميين محمد مبین کي ’ابو‘ ڪري سڏيندو هو. شايد مانيءَ وقت هو خدمت ۾ موجود هو جو جنهن پيالي ۾ شاه صاحب پاڻي پيتو سو گرهوڙي صاحب سنڀالي رکيو. هيءَ روايت موجب اهو پيالو شاه صاحب پاڻ کيس ان موقعي تي يا ٻئي موقعي تي ڏنو هو جيڪو هن پوئين ويجهي دور تائين گرهوڙ ۾ سيدن وٽ حفاظت سان رکيل هو (لطف اللطيف، ص-۱۹۰).

■ مخدوم دين محمد صديقي سهروردي سيوستائي (۹۲-۱۱۹۳ھ)، اصل 'پات' جو پوءِ اچي سنيوهڻ ۾ رهيو هو. شاه صاحب سان سندس گهاٽا دوستانا تعلقات هئا جو هڪ ٻئي سان دستارون بدلائي پگ مٿي ڏياري هئا. مخدوم موصوف ظاهري علم توڙي تصوف ۽ طريقت ۾ وڏو ڪامل عامل هو (تذڪره مشاهير سنڌ، جلد-۱، ص ۸۶ ۽ ۲۰۳).

■ ميون محمد صلاح بن ميون محمد عارف (ڏاسوڙي-ٽنڊي قيصر جو، پوءِ 'مٽياري' ۾ رهيو)، فارسي جو عالم ۽ مولانا رومي جي مثنوي جو وڏو ڄاڻو هو. شاه صاحب جو معتقد ۽ مريد ٿيو، ۽ ٻاهر سفر ۾ هميشه ساڻس گڏ هوندو هو ۽ روانو مثنوي جو وعظ ڪندو هو. شاه صاحب وٽ سندس وڏي عزت هئي ۽ کيس 'خليفو محمد صلاح' سڏيندا هئا. سنڌي ۾ 'بزل جا ڪلما' جوڙيائين جيڪي 'محمد صلاح جي سنڌي' جي نالي سان مشهور ٿيا، پڻ شاه صاحب جو 'سفرنامو' جوڙيائين جيڪو پوئين ويجهي دور ۾ ضايع ٿي ويو (۱).

■ مخدوم عبدالله آگرو ڪنڊياري جو (۲) جنهن وٽ، مسافري ۾ اڳتي ويندي يا موٽندي، شاه صاحب ترسندو هو. مخدوم محمد صديقي قريشي جيڪو سنه ۱۱۶۵ھ ۾ به حال حيات هو. هو پنهنجي وقت جو عالم ۽ درويش هو ۽ ڪوٽڙي ڪبير (تعلقو ڪنڊيارو) ۾ مڪتب پڙهائيندو هو. سندس اهو مڪتب مخدومن جي پاڙي ۾ 'سوا لک مقام' جي وچ تي هو، اتي مسجد هئي جتي شاه صاحب اچي ٽڪندو هو. مسجد جي ڀرسان هڪ لٽي جو وڻ هو جيڪو پوءِ يادگار طور 'پٽائي صاحب وارو لٽو' سڏبو هو ۽ سنه ۱۸۹۷ع ڌاري پڻ بيٺل هو (۳).

■ فقير محمد حافظ عرف ميان صاحبڏنو فاروقي (وفات ۱۱۹۲ھ)، سچل جو ڏاڏو، درازن جي شهر کان ٻاهر ڪپڙن جي ويڙ ۾ گوشائتو رياضت ۽ عبادت ۾ ويٺل هو جو شاه صاحب اتان لنگهندي ساڻس مليو، ۽ سندس اشاري تي ميان صاحبڏنو ويراڳ مان نڪتو ۽ ڪوه ڪڙايائين ۽ مسجد ٺهرايائين ('لطف اللطيف' ص ۸۳-۸۴).

■ مخدوم محمدي (وفات ۱۱۷۴ھ)، مخدوم عبدالرحمان شهيد جو فرزند ۽ جانشين، جنهن جي وقت ۾ هڪ پيري شاه صاحب ڪهڙن جي شهر جي ٻاهران چنجهه فقير اچڻ جي ڪوه تي اچي لٽو. جڏهن مخدوم صاحب کي خبر پئي ته پنهنجو خاص ماڻهو موڪليائين ۽ تاڪيد سان دعوت چواڻي موڪليائين. غالباً شاه صاحب اڳ مخدوم عبدالرحمان شهيد سان مليو هو، جنهن کي پوءِ ميان نور محمد ڪلهوڙي سنه ۱۱۴۵ھ ۾ شهيد ڪرايو. انهيءَ اڳئين لاڳاپي جي ڪري ئي مخدوم موصوف حجت سان چواڻي موڪليو ته: هت اسان وٽ اچي رهو. پر شاه صاحب جو اچي فقير وٽ لٽو هو سو رات اتي رهڻ مناسب سمجهيائين. انهيءَ تي شاه صاحب، ٺڪر جي ٺڪر تي اگر سان هيءُ بيت لکي مخدوم محمدي ڏانهن ڏياري موڪليو:

(۱) سندس اولاد وٽ مسلسل طور هلندڙ روايت جيڪا راقم سان مرحوم مولوي عبدالله (۱۷ جنوري ۱۹۵۹ع تي) بيان ڪئي.
(۲) مخدوم جي اولاد جي روايت جيڪا آخر ۾ ان گهراڻي جي وڏي، عمر جي مائي جي زباني بيان ٿي (۽ راقم کي غلام رباني آگري ٻڌائي). هن روايت جي ڪنهن قدر هن مان تصديق ٿئي ٿي جو مخدوم صاحب مثنوي جو ڄاڻو هو ۽ کانئس پوءِ سندس پٽ مخدوم دائود آگرو به مثنوي جو وڏو شائق ۽ ڪاتب هو.

(۳) ڪوٽڙي ڪبير جي مخدومن عالمن وٽ مسلسل طور هلندڙ روايت، جنهن جو ذڪر راقم سان پهريون ڀيرو هن خاندان جي سربراھ مرحوم غلام قادر فيبروري ۱۹۶۸ع ۾ ڪيو. بعد ۾ ۱۹۸۵ع ۾ موجوده جانشين ميان غوث محمد گوهر جي معرفت راقم کي ڪاغذات ڏنا جن مان معلوم ٿيو ته مخدوم محمد سنه ۱۱۶۵ھ ۾ حال حيات هو. راقم مسجد ۽ لٽي واري جاءِ پڻ ڏٺي ۽ وڌيڪ پڇا ڪئي، جنهن تي معلوم ٿيو ته شاه صاحب جڏهن مخدوم محمد وٽ ايندو هو ته عبدالرحيم ڦل پوتو ڪوري فقير سندس خاص خلعت ۾ رهندو هو. هن فقير جي پوين وٽ ان وقت جي هڪ 'ٿالهي' وڏي حفاظت سان رکيل آهي (جو پاننجي ٿو ته پٽائي صاحب ان ۾ ماني کاڌي هئي) جيڪا راقم کي ميان محمد اسماعيل (عمر ۸۵ ورهيه) ڏيکاري.

اڄ نه آيس آنء، صبح ايندس سپرين

توتي جنهن جو نانء، سو کڻي بار گهين جا (۱).

شاه صاحب ٻئي صبح مخدوم صاحب وٽ ويو. ان وقت شاه صاحب سان راڳ لاءِ پنهنجا راڳاڻي فقير دنبورن سان گڏ هئا. جئن ته مخدوم صاحب شريعت جو پابند هو سو سبب پڇيائين، جنهن تي شاه صاحب عذر ڏيندي چيو ته: اسان جي مجبوري آهي جو 'راڳ' اسان جي روحاني خوراڪ بنجي چڪو آهي. مخدوم صاحب جن چيو ته: هت بنا سازن جي پل راڳ ٿئي ۽ پل ٻڌو، شاه صاحب قبول ڪيو ۽ دنبورا اندر ڪوٺي ۾ سنڀالي رکيائون. رات جو نماز بعد جڏهن ٻاهران ويهي فقيرن وڏي سوز گداز سان راڳ ڪيو ته اندر دنبورا وڃڻ لڳا. ان تي مخدوم صاحب چيو ته: هيءُ هڪ نرالي حالت آهي ۽ شاه صاحب بي ميار آهي. ان موقعي تي شاه صاحب هفتو کن مخدوم صاحب وٽ ٽڪيو ۽ سندن پاڻ ۾ رهاڻيون ٿيون. مخدوم محمدي پاڻ اويسي سلسلي جو وڏو شيخ ۽ ڄاڻي جر کان الله وارو هو. هيءُ ملاقات غالباً شاه صاحب جي زندگي جي آخري سالن ۵۹-۱۱۶۰ھ ڌاري ٿي جڏهن مخدوم صاحب اڃان ۱۶-۱۷ سالن جو جوان هو.

■ چنجهه فقير اچڻ، ڪهڙن جو، جنهن وٽ شاه صاحب ٽڪيو جئن مٿي بيان ٿي چڪو آهي. سندس ڪوه تي لٿو هو ۽ ان ڪوه جا نشان ڪهڙن واري پڪي رستي کان فرلانگ اوڀر طرف آهن.

■ سيد محمد بقا لڪياري (شهيد ۱۱۹۲ھ)، جناب پير صاحب محمد راشد 'روضي-ڌڻي' جو والد، جنهن سان شاه صاحب جي ملاقات ٿي ۽ هڪ ٻئي سان ڄاڻي گفتگو ڪيائون. شاه صاحب جي اها ملاقات مسافري ۾ ڪهڙن جي شهر کان اڳتي ويندي ڪٿي ٿي (۲) جنهن جو ذڪر سيد محمد بقا صاحب پوءِ پنهنجي هونهار فرزند محمد راشد (۱۱۷۰-۱۲۳۰ھ) سان ڪيو انهيءَ ڪري محمد راشد صاحب جن شاه صاحب جي چيل بيتن ڏانهن توجهه ڪيو. هو سنڌ جو پهريون وڏو عالم ۽ قادري طريقي جو اڳواڻ هو جنهن سڀ کان اڳ شاه صاحب جي بيتن ۾ سڀايل عارفانه فڪر کي سڃاتو ۽ ڪن کي پنهنجي وعظ ۽ نصيحت ۾ بيان ڪيو جيڪي سندن ملفوظات ۾ موجود آهن.

■ پير موسن شاه جيلاني، 'لوءِ مبارڪ' (گهوٽڪي) جو عالم عارف ۽ سچاده نشين هو جنهن سنه ۱۱۰۱ھ ۾ شاندار جامع مسجد جوڙائي ۽ مدرسو قائم ڪيو. شاه صاحب جڏهن 'لوءِ' ۾ آيو ته انهيءَ مسجد ۾ اچي ٽڪيو جتي پير صاحب سان روح رهاڻ ٿي. جنهن ۾ شاه صاحب مارئي جي سر مان پنهنجا ڪي بيت پڙهيا جيڪي پوءِ اتي پيرن صاحبن وٽ يادگار رهيا. روايت موجب شاه صاحب جيڪو پهريون بيت پڙهيو ۽ جنهن پير صاحب تي وڏو اثر ڪيو سو هيءُ هو:

رُمر زُخرف سومرا، حمد جني جو ھند

(۱) هيءُ ڳالھ ڪهڙن جي مخدومن عالمن وٽ مسلسل طور هلندي آئي آهي ۽ پڻ وڏي عالم مخدوم محمد عاقل (چوٿون) پنهنجي ڪتاب 'تاريخ آئينه جهانما' (قلمي) ۾ آندي آهي. راقم سان ان جو ذڪر پهريائين استاد مرحوم مخدوم امير احمد ڪيو، جنهن کي پوءِ 'تحفة الڪرام' جي سنڌي ترجمي (مطبوع سنڌي ادبي بورڊ، ۱۹۵۷ع، ص ۲۲۸-۲۴۰) جي حاشيه ۾ پڻ آندائين. مخدوم صاحب جن ائين به چيو ته: شاه صاحب پاڻ لڳر جي ٽڪر تي اگر سان اهي ستون لکي موڪليون هيون. ڪهڙن ۾ آءُ وٽن ويس ته مون کي اها ڪوٺي واري جاءِ پڻ ڏيکاريائون (جيڪا جامع مسجد جي ٻاهرئين دروازي لڳ هئي) جتي شاه صاحب ٽڪيو هو. مرحوم مولوي دين محمد وفائي پڻ لطف اللطيف (ص ۸۱-۸۲) ۾ شاه صاحب جو مخدوم محمدي وٽ وڃڻ وارو بيان 'تاريخ آئينه جهان نما' جي حوالي سان آندو آهي.

(۲) 'لطائف لطيفي' (ص ۷۹) ۾ مير عبدالحسين خان سانگي هن ملاقات بابت لکيو آهي، ۽ پڻ مولوي دين محمد وفائي 'لطف اللطيف' (صفحا ۸۴-۸۵) ۾ ان کي بيان ڪيو آهي.

اهدنا الصراط المستقيم اهو پنهورن پنڌ
باري لاهج بند، ته ملان ماروئڙن کي (۱).

مخدوم محمد هاشم صاحب (وفات ۱۱۷۲ھ)، بلڙي جي ڀرسان بهرام پور ۾ رهندڙ هو جو شاه صاحب جي ساڻس ڏيڻ ٿي. مخدوم صاحب سان شاه صاحب جي ڄاڻ سڃاڻ ۽ ملاقاتن جو سلسلو پوءِ ويندي ۱۱۵۳-۱۱۵۴ھ وارن سالن تائين قائم رهيو. انهن سالن ۾ شاه صاحب ارادو ڪيو ته بلڙي ۾ ميين شاه ڪريم جي مزار تي قبو جوڙائي. مخدوم صاحب کي جڏهن خبر پئي تڏهن شاه صاحب کي جهليائين ته قبو نه ٺهرائي، جنهن تي شاه صاحب عذر پيش ڪيو ته ميين شاه ڪريم سان سندس بي انتها محبت آهي انهيءَ ڪري ٿو قبو جوڙائي، پر ان سان گڏ جامع مسجد به تعمير ٿيندي. ان بعد ملاقاتن ۾ ويجهائي ڪانه رهي، پر باوجود ان جي شاه صاحب کي مخدوم صاحب لاءِ آخر تائين وڏي عزت هئي (۲).

درويش ڏاتار ڏنو بن درويش اسحاق سگريو (ملاڪاتيار) وارن بزرگن جو وڏو جنهن جو ذڪر قانع تحفة الڪرام ۾ آندو آهي) تنهن سان شاه صاحب جي گهڻي ڏيڻ هئي. جڏهن ميين شاه ڪريم جي روضي ۽ مسجد جي تعمير لاءِ شاه صاحب ڪاشيءَ جي سرن وٺڻ لاءِ ملتان وڃڻ جو ارادو ڪيو ته درويش ڏاتار ڏنو (جيڪو ملتان وارن بزرگن جو خاص مريد هو) ساڻس گڏجي ملتان ويو هو. (هيءَ روايت ملاڪاتيار وارن بزرگن وٽ مسلسل طور هلندي آئي آهي، ۽ راقم سان اتي جي سجاده نشين فقير محمد اسحاق مرحوم پنهنجي زباني بيان ڪئي).

مخدوم پاڻ شاه، ملتان جي سهروردي غوثيه درگاهه جو سجاده نشين، جنهن سان فقير ڏاتار ڏني سان گڏ شاه صاحب مليو ۽ صحبت ڪئي. اها ملاقات ۱۱۵۴-۱۱۵۵ھ وارن سالن ۾ ٿي هوندي.

ميان محمد صادق نقشبندي ٺٽوي، عالم ۽ صوفي، مخدوم محمد معين جو شاگرد هو ۽ خواجه محمد زمان لواري واري جو استاد هو. فارسي جو وڏو ڄاڻو ۽ شاعر هو جنهن کي مير علي شير قانع ”جامع فنون ڪمال ظاهري و باطني“ ڪري لکيو آهي، سو شاه صاحب جي زندگي جي هن دور جي شروع ۾ ئي سندس معتقد ۽ مريد ٿيو ۽ سندس اها ارادتمندي آخر تائين قائم رهي. هن پوءِ شاه صاحب جي ارشاد تي، شاه حبيب جي وفات (۱۱۴۴ھ) توڙي ميين شاه ڪريم جي درگاهه جي تعمير (سنه ۱۱۶۵ھ) جون ايجاد جي حساب سان فارسيءَ ۾ سهڻيون تاريخون ڪيون.

خواجه محمد زمان (اول) لواري وارو، جيڪو شاه عبداللطيف جي مريد ۽ وڏي عالم ميان محمد صادق نقشبندي ٺٽوي جو شاگرد هو، تنهن سنه ۱۱۵۰ھ ۾ لواري کي وسايو، جتي پوءِ غالباً ڪڇ ڏانهن ايندي ويندي شاه صاحب ساڻس مليو ۽ ڪا گهڙي پاڻ ۾ اعليٰ معرفت واري صحبت ڪيائون. خواجه صاحب ٺٽي مان ظاهري توڙي باطني علم سان بهرور ٿي آيو هو، سو شاه صاحب کانئس پڇيو ته ”فنا ڪان پوءِ به

(۱) راقم کي هيءَ روايت گهوٽڪي ۾ اعتبار جهڙن صاحبن کان ملي، ساڳي روايت پوءِ عادلپور ۾ پڻ ملي پر البت ’مارئي جي سر‘ مان انهن بيتن جو سلسلو بدليل هو.

(۲) وڌيڪ مخدوم محمد معين جي بيان هيٺ ڏسو. مير عبدالحسين خان سانگي ’لطائف لطيفي‘ (ص ص ۱۰۰-۱۰۱) ۾ جيڪا حڪايت آندي آهي ته مخدوم محمد هاشم راڳ بند ڪرائڻ لاءِ شاه صاحب وٽ (پٽ تي) آيو هو جو دنبورا کولي ۾ بند ڪرڻ جي باوجود وڳا، سا صحيح ناهي. اهو سازن جو خودبخود وڃڻ وارو واقعو تڏهن ٿيو جڏهن شاه صاحب ڪهڙن ۾ مخدوم محمدي وٽ مهمان هو. مخدوم محمد هاشم جي منع ڪرڻ واري روايت بابت ڪن بيانن ۾ ائين ڄاڻايل آهي ته مخدوم صاحب چيو ته: ”شرعي لحاظ کان خود ميين شاه ڪريم پڻ سندس قبر تي قبو جوڙائڻ کان منع ڪئي هئي.“ ميين شاه ڪريم جي ڪيل منع جو اهو ذڪر ’لطائف لطيفي‘ ۾ آندل آهي.

ڪو علم آهي؟“ جواب ڏيڻ بدران خواجه صاحب پاڻ سامهون سوال پڇيو ته: ”فنا ڪان اڳ ڇا آهي؟“ خواجه صاحب ان ملاقات وقت نسبتاً جوان هو ۽ چاهيائين ٿي ته شاه صاحب سندس مريد ٿئي، پر شاه صاحب وڌيڪ ڪونه ترسيو ۽ روانو ٿي ويو. خواجه محمد زمان جي نظر ۾ ”شاه صاحب هڪ اهل دل عارف هو جنهن جو قلب ذڪر الاهي ۾ مشغول هو.“ (ڪتاب ”مرغوب الاحباب“، تصنيف نظر علي ٽالپور؛ لطف اللطيف، ص ص ۷۵-۷۶؛ تذڪره مشاهير سنڌ، جل-۳، ص ۱۱۱-۱۱۲).

■ مير (سيد) محمد عطا اميرخاني ٺٽوي (وفات ۳- شعبان ۱۱۷۸ھ)، جڏهن ڪان شاه صاحب جي صحبت ۾ آيو ته پنهنجون تلخ طبع واريون عادتون ۽ مذهبي نفرتون ترڪ ڪيائين، ۽ باوجود هڪ شيعه گهراڻي جي فرد هجڻ جي هو صاف دل صوفي ٿي پيو. شاه صاحب به پوءِ کيس گهڻو پائنڻ لڳو ۽ ٺٽي ۾ بعضي وٽس وڃي ٽڪندو هو. سنه ۱۱۵۲ھ ۾ شاه صاحب وٽس اوطاقي هو جو اتي حبيب شاه ڪلهوڙي نالي هڪ مجذوب درويش کي ستل ڏنائين جنهن به ڏينهن به راتيون پاسو ڪونه ورايو هو. تڏهن سندس پراسان ويهي شاه صاحب چيو ته: ’اي مست! توکي جيڪي نذر ۾ حاصل آهي سو اسان جاگندي پيا ڳوليون؛ اهڙي نذر تون ڪنهن کان سڪئين!‘ (۱).

■ مخدوم محمد معين ٺٽوي. هو پنهنجي وقت جي چوڻيءَ جي عالمن مان هو جنهن سان شاه صاحب جون زندگي جي هن دور جي شروع کان وٺي محبت ڀريون ملاقاتون ٿيون ۽ ويندي آخر تائين قائم رهيون. مخدوم محمد معين پنهنجي وقت جو وڏو محقق ۽ فلسفي، ابن عربي جي صوفيانه فڪر جو علمبردار سالڪ صوفي، ۽ ’وحدت الوجود‘ جي نظريي جو وڏو حامي هو. هو ٺٽي جي وڏي عالم مخدوم عنايت الله ۽ دهلي جي وڏي عالم شاه ولي الله جو ذهين شاگرد هو. تصوف ۾ نقشبندي طريقي جي شيخ ۽ مرشد ميان ابوالقاسم نقشبندي ٺٽوي جو مريد هو. شاه عبداللطيف جو وڏو يار هو؛ بعضي پاڻ پٽ تي شاه صاحب وٽ ايندو هو ۽ شاه صاحب ٺٽي ۾ وٽس روح رهاڻ لاءِ ويندو هو. مخدوم محمد معين جي ديني ۽ فقهي ڄاڻ تي شاه صاحب جو وڏو پروسو هو جو آڳاٽو ڏانهس ’اويسي طريقي‘ جي حقيقت سمجهاڻ بابت خط لکيو هئائين. مخدوم محمد معين کي شاه صاحب لاءِ وڏي عزت بلڪ دلي محبت هئي ۽ سندس هر ارشاد جو خاص لحاظ رکندو هو (۲). مخدوم محمد معين سماع جو شائق ۽ ’شاه جي راڳ‘ تي عاشق هو، ايتري قدر جو آخر حياتي ۾ به ’شاه جو راڳ‘ ٻڌندي مٿس حال پئجي ويو جنهن ۾ دم ڏنائين. مير علي شير قانع ’تحفة الڪرام‘ ۽ ’معيار سالڪان طريقت‘ ۾ اهو واقعو هيٺين لفظن ۾ بيان ڪيو آهي:

(۱) مير علي شير قانع، مقالات الشعراء، ص ص ۲۲۱-۲۲۲ ۽ تحفة الڪرام ۾ اهو ذڪر آندو آهي ۽ معيار سالڪان طريقت ۾ ان مجذوب کي ’قلهره‘ ڪري لکيو آهي. محمد عطا بابت وڌيڪ ڏسو لطف اللطيف، ص ص ۷۸-۷۹ ۽ تذڪره مشاهير سنڌ، جلد-۲، صفحا ۳۳۸-۳۳۹.

(۲) مخدوم محمد معين ۽ مخدوم محمد هاشم جا ديني مسئلن تي هڪ ٻئي سان سوال جواب ٿيندا هئا (تحفة الڪرام، ۲۲۹x۳). هڪ ڀيري ڪنهن خاص مسئلي جي اهميت سببان مخدوم محمد هاشم پاڻ مخدوم محمد معين وٽ اچڻ جو ارادو ڪيو، ۽ هو جنهن وقت آيو تنهن وقت شاه صاحب به مخدوم محمد معين وٽ ويٺل هو. ٻاهران دروازي کان جيئن ٿي مخدوم محمد هاشم اندر گهڙيو ته شاه صاحب کيس ڏسي مخدوم محمد معين کي چيو ته: ”اڄ مخدوم صاحب کي ڪوبه رد ڪد نه ڏجو جو سندس پيشاني تي نبي ڪريم (صلعم) جي چانو آهي.“ اهو ٻڌي، جيئن مخدوم محمد هاشم آيو ته مخدوم محمد معين سندس آجيان ڪئي ۽ چيائينس ته: انهيءَ مسئلي تي اوهان سان اسان جو ڪوبه اختلاف ناهي. پوءِ مخدوم صاحب کي در تائين اٿائي آيو. (مشهور روايت جيڪا ملاڪاتيارن جي بزرگ فقير محمد اسحاق پڻ راقم سان پنهنجي زباني بيان ڪئي).

”پٽ تي شاه صاحب پنهنجن فقيرن کي چيو ته: اچو ته پنهنجي يار جو آخري ديدار ڪرڻ هلون. ائين چئي نٿي پر (مخدوم محمد معين وٽ آيو ۽ اتي) راڳ جي صحبت (محفل) ڪيائين جنهن ۾ مخدوم (محمد معين) پڻ شامل ٿيو. محفل جي عين گرمي ۽ ذوق واري وقت هو اٿي اندر ويو ۽ ٿوري دير ۾ دم ڏنائين. سيد موصوف (شاه عبداللطيف) جنازي ۾ شموليت بعد پٽ ڏانهن موٽندي چيو ته: نٿي پر اچڻ سندن ڪري ٿي ٿيندو هو. هاڻي ڪانئس پوءِ ختم“ (تحفة الڪرام، جلد-۳، مطبوع دهلي، ص ص ۲۲۹-۲۳۰). آخر عمر ۾ (مخدوم معين) به قدوة العارفين شاه عبداللطيف جي خدمت ۾ وڏي ارادي ۽ اخلاص وارو ٿيو. شاه صاحب کي به نٿي پر مخدوم صاحب جي صحبت نهايت وڻي وئي ۽ سندس ملڻ خاطر هو نٿي پر گهڻو اچڻ وڃڻ لڳو. مخدوم موصوف جي (حياتي جي) آخري ڏينهن ۾ شاه صاحب آيو ۽ اچي راڳ جي صحبت (محفل) ڪرايائين. مخدوم کي ان راڳ ٻڌڻ سان حال پئجي ويو، ايتريقدر جو جان ڏيڻ کان سواءِ چارو ڪونه رهيو... (جڏهن) سندس جنازو مڪلي ڏانهن پئي نياڻون ته سيد (شاه عبداللطيف) پڻ پويان ڪانڌي ٿي پئي هليو... شاه عبداللطيف جنازي سان ڪانڌي ٿيڻ بعد موٽندي، پنهنجي ڪرامت پري زبان سان چيو ته: ”نٿي پر پنهنجي يار جي الوداع خاطر هي اسان جو آخري پيرو اچڻ ٿيو...“ (معيار سالڪان طريقت، قلمي).

پٽ تي هڪ جاءِ مقيم ٿيڻ وارو آخري دور (۱۱۶۱-۱۱۶۵ هـ)

مخدوم محمد معين جي وفات سنه ۱۱۶۱ هـ ۾ ٿي جنهن جي تصديق قانع جي ڏنل تاريخي ماده ”قطره در بحر واصل شد“ مان ٿئي ٿي. وفات بعد مٿئين بيان مان ظاهر آهي ته شاه صاحب کي وڏو غم ٿيو جو چيائين ته سندس نٿي پر اچڻ جو هيءُ آخري پيرو ٿيندو ۽ دوست جي جدائي بعد هاڻي هو وري نٿي ڪونه ايندو. ان وقت شاه صاحب جي عمر ۵۹ سال هئي، ۽ هو جيئن ’پٽ‘ تي آيو ته وري ڪنهن ٻئي سفر تي ٻاهر ڪونه ويو، ۽ زندگي جو باقي عرصو پٽ تي ئي ياد الاهي ۾ فقيرن سان گڏجي گذارڻ جو پهه ڪيائين. ان جي تصديق انهيءَ مان ٿئي ٿي جو هاڻي پٽ تي، اڳين مسجد واري جاءِ تي، هڪ وڏي تن گنبدن واري جامع مسجد ٺهرائڻ شروع ڪيائين، جيڪا بکر جي ويٺل عيدن رازي شاه صاحب جي موجودگي ۾ سندس نظرداري هيٺ سنه ۱۱۶۲ هـ ۾ جوڙي راس ڪئي (۱). اها ساڳي تن گنبدن واري مسجد اڃان تائين موجود آهي. هالن پراڻن جي قاضي ابراهيم، شاه صاحب جي ارشاد موجب، مسجد جي تعمير جي تاريخ هيٺين منظوم مصرع مان ڪڍي (۲):

(۱) لطائف لطيفي ۾ آندل بيان موجب، شاه صاحب ان مسجد جو بنياد رکيو ۽ اها شاه صاحب جي موجودگي ۾ سندس روبرو جڙي: ”مسجد معلي روبروي والاتبار نمونه پسندیده تيار شد“ (ص-۲۹) ”عيدن معمار ساکن بکھر مسجد مطهره روبرو اولياء صاحب بر پٽ شريف ساخته بود.“ (ص-۱۷۱) بنا ڪرده شاه والاتبار- که شد روبروي معلي تيار (ص-۲۶). شاه جو روضو به پنج سال پوءِ عيدن رازي جوڙيو.

(۲) قاضي ابراهيم پوءِ شاه صاحب جي وفات جي تاريخ پڻ ڪڍي. مسجد جي جڙي راس ٿيڻ جي تاريخ واري اها سر ضرور مسجد ۾ ڪئي لڳائي وئي هوندي پر هن وقت موجود ناهي. شايد ورندي جي ٺهڻ يا ٻين تعميري تبديلين وقت اها سر لائي وئي جو پوءِ وري لڳائي ڪانه وئي. مسجد جي تعمير بابت قاضي ابراهيم جي منظوم ڪيل اها تاريخي مصرع راقم کي ولهار جي ڪتبخاني جي گهنن ڪاغذن ۾ هيٺين طور لکيل ملي.

”تاريخ عمارت مسجد غواص بحر حقيقت سيد شاه عبداللطيف جيو عليه الرحمة قدس الله سره العزيز بطريق مصرع: نادري مسجد درين دوران چه زيبا دل ربائي“

۱۱۵۱

هن لکت ۾ سال وارو عدد ۱۱۶۱ بدران ۱۱۵۱ آهي جيڪو صحيح ناهي، ۽ لفظ ’ربائي‘ پڻ صحيح ناهي جو ان سان مصرع جو وزن نٿي ٿو. صحيح ”دل ربا“ آهي، ابجد جي حساب سان: (نادري- ۲۶۵، مسجد- ۱۰۷، درين- ۲۶۴، دوران- ۲۶۱، چه- ۰۸، زيبا- ۲۰، دل- ۳۴، ربا- ۲۰۳) ۱۱۶۲ ٻيهي ٿو.

”نادري مسجد درين دوران چه زيبا دل رُبا“

شاه صاحب هاڻي پٽ تي ئي گوڏو پڇي ويٺو ۽ اتي همه تن عبادت ۽ رياضت ۾ مشغول ٿيو. مير سانگي جو هيٺيون بيان شاه صاحب جي زندگيءَ جي انهيءَ آخري دور جي عڪاسي ڪري ٿو:

”پٽ واري جامع مسجد ۾ هميشه (= روزانو لازمي طور) پنجئي وقت نماز جا، جماعت سان ادا ڪندا هئا. نماز ۾ پاڻ آڏو امام نه ٿيندا هئا. حضرت شاه عبدالڪريم جي طريقي موجب، ٽي تسبيحون ذڪر جون صبح جي نماز ۽ ٻين نمازن وقت مقرر ٿيل هيون، جيڪي پڙهيون وينديون هيون: پهرين تسبيح ”الله هو“ ٻي تسبيح ”الله الله“ ۽ ٽئين تسبيح ”هو هو“. پاڻ اڪثر روزي ۾ هوندا هئا ۽ فرمائيندا هئا ته: ”(حقيقي) روزه دار“ اهو آهي جيڪو عيد جو محتاج ناهي، ۽ (حقيقي) ’عابد‘ اهو آهي جنهن ۾ ’انانيت‘ (آءُ) ناهي: مسجد به ماڻهن لاءِ انهيءَ ڪري سجده گاه بني آهي جو (منجهس خودنمائي ڪانهي ۽) پاڻ پئيري تي ٻين جو منهن ڪعبي ڏانهن ڪيو اٿس“ (۱).

هاڻي شاه صاحب جڏهن پٽ تي ماڳاڻو مقرر ٿيو ته اتي راڳ پڻ هر جمعي رات باقاعدي سان ٿيڻ لڳو، جنهن ڪري پٽ سندس مريدن ۽ معتقدين توڙي ٻين عام مرادوندن جو مرڪز بني. راڳ ٿورو گهڻو اڳ به فقير ڪندا هئا پر ۱۱۴۴ھ ۾ شاه حبيب جي وفات کان پوءِ فقيرن راڳ تي وڌيڪ ڌيان ڏنو. ان کان پوءِ وارن سورهن سالن جي عرصي ۾ راڳاڻي فقير وڏي سمجهه ۽ سوز سان شاه صاحب جا بيت ۽ وايون ڳائڻ لڳا. اهڙي توجهه سان ’شاه جو راڳ‘ هڪ اعليٰ ادارو بنجي ويو ۽ راڳاڻي فقير به راڳ ۾ وڏي ڄاڻ وارا ٿي ويا. ٿمر فقير واڳ جو اڳواڻ هو، ۽ سيد تقى فقير، هاشم علي فقير ربحاڻ پوٽو ۽ ٻيا سندس اڳواڻي هيٺ راڳ ڪندا هئا. سڀني راڳين فقيرن وٽ هاڻي دنبورا پڻ هئا، ۽ جئن ته هر جمعي رات ’شاه جو راڳ‘ خود شاه صاحب جي حاضري ۾ ٿيڻ لڳو تنهنڪري فقيرن جي ’راڳ واري سڏ‘ ۾ وڏو درد ۽ اثر پيدا ٿيو جنهن جو غوغاءُ پري پري تائين وڃي پهتو:

”لات جا لطيف جي، سڏ تنهن جو سُڄي“

هڪ طرف شاه جي بيتن ۽ واين جي لفظن ۽ معنيٰ ۾ سمايل درد ۽ اثر، ته ٻئي طرف خود راڳاڻي فقيرن جو راڳ ۾ سوز وارو ’سڏ‘. انهن ٻنهي جاذب جُرن جي ميلاپ سان ’شاه جي راڳ‘ ۾ وڏي ڪشش پيدا ٿي جنهن هر جمعي رات ’پٽ‘ تي محبتين جا ميڙا لڳائي ڇڏيا.

شاه صاحب جو عشق ۽ عرفان، ڪل ڪائنات جي خالق جي وحدانيت تائين پهچي چڪو هو، ۽ هاڻي خالق حقيقي سان وصال کان سواءِ هن عارضي زندگي واري وجود کي بي سود ڪري ٿي ڄاڻائين. انهيءَ حق ۽ حقيقت جي آگاهي جو اظهار ان وقت ’سُر سنهڻي‘ جي ’واڻي‘ ۾ ڪيائين جو چيائين ته:

”ڪهڙي منجهه حساب، هڻڻ منهنجو هوت ري“

اڳ هلندڙ مسلسل روايت توڙي موجوده دور جي اعليٰ عالمانه راءِ مطابق، انهيءَ واڻي جي لحاظ سان، ’سُر سنهڻي‘ آخري ڪلام هو جيڪو شاه صاحب چيو (۲).

(۱) لطائف لطيفي، صفحا ۹۷، ۱۰۲ ۽ ۱۲۷.

(۲) اڳ هلندڙ روايت مير عبدالحسين خان سانگي ’لطائف لطيفي‘ (صفحو ۱۸۲) ۾ آندي آهي ۽ موجوده دور جي اعليٰ عالمانه ۽ سالڪانه راءِ علامه آءِ. آءِ قاضي جي آهي جيڪو پاڻ فڪر ۽ نظر جو صاحب، علم ۽ فيض جو سرچشمو ۽ خاص طرح شاه جي فڪر ۽ عرفان جو وڏو ڄاڻو هو.

شاه صاحب لاءِ راڳ روحاني خوراڪ هو ۽ بالآخر راڳ جي رس ۾ ئي هيءُ جهان ڇڏيائين. پڇاڙي واري وقت، سندس ارشاد موجب، ٽي ڏينهن لاڳيتو راڳ ٿيندو رهيو ۽ شاه صاحب پاڻ استغراق واري حالت ۾ مراقبي ۾ ويٺو رهيو. جڏهن راڳ ۾ ذرا وقفو ڪيائون ته ڏٺائون ته ان مراقبي واري حالت ۾ ئي شاه صاحب جو روح پرواز ڪري چڪو هو (۱). شاه صاحب جي استاد (ميرن نور محمد پٽي مرحوم) جي فرزند ميرن ولي محمد غسل ڏياريو (۲) ۽ شاه صاحب جي پنهنجي ارشاد موجب کيس ان جاءِ تي دفن ڪيائون جتي هن وقت سندس مزار آهي. هجري سال ۱۱۶۵ جي صفر مهيني جي چوڏهين تاريخ هئي جو شاه صاحب وفات ڪئي: اها سندس پيارن فقيرن لاءِ هڪ وڏو صدمو هئي جنهن کي ڪي فقير برداشت ڪري نه سگهيا ۽ انهيءَ غم ۾ گذاري ويا. ان وقت جي ٻن عالمن بزرگن، قاضي ابراهيم هالائي ۽ محمد پناه 'رجا' نقشبندي ٿوي، جيڪي ٻئي شاه صاحب جا معتقد هئا، تن سندس وفات تي هيٺيان 'تاريخي قطعاً' چيا جيڪي ان غمناڪ ۽ جانگداز واقعي جا يادگار آهن:

- قاضي ابراهيم هالائي هيٺين قطعي ۾ "رضوان حق" جي لفظن مان وفات جو سال ڪڍيو:

شاه صاحب ذوالمناقب سيد عبداللطيف
آن ڪه قطب وقت خود بودست در مردان حق
چون ز جام ارجعي مخمور نوش وصل شد
گفت ملهم غيب ربي رحلتش "رضوان حق"

۱۱۶۵

- محمد پناه 'رجا' سندس هيٺين ٻن شعرن جي پوئين سٽ مان رحلت جو سال ڪڍيو:

زد نعره در فراق دگر کرد سينه چاک
شد محو در مراقبه جسر لطيف پاڪ

۱۱۶۵ =

گفت اين "رجا" مرید سن ارتحال پير
گردید محو عشق وجود لطيف مير

۱۱۶۵

مٿيون بيان شاه صاحب جي زميني زندگي جو هڪ مختصر خاڪو آهي، جيڪو ڪن معتبر تحريري حوالن ۽ پروسي جهڙين زوايتن ۽ تصديقي ٿاڻن مان اجاگر ٿئي ٿو (۳). مگر انهن جملي اهڃاڻن کان وڌيڪ پٿرا ڪي ٻيا آثار آهن جيڪي شاه صاحب جي سوانح حيات کي روشن ڪن ٿا. اهڙن آثارن مان 'پٽ' تي سندس مزار سندس خاڪي جسر جي امانت گاهه آهي؛ بلڙيءَ ۾ ميرن شاه ڪريم جو قبو ۽ جامع مسجد، ۽ پٽ تي شاه حبيب جو قبو ۽ جامع مسجد سندس جوڙايل عمارتن جا يادگار آهن. 'لال لئو'، 'ڪنڊو' ۽ ڪي ٻيا ماڳ مڪان پڻ سندس زندگيءَ جي ماضي وارن مرحلن جا نشان آهن. پر حقيقت ۾ 'شاه جو رسالو' ۽ 'شاه جو راڳ' ئي حضرت شاه صاحب جي سوانح جا جئرا جاڳندا باب آهن. رسالي ۾ محفوظ سندس پنهنجو ڪلام، حضرت شاه صاحب جي اعليٰ شاعري ۽ عارفانه بصيرت تي شاهد آهي.

(۱) لطائف لطيفي، ص- ۱۲۰.

(۲) ايضاً، ص- ۱۷۱.

(۳) ڪن ٿاڻن اهڃاڻن جي وڌيڪ تحقيق اڃان باقي آهي. في الحال 'رسالي' جي مقدمي طور ايتري قدر هيءُ مختصر خاڪو مرتب ڪيو ويو آهي. ۱۴- صفر ۱۱۶۵ هه وفات واري تاريخ ۲ جنوري ۱۷۵۲ع جي برابر ٻيهر ٿي.

ساڳئي وقت اهو سنڌي ٻوليءَ جو دائمي دستاويز آهي. اهو چڻ الهامي ڪلام آهي جيڪو شاه صاحب جي عالمگير فڪر جو مظهر آهي، اسلامي تعليم ۽ تلقين جو روح آهي، زندگي جي مختلف مرحلن ۽ موڙن تي انسان جي فطري جذبن ۽ احساسن جو عڪس آهي، ۽ اعليٰ انساني اخلاق ۽ ڪردار جو آئينو آهي. ٻئي طرف 'شاه جو راڳ' سنڌي موسيقي جو هڪ اهم تاريخي ادارو آهي، جنهن جو شاه صاحب پاڻ بنياد وڌو ۽ ان جي تڪميل ڪئي. اهو انهيءَ لاءِ ته درديلي ۽ مٺي آواز ۾ ڳايل سندس بيتن ۽ واين ۾ سمايل حق ۽ حقيقت، فڪر ۽ هدايت جو دٻو تي خاص اثر ٿئي؛ اهڙو اثر جيڪو سالر دٻو کي وڌيڪ سنواري، ڪٽيل دٻو کي اُجاري، بلڪ مٿين دٻو کي جاري.

شاه جو رسالو

هڪ ئي جامع جلد ۾ رسالي جو سڄو معياري متن

اڳ ڇپيل اٿين- نائين جلد وارا سڀ سر، ڪلياڻ کان سارنگ تائين

اڳ ڇپيل ڏهين جلد وارا سڀ سر، ڪيڏاري کان بسنت تائين

تمر فقير جو ڪلام، سسئي جي ٿيهه اڪري ۽ فارسي ڪلام

سُر ڪلياڻ

سُر ڪلياڻ نهايت ئي گرو ڳوڙهو سُر آهي. اعليٰ ڄاڻ ۽ معرفت حاصل ڪرڻ ۽ اعليٰ مقصد ماڻڻ لاءِ، هن سُر ۾ سميل فڪر انسان کي شڪ ۽ شرڪ بدران يقين، آرام بدران بي آرامي، تسڪين بدران تڙپ ۽ بيتابي، رسمي ڏيکاءُ بدران سچائي، ۽ ستن بدران سر جي قرباني جي راه ڏيکاري ٿو. هن سُر ۾ 'توحيد' ۽ 'رسالت' جي حوالي سان، انسان جي عقيدتي صفائي ۽ ڪائنات جي وحدت جو راز سمجهايل آهي. اعليٰ ڄاڻ ۽ معرفت واري مقام تي پهچڻ خاطر، حقيقت جي تلاش ڪندڙ کي ترغيب ڏنل آهي ته هو پيائيءَ کي ٻوڙي، خوديءَ کي کائي، هٿ ۽ هستي واري ڪلاه ڪائي، ٻاهرين لُج پُچ بدران اندر ۾ لوچي ۽ لُجي، ۽ 'پاڻ' کي پاڻ کان پري ڪري ائين جو ڄڻ مرڻ کان اڳ مري. هن سُر ۾ عشق جي آزمائش، محبوب جي بي پرواهي، کاتي ۽ ڪوس، ڪوري ۽ آگ جو ذڪر آهي؛ محبوب جو ڪهڙو ۽ عاشق جي ڪسجڻ جو بيان آهي؛ عشق آسان ناهي پر سوريءَ جي سيج آهي. عشق جي واردات ضربن ۽ زخمن واري آهي. عشق جي آزمائش ۾ ڪاميابي لاءِ سچي عاشق کي محبوب آڏو ڪسي قربان ٿيڻ ۽ سرهو ٿي سوريءَ تي چڙهڻو آهي. اهو سڄو ماحول نهايت گرو ڳوڙهو آهي. سُر ڪلياڻ يقين کي محڪم ڪندڙ، قربانيءَ لاءِ جوش ۽ جذبو جاڳائيندڙ، اعليٰ منزل تي پهچڻ لاءِ ولولو وڌائيندڙ، ۽ همت ۽ حوصلو ڏيندڙ آهي. هيءُ سُر خاص طرح حق ۽ حقيقت جي ڳوليندڙ کي لوڏيندڙ ۽ لرزائيندڙ آهي، سندس سک ۽ آرام وڃائيندڙ آهي، ۽ کيس اعليٰ معرفت واري مقام لاءِ اڀاريندڙ ۽ اٿاريندڙ آهي.

داستان پهريون

۱
اَوَّلُ اللّٰهُ عَلِيْمٌ، اَعْلِيٰ عَالَمٌ جو ڏٺي
قادرُ پَنهنجيءَ قُدَرَتِ سِينِ قائمُ آه قديمُ
والي واحدٌ وحدهُ رازِ رَبِّ رَحِيْمُ
سو سارا سچو ڏٺي، چئي حَمْدُ حَكِيْمُ
گري پاڻ گريمُ، جوڙئون جوڙ جهانِ جي.

۲
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، اِيءُ وهائجِ ويءُ
گئين جي هارائين، هِنْدُ تَنهنجو هيءُ
پاڻان چوندءِ پيءُ، پري جامُ جَنّتِ جو.

۳
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، هي هِيڪڙائيءَ حَقُ
پيائيءَ کي بَڪُ، جَن وَدو سي وِرسيا.

۴
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، بُدءِ نه ٻوڙا
ڪِ تو گنين نه سُئا، گهٽ اندر گهوڙا

ڳاڙيندين ڳوڙها، جَتِ شاھدِ ٿيندءِ سامُهَنان.

۵
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، جان ٿوچئين ايئن
مَجُ مُحَمَّدُ ڪارِٿي، نِرَتئون منجهان نينهن
تان تون وڃڻو ڪيئن، نائين سرُ پئن کي.

۶
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، جڏهن چيو جَن
تَن مِجيو مُحَمَّدُ ڪارِٿي، هيجان ساڻ هِنين
تڏهن منجهان تَن، اوڙ ڪونه اولئو.

۷
وَحْدَهُ لاشريڪَ لَهُ، جَن اَتو سين ايمان
تَن مِجيو مُحَمَّدُ ڪارِٿي، قَلْبُ ساڻ لسان
اوءِ فائقُ ۾ فرمان، اوڙ ڪنه نه اولئا.

۸
اوڙ ڪنه نه اولئا، سَتَرُ وِئا سالمُ

- ۱-۵. اول = سڀ کان پهريائين. علي = سدا ڄاڻندڙ. عالم = سڄو جهان. قديم = ازل کان اڳ. وحده = هو پاڻ اڪيلو جوڙئون = جوڙي مان. جوڙ = بناوت جهان جي. ۲. وحده لاشريڪ له = هو اڪيلو آهي ۽ سندس ڪو شريڪ ڪونهي. وهائج = خريد ڪج. ويءُ = نفعي وارو مال. ۳. ورسئا = ڀليا، گمراه ٿيا. ۴. ڪ = يا. گهٽ = اندر. ۵. ڪارِٿي = ڪارڻ ڪندڙ نرتئون = نرت سان. ۶. هيجان = هيچ مان، خوشيءَ مان. اوڙ = خطري وارو اٿانگو ۽ ڏکيو تر. اولئو = ڏڪجي ويو، ٽيلهجي ويو. ۷. اَتو = چيو. فائق = ٻين کان وڌيڪ وڏي عقيدتي وارا. ۸. سَتَرُ = پيڙين جي لنگر لاءِ سولي محفوظ جاءِ، سٿائو تر.

هيڪان ئي هيڪُ ٿئا، اَحَدَ سِينِ عالَمَ
بي بها بالَمَ، اَگي ڪئا اِگهين.

۹

اَگي ڪئا اِگهين نِسوروي نُوَرُ
لَاخُوفَ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُونَ، سَجَنَ ڪونهي سُوَرُ
مُولي ڪئو مامُورُ، اَنگُ اَزَلِ ۾ اَنِ جو.

۱۰

وَحَدَهُ جِي وِڌئا، 'اِلَاللهُ' اڌ ڪئا
"مُحَمَّدُ رَسُولُ اللهِ" چئي، مسلمان ٿئا
عاشقُ، عبداللطيفُ چئي، اِنهين پَه پئا
جِلاهَ ڏٺي ڏئا، تي وئا وَحَدَتَ گڏجي.

۱۱

وَحَدَهُ جِي وِڌئا، ڪئا 'اِلَاللهُ' اڌ
سِي ڏَرُ پَسِي سَدَ، ڪنه اِياگي نه ٿي.

۱۲

وَحَدَهُ جِي وِڌئا، "اِلَاللهُ" سِينِ اوري
حَقِيقَتَ گڏئو، طَرِيقَتَ توري
ماتِ سِينِ ڏَسَ اَنڌرِ ڏوري
عاشقُ عبداللطيفُ چئي.

۱۳

سَرُ دُونِديانِ ڏَرُ نه لَهان، ڏَرُ دُونِديانِ سَرُ ناه
هَتَ، ڪَرايُون، اَگريُون، وِيا ڪَچي ڪانه
وَحدَتَ جِي وَهانَ، جِي وئا سِي وِڌئا.

۱۴

تون چڱُ اللهَ هيڪڙو، وائي بي وسار

تَن ۾ تَنڌُ توار، سَدا سُوپرين جِي
۱۵

تون چڱُ اللهَ هيڪڙو، بي وارِجَ مَ وائي
جيڪا مُڪي سَجَڻين سِڪِجُ تون سائي
اوڙڪَ اِهاڻي، ڳولي لَهجُ ڳالهي.

۱۶

تون چڱُ اللهَ هيڪڙو، بي وائي وساري چڱُ
تَن هِنِين سِينِ گڏَ، سَجَڻُ ساهَ پَساهَ ۾.

۱۷

پاڻهين جَل جَلالَهُ، پاڻهين جانِ جَمالُ
پاڻهين صُورَتِ پرينءَ جِي، پاڻهين حُسنُ ڪَمالُ
پاڻهين پيرَ مُريدُ ٿئي، پاڻهين پاڻَ خيالِ
سِي سِيوئي حالَ، مَنجهان ئي معلومُ ٿي.

۱۸

پاڻهين پَسِي پاڻَ کي، پاڻهين ئي مَحَبُوبُ
پاڻهين خَلقي حُوبُ، پاڻهين طَالِبُ تَنه جو.

۱۹

عاشقُ چڱُ مَ اَنَ کي، مَ ڪين چڱُ مَعشُوقُ
خالقُ چڱُ مَ، خامَ عَونَ، مَ ڪين چڱُ مَخْلُوقُ
سَلجَ تَنه سُلُوكُ، جو ناقِصِيانِ نِگَڻو.

۲۰

'اَحَدُ' 'اَحَمَدُ' پاڻَ ۾، وِچانِ 'مير' فَرَقُ
ٿئا مُستَغَرَقُ، عالَمَ اِنهين ڳالهِ ۾.

هيڪان ئي = هيڪڙائي مان. هيڪ ٿئا = گڏجي هڪ ٿئا. اَحَد = هڪ الله. بالَم = اُستغنا وارا، توکل وارا. اَگي = ڏٺي، مالڪ. ۹. لاخوف
عليهه ولا هم يحزنون = (قرآن پاڪ ۲-۶۲) "نه آهي خوف انهن تي: نڪو ڪو ڪين ڏک رسندو" يعني انهن مٿان يا انهن لاءِ
ڪوبه خوف خطرو ڪونهي، ۽ نڪي هو ڪو ڏک ڏسندا. مُولي = ڏٺي تعاليٰ، خالق، مالڪ. مامُور = امر ڪيل = ڏٺي، جِي حڪم
سان (لکيل انگ). ازل = وقت يا شروعات جِي تخيل کان اڳ (اُبد جو ضد). انگ ازل ۾ = ازل جو لکيو. ۱۰. اِلَالله = سواءِ الله
جِي. جِلاه = جڏهن جو. ڏئا = ڏٺيا. تي = تڏهن. پَسِي = ڏسي ۽ سمجهي. ۱۲. حَقِيقَت = حق واري منزل. طَرِيقَت = حق تائين پهچڻ
واري واٽ. معرفت = حق جِي عارفانَ جاڻ. ڏَس = طرف، ڏوراهين ڪنڊ، الله جِي پنڌ واري واٽ ڪلهنئون ڪورين = ڪلهن کان
ڪنڌ وڌين. ۱۳. وئا ڪچي ڪانه = ڪيڏانهن ڪچي ويا. وَحدَت = الله جِي ذات جِي هيڪڙائي. وَهانَ = شادي، وصال. ۱۵. مُڪي =
موڪلي. اوڙڪ = نيٺ، نڌان. ۱۶. سَلج = ٻڌائج. سُلُوك = حال واري ڳالهِ، معرفت وارو نُڪتو. ناقِصِيان = ناقصيءَ واري حالت
مان. نِگَڻو = نڪتو، آزاد ٿيو. ۲۰. اَحَد = ذات حق، 'هڪ الله'. 'اَحَمَد'، معنوي لحاظ سان، محمد (صلي الله عليه وسلم) جن جو
پيو نالو: 'اِسْمُهُ اَحَمَدُ' (قرآن حڪيم). مستَغَرَق = غرق ٿيل. انهين ڳالهِ ۾ = اَحَد ۽ اَحَمَد ۾ فرق واري خيال ۾.

۲۱

اَحدان اڳي جا هئي، سوڌي سا صفت
اَپر اِشارت، پَر سِڌن کي سَٿري.

۲۲

صِفَت 'سَنگ' اَحد' سين، اَحد صِفَت' ري ناه
'او' اُن هي ٿون آه، پَر بيءَ بيائي ٿيا.

۲۳

'هُو' پُڻ آهي 'هُن' سين، 'هيءُ' نه 'هُنَان' ڌار
الانسانُ سَري وَاڻا سِرُه، پَر وِڙج پَچار
گندا وِڻا ٿوار، عارفِ عالمِ اِهڙي.

۲۴

صورتِ سوجه مَر ٿنه جي، ڄاڻي بجهين جو
ايءُ سُخُن آهي سو، جو مُنه مُقابل نه ٿيي.

۲۵

ڪاري رات، اچو ڏينه اِيءُ صِفَتان ٿور
چتي پرينءَ حُضور، اُتي رَنگُ نه رُوپُ ڪو.

۲۶

سو 'هيءُ' سو 'هُو' سو 'اَجَل' سو 'الله'
سو پَرين سو 'پَساه' سو 'وِري' سو 'واهِرو'.

۲۷

ڪوڙين ڪاڻئون ٿنهنجيون، لَکڻ لَڪَ هَزار
جيءُ سَپَڪَنه جِيءُ سين، ڌَرسُن ڌارو ڌار
پَريم ٿنهنجا پار، ڪِهڙا چَئي ڪيئن چُٿان.

۲۸

پڙاڏو سو 'سڏ' وَر وائيءَ جو جي لِهين
هُئا اڳهين گڏ، ٻڏڻ ۾ به ٿيا.

۲۹

جَن کي ڄڻائين، پَرين پاڻ پَسائيو
ٿن کي ٿڻائين، ليا پاڻ ٿيا.

۳۰

سَپَڪَنهين ڏانه ساهُون، ڪو هَندُ خالي ناه
اَحدان جي ارڳ ٿيا، سِي ڪانهَر ڪَبا ڪانه
مُحِبُ مَنجِهين مَن مانِه، مُون اڄاندي اُجهو.

۲۱. اَحدان = اَحد (واري منزل) کان. سوڌي = سهڻي صحيح، سمجهڻ ۾ سولي. صفت = ذات حقيقي جي ظاهري صفت
اَپر = اعليٰ، وڏي معنيٰ واري. اِشارت = 'اشاري' ۾ سمايل معنيٰ، معنوي مام. سِڌن = صحيح عقيدتي ۽ فڪر رکندڙن،
سنئين راه (صراط مستقيم) تي هلندڙن. سَٿري = سولي. ۲۲. سَنگ = پڪو ميل ميلاپ، پختو جوڙ. صفت سَنگ اَحد
سين = 'صفت' ۽ 'اَحد' (ذات) جو ساڳيو هڪ وجود. اُن - هي ٿون = اُن جي منجهئون. بيءَ بيءَ معنيٰ ۾، بي حالت ۾
پيا = هڪ ٻئي کان جدا. ۲۳. هُو = ذات حق، الله. هُن = 'صفت'، وجود ظاهري. هيءُ = صفت، وجود انساني
هُنَان = 'هُن' کان. الانسانُ سَري وَاڻا سِرُه = (صوفين سالڪن جو مقولو ته) 'انسان منهنجو ڳجهه آهي، ۽ آءُ انسان جو
راز آهيان.' ٿوار = وائي، ڳالهه. عارف = عرفان وارا. معرفت جا صاحب. ۲۴. اِيءُ سَخُن = 'ذات حق' جي هستي ۽ وجود
بابت هي بحث. منہ مقابل نه ٿيي = دليلن ذريعي طيءَ ٿي نٿو سگهي، نبيري نٿو سگهجي. ۲۵. صِفَتان - 'صفتن' جو،
صفتي. نور = روشني. حضور = موجودگي وارو جلوو. رَنگ ۽ روپ = ڪاراڻا اڇاڻ وغيره وارو مخصوص رَنگ يا
صورت. ۲۶. اَجَل = موت، قضا. پَساه = پنهنجو ساه، پنهنجي جند جان. واهرو - واهر ڪندڙ، مددگار. ۲۷. ڪوڙين
ڪروڙين. ڪاڻئون (ڪاڻا) ڪاڻي، هائي، جسمي بناوت ۽ صورت = بناوتون ۽ صورتون. لَکڻ = مهاندا، لڇڻ، وصفون
جيءُ = ساه، جند جان. ڌَرسُن = ڏيک، ڏسڻ ۾ نوع نمونو. پَريم = اي منهنجا پرين. پار = پار پتا، وصفون. ۲۸. پڙاڏو -
ڪنهن آواز، ڳالهه يا سڏ جي ساڳي صورت ۾ گونجدار موت. پڙاڏو سو سڏ = سوئي پڙاڏو سوئي سڏ آهي، ٻئي
ساڳي ڳالهه آهن. ور = اٿل، موت. وائي = گفتگو، ڳالهه. اڳهين = اڳ ئي، ڌريائين، مُنيان ئي، اصل ۾. ۲۹. ليا -
لياڪا، جهاتيون. ۳۰. اَحدان = 'اَحد' کان. ارڳ ٿيا = الڳ ٿيا. ڪانهَر = ڪاهل، سست، ڪانثر، بي همت، ڪمزور ڪبا
ڪانه = ڪيڏانهن ڪبا، ڇا ڪبا، انهن کي ڇا ڪبو. منجهين = منجهه ئي. مَن مانِه = مَن ۾، مَن اندر. اڄاندي (مذڪر)،
اڄاندي (مونث) = اڻ ڄاڻائي واري حالت ۾. مُون اُجهو = آءُ کيس ڳولڻ خاطر پئي پٽڪيس.

۳۱

سَيَڪَنُهين ڏانه ساهُون، ڪو هِنڌ خالي ناه
ڪُچُ ڪَڍي لاه، پاهتُ ئي پرين سِين.

وائي

ڪئن اَن لَهندي سي، اي يا الله!
ڪئن اَن لَهندي سي، ”وَحْدَه“ جي وِڊيا
جتي وَحْدَه وِڌي ٿي يا الله!

ڪو ٿي مونکي ني
سِي ڏيان ساه سِين، يا الله!
آءُ تنه پانديءَ کي

داستان ٻيو

۱

صوفيءَ سِيرُ سِين ۾، جئن رڳن ۾ ساه
ڪري ڳالهڙي، جا پُروڙي پَساه
اِيءُ گناه، جئن ڪا ڪري پڌري.

۲

صوفيءَ ساهُ سي وٺا جي اڪثر سِين اڏيار

بازي بازندن کي آهي اويسار
پريان سِين پَهڪار، رنديءَ رَسائي ڪِئا.

۳

صوفي چائين سَد ڪرين، صوفيءَ ايءَ نه صلاح
ڪائي وَجُه ڪُلاه، هُن اُچلي آڳ ۾.

۴

ڪُلاه رَڪين ڪنڌ تي، ته صوفي ساهُ ٿي
وَه وِڻي هَت ڪري، پُر پيالو پي
هِنڌ ٿي جو هيءُ، جني حاصل ڪئو حال کي.

۵

”صوفي لا ڪُوفي“ ڪونه پانئيس ڪير
منجهائين منجه وڙهي، پڌر ناهيس پير
جني ساهُ وِڙ، ٿي ٿي جو واهرو.

۶

ڏني ڏکيا، اڻ ڏني راضي رهيا
صوفي تي ٿيا، جئن ڪين گنيائون پاڻ سِين.

۱. ڪچر = آڏا سوال پڇڻ (ته ائين چو آهي، اهو چا آهي؟). ڪڍي لاه = ڪڍي ڇڏ. پاهت = رضامندي، پيار، نياز نثرت داري وات، نباح و آرو ناتو. وائي: اَن = آءُ. لهندي = ڳولي لهندي، ڳولي لهان، ڳولي لهنديس. وحده = ”هڪ الله“ جي عشق ۽ عقيدتي. وِڌ = ڪوس. ۲-۵. ۱. سِير = ديدار، پسارو. پَساه = ساه وارو جس، اندر جي روشني، سجاڳي. ۲. ساه وٺا = ڪاميابي سان منزل مقصود کي پهتا. اڪثر سِين = هڪ محبوب بدران هن سان هن سان ۽ گهڻن سان، الله واحد بدران ٻين غيرن سان. اڏيار = ياري ۾ اڏ ڏيندڙ، اڻ- يار، ياري ۾ نه آهن. بازندن = ڪيڏندڙن. بازندن کي = (انهن خاص بلند مقام صوفين) ڪيڏندڙن جي نظر ۾. اويسار = نه وسرڻ جهڙي، هميشه ياد. پريان سِين = پنهنجي هڪ ئي پياري محبوب سان، هڪ الله سان. پَهت = ڪنهن سان ڪا ڳالهه ڪرڻ، پوري اعتماد سان خاص راز جي ڳالهه ڪرڻ، دل جو حال اورڻ. پَهڪار (پَهڪارُ جو جمع، جئن صلاحڪار جمع صلاحڪار) = حال پيش ڪندڙ، راز اوريندڙ، محبوب جي قرب ۽ رضا واري منزل تي پنهنجي دل جو راز بيان ڪندڙ. رندي = هڪ ڳالهه هڪ خيال وارو جذبو، ڪنهن اعليٰ منزل ۽ مقصد تي رسڻ وارو اڻ- تر ارادو. رسائي = پهچائي. ۳. چائين = چوائين. سَد = نفساني خواهش، تمنئي. صوفي = سچي صوفي کي. اي نه صلاح = اها صلاح ناهي، ائين نه جڳائي، ائين مناسب ناهي. ڪائي وَجُه = ڪيي وَجُه، وِڌي ٽڪرا ڪر. ڪُلاه = ڊگهي چوٽيدار ٽوپي (جيڪا صوفي ”تاج“ طور پائين). ۴. صوفي ساه = ساه صوفي، سچو صوفي. وه وِڻي = وه جي وٽي، زهر جي وٽي، وٽي جنهن سان زهر وارو پيالو وندجي. حال = ”قال“ جو ضد، پنهنجي اخلاقي ۽ روحاني ترقي واري اعليٰ منزل، پنهنجي وجود جي سهڻائي ۽ صفائي واري عملي ڪيفيت. ۵. لا = ناهي. ڪُوفي = ڪُوفي وارو، ڪُتب وارو، ڪنهن خاص لاڳاپي يا فرقي وارو. ڪونه پانئيس = هن کي ڪوبه پنهنجو ڪري ڪونه سمجهي، ڪوبه ساهُ پيار ڪونه ڪري. منجهائين منجه = اندران اندر، گجهوئي گجهو. وڙهي = پنهنجي ”پاڻي“ ”آنا“ ۽ ”آبي“ سان جنگ ڪري. واهرو = واهر ڪرڻ وارو، ڏکئي وقت ۾ مدد ڪرڻ وارو. ۶. ڏنو = جيڪي ڪنهن ڏنو هجي، ڏنل مال. ڏني ڏکيا = ڏني واري حالت کين ڏک ڏنو ۽ ايڏايو، اڻ ڏني = اڻهوند تي، ڏک بک تي. راضي رهيا = رضا سان قبوليائون ۽ خوش رهيا.

۷

حاصلُ جان نہ حال، صوفي جمر سڌائين
ڪونهي ٿئي قال، وٿون جن وڃائون.

۸

وٿون جن وڃائون، صوفي سالم سي
هاڻي ٿئي ڪي، ڏورين ڏوري نه لھان.

۹

تعظيمان ترڪ ٿئا، واکاڻان وٿا
وڃي ٿي پٽ، جت نهايت ناه ڪا.

۱۰

ظاهر ۾ ظاني، فڪر منجهه فنا ٿئا
ٿئي ڪي تعليم جي ڪڙهه اندر ڪاني
حرف حقاني، دور ڪٿائون دل ۾.

۱۱

اٽڪي عيان نه ٿئي، ڪي پروڙي ڪون
سڄي جهڙي سون، منهن نه پيئي ماڙهوئين.

۱۲

علتي آرام، پسي علت آيو
حسن جو حق جو، خامي پانڻي خام
اڇي ٿئا اسلام، ڪفر ڪافر پاڻ ۾.

۱۳

محروم ٿي مري وٿا، ماهر ٿي نه مٿا
چڙي چئن چهنج هڻي لڏيائون لٿا
حباب ٿي هئا، انهن واديءَ وچ ۾.

۱۴

مرڻا اڳي جي مٿا، سي مري ٿين نه مات
هوندا سي حيات، جيٿان اڳي جي چيا.

۷. حاصل = حاصل ڪيل، ميسر، موجود. حال = سڄي الاهي محبت ۾ هر دم مشغولي. جمر (جنم + م) متان. قال = 'حال' جو ضد،
زباني ڳالهيون. وٿون = مال ملڪيت واريون قيمتي شيون. ۸. ڏوري نه لھان = ڏک ڏاکڻا ڪري، پڇائون ڪري به نٿو ڳولي
سگهان، نٿو ڏسي سگهان ۽ ملان. ۹. تعظيمان = تعظيم وارو هجڻ کان. ترڪ ٿئا = ڇڏيائون. واکاڻان وٿا = پنهنجي ساراه کان
پري ٿي وٿا. نهايت = آخرين حد، هٿ، هستي، وجود ۽ حساب واري حد. ۱۰. ظاني = ظن ڪندڙ، بدگمان ڪندڙ، ظاني مان اشارو
قرآن شريف ۾ آيل آيتن ڏانهن (مثلاً: سورة الفتح جي آيت پارهين آهي ته "و زين ذالك في قلوبكم و ظننتم ظن السوء") (اهو
سندن دلين کي وڌايو ويو ۽ پوءِ اوهان بدگمان ٿيا، ظن وارا ظاني ٿيا). فڪر = ڳوڙهو ويچار، حقيقت کي سمجهڻ وارو خيال.
فنا ٿئا = غرق ٿئا، محو رهيا. تعليم = 'الست ببربكم' وارو سوال، توحيد واري مليل تعليم. ڪڙهه اندر = پنهنجي وجود ۾.
ڪاني = ننڍي ڪان جو گهاءَ ۽ زخم، ان گهاءَ جو سور. حرف = هڪ اکر، هڪ لفظ: ('قالوا بلي' مان 'بلي' (هاڻو) وارو لفظ)
انهيءَ اقرار وارو، حق تعاليٰ اڳيان ڪيل وعدو. دور ڪٿائون = وري وري ياد ڪيائون. ۱۱. اٽڪي = اٽڪل ڪم (جيڪو بنا
تجربي جي) ماڻهو سمجهي نٿو سگهي. عيان نه ٿيڻ = چٽو نه ٿيڻ ۽ سمجهه ۾ نه اچڻ. ڪي = ڪيل، تجربي ۾ آيل ڳالهه. پروڙي
ڪون = ڪو ڪون نه سمجهي ٻجهي، پڙجهي، پروڙي سڄي جهڙي سون = سون جهڙي سڄي، نج صاف سهڻي (ڳالهه حقيقت،
هدايت، واٽ، راه). منهن نه پيئي = نظر نه آئي (پلڪه نه پيئي، حاصل نه ٿي، سمجهه ۾ نه آئي). ۱۲. علت = علت وارو، بيمار، عادي
علتي آرام پسي علت آيو = عاديءَ کي عادت پوري ٿيڻ تي آرام آيو. (مثلاً خوشبوءِ تي مٿي ۾ سور ۽ ڏپ تي آرام) خامي
پانڻي خام = اهو (گندگي، خرابي وارو) ناقص، ظاهري سبب ڳوليندڙ. خامي، حقيقي حسن کي عيب ڪري ڄاڻي. اسلام = الله
جي آڏو سر سجدي ۾ ڪرڻ. ڪفر = الله جو انڪار، حق ۽ حقيقت جو انڪار. ۱۳. محروم = وانجيل، پري ڪيل، ڌڪيل،
نامراد، نامقبول (ٿوري ڄاڻ وارا، غافل ۽ گمراه). محروم ٿي مري وٿا = محرومي واري حالت ۾ ٿي مري وٿا. ماهر = وڏي ڄاڻ
وارا، مڪمل ڄاڻ وارا، معرفت جا صاحب. چڙي = جهرڪي. چهنج = جهنب. لڏيائون = لاڏاڻو ڪيائون، هليا ويا، مري ويا. لٿا = لوه
مان، بستي مان، هن جهان مان. حباب = بوڙيا، جر قوتا. حباب ٿي هئا = (وادي جي سدا وهندڙ قيمتي پاڻي توڙي وادي جي
زرهيز زمين مان ڪو فائدو حاصل ڪونه ڪيائون، نه ڪجهه پوکيائون نه لڏيائون) فقط واري ۾ وهندڙ پاڻي مٿان عارضي
بوڙيا بنجي پل ۾ پورا ٿي ويا. ۱۴. مرڻا اڳي = موت اچڻ کان اڳ، موت ۾ مرڻ کان اڳ. مرڻا اڳ = مٿا = پنهنجي
نفساني خواهشن ۽ پنهنجي آبي ۽ 'انا' کي ايترو ته ضابطي ۾ ڪيائون جو چئن مري چڪا. مري ٿين نه مات = جسماني
طور مري ختم ٿي نٿا وڃن، سندن نالو نشان گم نٿو ٿئي. حيات = حقيقت ۾ هميشه لاه جيئرا، زنده جاويد.

۱۵

جيٿان اڳي جي چيا، جڳ جڳ سي جين
موٽي ڪين مرن، مرڻان اڳي جي مٿا.

۱۶

طالب قصر، سونه سر، ايء روميء جي روء
جني ڏني جو، ٽني ڪڇو ڪينڪين.

۱۷

طالب قصر، سونه سر، اندر رومي راء
جني ڏني جاء، ٽني ڪڇو ڪينڪين.

۱۸

طالب قصر، سونه سر، رومي جو آهي
تاڙي جي لاهي، ته منجهين مشاهدو ٿئي.

۱۹

طالب قصر، سونه سر، ايء روميء جي رهاڻ
پهرين وڃائڻ پاڻ، پسڻ پوء پرينء کي.

۲۰

طالب قصر، سونه سر، ايء روميء جي راحت
جني ڏني سٺ، ٽني ڪڇو ڪينڪين.

۲۱

طالب قصر، سونه سر، ايء روميء جي اوطاق
پچين در فراق، ته منجهين مشاهدو ماڻين.

۲۲

گري طريقت ٽڪيو، شريعت سڃاڻ
هنيون حقيقت هير ٿون، ماڳ معرفت ڄاڻ
هوڻج ثابتيء ساڻ، ته پسڻ کان پالهو رهين.

۲۳

پاڻ پردو پاڻ کي، سڻي گر سنڀال
وچان جو وصال، سو تان هڻڻ هن جو.

۲۴

پاڻ پردو پاڻ کي، طالب سڻج تون
نڪا هان نه هون، پردا سڀ پاسي ٿئا.

۱۵. جيٿان اڳي جي چيا، جڳ جڳ سي جين = جيئن اڳي جي چيا، جڳ جڳ سي جين. ۱۶. طالب = جيئن رهڻ. ۱۷. طالب = جيئن رهڻ. ۱۸. طالب = جيئن رهڻ. ۱۹. طالب = جيئن رهڻ. ۲۰. طالب = جيئن رهڻ. ۲۱. طالب = جيئن رهڻ. ۲۲. طالب = جيئن رهڻ. ۲۳. طالب = جيئن رهڻ. ۲۴. طالب = جيئن رهڻ. ۲۵. طالب = جيئن رهڻ. ۲۶. طالب = جيئن رهڻ. ۲۷. طالب = جيئن رهڻ. ۲۸. طالب = جيئن رهڻ. ۲۹. طالب = جيئن رهڻ. ۳۰. طالب = جيئن رهڻ. ۳۱. طالب = جيئن رهڻ. ۳۲. طالب = جيئن رهڻ. ۳۳. طالب = جيئن رهڻ. ۳۴. طالب = جيئن رهڻ. ۳۵. طالب = جيئن رهڻ. ۳۶. طالب = جيئن رهڻ. ۳۷. طالب = جيئن رهڻ. ۳۸. طالب = جيئن رهڻ. ۳۹. طالب = جيئن رهڻ. ۴۰. طالب = جيئن رهڻ. ۴۱. طالب = جيئن رهڻ. ۴۲. طالب = جيئن رهڻ. ۴۳. طالب = جيئن رهڻ. ۴۴. طالب = جيئن رهڻ. ۴۵. طالب = جيئن رهڻ. ۴۶. طالب = جيئن رهڻ. ۴۷. طالب = جيئن رهڻ. ۴۸. طالب = جيئن رهڻ. ۴۹. طالب = جيئن رهڻ. ۵۰. طالب = جيئن رهڻ. ۵۱. طالب = جيئن رهڻ. ۵۲. طالب = جيئن رهڻ. ۵۳. طالب = جيئن رهڻ. ۵۴. طالب = جيئن رهڻ. ۵۵. طالب = جيئن رهڻ. ۵۶. طالب = جيئن رهڻ. ۵۷. طالب = جيئن رهڻ. ۵۸. طالب = جيئن رهڻ. ۵۹. طالب = جيئن رهڻ. ۶۰. طالب = جيئن رهڻ. ۶۱. طالب = جيئن رهڻ. ۶۲. طالب = جيئن رهڻ. ۶۳. طالب = جيئن رهڻ. ۶۴. طالب = جيئن رهڻ. ۶۵. طالب = جيئن رهڻ. ۶۶. طالب = جيئن رهڻ. ۶۷. طالب = جيئن رهڻ. ۶۸. طالب = جيئن رهڻ. ۶۹. طالب = جيئن رهڻ. ۷۰. طالب = جيئن رهڻ. ۷۱. طالب = جيئن رهڻ. ۷۲. طالب = جيئن رهڻ. ۷۳. طالب = جيئن رهڻ. ۷۴. طالب = جيئن رهڻ. ۷۵. طالب = جيئن رهڻ. ۷۶. طالب = جيئن رهڻ. ۷۷. طالب = جيئن رهڻ. ۷۸. طالب = جيئن رهڻ. ۷۹. طالب = جيئن رهڻ. ۸۰. طالب = جيئن رهڻ. ۸۱. طالب = جيئن رهڻ. ۸۲. طالب = جيئن رهڻ. ۸۳. طالب = جيئن رهڻ. ۸۴. طالب = جيئن رهڻ. ۸۵. طالب = جيئن رهڻ. ۸۶. طالب = جيئن رهڻ. ۸۷. طالب = جيئن رهڻ. ۸۸. طالب = جيئن رهڻ. ۸۹. طالب = جيئن رهڻ. ۹۰. طالب = جيئن رهڻ. ۹۱. طالب = جيئن رهڻ. ۹۲. طالب = جيئن رهڻ. ۹۳. طالب = جيئن رهڻ. ۹۴. طالب = جيئن رهڻ. ۹۵. طالب = جيئن رهڻ. ۹۶. طالب = جيئن رهڻ. ۹۷. طالب = جيئن رهڻ. ۹۸. طالب = جيئن رهڻ. ۹۹. طالب = جيئن رهڻ. ۱۰۰. طالب = جيئن رهڻ.

واڻي

سڀڪا پريان ڪون پوڄي

نيه نيٺين، ڳڻ ڳالهيون
جا چتايو چت ۾، سڄڻ سا ٿو بجهي
لات جا لطيف جي، سڏ ٽنهن جو سڄي

داستان قريو

عالم آئون ساڻ، پڙو ٿو پير ڪري
پاڻ نه آهي ڄاڻ، مانڊريءَ منڊر پڳيڙو.

ڪيئن مائيندا من ۾، 'خودي' ۽ خدا
پن ٽارين جا، ڪا آهي هڪ مياڻ ۾!

آئون سين ان پار، گڏهن تان ڪونه پڻو
ان الله وتر يحب الوتر، نيئي بيائي پار
هيڪڙائيءَ وٽ هار، هنجئون جي 'هٿ' جون.

آئون اوريان جهل تون، چڏير 'پاڻ' پڇار

شرڪ ساڻ ستار، گهڻا گهاريو ڏينها.

پن بيائي سڀرين، 'پاڻان' اتي پل:
آئون اوري جهل، ته توکي رسي تو ڏئي.

توکي رسي تو ڏئي، جملوئي جمال
ڪونهي پڻو خيال، جي شرڪ شڪ وڃائين.

مون مون هين ۾ سڄي، مون کي مون جڳاءِ
مون هين جي ساڃاءِ، مون هين منجهان مون ٿي.

ڏسڻ ڏسين جي، ته همه کي حق چئين
شرڪ شڪ م ني، انڌا انهن ڳالهه ۾.

وڏي تان ان واٽ ۾ بيلپ 'بيائي'
آهي اونداهيءَ جو شرڪ سهائي
چئي چٽائي، الف جي عينڪ ۾.

واڻي. پوڄي = دلي محبت ڪري، مڃي ۽ بندگي ڪري. نيھ = بي انداز سوز ۽ درد واري محبت. نيٺين = اکين ۾. ڳڻ = پيار، ميناڇ، سهڻائي ۽ سچائي. ڳالهيون = ڳالهيون ۾. چتايو = سوچيو. چت ۾ = دل ۾. بجهي = ڄاڻي، پروڙي. لات = مٺي ٻولي، مٺي واڻي. سڏ = وڏو بلند آواز، شاه جي راڳ جو هڪ خاص اصطلاح. 'واڻي' جي ڳائڻ وقت، پهرين مٿي چوٽ واري چڪ (واڻي) جي ڳائڻ جاتي پاڳا آهن: ۱. سڏ ۲. ميان ۳. نڪيو، جن کي اسان 'سنڌي موسيقي جي مختصر تاريخ' ۾ کولي سمجهايو آهي. ۱-۳-د. عالم = سارو جهان. آئون = انايت، آيو، خودي، هستي. پڙو = تار ٿيو. پير ڪري = پاڻي جي وڏي تڪي وهڪري جو اصطلاح) گهرا ڪري، ڪن ڪري. 'پاڻ' نه آهي ڄاڻ = هر وجود ۾ جيڪو 'پاڻ' يا 'آيو' آهي، تنهن کي خود اها ڄاڻ ڪانهي. مانڊري = منڊر ڪندڙ، ڄاو ڪندڙ، طلسم ڪندڙ. منڊر = طلسم (جيڪو سمجهه منجهائي ڇڏي). ۲. مائيندا = ماڻهي سگهندا، سمائي سگهندا. خودي = پاڻو، آيو، انايت، پنهنجي هستي وارو غرور. مياڻ = تلوار کي سانڍي رکڻ لاءِ کوپو، ڪپ. ۳. ان پار = حق ۽ حقيقت واري هن طرف ڏانهن. ان الله وتر يحب الوتر = تحقيق الله هڪ آهي، ۽ هيڪڙائي کي پسند ڪري ٿو. هيڪڙائي = وحدانيت. هنجئون = اکين جي ڳوڙهن جو وهندڙ پاڻي، وهندڙ ڳوڙها. ۴. آئون = انايت، آيو، پاڻي وارو غرور اوريان، اورتي، حق حقيقت واري راه يا منزل کان اورتي. شرڪ ساڻ = دوئي يا بيائي سان گڏ. ستار = اي ستار، اي عيب ڏڪيندڙ مالڪ. ۶. جملوئي = سڀ مشاهدو، جملي حقيقت (يعني 'تون' ۽ 'تنهنجو ڏئي') جمال - سندس ئي (حقيقي محبوب جو، الله جو) جلوو ۽ جمال. شرڪ = اي شرڪ ڪندڙ! دوئي جو گمان رکندڙ! شڪ = شهبو، غير گمان. ۷. مون = آءُ آهيان وارو خيال. مون هين ۾ = منهنجي ئي اندر ۾. سڄي = سرجي، پيدا ٿي. جڳاءِ = مناسب آهي، جڳائي ٿي، ٺهي ٿي. مون هين جي ساڃاءِ = پنهنجو پاڻ کي سڃاڻڻ واري تميز. مون هين منجهان = منهنجي پنهنجي اندر مان. ۸. ڏسڻ = رڳو 'اک' سان نه پر 'دل' سان ڏسڻ، عارفانه نگاه سان ڏسڻ. همه کي = سڀ کي، سڀني شين کي. شڪ نيٺ = شڪ ڪرڻ. ۹. بيلپ = پن چئن جي رفاقت، سنگت، شراڪت. بيائي = هڪ بدران ٻن وجودن جو خيال. 'اونداهي' جو شرڪ = 'اونداهي' سان گڏ ان جي ضد (سهائي) کي ملائڻ. سهائي = چٽائي، روشنائي، اچو ڏينهن. 'الف' = (صورتخطي جي لحاظ سان) لفظ 'الله' جو پهريون حرف، (معنوي لحاظ سان) الله تعاليٰ جي وحدانيت، هيڪڙائي، توحيد واري حقيقت.

ان پَر ويچارو، ويجهو ناه وصال ڪي!

۱۶

مُنهُ تہ مُوسيٰ جهڙو، اندر ۾ اِبلِسُ
اهڙو خامرُ خبيثُ، گڏي ڪوہ نہ چڏين.

۱۷

مُنهُ تہ مُوسيٰ جهڙو، سيرتُ شيطاني
بازي بيراني، گڏي ڪوہ نہ چڏين.

۱۸

جان جان پَسين پاڻ ڪي، تان تان ناه سُجودُ
وِچائي وُجودُ، تَهان پوءِ تڪبيرُ چُئ.

۱۹

جان جان پَسين پاڻ ڪي، تان تان ناهِ نمازُ
سَپُ وِچائي سارُ، تَهان پوءِ تڪبيرُ چُئ.

۲۰

جَن وِچايو وُجودُ، 'فاني' ٿيڻا 'في الله' سان
نہ ٿن قِيامُ، نہ قعدو، نڪو ڪن سُجودُ
جِيلاہ ٿيڻا نابودُ، تِيلاہ رَسِئا بُودُ ڪي.

۲۱

'اَناعَبُدُ'، 'مَعْبودُ' تون، اِتِ شِرڪُ نڪو شڪُ
پِچارُون پرين جون مَحَبَتِين مَرڪُ
سو سِيوئي حَقُ، جَنهُ ۾ پَسُن پرين جو.

۱۰

بي شِرڪُ پائين پاڻ ڪي، عِيْنُ شِرڪِ اِيءُ
وِچائي وُجودُ ڪي پاڻان پاسي ٿي
هڏهن ڪونهي 'هيءُ'، 'هو' پُن ڪونهي 'هن' ري.

۱۱

آڏو جو اثبات ڪي سو شِرڪُ لاهي شڪُ
هئي جَنهُ ۾ حَقُ، تَنهُ 'نفي' جهڙو ناه ڪين.

۱۲

ان پَر نہ اِيماَنُ، جئن گِلِمي-گو ڪوئائين
دَغا تنهنجي دِل ۾، شِرڪُ ۽ شيطانُ
مُنهُ ۾ مُسلمانُ، اندرُ آڙُ آهيئن.

۱۳

ڪوڙو تون ڪُفرُ سين ڪافرُ مَ ڪوئا
هندو هڏ نہ آهيئن، جُڻيو تو نہ جُڳاءُ
تِلڪُ ٽني ڪي لاءِ، سَچا جي شِرڪُ سين.

۱۴

ڪافرُ ٿي تہ اُبَهيَن بابُ شَرعُ جا چڏ
مَنُ مُشرڪَن گڏ، تہ ويجهو ٿئين وصال ڪي.

۱۵

مُنهُ آهيَريان اُجرو، قَلبُ ۾ ڪارو
بَهران زيبُ زبانُ سين، دِل ۾ هَچارو

۱۰ بي شِرڪُ = شِرڪُ کان خالي (تہ مون ۾ شِرڪُ ڪونهي). عِيْنُ = هو بهو، پڪو پورو. وجودُ = پنهنجي 'وجود' وارو خيال. هڏهن = بالڪل، يقيني طور. ۱۱ آڏو = وچان، اڳيان. اثبات = حق ۽ حقيقت جو ثبوت، ذات حق جي تصديق. شِرڪُ = دُئي، ٻن وارو خيال. نفي = انڪار، ظاهري يا حقيقي وجود جو انڪار. ۱۲ آڙُ = حضرت ابراهيم نبي سڳوري جو پيءُ جيڪو بتن جو پوڄاري هو، بت پرست، ڪافر. ۱۳ جُڻيو = ڌرمي پوترتا جو سڳو جيڪو هر هندو گچيءَ ۾ پائي. تِلڪُ = نراڙ تي (سندر جو) گاڙهو ٽڪو. ۱۴ اُبَهيَن = تون بيهين، پيرن پر ٿين، اڳتي وڌين. باب = عنوان، پاڳا، فصل. شَرعُ = شريعت. مُشرڪَن = شِرڪُ وارن سان. وصال = محبوب سان ملڻ، مقصد تائين پهچڻ. ۱۵ آهيَريان (آهيَري، آنيهيَري، آنهيَري = آرسِي، آئينو) = آرسِيءَ کان، آئيني کان. قَلبُ ۾ ڪارو = اندر جو ڪارو. زيبُ = سهڻائي. ۱۶ موسيٰ = حضرت موسيٰ نبي سڳورو. اِبلِسُ = شيطان. خامرُ = ناقص، بيڪار. خبيثُ = بد، اندر جو پليت ۽ بچڙو. ۱۷ سيرت = عمل، ڪم، افعال، ڪردار. بازي = راند، ڪيڏ. بيراني = ويرانِي. (فارسي. بيروُن) بيروني = ٻاهرين گندن افعالن واري ڪيڏ، بيران ڪرڻ واري، ڀلائي ۽ برباد ڪرڻ واري. ۱۸ تڪبير چئ = نماز لاءِ 'الله اڪبر' (اوارِي تڪبير) چؤ. ۱۹ نماز = سجدي واري مقرر ٿيل عبادت. ساز = واچ. ۲۰ فاني ٿيڻا في الله ۾ = 'فنا في الله' واري درجي تي رسي. قِيامُ = نماز ۾ اُڀو ٿي بيهڻ. قاعدو = قعدو، نماز ۾ ويهڻ. نڪو ڪن سجود = نڪو سجدو ڪن. جِيلاہ = جنهن لاءِ، جنهن جي ڪري. نابود = هستي کان خالي ۽ فنا. بود = هئڻ واري دائمي حالت، بقا. ۲۱ انا عِبدُ = آءُ ٻانهو آهيان. مَعْبودُ = 'ٻانهپ' لائق دُئي، ٻانهپ جو سائين.

۲۲

نابوديءَ نيئي، عبدَ کي اعليٰ ڪئو
مُورَتَ ۾ مخفي ٿئا، صُورَتَ پڻ سيئي
گهي ايتَ ڪيئي، ڳالهه پريان جي ڳجهه جي.

۲۳

نڪا ابتدا عبدَ جي، نڪا انتها
جن سُڃاتو سڀرين، سي وڃڻ کي وٺا.

وائي

وَجَهَ مِنْجَه خَلِيلُ، اَنْدَرُ آزُرُ آهِي
سَدَ مَرِ گَرِ صَحَتَ جي، اِجان تون عَلِيلُ
مَنَه ۾ مُسلمانُ تون، قَلْبُ تان گَلِيلُ
نالو ناهِ نفاقُ جو، جَتِي رَبِ جَلِيلُ
وِثَرُ جي وصالَ ۾، دُويِ ناهِ دَلِيلُ

داستان چوٿون

۱

عاشقن الله جي مَحَبَتَ رَکِي مَن
سَندي سِگَ پرين، ٿن ۾ آهي ٿن کي.

۲

عِشَقُ جي اسبابَ کي پَرِ ۾ پُڇيائون
دارُون هِنَ دَرَدَ جو، ڏاڍو ڏسيائون

”آخِرُ وَالْعَصْرُ جو“ اِيهين اُتائون
تِهان پوءِ آئون، سِڪان ٿي سَلامَ کي.

۳

عاشقن الله جي سَدا وائي وات
”فَاذڪُرْنِي اذڪُرْکُمْ“ ٿن ۾ اها تات
اُني کي ڪنه ساڻ، سَچُ وِيلُ نه وِسري.

۴

عاشقن الله، ويروتارَ وُجُودَ ۾
آهَ ڪَريندي ساهَ ڪَڏهن ويندُن ڪَري.

۵

عاشقن الله جي وائي نقد وِڻي
سائي ڳالهه سَڻي، سوگهي رَڪيائون ساهِ سين.

۶

عاشقن آرامَ، ڪَڏهن تان ڪونه ڪئو
طعني ڪئا ٿمارَ حَبِيباڻي هيڪڙي.

۷

عاشق اِئن نه هُون، جئن تون سَجي اڱڙين
وِڃڻو دَرِ دوستن جي، رَتَ ڏيهائي رُون
بيءَ پَرِ ڪنه نه پُون، ماڪرَ مَحَبُوبَن سين.

۲۲. نابودي = نستي (پاڻ، خودي، هستي يا وجود وڃائڻ واري حالت). مخفي = لڪل، سميال. صورت پڻ سيئي = صورت ۾ پڻ سيئي آهن، سيئي ساڳي صورت ۾ پڻ آهن. ۲۳. ’عبد‘ جي نڪا ابتدا آهي ته نڪا انتها: (عبد وقت جي قيد کان بالاتر آهي): بندگي يا عبيديت جو وڏو شان آهي. هن بيت جي ٻنهي ستن جي آخر ۾ قافيا آهن پر هي بيت شاه صاحب کانئس اڳ واري سنڌي نظر جي روايت سان ملائي چيو آهي جو اهو تاريخي طور، تصوف ۾ سندس عبيديت واري فڪر تي شاهد آهي. وائي. وَجَهَ مِنْجَه = منهن ۾، ڏسڻ ۾، ظاهري نشانين ۾. خليل = خليل الله حضرت ابراهيم، نهايت سهڻو ۽ نيڪ. آزر حضرت ابراهيم جو پيءُ (جيڪو وڏو بت پرست هو)، مشرڪ، ڪافر. عليل = بيمار. ڪليل = ڪڙيل، مُڙيل، ڦريل، خراب نفاق = فرق، شڪ ۽ شرڪ. رب جليل = وڏي شان وارو پاڻهار. وِثَرُ = (ع). اڪي، اڪائي هيڪڙيائي، وحدت. واحد (ڌڻي) دليل = رهبر، سونهون. ۲-۴-۵. اسباب = ’سبب‘ جو جمع. اسباب = سبب، ڪارڻ. (سنڌي اصطلاح ۾ ’اسباب‘ گهڻيون گڏ انوڪيون شيون، گهڻو سامان، سڄو نظارو، عجب رنگ، عجب پيارو ۽ لقا. دارون = دوا. علاج. ڏاڍو = تمام ڪارگر، مجرب ۽ مفيد. ”آخر وَالْعَصْرُ جو“ (اهو سڄو فقرو جن محبوب طرفان سلامن اچڻ وارو آهي ۽ معنيٰ ته) صبر ڪر. ۳. ”فاذ ڪُرُونِي اذڪُرْکُمْ“ (قرآن شريف جي سورة بقره آيت ۱۵۲) = پوءِ مون کي ياد ڪريو ته آه اوهان کي ياد ڪريان. سات - ساعت، گهڙي. ۴. ويروتار = ۱. ويروئون تار، پاڻي جي چڙهندڙ وير کان به مٿي، تمام گهڻي، زوران زور. ۲. ويروئون تار: وير يا ويل کان وڌيڪ، ويلي وقت کان وڌ، ويران وڌ (عام مفهوم موجب: هر وقت، سدائين). ڪريندي = ڪندي. ۵. نقد - روڪڙي، پڪي پختي، يقيني، سچي سهڻي. ۶. طعنو = ڳالهه، گفتو، ٻول، ويڻ. تمام = پورو، ختم. حبيبائي = حبيب جي (طعني)، محبوبن جي (گفتي). ۷. سچي اڱڙين = ثابت عضون سان، سگهي لڳين، سچي لڳين. بي پر ڪنه = بي ڪنهن به ريت سان، بي ڪنهن به حيلي سان. پُون = پُون. ماڪر پُون = مقبول پُون، پسند پُون، مانائتا ٿين.

عشق نانگُ نَسَنگُ، خَبَرُ کاڌنِ کي پوي.

۱۳

محبتَ جي ميدانِ ۾، اچي پيرِ پياءَ
سِرُ وِڌن، ڏُرُ ڌارُ ڌَرُن، اِي سِينگارِ سَنداءِ
ڏيندا مُون ڏِئا، مَٿا مَعشوقن لَئي.

۱۴

محبتَ جي ميدانِ ۾، گر پڙاڏو پَٺَ
سِرُ سوريءَ، ڏُرُ ڪُنڀرين، مَتان ڪُچين ڪَٺَ
عشق نانگُ نِپَٽَ، خَبَرُ کاڌنِ کان پوي.

۱۵

محبتَ جي ميدانِ ۾، سِرُ جو سانگُ مَر ڪَر
لاهي سِرُ لَطيفُ چَٽِي، اڳِٿان دوستن ڏَر
وِڌين تان واہُ ٿين سَندي دوسان ڏَر
عشق نانگُ اَپَر، خَبَرُ کاڌنِ کان پوي.

۱۶

محبتَ جي ميدانِ ۾، سِرُ جو گر مَر سانگُ
سُوري سَپيرين جي، چڙهُ تہ ٿين چانگُ
عشق آهي نانگُ، خَبَرُ کاڌنِ کي پوي.

۸

جان عاشقُ مَٿيءَ ماسُ، تان دعويٰ گر مَر نِيهَ جي
سائو مُنہ، سُونہ گِٽِي، لَگَن چڏڻو لاسُ
ڏيئي تَن تپاسُ، پُڄُ پوءِ پريتو.

۹

جان عاشقُ مَٿي رَت، تان دعويٰ گري مَر نِيهَ جي
سائو مُنہ، سُونہ گِٽِي، سِڪَٽُ اِيءُ شَرَطُ
نہ کين گوڏَ گرَٽ، مَتان سِرُ سودا گري.

۱۰

اِجان تو مَنجها، ڪَڪُ چُٽِي رَت نِگري
مُنہ ۾ مَعشوقن جا ڪِئَن جُهَليندين گهءُ
سو تون ڪُڇاڙاءُ، سِڪَٽُ جون سَٿون ڪرين.

۱۱

مَحَبَتَ جي ميدانِ ۾، عاشقُ ٿِيءُ آچامُ
سامهَان سَل، سَيدُ چَٽِي، ڪَنده تيرُ تَمامُ
ڪهڄُ ڪو مَر ڪَلامُ، جَمَ دوستن ڏور ٿين.

۱۲

محبتَ جي ميدانِ ۾، رُڪَ جو آهي رَنگُ
ڪوڙين مَنجهاڻ ٿِي ڪو، اِيءُ نِباھي نَنگُ

۸. دعويٰ مَر ڪر = حُجت نہ ڪر. هام نہ هڻ. سائو منهن = رونق ۽ رت واري ڳاڙهاڻ کان خالي. سونه گِٽِي = مهاندي جي سهڻائي ختم ٿي. لَگَن = عضون. لاس = رطوبت، پاڻيٺ، پراءِ، ست. ڏيئي تن تپاس = ۱. تن کي تپسيو ڏيئي، جسر کي جهوري ڳاري. ۲. پنهنجو پاڻ کي آزمائي، مهميز ڏيئي. پُڄ = پڇاڻج، پڇا ڪج. پريتو = پرينءَ جو ناتو، عشق، محبت. ۹. نہ کين گوڏَ گرَٽ = هڙ ۾ کي کين هجيس. مَتان سر، مَٿي سر = سر جي مَتان، سر جي عيوض، سودا ڪري = ڏي وٺ ڪري، سر ڏيئي محبت وٺي. ۱۰. ڪَڪُ چُٽِي = ڪَڪُ جي چُٽُ سان، ڪَڪُ جي لَڳَن سان. گهءُ = گهڻا گهرا ڏک، زورائتا زخم. ڪُڇاڙاءُ، ڪُڇاڙا = ڇا جي ڪري، ڇا لا. ۱۱. ميدان = جنگ مقابلي يا آزمائش جي ڪشادي ايراضي. آچام = (اصل فارسي لفظ 'آماج' يا 'آماج' ۾ اُچار جي تبديل) = نشان جنهن کي تير هڻجن. سَل = تيرن جا آر پار زخم. تمام = پورو، ختم. ڪَلام = هاءِ هوءَ وارو گفتو، آه دانهن وارو لفظ. جَمَ (= جئن + م) = مَتان. ۱۲. رُڪَ جو = رڪ جي ترارين جو، قتل ٿيڻ ۽ سر ڏيڻ جو. رَنگَ = تماشو، لقاء. ڪوڙين (ڪوڙي = ويهه) ڪروڙن مان (ڪوڙ = ڪروڙ). نَنگَ = محبت جو گهاتو ۽ نازڪ ناتو. ۱۴. پڙاڏو = آواز جي موٽ واري گونج، گونجندڙ آواز. ڪر پڙاڏو پَٺَ = پٺَ کي پڙاڏو ڪر، محبت جي ميدان ۾ وڏي آواز سان پڌري پَٺَ ٻولائي هوڪو ڏي. ڪُنڀرين = ڪُنڀرن مَتان. مِچُ = مَتان. ڪَٺَ = ڌري جيترو، ڪجهه بہ ('فلاڻو ڪٺ بہ نہ ڪچيو' ڪج ۾ جتن جي ٻولي). نِپَٽَ = اهو پَٺَ جيڪو پَٽيو ڪيڙيو نہ ويو هجي، ناپٽ. نانگ نِپَٽَ = 'ناپٽ' زمين جو نانگ، اريچ جو زهريلو نانگ. ۱۵. سانگَ = سانگو، بچاءُ جو خيال. لاهي = ڪاٽي، وڌي. واہ ٿين = واہ جو ٿيڻ، سرخرو ٿيڻ. اَپَر = وڏو، شاهي، غير معمولي، نرالو. ۱۶. چانگُ = وڏو سورهيہ ۽ سر ڏيندڙ (چانگ قبيلي جو پهلوان).

۱۷

محبت جي ميدان ۾، رَڪن ڪانهي راند
معشوقن مهاند، لکين ليلائي مٿا.

۱۸

محبت جي ميدان ۾، رَڪن ڪانهي راند
حبيبَن هيڪاند، سگهن ٿيبي نه سيد چئي.

۱۹

عشق نه آهي راند، ته ڪي ڪنس ڳڙو
جيءُ جُسي ۽ جان جي، پڇي جو هيڪاند
سسي نيزي پاند، اُچل ته اڏه ٿئي.

۲۰

عاشق معشوقن جي وٺي ويهه ڳري
جر ورجي چڏين سندي دوست ڌري
ڏيندء پُڪي باجهه جي ويندء ٺپ ٿري
ساجن توءَ سري، آسان سري نه اُن ري.

۲۱

عاشق معشوقن جو وٺي ويهه سير
اچي پُچندئي پاڻهين، پرتان پري پير

پلان سَندو پير، رهبر ٿيندء راهه ۾.

۲۲

عاشق معشوقن جو، وٺي ويهه ڌر
پرين پُچندء پاڻهين، لهندء سار سَير
اُني جو اُتر، رهبر ٿيندء راهه ۾.

۲۳

عاشق معشوقن جو وٺي ويهه ڏڪاڻ
پُچ پيش پرين جي پُئيءَ وجهي پاڻ
ته تون ٿي سار، سدا هوئين سرخرو.

۲۴

عاشق معشوقن جو، وٺي ويهه گهٽ
جر ورجي چڏين محبت سندو مٿ
گري سر جو سٺ، پيچ ڪي پيالئون.

۲۵

عاشق معشوقن جو وٺي ويهه رند
پياريندء پاڻهين ميخاني جو مند
سر اُن جو سَڦرو سَڦڪ آهي سند
متان ڪڍين ڪنڌ، اوڏو ٿي اُن ڪي.

۱۷. رَڪ (جمع. رَڪ) = ڪنڌ ذهن، ڪنڌ فھر، جنهن تي ڪوبه اثر نه ٿئي، سگهو پر صفا بي اثر ۽ بي حس، طاقتور پر بي مروت ۽ بي لچر. راند = ڪيڏ، بازي، ڪيڏ جي مجال، عشق جي آزمائش واري ميدان ۾ بيهڻ جي جرات ۽ طاقت. رڪن ڪانهي راند = بي حس ۽ بي اثرن لاءِ ڪيڏ جي مجال ڪانهي، بازي لڳائڻ جي پيڻي ڪانهي. مهاند = مهند، آڏو، سامهون. ليلائي = ليلائيندي، زاريون نيزاريون ڪندي، مٿون ڪندي. ۱۸. سگهن = مغرورن ڪي، بي غم ٿلھن متارن ڪي. ۱۹. ڳڙو (ڳڙ + رو) = ڳڙدار منهن وارا، نئين بالغ وهيءَ وارا، ڪچي جواني وارا. جو = جيڪو. هيڪاند = هڪ. جائي ميلاپ، گڏ هئڻ واري حالت، يڪ وجودي، هئڻ ۽ حياتي. نيزي پاند = نيزي جي چنڊ تي، پالي ۾ تنگيل. اڏه ٿئي = اڏا ٿئي، سر جو حق اڏا ٿئي. ۲۰. ڳري = ڳلي، گهٽي معشوق جي. ورجي = ٽڪجي، بيزار ٿي. ڌري = ننڍڙو خاص در (محبوب جي اچ وڃ جو)، لنگهه. پُڪي = داڻا، ورج، پڙي (دوا جي). ٺپ = ڌڪ، زخم. سري = گهرج پوري ٿي، هر طرح جي آساني رهي ۽ ڪابه محتاجي نه رهي. ۲۱. سير = وات، گس. پير پري = قدر ڪئي، هلي اچي ڪري. پلان = (پلو جو جمع) پلن (خاص محاورو اتر-اڀرنديين ٿر جو). پير = صورت، تصور. رهبر = سونهن. راهه ۾ = منزل واري پنڌ ۾. سلوڪ ۽ طريقت ۾. ۲۲. وٺي ويهه ڌر = دروازو جهلي ويهي رهج، فقط سندس ئي سهارو وٺج. لهندء سار = سنڀار لهندء، پوئواري ڪندء، پرگهور ڪندء. سَير = وڏي ست صبر وارو، وڏو ڳرو، مٿيادار. اثر = قرب ۽ توجهه جو نتيجو، سار سنڀار جو تاثير. ۲۳. ڏڪاڻ (ع. ڏڪاڻ = ويهڻ جي جاء) جتي وڏو، لوهار، سونارو وغيره ڪاريگر روزانو ويهي ڪم ڪري، روزانو ويهڻ وارو ماڳ مرڪز (جتي محبوب هميشه اچي ويهي ٿو). پُئي وجهي = پوئتي اڇلائي، پري ڦٽو ڪري. پاڻ = پاڻهين، آءٌ ۽ آبيءَ وارو خيال (ته آءٌ به ڪا شيءِ آهيان). سرخرو = مانائتو، پيارو ۽ اعتبار وارو، پسند ۽ مقبول. ۲۴. گهٽ = لنگهڻ واري جاء، لنگهه. چڏين = تون چڏين. سر جو سٺ = سر جو سڌو. ۲۵. رند = پيچرو، گس، وات. ميخاني جو مند = محبت جي ميخاني وارو شراب، محبت جي نشي واري سُڪي. سرو = شراب. سَڦرو = سٺو. سَڦڪ = پيڻ ۾ ساڪرو يا تلخي وارو، يعني لذت. سنڌ = پورو سنڌيل، ڍڪي رکيل ۽ پڇايل. متان ڪڍين ڪنڌ = متان هتي پري ٿين، متان سر بچائڻ جو سانگو ڪرين.

ڪندا ڪانه اچل، مٿو ڏيندا مڃ ڪي.

۳۱

پُري پٽنگ آئيا، سُرِي سَهائي وٽ
ڪندا ڪانه گهٽ، مٿو ڏيندا مڃ ڪي.

۳۲

پُري پٽنگ آئيا، سُرِي سَهائي ساءِ
ڪندا ٻي نه ڪاءِ، مٿو ڏيندا مڃ ڪي.

۳۳

پٽنگ، رءُ رچنگ، آڳ پسي آئيا
اهي عبداللطيف چئي، گوري ڳايا
جيلا لئون لايو، مرن موئن ڪينڪي.

۳۴

چڙهڻو چڪاسن چاه، آڳ ٻرندي آيا
وهسن واڙي ڦل جئن مَحَبتي مڃ لاءِ
گامنڏن گئڻو، اجهائڻ اونداه
جن اندر ٻري باه، اِيءُ سڌ سڀڪا ان ڪي.

۲۶

پٽنگ چائين پاڻ ڪي، پسي مڃ مَر موٽ
سَهائيءَ سڀيرين جي گهڙ ته ٿين گهوٽ
اڃان تون اروڻ، گوري خبر نه لهين!

۲۷

پٽنگ چائين پاڻ ڪي، ته چيري پڻو جاڻي
تان تان تاڻج تاءِ ڏي، جان آڳ نه اجهائي
وسه وهائي، اٿ ته ڏجي عام ڪي.

۲۸

پٽنگ چائين پاڻ ڪي، ته اچي آڳ اجهاءِ
پڇڻ گهڻا پڇائيا، تون پڇڻ ڪي پڇاءِ
واقف ٿي وساءِ، اٿ ته ڏجي عام ڪي.

۲۹

پڇ پٽنگن ڪي، سنڌيون ڪامڻ خبرون
اڻيو وجهن آڳ ۾، جيءُ پنهنجا جي
چيري جني جي، لڳا نيزا نيه جا.

۳۰

پري پٽنگ آيا، سُرِي سَهائي جهل

۲۶. پٽنگ (جمع) پٽنگ = ڪنن وارا جيت (جيڪي باوجود گرمي جي، شمع يا بتي جي شعاع تي اڏامي اچن ۽ اچي باهه جي شعلي مٿان پاڻ هڻن، ڪرن جلن ۽ مرن: انهيءَ ڪري عام روايتي خيال ته هو باهه تي عاشق آهن). پروانا. (اصطلاح معنيٰ ۾) سڄا عاشق جيڪي محبوب مٿان اچي سر گهورين. سَهائي = سَهائي ۾، شعاع واري دائري ۾، حسن جي تجلي واري گهيري ۾. گهوٽ = سهڻي لباس ۽ سينگار وارو ونو. اروڻ = روت (= پڪل ماني) جو ضد، اڻ پڪل، ڪچو. کوري خبر = کوري جي خبر، باه جي ساڙڻ ۽ جلائڻ جي سڌ. ۲۷. چيري پڻو = چيري ۾ پڻو، ٻرندڙ باهه ۾ پڻو. تاڻج = پاڻ سڪ مان اڳتي ٿڃ. تاءِ ڏي = تنو ڏي، سيڪ ڏي (ٻرندڙ باهه ڏي). وسه = ويسه ڪر، يقين ڪر. وهائي = رات وهامي چڪي (۽ انهيءَ ڪري 'شمع' يا باهه به ڄاڻ اجهامي، پر تون باقي رهندين). اٿ، انت = آخر، پڇاڙي، راز. ۲۸. پڇڻ = ڄڻ، سڙڻ، پڇائيا = جلائيا، جلائي ختم ڪري ڇڏيا. واقف ٿي = ڄاڻو ٿي، راز جو ڄاڻندڙ ٿي. ۲۹. چيري جني جي = جن جي چيري ڪي، جگر ڪي. نيزا نيه جا = عشق جا پالا، باه جا آلا (جيڪي ڄڻ بره جا پالا آهن). ۳۰. سَهائي جهل = روشنيءَ جي آڌار تي، روشني وٽ، شمع جي شعاع وٽ ويجهو. ڪنڌ اچل = ڪنڌ جي اچل، سر جي قرباني. مٿو ڏيندا (اصطلاح: مٿو ڏيڻ) = يقيني طور پنهنجا مٿا گهوري ڏيندا، بار پنهنجي مٿي ڪندا، منهن ڏيندا. ۳۱. ڪندا ڪانه گهٽ = محبت ۾ قرباني ڏيڻ ۾ ڪابه ڪوتاهي ڪانه ڪندا. ۳۲. ساءِ = وڻندڙ خاصيت (لذت، محبت واري ميناڄ جي) ڪندا ٻي نه ڪاءِ = ٻي ڪابه ڳالهه ڪانه ڪندا، محبت ۾ سر قربان ڪرڻ واري ارادي تي قائم رهندا. ۳۳. رءُ = سڄو سربستو، بنا نقص جي. رچنگ ('پٽنگ' سان موزونيت جي لحاظ سان آندل) = رچيل، رچندڙ (عشق ۽ محبت ۾). ۳۴. چڪاسن، چڪاسين = چڪاس ڪن، چٽائين، جانچين، چڱيءَ طرح نهارين. چاه = آڳ. وهسن = خوشيءَ وچان ٽڙن ۽ بهڪن. واڙي = ولين ۽ پاڇين پوکيل خاص زمين جو ٽڪر (جيڪو آڳ ڪوه يا چشمي جي پاڻي تي اڪثر چيٽ ۾ پوکبو هو ۽ ڄڻ ناياب هو). واڙي ڦل = واڙيءَ جو ٽريل سهڻو گل. گامنڏن = ڪامڻ وارن، سڙڻ وارن. ڪئڻو = نفعو حاصل ڪيو. اجهائڻ اونداه = اجهامي ويلن لاءِ (روشني يا ڪاميابي ڪانهي) پر اونداهي آهي.

گلهنئون ڪاٿين، پُچن پوءِ پريٽو.

واٽي-۱

دل ماهي دي نال لوڪو
دل رانجهي دي نال لوڪو
مئن رانجهن دي رانجهن ميڏا
پئو سڀ ڪوڙو ٿوڪو
محبت جي ميدان ۾، سرُ وڌي ڪو ڪو

واٽي-۲

عشق ساجن دا لڳا مئن نون مائي!
بره ڊولڻ دا لڳا مئن نون مائي!
راتيان درد، ڏينهان درماندي، لوڪان گل نه ڪائي
مونڪي مرض ماريئو، سيٺن هٿ سگهائي
دارون هن درد جو، آهين يا الاهي!

داستان پنجون

سڪڻ ۽ سوري، ٻئي اکر هيڪڙي
ويهڻ وائڙين تي، ڪارڻ ضروري
پنهينءَ جي پوري، جيءَ ڏني ري نه جڙي.

۳۵

اچي اجهانيو آڳي، پتنگن سين پرواز
ڪامي خاک ٿيڻ جو اُني وٽ انداز
رمز پروڙيئون راز، چيري جي چييءَ جو.

۳۶

پتنگن پڻ ڪري، اچي اجهائي آڳ
ڪيئن ڪي قرب جي ڪا جا لڳي لاڳ
مري پڻا سڀ ماڳ، ڪامي گوري وچ ۾.

۳۷

پتنگن پڻ ڪيو، مڙڻا مٽي مڇ
پسي لَهس نه لڄڻا، سڙڻا مٽي سڄ
سندا گچين گچ، ويچارن وڃاڻيا.

۳۸

اصل عاشقن جو، سرُ نه سانڍڻ ڪم
سٿو سسيان ٿي اڳرو، سندو دوسان دم
هيءَ هڏو ۽ چم، پڪ پريان جيءَ نه پڙي.

۳۹

اصل عاشق پانهنجيون سسيون نه ساندين
لاهيو سرُ لطيف چئي، ساه سلهاڙيو ڏين

۳۵. سين پرواز = پرواز سين، پرواز جي طاقت سان، اڏام جي زور سان. خاک ٿيڻ جو = سڙي رک ٿيڻ جو، بالڪل ختم ٿيڻ جو. انداز = اندازو، تڪ تور. رمز پروڙيئون راز = رمز ۽ راز پروڙيئون. چيري جي چييءَ = باهه جي جڙ يا لات. ۳۶. پهه ڪري = گڏجي پڪو ارادو ڪري. ڪيئن (واحد: ڪيئنون) = سُرندڙ جيت يعني پتنگ (جيڪو ڪنهن نڪرڻ کان اڳ ڪيئنون هوندو آهي). لاڳ = لئون، ميٺ، لذت، چس. ڪا جا لڳي لاڳ = ڪا جا لاڳ لڳي، اهڙي ڪا عجب لئون لڳي. ۳۷. پتنگن پهه ڪيو = پروانن (جيتن) ارادو ڪيو، سچن عاشقن پڪو ارادو ڪيو. لَهس = چر يا ساڙو، باه جو سيڪ، نه لڄڻا = اصل جاءِ تان فرو هيڏانهن هوڏانهن نه چريا، نه هٽيا، فرو به پري نه ٿيا. مٽي سڄ = سچ جي مٿان، سچي عشق واري جذبي خاطر. سندا گچين گچ = گچين سندا گچ، پنهنجين گچين جا وڏا گترا ۽ گپل، پنهنجين سسين جا ٽڪرا. ۳۸. سرُ نه سانڍڻ = سر جو بچاءُ نه ڪرڻ، محبت ۾ سر کي قربان ڪرڻ کان نه بچائڻ. ڪم = دستور، شيو، وڙ. اڳرو = بها ۾ وڌيڪ، ملهه ۾ زياده، وڌيڪ قيمتي. دم = هڪ لمح محبوب جي ديدار جو، فرو وقت سڄڻ سان محبت جو. پڪ = هڪ ڦڙي محبت واري شراب جي (جيڪا پرين هٿان ملي، پاڻ پي باقي جيڪا بچائي ڏين). نه پڙي = برابر نه ٿئي، مٽ نه ٿئي. ۳۹. لاهيو سر = سر کي وڌي سلهاڙڻ = ساڳئي رسي ۾ گڏ ٻڌڻ (جانورن کي). واٽي-۱. ڪوڙو ٿوڪو = ڪوڙي شيء، ڪوڙا ٿوڪ. واٽي-۲. مائي = اي ماءُ! اي امان. بره = عشق. ڊولڻ = پيارو ڊول، پيارو دلبر. درماندي = بنهه ماندي، بالڪل بي حال. لوڪان = لوڪ کي، ماڻهن کي. سگهائي = صحت، چڱيلائي، دارون = علاج. يا الاهي = اي الله سائين. د-۵. سڪڻ = سڪ چڪ، سوز ۽ درد واري حالت، سچي سڪ. سوري = ڪنهن وڏي ڏوهاري کي اڳ موت جي سزا ڏيندا هئا ته ان کي سوريءَ تي چاڙهيندا هئا ۽ هڪ اونهي ڪڏ يا ڪوهه جي مٿان رکيل تختي تي ويهاريندا هئا جنهن جي هيٺان تري ۾ آيا پالا ڪتل هوندا هئا، يعني نيزن جي مثل تڪين چوٽين سان سينخون ڪتل هونديون هيون. تختي تي ويٺل مجرم نيٺ ننڊر سببان بي حال ٿي هيٺ ڪرندو هو ۽ پالن ۾ تنگجي ويندو هو. اکر هيڪڙي = هڪڙي اکر وارا، ساڳئي اکر وارا، پنهي ۾ ڪو فرق ڪونهي، (سور ۽ سختي جي لحاظ سان) ٻئي ساڳي ڳالهه. ڪارڻ ضروري = ضروري حيلو، لازمي ڪم (وائڙين تي ويهڻ يا وهڻ وارو)

۲

سُوريءَ سڏ ٿو، ڪا هلندي جيڏيون!
وڃڻ ٿن پڻو، نالو نيه ڳنهن جي.

۳

اُپي عاشقن کي سُوري سڏ ڪري:
”اٿي سڏ سرڪ جي، ته ڪڏهن مَ پيرُ پري
سڀي ڌار ڌري، پُڄ پوءِ پريٿو.“

۴

سُوري ٿي سينگار، اصل عاشقن جو
لڏا ڪين لطيف چئي، نيزي ٿا نروار
ڪسڻ جو قرار، اصل عاشقن سين.

۵

سُوري سينگاري، اصل عاشقن کي
لڏا ڪين لطيف چئي، ٿا نيزي نظاري
ڪوٺو ڪناري، اٿو چاڙهي ان کي.

۶

سُوري مٿي سين، ڪهڙي ليکي سَرا:
’جو لڏ لڳا نيٺ، ته سُوريان ٿي سيج ٿي‘.

۷

سُوريءَ چڙهن، سيج پسن، اِيءُ ڪم عاشقن
پاهون ڪين پسن، ساڻو هلن سامهان.

۸

سُوريءَ جي سڻو وار، ڏيهائون چنگ چڙهين
چم وڙجي چڏين، سڱڻ جي پچار
پرين پسين پار، نيه جڻائين نڱو.

۹

سڱڻ سڀوئي سور، محبت وڏو مامرو
’اٿي پهر ملور، ساعت نه سگهو چنڌرو‘.

۱۰

سڱ نه آهي سُري، ڪڻ پڙوي پير
ڪسڻ ڌاران ڪير، ڪري سڏ سڱڻ جي!

۱۱

ڪنه چيئي ته پاء، پير پريان جي پير
ئون سڱن جون سڻون ڪرين، سڻن سور سها
انگهن جيءُ آڙا، جان نالو ڳيڙءَ نيه جو.

۱۲

سڱڻ اِيءَ نه حد، چئن لڪڻو لياڪا پائين

۲. تن پڻو = انهن کي هڻو پڻو. ڳنهن جي = جيڪي نيه جو نالو وٺن ٿيون، دعويٰ ڪن ٿيون. ۳. سرڪ جي = محبت جي مٿي جي، عشق جي. ڪڏهن مَ = ڪو به سڏ، نه، ڌڙي جيترو به هٿ نه. ۴. لڏا = هڪيا، هٿيا، ڊنا. نيزي = نيزي تي، پالي تي، سُوري جي سيله تي. ٿا نروار = نڪري پترا ٿي آيا، سنڀري اچي سنوان سامهان ٿي بيٺا. ۵. سينگاري = سينگار بنجي، سونهن ٿي، سهڻي لڳي، نه. نيزي نظاري ٿا = سُوري جي نيزن ۽ پالن جي نظاري چڙهڻا، نيزن تي نروار ٿا، نيزن ۽ پالن جي سامهون ٿيا. ۶. سين = پيارا سڄڻ، سچا قربدار عاشق. ڪهڙي ليکي = ڪهڙي حساب سان، ڪهڙي ريت. سَرا (واحد ’سرو‘) = چاق، سهڻي روءِ رونق وارا. لڏ، لڏ، نيه، عشق، محبت ۾ محويت. لڏ لڳڻ، لڏ لڳڻ = محبت ۾ گرفتار ٿيڻ، عشق ۽ محبت ۾ لڳڻ (نيٺن جو). سُوريان سيج ٿي = سُوري مان قري سيج ٿي، سُوري بدران سيج ٿي. ۷. سيج پسن = سُوري کي سيج ڪري ڏسڻ ۽ ماڻڻ. پاهون، پانهون = پوئتي. ساڻو = گهڻ. سڻو، وڏي صبر وارا، صابرين (جيڪي اڄ بک سهن، ڏک جهلين دانهن نه ڪن، موت سامهان وڃن ۽ ڪين ڪجن). وڏي همت وارا. ۸. سڻو وار = سڻو پيرا. ڏيهائون، ڏيهائون، ڏيهائي = روز، هر روز، روزانو. چنگ = چنگل (ف)، پنجو سُوريءَ جو (سُوريءَ جو هيٺيون گهيرو جنهن ۾ اُپا بيٺل پالا). چنگ چڙهڻ = سُوري جي پالن تي تنگجڻ، سُرندي وانگر وڃي چڙهڻ، علي الاعلان سُوريءَ تي چڙهڻ. پچار = يڪي ورونه، لاڳيتي اڻ تن، مسلسل يادگيري. پار = اهڃاڻ، آثار. پرين جو پار = سڄڻ جو ساٿيه. محبوب جو ماڳ. نڱو = نڪتو، اسريو، پيدا ٿيو. ۹. مامرو = معاملو. وڏو مامرو = وڏو ڪشالو، وڏي ڳوري ڳالهه. ملور = ملول، غمگين، بيحال، بيمار. ساعت = لحظو، ڪن پلڪ، گهڙي ڪن. چنڌرو = جند، من، طبيعت. ۱۰. پير ڪڏ = قدر وڌاءِ، اڳتي هل. ڪسڻ = قتل ٿيڻ. ۱۱. پير پريان جي پير ۾ پاء = محبوبن جي جتيءَ ۾ پنهنجو پير وجهه، محبوبن واري واٽ وٺڻ جي هار هڻ. سڻن = سڄڻ، محبوبن. سور سها = سور سهاڻي، (پنهنجي عاشق کي) درد ۽ ايذاء ڏيڻ وڻي. انگهن = انگهن تي، سُوريءَ جي پالن تي. جيءُ آڙا = پنهنجي جند جان کي اٽڪاء، پنهنجو پاڻ کي ڦاساءِ ۽ تنگاء. نالو ڳيڙءَ نيه جو = عشق جو نالو ورتي، عاشق ٿيڻ جي هار هنيئي. ۱۲. حد = آخري دنگ، انتها. لڪڻو لياڪا پائين = لڪي لڪي اڳڻ تي جهاتيون پائين.

ڏکُ پريان جو ڏيل ۾، واڃت جئن وڃاءِ
سيخن ماءُ پڄاءِ، جان نالو گيڙءُ نيه جو.

۱۸

ڪاتي ڪونهي ڏوه ڳن وڍيندڙ هٿ ۾
پسڻو پر عجيب جي، لڄڻو وڃي لوه
عاشقن اندوه، سدا معشوقن جو.

۱۹

ڪاتي تڪيائي مڙ ٿي، مڙ مٺيائي هوءَ
مان ورمڻ توه، مون پريان جا هٿڙا.

۲۰

تو جني جي تات، تن پڻ آهي تنهنجي
”ڦاڙڪروني اڏڪرڪر“ ايءُ پڙوڙج بات
هٿ ڪاتي ڳڙ وات، پڇڻ پڙ پرين جي.

۲۱

ڪاتي جن گري، مان لڳو تن سين
محبَت جي ميدان ۾، وڃان پير پري
اڏيءَ سر ڌري، مان گهنڀر سڀرين.

پئي پريان جي نه ٿين مٿي اڳڻ اڏا!
ايءُ پڻ ڪوڙي سڌ، ڪلڻو ڪايو سمهين.

۱۳

ڄاڻي ٻجهي جن، توسين سورن سڄ ڪي
تون ڪئن سنڌيون تن، پر سين پڇارون ڪرين!

۱۴

جيڪي سڳڻ سڳ، نا ته پس سڳنديون
پاسي ٿئي مڙ لڳ، نيه نه سڃاڻن جي.

۱۵

جي تون سڳڻ سڳو، ڪاتيءَ پئي مڙ ڪنجه
سڀريان جي سور جو، ماڙهن ڏجي نه منجه
اندر ايءُ اهنج، سانڍج سڪائون ڪري.

۱۶

جان وڍين تان ويهه، اڻ- وڍيو تان واٽ ٿي
هيءُ ٿئي جو ڏيهه، ڪاتي جني هٿ ۾.

۱۷

پهرين ڪاتي پاء، پڇج پوءِ پريٽو

مٿي = صحن مٿي، سڄڻ جي اڳڻ تي. اڏ ٿيڻ = ٻه ٽڪر ٿيڻ، ٽڪرا ٽڪرا ٿيڻ، بي انتها محبت ۾ بيحال ٿي لڄڻ. ڪوڙي سڌ = ڪوڙي خواهش، اڃاڻي تمنا. ڪلڻو ڪايو سمهين = بنا ڪنهن ڳڻتي ۽ فڪر جي، وڏي خوشي مان مانيون ٽڪيون ڪائي آرام سان ننڊون پيو ڪرين. ۱۳. ڄاڻي ٻجهي = سوچي سمجهي. جن = محبوبين. سڄ ڪي = سڃيا، سامهون ڪيا، موڪليا. پڙسين = ڌارين سين، غيرن سين، ٻين سين، پڇارون ڪرين = ڳالهيون ڪرين، شڪايتون ڪرين. ۱۴. جيڪي = يا ته. تن جي پاسي، تن وٽ. لڳ = گوشو ڪري ويهه، اوڻ جهلي ويهه. نيه نه سڃاڻن جي = جيڪي عشق کي نه سڃاڻن، جن وٽ محبت جو قدر ٿي ڪونهي. ۱۵. ڪاتي پئي = ڪاتي پوندي، ڪاتي سان وڃڻ واري وقت. مڙ ڪنجهه = ايڏا، جي سببان ڊيل آواز ۾ دانھون نه ڪر. ماڙهن = ماڻهن کي. ڏجي نه منجهه = منجهه نه ڏجي، راز جي خبر نه ڏجي. اي اهنج = اهو درد، اهو سڄڻ جو ڏنل سور. سڪائون (واحد 'سکا') = مڃائون، باسون ('مڃتا' يا 'باس' به دل ۾ ڪبي آهي ته جيڪڏهن هيئن ٿيو ته هيءَ خيرات ڪندس). ۱۶. وڍين = تون وڍيو آهين، محبت جو گهايل آهين. اڻ- وڍيو = جي اڻ- وڍيو، جيڪڏهن تون اڃان (محبت ۾) وڍيل نه آهين، عشق جي آزمائش ۾ راس نه آهين. واٽ ٿي = يڪدم وات وٺ، يڪدم هتان روانو ٿي. ڏيهه = ملڪ، ماڳ. ۱۷. پريان جو ڏک = پرين جو درد، فراق ۾ محبوب جي سک ۽ وصال وارو درد. ڏيل = جسر، بت، جند. واڃت جئن = وڏي وڃي وانگر، گهنڊ وانگر. وڃاءُ = پُراو. ماه = ماس (پنهنجي جسر جو). گيڙءُ = گيڙو (گنهڻ مان) = ورتو. ۱۸. پر = ريت، حالت، نمونو، رسم. عظيم جي = سڀ کان وڏي جي، ۽ سدا وڏي جي (تلميح طور 'الله تعاليٰ جي'). لڄڻو وڃي = لڄڪيو وڃي. لوه = ڪاتي. اندوه = اوسيتو، فڪر، غم. ۱۹. تڪيائي = تڪي ٿي. مٺيائي = مڏيائي، مڏي ٿي. مان = ته من. ورمڻ = ويرم ڪن، ترسن، دير ڪن. توه = ته ڪر، ته پل، ته هوند. ۲۰. تات = هر وقت يادگيري، هر ويلي طلب. ڦاڙڪروني اڏڪرڪر = (قرآن شريف جي آيت: سوره بقره، آيت نمبر ۱۵۲) = (الله تعاليٰ طرفان ارشاد ته) ”پوءِ اوهين مونکي ياد ڪريو ته آءُ اوهان کي ياد ڪريان.“ اي بات = اها ڳالهه. ڳڙ وات = وات ۾ ڳڙ = زبان ۾ ميناڇ، منو ڳالهائڻ. ۲۱. جن گري = جن سان سدائين، جن وٽ هميشه موجود. مان = منهنجو. لڳ = عشق، نيه. اڏيءَ = اڏي، تي. مان = شال.

۲۲

اڳيان اڏين وٽ، پوين سر سنباهيا
ڪاٺ ته پوءِ قبول ۾، مڃڻ پانين گهٽ
مٿا مهين جا، پٽ نه پسين پٽ
گلاڙڪي هٿ، ڪسڻ جو ڪوپ وهي.

۲۳

مٿي وٽ مڙن، ته سڳهين سڌ ٿئي
سر ڏني سٺ جڙي، ته عاشق ايئن اچن
لڏا تي لڏن، مل مهانگا سڀرين.

۲۴

ناٿي ناه ڪو ڪين مل مهانگو منڌ

سنباهيج، سيد چئي، ڪاٺ ڪارڻ ڪنڌ
هيءُ ٿئي جو هنڌ، مٿن پاس مڙن جي.

۲۵

مل مهانگو قطرو، سڳڻ سعادت
اسان عبادت، نظر ناز پرين جو.

وائي

سڀريان جي سونه جي، ڳالهه ڪيئن نه وڃي!
وڃي در دوستن جي، سوريءَ سر سرهجي
عاشق انگهن چڙهئا، پٽو سڳو پڄي
پڄج پوءِ پريٽو، پهرين سر سنجي
عاقل ئي اوجھون ٿئا، پورو توه نه پڄي.

۲۲. اڳيان = اڳ وارا، جيڪي اڳي وڌي چڪا آهن. اڏي = ڪاٺ جو وڏو مضبوط ٽڪر جنهن تي گوشت يا مڇي وڍجي.
ڪاٺ = مٿو وڍ. پوءِ قبول ۾ = (محبوب جي) قبوليت ۾ داخل ٿئي. مڃڻ = متان. پانين = پائين، سمجهين، مهين (هت
جمع جي معنيٰ ۾) = سرويج عاشقن جا، وڏن سر گهور عاشقن جا. پٽ = پٽ تي، زمين تي (اڏي جي ڀرسان). ڪلاڻ،
ڪلال = (الف) (سنڌي اصطلاح) ڪنل جانورن جون ڪلون رڳيندڙ، ڪنلن جي ڪلن جو واپاري جنهن جي ڌنڌي جو مدار
ڪوس تي هجي. (ب) شراب چڪائيندڙ، سنڌيندڙ، رکندڙ، ونڊيندڙ. ڪوپ = مسلسل وڍ وڌان. سڄو وقت وڍ ٽڪڻ،
ڪپڻ ۽ ڪاٺ. ۲۳. سڌ ٿئي = سڪ ٿئي، تمنا ٿئي، خواهش ٿئي. سٺ جڙي = سودو ٺهي وڃي. ايئن اچن = ائين ئي بنا
هٻڪ جي هيڪاندا سارا هليا اچن، ڪئين عاشق (سر ڏيڻ لاءِ) اچي ڳڏ ٿين. لڏا = لکيا، ازل جي لکئي مطابق، پاڳ سان.
مل مهانگا = اهڙي وڏي قيمت وارا جو خريد ڪري ئي نه سگهجن. ۲۴. ناٿي ناه = ناٿي تي ملڻ وارو ناهي. ڪڪوه =
رنگين شراب. ڪين مله مهانگو = مله (واري حد) کان اڃان گهڻو وڌيڪ مهانگو آهي. مڌ = شراب (عشق جو)، سرو.
مٿن پاس = شراب جي وڏن مٿن وٽ. ۲۵. مل مهانگو = ڪنهن به قيمت کان وڌيڪ مهانگو، جيڪو مله وٺي نه
سگهجي. قطرو = هڪ ڦڙو (عشق جي شراب جو). نظر ڪرڻ (شفقت واري)، نهارڻ (باجه وارو)، ديدار. ناز پرين
جو = محبوب جو سهڻو ناز انداز. وائي: ڪئن نه وڃي = ڇو نه غوغاءُ ڪري، ڪيئن نه هلي. سرهجي = سر کي سوريءَ
سامهون ڪجي، سوريءَ تي اڇلائڻ لاءِ تيار ڪجي. انگهن = سوري جي انگهن تي، پالن تي. سنجي = سجي. سر سجي =
سر کي سوريءَ لاءِ تيار ڪري، قربانيءَ لاءِ محبوب آڏو پيش ڪري. اوجھون ٿئا = زليل ڀليل ٿيا، زلي ڀلي ويا، منجهي
ويا. پورو = اصل پڙهڻي = ”پورو ڪوه نه لهجي.“ شروع کان ئي هي ڪاتب جي غلطي آهي: صحيح پڙهڻي: ”پورو توه نه
پڄي.“ [سنڌي اصطلاح: پورو پڄڻ = گجهه ظاهر ٿيڻ، راز پترو ٿيڻ] پورو = گجهه، ڳوڙهو. توه = ته به. ته پڄي = ظاهر نه
ٿئي، نه کلي.

سُرِ يَمَن

سُرِ ڪلياڻ ۽ سُرِ يَمَن ۾، شاھ صاحب ڪن ٻين ڪردارن جي زباني ٻڌڻ پاڻ پنهنجي زباني پنهنجي 'حال' جو اظهار ڪيو آهي. 'سُرِ يَمَن' گهڻي ڀاڱي 'سُرِ ڪلياڻ' ۾ سمايل فڪر ۽ فھر جي تصديق ۽ ان جو وڌيڪ تفسير آهي. سُرِ ڪلياڻ ۾ عشق جي آزمائش، محبوب طرفان سختين، ۽ عاشق لاءِ سوز ۽ فراق جي صدمن بابت جيڪي اهڃاڻ ڏنل آهن تن جو سُرِ يَمَن ۾ وڌيڪ تفصيل آهي. سُرِ يَمَن جي پهرئين ۽ ٻئي داستان جو مکيه موضوع 'درد' آهي جيڪو انسان جي وجود ۽ نمود جي هڪ بنيادي حقيقت آهي. انسان جي درد واري ڪيفيت ازلي آهي، ڇاڪاڻ جو سندس روح فراق واري حالت ۾ آهي. مڪمل طور صحتمند ٿيڻ ۽ اعليٰ مقام تي پهچڻ لاءِ اول اهو ضروري آهي ته درد ۽ سوز جو احساس پيدا ٿئي. داستان ٽئين ۾، عشق ۾ آزمائش ۽ محبوب جي عاشق تي سختي جو ذڪر آهي، جنهن جي ابتدا سُرِ ڪلياڻ ۾ ٿيل آهي: عاشق کي نه رڳو اها سختي صبر سان سهڻي آهي، پر کيس پاڻ ۾ بي انتها محبت واري اها نفسياتي ڪيفيت پيدا ڪرڻي آهي جو هو سوز سختي کي فرحت ۽ راحت سمجهي. داستان چوٿين ۾ سوز ۽ فراق واري سختي جو وڌيڪ تفسير آهي. ان محبت واري مڃ جو ذڪر آهي جنهن ۾ سڄا عاشق (پتنگ) پنهنجو پاڻ اچي سڏين ٿا. ان محبت جي مڃ کي اڳڙين ۽ لوهارن جو ڪورو ڪري ڄاڻايل آهي. جنهن ۾ عاشق کي ڄڻو ۽ پڇڻو آهي ته جيئن سندس ڪٽ لهي صاف ٿئي ۽ هو محبوب سان ملڻ جهڙو ٿئي. داستان پنجين ۾ علم جي بنيادي توڙي آخري مقصد جي وضاحت ٿيل آهي. اهڙي تعليم ۽ تربيت جي ترغيب ڏنل آهي جنهن مان انسان علم جي روشني ۾، ڪل ڪائنات جي خالق ۾ پنهنجو يقين پختو ڪري. داستان ڇهين ۾ محبت جي ميخاني ۾ ميخواري ۽ مخموري جا اهڃاڻ ڏنل آهن. شاھ صاحب جي فڪر مطابق 'ننهن جي نشي' جا خاص الخاص رخ به آهن: هڪ محبوب طرفان ڏاڍائي ۽ سختي واري آزمائش ۾ صبر ۽ ان سان گڏ سوز ۽ فراق ۾ درد جي لذت، ٻيو محبوب طرفان ٻاجه ۽ مهر ۾ راحت. جيڪڏهن عاشق کي محبوب هٿان پيالو پيڻ ۽ سک جي سرڪي جي لذت وٺڻي آهي ته ان جي عيوض ۾ کيس سر ڏيڻو پوندو.

داستان پھريون

تون ڏيڻ، تون لاهين، تون- هين هادي رب
آهر ڏيڻ، تون لاهين، ڏاڙا! ڪي ڏڪندن.

٤
حبيب تون، طبيب تون، تون دارون ڪي دردن
تون ڏيڻ، تون لاهين، ڏاڙا! ڪي ڏڪندن
ٽڏ ڦڪيون فرق ڪن، جڏ امر ڪرين ان ڪي.

٥
جان ڪي ڪري طبيب، دارون هن درد جا
هڻو سي حبيب، اڪوڙو اڏ ڪري.

٦
پاڻهي هڪار، مون ڪي پڇڻو سڄڻين

١
حبيب تون، طبيب تون، تون درد جي دوا:
جانب منهنجي جيءَ ۾، آزار جا انوا
صاحب! ڏئين شفا، ميان! مريضن ڪي.

٢
حبيب تون، طبيب تون، تون درد جو دارون
دوا منهنجي دل ڪي، تنهنجيون توارون
گريان تي ڪارون، جئن پڪي پئئون نه ٿئي.

٣
حبيب تون، طبيب تون، تون- هين ڏرڻ ڏرب

- د-١. حبيب= پيارو پرين. جانب= اي پيارا جاني، اي محبوب. انوا= [انواع (عربي. نوع، جمع انواع)] قسم، نمونا. تو، جمع انوا= طبعي حالتون. ٢. دارون= دوا، پڪي. توارون (واحد. توار)= ذکر جا آلاپ، آلاپ وارا سڏ. تي= انهيءَ ڪري، انهيءَ سببان. ڪارون= حيلي لاءِ دانهون، مهر ۽ مدد لاءِ سڏ ۽ التجائون. پڪي= دوا. ٣. ڏرڻ= جيڪي بيماري، ۾ هيٺا ٿي ڊرهي پيا. ڊرب، ڊرپ= دوا، پڪي آهر= مونکي آهي. وارڻو= ورائي، وري آڻي. ويڄ= طبيب. ٤. ڏاڙا= اي ڏاڙا. ڪي ڏڪندن= ڏڪندڙن ڪي، دردن سورن ڪي. ڦڪيون= پڪيون، دوائون. جڏ امر ڪرين= اي مالڪ، جڏهن تون حڪم ڪرين. ٥. دارون= ڊرپ، دوائون، علاج (هت معنيٰ) درد، زخمن ۽ گهاون جون لڀيون پٽيون. هڻو= پنهنجو هٿ هڻيو، فوراً چڪيو، جهليو. ٦. پاڻهي= پاڻهه مان. سڄڻين (جمع) جو صيغو احترام طور) وڏي شان واري سڄڻ سائين.

سوئي مون مهي، سوئي راحت روح جي
۱۲

گهي سو گر لهي، ڪوئي سو قريب
اها عادت سڪو هر زمان حبيب
نچي سو طيب، سوئي راحت روح جي
۱۳

رهي اچي رائي، تن وايوڙين وٽ
جن کي سور سرير ۾، گهٽ منجهارا گهاٽ
لڪائي لوڪا، پاڻهين ٻڌن پٽيون
۱۴

سر جدا، ڏڙ ڌار، دوڳ جني جا ڊيگ ۾
سي مرگن پچار، هڪيا جن جي هٿ ۾
۱۵

ڊيگين دوڳ گڙهن، جت گڙهيءَ گڙڪو نه لهي
تتي طيبين، چاڪ چڪندا ڇڏيا
۱۶

اڄ پڻ دانهو ڏانه، وايوڙڪيءَ منهن
ويج ورائي پانه، چوري چاڪ ٺهاريئا.

”آلست بر بگر“ چيائون جنه وار
سندي سور ڪنار، تن ٿڌهانڪون نه لهي.
۷

پابوهيو پڇن، ڪٿي هٿ حبيب جو
نيزي هيٺان نيه جي، پاسي پاڻ نه گن
عاشق اجل سامهان، انچي گات اچن
ڪسڻ قرب جن، مرڻ تن مشاهدو.

۸
ڪوئي گهي سرين، ڪوئي گهڻ ساڻ
نيزي هيٺان نيه جي، پاسي گر م پاڻ
جل وڃائي ڄاڻو، عاشق اجل سامهون.

۹
ڪوئي ڪرڻ قربن جو، عين ٿوڻ آه
اڻي الڻي ڳالهڙي، سڪ ورندي ساه
هڏ م لاه، چڻ گنڍڻ ان جو.
۱۰

شهر سان گر- گهرا، گر لهن تان گهن
سوئي مون مهن، سيئي راحت روح جي.
۱۱

شاهي سو گر لهي، ڪوئي سو گهي

آلست بر بگر (رب جو روحن کان سوال) = چا آءِ اوهان جو رب (مالڪ ۽ پاڻهين) ناهيان؟ روحن جو جواب ”قالوا بلي“، چيائون هائو (قرآن حڪيم: سوره ۷، آيت ۱۷۲) چيائون (جمع جو صيغو ادب ۽ احترام طور) = وڏي شان واري سائين چيو. جنه وار = جنهن ويل. سور ڪنار = ڦٽ جي چوڌاري سوچ ۽ سور واري وٽ جنهن ۾ سخت سور جو احساس ٿئي، ڦٽ يا زخمر جي چوڌاري سور واري ڳاڙهي ڪنار. ۷. پابوهيو = خوشي ۽ پيار مان. پڇن = عاشق ٿا پڇن. هٿ = حبيب جو هٿ جنهن سان نيزو ٿو هڻي. نيزي هيٺان نيه جي = نيه جي نيزي هيٺان. اجل = موت. انچي گات = اوچي گات سان، وڏي ڪر سان. قرب = محبوب سان ويجهائي. ڪسڻ قرب جن = جن لاءِ ڪسڻ قرب برابر آهي. مشاهدو = ديدار محبوب جو. مرڻ تن مشاهدو = تن لاءِ موت محبوب جي ديدار برابر آهي. ۸. ڪوئي (پهريون) = سڏي، سڏ ڪري. ڪوئي (ٻيو) = سڏي پنهنجو ڪري، گهرائي پنهنجي قرب ۾ آڻي. ڪهڻ ساڻ = ڪهڻ شرط، ڪهندي ئي. ۹. ڳالهڙي = مار، اشارو. سڪ = پڇ ۽ سمجهه، حقيقت کي پوريءَ طرح سمجهه. آسر = اميد (محبوبن جي مهر ۽ قرب جي). ۱۰. گر = گهرا = خبر لهندڙ، خبر چار جي گهر ڪندڙ. ڪر لهن = جيڪڏهن همدردي ڪن ۽ حال پڇن. مون مهن = مونکي مهن (مهن = مسائن، منو ڪرڻ، سخت مجبوري ۾ مبتلا ڪرڻ). ۱۱. گر لهي = همدردي ڪري حال پڇي. ۱۲. تچي = وڌي. ۱۳. وايوڙين = محبت جي گهايلن، عشق جي ڦٽيلن. سرير ۾ = جسر ۾، جان ۾. گهٽ منجهارا گهاٽ = اونھون اندر ۾ زخمر. ۱۴. دوڳ = گوشت جا وڏا ٿلها ٽڪر، ڏنگ = سي = سچا عاشق. مر = پل تہ. ۱۵. ڪڙهي = رڌڻ لاءِ تامي جي وڏي شاهي ڪڙهي، ڪڙهي. ڪڙڪو = ڪڙهي ۾ وڏي شاهي ڪڙهي لڳڻ سببان وڃي وارو آواز، واڃت. چاڪ (واحد) = چاڪ، چيڪ، چير، زخمن جا گهاٽ. ۱۶. وايوڙڪي = وايوڙن جي، وڍيلن جي. منهنين = ننڍڙو منهن، وايوڙڪي منهنين = حقيقي محبت ۾، گهايلن جي ديري ۾. چوري = زخمن کي زور ڏيئي، ڦٽن کي سوتري صاف ڪري. چاڪ ٺهاريئا = چڪندڙ ڦٽ ۽ زخمر (علاج خاطر) جانچي ڏنا.

ڪنہ جنہ ڏک ڏسائيا، لئين ڪين جهڻڪ
ان پلاريءَ پڻڪ، هيڪر حُصوري ڪئا.

٢٣

آيل! آن نه وسهان، هنجھون جي هارين
اٿڻو آب اکين ۾، ڏيهه ڪي ڏيڪارين
سجڻ جي سارين، سي نه رُون نه چُون ڪين.

٢٤

اگهي اگهائي، رنج پريان ڪي رسڻو
چگير چگائي، سورانگهي سوريءَ تان.

٢٥

هو جي منجهها هيچ، وهر پريان جي وڍڻا
پڪي ڏيئي تن ڪي، ڪوه گرندا ويچ
نڪا پچ نه پيچ، پست ڌاران پرينءَ جي.

٢٦

وڍي جن وڍياس، وري ويچ ٿي سي ٿئا
پرت ٻڌائون پٽيون، رُوح گڻائون راس
هنيڙا ٿني پاس، گهار ته گهايل نه ٿين.

٢٧

ويجن ويئي ٿي، دوست پيهي ڌر آڻيو
صحت جي سرير ۾ گل ڪڙين پيئي
پيڙ پري ويئي، اچڻ ساڻ عجيب جي.

١٧

اڄ پڻ ڪنجهو ڪنجه، واڍوڙڪي منهن
جو پڻ پيڻ سنجھ، ته هوءَ پنيون هوءَ پٽيون.

١٨

ويچارا واڍوڙ، سدا شاڪر سور تي
تائين مٿي توڙ، اوري ڪن نه آسرو.

١٩

سدا آهي سور جي واڍوڙن وائي
جيڪا اٿن من ۾ سلن نه سائي
اوڙڪ اهاڻي، گوليئو ڏسن ڳالهڙي.

٢٠

سگهن سڌ نه سور جي، ته گهايل ڪيئن گهارين
پڻ پاسو پٽ تان، وڍيل نه وارين
پر ۾ پڇي پرينءَ ڪي، هئي هنجھون هارين
سجڻ جي سارين، سي نه رُون نه چُون ڪين.

٢١

سگهن سڌ نه سور جي، ٿا رڻڪن رنجوري
پڻ آهن پٽ ۾، مٿن ماموري
لڳين لئون لطيف چئي، سدا جي سوري
پرت جن پوري، تن رويو واهي رائي.

٢٢

سدا آهي سور جي، رنجورن رڻڪ

١٧. ڪنجهو ڪنجه = ڪنجه ۽ ڪنجه، سور واري چنگهو چنگه. سنجھ = سج لٿي جي مهل. هوءَ پنيون = اهي ساڳيون (ڦٽن جي مٿان رکڻ واريون) لڳيون. هوءَ پٽيون = اهي ساڳيون (ڦٽن جي مٿان ٻڌڻ واريون ڪپڙي جون) پٽيون. ١٨. تائين = تائين = ڪاهين، چڪين، هلن. مٿي توڙ = بالڪل توڙ تائين. اوري = اوريئي منزل مقصود کان اوريان. ١٩. وائي = زبان تي ڳالهه ۽ پچار، ذڪر ۽ يادگيري. من ۾ = دل ۾، اندر ۾. سلن نه = پتري نه ڪن. اوڙڪ = آخرڪار، نڌان، انت، جڏهن تڏهن ڳالهڙي = اها راز واري خاص ڳالهه. ٢٠. وڍيل = گهايل. پر ۾ = پنهنجيءَ ۾، ماڻ ۽ صبر ۾. ٢١. رڻڪن = سور ۾ ڪنجهن، آهن ڪن رنجوري = جن کي درد آهي، درد جا ماريل. مٿن ماموري = مٿن غشي طاري. سدا جي سوري = سدائين سور واري حالت ۾. پوري = پڪي. ٢١. رنجورن = دردمندن. رڻڪ = رڻ ۽ درد جي دانهن جو هلڪو مسلسل آواز. ڏسائيا = زور سان ڏنگيا، سور جي سخت زوردار سوتن ساڻا ڪيا. جهڻڪ = دانهن ۽ جهوري پڻڪ = سور سببان رڻ ۽ دانهن ڪرڻ وارو هلڪو مگر مسلسل آواز. حُصوري ڪئا = حقيقي محبوب جي حاضري ۾ آندا. ٢٣. هنجھ = اک جي ٿري مان هر وقت سمندڙ پاڻي. ٢٤. اگهي اگهائي = ناچاڻي قبول پئي. چگير چگائي = چڱائي حاصل ڪير. سورانگهي، مٿان لنگهي. ٢٥. هو جي = اهي عاشق. وهر پريان جي = محبوب جي خيال ۾. پچ = بالڪل پتري رڻ، پنگ. پيچ = ١. (لاڙ ۽ ڪچ ۾ جتن جي ٻولي) رڻ، (حڪيمن وٽ) ڪانجهي. ٢. ستي جيڪا پياري وڃي، پيڻ جي دوا. ٢٦. وڍياس = مون کي وڌيو. پرت = پرت جون، پيار جون. پرت - پرت جون، پرت سان. هنيڙا = اي هنيڙا! اي من! ته گهايل نه ٿين = ته نه وڍجين. ٢٧. سرير ۾ = بدن ۾، بت ۾. گل ڪڙين پيئي = ١. ڪڙين کي خبر پئي: ڦٽن جيڪي ڪڙيون ٻڌيون هيون تن کي خبر پئي. ٢. ڪڙين ذريعي خبر پئي، خود مريض کي زخمن جي پرچڻ ۽ ڪڙين جي پڪي ٿيڻ ذريعي سترندڙ صحت جو احساس ٿيو (خبر پئي). پيڙ = پيڙا، سور جي سختي. آزار.

۲۸

ڪارائيان ڦريب، ونين-ئون ويجهو گهڻو
دارون سڀ درد ڪي، طبع جو طبيب
ايهي حال حبيب، ساهان اوڏو سڀرين.

وائي

ورسڻا ويڃ ويچارا، ڀليا ويڃ ويچارا
دل ۾ درد پرين جو
من ۾ مرض پرين جو

اٿيو ويجا، م رهو، وڃو ڌڙپ گڻي
اٿيو ويجا، م رهو، گڻو ڌڙپ ٽمارا
ڀڳي ڏيندا ٻاجه جي، آيا سور ڏڻي
ڀڳي ڏيندا ٻاجه جي، آيا جيءَ چيارا.

داستان ٻيو

۱

جان جان ناه ضرور، تان تان طبيب ناه ڪو
جُه سو سرڻو سور، ته ڪر ويڃ ور پڻو.

۲

سور جڻي ڪي سرڻو، سري ٿن صحت
مڻي مڻي، آهي عاشقن ڪي.

۳

اٿياري، اٿي وٺا، منجهان مون آزار
حبيب ٿي هڻي وٺا، پيڙا جي پڇار

طبيب توار، هڏ نه وڻي هاڻ مون.

۴

اور ڏگندو او ٿي هادي جڻه حبيب
تر ثقاوت نه ڪري ٿنه ڪي ڪو طبيب
رهڻا رقيب، ساڻر آهي سڀرين.

۵

ساڻر صحت سڀرين، آهي نه آزار
مجلس وير منو ٿي، ڪاٽيندي ڦهار
خنجر ٿنه خوب هڻي، جڻه سين ٿي يار
ساجن مون ستار، سوجهي رڳون ساه جون.

۶

رڳون ٿيون رباب، وڃن ويل سڀگهين
لڃن، ڪڇن نه پڻو جانب ري جواب
سوئي سنڌي سڀرين، ڪيس جڻه ڪباب
سوئي عين عذاب، سوئي راحت روح جي.

۷

انڌا اونڌا ويڃ! گل ڪڇاڙا ڪاٺين
اسان ڏگندو ڏيل ۾، ٿون پيارين پيڇ
سوري جڻي سڀرين، مرڻ ٿن مشاهدو.

۸

ٿن طبيب نه تون، سڏ نه لهين سور جي
ڍڪ پنهنجا ڌڙا، گڏ گڻي ۾ پون
ڪاڻه گهرجي مون، حياتي هوئن ري.

۲۸. ڪارائيان = ڪارائي ڪان، ڪاراڻ ڪان، اک جي تاري جي ڪاراڻ واري گهيري ڪان. ونين-ئون = ونين ڪان، اک جي تاري جي ماڻڪين ڪان. طبع = طبيعت جو، جان ۽ جسم جي سرشت جو. وائي. ورسڻا = پليا = گمراه ٿيا. ويچارا = ٿورو ڄاڻندڙ. ٽمارا = اوهان جا. ۱-۲.۵. سرڻو = پلڻ پيو. ور پڻو = ور ۾ پڻو، ور چڙهيو، منهن پڻو. ۳. اٿياري آزار = سور جاڳائي. هڻي وٺا = لڳائي ويا. پڇار = ورڙهه، جهوري. ۴. اور = رواجي ڪان وڌيڪ، حد ڪان زياده. رقيب = چوڪسي ڪندڙ، مٿان نظرداري ڪندڙ، چاري. ۵. مجلس وير = راضي ٿي ملڻ ۽ گڏ ويهڻ وقت. ڪاٽيندي = ويڻ وقت، ڌڪ هڻڻ ۽ گهائڻ وقت. خوب هڻي = ٺاهي هڻي. ستار (عربي) = ڍڪيندڙ (سنڌي) وڏو مهربان ۽ ڏاتار. ساه جون رڳون سوجهڻ = ڦٽڪندڙ جانورن جون ساه واريون رڳون سوتي آڏي جهلي هٿيڪيون ڪري وڌي چڻڻ (ته ڦٽڪي نه ۽ آزار ڪان آڇو ٿي ذبح ٿي وڃي). ۶. رباب = هڪ ساز جو نالو. لڃن = ڦٽڪن (درد ۾ عاشق). جانب ري = محبوب ڪان سواءِ جواب = اهو جواب جيڪو ايندڙ ٻن ستن ۾ آهي. سنڌ = سنڌ ملائڻ، ڦاٽل، پڳل، چيريل (عضوي، ڪپڙي وغيره) ڪي جوڙڻ. ڪباب = گترا گترا، ٽڪر ٽڪر. ۷. انڌا اوڏا = اي عقل جا انڌا ۽ رت جا اونڌا. ڏيل ۾ = بت ۾، جان ۾، اندر دل ۾. جني سڀ = جن ڪي سڀ = جن ڪي سڀ برابر آهي. مشاهدو = ڪيل، رڻشو، تماشو، عجب لقاء. ۸. تن = بت ۽ جسم. تن طبيب = جند جان جو طبيب. ڍڪ = ٻڌ ۽ سانڍ، ڪڻ ۽ پور. ڪڏ ڪڏي ۾ پون = زمين ۾ ڪڏ ڪڏي (پور). هوتن = وڏي شان وارو محبوب ۽ پيارو پرين.

٩

هارئا ويڃ! مياس، سڌ نه لهين سور جي
پريان کي چوندياس، ته ترس طبيبن ڇڏيو.

١٠

گنيس گويجن، تن طبيب نه گڏا
ڏيئي ڏنڀ ڏڏن، پاڻان ڏيل ڏکوئيو.

١١

کوماڻا گڙيون گري، چاڪ اڀرنام
واري ويڃ ڏنام، ڏنڀ ڏکندي سامهان.

١٢

طنبو طبيبن، آڻي اڳڻ ڪوڙا
دارون هن درد کي، ڦڪيون فرق نه گن
ورچئو ويڃ وڃن، سڌ نه پيڻ سور جي.

١٣

ايريندڙا نه اي، جي مون کي ڏنا سڄڻين
هارئا ٿئي تي، ويڃ وڃاء م ڊريڙا.

١٤

ويڃ وڃاء م ڊريڙا، گندا ڪونه فرق
مون کي ٿئا مرڪ، مون پريان جا ڏکڙا.

١٥

ويڃ وڃائون ڇڏ، توکي سڌ نه سور جي
آنديئي جي اڳهن لئي، سي گوريون گورين گڏ
سوئي صاحب سڌ، جو پرکا لهي پيڙ جي.

١٦

دارين دنيا ڪارڻ ڊريون، تن جوئون نه طبيب
ايندو اڄ عجيب، شادي ڏيندو صحت جي.

١٧

ويجن سين وائيء پڻا، ڪري نه ڪيائون
جي پند پارنائون، ته سگهائي سگها ٿئا.

١٨

ٿڙي طبيبن، گهايل گهران گڏو
چڪا چاڪ چيهون گري، گڙيون مور نه گن
دوس ڏرسن تنهنجي، وڏو نار ٿين
ورچئو ويڃ وڃن، آء پرين ته ابهان.

١٩

آهي گهڻو اڳهن جو ترس طبيبن
ڪئو وس ويجن، تان ڪريء ري ڪين ٿئي.

٢٠

اڳها ئي سگها ٿئا، جي وينا وٽ ويجن
ته ترسي طبيبن، چيني هوند چگا ڪئا.

٢١

پاڙي ويڃ هٿام، تان مون مور نه پڇا
تيلاهين پٿام، موريسر اکين ۾.

٢٢

هارئا تو هري، ڪڇ ڪايا سين ڪئو
ڪيئي جي ڪري، ته ٿون ٿوانو ٿين.

٩. هارئا ويڃ= اي هاريل (شڪست خورده) طبيب. ١٠. ڏيل ڏکوئيو= منهنجي جسر کي ڏکيو. ١١. چاڪ= چڪندڙ ڦٽ
ڏکندو= آزار واري جاء. ڏکندي سامهان= آزار واري جاء وٽان. ١٢. ورچئو= ڪڪ ٿي، ٽڪجي. ١٣. ايريندڙا= ايريندڙ،
ورندڙ (ڦٽ). ١٤. ٿئا مرڪ= مرڪ ٿئا. ١٥. ويچائون (ويچائي جو جمع)= طبائون، علاج ۽ جيلا پرڪا= جانچ، سڌ، پيڙ=
سور، درد. ١٦. دارين= تون ٺاهين ۽ رکين. دنيا ڪارڻ= دنياوي طمع خاطر. ڊريون (هينين لاڙ ۽ ڪڇ جي ٻولي وارو
اچار)= ڊريون، ڊرين (جڙين ٻوٽين) واريون ٻڪيون سٽيون. ١٧. وائي: پڻا= آڏا سوال جواب ڪيا (مريضن). پند=
نصيحت. پارنائون= پوري ڪيائون. ١٨. چيهون ڪري= ڦٽي ڦاٽي چير ڪري. ڏڪ، ڏڪن وارا زخم، گهاو وڏو
نار ٿين= ٿين تي نار وڏو. ابهان= آڻي اڳوڻيان (بيماري جي بستري تان). ١٩. ڪري= رک، پرهيز. ٢٠. اڳها ئي= اڳها به
هوند. سگها ٿيا= صحتمند ٿيا. جي وينا وٽ ويجن= جي طبيبن وٽ صبر ڪري وينا ترسي= رحم پئي. چيني= وڏي
ڌيان ۽ غور سان علاج ڪري. ٢١. موريسر= اکين جي بيماري، 'پڙوار'. ٢١. هارئا= اي اڀوجھ، اي موڙهل. تو هري= تو
هر شيء کائڻ تي پاڻ کي هيرائي، جيڪي شيون نه کائڻ کپن ها سي کائي. ڪڇ= خراب پڇ (جنهن مان سولي جند نه
چئي). ڪايا= جسر، بدن، سرير. ڪياسين ڪڇ ڪئو= بدن کي ڪڇ لاتو.

۲۳

ويج مَر پُڪي ڏي، مَرُ چڱيائي مَرُ ٿيان
سجڻ مان اچي، گر- لاهو ٿي ڪڏهين.

۲۴

هئين ويجهن وٽ، ٿون ڪئن جيءُ جڏو ٿين
سرُ ڏيئي ۾ سَت، ڪو نه ڪيئي ڊرپڙا!

۲۵

ويهڻ ويجهن وٽ، سڪين ته سگهو ٿين
اڳين عادت مٽ، ته اڳها! عاجز نه ٿين.

۲۶

ٿرسُ طبيبن جو، جڏن ڪئو نه جات
جو ويجهن جي وات، دارونشان ٿنه دور ٿئا.

۲۷

بشي سور طبيب، جني سورن سج ڪي
جاد لکنو هت لطيف چئي، سوئي ڪن قريب
جي نوازنا نصيب، دارونءَ سي درست ڪئا.

۲۸

اڳين مڙي اچ، ڪئو سڏ صحت ڪي
دور ڏکندا پڇ، مهر مٺه ڏيکارڻو.

وائي

ويج مَر مُون وٽ وي

آيا جاني مون گهر آيا

آيا هادي مون گهر آيا

ويجهن وڏا ٿي وس ڪيا، مرض منهنجي ڪي
مَرُ چڱيائي نه ٿيان، ويج مَرُ پُڪي ڏي
گر- لاهو ٿي ڪڏهين اڳڻ شال اچي

پُڪي ڏيندم باجهه جي، سندو رحمت ري.

داستان ٿريو

۱

هڻ حبيب هڻ گڻي، ٿيڪ مَرُ ٿورو لاءِ
پرير ٽنهنجي گهاٽ، مَران ته مان لهان.

۲

هڻ حبيب هڻ گڻي، دل ۾ ڏري دنهان
وڍ ته ويرم نه ٿئي، صبر آءُ نه سهان
ڪنه ڪي ڪين چوان، ته مون ڪي مارڻو سڄڻين.

۳

هڻ حبيب هڻ گڻي، پنگان پري پاڻ
ماڳهن مون منهن ٿئي، جهوليءَ وجهان پاڻ
ان پر ساجن ساڻ، من مقابلو مون ٿئي.

۴

عقابيل اڪين ۾ باري توکي بان
اڀو اڳريون ڪرين، ماڳ هڻيو مستان
جانب ٿون زيان، اڪين سين ايڏا ڪرين.

۵

عقابيل اڪين ۾ توکي ٽڪا تير
ساجن! انهن سيگ سين ٿئي گهاٽ فقير
پڻو مَر مارچ مير، ٽنهنجو پهروئي پورو ٿيو.

۶

عقابيل اڪين ۾ تير ٽڪا توکي
ساجن انهن سور جي گل نه آ ڪنه ڪي
مارين ٿو مون ڪي، چاڙهڻو لوه لطيف چئي.

۲۳. گر- لاهو = اهو جيڪو اتفاق سان ڪٿي اچي ۽ ڪنهن جي خبر پچي، گر لهندڙ. ۲۴. ۾ سَت = سَت ۾، سوڌي ۾.
۲۶. جات = جاد = ياد. دارونشا تنه = تنهن دارونءَ کان، تنهن علاج کان. ۲۷. سورن سج ڪي = سورن جي سج ڪئي، سور
سامهان ڪيا، سور ڏنا. ۲۸. دور ڏکندا پڇ = اي ڏکندا دور پڇ، اي آزار ڇڏي وڃ. وائي. ٿله ۾ ڪاتبن 'ويه' ڪري لکيو
جيڪو صحيح آهي پر وائيءَ ۾ قافيه جي لحاظ سان 'وي' چئبو: لاڙي محوري ۾ 'وي' عام رائج آهي. سندو رحمت
ري = رحمت سندو ريهه، ڏئي جي مهر ۽ باجهه وارو علاج جيڪو مريضن کي صحتياب ڪري. ۱.۳-د. هڻ = ڏک هڻ
(تلوار جو، خنجر جو). ٿيڪ مَر = تلوار يا خنجر کي مياڻ ۾ نه وجهه. ۳. پنگان = پنگ کان = ونگ کان = ڪمان کان، تير جي
منڍ واري ونگ يا گوشتي کان. ماڳهين = منڍين، ويتر وڌيڪ. منهنه = بهانو، سبب. ۴. عقابيل = عقاب پڪي جي ڪنهن سان
جڙيل تير. باري = گرا، زور سان لڳندڙ ۽ وڏا گهاٽ ڪندڙ. بان = پاڻ، تير. زيان = ڪيس، هاجا. ۵. سيگ = ڪمان.

۷

عُقَابِيل اڪين سين، تيرُ چَلَايو تو
پئو مَر ماري سو، جنه جو پهرو پورو نه ٿئي.

۸

جي پائڻ کان گمان ۾ ته سينو سِرَ رَڪُ
مُنَه ۾ مَعشوقن جا، چاڪَ چَڪَا چَڪُ
سُوري پانءِ مَر شڪُ، عاشقُ ٿي ته ابھين.

۹

جي پائڻ کان گمان ۾ ته سينو سِرَ ڏيڇ
مُنَه ۾ مَعشوقن جا، جھالو ٿي جھليج
پاهان پڳ مَر ڏيڇ، عاشقُ ٿي ته ابھين.

۱۰

جي پائڻ کان گمان ۾ ته ڏجيئين سينو
گھج مَر ڪيئو، مَتان دوسنئون دُور ٿيئين.

۱۱

پائي کان گمان ۾، ميان! مار مَر مُون
مُون ۾ آھين تون، مَتان تَنھنجو ٿي توکي لڳي.

۱۲

لوري جت لڳوم، اتي ايو آھيان
سُورھ پرين سَندوم، مَن باجھائي پئو هڻي.

۱۳

کانارئا ڪُڻڪن، جني لوه لڳن ۾
پاڻھين بڏن پَٽيون، پاڻھين ڏڪ ڏٺن
ويجن ورجي ڇڏا، اُچ ڪَ ڪالھ مَرَن
ڪنه ڪي ڪين چُون، ڌرڌ اسان جي ڍل ۾.

۱۴

چوري چنگ، پنگ لھي، حبيبَن هنيوس

۱۵

سُر جو سَچئو سَچَئين، پُر پيڏي ڏيئي
کان گَرنگھَرُ گَپئو، پَگن سر پيھي
جيرا جگر، بَڪيُون، پاساڙا بيئي
ويجئون ويئي، ٿي وھيئي سَچَئين.

۱۶

سُر جو سَچئو سَچَئين، پَنگان پَري پاڻ
وئو وُجودان نِڪري، گَر گَر ڪري کان
ٿئا جي نِشان، سي پھرئين سين پُورا ٿئا.

۱۷

سُر جو سَچئو سَچَئين، پَنگان پاڻ پَري
وئو وُجودان نِڪري، گَر گَر کان ڪري
پُجو پير پَري، تہ ڪين نَرئو هُت حبيب جو.

۱۸

سُر جو سَچئو سَچَئين، سِيگ منجهان سيلو
ٿينگرُ ٽڪو ڪينڪين، پار لنگھئو پيلو
هڻن سين حيلو، جانب جيڏو ٿي ڪئو!

۱۹

سُر جو سَچئو سَچَئين، تَنه لوريءَ لوه پئو
وئو وُجودان نِڪري، گَر ڪو کان ڪئو
منجهان مُون وئو، گھائيندو گھڻن ڪي.

۲۰

سُر جو سَچئو سَچَئين، پيهر پاڻ پَري
اچي چمڪئو چوه مان، گَر گَر کان ڪري
جيرا جگر بَڪيُون، لنگهي پئو پَري
لڳو جيءَ جري، تائيان تيرُ تہ نِڪري.

۸. ابھين = مَرڪين، مانائتو ٿيڻ. ۹. جھالو = اهو جيڪو ٻن وڙهندڙن جي وچ ۾ پئي، (جھالو جي حيثيت ۾) پنهنجي منهن ۾ پڻ زخم ۽ گھاء جھلي. پاهان = پوئتي. پاهان پڳ مَر ڏيڇ = پوئتي پير نه کڻج. ۱۰. ڏجيئين = تون ضرور ڏجان ڪھج = چئج. ڪينو = ڪين، انڪار. ۱۲. لوري = 'لورن' ڪاريگرن جو ٺاھيل تڪي لوهي نوڪ وارو تير. جت = جنهن جاء تي. ۱۳. کانارئا = کان لڳل. ڪڻڪن = ڪڻڪ ڪن. جني = جن کي لوه يا رڪ جي وارن تيرن چوٽين جا اونھا زخم. ۱۴. چوري چنگ = ڪمان کي چڪي. پنگ = ونگ، گولائون گھيرو. پنگ لھي = تير جو گوشو هٽ ڪري، چڪي. بُجھان = ڄاڻان ته. کانارئو = اهو عاشق کان لڳل سان. ڪر ڪڻي = مٿي اُڀري، مٿي اٿلي. ۱۵. سُر = تير. سچئو = ڏڪ الارڻ، نشان ڪرڻ. پُر پيڏي ڏيئي = چپٽي جو پُر ڏيئي. زورائتو جھلو ڏيئي. پاساڙا = جسر جي ٻنهي طرفن. ۱۶. سچئو = سڌو چٽائي هنيو. پَنگان پَري = چڙھيل ڪمانان پري. ۱۸. سِيگ = ڪمان. سلھ ڪري هڻڻ = سڌو جھنيارو ڪري هڻڻ. ٿينگرُ = ٿرنگرُ، ٽن نوڪن وارو تير. حيلو = هنرمندي، ڪاريگري. ۲۰. چمڪئو = چمڪو ڪري اچي لڳو.

۳

کاندين تاندين ٻاڙين پڇان مڙ پيئي
جيرا، جگر، بڪيون، سيخن ۾ تريئي
ويجنئون ويئي، ٿي وهيئي سڄڻين.

۴

ڏکايوم ڏئين، جيرو اندر ڇنڌڙي
لڳي سيخ وڃوڌ ۾، سنڌي نيه نئين
مشاهدي ٿين، مونکي وڌو مڃ ۾.

۵

تو ٿن ٿور جئن، تہ ڇنڊي ساڻ ڇما
آئي آڳ آڊ سين، ٻاري جان جلاء
برقعان اندر بازيون، پنهنجون سڀ پڇاء
لڇن لئون، لطيف چئي، پتر هڏ مڙ پاء
متان لوڪ لڪاء، وصالن وڃ پئي.

۶

اڃان ٿورا، ڪالهه گڏياسون سڄڻين
ٿيڻ تايائون ٽڪڙو، وڃڻ جي وڌاء
محبتن مٽاء، مڃ موراين نه لهي.

۷

مڃ منجهيئي آه، ٻاهر ٻاڻ نه ٺڪري
چور تہ لڳي چاه، ڪامندن گڏو.

۸

ڏن ڏن ڏمڻ وار، اڄ پڻ اڳڙين جي

۲۱

ڪهيو ڇنڊين ڪان، هڏ نه هٽائين ڪين
ٿا جي نشان، سي پهرئين سين پورا ٿا.

۲۲

جت حبيب هٿن، پري ناڻگ نيه جي
تتي طبيبن، وڃي وڃا وسري.

۲۳

هٿين جي حبيب! محبتي ميا ڪري
پڇان ڪين طبيب، هڏ گهاون سين ٿي گهاريان.

واڻي

مونکي ٿا مارين، ڪو پڻ پٿرو سڄڻين
وڌو، چيرٿو، چچرٿو، ڌيه کي ڏيکارين
سيخون سڄڻ هٿ ۾، چلهي تي چاڙهين
”موتوا قبل ان تموتوا“ مرڻ ان مارين
”فهو حي لايموت“ مارڻو چيارين.

داستان چوٿون

۱

هي هي وهي هاء، من ۾ محبوبن جي
جيرا جوش جلائي، بڪن ٻري باه
پسو مڃ مٽاء، جي ويساه نه وسهو.

۲

هي هي وهي هو، من ۾ محبوبن جي
جيرا جوش جلائي، بڪن مڪي بو
اڃي پسو رو، جي ويساه نه وسهو.

۲۱. ڪهيو = ٻولايو، چئي، خبردار ڪري. ڇنڊين ڪان = ڪان ڪمان مان چوڙين. ۲۲. جت = جنهن وقت. تتي = تتي، تنهن وقت. ۲۳. ميا = مهر. هڏ = هوند، جيڪر. واڻي. ڪو پڻ = ڪو خيال. پٿرو = پيو. موتوا قبل ان تموتوا = صوفين جو قول ته ”مرو انهيءَ کان اڳ جو آخر جسماني طور مرو“، عشق ۽ محبت ۾ جيئري ٿي پنهنجي هستي ختم ڪريو. فهو حي لايموت = پوءِ اهو سدا حيات آهي ۽ مري ٿي ڪونه ٿو. ۱-۴. هي هي، هاء = سڪ ۽ ڏک واري آه. وهي = هلي پئي، جيرا = جگر. جوش = عشق جي غلبي. ۲. وهي هاء = هاءِ هو، جاري آهي. رو = منهن ۽ جسم جو رنگ. ۳. تاندين ٻاڙين = ٻيرن جي ڪاٺن وارن وڏو تاندين ۾. مر = پل تہ. ٿي وهيئي سڄڻين = وڃي. محبوبن جي حوالي ٿي آهي. ۴. ڏکايوم = مون ٻاريو (جيرو) ڏکايوم ڏئين = ٿوڪي ٿوڪي ڏونهين ٻاري. جيرو = تانڊو. ۵. ڇما = ماڻو ڪر. ٿڌو ڪر. برقعان اندر = پردي اندر پڇاء = پڪيون ڪر. لڇن لئون = لڇن واري لئون، لڇ پڇ واري سڪ. پتر هڏ مڙ پاء = ظاهر هرگز نه ڪري وجهه. لوڪ لڇاء = لوڪ کي لڪا پوي. وڃ پئي = وڃان وڃي پئي. ۶. ٿيڻ = تہ وري به. محبتين مٽاء = سڄي محبت وارن جي مٽان. ۷. مڃ ناھ = مڃ ٻار، مڃ مڃاء. چور = تون پاڻ سڄڻ جي سڪ ۽ يادگيري کي وڌاء. چاه = باھ. لڳي چاه = باھ لڳي. ڪام = جل، سڙ، ٻر. ڪامندن = جلندڙن. ڪٽو = ڊاء ڪٽيو، محبت ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي. ۸. ڏن ڏن = ٽڪڙو ٽڪڙو ڏنوڻ. ڏمڻ وار = ڏنوڻي کي ٽڪڙو وارو وار ڏنوڻ.

ٻاري مَڇُ مجازُ جو، اوتيائون اڱارُ
ڌوڌان ٿي ۽ مَر ڌار، جَمَ گچو رُڪُ ڪڍيون ٿي.

۹

دائودي ڏيون گري، رُڪن ڪونهي چيٽُ
ڪوريءَ هيٺ سُچيٽُ، ڪاهيو پاگريين هڻي.

۱۰

دائودي ڏيون گري، رُڪن ڪونهي رَنگُ
ڪوريءَ هيٺ خُتنگُ، ڪاهيو پاگريين هڻي.

۱۱

پڇائي پهاڻُ، جَن رسايو رُڪُ ڪي
ٽئي سندو ڄاڻُ، آهي اڳڙين ڪي.

۱۲

ڏوڏا تون نه ڏنئين، آڳ اوڏو نه وڃين
اُلا جي عشقُ ڄا، سي تان ٿون نه سَهين
اُپو ايئن چئين، ته آءُ اڳڙيو آهيان.

۱۳

سُر سانداڻُ گري، پُڇجُ گهرُ لُهارُ جو
ڏُڪن هيٺ ڌري، مان گڏيئي رُڪُ سين.

۱۴

سهي چئن سانداڻُ، ڏُڪن مٿي ڏُڪڙا
وَه وڃائي پاڻُ، ڏي ڏوائون ڏُگريين.

۱۵

پَر ٿن اڱارن، پَر ڏائين پَرن جي
هڪ چئن گوري ڪانئيا، پُٽو ڏوڏي منجهه ڏڳن
اڃان لُهارن، ميڙي رُڪن مَڇُ ڪي.

۱۶

پارڻو اُجهائين پرين، اُجهايو پارين
مون ڪي ٿا مارين، لُونشان لُهارن جا.

۱۷

اُڄ اڳڙيا آيا، سُڌا سِراڻي
پياري پاڻي، تيغون ڪندا ٿڪيون.

۱۸

اُڄ اڳڙيا آيا، سُڌا ڪي سُڄاڻُ
لاهيندا مورياڻُ، رُڪُ گريندا پڌرو.

۱۹

سَرها ڏنر سي، جَن ساجا سِراڻُ سين
تيغ ٽئي جي ڪي، ڪُٺ نه لڳي گڏهين.

۲۰

ڪُٺ ڪڙهي، لوهه پري، ڏوڏا جت ڏڳن
مَٽرڪن مٿه ڪڍڻا، سانداڻيون سَنڪن
اُڄ پُٺ اڳڙين، ميڙو آهي مَڇُ تي.

۲۱

چئن چيرو ڪانئي چَر سين، عشقُ ايئن گري
اڃان پرت پري، ڳالهه نه ڳالهين جهڙي.

مجاز = مجازي محبت. ڌوڌان = ڏوڏي کان، مڇ کان. جر = چئن م، مٿان. ۹. دائودي = حضرت دائود وارو ڪورو ديون ڪري = باهه جون زوردار چيئون ڪڍي. چيٽ = چيتو. ذهن، سڪن ۽ سبق حاصل ڪرڻ جو شعور. سچيت = سٺي چيتي وارو. ڪاهيو هڻي = آڻيو سٽي، واريو وجهي. پاگريين = پاڪو وارن ڪي، ڀرھ وارن ڪي. ۱۰. رڪن = رڪن ڪي، سخت دل وارن ڪي. رنگ = اثر، لاڳ. ڪوريءَ هيٺ = عشق جي آڙاه اندر. ۱۱. رسايو = رس وارو ڪيو، پورو پڇايو ٿي سندو ڄاڻ = ان جي پوري خبر. اڳڙين ڪي = لوهارن ڪي. ۱۲. ڌوڏا = سخت تاء وارا وڏا مڇ. اُپو = بيٺو اڳڙيو. آڳ يا باهه وارو. ۱۳. سر = پنهنجو مٿو. ۱۴. سهي = جهلي. سانداڻ = مضبوط لوهي اڏي. وَه = پنهنجي جسر جي طاقت. پاڻ = پاڻان. ڏوائون پارون ڏگريين = ڏگريين ڪي، مطرقتن ڪي. ۱۵. پَر = جنم، شاباس. پَر ڏائين = پَر پيرا. اڃان = اڃان به. پاڻان وري. ۱۷. سُڌا = وڏا ڄاڻو ۽ ڪاريگر. سِراڻي = سِراڻ وارا. پياري پاڻي = تيزي وارو پاڻي ڏيئي. ۱۸. سُڌا = وڏا ڄاڻو ۽ ڪاريگر. سُڄاڻ = وڏي سمجهه وارا. مورياڻ = تڪي سٺي اوزار تي مٿان اپريل ڪٽ. اهو ڪٽ جيڪو اوزار جي صاف سطح تان مٿي موري، اُپري بيهي. ۱۹. سَرها = بنا ڪنهن گڏي، جي، خوش ڪلندا تيغ = ترار. ڪُٺ = مورياڻ ۲۰. ڌوڏا وڏا تڪا مڇ. ڏڳن = پڙڪا ڪري پرن. سَنڪن = سئونڪي ۽ اچن، ڊپ ۽ چي ڪنبن، ٽڙڪن ۽ ٽڙهن. ۲۱. چيرو = ٽانڊو. پرت پري = پرت پري آهي.

وائي

سگهي سار لهيج

ساجن! سور ٿماري آئون ماري

سور ٿماري جي مران

تان مون ڏوه مر ڏيڃ

ڊرين پري هٿا

دارون دوست گريڃ

داستان پنجون

۱

جني دور درد جو، سبق سور پڙهن

فڪر ڦرهي هٿ ۾، ماڻ مطالع ڪن

پنو سو پسڻ، جنه ۾ پسڻ پرينءَ جي

۲

وسر ٿوم سبق، پهرين ستر نه سنيران

اڃان هيءَ ورق، مون مطالع نه ٿيو

۳

پڙهيو ٿا پڙهن، ڪڙهن ڪين ڦلوب ۾

پاڻان ڏوه چڙهن، چئن ورق وارين وٿا

۴

ستر نه سا سارين، آف جنه جي اڳ ۾

ناحق نهارين، پنا پٺا پرينءَ لئي

۵

اگر چئي هيڪڙي بهون جي نه بجهن

ڪوه ڪبو ڪي ٿن، سڄي سٺائي ڳالهڙي

۶

اوجهون ڪري عامر ڪي منجهايو ملن

او پريان ٿي پاسي ٿيا، گهر گهر ڳالهيون ڪن

ساهان اوڏو سپرين، لوچڻو تان نه لهن

دم نه سڃاڻن، دانهون ڪن پٺن ڪي

۷

ملا ڪوه مارين، ڪارين ڪتابين ڪي

ورق جي وصال جا، سي پنا نه پارين

سا ستر نه سيڪارين، جنه ۾ پسڻ پرينءَ جو

۸

ادا ڙي آخوند! مار مر معصومن ڪي

درد ٽنهنجي دل تي جي برهه وسائي بوند

هيئن نه ماريئي هوند، عاقل اوجهن ڪي

۹

جي تون فارسي سيڪو، گولو توه غلام

جو ٻڌو ٻن ڳالهين سو ڪئن چائي چام

اچو تان آب گهري، بڪو تان طعام

ايءَ عامن سندو عامر، خاصن منجهان نه ٿئي

۱۰

سترون پڙه ساڃاء جون، ڪنڙ ڦڏوري ڇڏ

وانءَ ٿني جي سڌ، جني سانگ نه ساه جو

۵-۲. پسڻ = ديدار. پرينءَ ڪي = پياري پرينءَ جو. محبوب حقيقي جو. نه سنيران = ذهن ۾ آڻي نٿو سگهان. اڃان = اڃان سوڌو. ورق = ڪتاب جو هڪڙو پنو. هي ورق = هي پنو = ظاهري پنو. مطالع ٿيڻ = مطالعي ۾ اچڻ، پڙهڻ ۾ اچڻ. ۳. پاڻان = پاڻمرادو. ڏوه چڙهن = مٿن گناه پيا چڙهن. ورق وارين = پنا اٿلائين. ۴. ناحق = ناحقي، اڃاڻو. نهارين = جانچي ڏسن. پنا پٺا = پٺا پنا، پٺا ورق. پرين لئي = پياري محبوب ڪاڻ. ۵. اگر چئي هيڪڙي = هڪڙي اکر ڪي جهڻ سان. بهون = گهڻا (پيا اکر). جي نه بجهن = جيڪي نٿا سمجهن. ۶. اوجهون ڪري = مونجهارا ڪري. ملن = پڙهيلن، ٿورو پڙهيلن، اڌ-پڙهيلن. پريان = پرين کان، حقيقي محبوب کان. گهر گهر = الخ = گهي گهي ڳالهيون ٿا ڪن. پريان ٿي = پرين کان ٿي. لوچڻو = ڏيان سان جانچيو. دم = پنهنجو دم، پنهنجو ساه. ۷. ملا = اي پڙهائيندڙ، اي معلم. ڪوه = چو. ۸. آخوند (ف). پڙهيل، مڪتب جو استاد. معصوم = ننڍڙا ابهر ٻار. درد = پيار محبت ۽ همدرد جو درد. برهه = ڪنهن سان دلي پيار، عشق. ۹. ٻڌو ٻن ڳالهيون = ٻن ڳالهيون ۾ جيڪو ٻڌو. چاڻي = چواڻي. ۱۰. ساڃاء جون = ادب فضيلت ۽ صداقت جون. ڪنڙ = حنفي فقه جو ڪتاب "ڪنڙ الدقائق". مشهور عالم عبدالله بن احمد النسفي جو تصنيف ڪيل. ڦڏوري = حنفي فقه جو "ڪتاب القدوري"، تصنيف ڪيل عبدالحسين احمد بن محمد القدوري (بغداد، وفات ۴۲۸ هجري) جو. وانءَ = وج.

۱۱

پني ۾ پيهي، تان تو الف نه اجهڻو
گالهه پريان جي گجهه جي، جيهي نه تيهي
خبر تو ڪيهي، قاضي! هن ڪتاب جي.

۱۲

اگر پڙهه 'الف' جو، پٺا ورق سڀ وسار
اندر ڪي اچار، پٺا پڙهندين ڪيٿرا.

۱۳

سڙ سائي سار، الف جنه جي اڳ ۾
ميمان جو معلوم ٿيو، ورق سوئي وار
ناحق ڪيم نهار، پٺا پٺا پرين لئي.

۱۴

پڙهڻو پڙهيجاهه، سبق انهن سور جو
'مير' رڪجاه من ۾، الف تنه اڳياهه
چتا چوريجهه، اها لات لطيف چئي.

۱۵

جي هرائين هنين تي، سندي 'الف' اوڙ
ته ڪتابن جي ڪوڙ، منجهان تو معلوم ٿئي.

۱۶

ڪوڙين ڪتابن ۾، حرف مڙوئي هيڪ
جي تو نظر نيڪ، ته پسر الله ئي بس ٿي.

۱۷

تن گڏي، من حُجرو، ڪين چاليها رک
ڪه نه پوڄڻو پوڄين انئي پهر الڪ
ئون تان پاڻ پرڪ، سڳنه ڏانهن سامهون.

۱۸

تهڙا نه چاليها چاليهه، جهڙو پسن پرين جو
ڪاتب ڪجڙا ڪرين، مٿي پٺن پيهه
جي ورق وارين ويهه، ٽپ اگر اهوئي هيڪڙو.

۱۹

ڪه ٿو ڪاغذ ڪورين، وينو وڃاين مس
ڏور تان ئي ڏس، اگر چٽاين آيو.

۲۰

ڪڻو مطالع مون، هو جو ورق وصال جو
تنه ۾ ٿون هي ٿون، ٻي لات نه لحظي جيتري.

۱۱. پيهي = اندر وڃي، گهڙي. گجهه = راز، حقيقت. هن ڪتاب جي = الاهي عشق ۽ معرفت واري هن ڪتاب جي.
۱۲. 'الف' = 'الله' جي نالي جو پهريون اکر. اندر = اندريون وجود (نفس، قلب، ذهن، نيت). اچار = ڌوئي اچو اچرو ڪر. ۱۳.
سار = سنهار. ناحق = اڃايو. پٺا پٺا = پٺا ورق. ۱۴. پڙهڻو پڙهيجاهه = پڙهي وري پيو پڙهيجاهه. چتان، چتان = پنهنجي چت مان.
چوريجهه = چورج، اٿارج. ۱۵. هرائين = هر ڏيارين، اوڙ = هر سان چيريل سڌي قطار. ڪوڙ = ڪوڙي (= ويهه). ڪروڙ (=)
بيشمار ڪتاب. ۱۶. مڙوئي = سڄوئي. ۱۷. گڏي = هڪ ماڻهو جي ويهڻ لاءِ ننڍي جاء. الڪ = جيڪو لڪاء ۾ نه اچي. پاڻ پرڪ =
پاڻ کي آزماء. ۱۸. تهڙا نه = تهڙا سهڻا نه آهن. چاليهه = چاليهن ڏينهن، چاليهن ڏينهن جي مدت (سنڌ جي آڳاٽي رسم روايت
موجب، آب-هوا ۽ مندن جي مٿ سٿ جي لحاظ سان، ٻني ٻاري ۽ ڪڙمت جي لحاظ سان، ۽ پڻ مال جي سنڀال جي لحاظ
سان، هڪ سال 'ٻارنهن مهينن' بدران 'ٽون چاليهن' ۾ ورهايل هو. انهن مان هر 'چاليهي' جي جدا جدا خوبي ۽ خاصيت
آهي، ۽ هر چاليهي جا جدا جدا نظارا آهن. مثلاً 'چيٽ وارو چاليهو' گلن ڦلن جي خوشبوءِ ۽ بهاري جو آهي. 'سانوڻ جو
چاليهو' ڪڪرن جي رنگن، ڪنوئين جي تجلن، وس ۽ وسڪارن ۽ گاهن جو گلزارين جو مهينو آهي. سياري جا ٽي چاليها،
چنڊ جي چانڊاڻ ۽ تارن جي تجلين وارا آهن. سواءِ هڪ 'هاڙه جي چاليهي' (ويساک جا پويان ڏهه ۽ چيٽ جا ٽيهه ڏينهن،
مئي-جون ۾) جي، گهڻو ڪري سال جا ٻيا اٺي چاليها، هوا، روشني، رنگ ۽ بو جي لحاظ سان ڪنهن نه ڪنهن خوبي
وارا آهن. تهڙا نه چاليها چاليهه = هڪ سال جا ٽو چاليها ته خير، پر ڪڏي چاليهه چاليها گڻجن ته به اهي پنهنجين جملي خوبين،
خاصيتن ۽ سهڻاين ۾ اهڙا شاندار ناهن، جهڙو پسن پرين جو. 'پسن' = محبوب جو نظر ڪڍي نهارڻ ويل سندن حسن ۽
صورت جو جلوو؛ عاشق جي اک سان محبوب جو نظارو ۽ ديدار. ۱۹. ڪه ٿو = چو ٿو. ڏور ڏس = پتو پچ، ان حقيقت جو
ڏس پتو ڳولي لهه. اکر آيو = حرف پيدا ٿيو. ۲۰. هو جو = اهو جيڪو. وصال = ميلانو، محبوب سان ملڻ. تنه ۾ = تنهن ورق
۾، تنهن پني ۾. لات = وائي، گالهه. لحظي جيتري = ذري جيتري، لڪ جيتري.

وائي

سيئن جيءَ سنڀار، جڏڙو جيءَ جيارڻو
پرين جيءَ پڇار، جڏڙو جيءَ جيارڻو
ڪرم ڪريمن جي، اھڪيءَ وير اڪارڻو
صالحن جيئن سڏ ڪري، طالحن کي تارڻو
اونھين تڙ عميق مان، پرين پوڄ پيارڻو
سامھون ڪري سڀرين، نرمَل نور ٺھارڻو
مرض مريضن تان، اشاري ساڻ اتارڻو

وائي-٢

وڻڻو هوڻ وڃن،
آلا جهليان، آلا پليان، ھنيڙو نه رھي
آءُ جني جي آھيان، ڪڙي ٿيان مَر ٿن
گھڻين پتين گھوريان، سنڌڙي ٻاجھ پئن

مَر مَران، مارين مون، پُرزا پُرزا ڪن
آءُ مياڻي گھورڻي، جي مان مَحَب ملن
داستان چھون

١

ايڪ پيالو، ٻه جڻا، عشق نه ڪري ايئن
لکيا جي لکڻ ۾، سي قُرب رسندا ڪيئن
هڻڻ ڪڻا هيئن، وانجڻا پَس وصال کان.

٢

ايڪ پيالو، ٻه جڻا، عشق نه ايئن ڪري
آئي سي ايڪ ٿيا، جي گتا نيه ڪري
ڏئي ڌار ڌري، جُه خُلت خُنجَر آيو.

٣

ايڪ پيالو، ٻه جڻا، عشق نه ڪري اڏ
ايءُ تان سائل سڏ، ڪئي جا قوال سين.

وائي-١ سيئن= پيارن مٿن، پيارن سڄڻ. سنڀار= يادگيري. جڏڙو جي= فراق ۾ بيمار جيءَ. جيارڻو= ان سنڀار جيارڻو.
پڇار= هر وقت ساڳي ڳالهه. ڪرم= احسان، پلائي. ڪريم= هر وقت پلائي ڪندڙ. اھڪيءَ وير= ڏکيءَ ويل. صالحن جيئن=
جڳن جيئن طالحن= اڀاڳن، بدنصيبن. تارڻو= انهن پيارن سڄڻ تاريو. اونھون تڙ= جهجهي پائي وارو ڪوه. عميق= گھڻو
اونھون. پوڄ= گھڻو، جام. سامھون ڪري= پنهنجي نور (جلوي) کي سامھون ڪري. نرمَل= اي پاڪ پرين. اشارو= نظر جو،
اڪين جو اتارڻو= لاهيو (شايد اصل لفظ 'اُتاريو' هجي؟). وائي-٢. ڪڙي مَر ٿيان= ڪڙي نه لڳان. گھڻين پتين= گھڻي
طرحين، طرحين طرحين. گھوريان= گھوري ڦٽي ڪريان، قربان ڪري ڇڏيان. سنڌڙي ٻاجھ پئن= پئن سنڌي ٻاجھ، محبوب
کان سواءِ ٻين جي مهر. ١-٦-د. ايڪ= هڪ پيالو، ساڳيو هڪ ئي پيالو. ٻه جڻا= پيڻ وارا ٻه جڻا (جيڪي ساڳئي هڪ ئي پيالي
مان پين). عشق نه ڪري ايئن= عشق ايئن نٿو جائز ڪري، جوئي پيڻ جي اجازت نٿو ڏئي. لکيا= لکجي پيا، پنهنجي
ڪچائي ۾ ظاهر ٿي پيا. لکيا جي لکڻ ۾= جن جي لچڻ ۾ لکا آهي، جن جو لچڻ سهڻو ناهي (جو هو جوڻو ٿا پين، ساڳي
پيالي مان ٿا پين). وانجڻا= پري ٿي پڻا، رهجي ويا، محروم ٿي ويا. ٢. جدا جدا لکتن جي لحاظ سان ٻيءَ ست مان مراد آهي
تہ آئي سي ايڪ ٿيا جي گتا نيه 'گري' آئي، آڻجي= گري ملي هڪ ٿي (آڻجڻ= گڙڻ، جدا جدا ٽڪرن جو پگهرجي، گري ملي
هڪ ٿيڻ). هڪ ٻئي سان گس پيسي سوڙها ٿي، هڪ ٻئي سان لڳي هڪ ٿي. گتا= گنديا (گنديجڻ، ملي هڪ ٿيڻ)، گنديجي
هڪ ٿيا. گتا= گاهيا (گاهڻ= لتاڙي پوري ذرا ذرا ڪري ملائي ڇڏڻ، ڪانهين يا سنگن جو وجود وڃائي ڇڏڻ). چيپائي، جدا
جدا وجود ۽ صورت وڃائي، ملائي هڪ ڪري ڇڏيا. گتا= گهيا (گهڻ= گاه ۾ گهڻ)، گڏجي سوڙها ٿيا. گتا= هڪ ٻئي سان
ملي جڙي بيٺا (گنديجڻ وارن جو)، وتجي هڪ لڙهي ٿيا، هڪ گت ٿيا، گوڙه ٿيا، گاهت ٿيا. نيه= گاه واري وچين ڪاٺي
جنهن جي چوڌاري ڏاند هڪ قطار ۾ سوڙها ٿي وهن ۽ گاه گاهين. گري= گوڙي وڏي آزمائش ۽ تڪليف واري. گري= ان
وت، انهيءَ ماڳ. جي گتا نيه گري= (الف) جيڪي گري گاه واري ڪاٺي لڳ گهيا ('نيه' سان لڳو لڳ پهرئين ٻڌل ڏاند
کي 'نيه' چئبو، يعني جيڪو 'نيه' سان لڳو لڳ سحر سوڙهو ٿي وڏي تڪليف سان وهي ۽ گهي. انهيءَ تشبيه مطابق
سور سختيون سهندڙ عاشق کي پڻ 'عاشق نيهي' سڏيو ويو). چڪجي آڻجي سوڙها ٿيا، هڪ ٻئي سان گسي پيسي هڪ
ٿيا. ڏئي= ڏئي، بيائي. خُلت (ع)= سڄي محبت، سڄو عشق. 'خُلت خنجَر'= خلت جو خنجَر، عشق جو ڪات. ٣. عشق نه
ڪري اڏ= عشق اڏو اڏ نه ڪري، عشق ۾ اڏو اڏ ڪري پيڻ جائز ناهي. اي= اها ساڳي وٽي مان پيڻ واري رسم. سڏ= سائل
جي سڏ، سوالي جي صدا، سوالي جي خواهش. قوال سين= سماع ڪندڙ ڏاڪر سان، سماع وقت صفت ۽ ٿنا ڳائيندڙ سان.

وڏڻ، چيرڻ، چچرڻ پَهت اُني جي پَر
جي وڻي پوئي وڻ، تہ سَهنگي آه سيد چئي.

۸

مَر گَر سڌ سري جي، جو تون تاريين ٿروہ
پيتي جنہ پاسي ٿئي منجهان رڳن رُوخ
کائي، چڪُ گُگوہ، لاهي سِرُ لطيف چئي.

۹

سڌڙيا سري جون، کوہ پچارُون گَن
جُہ کاتُ گلاڙن گديا، موٽو پوءِ وڃن
پڪُون سي پين، سِرَ جني جا سَت ۾.

۱۰

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنُ گلاڙين کائي
لاهي رُڪُ، لطيف چئي، مٿو وٽ مائي
تِڪَ ڏيئي، پڪَ پيءُ تون، گهٽ منجهان گهائي

۴

ايڪُ پيالو، ۾ چٽا، عشقُ نہ گري ات
مائن کين مياڻ ۾ ۾ ٿارايون تَت
ايءُ پَر آهي ات، جتي ناتو ناهِ کو.

۵

عاشقُ زهرَ پياڪَ، وَه پَسُو وَهَسَن گهڻو
گري ۽ قاتل جا هميشَ هيراڪَ
لڳين لئون لطيف چئي، فِنا کِنا فِراق
توڻي چڪن چاڪَ، تپ آه نہ سَلَن عامَ کي.

۶

سِسي سي گهرَن، جي واريندڙ وچ ۾
اوہ کين پُڻو پُڃن، سِرُو جَن سَنباھيو.

۷

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنُ گلاڙڪي گهرَ

۴. عشق نہ گري ات = عشق ان مطابق نہ گري، اها ريت ئي نہ گري. مائن، مائين = سمائجن، مامن، ماڻن. مياڻ = تلوار جي ڪپ. ناتو = سڄي نيه جو ناتو، عشق جي پاڪائي ۽ پرهيز وارو رشتو. ۵. زهر پياڪ = جيڪي زهر پيئندڙ آهن. وَه = زهر. وهسن = تمام گهڻو خوش ٿين. ڪڙو = ذاتقي ۾ ڪڙو (زهر). قاتل = قتل ڪندڙ، ماريندڙ (زهر). هيراڪ = هير رکندڙ، لهيل عادي. لئون = محبت جي ميخ، عشق جي تار. فِنا کِنا فِراق = وچوڙي کين ماريو (مئن مثال ڪري ڇڏيو). چڪن چاڪ = انهن جا چاڪ پيا چڪن، گهاو پيا رسجن، وچوڙي جا وڍ پيا ڏڪن. ۶. واريندڙ = وٽي وارڻ وارا، واري سان شراب کڻي اچي ڏيڻ وارا. ونديندڙ = ونڊڻ وارا. واتيندڙ = وٽ طور ڏيڻ وارا، ورچ طور ڏيڻ وارا، ورچيندڙ. اوہ = اهي (جيڪي سري ڏئي آهن). سِرُو جَن سَنباھيو = جن سِرُو سَنباھيو، جن شراب چڪايو، جن چڪايو ۽ پيارڻ لاءِ تيار ڪيو. ۷. گلاڙڪي گهر، گلاڙڪي گهر = گلاڙن يا کالڻ جي گهر. گلاڙ = گلاڙ (جيڪو کلون جانورن جون، ڪوري صاف ڪري، لوڻي، سڪائي، وڪڻي) کل تي کائي هلائيندڙ ۽ ماسُ ڪوريندڙ، کلن جا سودا ڪندڙ. (اصلاحاً) کائي وارو، ڪنور، سخت دل. شراب چڪائيندڙ، بنيدار. سنسڪرت جي اشتقاق موجب. ڪليا پال = گليا = شراب + پال = رکندڙ، مٿي فروش، شراب چڪائيندڙ. پَهت = پڪي پختي ريت. جيڪي هو وٽن ايندڙ کي محبت ۽ مان طور هميشه ڏين، پوئو، نيند، لاڳ. ور پوئي = (سر ڏيڻ جي عيوض) توکي واري ۾ ملي وڃي، هٿ اچي، نصيب ٿئي. ۸. سِرُو = شراب. ٿروہ (توہ) = ننڍي گول گدري مثل هڪ نهايت ڪڙو پتو جنهن جي ول سانوڻ جي مينهن تي وارياسي زمين ۾ گهڻي انداز ۾ پيدا ٿئي (ع. خنڙه). اصطلاح معنيٰ = ڪڙي قاتل شراب کان گهڻو گهٽ (ٿروہ جهڙي) ڪڙي شيء. لطيف چئي سِر کائي لاهي ڪڪوہ چڪ. کائي = وڍي. لاهي = (وڍڻ بعد) لاهي ڏيئي. گُگوہ = رنگ جو گُگوہ شراب، گاڙهيرو شراب. چڪ = ان جو قطرو زبان تي رک، ان جي ذري جيتري ذاتقي جي لذت وٺ. ۹. سڌڙيا = ٺلهي سڌ يا خواهش وارا. سري جون = عشق واري شراب جون. پچارون = ڳالهيون. گلاڙن = سري ڏيڻ، بنيدارن، شرابدارن، کين قتل ڪرڻ لاءِ ڪڍي سنوان ڪيا. موٽو پوءِ وڃن = اڳتي وڌڻ بدران ڊڄي پوئتي ورن، اها پيڻي ڇڏي هليا وڃن. پڪُون (واحد پڪَ = ٿڙي، ڌڙو) = پيالي ۾ باقي بچيل ٿڙا، تمام لذت بچيل ٿڙيون (هر لذت شيء جو آخر ۾ باقي بچيل ذرو وڌيڪ لذت لڳندو آهي). سَت = سودو، پڪو نقد سودو، اتي جو اتي پڪو. ۱۰. سڌ = طلب، سک. سُرڪ جي = محبت جي شراب جي چڪي جي. گلاڙين کائي = گلاڙن جي، سر وڍڻ جي آڏي واري کائڻي تي، کُسن واري تراڙي تي. مٿو لاهي رک = (محبت واري سُرڪ جي عيوض) سر گهورِي رک، وٽ مائي = مائي وٽ، شراب واري مٿ وٽ. تِڪَ ڏيئي = وڏي گيت ڏيئي. پڪَ = پچاڙي واري ٿڙي، آخري قطرو. گهڙ منجهان گهائي = گهائي گهٽ منجهان، شراب جي گهائي ڏک منجهان.

جو وَرَنَ وَهَاتِي، سو سِرَ وَتِ سِرُو ساهنگو.

۱۱

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنَءُ ڪلاڙڪي هَتِ
لاهي رڪُ، لَطِيفُ چٿي، مَتو ماتي وَتِ
سِرُ ڏيئي ۾ سَتِ، پُئجُ ڪي پيالِيُون.

۱۲

اٿئي سڌ سُرڪَ جي، تہ وَنَءُ ڪلاڙن ڪوئ
مهيسر جي مَنڌَ جي هَتِ هڏهن وهي هُوَ
جان رَمَزِ پَرُوڙيم رُو، تان سِرَ وَتِ سُرڪي سڳئي.

۱۳

ڪَنڌَ ڪٽارو، مُنہ وَٽِي، عادتِ جَنِي اِيءُ

ٿئي تڪُون ڏنيُون، جَنِي منجهان جيءُ
سِرُو ٿن سِيءُ، سِرَ جَنِي جا سَتِ ۾.

۱۴

جہ هيٺانم باءِ، مِچُڻ اڳ اُجهائين
رُپو ڪندا راهِ، ڪوٽر ڪلاڻي آيا.

۱۵

بَنِيءُ هيٺان باءِ، مِچُڻ اڳ اُجهائين
مون ڪي ٿا مارين، لُونٿان لُهارن جا.

۱۶

جيڏانه قاتِل ڪوڙ، اڪيون اوڏاهين ڪٿي
وہ ٿئي جي ووڙ، جَنِي سانگُ نہ ساءِ جو.

ورنہ (واحد. ورنہ) = اي سگها سهڻا جوان، متارا مڙس! وهاتي = نشي ۾ چڪچور ڪري. سِرَ وَتِ = سِر جي وند عيوض، سِر جي ورڇ برابر، ساهنگو = ساهنگو، سستو. ۱۱. سَتِ = سودو (سِر ڏيڻ ۽ سُرڪ وٺڻ وارو). ۱۲. ڪلاڙن ڪوئ = ڪلاڙن جي ڪوئ ۾ = ڪلاڙن واري گهٽي يا بازار ۾ (جتي ڪلاڙن جو دڪان آهي ۽ جتي عاشق جا سر ويڃن پيا). مهيسر = وڏو شاهي تلاءُ گهٽي مينهن يا گهٽي پاڻي (بٽي اڳاڻي وقت ۾ وڏيون قيمتي شيون) سببان اهو سِرُ (تلاءُ) مشهور ٿيو. ان نالي جي عام مشهوري ۽ معنوي مناسبت جي لحاظ سان، اهو نالو پوءِ شراب جي وڏين بئين توڙي انهن بئين جي مالڪن کي پڻ ڏنو ويو، جن وٽ شراب (وڏي تلاءُ جي اڻ-مبي پاڻي مثل) جون شاهي بئينون، مٿن جا مٽ پريا پيا هجن. سنسڪرت جي اشتقاق موجب مهيسر = مهيشور = مهاشو، جنهن کي گتيوال شراب جو ديوتا ڪري مڃيندا آهن (ڊاڪٽر گربخشاڻي، رسالو جلد-۱، ص ۳۵۲). هت 'مهيسر' معنيٰ وڏو ڪلاڙ، شراب جو وڏي نالي وارو واپاري: اصطلاح معنيٰ موجب 'مُحبت جي مٿي جو وڏو واپاري'. مَنڌ = 'مد' جو عام مقبول سنڌي اچار، سنسڪرت ۾ (مَدِيه = شراب) = شراب. هَت = ڪلاڙن جي گهٽي ۾. هڏهن = هر وقت، هميشه. وهي هُوَ = هو لڳي پئي آهي، لولي لڳي پئي آهي، هاڪ لڳي پئي آهي. رَمَزِ پَرُوڙيم رُو = رمز جي رُو پَرُوڙيم، راز جي ڳالهه کي سمجهيو. سِرَ وَتِ = سِر جي ورڇ برابر، سِر جي عيوض. سُرڪي = محبت جي مٿي واري سُرڪ. سڳئي (= صحيح محاورو 'سڳئي'، ۽ نہ 'سڳئي') = سهڻي ڳڻ واري، وڏي بخت ۽ فائدي واري. ۱۳. ڪٽارو = وڏو گول خنجر، بڻجي، ترار. وٽي = شراب جي پيالي. تڪ ڏيئي پيڻ = وڏو ڍڪ ڳيت ڏيئي پيڻ. جَنِي = لڳي، مشغول ٿي. منجهان جيءُ = جيءُ منجهان، هيچ ۽ خوشيءَ مان. سِرُو = شراب. ٿن = تن لاءِ، سَبِيءَ = سبيل، جا، گهڻو. سَتِ ۾ = سودي ۾ آيل، سودي ۾ ٻڌل (تہ جي 'سِرُو' ملندو تہ 'سِرُ ڏبو). ۱۴. جہ = جئن جو، جڏهن جو، جئن ٿي. سي = پياڪ، متارا، ميخوار. اڳڻ = اڳڻ تي، ڪلاڙن جي ماڳ تي، مٿن ۽ ميخاني تي، دڪان تي. سائي ٿيڻ = وري ڪنهن شيءِ ۾ ساهه پوڻ ۽ ان جو تازو ٿيڻ. اُچ سائي ٿيڻ = اُچ تازي ٿيڻ، اُچ جو وڌڻ ۽ زور وٺڻ. هي = هي شراب جيڪو حاضر آهي. پيتو = سو پيچي ختم ٿي ويو. هُو = هو پيو جيڪو مٿن ۾ آهي. ۱۵. بَنِي = شراب چڪاڻڻ وري ڪوري يا وڏي چُلهه. رُپو ڪندا راهِ = رُپو راءِ ڪندا، چاندي جا ڍڳ ڪندا، قدر ڪندا ۽ وڏي ڳري قيمت ڏيندا. ڪوٽر = شهزادا جوان. ڪلاڻي = ڪلاڙن وٽ ايندڙ، ڪلاڙن سان واسطو رکندڙ (جيڪي 'ڪلاڙن' جي نسبت سان 'ڪلاڻي' سڏجن)، ميخاني جا گهورا ۽ شائق. ۱۶. قاتِل = قاتِل شراب. ڪوڙ = گهڻا، جهجها. اڪيون اوڏاهين ڪٿي = نگاهون نظرون ان طرف ڪري. وہ = زهر مثل قاتل شراب. ووڙ = وڃايل شيءِ جي ڳولا يا ڳولا لاءِ ڏنل ڄاڻ (اها شيءِ جنهن کي ووڙ جي (ووڙ) اڪثر وڃايل جانور جي جيڪي وڃائيندا سي 'ووڙيندا'، پڇائيندا ۽ ڳوليندا، يا 'ووڙ ڏيندا'، يعني نياپا موڪليندا ۽ ڳالهه هلائيندا ۽ چوندا 'ادا ووڙ آهي'، آڏو بيا کائڻ پچندا تہ 'ادا ڪهڙي ووڙ آهي؟') هر قسم جو وہ، زهر، زهردار شراب. وہ تني جي ووڙ = تن جي ووڙ وہ آهي، تن جي ڳولا واري وٽ زهردار شراب آهي. سانگ = سانگو.

مَتارا تَنه ساءِ اچَن سِر سَنبَاهِيو.

۲۱

مَوڪِيءَ مِٺ اُپَٽا، سَوارا صُبُوح
اُونچي، عَبداللهُ طيفُ چئي، باس پَهَتِين بُوءِ
ڪَڙو جي ڪَڙو، وِٽر سِر گَهَرَن وِٽِيُون.

۲۲

وِٽر سِر گَهَرَن وِٽِيُون، دوسر ڪِين دُجَن
پيا، بَنشين، بَنوش، اِيءُ پيالو پَرِين
اُونچي، عَبداللهُ طيفُ چئي، وِٽي وَدَ گَهَرَن
پڪِين تان نَه پَرَن، مِٺ ٽڪِيائُون مَنجِهِيَان.

۲۳

آئي ٿِيءُ اڱار، ڪامي خُريدَارَن سِين

۱۷

اڪيون اوڏاهين، ڪُٽي، جِيڏانه قاتِل ڪُلُ
مَتو ڪَن نَه مِلُ، پَڪَ بَرابَر پاهِنجو.

۱۸

گَٽَرَن ۽ گَٽِڪَن، وِٽِيُون پِين وَهَ گاڏِيُون
بَدَه ساقِي بَرخِيز، پيار ڪي پِيندَن!
او پڪِين نَه پَرَجَن، مِٺ ٽڪِيائُون مَنجِهِيَان.

۱۹

مَوڪِيءَ مِٺ اُپَٽا، آئي اُتر هيٺ
مَتارا تَنه مِٺ، اچَن سِر سَنبَاهِيو.

۲۰

مَوڪِيءَ مِٺ اُپَٽا، آئي اُتر واءِ

۱۷. قاتِل ڪُلُ = ڪُل قاتِل، سڀ قتل ڪندڙ، مَتو ڪَن نَه مِلُ پڪَ برابر پانهنجو = پنهنجو مَتو پڪَ برابر مِلُ نَه ڪَن. ۱۸. گَٽَرَن = مينهن، گَٽُون يا پڪري جي ٿڌ مان سڌو سنئون پنهنجي وات ۾ گوها هڻي ڪير گَٽَڪائُون. گَٽِڪُ يا گَهَٽِڪُ = گيتون ڏيئي پيئڻ وقت نڙي مان 'گَٽَ گَٽَ' يا 'گَهَٽَ گَهَٽَ' وارا آواز ڪرڻ. گَٽَرَن ۽ گَٽِڪَن = خوشي ۽ سِڪَ مان، هيج ۽ هيج مان، وڏا تڪا تڪڙا ۽ پري گيتون ڏين ۽ گَٽَ گَٽَ ڪَن، گَٽِڪَن سان گيتون ڏيئي پين. وِٽِيُون = پيالِيُون، وِٽِين مِٺان وِٽِيُون. وَهَ گاڏِيُون = زهردار شراب سان ڀريل. بَدَه (ف) = ڏي. بَرخِيز (ف) = آئي. بَدَه ساقِي بَرخِيز = اي ساقِي! آئي ڏي. پيار ڪي پِيندَن = پِيندَن ڪي پيار. پِيندَن = وڏن پِيندڙن، پياڪَن. او = اهي پياڪ، اهي مَتارا مِيخوار. پڪِين = پڪَن تي، وِٽِيءَ جي تري ۾ پيل ٿورڙين ۽ ننڍڙين سُرڪين تي. نَه پَرَجَن = نَه سِرَجَن، نشي واري سرور ۾ نَه اچَن، سرور سان مخمور نَه ٿين. مِٺ = شراب سان سنڌيل مِٺ، شراب سان ڀريل مِٺ. ٽڪِيائُون = نظر ۾ ڪيائُون (اڃان وڌيڪ پي ڍو ڪرڻ خاطر)، تاڙيائُون، چتايائُون. مَنجِهِيَان = منجهه وارا، اندر ڪوئي ۾ سانڍي رکيل. ۱۹. مَوڪِي (سنڌي ۾ مَوٺ واري صورت) = 'مُغِي' مِيخاني جي ساقِيائي ('مغ' جمع 'مُغان' = ايران ۾ اڳوڻي وقت وارا شراب چڪائيندڙ ۽ وڪڻندڙ، مِيخاني جا مالڪ جيڪي پيالو پيارين). مِٺ اُپَٽا = سنڌيل شراب وارا مِٺ ڪوليا (جن ۾ شراب سنڌ جي پڇي تيار ٿي چڪو هو). اُتر هيٺ = اُتر لڳڻ وقت، اُتر جي واءِ ورڻ وقت، سياري جي شروعات ۾ (مقامي طور سنڌ ۾، ڪچو شراب مِٺن ۾ پري انهن جا مُنهن لڀي ڇڏيندا هئا، اهو ڪم از ڪم اهوڪ اونهارو سڄو سنڌيل هوندو هو ۽ گرمي کائي مچندو هو) سيءُ پوڻ وقت ڪولين جڏهن مِيخوار ڪي نشي واري سڌ ٿئي. مَتارا = سڌا پِيندڙ، وڏا مِيخوار. تَنه مِٺ = تنهن تازي ڪوليل شراب جي لذت ڏائقي خاطر، تنهن جي ڏائقي جي ذوق تي اچَن سر سَنبَاهِيو = پنهنجا سر قربان ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو اچَن. ۲۰. مَوڪِي = شراب پياريندڙ ڪلالڻ، مِيخاني جي ساقِيائي. اُتر واءِ = اُتر جي واءِ لڳندي مَتارا = سڌا پِيندڙ، وڏا مِيخوار. تَنهن ساءِ = تنهن نئين شراب جي لذت ڏائقي خاطر. ۲۱. سَوارا صُبُوح = علي الصباح، سویرا صبح جو، صبح جو سویر (مقرر وقت کان به اڳ). اُونچي = اُونچي جي، اُچي جي، اعليٰ قسمر واري شراب جي. باس پَهَتِين بُوءِ = باس بُوءِ پَهَتِين، هڪار ۽ خوشبوءِ 'صُبُوحِي پيالو' پِيندڙ مِيخوارن تائين وڃي رسي. ڪَڙو = سخت ڪوڙو. ڪَڙو جي ڪَڙو = جيتوڻيڪ اهو رنگين شراب سخت ڪوڙو آهي. وِٽر = وِٽر، نئين قسمر جي وِٽر. وِٽر سِر = هر نئين ڏائقي واري شراب جي ورڇ وقت. گَهَرَن وِٽِيُون = وِٽِيُون گَهَرَن، پيالو گَهَرَن وِٽِن. ۲۲. دوسر = ٻيو ٻيو، ٻئي واري وارو پيرو. دُجَن = ڏُڻ، پسند ڪَن. ڪِين دُجَن = پسند نَه ڪَن. پيا (ف) = اچ، اي همنشين تون اچ. بَنشين (ف. نشستن = ويهڻ) = ويهه. بَنوش (ف. نوشيدن = پيئڻ) = پي، اي = هي. وَدَ = وڌيڪ. وِٽي وَدَ گَهَرَن = وِٽِين مِٺان وِٽِيُون پيئڻ بعد اڃان به وڌيڪ وِٽي جي گهر ڪَن. پَرَن = پلجَن، پي پورائي ڪَن، پي بس ڪَن، پي سرشار ٿين. ۲۳. آئي = سڙي، ٿِيءُ اڱار = سڙي پري اڱار ٿِيءُ. ڪامي = جلي. خُريدَارَن سِين = خُريدَارَن سان، شراب وٺندڙن گراهڪن سان (واسطي ۽ لاڳاپي ۾، سندن حاضري ۽ خدمت ۾).

پسين سي پتار، پڙ پيتوئي جن سين.

٢٤

موڪيءَ متارا، وڏيءَ ساجهر سارڻا
پيڻ جي وارا، اڄ نه آيا گيجڙي.

٢٥

متارا مري وئا، موڪي پئي مر
ٽنهنجو ڏک ڏمر، ڪونه سهندو ان ري.

٢٦

متارا مري وئا، موڪي تون نه مرين!
ڪيهيءَ پر پرين، ڏکي! ڏاتارن ري!

٢٧

اڃان گورا ماڳ، مٽ ڪٽڪا ڪٽ گهڻا
لاهي ويهه م لاڳ، موڪي متارن جا.

٢٨

موڪيءَ منو نه گهرڻا، وهه نه وهائڻا
سُرڪيءَ ڪار، سيد چئي، اتي تي آڻڻا

هوءَ جي ڳالهين ڳڻڻا، ٽن جون بنين پاسي بڻيون.

٢٩

سري ڪين ڪئو، ويڻ موڪيءَ جي مارڻا
ڪوجو سڻ ڪلاڙ جو پتي تي پئو
تنهان پوءِ ٿو، مرڻ متارن جو.

٣٠

هوندو هڏ م رک، لاءِ پياڳن پاهنجو
وٺي وائڙن ڪي، پياري پرڪ
سا لڪ لهي ٿي لڪ، جا تو ايندي ان سين.

٣١

هوندو هڏ م سنڌ، لاءِ پياڳن پاهنجو
پوڄ پيارج پهڙا ويندا وٺو ڪنڌ
ته هٿ ٽنهنجي هنڌ، موڪي ڪو مان لهين.

٣٢

وجهج وائڙن تي، ميخاني جي ماڪ

پتار = پوتار، معزز ۽ لائق. ٢٤. متارا = وڏا ميخوار، سدا پيئندڙ. وڏيءَ ساجهر = سڀ کان سويل. پٺڻ جي وارا = پٺڻ جي مقرر وقت تي. گيجڙو = گنجڙو، ڳوٺ، ماڻهن جي ميل وارو ماڳ، ميخانو. گيجڙي = ميخاني تي. ٢٥. پئي مر = تون پت پئي. ٢٦. ڪيهيءَ پر = ڪهڙيءَ پر، ڪهڙيءَ ريت. پرين = پلين، پئي پلجين، پئي چئين. ڏکي = سوريٽي، ڏهاڳو. ڏاتارن ري = (انهن) متارن ميخوارن کان سواءِ. ٢٧. ڪورا = شراب چڪاڻڻ واريون باهيون ۽ بڻيون. ماڳ = ميخانن وارا ماڳ، ماڳ ميخانا. مٽ = شراب جا پريل مٽ. ڪٽڪا ڪٽ = ڪٽڪا ۽ ڪٽ = ٺٺين تي چڙهيل ڪڙاهين پر لڳندڙ ڪفگيرن جا آواز. ٢. پڳل مٽن جا تازا ٽوٽا ٽڪرا. لاڳ = سهاڳ وارا لاڳ. لاهي ويهه م لاڳ = لاڳ لاهي نه ويهه، سهاڳ وارا لاڳ لاهي نه ويهه. ٢٨. منو نه گهرڻا = هنن (ميخوارن متارن) کي موڪي منو نه گهرڻو، موڪي سندن بدخواهي ڪانه ڪئي. وهه نه وهائڻا = شراب پر گڏيل زهر هنن کي ڪونه وهائيو، زهريلي شراب هنن کي ويڳ ڪونه ڏنو. آڻڻا = ڳوڙهه ٿيا، سوڙها ٿيا ۽ پگهرڻا. ڳالهين = موڪي جي گفتن، موڪي جي انهن لفظن تي ته 'اڳوڻي شراب پر ڪارو نانگ ڳري ڪنڊا ٿي ويو هو.' ڳڻڻا = ڳهر، ٺاڙ. ڳڻڻا = ڳهرائي چڙيا، ناري چڙيا (ماري چڙيا ۽ سندن بت ٺري ويا). بنين پاسي = شراب چڪندڙ ڪورين جي پرپاسي، بنين جي اوسي پاسي. بڻيون = قبرون. ٢٩. سري = شراب. ويڻ = موڪيءَ جي ڳالهه واري گفتي ته شراب پر نانگ جو زهر گڏيل هو. سڻ = گفتو، ڳالهه. تنهان پوءِ ٿو = ان گفتي پڻ کان پوءِ متارا هراس پر مري ويا. ٣٠. هوندو = جيڪي موجود آهي، هڏ م رک = بنان پيارڻ جي پاڻ وٽ هرگز نه رک، لڪائي نه رک. لاءِ پياڳن = پياڳن کي ڏيڻ ۽ پيارڻ لاءِ. وٺي = وٺي آڻي، سڏي. وائڙو، وائڙن کي = وات ويندن کي، راه مسافرن کي، پرڪ = ڳالهه کي پرڪ، حقيقت معلوم ڪر (جيڪا پرين ستر پر بيان ٿيل آهي). لڪ = هڪ گهڙيءَ کان گهڻو گهٽ وقت جي وٺي، ذري جيتري وقت جي مدت. لهي ٿي لڪ = لڪ ٿي لهي، وڏي قيمت واري آهي. جا = جيڪا (لڪ). تو = توکي. ايندي = پيش ايندي، ميسر ٿيندي، پلڻ پوندي. ٣١. سنڌ = مٽ پر شراب سنڌ، مٽ پر ڪچي رس کي بند ڪري رکڻ (ته اهو پچي شراب ٿئي). (هت معنيٰ) سانڍي نه رک، لڪائي نه رک. پوڄ پيارج = تن کي گهڻو پيارج، پياري ڍڙ ڪرائج. پهڙا = جيڪي پهو وٺي هلن، پانڌي، راه مسافر. لنگهندڙ = وٺو ڪنڌ (ظرف) = ڪنڌ وٺو، منهن وٺو، خاموشيءَ سان پنهنجو رخ وٺو، راه وٺو. ڪو مان لهين = من ڪو مان حاصل ڪرين، من مانائتي ٿئين، نيڪنامي حاصل ڪرين. ٣٢. وائڙن تي = وات وٺيو ويندڙن مٿان، راه مسافرن تي. ماڪ = شبنم. ميخاني جي ماڪ، ميخاني جي ميه جا هلڪا سنهڙا ذرا، ميه جي پوءِ ۽ بوندار. سڀ ڪنهن کي سڏ ٿيندي، خبر ملندي.

ٿيندي سڏ سڳهين، هنڌ هنڌ پوندي هاڪ
پرھ جا پياڪ، جھ سي اڳڻ آيا.

۳۳

ڪلاڙڪين منھين، ڪسڻ ري پڻو ڪين نه
مٿا متارن جا، پڻا پڻ زمين
رڪي روح رھين، وڻيون پيئون وڪ جون.

۳۴

سر وٽ سرڪي سڳي، وڻين چونه وري
قدر ڪيف ڪمال جي آهي خاص ڪري
سرڪي جن سري، تن جون بڻين پاسي بڻيون.

۳۵

قاتل ڪمائي ڪري، وه ماڪي جي ڪن

وٽان ويهي تن، پنج ڪي پيالئون.

۳۶

ڪلاڙنئون ڪاء، مت نه سڪين مون هيان
روندي رات وهاء، چڪائيندي بڻيون.

وائي

وساريچ م ويڻ، آهي جوڀن به ٿري ڏينھڙا
لڻيون سھن لوڪ جا، وهائي ٿيون ويڻ
اصل اسارين جا، ستي وڻا سيڻ
جيڏيون! جي مان وسهو، نڊر م هيرئو نيڻ
راتيون جاڳن جي، سي آء ڪنڌري سيڻ.

هنڌ هنڌ پوندي هاڪ = ڳالهه وڏي سڏ هلي ويندي، عام مشهوري ٿي ويندي. پرھ جا پياڪ = جيڪي پرھ جو پين، پرھ جا پيال پين، ميء صبحي (صبح جو ٿاڻي وارو شراب). ۳۳. ڪلاڙڪين = ڪلاڙن جي. منھين = منھن ۾، منھن هيٺ، منھن اڏيل بڻين يا دڪانن ۾. ڪسڻ ري = عاشقن جي قتل ٿيڻ کان سواءِ ڪا ڳالهه ٿي ڪانهي. متارن جا = متوالن ميخوارن جا، مست پياڪن جا. پڻا پڻ زمين = زمين تي پيل ڏس، ويڻ ۽ زمين تي ڪريل ڏس. روح = پنهنجيون دليون جانيون، پنهنجا ساهه پساهه، پنهنجا سر ۽ ساهه. رھين رڪي = گروي رڪي، الاهي عشق واري شراب ۽ نشي جي عيوض ضمانت ۾ رڪي. وڪ = زهر، ڪڙو قاتل شراب. ۳۴. سر وٽ = سر برابر، سر لڳ، سر سان (مٿا سٽا ۾). سرڪي = هڪ سرڪ. سڳي = وڏي ڳڻ ڳاري، سٺو ڳڻ واري. وري = موٽي، ميخاني ڏانهن پوئتي وري. ڪيف ڪمال = ڪماليٽ وارو سرور، انتهائي سرور. جي = جي لاءِ، جي واسطي. خاص ڪري = (سرڪي جي صفت) خاص ۽ خالص، خالص الخاص ۽ بالڪل خوب. جن سري = جن پياڪن کي حاصل ٿي، جن کي نصيب ٿي. بڻي ۽ بڻيون = ٻرندڙ باهه جي وڏي چلهه جنهن تي شراب چڪائجي، شراب تيار ڪرڻ وڪڻڻ ۽ وڻائڻ واري جاءِ، شراب جي بڻي. بڻيون = قبرون. ۳۵. وه = جي صفت، (قاتل = صفا ماريندڙ، ٺٺ ماريندڙ. ڪمائن = ڪنهن زهريلي يا سخت نشيدار شيء کي ٿورو ٿورو ڪري کائڻ (تان جو بنا ڪنهن فوري نقصان جي ان کائڻ تي ٺهي وڃڻ) مهوسين جي اصلاح ۾ سنڪي وغيره زهردار شين کي باهه ۾ ترڪيب سان ٺاهي جوڙي پچائڻ مارڻ تان جو اهڙي ڪمائي کانپوءِ ان جو 'ڪڪ' يا ذري جيترو وزن به ماڪي مثل مٺو ٿي پوي، يعني صحت ڏيندڙ ٿي پوي. وٽان ويهي تن = ويهي تن وٽان. پنج ڪي پيالئون = تون ڪي پيالئون پنج. تون ڪو فيض حاصل ڪج. ۳۶. ڪلاڙنئون = ڪلاڙن کان. مت = عقل واري ڳالهه. مون هيان = اي منهنجا قلب. روندِي = رنڊي رات وهاء = رات وهامي ٿي، رات گذري ٿي. چڪائيندي بڻيون = بڻيون چڪائيندي، شراب چڪائڻ لاءِ بڻيون ٻاريندي. وائي. وساريچ م = تون نه وسار ۽ هميشه ياد رک. ويڻ = گستاخ، سخن، نصيحت پريا گستاخ، چڱائيءَ وارا چوڻ. جوڀن = جواني. به ٿري ڏينھڙا = ڄڻ ته ڪي ٿورڙا ڏينھڙا. لڻيون = چڙواڳ، بي لغام، بي افعاليون. لوڪ جا = اوڙي پاڙي جا ۽ ٻين سڀني جا. وهائي = وهامي وڃڻ وقت، وقت پوري ٿي وڃڻ بعد (سڄي عمر تائين). ويڻ = طعنن وارا گستاخ، اساري. جنهن کي سار نه ٿئي، سجاڳي نه ٿئي، جيڪا بي اون ۽ غافل هجي. ستي = ستي کان پوءِ. سيڻ = پيارا مٿر، پيارا سڄڻ. جي مان وسهو = جي مون تي اعتبار ڪريو. نڊر م هيرئو نيڻ = اکين کي سمهڻ جي هير نه وجهو.

سُر ڪنڀات

سُر ڪنڀات شاھ عبداللطيف جي تخيلقي شاعري جو شاهڪار آهي. هن سُر ۾ هڪ طرف انساني محبت جي اعليٰ قدرن جي ابتار آهي ته ٻئي طرف سنڌ جي محبت ۽ مجاز واري ريت رسم ۽ ماحول جا اهڃاڻ. انهن ٻن نمايان نُڪتن جو تفسير هيٺين طرح آهي:

(الف) محبوب جي سنگدل ۽ ستمگر هئڻ واري عام مشهور خيال جي برعڪس، اهو نازڪ نڪتو نروار ڪيل آهي ته محبوب پنهنجي ڀلائي واري ذاتي فطرت طور ڀلا آهن: ”ڀلائي آهين، پرين ڀلائي، پانهنجي.“ هو هميشه ڀلائي، ڏانهن مائل آهن ۽ سندن اها عالي ظرفي ۽ اخلاقي بلندي سندن مرڪندڙ مُنهن ۽ مهر پري نظر مان ظاهر آهي: ”مُنهن ۾ محبوبن جي ڀلائي جا پير.“ ڪُل ڪائنات ۾ ٻن اکين ۽ ٽئين نڪ، وارو انساني حسن بي مثال آهي. تارا ۽ چنبر حسين آهن پر محبوب جي حسن جو مٿ نه آهن. اهي محبوب جي ڏوراهين ماڳ مڪان جي ڏس ڏيکارين ٿا. اهي محبوب جي حسن ۽ جمال تي شاهد آهن جو محبوب واري ماڳ جي مٿان آهن ۽ سهڻي سڄڻ جي سونهن جو جلوو ڏسن پسن ٿا: ”سڄڻ سُتا وله ۾ چوٽا پري ڪپور.“

(ب) سنڌ جي محبت ۽ مجاز واري رسم روايت موجب، سُنن تي سڄو رهڻ ۽ ڪشالو ڪڍي ڪيئن به ڪري محبوب واري ڏوراهين ماڳ تي پهچڻ لازمي هو. ڏوراهين پنڌ واري صورت ۾ رڳو اُٺ ئي عاشق جو سهارو هو. هن سُر جي پوين ٽن داستانن ۾ ڪرهو يا اُٺ ئي مرڪزي ڪردار آهي، پر معنوي لحاظ سان ان جا ٻه رُخ آهن: هڪ اهو اُٺ جيڪو عاشق کي محبوب جي ماڳ تائين پهچائي، ٻيو انسان جي زميني زندگي ۾ سندس پنهنجي وجود جي هوڏ ۽ هستي وارو اُٺ جنهن کي زندگي جي سفر ۾ ڪاميابي واري آخري منزل تي پهچڻو آهي. انهيءَ لحاظ سان، استعاري طور، انسان جي ان انفرادي وجود واري اُٺ جي ننڍپڻ، جواني، ۽ وڏپڻ وارن دورن بابت انهن داستانن ۾ نازڪ نفسياتي اشارا سمائل آهن، جيڪي شاھ صاحب جي اعليٰ فھر ۽ فڪر تي شاهد آهن.

داستان پهريون

هڪانديءَ هوئي، پرين پاڻان هليا
ڪبو ڪه روئي، پوندو سانگُ سيگهين.

مر هڪاندا هون، پرين، سانگُ مَ وِجن سين
رهيا آهين رُوح ۾ نٽُ ٿئي جا نيٺ
جن وِماسِئا ويٺ، ٿو تاريءَ ٽن ٿڳي هنيون.

ڪِلان تان ڪامي هنيون، جي رُٿان تان راند
جهليان جهيٽو نه ٿئي جو جرُ نيٺين پاند
اڳڙيون ويساند، پرينءَ گڏجي ڪنديون.

مُون جَنِي لاءِ ڪئا چاريڪا نيٺين

پيشانيءَ ۾ پرين، جي، ڀلائيءَ جا پير
اڳڻ اڳندين جي ڏئي پاهو هي پير
قُمرُ پاڙي ڪير، شمسُ سڀيرين سين.

ڀلا ڀلائيءَ پانهنجي ڀلا ٿي آهين
سَباچها سر چڙهي ڏوراپو نه ڏين
مان ڏي مديون ٿين، سڄڻ سڄاين ۾.

ڏئي ڪريندھن گڏهين حياتيءَ هڪاندا
مَن ۾ مُشتاقن جي ڪي رنجائي راند
پرين ڏيساندر پاند، گجھه گرهيا ڪن سين.

۱-۱-د. پير= نمونا، نشان، آريڪڻ. پاهو هي= مرڪي، خوش ٿي. پاڙي= برابر ڪري. ۲. سر چڙهي= منهن چڙهي، مٿان بيهي، ڪاوڙ ڪري. ۳. ڪريندھن= ڪندين. هڪاندا= گڏجائي. مُشتاقن= عاشقن. رنجائي، رنجائي، رنجائي= سور، درد. ڪي راند= راند ڪئي، ڦيرون ڏيئي، گهاريون وڌيون. پاند= چيڙي وٽ. ۴. سانگ= سانگين وانگر لاڏاڻو. ۵. سانگ مَ وِجن= لڏي پري نه وِجن، پراهان نه وِجن. جن وِماسِئا ويٺ= جن جا گفتار ۽ ٻول مون کي سيباڻا، جن جي ڳالهه (ٻڌڻ جي) اٺ ٿي آهي. تاريءَ ٽن ٿڳي هنيون= منهنجي دل تن جي آسري پئي جيئي. ۶. ويساند= ساهي، آرام، ويساهين. ۷. چاريڪا= گس، واٽون، چارا. نيٺين= نيٺن ۾.

سَبَاجِي سِيٺِين، گَري گُڻ گُهيو هِنِيُون.	سَجَڻ مَڪِيءَ مِيٺ، گُوڙا ٿِين نه گُڏهِين.
۸	۱۳
اُچ اُچَ ويران، جاگو نيٺ مَر سُمهو	هُن تاري هُن هِنْدَ، هُت مُنهنجا سَپَرِين
رُڪابِين پيران، واڳين مَتي هَٿَرا.	سَجَڻ مَڪِيءَ مَنَدَ، گُوڙا ٿِين نه گُڏهِين.
۹	۱۴
هِنِيڙي سَجَڻ سارِئا ڪَٽي هُونَدَمَ هيرَ	هُن تاري هُن جاءِ، هُت مُنهنجا سَپَرِين
اُچي لالَڻ نه ڏيِين مَتي پَلنگَن پيرَ	سَجَڻ مَڪِيءَ ساءِ، گُوڙا ٿِين نه گُڏهِين.
ٿِي وِرُوهُنَ وِرَ، گُجھو گِرَهيان گَن سِين.	۱۵
۱۰	۱۶
اڱڻ آيا نه سَهان، ويٺي گَهر گَهران	هُن تاري هُن رُو، هُتي مُنهنجا سَپَرِين
مُنَه مُقابِل سَپَرِين پَسُو ٿِي پَچان	سَجَڻ گُٿوريءَ بُو، مونَڪي مُور نه وَسِرا.
وارُ نه سَهان وِچ ۾ اِجان دَر مَيان	۱۷
گَزا مَنجھه گُٿان، پَرِين وِجهان پيٽ ۾.	تارا تيلي- رُو، تو ڏَنه گَھڻو نَهارِيان
۱۱	۱۸
چَنڊرَ مِرائِيءَ سَپَرِين، ڪارا جَھڙا ڪيرَ	جانِبُ جَھِين جُو، ٿون تِيڏاھِين اُپَرِين.
ڪَڙا گَھاءِ ڪيوڙِي، اَنڪا گَھاءِ عَبيِرَ	۱۸
ساڄُن پَريو ڏيرَ، مَنان مُور نه وَسِري.	ٿارَرا تيليءَ رُو، لڏا لال! نه اُپَرِين
۱۲	سَجَڻ تون صُبوچ، تَھڙي صافي سَجَڻِين.
هُن تاري هُن هِنْدَ، هُت مُنهنجا سَپَرِين	

سَبَاجِي سِيٺِين = تن سَبَاجِي سَجَڻ. گَهيو هِنِيُون = گَھ ۾ رَڪي چڏيو، گَروي ڪَري چڏيو، پاڻ وٽ سو گَھو ڪَري چڏيو اهڙا گُڻ ڪيائين جو آءُ گَھجي ويس، گَروي ٿي ويس ۸. ويران = انهن جي وير، اچڻ جي مهل. رڪابِين پيران = رڪيبن ۾ سندن پير آهن. يعني رڪيبن ۾ پير وڌا اٿن ۽ چڙهن ٿا. واڳن مَتي هَٿَرا = سندن هٿ واڳن ۾ آهن، واڳون سندن هٿ ۾ آهن. ۹. هيرَ = هينئر، هن وقت. وروهُنَ = حال اورڻ، ورونهه ڪرڻ. ۱۰. اڱڻ نه سَهان = مون وٽ هت هلي اچن سو نه برداشت ڪريان. ويٺي گَهر گَهران = گَهر ويٺي ئي آءُ کين پئي چاهيان. مُنه مُقابِل = سامهون. پَچان = انهن لاءِ پَچان ٿي، جَلان. در (فارسي) = اندر ۾. مَيان = سمايان (اندر جو اندر ۾ سَمائي چڏيان). گَرا مَنجھه گُٿان = سندن گُٿن ۽ پَلاين جي ڪري پَرِين گَرا آهن، انهن کي جيڪر پنهنجي پيٽ ۾ وجهي سانڍيان ۱۱. چَنڊر مِرائِيءَ = چَنڊر جي مِرائِي جَھڙا (يعني چَنڊر جَھڙا روشن ۽ سهڻا). ڪارا جَھڙا ڪيرَ = ڪير جَھڙا مَنا ڪَڙا گَھاءِ ڪيوڙِي- ڪيوڙِي جَھڙا ڪَڙا. اَنڪا گَھاءِ عَبيِرَ = عَبيِر جَھڙي اَنڪي بُو، وارا (= نهايت مَني خوشبوءِ وارا). پَريو ڏيرَ ڏير سان پَريل- نهايت ڏيرج وارو، وڏي ڪانڌ وارو. ۱۲. سَجَڻ مَڪِيءَ جي مِياڇ جَھڙا مَنا آهن. ۱۳. مَڪِيءَ مَنَدَ- مَڪِيءَ جي رس جَھڙا مَنا. ۱۴. مَڪِيءَ ساءِ مَڪِيءَ جي مَني ڏاڻقي جَھڙا. ۱۵. هُن رُو = هُن تاري جي چٽائيءَ جَھڙا. ڪُٿوري بُو، ڪُٿوريءَ جي خوشبوءِ ۽ هِڪار وارا ۱۶. هُن لاءِ = هن تاري جي سڌ ۾. سَهڻي مَنجھه = خواب ۾. ۱۷. تارا تيليءَ رُو = اي سائيرِي نيرِي رنگ وارا چمڪندڙ تارا. سنڌي محاورِي ۾ 'تيلِيو رنگ'، تيل جي رنگ جي مناسبت سان 'تيلِيو' ڪونه سڏيو ويو، پر سائيرِي نيرِي گڏيل رنگ رُو، واري جانور کي تيلِيو سڏيو ويو. ۱۸. 'لڏا' به تارا آهن، جيڪي 'ٿيڙن' جي پويان اُڀرندا آهن. ٻئي تارا وڏا چٽا چمڪندڙ آهن، پر ڏکڻ وارو جيڪو 'ٿيڙن' جي ستو هيٺان آهي، سو سائيرِي- نيرِي چمڪي وارو آهي (جنهن کي 'آهيڙي'، 'شڪاري' يا 'مَاري' به سڏين، ڇاڪاڻ جو 'هرڻ' يعني ٿيڙن جي پويان آهي). ٻيو اتر طرف وارو ذرا ڳاڙهي رنگ تي (لال) آهي. صُبوچ يعني وڏي پَرهه ڦٽي، وقت، ڏاکڻيون 'لٽو' اِجان به وڌيڪ چٽو ۽ سهڻو لڳندو آهي. هت خطاب انهيءَ لڏي تاري کي آهي. صافي = چٽائي، سهڻائي.

گمپڻي آهيان

مُون گهر آيا مون پرين، سُونَهڻ لڳا سير
داستان ٻيو

۱
ناسيندي نڱاهه پهرين ڪڇ پرين ڏي
احوال عاجزن جا اڪڇ لڳ الله
روڙ نهارين راهه اڪيون اوهان جي آسري.

۲
ناسيندي نظر پهرين ڪڇ پرين ڏي
قمر! گهڻ ڦريب ڪي نِسَت آڻا نِهڙ
بي پيڻي نه پڙ، اڪيون اوهان جي آسري.

۳
ناسيندي نرت پهرين ڪڇ پرين ڏي
قمر! گهڻ ڦريب ڪي ساري ساڻ سرت
پڻو پروسو نه پت، اڪيون اوهان جي آسري.

۴
ناسيندي نهار پهرين ڪڇ پرين ڏي
سنيها ڪي سڄڻين چڻج چنڊر اپار
ساجن سڀ ڄمار، اڪيون اوهان جي آسري.

۵
تون چنڊر اهوئي، جو پسين هت پرين ڏي
آڏو چڻج عجيب ڪي ڏيان جو روئي
”هڪاندي هوهي، سانگ م پوي سڄڻين“

۱۹

تارا! تيلاهين، تو ڏانه گهڻو نهارين
سڄڻ جيڏاهين، تون تيڏاهين اڀرين.

۲۰

تارا تر تروڪڙيون مٿن ڦلڙيون
ور سي راتڙيون، جي مان اوريون پرين سين.

۲۱

تارا تراريون، نيزا نيڻ پرين جا
هڻن مٺه پاريون، سانگو ڪن نه ساهه جو.

۲۲

اونداهي اڌ رات ۾ پرين پسايو پاڻ
چنڊر ڪٿين ساڻ، پيهي وڻو پڙلاو ۾.

۲۳

گڻي نيڻ ڄمار مان ڪٿائون ناز نظر
سورج شاخون جهڪيون ڪوماڻو قمر
تارا ڪٿيون تائب ٿا ديڪيندي دلبر
جهڪو ٿو جوهر، جانب جي جمال سين.

وائي-۱

اڳڻ آيام پيهي، يا الله!

مون ساريندي سڀرين

مُشڪ عطر مون پرين، سڪيس ڄم سڀوئي
ساهه جني جو سيڪڙو، روح ٿي ساڻ ريهي.

وائي-۲

پرين پاتا پير، آئون ڪير!

۲۰. تر = جسمر تي جائي ڄم کان هڪ ڪارڙو نشان. تروڪڙي (جمع تروڪڙيون = تلوڪڙيون) = جسمر تي (منهن تي، پانهن تي). سئيءَ سان چڱهه ڪري، سُرمي يا ٻئي رنگ سان پري ٺاهيل جڙتو ترڦلڙيون = تارن جا ڦلڙين مثل چمڪا. ور سي = وري به سي، سدائين سي، پل سي (سدائين هجن). جي مان اوريون = جن ۾ مون محبوب سان گڏجي پنهنجو حال اوريو. ۲۱. مٺه پاريون = منهن سامهون. ۲۲. پيهي وڻو = پئجي ويو. سمائجي ويو. پڙلاو، پڙلاءُ = محبوب جي حسن جو جلوه. پڙلاو ۾ = ڍڪجي ويو (حسن جي زوردار تجلي ۾). ۲۳. ڄمار مان = ڳاڙهين ڳوڙهين خمريل اکين سان. جوهر = هيرو. وائي-۱. اڳڻ آيام پيهي = منهنجي اڳڻ ۾ اندر قدم پري آيا. سڪيس ڄم سڀوئي = سندن واسطي سڄي ڄمار سڪيس. جني جو سيڪڙو = جن لاءِ سڪندڙ. روح ٿي سان ريهي = روح تن ساڻ ريهه سان ڳنڍيل آهي. وائي-۲. سونهڻ اڀرندي. ۲. نِسَت، نِهڙ = ست ۽ هر کان سواءِ، ضعيف. پيڻي = وا، ڳلي. پڙ = آسرو. ۳. نرت = ٽوچ واري نظر. پت = آسرو. ۵. ڏيان جو روئي = جيڪو پيغام آڻي توکي روئي ٿي ڏيان ته: وصال کان پوءِ وڇوڙو نه پوي.

مٿس ناه ملام، جيڪين پڇين پڇ سو.

۱۲

سهيڻ سڄن اڀري چوراسين چنڊرن
بالله ري پرين، سڀ اونداهي پائيان.

۱۳

چنڊر ٽنهنجي ذات، پاڙيان تان نه پرينءَ سين،
تون اچو ۾ رات، سڄڻ نت سوجهرا.

۱۴

قمر ڪارو نانگ، توکي ڪائي گڏهين
وڇوڙو وڙانگ، ڏٺي ڏکون ڪي.

۱۵

چنڊر! چٽائي ٽنهنجي، سهائي مون سور
لايان لال لڱن ڪي، چندن پري پور
گوماڻو ڪپور، مون واجهيندي پرينءَ ڪي.

۱۶

چنڊر! ٽنهنجي ذات، سڀ مڙهايان سوڻ سين
اهن پرين پنڌ ۾، ڪڙ سڄيائي رات
اچن جهين سات، لهي وڃ، لطيف چئي.

۱۷

چنڊر! م آءُ چڙهي، سنجهي گرم سوجهرو
اسان پرين پاڻ ۾ گهارڻ ڏي گهڙي
تو پڻ هوند سري، جي پلڪ پانهيرو اڀرين.

۶

آءُ جي ڏيئين سنيهڙا، سي چنڊر پلڻ پنڌ
چئج حال حبيب ڪي نئي ٺوڙائي گنڌ
تو تيڏاهين پنڌ، عالم جيڏنه آسرو.

۷

چڱيان چنڊر چئج، سنيها ڪي سڄڻين
اڳڻ مٿان اڀري، پريان جي پئج
جهيڻو ڳالهائج، پرين ڌري هڙا.

۸

جها اچا چنڊر، تهاڻ اچا مان پرين
اڳڻ مٿي اڀرين، ڪڙين مٿي گنڌ
سڄڻ جيءُ اڳنڌ، تو ڏنه گهڻو نهاريان.

۹

اچ پڻ اچائي، چوڏهينءَ ماءُ چنڊر جي
مون ڏونه مون پرين جي اچڻ جي وائي
مون گهر وادائي، پيئي ڪام ڪرن ۾.

۱۰

اچ پڻ اڀارو، چوڏهينءَ ماءُ چنڊر جو
مون گهر مون پرين جو اچڻ جو وارو
سڄڻ سوڀارو، پيچ پنيءَ گهر آيو.

۱۱

چوڏهينءَ چنڊر اڀري، اٽتريهينءَ پسي نه عام

۶. سنيهڙا = نازڪ نياپا. پلڻ پنڌ = پنهنجي پوتيءَ جي پلڻ ۾ پنڌ. (اڳ محبت جا مخفي پيغام 'شين' جي صورت ۾ ويندا هئا، جيڪي قاصد ڳنڍ ٻڌي کڻي ويندا هئا. انهيءَ ڪري اهڙي نياپي کي 'ڳنڍ' چيو ويو. هت 'پلڻ پنڌ' وارو اصطلاح ان اڳين رس ۽ روايت جو عڪس آهي.) 'ٺوڙائي' = 'ٺٽائي'، 'ٺوڙائي' ۸. ڪڙين چئي چانڊوڻ ڪرين ڪنڊ زمين جو گهڻن ملڪن وارو وڏو خطو. ۹. ڪرن = رقيب. ۱۰. اڀارو = چٽو ٿي اڀرڻ جو وقت. پيچ پنيءَ - آڏيءَ رات جو (جڏهن رات پڄي ٿي. ٺري ٿي) ۽ ان کان پوءِ واري وقت ۾. ۱۱. چوڏهينءَ چنڊر اڀري = چوڏهينءَ جو چنڊر ته بيشڪ اپريل ٿي آهي جيڪو سڀڪو ڏسي ٿو. اٽتريهين پسي نه عام = اٽتريهين تاريخ ان کي سڀڪو (عام) ڏسي ڪونه سگهندو. ملام = ملامت. ۱۲. سهين = هزارين. چوراسيون = هڪ چوراسي نه، پر گهڻيون چوراسيون ۱۳. پاڙيان مٿيان، برابر ڪريان. سڄڻ نت سوجهرا = محبوب هر وقت سهڻا ۽ روشن. ۱۴. وڙانگ = اي وٺواند، اي نياڳا. ۱۵. مون سور = مون لاءِ سور آهي. چندن پري پور = چندن جو پورو لپ پري، هت پري. ڪوماڻو ڪپور = مون کي واجهائيندي واجهائيندي ايتري گهڻي دير ٿي وئي جو (منهنجي بدن کي سرهاڻ طور لڳايل) ڪافور (ڪپور) جي خوشبوءِ به جهڪي ٿي وئي. ۱۶. ڪڙ = سڄو ڪلي بيه. سات = ساعت. ۱۷. پانهيرو = پوءِ پرو، ٿورو دير سان.

۱۸

چنڊر مَ اُڀرُ سَنجھ، تہ اونداھي اُجھو گريان
پري گٿوريءَ هَنجھ، رُنا پرين پهاڻيان.

۱۹

چنڊر کي چورائي، جھڙا جھپي ٿي نہ وڃين
اونداھي آھي، اُجھو عاشقن کي.

۲۰

آيو چنڊرُ چڙھي، چاريءَ جو چيو گري
آيو اُت اڙي، جت ڏنائين پرينءَ کي.

۲۱

چنڊر! چوئين سڄ، مَرُ تون مَئين پانئين
گڏھن اُڀرين سنهڙو، گڏھن اُڀرين گڄ
جو مُنہ ۾ بريئي مڄ، سو پندُ پريان جي نہ پاڙيان.

۲۲

چنڊر! چوان تو حق، جي وڙھين جي وڇڙين
۽ اڪيون ٿرئو ٺڪ، تو ۾ ناھ پيشاني پرينءَ جي.

۲۳

اُڀرُ چنڊر! پَسُ پرين، تو اوڏا، مون ڏور
سجڙ سَٿا وَلَھ ۾ چوٽا پري گپور
پيرين آءُ نہ پُڄڻي، ٻاٻل ڏئي نہ پور
جنہ تي چڙھي اسور، سَنجھي سَڄڻ سانپڻيان.

۲۴

آءُ اُگنديائي مَران، پرين ڀلا، پَرُ ڏور
ٻاٻل ڏئي نہ پور، پندُ نہ جوڳي پيڙي.

۲۵

گَڙھو نہ گيڪاڻ، پيرين آءُ نہ پُڄڻي
جو مون رات رَسائڻي، نيئي ساڄن ساڻ
مون نہ وھيڻو پاڻ، ويئي نيئي نچوڻيان.

وائي

ھينئڙو ھيءُ ضرور،

آيل! ڪين رھندو پرينءَ ري!

سگھو ساعت نہ چنڊڙو، اُٺي پھرُ ملور
مَن ۾ مُشتاقن جي، ساڄن! ٽنھنجو سور
پيرين آءُ نہ پُڄڻي، ڏيھُ پريان جو ڏور
وڃي ويل سڳھين، ھينئڙو پرينءَ حضور.

داستان ٿريو

۱

رات سَھائي، پُون سَئين، پَتين وڏو پندُ
ھلندي حَبيبن ڏي، گَڙھا موڙ مَرُ گندُ
پندُ سوئي پندُ، جو پُھچائي پرين کي.

۲

رات سَھائي، پُون سَئين، پَرُ ٽئين، پندُ پور
ميا! محبوبن جي ھلي وانءُ حضور
جي چڻڪن جت ۾، سي ڪيئن سَڄڻ ڏور
اللہ لڳ اسور، مونکي نيئي ميڙئين.

۳

رات سَھائي، پُون سَئين، پَرُ ٽئين، پندُ پَسُ
ميا! محبوبن ڏي ڪڄ وڃڻ سين وسُ

۱۸. سَنجھ = سانجھي وقت، سَنجھي ۾. اونداهي = اونداهي کي. اُجھو = بچاءُ. ڍڪ. گٿوري = مُشڪ، خوشبودار وکر.
هَنجھ = جھولي. پهاڻيان = مڇاڻيان، پرڇاڻيان. ۱۹. جھڙ = اي جھڙ. جھپي نہ وڃين = قابو ڪري ڍڪي نٿو ڇڏين. ۲۰. چاري =
چوڪي تي بيٺل پھري وارو. ۲۱. چوئين = چوئين، چوانءَ. مَرُ = پل تہ. مَئين پانئين = چڱو نہ سمجھين، برو پانئين.
پندُ = پير جي تري ۾ ليڪو جيڪو اڳوڻي ۽ آڱر جي وچ مان شروع ٿي ھيٺ ڪڙي ڏي وڃي جيڪو بخت وارو. ۲۲.
ولہ ۾ = ٻاھر ٿڌڪار ۾. ڪپور = ڪپور سان. ڪافور سان. ٻاٻل = ٻاٻو. پور = جوان اٺ. اسور = اسور جو اسر
جو. 'سڄڻ سانپڻيان' سڄڻ کي ملان، گڏجان. (هي پڙھڻي) سڄڻ پڻيان = محبوب جي زيارت ڪريان، دلبر جو ديدار
ڪريان. ۲۴. پند نہ جوڳي = پند ڪرڻ جھڙي ناھيان. ۲۵. ڪيڪاڻ = گھوڙو. وائي. آيل = اي ماء. چنڊڙو = جان ۽ تن. پرين
حضور = پياري پرين جي حضور ۾. ۱-۳-۵. پَتين = پتن تي. پَتين = پند جي پَتين تي. پندُ سوئي پندُ = اھڙو پڪو پختو
ارادو ڪر. ۲. سَھائي = چنڊ ۽ تارن جي روشنائي واري. پون = زمين. ھلي وانءُ = ھلي وڃ، پھچ وڃي. چڻڪن = ھڙن،
وري وري ياد پون. اسور = اسر جو، پريات کان اڳ.

راتهن هلي رس، ته ڪرن خبر نه ٿي. سنڌي پيه پچار، جي مون رات رساڻين.

۱۰

ڪرها ڇڏ ڪواٽ، وڳون وجهه وڌنديون سئين سپيرين جي، ونڱي پانءِ م ر واٽ ڇڏ جهوري ڏي جهات، ته هونديءَ رات هت مڙون.

۱۱

ڪرها ڪر سڃاڻ، پيه — ڪو ۽ پانهنجو اصل آهي آهنجو ناليرو، نڌاڻ ڪرها اسان ساڻ، ڪي چانگا ڪڇ چڱائيون.

۱۲

اڄ منهنجي ڪرها، ميا مڃ مٺ جهاڳيندي جهر پٽيون، متان ڪرين ڪٺ سپريان جي سٺ، مونڪي نيئي ميڙين.

۱۳

لڪ لاکيو ڪرها، ڪوڙين ڏيئي ڳڏوم اڳڻ سونه ٿوم، مل مهانگو م چئو.

۱۴

لڪ لاکيو ڪرها، ڪوڙين ڏيئي ڪاه ايلاجيون آهر ۾، پوڄ ميا ڪي پاء ڪٺ نه ڪندو ڪاء، پلاڻو ته پرينءَ مڙي.

وائي-۱

هي به ڳالهڙيون، ميان سڄڻا!

آءُ اورينديس پرينءَ سين

ڳالهڙيون پريم تنهنجيون، وڏي وڻ ٿيون گوشتي پرين نه ڳڏا، پر سين مون نه ڪيون.

ڪرن = محبت ۾ خلل وجهندڙن، رقيب. ۴. ڪواٽ = ڏنگي ڏکي واٽ. جهوري = ڳڻتي، انديشو ڏي جهات = ڏي تڪڙي تڪي سٺ. هونديءَ رات = رات هوندي. ۵. ڪسر = پڳل وڪ. ۶. آهون پونشي هڏ = آهون پتون تنهنجي مٿان پون. ۷. مال-مهار، ڳائي. قطيفو (ع. قطيفة) = پٽ، ريشم، بخمل. هيدي = پلاڻي (گاه سان پريل بندي)، پڙهو ڀين جو (لاڙ، ڪڇ). ۸. چندن چوڻيون = چندن جي ٺارين جا چوڻي، وارا گونج. نائي = نوڙائي، هيٺ ڪري. ۱۰. موتين جڙي مالھ = موتين سان مڙهيل ڳائي ٺهي ٿي. ويءُ = وڏي ساڻي گاه واري زمين. وڪ وائيان نه لهي = اڄ (سندس هڻي تڪي ۽ واٽ سان پوري آهي ۽) سندس قدر واٽ تان نٿو ٽڙي. ۱۱. ڪر = نهو، بڻ، نسل. پيه = ڪو = پي، جو. نڌاڻ = توڙ گهڻو، تمام گهڻو، انت گهڻو. ۱۲. جهر = جهر جهنگ. جهر پٽيون = جهنگ واري ڏکي پنڌ جون وڏيون وٿيون، لامون، ڊيگهون. ۱۴. پوڄ = گهڻيون (ايلاجيون). آهر = آهري ۾ = کاڌي ويل، کاڌي ۾. ڪٺ = ڪٺ ڪٺان، تخميني طور ويچار، تخمينو. وائي-۱. به ڳالهڙيون = (محاورو) به اکر، به لفظ. اورينديس = پنهنجي حال سڻائڻ طور چونديس. گوشتي = گوشائتا. پاسي تي

واڻي-۲

سڌين سين نه هون، نيه نيائي نه ٿي
ڪاريءَ رات رت ڦڙا جان جان ني نه رُون
موٽڻ جني ميهڻو، پڙ تي سيئي پُون
جن مسافر سپرين، سي مر رويو رُون.

داستان چوٿون

۱
بور نه چري بور، پسو ٿور ٿڪون ڪري
مونين هڻي موٽو، ڪرهو رات ڪپور
ميو ٿو مامور، چنڊن چڪي آيو.

۲
اوڳارين نه اٿرا، ٻڌا چرن نه بور
ليڙن کي لطيف چئي موٽ جو مذڪور
مين کي مامور، اٿس اڳئين پنڌ جي.

۳
چري نه مصريءَ سنگ، چنڊن جا چوپا ڪري
اڪين مٿي انگ، ممي کي مجاز جا.

۴
ميو انگ- ميو، چانگو چني نه ڪئو
ڌات ڌريان نه سڪئو، ڪرهو رءِ ريو
جو پرملا پيو، ناه نهايت تنه سين.

۵
وينو منجهين وڳ، نايو ناگيلان چري
ڪڏهن هن ڪرهي جا پڌر پڳ نه لڳ
جڳ ۾ جهڙو جڳ، هيٺري سان هٿ چري.

۶
جڻان ڪوڙ به ڪاٺيون، پنجين لکين پن
تشان چاڻي چڱيون، ممي رتو من
تنه ول سندو پن، ڪوماڻو ڪوڙين لهي.

۷
جڻان ڪوڙ به ڪاٺيون، پنجين لکين پا
ميو تنه ماڳا، ڏيهائي ڌار چري.

۸
جڻان ڪوڙ به ڪاٺيون، پنجين لکين پڳ
تشان ڏيئي تڳ، ميو مستانو ٿو.

۹
اٺ نه وڃي وڳ سين، چري نه لاڻو
ممي کي مجاز جو ٿوهي ۾ ٿاڻو
پٽاري پاڻو، مرندي سين نه مٽو.

۱۰
اٺ نه وڃي وڳ سين چري نه چانگو
لڳيس ناڱگ نيه جي، نهوڙو نانگو
چڏي سر سانگو، رڙهي رند پرين جي.

۱-۴-۵. بور = ڪچڙا گونچ گلڙا. بور = جوان اٺ. تور = پنهنجي تور وارو گلو. ٿڪون ڪري = گلي ڏانهن پڄي وڃڻ لاءِ
واجهائي. مونين هڻي = گوڏن سان لائي مروڙي. ڪپور = ڪافور. مامور = مخمور، نشي ۾ مست. ۲. اٿرا = بيمار. بور =
تارين جو ڪچ. مامور = امر ڪيل، نصيب ۾ لڪيل. ۳. چنڊن جا چوپا ڪري = چنڊن کي به پورو نه ڪائي ۽ چوپا ڪري
ڪڍي ڇڏي. انگ = اهڃاڻ، آريڪڻ. مجاز = محبوب جي محبت جا. ۴. انگ- ميو = انگن عضون ۾ پريل، لڳين مضبوط.
چني نه ڪئو = کاڌي سان ڪونه متو آهي، مايا ڪانه چاڙهي اٿس. ڌات = ڌاڻ. رءِ ريو = پوري ڏٺو ۾ آهي. جو پرملا پيو =
جيڪو 'پرملا' جي وڻ يا ول تي پيو، جنهن پرملا جو ڌاڻو چڪيو. ناه نهايت تنه سين = تنهن سان پڄڻ پيڻي ڪانهي.
۵. ناگيلان = ناگليون، ناگيل جي وڻ جون قريون. پڌر پڳ نه لڳ = پڌر ۾ پيرا نٿا لڳن، ٻاهر ميدان ۾ پيرن جا نشان
لڳل ناهن (جو پاننجي ته وڳ مان اٿي ٻاهر ويو آهي). ۶. ڪوڙ به ڪاٺيون = جنهن ول جون به ڪاٺيون ڪروڙ لهن.
پنجين لکين پن = پن پنجين لکين وڪامي. تشان = ان ماڳ تان، تان. ۸. پڳ = پنگ، تري ۾ پيل ڦڙو. تڳ = گيت. ۹.
لاڻو = هڪ ڪارو بورو جنهن کي اٺ چاه سان ڪاٺين. پاڻو = پاڻ، ويهڪ واري جاء. ۱۰. ناڱگ = نوڪ، ناڪيلي جي تڪي
جهنب. نهوڙو = نهوڙي نيو، هيٺو ڪري ماريو. نانگو = جيڪو ٻيا سڀ آسانگا پلي نينهن ۾ نروار ٿو. رند پرين
جي = محبوبن واري وات تي.

۱۱

اٿُ نه وڃي وڳ سڀن، ٻڌو چري نه پور
مڀي ڪي مجاز جو ڪڙھ اندر ڪو سور
سو پرايئين پور، سڪي جئن سانئو ٿيو.

۱۲

ڪڙھو سرھو نه ٿئي، چانگو تان نه چري
لايو لئون، لطيف چئي، منو ماڳ مري
نظر نيه ڌري، پيشانيءَ ۾ پرينءَ جي.

۱۳

ڪين جو ڪيڏاهين، چانگو چڪي آيو
تائئو تيڏاهين، نيٺ چنڀو نڪري.

۱۴

اٿي اڙائينس، ڇڏئو ته چيڪ ٿئو
ڪارايان ڪڙئو وڃي، پلاڻي پائينس
ڏاوڻ تنه ڏائينس، جئن چري ۽ چنگهي ٿئو.

۱۵

دو- دستي دو پير، سڀني سنگهر رڪ جي
ماءُ! منهنجي ڪڙهي، تازي ڦلن هير
تنه ڪي ڪمڻ ڪنڍي ڪين جو مونهن وٽ مس رهي.

۱۶

پيشانيءَ ۾ پرينءَ جي چانگي رکيو ڇٽ
نيٺ چنڀو نيٺ، آيو اوڏاهين اسري.

۱۷

نو نير، ڏهه ڏاوڻيون، پندرهن پينڊ پياس
بغل منجهه بگهاڙيون، لڳين لوھ لڳاس
جه ساجن سنڀرياس، ته چرڪ چنائين هيڪڙي.

۱۸

نو نير پائي، جان مون ڪڙھو جهلئو
چڪيءَ چنائي، وٺو پهرين رات پرين ڏي.

۱۹

وٽي سيٺ سوٺ، پاءُ پنهنجي ڪڙهي
وليون واس ورنيون پهريون مٿي پٽ
چانگي چڪي ڇٽ، ته پوءِ نه رهندو پنڌ ري.

۲۰

نيٺ چنائي نيٺ، ڪڙھو ڪنگوءَ ريٺ تي
چانگي رڪئو ڇٽ، پرمڻ جي پساء تي.

۲۱

لڪين سئين چرن، ڪڙها ڪنگوءَ ريٺ تي
تڻائين ويسرن، هٿ نه آيو هيڪڙو.

وائي

آهينر ڳالهڙيون، ماءُ! مرادون پرينءَ سڀن
جي مان پيئون پرينءَ ري، ڪوءِ سي راتڙيون
جي مان اوريون پرينءَ سڀن، ور سي باتڙيون
پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي، پاتيم جهاتڙيون
آڏيءَ عبداللطيف چئي، ڪهنر ڪاتڙيون.

۱۱. (اهو اٿ) ٻڌل حالت ۾ پور (ولين جا گونج ۽ وٺن ٻوڙن جا گلڙا گل ۽ پور) به نه چري. ڪڙھ اندر ۾ سانئو (جاتڪي ڪڇ جي ٻولي) = ڪانو (جوئر جو) = سڪي ڪانو ٿيو، سڪي سنهو ٿيو، نانئو ٿيو ۱۲ سرھو نه ٿئي - چڱو پلو نه ٿئي، خوش نه ٿئي. ۱۳ نيٺ = مضبوط چمڙي جو وٽيل رسو جنهن سان اٿ ڪي ڏانڊو ڏجي، چمڙي جو وٽيل مضبوط ڏانڊو. ۱۴ چيڪ ٿئو = هيڏانهن هوڏانهن ويو، رليو. ڪڙئو وڃي = پڇي ڪر ٿي وڃي پلاڻي پائينس = پلاڻي وجهينس ۽ چڙهينس. ڏائينس = ٻڌينس (اهڙي ڏانڊو سان ٻڌينس). ۱۵ دو دوستي پئي دوپير پنهي پيرن واري ڪامڻ = جادو (پاڻ وٽ هڪ جاءِ ويهارڻ وارو). ۱۶ پينڊ = رسو جيڪو اٿ يا مينهن ڪي ٻڌڻ لاءِ هڪ پير ۾ وجهجي بگهاڙيون = پاڪڙي جي ڪچن کان لڳل ڪليون. لوھ = بگهاڙين واريون لوهيون ڪليون. ۱۸ چڪيءَ چنائي هڪ ئي چڪ سان چنائي. ۱۹ سيٺ = ٿلهو رسو. سوٺ = مضبوط وٽ (ڦيري) وارو. واس ورنين - خوشبوءِ دار، رنگدار. پهرين = پڪڙي پيون. ڇٽ = چس، سواد، ڏاڦو. ۲۰ ڪنگوءَ ريٺ = ان نالي وارو ٻيٽ (زباني روايت موجب، گجرات جي ڪناري سان جتي ڪا ندي چوڙ ڪري ٿي، اتي هڪ وڏو ٻيٽ آهي، جنهن کي 'ڪنگوريت' چون جنهن ۾ جهنگلي اٿ عام جام پيا گهمن.) پرمڻ جي پساء تي = پرمڻ ول جي تازي رس تي. وائي. ور سي باتڙيون = واه پليون سي ڳالهڙيون. ڪهنر ڪاتڙيون = سڪ ۽ فراق واريون ڪاتڙيون مونکي ٿيون ذري ذري ڪهن.

داستان پنجون

۱

اڄ نه اڳينءَ ڌار، ڪرھو چئن ڪالھ ھو
اگر آيو نه ڪري، پاھوري پڇار
جيڪس منجھ ڦٽار، ڪا ول چنائين وه جي.

۲

پلاٽيان پٽو، اولائو نه اٿي
جيدانه وڳ وٽو، آيو ترسي اوڏھين.

۳

ڪرھا توکي ڪام، سڄو پسي مون سڄي
مان پروڙي مام، ساڳاهي سئينءَ وهين.

۴

هنگر هلايو، ڏيئي موڙ مهار جي
وسان جي ويو، ڪرھو تي ڪامون سهي.

۵

اٿي پٿر وٽ جاءِ مان چري ڪي مگريون
ڪٽائورو ڪرھو لڪو لائي ڪا
ان مبي سندن ماء، مونڪي ڳالهين ڳوڙها ڪا.

۶

ڪرھي ڪي ڪئين، وڌم پيند پلڻ جا
ليڙو لائيءَ ڪي چري، نير ساڻ نئين
چانگي سندي چٽ ۾ صاحب وجهه سئين.

اوباهيوس ائين، لطف ساڻ لطيف چئي.

۷

چانگا! چندن نه چرين، ميا! پئين نه مرڪ
اگر اوڏو نه وڃين، ٿڪو چڏين ٿوڪ
لاٿي، وچان لوڪ، ڪهڙي اگر آڙيئي.

۸

چانگي چئي چڪياس، مٿان اڪ نه آهي
چوڌاري چندن وٽ پڇي پوڄ پياس
جنه ول گهڻا وهاتيا ان سين آر لڳياس
راڙي رٿ ڪياس، هن ڪٽائوري ڪرھي.

۹

مئيون لهي مهاء، جي تو چانگا چنيون
ولڙيون وه ساء، اڃان تو مهنديون.

۱۰

پسي ڳاڙها گلڙا، ڪرھل ڪير ترس
سي تان هلي پس، جي ان ول وهاتيا.

۱۱

مبي ماڳائي، وڏو واٽ ولين ڪي
خبر ڪيڏي ڏئين ٿي، وڏوڻا واهي
ڪرھي ڪاڪت چڏي، وريس نه وائي
چانگي چريائي، ويئي ويچاري وسري.

۱-۵-۸. اڳينءَ ڌار = اڳينءَ طرح. پاھوري = پاھوري جي، کاڌي واري جاءِ جي، کاڌي جي. جيڪس = لاشڪ جو. ۲. پلاٽيان پٽو، اولائو نه اٿي = پلڻ جو بار ته نه سهي، پر ٺلهي پني به اٿي نه سگهي. ۳. ڪام = لڪڻ. مام = راز واري ڳالھ. ساڳاهي = ڏيان ڏيئي، سمجھي. سئين وهين = سڌو سڄو سياڻو ٿي هلين، وڏي وڪ وجهي تڪڙو هلين. ۴. هنگر هلايو ڏيئي موڙ مهار جي = (لڪڻ هڻڻ بدران اٺ ڪي) هنگر سان، مهار ڪي پاسي تي ذرا چڪ ڏئي هلايو ته هلندو. ڪامون سهي = لڪڻيون سهي. ۵. وٽ جاءِ = انهي وٽ واري جاءِ وٽ جنهن تي مگر ول چڙهيل آهي. مگريون = مگر ول جون قريون جيڪي اٺ چاه سان چرن. ڪٽائورو = بدبڻو. ڳالهين ڳوڙها ڪا = اندر ۾ غمن جا انبار ڪيا. ۶. پيند = پيرن جي رسن جا. ڪڙا (پيند) اٺ يا مينهن ڪي هڪ پير ۾ وجهبو. پلڻ جا = روڪڻ وارا، جهلڻ جا. نئين = نئڙي، ڳاٺ نوائي. اوباهيوس = آيو ڪيوس، سرھو ڪري اٿاريو، سرخرو ڪريوس. ۷. ميا پئين نه موڪ = اي ميا! تون سٺو ڄال وهندڙ پاڻي نٿو پئين. بيا سنا چارا. آڙيئي (هينين لاڙ ۽ ڪڇ جي جاتڪي ٻولي جو لفظ) = توکي وٺي. ۸. پوڄ = گهڻا، ججهيا. وهاتيا = وه ۽ زهر سان چريا ڪيا. آر = لئون، آرو. ۹. مهاء = منهن مان، واتان. وه ساء = زهر جهڙيون. مهنديون = توکي موهينديون، توکي ڪاڻڻ تي هرڪاڻي مارينديون. ۱۰. ترس = سڪ، سڌڪر. وهاتيا = وه ۾ وڌا، زهر ۾ ماري. ۱۱. ماڳائي = ماڳان ٿي، ماڳهان ٿي = ڌريان ٿي. وڏوڻا = ڪاوڙيا. ڪاڪت = طاقت.

مون مسافر سڀرين
مونڪي ڇڏي هليا، هاڻي گريان ڪيئن.
وائي-۲

توڻي تڙين تون،
تو ڌر توءِ نه ڇڏيان
مونڪي توءِ مشاهدو، توڙي منهن نه ڏيڻ مون
مون ٻڌا ڌر گهڻي نهارا، آهين تون هي تون.

۱۲
وڌڻ ۽ واءُ، گرهه کاڌو ڪوڙو
ڪو به ٻن پلاڻن، اولڻو نه اٿي.

۱۳
تڙ ڏونگر (ٻر) روه، مڻي سڀ مڙيا
هاڻي اڳڻ اسي ڪوه، آهي ان جماع ڪي.
وائي-۱
آءُ چيندي ڪيئن، يا الله!

۱۲. واءُ= واءُ جو مرض. کاڌو ڪوڙو= گچي هيٺ ڌاري ۽ ٻوٽ زمين تي ڪوڙيو. ڪوه، ٻن= ڪڏ پوي. اولڻو نه اٿي= ٻن پلاڻ جي به نه اٿي سگهي. ۱۳. مڙيا= پيرن هيٺ لتاڙيا. اڳڻ اسي ڪوه= گهر جو اڳڻ به ان لاءِ اسي ڪوه آهي. جماع (عربي. جماع)= تڪر هلندڙ اٺ. وائي-۲. مون ڪي توو مشاهدو= مون لاءِ ته به ديدار آهي (جڏهن تون مون کان منهن موڙين ٿو).

سُرُ پروو

هيءُ سُرُ سڄي عاشق جي محبت ڀرين جذبن ۽ احساسن جو آئينو آهي؛ سڄڻ جي سک ۽ سائس بي انتها پيار واري شعوري ۽ لاشعوري كيفيت جو اظهار آهي؛ فراق ۾ عاشق جي اندر جي آه ۽ درد جي دانهن جو آواز آهي. محبوب موجود ڪونهي پر هو هر دم عاشق جي اکين آڏو آهي؛ کيس غائبانه ياد ڪندي عاشق پنهنجي اندر جو حال اوري ٿو، ڪانگ کي قاصد ڪري نيه جا نياپا موڪلي ٿو، ۽ محبوب کي پيار پريا ڏوراپا ۽ محبت جون ميارون ڏئي ٿو. ٻئي طرف هيءُ سُرُ محبوب جي بي مثال حسن ۽ ناز جي نظاري جو آئينو آهي؛ سهڻي محبوب جي سهڻي صورت ۽ سيرت ۽ سندس ڳڻ ۽ ڳالهيون ان جا خاص عنوان آهن. عشق ۾ عاشق بي وس آهي؛ ”هيراڻي هٿ ڪيو هنيڙو حبين“ ۽ ”لڳي جو لطيف چئي نڪو قال نه قيل.“ عشق زوراور ذات آهي جنهن سان ڪوبه حيلو نٿو هلي؛ ”عشق اهڙي ذات جو منجهائي مين ڪي.“

رتي رت نه سنجري، سڱ ٽنهنجي ساءِ
آسان تو هي لاءِ، سهسين سڪائون ڪيون.

٦

پلي ڪيئي پلا ڀرين، هيئن نه مناسب هو
لائي، چٽ چڙو ڪري، پاڻ ڪڍي وئين پوءِ
توڻي حُب نه هو، ٿپ هوڻ نه ڪجن هيڏيون.

٧

پلي ڪيئي پلا ڀرين، ايءُ نه شان سندو
پهرين لايو پريتو، ڪين پڇين ٿو پوءِ
قادر شال ڪندو، ميڙو هن مسڪين سين.

٨

اڪيون ڀرين ٽنهنجيون گهليون ۽ گهوڙا
لاهين نه لوڙا، جي تو هاڃي هيريون.

٩

نيٺ سڪيلا سڀرين، پوئو پرون پالا
چڪر چاڪ ڀرينءَ جا اندر ۾ آلا
يار ميڙين يا الله، جنهن جي صحبت ڪا سڪي هنيون.

داستان پهريون

١

جڏهن پوي ٿي ياد، صحبت سڀرين جي
فريادئون فرياد، ناگه وڃن نڱو.

٢

ڪڙو منجه ڪڙي، جيئن لوهار لپيئو
تيئن منهنجو جيءُ جڙي، سڀريان سوگهو ڪيو.

٣

جانب تون جيڏو، آهين شان شعور سين
مون تي ڪج منهنجا ڀرين، توهه ٿسي ٿيڏو
ايءُ ڪامل ڪم ڪيڏو، چئن نوازيه نگاه سين.

٤

جانب منهنجي جيءُ ۾ جي تو طمع پوءِ
وٺ ڪاتي، وڏ انگڙا، ادب ڪر م ڪو
پانيان پال سندو، جي ساجن سنئون نهاريين.

٥

جانب ايئن نه جڳاءِ، جيئن مارڻو موٽو نه پڇين

١-١-٥. فريادئون فرياد= هڪ فرياد جي مٿان وري ٻي فرياد. ناگه= اوچتو. نڱو= نڪڙو. ٢. لپيئو= ورائي سوگهو ڪيو. ٣. شان شعور سين= شان ۽ شعور سان، وڏي شان ۽ عالي دماغ وارو. توهه= ڪرم، مهرباني. ٿسي= خوش ٿي. ٤. انگڙا= عضوا. ٥. نه سنجري= نه وهي (سنجرو= آهستي آهستي سمڻ، ٿورو ٿورو ٿي وهڻ). سڪ تنهنجي ساءِ= تنهنجي سڪ جي ساءِ سببان. سڪائون ڪيون= باسون باسيون. ٦. پلي ڪيئي= تو جيڪا ڪئي سا پلي ڪئي!! (محاوره طور معنيٰ ته: اهڙي پلي ڪانه ڪئي). پاڻ ڪڍي وڃڻ= ڪو معاملو جاڳائي وڃان پاڻ نڪري وڃڻ. هيڏيون= ايڏيون وڏيون ڏاڍيون. ٧. پريتو= پرت جو ناتو، نينهن، عشق. ميڙو= ميلائو، گڏجاڻي. ٨. گهليون= لڙائي جي گهوڙن جون گهليون، وڏيون چلنگيون. لوڙا= حملا، هلائون. هاڃي هيريون= جيڪي تو هاڃي تي هيرايون. ٩. سڪيلا= ننڍيون تراريون. پئونر= ڪارا.

۱۰

کوڙي ڪُن مَ سُرِين، ڪُنِيئي تان کوڙ
اهل اڪڙين جي نيئي نباحِ توڙ
مون ۾ عيبن ڪوڙ، تون پاڻ سُجائجُ سُرِين.

۱۱

ساهُ وڻي وڻين سُرِين، ڪري قزاقِي
دلبرِ دل ڪسي وڻين، يارِ تئين ياکي
جاڙ مون ضعيف سين تو جانبِ دَس جا ڪي
هت بُت رهيو باقي، تون ساهُ وڻي وڻين سُرِين.

۱۲

ساجن سِپاهِي، آءُ آوهان جو آهيان
اچان ويل سِڳهين وجهان واجهائي
لاڻ تو لائي، ڪينڪارُ ڪرن ڪي.

۱۳

تون صاحبزادو سُرِين، آءُ نسورو نوڪرُ
بيحد ڪريان بندگيون هت ٻڌي حاضرُ
چنان، هڏ نه ڇڏيان، دوست تهنجو دَرُ
مون تان مهرِ نظر، پرين لاهِ مَ پاهنجو.

۱۴

ٻُروي جي باني، ڪنهن کان سڪئين سُرِين
اٿي ڏيندَ هت ۾ مَسُ قَلرُ ڪاني
حرفُ پُچندَ هيڪڙو ظاهرُ زباني
تن اڳيان جاني، ڪهڙي ڪندين ڳالهڙي!

۱۵

ڪٿان سڪئين سُرِين، ڪاسائڪي ڪار
تڪي ڪاتي هت ڪري، مَنيءَ سين مَ مار
چوري چاڪَ نهار، تہ سورن سانگهيڙا ڪيا.

۱۶

اچين جي هيڪار، مون ساريندي سُرِين
وڻيون وهاڻا ڪريان، هڏ وچيان وار
ساجن سَپ جمار، گولي ٿي گذريان.

وائي-۱

وٽان وڃ مَ مون، منهنجو تون هين تون
ڪونه سُجائا ڪو پيو، وٽان وڃ مَ مون
مون تڏهانگر مڃو، جڏهان ”ڪُن فيڪُون“
اهڪيءَ رَسجُ احمد، اڳيان سوڙهي پُون
اتي رَسجُ ڪارڻي، جتي هونگ نه هُون
ڏج ڪا لپ لطيف ڪي، ڏهورا مان تون.

وائي-۲

هاڻ ايندو، هاڻ ايندو

منهنجو سَجڻ سائين هاڻ ايندو
نماڻيءَ جو نجهرو پاسي پاڻ اڏيندو
مٿان لڪن ساڙو، صحيءَ سلامت نيندو
اگر لائي انڌيون، نيئي وسين ۾ وجهندو
مهڻ ٿيندو مصطفى، پُنيءَ لوڪ لنگهندو.

۱۰. ڪنِيئي تان کوڙ = پر جي (نگاهون) ڪنهن اٿي ته پوءِ ڀل گهورن سان گهاء. نظر جا نيزا هڻ. اهل اڪڙين جي = اکين جو آرو. اکين جو راض. ۱۱. ڪري قزاقِي = قزاقن واري ڪري، وڏن ڏاڏن وارو ڪم ڪري. ياکي = تن تنها، بي پرواه. جاڙ = ظلم. ۱۲. واجهائي = جهاتي. تو لائي = تنهنجي لاءِ ٿي. ۱۳. بندگيون = خدمتون. ۱۴. بروو = (هت اصطلاحي معنيٰ طور) ماڻن واري محبت. باني = صلاح، ترغيب، هُشي (چوندا: ”توڪي ڪنهن اها باني ڏني آهي“). ۱۵. مَني = مڏي. چاڪ = ڦٽ، گهاٽ. سانگهيڙو (جمع. سانگهيڙا) = ڪوري دلي يا مٺ ۾ سنهڙو سوراخ. ۱۶. وڻيون = اکين جون ماڻڪيون، اکيون. هڏ وچيان وار = وارن کي تو لاءِ هڏ ڪري وچيان. وائي-۱. جڏهان ڪُن فيڪُون = (ڪُن = ٿي، فيڪُون = پوءِ ٿي پوندو. ”ڪُن فيڪُون“ آيت: خالق ڪنهن به ٿول کي حڪم ڏيندو ”ٿي“ ته پوءِ ٿي پوندو). جڏهن کان وٺي خالق مونکي خلقيو مون تڏهان ڪم مڃو. ”قالوا بلي“ واري ڪيل قول ڏانهن اشارو. روحن کي خلقي رب کانئن پڇيو: ”پلا، آءُ توهان جو رب ناهيان؟“ (الست بربي). روحن اقرار ڪيو: ”چيو ته هاڻو“ (قالوا بلي). احمد - اي احمد (صلعم)، اي منهنجا نبي محمد (صلعم)! ڪارڻي = ڪارڻ ڪندڙ، حاجت روا ڪندڙ. جتي هونگ نه هون = جتي ڪو آواز ڪونهي (آءُ اڪيلوئي آهيان). ڏهورا = پاڪ شراب. وائي-۲. نجهرو = ضعيف گهر، جهوپڙو. اگر لائي = پنهنجي اگر هت ۾ ڏيئي (ڏوري هلندو).

داستان پيو

۱

گري کانگ گرنشون پيرين پرينء پئيچ
آء جو ڏيئين سنيهڙو سو وچ م وساريچ
لله لڳ، لطيف چئي، گجهو گالهائيج
چوان تيئن چئيج، ته ڪيانتا خوش هوئين.

۲

آء لڳ الله، ويلو گر م وچ م
آء جو ڏيئين سنيهڙو سو سانڍ برابر ساء
سندي گجهاندڙ گاه، گهچ م قريبن ري.

۳

آء اڏامي کانگڙا، پارانيا پچار
ويهي هت وصال جو تان ڪو تر توار
جي ڏئي م ڏيسار، سي اڏامي آڻ ٿون.

۴

پارانيا پچار، مٿي لامر لطيف چئي
قير م فضيلت ٿون، جا گر اهنجي ڪار
جي ڏئي م ڏيسار، سي اڏامي آڻ پرين.

۵

ٽن جني جي تانگ، سي سڄڻ سقر هليا
لئج لات، لطيف چئي، گڏهن ايندم، کانگ!
گنه ستائي سانگ، پرين پرڏيهي ڪئا.

۶

وهلو ونء ورا پرين، آء کانگ وڻ ويه
جن دور چتايو ڏيه، سي اڏامي آڻ پرين.

۷

آء کانگ لئه لات، وهلو وڻ ورا پرين
وٽرا جي ولات، سي اڏامي آڻ پرين.

۸

تان ڪين لئج کانگ! گڏهن ايندا مان گري
سيئن ڪارڻ سانگ، مون تان گهڻي ڪئا.

۹

کانگل سيئي ڪوٽ، پرين جي پرڏيهه م
جني رء جهان م اگڙين اروڻ
لله لڳ لطيف چئي ڪج گراجو ڳوٺ
جي ڏمرئا گنه ڏوٺ، سي اڏامي آڻ پرين.

۱۰

پرين جي پرديس م، ٽن جي کانگ ڪج خبر
ته سڀ مڙهايان سوڻ سين پڪي ٺهنجا پر
گهمي مٿان گهر، ڏج پارانيا پرينء ڪي.

۱۱

آء کانگ وڻ ويه، سڏيون ڏي ساڻيهه جون
”چگا پلا سپرين ڪ سڪ وسي ساڻيهه“
پرين لئي پرڏيهه، مون تان گهڻو بهارڻو.

۱۲

گر ڪنيو کانگ لئي مٽيء تي مضبوط
آڻو ڏي آڻ م سنيها ثابت
کانگل آڻون ڦوٽ، پارانيا پرين جا.

۱۳

مٿان مٽيء منهنجي گنه اڏايو ڪان

۱-۲-۳. گرنشون (فارسي. گورنش) = تعظيمون، آڏون. لله لڳ = الله جي واسطي. ڪيانتا = چڱي خبر آڻيندڙ، خوشخبري ڏيندڙ. ۳. پارانيا (واحد. پارانيو) = نياپا. پچار (امر) = ٻڌاء. تر توار = وصال جي ڪا ذري جيتري گالهه ٻڌاء. م ڏيسار = ڏيساور م، پرڏيهه م. ۴. مٿي لامر = مٿي وڻ جي لامر تي ويهي. گر = ڪڙم، پري پيوهي. اهنجي = اوهان جي. ۵. لئج لات... کانگ! = اي کانگ! وڏائي واري لات لئج. ۵. ستائي = ڏکي، گري. سانگ = سفر. ۷. لئه لات = لات واري مٽي ٻولي ڪر. ۶. وهلون = تڪڙو وچ. ۶. وهلور ور = سگهو موت. ۸. مان گري = مون وٽ. سيئن ڪارڻ = پيارن سڄڻ خاطر. سانگ = سفر (سندن ڳولا م). ۹. اروڻ = اڻوٺ، اکين م پاڻي نه هڻڻ ۽ سڪڻ واري حالت. گراجو = روج راڙو، زاري نيزاري. ڏوٺ = ڪاوڙ. ۱۰. مڙهايان = جڙهايان، سون سان سينگاريان. ۱۲. آڻ = ڪتن واري جاء، جتي سڀ گڏجي ويهن ۽ ڪتين. ثابت = پڪا پختا. قوت = خوراڪ ۽ جياپو، زور ۽ ڌڻ. ۱۳. مٽيء = زمين م ڪوڙيل به. سانگي ڪائي، ڪتل ڪائي جنهن سان مال کي ٻڌجي، گهر جي اڱڻ تي ڪوڙيل ڪائي.

ڳنهي آيو ڳالهڙي سندي سڀيريان
جڏيئون جاڙ ڪيان، سُم هوند سنيهڙو.

۱۴

آءُ ڪانگا بهه ڪول، سڏيئون ڏي سائيهه جيئون
آندءَ جي عجيبن جا سي خط خوشيءَ سين ڪول
آءُ سڻيان، تون ٻول، سنيهو سڄڻ جو.

۲۰

اچڻو اچڻو پُون، واکا ڪڻو وڻن ۾
سنيها سڻن جا، چوڻيءَ چڙهڻو چُون
ڪانگا نه ڪوڙا هُون، پريان سندي پار جا.

۲۱

ڪانگل ٽنهنجيءَ چانگ، جڏو جيءَ چياريو
مٿان لائن لٽ ڏٺو ٻولين سر پيلانگ
اڏءُ مٿان ڦانگ، ”گر جاوَن، آوَن پرين“

۲۲

ڪانگل نيئي ڪانگ، منهنجي ڏي محبوب ڪي:
”لاڻ لائي ڏينهڙا، ڪنهن سڻائي سانگ
اوهان ريءَ اٿانگ، ويني ورهه وسائين.“

۲۳

ڪانگا ڪتابت جي آندِيئي خوب خبر
لَس ٽنهن ۾ لڪڻا دلاسا دلبر
هنيڙو مون هر هر، وانچڻو وانچڻو وندري.

۱۸

انگهڻان هيٺ نه آهي، ڪان کان ڪانگ ڪري
پريان سندي پار جي ڪانگل ڳالهه ڳري

جاڙ ڪيان = اوهان ڏاڍائي ڪئي، اوهان مون تي ظلم ڪيو. ۱۴. ڏائي ڌار تي چڙهي = گهر واري وڻ جي ڪهي پاسي واري ڌار مٿان ويهي (فال ۽ سوڻ واري عام روايت موجب وڻ کي سامهون بيهجي ته ڪهي طرف واري ڌار يا ٿار تي جيڪو ڪانگ ويهي لات لنوي ٿو سو سڄو پيغام ڏيندڙ آهي). پهو = ڪپهه جو پهو، پوڻي. پٽ هنيو = زمين تي سٽيو. ورهه ڪان = ورهه واري جاءِ ڪان، آڻ واري جاءِ تان (اڻي چرخو ڪڍي رواني ٿي). ۱۵. ڏائي چڙهي ڌار تي = ڪهي طرف واري ڌار تي مٿان ويهي. زاريون = زورائين تيز ٽڪڙيون لائينون. ساريون = ساري سنڀالي. ماڻ ڪريو ماريون = ماريون! اوهين ماڻ ته ڪريو. ڪهيو = ٻول، پيغام. ۱۶. لات لتي = لات لئي، ٻولي ڪئي. اندوه ٿو = ڏک ۽ غم وارو سمان چانچي ويو. ويڙهي = گهر، پاڙي. ڪمايو = حاصل ڪيو. ۱۷. زاغ = ڪانءُ. ليو = لات ڪيائين. ۱۸. انگهڻان = انگهه يا انگهي ڪان هيٺ. ڪانگل ڳالهه ڳري = ڪانگل وٽ ڪا ڳالهه آهي، ڪو خاص پيغام آهي. ۱۹. بهه ڪول = ويجهو ويهه. ۲۰. پُون = پُون، اڏامندا اڏامندا اچي لهن ۽ ويهن. چُون = چُون، هُون = هُون، ٿِين. ۲۱. چانگ = مٺي آواز واري ڊگهي لات، پيلانگ = به سانگي ڪتل ڪاڻي، به سانگي ڪتل ٿوڻي. ڦانگ = ٿاري، ٿوڻي، جي هڪ انگهه. ”گر جاوَن، آوَن پرين“ فال يا سوڻ جو ٻول، جو ڪانگ ويٺو لٽي ته ان کي ائين چئجي ته: ”اڏر اي ڪانگا! ڪر يا رقيب وڃن يا رلن، ۽ سڄڻ اچن.“ ۲۲. ڪانگ = ڊگهو خط. سڻائي = ڏکي، اٿانگي. سانگ = ٻاهر جو سفر. اٿانگ = اٿانگائي واري حالت، ڏکيو حال. ورهه = وڇوڙو، فراق. ۲۳. لس = سراسر، منڍ کان آخر تائين. وانچڻو = ڏسيو، جانچيو.

۲۴

زاع ٿنهنجيءَ ذات جو ٿورو مٿي مون
اڏامڇ عبداللطيف چئي صبح سڀڻ ڏون
ڪڇ وينتيون وٿيون ٻاجهائيج بهون
ته: ”لالڻ ڪونه لهون، جهو تو جهان ۾.“

۲۵

قريبن جو ڪانگرو مٿي تار ٿلي
گهڻو ڪيانتو خبرون ڪيرون ڏيو ڪلي
لائي جنهن لالڻ سان منهنجي بات ٻلي
سو چشمن تي چلي، جو درباري دوست جو.

۲۶

ڪڍي ڪانگا تو ڏيان، هيئون ساڻ هڻن
ڪاءِ ڪاءِ ولات ۾ اڳيان عجيبن
پنهنجي مان پڇون، ته هيءُ قرباني ڪير ٿئي.

۲۷

ڪوڙ ٿيو، جئن پئو آهين پٽ ۾
ڪوڙ ٿيو نه سڀين، اڄ سارو ڏينءُ سنوءِ
پنهنجي مان سنوءِ، ڪانگن ڪانگرو ڪيو.

۲۸

هڻين وسيلو وڃ ۾ ڪانگل پاريءَ ڪاءِ
اٿس ڪين عجيب ڪي ظاهر ساڻ زبان
توڙ پهنين تاءِ، اوريائين آڻيو ڏين.

۲۹

پريان سندي پار جو ڪانگل نه ڪوڙو
اچي وڃي وڃ ۾ مٿي ڌر ڌوڙو

جو اندر اوسيڙو، سو لائين لطيف چئي.

۳۰

آندڻ ڪانگ قريب جيون، اڄ واڏيون واه
من مرادون پنيون، ٿيون سرهايون ساه
اندا پرين الله، سڏ منهنجا صاب پيا.

۳۱

وٿو ڪانگ لئي، واڏائي وصال جي
اچي سڄڻ آيا وڏي ناهر ٺهي
ويت سڀ وٿي، سڀ سلامت آيا.

وائي

گوا ڪان ڪان ڪندا،

وهاڻيءَ وٿن ۾

مون ڏنا، مون وسهون، انڌن پيچي انڌا

اچي عدالت ۾، ويهي وٿ وجهندا

حلال ڇڏي هڻين مٿي ڏونڊ ڏرندا

قتل ڦهيارن تي اوريائين اڙندا

سڱ جيڏاهين سرهو، تيدانه نه ٿرندا

هنڌان هدايت جي، اسٽخوان آڻيندا

ڄمڙي وار چهنڊ وڏا، هماءُ سين نه هلندا

هڏ پاسي هنجهڙا وينا ايئن وهندا

طالع طاڻوسن جا پئسو زاع پڇندا

ڪوڙا ڪرڻ تي سئون ڏيو سرنڊا

ڪوڙا ڪانگيرا ڪيو مٺا تان مرڪندا

پرچي پاڙهين سين، چوڻو تان چڻندا

خڏ لنگهيائون حق جي، بنهي پيرين بجهندا

۲۴. سڀڻ ڏون = سڄڻ ڏهون، محبوبن ڏانهن. وينتيون = زاريون. وٿيون = گهڻيون. بهون = گهڻو. ۲۵. ڪيانتو = خوشي ۽ خير جي خبر ڏيندڙ ڪانگ. ڪيرون ڏيو = مبارڪون ڏيئي. ٻلي! = واه واه، واه واه جهڙي. ۲۷. ڪانگرو = گهڻن ڪانون جو مٿان اڏامڇ ۽ ڪان ڪان ڪرڻ (اڪثر، ان وقت جڏهن ڪو ڪانگ ڦٽڪندو ڏسندا، ورتل ۽ جهليل ڏسندا). ۲۸. پاريءَ ڪاءِ = تو ڪان پاري، تو پنهنجو وعدو پورو نه ڪيو. اٿس ڪين = تو ڪين چيو. ۲۹. ڌوڙو = ڌورو = ڌولو. ۳۰. واڏيون = خوشيءَ واريون خبرون. صاب پيا = سجايا ٿيا، مقبول ٿيا، اگهاڻا. ۳۱. لئي = لات ڪري، واڏائي ۽ وصال واري ٻولي ڪري. ”ويت“ يا ”ويت“ = اڻ ٿڌ، ڪپت. وائي. انڌن پيچي انڌا = انڌا انڌن سان گڏ آهن، سڀ انڌا آهن. وٿ وجهڻ = ڦيرو وجهڻ، سنئين ڳالهه ڪي منجهائڻ. ڦهيار = سنهي مچي جيڪا کائڻ جهڙي ناهي. ڦهيارن تي = ننڍين بي سود ڳالهين تي. اسٽخوان = هڏا. زاع = ڪانءُ. ڪرڻ تي، ڪرڻ تي = گونءُ، غلاظت. پاڙهيري = شڪاري، ماري. چوڻو تان چڻندا = کاڌو چڻندا، قوت گذران پيا ڪندا.

داستان ٿرڻو

۱

ناز منجهارا نڪري جڏ پرين ڪري ٿو پند
پون پڻ پسر لله چئي، راهه چمي ٿي رند
اڀيون گهڻي آڌب سين وني خورون هند
مونڪي سائينءَ جو سوڳند، جئن ساجن سڀڻان سنهڻو.

۲

صورت سندين سال، پاڻ مصاحب سڀرين
مولي ڏنن منه ۾ ٿوري نيڻ نهال
سندي خواب خيال، مون من مستانو ڪئو.

۳

گاڙها ۽ ڳوڙها، سڄڻ ڊراڪ چڱن جئن
مڪائون محبت جا جهاپا ۽ جهوڙا
سڄ ڪ سڻوڙا، سڄڻ اچي سامهان.

۴

پائونڌر ماڻڪ پرين، عطر سين آهين
گهنڊڙي نه لاهين، سڄڻ بني واز جئن.

۵

پائونڌر ماڻڪ پرين، عطر سين امل
منه گهنڊي ٿڻ گل، پوري لوڪ نه لڳا.

۶

منهنجي محبوبن، ڪچي ڪڙي ڪانڪا

توڻي اگلي آهيان تان پي سنڌي ٿن
جامو ڏيئي جن، منهنجيون ڏليون سڀ ڍڪائون.

۷

منهنجي مڊاين جي گل پريان پيئي
گڏهن ڪوسا نه ٿيا ڏوراپو ڏيئي
ساجن سڀيئي، ڍڪڻ ڍول ڍلايون.

۸

عيب نه اچڻ ڏين، مونڪي مون پرين ڏي
آڏا ٿيو اکين ڪي آيا ٿي آهين
اوڳڻ پاسي ٿين، ته ڪاڻياريءَ ڪاڻ لهي.

۹

گهن ۽ ڪوئين، ايءَ پر سنڌي سڄڻين
هنيئن گهرن اوڏڙا، هڻن سين ٿيلين
ڪي ڪمتر پروڙين، ايءَ اٿانگي ڳالهڙي.

۱۰

جن رءُ سري نه ساهه، رتي رُس مَر ٿن سين
هوءَ ڪرهن ڪچ ڪير ڪين، ڪچ سيد چئي صلاح
بي وروهن واهه، ڪا توڪي آهي ٿن ري!

۱۱

آءُ عجيب اڳي، ٻڌ حقيقت حال جي
چڻ ڪا بات بيان ڪري تان مون ٿن ٿڳي
لالڻ تو لطيف چئي ٿي جنهن سان لڙهه لڳي

۱-۳-د. سوڳند= قسم. ۲. سال= سراسر سهڻي. مصاحب= صحبت ڪندڙ، صحبت ۽ محبت ڏانهن مائل. ۳. جهاپا= اهي جهاپا جن ۾ ننڍڙيون ٿليون هجن ۽ لڏڻ سان هلڪا مٽا وڃا ڪن. جهوڙا= ملس، پشم، ڏاس يا ست جا ڪاريگريءَ سان ڳٽيل ۽ ٽوڙن سان ٺهيل ٿلها ڳانا جيڪي اڪثر اٺن جي ڳچين ۾ سينگار لاءِ وجهجن. ۴. پائونڌر= پٽ جي پوشاڪ وارا، وڏي شان وارا. گهنڊي= گهنڊ، پيشانيءَ ۾ گهنج (ارڏائي جو، لاغرضائي جو). بنپو يا پنيو وار= ڪڪوريل وار، پورڙو سهڻو وار. منه گهنڊي= منهن ۾ گهنڊي (ناز واري). ٿڻ گل= گلن تي سهڻي مرڪ واري تشڪ. پوري لوڪ نه لکڻا= اهڙن اعليٰ وصفن وارن محبوبن کي عام اوجھ ماڻهن صحيح طور نه سڃاتو. ۶. ڪچي ڪڙي ڪانڪا= منهنجي ڪنهن ننڍڙي عيب کي به ظاهر نه ڪيو. جامو ڏيئي= پنهنجو پاند ڏيئي. ڏليون= ڏلايون، اوڻايون. ۷. ڪوسا نه ٿيا= گرم نه ٿيا، ڪاوڙيا نه. ۸. آياڻي آهين= هميشه سامهون بيٺا آهن. اوڳڻ= ڪچايون، عيب. ڪاڻياري= ڪاڻ واري ڏوهاري. ڪاڻ لهي= قصور لهي. ۹. هنيئن گهرن اوڏڙا= دل سان ويجهو وهارڻ ٿا چاهين. هڻن سان ٿيلين= (ظاهر ۾) هڻن سان ٿيلهي پري ٿا ڪن. ڪي ڪمتر= ڪي ٿورڙا (ڏاها ۽ داناءَ). ۱۰. ڪرهن= ڪاوڙ ڪن. صلاح= صلح واري ڳالهه. وروهن= ورونه ڪرڻ، محبت جي پچار ڪرڻ. ۱۱. جنهن سان لڙهه لڳي= جنهن سان تنهنجي محبت جي تند لڳي.

داستان چوٿون

۱
عشق اهرڙي ذات، منجهائي مين کي
ڏينهان ڏورن ڏونگرين، رڻن سڃيائي رات
اٿي ويئي تات، ميان محبوبن جي.

۲
آدمين اخلاص، مٽائي مانو ڪيو
ڪونه ڪائي گڏهين سندن ماڻهوءَ ماس
دلبر هن دنيا ۾ وڃي رهندو واس
پسو سڀ لوڪ لباس، ڪو هڪدل هوندو هيڪڙو.

۳
دل جو دلبر هيڪڙو، گهڻا تان نه ڪجن
دل ڏجي کي هيڪڙي، توڙي سو سڳن
اوڙ ڇڏو لاڻن دوستي.

۴
ڄڻ سا ڪاڻي ڪانه، لهندي لائون ڪري
اچي اڀري اوچتي درد پريان جي دانه
ويج ڏنين ڇو پانه، سور هينين کي سامهون.

۵
لڳي جو لطيف چئي نڪو قال نه قيل
لکئي لامون ڪوڙيون، نيٺين وهي نيل
هينڙا ٿي سڏيل، ڪالهه قريبن لڏيو.

۶
ڌر تي ڏونهين جيئن، سربر سپرين ڏي
لڳو اه لطيف چئي ٿن پريان سين تيئن

سو تان منجهر سڳي، پوتو آه پريت سين.

۱۲

اٿي وڃ اندوه، دوستن دلاسو ڪيو
محبوبن معافي ڪيا، ڏک ڏمر سڀ ڏوه
جا پر لوهڙ لوه، سا پر سورن ساڻ ٿي.

۱۳

جي ٿي جيءَ گهرڻا، سيئي سڄڻ آيا
سي سڀ ڦٽ چئي وئا، جي ٿي ڪالهه ڪرڻا
اٿي ان ترڻا، دارون دوست پياريا.

۱۴

جيءَ گهرڻا جيئي، سيئي سڄڻ آيا
پڳو من سڄو ٿيو، گچ گنڍا پيئي
پيڙ پري ويئي، اچڻ سين عجيب جي.

وائي-۱

پوت نيٺان جو، دوست نيٺان جو دلبنڊ لو!

پلو جيڏيون!

هيڏانهن هوڏانهن سپرين، ڪاڏي ورايان ڪنڊ لو!

جزهي ڏاڍين ڏونگرين، راه پچايان رند لو!

ساجڻ سينڻان سونهڻو، سائينءَ جو سوگند لو!

جيڏانه عالم آسرو، مون پڻ اوڏاهين پنڊ لو!

وائي-۲

دلبر آ، دلبر آ، يار وو، دلبر آ

سور ٽنهنجو سپرين مونکي آه روح رهيو

دوست دارون دل کي، توره ڏيندو ڪير پيو.

۱۲. اندوه = غم، فڪر، گوند. سا پر سورن ساڻ ٿي = منهنجن سورن ساڻ به ساڳي سختي ٿي (۽ سور پڇي پري ٿيا).

۱۳. ڪرڻا = سور وارا ٿيا، جن ٿي ايڏا ڏنا. اڻ-ترڻا = تور کان ٻاهر، تمام گهڻا. دارون = علاج واريون دوائون پيئڻ جون.

د-۱-۴. مين کي = وڏي طاقت ۽ وڏي صبر وارن کي. ڏينهان = ڏينهن جو. ڏورن ڏونگرين = ڏونگرن کي ڏورن، سسئي

لباس = ٻاهريون ڏيڪاء، رياڪاري. هڪدل = پڪي پختي محبت وارو. ۴. ڪاڻي ڪانه = ڪانهن پوڙي جي

ڪاڻي، ڪامون پوڙي جو ڪانو جنهن مان نڙ جي ڪاڻي سيڪ ڏيئي ٺاهين. لهندي = سيڪ ۾ جلندي. ۵. لڳي = جو =

محبت جي لئون لڳي، جو. قال نه قيل = چوڻ چاڻڻ ڪونه هڻندو. لکئي = تقدير واري لکئي، انگ ازل واري لکئي.

لامون ڪوڙيون = پير پختا ڪيا. نيل = نير، هنجھون. سڏيل = سڏير، سجاڳ، هوشيار. ۶. ڌر = ڌرتي. سربر = ڏونهين جيئن

سڙ ۽ رڙهڻ، چڙ.

حاصل ٿئي هيئن، ڦرينو ڦريب جو. ۷
ڪڏهن سڪان سڏ ڪي، ڪڏ ڳجهاندر ڳرهين
اهڙائي آهين، صاحب منهنجا سپرين.

۱۲
جڏانهن ڪر جاني، سڄڻ سانگ سڌارڻا
راتيان راحت ٻاه ڪا، ڏينهان حيران
آئون پنهنجي پرينءَ تان ڪوڙين ڦرباني
رضا ربابي، نا ته گريان وس وصال ڪي.

۸
ڪي اوڏائي ڏور، ڪي ڏور ٿي اوڏا سپرين
ڪي نه سنڀرجن ڪڏهين، ڪي نه وسرن مور
مينهن ڪنڍي، جيئن پور، تيئن دوست وراکو
دل سين.

۹
ماڻهو گهرن مال، آءُ سڀ ڏينه گهران سپرين
دنيا تنهن دوست تان فدا گريان في الحال
ڪيس نام نهال، پسڻ تان پري ٿيو.

۱۰
هيراڻي هٿ ڪيو هيڙو حبيب
ٻڏي ڪڇي، ٿنڌ ۾ سلهاڙيو سيڻ
جڻ وڏا پيچ پرين، ته هيڙو هٿيڪو ٿيو.

۱۱
ڪڏهن طاقيو ڏين، ڪڏهن گلن ڌر دوستن جا
ڪڏهن اڃان اچڻ نه لهان، ڪڏهن ڪوئو نين

ڦرينو = محبوب سان ويجهائي واري نسبت. ۷. پرياڻ = په، رت، صلاح. ۸. پور = ڪنڍي مينهن جي سڱ جو صفا گول
ونگ. ۹. نهال = خوش، تڙيل. ۱۰. سلهاڙيو = پاڻ سان گڏ ٻڌو. ۱۱. طاقيو ڏين = طاق پچائي ڌر ڏيئي ڇڏين، ڌر صفا پوري
ڇڏين. ڳجهاندر ڳرهين = مون سان ڳجهو ويهي ڳالهين. ۱۲. سانگ سڌارڻا = سانگ تي ويا، پري هليا ويا (سانوڻ جي
مينهن ۾، مال وارا ماڻهو پنهنجو مقرر ماڳ ڇڏي، جتي گاه ٿيو هوندو اتي وڃي مال سانگي ويهندا). ۱۳. ساڃاء -
ادب ۽ محبت واري ڏيٺ، سڃاڻپ. ۱۴. انگڙ انگ = منهنجا انگ انگجي ويا، منهنجو جان جسر سندن نظر ۽ رک
هيٺ اچي ويو. (اڻ جون راهون، ڦٽيون، يا ٻيو ڪو مال انگي ڇڏيندا، ان تي اکر يا نشان ڪڍي پنهنجي رک ۽ حفاظت
هيٺ آڻي ڇڏيندا، جئن ٻيو ڪو ان کي هٿ لائي، چوري ڦوري، ڪڍي نه سگهي). جا پر سائيءَ سنگ = سائي جيڪا ريت
سنگ سان ٿو ڪري (سارين، ڪڻڪ وغيره جو ساڻو ڪندا، موڙيون ٺاهي. سنگن واري چوٽي تختي تي سڏيندا، جنهن
سان سنگ سڄي ختم ٿي ويندا، انهن مان داڻا ڇڻي جدا ٿي ويندا). ۱۵. جڙيم جوڙ = منهنجي سڀ سولي ٿي، منهنجي
اميد پوري ٿي. محڪم = مضبوط. موڙ = مروٽ. جا پر ڪٽريءَ ڪوڙ = جيڪا پر ڪٽريءَ جي ڪوڙ ڏيڻ جي (استريءَ جي
ايجاد ٿيڻ کان اڳ، ڪپڙي ڏوٽ بعد ڪٽري ان کي ٽه ڪندو هو ۽ هر ته تي مٿان مگرو يا مهر هڻندو هو ته سر
نڪري سڌا ٿين. پڻ گهڻن ڪپڙن جو سٽو ڪري مٿان مگرا هڻندو هو).

۱۶

ڏائر مون ڏيکارڻو هوئن جو حضور
پرين پرچڻ جو ڪڙو موتائي مذکور
ايءُ دوستن جو دستور، چئن چنان چئن ڪينڪين.

۱۷

شڪر گڏاسون سڄڻين، جي جانب جاني يار
ويني جني وٽ ۾، ڪوڙين ٿا قرار
ڏئي ڪج م ڌار، پاڙو تن پرين کان.

۱۸

جيڙي جاڳائي، شڪر گڏياسون سڀرين
لاڻو گس ڦلوب تان اچي ساجڻ سياڻي
هنيڙي ڪي هاڻي، عجيبن اڃاريو.

وائي

مولو گندو ماڙ،

منهنجي الله گندو ماڙ

هادي ڏيئي هٿا اچي چڪڻ مان چاڙ.

۱۶. مذکور = ذکر. چنان = آءُ دوستي چنان. چئن ڪينڪي = ته به پاڻ محبوب دوستي نه چئن. ۱۷. قرار = آرام، راحتون.
۱۸. جيڙي جاڳائي = جيئري جاڳندي، جڏهن حال حيات آهيون تڏهن.

سُر سامونڊري

موضوع جي اعتبار سان سر سامونڊري جا ٻه رخ آهن، هڪ تاريخي ۽ ٻيو سماجي. تاريخي لحاظ سان، هيءُ سُر ڪنهن سمي سمندر ذريعي سنڌ جي واپار جي اهڃاڻن ۽ اصطلاحن ۾، هتان جي پيشه ور وڻجارن (پرڏيهه ويندڙ واپارين) ۽ بيڙياتن ناڪڻن جي سمندر وارن سفرن ۽ ڪشالن جو يادگار آهي. سماجي لحاظ سان، هن سر ۾ وڻجارن جي پرڏيهه وڃڻ سببان وڇوڙي ۾ سڃڻن جي سک ۽ پيارين گهر وارين جي ڳڻتي ۽ اوسيڙي جو ماحول سمايل آهي.

داستان پهريون

١
گوها ڪالهه ڳڻي، وڏئون اتر آسري
الله جُهرِي مَر اِن جي اولي جي اُڻي
وڻجارن وڻي، وڙو وڏو بيڙين.

٢
اُڻي اتر مُندَ، هنيين اڏڪو نه لهي
وڻين لاجو بند، پيهر مڪين بيڙيون.

٣
لڳي اتر هير، سامونڊين سڙه سنباهيا
ننگر ڳڻي ناڳڻا، ٿا سڻائي سِير
هنيڙي نٿ اڪير، ڪاري — ڪيڙائڻ جي.

٤
لڳي اتر اوهڙا، واهوندي ورن
اڳ ڳهڻو ئي گهوريان، سودو سامونڊين
اڳ جن آجن، عيد وڙ ٿي اُن کي.

٥
گوها ٿا ڳڻن، وڙڪن اُڀون واڻيون
سانباهي سُمونڊر جي ڪالهون پوءِ ٿا ڪن
تون نه پُڄنديئن ٿن، جُه ڳڻي سڙه سِير ٿا.

٦
سامونڊري ٿون سنبهي، ساڄو جهل سُڪاڻ
لڳي واءُ وڏاندرو، منجهائي مهراڻ
جني پانيو پاڻ، ڪري ٿوئي ٿن کي.

١: ١. گوها = بيڙي، جي وچ تي مضبوط ڊگها ٿنڀا جن تي سڙه ڪجن. گوها ڪالهه ڳڻي = ڪالهه ڪوهن تي سڙه ٿيائون، ڇاڙهيائون. وڏئون = بيڙي کي درياھ يا سمندر ۾ هاڪاريائون. اتر آسري = اتر جي هوا جي آسري تي (جنهن تي لڳڻ سان سڙه زور ڀريندا) بيڙي سنئين رخ تي هلندي. اولو (جمع، اول) = بيڙي جي پاسن سان ٻڌل ڪاٺ جا ٿڻ جن جون چوٽيون ٿاڻن مثل جيڪي پاڻي کي پوئتي ڌڪين، ۽ بيڙي اڳتي هلي. اُڻي = چوٽي. وڻجارن = پرڏيهه جي واپارين. وڻي = ڏٺي، چونڊي. وڙو = سودي واپار جو سامان. ٢. اتر مند = اتر جي هوا لڳڻ جي موسم، سيارو (جڏهن سمندر ماٺ ٿئي ۽ بيڙيون هاڪارجن). اڏڪو نه لهي = اندر جي ڳڻتي نه لهي، لاجو، لاجو بند = بيڙين جا رسا ۽ انهن رسن جي سلسلي جا پيا سڳا. پيهر مڪين بيڙيون = پيو پيرو بيڙين کي مڪ پيا ڏين (سيارو پورو ٿيو ته بيڙيون پاڻي کان ٻاهر ڪڍي، انهن کي مڪ ڏيئي رکندا. اهو پهريون مڪ، وري جڏهن ايندڙ سيارو ۾ بيڙيون پاڻي ۾ لاهيندا ته لاهڻ کان اڳ انهن کي پيهر مڪ ڏيندا). ٣. لڳي اتر هير = سيارو جي هوا شروع ٿي. سڙه سنباهيا = (بيڙين تي ڇاڙهڻ لاءِ) سڙه تيار ڪيا. ننگر ڳڻن = پاڻي جي تري ۾ گئل ناتاري چڪي ٻاهر ڪڍڻ ۽ بيڙي کي هلڻ لاءِ آڇو ڪرڻ. سڻائي = سولي، موافق هوا واري. سِير = پاڻي واري واٽ. ڪارو = سمندر ڪيڙائو = سمندر جو سفر ڪندڙ. ڪاري ڪيڙائڻ جي = سمندر جو سفر ڪندڙن جي. ٤. اتر = اتر جو واءُ (جيڪو سيارو جي شروعات کان لڳي). واهونڊو = اولهه. ڏڪڻ جو واءُ (جيڪو سيارو پوري ٿيڻ تي لڳي). اوهريا = بيڙيون هاڪاري هليا، روانا ٿيا. گهوريان = گهوري ڦٽو ڪريان، ٻن جهان. وڙ = مَر، ل. ت. ٥. گوها ٿا ڳڻن = ڪوهن تي سڙه ٿا ڇاڙهين (رواني ٿيڻ جي تياري ٿا ڪن). وڙڪن = لڏڻ لڳڻ، ڦڙڪڻ. واڻيون = ڪوهن جي چوٽي، ۾ يا ٻين جاين تي ٻڌل ننڍڙيون سنهڙيون جهنڊيون. سانباهي = سنبه. سِير ٿيا = وڏي سمندر ۾ پيا. ٦. سامونڊري = اي ناڪڻا. تون سنبهي = (وڏي سمندر ۾ آهين سو) تون تيار ٿي، پاڻ سنڀالي سجاڳ ٿي. ساڄو جهل = سولو ڪري جهل. سُڪاڻ = بيڙي، جي پويان وڏو ڊگهو اڀو تختو جنهن کي پاسي تي ورائڻ سان بيڙي جو رخ بدلائي سگهجي. وڏاندرو واءُ = وڏو سخت واءُ، طوفان. مهراڻ = (اصطلاح طور) سمندر، دريا. منجهائي مهراڻ = مهراڻ منجهائي، سمندر زور وٺي ۽ ناڪڻن کي حيران پريشان ڪري (ان وقت جڏهن وڏو واءُ ٿو سمندر ۾ پوي).

۷

سَمُنڊرَ ڪِينَ سُگَن، ڪوڙين جي ڪاڻو ٿئي
پاڻيءَ سين پيڪُ ڪڍو تيلاه وڻجارن
لعلون سي لهن، جني سودو سچ سين.

۸

نوان پنجرَ پانجري، نوان سڙه گوها
بندر صحيءَ هوا، ڪا نه وهايئون وڪري.

۹

لڙ لهريون لس ليٽ، جتي اٿ نه آب جو
الله اٿ م اولين بيٺا مٿي پيٽ
جوکو ٿي م جڙاو ڪي، ڦرهي اچي م ڦيٽ
لڳي ڪا م لپيٽ، غاريبي غوراب ڪي.

۱۰

وهه ٽڪ، وهڪرا، جت ننگر نه ٿهرن

وڌانڊريون وهه سامهون ججهي جور جُنبن
نيڍوءَ ۾ ناتاريون وڻجارا وجهن
ملا معلمن، مون ڳري سئي ڳالهڙي.

۱۱

دنگي منجهه دريا، ڪين ٻڏي ڪين اڀري
هو جي وادي واڻا سي سونهن سڀ سڙيا
معلم ماڳ نه اڳين، فرنگي منجهه ڦريا
ملاح ٺهنجي مڪري اچي چور چڙهيا
جتي ڍنگ دريا، جتي تاري ٺهنجي.

۱۲

ايءَ گت غواصن، جئن سمنڊر سوجهيائون
پيهي منجهه پاتار جي ماڻڪ ميڙيائون
آئي ڏٺائون، هيرا لعل هئن سين.

۷. ڪاڻو = پاڻي جي لات (ڪاري جي ٻولي). ڪاڻو ٿيڻ = پاڻي ۾ لات اچڻ. پيڪ = واسطو، واهيو. چاهه، محبت. لهن = حاصل ڪن. ۸. پنجر = کوھي جي چوٽي وٽ پجري مثل ويھڪ جي جاء، جتي 'پانجري' ويهي. پانجري = جيڪو مٿي پنجر واري جاء تي ويهي ۽ پري پري پاڻيءَ ۾ مچي وغيره جي جانچ ڪري ۽ هيٺين کي ٻڌائي. صحي هوا = بلاشڪ اتي هئا. ڪانه وهايائون وڪري = پر ڪو وڪر ڪونه وهايائون. ۹. لڙ = ڪوهيري مثل لڙات جنهن ۾ پري نظر نه پوي. لهر (جمع. لهريون) = درياءَ جي پاڻي ۾ تڪي وهڪ، ڊگهي مسلسل چولي. سمنڊر ۾، 'لهر' ڪناري کان پري وڏي سمنڊر ۾ ٿيندي پر ڪناري جو اهڃاڻ ڏيندي. لهر جو رخ هميشه ساڳيو هوندو. سنڌ لاڳو سمنڊر ۾ لهر، (تارن جي حساب سان) 'سئي' کان شروع ٿيندي جنهن جي رخ سان ناڪا پيڙي ڪناري ڏانهن آڻيندا. لس = بنا چولي جي پاڻي جي مائي سطح. ليٽ = پاڻي جي اٿل پتل، چولي تي چولي. ات = انت، چيهه. اولڻ = پاڻيءَ ۾ اٿانگي طرف ٿيلھڻ، اٿائي واءِ سببان پيڙين کي بندر يا ڍوڪ (بيھڻ ۽ بچاءَ واري جاء) جي بدران ٻئي طرف ڦيرڻ. جڙاو = جهاز يا پيڙي جي جڙاوت، پاسن وارا جڙيل ڦرھيا ۽ پاتيا. لپيٽ = پاڻي جي وڏي چولي جو زوردار ڌڪ. غاريبو غوراب = ٿوري خرچ سان ٺهيل سادو سستو پيڙو. غوراب = هڪ خاص قسم جو ننڍڙو پيڙو، ننڍو جهاز. ۱۰. وهه ٽڪ = پاڻي جي سير کي ٽڪ. جت ننگر نه ٿهرن = جتي لنگر پوريءَ طرح لڳي نه سگهن. وڌانڊريون = وڏيون پيڙيون. وهه سامهون = پاڻيءَ جي ٽڪ جي آڏو. ججهي جور = وڏي زور سان. جُنبن = جُنبي هلن، پاڻي کي چيري هلن. نيڍو، ڏکڻ طرف هندوستان جي ڪناري وارو هڪ ڀاڱو (عام روايت 'نيڍو جي نار'). ناتاريون وجهڻ = لنگر انداز ٿيڻ. ملا = وٽان. معلمن = ناڪن ڳري = ڏکي، ڳڻتي واري، ڊيچاريندڙ. سئي = ٻڏي. ۱۱. دنگي = پيڙيءَ جو قسم. اڀري = ('ٻڏي' جو ضد) پاڻيءَ جي سطح تي ڪجهه مٿي ٿئي. واڻا = هڪ ٻئي پيران لاڳيتا گتيا، ٺوڪيا ۽ پڇايا. سونهڻ = ڪاٺ جون ڪليون جن سان تختا ٺوڪي پڇائجن. معلم ماڳ نه اڳين = ديسي ناڪا اڳئين ماڳ تي ناهن، اڳئين اوج تي ناهن. فرنگي = 'فرنگڪ'، يورپي جهازن وارا. ملاح = اي ناڪا! مڪريءَ = پيڙيءَ. ڍنگ = وڏيون شاهي لهريون. دريا = مٿان وريا. ۱۲. گت = رسم، چال. غواص = پاڻيءَ ۾ وڏي ٽپي هڻندڙ، پيشه ور ٿوبو. سوجهيائون = پنھ ڪري جانچيائون، رٿ ڪري ڳوليائون. پيهي = اندر اونهي پاڻي ۾ ٽپي ڏيئي. پاتار = اونهو پاڻي. ماڻڪ ميڙيائون = سچن سپن وارا ماڻڪ موتي هٿ ڪيائون. هيرا لعل = سنڌ ۾ سامونڊري ناڪن جي روايت موجب ڪن جاين تي سمنڊر جي تري ۾ ٽڪريون آهن جن مان هيرا ۽ لعلون هٿ اچن ٿيون.

۱۳

آچارا عمیق جا گڏيا غواصن
جھڙيون جهاڳي آيا، کارونپار ڪنن
سمندر سوجهي جن، آئي امل اولئا.

۱۴

وئا جي عمیق ڏي، منہ ڪائو ڏيئي
تن سپون سوجهي گڏيون پاتاران پيئي
پسندا سيئي، امل اگڙين سين.

۱۵

سڙه سنوان، لاڄو نوان، اولا سندن عاج
ساڻي سفر هلئا پري جنگ جهاڳ
حاصل ڪرين حاج، واحد وڻجارن جي.

۱۶

سڙه سنوان، لاڄو نوان، مهاڻا سندن مير
ساڻي سفر هلئا، ٿئا سڻاوا سير
جي اچن ساڻ اڪير، سي پيڙا رکين باجهه سين.

۱۷

سڙه سنوان، لاڄو نوان، مٿن مهاڻا مل
جي اچن آب اچل، سي پيڙا رکين باجهه سين.

۱۸

اچن سڙه اپڙئا، مٿن مهاڻا مير
جي اچن اُپي سير، سي لنگهائيج لطيف چئي.

۱۹

ناڪڻو نگهبان، منجي معلم خبرون
جن ساري گنيو سمندر ۾ سفر جو سامان
لطف ساڻ، لطيف چئي، تن لنگهڻو طوفان
سنپاري سبحان، وڃي عدنئون اگتا.

۲۰

معلم سڪاڻين کي، اُپو ڪري سڏ
ٿري هيٺ طناب جي ڪڙو ڪڙو ڪڏ
هيءُ مال پهچي مڏ، جو پاڻ پرائو چاڙهيو.

۲۱

معلم سڪاڻين کي اُپو گرهِي حال

۱۳. آچارا= پاڻيءَ جون آڏيون وڏيون چوليون ۽ لهرون. جھڙيون= لاڳيتو مينهن، جھڙيون ڦڙيون، طوفان (جھڙي ڦڙي جمع جھڙيون ڦڙيون). جهاڳي آيا= لنگهي آيا. کارونپار ڪنن= ڪنن جي کارونپار، ڪنن جي ڪاراڻ (پاڇي سببان، ڪنن ۾ ڪاراڻ)، ڪنن واري کارونپار به جهاڳي آيا. اولئا= پاڻي ۾ اندر ٿيلهي ٿيلهي گڏ ڪيا. ۱۴. عمیق= اونهو پاڻي جيڪو ٻارهن وامن کان ٻاهر هجي، ٻارهن وامن اندر سوتانگهو چئبو. (وامر= ماڻهو، جي جسر ۽ ٻن ٻانهن جي ويڪر). منهن ڪائو ڏيئي= پنهنجي منهن کي آڏو ڪائو ڏيئي (توپا ان وقت منهن آڏو ڪو خاص شيشي وارو نقاب يا ٽوپ پائيندا هئا). پسندا سيئي= اهي غواص يا توپا وڏي ملهه وارا موتي ڏسندا ۽ هٿ ڪندا. ۱۵. عاج= عاج جا (سهڻائيءَ جي لحاظ سان، ڪاڻ جا سهڻا مضبوط اولا جن تي عاج جي جڙاڻ ۽ چٽسالي ٿيل هجي). جنگ جهاز وڏا جهاز، 'جنگ' قسم جا جهاز، چين مان آندل 'جنگ' جهاز. حاصل ڪرين حاج= اي الله، تون انهن وڻجارن جي حاجت پوري ڪرئين، رٿيل مراد پوري ڪرين. ۱۶. سڻاوا ٿيا= سولا ٿيا. سي پيڙا رکين= اي ڏيئي! اهي پيڙا سلامت رکين. ۱۷. مهاڻا مل= وڏا پهلووان مهاڻا. جي اچن آب اچل= جيڪي وڏي سمندر ۾ پاڻي جي وڏي اچل جي سامهون اچن ٿا. ۱۸. اچن سڙه اپڙئا= مٿي چڙهيل سڙه نظر پيا اچن. مٿن مهاڻا مير= انهن پيڙين جا ناڪا وڏي شان وارا آهن. اچن اُپي سير= جيڪي اُپي سير وٺيو پيا اچن. ۱۹. منجي= موڪلي، اماڻي. عدنئون= عدن کان. اگتا= ٻهتا، اگتي وڏي ويا. ۲۰. سڪاڻين کي= سڪاڻ وارن کي، جيڪي سڪاڻ جهلي پيڙا هلائين. طناب= رسي، مفاصلي جي ماپ جي رسي. تري هيٺ طناب جي= پيڙي جي تري هيٺان هڪ طناب جي مفاصلي تي. ڪڏ= گڏي، سمندر ۾ ڪٿي هيٺ ٽڪر آهن جن مٿان اچڙا ڪوڏ (جيت) لڳل، جيڪي ڪڙڪا يا آواز ڪن، اهي جايون خطري واريون جو پيڙا هيٺ ٽڪر سان لڳي پهنندا: ناڪڻو سڏ ڪري ٿو سڪاڻين کي چوي ته پيڙي، جو رخ ڦيرايو جو هيٺان ڪڏي جو ڪڙڪا آهن. پهچي مڏ= مڏ تي پهچي، بندر واري گدام تي سلامت پهچي. ۲۱. گرهِي= ٻڌائي. بيان ڪري.

گوها، سڙه، اوليون، قلميون گيائون
آيل تن آئون، موٽو ڪين وسهان.
۲۶

بندر باروبار، مل نه ملي باريين
فقيرائي پار، امل ڏين اتورڻا.
۲۷

بندر ديسان ديس، مل نه مليواريين
فقيرائي ويس، امل ڏين اتوريا.
۲۸

بندر جان پئي، سڪاڻيا م سُمهو
ڪپر ٿو ڪن ڪري، چئن مائي منجهه مهڻي
اڏو سور سهي، بندر نه ڪجاه ناڪڻا!
۲۹

ستا سڀ پئي، سنڌي معلم آسري
ائين پڻ سُمهو ناڪڻا، بندر ناه پئي
جن جي لائق لڄ ڪڻي، سي ستر سڀيئي ٿيا.

اورڻان انگريزيءَ پورڻو، پڙڻان پوري پال
وڃ ۾ واگهيڙن جي چارئي پهر چال
هيءَ مڌ پهچي مال، جو پاڻ پرائو چاڙهڻو.

۲۲
اوريان ٿي آئين، ميڙو معلم خبرون
سا تان سڌ نه ڏين، جتي وه ويڌ ڪري.

۲۳
سڙه ٿي سڀيائون، بندر جن ٿڙن تي
ملا معلم خبرون پڇي پوريائون
ستر سونائون، اوتڙ ڪنه نه اولڻا.

۲۴
سڙه ٿي سڀيائون بندر جن ٿڙن تي
سڙه سڀي ساڄا ڪري، گوها گنيائون
بيرقون بحر ۾، چوڙي ڇڏيائون
لهريون لنگهيائون، لطف ساڻ لطيف چئي.

۲۵
سڙه ٿي سڀيائون، بندر جن ٿڙن تي

اورڻان = سنڌ واري پاسي کان. پورڻو = هليو، آمد و رفت ڪئي. پورڻو = جهازراني ڪري رستو جهليو. پريان = پڙين
پاسي کان (هيٺ بمبئي واري پاسي کان، يا اڃان به ڏکڻ هندوستان واري پاسي کان؟). پال = پورچوگال يا ٻي ڪا مغربي
طاقت مثلاً ڊچ يا فرينچ (وڌيڪ تحقيق طلب). وڃ ۾ غالباً ڪڇ ۽ گجرات واري ڪناري سان واگهيڙن (واگهيڙن) جي
چارئي پهر چال = سامونڊري ڦورو واگهيلا تن جي اچ وڃ (هن وقت ڪڇ جا واگهيڙا ۽ ڀڏالا مسلمان آهن، جيڪي جڪاڻو
۽ ڪوٽيسر واري ڪناري سان رهن ٿا ۽ ٻيڙين ۾ هلن ٿا. اها ڳالهه مشهور آهي ته اڳ واگهيڙا ۽ ڀڏالا سامونڊري ڌاڙيل
هئا). ۲۲. جتي وه ويڌ ڪري، جتي سمندر سخت ٿئي ۽ وڏي تڪليف ڪري. ۲۳. ستر = سولو تڙ. سونائون = جانچيائون،
رخ م رکيائون. اوتڙ ڪنهن نه اولڻا = ڪنهن اوتڙ ٿيلهي نه ويا، اولجي نه ويا. ۲۴. بيرقون = جهنڊا. ۲۵. قلمي (جمع.
قلميون) = هڪ سڙه جو نالو. آيل = اي امان. تن موٽو ڪين وسهان = آڻ تن کي وسهان ٿي ڪانه ٿي ته ڪي موٽندا، وري
مون وٽ ايندا. ۲۶. باروبار = هر 'بار' تي. بندر باروبار = بندر ته هر 'بار' تي آهن، جتي ڪٿي 'بارن' تي آهن. ملي - باريين =
اهي بندر جيڪي 'ملي' نالي 'بار' تي آهن. مل نه ملي - باريين = جيڪي 'ملي' جي 'بار' وارا بندر آهن، تن جو مله ٿي
ڪونهي. (لغت جي لحاظ سان لفظ 'بار' جي معنيٰ وڌيڪ تحقيق طلب آهي. غالباً 'بار' اها پيڻي جتي نڌي اچي چوڙ
ڪري ۽ هڪ قسم جي کاڌي يا 'نار' ٺاهي جنهن مان ٻيڙين جي اچڻ وڃڻ جي سهوليت ٿئي ۽ بندر جو بنياد پوي. ۵-
صدي هجري (۱۱- عيسوي) جي شروع ۾ سنڌ جي سامونڊي ڪناري وٽ سنڌو ندي جي هڪ چوڙ جو نالو 'منهن برا'
(يعني 'منهن بار' يا 'منهن باري') آيو آهي. اڃا تائين 'باري' واري ۽ 'باري' وارا نالا موجود آهن، مثلاً ڪيڊي - واري،
گهوڙا - باري وغيره. ڏکڻ هندوستان وارو 'ملبار' اصل ۾ 'ملي - بار' آهي، ۽ هن بيت ۾ انهيءَ 'ملي بار' (ملبار) وارن
بندرن جو ذڪر آهي. اتورڻا = بنا تور جي، تور کان ٻاهر، گهڻا. ۲۸. پئي = خطري وارو وقت (بندر تائين پهچڻ لاءِ). ڪپر =
ڪپر وارو پاسو، ڪناري وارو پاسو. ڪن ڪري = پاڻي جا خطري وارا گهرا ڦيرا ڪري. چئن مائي منجهه مهڻي = چئن
مائي ۾ مانڊاڻي مهڻي کي ولوڙي. ۲۹. لائق = ڏئي تعاليٰ. لڄ ڪڻي = لڄ جو بار ڪڻيو، عزت آبرو جو بار ڪڻيو.

۳۰

بيڙياتا بيڙي، تو نه ڦهنديون ڳالهڙيون
سڄيون راتيون سُمهين پُر سڪاڻ ڏيئي
مُنڌ وڃايئي مال جي وڻجارا ويهي
سُيان سڀيئي، پار پُڄنديون خبرُون.

۳۱

سامونڊرين سعيو، سڌائين سقر جو
ڪو ڏيهه چٽايو، اونهين وڃن اوهرڻا.

۳۲

ڪيڙائڻ ڪارو، سَنجھيئي سارڻو
آيل اُمارو، آهڻ پرين پار جو.

۳۳

ڪاري ڪيڙائو، مٽي مٺي موٽا
سودو ڪن نه سون جو، وڏا وهائو
موتي جي مهراڻ جا ٿن ۾ طامائو
سامونڊري ساڻو، لڪا لُپي آيا.

۳۴

لڪا لڪا ڪن، لُڪا لڪا جي اوهرڻا

سُڻي سون لڪاءِ جو، سڪ نه سامونڊرين
پرھ پڳهه چوڙيا، ڪاري ڪيڙائڻ
وڏي پاڳ پرن، جي گهيا ڪارونپار ڏي.

۳۵

هڙ ۾ ڪين هئون، هُنهين هُن نه چاڙهڻا
ٿر سَندي ٿڙن تي لهي سڄ وئون
جڏ سائين سبب ڪئون، تڏ ستر ٿئا سيد چئي.

۳۶

وساڻو سو واءِ، جنه ۾ ڀر ڊرڇن ناڪڻا
پيئي ڪر ڪن ۾، اُجهائو اوڙاه
اچو ان ٿڙاه، ته سامونڊريا سڪ ٿئو.

وائي-۱

ٿڙ ٺهاريان تي، منهنجا بندر وٿڙا جي
مان سڙه سڃاڻان سڄڻين
اُپي اوسه پائين، ڪارڻ وڻجاري
گهڻو اُگندي آهيان، پرين پنهنجي ڪي.

وائي-۲

ئون تان گرھڙ پائي لڄ،

۳۰. بيڙياتا= بيڙي، جا ناڪڻا. بيڙي ڳالهڙيون= بيڙي ڳالهين، هڪ سهڻ ۽ آرام ڪرڻ، ۽ ٻيو جفاڪشيءَ سان نفرو ڪرائڻ. ۳۱. چٽايو= نظر ۾ رکيو. اونهين= وڏي سمندر ۾. اوهرڻا= بيڙا هاڪاري هليا پيا وڃن. ۳۲. ڪاري ڪيڙائڻ= ڪارو ڪيڙيندڙن، سمندر ۾ گس ۽ واٽون ڪندڙن (هاري زمين ٿو ڪيڙي، يعني زمين کي هر سان جاترون ۽ اوڙون ٿو ڏئي، ۽ پيرن هيٺان ٿو ڪڍي، تيئن ڪارو ڪيڙيندڙ سمندر ٿو ڪيڙي، سمندر ۾ ٿو اچي وڃي، سمندر ٿو لتاڙي ۽ ان ۾ گس واٽون ڪري). اُمارو= پوري پڪي ارادي وارو ترت سانباھو. پرين پار جو= پرين ڪناري تي پهچڻ جو. ۳۳. مٽي مٺي موٽا= سمندر جهاڳي بندر تي پهتا جتي مٺو پاڻي آهي، پنهنجي ديس واري بندر تي جتي مٺو پاڻي آهي، موٽي آيا. وهائو= سامان سوديندڙ، وڪر وٺندڙ. طاماعو= تن ۾ انهن جي طمع آهي. ساڻو= وڏي صبر وارا، حوصلي ۽ ارادي وارا، گهڻ سھو (جيڪي تڪليف جي شڪايت ٿي ڪانه ڪن). لڪا= پرلڪا، پرلڪ شهر ۽ بندر (سوماطرا جي اُپرنديين ڪناري تي، سامونڊريا جي بادشاهي جي گادي جو شهر ۽ بندر). لُپي آيا= مال ملڪيت گڏ ڪري آيا، وڏو نفوڪسائي آيا. ۳۴. لڪا لڪا ڪن= وڻجارن کي 'لڪا' جو نالو ٿي زبان تي آهي، 'لڪا' کي پيا هرهر ياد ڪن. سُڻي سون لڪاءِ جو= 'لڪا' جي سون جي ڳالهه ڏي (ته اتي گهڻو سون آهي). پرن= موٽي اچڻ ۽ اچي گڏجڻ، موٽڻ ۽ ملڻ. ۳۵. هڙ ۾= گندي ۾، پاڻ وٽ هٿيڪو ٻڌل ۽ موجود. هونهين= بنا ڏيڻ جي، مفت. ۳۶. وساڻو= بند ٿي ويو. ڪنن ۾ ڪر پيئي= ڪنن جو زور وارو پاڻي لهي ويو. جهاڻو= ماڻ ٿي ويو. اوڙاه= اوڙاهي، سمندر جو وڏو طوفان جنهن ۾ پاڻي وڏو چاڙھ ڪري، ٿڙ بندر ٻوڙي. وائي-۱. ۱. تنهن لاءِ جي= جيلا، جنهن ڪري جو (انهيءَ ڪري ئي پنهنجن ٿڙن گهاٽن تي پڇائون ڪري جو منهنجا سڄڻ وراهين بندر تي ويل آهن). وائي-۲. گرھڙ= درياءَ جو ڦاٽ يا گهارو، درياءَ، سمندر. تون تان گرھڙ پائي لڄ= تون درياءَ جي پاڻي کي لڄ ۽ ننگ وجهين ها ته توکي تاري بيڙي ۾ پهچائي ها.

ڪوه نه ويئيئن ان سين
اڃاريائون اوليون، ڌاريائون ڏڄ
سيئن ساجهر لڏو، ٿون ٺهاريين اڄ
ڪير سڻيندو ٺهنجيون ادورائون اڄ
متان وهين ويسري، اتي پورل پڄ
داستان ٻيو

۱
پگه پاسي گهار، آيل! سامونڊرين جي
وجهي جي، جنجار، جمر وچني اوهرِي.

۲
پگه پاسي پڄ، آيل! سامونڊرين جي
من ۾ ٻاري مڇ، جمر وچني اوهرِي.

۳
پگه پاسي ويه، آيل! سامونڊرين جي
ٿون ويسري وڪ ڪڍي، هو پوريندء پڙڏيهه
سمندر جن ساڻيهه، ڪوه نه ويئيئن ان سين.

۴
ايندينء تان آء، هڻي هٿ پگه ۾

لڳي واء سوا، سڙه سانباهي نه سهي.

۵
وانء وهلي نڪري، ننگر جان نه ڪڍن
متان ڏور وڃن، ناريون پوري ناڪا.

۶
ننگر ناتاريون، پگه ڪڍي پنڌ ٿئا
بندر بازاريون، سڃان سامونڊرين ري.

۷
نه سي تڙ هوڙاڪ، نه وايون وڻجارجيئون
سرتيون سامونڊرين جا، اڄ پٺ ڇڪيم ڇاڪ
ماريندر فراق، پاڙيجيئون پرين جا.

۸
ڏني ڏياري، سامونڊرين سڙه سنباهيا
وجهو وڙ ونجهه ڪي، روئي وڻجاري
ماريندر ماري، پره سور پرين جا.

۹
ڏني ڏياري، سامونڊرين سڙه سنباهيا
ان ڪي منڊ اتر جي، اوچتي آئي
وڻجارجن وائي، آهي پرين پار جي.

اولون = اول، ڳڻ، ڏڄ = ٻيڙي يا جهاز جي ڪپڙي وارين جملي شين (سڙه، وائيون، جهنڊا، بيرقون) جو جنسار.
سڻيندو = ٻڌندو. ادورائون = ادورايون = ندورايون، ندورائپ واريون (دانهون)، بدبختي واريون (دانهون).
پورل = (پوري جو تصغير) پورڙي، موڳڙي، موڙهل. اتي پڄ = اتي ڊوڙ ڏرڪ ڪر، اتي پاڻ پتوڙ. د-۲: ۱. پگه = ٻيڙي
ڪي ڪنديء سان ٻڌڻ وارو مضبوط ڪلو ۽ رسو. گهار = ره، بيٺي ره. جنجار = جنجال ۾، ڌڪ ۾، جدائي واري فڪر
۲. پڄ = ڪار ۽ جل (انتظار ۾). ۳. ويه = ترس، انتظار ڪر. ويسري = بي فڪري. پوريندء = ٻيڙيون هاڪاري ويندي.
۴. ايندين تان آء = (وڻجارو ٿو پنهنجي گهر واري کي چوي) اچڻو هجي ته اڄ. هڻي هٿ پگه ۾ = پگه واري رسي ۾
هٿ وجهي. واء سوا = اٻتو سبتو واء، اٿائو سٿائو واء. سانباهي = تياري (سڙه جي سانباهي = سڙه کي چاڙهڻ واري
تياري). ۵. وانء = وڃ. وهلي نڪري = تڪڙي هلي پهچ. ننگر جان نه ڪڍن = جيستائين (ٻيڙا بيٺا آهن ۽ ناڪا اڃان انهن
جو) لنگر نٿا ڪڍن. ناريون = بندر وٽان شروع ٿيندڙ ڪاڏيون (تري وارا اونهان واهڻ، جن مان ٻيڙا لنگهي وڌي سمندر
تائين پهچن). پوري = لنگهي، جهاڳي. ۶. ننگر ناتاريون پگه ڪڍي = لنگر ڪڍي، ناتاريون ڪڍي، پگه ڪڍي (سڀ ساڳي
معني ۾، يعني ٻڌل ٻيڙا چوڙي آڃا ڪري). ۷. هوڙاڪ = هوڙن وارا، يعني تڙ خالي آهي ۽ اتي هورن وارا موجود نه
آهن. ڇاڪ = ڦٽ، ڌڪ ۽ سور. ۸. ڏياري = ڏياري وارو مهينو = سمندر جي سفر جي مند پر جي آهي ۽ سيارو اچڻ
وارو آهي ۽ سمندر مانو ٿيو آهي. وجهو وڙ ونجهه ڪي = ٻيڙي جي ونجهه کي پنهنجي پوتيء جو ور وجهي، يا
پنهنجي ٻانهن جو ور وجهي. ۹. مند اتر جي = اتر جي هوا لڳڻ واري موسم، سياري جي شروعات. مند اوچتي آئي =
اوچتو اتر اڳاٽو لڳي پيو، اتر جي هوا وقت کان اڳ ۾ لڳڻ شروع ٿي.

۱۰

ٿي ڏياريءَ ڏيٺ، ڊوليو هَلڻ جي ڪري
مَگِئو پنهنجي مَڪَري، چيئي چڱيءَ چيٺ
رُٿان رَهَن نه سَپَرين، جان ڪين جَهليان بيٺ
مُون سين ڪري ميٺ، سَڄڻ سَڦر هَلڻا.

۱۱

ڏيئي ڏياري، سَڄڻ سَڦر هَلڻا
پايو پاندُ گچيءَ ۾، زور گَريان زاري
ڪاڻ هَڻي ڪاري، وٺو وڻجارو اوهرِي.

۱۲

ٿڌا ڏياريءَ ڏينه، سامونڊرين سَڦر جي
مُون سِر اُٺا جيڏيون سَندا مَحَبَت مينه
ڪيس نِماڻي نيءَ، ڪاري ڪيڙائن جي.

۱۳

پرڏيهه پُورِيائون، سامونڊرين سَڙه سَنباهيا
مان تڻ ماريائون، پاڻان وڃهي گونڊرين.

۱۴

ڪارو جي ڪيڙين، سيئي منهنجا سَپَرين
رُٿان رَهَن نه لَڪ سين، جَهليان جَهَل نه ڏين
وَره ويڏ ڪَرين، آيل! سامونڊرين جا.

۱۵

وٽا اوهرِي او، مُونڪي چڏي ماڳهين
جُهَن جا جُهَن ٿڌا، تڻان نه موٽيو ڪو
گونڊر ماريندو، ويچارِي وٽن جو.

۱۶

اُونهين ۾ اوهرِي، جڏهن جي وٽا
سانڌاري سَمونڊر جي نهوڙي نڌا
وڃي تڻ پڻا، جَت نِهائت ناه ڪا.

۱۷

اُونهين ۾ اوهرِي، جڏهن وٽا جي
موٽي ماڳ نه آيا، ماءُ! سامونڊري سي
ڪارو ٿئي ڪي، جيڪس وه وري وٺو.

۱۸

اونهين وٽا، نه ورتا، آءُ تڻه ماري ويٺ
ڪري سامونڊري سين، جُسي جارُ پرائيو.

۱۹

جي اوهرِئ اچ، سي گڏهن ايندا مان ڳري
پريان جي هُن پار ڏي، وڃي ڏنڻڪي ڏج
سامونڊريڪو ڏنڄ، ماءُ! ماريندُم گڏهين.

۱۰. ٿي ڏياري ڏيٺ = ڏياري وارو مهينو ڏٺو. چيئي = چڱيءَ طرح سان چيئي، پوريءَ طرح سنڀاري، ٺاهي جوڙي. بيٺ = ڪمر پٽو، چيلهه وارو سندرو جان ڪي جهلي = ڪين چيلهه واري پٽي ۾ جهلي سوگهو ڪريان. ميٺ = مٺيون ڳالهائون. ۱۱. ڪان = تير، گولي (اصطلاحاً، هت معنيٰ جدائي، وچوڙي يا فراق وارو ڪان). ڪاري = وڏو زخمر ڪندڙ، ماريندڙ. وٺو اوهرِي = ٻيڙيءَ تي هليو ويو. ۱۲. سامونڊرين = سامونڊرين کي سَنبت سمنڊر جي سفر جي. اُٺا = سندا. مَحَبَت مينهن = وچوڙي ۽ فراق ۾ گهڻي سَڪ ۽ مَحَبَت جا مينهن. ڪاري ڪيڙائن جي = ڪاري جا ڪيڙائو (سمنڊر جهڳيندڙ) تن جي نيءَ. ۱۳. پرڏيهه پُورِيائون = پرڏيهه وڃڻ جو پُڙه ڪيائون. مان تڻ = مون کي. پاڻان = هڪاري، ويتر وڌيڪ. ۱۴. ڪيڙين = سمنڊر کي سفر هيٺ آڻين. لڪ سين = ذري سين، ذري ڪن جيترو. وره = ڏک، جدائي ۽ وچوڙي وارا ڏک. ويڏ ڪرين = سور سختيون ڪن. ۱۵. ماڳهين = هن ماڳ تي. جُهَن جا جُهَن ٿڌا = (ڳڻڻ کان ٻاهر) ڪيئي ورهيه لنگهي وٽا. وٽن جو = ويلن جو، جيڪي ويا تن جو. ۱۶. اونهين ۾ = ڪناري واري تانگهي پاڻي کان ٻاهر، وڏي سمنڊر ۾ (جتان ٻيڙا ٻين ملڪن ڏي روانا ٿين). سانڌاري سَمونڊر جي = سمنڊر جي سانڌاري. سانڌارو ڏيڻ = ٻيڙي کي سمنڊر جي نار جي هڪ ڪنڌيءَ تان ٻي ڪنڌيءَ ڏي موڙي وڃڻ، هڪ ڪناري تان ٻئي ڪناري تي وٺي وڃڻ. نهوڙي نڌا = وڏي مشڪل ۾ وڌا، ماري وڌا. ۱۷. جيڪس = غالباً، لاشڪ، شايد، جيڪر ته. وه وري ويو = سمنڊر مٿان وري ويو (وه = سمنڊر جو چاڙهه، سمنڊر جي چولي جو چاڙهه). ۱۸. تنهن ويڏ = ان ڳالهه. آءُ ماري = مُونڪي ماريو. سين = ويجهو ماڻو. جُسي = منهنجي جسر. جا = يائيو = سور پرائيو. ۱۹. اوهرِئ = منهنجا سمنڊر جي سفر تي روانا ٿيا. مان ڳري = مان وٽ. وڃي ڏنڻڪي = وڃي چمڪي، وڃي پڌري ٿي. ڏج = ٻيڙي يا جهاز تي جيڪي جهنڊا ۽ وانڻيون لڳل سي پري کان ٿورو نظر چڙهيا، جملي جهنڊين ۽ وانڻين واري سٽاءُ. ٿوري نظر آئي (يعني پري وڃي پهتا). ڏنڄ = ڏنجهه = سور، فراق.

اونهين وٿڙا اوهرِي، طرازون تاري
مَري رهنديس ماڳهين، سامونڊري ساري
سُورُ ٿنهنجو سُپرين! مون معدور کي ماري
هاڻ نه چيان جيڏيون، آءُ جا ڪُنيس ڪوهياري

وائي-۲

ويندي آءُ ٿن وٽ،

مون وه وٿجارجن سين
پڳهه ڪڍ م پاتئي! تان ڪي مون لاءِ جٽ
وايون وٿجارجن چيون، اڏيون اڄ نه هٽ
ڏيئي سڙهه سير ٿيا، پير نه لائون پٽ
پورينديس پرين ڏي، ڪانه ڪرينديس گهٽ
گرهيان سُورُ سقر جو، هلي پنهنجي آرٽ
آيل! وٿجارجن جي سر پٽ ڏينديس ست.

داستان ٿيو

۱

ڪنپاٽري ٿڙ وٿين، اُپي ٿڙ واجهه:
مان اچيئون ڪاء، سواڏائي سڄڻين.

۲

مون اُپي ٿڙ وٽ، پرين پڳهه چوڙڻا
ڪا مونهن ۾ گهٽ، نه ته سڄڻ سباجها گهڻو.

۳

مون اُپي ٿڙ هيٺ، پرين پڳهه چوڙڻا
ڪا مونهن ۾ ڏيٺ، نه ته سڄڻ سباجها گهڻو.

۲۰

سامونڊرين جي آءُ سُورن سجهائي
جيڏيون! جدائي، سهان نه سپرين جي.

۲۱

سامونڊري ساري، مٽي ٿڙ گذاريان
مونکي ٿي ماري، اُني سنڊي ڳالهڙي.

۲۲

اهين آساري، مٽي ٿڙ گذارين
تو ڪيئن وساري، سنگت سامونڊرين جي.

۲۳

آءُ جن آساري، مٽي ٿڙ گذاريان
مونکي وساري، شال م وڃن اوهرِي.

۲۴

سامونڊري ساري، ماءُ! منهنجو چنڊڙو
بندر وٿجاري، وڃي لايا ڏينهڙا.

۲۵

سامونڊري ساري، ماءُ! منهنجو چنڊڙو
ڪارڻ وٿجاري، گهڻو اُگندي اهيان.

۲۶

اهڙا جڻائين، ڏڪن ٿن ٿڙن تي
سامونڊرين سائين، واءُ سڻائو وارين!

وائي-۱

ائين مونکي زور نه جهلئو واري، جيڏيون ووا!
آءُ هلندي هوٽ ڏي

۲۰. سجهائي = ماري وڌي. سورن سجهائي = سورن مونکي پورو ڪري ڇڏيو. ۲۲. آساري = ويسري، بي خبر. ۲۳. آساري = آسري تي. اوهرِي = پيڙين تي روانا ٿي. ۲۴. بندر = بندر تي، پرڏيهه جي ڪنهن بندر تي. ۲۶. اهڙا = پيڙين ۾ روانا ٿيا. ڏڪن = پيڙين ساڻ اچي پهچن، اچي لنگر انداز ٿين. واءُ سڻائو = سڻائو واءُ، سولو واءُ (جيڪو پيڙي کي سنئين رخ تي ستو سولو ۽ تڪو هلائي). وارين = لڳائين. وائي-۱. طرازون = پيڙيون. ماڳهين = هن ماڳ تي ٿي. وائي-۲. مون وه = منهنجو وڃڻ، منهنجو واهيو، منهنجو وهوار، منهنجو ناتو. پاتئي = او پاتئي، او پيڙي وارا. جٽ = ترس، بيهه. هٽ = هٽ وٽ، هن جاءِ تي. گرهيان = اوريان (پنهنجن سرتين سان). پنهنجي آرٽ = پنهنجي آڻ تي، پنهنجي گهر ۾. ست = ست ۾، بدلي ۾، سودي ۾. ۳-د: ۱. ڪنپاٽري = ڪنپات جي (شهر ڪنپات جي عورت جنهن جو پيارو ور يا جنهن جا پائر سامونڊري سفر تي ويل آهن). ٿڙ وٿين = ٿڙ جي وٿن وٽ، بندر جي وٿن وٽ. اُپي ٿڙ واجهه = بيٺي ٿڙ نهاري ۽ پڇائون ڪري. اچيئون = اسان وٽ اچي يا پهچي. سواڏائي = خوشخبري. ۲. مون اُپي = مون بيٺي. ۳. ڏيٺ = اهڙو عيب جيڪو ڏسڻ ۾ اچي، ڏٺو وائو عيب، پٿرو عيب.

الله! ڪانڊ اچي، آءُ آسائيتي آهيان.

۱۰

اڃان وڙم ڪال، مون ليڪيندي ورهه ٿا
من گوماڻو ٿي لئي، چئن سا ڦلن مال
اڳڻ ايندم شال، آسَر پري آهيان.

۱۱

وڙا ڪالهه ڪري، ٻارهيڻ ماه نه موڻا
لڳي ٿن ڳري، ڪهڙيون هنجهون هاريان.

۱۲

پتڻ پوءِ پچار، آن ڪي ويندا گڏا
اڪنڊ مون اپار، شال منهنجا موڻا!

۱۳

ڳريو جهلڻو روءِ، مٿي مهري هڻا
ڪوءِ سَوَدو سندوءِ، جو ٿون ڍوليا سڪڻو.

۱۴

وَر وڌائين ونجهه ڪي، اليڙڻ نه ڏي
رُهه اڄوڪي راتري، لالڻ! مون لائي
وَج مَر ڦوڙائي، ايڏي سَڦر سَڦرين!

۴

مون اُڀي ٿو جهل، پرين پڳهه چوڙا
ڪا مونهيڻ ر ال، نه ته سڄڻ سباجها گهڻو.

۵

مون اُڀي ٿو پاس، پرين پڳهه چوڙا
هو الله- هار اوهرڻا، آلا ڏم ڏم دعا ڪندياس
آس نه لاهيندياس، موٽي ايندا مان ڳري.

۶

اولا گڻي او، پڳهه چوڙي پنڌ ٿا
آيل! سامونڊرين جي آه اڙانگي جو
گڏهن ڏسنديس روءِ، وري هن اڪين سين.

۷

سامونڊريڪو سڱ، آهي گوندَر گادئون
انگهن چاڙهي اڱ، وڻو وڻجارو اوهرِي.

۸

جا جر جاترون نه مٿي، ڏيئا نه موهي
سڏون ڪوه ڳري، سا پنهنجي ڪانڊ جيون.

۹

جر ٿو ڏيا ڏي، وڻ ٿي ٻڌي واڻيون

۴. تڙ جهل = تڙ وٽ. ال = وڌ، ذاتي نقص. ۵. تڙ پاس = تڙ وٽ. اوهرڻا = پيڙا هاڪاري هڻا. ۶. جوءِ = رهائش واري جاءِ (جيڪا پرڏيهه ۾ آهي، جنهن ڪري مون لاءِ اڻانگي ۽ ڏکي آهي). ۷. گوندَر گادئون = ڏکڻ سورن وارو. اڱ = انگ، عضوو، جسر ۽ جان. ۸. جا = جيڪا (زال جنهن جو مڙس سامونڊري سفر تي پرڏيهه ويل آهي). جر = جر لاءِ، پاڻي لاءِ، درياءُ يا سمندر خاطر. جاترون (واحد: جاتر، زيارت، سڪا، پاس) = سڪائون، پاسون. مٿڻ = سانهاڻ، تيار ڪرڻ. جاترون مٿڻ = پيٽيل سڪائون يا باسيل پاسون ڏيڻ لاءِ تيار ڪرڻ، سانهاڻ. ڏيئا موهڻ = (سڪا طور پيٽيل ڏيئا جيڪي اتي ڪي گيهه سان گوهي ٺاهجن، ۽ پوءِ آهستي آهستي انهن جا پاسا سموهجن ۽ مٿي سڌا سولا ڪن) موهي سموهي سڌا سهڻا ڪرڻ. سڏون ڪوه ڪري = چو پوءِ تانگهون ڪري، سڪون ڪري، ملڻ لاءِ آسون اميدون رکي. ۹. ڏيا ڏي = ڏنا ٻاري سولا ڪري رکي، پيٽا طور ڏئي. واڻيون = ننڍڙيون جهنڊيون (جيڪي باسيل پاس طور ٻڌجن). ۱۰. ڦلن مال = گلن جي ڪنڍي، گلن جو هار. ۱۱. ڪري = واعدو ڪري، موٽڻ جو واعدو ڪري. لڳي = پاڪر پائي. تن ڳري = تن جي ڳچي سان. هنجهون هاريان - ڳوڙها ڳاڙيان، روڻان. ۱۲. پتڻ = پتڻ ۾، تڙ تي، بندر واري گهاٽ تي. پوءِ پچار = پچار پئي پوي، ڳالهه پئي ٿي. شال منهنجا موڻا - شال منهنجا موڻ وارا ٿيا، اچڻ وارا ٿيا. ۱۳. ڳريو = پڳهه وارو رسو (جنهن سان پيڙي ٻڌل آهي). مهرو = پيڙي جي اڳيل ۾ لڳايل مضبوط ٿلهو ڪلو (جنهن ۾ پڳهه وارو رسو ٻڌجي). ڪوه سَوَدو سندوءِ = (پنهنجي ڪانڊ کي پئي چوي ته) ٻن پيو تنهنجو اهو واپار. جو تون ڍوليا سڪڻو = جيڪو اي سڄڻ تون سڪيو آهين. ۱۴. ونجهه = بانس جي ڊگهي ڪاٺي (جنهن سان ڪناري لڳ تانگهي پائي ۾ پيڙي کي هلائجي. ونجهه هيٺ زمين ۾ هڻي پوئتي ڌڪبو ته پيڙي اڳتي وڌندي. پيو ته بعضي ونجهه کي زور سان هيٺ تر ۾ ڪوڙي، ان سان پيڙي کي ٻڌي چٽبو. جڏهن پيڙي هلائي هوندي ته رسو چوڙي، ونجهه کي لوڏي ڌوڏي، اليڙي چڪي ٻاهر ڪڍيو). اليڙڻ نه ڏي = لوڏي ڌوڏي ٻاهر ڪڍڻ نه ڏئي (ته متان پيڙي رواني ٿئي). ڦوڙائي = فراق ڏيئي.

۱۵

بيڙيءَ جي پوئڻ، نيءَ نه ڪجي ان سين
آيا ڏنپ ڏسن، جُه سڙه ڏيئي سير ٿا.

۱۶

اڄ پڻ وايون ڪن، وڻجارا وڃڻ جيون
اٿئي پهر اٿن، سعيو ڪنهن سفر جو.

۱۷

اڄ پڻ وايون ڪن، وڻجارا وڃڻ جيون
مون اڀي هئا، بندر جن تڙن
سرتيون سور سندن، مون ماريندو ڇنڌري.

۱۸

اڄ پڻ وايون ڪن، وڻجارا وڃڻ جيون
هَلڻ- هارا سپرين، رُٿان تان نه رهن
آءُ جهليندي ڪيڏو، آيل سامونڊرين
پگهه چوڙي جن، وڌا پيڙا پار ۾.

۱۹

پران مان پُجان، بندر مون ڏور ٿا
نه مون هڙ نه هنج ڪين، چئي جو چڙهان
تيهين ڪڇ پاڻي! جنه پر پرين مڙان
ڪارون تي ڪريان، تو در آبي ناڪا.

۲۰

لاهندائي ڪن، ڳالهيون هلڻ سنديون

۲۱

وڻجاري وائي، سدا آه سفر جي
آيل! اهائي، مون ماريندي ڳالهري.

۲۲

وڻجاري واري، پره پگهه چوڙا
ڪيڙاڻو ڪاري، سنيوڙا، سيد چئي.

۲۳

وڻجاري وري، پره پگهه چوڙا
اوليون پسي ان جون پڙم ڳچ ڳري
وينديس ماءُ مري، ساري سامونڊرين ڪي.

۲۴

وڻجاري جي ماءُ، وڻجارو نه پلين
آيو ٻارهن ماءُ، پڻ تو سفر سنبهي.

۲۵

وڃيئي وسري شال! جو تو سوڌو سڪو
اڃان ائين ڪال، پڻ تو سفر سنبهين.

۲۶

وڻجاري ڪانڌاءُ، مون ور ويني گهارو
لڳي اتر- واءُ، ڍولڻو هلڻ جيون ڪري.

۲۷

جان وڻجارو ڪانڌ، تان مون هڏ لائون لڏيون

۱۵. بيڙيءَ جي پوئڻ = جيڪي بيڙين ۾ ٿا هلن، بيڙياتا جيڪي پرڏيهه وڃن. ڏنپ = وچوڙي جي ڏک ۽ غم جا چڪا. ڏنپ ڏسن = ڏنپ ڏيئي ساڙين. ڏسڻ = ڏنگ هڻڻ، ايڏا ڏيڻ. سڙه ڏيئي = سڙه ڪڍي، سڙه چاڙهي. سير ٿا = (ڪنارو ڇڏي) اندر وڌي اونهين سمندر ڏانهن ويا، روانا ٿيا. ۱۷. مون اڀي = مون بيٺي. بندر جي تڙن = بندر جي تڙن ڏي (هت بندر) اسر خاص آهي. يعني ان خاص بندر جي گهائن ڏي. ۱۸. پگهه = پگهه جارسا (جن سان پيڙا ٻڌل آهن). پار = اونهون پاڻي، ڪناري کان پريرو وڌي پاڻي وارو سمندر. ۱۹. بندر = اهي خاص بندر جتي هو ويا آهن، سي پهچ ۾ مون کان پري آهن. هڙ نه هنج ڪين = نڪي ڳنڍ ۾ ٻڌل نڪي جهولي ۾ حاضر. چئي = ٻولي ڪري، پاڙو ٻولائي ڏيئي چڙهان. ڪارون = منٿون، نيزاريون. ۲۰. لاهندائي ڪن = (سفر تان موٽڻ وقت ڪناري تي) بيڙين جو سامان بندر تي لاهڻ سان. وه وجهندا = سير ۾ وجهندا، اونهين سمندر ۾ وجهندا (ته جئن پرڏيهه وارن بندن ڏانهن روانا ٿين). ۲۳. وڻجاري = پرڏيهه جو واپار ڪندڙ، زال جو ڪانڌ ڪيڙاڻو = سمندر ڪيڙيندڙ. سنيوڙا = سنڀريا، تيار ٿيا. ۲۳. اوليون = بيڙيءَ جون (جن سان بيڙي هلائي ٿا وڃن). ڳچ ڳري پوڻ = وڏو غم ۽ اندوه ٿيڻ. ماءُ = ماڳ، جاءِ، هن ماڳ تي، هن جاءِ تي، هتي. ۲۴. ٻارهن ماءُ = ٻارهن مهيني. سفر سنبهي = سفر تي وڃڻ جي تياري ڪري. ۲۵. ڪال = ڪالهه. ۲۶. وڻجاري ڪانڌاءُ = وڻجاري ڪانڌ بدران. ور = مر، چڱو ته. مون ويني گهارو = آءُ ويني هجان ها (شادي نه ڪريان ها). ۲۷. لائون لهڻ = پرڻجڻ، ڪنوار ٿيڻ. مون هڏ لائون لڏيون = آءُ چڻ ڪنوار ٿي ڪانڌ ٿيس (چو ته ڪانڌ وڻجارو آهي، سو سدائين ٻاهر هوندو آهي، ۽ آءُ هت اڪيلي هونديس).

پَرڏِيَهَ مَٽِي سانگُ، اٿئي پَهَرُ اُنَ جو.

۲۸

نَبَرُ نِيَهَ سَندومِ، مون جُهَليندي نه رَها
قَادِرُ شَالِ گَندومِ، ويجهي وَڻجَارِنَ سِينِ.

۲۹

نَبَرُ نِيَهَ سَندومِ، جُئَنَ مون اُپي هُنَ ٿيلو
سَعيو سامونڊرين سِينِ، اڳهن تان نه ڪُئومِ
وَجَهَنُ مَنجَهه هُئومِ، پاڻ وَراڪي رَسَ سِينِ.

۳۰

لاهيان جي نه چَٽاءُ، الله! اُنَ مَ وَسَراڻ
مَرَهڻو مَنجَهه راءِ، جيءُ منهنجو جَنَ سِينِ.

۳۱

چَٽان جي نه چَرَنَ، الله! اُنَ مَ وَسَراڻ
مُونَ مَنَ آهي تَنَ، مَرَهڻو مَنجَهه راءِ هِنِينِ.

۳۲

نَنگَرُئو نيڻين، مَنَ اوليءَ نه اوهرِي
سَباڄِي سِيڻين، پاڻي ڳڻ پَڳهِيو هِنِيون.

۳۳

جَنَ لَهَ جُهَجَنَ نيڻَ، ٽني پَرڏِيَهه پُورُئو
ڪاري- ڪيڙائُنَ رِي ڪارا ٿِيئَ ڪِيئَ
وَرَدَ ٿِيئَرمَ ويڻَ، سَرتِيُون سامونڊرين جا.

۳۴

جَنَ لَهَ نيڻَ جُهَجَنَ، سي آءُ ڪِٽَ نِهاريان

آيل! ساريو اُنَ کي اُچنگارُون اُچَن
تَنَ ڪاري ڪيڙائُنَ، واحدَ واري آڻِيين.

۳۵

سيئي جُوپَنَ ڏينهن، سَڄَڻَ سَفرِ هَلئا
رُٿان رَهَنَ نه سَڀرين، آيل! ڪَريان ڪِيئَن
مُونَڪي چاڙهي چِيئَن، وٺو وَڻجَارو اوهرِي.

۳۶

سَفرُ سَڪيرون، هُون سَلامَتَ سَڀرين
چَرَهئا جو چَٽَ ڪَري، پُٺو سو ڪاڄون
تَنان مَ پاڳون، جَٿان مُون ڏيئي هَلئا.

وائي

آيل! ڪَريان ڪِيئَن، جِيءُ جِيءُ! ڪَريان ڪِيئَن
منهنجو، نيڻن، پَلُئو نه رَهي
سامونڊريءَ جي سَگَ کي، رُٿان راتو ڏينهن
مادَر! پاڻي مُنڊريُون، وِجانَ ساڄَنَ سِيئَن
وٺو وَڻجَارو اوهرِي، مُونَڪي چاڙهي چِيئَن
گُونڊَر مَتانَ جَندَڙِي، وَرَٿا وَلِين جِيئَن
اڏوهِيءَ جُئَن ڏُڪَڙا، چَرَهئا چوڻِيءَ سِيئَن.

داستان چوڻون

۱

جي وٽا پهرين پُورُ، آهيان گهوري اُنَ جي
سامونڊريڪو سُوَرُ، ماءُ! ماريندُمَ ڪڏهين.

سانگ = ٻاهر وارو گذارو، ٻاهر جو گذر سفر. ۲۸. نبر = اڀرو، هيٺو، ضعيف. ۲۹. ٿيلو = پيڙي کي ڪناري کان ڌڪي پري ڪيو. پاڻ وراڪي = پاڻ کي رسي جو ور وجهي، پاڻ کي رسي سان ويڙهي. رس = پيڙيءَ جو رسو، پڳهه وارو رسو (جيڪو پڇاڙيءَ ۾ ٿو چوڙجي). ۳۰. چٽاءُ = چٽان، چٽ تان، دل تان. مَرَهڻو = گنديو، قابو ٿيو. منجهه راءِ = اندران، جان مان. ۳۱. منجهه راءِ هِنِين = هانءُ منجهان، دل جان منجهان. ۳۲. نَنگَرُئو = لَنگَرُئو، لَنگَر سان ٻڌو. ڳڻ = ڳڻن جا بار چاڙهي. پَڳهِيو هِنِيون = دل (جي پيڙيءَ) کي پڳهه ساڻ ٻڌو، دل کي ٻڌي قابو ڪيو. ۳۳. جُهَجَنَ = ونجهلن، ڌڪ ۽ جهوراڻي وڃان ڳوڙهن سان پرچن ۽ ڳرن ڪيئَ = طعام. وَرَدَ = وظيفو، هر دم جو يادگير. ويڻ = گفتا، ٻول. ۳۵. جُوپَنَ ڏينهن = جواني جا ڏينهن. چِيئَن = ڏاڳهه جي چوڻيءَ مَتانَ وچ تي ٿوري ڪڏ وانگر نمندي جنهن ۾ هندو ماڻهو مردي کي ٺاهي رکن ۽ پوءِ باهه ڏين. ڏاڳهه وارين ڪاڻين جو ڍڳ، باهه جو مڇ. ۳۶. سفر سَڪيرون = (دعاڻي فقرو) شال سندن سفر سَڪيرو ٿئي، سولو ٿئي!! پُٺو سو ڪاڄون = سندن ڪاڄ پورو بيهي. سندن لايو سڃايو ٿئي. پاڳون = سندن پاڳ. ”تَنان مَ پاڳون، جَٿان مُون ڏيئي هَلئا“ = سندن پاڳ تيشن نه ٿئي جيئن مُون سان ڪري ويا. وائي. پَلُئو نه رَهي = جهليو نه رَهي. پاڻي منڊيون = هٿ هٿن ۾ ڏيئي آڱريون پڇائي. ۱-۴-۸. پُورُ = پيڙيءَ جو پرچي روانو ٿيڻ. گهوري = ڳولا. سامونڊريڪو = سامونڊريءَ جو، سمنڊ جو سفر ڪندڙ ڪانڌ جو.

۲

سامونڊرين جي سُور، ڪُير جيءُ جڏارئون
پُون ڏيهاري پور، وره جا وُجود ۾.

۳

اڳڻ آيا جان، ته سرتيون مون سڪ ٿيا
اُمَل پرين مٿان، ٻرڪڻو پڻ ڏيان.

۴

هنيڙو ٻيڙيءَ جان، ڏٺڙ پئي ڏينه ٿيا
پُچڻو تان نه پريان، ڪرلاهو ٿي ڪڏهين.

۵

مونڪي جياريو، پرين جي ڪا ڳالهه ڪري
ڏنو اُڃ اڏيو، هنيڙو ڪوٽ بُرج جڻ.

۶

اسان اڏارا، آڻي آونگ چاڙهڻا
مُنَه ڏيئي مون آڻيا سَمهان سيارا
اُڀرن سيڪارا، پَسڻو وَر پڻ جا.

۷

وانءُ وڃي وانڻ، هنيڙا ماڳ پرين جو
چمڻو چُر چانڻ، هوءَ جا سَندي سَچڻين.

۸

لڪ سنهين، ٺڪ سئين، ڪجَل پنا نين
سامونڊري! مون سين، ڪ تو ڪالهه لنگهائيا.

۹

سَر نَسرڻا پاند، اُتر لڳا، آءُ پرين!
مون تو ڪارڙ ڪانڊا! سَهسين سُڪائون ڪيون.

۱۰

سَر لوهيڙا ڳيڻا، ڪَسَر نَسرڻا
تو ڪئن وسرڻا، ڍوليا! ڏينه اچڻ جا.

۱۱

جيڪر اچي هاڻ، ته ڪريان رُوح رُچنديون
آيل! ڍولي ساڻ، هُنڌ ڳر لڳي ڳالهيون ڪريان.

۱۲

جي اچي ته جهيڙيان، آيل! ڍولي سان
لايئي ڏينه گهڻا، مون سين ڪيئي ٿورڙا.

۱۳

ڍوليو وٺڙو ڍور، تي ٿي سيءُ گذاريان
مادر! مون مَر چور، نا ته پٽر پُنڊيس پرينءَ ري.

۲. جڏارئون = اگهو، بيمار. پُون (هولي) = پُون. پور = غمن جا اوتار، ڏکوئيندڙ ويچار، وره = محبت ۾ فراق ۽ جدائي جو غم. وجود = جان ۾، اندر ۾. ۳. ٻرڪڻو = (خوشيءَ مان) زور ڪريون، خوشيءَ جي جوش جذبي سان. ۴. ڏٺڙ = ستر جو ضد، ڏکيو تڙ، ڏکيو گهاٽ، ڏٺڙ پئي = ڏٺڙ ۾ پئي، ڏٺڙ ۾ ڦاٽي. ڪرلاهو (ڪر = خبر + لاهو = لهندڙ) وات ويندي لڙي خبر پچندڙ، اتفاق سان ايندي ڪڏي ڪنهن کي پچندڙ (ارادو) ڪري ته نه، پر 'ڪولاهو' ٿي به ڪڏهن پرين نه پچڻو. ۵. مونڪي جيارو = مونڪي جئو ڪريو، مون ۾ ساهه وجهو. ڏنو اڃ اڏيو = ته جيڪر (منهنجي هانو ۽ دل جو غم ۽ ڏک ۾) ڊنل گهر هوند اڏجي وڃي. ڪوٽ برج جڻ = ڪوٽ جي مٿان بيٺل برج وانگر، ڪوٽ جي ڪنگري وانگر. ۶. آونگ = اچڻ، چڪو (جنهن تي ڪا شيءِ آڻي وائڻ خاطر چاڙهي رکجي). منهن ڏيئي = منهنجي آڏو. سيڪارا = لڳن جا ڪانڊار، سِيانڊڙا، سِيانڙا، سِيستڙا. ۷. وانڻ = (وائسٽ) مان امڙ ڏس، پس. ۸. لڪ = چيلھ. ڪجَل پنا = ڪجَل سان ڀڳل. نين = اڪيون. مون سين = منهنجا پيارا سڄڻ. لنگهائيا = اُڪارڻا، ٻيڙيءَ چاڙهي اماڻيا. ۹. سَر = سُر جو ٻُڙو. پاندنسرڻا = چوٽيون نَسريون. اتر لڳا = اتر جا واءُ لڳا. يعني سيارو آيو آهي. (هڪ سيارو ۾ وڻجارو ڪانڊو ويو، ۽ انهيءَ لحاظ سان هت مراد ان وڃڻ واري سيارو کان پوءِ جو ڪو سيارو آهي. سامونڊري وڻجارا سيارو ۾ ويندا هئا ۽ وري به سيارو هوندي ورنڊا هئا جو سمندر جو سفر سيارو ۾ ئي ٿيندو هو). سڪائون ڪيون = مڃتاڻون ڏنيون، باسون باسيون. ۱۰. سَر = سچا سر. لوهيڙا (واحد. لوهيڙو). = جبل ۽ ٿر جو سهڻو سائو وڻ، جنهن جو ڪاٺ نهايت مضبوط ٿئي ڪَسَر = ڪوڙا سر. ۱۱. روح رچنديون = دل لڳنديون، دل وڻنديون. صاف چٽيون ٻولن ٻڌل ڳالهيون. ڳر لڳي = ڳري لڳي، ڳچيءَ لڳي. ۱۲. جهيڙيان = جهيڙي واري ڳالهه ڪريان، ميار ڏيئي چوانس ته (هيءُ ست). ميار واري ڳالهه ته: مونڪي ته ٿورڙا ٻڌايي پر تو ته گهڻا ڏينهن وڃي لاتا! ۱۳. ڍور = ڍوري تي، درياءُ تي. درياءُ جي سفر تي. تي ٿي = تڏهن ٿي. مادر = اي ماءُ. مون مَر چور = مونڪي مَر چور، مونڪي نه چيو. پٽر پونڊيس = ظاهر ٿي بيهنديس (پرين بنا بيهال ٿي جيڪي چوڻو هوندو سو) چئي ڏينديس.

۱۴ اُپيون تڙ پوچين، وهون وڻجارن جيون
اٿيو اڪا ڏين، گڏوري سمونڊر کي.

۱۵ سڙه سڃاڻيو چوءِ، ماءُ! سامونڊري آيا
مان منهنجو هوءَ، جاني هن جهاڙ ۾.

۱۶ هي سڃڻ سيئي، جي مون ڪوڏ نهارا
ايندمر جان پيهي، تان سڀ لاهيندمر ڏکڙا.

۱۷ چمڪيون چوڌار، ڏجون ڌاڙيچن جيون
ماءُ! سامونڊري آيا سڀس ڪري سينگار
ٿئي جي توار، ڪالھونگر ڪانگ ڪري.

۱۸ جني ڪارڻ مون، تڙ پونجارا پڄا
پننم اميدون، سيئي سڃڻ آيا.

۱۹ اڳينءَ جان آئون، جر پلڻ ٿي پائيان
ته ايل! وڻجارن جيون ٿيون ڏٺڪن ڏڄائون
منجهان روح رءِ ٿا، محمد مڃائون
پنين مڏائون، ڪنڊ ڪيڙائو آيا.

۲۰ واڻيون ٿيون ورڪن، اڃان سڙه نه پڌرا

اُپيون سي مرڪن، جني سندا آيا.

۲۱ گوھن سر واڻيون، واڻين سر گھنڊ
ڪيڙي ڪيڙي ڪنڊ، ماءُ سامونڊري آيا.

۲۲ لاجو ٿا لون، آچن سڙه اپڙا
ڪارڻ ٿن پرين، ويئي واڻ نهاريان.

۲۳ آچن سڙه اپڙا، مٿن ڪيڙ ڪوڻ
سامونڊري مون گھوٽ، لڪا لوي آيا.

۲۴ ماءُ ولاتي موٽا، تڙ ٿا توارين
وايون وڻجارن جيون جيءَ کي جيارين
ڪليو ڪيگارين، جن سيڻ سلامت آيا.

واڻي

هوءَ جا ويا هڻي، آءُ تنهن جڙ جڏي ڪي
بندر مٿان بار سي وڻرا ڪالهه گڏي
سڙه ڏيئي سير ٿا، چني ٿنڌ ٿي
سامونڊريءَ جي سڱ جي هنيين حب گھڻي
لائينديس لڳن ڪي سنڌي پير پڻي
ان سين عبداللطيف چئي ميڙيندومر ڏي.

۱۴. وهون = زالون، مڙسن واريون پڙيل زالون. اڪا = داڻا جيڪي پيٽا طور ڏجن، داڻا جيڪي خيرات طور ڏجن. ۱۵. چوءِ = چوي، چوي پئي. ۱۶. ڪوڏ = وڏي سڪ مان، پيهي = اندر هلي. ۱۷. چمڪيون = چٽيون ٿيون، پٿريون ٿيون. ڏجون = ٻيڙن جي گوھن جي مٿان ٻڌل جهنڊيون، واڻيون. سڀس = سوين، گھڻا. توار = ٻولي (انهن جي اچڻ جي واڌائي واري لات). ۱۸. تڙ پونجارا = بندر جي تڙ تي پونجيءَ وارا، بندر جا سوداگر ۽ واپاري. ۱۹. اڳينءَ = اڳينءَ نماز (ظهر) جي وقت. جر پلڻ پائڻ = سمندر کي مڃتا ڏيڻ. ڏٺڪن، ڏٺڪن = پري کان ٿورو ٿورو نظر پيون اچن، انهن جا ڏٺڪ پيا نظر اچن. رءِ ٿيا = صاف سڃاڻيا. پنين = پوريون ٿيڻ. مڏائون (ع. مڏعائون) = مقصد واريون ڳالهيون، مرادون. ڪنڊ ڪيڙائو = ملڪن جي سمندرن جا سفر ڪندڙ، پرڏيهه پوريندڙ. ۲۰. واڻيون = ڪوهي تي مٿي چوٽي واريون جهنڊيون. ورڪن = ڦڙڪن. ۲۱. گوھن سر = گوھن جي چوٽيءَ تي. گھنڊ = آواز ڪندڙ گھنڊ. ڪيڙي ڪيڙي = پيلي پيلي، جهاڳي جهاڳي. ڪنڊ = ملڪ، ڏيهه. ماءُ = ماڳ تي، پنهنجي ماڳ تي. ۲۲. لاجو = جهنڊا، سڙهن جا پانڊ. لون = ڦڙڪڻ جو آواز ڪن. ۲۳. مٿن ڪيڙ ڪوڻ = (سڙهن تي) ٿلهي ڪيڙي جون لڳل وٿون ۽ ڪنگرا (ٻيڙين تي چاڙهيل سڙه جن ٿلهي ڪيڙي جا ڪوٽ آهن). گھوٽ = لاڏا، جوان. لڪا = پرلڪ (سوماطرا جي اُپرنديين ڪناري تي، سامونڊرا رياست جي گادي جو شهر). لوي آيا = سوڌي واپار ۾ ڪٿي آيا. ۲۴. ولاتي، پرڏيهه ويندڙ. تڙ ٿا توارين = تڙ ٿا آواز ڪن، تڙن تي آواز ۽ غلغلو آهي. واڻي. جا جڙ هڻي وٺا = جالون لاهي وٺا. سير ٿا = سمند جي سير ۾ پهتا، وڏي سمندر ۾ گھڙيا. چني تند ٿي = لاڳاپن واري چڪيل تند چني. پڻي = پيرن جي خاڪ.

سُر سري- راڳ

فکر ۽ موضوع جي لحاظ سان، سُر سري راڳ هڪ جدا حيثيت رکي ٿو ۽ سُر سامونڊري جدا حيثيت رکي ٿو. رسالن ۾ پڻ ٻئي سُر جدا جدا نالن سان ڏنل آهن. پر گهڻا ساڳيا بيت ڪن رسالن ۾ سر سري- راڳ جي داستانن هيٺ ته ڪن رسالن ۾ سُر سامونڊري جي داستانن هيٺ رکيل آهن. ان جو هڪ وڏو سبب اهو آهي جو اڳين فقيرن ۽ ڪاتبن ٻنهي سُر جي بيتن جي موضوعن ۾ جيڪو فرق آهي تنهن کي پوري طرح نه سمجهيو. سُر سامونڊريءَ جو مکيه موضوع آهي پيشه ور سامونڊري وڻجارا ۽ سندن پرڏيهي واپار جو ڌنڌو جنهن ۾ ناڪئن، ملاحن، ٻيڙن، جهازن ۽ سامونڊري سفر جي مشڪلاتن ۽ ان جي ماڳن منزلن جو ذڪر آهي. ٻئي طرف سُر سري- راڳ هڪ معنوي ۽ تمثيلي سُر آهي جنهن ۾ بنيادي طور تي هن جهان ۾ انسان جي حياتي جي سفر، ان جي آزمائش ۽ مشڪلاتن، ۽ ان ۾ ڪاميابي لاءِ سعي ۽ ڪوشش جي ضرورت ۽ نيڪ عمل جي اهميت جو بيان آهي، پر ان بيان جي خاص خصوصيت اها آهي جو ان ۾ سر سامونڊري واري ماحول جا ڪنڀا ۽ اشارا، تشبيهون ۽ تمثيلون پڻ آندل آهن.

سُر سري- راڳ سڄو تمثيلي سر آهي. هيءُ جهان سمندر آهي، جنهن ۾ انسان جي حياتي ٻيڙيءَ مثال آهي. ان ٻيڙيءَ کي هن جهان جي سمندر مان ايمان ۽ يقين، صدق ۽ سچائي، ڪوشش ۽ ڪاميابيءَ سان صحيح سلامت پار پهچائڻو آهي. هن سڻائي سمندر ۾ الله تعاليٰ جي لطف ۽ ڪرم جي ضرورت آهي ۽ الاهي مدد درڪار آهي. حياتي هڪ وڏي قيمتي وٺ آهي جنهن کي سنڀالڻو آهي. حياتيءَ جي ٻيڙيءَ کي ڏيهاري مڪڻو آهي ته جيئن مضبوط ٿئي، ۽ پوءِ ان کي همت ۽ حوصلي سان سمندر جي لهرين لوڏن کان بچائڻو آهي. آخر ۾ اهو فڪر سمايل آهي ته جيڪي وڏا ڄاڻو ۽ وينجهار آهن سي ئي ماڻڪ موتي پرکين ٿا ۽ اهي ئي تعريف جي لائق آهن.

داستان پهريون

ساري رات سُبْحَانُ، جاڳي جڻي ياد ڪئو
ان جي عبداللطيف چئي، مٽيءَ لڌو مان
ڪوڙين ڪن سلام، آڳهه اچڻو ان جي

ڪائو ڪمايوم، موتي مون نه وڻجڻا
سيهي جو، سيد چئي، وکر وهايوم
اوچتو آيوم، سودو صرافن سين

يڳم عهد الله جا، ڪڇ ڪمايم ڪوڙ

جيڪين منجهه جهان، سو تاريءَ تڳي تنهنجي
لطف جي، لطيف چئي، تو وٽ ڪمي ڪانه
عدل چٽان ان نه، ڪو ڦيرو ڪڇ فضل جو

جيڪين منجهه جهان، سو سڀ صفت تنهنجي
قادر تنهنجيءَ قدرت جا مڙيئي مڪان
پدمان ئي پري ٿا اڳي جا احسان
ظاهر سان زباني، ڳڻي ڳڻيان ڪيترائي

د-۱-۱. تاري تڳڙهه= ڪنهن جي سھاري تي هلڻ، ڪنهن جي مدد جي آسري تي گذران ڪرڻ. تاري تڳي تنهنجي= (اي خالق!) تنهنجي آسري تي پيو هلي. لطف= ڪرم، مهر. عدل چٽان ان نه= آءٌ عدل سان نه چٽان، انصاف ٿيندو ته آءٌ چٽي نه سگهندس. فضل= مهر، بخشش. ۲. صفت تنهنجي= تون 'ذات' آهين، پيو جهان ۾ جيڪي به آهي سو تنهنجو ڀرتو آهي. 'ڪلام' ۽ فلسفي جي اصطلاح ۾ 'صفت' عرض. قادر تنهنجي قدرت جا مڙيئي مڪان= اي قادر! تنهنجي قدرت هر جاءِ تي حاوي آهي. پدمان= پد ڪان. پد= ڳڻڻ جي ڏاڪن مان (ايڪا، ڏهاڪا، سئو، هزار.....) چوڏهون ڏاڪو. ۳. سبحان= الله سبحانه و تعاليٰ، جهان جو خالق. مٽيءَ= مٽي پڇاڻا هڏن جي خاڪ، قبر جي مٽي. آڳهه= اڳيان، آڏو ماڳ تي، آڌار، آسرو. ۴. ڪائو= شيشو، شيشي جهڙي گهٽ قيمت واري جنس. ڪمايوم= مون ڪمايو= مون حاصل ڪيو، مون ورتو. وڻجڻ= سوڌڻ، سودي ۾ خريد ڪرڻ. نه وڻجڻا= نه سوڌيا، نه خريد ڪيا. سيهو= ڏاتو جو قسم، موتين کان سواءِ ٻي غير جنس. سيهي جو وکر وهايوم= سيهي جي جنس وارو سامان سوڌيم. ۵. عهد= پڪا وعدا. ڪڇ= سچ جو ضد، ڪوڙ، ڪوڙو وکر. ڪڇ ڪمايم ڪوڙ= ڪڇا ڪوجها ڪم ڪيم، ڏوه گناه ڪيم.

پڇرو جو پاپن جو، سو چوڻي تائين چور
معلوم اٿي مور، ڳوڙهو انهن ڳاله جو.

۹
سيوا گر سمنڊر جي جتي لهر ڏڪاء
”انما يوفي الصابرون“ ايءُ پيڙي ٻنڌڻ پاء
ته سامونڊري سنڌيءَ، ڪنين منڊي نه سڻيان.

۶
وٽ ويهي جو جي لهن ته ٻي ڪار نه ڪرين ڪا
سا پروڙج ڳالهري وڻجاري وٽا
موتي جن هئا، آندءَ گهڻي ادب سين.

۱۰
سي پونجيارا پُر ٿئا، سمنڊر سيوڻو جن
آندائون عميق مان جهوتي جواهرن
لڌائون لطيف چئي، لعلون مان لهرن
ڪانهي قيمت ٿن، مل مهانگو ان جو.

۷
سيوا گر سبحان جي، جت جر وهي ٿو جال
سوين وهن سمنڊر ۾، ماڻگ موتي لال
جي ماسو مليئي مال، ته پونجيارا پُر ٿين.

۱۱
سمنڊر جي سيوين، ماڻگ ٿئي ميڙا
چلڻ جي چوڻين، ٿن سانگوتا سڻيون.

۸
سيوا گر سمنڊر جي، جت اڳوچر آهي
لڪين واڻ لطيف چئي ٿو نيڍو نمائي
ٻڌي اولي عاج جي، وڃ چني چلائي
نظر هيٺ ٿئي، جي هيجان هلائي
ته مهري مٿائي، تو سڃيائي معاف ٿئي.

۱۲
سيوڻو جن سبحان، وير نه وڙهي ٿن سين
ٻڌي توڪل ٿرهو، آر لنگهئا آسان
توبه جي تسبيح سين ٿري وٽا طوفان
ڪامل ڪشتيان، وڃ ۾ گڏين واهرو.

پڇرو = جسرو جو هڏائون پڇرو. چور = هيٺ کان وٺي مٿي چوڻي تائين چور آهي. مور = اصل، بڻ، بنياد. ڳوڙهو = ٿري
۽ مارواڙي ٻوليءَ ۾ گجهارت، گجهه، راز. انهن ڳاله جو = منهنجي اهڙي حال جو بڻ ۽ راز. ۶. وٽ = مايو، مقدار،
راز، حقيقت، سگهه، فائدو. ويون (ع. بيمه = ڪنهن شيء جي حفاظت جي ذميداري، جوابداري) = وڻج واپار جو
اصطلاح، واپار وارو وڪريل سامان جنهن کي حفاظت سان آڻڻ ۽ مالڪ کي پهچائڻ جي ذميداري ڪنيل هجي، واپار
جيڪو پرڻ ڪجي (اصل خريد ڪندڙ طرفان اڪثر ٿوري قيمت جي آڇ ٿيندي جيڪا لاچار وارو وڪڻندڙ قبول
ڪندو، جنهن ڪري وٺندڙ کي وڏو فائدو ٿيندو. ٻي ڪار = ٻي حاج، ٻي ڪرت، ٻيو ڏندو. ۷. سيوا ڪر = خدمت ڪر،
تات تاري ڪر. جال = اڻ. ميو. ماسو = هڪ تولي جو ٻارھون حصو، ٿورو ذرو. پونجيارا = پونجيءَ وارا، موڙيءَ وارا،
سيٺ. ۸. اڳوچر = لفظ صحيح ناهي. اصل ۾ غالباً ’اڳئون- چر‘ هو، معنيٰ وڏو گهڻو اونهو پاڻي. ’اڳئون- چر‘ پڙهڻ
وڌيڪ صحيح ٿيندو، پر جيئن ته سڀني رسالن ۾ ’اڳوچر‘ آهي، انهيءَ ڪري متن ۾ پڻ اهو لفظ رکيو ويو آهي. واڻ =
وڏا ٻيڙا. نيڍو = روايت موجب هندوستان ۽ سلون جي سامونڊي ڪناري لڳ ڪو سمنڊر وارو ٽڪر جتي طرفان ۽ وڏي
چولي سببان ٻيڙا خطري ۾ هوندا هئا. ’نيڍو جي نار‘ جو ذڪر به ناڪڻ جي روايت ۾ اچي ٿو. اولي = گڻ. مهري
مٿائي = مهري ۽ مٿ = ٻه جدا محصول. مهري مٿائي = مهري تو مٿان (معاف ٿئي) ۹. جتي لهر ڏڪاء = جتي سمنڊر جي
لهر ٻيڙن کي ڏڪن مٿان ڏڪ ٿي هڻي. قرآن شريف جي ’سورة الزمر‘ جي آيت ’انما يوفي الصابرون بغير حساب‘
الله تعاليٰ صبر وارن جي واهر ٿو ڪري، ۽ سندن اجر بي حساب آهي. سنڌيءَ = تنهنجي. منڊي = مڊي ڳالهه، مدائي.
ڪنين نه سڻيان = پنهنجن ڪنن سان نه ٻڌان. ۱۰. سمنڊر سيوڻو جن = جن سمنڊر کي سلام ڪيو. عميق = اونهي سمنڊر
مان. جهوتي = جهوتون ڏيئي، گهٽون هڻي ڳولي. جواهرن = جواهرن کي (موتين کي استعاري طور ’جواهر‘ يعني
قيمتي هيرا سڏيو ويو آهي). ’موتين‘ کي قيمت جي لحاظ سان، استعاري طور لالون (لعلون) سڏيو ويو آهي ۱۱
چلڻ = ڏها. چوڻين = ٿورو بيٺل پاڻي اٺائين پٺائين ۽ جانچين. سانگوتا = ورن ورن وارا وڏا ڪوڏ سڻيون = سڻيون
۱۲. آر = پاڻي جو وڏو وهڪرو، وير واري تڪ. ڪشتيان = ناڪو. واهرو = وڃ خطري ۾ اچي سندن مددگار ٿيو.

بَخرو ”لَهُمُ الْبُشْرَى“ جو اُني لئي آيو
تن کي لالڻ لنگهايو، ساندارو سَمُونڊر جو.

۱۷

وگر سو وهاءِ، جو پئي پراڻو نه ٿئي
ويچيندي ولات ۾ ڏرو ٿئي نه ضاع
سا ڪا هڙ هلاءِ، آڳه جنهن جي ابھين.

۱۸

وگر ڏيرئون ڏير، پڙ وهائو ويسلا
گن وهائي وس ڪڍو وگر وڏيءَ وير
گني گهمندي سير، وگر وڪامي وٿو.

۱۹

هيڪي ٻانهي ڇٽ ۾، ٻي صاحب سنواري
دنگي هن درياه مان هلائي هاڪاري
طرازون تاري، ستر سڀئي گري.

۲۰

هيڪي ٻانهي ڇٽ ۾، ٻي سنواري صاحب
گدي اونهي ڪن مان اِيءَ اڳي جو عجب!
اِيءَ سائينءَ جو سبب، ڇڻ ٻڌا گدي ٻار مان.

۱۳

ساري رات سُجان، سودو گن صاحب سان
پري ٻانهي پيڙيون، هڻا جوڻ جوان
پاڻي پهلوان، لحظي منجه لنگهي وٿا.

۱۴

گرڦل، قوتا، پارچا، پاڻي پاتائون
ڪوئيون قيمت سڏيون تر ۾ طاقياڻون
بيرقون بحرن ۾ چوڙي ڇڏياڻون
لاجن منجه، لطيف چئي، پيڙا ٻڌائون
نذر نبيءَ چام جو چڙهندي چياڻون
جي چوهي چوڙياڻون، سي پيڙيون رڪين ٻاجه سين.

۱۵

ٻانهي جو پيڙين ۾ وگر وڌائون
موتي معرفت جا سڄا سودياڻون
التائب من الذنب کمن لاذنب له اِيءَ ڪٽ ڪٽياڻون
اُني جي آڻون، برگت ٻار لنگهائين.

۱۶

جني سودي سڄ سين وگر وهايو

۱۳. سُجان = وڏي ذهن ۽ سمجهه وارا، ڄاڻو. صاحب = سائين (ڌڻي تعاليٰ). جوڻ = مضبوط، وڏي همت ۽ حوصلي وارا.
۱۴. ڪرڦل (ع. قرنفل) = لونگ. پارچا = قسمين قسمين ڪپڙا. پاڻي = عرق جدا جدا قسمن جا. ڪوئيون = پيڙن ۾ هيٺ
تر ۾ تهخانا. طاقياڻون = (اندر قيمتي سامان پري پوءِ مٿان) طاق پڄائي بند ڪياڻون. بيرقون = جهنڊا. لاجن ۾ = پيڙن
جي سڙه وارن ۽ ٻين رسن ۾. پيڙا = رنگدار ٺڪما، رنگين ڪپڙي جي ٺڪرن ۽ رنگين سڳن سان ٺاهيل گل. نذر =
نذرانو. چوهي = چوهي ۾، تڪي واءِ ۾. چوڙياڻون = هاڪارياڻون، هلاياڻون. پيڙيون = هٿ مراد ’وڏيون پيڙيون‘ يعني
پيڙا جيڪي سمندر ۾ هلن. ۱۵. وگر = واپار جون شيون، سودي جو سامان. التائب من الذنب کمن لاذنب له = گناه کان
توبه ڪندڙ، گناه نه ڪندڙ جهڙو آهي. ڪٽ = نفعو. ۱۶. وهايو = ورتو. بخرو = پاڳو، حصو. لهم البشري = انهن لاءِ
خوشخبري. ساندارو = وڏو وارو ڦيرو (جتان پيڙن کي هڪ طرف کان ٻئي طرف ڦيرائجي). ۱۷. پئي = رکي، گهڻي
وقت تائين رڪڻ سببان. ضاع = بي ڪم، بيڪار. هڙ هلائي = اڳين دور واري وڻج واپار ۾ (پرڏيهي بندر جي
حاڪم کي پنهنجي ملڪ جي سوکڙين جي ٻڌل هڙ تحفي طور ڏيندا هئا). هڙ هلائڻ = سوکڙين جي هڙ يا گندي تحفي
طور ڏيڻ. آڳه جنهن جي = جنهن جي آڌار تي. ابھين = تون اٿي آيو ٿين، سرخرو ٿين، تنهنجو منهن مٽي ٿئي. ۱۸.
وهائو = وهائيندڙ خريد ڪندڙ. ويسلا = ويسرا، غافل، سست ۽ ڍرا. وس ڪڍو = پوري ڪوشش سان حاصل ڪيو. وڏيءَ
وير = سويرو، اڳواٽ وقت اندر. سير = بازاريون، گهڻيون، رستا. ۱۹. هيڪي = هڪ جا، هڪڙي. ڇٽ ۾ = من ۾. صاحب =
سائين. ڌڻي، مولِي. سنواري = رٿي، تيار ڪري. دنگي = پيڙي. هن درياه مان = هن جهان جي درياه مان، هن حياتي جي
درياه مان. هلائي هاڪاري = هلائي رواني ڪري. طراز (ع. طراد) هڪ قسم جي پيڙي. طرازون = پيڙيون. ستر = سنئين
ٿڙ تي، سڌو بندر تي. سڀئي ڪري = سڀئي سوليون ڪري بندر تي آڻي. ۲۰. سائين جو سبب = ڌڻيءَ وس. ٻڌا = ٻڌندڙ
پيڙا. ٻار = پاڻي جي تڪ، ڦيري ۽ اونهي ڪن واري صورت.

واڻي-۱

گندي ساريان کان، يا امن امان!

يا الهي! باجه پيلائي پانڻيان
 گڻن گڻيٽو ناه ڪو، اڀر ٿا عصيان
 خبر ناه خبر جي، نسورا نسيان
 والي! رسج وهلو، ارڪ ٿا انسان
 سڻ سباجها سپرين، نرئون نگهبان
 مديون پسي منهنجيون شرمايا شيطان
 هن منهنجي حال کي هي هي گن حيوان
 سائين سڪاڻي آهين سامونڊرين سبحان
 ور وسيلو سپرين! تارج مان طوفان
 ترهو چنو تار ۾، رسج ٿون رحمان
 پيلي جو ٻڌن جو، مون تي موٽي مان
 وينو پني پڻو، گر پيرو مٽي پان

خالق تان خوب ڪٿا گولن جا گذران
 آهيان اندوهن ۾، وينو پنان پان
 سوالي تو سمگڻا، داتا ڏيئي دان
 ولها سڀ ونهيان ڪٿا تنهنجي جود جوان
 متان مونکي ڇڏين، پيلي سندا پان
 ويز وسيلو آهين داڙو ۾ ديوان
 لاءِ ڏهارين ڏيهه کي خيمو اڏو خان
 اتي عبداللطيف جي سڻج ڪا سلطان

۲۱

هيڪي پانهي ڇٽ ۾، بي جا گري الله
 گدي اونهن ڪن مان، اڪاري اوڙاه
 تنه واحد کي واه، جو ستر سڀيئي گري

۲۲

هيڪي پانهي ڇٽ ۾، بي الله گري
 پاڻ هي وجهي ڪن ۾، پاڻ هي گندي ني
 ستر سي ڏوئي، جي تر ٿوئي مڪرا

۲۳

هيڪي پانهي ڇٽ ۾، بي جوڙي جوڙ جبار
 گدي اونهن ڪن مان، ايءُ اڳي جو آڌار
 جهاز جوهرين جو، تنه پئي م ڏي پٿار
 ننڍا وڏا مڪرا سڀ پسندا پار
 منهن مديني سامهون ڇٽ محمد شاه مچار
 سباجهو ستار، ستر سڀيئي گري

۲۴

اٿي اور الله سين، گوڙ گماءِ م ڪج
 گڏ ٿون دغا دل مان، صاحب وڻي سج
 محبت سندو من ۾ ماڻڪ بارج مڇ
 انهن پر ٿون اڇ، ته سودو ٿيئي سقرو

۲۵

جي ٿون ٿين الله جو، ته عالم سڀ سندو
 ”من له الموليٰ فله الكل“ پرين پاڻ اتو
 گپر ڪين گندو، وانءُ ٿون لهرن گڏو

۲۱. تنهن واحد کي واه= تنهن واحد جي واکاڻ، تنهن ڌڻي جي تعريف. ۲۲. ستر= سڌو تر تي، سولائيءَ سان بندر تي.
 ڏوئي= پيڙن کي هاڪاري آڻي. مڪرا (مڪرو جمع مڪرا)= پيڙا. ۲۴. اور= ڌڻيءَ جو ذڪر ڪر، ڌڻي کي ياد ڪر
 ماڻڪ بارج مڇ= چئي سهڻي شعاع وارو مڇ بارج (هت 'ماڻڪ' صفت آهي 'مڇ' جي). سقرو= وڏي نفعي وارو. ۲۵
 عالم= سڄو جهان. ”من له الموليٰ فله الكل“= موليٰ جنهن جو آهي، سڀ ڪجهه تنهن جو آهي. اتو= چيو. توکي چيو
 ڪپر ڪين گندو= ڪنارو توکي ڪوبه نقصان نه ڪندو (تنهنجي پيڙي ڪناري سان ڪٽي لڳي پڇندي ڪانه). وانءُ=
 وڃ. واڻي- ۱. گندي ساريان کان= (اي منهنجا موليٰ توکان سواءِ) هي ڪا واه مونکي ڪانه ٿي سجهي يا امن امان=
 اي ڌڻي مونکي پنهنجو امن امان ڏي. پيلائي= وڏي پاڻي جي وچ ۾، وڻن وارو ننڍو ٻيٽ (جتي پيڙي بيهي ۽ ان جو
 بچاءُ ٿئي). اڀر= گهڻا، وڏا. عصيان= گناه. خبر ناه خبر جي= ڪنهن خبر جي به خبر ڪانهي. نسورا= بالڪل، هوبهو.
 نسيان= ويسارا. ارڪ= رڪ رکاءُ نه ڪندو، بي صبر، بي پرهيز. پان= پن، پن پردو، حفاظت، امان. سمگڻا= ڏاڻي ڇڏيا،
 سکيا ڪيا. جود= سخا. پان= بچاءُ ڪندو، محافظ، ضامن. داڙو= سفارش ڪندو. پر جهليندو. ديوان= شاهي دربار. عدالت
 ۽ انصاف جي جاءِ.

وائي-۲

مون ۾ ٿون مَوجُودُ آءُ اڳاهين آهيان
اڪيون اڪڙين کي، سڪڻو ڪن سَجُودُ
تيلاه رَسڻا بُوڊَ کي، جيلاه ٿڻا نابُودُ
انَ در سيئي اگهڻا، جن وڃايو وُجُودُ.

داستان پيو

۱
تانگهي ۾ ٿاڻي، ٻنڌ پنهنجو ٿرهو
اونهين ۾ آڻي، ڪو نه ڏيندءُ ڪو ٻڻو.

۲
تارو ٿرئو وڃن، ٿنڌا وڏا واهڙا
هڻي ٻر اتارن، چئن گرا مٿن مولهيا.

۳
ڏوري لهه ڏانار، جمر ورچي وهين ويسرو
شڪڻو هوج هُشيوار، ڪوڻ ڪوندي اوچتي.

۴

ستين ڪهڙيءَ سار، وڃ ڪوندي ويسرا
تو جيڏا تو يار، لهر لهورا ڪڻا.

۵

وڃ ڪوندي ويسرا، ستا سنجهيئي
وير وري ويئي، اسارن تان اوچتي.

۶

ٺٽن ۾ ٻنڌرون ڪن، وڃ ڪوندي ويسرا
اتان اسارن، وڃي وهه واکا ڪڻو.

۷

آئي ٻنڌر اڀاڳ کي، ڪوڻ ڪوايو
جني نه پڻ پانيو، گري ٿوئي ٺن کي.

۸

ٺڪو سڪ ٺڪرين، نه ويساند ٺٽين
جيڪا اچي سامهين، پائين سا سئين
موڙي ڪوه مئين، چئن سڄيون راتيون سمهين.

وائي-۲ آءُ اڳاهين آهيان= آءُ (همت ۽ حوصلي سان) اڳتي آهيان. سڪڻو ڪن سجود= اڪيون اڪين سان ملي، سڪ ۽ محبت ۾ هيٺ ٿين (۽ وري ملن ۽ وري هيٺ ٿين). بود= اثباتي وجود، اثباتي هستي وارو مقام. ٿڻا نابود= پاڻ وڃايائون، نفي ٿيا، پنهنجي هٿن هستي کي ڇڏيائون. ۱-۲-۵. تانگهي ۾= تانگهي پاڻي ۾. ٿاڻي= چڪي. ٻنڌ= ٻڌ. ترهو= ڪڪن ڪانن ۽ ڪالين جو نوڙين ۽ رسين سان ٻڌي ٺاهيل ٿر، هڪ قسم جو منجو (جو اڪثر ڍنڍن ۽ چچن ۾ پيڙيءَ طور ڪم آڻجي). ۲. تارو= جيڪي ٿر ۾ تڪا آهن. ٻر= ڪار. هڻي ٻر= ڪهڙو نه ڌڪ ۽ ارمان! هڻي افسوس!! اتارن= اڻ تارن کي (اهي جيڪي تري نه ڄاڻن تن لاءِ) (افسوس ۽ ارمان). مولهيا= پٽڪا، مٿي سان ٻڌل ٻار واريون هڙون، گريون هڙون، گرا موڙا (ڪنهن وڏي واه يا گهڻي پاڻي مان تري ٻي ڀر وڃڻ وقت، تارو پنهنجي جتي، ڪپڙا ۽ ٻي ڪا هڙ مٿي تي پٽڪي سان چڪي ٻڌي پوءِ ترندا آهن). ۳. ڏوري لهه= گولي لهه. ڏانار= ڏنو، تمام وڏو ٻٽو، وڏي ٻني کان به وڏو ڏانار (ذڪر اوچتي ڪوڻ ۽ ٺٽن ۾ وڏي پاڻي اچڻ جو آهي، جنهن کان بچاءُ لاءِ ضروري آهي ته اڳ ۾ ئي ڪو 'ڏانار' ڏسي ڇڏجي جنهن تي چڙهي بچجي). هڪڻو، هڪيو (اصل حقيو= صحيح، پورو، حقيقي طور، بنا شڪ جي)= پوري پڪ سان، پوري وقت تي، پڪ سان موجود، مهل تي تيار ۽ موجود. ڪوڻ= وڃ. ڪوندي= چمڪندي. ۴. سار= سنڀار تي، آسري تي. لهورا ڪڻا= (وهڪ واري طرف هيٺ) لوڙهي لهورا ڪيا. ۵. وڃ ڪوندي= ان وقت جڏهن ڪوڻ ٿئي. وير= پاڻيءَ جي اٿل، نئين ۾ زور سان ايل پاڻيءَ جي اٿل. وري ويئي= مٿان وري ويئي. اسارن تان= جيڪي غافل ٿي ستا تن تان، جيڪي سجاڳ نه هئا تن مٿان. ۶. وهه= پاڻي جو تڪو وهڪرو، وڏو تڪو پاڻي. ۷. جن نه پڻ پانيو= جن وڃ جو اڌڪو نه ڪيو، خطرو محسوس نه ڪيو. ٿوئي ٺن کي= رلائي بي حال ڪري. ۸. ٺڪڙ (واحد. ٺڪڙ)= آسمان ۾ تارن جا هميشه هڪ نموني هڪ ساريڪا ميڙ (جهڙو گتيون، ٿيڙو، وچون). ٺڪڙين= ٺڪڙن کي. ٺڪو سڪ= انهن کي هڪ جاءِ تڪاءُ ڪونهي (۽ پيا اُڀرن، هلن، لهن). نيون (واحد. نئن)= برسات ۾ جبلن تان لهندڙ پاڻيءَ جا تڪا وهڪرا. ويساند= ساهي، وٽي (پاڻي لٽو ته بنا ساهي ۽ دير جي تڪو وهي ويندو). يعني ته: سڀ سدائين پيا هلن، پر پنهنجي راه وٺيو پيا هلن. موڙي= ڪمائي، نفعو. ڪوه مئين= ڪو ٿو ڳڻين، ان جو ڇو ٿو اندازو ڪرين. جو بنا ڪم ۽ ڪوشش جي سڄيون راتيون ستو پيو آهين. (ان صورت ۾ تنهنجي ڪمائي ڪجهه به ڪا نه ٿيندي، پوءِ ڇو پيو سوچين ته ڪمائي ڪيتري آهي).

۹

گهڙج گهاٽي نيه سين، اڳڻان گپرُ کارونپار
اڱارج آڌار، لهرين مان، لطيف چئي.

۱۰

جي پانئين ڪارو ڪيڙيان ته اٿي بونبُ بناءِ
”قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ اَمَّا بِهِ“ ساڃا سڙهه سبائِ
پنج پڳهه، تريهه اوليون، لاجو سڀ لڳاءِ
وَحْدَهُ لَشْرِيڪَ لَهُ، گوها خوبُ گڻاءِ
ته سامونڊري سنڌياء، سڄي ساڪ ابهي.

۱۱

مَ ڪين هيچ مَ هوڄ، ترسُ مَ، تاڻ طرازِ ڪي
چئُ ڪَلَمُو مُحَمَّدَ تي ته اڳيان اچي اوڄ
سُهڪيءَ پَتِ سبوجهه، تنهنجي مڪي ڏکي مڪري.

۱۲

وَه چيريندي مڪرين، لهر لڳندي نٽ
جن جيڏاهين چٽ، تڙ تيڏاهين ڏڪنديون.

۱۳

چئي لهرين لڪ، ڪن ڪرڳل پاڻ ۾

۱۴

اَتِ اَبَتو آر، منهنجي موج نه سهي مڪري
ميڙي مٺاين جو بيحد چاڙهيم بارُ
چوڻ چارو ٺاه ڪو بديون بي شمارُ
گپرُ کارونپار، اڪارين احسان سين.

۱۵

چئي وَنجهه نه واه، چپا چرن ڪين ڪين
ڪشتي ڪاغذ ڪڇ جي، چاڙهيم منجها چاه
پسي سختي سمنڊر جي ماندا ٿيا ملاح
شَرَمُ رَڪين تون شاه، لائق لاڳي جا ڏٺي!

۱۶

لهرين ليکو ٺاه ڪو، گپرُ ڪن ڪارا
آچارا عميق جا اچن اوپارا
اٿي اسارا، وير ورنديءَ ويسرا.

۱۷

وير ورنديءَ ويسرا، اٿي توه طلب

۱۰. ڪارو ڪيڙو = سمنڊر ۾ هل چل ڪرڻ، گس وائون ڪرڻ. بونب = پيڙو، جهاز. قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ اَمَّا بِهِ (چئو ته اهوئي رحمان جنهن تي اسان ايمان آندو) جي معنيٰ وارا سنا سڙهه سبائِ. پنج پڳهه = پڳهه جا پنج رسا (معنوي لحاظ سان پنج وقت نماز جا). ٽيهه اوليون = ٿوريون نه، پر سڄيون ساريون ٽيهه اوليون، ٽيهه چپا (معنوي لحاظ سان = ٽيهه روزا). لاجو سڀ لڳاء = سڀ جهنڊا رسا ٻڌ. ”وَحْدَهُ لَا شَرِيڪَ لَهُ“ (= الله هڪ آهي ۽ ساڻس ٻيو ڪو شريڪ ناهي، ٻيو ڪوبه سندس برابر ناهي) جي عقيدي وارا گوها اُڀا ڪر، سڌا مٿي ڪڍاء. ساڪ ابهي = ساڪ قائم ٿئي، ساڪ پت رهي. ۱۱. ”هيچ“ ۽ ”هوڄ“ ملاحن جا اصطلاح ۽ هڪ ساريڪا آواز (جڏهن ٻلي تي رسي چڪيندا ته ”هيڏانهن“ يا ”هوڏانهن“ جي معنيٰ ۾ اهي يڪ مُشتا آواز ڪندا). تاڻ = چڪ. اوڄ = سهڻي اثاوت، سهڻي سٺاء. سهڪي = پَت = سوليءَ طرح. سبوجهه = اي سهڻي سمجهه وارا، چڱي ٻڌ سڏ وارا. مڪي ڏکي = مڪي طرف هلي، مڪي سامهون بندر تي سڻائي ٿي هلي پهچي. ۱۲. وَه چيريندي = پاڻيءَ جو وهڪرو چيريندي. مڪرين = مڪرين ڪي، پيڙين ڪي. لهر لڳندي نٽ = هميشه (لهر پاسن کان لڳندي، پاسن کان لهر ڌڪ هڻندي). جن جيڏاهين چٽ = جن جو جيڏاهين لاڙو. تڙ ڏڪڻ = پيڙيءَ جو تڙ تي پهچڻ تڙ تيڏاهين ڏڪنديون = ان تڙ يا بندر تي سڌو پهچنديون. ۱۳. ڪن ڪرڳل = گوڙ ڪن، وڏا آواز ڪن. ۱۴. اَت = تمام گهڻو. اَبَتو آر = پاڻيءَ جو اَبَتو ڦيرو، بيحد تڪو وهڪرو. موج نه سهي = پاڻيءَ جي موج ۽ تڪ جي سٺ نٿي سهي سگهي. ۱۵. وَنجهه نه واه = (پاڻي ايڏو اونهو آهي جو) وَنجهه نٿو لڳي، ۽ ٻي به ڪا واه ڪانهي. چپا (واحد. چپو) = اولاءِ. ڪاغذ ڪڇ جي = بيڪار شين مان ٺهيل، بيڪار پيڙي. چاڙهيم = هاڪاريم، هلايم، سمنڊر تي چاڙهيم. منجها چاه = حرص مان. لاڳو = محصول. لاڳي جو ڏٺي = لاڳو وٺندڙ، جنهن کي لاڳي وٺڻ جو اختيار هجي. ۱۶. آچارا = وڏا اوسان، وڏيون اٿلون، وڏيون ويرون. عميق جا = اونھين پاڻي جا، اونھين سمنڊر جا. اسارا = اويسرا، اي بي خبر. ۱۷. وير ورنديءَ = پاڻي جي اٿل توتي مٿان ايندي توه = راضيو (الله جو). توه طلب = توه جي طلب ڪر، الله جي فضل ۽ ڪرم جي دعا گهر.

عجز جو اڌ رات کي وڻج وهائين
ساڻ ٻاهيو نين، ثابت انهن سِير مان

۲۳

ثابت لنگهڻا سِير، لهرين لوڏيا ڪين ڪين
وڃي پُهتا پار کي، نرئون منجهان نير
ماءُ پُهتا مير، پار لنگهيائون باجهه سين

۲۴

سائين سَنَت پَنڌ جي، ٿون ويسرو وير
جوڙي جنگ جهاز کي ڪوڏ هٽائج ڪير
وهي وڻجارجن جي بندر ڏانهن بهير
گهر ٿئي جي ڪير، جن لاڳيدار لنگهائيا

۲۵

وير مَ لائي ويهه، مٿي آر اوڙاهه جي
پسي پاڙي واريون ڪڇ انديشو ايئه
ڏسين نه ويندو ڏيهه، پٿر هن پار مٿي

۲۶

اٿئي پهر اوڙاهه تي منجهه گرهه گهاري
وس نه ويچاري، ته ڪا ماڳ ڏڪندي مڪري

سائر ڪنه سَبب، ڪالهه نه وڏهن ڪن ۾
۱۸

ڪالهه وڏائين ڪن ۾، جاڏا جنگ جهاز
ٽهنجي اڄ طراز، آهي آر اڪين ۾

۱۹

آهين آر اڪين ۾، ناڪڻا ڪڇ نگاهه
وڏا پيڙا ٻوڙا سائر ڏيئي ساهه

ملاحظو ملاح! ڪڇ ڪو انهن ڪن جو
۲۰

ملاحظو مهراڻ جو مور مَ لاهه مناهه
سامونڊري سپاڳ کي سمهڻ آيو ساهه
جاڳي جر مٽاهه، تاري وانءُ طراز کي

۲۱

تاري وانءُ طراز کي منجهه موج ملاح!
سڏيون ڏين سمونڊر جيون اونهين جا آگاهه
سونهن جي صلاح، وٽ نه وير لنگهي وچين

۲۲

سونهان سڏيون ڏين، ديواني درياهه جيون
ڪوڙ اوڏائي ڪين ڪين رڳو سڄ سوڏين

سائر= درياهه، سمندر. نه وڏهن= توکي نه وڏو. ۱۸. جاڏا= وڏا مضبوط. جنگ جهاز= وڏا شاهي جهاز. ان وقت جا چيني جنگ جهاز. طراز= پيڙي. ۱۹. آراڪين ۾= آر جي اڪين ۾، آر کي سامهون. ڪڇ نگاهه= نظر ڪڇ، ڏيان ڪڇ. سائر ڏيئي ساهه= سمندر ساهه کڻي (ساهه= وير جو مٿي چڙهڻ ۽ لهڻ، سمندر جي پاڻي جي سطح جو هيٺ مٿي ٿيڻ). ملاحظو= ڊپ، اوسيٽرو، پري رهڻ وارو فڪر. ۲۰. مهراڻ= (استعاري طور هت معنيٰ) سمندر. مور مَ لاهه مناهه= پنهنجي من مان ڊپ نه لاهه. سپاڳ کي= (تقليبي صنعت، التي معنيٰ واري صنعت موجب) اڀاڳ کي، توکي نڀاڳ ڪنيو آهي. سمهڻ آيو ساهه= سمهڻ مان توکي ساهه آيو، توکي راحت آئي. ۲۱. منجهه موج= موج منجهه، زور واري لهر منجهان. اونهين جا آگاهه= عميق سمندر جا واقف. سونهن جي= جيڪي. سونهان آهن تن جي. ۲۲. ديواني درياهه جيون= هيٺ واري سمندر جون. روايت موجب، اڳ ناڪڻا جاوا ۽ چين ڏانهن ويندي ڪنهن پاڳي واري سمندر کي جيڪو خطرناڪ هو، ديوانو درياهه سڏيندا هئا. عجز= نهائين، نمائين، عاجزي (نئڙت ۽ عبادت). ٻاهيو نين= سلامت نين، بچائي وڃن. ۲۳. ثابت لنگهڻا= بنا ڪنهن نقصان جي لنگهي ويا. نرتون= وڏي سمجھ سرت سان. ماءُ= جاء، مقرر ماڳ، بندر. پار= اوڙاهه پاڻي جي تڪ ۽ چڪ، اونهي پاڻي جي لهر ۽ لوڏ. ۲۴. ڪوڏ هٽائج= ڪوڏ مان هٽائج، وڏي چاهه ۽ هيچ سان هٽائج ڪير= ميخون، ڪل. وهي= هلي پئي، وڃي پئي. بهير (ف. اتالو)= قطارن جي لائين. ڪير= واڌائي. لاڳيدار= محصول اڳاڙيندڙ. ۲۵. وير= ويرم، دير. آر= پاڻي، جي پلٽ. پاڻي جي تڪي چڪ. اوڙاهه= اونهو پاڻي، عميق سمندر. مٿي آر اوڙاهه جي= اونهي سمندر جي پاڻي جي تڪ چڪ واري ماڳ تي. پاڙي واريون= اهي پاڙي واريون جن جا پٿار ۽ پاڻر سمندر ٻوڙي ڇڏيا. مٿي= ڏانهن، طرف. ۲۶. گرهه (ف. گريه) منجهه گرهه= گريه ۾، اوسيڙي ۾، الڪي ۾. ماڳ ڏڪندي= ماڳ تي پهچندي، بندر تي سلامت پهچندي.

۲۷

دُنيا سڀ دَرياهُ، ڪو ڪو تارو تنه ۾
هڪڙي لهر لوپَ جي، پڻو آتشي اوڙاهُ
طالبَن توڙاهُ، موڙي چاڙهي مڪري.
واڻي

سَهسين شڪرانا، گر سَهسين شڪرانا

ڪوڙين پال گريمَ جا

خمدُ چئو حڪيمَ کي ظاهرَ زبانا
نو ڏيڪاري تو ڏيئي باطنَ جا بانا
متان مردَ وسارين صاحبَ جو ثنا

دُرسُ رَکي دل ۾ پڙه لالُ لسانا
خفا ڏيئي جانَ کي، ٿي فڪرَ منجهَ فنا
سڀي توسين توهَ گري آڱو احسانا
گڏ تون دغا دل مان پانهپَ سين، پانها
صاحبَ وڻي سچَ سين، ٿي دانهُ، ديوانا!

مي تحقيقُ ٿا تسليمَ سين، اوءِ ڪئن امانا
ماڳئا جي جبارَ لئي سيئي سمانا
فاذ ڪروني اذ ڪرُڪرُ ڪهڻو ڦرانا

”واشڪُروا لي ولا تڪفُرون“ گڏ تون ڪُفرانا
سڀ سنوارِئا سُپرين قوال تو ڪُنا
چڱي چئجُ چاهَ سين مدَحَ ايءِ مَنا
تائبُ ٿي ٿڳو جوشان جَوَانا!
لَهين تون لطيفَ کان اَمُن امانا.

داستان ٿريو

۱
اڳهين اُتومانءَ، تہ مک پنهنجي مڪري
پورا شڪُ مَ پانءِ، لهرين صَحِيءُ لڳنديون.

۲
وڻجارا ويئي، تو نہ سرندي شاهَ ري
مک پنهنجي مڪري، چڱي گر چيني
پاسا پاڳڙين جا سمنڊرُ تو سيڪي
جي لندا منجهَ ليڪي، وير وڙهندي ٿن سين.

۳
مک ڏيهائي مڪري، ٿن ٿيندو آءِ
سانباهي سمنڊرَ جي مَنا مورَ مَ لاه
اچُ ڪَ سَنجھه صُباح، اهرندين اتانگهَ ٿڙين.

۲۱. آتشي اوڙاه= هوس وارو اوڙاه. موڙي چاڙهي= ڦيرائي، پاسو ڏيئي هاڪاري. واڻي. سَهسين= هزارين.
ڪوڙين= ڪروڙين. ظاهرَ زبانا= زبان سان ظاهر. باطنَ جا بانا= مخفي رنگ، گجها راز. لسانا= لسان سان، زبان
مان. جفا= تڪليف. ٿسي= راضي ٿي. توهه ڪري= احسان ڪري. جي تحقيق ٿا تسليم سين= جيڪي پڪي،
لمرح ’تسليم‘ واري منزل تي آهن، (صوفين جي اصطلاح ۾ ’رضا ۽ تسليم‘ واري مقام تي آهن.) جبار= الله
عالي جو نالو. سمانا= چڱي مان لهڻ وارا، آڏو چڱي مان مهت وارا. ’فاذ ڪروني اذ ڪرُڪرُ‘= پوءِ مونکي ياد
ڪريو ته آءِ اوهان کي ياد ڪريان. ’واشڪُروا لي ولا تڪفُرون‘= (نعمتن لاءِ) منهنجو شڪريو ادا ڪريو ۽ انڪار نہ
ڪريو (ناشڪري نہ ڪريو). سنوارِئا= سچا سنوان سهڻا ٿيا. قوال= ثنا ۽ تعريف ڪندڙ. تائب= (گناهَن کان، فڪر
تان) توبه ڪندڙ. جوشان= جذبي مان. جَوَانا= اي جوانو. لطيف کان= الله کان امن امان، سلامتي ۽
بفاظت. د-۳-۱. اُتومانءَ= چيو مانءِ. مک= تيل سان مک. مڪري= پيڙي. پورا= اي پورا، اي گهيلا، اي سوڙل.
سَحِي= ثابت، پڪيون پختيون. ۲. ويئي= ويهڻ سان (۽ ڪر نہ ڪرڻ سان). نہ سرندي= اطمينان سان ويل نہ
لڏرندي. شاه= بندر جو شاه، شاه بندر (جنهن کي حساب ڪتاب سان محصول ڏيڻو آهي). پاڪڙي= پيڙي. پاڪڙين
= پيڙين جا. سيڪي ٿو= ڌڪ هڻي هيٺا ڪري ٿو. لندا= ڪوتھ، ناقص، ڪٽيل. ۳. ٿن= سوراخ (تري ۾ پيل)
ٿيندو آءِ= پريندو آءِ، بند ڪندو آءِ (روزانو، سدائين، مسلسل طور). سانباهي= سمنڊر جو اٿڻ ۽ اچڻ، وير جو
وڙهڻ ۽ اچڻ، خوفناڪي آوت. اهرندين= پيڙي هاڪاريندين، پيڙي ڪاهيندين. اتانگهَ ٿڙين= اتانگهَ ٿڙن تي، ڏکين
ٿڙن تي، پيڙي جي ڏکين ڍوڪن (بيهڻ وارين جاين) تي.

ڪوها اولاً ان جا سڀ سونهارا ساڄ معلم جت محتاج، اُت پورڻ وارو پاڻ ڏئي.	۴ مون تي چيئ ڪاندا ڀٽي پاڙ م مڪري سڙه پراڻا پاند، لهريون صحيءَ لڳنديون.
۹ پيڙي پراڻي، وگر پاء م وٿرو ٿري م ٿن پٽا، پاسنئون پاڻي هيءَ هڏ وهائي، ڪڙه ڪالهوڻي ڏينه ڪي.	۵ منجها پيئي مڪريءَ ڪا جا پاڻيءَ پڪ وگر هڻي وڻڪ، ڪڙجي ڪارو ٿئو.
۱۰ ٿري ٿن پياس، پاسنئون پاڻي وهي گوهو جهرجھنو ٿئو، لاجو سڀ لڙياس جيلاءَ سڌر سڪائياس، وهي تي وهه سامهون.	۶ منجها پيئي مڪريءَ ڪا جا پاڻيءَ بوند مون سي ڏنا روند، وگر جن وڃايو.
۱۱ وينو ٿن ٿينس، مڪ ڏيهائي مڪري سنباهي سيد چئي، مٿي ناء ٿينس ونائي وڌاندر لاجو لڳائينس آخر اهرائينس، ته جوکو ٿئي نه جڙاو ڪي.	۷ توڙي ٿوئي، توه ٿنهنجي آسري جن وڻجاري سين وگري، ٿن مون گهر سڙهائي سجڻ گر لائي، ڪيرون ڏينديس جيڏين.
	۸ پيڙي ٿنهنجي ٻاجه، وگر ٿنه وصال جو

۴. ڪاندا= اي منهنجا پٽارا! ڀٽي= پراڻي، سڙيل ڪاڻ واري. پاڙ م= پاڙي تي نه وٺ. سڙه پراڻا پاند= سڙه جا پاند پراڻا آهن (سڙه پراڻو آهي ۽ واه جي سٺ نه جهليندو). ۵. منجها پيئي مڪريءَ= پيڙيءَ جي اندر پئي. پاڻيءَ پڪ= پاڻي جي ذري. وڻڪ= رنگدار ڪٽ يا ڪس. ۶. پاڻيءَ بوند= پاڻيءَ جي بوند، پاڻيءَ جو ذرو. روند= رهندا، هميشه لاءِ رهندا. ۷. توڙي توئي= پيڙي توڙي ٿڙ کان توئي ٿي وئي آهي، تڙ تي پوري نه آئي آهي ۽ پري ٿي ويئي آهي. وگري= گهڻو وگر سجڻ گر لائي= سجڻ جي گر لائل آهيان، سجڻ مون کي گر لائو، سجڻ پرڏيهه کان موٽيو ۽ مونکي مليو. ڪيرون= مبارڪون. ۸. پيڙي تنهنجي ٻاجه= اي وڻجارا! جيڪڏهن ٻاجه ۽ مهر تنهنجي پيڙي آهي. وگر تنهن وصال جو= تنهن ۾ تو وگر به وصال (محبت ۽ ميلاب) جو پاتو آهي. ڪوها اولاءِ الخ= ان جا ڪوها، اولاءِ ۽ ٻيا پرزا به سهڻا برڪت وارا آهن. معلم= ناڪا. پورڻ وارو= هاڪارڻ هلائڻ وارو. معلم جت محتاج- الخ= ته پوءِ جت ناڪا به محتاج ٿيندا ۽ سندن وس ڪونه هلندو ته پاڻ ڏئي تعاليٰ ان کي سلامت هلائيندو (چاڪاڻ جو تو پيڙي کي نيڪ نيت ۽ نيڪ مقصد سان سهڻو ڪري بنايو آهي). ۹. وٿرو= وڌيڪ، گهڻو. هڏ وهائي= ته هوند گذري وئي. ڪڙه= ڪپ، گهڻي گهڻي ۾ پٽو، وڏو غور ۽ ويچار ڪر. ڪالهوڻو= ڪالهه وارو، سڀاڻي. ڪڙه ڪالهوڻي ڏينهن ڪي= سڀاڻي جيڪي ٿيڻو آهي، تنهن لاءِ وڏو غور ۽ ويچار ڪر ته ان ۾ ڪامياب ٿين ۽ اهو خير خوبي سان گذري. (سڃاڻي. هت 'ڪالهه' هندي ۽ اردو جي 'ڪل' يعني سڀاڻي واري معنيٰ ۾ آيل آهي). ۱۰. تري تن پياس= ان پيڙيءَ جي تري ۾ تن پيا: تنگ ۽ سوراخ ٿيا. ڪوهو= ڪوهي واري ڪاٺي. جهر جهنو= تمام پراڻو، گهڻو جهنو. لاجو= ڪوهي جا رَسا، ڪوهي جي بالڪل چوٽيءَ ۾ ٻڌل جهنڊيون. سڌر= چاڻو ۽ حوصلي وارا. سڪائياس= ان پيڙي جا سڪائي، ان جي سڪاڻ وارا، ان جا ناڪا. وهه= وهڪرو. وهه سامهون= وهڪري سامهون، وير جي چاڙهه سامهون. ۱۱. سنباهي= پوريءَ طرح تيار ڪري. ناء، ناءِ= سمنڊ جي کاڌي يا ڪاري (جنهن مان پيڙي ٻاهران سمنڊ مان اندر ڪناري ڏانهن اچي، ۽ اندران ڪناري واري بندر کان ٻاهر وڃي). مٿي ناء ٿينس= (پوريءَ طرح جوڙائي راس ڪرڻ بعد) ان پيڙيءَ کي پاڻي ۾ لاهي ٻاهر سمنڊ ۾ هاڪارڻ لاءِ کاڌي تي آڻ. وڌاندر= وڌا. اهرائينس= تارينس، هاڪارينس، هلائينس. جوکو= نقصان. جڙاو ڪي= پيڙيءَ جي جڙاوت ڪي، جڙيل ڳنڍيل ڳتيل ڀاڱن ڪي.

۱۲
وڻي وجهه وگر جا ڏنگيءَ ۾ داڻا
وير ورنديءَ ويسرا! ويهه ۾ ويگاڻا
هيءَ بندر نه ڄاڻا، گڏهن هڻنديءَ ڪن ۾

۱۳
وگر وهائي لوڻ، رنگ گوري گهرين
پنگو ٺهنجو پير تي، جر ڳالهائين گور
وڃائين ۾ مور، گڏو ٺهنجو گهورو.

۱۴
شهر ڏسي سرهو ٿين، ڏنيئي نه بازار
وگر وگارين جو ڏڪو ڪهڙي ڌار
ٿي ٿي سين گهار، ته لهين لڪ لطيف چئي.

۱۵
وگر وڻجارا، پاڻ پرائو چاڙهيو
اچي لهريون لڳيون پيڙي پيارا
جاگو جي جارا، ته تڙ توائي نه ٿي.

۱۶
اچي سو ڏنو، جو گپر سوء گن سين

سُتي لوڪ، لطيف چئي، ڏرو ياد نه ڪيو
غافل ٿي غراب کي اوڙاهه تي آندو
سو چتر چهي کان رکين جو پڻو پرائو پوءِ
جهاز ضيقن جو پاڻيءَ ۾ پرتو
سيد! ساڻ سڌو، پر بندر پهچائين.

۱۷
جتو وان جهاز، گڏو غرابن سين
پوريندي هن پار ڏي سڌر گڏو سار
اچن ٿا آواز، سترائي سمونڊر جا.

۱۸
جر ۾ ڦوٽو جيئن، لهريون لڳندي اڏ ٿي
ٿون پڻ آهين ٿين، دنيا ۾ ڪو ڏينهو.

۱۹
هيءَ جو سودو سڦرو، سو مون پلءِ پاءِ
وس ويچاري ناهه ڪو، آگا عرض اونه
ره همراهيءَ هاديءَ جي مور نه مڙي ماءِ
لطف ساڻ لنگهه، لهرو لهرين وچ مان.

۱۲. وگر= سلمان. ڏنگي= پيڙي. ورنديءَ= پوٽي موٽندي. پاڻي لهي ويندو (۽ تنهنجي پيڙي سڪي تي لڳي بيهي رهندي). ۱۳. وگر وهائي لوڻ= لوڻ جو وگر خريد ڪري، لوڻ سودي رنگ= سوائي، تور ۽ وزن کان ڪجهه وڌيڪ (ورتل شيء جي تور کان پوءِ، وٺندڙ دڪان واري کان گهر ڪري رنگ وٺندو ۽ چوندو ته مٿان ڪجهه رنگ وجهي ڏئي. پر 'رنگ' ساڳي شيء جي ملندي، (هت ان مڃيل رسم ڏانهن اشارو ته رنگ ساڳي شيء جي ملندي، باقي لوڻ جي خريداري تي ڪتوريءَ جي رنگ ڪانه ملندي). پنگو، جهڳو= ڪمزور ڪن جو گهر. پر تي= بالڪل ڪناري لڳ (پنهني حالتن ۾، هر وقت خطري اندر جو ٻڌي وڃي). مور= موڙي، مور. ڪڻو= نفعو. گهورو= ٻن پيو، ڪو پيو. ۱۴. وگارين= وگر وارن، دڪاندارن. ڏڪو= ڪڇي آيو. ڪهڙي ڌار= ڪهڙي طرح ٿي. ڪا گهڙي، ڪجهه وقت. ۱۵. پيارا= پنهني پاسن کان. جارا= جار مان، جفا سان، وڏي همت سان. تڙ توائي ٿيڻ= تڙ کان توائي ٿيڻ، سنئين رخ کان هٽي، تڙ تي نه پهچڻ. تڙ توائي نه ٿي= تڙ تي سٺو پهچي. ۱۶. ڦرو ياد نه ڪيو= تو ڏٺي کي ياد نه ڪيو، تو پنهنجي رب کي نه ٻڌايو. اوڙاهه= اونهيون اٿانگي پاڻي تي. چتر= موزو، جتيءَ جو چنل پادر، موزي سان مشابعت طور ننڍڙي پراڻي پيڙي جهڙو، چهو= چوهو واڻ، سخت تڪو واڻ (پيڙي هيٺ مٿي ٿيندي ته چوندا پيڙي ۾ چوهو پئي وٺو. پڻو پرائو پوءِ= جيڪو (غوراب) پاڻيءَ ۾ پئي پئي، جيئن پوءِ تين پرائو ٿي ويو. سيد= اي سائين، اي مالڪ، اي سردار، اي اڳواڻ! پر بندر= پور بندر (ڪاٺياواڙ جو مشهور بندر). ۱۷. جتو= لاڳيتو گڏيو. وان= وچ جهاز= اي وڏا جهاز. غورابن سين= ننڍن پيڙن سان. پوريندي= هاڪاريندي. ساز= اوزار، ضروري پرزا (جنهن ڪو نقص ٿئي ته ان کي درست ڪري سگهجي). آواز= گوڙ جا وڏا آواز. سترائي= زبردست، خوفناڪ، خطرناڪ. ۱۸. ڦوٽو= بوڙيو، حباب. ۱۹. سو مون پلءِ پاءِ= وڻجاري ٿي دعا گهري ته اي منهنجا ڌڻي! اهو سودو مون کي پلءِ پوي، ان جو نفعو مون کي حاصل ٿئي. اونه= آگاهه (موجوده ٻولي ۾ 'اونه' عام رائج آهي. اڳين ٻوليءَ ۾ غالباً هن لفظ جو اچار بنا پيش جي اونه هو، سنڌ جي بالڪل ڏکڻ الهندي ڀاڱي ڪڇ ۾ اڃان تائين اهو اصلوڪو اچار هلندڙ آهي). همراهي= مدد هادي= وات ڏيکاريندڙ، سونهون، معلم. ماءِ= مقرر ماڳ، مقرر جاءِ، بندر وارو مقرر تڙ. مور نه مڙي ماءِ= (هيءَ ننڍڙي پيڙي) ماڳ تي هرگز ڪانه پهچندي. لهرو= بار ڪٽندڙ ننڍي پيڙي، (لاهي پيڙي جيڪا ۱۵ ۽ ۱۶ صدي کان وٺي سنڌو درياءَ ۾ توڙي سامونڊي ڪناري ويجهو جهازن مان سلمان ڍوڻ توڙي مسافري لاءِ ڪم ايندي هئي).

واڻي-۱

سائين ننڍا بار وو، تن پانڌين ننڍا بار

توڪي آرس اڪڙين ۾

پاتا پاڙي واريين پکا منجهه پاتار
پتڻ ٿو پور ڪري، آئي تنهنجي وار
سڄيون راتيون سمنهن ڪيو منجهه ڄمار
ڪ تو ڪنين نه سئي ڪپڙ جي ڪوڪار
سائينءَ مڪهين سڄ ڪي، ٿون ڪوڙو منجهه قطار
ڪ تو ڪنين نه سئي هلڻ جي هاڪار
تائب ٿي ٿڪڙو، پروڙ اِيءَ پڇار
ننڍر نه ڪجي ايتري، سڄ ادا يار
”ڪُل نفس ذائقَةُ الْمَوْتِ“ سڄي اِيءَ سنڀار
شڪار تون شهباز جو، تون تان منجهه شڪار
لڪ مڙهي لٽا، هنهن وڻا هزار
ڏيئي جي الله ڪي ته هند ٿين پرين پار
جوئن مٿان جٽ ٿي، ڏني تنهنجي دار
جيفو آه حديث ۾، انڌيءَ اِيءَ آچار

واڻي-۲

پڇان ٿي تو ڪن

پانڌي ميان!

پڇان ٿي تو ڪن

هادي ميان!

ڪٿي پريان جا پڳڙا

جتان جتن لڏو، اتي چڻا پکن پن
جر موتين جتن هارو، منهنجي هنڌي پڳا پن

داستان چوٿون

۱
وڃن م وينجهار، پاڻي جي پرڳڻا
ايهر پائي اڪين، لهن سيڪنهن سار
موتيءَ جي مزاج جو قدر منجهه ڪنار

واڻي-۱: ننڍ، ننڍ= اٺ، گهوڙي يا ڪنهن ٻئي وهڻ تي بار پڻ، بار پڻ ۽ چاڙهڻ. سائين ننڍا بار= تنهنجن ٻين رفيقن
بيڙين ۾ پنهنجا بار چاڙهيا آهن، سامان سولا ڪري رکيا آهن. پکا= ڪٺا، فال جا چڪا. پاتار= اونھين پاڻي واري ماڳ تي.
پتڻ ٿو پور ڪري= پتڻ واريون بيڙيون پيون پرجن ۽ مسافر پيا چڙهن. ڪيو= نشي ۾ الوت. ڪوڪار= ڪنڌي ۽ ڪناري
وارا سڏ (ته سگهو اچو جو بيڙي هلڻ واري آهي). (پاڻيءَ جي کاڌ جي ڪري) ڪپر جي ڪرڻ وارو وڏو آواز. (بيڙي کي
خطري وارو سمان). مڪهين= توڪي موڪليو. هاڪار= هڪل، پڙهو. ڪُل نفس ذائقَةُ الْمَوْتِ= هر ساه وارو موت جو ذائقو
چڪندو (آيت). ست جي معنيٰ= تون ته شڪار ۾ محو آهين، پر تون پاڻ شهباز (عزرائيل) جو شڪار آهين. جوئن مٿان جٽ
ٿي= تنهنجي گوڏن رانن ۽ چيلھ تائين چڙهيل آهي. دني= دنيا، ناٿو. تنهنجي دار= تنهنجي گهر اندر. جيفو= ڍونڍ. حديث ۾=
ائين ڄاڻايل آهي ته دنيا ڍونڍ آهي. انڌيءَ اِيءَ آچار= انڌيءَ (دنيا) جا اهي آچار آهن. ولهن سين= سڄن سين، ڪنگال سان.
پڳي کان پتار= پنهنجي هر مالڪ کان جدا ٿي. جيڻ جال نه ٺهي= جيڻ سدائين ڪونهي، حياتي هميشه لاءِ نه آهي. پتين
جي= قبر جي پاسن جي. پلڪار= سوڙھ سختي. واڻي-۲. توڪن= توکان. پکن پن= پکن جا پن. جر= پاڻي (اڪين جو). موتين
جتن= موتين مثل لڙڪ. جر موتين جتن هارو= اڪين جا لڙڪ ۽ گوڙها موتين مثل ڪريا. پڳا پن= ور پڳا، سهڻائي وارا
ور پڇي پيا، لاڏ ڪوڏ ختم ٿي ويا، دل جون خوشيون ختم ٿي ويون. د-۱: ۱-۱. وينجهار= وينجهار (جيڪي موتين ۾ سوراخ
ڪن)، جيڪي موتي مٿيا وڌين، ڪاريگر، وڏا ڄاڻو. پاڻي= آبدار موتي، موتين ۾ قدرتي پاڻيءَ وارو چمڪو. ايهر (=)
آهي، شيشو= عيڻڪ، عيڻڪ مثل خاص شيشن جا ڪوپا جن جي پاڻ سان ننڍين سنهين شين کي وڌيڪ چٽو ڏسي
سگهجي. مزاج= جوهر، ذاتي جوت. قدر= وزن، ماڻ، قيمتي هٿ يا نه هٿ. ڪنار= موتيءَ جو گهيرو، ڪنارو. گهريءَ، چڇ
يا سامونڊي پاڻي جي ڪنار جتي سڀون ٿين ۽ موتي پيدا ٿين ۽ ملن. موتيءَ جي مجاز جو قدر منجهه ڪنار= ٻه معنائون
(الف) موتيءَ جي ذاتي جوهر جو وزن ۽ قيمت ان جي گهيري واري چمڪ ۾ آهي (ب) موتيءَ جو قدر ان پاڻي جي ڪنڌيءَ
سان آهي جتي سڀون ۽ موتي آهن ۽ جتي پارڪو انهن کي ڏسي جانچي انهن جي قيمت ڪٿين ٿا.

صَرافِئونَ ڌارَ، ماڻُڪَ مَلاحِظو ٿِي.

۲

اُمَلُ آچَ مَرُ اُنَ کي، جِي نَه پُروڙَن مَنَ
جَتَ گُڏجِيئي جوهري ماڻُڪَ تَتِهين مَنَ
جَنِي سونَ سينَ سَتَ، تَن هَڻِي رِيءُ رَدَ ڪِئو.

۳

سونارا صَرافَ ٿِيءُ، هَڏَ مَرُ ڪُوڙَ ڪَما
مَتان تَو هَڻاءُ، وِجي وِجا وَسَري.

۴

سينتو هُئين صَرافَ سينَ، تَه هُونَدَ نَه ٿِيئن هِيئن
جيڪُڻس جوهرين سينَ ڪِن گُڏاريءَ ڏينهن
جَبَل مَنجها جِيئن، سوجهي گُڏيائون سونَ کي.

۵

سونارا، صَرافَ سينَ پِجي چَڏَ بازي
چاندي ڪِئو چَلائين رُپو رَوَزي
جَت ٿيندو رُبَ قاضي، اَتَ توريئندَ تَجويزَ سينَ.

۶

سونارا، صَرافَ سينَ بازي پِجي چَڏَ
جو چاندي ڪِئو چَلائين، سو مِچُڻ پوئي هَڏَ
صَرافَڻي سَڏَ، ٿَرندا تَرَ مِيزانَ مَر.

۷

سونارا، صَرافَ سينَ لَڏو لاهَ، مَر لَڏَ
سَوَدو سوئي چَڏَ، جَت جواهرَ ناهَ ڪو.

۸

سونارا، صَرافَ سينَ لَڏو لَڏَ مَر لاهَ
آهي تَن اُونداهَ، جَن جواهرَ ضاعَ ڪِئا.

۹

جُهَ صَرافَن لَڏو، تَه تون پُڻ لَڏجَ سونَ
قَدَرُ لَهَنءَ ڪوئ، نيئي گُڏينءَ گُڏونَ سينَ.

۱۰

جِي نَه سَڃائَن سَچَ کي، ويهَ مَر ٽَني وِٽ
اُمَلُ کي اَڏَ ڪَري پاڻا هَڻندا پَٽَ
ماڻُڪَ تَن سان مَنَ، جِي پارگو پاڻيٽَ جا.

۱۱

ٿا صَرافَ سَڄَن، (ڪي) پاڻَ ڪوٺائَن جوهري
ماڻُڪَ ڪَري مَنَ مَر، وانءُ وِٽ وِٽ تَن
(تَه) سَندُسُ ٿِي، سِيءُ چَئي، (ٿا) ڪَهڙو قَدَرُ ڪَن
(ڪ) پاڻيٽَ اِي پَرَڪَن، ڪَ ڪَنچَن گُڏين ڪَڇَ سينَ.

۱۲

وِٿا سي وينجهاڙ، هِيرو لعلَ وِڌين جِي

ماڻُڪَ= ماڻُڪَ کي، وڏي قيمتي موتي کي. ملاحظو ٿئي= حجاب ٿئي، شرم ٿئي. ماڻُڪَ (پيش سان). ملاحظو ٿئي= ماڻُڪَ
شرمندو ٿئي (چوندا: تون ملاحظو ٿو ڪرين، مونکي ملاحظو ٿو ٿئي). ۲. اُمَل= اهڙا موتي جن جو ملهه ڪري نه سگهجي،
جيڪي هر ملهه ۽ قيمت کان مٿي آهن، نهايت قيمتي موتي. مَنَ= سونارا سونَ مَر 'مَن' ملائين (جن کي مَنَ جي خبر
ناهي سي سونَ کي ڪيئن سڃاڻندا). جوهري= جواهرن جو پرڪيندڙ، ڄاڻو. ماڻُڪَ= نهايت وڏي ملهه وارو موتي. مَنَ= ملهه،
قيمت. سَتَ= سوداگري، واپار، ڌنڌو. رِيءُ= ڪوڙي چاندي، گلت. ۳. سونارا= اي سونارا. صَرافَ ٿِيءُ= صَرافَ مَنَ ٿِيءُ،
سچ جو پارکو ۽ واپاري ٿِيءُ. وِجا= وڌيا، ڄاڻ، علم جي امانت. ۴. سينتو= واقف، ڄاڻ سڃاڻ وارو، گهڻا ملهه. جوهرين=
قيمتي ڌاتن جي پارڪن. ۵. پِجي چَڏَ بازي= صَرافَ سان هودجي، حرفت، ٺهڻي ۽ ناهَ چَڏَ (صَرافَ کان پري ره، ان سان
تنهنجي بازي ۽ سَتَ ڪانه هلندي). رُپو رَوَزي= رُپو رَوَاجي= مَنَ گُڏيل چاندي، ڪوٺاريءَ وارو فاسد مواد. ۶. مِچُڻ پوئي
هَڏَ= مَتان تنهنجي گچيءَ پوي، مَتان تنهنجي لاءِ مصيبت بنجي. ٿَرندا تَرَ= تَر ٿَرندا، ڌوڙن جو به وزن ٿيندو. مِيزان=
ساهي، تاراڙي. ۷. صَرافَ سينَ لَڏو= صَرافَ سان گڏ ره (تَه ڪجهه سکين ۽ پرائين). مَر لَڏَ= لَڏو ڪڍي نه وِج. پري نه
ٿِيءُ، وِٽي نه وجهه. جَت جواهر ناهَ ڪو= جَت ڪا وڏي قيمت واري وِٽ ٿي ڪانهي. ۸. لَڏو لَڏَ= صَرافَ سينَ لَڏو لَڏي هل، گڏ
گُڏار. مَر لاهَ= لَڏو مَر لاهَ (صَرافَ لَڏي ٿو ته تون به لَڏَ ۽ پنهنجو لَڏو لاهي نه ويهي ره). ضاع ڪِئا= ضايع ڪيا. ۹. گُڏون= غير
گُڏيل ڌاتو. ۱۱. وڏا صَرافَ ۽ ڄاڻوڪي کي ٿا سَڄَن، باقي گهڻا سڀ پاڻَ کي جوهري چئي پاڻَ پڏائڻ وارا آهن. تون ماڻُڪَ
ڪڍي وِٽن وِج ۽ پوءِ ڏس ته انهيءَ جو ڪهڙو ٿا قدر ڪن: يا هو پاڻيٽَ کي پرڪين ٿا، يا سونَ (ڪنچن= سونَ) کي ٿا ڪڇ سان
ملائين! ۱۲. هِيرو لعلَ= 'هيرا لعلون'. وِڌڻ= سوراخ ڪرڻ (موتي مَر)، قيمتي مٿي مَر گهه ٺاهڻ لاءِ سوراخ ڪرڻ.

ٽئي سندا پوڻيان، سِيهي لهن نه سار
ڪٿين ڪٿ لهار، هاڻي اُني پيڻين.

۱۳

اڳهو ڪائو ڪڇ، ماڻڪن موٽ ٿي
پلڻ پايو سڄ، آچيندي لڄ مران

وائي-۱

جاڳو جاران جيڏيون، پاڻ پرن جي
جاڳو جوشان جيڏيون، پاڻ پرن جي
هلندي حبيبڻ ڏي، ويلو وچ نه ڪجي

مٿي اُهن اُسري، پٽنگ جئن پئجي
عرض احوال اُن کي چڱيءَ پٽ چئجي
گري نياز نڪڻي، واحد ڏي ورجي
اڄل ايندو اوچتو جو سدا تو سڄي
اهي موٽ مڙن تي، گوڙيون ڪئو تو گجي

وائي-۲

عمر سڀ عبث، ويل وڃايم پانهنجي

وقت وڃايم پانهنجا

ويئي لکيو لوڙيان، جيڪين ڪئو مس
قلب مون ڪارو ٿو، ٿون ڪامل لاهين ڪس
حال منهنجو هڙو جهڙو، ٿان تون پريم پَس
اٿي اڀاڳن کي راجر اچي رس

سيهي = سيهي جي، شيهي جي. ڪٽ = فاسد لوه. وائي-۱. جاران = گست مان، زور مان. جوشان = جوش مان. پرن = سپرد ڪن. ويلو وچ نه ڪجي = وچ تي ويلو نه ڪجي، وچ ۾ وقت نه وڃائجي. اُهن = اها، روشني. اُسري = جذبي سان مٿي چڙهي، اڳتي وڌي. نياز نڪڻي = بس رڳو نياز ٿي. ٿمر = توشو، هڙ موڙي. گوڙيون آن ڳر جي = اوهان وٽ جيڪي حسين زالون آهن. ڍڪڻا ڳجهه = لڪل راز. وهي وجود ۾ = اندر ۾ جيڪو خيال اچي ٿو. وائي-۲. عبث = اجائي. لکيو = لوح قلم جو لکيو، مقرر نصيب، پاڳو. لوڙيان = پوڳيان. جيڪين ڪئو مس = ازل واري ان مس جيڪي لکڻو. هڙو جهڙو = اڀرو سپرو، هيٺو. پريم = اي منهنجا پرين. راجر = رحم وارا ڏئي، رحم ڪندڙ موليٰ.

سُر گهاتو

هيءُ گهاتوئن جو سُر آهي: يعني انهن بي ڌڙڪ بهادرن جو بيان آهي جيڪي وڏي ڄاڻ وارا آهن ۽ خوفناڪي سمندر ۾ خطري وارن ماڳن تي وڃي وڏن مڇن کي ٿا مارين. اهڙو هڪ خوفناڪو ماڳ ”ڪلاچي جي ڪُن“ جو آهي جتي جيڪو گهاتو وڃي ٿو سو سلامت نٿو موٽي.

انهيءَ پس منظر ۾ (جيئن وڏي ڄاڻ ۽ همت وارا گهاتو به ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾ قابو ٿي ويا)، ٻين گهاتوئن کي سڃاڻي ۽ سمجهاڻي ته: جي سمندر ۾ ٿا گهڙو ۽ ڪلاچي جو رخ ٿا ڪريو ته رڃن کي رڱ ڏيو ته وڌيڪ ڪارائتا ٿين، ۽ پنهنجي پوري تياري ڪريو جو ڪلاچيءَ جو ڪن اوهان تي ڪا گهل ڪونه ڪندو! وڏا مڇ مارڻا آهن ته اڳتي اونهين پاڻي ۾ گهڙي رڇ وجهو، باقي ننڍي جهول پاڻيءَ ۾ جهڳا وجهڻ مان ڪجهه نه ورنڊو. وڏا مضبوط رڇ تيار ڪريو جو سمندر جا ڍار به وڏا آهن: هي ته ننڍڙيون نارون، چڇ ۽ چاڙون آهن؛ اوڙاهه ته اڃان اڳتي آهي. ڪامياب گهاتوئن جا اهي اهڃاڻ جو انهن گهڙڻ ساڻ وڏي گهور ڪئي (مڇن کي جانچڻ ڳولڻ ۽ جهلڻ لاءِ وڏي هل ڦلان ڪئي ۽ ڪامياب ٿيا: مانگر مڇ کي ماريائون ۽ گهڻو مانائتا ٿيا.

داستان پهريون

گهنگهرڻا گهڻ ڄاڻ، موڙهي مت مهائينين
وڻا گڏجي وير ۾، پڻا منهن مهراڻ
اڳيان پويان ٿا، ويا ويچارن وسري.

ماڪ پڄاين مولهيا، مٿان رات پئي
اُجهڻ لڳين اوليون وڻن ونجهه وهي
ڪلاچيان گهي، گڏهن ڪونه آيو.

ڪالهه ڪلاچيءَ وڻا چٽيون ڪڍي چڱير
پاڻن پيرو نه ڪيو، اڏن ڪي اوير
اهڙي خاصي ڪير، ڪُن ورائي جهلڻي.

ڪالهه ڪلاچيءَ وڻا گهاتو ڪري گهور

مادر ملاحن جا ويٺي سهان سور
مونکي ڪري ملور، اونهين وڻا اوهرِي.

ڏيهائي جن ڏنڀرا مارڻو ڏنڀر موڪ
گهر ۾ گهاتوئن جا ٿا ماريئم ٿوڪ
لڏي وڃان لوڪ، اونهين وڻا اوهرِي.

نڪا بوءِ بازار ۾ نڪا چلڻ چٽ
جتي ڏنڀرن جي اڳي هئي اگهڻ
سي پڙ پستو پٽ، ماڙهو وڃن موٽيا.

اُپي اسڙان اس ۾ جهلڻو ڪُن ڪنار
گهاتو گهر نه آيا وڏي لڳين وار
هيس جني هار، سي موڙي چڙهيا مڪرا.

۱-۲: گهنگهرڻا= گهنگهر ۾ پڻا، وڏي ڏولائي ۾ پيا، وڏي مونجهه ۾ پيا. گهڻ ڄاڻ= گهڻو ڄاڻندڙ، وڏا ڄاڻو. موڙهي= منڌي. مت= ڄاڻ، ڏاهپ، سڃاڻپ. مهائينين= تمام وڏي همت وارن جي، وڏن جنگي بهادرن جي. وڻا گڏجي= وڪوڙجي وڻا، پٽ ٿي ويا. پڻا منهن مهراڻ= مهراڻ جي منهن پيا، درياءَ جي هيٺ سامهون ٿيا. ٿاڻ= ٿاڻا= اهڃاڻ، اٽڪلون، حيل. ۲ مولهيا= پٽڪا، مٿي تي ويڙهيل ڪپڙا. اُجهڻ= جهڪيون ٿيڻ، هيٺيون ٿيڻ. وڻن ونجهه وهي= ونجهه وهي وين. ونجهه لڙهي وين (هيٺ تري ۾ نه لڳا ۽ اونهين پاڻيءَ جي چڪ ۾ هڻن مان ڇڏائجي لڙهي ويا). ڪلاچيان= ڪلاچيءَ کان ۳ چٽيون= مڇي، مارڻ لاءِ ٺاهيل چٽون. چڱير= ڏنڀر، جوڏا جوان. ڪير= ٽولي، جماعت، سنگت، قطار. ۴ ڪري گهور= گهور ڪري، نظر ۾ رکي، جوهر ڪري. ملور= ملول، ڏڪارو. اوهرِي= (پنهنجيون ٻيڙيون) هاڪاري. ۵ ڏنڀرا= ڪڙڙا. موڪ= گهڻا. ٿوڪ= شيون، سامان. ۶ چلڻ چٽ= چلڻ جي چٽ، چلڻ جي تڪي باس. ڏنڀرين جي ڪڙڙي مڇيءَ جي (جيڪا نهايت لذت ۽ قيمتي). اگهڻ= گهڻائي. پڙ= مياڻين وارا ماڳ. ماڙهو= ماڻهو. ۷ اسڙان= اس جو ڪاڙهو سهان. ڪن ڪنار= ڪن جي ڪنار، اونهين گول ڳولائي واري پاڻي جي ڪناري جي ڀر. وار= وير، دير. هار= آهار، آسري. موڙي= ڦيرائي. مڪرا= ٻيڙا.

۸ وارڻو وهڻ وڃن، ڪن سڀاڳين سامهڻان.

۱۳

جان گهڙنداه گهاٽڻا، تان رڇن ڏهو رڱ سڳايون ۽ سڱ، ڪلاچي ڪين ڪري.

۱۴

جئن جُهگا پايين جهول ۾، ايئن نه مرن مڇ سڀر ڌار سَمونڊر جا ڪي راوان رڱج رڇ هي چاڙون ۽ چڇ، اڃان اوڙاه اڳاهون ٿئو.

۱۵

ائين جا لڏو لوڏ، نه ايء پڙ گهاٽوڙن جي ڪن ڪلاچيء ڪوڏ، سڱ نه سٽا ڪڏهين.

۱۶

گها اڳيان، گهاٽو اڳيان، (اي) گهوري نه ڄاڻن جنه پڙ مڇ مرن، سا پڙ اي نه سڱيا.

۸ ٿريون پسان نه تار ۾ جُهگا جاء نه ڪن مادر ملاحن، ماڳ نه ڊويا مڪرا.

۹

مون اڏارڻا مڇڙا، الله گهاٽو آڻ ميان منڌارن سين مونڪي وجهه م ڪاڻ هٿ منهنجي هاڻ، ڦڙ لڏو جن ري.

۱۰

اوري هئا ته آئينا، جيڪس وٽا پري ساڻي سڏ ڪري، ماڳ نهاري موٽڻا.

۱۱

رويو، رڇ نهاريان اڏيون اڇ سندان سڙي ساڄ پيان، ويڙو لوڻ لڳون ڪري.

۱۲

کلي جان ڪيڪاريان تان ساڻي سڱ نه ڪن

۸. ٿريون (ٿر جو جمع) = ڪن ڪاين سان ٻڌل ننڍڙا منهن جيڪي پاڻي تي ترن ۽ جن تي به ٿي ماڻهو ويهي سگهن. ماڳ نه ڊويا = بيهڪ واري هنڌ نه آندا، ڪناري لڳ ڍوڪ تي نه ڍڪايا. ۹. مون اڏارڻا = مون اڏارا ورتا (منهنجي اهڙي سڀير حالت جون مڇڙيون به اڏاريون ورتن). منڌارن (ف: بڻدار = دڪاندار) = دڪاندارن، ڪوٺيدارن. مونڪي وجهه م ڪاڻ = منهنجي ساڻن ڪاڻ م وجهه، مونڪي سندن ڪاٺيارو نه ڪر. هٿ منهنجي = منهنجي ساڻن هٿ ۽ هوڏ، منهنجي هائي ۽ هٿن، منهنجي جند جان. ۱۰. ماڳ نهاري = سندس ماڳ جايون جانچي ڏسي. ۱۱. ساڄ = رڇن جا سامان. لڳون ڪري = ريڪون ڪري. ۱۲. سڱ نه ڪن = مونڪي سڱيڻو ڪري نه پائڻ. وهڻ = پنهنجي چڙهي وارا وهڻ (اٺ، گهوڙا، گڏهه). ڪن سڀاڳين سامهڻان = انهن سامهڻان جيڪي مون کان وڌيڪ سڀاڳيون آهن (جو سندن ور وري آيا آهن). ۱۳. ڏهو = ڏيو. سڳايون = مائٽريون (۽ مهربانيون). ۱۴. جُهگا = رڇ جو هڪ قسم، ست اٺ فوت ڪن، سنهين ست جو، ڪاري جي مڇي مارڻ لاءِ (شاهيندر لڳ سامونڊري ڪناري تي اڃان (آڪٽوبر ۱۹۹۲ع) تائين استعمال ٿئي. پيشگير جيڏو رڇ جنهن کي مهاڻا ٽونين تي رکي پاڻيءَ ۾ اڇلائيندا آهن. جهول = واڙ، ڍنڍ، ڍوري جي هڪ مٿار يعني تانگهي پاڻي وارو پاسو، ٻي جهول يعني جي اونهين پاڻي وارو پاسو. سامونڊري ڪناري ڏانهن وير جڏهن چڙهي وري لهندي تڏهن هيٺاهين ۾ پاڻي ڇڏي ويندي. اهو پاڻي جي تانگهو ته جهول ۽ جي اونهون ته ڪن. سڀر = سڀر، وڏا زوردار. راوا = راڻو رڇ (راڻو. جمع راوا) وڏي ۾ وڏو رڇ، جيڪو سمندر ۾ وجهن ٿا. اڳ رڇ رڱيندا هئا، ته جيئن اڇو واڻيل سٺ وڌيڪ مضبوط ٿئي ۽ پڻ ڏسڻ ۾ سولائي ٿئي. رڱڻ لاءِ گاڙهيرو رنگ، ڪرڙي جي وڻ جي ڏانڊيء مان ڪڍندا هئا. ڪرڙي جو وڻ هن وقت به ڪاري وارن واهڙن جي پيٽن ۾ موجود آهي ۽ خاص طرح مياڻي جي پيلي ۾ گهڻو آهي. چاڙون = تانگهي پاڻيءَ جون چرون، سامونڊري ڍورن جون پوچڙيون جتي ٿورو پاڻي ٿئي، ڪسيون. چڇ = درياءَ جي اڳين پيٽ جا پاڻي سان ڀريل پاڻا جيڪي ڊيگهه ۾ گهڻا ۽ ويڪر ۾ ٿورا. اڳ ڪٿان درياءَ وڙهو پئي، پر پوءِ جڏهن وهڪرو مٽايائين ته اڳين وهڪ وارن ڪن اونهن پاڻن ۾ اونهون پاڻي سدائين لاءِ بيهي ويو. مثلاً شاه بندر تعلقي ۾ ”چچ جهان خان لغاري“ جيڪو فرلانگ ڪن ويڪرو ۽ ڏيڍ ميل کن ڊگهو، پر گهڻو اونهون جنهن ۾ پاڻي سدائين ڀريو بيٺو آهي. ۱۵. ڪن ڪلاچيء = ڪلاچيءَ جي ڪن وٽ. ڪوڏ = ڪوڏ مان، خوشيءَ مان. ۱۶. گها = گهاٽو، گهاٽا، گهاوا (واحد. گهاٽو) = وڏا رڇ. گهوڙو = مڇي مارڻ لاءِ پاڻيءَ ۾ گهور ڪرڻ، هل چل ڪرڻ. گهوري نه ڄاڻن = پاڻيءَ ۾ مڇي مارڻ جو ڍنگ نه ڄاڻن.

جا تو ڏني اچ، تنه پاڻيءَ پنا ڏينھڙا.

۴

جان واھڙ ۾ وَه، تان ٿون مڇ نه موٽو
ڪائي ۾ ڪوه ڪرين پوءِ موٽڻ جو پھ
سر مٿي ٿو سھ، مھميزون ملاح جيون.

۵

تان تون مڇ نه موٽو جان جر ھڙو سير
اڏا منڊي ڪير، گھٽ به جھليئي گھائونين.

۶

جان جر ھڙو جال، تان ٿون مڇ نه موٽو
پوئتي اچ ڪ ڪال، ساڻيون سانگن ۾.

۷

ڪنڍي ڪلين وڃ ۾ جڏھن ھڻي جن
مونڪي مون پرين، ڪڍڻ جي ڪا ڪئي.

۸

ڪنڍي ڪلين وڃ ۾ جڏھن ھڻائون
موت نه ماريائون، ڏور ڏيئي وٽا ڏک جي.

۱۷

گھوريندھين گھور پٽا، اگھور گھوريائون
مانگر ماريائون، ملاحن منھ سٽا.

وائي

گھاتوٽڙا ادا،

متان ائين رڃ وڃائو

گھوري ماري گھائون، رڃن رنگ ڊجا
مھندان ان ملڪ جو، ائين ڪو ڊرپ ڪجا
ڪري صلاح سيد چئي، اونهين اھريجا

داستان پيو

۱

متو آھين مڇ، ٿلهو ٿو ٿونا ھڻين!
جا تو ڏني اچ، تنه پاڻيءَ پنا ڏينھڙا.

۲

ٿلهو ٿو ٿونا ھڻين، متو آھين مڇ
باب تنھنجي رڃ، لکڻا لوح قلم ۾.

۳

جئن تون ھڏ نه موٽو، پلو پلو مڇ

۱۷. گھوريندھين= مڇيءَ جي گھور شروع ڪرڻ سان ٿي. گھور پٽا= وڏي گھور ۾ وڃي پيا، مڇي ماريندي پري وڃي پيا. اگھور= اھڙي ڏکي جاءِ جتي گھور ڪرڻ نہایت ئي مشڪل هجي، پاڻيءَ جي وڏي اچل ۽ اٿل پتل هجي. اگھور گھوريائون= نہایت ئي مشڪل ماڳ تي وڃي مار ڪيائون. مانگر= مانگر مڇ، ماڻهو کائيندڙ وڏو منگر (واکين) پيا انهيءَ جنس جا منگرا. وائي. گھوري (گھورڻ) مڇي جو شڪار ڪرڻ، مڇيءَ کي جانچڻ ۽ ڳولڻ. پاڻيءَ ۾ هلي مڇي کي ڳولي جانچي. ملڪ= سمندر ۽ ان جو وڏيون ويرون ۽ وڏا مڇ. اھريجا= اھرجو، پيڙيون هاڪارجو، پيڙيون اڳتي ڪاهجو. د-۲: ۱. ٿونا ھڻين= منھن سان زورائڻا ڏک ھڻين. اچ= پاڻيءَ جي گھڻي اچڻ. پنا= اچي پورا ٿيا، ڇاڻ ته ختم ٿيا. ۲. باب تنھنجي= تنھنجي باب ۾، تنھنجي باري ۾. رڃ= وڏا ڇاڙ (جنھن ۾ تون ڦاسڻ وارو آھين). لکڻا لوح قلم= ازل کان وٺي لکيل آھن. ۳. ھڏ= موراھين، بالڪل، بنھ. پلو پلو= تنبيھي نڌائي فقرو: ”پلو ٿيو! پلو ٿيو.“ (= پر ان جي سزا ملندي، اھڙو ڪم ڪرڻ نه ڪيندو هو). ۴. واھڙ= ھت معنيٰ سمند جو واھڙ، ڪناري لڳ نديءَ جي چوڙ وارو ڪو درياءُ. وَه= پاڻيءَ جي وهڪ ۽ پلٽ. ڪائي ۾= لاٽ ۾ (ڪائو= وير جي لھڻ سان پاڻيءَ جو لھي وڃڻ، پاڻيءَ جي لاٽ). مھميزون= سختيون، مارون، مٿي ۾ سوئي لڳڻ واريون سيڪتون. ۵. جر= درياءُ ۽ واھ، واھڙ جو وھندڙ پاڻي. جر ھڙو سير= پاڻي سير ڪري پئي وڙھو (واھ، واھڙ، درياءُ ۾ گھڻو پاڻي هو) اڏا منڊي رڃ= اڏا رڃ اڏي ان جا ڪلا ٽوڪي مضبوط ڪري ڇڏيا اٿن. گھٽ= لوڳها، مڇي جي پڇڻ جون واٽون. ۶. ساڻيون= چار. سانگن ۾= (درياءُ جي) ڦاٽن ۽ واھڙن (جتي تون ڦرين ٿو). ۷. ڪنڍي= گھيردار گولاھين ۽ مضبوط لوهي ڏانڊي مڇي ڦاسڻ لاءِ هڪ پاسي ڏور پٽل ۽ ٻيو پاسو گولاھون هيٺ وريل لوهي ڪنڊو. ۸. ڪليون= مڇيءَ جي منھن واري پاسي مٿان ڪنھڙ هيٺيان ڪليون جن مان مڇي ساه ڪئي. موت نه ماريائون= ائين نه ماريائون جئن مري وڃان (پر مٿي واري حالت ۾ ڇڏيائون). ڏور= ڊگھو ويٺل سڳو جنھن جي چوٽيءَ ۾ ڪنڍي لڳل ھوندي آھي.

۱۸ پڪلڻا پوڻن، دلڻ گڏو ڏوڙ ۾
راتيان رُج رهن، ڏينهان ڏورن ڏونگرين.

۱۹ پڪلڻا پوڻن، دلڻ گڏو ڏوڙ ۾
گالهيون گهلي لوڪ سين پندر پئي نه ڪن
ڪا مل آهي تن، مون پريان جي گالهري.

۲۰ خوفان ڪاهوڙين، ڳوڙهو سُڪي نه ڳل تان
حُزن ڏينه حُشر جو توڙان لڻو نه تن
ڪيائون، ڪي ڪن، آڇڪو آخري جو.

وائي

وسائيندڙي مينه، مان ملان ڪي سڄڻين
اڪين اڪر لائيا، ڪر مندائتا مينه
مونڪي پرين ميڙئين، روجهڙيون ميڙئين مينه
مادر موتي نه وهان، مون پريان سين نينه
مِلندي پرينءَ ڪي راتيون ڏوري ڏينه.

داستان پيو

۱ گنجي ڏونگر گام جو، پڻو جن پرو

چڏي ڪيٽ ڪرو، لوچي لاهوتي ٿيا.

۲ گنجي ڏونگر گام جي پيئي جن پرڪ
واري سي ورق، لوچي لاهوتي ٿيا.

۳ گنجي ڏونگر گام جي پيئي جن پئي
چڏي بندر گهڻي، لوچي لاهوتي ٿيا.

۴ جني پيئي بو، گنجي ڏونگر گام جي
ڏوري سائي جو، لوچي لاهوتي ٿيا.

۵ گنجي ڏونگر گام جي پيئي جني باس
چڏي سي لباس، لوچي لاهوتي ٿيا.

۶ گنجي ڏونگر گام جي پيئي جني سڌ
سي بي چڏي ٻڌ، لوچي لاهوتي ٿيا.

۷ گنجي ڏونگر گام جي پيئي جن پرو
چڏي سي ضرور، لوچي لاهوتي ٿيا.

۱۸. پڪلڻا، پڪوليا= مٽيءَ ۾ پيوت ٿيا. پوڻن= هٿ هٿ هلن. دلڻ= لباس. رُج= بيابان جنهن ۾ مٿان توڙي هيٺ زمين ۾ پاڻي ڪونهي (اڀرندي ناري جي پريان سانگهڙ ضلعي جي اتر- اوڀر کان وٺي خيرپور ضلعي منجهان ويندي روهڙي تعلقي جي اڀرندين حد تائين، ۽ اڳتي ڪٿي وڌي ۽ ڪٿي گهٽ ويڪر واري) ايراضي جنهن ۾ پاڻي ڪونهي ۽ جنهن کي مقامي سنڌي اصطلاح ۾ 'رُج' (رُج جي زير سان) سڏجي. هي 'رُج' پاڻي جي پاڇي واري 'رُج' يا سراب کان الڳ آهي. ڏورن ڏونگرين= ڏونگر ۾ ڏورن، پهڙ ۾ ڌڻ ڳولڻ ۽ چونڊڻ. ۱۹. پندر پئي= ظاهر ٿي، ڳلي. ڪا مل آهي تن= تن وٽ ڪا آهي. ۲۰. خوفان= پنهنجن عيبن، ڪڇاين ۽ گناهن جي سزا جي خوف کان. حزن= دائمي گريو، دائمي ڏک. ڏينه حشر= جزا ۽ سزا جو ڏينهن. ڪي ڪن= ڪي ڪجهه ڪن پيا. آڇڪو= (عربي. آذوقه) ثمر، توشو. آخري جو= آخرت جو. ۲-۵: ۱. گنجو ڏونگر= گنجو ٽڪر جيڪو حيدرآباد شهر جي ڏکڻ کان شروع ٿي گهڻو اڳتي سعيد پور تائين وڃي ٿو. 'سعيد پور' سڏجي ٿي 'سعيد پور ٽڪر واري'. گنجي ڏونگر گام جو= گنجي ڏونگر جي گام جو، ڳوٺ يا بستي جو پڻو جن پرو= جن کي ڏس پيو (انهيءَ گام جو، انهيءَ ڳوٺ جو. جتي وڏي نظر وارا وڏا درويش رهندڙ هئا). ڪيٽ= پني. ڪرو= گڏ ڪري رکيل پنيءَ جي پيدائش، ميڙي هڪ جاءِ ڪيل نفعي واري اپت. لوچي= وڏي محنت ۽ وڏو ڪشالو ڪري. ۲. واري سي ورق= سي ورق واري، اهي پنا اٿلائي، اڳيان خيال مٽائي. ۳. پئي= ڌڙ، مٽي (جيڪي گنجي ڏونگر گام ۾ ويا ۽ انهن کي الهي قرب جي ذري جيتري به ورڇ ملي). ۴. جني پيئي بو= جن کي خوشبوءِ آئي. سائي جو= اهائي جو، ساڳي پيئي (گنجي ڏونگر گام واري). ۵. باس= بو، ڪا ٿوري خبر، ڪڙڪ. لباس= پوشاڪون، ويس وڳا. ۶. ٻڌ= ڄاڻ. ۷. ضرور (جمع)= ذاتي ضروري ڪر، پنهنجيون ضروري ڳالهيون.

۸ گنجو ڏونگر گام، پيهي جن پروڙو
ڪري تن تمام، لوچي لاهوتي ٿيا.

۹ پيهي چپر پَس، گنجي ڏونگر گام جو
توڪي ڏيندا ڏس، ڏوٽي آهين ڏيهه ۾.

۱۰ گنجي ڏونگر گام ۾ ڪهڙو اٿئي ڪام
پَسو تنه پهاڙ ڪي اچي نه آرام
متان ڏونگر ڏورئين اجهي جيئن عوام
هوڻ ڪر حرام، ڪام نه ڪاهوڙي ٿين.

۱۱ گنجي ۾ گن گهڻا، پير پروڙي پاء
ڪاهوڙي ڪڙ وٺا نڪا اوڏي ماء
جني ڏني جاء، ٿني موٽڻ ميهڙو.

۱۲ ڪاهوڙين ڪڙي، ساجهر ٻڌا سندر

ڏوريندي ۾ ڏونگرين ڪٿائون پاڻ پٽي
ڏکن ڏيل هڻي، چيه لڏائون چپرین.

۱۳ اٿو اٿو گن، هلو هلون ڏٺ ڪي
پاڻي پوڙين ۾ ڪنڌر سِر ڪلهن
ڏوران ڏور سجن، ويئي وهامي راتڙي.

۱۴ ويئون پڻ پٽي، ڪيرون ڪاهوڙين جيون
آءُ تن ڏوٽيڙن ڪي پڇان ڪير پهي
رجن رات رهي، جني ڏونگر ڏوريا.

۱۵ جي ڪو ڏٺ ڪري، ته ڏونگر ڏورڻ ڏاڳرو
چپر ڪونه ڏي، سوکڙيون ستن ڪي.

۱۶ ڪجڻا ڪاهوڙي، پسي پورهت ويسرا:
ڏوٽيڙا ڏوڙي، وڳ ورايو پنڌ جي.

۸. پيهي = ٽڪر ۾ اندر وڃي. ڪري تن تمام = پنهنجو جسر ڳاري، پنهنجو پاڻ (ڪي حيرت ۾) پورو ڪري. لوچي = گهڻو فڪر ڪري، گهڻو سوچي ويڃاري. ۹. ڏوٽي = ڏٺ ڏورڻ وارا، ڏٺ ڏورڻ وارا، ڏٺ چوندڻ وارا. ۱۰. ڪام = ڪم. 'اڃهي جيئن عوام' = 'تون عامي ماڻهن وانگر اڃهي' (ڏونگر نه ڏورجانءِ)، 'جيئن عوام پيو اڃايو اڃهي'، پيا اجهن (تن تون متان ڏونگر (تن تون متان ڏونگر ڏورين). هوڻ = هستي، هوڏ، هٿ. ڪام = پُر، جُل، سَر. ۱۱. پير پائڻ = گهڙڻ، اندر وڃڻ. گن = اوصاف، فائدا. ڪڙ وٺا = سڌا سلامت وٺا. ماء = وسڻ، بستي. ۱۲. ڪاهوڙي = ڪاهو يا ڪهو (هون) جون پاڙون کڻيندڙ لوهو اوزار) ڪلهي تي ڪٽندڙ ۽ ڏٺ ڳوليندڙ ۽ گڏ ڪندڙ. ڪاهوڙين ڪڙي = ڏٺ وارو سامان ڪڙي، سندر ٻڌڻ وارو ڪپڙو ڪڙي. ساجهر = صبح جو سويل. پاڻ پٽي ڪٿائون = پاڻ ڪي مٽي ۽ مير سان پري ڇڏيائون، پاڻ ڪي مٽي ڪري ڇڏيائون. ڏيل هڻي = پنهنجو جسر ۽ بت هڻي. چيه لڏائون چپرین = ٽڪرن جي آخري حد وڃي ڏٺائون. ۱۳. اٿيو اٿيو ڪن = صبح سويل اٿي اها وائي ڪن ته "اٿو اٿو هلو هلو ڏٺ ڪي". پوڙين ۾ = پوڙيو (واحد)، پوڙيا (جمع) = پتل يا پٽي ڌاتو، جو ٿانءُ پاڻي لاءِ، جنهن جي مٿان ڪپڙو سبيل (مارواڙ ۾ 'پوڙيو') ڪنڌر - انگڙو، جنهن سان وڻ (ڄار، ڪڙو، پير، ڪنڊي وغيره) ڪي هيٺ نڪائي، ڏٺ (پيرون، ڏئونرا، پڪا، پير، سگر) چوندين. ڏوران ڏور سجن = (ويا ته هلندا ويا جو سندن) ڏس پتا جئن پوءِ تن پري پيا سجن. ۱۴. پڻ پٽي = پڻ جبل ۾ لنگهي ويون. ڪيرون = قطارون (لفظي معنيٰ پُريون، پيڙهيون). ڪير پهي = ڪهڙو ايندڙ واهڙو، ڪهڙو قاصد. ۱۵. ڏٺ ڪري = ڏٺ ڏوري، ڏٺ ميڙي. ڏونگر ڏورڻ ڏاڳرو = ڏونگر ڏورڻ وڏو ڏاڳرو آهي. چپر = جبل، پهاڙ. سوکڙيون = سوغاتون. ستن ڪي = جيڪي ستا پيا آهن (۽ ڏاڳرو نٿا ڪن). ۱۶. ڪجڻا = ماندا ٿيا، خفي ٿيا، ورچي ويا. ويسرا = بنا ڪنهن ڪم جي، واندا ۽ بنا ڪنهن اوسيڙي جي. ٻي ست چڻ ڪاهوڙين جي زباني ڏوٽي پورهيتن ڪي چيل آهي ته: اي ڏٺ جو پورهيو ڪندڙ! اوهان ڏوڙي وڳ وڌايو، پيهي وڳ وڌايو.

۱۷

ڪاهوڙي ڪجن، ڀسي پورهت ويسرا
سي ڏوٽيڙا ڏور ٿئا رجن جي رهن
ڪا مل آهي تن، مون پريان جي ڳالهڙي.

۱۸

سڪئا سينه گهمڻ، جتي پير نه پگڙين
تتي ڪاهوڙين، ور ڏيئي وڻ چوندڻا.

۱۹

ڏٺ گهڻان ئي ڪن، ان اوراهين پنڌ جو
سندا ڪاهوڙين، پري سجن پيچرا.

۲۰

جت نه پڪي پير، تن ٽمڪي باهڙي
پيو ٻاريندو ڪير، ڪاهوڙڪي ڪير ري.

۲۱

هو ڏوٽي هو ڏينه، هو ڏونگر هو لڪيون
ڪنه جنه لڏا نيه، جئن پٽا لوسن لڳ ۾.

۲۲

ڏونگرين ڏسجن، اڄ به رهيون ان جيون

ڏوٽيڙا ڏٺ ڪي آرهان اڄن
خيما ڪاهوڙين، اڄ نه اٿي پيڙين.
۲۳

ڪ ڪي ڪاهوڙي، چپر ۾ سڏ ٿيو
اڳي تي سئي، اٿي سنڌي ڳالهڙي.
۲۴

ڏونگر نه ڏوٽي، ڏونگر سڄو ري ڏوٽين
پڇان پرو ٿي، ڪ ڏوٽي ڏٺ اچڻا!

وائي

آءُ جيهائي جات، ٿون پاڻ سڃاڻج سڀرين
اويون آريءَ ڄام جيون پريان سڃاڻي رات
پانهي چوڻر ٻاجه سين، نه ڪر لڏير ذات
تان ڪين ڏونگر ڏورين، جان نه وهامي رات

داستان تريو

۱

ويجهو وانءَ م واٽ ڪي، ڪهڇ ڏونه ڪواٽ
اڄهي منجهان آڻ، اويسي ٿي آءُ ٿون.

۱۷. ڪجن = ڪجن پيا، ورچن پيا، ماندا پيا ٿين. هيءَ ست (ڪاهوڙين جي زباني) انهن پورهيتن لاءِ چيل آهي جيڪي واند
۽ ويسرا وينا آهن، تن کي ڏسي هو انهن ڏوٽيڙن کي ياد ٿا ڪن جيڪي ڏوراهين پنڌ تي رجن ۾ رهي پيا ڪشالا ڪن ۽
ڏٺ ڏورين. رجن = رجن ۾. رڄ (ر جي زير سان) = اهو بياباني علائقو جنهن جي زمين ۾ هيٺ گهڙي اونهائي تائين به
پاڻي نه هجي. تن مل = تن وٽ. سڄي ست جي معنيٰ = تن وٽ، منهنجي پرين جي ڪا ڳالهڙي آهي. ۱۸. سڪئا = ڏنا، ڊچ ۾.
سينه = شينهن. پڪڙين = پڪين جو. ور ڏيئي = گهمرا ڪري، ڦيرا ڏيئي. وڻ چوندڻا = وڻن مان ڏٺ چوندڻو (مثلاً ڪپڙن مان
پيرون ۽ ڪنڊين مان سگر). ۱۹. ڏٺ ڪن = ڏٺ ڏورن، ڏٺ ڳولي هٿ ڪن. پيچرا = جهنگ جا گس. ۲۰. پڪي پير = پڪي
جو پيرو. ٽمڪي = چمڪي. ڪاهوڙڪي = ڪاهوڙين جي. ڪير = قطار، لائڊ (جماعت، ٽولي). ۲۱. هو ڏوٽي هو ڏينهن = ڏٺ
ڏوريندڙ ڏوٽي، اڄ به ساڳيءَ طرح جئن اڳ هئا. هو ڏونگر هو لڪيون = سندن ماڳ ساڳيا، ڏونگر ۽ لڪ لانگها ساڳيا.
لڏا = لڪيا. ڪنه جنه لڏا نيه = ڪنهن اهڙي عشق ٻڌا، ڪنهن اهڙي قرب ۾ قابو ٿيا. پٽا = پيا. لوسن = لهسن، لهسجن،
لوساڻجن. لڳ = لڪ، سخت گرم هوا. ۲۲. رهيون = رهيل شيون، ڇڏيل شيون. آرهان = آرهڙ يا آرهڙ کان وٺي، آرهڙ جي
مند جي شروع کان وٺي. خيما = لفظي معنيٰ 'طنبو' (هت اصطلاح معنيٰ ۾ 'غريبانيون رانتيون'). ۲۳. ڪ ڪي = شايد
ڪي. چپر ۾ سڏ ٿيو = چپر ۾ سڏ وارو آواز ٿيو: شايد ڪي ڪاهوڙي اتي آهن. ٿي سئي = سئي ٿي وئي، ٻڌي ٿي وئي،
ٻڌڻ ۾ ٿي آئي. ۲۴. پرو = پتو، ڏس. ڪ = پلا، ممڪن آهي جو. ڏٺ اچڻا = ڏٺ لاءِ اچڻا (آهن). وائي. جيهائي = جيڪا به،
جيهي تيهي. جات = ذات. پاڻ سڃاڻج = پنهنجو پاڻ سڃاڻج، ڪرم ڪج. اويون = چر جون سانداريون جن ۾ پاڻي پري
اچي. ته ڪر لڏير ذات = ته هوند مون ذات لڏي، ته جيڪر مون کي ذات ملي وئي. د-۳: ۱. ڪهڇ = هلج. ڪواٽ = ڪريل
وات، منجهيل وات. اڄهي = ڙلي ڀلي. آت = اوات = اچائي وات، ڏکي وات. اويسي ٿي = اويسي منزل سان، تصوف جي
اويسي طريقي وارو درويش. (اويسي طريقو = غائبانه محبت ۽ صداقت رکڻ، بنا ملڻ ڏسڻ پسنڌ جي ڪنهن ۾ ويساه
رکڻ (جڏهن اويس قرني ايمان آندو هو الله جي نبي حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم تي).

آني کي آئون، هير ڏسي آئيو.

۶

ڏوري ڏوري ڏيه، ماءُ کاھوڙي آئيا
مين پيرين ڪيه، ڪه ڄاڻان ڪنه پار جي.

۷

کاھوڙين ڳرا، سوڌي خبر پڪيان
سوجهي جن ڪيا، مٽي انگهن انھرا.

۸

جھنگل هليا سي نه ٿيا، راه هليا ڦرجن
اوجھڙ سي نه پون، جني بيئي ڇڏيون.

۹

جھنگ ڪامي پٺ ٿو، پڳي چوران لڪ
سيڪڙو ۽ سڪ، بيئي گڏا پاڻ ۾.

۱۰

جھنگ ڪامي پٺ ٿو، لٽي چوران لڪ
ويئي وڃودان نڪري جي، ڪا ڏڙي ڊڪ
هيڪ سڄڻ پي سڪ، بيئي پھنا پاڻ ۾.

۲
سونھپ ۾ سڀ گھڻا، منجھڻ ماڪي هو
پرو تنھين پوء، جو اجهي پئي اُن تان.

۳

اجھي پٽا اوات ۾، واٽ وڃائي جن
ڪرندان ڪين پروڙن، رند نه سي رڙھن
بيئي ڌار ڏيون ڪڻو، پيرت تان نه پڇن
دور پريان لٽي ڌار ٿو ويچارا وڃن
خبر کاھوڙين، آهي لڪ لاهوت جي.

۴

ڏوري ڏسي ڏونگرين واٽ وڃائي جن
او بصير برن ۾ انڌا ٿو ائين
ڪن آڏيون تاريون، گنگن جيئن گھمن
فراقي فرمان جو آهي بر ٻوڙن
لگا ٿا لطيف چئي، ستا پٽا سڪن
گيت کاھوڙين، آھ اتي پي نه لھي.

۵

گپريان پري ٿا، ابڙي ٻڌائون

۲. سونھپ= واقفيت. سڀ= لفظي معنيٰ 'نانگ'، اصطلاحي معنيٰ ڊپ ۽ خطرا. منجھڻ= منجهي وڃڻ (گس تان). ماڪي هو= ماڪي آهي، ماڪي ٿيو پوي، وڏي فائدي وارو ٿئي. پرو= پتو، خبر. اجهي= منجهي، رلي ٿي. ۳. اجهي= گولي گولي، ڌڪا ٿاڀا کائي، رلي ٿي. اوات= ڪريل واٽ، جيڪا واٽ ٿي ناهي. ڪين= ڪين ڪجهه. رند= پيچرو، گس. ڪرند= ڪريل پيچرو، ڪريل گس. بيئي ڌار= بيئي جهان، هيءُ جهان ۽ هو جهان. ديون ڪڻو= ٻاري. پيرت= پير. واٽ، سنھون پيچرو. دور= پري، عام ماڻھن کان پري. لڪ= ٿورڙي، ڪا ڪجهه. ڪا رتي، ذري جيتري. ۴. ڏوري ڏسي ڏونگرين= جن ڏونگر ڏوري ڏسي ڇڏيا آهن (جن کي جبلن جي ذري پرزي جي خبر آهي). بصير= اهي اندر جي اکين وارا. ائين= بيھن، هلن. فراقي فرمان جو= فراق واري حڪم جو (جڏهن روح مالڪ کان جدا ٿيا ۽ انسانن ۾ آيا). بر= زور، ڏڍ. لگا= اڳها، بيمار. گيت= اٿڻ، گھڻي. آھ= دانھن. (هن بيت ۾، مجموعي طور سان، معنيٰ وارو مرڪزي نقطو اهو آهي ته جيڪي ڪمال واري درجي تي پهچي چڪا آهن، سي عام ماڻھن جي حواسن واري ظاهري ڄاڻ توڙي سرت صحت ۽ سلامتي واري ضرورت جا محتاج ناهن. هو ظاهر ۾ نابين آهن ته به اندروني طور 'بصير' (ڏسڻ پسڻ وارا) آهن. جي هو لڳائي ۾ ستا پيا آهن ته به الاهي سڪ ۾ سڃاڻ آهن. انهن کاھوڙين تي اهڙي حالت ۾ به حق جي سڪ ۽ ياد تازي آهي ۽ هو انهيءَ اٿڻ ۽ اوسيڙي ۾ آهن). گيت= اوسيڙو، فڪر. آھ= سڪ ۽ فراق واري دانھن. ۵. گپري= اها واٽ جتي پير ٿي نه لڳي، پير وڃائيندڙ واٽ، منجهائيندڙ واٽ. ابڙي= جيڪا ڪنھن نه ٻڌي، اڻ-ٻڌل. ابڙي ٻڌائون= اڻ ٻڌل کي ٻڌائون، نامعلوم کي معلوم ڪيائون. هير= هن وير، هاڻي، ڪازو. ۶. ڏوري ڏوري= گولي گولي. ڏيه (جمع)= ڪيئي ڏيه، ڪيئي پيڻيون. ماءُ= جاء، ماڳ، پنهنجي ماڳ. مين= باھمت مردن، جوان مڙسن. ڪيه= دز، مٽي. ۷. ڳرا= وٽان، انهن کي سوڌي= سڄي سربستي خبر پڪيان= پڪين جي خبر، پڪين بابت ڄاڻ. سوجهي= جانچي، ڏسي سمجهي. انگهن مٽي= (وٽن، ڌارن، ٿارن جي) چوٽين تي. انھرا= اکيرا، وانھرا. ۸. جھنگل هليا= جھنگل ۾ هليا، واٽ ڇڏي جھنگ ۾ هليا. پٽا ٿيا. راه هليا= واٽ وٺي هليا، واٽ وٺي هلڻ وارا، گس سان هلڻ وارا. ڦرجن= (ڦورن هٿان) ڦرجي وڃن. اوجھڙ= ڏنگي ڏکي اوات. بيئي= پئي طمعون، هن جهان جي ۽ هن جهان جي. ۱۰. ڏڙي ڊڪ= ننڍڙا ڌڙا، رندڪون اٿڪون. پھنا= پرتا، راضي ٿيا، هڪ ٿيا.

۱۵

سانڀر ٻڌي بيٺ، جڻي ڏونگر ڏورئا
تن ڪاهوڙين ڪه هيٺ، وڃي پاسا ڪوڙئا.

وائي-۱

سياڪو سيٺان، پوري تو پاڻ سُڃاڻي نه ڪئو
هُوند نه پيڻين هيٺري، وڻين جي سيٺان
مونڻو ماڳ ٻهارين، ڪهڙي مُنڊ ڪيٺان.

وائي-۲

جاڳي اڳڙين، ڪوه اوجاڳو نه ڪئو
اڳڙيون پرين ڪي ٿه ٿه ڪيو ٿمن
جي سنجهيئي سٽيون سي مرُ سور سَهَن
ئون اناسي اوجهرين، هوءَ ٿا هوٽ هلن.

۱۱

جهنگ ڪامي پٺ ٿئو، ڪيڙن موريو گاه
جڻي پاس الله، ٿئ نه اچي تن ڪي.

۱۲

جهنگل آهيڙين ڪي، پٺ ڪئو روءِ:
”نه ڪتا نه ڪوڙ ڪيون!“ چڙهيو ايو چوءِ
”هاڻي هِنهان پوءِ، لڳي لُونو نه ٿيان.“

۱۳

جهنگل آهيڙين ڪي پٺ ڪئو رُوندو
”نه ڪتا نه ڪوڙ ڪيون!“ چڙهيو ٿيو چُوندو
هڏهن نه هُوندو، اِنهان پوءِ عَالَمَ ۾.

۱۴

ڪتا نه ڪوڪار، نه سي سڌ شڪارين
پٽيو گڏي پار، جهنگل آهيڙين ڪي.

۱۱. ڪيڙن = ڪيڙين ۾، پٽن وارين پيڻين ۾. موريو = اُپريو، پيدا ٿيو. ۱۲. آهيڙين ڪي = شڪارين ڪي. پٺ = وڏي آواز وارو روڄ راڙو. ”نه ڪتا نه ڪوڙ ڪيون“ = اڄ هت نڪي ڪتا آهن ته نڪي ڪوڙ ڪيون. (ڪوڙ ڪي = ڪاٺ ۽ لوه مان جوڙيل هڪ ٿل ۽ اٽڪل جيڪا جانورن جي اچڻ وڃڻ واري واٽ تي زمين ۾ لڪائي پورجي، ۽ جڏهن جهنگ جو جانور ان ڪي لتاڙي يا ان ۾ ڦاسايل شيءِ ڪي ڪاٺ لاءِ چڪي ته جانور جو عضوو ان ۾ ڦاسي سوگهو ٿي وڃي.) لڳي = باهه لڳي، لڳل باهه سببان، لُونو = سڙيو، بي پٽيو. ۱۳. چڙهيو ٿيو = سامهون ايو ٿيو. چُوندو = هڏهن = هرگز، مور، بالڪل. اِنهان پوءِ = انهن کان پوءِ، جيڪي شڪاري ايندا هئا تن کان پوءِ. ۱۵. سانڀر = سوڀر، سانڀر سان، پڪي ارادي سان. ٻڌي بيٺ = بيٺ ٻڌي، سندرو ٻڌي. ڪه هيٺ = زمين هيٺ. وڃي پاسا ڪوڙئا = وڃي سٽا، دفن ٿيا. وائي-۱. سياڪو = سڱ، ماڻهي. سيٺان = ساڻن، انهن سان. پوري = اي اوڳي! هوند نه پيڻين هيٺري = هوند هيٺري خفي ۽ ڪشالي ۾ نه پيڻين ها. سيٺان = ساڻن، انهن سان. ڪيٺان = سندن واسطي. انهن لاءِ وائي-۲. ته ته ڪيو = (ڳوڙها ڳاڙيندي) ڪرندڙ ڳوڙهن جا وڏن ڦڙن وارا ”ته ته“ آواز ڪيو اڪيون پيون ٿمن. اناسي = بي- ٺڪي (بنا ٺڪ جي)، بي اثر. اوجهرين = ننڊ ۾ جهوٽا ڪاٺين.

سُر ڪاپائتي

هن سُر جو تعلق آڻڻ ۾ ڪٿڻ جي پيشي ۽ پورهيو سان آهي. اهو پيشو ۽ پورهيو جيتوڻيڪ هاڻي باقي نه رهيو آهي، پر پورهيو ۽ محنت جي ضرورت ۽ اخلاقي اهميت قائم آهي. اڳ، پورهيت مايون آڻڻ ۾ گڏ ويهي پنهنجن چرخن تي ڪٽينديون هيون. انهن کي صلاح ته: ڪٿڻ واري جيڪڏهن ماهر آهي ته به پنهنجي مهارت تي هوڏ هٿ نه ڪري پر نياز ۽ نئڙت سان نباهي. ڪٿڻو آهي ته ڏيان سان ڪٿڻو آهي، وقت وڃائڻو ناهي ۽ پورهيو ۾ مشغول رهڻو آهي. محنت سان سنهڙو سڦرو سٺ ڪٿڻو آهي ڇاڪاڻ جو صاف سهڻو ڪٽيل سٺ پارڪن کي پسند ايندو ۽ وڏي اگهه ۾ وڪامندو. اعليٰ فڪر جي لحاظ سان، جن جو پيشي ۽ پورهيو سان پيار آهي تن کي سدائين قرار آهي. پورهيو ڪندي جن جي پنهنجي رڳ سان رهاڻ آهي سي ڪنهن ٻئي جون ڪاٺياريون ۽ محتاج ناهن. هنن هٿ ۽ هٿڻ جو وڻ ٿي وڏي ڇڏيو. سنهون ڪٽيائون، پڙا پڳائون ۽ پنهنجو سڦرو سٺ ماڻڪن تي مٽيائون. پر اي ڏٺي منهنجا! جيڪي ويچار يون ٿلهو ٿيون ڪٽين تن کي به ته ڪو ٿيلهي نه ڪڍي!

داستان پهريون

ٽوڻي ٿون ڪاتار، چر هيگلي پيرين
ڏني ڪا ڏٺار، صراف ٿنهنجي سٺ ۾.

جني پيرڻو هيگلي ٽني ميڙڻو ماءُ
ٽنڊ اهڙي ساء، مون آڻڻ هڏ نه اجهي.

جان ڪٽين ٿان ڪٽ، هيءَ هڏ وهائي
ڪاپائتي سڀڪا ڪٽي سڀبائي
ڄانتو جن ڄاڻي، ٿن هٿان پهي نه ڇڏي.

هيءَ هڏ وهائي، جان ڪٽينءَ تان ڪٽ

ڪو پنهنجي عيد کي، پيري ڪڇ پڙت
مٿان روئين رت، صبح وچ سرتين.

ڪٽڻ جي ڪاڻ ڪرين، سٽي ساهين هڏ
صبح اينديئي اوچتي، عيد اگهاڙن گڏ
جت سرتيون ڪنديون سٺ، اٺ ڪنديءَ سينگار کي.

پائي ڏور آرڻ ۾ ڪٽين نه ڪوڙي
ونهانءَ جي واڏائين پوڻي سنڀوڙي
مٽي جنه موڙي، سا ڪٽن ويهي ويسري!

نه ڪين ڪٽوءَ ڪال، اڄ پڻ اجهڻ کي مڙين

د-۱. ڪاتار= قابل ڪٽڻ واري، ڪٽڻ ۾ ماهر. هيگلي= اڪيلي. پيرين= چرخو هلائين، ڪٽين. ڏٺار= گهٽندي، پڙي (اصطلاح طور 'بدبختي'. ڪنهن جو بخت ٿئي ته چوندا: هن جي گهر ۾ ڏٺار آهي). صراف= سون چاندي پرڪيندڙ، سٺ پرڪيندڙ ۽ ڏيندڙ، سٺ جي ڏيتي لپي ڪندڙ پارڪو. ۲. پيرڻو= ڦيرڻو (چرخو). اهڙي ساء= اهڙي ذوق سان، اهڙي نموني سان، جن اڪيلو ويهي ڪٽيو (جن ٻين کي ڏيکارڻ بدران اڪيلو ويهي الله سان اوريو عبادت ڪئي تن ئي ڪٽڻو حاصل ڪيو). مون کي انهيءَ نموني آڻڻ ۾ (ٻين سان گڏ ويهي) تند ڪٽڻ ئي نٿي اڪلي. ۳. هيءَ هڏ وهائي= هيءَ ويل به ڇڻ وئي، هيءَ رات ته وهائي (ڪمن وارن ڏينهن ۾ رات جو ڏيئو ٻاري ويهي ڪٽينديون هيون، ان جي شاهدي اها جو ڪونڙو هار جي شعاع تي پئي ڪٽيو). ڪاپائتي سڀڪا= سڀڪا ڪاپائتي جڏهن ڪٽي ٿي تڏهن سڀبائي ٿي، وڻي ٿي ۽ مانائتي ٿي ٿي. ٻهي= ڪٻه جي پوڻي (جيڪا هڪ هٿ ۾ جهلجي ۽ جنهن جي چوٽيءَ مان تند وڻجي نڪري). ۴. عيد کي (اڳين ٻولي)= عيد لٿي. پيري= چرخو چوري (= سٺ ڪٽي). ڪڇ پڙت= پرت بنائج (سٺ ڪٽي، ڪپڙو ٺاهي، ان تي سهڻو پرت پڙج). ۵. سٽي= سٽي پئي آهين. ساهين هڏ= هڏ ساهين= عضوا سڏا ڪرين، ڏکيا ڪرين ۽ چڪين، آرس پڇين، گر موڙين. صبح= ڪنهن سڀاڻي ڏينهن تي، اڳتي ڪنهن ڏينهن. ۶. ڪوڙي= ڪم کان نٽائيندڙ. ونهان= شادي. واڏائين= مبارڪن لاو. پوڻي سنڀوڙي= سنڀري وتين، سدائين تيار پئي رهين. مٽي جنه موڙي= جنهن جي مٽي تي پري، جنهن مٿان ذميداري جو بار. ۷. ڪٽوءَ= تو ڪٽيو. ڪال= ڪالهه. اجهڻ= رلڻ.

۱۲

مَچُڙ پاڳ پُر ڏين، گُت گنبدِي آءِ
جڏهن تڏهن ماءُ، پلن پيرڻ واريون

۱۳

جئن پيرين ۽ پانئين، ايڏانه هڏ مَر آءِ
ان سُرڪي ۽ ساءُ آهي عزازيل کي

۱۴

پيرين ۽ پانئين، ائين وڏو ڪانڊ
ويئي اور آرڻ سين گجيءَ پايو پانڊ
نه تنهنجو ئي وڙاند، گتو وتو نه ٿئي

۱۵

پيرين ۽ پانئين، پانڻ پجي ڇڏ
گتو وتو پورهيو هوڏ وجهنديئي هڏ
هت ڏيو مٿين ڏڏ، جت ڏگن ڏهستي واريون

۱۶

پيرڻا جن پانئيو، تن پئي ڪاپاتين ڪاڻ
تنهنجي ترستي مٿي تان، هت ڏگن ڏهستي واريون

منا منجيءَ اڪڙڻا، آرڻ ڏرڪي مال
هتي ٿئي جي حال، جن ڪاپي منجهان ڪين ڪڍو

۸

اڄ پڻ اجهڻ کي مَرين، نڪين ڪتو ڪال
آرڻ اوڏيائي نه وهين، محڪر وٺي مال
پوري توسين پال، ڪانڊ گريندو ڪيٿرا!

۹

سي تو وهيءَ وڃائيا جي گتڻ سندا ڏينهن
آرڻ اوڏيائي نه وڃين، پوري پوري سيئن
تند پسندينءَ ڪيئن، هاڻي ٿون وڏي ٿئين

۱۰

توڙي ٿون وڏي ٿين، اتي آڻڻ آءِ
ٿي پيڙي پيرم وارين، بي هڏ گرم ڪاءِ
نه صراف تو صباح، ڪوئي ڪاتارين سين

۱۱

سون ساريڪا هٿا ڪه نه گتين رڏا!
ويهي ڪنڊ ڪاپو گر، گهٽين گوهيون ڇڏ
نه صرافائي سڏ، مرڪڻو هوند مٽائين

منا= چرخي جي پاسن وارا ۽ منيا، هڪڙو هڪڙي پاسي ۽ ٻيو پئي پاسي، ۽ مضبوط ٿلهيون ڪانيون جيڪي چرخي کي مٿي جهلي بيهن. منجي= چرخي جي منجي، هيٺيون ڪاڻ جو تختو جنهن ۾ منا لڳل. منا منجيءَ= منجيءَ جا منا، منجيءَ ۾ لڳل. منا اڪڙڻا= ڍرا ٿا لڏي نڪري پيا. آرڻ مال= چرخي جي مال، چرخي جي مٿين گولائي ۾ وائيل ست. ڏرڪي= ڍري ٿي، لڙڪي پئي. ڪاپي منجهان= ڪٽڻ منجهان، ڪٽڻ جي پورهيو مان. ۸. محڪر وٺي= مضبوط جهلي. پوري= اي اڻوجھ. پال= ٿورا، مهربانيون. گريندو= ڪندو. ۹. وهيءَ= وهيءَ ۾، جوانيءَ ۾. پوري= اڻوجھ. پورو= ڌرو. پوري سيئن= ڌري جيترو به ٿي، ست جي معنيٰ= هاڻي عمر ۾ تون وڏي ٿي وئي آهين تنهنجي نظر گهٽجي وئي آهي، سو تند کي ڪيئن ڏسي سگهندين؟ ۱۰. پيرم= چرخو. ڪوئي ڪاتارين سين= جن کي ڪاتاريون (سٺيون ڪٽيندڙ) ڪري مڃيو ويو آهي، تن ڪاتارين سان گڏ توکي به سڏي ۽ مان ڏئي. ۱۱. سون ساريڪا= سون جهڙا. رڏا= اي رڏي ڪندڙ! صرافائي= صراف جي، پارکو خريدار جي. مٽائين= تون سودو ڪرين (ڪٽيل ست ڏيئي قيمت وٺين) ۱۲. پر ڏيڻ= پروسو رکڻ، زور لڳائڻ. پاڳ پر ڏيڻ= پاڳ تي پاڙڻ. پلن= پلجن، گمراه ٿين. پيرڻ واريون= چرخو ڦيرڻ واريون، گهڻي ڪٽڻ واريون. ۱۳. جئن پيرين ۽ پانئين= ائين جو ڪٽين به ٿي ۽ پنهنجو پاڻ کي به ڪجهه سمجهين ٿي. ان سُرڪي ۽ ساءُ= انهيءَ ڏک جو ڏاڻو (عزازيل چڪي چڪو آهي). ۱۴. وڏو ٿو= رنجائو، ڪاوڙيو. وڙاند= ردي ۽ بيڪار. ڪتو= ڪٽيل ست. وتو= ڦٽو ڪيل. ڪتو وتو نه ٿئي= ڪٽڻ اڃا به نه ٿئي، ڪيل پورهيو اڃا به نه وڃي. ۱۵. پانڻ= هستي. ڪتو= ڪٽيل، ڪاپو ڪيل. وتو ڪري وجهنديئي= ڦٽو ڪري ڇڏينديئي. ڏڏ= اڻاڻا، پورا. ڏيڏو= ڏيڏو سٺو تنڊن جي تاجي ۽ اُڄت وارو ست. مٿين= مٿائين، وڪڻين. ڏگن= ڊچ ۾ ڪنبن. ڏهستي واريون= ڏهن- سون تنڊن جي تاجي ۽ اُڄت واري ڏهستي ست ڪٽڻ ۽ مٽائڻ واريون. ۱۶. پيرڻا= پيرڻ مان، ڪٽڻ (تي فخر ڪرڻ) مان. پانئيو= پاڻ کي ڪجهه ڪري سمجهيو. تن پئي ڪاپاتين ڪاڻ= تن ڪٽڻ وارين کي ست جي خريدارن سان ڪاڻ پئي، سي پڇا ۽ عتاب هيٺ آيون. ترستي= تن سون تنڊن واري، تن سون تنڊن جي بر يا اُڄت واري تاجي. ڏهستي= ڏهن سون تنڊن جي بر يا اُڄت واري تاجي.

۱۷

گَتُ ڪَنبَندي آءُ، مَتانِ پاڳِ پُرُ ڏيڻ
تو جيڏيون تو سَرُڻيون رُوندي راتِ وهاءِ
اَرُتِ اولاهُڻو ماءُ، سَمُورا ساڻ ني.

۱۸

اَنئي پَهَرُ اَرُتِ سين جي گَتَن ۽ ڪَنبن
تَن جو صَرافَن، قورو قولُ ڪيڻڪين.

۱۹

چاڻتِ پائي چَتَ ۾ سَنهُون ڪَتو جَن
تَن جو صَرافَن، ڏڪو داخلُ نَ ڪَتو.

۲۰

مَحَبَتِ پائي مَن ۾ رَنڊا روڙيا جَن
تَن جو صَرافَن، اُتُورُڻو اَگهائيو.

۲۱

ٿلهو سَنهو اَگهيو، ڪين جي ڪَتياڻين
مَرڪُڻو مَتياڻين، صَباحِ وِچِ سَرُڻين.

۲۲

سُتُ اُني جو سَقُرو جي پَر ۾ پِچائين
آوازُ او اَرُتِ جو ساھُ نَ سَڻائين
لِڪايو لَطيفُ چَئي ڪَنبو ڪَڻائين

جي ماڻَڪَ مَتائين، توءِ مُلُ مَهانگو اُن جو.

۲۳

تُڻبائي تَاڪِيَدَ سين جَن پِچايو پاءُ
لَسي تَنڊُ لَطيفُ چَئي هَلي تَن هَتاءُ
مَلَمَلُ مَنجھان ماءُ، جي سَگيون تَن سُونُ ڪَتو.

وائي

ڪا هَنيين سين لاءِ، پوري ڪا هَنيين سين لاءِ
پَهِيُون تَهَنجِيُون جَهَرَڪين جهورِيُون، پِيُون اَڏايُون واءُ
اَرُتِ پاسي اوجهرين، توکي سُمهُڻُ آيو ساءُ
سَنجھي سُمهين، صُبحِ سُمهين، وَهي سَڀ وَهيا
جَڙُ جَني جي جان ۾ سي لوچَن لالُ لاءِ.

داستان پيو

۱

تانسِينءَ پِگُوئي پير، جانسينءَ رَتو راسُ ٿئي
بُريءَ بيڪاريءَ سين، هاري پاڻُ مَرُ هير
گَتُ ڪَندي ڪير، نئين سين نِچاڻجي.

۲

تُرڪُ ڏنگي، وَرُ گهٽا، ڪَتِيان ڪُجاڙو
ڪاپي مَتان ڪيُترو اَڻيان اُڌارو

۱۷. پاڳ پُر ڏيڻ = پاڳ تي پاڙين، پنهنجي چڱي بخت کي زور سمجهين. اولاهڻو = ڦٽو ڪيل، ڦٽائي ڇڏيل. ۱۸. قورو = ست جو قورو، گول ويڙهيل ست، ويڙهو. قولُ = ڪوليو. ۱۹. چاڻت = پيائي، ڪوٽ. داخل نه ڪيو = ليکي واري ڪتاب ۾ نه لکيو. ۲۰. رنڊا = ست جون تندون يا ست جا ڏورا جيڪي لسا ۽ صاف نه هجن پر جن ۾ ڳنڍيون ڳوڙها هجن. روڙڻ = چپتيءَ سان زور ڏيئي، ڳنڍين ڳوڙهن کي سنواري، تند يا ڏوري کي صاف ستو ڪرڻ. رنڊا روڙيا جن = جن ٿلهو ۽ ردي ست ڪٽيو. اُتُورُڻو = بنا تور، بنا تور ٿڪ جي. ۲۱. ٿلهو سَنهو اَگهيو = ٿلهي توڙي سنهي جو اگه ٿيو. ڪين جي ڪَتياڻين = جي هوند ڪجهه ڪَتياڻين. مَرڪُڻو مَتياڻين = مَرڪندي مَتياڻين (ست ڏنائين ۽ قيمت ورتائين). ۲۲. سَقُرو = سَنو ۽ صاف. پَر ۾ = پنهنجيءَ ۾ پر (پين کي ڏيکارڻ لاءِ نه). ماڻڪ مَتائين = ست جي مَتا ۾ ماڻڪ وٺڻ، ست مَتائيندي ڪين ماڻڪ ملڻ. مل مَهانگو ان جو = انهن جو ست ملهه ۾ اڃان به وڌيڪ مَهانگو آهي. ۲۳. تُڻبڻ = ڪپهه کي وچائي ست ڪٽ ڪري مَتي ۽ ڌڙ ڪيڻ. پِچڻ = ڪپهه کي پَتي، پَها پها ڪري، اڪيڙي صاف ڪرڻ. پِچڻ = (اوزار) تي پها پها ڪري صاف ڪرائڻ. لسي تند = جنهن ۾ ڳنڍيون ڳوڙها يا پڙا نه هجن. مل = مل = تند ڪيڻ وقت ان کي ذري ذري ملڻ، وري وري ملي مهڻي لسو ڪرڻ، سون ڪٽو = سون برابر نفعو گڏ ڪيو، چڻ سون ڪمايو. وائي. اي پوري، اي موڳي ڪا نصيحت هيٺين سان هنڌاء. پهيون = ڪپهه جون چڱون. اوجهرين = ننڊ جا جهوٽا ڪائين. وَهي = جواني. وهيا = گذري ويا. جَڙ = محبت جي جَڙ، عشق جي ڪندي. ۲-د: ۱. پِگُوئي پير = پِگل چرخو ئي ڦيراء. هاري = مُني. پاڻ مَر هير = پنهنجو لاڳاپو نه رک. نِچاڻجي = نه ڄاڻجي. ۲. ڪاپي مَتان = ڪٽيل ست عيوض.

جي وَرُ ڏئي وارو، تہ سُونھان سَرتين وِچ ۾.

۳

اوپيندي عيبن جيون لينجھون ڪير لڪاء
ڏاجي ۾ ڏيندء، ڪتي مقابل ڪپڙا.

۴

چرڪو ڏئي نہ چس، پيرين پيئر نہ پري
مونڪي ماري مس، گتائينديون ڪيڙو.

۵

تاجي توريائون، تہ عيب نڪتا اڳيان
ڪوئي ڪاپاتين ڪي پر ۾ پڇيائون
اڳڙي آئون، مون کان پڙا پڳا نہ ٿيا.

۶

جني ڪتو ڪالھ، سي پاڻان پيئون ماري
جني ٽرڪ نہ مالھ، سرھيون سي صراف سين.

۷

چرڪو پنھنجيءَ چت ۾، پئي پيرئو جن
توڻي ڪين ڪئن، تہ پءِ ڪانڌ آني جو ڪوڏيو.

۸

ڪتيم سڀ ڄمار، توءِ پاندي پوري نہ ٿئي
جئي مون پٽار، جو ڪوئي ڏيندم ڪپڙا.

۹

ڪتي مٽي آئيون ڪري ٿند ٿيار
اٿل اوڏاهين ٿئي، جيڏانهن پرينءَ پار
ڪاپائتيءَ قرار، پورهئي مان پرائيو.

۱۰

نہ ڪتي گتائي، نہ گدي ڪورين ڪاڻ
رَب سان جن رهاڻ، ٿن اڏو ناه اگهاڙ جو.

۱۱

سي اڄ نہ آڻڻ آئيون جني ڪتو ڪالھ
ارڻ اڳلي مالھ، پوري ويئون نجھرا.

۱۲

نہ سي ووڻ ووڻن ۾، نہ سي ڪاڻاريون
پسئو بازاريون، هيڙو مون لوڻ ٿئي.

۱۳

ويئون ڪنھ وگھ ٿري، پيرا پجي ماءِ
آڻڻ مٽي آسري آيس جني لاءِ
تشان هٿ نہ ڪاءِ، آڻڻ ڪٽم جن سين.

۱۴

اولائڻان ارڻ، ويون ڪيڏنھ ڪٽڻ واريون
لڙجن لاکيڻين جيون پھيون مٽي پٽ
اوبڻ ۽ اگھڻ، چڏي پيئيون چپرين.

۳. اوپيندي = تند ڪتيندي. لينجيون = پڙيون، تند ۾ سنھڙيون گنديون. ڏاجي ۾ = ڏاج ۾. ڪتي مقابل = تنھنجي ڪتيل
سٺ برابر. ۴. چس = راحت، مزو. پيرين = ڦيرايان. نہ پري = نہ ڦري. ۵. نڪتا = (عام اچار) نڪتا. پر ۾ پڇيائون = مخفي
طور پڇيائون. اڳڙي = ميري، عيبن واري. پڙا = تندن ۾ ڪپھ جون گنديون ۽ گوڙها. ۶. پيئون ماري = جهيڙي
جهنجھٽ ۾ پيون، جنجال ۾ پيون. سرھيون = سُرخرو، آبائتيون. ۷. پئي = ڊڄندي. پيرئو = ڦيرئو. ڪوڏيو = چاهيندڙ. ۸.
پاندي = (لفظي معنيٰ) تاجيءَ جو پاند، آخر حصو. (اصطلاح معنيٰ) = پڇاڙي پوري نہ ٿئي. ۹. ڪتي مٽي = پورو ڪتي
ناهي جوڙي. اٿل = ڪٽر، واڌ. جيڏانهن پرينءَ پار = جيڏانهن پرينءَ جو پاسو. قرار = اطمينان، آرام. ۱۰. ڪورين ڪاڻ =
ڪورين جي ڪاڻ، ڪورين جو غرض (ئي ڪانھ ڪڍي). اڏو = ڊپ. ۱۱. اڳلي = اڳڙي. نجھرا = (پنھنجا) جهوپڙا، (پنھنجي
آڻڻ وارا) جهوپڙا. ۱۲. نہ سي ووڻ ووڻن ۾ = (هن وقت) ووڻن (جي پوک) ۾، (اڳيان ڦٽين وارا پلا) ووڻ ڪين آهن.
ڪاڻاريون = هوشيار ۽ قابل ڪٽڻ واريون. پسئو بازاريون = (خالي يا ٿوري ڪپھ ۽ ٿوري ڪپڙي واريون) بازاريون
ڏسيو. لوڻ ٿئي = ڳري، وگھري. ۱۳. وگھ تري = وگھ ۾، مصيبت ۾، موت ماريندڙ بيماريءَ ۾. پيرا پجي = اچڻ جا ڦيرا
ڦٽا ڪري. اچڻ ختم ڪري. ماءِ = ماڳ. ڪٽم (اصل ائين، اڳين ٻولي) ڪتيم. ۱۴. اولائڻان ارڻ = انهن جا چرخا بند ٿيا.
لڙجن = مٽيءَ ۾ لٽجن. پھيون = ڪپھ جون چڱون. اوبڻ = سٺ ڪي اوبري تي ويڙھڻ. اگھڻ = سوڙھ، اگھڙ.

۱۵

جي هوءَ تائين تڏُ ڪي، ته تون هڏ مَر تان
اڳي اَن اَهيان، سالرُ تڏُ سڄي رهي.

۱۶

ڪي اوبين عرب ۾، ڪي ڪابل منجهه ڪئن
سُتُ اُني جو سڦرو مٿو ماڻڪن
قادر! ڪين ڪين، ٿيلي ٿلهي واريون.

۱۷

ڪي اوبين عرب ۾، ڪي ڪابل ٿيون ڪئن
سُتُ ٽئي جو سڦرو ميرُ جني جي مَن
توڙي ڪين ڪئن، تہ ٻه ڪانڌُ اُني جو ڪوڏيو.

۱۸

نفيءَ جي نانه سين پهي پڇيائون
پڙا جي پائڻ جا پيري پڳائون
هو جو وَڻ هڻڻ جو وڏي وڌائون
اسين ۽ آئون، آڻڻ ناهي اَن جي.

وائي

آءُ جا ويندڙي پار پرين جي،

مونڪي آيل جهل مَر پاءُ

جهلُون پلُون پائين، پاڻان مَت نہ آچين ماءُ
وڻو ٻاروچو نڪري مونڪي سور چڪائي ساءُ
منهنجا ڪم ڪريم تي، ربي تان نہ رها.

۱۵. تائين تند ڪي = محبت جي تند ڪي (توڙڻ لاءِ) چڪن. ته به تون هڏ مَر تان = تون هرگز نہ چڪ. ان اهيان = اهڙي
طريقي سان. سالر تند سڄي رهي = محبت جي سالر تند سڄي رهي (۽ ڪڏهن ڪانه ٿئي). ۱۶. ڪي اوبين عرب ۾
ڪي ڪابل منجهه ڪئن = ڌڻيءَ جي مخلوق جتي ڪٿي ڪم ۾ لڳل آهي. (وڏي مقصد واري معنيٰ ته، ڪي ولي ۽
يلارا عرب ۾ آهن ته ڪي ڪابل ۾ ڌڻيءَ جي بندگي ۾ مشغول آهن. مٿو ماڻڪن = ماڻڪن تي مٿيو، ان سٺ جي
عيوض ڪين ماڻڪ مليا (نهایت مهانگو وڪاڻو، وڏي قيمت تي وڪاڻو). قادر = اي قادر! اي ڌڻي! ٿلهي واريون = ٿلهي
سٺ واريون، جن ٿلهو سٺ ڪٿيو. ۱۷. مير = محمد صلعر. مير جني جي من = جن جي من ۾ حضرت محمد صلعر
جي محبت ۽ هدايت آهي. ۱۸. نفي = اثبات جو ضد. 'نفي' جي 'ناه' = 'نفي' ۾ جيڪا 'ناه' آهي (ناه = هڻڻ، نيسي، پاڻ
ڪي نہ ڪري پائڻ). پهي = ڪپهه جي پوڻي. پڇيائون = ڦوندا ڦوندا ڪيائون. پڙا = تند واريون ڳوڙهيون. پڙا پڇڻ = سٺ
جي تند ۾ جيڪي سنهڙيون ڳوڙهيون هجن سي سوتِي پڇي ڪڍي، تند ڪي لسو ڪرڻ. هڻڻ = هستي. وائي = آيل = اي
امان. پاڻان = وِتر، پاڻ وٽان ٻي وڌيڪ ڪا. مَت نہ آچين = صلاح نہ ڏئين. سور چڪائي ساءُ = سور جو ساءُ (ذائقو)
چڪائي. ربي = ڌڻاري.

سُر بلاول

هن سُر ۾ سنڌ جي سماج واري آڳاٽي دور ۾، پيشه ور منگتن مڱڻهارن جو، وڏي ويل اُسُر جو آئي، سردارن جي درن تي بيهي، ڏان وٺڻ لاءِ سندن ساراهون ڪرڻ وارو ماحول سمايل آهي. اعليٰ معنوي معيار جي لحاظ سان، اهو ماحول سخا ۽ سورهياڻي جي ڪردارن کي روشن ڪري ٿو.

داستان پهريون

۱
الله! جُنڱ جِين، اُجهي جَنِي گهاريان
شال مَر سُڪي ويڙي جُٿان پهي پين
مَرڪُڻ اڪڙين، جَن ڏني مُون ٿئي.

۲
پانڊپ سين نه پاڙيان سئين پٺا سردار
آهي مثل مينه جي سخي تنهنجي سار
حاتم هرڌ هزار، جهڙ تنهنجي جهڻا.

۳
جي ٿون آساڻو آيو، ته وَن جگري لائي
مَتان وَڙ وڃائين ڪنه ٻئي ڌر واجهائي
سمي سامائي، چنٽا ٿئي چارڻين.

۴
جي ٿون آساڻو آيو ته وَان پانڊپ پاس

گهوڙا هيور هٿيا، وٺي آڻ وٽاس
پرئيندهين پيياس، ستي سخاوت جي.

۵
وسهه انهن ويڻ کي جئن دعوت ڪي داتا
مضمضه واتا، وجهه ته ڏيئي وات ۾.

۶
پير پرئيندهين ٺرڻا، ايندهين ٿئي اُج
ويڙي منجهه سڄ، ڪر لڏي رڻ-اوڪارڻين.

۷
اڪين سوئي اوڙڪڻو جو ڪنين سُوم ڪرڻ
ماءُ منهنجو من، ڄام پسندهين پٽڻو.

۸
جي اڏمڻو اُچ ته وسندو سون-ڦڙين
پان ٿين ڏي پڄ، جال ڏيندڻي جگرو.

۱-۱۵: ويڙي= ننڍڙي تراڻي، پاڻي جو دٻو. پهي= واهڙو، ايندا ويندا. مَرڪُڻ اڪڙين= جن جُنڱن ڏني منهنجي اڪين جو مَرڪُڻ ٿئي، منهنجيون اڪيون مَرڪن. ۲. پانڊپ= وڏي سردار. پاڙيان= برابر ڪريان، پيڻيان. مثل مينهن جي= مينهن وانگر (جيڪو سڀني تي وسي، ۽ سڀني کي سڪيو ڪري). حاتم= سخي. هرڌ هزار= هزده هزار، ارڙهن هزار. جهڙ تنهنجي جهڻا= تنهنجي جهڙ ڍڪي ڇڏيا، جن تي تنهنجي سخا ۽ ڪرم جا ڪڪر چانهجي ويا. ۳. آساڻو= آس اميد وارو ته ذات ملي. وَڙ وڃائين= اي چارڻ منگتا! متان تون پنهنجو لڇڻ وڃائين جو سخي کان سواءِ ڪنهن ٻئي جي در تي وڃين، متان تون ان سخي جي وڙائتي سخا هٿان وڃائين. سمي سامائي= جگري (جيڪو نسل جي لحاظ سان سمو هو) جي سامائڻ سان، وڏي ٿيڻ ۽ سخي ٿيڻ سان. ۴. پانڊپ= وڏي ڏاتار وٽ. هيور= هاڻي. هٿيا= هٿيڪا، پڪا پورا. پرئيندهين= منڍ کان ٿي، ڄاڻي ڄم کان. ستي= ٻارڙي کي صحت خاطر جيڪا دوا سڀي ۽ ۾ وجهي پيارجي، سڀي صحت جي، ڏک صحت جو. ۵. وسهه= اعتبار ڪر، پڪ ڄاڻ. ويڻ= ڳالهه، اهو گفتگو ته (داتا دعوت ڪئي آهي). داتا= ڏاتار، سخي. مضمضه= گرڙي (جيڪا وات ۾ آهي). دعوت ۾ طعام کائي، تون گرڙي پيو ڪرين؛ اها هيٺ اچل ته سخي تنهنجو وات پري موتين مائڪن ۽ سون سان. ۶. ويڙي= پاڻي جي پريل ننڍڙي تراڻي. رڻ اوڪارڻين= رڻ اُڪرنڌڙن، رڻ کي پار ڪندڙن. ۷. اوڙڪڻو= ڏٺو. ڪرن= سخي ڄام ڪرن (جنهن کي جهڙو پٿر تهڙو ڏٺم). پٽڻو= پٽ ۾ اچي ويو، يقين وارو ٿيو ته بيشڪ هيءُ سخي آهي. ۸. جي اڏمڻو اُچ= جيڪڏهن هيءُ ڪرم جو ڪڪر اڄ گوڙ ڪري مٽي چڙهيو آهي. وسندو سون ڦڙين= سون جون ڦڙيون وسائيندو (جيڪڏهن اڄ سخي جگرو خوش ٿي ذات ڏيڻ لاءِ ٻاهر آيو ته سون جي ورکا ڪندو). پان= اي پان، اي منگتا. جال (سڀني کي)= عام ڄام ڏيندو= ڏٺو ڪرائيندو، ڏئي ڇڏيندو.

۹ اڏمئو اوڙاه، لکين وهن واهڙا
سمي سرو چڪائيو، پئي شاه گداه
راهوءَ جي رهاڻ ۾ نڪو ڌرپ نه ڊاه
هوڻياڻي هٿاء، وڙ ۾ وڃن واسيا.

۱۰ راهو تنهنجي ريت، پرگندين ٿي پڌري
گهڻا گهوڙي چاڙهڻا تو مسافر مسيت
پڇين ڪا نه وڌيت، جي آيا سي اگهيا.

۱۱ سرُ نهارچ سڀرو، تڙ تڙ ڪيم ترس
ڏيندئي لک لطيف چئي، راج راهوءَ جي رس
ولها جنه ونهين ڪئا پاڳ تنهن جي پس
ڪوڙين لاهي ڪس، جي ڳالهائي ڳاڻ ڪڍي.

۱۲ سنيها سرير ۾ راهوءَ جا رهيام
پڻا ڌر وسريام، ڏني جادمر جگري.

۱۳ سمو سخاوت جي وينو پڇي پر
ڪوئو گنگالن کي ڏئي ڊلاسا ڌر
مٽي ولهن ور، ڏيهائي ڌاتار جي.

۱۴ سمو سوائي، بهون بڻڻان آڳرو
ڏانه جيءَ ڌرپار ۾، ورتي ايءَ وائي:
گهڙ ڳالهائي، مهڙ سڀ ملهائيا.

۱۵ سما تو سر چٽ، نا ته پاڳارا پرس پڻا
گهڙ تنهنجي گيجڙي اچي جال جڳڻ
جنه جيهوئي پٽ، تنه تيهائي بگيا.

۱۶ جان ٿون ساقي آهين تان وٽيءَ وڃ م وجهه
جود تنهنجو جگرا آهي ثاني سج
نيه پيالو نج، خالص ڏي گهين کي.

۹. اڏمئو اوڙاه = سمنڊ جو اوڙاه پاڻي اڏمي مٽي چڙهڻو. (اوڙاهي) سمنڊ جو اهو وڏو خوفناڪ چاڙه آهي جيڪو اڀري ڪنارا ٻوڙي. سخي ائين سخاوت ڪئي جو چڻ اوڙاه اڏمي پيو. لکين وهن واهڙا = جڏهن اوڙاه ٿو اڏمي تڏهن ان جي اٿل مان ٻيون ڪيئي وهنديون وهن ٿيون، سخي جي سخا جي جيڏانهن ڪيڏانهن پلٽ آهي. سمي = راهو. سرو چڪائيو = شراب چڪائيو. پئي شاه گداه = هرڪو پيو پئي، ننڍو وڏو پيو پئي. راهوءَ جي رهاڻ = راهوءَ جي ڪچهري. هوڻياڻي = راهو پٽ هوڻيءَ جو (هن بيت مان معلوم ٿيو ته هوڻيءَ جو پٽ راهو سخي هو). وڙ = دشمن. وڃن واسيا = واسيا وڃن، ذات وٺيو خوش ٿيا وڃن. ۱۰. راهو = اي راهو. تنهنجي ريت = تنهنجي سخا واري ريت. پرگندين = پراهين ڪندين، پرڏيهن ۾. مسيت = مسجد. (مسجد ۾ ٽڪندڙ غريب مسافرن مان به تو گهڻن کي گهوڙن تي چاڙهيو). وڌيت = ذات پات جي خبرچار، تفصيلي خبر. ۱۱. سرُ = وڏو شاهي تلاءُ. سڀرو = پريل، وڏي پاڻيءَ وارو. تڙ تڙ ڪيم ترس = هتي هتي هر تڙ تي نه بيهه ۽ نه واجهه. ولها = ڏکيا بکيا. ونهين = سکيا ساوا. پاڳ = پڳ، سرداري. ڪس = ڪٽ (مسڪيني ۽ تنگي وارين ڳتئين جي)، دل جي ڪٽ (جنه کي لاهي اندر اجاري اچو ڪري). ڳاڻ ڪڍي = مٽي نهاري، ڪرم جي نظر ڪري. ۱۲. سنيها = يادگيريون سخي راهوءَ جون. ڏني جادمر جگري = (منگٽو چارڻ ٿو چوي ته) جادمر جگري جي سخاوت ڏسي مون کي پڻا ڌر وسري ويا (جن ڌرن تي بيهي وڃي سردارن جون ساراهون ڪندو هوس). ۱۴. سمو = جگرو. سوائي = بختاور، سوايو. ورتي ايءَ وائي = اهائي ڳالهه پئي هلي. گهڙ ڳالهائي = گهڙ جي ڳالهه ٿي، سندس هڪ سهڻي گفتي ٿي: سندس انهيءَ گفتي تي ته سوالين کي ڏيو. (گهڙ جو لقب جگري سمي تي: اهو نالو کانئس اڳئين سردار جو پڻ هو. مهڙ به ڪڇ ۾ حڪمران هو. مهڙ جي نالي سان ٻيا به سخي سردار ٿيا، جن کي گهڙ جي هڪ ڳالهه ٿي ملهائيو). گهڙ = اي گهڙ، اي وڏي کانڌ وارا، اي وڏي ڌرم ڀماغ وارا. گيجڙي = گنجڙي، ڍيري. جڳڻ = جڳ (ميڙ ماڻهن جو). جيهوئي = جهڙوئي. پٽ = پيالو، ڪشتو، ٿانءُ (خيرات وٺڻ جو). تيهائي = تهڙي ٿي. بکيا = خيرات. ۱۶. وڃ وجهڻ = وارو پيڻ (هڪ ڀيرو ڏيڻ پيو ڀيرو نه ڏيڻ) رهائي ڇڏڻ. جود = سخا. ثاني سج = سج جو ثاني، سج برابر (جيڪو جتي ڪٿي روشني ڏي). نيه پيالو = نيه جو پيالو، عشق جي وٽي. گهيا = ڌڙيل، ڪنگال.

۱۷

هٿان جادَمَ جَگري وٽي پوءِ مَ وِچُ
اچو آيا نِچُ، سَمي وائي واٽ ۾.

۱۸

هٿان جادَمَ جَگري وٽي وِچُ مَ پوءِ
پي پي سو پُر ٿئي جو حاتمَ پاسي هوءَ
ڪيفَ ڌاران ڪوءِ، جُئي ڪو مَ جهان ۾.

۱۹

دُڪو دارُونءَ هيڪڙو جي وڪامي پدمَ
سَمو دمَ قدمَ، ٿو جالَ پياري جَگرو.

۲۰

دُڪو دارُونءَ هيڪڙو جي وڪامي نيلَ
سَمو جامَ سبيلَ، ٿو جالَ پياري جَگرو.

۲۱

ڏني جادَمَ جَگري ڇتِ پٿا چڙهن ڪينَ
سَمو ٽن سارُون لهي جي مُنا ۽ مسڪينَ
انهين مَل مُبينَ، لڏي سارَ سڀن جي.

۲۲

ڏني جادَمَ جَگري ڇتِ نه پٿا چڙهن
ته ڪُ ڪُوهَ ڪَجن، جُ ڪُ سَرُ لِي سَپرو.

۲۳

پَسندَهيَن پُر ٿئا جَگرو ۽ جاجُڪُ
تِتان ڏني مَگُئي طهورا جي تَڪُ
سَمي پَگيسَ سَڪَ، واصلَ ٿئو وصالَ سينَ.

وائي

جان ڏنائون پيرَ، جان ڏنائون پيرَ
مَٽي اڱڻ آيا، سُونهڻ لڳا سيرَ
جئائين نبي نڱو پري مُبارڪَ پيرَ
لڻا ڏک سَڪَ ٿيا، ٿي واذائيءَ ويرَ
پڳا ڪوٽ ڪُفارَ جا اچي علي شيرَ.

داستان بيو

۱

جَگرو جوڙي، پاڻ ڏئي پيدا ڪئو
ڪَهَر جئن ڪُرُ ڪُئو، مَل مُچُون موڙي

۱۷ جادَمَ جَگري = جادَمَ جي پيڙهيءَ واري جَگري. وٽي پوءِ مَ وِچُ = وٽي ۾، وِچُ نه پوي، ويندن مان هر هڪ کي هر واري وٽي ملي، وارو نه پڄي. ”اچو آيا نِچُ“ = ”اچو اچو، پلي آيا“ (اها وائي سندس وات ۾ آهي). ۱۸. حاتمَ پاسي هوءَ = جَگري جي رهاڻ ۾ وينل هجي. ڪيف = خمار، مخموري. ۱۹. دُڪو = ٽولو، ٿورڙو مقدار. وڪامي پدم = پدم ۾ وڪامي، پدم جي مله ۾ وڪامي. پدم = گڻپ جي ڏهاڪن مان چوڏهون ڏهاڪو (ايڪا، ڏهاڪا، سو، هزار، دھ هزار، لک، دھ لک، ڪروڙ، دھ ڪروڙ، ارب، دھ ارب، ڪرب، دھ ڪرب، سنڪ، دھ سنڪ، پدم). سمو = سخي سمو سردار جَگرو. دم قدم = هر دم، هر گهڙي، هر گهمري. جال پياري = جام پياري، گهڻو پياري، آل جال پياري، عام خاص کي پياري، سڀني کي پياري. ۲۰. جي وڪامي نيل = جيڪڏهن ڪٿي نيل جي مله ۾ وڪامي. نيل = گائيتي جي ڏهاڪن ۾ سورھون ڏهاڪو: پدم، دھ پدم، پوءِ نيل، دھ نيل. سمو جام = سخي جَگرو. سبيل = پيڻ جي خيرات، وهندڙ وات تي پري رکيل پاڻي مثل جيڪو ايندو ويندو پيو پئي. ۲۱. ڇتِ پٿا چڙهن ڪين = پٿا سخي ڇت تي ڪين چڙهن، ياد ٿي ڪين اچن. سارون = سنڀارون. مَنا = منل، ڏکارا، تڪليف ۾ آيل. مَل = باھمت، پهلوان. مَبين = ظاهر ۽ پٿر، مشهور. ۲۲. ستَ جي معنيٰ = ته ڪوھن کي ڇا ڪبو جي هڪ وڏو شاهي سدائين پريل تلاءُ ملي وڃي. ۲۳. پُر ٿئا = مخمور ٿئا. طهورا جي تَڪ = طهورا جي گيت، طهورا کي وڏو ڏک ڪري پيتو. پَگيسَ سَڪ = سندس سڪ لاهي ڇڏي، پيڻ جي سڌ لاهي ڇڏي. واصل ٿئو وصال سين = وصال ۾ واصل ٿئو، جان ۽ روح ۾ جَگري سان گڏجي هڪ ٿي ويو. وائي. جان ڏنائون پير = جڏهن سڄڻ منهنجي اڱڻ تي قدم رکيا. سير = گس، واٽون. سونهڻ لڳا = سهڻا نظر اچڻ لڳا. نڱو = پيدا ٿيو، اُٿيو. ٿي واذائيءَ وير = مبارڪ جي مهل آئي. ۱-۲-۵. جَگرو = سخي جَگرو. ڪَهَر جئن = ڪيهر شينهن وانگر. ڪر ڪُئو = گات ڪنيو. مَل = پهلوان. مچُون موڙي = مچُون ٺاهي پاسن کان موڙي مٿي ڪري. جڏهن گهوت ٿو گهوڙي تي سوار ٿي هلي ته پويان ساڻس پيار ڪندڙ پوئلڳ به ڊگهيون قطارون ڪري ٿا نڪرن، ايتري قدر جو واٽون ٺهي ٿيون وڃن.

گهوٽ چڙهڻو گهوڙي، پيچين لايا پيچرا.

۲

ڏمرڻو ته ڏي، پرچڻو ته پاڻ پري
جنگ جگري کي، ٻئي چڱيون چٽ ۾.

۳

وينو ڏئي ڏاتار، ٻڌيو ماڻگ موڙيون
گم نه ڄاڻي ڪين ٻڻو وڃا جو واپار
لٽو ڏرت ڏڪار، جنگ سامڻي جگري.

۴

جگرا ٿون جيئن، تنهنجو ڪنين مندو م سڻيان
اڪين ۽ هنيئن، ٻنهي تاري تنهنجي.

۵

جگرا جيئن شال، تنهنجو ڪنين مندو م سڻيان
جئن تو اچي ڪاله، آزارا آجا ڪئا.

۶

جهڙ تنهنجي جهڻا هزارين حاتم
ڪوجهن سندا گم، ڪامل ري ڪير گري.

۷

جن جهاڙيو جگرو، ويله ٿن وڃي

سمو ٿن سڃي، جي اڻ- ٿوڻيا عالم ۾.

۸

پيريون پيري پيچ، هي جي منجهان پوريون
ٻئي در ڪنه م وڃ، ري هاشمي هيگري.

۹

جگرو جس گرو، ٻڻا سڀ انيرا
جيائين جڙو جگرو، تڻائين نه ٻڻا
مٽي تنه ماڳا، اصل هئي ايتري.

۱۰

جگري جهو جوان، ڏسان ڪونه ڏسين ۾
مهڙ مڙني مرسلين، سرس سندس شان
ايءُ آگي جو احسان، جنه هادي ميڙيم ههڙو.

۱۱

جڻائين جڙو جگرو، تنه مٽيءُ ڪونهي مل
اهڙو گوهر گل، پاڻ ڏئي پيدا ڪيو.

۱۲

جگرو جس گرو، ٻڻا مڙئي خان
مٽي ان مڪان، اصل هئي ايتري.

۲. ڏمرڻو ته ڏي= جي ڪاوڙيو، ته به ڏي. پاڻ= ڳائيندڙ منگٽو، جو ڳائي ۽ صدا هڻي. پرچڻو، پرتو= راضي ٿيو. پاڻ پري= پاڻ کي پري ٿو چڙي. جنگ= وڏي شان ۽ ڏان واري، وڏي سخي. ۳. ڏاتار= ڏيندڙ، سخي. ٻڌيو ماڻڪ موڙيون= ماڻڪن جون موڙيون ٻڌيو، ماڻڪ گندين ۾ ٻڌيو. وڃا (وديا= ڄاڻ، علم)= حڪمت عملي، وڏو گن ۽ فهم، ڪرامت سخاوت. ڏرت= ڏڪ، ڏڪار. ۴. جيئن= (توڪي دعا آهي ته) شال جيئن! مندو= مندائي وارو گفتو، ڳلا. ڪنين م سڻيان= پنهنجن ڪنن سان نه ٻڌان. تاري= آسرو، تات. ۵. آزارا آجا ڪيا= جيڪي آزار ۾ هئا، تن کي آزار کان آجو ڪيو، جيڪي قيد بند جي سختي ۾ هئا، تن کي آزاد ڪيو. ۶. جهڙ تنهنجي= تنهنجي ڪرم جي ڪڪرن، تنهنجي سخا جي جهڙ. جهڻا= سڀئي ڇڏيا، گهڻائي ڇڏيا. هزارين حاتم= هزارين حاتم جهڙا سخي. ڪوجهن سندا= اڳل سندا، عيبدارن سندا. ڪريمر= جو سدائين سخي هجي. ۷. جهاڙو= ساراڻو. ويله= ويلي واري بک، تنگي، اڻهوند. تن سڃي= تن کي سڃي، تن ڏي سڃي، تن ڏي توجهه ڪري، تن ڏي ڌيان ڏئي. اڻ- ٿوڻيا= ٿون يا ٿوڻ کان سواءِ، جن وٽ ويلي جي ٿوڻ ڪانهي. عالم ۾= جڳ ۾. ۸. پيريون (واحد. پير)= وڏا نغارا. پيري= واري، ڦيرائي (اڳ منگتا صبح جو سردارن جي درن تي پيريون وڄائيندا هئا ۽ کين ڏان ملندا هئا). هاشمي= حضرت محمد مصطفيٰ صلي الله عليه وسلم. ۹. انيرا= هڪ سردار جيڪو ڀيٽ ۾ اڀڻو وڏو ڪونه هو. ٻيا سڀ انيرا= ٻيا سڀ رواجي سردار. جيائين= جڻائين، جنهن ماڳ کان. جڙو= پيدا ٿيو. تڻائين= تنهن ماڳ کان. تڻائين نه ٻڻا= ٻڻا سردار ان ماڳ مان نه ڄوڻا. ۱۰. جهو= جيهو، جهڙو. مهڙ= منڍ، اڳواڻ. آگي جو= الله جو. ميڙيم= ملايم. ۱۱. جڻائين= جتان، جنهن جاءِ تان. جڙو= جڙيو، بنيو. تنهن مٽي، ڪونهي مل= تنهن مٽي، جو ملهه ٿي ڪونهي. اها ايڏي قيمتي هئي جنهن جو ملهه ڪري ٿي نٿو سگهجي. گوهر گل= املهه ماڻڪ ۽ سهڻو گل. ۱۲. جس گرو= جس ۾ گرو، صحيح سڃي ساراڻو وارو. مٽي= اها مٽي جنهن مان جگري کي ڏئي جوڙيو. ان مڪان= ان جاءِ تي جتان مٽي ڪڍي وئي. اصل هئي ايتري= ماڳهين هئي ايتري.

۱۳

جَگرو جَسَ گرو، پڻا مڙيئي ڄامَ
مِئي اِنَ مقام، اصل هئي ايتري.

۱۴

جَگرو جَسَ گرو، پڻا مڙيئي ميرَ
مِئي اِنَ خمير، اصل هئي ايتري.

۱۵

جَگرو جَسَ گرو، پڻا مڙيئي ملَ
سمي جي سهاڳ جي ڪنه نه پيئي گلَ
مِئي اِنَ مُرسل، اصل هئي ايتري.

وائي-۱

آسرو آهي، يا الله! مونکي هوت حبيب جو
مونکي دوست حبيب جو

جان جان اوڏا ڪر ها پُهچان تان ڪاهي
موٽ مُنهنجا سُپرين، واڳون وڙائي
شفاعت شفيع جي تنه ۾ ڦير هڏهن ناهي
مير محمد ڪارڻي اڙا ڇڏائي
اهي ڪم ڪريم جا چئن لڱا لنگهائي
لطف ساڻ لطيف چئي، موڙها ملائي.

وائي-۲

پَسَڻو سو پَسَڻو

نورُ نبيءَ جو، نورُ شفيع جو
ظاهرُ ٿيو زمين تي ڏيهن جو ڏٺو
خاوند خاص خلقيو ههڙو ڪونه پڻو
ڏرندو چترُ رسول تي دوران ئي ڏسبو
بابو بيبيءَ فاطمه ميڙي ۾ ملهندو.

داستان تريو

ٽون اوڍر، ٽون اوڍڪو، ٽون اجهو، ٽون آڱو
هت پڻ تنهنجو ٿڪيو، مهند به تنهنجو ماڱو
سي لوڙيون ڏين نه لاڳو، جي اجهي آيون ابڙي.

۲

سمو تن سڏ ڪري جن تي وڏو ويرُ
اٿي ته آجي ٿيان، پاء پاڳوڙي پيرُ
تو رءِ پڻو ڪير، سرڻين جا سونا سهي.

۳

سرڻين جا سونا سهي، وسيلو ولهن
لڏي ڪين لطيف چئي اڳيان لال لکن
جت ڪوڙين ڪين ڪچن، اُت پاهو پترو.

۱۳. ڄام = نالي جا ڄام، نالي جا سردار. ان مقام = ان جاءِ تي. ۱۴. مير = نالي جا مير، نالي جا سردار. ان خمير = خمير واري، انهي رس ۽ طاقت واري. ۱۵. مل = نالي جا پهلوان. سمي جي = جڪري جي (جيڪو سمو هو). سهاڳ جي = (اصطلاح طور) بخت جي مُرسل = موڪليل، الله تعاليٰ جي طرفان موڪليل (شاه صاحب، معنوي طور، سمي جي مثالي ڪردار جي حوالي سان، جناب رسول الله صلي الله عليه وسلم (الله جي طرفان رسول يا موڪليل) جو شان ڳايو آهي). وائي-۱. جان جان = جيسين تائين. واڳون وڙائي = رخ ڦيري پوئتي ڪري. اڙا = ڦاٿل، آزار ۾ ڦاٿل، گناهن جي سزا ۾ آيل. لڱا = منڊا، عيبدار، ناقص. موڙها = منڊل، پٽڪيل. وائي-۲. پَسَڻو سو پَسَڻو = ڏٺو ۽ اڃان وڌيڪ ڏسبو، روشن ٿيو ۽ اڃان وڌيڪ روشنائي نظر ايندي. ڏيهن جو ڏيو = اهو ڏيو جنهن ڏيهه روشن ڪيا. ميڙي ۾ ملهندو = حشر واري ڏينهن سرهو ۽ سرخرو هوندو. ۱-۳-۵: اوڍر = سمن جي شجري ۾ هڪ اڳاٽو نالو، سمن جي پيڙهي ۾ هڪ وڏو ڏاڏو. ٽون اوڍر = تون ئي وڏو ڏاڏو اوڍر آهين. اوڍڪو = ڏڪ واري لباس. اجهو = اڏيل گهر، آرام وارو گهر. آڱو = باه جنهن تي هٿ سيڪجن ۽ پڻ کاڌي کي پچائي. تڪيو = رهائش واري جاءِ (جيڪا ڏکين لاءِ پناه). مهند = اڳيان = اڳئين جهان ۾. تنهنجو ماڱو = تنهنجي جاءِ. لوڙيون = لڳل لوڙيون، هنيل مال، ڪاهي آندل مال. لاڳو = محصول، ڏنڊ. جي اجهي آيون ابڙي = جيڪي ابڙي جي ماڱ تي پهتيون. ۲. تن سڏ ڪري = تن کي سڏي پناه ڏئي. اٿي = (پناه ۾ آيل مائي تي ابڙي کي چوي ته) تون اٿي دشمنن کي پل ته آءُ آزاد ٿيان. پاء پاڳوڙي پير = رکيب ۾ پير پاء، گهوڙي تي چڙهي سوار ٿي (مقابلي لاءِ). سرڻين جا = سامن جا، جيڪي پناه ۾ آيون تن جا. سونا سهي = ڏما ڪٽي، بار سهي. ۳. وسيلو ولهن = ولهن جو وسيلو، ڏکين بکين جو سڏ سڻندڙ. لڏي = هٻڪي، ڊڄي، هٽي. اڳيان لال لکن = اهو گهوٽ (ابڙو) لکن حملي ڪندڙن جي آڏو. پاهو هي = مُشڪي، سرهو ٿئي.

لڏي ڪين لطيف چئي لکن اڳيان لڪ
پير نه موڙي پانهنجو تنگي پئي تڪ
سرئين ڏئي نه سڪ، هڪل سين هالار ڏئي.

۹

پڙ ۾ ايو پاڻ، سائين کي سڌ ڪري
پلي جيءَ لاڏاڻ، سڀ لنگهيندا لڪيون.

۱۰

اڙو اگاهمن ۾، سڀڙ چئن پيلي
سي پٽ ڪنه نه پوڻا جي ٿو پڙ پيلي
سمو سانوڻ مينه چئن رجون ٿو ريلي
اچن جي ويلي، ٽن بور بخشي بٽ-ڏئي.

۱۱

اڙو اگاهمن ۾ ڀرجهلو باري
منهن مٺي جگرو طاماعن تاري
سمي سواليين کي ويله وساري
پڇي سي پاري، جي عاجز اجورن ۾.

۴

سرئين جي سڪ لئي سانگ ڪنئي سردار
جي ٿيون اڙي آڌار، سي سنگ نه ڏينديون سومريون.

۵

جي آجهي آيون اڙي، تنه وڏي چار چمار
پاجه جنهن جي پار، اٿئي پهر اگوندر.

۶

اڙوڙجي اٿيو ديمين پيس ڏک
لاتائين لطيف چئي عالم تان اهڪ
ٽن سرئين ٿو سڪ، جي آجهي آيون اڙي.

۷

اڙوڙجي اٿيو، ديمين پيس دانه
پاهيو پير گهي سمو سرئين دانه
مٿان مٿي پانه، ايو آجي سلطان کي.

۸

جھ چليون پسي نه چڪو تنه واکاڻو وک

۴. سرئين جي = سامن جي، پناه وٺندڙن جي. سڪ لئي = سلامتي لاءِ. سانگ = تلوار. اڙي آڌار = اڙي جي آڌار، اڙي جي آسري تي. سنگ، سونگ = محصول، ڪنهن ڏاڍي جو مقرر ڪيل ڏند. ۵. آجهي آيون = اڙي جي آجهي آيون. تنهن وڏي چار چمار = تنهن چار جي شال وڏي چمار هجي. پاجه جنهن جي پار = جنهن جي پاجه سببان پار. اٿئي پهر اگوندر = تن جا پارڙا رات توڙي ڏينهن بي غما ۽ بي ڊپا آهن. ۶. اڙوڙجي اٿو = وڏي ڪاوڙ ۽ جله سان اٿيو. ديمين = حملي ڪندڙن فوجن. ڏک = نظر. لاتائين لطيف چئي عالم تان اهڪ = لطيف ٿو چوي ته: جڏهن هيئن تي حملي ڪندڙن کي هو سورهي سامهون ٿيو ته (مظلومن جي مدد ڪرڻ وارو اصول پڪو ٿيو ۽) عالم تان آزار لهي پيو. سرئين = سامن، پناه ۾ ايندڙن. ۷. ديمين پيس دانه = حملي ڪندڙ فوجن تي هن جي هڪل پئي. پاهيو = سرهو ٿيو. مٿان مٿي پانهن = پنهنجي پانهن مٿي کان اڀي ڪري. سلطان کي = چڙهائي ڪندڙ بادشاه کي (ايل پانهون، يعني سام ۾ ايل سومريون، نه پيو ڏئي، پر انهن جي بدران پنهنجي پانهن اڀي ڪري پيو بادشاه کي پيش ڪري). ۸. تنه واکاڻو وک = تنهن وک سببان واکاڻجي ويو جيڪا ان خوفناڪي وقت ۾ اڳتي وڌائي ڪنئي. لڏي ڪين = لرزي ڪين، ڊچي ڪين. لڪ = ٿورو ڌرو. تڪ = حملي جي تيزي. سرئين ڏي نه سڪ = سامن کي ڪجهه به نه چوي. هالار ڏئي = هالار جو مالڪ. هالار = ڪڇ جي ڏکڻ. اولهه ۽ چار نگر جي اولهه وارو ڀاڱو. ۹. پڙ ۾ = جنگ جي ميدان ۾. ايو پاڻ = پاڻ بيٺو. پلي جي لاڏاڻ = چڱي جي لاڏاڻ = چڱي جي اڳواڻي واري لڏي سان. لڪيون = ڏکيون چاڙهيون. ۱۰. اڙو = سخي اڙو (ساڳيو سورهي اڙو جنهن سامون جهليون. يا هي ڪو پيو اڙو، جيڪو سخي هو). اگاهمن ۾ = اگاهمن جي ملڪ ۾، انهيءَ ملڪ ۾ جتي اگاهمن جا راج هئا (اگاهمن هڪ ذات آهي، هڪ قبيلي جو نالو آهي، هيءُ سخي اڙو اگاهمن واري ملڪ ۾ رهندڙ هو، يا اتي انهن جو سردار هو. انهيءَ لحاظ سان هيءُ اڙو به اگاهمن هو). سڀڙ چئن پيلي = چئن لس پيلي ۾ سڀڙ چار سخي ٿن اگاهمن ۾ اڙو سخي. ۱۱. ڀرجهلو = پشت پناه. باري = ڀرجهلو جي صفت، وڏو مضبوط. منهن مٺي = منهن جي اها وچ واري مضبوط مٺي جيڪا سخي منهن جو بار جهلي. طاماعن تاري = جيڪي سوالي طمع رکي اچن تن کي تاريندڙ، گهرجائن جي گهرج پوري ڪندڙ. ويله = بک، توڻ جي تنگي. پاري = ڪر (۽ آمدني) کان سواءِ، اڻ هوند وارا. عاجز = محتاج، مجبور، مشڪل گذارو ڪندڙ. اجورن ۾ = ملندڙ اجورن ۾، (ٿورڙا اجورا جيڪي انهن کي ملن ٿا، کي ٿورڙيون خير خيراتون جيڪي ڪين ملن ٿيون).

شَفِيعُ شَافِعُ سُرِين

اندا اوندآ آڳڙا، سڀ نياهي نيندو
 وٽان ويچارن جي، داڙو ٿي ڏريندو
 جي ڏوهارين ڏاڳڙا، لڳ سي لنگهائيندو
 نور ناکارون نه گري، محمد مٺ مڃيندو
 هت پڻ حامي هن جو، اڳڻان آڌر ڏيندو
 ٿورا ٿڙن کي پانڊپ پياريندو
 پاڻ سڃاڻي پاڻهين ڪامل گرم گريندو
 طنبو آڻي تار ۾ عاڻين وٽ اڏيندو
 داتا دوزخين کي لينگهو لهرائيندو
 رست ويز رسي گري مشڪ رنگ مٽيندو
 رحمہ للعالمين اھڪي آڳه ٿيندو
 اتي عبداللطيف کي هادي هٿ جهليندو.

۱۲

صُلحُ گرِ سلطانِ سين گهي گهل گهرا
 ته تون تنه ڌرا، ڏيهائي ڏان لهين.

۱۳

اصغر ڏي آهين گهڻا، تون اڪبر ڏي آءُ
 متان لوڙو لاهين مجوسيءَ مٿاءُ
 حيدر جي هٿاءُ، وڙه ته ويري ماريين.

۱۴

مار مَ مطيعل کي، مجوسيءَ کي مار
 وڏي جنگ مَ وسار، ننڍيان نفعو ناه ڪو.

۱۵

ننڍيان نفعو ناه ڪو، مَ وڏي وساري
 مجوسي ماري، اڪبر ڏي اچيچ تون.

وائي

ڍڪ ڍڪيندو، مون نه ڇڏيندو

۱۲. سلطان = سڀني ۾ وڌيڪ طاقتور ۽ وڏو حاڪم، جنهن جو ٻين سڀني حاڪمن مٿان حڪم هلي (معنوي لحاظ سان گل جو قادر، هڪ الله). گهل = گهوڙن جي گهل = گهوڙن واري وڙهندڙ فوج. ڏان = بخششون. لهين = حاصل ڪرڻ. ۱۳. اصغر = ننڍو (گناه). اڪبر = وڏو (گناه). لوڙو = حملو، جهيڙو. مجوسي = نفس اماره. حيدر = حضرت علي سائين جو لقب. ۱۴. مطيعل = ننڍڙو مطيع، مڃايل ۽ گهڻو هيٺو، تنهن کي. وڏي جنگ = جيڪا نفس سان ڪجي. ننڍيان نفعو ناه ڪو = ننڍين جنگين مان ڪو فائدو ڪونهي ('نفس' سان جنگ جي مقابلي ۾ ٻيون جنگيون ننڍيون آهن). ۱۵. ننڍيان = ننڍيءَ کان، ننڍي جنگ کان، ٻاهرئين دشمن واري جنگ کان. وڏي = وڏي جنگ، پنهنجي اندر واري دشمن سان جنگ، 'نفس اماره' سان جنگ. مجوسي ماري = ۾ مجوسيءَ کي ماري. مجوسي = نفس اماره. وائي. ڍڪ ڍڪيندو = منهنجا عيب ۽ گناه ڍڪيندو. آڳڙا = ٿاڻن ۾ آيل. داڙو = سفارش ڪندڙ. ڏريندو = پرجهلو ٿيندو. ڏوهارين لاءِ ڏاڳڙا = گنهگارن لاءِ ڏڪيا. لڳ لانگها. ناکارون = انڪار. ٿورا = پاڪ پيالا. پانڊپ = سردار. لينگهو = گناه جو داغ.

سُر پرياتي

سُر بلاول وانگر، هيءُ سُر به موروڻي منگتن ۽ مڱڻهارن طرفان سخي سردارن کي ڳاڻڻ ساراهڻ ۽ کانئن ڏاڻ وٺڻ واري رسم روايت جو يادگار آهي، پر هن سُر جو خاص موضوع لس ٻيلي جي والي سڀڙ ڄام جي سخا آهي: ٻين سردارن سخا ڪئي ته پنهنجي شان شوڪت وڌائڻ لاءِ ڪئي، پر سڀڙ ڄام سخا ڪئي ته پنهنجي نالي وڌائڻ ڪاڻ ڪانه ڪئي پر ڪيرت وارن جي قدرداني ۽ ڏکين ڏڏن جي مدد لاءِ ڪئي: هن خاص طرح محتاجن کي مان ڏنا ۽ ڏڏن کي ڏان ڏنا. اعليٰ معنوي لحاظ سان هيءُ سُر گهرندڙ ۽ ڏيندڙ ٻنهي جي اعليٰ ڪردار جو آئينو آهي.

داستان پهريون

۱
ايءُ نه پائن پير، چئن ڪيريءَ ٽنگيو ڪيئرو
سونهاري صُبح سين وجهي ويٺين وير
توڪي چوندو ڪير، ڪيرت ڌاران مڱڻو.

۲
ستو ڪيئن نندرون ڪرين، وڙ وهائيءَ ووءِ
سُيان ساڙ سَندوءَ، پيو هوندو پٽ ۾.

۳
سيرانديءَ ساڙ ڪڍو سُمهين ساري رات
جارجڪاڻي ذات، ايئن نه هئي اڳهين.

۴
جارجڪاڻي جيڏا پَس، وٽا سويرا ساڄ ڪڍي
ڪيئرو ڪيريءَ ٽنگيو، گنجهي لڳي ڪس
تو گهرندي مَس، لڄ لنگهڪي ڇڏي.

۵
پورٽا ڌر مَر پَن، جن پئي پورٽ نه ٿي
ڏيهه ۾ ڏاڻر هيگڙو، نانءُ ٿهين جو ڳن
جو رين رسائي ڏن، ڏيئي ڏرمائي ڪيئڪين.

۶
ڏرمَن جي ڏيئي، سي ٿون منگ مَر مڱڻا
سڀڙ سَندي ڌر تي ڪر وينتيون ويهي
پُجي نه ڏيئي، وري ليکو نه ڪري.

۷
منگ ٽنهن کي مڱڻا جو ڏينهاڻي ٿو ڏي
ڪوڙا ڌر ڏنيا جا جارجڪ منگين جي
سُيان تو هي ڪي، موٽي ڏيندا منءِ ۾.

۸
موڙهو پُٺين مڱڻا، ڪيڏانه هُئين ڪال
لنگها ڇڏ، لطيف چئي، اجهڻ جا افعال
سڀڙ ڌر سوال، ڪر ته قيمت آڻين.

۱-۱-د. پير= نمونو، ڪردار. ڪيريءَ ٽنگيو= ڪليءَ ۾ ٽنگيل آهي. ڪيئرو= ڪيرت ڪرڻ وارو ساز، سرنڊو. سونهاري صبح سين= سهڻي بختاور صبح سان (تون وير وجهي ويٺين جو اهو صدا ۽ ساراه جو وقت آهي ۽ تون ان کي وڃائين پيو). ڪيرت ڌاران= ڪيرت نه ڪرڻ واري حالت ۾. ۲. وڙ= موت. وهائيءَ= وهائيءَ جو، آڏي کان پوءِ رات وهائڻ وقت. ووءِ= ”ووءِ“ واري آلاپ ڏانهن، صدا ۽ ساراه واري ڪيرت ڏانهن. سُيان= ايندڙ وقت ۾، اڳتي. ۳. جارجڪاڻي ذات= ڪيرت ڪندڙ پائن، چارٽن، منگتن مڱڻهارن جي ذات. ۴. جارجڪ= اي جارجڪ جيڏا= هڪ جيڏا. ڪنجهي لڳي ڪس= ڪيئري ساز جي ڪنجهي (ڌاتو) کي ڪٽ لڳي وئي آهي. مَس= ڪاري ريهه واري نئين لهندڙ ڌاڙهي. گهرندي مَس= نئين ريهه ڌاڙهي اچڻ سان، تنهنجي نئين جوانيءَ سان. تو لڄ لنگهڪي ڇڏي= تو لنگهن جي لڄ پت واري ريت (صبح سوير ساز ڪڍي ساراه ڪرڻ) ڇڏي. ۵. پورٽا ڌر= جيڪي در اندران بند هوندا آهن (جن تي ٻيهي منگتا ڏان وٺڻ لاءِ صدائون ۽ ساراهون ڪن). ڳن= ڳنهن، وٽ. رين= رات. ڏن= ڏينهن. ڏيئي= ڏيڻ کان پوءِ. ڏرمائن= دل هڻڻ، پڇتائڻ. ۶. ڏرمَن جي ڏيئي= ڏيڻ بعد دل من هڻڻ. وينتيون= گهر واريون صدائون. پُجي نه ڏيئي= ڏيئي وري نه پُجي، ڏيئي وري نه پڇاري. ۷. منگ= گهر. جو ڏينهاڙي ٿو ڏئي= جو روز ٿو رزق ڏئي (الله تعاليٰ). موٽي ڏيندا منهن ۾= سامهون مهڻا ڏيندا (ته اسان ئي ته توکي ڏنا). ۸. موڙهو= مندو، موڳو ٿيو. اجهڻ= اجايو هيڏانهن هوڏانهن وڃڻ، رلڻ. افعال= نمونا، ڪم. قيمت آڻين= قيمت وارو انعام وٺي اچين.

۹. منجهي ويهه مَر مَڱا ڪُنجين لائي ڪسُ
پيلي ۾ باجهون ٿيون رڙهي رُونجهائي رَسُ
پاٽ پهرئا پَسُ، ڏڏن ڏاتيون لڏيون.

۱۰. جيڪين ڏڏن ڏي، ڳجهه ڳجهائين ڳجهه ۾
سو جي سڻين ڪڏهين ڪيرت وارا ڪي
ته ساز مڙيئي سي، هنڌ پئون ڪن پلڪ ۾.

۱۱. لڪي جي بجهن، پڌر پڻه مَر اِن سِين
ننڍي وڏي ڳالهڙي سڄي تان سَمجهن
ئون ڪيئن اڳيان ٿن، وڃئون ولين وات سِين.

۱۲. چارڻ وس نه ڪاء، ته ڪا ڪيرت جي ڪري
بجني سندو مڱو هٿ ٿني جي آه
جي ڳارائينس ته ڳاء، جي سَمهاريئس ته سَمهي.

۱۳. طمع جي توار، مَتان ڪرين مَڱا
ڌڪي ڪنڌي ڌار، ماڻڪ ڏيئي مٺ ۾.

۱۴. گهرڻ هڏهين گهور، ڪر ڪيرت جي ڪار ڪا
ڇنه پر ريجهي راجيو، سائي ٿون ٿنڌ چور
ڪارڻ ڏان مَر ڏور، اڳيان لنگهي ٿي لڄ مري.

۱۵. ڏاتار ڌڪ ڪئا، پاڻا مٽي مَڱي
”مون ڌر ڇڏيو مَڱا، منگين ڪوه پڻا
تيلاهين پڻا، تو وڃان ولها ڏينهڙا.“

۱۶. ڏاتار ڏوهه نه ڪوه، ڏوهه مڙوئي مَڱي
جي آيو ڌر پر هوه، ته ڏيهائي ڏات لهي.

۱۷. ڪڙهه اڳيان ڪپ، ڏينهاڻي ڏاتار جي
لنگها لاهه مَر لڪ سِين مَتان چانئڻ چپ
مَڱهارن مپ، ڪونهي پڻو ڪيرت ري.

۹. ڪنجين لائي ڪس = سرندي جي تارن کي چڪيندڙ ڪنجين کي ڪٽ لائي نه ويهه (تون سرندي کي هٿ ٿي ڪونه لائين، ۽ ان جون ڪنجيون ٿي ڪٽجي ويون آهن). پيلي ۾ = سڙ جي گادي جي شهر ’پيلي‘ ۾ رونهائي = رونهي جو پٽ سڙ. سڙ جنهن جو وڏو ڏاڏو رونهو هو. پاٽ = ڳائيندڙ (جيڪي ڳائيندي صدائون ۽ ساراهون ڪن) جيڪي سڙ کي ڳائين. پهرئا = پهريل، پوشاڪون پهريل. ڏاتيون (واحد، ڏات) = ڏان، انعام. ۱۰. ڏڏن ڏي = ڏڏن کي ڏئي. ڏڏ = موڳا جيڪي ڪجهه نه ڄاڻن، اهي موڳا منگتا ۽ چارڻ جيڪي ڳائي وڃائي نه سگهن. سڻين = سٺن. پئون ڪن = پڇي پُرزا ڪن. ۱۱. لڪي جي بجهن = جيڪي پري کان ٿورڙو ڏسڻ سان ئي صحيح ڪري ٿا وٺن، ذرا ڏسڻ سان ئي سمجهي ٿا وڃن. پڌر پڻه = ڪنهن سان سامهون ٿي ڳلي ڳالهائڻ ۽ بحث ڪرڻ، بي حجاب ٿي ڳلي مخالفت ڪرڻ. پڌر پڻه مَر اِن سِين = انهن سان سامهون بحث مباحثو نه ڪر. وڃئون ولين = تون وڃو. اجايو ابتو سبتو ڳالهائين، بڪوات ڪرين. ۱۲. چارڻ وس نه ڪاء = اها چارڻ جي وس جي ڳالهه ناهي. ڪيرت = صدا ۽ ساراهه. هٿ ٿني جي آه = ٿني جي هٿ وس آه، ٿني جي اختيار ۾ آهي. ڳارائينس = کيس ڳارائين. ته ڳاء = ته ڳائي. ۱۳. طمع جي = گهڻي گهرڻ جي. توار = آلاپ، وائي. ڌڪي ڪنڌي ڌار = اهي ڏيڻ وارا (جيڪي وڏا پارڪو آهن) سهي ڪري وٺندا ته منگتو سڄائي سان ٿو ساراهي يا پنهنجي مطلب وارا آلاپ ٿو ڪري، توکي ’ڏان‘ ڪونه ڏيندا. ۱۴. گهرڻ = گهر ڪرڻ، سوال ڪرڻ (ته ڪجهه ملي). گهور = ترڪ ڪر، ڇڏي ڏي. ڪر ڪيرت جي ڪار ڪا = ڪجهه وٺڻ ۽ حاصل ڪرڻ واري ڪيرت (صدا ۽ ساراهه) کي ٿي ڇڏي ڏي. ڪارڻ ڏان = ڏان ڪارڻ، انعام خاطر. مَر ڏور = مَر پند ڪر، ڪشالا نه ڪر. اڳيان لنگهي ٿي لڄ مري = ٻين آڏو لنگهي انهيءَ لڄ ۾ پئي مري ته سندس مڙس پيو پني. ۱۵. ڏاتار = سخي، ڏيندڙ. ولها = بڪ ڌڪ وارا. ۱۶. در پر هوه = ڏاتار جي در وٽ هجي. ڏات لهي = ڏان حاصل ڪري. ۱۷. ڪڙهه = گهر جو ٻاهريون در. ڪپ = زاري نيزاري ڪر (صدا ۽ ساراهه ۾). لڪ سِين = ذري سِين، بلڪل ٿورڙيءَ دير لاءِ به. چانئڻ = در جي هيٺان ڪاٺ جي ٿلهي پتي. مپ = داءُ، وجهه، پلو. ڪيرت = آلاپن واري صدا ۽ ساراهه (سخي سردار جي).

۱۸

جاڻي توءَ مَر ڄاڻ، هيءُ ڌرُ اُبوڄهن جو
ان ڌرُ سيئي اگهيا جن نه پانيو پاڻ
رونجهائي راجاڻ، آهي اُبوڄهن جو.

۱۹

ڪيرت راءِ گم ڪي، ڄاڻ وڃايو ڏاڻ
جي سڃاڻي پاڻ، ته سيوئي سُبْحان ٿئين.

۲۰

ڪاڻي سي ٽنير، جن ريجهايا راجيا
وٽرا وڏي، وير، ڪلهين رکي ڪيٽرا.

۲۱

ٽنيرن توار، اڄ نه سڄي گجڙي
مڙهيون مڱهار، پوري ڪنه پار وٽا.

۲۲

ميرا پسي مڱا، سڀڙ سڌ ڪڍا
سڀوڄهن سٺا، اُبوڄهن ڪي آسرو.

۲۳

اٿيو اُبوڄها، سڀڙ جو سڌ ٿيو
جنن ائين ڪيرت ڪٽ نه سڪائين پاڻا ريتو راءِ
مڱو مون ملاءِ، آءُ اوهان جو آهيان.

وائي-۱

پئي ڌر وَنءُ مَر ڪيڏاهين،

جو ٿون ڄامُر مَنگدين مڱا!

ڦير مَر هيئون ڪنڌ ڪيڏهين، ٿينديئي حاج هيائين
ورجي ٿون وهاڳ کان، مَتان ڏئين پاهين
ٿنبو ڪٿُ مَر تيدهي، جيفو آه جيڏاهين
ڌر ڏاتا مڱ مَنگتا، ادا هوڻج ايڏاهين
ان الله وتره يَحِبُّ الوتر، وَحَدَّثَ وَاڳ وَڌائين
پنهنجي طَرَفِ پاڻهين سائِل سڏيائين
جتي جُوانن ڪي ڪوئي ڪُنائين
اتي عُشاقن ڪي اَلَقَتَ اُهڄ ڏنائين
ڪيرتين قُرب سِين خُلَتَ ڪاڄ ڏنائين
الانسانُ سِرِي وَاَنَا سِرُهُ، ان پَر اُتائين
گجَهه گجَهاندر گالهون رازن رگيائين
پسو پينارن جي پَتَ ۾ پاڻ وَڌائين.

وائي-۲

جو نوازي ڏڏ، آسُر لاه مَر اُن جي
اوڏايان اوڏو گهڻو، ڪهڙا ڪرين سڌ
ويهه ڏاتا جي ڌر تي، لنگها لاهي لڏ
اڳلن ڪي اوڏو وهي، گندا ڪري گڏ
ڪهڙا جڏ جڏوئين، جُودَ مهندان جڏ
اڳيان عَجيبَن جي، مُشڪِلَ بَدَلُ مڏ.

۱۸. جن نه پانيو پاڻ= جن پاڻ ڪي ڪجهه ڪري نه پانيو. رونهائي= سڀڙ رونهائي. راجاڻ= وڏو راجپوت، وڏو راجپوتو، رُجُ چڱو.
۱۹. ڪيرت= سردار جي ساراھ ۽ واکاڻ. راه گم ڪي= راه وڃائي، مقصد کان پري ڪيو. ڄاڻ= علم (ته آه ڄاڻان ٿي). ڏاڻ= ڏان، انعام. سيوئي سُبْحان ٿئين= سڄوئي صاف سهڻو ٿئين، سڄوئي سون ٿئين (اي مڱا! توکي پنهنجي 'ڪيرت' ۽ پنهنجي ڄاڻ تي ناز ۽ پروسو آهي، پر ڪيرت ته پاڻ توکي منجهايو ۽ ڄاڻ تنهنجو ڏاڻ وڃايو. جي سردار پاڻ توتي پنهنجي نظر ڪري ته تون سڄوئي سون ٿي پوين، وڏي درجي وارو ٿي پوين). ۲۰. ڪاڻي= ڪٿي. ٽنير= تنين وارا، تنبي جي سازن تي ڳائڻ وارا، چارڻ ۽ منگتا. راجيا= راجن جا سردار. ۲۱. توار= وائي، آلاپ. گجڙي= سردار جي رهائش واري ماڳ تي. مڙهيون= مڱهارن جي رهائش واريون جايون. مڱهار مڙهيون پوري، الاتجي ڪهڙي طرف هليا ويا. ۲۲. ميرا= ميرن ڪپڙن سان ڌڙيل. اُبوڄهن آسرو= جيڪي اڻڄاڻ هئا، تن کي به آسرو رهيو ته سخي سڀڙ سندن سار لهندو. ۲۳. ڪٽ نه سڪيا= ڪجهه به نه سڪيا. مڱو= گهرو. مون ملاءِ= مون وٽان، مون کان. وائي-۱. سڄي ٿلهه جي معنيٰ: اي مڱا! جي توکي ڄامُر کان 'ڏان' وٺڻو آهي ته پوءِ پئي ڪنهن در تي نه وڃ، پئي ڪنهن در تي صدا نه وڃي هن، سخي ڄامُر کان ٿي توکي ڏان ملندو. حاج= حاجت. هيائين= هٽائين. وهاڳ= آڏي رات جي وهامڻ جو راڳ. مَتان ڏئين پاهين= مَتان پوئتي موٽين. جيفو= لالچ، طمع. مڱ= گهر، پڻ. اُهڄ= اشارو، اهڃاڻ. خلت= دوستي، اخلاص، محبت. گجَهاندر= اونهون راز، گجَهه. پَتَ= ڪستو. وائي-۲. اڳلا= ابالا، ڪوجها. گندا= ڪنا، بدحال. جڏ= جڏا، معذور، اپرا. جڏوئين= جڏا ڪري پائين. جود= سخا. (سخي، جي سخاوت آڏو ڪو جڏو آهي ئي ڪون). مڏ= سامان سڙو، مڏي. مڏ بڏ= ڪا ڳالهه ٺاهڻ، ڪو بهانو ڪرڻ.

داستان ٻيو

۱
اُپـرئو تارو، اُٿي وُر وهاڳ ڏي
سَٻڙ ريسارو، چت پرکي چارڻين.

۲
سَٻڙ ساهِ پَساهِ، جاجگِ جَمَ وسارين
ريهي رُپي سَنديون ٽنڊون ٽنبي پاءِ
سُکن ايندءِ ساءِ، ويله وينديئي وسري.

۳
ڏڏ ٿي ڏان گهر، ڇڏ وڃا جي وائي
سَٻڙ رات سَنباهيا تازي تو لائي
جو ڄاڻي نه ڪائي، تنه پيلي ڏئي ٻاجه ڪي.

۴
چوٽاڻي چوٽ وهي سُڪا سانگ پري
ڪوڏئون ڏان ڏڏن ڪي سَٻڙ سَنجهي ڏي
ان راه مٿي رُونجهي، ماڻڪ اُڇلئا مينه جئن.

۵
ڪيرت ڪا سَنباه، چارڻ چوٽاڻي مٿي

وائي ڄاڻي سَٻڙا جيڪا گرِين ساءِ
لنگها تون لِيلاءِ، اڳيان اُٿڙ ڄام جي.

۶
اُٿڙ ۾ آس گهڻي تِهان وڏيرو ڊرپ
سو مگهارن مپ، جو نه موتائي مگڻا.

۷
اُٿڙ ۾ آس گهڻي، تِهان وڏيرو ڊراءِ
مگڻا نه موتاءِ، ڏئي ٿو ڏان ڏڏن ڪي.

۸
جَن سَگوڻي ناه ڪو، چارڻ سي چُڻجَن
رُونجهي راه پُچن، مٿي ڪلهن ڪيڙا.

۹
لنگهي ٿي لڄ مري جئن ٿون ڏڏ ٿئو
صباح سِياڪو، صحي مڙندو مگڻا.

۱۰
اُٿي وُر ورناءِ، دانهون ڏنبورن جيون
اڳيان اُٿڙ ڄام جي لنگها ٿون لِيلاءِ
جوڙ ٽنڊون گر ڄاءِ، متان سَٻڙ جو سڏ ٿئي.

۱-۲-د تارو= صبح وارو تارو. اُپرئو تارو= صبح وارو تارو اُپريو آهي. ريسارو= اهو پرکيندڙ آهي ۽ ريس ڪندڙ آهي ته ڪو ساڻس ٿو وڌيڪ محبت ڪري يا ڪنهن ٻئي سان ٿو ڪري. چت پرکي چارڻين= ساڻس محبت جي دعويٰ دارن چارڻن جون دليون ٿو پرکي. ۲. ساهِ پَساهِ= ساهِ ۾ پَساهِ ۾ سانڍيل، دم دم ۾ ساهيل. جَمَ وسارين= تون متان وسارين. ريهي= ريهِه ڏيئي. رُپي سَنديون= چانديءَ جون. ٽنبي پاءِ= ٽنبي ڪي وجهه. ساءِ= سواد، مزو، لطف. سکن ايندءِ ساءِ= توکي سکن جو ساءِ ايندو (سکن ۾ مزا ماڻيندين). ويله= بک. ۳. ڏڏ ٿي ڏان گهر= اي مگڻا، تون اڻڄاڻ ٿي انعام گهر. وڃا= ڄاڻ يا علم (راڳ جو). وائي= ڳالهه. تازي= تازي گهوڙا. تولائي= تنهنجي لاءِ ٿي. ۴. چوٽاڻي= سخي سَٻڙ چوٽاڻي. چوٽ وهي= پريو وهي، پريل درياه وانگر سير ڪري پيو وهي. سانگ= ننڍا وڏا ڍورا. سڪا سانگ پري= اٽلي، پلٽ ڪري، سڪل ڍورا پيو پري. ڪوڏئون= خوشيءَ مان. سَنجهي ڏي= سَنجهي جو ڏئي. رُونجهي= سَٻڙ رُونجهي. ان راه مٿي= انهيءَ روش سان، انهيءَ ريت. ۵. ڪيرت= ساراه ۽ صدا. سَنباه= سوچي هل، سَنباهي هل. چوٽاڻي مٿي= چوٽاڻي ڏانهن. وائي ڄاڻي سِڪا= سَٻڙ ڪي هر وائي جي ڄاڻ آهي. لِيلاءِ= بيهي نياز نٿرت سان گهر. ۶. آس= اُميد. تِهان وڏيرو= آس اُميد کان وڌيڪ وڏو. مگهارن مپ= مگهارن لاءِ مپ آهي. مپ= وڏو بچاءُ، مضبوط وسيلو. ۸. سَگو= سَگ، سَگ سِياڪو. رُونجهي راه= رُونجهي جي راه، رُونجهي سَٻڙ ڄام ڏانهن وڃڻ جو رستو. مٿي ڪلهن ڪيڙا= سرندا پنهنجي ڪلهن تي ڪنيو. ۹. لنگهي= لنگهي جي زال، لنگهي جي ماءُ. لڄ مري= شرمسار ٿئي. جئن تون ڏڏ ٿئو= جو ڏڏ ٿي پئين (جو تون سڄاڻ ۽ هنرمند نه ٿئين جوڳائين ۽ ڪيرت ڪرين)، صباح= سپان، اڃ نه سپان، اڳتي ڪنهن ڏينهن. سِياڪو= سڀ سِيا، سڀ لنگها پائر، لنگهن جو سڄو راج. ۱۰. ور= راڳ ڏي ور. ورناءِ= ڪن ڏي، ٻڌ.

۱۱

صُبحُ جو سِيرَاجُ، گرِ داتا جي دَر تي
سَندو کُورَن کَاجُ، آهي حاتمِ هَت ۾.

۱۲

جَاجِڪَ جَاطُنَ جاءِ، سا پَرِ آءُ نه سِڪِئو
پاڻ نه نِينر پاڻ سِين، سَگا جي سِياءُ
جي رَنجائِين راءِ، تہ پُڻ تاري تُنهنجي.

۱۳

چارُ لَگو، پَنڌُ گهڻو، کين چوڻاڻِيءَ چَئِيجُ
هَتِ کين هَلائِيجُ، اتي آءُ نه اچُڻو.

۱۴

تون سَڙُ، آءُ سِڪَڙو، تون صاحبُ، آءُ سَڳُ
پُڇي تُنهنجو پَڳُ، گُلهي پاڻر کِئرو.

۱۵

تون سَڙُ، آءُ سِڪَڙو، تون پارسُ، آءُ پينارُ
ڏَسندِهيَن ڏاتارُ، گُلهي پاڻر کِئرو.

۱۶

تون سَڙُ، آءُ سِڪَڙو، تون ڏاتارُ، آءُ ڏڏُ
سُڻي تُنهنجو سَڏُ، گُلهي پاڻر کِئرو.

۱۷

تون سَڙُ، آءُ سِڪَڙو، تون ڏاتارُ، آءُ ڏوهُ

تون پارسُ آءُ لوهه، جي سَجين تہ سون ٿيان.

۱۸

ڏاتارُ تہ ٿون، پڻا مِڙِيئي مَگَڻا
مِينهَ مُندائِتا وَسَڻا سَدا وَسِين ٿون
جي گَهرِ اچِين مُون، تہ مِيرِيائي مانُ لَهان.

۱۹

ڏڏُ وڏو ڏڏُ، پاڻ کونائي مَگَڻو
نہ گَنهَ نِئو پاڻ سِين، نہ گَنهَ کِئو گڏُ
سَڙُ گري سَڏُ، ڏڏُ ڏوليءَ چاڙهيو.

۲۰

ٻولي ٻيلي جي گري، پاسي پَرِ پَڻو
سُڻائي سُنن کي وهائيءَ وِئو
جَاطي کين پَڻو، سُرُ سِڪِيوئي هَڪَڙو.

۲۱

پاسي پَرِ پَڻو، ٻولي ٻيلي جي گري
چارُ چاڙهي چوڏول ۾ نِماڻو نِئو
رُونجھي راتِ کِئو، سَرفرازُ سَيدُ چئي.

۲۲

اگھيا ويڻ وهاڳ، ڏنگا ڦڏا ڏڏُ جا
مَڻي موڻا مَگَڻي سَندا ڏينہ سَهاڳ

۱۱. سِيرَاج= کيرت، صدا ۽ سارا. کُورَن= نابنين، اڀاهج مَگَڻن. کَاج= شادي ۽ خوشي جو جشن. حاتم= سخي. ۱۲. پاڻ= ڳاڻڻ وارا، کيرت وارا. نه نِينر= مون کي ساڻ نه نين. سَگا جي سِياءُ= جيڪي ويجهن عزيز شريڪ آهن. جي رَنجائِين= جي تو رنج ڪيو. راءِ= اي ڄام. تاري= تات، يادگيري. ۱۳. لَگو= لنگڙو، منڊڙو. چوڻاڻِي= سَڙُ چوڻاڻِي (سَڙُ پٽ 'چوڻا' جو). کين چوڻاڻِيءَ چَئِيجُ= ڪجهه چوڻاڻِيءَ کي چئج (لَگو چارڻ). جنهن کي سخي سَڙُ سڏيو هو سو ٿو ان نياپي آڻيندڙ ماڻهوءَ کي چئي تہ: "تون هيترو ڪجهه سخي سَڙُ چوڻاڻِيءَ کي چئج تہ: هڪ تہ چارڻ لَگو آهي ۽ ٻيو تہ پَنڌُ گهڻو آهي. انهيءَ ڪري جيڪي ڏيڻو هجڻي سو هت ڏياري موڪل، باقي اتي تو وٽ آءُ پهچي ڪونه سگهندس." ۱۴. سِڪَڙو= سِڪَ وارو. سَڳ= سڱ، ڪتو (تنهنجي در جو). پَڳ= پير، پيڇرو (تو تائين پهچڻ جو). ۱۵. تون پارسُ آهين، جيڪو لوهه کي به سون ڪري ڏسندي ٿي. ۱۶. آءُ ڏوهه= آءُ گنهگار. سِڄڻ= سڌو نشان ڪرڻ، سڌي نظر ڪرڻ، سڌو نشان تي اک ٻڌڻ جي سجين تہ جي تون سڌو مون تي مهر جي نظر ڪرين تہ. ۱۸. ڏاتار تہ تون= ڏاتار تہ هڪڙو ئي تون. مِيرِيائي= اگلي ئي، عيبدار ئي. ۱۹. ڏڏُ وڏو ڏڏُ= مَگَڻو، رَڳو ڏڏُ ڪونهي پر وڏو ڏڏُ آهي، پر پاڻان ان کي سخي سَڙُ پاڻ وٽ سڏي ٿو. پاڻ سخي سَڙُ ڏولي موڪلي تہ ان تي چڙهي اچي، سَڙُ مَگَڻي کي مان ڏيئي ڏولي، تي چاڙهيو. ۲۰. اهو لَگو مَگَڻو هاڻي پاسي پَرِ پيو آهي تہ به ٻولي ٻيلي جي پيو ڪري (ٻيلي جي سردار جي کيرت وارو هڪ ئي سُر سڪيو). ۲۱. چوڏول= چئن دروازن واري وڏي شاهي شاندار ڏولي. سخي سَڙُ ماڻهو موڪليا جيڪي کيس چوڏول ۾ چاڙهي ويا. رُونجھي= سَڙُ رُونجھائي. ۲۲. اگھيا= قبول پڻا. ويڻ= ٻول. وهاڳ= وهاڻي رات وارو ڳاڻڻ. ويڻ وهاڳ= وهاڻي رات واري وهاڳ جا ٻول. سَهاڳ= سڪ ۽ خوشي جا ڏينهن (سخي سَڙُ جي پيار ۽ مهر وارا ڏينهن).

رُونتو ڌاران راڳ، سَڙ رات سَمگڻو.
۲۳

بُجهان باجه ٿي، باجهڻو پيلي ڏٺي
سَڙ سا سَڙي، جا چارڻ جي ڇٽ ۾.

۲۴

ڏات نه آهي ذات تي، جو وهي سو لهي
آريون ابوجهن جيون سَڙ ڄامُ سَهي
جو راءِ وٽ رات رهي، تنهن کي جُڪي
جا نڪتيان نه ٿئي.

واڻي - ۱

ڏيئي سين ڏاتار، ٿي موچاري مَگڻي
اچي چارڻ چورڻي، ڪا جا ٿند نواز

سا سِيباڻي راڄي سَباڄي سَٿار
نِياڳن نواز ٿي ٿلن ٿا ٿاتار
آيو حاتر هٿ ۾ لنگهيءَ جي پٿار
واڻي - ۲

وڏا ڏان ڏنائين، گنيائين رخت ريزالن جو
ڏاٽيون ڏئي ڏڏن کي سَنديون سون سَراهيون
انڌا مندبا آيا، سَڄا سڏ وڏائين
ڪين منجهان ڪين ڪري، سو نه ساراهيون سائين
”وُئِزُ مَن نِشَاءُ وُئِزُ مَن نِشَاءُ“ آهي سَڀ اُتائين
نوازيائين نطف منجهان، ڪين ڪٽائين
حرفت حريفن جي، پيري سَڀ پڳائين
حاسد سَڀ حزن ۾، مدعي پاڻ مَنائين.

رُونتو = روڻي هٿ وارو. ڌاران راڳ = بنا راڳ جي. سَمگڻو = انعام ڏيئي خوش ڪيو. ۲۳. بُجهان = مونکي معلوم ٿيو، ڄاڻان ته. باجهڻو = باجهه پريو ٿيو. پيلي ڏٺي = پيلي جو والي. جا = جيڪا (آس اميد) چارڻ جي ڇٽ ۾، دل من ۾. ۲۴. وڏي انعام جو مدار ذات جي اوچائي تي ناهي: جيڪو وڌيڪ صالح هوندو ۽ وڌيڪ خدمت ڪندو انعام اڪرام ان کي ملندو. آريون = انگل، ماڻا. جُڪي = ايذاءِ تڪليف. جا نڪتيان = ڪڏهن به، هرگز. واڻي - ۱. ڏيئي = ملاقات. چورڻي = چوري، وچائي. تند = شاه جي راڳ جو اصطلاح، طنبور جي تند تي راڳ جي چيڙ. سِيباڻي، وُڻي وڻي، پسند پئي. سَباڄي ستار = موليٰ مهربان. نِياڳن نواز ٿي = جيڪي آپاڳا هئا سي به نوازجي ويا. لنگهيءَ جو پٿار = لنگهو، مڱڻهار. آيو حاتر هٿ ۾ = حاتر (سخي سڙ) اهڙو راضي ٿيو جو ڇڻ منگتي جي هٿ ۾ اچي ويو. واڻي - ۲. رخت = گذر سفر جو بار. ريزالن جو = اڪيلن بيواهن جو (ريزالو جمع ريزالا). سون سَراهيون = سون جون ڪوٺيون، سون سان پريل ڪوٺيون. ڪين منجهان = اڻهوند مان. ڪين = ڪين ڪجهه، سڀ ڪجهه. سو نه ساراهيون سائين = تون تنهن سائينءَ کي نٿو ساراهين. جيڪو ”جنهن کي چاهي عزت وارو ڪري، جنهن کي چاهي ذليل ڪري.“ نطفو = مٺيءَ جو قطرو. حرفت = رت، منصوبو. اصل ”پيري پچي سڀ پڳائين.“ حريفن جي = مخالفن جي. پيري = ڦيري، ورائي. حزن = غم، اندوه. مدعي = ڪوڙا دعويدار. مَنائين = مذموم ڪيائين، شرمندا ڪيائين.

سُر ڪار ايل

هن سُر ۾ هنجھ ۽ ڪاري اصيل نانگ جي روايتي خوبين جي تشميل سان، اعليٰ اخلاقي معيار جا ڪي رخ روشن ٿيل آهن. سنڌ جي روايت موجب، هنجھ نهايت ئي صاف ۽ سڳلو پکي آهي؛ هو ڪارن ڪانيرن وانگر نڪي تانگهي ميري ۽ لڙيل لڙيل پاڻيءَ ۾ لهي، ته نڪي وري کاڌي لاءِ چلڻ ۾ جهنب هڻي ۽ ڪڪي کائي. هو تار پاڻي واري وڏي سُر (تلاءُ، ڍنڍ) يا چڇ ۾ لهي ۽ اتي سڀون سوجهي موتي چڻي. هنجھ نڪي پاڻ کي گندي ميري پاڻيءَ ۾ ميو ڪري ته نڪي بک کان بي حال ٿي ڪڪي مچي کائي. هو هميشه تار ۾ تري ۽ منهن لايو موتي چڻي. ٻئي طرف ڪاريهه يعني ڪاري اصيل نانگ جو ڪردار به شانائتو آهي؛ هو اصل نسل ۾ ”اصيل“ آهي جو باوجود سندس قاتل زهر واري طاقت جي، هو اڻ ڏکيو ڪڏهن به ڪنهن کي ڪونه کائي.

داستان پھريون

۱. وَحْدَهُ وائي ڪري چڙهندي چيائين
سو لڙ لنگهيائين، جتي پارڪ پڪيان.

۲. اڪڙيون اوڙاهه ۾، اڀو ٽڪي تار
پئون جو پاتار، هنجھ ٽهين جو هيرئون.

۳. ڪوٺر پاڙون پاتار ۾، پوٺر پري آڪاس
پنهن سنڌي ڳالهڙي رازق آندي راس
تنه عشق کي شاباس، جنه محبتي ميڙا.

۴. ڪوٺر پاڙون پاتار ۾، پوٺر پري ۾ سڄ
پنهي سنڌي ڳالهڙي عشق اڳي اُهج
تو نه لهين اڄ، جي پيو پين پاڻ ۾.

۵. تڻو حُضوري هاڻ، سوجهه پيس سُر جي
گندري لڏي ڪاڻ، پڪيڙي پاتار ۾.

۶. سُر سڪي سال ٿا، هنجھ هريو ئي پير
گنگ ويچارو ڪير، رسي اڻ رموز کي.

۷. هنجھ مڙيئي هنجھ، ميو منجهن ناه ڪو
جتي پين سنجھ، سو سُر ڪٽائون سرهو.

۸. آءُ اڏامي هنجھڙا، سُر ۾ ساريئي
مڇڻ ماريئي، پارهيڙي پُھ ڪري.

۹. سُر ۾ پکي هيڪڙو چڻي چانگاري
جيڪا رضا رب جي سا پڪيڙو پاري
وٽان ويچاري، وڳر سڀ وهي وٽا.

۱-۱-۱. وحده وائي ڪري = ”الله وحده“ چڻي. چڙهندي = اڏامڻ ۾ مٿي چڙهندي. لڙ = لڙيل پاڻي، ميري گندي پاڻي جو تلاءُ. پارڪ = پرڪا. پڪيان = پڪين جي. ۲. تار = تار پاڻيءَ کي. پئون = لفظي معنيٰ: ”پئون مچي“ (جيڪا وڏين مچين جي پيٽ ۾ ننڍڙي آهي، جن هڪ ڌڙو آهي). اصطلاح معنيٰ: ڌرو، چمڪندڙ ڌرو، موتي. هيرئون = هيراڪ. ۳. ڪوٺر = ڪوٺي (جو ٻوٽو جيڪو ڍنڍن ۾ ٿئي ۽ جنهن جي پاڙ اونهي پاڻي ۾ هيٺ زمين جي تري ۾، ۽ جنهن جو ڪنول گل پاڻيءَ جي سطح کان مٿي ٻاهر نڪري بيهي). ۴. عشق اي، اهج = عشق جو اهو اهڃاڻ. ۵. حضوري = لفظي معنيٰ: ”حضور“ (نبي يا ولي جي حضور) ۾ ويندڙ. اصطلاح معنيٰ = وڏي مان مرتبي وارو. سوجهه پيس = سمجهه پيس، ڄاڻ حاصل ٿيس. گندري = ڪوٺي، پچي ٽڪي. ڪاڻ = قيمتي ڌاتو جو وڏو ڌيرو، وڏي قيمت وارو وڏو ڌيرو. ۶. هرئو = آلو، سائو. رموز (رمز جو جمع) = گجهيون. ڳالهيون. رموز کي = رمزن کي، گجهن اشارن کي، گجهين ڳالهيون کي. ۷. پين سنجھ = کين سانجهي ٿي، رات پئي (۽ هو اتي لهي پيا). ۸. پارهيڙي = ميربحرن جو هڪ پاڙو، پڪين جو شڪار ڪندڙ ميربحر. پھ ڪري = رٿ ڪري، صلاح ڪري. ۹. چڻي چانگاري = چڱي ۽ لاتيون ڪري. پاري = پوري ڪري. وڳر = وٺڻ.

ڪُني ماڻِڪَ ميڙِئا ڪُني رَتا پَڪَ
پُنيءَ لائي لَڪَ، گڏِئو هَنجُهَ حَبيبَ ڪي.

۱۶

اچو آءُ لڙ ٿو ڪالوڙِئو ڪَنگَن
ايندا لَڄَ مَرَن، تَنهَ سَرَ مَتي هَنجُهَڙا.

۱۷

جَنهَ پاڻِيءَ ۾ پُونَڙا، چَلڙَ چَڪَ گَهڻِي
ويا چَٽَ ڪُٽِي، تَنهَ سَرَ مَتانَ هَنجُهَڙا.

۱۸

ڪوڙَن ڪانيرَن، سُرَهو سَرُ وِڃائِيو
آڏِيءَ راتِ آڻِي ڪَري دَدا دانهُون ڪَن
سَندي ذاتِ هَنجُهَن، مَنهَ ڪوڙِيو مَوتِي چُٽِي.

۱۹

هَنجُهَ نَهَ بَنَدَ ڪَڇَن، پَڪِي نَهَ وِجُهَڇَن پَڇَري
مَڇُن مَري رَهَن، سارِيندي ڪي سَڄُڻين.

۲۰

لَلي ٿي لَٽِيُون ڪُيُون سَرُ ۾ ساري راتِ
پَڪَڻانديُون پَرياتِ، هَنجُهَ هُٽندي رَٽِيُون.

واڻي

هَنجُهَن ڌاران هِڃُ، ڪيرَ ڪَريندي پَگَن سِين

۱۰

سَرُ ۾ پَڪِي هِڃُڙو پارهيڙِي پَنجَاهَ
سَنديءَ آسَ اللهِ لُڏِي لَهَرِين وِڄَ ۾.

۱۱

دَلبو مَنجُهَ دَرياهَ، پَسِي پَڪِي آڻِيَا
ويچارا ويساهَ، آڻِي آتِ اَڙاڻِيَا.

۱۲

جيهرَ لوڪَ جَپَ ڪَري اوهِيرَ اڏامَن
پُٺُون جِي پاتارَ جا چيتارُئو چُٽَن
ڪوهُ ڪَندا ڪي ٿَن، پارهيڙِي پَهَ ڪَري.

۱۳

ماڻِڪَ چوڻو جَن سَندو، هَنجُهَ حُضوري سي
چَلڙَ ۾ چُهَنجَ هُٽِي مَڇِي ڪِين نَهَ اِي
لوڪَ نَهَ لَڪِئا تي، جِيلاهَ پوڻن پَگَن گڏِئا.

۱۴

لڙ جو هيٺ لُٽِي، وِٺَن هُٽِي وِڃائِيو
پِٽو ٿِي پِٽِيُون جاتُون مَنجُهَ جُٽِي
ڊوڙُون مَنجُهَ ڏهي، ڪَنگَ ڪَڇاڙِئا پائِين.

۱۵

پَڪِي پِيهي نَگَئا مَنجُهان لِٽِيَن لَڪَ

۱۰. سر = تلاء، ڍنڍ. ۱۱. دلبو = بدڪ جي شڪل جهڙو ڪاٺ جو بوتو (جيڪو مٽي تي رکي، شڪاري پاڻ هيٺ پائي ۾ گجهڙيو ترندو ايندو؛ پڪي جي ليکي ته هيءُ به ڪو ٻيو پڪي آهي، سو اڏامندو ڪونه، تان جو شڪاري وڃي تنگن مان جهليندس). ويچارا ويساه، آڻي ات اڙاڻيا = ويچارن کي دلبي واري انهيءَ ويساه. آڻي ات جهلاڻيو، قابو ڪرائيو. ۱۲. جيهر = جنهن وير، جنهن وقت. جپ ڪري = آرامي ٿي، سمهي. اوهير = ان وقت. پٺون جي پاتار جا = هيٺ ٿر وارا موتي. چيتارو = ڳوليو، جانچيو. ۱۳. چوڻو = قوت، ڪاڌو. چلڙ = گندي گپ. چنهج = چنهب. ڪائن = پوڻن پگَن گڏئا = پگَن سان گڏئا پوڻن، گڏيا وتن. ۱۴. لڙ = تازو وهي آيل لڙاڻيل پاڻي. هيٺ لُٽِي = لُٽِي جي وٺ هيٺ. وِٺَن هُٽِي وِڃائِيو = اهو پاڻي ڪنگن ڪانيرن وٺيئون لاهي وڃائي ڇڏيو، انهن جي وٺين هُٽِي خراب ڪري ڇڏيو. جاتون مَنجُهَ جُٽِي = جيري مَنجُهَ جاتون (جيت) پڻجي ويون. ڏهي = پاڻيءَ جي ننڍڙي ڏي، پاڻيءَ جي ننڍڙي تراڻي. ڪنگ = اي ڪانيرا. ڪڇاڙئا ڊوڙون پائين = چاڄي لاءِ ٿو ڊوڙون پائين. ۱۵. پڪي پِيهي نَگَئا = پڪي اندر ٽپي هُٽِي پوءِ نڪتا. لُٽِي = گپ واري پِيٽِي. ڪني رتا پَڪَ = ڪن پنهنجا ڪنڀ گپ ۾ لٿوڙيا، پنيءَ لائي لَڪَ = لکن کي پنهنجي پويان لائي (= وڏي ماءُ وارو ٿي). ۱۶. ڪالوڙيو = ڪارو ڪيو، گهڻو ميرو مٽيءَ وارو ڪيو. ۱۷. پُونڙا = پاڻيءَ جا ڪارڙا سنهڙا جيت. ۱۸. وڃائيو = لُٽِي ميرو ڪري ڇڏيو، وٺين سان وڃائي ڇڏيو. ددا = اڄوڃهه، موڙهل. منهن ڪوڙيو = منهن هيٺ ڪيو، ڪنڌ نمايو. ۱۹. مچڻ = مَتان. مري رهن = مري پون. ۲۰. لُلي = سهڻي اچي هَنجُهَ. لَٽيون = مٺيون ٻوليون ڊگهي لات واريون. پڪڻانديون = ڪنڀڙاڻيون. رتيون = رتجي پيون. واڻي. هِڃُ = پيار پريون خوشيون، محبت واريون خدمتون. انهن هَنجُهَن (محبوبن، سندن سک ۾) مونکي سور سوکڙي ڪري ڏنا ۽ ڏک ڏاج ۾ ڏنا. چَلڙَ نَهَ چوسيو = انهن هَنجُهَن گپ ۾ چهنبون هُٽِي چَلڙَ ڪي نَهَ چوسيو.

چئن چلڙ ڪنڌين پڪي پوت پٽا
امل ات ڪٿا، تانگهو جن طلبو.

۶

پڪي پٽا مڃن، هنجھ سدائين ڏٻرا
ماريءَ سندو من ۾ وره وپجارن
ڪنن ۽ ڪڏن، موتي جي مھراڻ جا.

۷

اچو پٽو اچاءُ ته ائين اچائي اٻهو
وهڻ وڙ نه آهنگو لڙ پاڻي لاه
سُسر ڏجي ساه، ڪُسر ڪنگن قبرون.

۸

ڪُسر ڪنگن قبرون، سُسر ساڳاهيچ
هنجھ، هتي جي ڳالهڙي بگن م بوليچ
ماڻي تون مريچ، چئج م ڪهين چهنج سين.

۹

سَپر سَر سَيد چئي، پلي پاڻ سڃاڻ
”آست بربڪر قالوا بلي“ ايءُ اصل جو اهڃاڻ
جاڻي ته ڄاڻ، نا ته ڊييءَ ۾ ڏير ٿئين.

۱۰

چئن قطر چٽو ڪڙھ پرين، تنن بولي
بجهنديءَ هنجھ

سور ڏنائون سوکڙي، ڏک ڏنائون ڏيچ
جن چلڙ نه چوسيو، تڪو چئن تيچ
پڪي پالڙ هيرئون، مور نه چئي ريچ
اونھين سين آر ڪري، ڪڏ نه ڪري ڪيچ.

داستان پيو

۱

ڪارايل جي ڪوڏ، مون ڪينجھڙ سڀ نهارو
وري وانھيري نه ورتا، لالا لاکيڻيءَ لوڏ
هنيڙي چني هوڏ، سي هنجھڙا سڀ هلي وٽا.

۲

هنجھن سنڌيءَ هير، مون ڪينجھڙ سڀ نهارو
ڏنڊ ۾ پڪي ڏير، پارين پريان ناه ڪو.

۳

هنجھن سين هيڪار، جي ڳڻ ڪري نھارين
ته بگن سين پيهار، هوند پيل نه ٻڌين ڪڏھين.

۴

بگا ڪوه بجهن، ته سپن ۾ ڇا سڄي
ڦريو ڦهيارن ڪي ورتو وات وجھن
سنڌي ذات هنجھن، منہ لايو موتي چئي.

۵

لالون لتاڙي، بگا پيءُ وٽا

تڪو چئن تيچ= اهي صاف تڪو تيز وهندڙ پاڻي پين. پالڙ= تازو پاڻي، گهڻو جهجهو پاڻي. ريچ= گپ ڳاڏئون پاڻي، بيل
سائو پاڻي. آر ڪري= دل لائي. ڪيچ= چُر چُراند (ان ڏي واري پاڻي ۾ نه گهڙي ۽ نه اهو پئي). ۱: ۲-۱. ڪوڏ= سڪ، ڏسڻ
جو شوق. وانھيري= ويهڻ واري جاءِ. لالا= هنجھن جو هڪ قسم، سھڻا هنجھ. هوڏ= چڪ، ڪشش، ملڻ ۽ پهچڻ جي تمنا.
۲. هير= هير جي ڪري، هير سببان. ۳. ڳڻ ڪري= چڱائي ۽ قرب ڪري. بگ، بگو= اچو پڪي (جيڪو تانگهي پاڻي ۾
هلي ۽ سنهي مڇي ۽ ٻيا پاڻي جا جيت کائي). پيل ٻڌڻ= گڏوگڏ هجڻ. ياري رکڻ، سنگت ٻڌڻ. ۴. ڪوه بجهن= ڇا سمجھن.
سڄي= سرجي، پيدا ٿئي. ڦهيارن ڪي= سنهي مڇي ڪي. منهن لايو= ڪنڌ هيٺ لاڙيو، منهن اندر ڪريو. ۵. لالون لتاڙي=
لالون جتي هيون اتي مٿان گهمي. لالون= هت اصطلاحي معنيٰ= موتي. پيءُ وٽا= پيءُ پيڻيءَ ويا، پيءُ جاءِ ويا. پوت=
ڪوڙا مٿيا مٿڪا (موتي نه). ات ڪٿا= ات ڪٿان آيا. ۶. وره= اوسيئڙو، ڊرپ. ۷. اچو پيو= صاف پاڻي پيو. اچاءُ= اي اچا
(للا) هنجھ! اچائي اٻهو= ڪنهن به تصور يا ڏوه کان پاڪ اچائي بيھو. وڙ= ريت، گت، عادت. لڙ پاڻي= لڙ پاڻي تي
لاھ= اي للا هنجھڻو! سُسر= سٺو سر، صاف سٺو تلاءُ، ڏنڊ. ڏجي ساه= مرجي. ڪُسر= ڪني پاڻي واري تلاءُ تي. ڪنگن
قبرون= ڪوڙن ڪانيرن جون قبرون. ۸. ماڻي تون مريچ= تون حاصل ڪندي مري پئجان، پر ڪنهن ڪي به چنھب کولي
نه چئج، واتون ورائي ويڻ نه ڏج. ۹. سپر= پاڻيءَ سان ڀريل. پلي پاڻ= پاڻ ڪي پلي (سپر سرڻ کان). ۱۰. قطر چٽو= قطر
چڱيو، ذرا ذرا چڱيو (قطر= شايد موتين جي پڳ). ڪڙھ پرين= پيٽ پرين. بولي بجهنديءَ= بولي گهٽجي ويندي.

موتي جي مھراڻ جا پورا چُڻجُ پَنجُ
اُڄُ ڪَ صُباح سَنجھُ، ڏيڻي ۾ ڏيرُ ٿين.

۱۱

هارئا هَنجھُ ڀَڳن سِين ڪِيھي ٻڌِيئي پيل
ميرو مَنائجُ تون، اچي ڪي اڪيل
ڪَنگن ساڻ ڪُويل، لَلا ڄم لڙ پين.

۱۲

وڃين نہ پيھي، پُئون لُئي پاتار ۾
ڪَنڌي ۾ ڪِيھي، حاجُ تَنھنجي هَنجھڙا!

۱۳

وينو ڄڻ وِماسِين، حيرت پُئُ مَر هَڏُ
لاٽيون جي لِباس جِيُون سي چِڻائي چَڏُ
آءُ ’اَسِين‘ ڪَن جي پاسي تَن ۾ اڏُ
تَن طالِبَن گڏ، تہ ويجهو ٿين وصال ڪي.

۱۴

وينو ڄڻ وِماسِين، حيرت پُئُ مَر هارُ
لَڻن ڪي لطيفُ چُئي اچي سان آراڻُ
ڪَنگن لُئي ڪاڻ، گڏو هَنجھُ حَسِبُ ڪي.

۱۵

وينو ڄڻ وِماسِين، حيرت پُئُ مَر هورُ
اُونهون جو اچو وھي گھڙي تائين گھورُ
ڏنيون هَڏُ مَر ڏور، گھورڻو ڪُپُ ڪَسِين جو.

۱۶

اڏُ آڏُ اُڀرڻو، وھاڻي وان پُئونرُ
چِتاريچ ۾ جي ڪَنڊا ڌاري ڪُئونرُ
مَتان ماريئي ٿئونرُ، تُو لُئُ لڳو ڄن سِين.

۱۷

هَنجھڙا هيلاندُ ٿي گھونو مَر گھوزيچُ
پَسِي چَلڙ چوئيون، پَڪَ مَر پُسائجُ
سو سُرُ ساڳاهيچُ، جتي پارڪَ پَگِين.

۱۸

هَنجھُ مَر ميرو وٽ، جان ڪو چين ڏينھڙو
جيءُ مَر گھنگھر گھٽ، سُرُ تان سُرُ ڪيٿرا.

۱۹

للي لُئي لات، سُرُ ۾ ڪُئو سوڄھرو
ڀَڳا ٻاتاڙا ٿئا وائي ڪَن نہ واتِ
جُنگن پَنھنجي ڏات، نيئي رَساڻي روه ڪي.

پنج = اشارو اسلام جي پنجن رڪنن ڏانهن (يا نماز جي پنجن وقتن ڏانهن). ڏيڻي = ڏپ (ڏپ اڏين جنهن ۾ پڪي ڦاسن). ڏير ٿين = هيٺو ساڻو ٿي پئجي رهين. ۱۱. هارئا = هار کاڌل. هاريل، بي حال، ڪهيل. پيل ٻڌڻ = گڏ هلڻ، دوست ٿيڻ ۽ گڏوگڏ هلڻ. اڪيل = فعل ’اڪيلڻ‘ مان امر. ڪنهن شيءِ ڏي اڪيلڻ = پر ڪرڻ، چاهڻ. ڪويل = ڪويل ۾، ڪويلو، بي وقتو. لَلا = اي لَلا هَنجھُ، اي سفيد سهڻا هَنجھُ. ڄم = ڄڻ مَر = مَتان. لڙ = لڙيو پاڻي، ميرو پاڻي. ۱۲. پيھي = اونهين پاڻيءَ ۾ اندر گھڙي. پئون = موتي. پاتار = اونهين پاڻي ۾ اندر تري تائين. ۱۳. وِماسِين = تون حيران پريشان ٿين، گشتيون ڪرين. لباس جِيُون = ٻاهرين ڏيڪاءُ جون. ۱۴. آراڻ = آر، وٺند، لاڙو. ڪَنگن لُئي ڪاڻ = ڪَنگن جي ڪاڻ لُئي، ڪَنگن جي محتاجي چُئي. ۱۵. حيرت پُئُ مَر هور = حيرت ۽ هور ۾ نہ پُئُ، حيراني ۽ ڏپ ۾ نہ پُئُ. گھور = لفظي معنيٰ: مڇيءَ مارڻ لاءِ ڳولا ڪر. اصطلاحي معنيٰ: مقصد حاصل ڪرڻ چي ڪر. ڏنيون = مٿاهان پُنا (پاڻي بنا). ڪپ ڪسين جو = ننڍڙين واهين جو ڪپ. ۱۶. اڏُ = اڏامي وڃ. آڏُ = سڄ. وھاڻي = وھاڻي رات ۾. چيتاريچ = نظر ۾ ڪج، ٻھ ڪج انهن جو. ڪُونر = تازا گل. تُونر = تئونر گلن جا، اهي گل جيڪي تُونر ٿي پوئجي وڃن. ۱۷. هَنجھڙا = اي هَنجھُ. هيلاندُ ٿي = هير وارو ٿي ڪري، هري ڪري. گھونو = ٿوري پاڻيءَ وارو ڏٻو. مَر گھوزيچ = ان ۾ گھڙي کاڌي لاءِ نہ ڦرج. چَلڙ چوئيون = ڳپ گاري وارو چرون پاڻي، چَلڙ مان چوئيل پاڻي. پَڪ = ڪنڊ. ساڳاهيچ = موڪج، ان جي ساڃاه ڪج، نظر ۾ رڪج. پارڪ = پرڪ، پرڪا. ۱۸. جيءُ مَر گھنگھر گھٽ = پَنھنجو جيءُ جنجل ۾ نہ وجهه. سُرُ تان سُر ڪيٿرا = جي سِر آهي، حياتي آهي تہ سُرُ گھڻائي لپي پوندا. ۱۹. سُر = تلاءُ، ڍنڍ. ٻاتاڙا = حيران پريشان. جُنگن = همت وارن هَنجھن.

جي هڻي ڏنگ، ڏسائيو، ويجهو ڪين وري
جيڪي ٺپ مري، جيڪي سڪي صحت ڪي.

۲

گپڙ ڳاروڙين سين وڏو وڏو وڏو وڏو
نانگ نه ويندين نگرِي تو ڏر مٿي پير
هيءُ ٽئي جو دير، جن جهوناڳڙه جلايو.

۳

ڪوه جاڳائي جيڃن ڪي ٿو سئلن هڻ هڻي
جو ڏاڙون ڏاڙن وينيون ته وڙهندئي وه وڻي
جن جو ڏوج ڏئي، تون ڪئن وجهين وڙن سين.

۴

آسڻ جن اريج ۾ ٽن جي وه جو ورن پڻو
ٽن جو ڪنڊوئي ڪم ڪري، جي مٿس پير پڻو
پرين آهي پڻو ٽن نانگن جو نهو
گلي وير ڪهو، جو سامهون ٿي سڀن ڪي.

۵

جن جيون اوطاقون اريج ۾ مٿيون ٽن مٿن
ماڻ مڙبو ان جو وسان ڪين ڪچن
جو اوڏو وڃي ان، ٽن جو ڪو ٿي جان ڪي.

۲۰

وٽا مور مري، هنجه نه رهيو هيڪڙو
وطن ٿيو وري، ڪوڙن ڪانيرن جو.

۲۱

سر آهيئي اڳيان، پڪي پٽا پٽا
جن لمڻو ٿي لائون ڪيون سي ويچارا وٽا
ماڳو ماڳ ٿئا، ڪوڙا ڪانيرا گهڻا.

۲۲

سو پڪي سو پڇرو، سو سر سوئي هنجه
پيهي جان پروڙيو مون پاهنجو منجه
ڏيل جنهن جو ڏنجه، سو ماري ٿو منجه وڙهي.

واڻي

هنجهڙا پسان نه سي، اڏامي وٽا انهيڙن تي
پڪي جي پرڏيهه جا، ساجهر وٽا سر تي
موتي جن ماڳن ۾، لالون لهن تي
جن جو عهد الله سين، سي ڪئن رهن هتي
اهي عبداللطيف چئي، پاڻ وهيا پر تي.

داستان ٿريو

۱

پهرين ڪاري نانگ جي ڪو چرڪيل چيڙ ڪري

۲۰. عام مفهوم موجب مور جي معنيٰ 'مور پڪي' ۽ هنج معنيٰ 'هنجه پڪي'. پر هي ست ۾ 'ڪانيرن' جو ذڪر آهي. يعني هن بيت ۾ پاڻي جي پڪين جو ذڪر آهي. 'مور' هڪ سهڻو پڪي آهي. جنهن جا ڪنڀ سائيرڙا ۽ پٺ مور جي ڪنڀن وانگر سهڻن چٽن وارا. پهرين ست جي معنيٰ ٿيندي ته سهڻي ۾ سهڻا مور هنجه ته مري وٽا پر هنجهن جي جنس مان به ڪو هنجه ڪونه رهيو. ۲۲. ڏيل جنهن جو ڏنجه = جنهن جو ڏيل ٿي ڏنجهه آهي، جنهن جي صورت ئي آزار آهي (استعاري واري مفهوم ۾). ماري = شڪاري، جيڪو پڪي ماري وائي. انهيرو، جمع انهيرو = پڪيءَ جي روزانو رات جي ويهڻ واري جاءِ، اڪيرو. عهد = ٻڌل ٻول. وهيا = هليا، ويا. د-۳: ۱. ڪوچرڪيل چيڙ ڪري = جن کي اڳ ڪاري نانگ جو چرڪ پيل هوندو، تن مان ڪو ورلو اهڙو هوندو جيڪو وري پهر چيڙ ڪندو، نه ته ڪندو ٿي ڪونه. جي هڻي ڏنگ ڏسائيو = جيڪڏهن نانگ ڏنگ هڻي ان کي ڏسائيو (= ڏنگيو، کاڌو). جيڪي = يا ته. ۲. ڪپر = ڪپر نانگ، ننڍڙو سنهو زهريلو نانگ. تو ڏر مٿي پير = تنهنجي ڏر (رهڻ واري ۾) مٿي منهنجو پير آهي. دير = تڪيو، ماڳ. جن جهوناڳڙه جلايو = روايت موجب، جهوناڳڙه جا جوڳي وڏا جوڳي، جن جهوناڳڙه کي باه ڏني (۽ اتي نانگن کي ماريو). ۳. جيڃن ڪي = اهڙن جيڃن کي جيڪي جهڻي وڃن. ڏاڙون = ڏاڙون. وڻي = ٺاهي جوڙي، پوري، طرح. ڏوج = ڏئيندڙ، چونڊيندڙ. ۴. آسڻ = ويهڻ جي جاءِ. اريج = جتي ريج نه هجي ۽ نه ٿئي، سڪل قتل زمين. ورن = رنگ. ڪر ڪري = ڪارگر ٿئي، وڏو نقصان ڪري. پرين ڪان وٺي، وڏن ڪان وٺي. نهو = ٻڻ. ڪلي وير = مقابلي وقت. ڪهو = اهو ڪير ٿيندو آهي. سڀن ڪي = وڏن وڙهندڙ زهريلن نانگن کي. ۵. مٿيون = 'مٿ' يا 'مٿي' جو جمع. عام روايت موجب، ڪاري واسينگ نانگ جي مٿي ۾ 'مٿ' آهي.

۶

ڪاري ڪُرُ لُجي جي اڻ- ڪُڇاڙو ڪاءِ
ڇاڙڻان اندر ڇپَ ۾ ڳجهو ٿو ڳالهائ
اُتي اُو ساماءِ، جت رتي ناهي ريڇ جي.

۷

سَنهان پانءِ مَر سَپ، سَڪا جَنِي پيٽ
تَنِي جي چَپيٽ، جُنڪن کي جوکو ٿئي.

۸

سَنهان پانءِ مَر سَپ، وِياءِ واسينگن جا
لَتاڙيا لُطيفُ چَئي چوريا وجهن چَپ
تَنِي جي جهڙپ، هاڻي هنڌان نه چري.

۹

موران موٽُ ميهڙو، ٺوٺي نانگ نه ڪن
ڪارائيل ڪارن کي ڳارا ڪئو ڳهن
وڻين وڻن پين، سڪ سُرڪين نه لهي.

۱۰

سَنهي جهڙ جهيڙين، مور ڪارائيل پاڻ ۾
ٺوٺي نانگ نه ڏين، موران موٽُ ميهڙو.

۱۱

سَپ ڪُڙ سَجا ڳهي، نانگن ڳوليو ڪاءِ
تَنِي کي واجهه، مٿيون جن مٿن ۾.

۱۲

واتان جَنِي وَه وَهي، سي آيا اوڳارين
جي آرڻ ٻڌي آيا تان نانگ نه ٺهارين
ڏنير ٿن ڏارين، ميل جَنِي جي مَن ۾.

۱۳

ڪنہ ڪنہ ڪاريءَ ذات کي مور به مٽائين
لتوڙا لُطيفُ چَئي چُرئا چڪائين
توڙي ٺپ مارين، نات سڪن صحت ٿئي.

۱۴

وَه هَتين وَه پيرين، وَه جَنِي جي وات
ڪا ڪا ڪاري ذات، مورن مٽي ڇڏي.

واڻي-۱

ڪوڙي راند، ڪوڙو چٽڪو

لڪ سينءِ لڏو پتو

ليو جئن لامين چڙهين، ڪئو ڪارائيل ڪٽڪو

ڪاري نانگ جو ڪر = بڻ، پيڙهي. ڪڇاڙو = ورجائڻ، تنگ ڪرڻ، چيڙڻ. اڻ ڪڇاڙيو = بنا چيڙ جي. ڇاڙڻان اندر = ڇاڙي جي اندر. ساماءِ = سامائي، وڏو ٿي ريڇ جي = پوسل جي، پاڻيءَ جي موجودگي جي. ۷. چپيٽ = ٺپوڙ، چپيٽ. جُنڪن کي = وڏن کي. ۸. وِيا = ڇن، ٻچا. وِياءِ واسينگن جا = جيڪي واسينگن جي بڻ مان آهن. جهڙپ = ست، حملو. هنڌان نه چري = جنهن هنڌ هوندو ائين ڪرندو. ۹. ٺوٺي = نوڙت، نيت. ڪارائيل = مور (نيري رنگ جي لحاظ سان). ڳارا ڪئو = نوڙين وانگر لڙڪايو، لامن وانگر وڪوڙيو. ڊگها ٽڪر ڪريو. وڻين وه پين = اهي وڻيون پري وه پين، وڏا پياڪ آهن، نهايت زوردار آهن. سڪ سُرڪين نه لهي = انهن جي سڪ ننڍين سرڪين سان نه لهي، انهن جي اُچ ڏڪن سان نه لهي. ۱۰. مور ۽ ڪارائيل (نانگ) جي ويڙه جو بيان آهي. مٿي جهڙ = جهڙ مٿي. ڪنهن وڻ تي. جهيڙين = جهيڙو ڪن، وڙهن. مور ڪارائيل = مور ۽ ڪارو نانگ. ٺوٺي نانگ نه ڏين = سر نائي نانگ نه ڳهن. ۱۱. سَپ ڪُڙ سَجا ڳهي = (مور، سَپ ۽ ڪپر سڄي جا سجا ڳهي وڃي. نانگن = نانگن کي. تني کي واجهه = هو انهن وڏن نانگن جو ڳوليو آهي جن جي مٿن ۾ مٿيون آهي. ۱۲. هي وڏن زوراور سپن جو بيان آهي. سي آيا اوڳارين = سي آيا ته مارين، ڪائين ۽ اوڳارين، يڪلر وڏو حملو ڪن، ۽ آڏن کي ختم ڪري ڇڏين. آرڻ ٻڌي آيا = جنگ (وڙهڻ) جو قصد ڪري آيا. تان نانگ نه ٺهارين = ته پوءِ نانگن تي سندن نظر ٿي نه پوي، کين نانگ نظر ٿي نه اچن، نانگن تي سندن اک ٿي نه ٻڌي. (نانگن ڏي ڏسندا به ڪين ۽ امالڪ وڙهندا). ڏنير = ڏنير، زبرا، زوراور. ڏارين = چيرين. ميل = ميراڻي (دشمني). ۱۳. ڪنهن ڪنهن ڪاري ذات کي = ڪارن نانگن جي ڪنهن ذات کي. مور به مٽائين = مور به مٽي ڇڏين، مور به مڙي وڃن. لتوڙيا = لتاڙيل ٿيا (ڪنهن انهن کي لتاڙيو ۽)، جي اهي لتاڙجي پيا. چُرئا چڪائين = جي چُرئا ته چٽڪو چڪائيندا، ڪائيندا ۽ ڏاڍو ڌڪ هڻندا. ٺپ مارين = صفا مارين. صحت کي = صحت ٿئي. واڻي-۱. ڪوڙي راند = ڪوڙي بازي، اجائي ڪيڏ. ڪوڙو چٽڪو = ڪوڙو ڪيل. لڪ سين = هو سين، فري سين، فري جيترو. لڏو پتو = ٺاه ٺوه، ڏيڪاءُ ۽ بهانو. ليو = لاتيون ڪيو. لامين چڙهين = وڻن جي لامن تي اڏري ويهين. ڪارائيل = اي مور. ڪئو ڪٽڪو = ڪٽڪو ڪئو، ڪٽڪي ڪري، وڏيون زوردار لاتيون ڪري.

ڪَ تو ڪنڻن نه سٿو، شهباز جو سٿڪو.

وائي-۲

جي مان چارائين، جيڪر جيڏيون وو

گره سندان چاريان

جي مان چارائين وي ميان، تان مٿي چياريان

پيزين آءِ نه پڄڻي، گرهل هوءِ نه جهلين

گجھي آءِ نه وڃڻي، پٿر پرين نه نين.

وائي-۳

هوٿ بلوچ جي آهيان

پلو جيڏيون! آءِ جا بلوچ جي آهيان

ڪنيزڪ ڪيچين جي، نائر نامر سڏائين

پيزار پنهونءِ چامر جي، اڪين ساڻ اٺائين.

ڪنڻن نه سٿو = ڪنن سان نه ٻٽو. شهباز = وڏو طاقتور ماريندڙ پکي. سٿڪو = زوردار ست ۽ ڌڪ. وائي-۲. جي مان چارائين = جيڪڏهن مون کان چارائين، مون کي چارڻ لاءِ ڏين. ڪره = اٺ. ڪرهل = ڪرها، اٺ. پٿر = ظاهر ظهور. وائي-۳. ڪنيزڪ = ٻانهي. نائر نامر = نائر جي نالي سان (جن نائر ٻانهي هئي مومل جي). پيزار = جُتي. اٺائين = ڪٿان.

سُر ڏهر

ذات الاهي جي ذڪر ۽ ياد الاهي ۾ رتل دليين طرفان حمد ۽ ثنا ڪي، آڳاٽي وقت کان وٺي صوفين درويشن جي سماع وارين محفلن ۾ ”سُر ڏهر“ ۾ آلاپيو ويو. هن سُر جي پهرئين داستان جو موضوع ٿي آهي ساري جهان جي خالق ۽ پالڻهار موليٰ مهربان جي صفت ۽ ساراهه، ۽ سندس مهر ۽ باجهه لا دعا. انهيءَ لحاظ سان، انهن بيتن کي فقيرن ذڪر طور سُر ڏهر ۾ آلاپيو. ساري جهان جي خالق ۽ پالڻهار جي وڏائي ۽ واکاڻ سان گڏ، هن زمين تي انسان جي عارضي زندگي جي حوالي سان کيس ترغيب ڏنل ته هي حياتي هڪ عارضي منزل يا مانجهاندي جو ماڳ آهي؛ انهيءَ ڪري ڊگهيون رٿائون رٿڻ ۽ وڏيون اميدون رکڻ بي سود آهن؛ ننڊر ۽ غفلت بدران بيداري ۽ سجاڳي واري حالت ۾ هجڻ ضروري آهي. اها سجاڳي ۽ بيداري ڏيئي ڪي ياد ڪرڻ سان حاصل ٿيندي.

داستان-۲ ۾ جسوڏڻ آڱري جي دور ۾ پٽيهل درياءَ ۾ پاڻي جي موج سببان ملڪ ۾ آبادي ۽ ماڻهن جي خوشحالي، ۽ ان بعد وري پٽيهل ۾ پاڻي جو گهٽجڻ ۽ سڪڻ، ماڻهن جو لڏڻ ۽ ملڪ جو ڦٽڻ هن داستان جو مکيه موضوع آهي. داستان-۳ ۾ اڳئين وقت جي وڏي ارڙي ۽ اٽل سردار لاکي ڦلاڻي جي ڳڻڻ ۽ ڳالهين ۽ ڏاڍاين جا اهڃاڻ ڏنل آهن. سندس ڳڻ اهو جو غريب اوڏڻ سان دل لاتائين، اوڏن جي لڄ پٽ رکيائين، ۽ کين پاڻ وٽ اجهو ۽ اوت ڏنائين. سندس ڏاڍائي اها جو هر طرف هلائون ڪري مال ڦري ڪاهي راجن کي لڏايائين؛ ريارين ۽ جاڙيجن جا ته وڳ ڪاهيائين، پر اهي راج جيڪي ملڪ جي حاڪم راءِ ڪنگهار جي پناهه هيٺ هئا تن جون به لوڙيون هنيائين. داستان چوٿون سنگهارن يعني مالدارن جو وڏي چاه سان مال ڌارڻ ۽ چارڻ، پاڻ ۾ گڏ رهڻ ۽ سندن صلح سانت ۽ اطمينان واري سماجي زندگيءَ جو آئينو آهي.

داستان پنجين ۾ ڪونجن جي اعليٰ وصفن جا اهڃاڻ ڏنل آهن، ۽ ڪونجن تي ڪهل ڪرڻ ۽ کين نه مارڻ جي ترغيب ڏنل آهي. ڪونجن جون اعليٰ وصفون اهي جو اهي قوت ۽ چوڻي خاطر ديس ڇڏي پرديس اچن، پر وطن نه وسارين ۽ وري پوئتي ورن. هو اهي باجهاري ٻولي ڪن، وڳر ڪري هلن ۽ هڪ ٻئي کان جدا نه ٿين، ۽ جي ڪا منجهائن پوئتي رهجي وڃي ته ان کي سنڀاري ساڻ ڪن. انهيءَ ڪري کين سندن واسطي دعا ته: شال ڏيئي پنهنجي باجهه ڪري کين سندن وطن ۾ پنهنجن ٻچن سان ميڙي!

داستان پهريون

۱
اللهُ جڻن نالوءَ، تڻن مُون وَڏو آسرو
خالقُ تَنهنجيءَ ڪانڌَ جو پَرو پانڌُ نه ڪوءِ
نالو رَبَ سَندوءَ، رَهيو آهي رُوحَ ۾.

۲
مَنو جڻن نالوءَ، تڻن مُون وَڏو آسرو
صاحبُ تَنهنجيءَ سَگهه جو پَرو پانڌُ نه ڪوءِ
ڪو دُرُ ناهِ جِهوءَ، مُون پِڻا دَرُ گهڻو نهارِئا.

۳
جيڏو تَنهنجو نانءُ، باجهه ۾ اوڏيائي مَنگان

ري ٿنڀين ري ٿوڀين، ٿون چَپرُ ٿون چانءِ
ڪُڇاڙو ڪهانءَ، توکي مَعَلَمَ سَپڪا.

۴
سَڙُ گر سَتارَ، آءُ اگهاڙي آهيان
ڏِڪين ڏِڪهارَ، ڏيئي پانڌُ پناهه جو.

۵
مَر. گر ڍول ڍلو، ناتو نِماڻيءَ سِين
ڪونهي ڪَمِيڻيءَ جو بَگر تو ڍلو
تَنهنجو نانءُ ڍلو، وٺيو ويئي آهيان.

۱-۵: ۱. نالوءَ= تنهنجو نالو. الله جڻن نالوءَ= جڻن جو تنهنجو نالو ٿي ’الله‘ آهي (’الله‘ ذاتي نالو آهي خالق جو، ۽ لغت جي لحاظ سان لفظ جي اصل معنيٰ ’پيار‘ آهي). ڪانڌ= برداشت، سهڻ جي طاقت. پرو= پتو. پانڌ= ڊيگهه يا ويڪر جو چيڙو. پَرو پانڌ= پوري ٿيندڙ حد. ۲. مَنو= ميناج وارو، وڻندڙ، پيارو. جِهوءَ= تو جهڙو. ۳. چَپر= مَنهن. ڪُڇاڙو ڪهانءَ= توکي ڪئن ڪري چوان. مَعَلَم= معلوم. سَپڪا= سڀڪا ڳالهه، ساري سچي حقيقت. ۴. سَڙ= ڏڪ. ستار= اي سڀ جي ڏڪيندڙ ڏيئي! ڏِڪهار= هميشه ڏڪيندڙ. پانڌ= پلڪ. پناهه جو= بچاءُ جو. ۵. ڍول= اي پيارا سهڻا سائين. ڍلو= ڍرو. بگر= بغير، سواءِ. بگر تو ڍلو= توکان سواءِ ڪو ٻيو حيلو ڪونهي. ڍلو= رڳوئي، اڪيلوئي.

۶

وڏي سگهه سندياء، باجهن ڀريو آهيين
مون تان مهر مَر لاءِ، آئون تنهنجي آهيان.

۷

مرون ڪين ولن، پکي ڪن نه پورهيو
جان تون ڏيندڙ تَن، تان اسَ اسانهين نه لهي.

۸

مسن مننه سَرا، ڪريا گهڻو ڪلن
سي تان وسرين، آيا جن ڪمن لئي.

۹

اڏڻو اڏيندين ڪيترو، ڪلر کاڌي پت
تون نه هوندين هت، ڪهڙو ڪرين ڪن کي.

۱۰

ڊگهي اڏ مَر منهن، پڪو اڏ مَر لاند
لڏڻو تَن ورائڻ، جن صباحي اڏيو.

۱۱

ڪڏهن مڙهه مقام ۾، ڪڏهن ڳاڙهو گهوڻ

سندو واريءَ ڪوٽ، اڏڻو اڏيندين ڪيترو.

۱۲

ويئي 'ڪالهه' هئا، سا 'ڪالهه' نه ايندي ڪڏهن
ڪالهوڻيءَ ڪالها، پڻو وڃ وڙهن کي.

۱۳

صاحب تنهنجي صاحبي عجب جهڙي آه
وڏي سگهه سندياء، پاڻ وهڻو آهيين.

۱۴

صاحب تنهنجي صاحبي عجب ڏني سون
پن ٻوڙين پاتار ۾ پھڻ تارين تون
جي گهر آچين مون، ته ميريائي مان لھان.

۱۵

حتي ٿيندا پڌرا وعدا ۽ وعيد
سُج سڏ سعيد، لله لڳ لطيف چئي.

۱۶

سُئا اتي جاڳ، ننڍر نه ڪجي ايتري
سلطاني سهاڳ، ننڍرون ڪندي نه ٿي.

۷. مرون = جانور. ولن = زمين گڏڻ، ڪيڙڻ، ڪاهڻ. ڪين ولن = زمين ڪين ڪاهين، پنهنجي گذران لاءِ ڪا پوک ڪانه پوکين. اسانهين = اسان کي به. ۸. مسن = مٿن، مشڪلات ۾ ڦاٿلن، حيران پريشان ٿيلن. مننه سَرا = جن جا مننه سَرا آهن، جيڪي بي فڪر ٿي پنهنجا منهن ملوڪ ڪيو پيا هلن. ڪريا گهڻو ڪلن = اهي ڪريل جن کي گهڻي ڪل آهي (سي به مسن). ۹. اڏڻو اڏيندين ڪيترو = ڪيترو پيو اڏيو اڏيندين، وري وري اڏيندين. ڪلر کاڌي = ڪلر جي کاڌل. ڪهڙو = ڳاري سان لنڊ چنپ، نئين سر مرمت. ۱۰. منهن = منهن. لاند = وڏي لاند وارو. ورائڻ = وڃين، جو، پوئين پهر شام جو. صباحي = صبح وقت، صبح جو. ۱۱. مڙهه = مردو، مثل بت. اڏڻو اڏيندين = ڪيترو اڏيندين. ۱۲. ڪالهه = ڪالهوڪي وير، ڪالهوڪي مهل. ڪالهوڻيءَ ڪالها = 'ڪالهه' واري 'ڪالهه' کان وٺي، ڪالهوڻي ڏينهن کان وٺي. پڻو وڃ = وڻي پڻي، فرق پيو. (هي بيت چئن معتبر قلمي رسالن ۾ ڏنل آهي جن سڀني جي صورتخطي مان 'ڪالهه' ۽ ڪالهوڻي ڪالها لفظ جو گمان ٿئي ٿو، ۽ متن ۾ پڻ اهي لفظ ائين ئي رکيا ويا آهن. پر عام رائج معياري سنڌي ٻوليءَ ۾ 'ويئي ڪالهه هتان' کونه چئبو آهي، پر چئبو آهي 'ويئي ڳالهه هتان'. انهي ڄاڻ جي آڌار تي چئي سگهجي ٿو ته اصل بيت شايد هن طرح هجي:

ويئي ڳالهه هئا، سا ڳالهه نه ايندي ڪڏهن

ڳالهوڻي ڳالها، پڻو وڃ ورهين کي.

ان 'ڳالهه' ۽ 'ڳالهوڻي ڳالها' کي پهرين ڪاتبن 'ڪال' ۽ 'ڪالوني ڪالا' ڪري لکيو جن کي پوءِ 'ڪال' ۽ 'ڪالوني ڪالا' ڪري پڙهيو ۽ لکيو ويو. ۱۳. صاحب = اي، مالڪ سڄي جهان جا، اي مولِي. پاڻ وهڻو = پاڻ پنهنجي ذاتي طاقت وارو، پاڻ پنهنجي قدرت سان قائم ۽ موجود. ۱۴. عجب = وڏي عجب واري، وڏي حيرت ۾ وجهندڙ. پاتار ۾ = هيٺ اونهين پاڻيءَ ۾. ميريائي = گنهگار. مان لھان = مانائتي ٿيان. ۱۵. وعدا = ڪيل انجام، ڪيل ٻول. وعيد = واعدو. سعيد = اي سعيد، اي سعادت وارا، سعادت بخشيندڙ، اي پيارا رسول. ۱۶. ستا = اي ستل! سلطاني سهاڳ = بادشاهي بخت.

تو کي سڏ ستار

جيڪين وهي وجود ۾،

سو چائين چاڻهار.

داستان پيو

۱

گر کي ڳالهائون، گندا دور- ڏئين جيون
ڪئن سي رائجون، گنه پر ڏينهن گذارين.

۲

گر کا ويهي ڳال، گندا دور- ڏئين جي
اڄ پڻ ڪهڙي حال، گنه پر ڏينهن گذارين.

۳

گندا تو وٽاءِ، سڄ ڪ سيٺن لڏو
ميجر تو مٽاءِ، چڻو پوءِ چڱا ڪو.

۴

گندا ڪڇاڙئا، ايو آهين ريل ۾
پرين پڇاڻئا، سڪي بانگهو نه ٿين!

۵

جان تو هڻو سور، گندا دور- ڏئين جو
مٽي لامن پور، هوند نه چاڙهيئي هيترو.

۱۷

ڪين سُمه ڪين جاڳ، نڌر نه ڪجي ايتري
ايءَ مانجهاندي جو ماڳ، جو تو ساڻيه پانئيو.

۱۸

هي تان ٿورڙيون، جي تو پورا پانئيون
راتيون پيون گهڻيون، جي تو اينديون هيگلي.

۱۹

سُتي نه سرندياءِ، گر پڇار پرين جي
وهامي ويندياءِ، گهڻا هڻدين هٿرا.

۲۰

جاڳڻ منجهان جس، آهي الله جن کي
لاهي جو لطيف چئي مٿان قلب ڪس
ورنه ڪجاه وس، صبح ساڻ سيد چئي.

وائي

مون ۾ عيب آيا، يا ستارا!

آءُ جا طامع تنهنجي آهيا

دڪن وڃايم ويسري،

چاڻي سڀ ڄمار

امر اوڏي نه وڃان،

نهي ڪيس نڪار

هن منهنجي حال جي،

۱۷. ڪين = ڪين ڪجهه، ڪجهه ٿورو. ايءُ = هن حياتي وارو هيءُ جهان. مانجهاندو = منجهند وارو ٿورو وقت، منجهند وارو ٿورو آرام، منجهند جي طعام ۽ ٿوري آرام وارو وقت. ساڻيه = دائمي وطن. ۱۸. پورا = اي ٿوري ڄاڻ وارا. پيون = قبر واريون. هيگلي = اڪيلي. ۱۹. سُتي = نڌر ۾، غفلت ۾، ويسر ۾، سرندياءِ = تنهنجي ڪانه سرندي، تنهنجي پوري ڪانه پوندي. وهامي ويندياءِ = جواني ختم ٿي ويندياءِ، وقت هٿان نڪري ويندو. ۲۰. جاڳڻ = بيدار رهڻ، الله جي عبادت ۾ سڄي رات سجاڳ رهڻ. جس = شاباس، ساراه، نيڪ نامي. ورنه = اي سهڻا سورهي، اي سهڻا گهوت، اي همت وارا. وس = وڏي همت. صبح ساڻ = صبح سينءَ، ويندي صبح تائين. وائي. چاڻي = چاڻي بجهي. امر = ڪو ڪر ڪرڻ وارو حڪم. نهي = ڪو ڪر نه ڪرڻ وارو حڪم. وهي = گذري. ۱: ۲-۵. ڪندا = اي آڳاٽي وقت جا بيٺل جهونا ڪندا! دور = درياءَ جي چوڙ وارن دورن مان هڪ دور، درياءَ دور. ڏئي = دوري جا ڏئي، پٽيهل جي دوري جا ڏئي. انهن دوري جي ڏئين جي ختم ٿي وڃڻ کان پوءِ، تون ڪيئن پيو پنهنجيون راتيون ۽ پنهنجا ڏينهن گذارين؟ ۳. سڄ چڻو پوءِ چڱا ڪو = چڱا چڱا ٿي پيو چڻي (گوڙهن ڳاڙهن سان تشبيهه). ۴. ريل = درياءَ جي ڇڏيل ريت ۾ (درياءَ هڪ پر ڪائيندو ۽ پائيندو، ته هيءُ پر ريت ڇڏيندو. اها ريت واري ايراضي ريل آهي). پٽيهل واري دوري جي سڪڻ سببان تون انهن جي سڪ ۾ سڪي نه وئين! ۵. مٽي لامن پور = موري ٿئي لامن جي چوٽين تي هيترو سارو پور هوند نه چاڙهيئي!

جَسوڏڻ جِيها يار، پِٿرا وِيزِ وِماسِ ۾.

۱۱

پَٽِيهَل تو ۾ پُورُ، اڳيون ناهي آب جو
سُڪنه ڪهڙي سُر، پِيءَ واري وِچِ ۾.

۱۲

سُچِ ڪِ سُوڪو دورُ، ڪنڌيءَ اڪَ ڦلارِئا
جَنگن چڏيو جورُ، سُرُ سُوڪو سُونگي گيا.

۱۳

سانگن سُوڪو گاهُ، ڪنڌين اڪَ ڦلارِئا
مِهراڻي وٽاهُ، رويو راڄِ رضا گهري.

۱۴

سُڪي دورُ ڏهِيون ٿئو، ڪنڌيءَ ڏنو ڪاڻو
پاڻي پَٽِيهَل ۾ اڳيون نه آڻو

ماڙهن ميڙائو، ڪني ڪني پيڻين.

۱۵

سُڪي دورُ ڏهِيون ٿئو، ڪنڌيءَ ڏني ڪَرُ

۶

جان تو هُٿرو وڏي، ڪنڊا دورَ- ڏئين جو
پاڻان ڏيئي ڏي، موري مِجرُ نه ڪرين.

۷

جي تو هُٿرو گها، ڪنڊا دورَ- ڏئين جو
هُوندَ نه تو ڪئا، موري مِجرُ تارين.

۸

ڪنڊا ٿون ڪيڏو، جڏِ پَريوئي دورُ وهي
جَسوڏڻ جيڏو، تو ڪو ڏنو پيڙو.

۹

جڏهن ڍاڳي دورُ، ٻئي وهن ٻليارِ ۾
نڏهن تازين طورُ، هُٿو جَسوڏڻ سين.

۱۰

دورُ نه اڳينءَ ڍارَ، مَهَنڊِ ملاخن لڪڻو
موڙي چاڙهڻا مَڪرا، پسي پاڻيءَ پارَ

۶. وڊ= گها، وڊ ۽ گها، وارو سور. پاڻان= وِتر پنهنجي طرفان. ڏيئي ڏي= ڏي ڏيئي، لڏيندڙن ۽ ويندڙن سان همدردي ڪري. موري مِجر نه ڪرين= نه وڌيڪ ڦٽين ۽ نه پور ڪرين. ۸. اي ڪنڊا! تون ڪيڏو وڏو هئين. جڏهن هيءُ دورو پرڃي ٿي وڙهو. جَسوڏڻ= اڳئين وقت جي هڪ حاڪم يا سردار جو نالو. جيڏو= جهڙو، برابر. پيڙو= پيارو جوان. ۹. ڍاڳي= دوري جو نالو. ٻليار، ٻلياري= سمنڊ ۾ چوڙ واري نار(؟). تازين طور= تازي گهوڙن جا طنبيل، تازي گهوڙن جو لشڪر(؟). هُٿو جَسوڏڻ سين= جَسوڏڻ وٽ هُٿو، يعني تڏهن جَسوڏڻ جي هلندي ۽ هاڪ هئي. ۱۰. اڳينءَ ڍار= اڳينءَ وهڪر وانگر، ان ۾ اڳيون وهڪرو ڪونهي. ملاخن لڪڻو= ناگتن صحي ڪيو. مڪرا= پيڙا. پسي پاڻي پار= پاڻي جو نمونو ڏسي (تہ لاٽ ۾ آهي). وِتر= مانجهي مڙس. وِماس= اوسيو، گهٽي. ۱۱. پَٽِيهَل= پَٽِيهَل جو دورو. پُور= پريل وهڪرو. سُڪنه= تون سُڪي وئين. ڪهڙي سور= ڪهڙي سُر جي ڪري (جو پيٽ واري وِچ ۾). ۱۲. ڪنڌيءَ= ڪنڌي سان، دوري جي ڪنڌيءَ سان. اڪَ ڦلارِيا= اڪَ وڏي وڏا ٿيا ۽ ڦلارِيا آهن. جنگن= وڏن جنگ دورن، وڏن جنگ جهازن چڏيو جور= زور چڏيو. 'سر سُوڪو سُونگي گيا'= اڳئين وقت جي خاص چوڻي تہ سر سُوڪو سُونگي به ويا: يعني وڏي ڍنڍ وارو پاڻي سڪو ته مڇي به ختم ٿي ۽ سنگ (محصول) وٺڻ وارا سُونگي به ويا. ۱۳. سانگ= وڏي دوري مان پاڻيءَ جي گهٽائي ۽ اٽل سببان وهندڙ واهڙ، ننڍڙو دورو. سانگن سُوڪو گاه= سانگن ۾ پاڻيءَ جو زور ٿئي ويو ۽ گاه سُڪي ويو. رضا گهري= سردار جي رضا ۽ موڪل گهري (تہ هو اتان لڏي وڃن). مهراڻي وٽاه= مهراڻي وٽان. مهراڻو= اها ايراضي جيڪا درياءَ (مهراڻ) جي ڪڇي ۾ هجي يا درياءَ جي پاڻي جي اٽل سببان ساڻي سبز هجي. ساڻي سبز جهنگ واري سِير يا جوءِ جتي مالدار هجن ۽ مال چرندو هجي ۽ جتي جهنگ جا جانور هجن، شڪار وارو جهنگ. ۱۴. ڏهِيون (واحد. ڏهي، ڏهي، ڏهي) پاڻيءَ جي ننڍڙي ترائي، ڏبو= ننڍڙيون ترائيون ۽ ڏبا ڏبا ٿيو. ڪاڻو= لاٽ، پاڻيءَ جي وهڪ جي گهٽتائي. ڪاڻو ڏيڻ= پاڻيءَ جو لهڻ، هيٺ ٿيڻ. ڪنڌيءَ ڏنو ڪاڻو= دوري جي ڪنڌيءَ لڳ پاڻيءَ جي لاٽ آئي، ڪنڌيءَ وٽان پاڻيءَ لاٽ جي ڪَر ڏني. اڳيون= جهڙو اڳ پرپور ايندو هو. آڻو (خاص لهجو آهي= آيو. ميڙائو= ماڻهن جو گڏجي ميڙ ٿيڻ. ڪني ڪني پيڻين= ڪن ڪن جاين تي (جتي ڪئي نه، جيئن اڳ پاڻي ۽ آبادي واري وقت ۾ هو). ۱۵. ڪر= لاٽ. ڪنڌي جو ڪر ڏيڻ= ڪناري لڳ پاڻي جي لاٽ جو ظاهر ٿيڻ.

جن جي پاڳن پَر، سي پٽا وِيرَ وِماَسَ ۾
واڻي

جان ٿون وِجي ڪيچ گهي،
ڏيچ پاراپا پرينءَ کي
ڏک منهنجي ڏيل ۾، سگهان ڪين سهي
آءُ ڦوڙائي مارئي، منهنجا واقف وٽا وهي
پيئڙ هن پنيور ۾، ساريان ڪو نه سهي
مون مٽيءَ مٿان ڪيٿرا وٿرا ڪانگ لئي.

داستان تريو

۱
لاکا لڄ سنڊيءَ، اوڏ اگلي آهيان
پکا سي پرتاءَ، جي آجهي تنهنجي آڏيا.

۲
اوڏو جو اوڏن، سو ڍنگڙ ڍلو مَر ٿئي
جنه پَر ويهي گن، ليگو لاڪي ڄامر سين.

۳
لاڪي لڄ گئي، آسان اوڏئين جي
گندو ڪانه بڻي، اڳ وِسوڙل آهيان.

۴
لاکا لڪ هئا، ڦلاڻيءَ ڦير پئو

آجا اوڏ ٿئا، پلڻ لڳي جنه جي
۵

جي تون اوڏ طلبئين، تڻان هت نه ڪو
وٽا لاڪي لو، سنجهي نهئي ٿنگڙا.

۶
چئل چڄ هڻن ۾، گلهن ڪوڏارا
پورهئي ڪارڙ پيٽ جي آئين سوارا
اوڏ ۾ ويچارا، لاڪا وِجن لڏيو.

۷
اڏي اڏي اوڏ، ڇڏي وٽا پيڻيون
ڪانپيون ۽ ڪوڏ، پٽا آهين پٽ ۾.

۸
وڙهي ويل سيگهين لاکو لو، بلو
گرگل گندو گچڙي پره ڦٽيان پوءِ
خيف ٿئي ڪي هو، جن اڻ-سنيوڙي آيو.

۹
پُجان پلي پير، وڏو راءِ رڪاب ۾
ڪچ رهندو ڪير، لاکو لوڙائن سين.

۱۰
نان ٺوڪين پلاڻ، سدا هڻن گرگرا
لاڪي لوڙائن جا اهڙائي اهڃاڻ

پَر = وڏا ور ۽ ڳرا. وِير = مانجهي مڙس. وِماَس = گهٽي. واڻي. پاراپا = پيغام، نياپا. ڦوڙائي = جدائي، فراق. مارئي = ماري.
وٽا وهي = هليا ويا، گذري ويا. سهي = ساٿي. ۳-د: ۱. لاکا = اي لاکا. لڄ سنڊيءَ = آءُ تنهنجي لڄ آهيان (جيتوڻيڪ آءُ اگلي اوڏ
آهيان). اوڏ = اوڏن. اگلي = گپ لڳل، ميري. پکا = اوڏن وارا پکا، منهنجي مائٽن وارا پکا. پرتاءَ = توکي پرتا آهن، تنهنجي
ذمي آهن. آجهي تنهنجي آڏيا = تنهنجي پناه ۾ تنهنجي آسري تي آڏيل آهن. ۲. ڍنگڙ ڍلو مَر ٿئي = اهو جهوپو نه ڏهي. ويهي
ڪن = اوڏو ويهي ڪن. ۳. لڄ ڪنئي = لڄ پت جو ذمو ڪنيو. اڳ وِسوڙل = اعتبار ۾ آندل، ويساه ڪرايل (يقين ڏياريل). ۴.
ڦلاڻي = ڦل جو پت (لاکو پت ڦل جو). ڦلاڻيءَ = لاڪي ڦلاڻيءَ جو. ڦير = پير، نوع نمونو. آجا = تڪليف کان آجا، ڏن کان آجا.
پلڻ لڳڻ = دامن لڳڻ، پناه ۾ اچڻ. ۵. طلبئين = چاهين ٿو، جي توکي گهرجن. لاڪي لو = لاڪي جي ڳوٺ، لاڪي وٽ.
سنجهي = سوڀر. نهڻ = ٻڌڻ. نهئي = ٻڌي. ٿنگڙا = نوڙين سان واڻيل (چار مثل) وڏا ڳوٺڙا (جن ۾ وڏيون ننڍيون شيون
وجهجن ته جئن ڪڻن ۾ سولائي ٿئي). ۶. ڪوڏارا = اوڏن جون ڊگهي منهن واريون ڪوڏريون. سوارا = سوڀر. ۷. ڪانپيون،
يعني ڪانپون يا ڪوپون، جيڪي مٽي ڪوٺڻ ۽ ڪڻن سببان ٿيون هجن، اوڏن مٽي ڪنئي ۽ جيڪي ڪوپون ۽ ڪڏون ٿيون
سي اتي موجود آهن، جيتوڻيڪ اوڏ لڏي ڇڏي ويا. ۸. لو = ڳوٺ، وسين. لو = بلو = ڳوٺ ڳوٺ مان. گرگل = گوڙ گهمسان
(حملي جو). خيف ٿئي ڪي هو = تن کي خيف هجي (جن اڳ نه سنڀاليو). جن = جن جي مٿان. اڻ سنيوڙي = سنڀريل ۽ تيار
نه هڻڻ واري حالت. ۹. پُجان = پُچ کان، ڪچ جي شهر پُچ مان. پلي = ڪاوڙ ۽ قصد ڪري. راءِ = ڪچ جو راءِ، لاکو راءِ.
ڪچ = ڪچ ملڪ ۾. ۱۰. نان ٺوڪين = ٺاهي پيا ٺوڪين (تياري پيا ڪن). هڻن ڪرڪرا = خارش لاهڻ ۽ صفائي لاءِ، گهوڙن
۽ اٺن جي پٺين کي ڪرڪرا هڻن. لاڪي لوڙائن جا = لاڪي ۽ سندس ساٿين لوڙائن جا.

ڏيئي تنگن تان، ڪوڪ ڪاريندا ڪڇڙي.

۱۱

لاکو لوڻي آيو، هٻي پيئي هاڪ
پاڙ ڪانه پڇڙي، ڏونگر پيئي ڏاڪ
اٺيون ۽ عراق، گڏيا تان گهڻي ٿيا.

۱۲

جهرِي ڏيئي جهوڪ، پٺيان ٻهر م نڪرو
لوڻي مٿان لوڪ، لاکي ڪئين لڏايا.

۱۳

لاکو نه لاهي، هٺي مٿان هٿڙا
گهوڻيريان گهير ڪري اڀوئي آهي
ويڻو سي ڪاهي، خاصيون جي ڪنگهار جيون.

۱۴

لاکو لکي تي چڙهي، لکي لاکي هيٺ
سونهريون سر ڪڍو، پيڙيو ٻڌي بيٺ
ڪندو ڏمڙ ڏيٺ، صُباح ساڻ سڳهين.

۱۵

لاکو لکي تي چڙهي، لکي لاکي ساڻ
چاري چاڙهي آيو، وائي رات وٽان
جاڙيجو زيان، ڪيڏو ڪري وٽو ڪڇ سين.

۱۶

لاکا لک سڄن، ڦلاڻي ڦير پيو
جنه ڀر راڻا راجيا، ڪوٺن ڏيئي ڪنڀن
تنه جو جاڙيجن، ستي سٺڪو نه لهي.

۱۷

راءِ سين رُنا جي، ٽن جاڙيجن جاڙ ڪي

ڏيئي تنگن تان = گهوڙن جي تنگن کي تان ڏيئي، تنگ ڪشي (حلي خاطر، گهوڙن تي چڙهڻ لاءِ تيار ٿي). ڪوڪ = دانهن. ڪاريندا = ڪرائيندا. ڪڇڙي = ننڍڙو ڪڇ، ڪڇ جو اتر الهنديون طرف، ڪاڇو ۱۱. لوڻي آيو = لوڻي شهر تي آيو. (سنڌ مان ڪڇ ڏانهن راهوڪي واري واٽ سان ويندي 'تڙ پٿارو'، اتان پنج ميل اڳتي رڻ جو اوڪار لوڻو بندر جتان کان پٺي جو علائقو شروع ٿئي. هٻي پيئي هاڪ = هٻي جبل تائين هراس پئجي ويو. (هٻو 'جبل' پاور جي ڏاکڻي وٽ سان). پاڙ يا پاڙ (مونث نالو) = ڪڇ ملڪ جو هڪ علائقو [اتر ٻئي (جو علائقو)، ڏاکڻا هٻو جبل، ۽ وچان پاڙ جو علائقو جيڪو الهندي کان اڀرندي پيو وڃي، ۽ شهر 'نري' کان شروع ٿي شهر 'لوڏائي' تي پورو ٿئي ٿو. ان ۾ ٻيا مشهور ماڳ مڪان ٺونڌاڻ، آرڙو، گهوڻيري، جهارو، جمارا، لونگڙي، ٺل، ڏاڏور، ڀر، نيرونو، جهرِي، لهرِي، نوڪاني، ڪوٽاء، ڦلاء، جهرڻ ۽ پوءِ لوڏائي جتي پاور پورو ٿيو. ملڪ سڄو مينهن تي، پر سڄي ڪڇ ۾ پاور جي زمين پلي]. ڪانه پڇڙي = ڪانه پهرِي (ڪا اٺ، گئون، رڍ، ٻڪري ڪانه پهرِي لاکي جي ڊپ کان). ڏونگر پيئي = ڏونگر ۾ پيئي، هٻي جبل ۾ پئي. ڏاڪ = خوفناڪي خبر، ڏاه، ڏاڪ. عراق = زبردست گهوڙا (عراقي گهوڙا، عربي نسل جا گهوڙا). گڏيا = اٺيون ۽ عراق پاڻ ۾ ڪٿي مليا (گهوڙا اچي اٺين کي رسي). گهڻي ٿيا = گهڻا ٿي پيا. اصطلاحي معنيٰ ته گهڻ ٿي وئي، گهمسان ٿي ويو [لاکو ۽ سندس لوڙاڻو ساڻي پنهنجا گهوڙا پڄاڻي اچي اٺين جي وڳن کي پهتا ته انهن کي گهيڙي وڪوڙي ڪاهي ٿي ويا]. ۱۲. جهرِيو = 'لوڻي' کان جهرِيو جبل ٻارهن ڪوه کن ڏکڻ. اوڀر. هڪ روايت موجب جهرِي ڏونگر ۾ مٿي اترئين پاسي جيڪي پٿرن جي جاين وارا ڪنڊرات آهن سي راءِ لاکي جا محل هئا. جهرِي ڏيئي جهوڪ = جهرِي ۾ ئي پڪي رهائش ڪريو. پٺيان = پٺي مان، پٺي جي علائقي مان ٻاهر نه وڃو. لاکي ڪئين لڏايا = لاکي لوڙيون هٿي ڪئين راج لڏائي ڇڏيا. ۱۳. هٺي مٿان هٿڙا نه لاهي = پنهنجا هٿ هٺي تان نه لاهي، سندس هٿ هٺي ۾ آهن ۽ هر وقت سوار ٿيڻ لاءِ تيار آهي. گهوڻيري = پاڙ ۾ هڪ ماڳ. گهيڙ ڪري = گهيڙو ڪري. ڪنگهار = ڪڇ جو راءِ ڪنگهار، جهوناڳڙه جو راءِ ڪنگهار. ۱۴. لکي = لاکي جي گهوڙي، جو نالو. سونهريون = تراريون. سر ڪڍو = سڌيون ڪيو، تڪيون تيار ڪريو. پيڙيو = چڪيو. بيٺ = سندرو، سندري ۾. ۱۵. لکي لاکي ساڻ = لکي گهوڙي سدائين لاکي جي سواري هيٺ آهي. چاري = جانچوس، خبرو. وائي = جانچوس. وٽان = مينهن جو، مال جو. جاڙيجو = لاکو جيڪو 'جاڙيجو سم' هو. ۱۶. لاکا = اهي جن جو نالو 'لاکو' آهي. لک سڄن = لک ٿا سڄهن، ڪي گهڻي ٿا سڄهن. ڦلاڻي = ڦل جو، لاکو جيڪو ڦل جو پٽ. سٺڪو = ڊڀ. ۱۷. راءِ سين = راءِ سين: لاکي راءِ سان. ڪڇ جي راءِ (ڪنگهار) سان. جاڙ ڪي = اولي ڪئي، اڃاڻي ڪئي. ڏاڍي غلطي ڪئي.

سَمُورا سوئي، هُئي ساڻ هيگلي.

۲۲

رڙي ريبارڻ رو، اُپي ڍنگر جهل
پري هتان پل، ڪيتريون ڪاهي وٺا.

۲۳

ڍاڻي وڳ م ڍار، هن پراڻي ديس ۾
چيهو چلڻ چڱ ٿيو، وڳ اُتاهين وار
ڏنر ڪاله پراڻ، لاکو لوڙائن سين.

۲۴

خبر پئي ڪلن، سٽي پڻ نه پڇڻا
چاريءَ مٿان چٿرون پاڻان اُپا ڪن
لاکو مٿان ٿن، اوچتو ئي آيو.

۲۵

چارين چيٿراڻو، وڳ وهارين ويسرا

ڪيئن ماڻيندا سي، چوڏهن چارو ڪچڙو.

۱۸

جاڳو جاڙيجا، سَما سَڪ م سَمهو
پسو آن پارا، لاکو ٿو لوڙيون ڪري.

۱۹

اُپي ڍنگر ڍار، ريبارڻ روئي رڙي
وڃن اُچ وڳ هنيو، سُمر جي سوار
ڪاچي ٻنهي ڪنار، ڏاڪو هن جو ڏسين.

۲۰

رڙي ريبارڻ رو، واڙي پايو وڇڙا
گرا ويڻ ڪنگهار ڪي، چينچل اُپي چو
واڙي وڃ نه پوءِ، لاکو لوڙائن سين.

۲۱

ريبارڻ روئي، واڙي وڏا وڇڙا

ماڻيندا = پنهنجي ڪم ۾ آڻيندا، پنهنجي مال چارڻ لاءِ ڪتب آڻيندا. چوڏهن چارو = چوڏهن ڀاڱن وارو ڪچ ملڪ (۱) - ڪنڊ (۱) - ٻني ۲ - پچر ۳ - گريڙ ۴ - لوڍاڻي ۵ - پراڻ يا واڳيلاڻ ۶ - واڳڙ ۷ - پاور ۸ - ماڳ ۹ - اٻواسو گرڙو ۱۰ - ڪنڊ ۱۱ - چيٿاڻو ۱۲. ڪنڊي ۱۳ - انجار ۱۴ - مُنرو، جتي چوڏهين طرفين مال چري، جتي مال جي لاءِ چوڏهن چارا آهن، چڙ جا چوڏهن پاسا آهن. ۱۸. جاڳو جاڙيجا = جاڙيجا! اوهين سجاڳ ٿيو. آن پارا = اوهان جي طرف، اوهان جي پاسي کان. لوڙيون ڪري = لوڙيون هڻي، چوپائي مال جا ڏاڙا هڻي، مال ڦري ۽ ڪاهي. ۱۹. ڍنگر ڍار = مٿان ڍريل ڍنگر. ريبارڻ، ريباري قبيلي مان هئي ۽ ڪچ جي راءِ ڪنگهار ڪيس پاڻ وٽ وهاريو هو جو مٿس موٽ هو. ڪچ جي روايت موجب ريبارڻ سهڻي هئي ۽ سندس نالو ئي چئنچل هو. ريبارڻ راءِ ڪنگهار ڪي پنهنجي محبت ۾ قابو ڪيو، انهيءَ لاءِ ته لاکي ڪي روڪي، ڇاڪاڻ جو لاکو ريبارين جي وڳن جون لوڙيون هڻندو هو. وڃن وڳ هنيو = اٿن جا وڳ زوري ڪاهيو وڃن. سُمر جي سوار = جن سوارن بابت مون ٻڌو هو. ڪاچو = ڪچ ۾ جبل وارو اتر الهنديون علائقو، جبل جو ڪاچو. ٻنهي ڪنار = ٻنهي پاسن سان. ڏاڪو هن جو = هنن مال هڻندڙ سوارن جو خوف ۽ هراس. ڏسين = ڏسين ۾، ڏسين ۾، چو طرف، چوڌاري. ۲۰. رڙي ريبارڻ رو = ريبارڻ ٻيئي روئي رڙي. واڙي پايو = واڙ ۾ وجهندي. وڇڙا = مينهين جا ڦر. چئنچل اُپي چو = راءِ ڪنگهار ڪي چئنچل راڻي (ريبارڻ) سڌيون ٻيئي ٻڌائي، سڌا سنوان گفتا ٻيئي چوي ته: اي راءِ! هاڻي واڙي ۾ وڇڙا پون ٿي ڪين ٿا، ڇاڪاڻ جو لاکو پنهنجن لوڙائن سين پيو ڦري ۽ مال ڪاهي (واڙي ۾ وڇڙا تڏهن وجهندا جڏهن مال جهنگ مان چري موٽي پاڻ تي ايندو ۽ ڏهاڻي ٿيندي، پر مال لاکو ڪاهيو ٿو وڃي، سو وڇڙا واڙن کان ٻاهر پيا گهمن). ۲۱. ريبارڻ روئي وڇڙا واڙي ۾ وڏا (جو مال جي موٽڻ جي مهل هئي، پر مال نه آيو). سمورا سوئي = لاکو هڪ ئي وقت سڀ مال گڏي ٿو ڪاهي (ڪا چڙي ٿي ڪون ٿو، جا پاڻ تي موٽي). ۲۲. پري = گهڻيون گهيري ۾ آڻي (اڻيون، مينهون، ڳايون). پل = جهجهيون، گهڻيون. ۲۳. ڍاڻي = اي اٺ چاريندڙ ڍاڻي (وٽ جا رهاڪو). وڳ م ڍار = اٿن جي وڳ ڪي نه آڻ. چيهو = چيهو گاه (جيڪو هيٺاهين ريجائين زمين ۾ بيٺل پاڻيءَ جي پاساڙن کان ٿئي). چلڻ چڱ ٿيو = چيهو گاه چڪ ۾ لتاڙجي ويو آهي. اُتاهين وار = انهيءَ ماڳ کان پوئتي موٽا. پراڻ = پراڻين پاسي. لوڙائن سين = لوڙ هڻندڙ ساڻين سين. ۲۴. اهي بهادر بي پرواه جيڪي خوفناڪي خبر ٻڌن ته به ڪلن ۽ پڙ جو سٿن ته به نه ڀڄن. چاري = جانچ ڪري خبر ڏيندڙ. اوچتو آيو = مٿان اوچتو حملو ڪري آيو. ۲۵. چيٿراڻو = چيٿراڻو جبل، جنهن ۾ ٻين سڀني جبلن کان گهڻا وڻ جيڪي اڻيون ڪاڻين (مالڪڏني فقير چيو ته چيٿراڻو جبل چڙهن ۾ ڏکيو آهي، پر هن ۾ ڪيريون، پيريون، گونڊيليون، ڳاڳيون، ڳاڳا، گگريون، ليڙ، ٿوهر ۽ ٻيا وڻ آهن). ۲۵. چارين چيٿراڻو = اي اولار! تون پنهنجن وڳن ڪي چيٿراڻو ٿو چارين، ۽ وڳن ڪي بنا ڪنهن سار سنڀار جي ٿو وهارين!

لاکي لوڙائن جو هي پهرو پرياڻو
سڀر سترائو، وڳ ورائي وات ٿيو.

۲۶

صلح گر سنگهار، جتن جاڙيجن سين
ئون وڳ ڇڏين ٿو ويسرا، هو چمڪا چوڌار
تو جيڏا تو يار، لاکي گئين لڏايا.

۲۷

لاکي لوڙيون ڇڏيون، سرها ٿيا سنگهار
چيترائي چوڌار، وانڍيون وس چرنديون.

۲۸

لاکي لڳي ڏينهن، گهاڙي ري ڪيئن گهاريين
مٿان وسي مينهن، واٽون ولين چانڊيون.

۲۹

لاکي لک هئا، تون اگهوئي گهون
جي پري تنهنجي پون، سي واهر گنه نه واريون.

۳۰

لکي ۽ لاکو، ٻئي مٿا ٻاجه ٿي
قادر لائو ڪڇ تان اڏيون اولاکو
وانڍين ۾ واکو، ريباري رهي ويا.

وائي

اوڏو اوڏي آءُ، توکي لاکي ڪوٺو
سندو مٽي مامرو، لٿو تو مٽاءُ
راڻيون گهڻيون راج ۾، توتي ريتو راءِ.

داستان چوٿون

۱

ون ڪنديون ڪاهي، سيڙهي سنگهارن جي
مينهن نه مٽائي، جني سندا پگڙا.

۲

جي پائين وس چران ته سنگهارن سين گهار
جني سندي وار، چور نه اچي گڏهين.

پرياڻو = ڏس ۽ ڏهڪاءُ. ۲۶. سنگهار = گهڻي مال وارو، گهڻي ماهي مال وارو. جتن = جتن ڪر، حيل ڪر. جاڙيجن سان = لوڙيون هڻندڙ جاڙيجن سان، لاکي ۽ سندس ساٿين سان. ويسرا = بي واه، اڻ سنڀاريا. چمڪا = هتان هتان ڏک ڏنائون، پٿرا ٿيا ۽ آيا. ۲۷. لوڙيون ڇڏيون = لوڙيون بند ڪيون. چيترائي چوڌار = چيٽائي جبل ۾ ۽ ٻاهران چوڌاري. وانڍ = مال چارڻ سانگي ٿورو وقت رهائش لاءِ اڏيل پونگيون، وانڍين ۾ ويٺل ماڻهو. وس چرنديون = وس وارو گاه چرنديون. وانڍيون چرنديون (استعاري طور) = وانڍين وارن ماڻهن جو مال چرنڊو. ۲۸. گهاڙي = ڪاري واري علائقي ۾ هڪ 'گهاڙي' مشهور آهي جيڪا 'شيخائي گهاڙي' سڏجي ۽ جتان ڪڇ ڏانهن واٽون وينديون هيون. هڪڙي اهڙي آڳاٽي واٽ کي مولوي احمد جت مرحوم پنهنجي نظر ۾ مخاطب ٿيو هو ته: 'تون واٽ ڪهڙي وار جي؟' ڪڇ سان لاڳو انهيءَ گهاڙيءَ تي لاکي جو اچڻ ۽ رهڻ ممڪن نظر اچي ٿو. 'ت' رسالي جي پڙهڻي ۾ گهاڙي بدران 'گهونيري' آهي، جيڪو 'پاڙ' ۾ مشهور مڪان آهي. ۲۹. اگهوئي گهون = وڏو ۽ وڏي همت وارو. جي = جيڪي (اٺيون، مينهيون وغيره ڏاڙي ۾ آندل مال). پري = پناري، سنڀار. پري تنهنجي پون = تنهنجي پاڻاري تي، تنهنجي سنڀار هيٺ اچن. سي واهر ڪنهن نه واريون = سي مال جي پويان ايندڙ پهر ۽ واهر ڪڏهن به نه مونيون (پوئتي وٺي نه ويا). ۳۰. لکي = لاکي جي گهوڙي. ٻئي مٿا = لکي به مٽي ۽ لاکو به مٽو. ٻاجه ٿي = ڌڻيءَ جي مهر ٿي، مولائي جي مهرباني ٿي. اولاکو = ڏک، آزار. وانڍين ۾ واکو = وانڍين ۾ هل هڳاءُ، چوڀول (وانڍين ۾ گهڻا ماڻهو جيڪي هاڻي لاکي جي ڊپ کان آڃا ٿي پيا اوليون ڪن). ريباري رهي ويا = ريبارين جي لڏلڏان ختم ٿي ۽ هو هاڻي ٿانڪا ٿي ويا، هميشه لاءِ رهي پيا. د-۴: ۸. ون = وڃ. ڪنديون = ڪنڊن سڱن واريون مينهيون، مينهن لاءِ سڀاڻو نالو. سيڙهو = پوک يا گاه جي جوءِ واري زمين سان لاڳو ٻي دنگي خالي زمين. سيڙهي سنگهارن جي = سنگهارن جي سيڙهي وٽ. سنگهار (جمع سنگهار) = مال جي ڌنڌي وارو جيڪو مال ڌاري، چاري ۽ سنڀاري، اهو پاڳيو جنهن وٽ فقط هڪ جنس وارو مال نه هجي، پر هڪ کان وڌيڪ جنس وارو مال هجي. سارو سنگهار = جنهن وٽ سڀ مال هجي ۽ سدائين هجي. نه مٽائي = نه مٽي، مٽي ڇڏي نه وڃي (۽ اتي ضرور وسي). ۲. وس = وس جو گاه، سانوڻ جي مينهن جي وس وارو گاه. چران = چاريان (پنهنجي مال کي). گهار = گڏ گذار. وار = وار.

ڪاڇو مينهڙين، منڊائتو ماڻهو

۸

منڌيون مٿ ڳڙن، جهوڪين سونهن پهيڙا
سنڌي سنگهارن، جوء جيارِي جڏڙين

۹

پريا پاڻ هڻن ۾، پتين پڪون پون
نيڻ منهنجا رُون، ساريو سنگهارن ڪي

۱۰

ڏڻ ڌارڻ ڌار رهڻ، اِيء نه سنگهارن سڻ
ڪاهي ايندا گڏهين مٽي وانڍ وهڻ
جي هاڻو هونيئي مٿ، نه ٻه اڏو لاهه مَر اُن جو

۱۱

ڪير ڪريندي ريس، آيل سنگهارن سين
جني جيء خميس، واڙيون واري چڏيون

۳

جي پائين وس چران ته سنگهارن سين لڏ
جني سنڌي سڏ، چور نه چهي وڃڙا

۴

جي پائين وس چران ته سنگهارن سين لڏ
ته هاڇي سنڌي هڏ، ڪوڪ نه سڻي گڏهين

۵

اجهي جن جي گهاريان، جين سي سنگهار
ٻاجه جني جي ٻار، ائي پهر اڳونڌرا

۶

جين سي سنگهار، اجهي جن جي گهاريان
مان لهڻون سار، وچينء ولهين ڏينهڙين

۷

پورين پاندن ٽمن، جهڳڙ جهڳي آڻيون

۳ لڏ= لڏو ڪٿي گڏ هل. جني سنڌي سڏ= جن جو جتي سڏ سڄهي، سندن سڏ پند واري جوء. وڃڙا= ماهي مال جا ڦر. ۴. هاڇو= وڏو ظلم ۽ زيان (جو هاڻو اچي مال هڻي وڃن ۽ مال ماري وڃن). هڏ= هرگز، ڪڏهن به. ڪوڪ= دانهن. ۵. اجهي= اجهي هيٺ پناهه هيٺ. ٻاجه جني جي= جن جي ٻاجه جي ڪري، مهر ۽ قرب جي ڪري. ٻار= ٻارڙا. اڳونڌرا= بي غما، خوش (جو ڪير لڏ ملين). ۶. گهاريان= رهان، گذاريان. لهڻون سار= اسان جي سار لهن، سنڀار ڪن. وچينء= پوئين وقت، وڏي وقت. ولهين ڏينهڙين= ڏکين ڏينهڙين، ڏکڻ بکن وارن ڏينهن ۾. ۷. پور= سڱ جو ور. پاندن ٽمن= پاسا ٽمن، پاسن کان پاڻيءَ جا ڦڙا پيا ٽمن (مينهن جا سڱ پيا ٽمن). جهڳڙ= وڏو اجهاڳ پاڻي، جهڳ ۽ جهڳ وارو پاڻي. جهڳي آڻيون= ٿري آيون. پاڻيءَ کي جهڳي لنگهي آيون. ڪاڇو= ڪڇ ملڪ ۾، جبلن جي ڀر وارو ڀاڱو. مينهڙين= مينهن پٽارين. منڊائتو ماڻهو= پوري وس ۽ گاه واري موسر ۾ چري ڏٺو ڪيو. ۸. منڌيون مٿ ڳڙن= مانڌائين ۽ وڏين ماڻهن جا وڏا آواز آهن (ڪير گهڻو آهي، ۽ ڪيترين ئي وڏين ماڻهن ۾ ولوڙجي پيو، جن جي آوازن جي وڏي گونج پئي ٻڌجي). جهوڪين= جهوڪن تي، جتي سنگهارن جا لڏا لٽل آهن جهوڪين سونهن پهيڙا= مسافر جيڪي جهوڪن تي آرام لاءِ اچي ترسيا آهن. تن جي سٽاء سڻي پئي لڳي. سنڌي سنگهارن= سنگهارن جي. جوء= سنگهارن جي جوء. جيارِي جڏڙين= جيڪي جڏڙا، عاجز ۽ محتاج آهن تن کي (ڪير، ڏڏ، مڪڻ ملڻ سان) صحت عافيت بخشي ٿي. ۹. پريا پاڻ= ڪير سان پريل وڏا ٿانء (وڏن وڏن مثل ٿانء). پتين پڪون پون= (انهن پريل پائڻ مان) زمين تي ڪير جا ڦڙا پيا ڪرن. رُون= روئن. ۱۰. سٽ= سٽاء، ريت (وس ۽ مال وارا سنگهار گڏ گذاريندا، انهن وٽ اها ريت ٿي ڪانهي جو ڏڻ ڌارين ۽ اڪيلا جدا جدا ماڳن تي رهن). وانڍ= ڍنگر ڍار عارضي بستي (جتي مال وارا مينهن جي موسر ۾ رهن). هاڻو= مال ڦري ڪاهي ويندڙ. هونيئي مٿ= تنهنجا مٿ مائت هجن. اڏو= خوف خطرو، ڊپ. ۱۱. ڪير ڪريندي= ڪير ڪندي. آيل= اي ماء! (اي ماء، ٿوري مال واري مائي جيڪا ڪير پئي ولوڙ لاءِ بچائي، سا سنگهارن ميان سان ڪهڙو پاڻ کي پيڻدي!). جني جيء خميس= جن سندن خميس واري ڏينهن. جن جيء خميس (پلي آئي خميس) جو مڃتا وارو سڀاڻو ٻول ڪري. واڙيون= مال جي گڏ ٿي بيٺن واريون پيڻيون. وار وارڻ= ڪو ڏينهن خير لاءِ مقرر ڪرڻ. واري چڏيون= خير ۾ ڏيئي چڏيون، واڙين جو سمورو ڪير خير طور وراهي چڏيو. سنڌ ۾ مال وارن ڀاڱين جي اها ريت جو هو هفتي ۾ ڪو هڪ ڏينهن واريندا هئا ۽ ان واري (مقرر ڪيل) ڏينهن (اڪثر خميس، جمعو، سومار، اربعاء) تي انهن ڏينهن وارو سڄو ڏڏل ڪير مال جي خير طور وراهي چڏيندا: ان ڏينهن واڙيون واري چڏيندا، يعني سڀ مال وارو سمورو ڪير، وراهي چڏيندا. هن بيت ۾ ڏڏل اهڃاڻ موجب، اصلي سنگهار يا وڏا سخي ڀاڱيا جيڪي خميس جي ڏينهن سڄيون واڙيون واري ٿا چڏين، يعني سمورو ڪير وراهي ٿا چڏين.

۱۷

ڪيڏهان وٽا سنگهار، جي هوا هني پيڻين
ڏور ته ڏوريون يار، ٻيلي پنهنجن ڪنڌين.

۱۸

ڪاڇي پيئي ڪوڪ، سڄ ڪ سنگهارن لڏو
مادر او ملوڪ، اٺي وٽا اڪري.

۱۹

ڪاڇي ڪاهيائون، سڄ ڪ سنگهارن لڏو
مان تڻ ماريائون، پاڻان وجهي گونڊرين.

داستان پنجون

۱

گونجن کي ڪيم چئو جي باجهارو ٻولن
ساريو سانپيڙن کي رڙيون ڪئو رڻن
سائين سندا تڻ، ٻچا ميڙين باجهه سين.

۱۲

ڪاڇو ۽ ڪوهيار، ڏونگر سندن ڏيهڙو
ساجهر ٺهي بار، ڪوه نه ويڻين ان سين.

۱۳

سنگهارن ساري، ساڻي ڏيڄ سنيهڙو
هيگلي گهاري، منڌ ڪاڇي ڪنڌين.

۱۴

جهجان پستو جهوڪ، آيل سنگهارن جي
جن تي پهي پيارا، منجهان مٿن موڪ
لڏي وڃان لوڪ، اٺي وٽا اڪري.

۱۵

ٺٽي نهاريم نار، تان پرت پراڻي نه ٿئي
ويچارا سنگهار، ڪنه ساڻي جي سانگ وٽا.

۱۶

جهوڪون نه جهڻڪن، وڳ نه پسان وٽ ۾
آيل سنگهارن، جيڪس چتراڻو چت ڪئو.

۱۲. ڪاڇو ۽ ڪوهيار = (هڪ معنيٰ): سنڌ جي الهندي جبل لاڳو ملڪ. ڪوهيار = خردار. (ٻي معنيٰ) ٻئي نالا ڪڇ جي ڪن پاڻن جا. ڏيهڙو = سندن وطن، اصل ماڳ. ٺهي بار = بار ٻڌي، اٿن يا ڏانڊن تي لڏ ٻڌي. ڪوه نه ويڻين ان سين = ڇو نه ويڻين انهن سان. ۱۳. ڪاڇي ڪنڌين = ڪاڇي جي وٽن ۾، ڪاڇي جي ڪناري واري ٻاڳي ۾، (جتان سنگهار سانگ خاطر هليا ويا). ۱۴. جهجان = ڏک ۾ ڳوڙها ڳاڙيان، غم ۾ ماندي ٿيان. جهوڪ = ويهڪ وارو ماڳ، رهڻ واري جاء. ٻهي = وانهڙو، ايندا ويندا، موڪ = عام جام. اٺي = مينهن وسڻ سان، برساتن پوڻ تي. اڪري = لنگهي پار وٽا، پاڻي جي گهريءَ مان ٽپي ٻئي طرف مال چارڻ ويا. (غالباً سنڌ ۽ ڪڇ جي وچ واري گهريءَ جو اهڃاڻ، جنهن مان سنڌ جا ٻاڳيا مينهون ٻڌائي ڪڇ واري پاسي وس چرڻ ويندا هئا). ۱۵. ٺٽي = نٿڙي. نهاريم نار = پاڻي جي نار جيڪا هو اڪري ويا هئا تنهن کي مون ڏٺو (ته برابر سندن گس ۽ پيرا هئا ۽ دستور موجب هو وس چرڻ وٽا هئا پر وس جي مند پوري ٿي ته موٽندا: تڏهن مون کي اطمينان ٿيو) ته پرت پراڻي نه ٿيندي (جو هو وري ايندا). سنگهار ويچارا (مال ڪاهي) مينهن تي موريل ڪنهن ساڻي گاه جي سانگي (ٻئي طرف اڪري ويا). ۱۶. جهوڪون نه جهڻڪن = جهوڪ وارن ماڳن تي ڪو پٽڪو ڪونهي، ڪو ڳالهه ڪونهي. وٽ ۾ = وٽ واري ٻاڳي ۾. چتراڻو = چيٽاڻو = ڪڇ ملڪ جي هڪ جوءَ ۽ جبل، جتي گهڻا وڻ آهن. ۱۷. هني پيڻين = هنن پيڻين تي، هنن ماڳن تي. ڏور ته ڏوريون = ڳول ته ڳوليون. يار = پنهنجا پرين، سڄڻ ساڻي. ٻيلي پنهنجي ڪنڌين = ٻيلي جي پنهنجي وٽن سان. ۱۸. ڪاڇي پيئي ڪوڪ = ڪاڇي ۾ ڏک جي دانن پشجي وئي. سڄ ڪ = شايد ائين جو. سنگهارن لڏو = سنگهار لڏين ٿا (هتان وڃن ٿا). ۱۹. ڪاڇي ڪاهيائون = ڪاڇي مان مال ڪاهيائون. مان تڻ = مان کي. وجهي گونڊرين = ڏک ۾ وجهي، غم ۾ گڏي. د-۵: ۱. باجهارو ٻولن = باجهاريون ٻوليون ٿيون ڪن، مٿيون دل وٺندڙ ٻوليون ٿيون ڪن. سانپيڙن کي = پنهنجي وڳر وارن ساڻين کي. ٻچا ميڙين = ڪونجن کي سندن ٻچا ميڙين. عام خيال ته ڪونجون ٻچا روڻ ۾ ڇڏي ٿيون اچن، ۽ هتان پوءِ ٻچن جي اڪير ۾ ٿيون پوئتي موٽن.

۷

گُونج نہ پَسِين گَک، ڍبُ جَنِي سِين ڍِڪَ
مَارِيءَ مَارِي لَک، وَگَرُ هَڻِي ويڇُون ڪَڪَ

۸

مَارِيءَ مِيرَا گَڙَا، بَغلَ مَنجِهَ بَنڊُون
مَارُو مِيرَ مَلُوكَ، لَتَارُو لَڪِين چَڙهي

۹

مَارِي مَرِين شَال، ڍبُ وَجِينِي ڍِيُون
جَن تُو آچي ڪَال، وَدُو وَچُ وَرَهَن ڪِي

۱۰

گُونج نہ لَڪُو پاڻ، جو مَارِيءَ سَندي مَن
اوچتي پَريان، وَگَرُ هَڻِي ويڇُون ڪَڪَ

۱۱

وَگَرُ ۾ وائي، ڪَالِهَ تَنهنجي گُونجَڙي
سَر ۾ ساريئي گَهڻو پيئَر ۽ پائي

۲

وَگَرُ ڪَڪُو وَڻن، پَرت نہ چَنن پاڻ ۾
پَسُو پَڪيئون، ماڻهنئون مِيٺ گَهڻو

۳

قِسَمَتَ آندِيُون گُونجَڙِيُون، وَڻن سَنڊن روهُ
ڪَنه جو ڪونهي ڏوهُ، رَزَقُ رازَقُ هَڻ ۾

۴

آيون ڍور ڍوري، أَصَل سَندي آسَري
کَڙيرَ پُون گَري، پاڻان پيرَ ڏُڪويا پَڪڻين

۵

چِيتا ڪَڪُو چُڱيچُ، بَدَامَڻِيءَ بُڻ ۾
نِڻين نِڻ مَر ڏيچُ، چِڙُون چِڙَ آڻِيُون

۶

چَڙُو چِڙَ وَڻ، رَڙهَڻو رِيجاڻِي چُڻين
ڪَهي ڪيناري چاڙهيُون، پيون وَڪامن هَڻ
تو سَر مَٿان سَت، ڏِيهاڻِي مَارِي گَري

۲. وَگَرُ = ولر، گڏوگڏ ميرا. پَسُو پَڪيئون = ڏسو ته پڪين ۾. ماڻهنئون مِيٺ گَهڻو = ماڻهن کان وڌيڪ محبت وارو مِيٺ آهي. آيون ڍور ڍوري = ڍوري تي اچي ڍريون، اچي لٿيون. اصل سَندي آسَري = اصل واري آسَري تي ته اتي سندن چار هوندو ۽ اتي ڪين ڪا تڪليف نه پهچندي. (الف) جيڪڏهن 'کَڙير' پڙهجي ته کَڙير = وڏن سخت ڪڙن واري (ب) جيڪڏهن کَڙير پڙهجي ته کَڙير = ڪڇ جي هڪ علائقي جو نالو. پُون = زمين، پُڻ. ڪَري = پَڪي، ڪڙن واري. پاڻان پيرَ ڏُڪويا پَڪڻين = پَڪي زمين ويتر ويچارن پڪين جا پير ڏُڪويا. ۵. چِيتا گَهڻو = پنهنجا هوش خواس جاء ڪري. چُڱيچُ چُڱيچُ. بَدَامَڻِيءَ بُڻ = بَدَامَڻِي خاص نالو 'بُڻ' جو، بُڻ = ٻُڻين وارو ملڪ، پتن وارو ملڪ. چِڙُون = شڪار ڪرڻ وارن جون چِڙُون، چِڙ ۾ آيل گهڻا ماڻهو. چِڙَ آڻِيُون = ٽڪر ۾ آيون، ٽڪر واري ملڪ ۾ (جتي ڪونجون لهن ۽ چنن آيون. ۶. چِڙ وَڻ = چِڙ جي وَڻ، ٽڪر جي ڀر واري زمين (جيڪا خشڪ آهي، پر ماڻهن کان پري آهي). رِيجاڻِي = رِي جاڻِي واري زمين، پوسل واري زمين (جتي گاه ۽ پوک آهي، ۽ جتي تنهنجو ماري شڪاري آهي). ڪينارو = ڪاساين جي مُنهن ڪاڻي جنهن تي ڪُنل پهرُو ڪي ڪُلڻ لاءِ تنگين. سَت = جُلهه (مارڻ لاءِ). ۷. ڪُونج = اي ڪُونج. ڍبُ = پڪين ڦاساڻ لاءِ هڪ اٽڪل (ننڍي ڍب جو مثال: ڪارو يا ٻيو وڏو ٿانءُ مٿان ڪڪن سان ڍڪيل، جنهن جو هڪ پاسو زمين تي ۽ ٻيو آڏو سڌي ڪاڻي ڏيئي ذرا مٿي اڀو ڪري بيهارجي؛ ڪاڻي ۾ ٻڌل سنهي ڍڳهي ڏور جيڪا ڀر ۾ لڪي ويٺل ماريءَ جي هٿ ۾؛ ٿانءُ هيٺان چوڳ وڌل (چڱڻ لاءِ ڏاڏا وڌل)، جڏهن پڪي (اڪثر جهرڪيون، هيڙها، ڪپرون) ٿانءُ جي هيٺان اچي ڏاڏا چڱن، تڏهن ماري ڏور چڪيندو ته آڏو واري ڪاڻي ڪرندي ۽ ٿانءُ پڪين جي مٿان اچي ويندو. ويڇون ڪيا = ڏار ڌار ڪيا، جدا ڪيا. ۸. ميرا ڪپڙا = گيڙو، ناسي، خاڪي، ميرانجهڙا ڪپڙا (پر اڃا نه) انهيءَ لاءِ ته لڪ ٿئي، ۽ شڪار ڀري کان ڏسي نهي نه وڃي. مارُو مِيرَ مَلُوكَ = هو ملوک مِيرَن ڪي ماري (اشارو عزرائيل ڏانهن). لَتَارُو لَڪِين چَڙهي = (اهڙو زوراور آهي جو) پيرن هيٺان لَتَارِيو، لَگَ چَڙهيو (بي پرواه ٿيو هليو) وڃي. ۹. ماري = اي ماري شڪاري. ڍبُ ۽ ڍيون = پڪين ڪي ڦاساڻ لاءِ آڏيل آڏاڻا. وَچُ = وڻي، فراق. ۱۰. لَڪُو = صحيح ڪيو، سڃاتو. پاڻ = اٽڪل ڍنگ، ڦاساڻ جي رت. پَريان = ڏهڪاءُ، ڄاڻ. وَگَرُ = گڏ گذاريندڙ پڪين (ڪونجن) جا ولر. ويڇون ڪيا = جدا ڪيا. ۱۱. وائي = پچار، يادگيري. سَر = تلاءُ. ساريئي = سنپارينئي. قاهي = (توڪي) ڦاساڻ واري ٿل.

ڪُونج ڪريندي سڏ، ويئي واهي رائي.

۱۸

وڳڙ اڪيري، سر سارو سور چري
جهرِي جهڙندي ڏي، سنيها کي سڄڻين.

۱۹

چڻي نه اُپي روه، سارو سپيرين کي
هنيين جهڙندي چوه، ته آءُ ڦوڙائي آهيان.

۲۰

چڻي چيتاري، ڪُونج ڪاچي ڪنڌين
سڳڙ سو ساري، هڻي جنه جي هيرئين.

۲۱

وڳڙ وساري، وينين ڪئن ماڻ ڪري
ڪ تو نه ماري، رڻ جهڙ سڏي سڄڻين.

۲۲

ڪُونجڙي ڪاله لئي سڄڻ وڌم ڇت
آءُ جن ريءَ هت، گهنگهر گهاريان ڏينها.

۲۳

مر لئه ڪُونجي ماڻ ڪري، چور مر هنيين سل
ڳوڙها مٽي ڳل، جمر واهي واهي.

پسين نه ڦاهي، جا ماري سڏي من ۾.

۱۲

روه رامانا ڪن، اڄ پڻ هلڻ هاريون
ڪرڳل ڪونجڙين، رائي ۾ رات ڪيو.

۱۳

ڪُونجون ٿيون ڪڻڪن، جيڪس هلڻ هاريون
پڇا پوه اٿن، وڃن واندا ڪنديون.

۱۴

ڪالهنڪر ڪُونج ڪري اتر ڏي آلاب
پرين پسي منجهه خواب، واهي واهي ڪري.

۱۵

ڪوه نه ڪڻڪين ڪُونجڙي، روه نه ويٺين رات
اڄ تنهنجي تات، سر ۾ سارو آيون.

۱۶

وڳڙ وٽا وهي، ڪاله تنهنجا ڪُونجڙي
ڪنڌين ڪوه رهي، سر ۾ سپيرين ري.

۱۷

وڏي وڳڙ هيرئين، چڻي نه پڻ گڏ

۱۲. روه = روه. رامانا ڪن = وڏي آواز سان ڪرڪن، وڏيون دانهون ڪن، هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙن (منجهن اها ٿڌوت، سندن پنهنجي ملڪ ڏانهن اڏامڻ جي). ڪرڳل = وڏو لڙ ۽ آواز. رائي ۾ = ريتي واري پيڻي ۾ (جتي ڪونجون لٿل هيون). ۱۳. ڪڻڪن = ٻوليون ڪن. جيڪس = گهڻو ڪري ائين ته، گهڻو ڪري پڪ ته. پوه = پوئتان سندن اصل ماڳ ۾. واندا = وٿيون (تڪي اڏامڻ ۾). ۱۵. (رات ٻيون سڀ ڪونجون سر (تلاء) مان گڏ اڏامي هليون، پر هڪ رهجي وئي، جنهن کي خطاب ته: تو رات وڃڻ لاءِ چو نه ڪڻڪ (ٻولي) ڪئي، ۽ ٻين سان گڏ پنهنجي وطن روه ڏانهن اڏامي وئين! اڄ تنهنجي سانگي هو وري توکي سر ۾ سنڀارڻ آيون. ۱۷. وڏي وڳڙ هيرئين = ڪونج پنهنجي وڏي وڳڙ سان گڏ هڻڻ جي هيراڪ آهي. چڻي نه = چڱي نه. ڪونج ڪريندي سڏ = پنهنجي وڳڙ کي ٻوليون ڪندي سڏيندي هن کي رات واهي وئي. ۱۸. وڳڙ اڪيري = پنهنجي، سٺ واري وڳڙ کي پڻي ياد ڪري. سر سارو = سندن واسطي تلاء کي سڀني طرفن کان جانچڻو (سارو = پوري، طرح جانچڻ، ڳولڻ) سور چري = سور کائي. جهرِي جهڙندي = جهڙڻ واري حالت ۾، ڏک ۽ هيٺائي واري حالت ۾. ۱۹. اُپي روه = بيٺي روئي. هنيين جهڙندي = هان، جهڙڻ واري حالت، ڏک ۾ هيٺي، دل سان. ڦوڙائي = فراق ۾، وڇڙيل. ۲۰. چيتاري = هيڏانهن هوڏانهن جانچي ڏسي، چڱي، طرح نهاري. سڳڙ = ساڻ. ساري = ڳولي، ياد ڪري. ۲۱. رڻجهڻ = ورونه، سڪ واري يادگيري. ۲۲. لئي = ٻولي ڪري. سڄڻ وڌم ڇت = منهنجا سڄڻ منهنجي من ۾ وڌا، مونکي منهنجي پرين جي يادگيري ڏياري. گهنگهر = ڦوڙائي ۾، فراق ۾. ۲۳. مر لئه = نه ٻول، ڏک واري ٻولي نه ڪر. چور مر هنيين سل = هنيين جا سل مر چور، اندر جا گهاٽ نه ٻڌا، ڏک سور نه ٻڌا. واهي = واهي، رات.

ڪالھون پوءِ لڳن ۾

ڪالھوڻان اڄ گھڻي گر جهورڙي ڪيڻ ڪيڻ
هوءَ نه نيئر پاڻ سين، آءُ جا ويندڙي سيڻ سيڻ
پيون سڀ واڳيون ورن سين، آءُ جا واڳري ويڻ ويڻ
هنيڙو ڏاڙهونءُ گل جيئن، روئي رنڙم ڪيڻ ڪيڻ

۲۴

مر لئه ڪونجي ماڻ گر، چور مر هنيين چاڪ
قتيون جي فراق، سي گهر گهارينديون ڪيترو.

وائي

منهنجي نند نه نيڻ نيڻ وو!

وائي. ڪالھون پوءِ = ڪالھ کان پوءِ. جهورڙي = ڏک ۽ زاري. ڪيڻ = انهن (جتن) ڪاڻ. سيڻ = ساڻن. واڳيون = گڏوگڏ.
آءُ جا واڳري = آءُ جا واڳيل آهيان، سلهاڙيل آهيان. ويڻ = ۱. پياري پنهنجي پيار ڀرين ٻولن سان، ۲. لوڪ جي طعنن
سان. ڪيڻ = ڪيڻان = سندن واسطي.

سُر آبري

سسئي جي پنجن سُرَن ۾، باوجود ساڳئي پس منظر ۽ ساڳئي مرڪزي موضوع جي، هر سُر جي داستان، ۽ هر داستان جي بيتن ۽ واين ۾، شاه صاحب پنهنجي اعليٰ شعور ۽ شاعري سان مرڪزي موضوع جا نت نوان رخ روشن ڪيا آهن جن ۾ اعليٰ فھر ۽ فڪر جا ماڻ پريل آهن.

سر آبري جي شروع واري ست ۾ ئي سسئي جي پڪي پختي ارادي جو اظهار ٿيل آهي ته ”اول آخر آه، هلڻ منهنجو هوت ڏي“. هو چئن پئي سور سختيون سهي تنن پئي سندس سک سوسي ٿئي. اُڃ، سڄ ۽ رڄ سک وارن لاءِ ئي آهن، سو ”ساجن ڪارڻ سڄ، مر قبولي سسئي.“ جن کي اندر ۾ عشق جي اُڃ آهي پاڻي به تن لاءِ اچو آهي. سسئي کي صلاح ته شروع کان ئي حجت ڇڏي عاجزيءَ سان پنهنجي پنهنونءَ کي گولج، هٿ نه ڪڇ جو ڏونگر ڏورن وڏو ڏاڪڙو آهي؛ اتي سڳ ۽ سڄي جذبي (لئون) سان هلڻ کان سواءِ ٻيو ڪو چارو ڪونهي. پر اي سسئي! پنيور کي ڇڏ ۽ اٿي هل: پوءِ ”ليڙن جو لطيف چئي، ڏونگر ڏيندءَ ڏس“. هڪ طرف اها ترغيب، ته پئي طرف الٽي رمز ۽ رازو واري تاڪيد ته:

ويهر مَ مُنڌ پنيور ۾، هاڙهي هڏ مَ هل
ڪوڙي ڪڇ مَ ڪڏهين، سڄي ساڪ مَ سل
جانب لٿي مَ جل، سور وسار مَ سسئي!

داستان پهريون

اول آخر آه، هلڻ منهنجو هوت ڏي
پورهيو سَندو پورهيتن والي ڪيمر وڃاءِ
سو مون ٿورو لاءِ، چئن چٽري ملان جٽ کي.

ڌري ۽ ڌاري، ست سورن جي سسئي
پيڻائي پنهنونءَ ڏي نرمل نهاري
لالڻ جي لطيف چئي سونه ستي ساري
پريٽو پاري، مارڳ ۾ مُنڌ مُئي.

جي سڄهائي، سڳ، ته پڻ سڪي سسئي
پيتائين پنهنونءَ کي، هڏ نه پڳيس هڪ

ان تڙ منجهان تڳ، ڏني پاڻان اڃ ٿئي.

پسي جهاجه جمال جي، جني پيتي پڳ
اڀر اڳانجهو ٿو سور ٿئي کي سڳ
هڏ نه پڳين هڪ، پسڻ ڌاران پرينءَ جي.

سدا سائر سير ۾، توه تشنگي تار
آهي اڃ اکين ۾ اڃان مون اڀار
پنهنون پاڻ پيار، اڃ اڪندي آهيان.

محبت مٿين من ۾، تن تشنگي تار
پي پيالو اڃ جو، اڃ سين اڃ اٿيار
پنهنون پاڻ پيار، ته اڃ سين اڃ اڄهائيان.

۱-۲-۳. ست سورن جي = پنڌ جي سورن واري ست. ڌري = ڊڄي. ڌاري = چيري (ست پنڌ جي، پوري ڪري پڄائي ڇڏي) پيڻائي = پٽ تي پئي آهي ته به. نرمل = صاف پاڪ، اڇي آڇري. لالڻ = محبوب (پنهنون). ستي = ست سيل واري، سڄي ۽ صاف پاڪ، ستيا واري. پريٽو = محبت جو ناتو، عشق. پاري = پورو ڪري، نهاي مارڳ = راه، واٽ. ۴. سڄهائي = ساڻي ڪئي، فنا ڪئي. هڏ = هرگز، مور، بنهه. هڪ پڄڻ = (الف) ڪاڪڙي هيٺ نڙي واري هڪي جو آلو ٿيڻ، ٺاڀر ۾ اچڻ (سخت گرمي ۽ سخت اڃ ۾ هڪي پئي لڳندي). هڪ نه پڳيس = نڙي آلي نه ٿيس. طلب پوري نه ٿيس. (ب) هڪ پڄڻ = سڌ لهڻ، خواهش پوري ٿيڻ (جنهن شيءَ کائڻ جي سڌ هوندي، پر اها جي گهڻي کائي ته هڪ پڇي پوندي، خواهش ختم ٿي ويندي، وري طلب نه ٿيندي). تڙ = گهڻي پاڻي وارو اونهو ڪوه، پاڻي وارو گهٽ ۽ گهيڙ. تڳ = گهڻي پاڻي وارو ڍڪ، وڏو ڍڪ، يڪي ساهي پي وڃڻ. ۵. منجهان جهاجه جمال جي = جمال جي جاجه مان، حسن جي گهڻائي مان (جني پڳ پيتي آهي). پڪ = پاڻي جو ذرو، آلاڻ واري ٿڙي. اڳانجهو = گهڻو وڌيڪ. سڪ = تن کي سڪ سور، انهن کي سڪ جو درد. ۵. تشنگي = اڃ.

۷

مَحَبَتَ سَندو مَن ۾ پُر پيالو جَن
پِيٽُ پَرچاءِ ناهِ ڪو، ڪنہ جنہ ڏاڏَ ڏِين
جنہ نہایتِ ناهِ ڪا، تنہ سَجانِ سَچِ وَجَن
تيلاءَ اُجِ مَرَن، سَدا سائِرَ سِيرَ ۾

۸

سَدا سائِرَ سِيرَ ۾، اندر لَهي نہ اُجِ
پَسُٽُ جو پَرين جو سا سَپائِي سَچِ
تيلاءَ مَرَن اُجِ، سَدا سائِرَ سِيرَ ۾

۹

ساجَن ڪارِڻِ سَچِ، مَرُ قَبُولِي سَسُئي
اندر جَنِي اُجِ، پاڻِي اُچو اَن ڪي

۱۰

مَہند مُحتاجِي ڪَري پُئيءَ پِيرُ ڪَڙيڇ
ڪُٻيلِيائِي ڪِڇَ ڏي حُجَ مَرِ هَلائِڇ
پاڻان ڌارَ پَريٽُئو سَسُئي ساڻ ڪُٻيڇ
اوڏي عَزازِيلَ ڪي ويجهي تان مَرِ وَجيڇ

۱۱

مَہند مُحتاجِي ڪَري حُجَ وَجائي هَلُ
عُذر خواهِي عاجِزي سَسُئي ڪنہ مَرِ سَلُ
ڏُونگرُ ڏورَڻُ ڏاڳرو لُئون رءُ ڪونهي لَلُ
اِيءُ پَلائيءَ پَل، جئن پاسي ٿِيڻُ پاڻ ڪان

۱۲

مَرِ ويهه مُندَ ماڻَ ڪَري، اُٿي وَجھو وَڙولُ
سُتِين تان سَيدُ چُئي، هَر غَم اُچَن هولُ
بُهون پاري ٻول، ڪامِلُ ڏُئي ڪِڇَ جو

۱۳

ويهه مَرِ مُندَ پَنپورَ ۾، ڪَر ڪو واڪو وَسُ
جَمَ وَرچي چُڏئين، سَندو گَنگن گَسُ
ڏورَڻُ مَنجهان ڏَسُ، پُوندهُ هوتُ پُنهنو ۾ جو

۱۴

ويهه مَرِ مُندَ پَنپورَ ۾، ڪِڇَ وَجُڻَ سِين وَسُ
ليڙن جو لُطيفُ چُئي ڏُونگرُ ڏِيندهُ ڏَسُ

۷ جن محبت جو پُر پيالو پيتو آهي؛ جن جو اندر الاهي عشق جي نشي ۾ آهي. پَرچاءُ= سرچاءُ، ٺاه. ڪنہ جنہ ڏاڏَ ڏِين= ڪنهن وڏي ڏاڏ (خبر) کان هو دلگير آهن. (ظاهري پيٽ سان انهن جو پاڻ ۾ ٿي ڪونهي؛ سي هتي پيٽ سان نٿا سرچن، جو انهن کي اڳتي خطري واري خبر جو ڪار (سور ساڙو) آهي.) ڏاڏ= وڏي خطري واري خبر، وڏي ڪشالي جي ڄاڻ. هو انهيءَ سچ واري پنڌ ۾ آهن جنهن جو پَر پاند ٿي ڪونهي. تنهن ڪري هو سدائين اُچ ۾ آهن پوءِ پل ڪٿي وڏي درياءَ واري سِير ۾ هجن. ۸. سائِر= سمندر، دريا. سِير= وڏو وهڪرو. اندر= اندر ۾، اندر جي (= سدائين گهڻي اونهين پاڻيءَ ۾، پاڻيءَ جي وڏي وهڪري يا سِير ۾ آهن ته به اندر ۾ جيڪا اُچ آهي سا نه لهي). پَسُٽُ جو پَرين جو= محبوب جو پَسُٽُ سَچِ آهي (ڇاڪاڻ جو مقصد پوري ٿيڻ سان محبت واري اها سڪ ۽ چڪ باقي نه رهندي). مَرَن اُجِ= سچا عاشق اُچ ۾ مَرَن، ۽ اُچ ۾ رهن جيتوڻيڪ اهي پاڻي ۾ هجن. ۹. اندر جَنِي اُجِ= اُچ جن جي اندر ۾ آهي. اچو= اچ وارو، اڃايل. ۱۰. 'پُئيءَ پِيرُ ڪَڙيڇ'، معنيٰ پيرو ڪڍڻ ۽ پِيرُ ليڪڻ (پِيرُ جي نشان جي چوڌاري گول ليڪو ڪيڻ). ڪُٻيلِيائِي= جنهن سان ٻيلي نه هجي. حُجَ مَرِ هَلائِڇ= حجت نه ڪج، دعويٰ نه رکج. پَريٽُئو= عشق (پنهنجي وجود کان سواءِ ٻيو فقط عشق پاڻ سان پيو ڪج). نِيڇ= نئيڇ، پاڻ سان وٺي وڃ. ۱۱. مَہند= منڍ کان ٿي، شروع کان ٿي. محتاجي ڪري= محتاج ٿي ڪري. حُجَ وَجائي= حُجَ ۽ دعويٰ ڇڏي. (الف) اي سَسُئي! عذر ۽ عاجزي اهڙا ته وڏا ڳڻ آهن جو ٻئي کي ٻڌائڻ جهڙا نه آهن؛ تون انهن تي پڪي پختي ره (هيءَ معنيٰ پهرين سٺ سان لاڳو ٿيندي). (ب) اي سَسُئي! بهانا ڪرڻ ۽ هيٺائي ڏيکارڻ اهڙا اوڳڻ آهن جن جي به ٻين کي صلاح نه ڏي (هيءَ معنيٰ سٺ نمبر-۳ سان لاڳو ٿيندي). پَلائيءَ پَل= پلائي جو چيهه، وڏي ۾ وڏي پلائي، پلان پل پلائي. پاسي ٿيڻ= پري ٿيڻ. پاڻ کان (پنهنجو پاڻ کان، آبي کان، اُنايت کان). ۱۲. وَڙول= ڳولا خاطر پُڇا. هر غم= ڳڻتيون ۽ ڏک. هول= وڏي ڳڻتي ويچار ۽ ڊپ. بهون= گهڻا، سڀ جا سڀ. پاري= پورا ڪري. ۱۳. واڪو= وڏو سڌ. وس= وڏو حيلو، وڏي ڪوشش. ورچي= ڪڪ ٿي، ٽڪجي. گنگن سندو= اٺن سندو، ويندڙ قافلي وارو. ڏورَڻ= گهڻو مسلسل ڳولڻ.

هلي پنهنون پس، سر پر رڙهي سسئي!

۱۵

ويه مَ منڌ پنيور ۾، هاڙهي هڏ مَ هل
ڪوڙي ڪڇ مَ گڏهين، سڄي ڳالهه مَ سل
جانب لئي مَ جل، سور وِسار مَ سسئي.

۱۶

ويه مَ منڌ پنيور ۾ اتي راتو ريل
هڪڙ اتي هوت لئي ٻڌ چتائي چيل
ٿڪيائي تون تيل، ته پسين ڄام پنهنون ڪي.

۱۷

سڪين ٿي مَ سري، پسي ڏک مَ ڏر
پتي ڪر مَ پانهنجو، گهورڻو اڏ مَ گهر
مري هڏ مَ مر، مچڻ جي چيارئين.

۱۸

سڪين ٿي نه سري، ڏکين ڪين ڌري
اوري هڏ نه اڀي، پوري تان نه پري
سرتيون ٿي سري، پنهري ري پانيڻ ڪي.

۱۹

لڪن ۽ لڪن، جَر جرائي سسئي
ڪارڻ ڪوهيارن، ته پڻ چڙهي چوئين.

۲۰

لڳي ڪوسو واءُ، لوڪ مڙوئي لهسئو
اين منجهان آيو هي هي جو هڪاه
طيورن توارڻو پنهنون پڄاڻا
رسئو سور شبن ڪي وحوشن وڻا
مروئن موٽ قبولئو، اڀر افسوسا
بر پڻ ڪن بگا، اڪنڊئا آري لئي گهڻو.

واڻي

مونڪي جهل مَ پايو،

جيڏيون! آءُ هلندي هوت ڏي

هيءُ جو بار پنيور جو، لونيءَ تان سڀ لاهيو
ڪين وهنديس ڪنڊ ۾، نه مون پئي، نه پانيو
وهاري وطن ۾ شهديءَ ڪي مَ سڪايو
ڪنل ڪجائن ۾ چاڙهي هيءُ هلايو
منهنجو پنڌ پنهنون ڏي، ربيبي تان مَ رهايو
اهي عاجزين تي سڀيان جو سايو.

داستان پيو

۱

پسي ڏونگر ڏاه، جَر هلڻ ۾ هيڻي وهين

۱۵. لفظي معنيٰ صاف آهي پر ڪن ٻين بيتن وانگر هي بيت الڳ معنيٰ وارو آهي؛ جنهن ۾ 'ها' ۽ 'نه' واري نفسياتي ڪيفيت ۽ ڪشمڪش جا اهڃاڻ سڃاڻ آهن. اهڙا انوکا بيت شاه صاحب جي فهر ۽ فڪر جي هڪ خاص خصوصيت آهن. ۱۶. راتو= بر بيابان. ريل= جهڳ، لنگهه ۽ پار پڻ. ٻڌ چتائي چيل= ساهي سندرو ٻڌ. ٿڪيائي= ٿڪل هوندي به. تيل= هلي پورو ڪر؛ پار پئي پوئتي ڇڏ. ۱۷. سري= سهڻي صحتمند. پتي ڪر= ڦٽائي ڇڏڻ، ڊاهي پٽ ڪري ڇڏڻ (ڪچي). لاڙي محاورو ۾ چوندا ته: 'فلاڻي هن شيء جي پتي ڪري ڇڏي'. ۱۸. اڀي= بيهي، بس ڪري. پوري= هلي، پنڌ پئي. سري= بنا محتاجي جي بسر ٿي، گذري. ۱۹. لڪن= لڪن، سخت گرم جهولن. لڪن= جبل جي سوڙهن لانگهن. ۲۰. شاه صاحب حضرت محمد صلي الله عليه وسلم جي محبت ۾ سرشار هو ۽ تمثيل طور پنهنون، آري، راڻي، جڪري وغيره مان سندس روحاني مراد نبي ڪريم صلعم آهي. هيءُ بيت حضرت نبي ڪريم جي هن دنيا مان رحلت ڪري وڃڻ بابت آهي. طيورن= پکين. شبن= ڌنار. وحوش= جانور. جهنگ ۾ ڏڻ جي جانورن کي ۽ پڻ ڌنارن کي سور ۽ غر ٿيو. اڀر افسوسا= گهڻي ڏک مان، (يا) وڏو افسوس واقع ٿيو. بگا= روج. اڪنڊئا= گهڻي اڪير ۾ پڻا. واڻي. لوني= سڙي، ڪميڻي. پانيو= اميد، خيال. شهدي= نمائي، سڪايل. ربيبي= پنيلائي، پلائي. عاجزين= هيڻين، بي واهين. واڻي-۲. بازار= ميڙ، جڳ، لوڪ. پاهين= پوئتي. ڏاه= گولي، پانهي، خدمتگار. ات= گهڻو، اصل، آخر (انت). ۱-۲-۳. ڏونگر ڏاه= جبل جا خطرا، جبل بابت خطري واريون خبرون. هيڻي وهين= هيڻي ٿي هلي.

لانيچي لڪَ لطيفُ چئي، پُنيءَ ڪيچين ڪاهِ
پُچي پُورج سسئي، بلوچاڻي باه
ان وڙائيت وڙ جي، آسر هڏ مَر لاه
جو اڪيئون اوڏو آه، سو پرين پرائئون مَر چئ.

۲

هتان گهي هت، جن رگيو سي رسيون
ساجن سونه سرت، وکان ئي ويجهو گهڻو.

۳

جيڪس ياد ڪياس، وڙ وڃي وڻڪار ۾
جلد جريدي پنڌ ۾ اڏيون اڄ ٿياس
وڃي ڪيچ پنياس، باروچاڻيءَ باجهه سين.

۴

وڏا وڻ وڻڪار جا جت چئون ۽ چيها
منزل دور، من تنها، ات ٻولن ٻاڻيها
رائي پير رت ڪئا، لڳي لڪَ ڏينها
لڪي جون ليها، لوڙيان ٿي لڪن ۾.

۵

وڏا وڻ وڻڪار جا جت جاڻو جهمر جهڙ
ڪوسا ٿين ڪڙا، بي ڌم ڌم ٿي ڌڙ
ويچاري ڏئي وڙ، پير نه لهي پرينءَ جو.

۶

وڏا وڻ وڻڪار جا، جت نانگ سڄن نيلا
اتي عبداللطيف چئي ڪئا هيڪليءَ جيلا
جت ڪڙم نه ڦيلا، ات رسج رهبر راه ۾.

۷

واقف نه وڻڪار جي، سقر سترائو
اڏا لڪَ لطيف چئي جبل جورائو
پهروئي پاڻو، سولو ڪڇ سڄا ڏئي.

۸

واقف نه وڻڪار جي اڳ نه ڏيه ڏنوم
ڏونگر ڏورائين سين، ڪاٽيءَ ري ڪنوم
جيلا محب منوم، تي چلون گريان چيرين.

۹

واقف نه وڻڪار جي، پاڻيءَ ڪنير نه پاءُ
جبل جلدائون گري تڪ ڏيڪاري تاءُ
لڳي لڪَ لطيف چئي، معدورين مٿاءُ
اتي اوڏو آه، جت هوت هيڪلي آهيان.

۱۰

واقف جي وڻڪار جا، وانءُ ٿئي جي سڌ
نيئي نمائيءَ نجهرو اوڻين پاسي اڏ
سائين ساڻ سيد چئي لڏو لڏي لڏ
سڪ پنيوران چڱ، ته ڪاهي رسين ڪيچ ڪي.

۱۱

سونهان چائن سڌ نه ڏين، سسئي پڇ مَر سي
متان تو هي ڪي، منجهائين مارڳ ۾.

۱۲

هاڻ نه ڏسجي هند ڪنه سڌيو جو سونهون
اجهانئي ڏونهون، ڪه چاڻان ڪيهي وٺا.

لانيچي = ٻڌي. لڪ = چيلهه (سندرو ٻڌي). بلوچاڻي باه = بلوچن جي منزل واري باه، قافلي جي منزل واري باه. وڙائيتي ور = قربائيتي ڪانڌ، مهربان مڙس. (الف) اڪيئون اوڏو آه = اڪين ڪي اوڏو آهي، آڏو نظر ۾ آهي. (ب) اڪين کان وڌيڪ ويجهو آهي، نظر کان وڌيڪ ويجهو آهي. ۲. ساجن سونه سرت = سونهن ۽ سرت وارو سڄڻ. ۳. جيڪس = لاشڪ. وڻڪار = وندر جي ندي ۽ واري وارا وڻ، وڻڪار وارو ماڳ. جريدي = توت تيار (پنڌ لاءِ). ۴. چئون ۽ چيها = ٻئي نالا پڪين جا. منزل دور من تنها = منزل پري ۽ آڻ اڪيلي. ٻاڻيها = ننڍڙا ڳيرا. (پڪي). لڪي = جون = قسمت ۾ لڪيل انگ جون. ليها = ليها، ليهون، گهلون. ۵. جاڻو = هڪ وڏي جبل جي لڪ جو نالو. جهمر جهڙ = گهاٽو جهنگ. ڌم = تملر زورائيتي. ڌڙ = ڌرتي. ۶. نيلا = ڪارا. جيلا = وڏا ڏس. ۷. سترائو = سخت ڏکيو. جورائو = ڏاڍو ڏکيو. پهروئي = پهريون ئي. پاڻو = منزل. ۸. تي = تنهن ڪري. چلون = تڪڙيون ڊوڙون، لوهون، چلئون. ۹. جلدائون ڪري = تيزيون ڪري (سخت) تپش جون، تيز تپيل چهنبيارين پٿرين جون، لڪن جي لاهن چاڙهن جون. ۱۱. چائن = چوائن (پاڻ ڪي). مارڳ = وات. ۱۲. سڌيو = سڌ وارو، چاڻ وارو. اجهانئي ڏونهون = باهڙي وسائڻي، پنهنجو ماڳ ڇڏي.

ساجُنُ سُجِ نِهاريُن، ڏکي ڏوهُ ڪيو
هاڙهي هوت نہ هو، وري پُڄ ويٺين کي.

۲

ڌران منجه دوست ٿئو، وري پُڄ پاهين
عبث اگاهين، ويٺو ڪوڪين ڪانڌ کي.

۳

هوت ٽنهنجي هنجہ ۾ پُڄين ڪوه پهي
”و في انفسكم افلا تبصرون“ سوچي ڪر صحي
ڪڏهن ڪانه وهي، ڪا هوت ڳولڻ هٿ تي.

۴

ڪونهي ات ڪوهيار، جت تو پوري پانڻيو
پنڌ ۾ ڪر پهاڙ ڏي، وجود ٿي وٽڪار
ڌاريا پانڻج ڌار، پُڄ پريان ڪر پاڻ تون.

۵

سڀئي ساري سڀئي گهر ڪنڊون ٿون گهور
وڃي ڏور ۾ ڏور، ڌران منجه دوست ٿئو.

۶

هوت ٽنهنجي هنج ۾ پُڄين ڪوه پريان
”و نحن اقرب اليه من جبل الوريد“ تنهنجو توهي ساڻ
پنهنجو آهين، پاڻ آڏو عجبين کي.

۱۳

ڪُڇاڙو ڏيئي، آڏو گڏبي پرين کي
سُر ٿي سنٽ پانڻيان، سڃينديس سوئي
اوڙڪ اهوئي، وجهنديس پيش پنهنون جي.

وائي-۱

هو جي هلتا هوت سوارا،

مون نہ وهيٿا، پنهل سڳيٿا
سسئي پڇي ساڻ جا اوطاقون اوٿارا
ٿليون، ٿورن، هليون، مين سر موچارا
آن کي ويندا گڏيا، آرياڻي ان پارا
مونکي نيندا پاڻ سين، ڪامل ڪر اجارا.

وائي-۲

جڏيون آڏو تان نہ،

چوندي لو، ڏک ڏوراپو!
سيٺن کي صريح لو!
سگ نہ ورن سڀرين، منٿ موٽن مان
پيٽر! پيٽي حج جي، ڪوهياري سين کان.

داستان ٿريو

۱

پنهنون ڇڏيو پوء، جانب جبل ڳولئين!
تيلاهين ٽنگون ڪرين، جيلاهين تون جو.

۱۳. سنٽ پانڻيان = نذرانو ڪري سمجهان. سڃينديس = ڪٿي ڏينديس. اوڙڪ = اصل اهو سڄو، ويندي پڇاڙي تائين. وجهنديس پيش پنهنون جي = پنهنون جي آڏو پيش ڪنديس. وائي-۱. مون نہ وهيٿا = منهنجي هٿ ۾ ناهن. پنهل سڳيٿا = پنهل سان سگ ۾ آهن. ڪر اجارا = ڪر کي اجاريندو، سهڻو ڪندو. وائي-۲. صريح = صاف صاف. سگ = سگ جي ڪري، رشتي واري حجت جي ڪري. پيٽي حج جي = حجت جي نجاو. د-۳: ۱. ڇڏيو پوء = پوئتي ڇڏيو. ٽنگون ڪرين = تڪليفون ڪرين، تڪيون منزلون ڪرين. جو = سندس گهر واري، زال (پنهنون جي) سڄ نهارين = سڄ ۾ ٿي نهارين، بيابان ۾ ٿي ڳولين. هاڙهي = هاڙهي جبل ۾. ويٺين کي = اهي جيڪي گهر ويٺيون آهن. ۲. ڌران منجه = گهر جي در کان اندر. پاهين = پوئتي هلي. عبث = اڃا. اگاهين = اڳي وڃي، اڳتي ٿي. ڪوڪين = ڪوڪون ڪرين، دانهون ڪرين. ڪانڌ کي = پنهنجي ڪانڌ لاء. ۳. پهي = وات ويندا مسافر، پانڌي، قاصد. و في انفسكم افلا تبصرون = هو اوهان جي اندر ۾ آهي، پوء نہ ڏسندا ڇا؟ وهي = هلي وئي. ۴. ڪوهيار = ڪوه وارو، جبل وارو پنهنون. وجودي وٽڪار = وٽڪار تنهنجو پنهنجو وجود ئي آهي (وٽڪار = وٽڪار واري پيٽي، وندر ندي جي وادي وارا وٽ). ڌاريا = غير، ماسوا. پانڻج ڌار = ڌار ڪري پانڻج، اوڀر ۽ پراهان ڪري ڄاڻ. پريان ڪر = پرين لاء، محبوبين بابت. پاڻ تون = پنهنجو پاڻ تون پڇ. پنهنجو پاڻ ۾ ڳول. ۵. گهور = ڳول، جانچ. ڌران منجه = در کان اندر (گهر ۾). ۶. پريان = پريان وارا، پراهان، پراوا. آيت = ”۽ اسين ان کي ساه جي رڳ کان ويجهو آهيون“.

۷

ووڙيم سڀ وٿاڻ، جار ڪارڻ جت جي
”والله ٻڌل شيءِ مُحيط“، ايءُ آرياڻيءَ اُهيڃاڻ
سڀ ۾ پنهون پاڻ، پئو ناه ٻروچ ري.

۸

پيهي جان پاڻ ۾، ڪيم رُوح رهاڻ
ته نڪو ڏونگر ڏيهه ۾ نڪا ڪيچين ڪاڻ
پنهون ٿيس پاڻ، سسئي تان سور هئا.

۹

پر گهران پاسو ڪري، پُچ پريان ڪر پاڻ
سو تان تو هين ساڻ، جنه لئي جفائون ڪرين.

۱۰

سوئي گڻو سان، سوئي ڏورين سسئي
گڏهن ڪني نه ٿو چلڻ منجهان ڄاڻ
پُچ پريان ڪر پاڻ، ته تون تڻائين لهين.

۱۱

جو تون ڏورين ڏور، سو سدا آهي ساڻ تو
لاڻ لئي لطيف چئي منجهين ٿي معذور
منجهان په پُرو، تو منجهه آهس ٿڪيو.

۱۲

وڃين ڇو وٽڪار، هت نه ڳولين هت ڪي
لڪو ڪين لطيف چئي، باروچو پئي پار
ٿي ستي ٻڌ سندرو پرت پنهون سين پار
نائي نيڻ نهار، تو ۾ ديرو دوست جو.

۱۳

ڪوڙيون پُچن ڪيچ، هوت نه ڳولين هتهين
جن پنهون سين پيچ، ٽن پيرين پند وِسارو.

۱۴

هل هنيين سين هوت ڏي، پيرين پند وِسار
قاصداڻي ڪار، ڪين رسائي ڪيچ ڪي.

۱۵

هل هنيين سين هوت ڏي، پيرين گرم پند
رائي پُچ مَر رند، رڙهه روحاني سسئي.

۱۶

هل هنيين سين هوت ڏي، چپر هڏ مَر چل
آرياڻي اُمل، ڪايا ۾ ڪانڌ ٿو.

۱۷

هل هنيين سين هوت ڏي، چپر چل مَر ٿون
منجهان لڏو مون، ڪوهيارو ڪيچ ڏي.

۱۸

هل هنيين سين هوت ڏي، سسي گڻ مَر ساڻ
جني پانيو پاڻ، سي آرياڻيان اوري رهيون.

۱۹

ڪجي چئن ڪيچين لئي تئن تان ڪين ڪيو
ويجهائي وڌو، وڪ نه گنيئي وڌي.

۲۰

ڪجي پند پُچان ٿي، ڪيچين ڪارڻ ڪيئن:
”بيخود هلج بر ۾، آءُ ٿو چوان ايئن
”سڪڻ ساڃن سيئن، متان مئي ڇڏين.“

۷. وٿاڻ = جايون. جار ڪارڻ = جفا ڪارڻ. آيت: ”۽ الله هر شيءِ کي گهيرندڙ آهي“ هر شيءِ کي الله جو گهيو آهي. ۸. بيت سسئي جي زباني چيل آهي ۽ معنيٰ صاف آهي. ۹. پر گهران = ٻاهرئين پراڻي ۽ پرايهين گهر کان. پريان ڪر = پرين لاءِ. جفائون ڪرين = ڏاکڻا ڪرين. ۱۰. چلڻ منجهان = هلڻ مان، هل هلاڻ مان. پاڻ = پنهنجو پاڻ (کان پچ). ۱۱. ڏورين = ڏاکڻو ڪري ٿي ڳولين. منجهين ٿي = معذور = پنهنجو پاڻ ۾ ماندي ٿي، پنهنجي وجود ۾ وڌا وس ڪر. منجهان = پنهنجي اندر مان. په پروڙ = پتو ڪڍ، پار سڃاڻ. ۱۲. قاصداڻي ڪار = نياپن پهچائيندڙ وارو ڪم (قاصد موڪلڻ ۽ نياپن ڏيڻ سان پند پورو ڪونه ٿيندو، منزل تي ڪونه پهچبو). ۱۳. پيرين = پيرن سان. رائی = رائی جو، جبل جي رائی وارو. ۱۴. چپر = چپر ۾، جبل ۾. چل = هيڏانهن هوڏانهن هل. ڪايا ۾ = تنهنجي ڪايا ۾، تنهنجي سرير ۾، تنهنجي جند ۾. ۱۵. جني پانيو پاڻ = جن پاڻ کي ڪجهه ڪري پانيو، ڪجهه ڪري سمجهيو. آرياڻيان = آرياڻي پنهون کان. ۱۶. ويجهائي وڌو = پند وڌائي ڇڏي. ۲۰. بېخود هلج = خود کان سواءِ هلج، ’پاڻ‘ وساري هلج. ساڃن سيئن = ساڃن لاءِ.

۲۱

مَتان مَني جِڏئين پاڻان پريئڻو
گُٿوريءَ گُٿو، مَڙهي مَڙهي مَڙهي مَڙهي

وائي

غفلت يار گنوايو، ٻڙي جيڏيون!

ڪيئن ڪريان آئون ڪوئ ٿو
ستيس تان ساڻ ويو، اٿيس تان ڏک آيو
پُڄان ٿي پنهنوءَ کي عبت تان ان ڪايو
هوٿ هلندي جا گئي، سا مون ڳالهه سڻايو.

داستان چوڻون

۱

هيءُ نه هوندو جن، سي ڪيئن وندڙ وينديون
وهو وچ رهن، سهسين سڏن واريون.

۲

سڌائتي سڀڪا، بک نه باسي ڪا
جيهيءَ تيهيءَ ذات جي، جنبش ڪانهي جا
مون سين هلي سا، جا جيءُ منو نه ڪري.

۳

اٿڻ منجهه پريان، هئو سڀني جيڏين
مون سڀاڳيءَ ساڻ، ڪير چلندي چڙين.

۴

سُگن واري سڏ، مَتان ڪا مُنڌ ڪري

اندر جني آڏ، ڏونگرُ سي ڏورينديون.

۵

ڏونگرُ نه ڏوري، سڱڻ جيئون سڏون ڪري
گهر ويئي گهوري، مَتان پرين چنڌڙو.

۶

اٿين وريتيون ورو، آءُ نه ورندي وري
جاڏي هن جبل جو تانگهينديس ٿرو
جئن ساڻ ڏرو، نيه نبيرو نه ٿئي.

۷

اٿين جي وڃڻ واريون، وڃو سڀ وري
قوڙائي فراق جي سڄي ڳالهه ڳري
پُڄان جن ٻڙي، ڏونگرُ سي ڏورينديون.

۸

اٿين جي ورن واريون سرتيون سڏڙيون
آرياڻي پنهنوءَ جي ٻول نه ٻڌڙيون
جي لکئي لڏڙيون، ڏونگرُ سي ڏورينديون.

۹

ڏکائيندي ڏونهڙا، مُنڌ سيڻائي وڃ
پرياڻو مَر پڇ، ساڻ چڙهندو لڪين.

۱۰

اڄ ملينديس ماءُ، ڏاجا گنديس ڪڙا
جيڄان جوڳياڻي ٿيان، آيل جهل مَر پاءُ
هوٿ ڪوهياري لاءِ، گنين ڪُڙ پائيان.

۲۱. پريئڻو = قرب، نيه، عشق. ڪٿوريءَ ڪٿو = ڪٿوري جو ڪٿو. مَڙهي = پڪيءَ طرح ڳنڍي ٿوڀي. وائي. جيڏيون منهنجي غفلت جي ڪري پنهنون مون کان ويو (ڏير ڪٿي ويا). ستيس ته ساڻ هليو ويو. هاڻي ڪاڻ پيڻ ڪي چڏي رڳو پنهنون جي پڇا پئي ڪريان. هوٿ پنهنون وڃڻ وقت جيڪي چيو سو اوهين مون کي ٻڌايو ۵: ۸. هيءُ = وڏي خوشيءَ وارو جذبو. ۲. سڌائتي = ستون ڪندڙ. بک = توڻ جي تنگي، فاقو. بک = جان جي قرباني. جنبش = پنڌ ۾ محو ٿيڻ، پنڌ ۾ لڳي وڃڻ. جنبش ڪانهي. جاء = جنبش جي جاء ڪانهي، پنڌ ۾ وڏي شوق سان محو ٿي هلڻ جي جاء ڪانهي. جيءُ منو نه ڪري = پنهنجي جان پياري نه ڪري. ۳. پريان = چوڀول، چوڀچو، په پچار (اڄ پريان ڪيوسين ته فلاڻي پاسي هلنداسين. يعني صلاح مصلحت، په پچار). ۶. اٿين = اوهين. نيه نبيرو = محبت پوري ڪري چڏڻ، محبت چني چڏڻ. ۷. ورن واريون = جن کي پوئتي وڃڻو آهي. قوڙائي = وڇوڙي. پُڄان = پُڄي کان، گهر جي در کان، اندران گهران، پنهنجو پاڻ مان، پنهنجي اندر مان. ۸. ٻول نه ٻڌڙيون = ٻول ۾ ٻڌل نه آهيون. جي لکئي لڏڙيون = جن جي لکئي ۾ لکيل آهي، قسمت ۾ لکيل آهي. ۹. ڏکائيندي ڏونهڙا = ويهندي منزلون ڪندي. سيڻائي = ساڻن ئي گڏ. پرياڻو = ملڻ جي موقعي وارو قول، گڏجي ملڻ جي موقعي وارو قول، ملڻ جو موقعو. ۱۰. ڏاجا = سرخ، پر صحيح. داسا = گيڙو. ڪنين ڪُڙ پائيان = جوڳياڻي ٿيان، فقير ٿي ڳولا ۾ ڦران. ڪُڙ = ڪاڻ جو والو

۱۱

سُڻُ تو سڱ نه واٽ، پاڻي پَروچن سين
ليڙن ڏٺي لڄائيا، ڪاهيائون ڪنواٽ
جهوئين ڏيئي جهات، سبب ان ستي وٽا.

۱۲

مونڪي پانئي پاڇ، ڏير ڏوراڻا هليا
اڳيان اتي ان جي خوب نه پڪر ڪاڇ
ميڙي آپ- سرتيون نه ڪي ڳاير ڳاڇ
سا مون هٿان نه ٿئي جيڪا رسر راج
آيل! آءُ اڪاڇ، ٻول ٻاروچي وٿرو.

۱۳

تو جو ٻول ٻروچ، ويهي ڪٿو وٿڪار ۾
سوئي پاڙج هون، مون جيهي معذور سين.

۱۴

پهرين ٿون پاريچ، پارڻ پوءِ پنهنون تي
ٻول مَ وساريچ، هو جو ڪيو هون سين.

۱۵

تو سين ٻول ٻهون، سڀسين ساجن جي ڪري
ڪنڊين توءِ ڪهون، جي نالو ڳيڙءِ نيه جو.

۱۶

سُڻي ٻول سندان، چم سَمهين سسئي
ڪنڊين ڪه ڪيٿان، جُه سي ان اورانگهڻا.

۱۷

سج اٿي سسئي رت ورنو روءِ
نه پهي نه پاندي ڪو، جنه ڪر پُجي لوءِ
موڙهي وڃي توءِ، موٽڻ جي ڪانه ڪري.

۱۸

چلان منجهن چاڪ، پُران پُونر پُرڪڻا
متان ڪا منڍ ڪري موٽڻ جي مذاق
جُٺ سَنڊو مون چاڪ، هاڙهي هڏ هيٺو ڪٿو.

۱۹

پيرين پٽا پُرڪڻا، رَه ۾ گهڻو رُونور
پاراتو پرين ڪي ٿي تان نه ڏنور
چڪي تي چيومر، سَواهرو! سَچڻين.

۲۰

پئون پير ٿيامر، پهرين پروڙير ڪيئڪين
”ٿر لايَموٽ فيها ولايحي“، ههڙا حال سندانر
جڏ ڪوجها ڪرت ڪئامر، هون چڏيو هب ۾.

۱۱. واٽ= مائيءَ جو رشتو. ليڙن ڏٺي= ان جا مالڪ، اٺن وارا (بلوچ). لڄائيا= لڄائجي پيا. ڪين لڄ جو ٿڪو لڳو (جو پنهنون وڃي ڏوبياڻي سان پرڻيو). جهوئين ڏيئي جهات= جهوئن ۾ جهٽ ڪري، سسئي جي ننڍ واري حالت ۾ تڪڙ ۽ تيزي سان. ۱۲. پاڇ= (ٻڌائتي نه پر) رول، رُلي آيل (پاڻيءَ ۾ ٿلي ٿلڪي آيل). ڏوراڻا هليا= مون کان پري ٿي هليا. آپ- سرتيون= پاڻ جيڏيون. ٿئي (ٻولي آهي)= ٿي، ٿي سگهي. اڪاڇ= سڪاڇ جو ضد ٻڪار، ڪم سولو نه ڪندڙ. ٻول ٻاروچي وٿرو= ٻاروچي جو ٻول مٿاهون آهي، وڌيڪ وزن وارو آهي. ۱۳. ويهي ڪٿو وٿڪار ۾= وٿڪار ۾ ويهي ڪٿو (سسئي جي ساراه ٻڌي، پنيور ڏانهن ايندي، وٿڪار واري منزل ۾ ويهي جيڪو ٻول پنهنون ڪيو ته منهنجو سڱ سسئي سان آهي). ۱۴. ٻهون= گهڻا. ڪهون= پنڌ جون سئون، هل هلان واريون وڏيون منزلون. نالو ڳيڙءِ= نالو ورتڻ. ۱۵. جَم سَمهين= مٿان سَمهين، مٿان ڊپ لاهي ويسري ٿيڻ. ڪيٿان= ڪين. اورانگهڻا (اورانگهڻ= مٿان وڪ ورائي وڃڻ، اورانگهي وڃڻ)= حدون پڇي انهن اهي پنهنجا ڪيل قول اورانگهڻا، هيٺان ڪيا. ۱۶. رت ورنو= رت جي رنگ جهڙو (رت جا ڳوڙها ڳاڙي). پهي= قاصد. لوءِ= پنهنون جو ماڳ. موڙهي وڃي= منجهندي وڃي، ڀلي ڀلجي پئي. ۱۷. چلان= تيزيءَ سان هلان. پُران= هلان. پُرڪڻا= ڦلوهان. موٽڻ جي مذاق= موٽڻ جهڙي ڪل واري ڳالهه، موٽڻ واري جُٺ جهڙي ڳالهه. چاڪ= تنومند، صحتمند. چاڪ= چڪندڙ ڦٽ، چيريل ڦاڪ. ۱۸. رَه ۾= راه ۾، راه جي ڊگهي پنڌ ۾. چڪي= ٿڪي، ٿڪس. تي= تڏهن. ’سواهرو‘= اي سواهرو! اي چڱي واهر ڪندڙ (اچو ۽ واهر ڪريو). ۱۹. پئون= ذرا ذرا. ٿر لايَموٽ فيها ولايحي= پوءِ ٺڪي ٿو ان ۾ مري ۽ ٺڪي ٿو جيئي. ڪوجها ڪرت= مڌا ڪم. هب ۾= ٻر ۾، رڻ ۾.

داستان پنجون

۱

پڇي جان پنيور کان ڏونگر ڏوريو مون
ڪاهي رسي ڪيچ ڪي جتي پاڻ پنهنون
سيت آهين تون، قضا ڪندين ڪن سين.

۲

جيت ڪارڻ جيڏيون، ڏنر ڏيرن ڏڪ
پگيس جان پنيور کان تان سور مڙهي سڪ
لتي مون تان لڪ، پنهنون ٿيس پاڻهين.

۳

پنهنون ٿيس پاڻهين، وٺو سسئي جو شرم
هنگليون هلن جي، پڇي تن ڀرم
جو وندر منجهه ورم، سو سوڌو سرڻس هڻهين.

۴

پنهنون ٿيس پاڻهين، وٺو سسئي جو سينگار
”من عرف نفسه فقد عرف ربه“ اهوئي آچار
جو وندر ڀر واپار، سو سوڌو سرڻس هڻهين.

۵

پنهنون ٿيس پاڻهين، ويئي سسئي جي سونه
”خلق آدم علي صورته“ وٺن منجهه ورونه
چري منجهان چونه، ڪڍي هوت هنجهه ڪي.

۲۱

چڪي ڪي چئي، ڪا جاگائي جيڏيون:
ويڙو ساڻ وهي، تو بندرائي نه لهي.

۲۲

چڪس سڀ چئي، ماڙهو شهر پنيور جا
ساموئي ڪيئن مئي، جنه جو جانب جت وٺي وٺا.

۲۳

موٽ جا مذڪور، جان ڪي چيس جيڏين
پريٽ پهر پور، پهچائي پنهنون ڪي.

۲۴

موٽ کان اڳي مران، موٽي مران م ماء
لڇي لالڻ لاءِ، پونديس شال پير تي.

واڻي

معلوم حال حبيب! مون ڪي درد قديمي ووا!
مون ڪي حب حبيبي ووا! مون ڪي درد جديدي ووا!
آلودي آزار کان، تو ره ٿيس طبيب
شادي ڏيئي صحت جي، غمي لاهه غريب
اڳهي ٿي آهون گريان، نعرو منجهه نصيب
ڪاهل آهين ڪوڙي، رسي لاهه رقيب
حاذق آهين هن جو، اچين شال عجيب
دوا آهين دل جي، پڇ پڇ رهيان طبيب
الله! عبداللطيف ڪي ڪوڙي لاهه قريب.

۲۱. چڪي ڪي = ٿڪي ڪي، ساڻي ڪي. وهي = اڳتي لنگهي. ۲۲. مذڪور = ڳالهون صلاحون. پريٽ = ڪيائي سسئي. پهرين پور = پهرئين خيال ۾ آئي، پنهنون ڪي خيال ۾ ٻڌائي ته هيئن ٿيون چون ۲۳. پونديس شال پير تي = شال پنهنون جي ڦاٽلي واري وات تي وڃي پهچنديس. واڻي. معلوم حال حبيب = اي حبيب توکي منهنجو حال معلوم هجي. آلودي = پسيل، پريل. شادي = خوشي. ڪوڙي = بي لڇي. رسي = پهچي. رقيب = (ع. رقبه) گچي، جو گت. نعرو منجهه نصيب = مون ڪي نصيب ۾ دانهن جو نعرو مليل آهي. حاذق = وڏو ڄاڻو (طبيب). رهيان (سرائڪي) = رهي آهيان. ڪوڙي لاهه = پنهنجو ڪر. د-۵: ۱. سيت = سڀ ڪجهه ڪندڙ، هر صورت ۾، هرجاء. قضا ڪندين = فيصلو ڪندين، ڏوه ڏيندين ۽ سزا ڏيندين. ۳. پنهنون ٿيس پاڻهين = آڻا پاڻ پنهنون ٿي پيس. ڀرم = پردو. نيڪ نامي، پڇي مان به معنيٰ نڪري ٿي پر پڇي وڌيڪ فصيح آهي. ورم = ۱. ورگ (جتڪي)، رگ، رنگ ۽ رونق. ۲. ورم = ورن = رنگ، روشني. ۴. من عرف نفسه فقد عرف ربه = جنهن پاڻ ڪي سڃاتو تنهن پنهنجي رب ڪي سڃاتو. ۵. خلق آدم علي صورته = الله تعاليٰ آدم ڪي پنهنجي صورت موافق خلقيو. وٺن منجهه ورونه = وٺن ۾ اها واڻي ته سسئي پاڻ الاهي صورت آهي. چري منجهان چونه = هوت پنهنون، هن چري ڪي چونه مان (چڪ مان)، ڪڍ جي ڪنڊ مان جتي هو زمين اندر پيهي وئي هئي) ڪڍي پنهنجي منجهه ۾ ڪٽو.

چانگن سر چڙهي وٺا ساڻي سوارا
اڪيون اوتارا، پَسُو رُون پَنهونءَ جا.

۱۱

هِيڪَر هُئُ وِجاءُ، تہ ويجهي ٿين وصال کي
’واذڪر رَبڪَ فِي نَفْسِڪَ‘، پَهي اِيءُ پُجاءُ
لاڻ کي لِيلاءُ، تہ پوي پاڇه پُروچ کي.

۱۲

هُئُ هَڏهن چڏ، تہ اوڏي ٿين عَجيب کي
’مَرَايْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَايْتُ اللَّهَ فِيهِ‘ نِيئي اُجها لوداهين آڏ
تہ هوڻ توکان هڏ، پرين پراهون نہ ٿئي.

۱۳

چاڻي سُچاڻي، وهان ڪيئن ماڻ گري
انڌر آڳ عشق جي اُڀر اڏاڻي
’العشق نَارٌ إِذَا وَقَعَ فِي الْقُلُوبِ يُحْرِقُ مَا
سِوِي الْمَحْبُوبِ‘، گوري ان کاڻي
آهي آرياڻي، پُڻ سرتيون سُجي ڪينڪين.

۱۴

پيئڙ آءُ پوري، مون سڱ سُچاڻي نہ ڪئو
ڏيندا مون ڏير وٺا جهجڻ ۽ جهوري
لڳي جن لوزي، ڏونگرُ سي ڏورينديون.

۶

ويئي سُونه سُسُئيءَ جي، پَنهون ٿيس پاڻ
سِپني جي سِيڏ چئي، آهي اِتِ اَماڻ
پَنپور جا پاڻ، آڏا عَجيبَن کي.

۷

اِيءُ پاڻ نہ ٿيي پاڻ کان، پاڻان ٿيي نہ پاڻ
’وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى‘ جولي دَسج جاڻ
چاڻي دَسج جاڻ کي، چاڻي مَنجهان جاڻ
جن مَر سُمهين سُسُئي، پَنج پَنڌ پَرياڻ
ٿين هيڪاندي هاڻ، لاڻ لاءِ لُطيف چئي.

۸

وَهَر وِرساياس، نہ تہ پَنهون آءُ پاڻ هُئي
پاڻ وِجائير پانهنجو پئي پريان جي پاس
رَتي علم نہ راس، پَسُو ڌاران پرينءَ جي.

۹

ڪافين ڪاهيندياس، مونان تان ڪَر ميهڻو
بانهي ٻاروچن سين سڱ نہ ساهيندياس
’الْفِرَاقُ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ‘، هتي نہ هُوندياس
آءُ نہ لاهيندياس، جيري جَت دَسِي مَران.

۱۰

جِيٺ جَت ڌارا، مَعذور جو مَس ٿئي

۶. آهي اِتِ اَماڻ (امان = امانت طور دفن ٿيل) = سِپني جي جان يا حياتي هن جهان ۾ جڻ امان آهي؛ اصل ماڳ اڳيون جهان آهي. پاڻ = جتي مال بيهي. پَنپور جا پاڻ = هي جهان، (پاڻ = پانيا، خيال پَنپور جا خيال. ۽ ويچار، سي پَنهونءَ آڏو رنڊڪ آهن، پَنهونءَ تائين پهچڻ ۾ آڏو اٽڪاءُ آهن). ۷. وَالْقَدَرُ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى = بيشڪ خير ۽ شر پئي الله تعاليٰ جي طرفان آهن. پَرياڻ = پهڻ، ارادو. لوح قلم ۾ = لوح قلم ۾ جيڪي لکيو ويو. هيڪاندي ٿين = ملين، گڏجين. ۸. وَهَر = غلط خيال. وِرساياس = مونکي پُلايو. رتي علم نہ راس = پرينءَ جي پَسُو کان سواءِ ظاهري علم هڪ رتيءَ جيترو (= ڏرو بہ) بہ پورو پڪو (مڪمل) ناهي. ۹. ڪافين = جبلين، جبلن ۾، جبلن ڏي. ڪَر = بنياد، پُري. ڪَر ميهڻو = ڪر کي مھڻو، بنياد کي طعنو. ساهيندياس = ساريندياس، چڪيندياس. الْفِرَاقُ أَشَدُّ مِنَ الْمَوْتِ = فراق موت کان وڌيڪ سخت آهي. آءُ = آس، آسرو. ۱۱. هُئُ = آءُ آهيان، پنهنجي هستي، پنهنجو وجود. فاڌڪر رَبڪَ فِي نَفْسِڪَ = تون پنهنجي رب کي پنهنجي اندر ۾ ياد ڪر (پروڻ). لاڻ = سھڻو محبوب. ۱۲. هُئُ = آءُ آهيان وارو خيال. هَڏهن = ضرور بہ. مَرَايْتُ شَيْئًا إِلَّا وَرَايْتُ اللَّهَ فِيهِ = مون ڪابه شيءِ کان ڏٺي جنهن ۾ الله نہ هو. نِيئي = کڻي وڃي. اُجها = گهر. ۱۳. اڏاڻي = پڙڪا ڏيئي مٽي مچ ٿي. العشق نَارٌ = عشق باهه آهي: اها جڏهن دلين کي لڳي ٿي تہ محبوب کان سواءِ ٻيو سڀ ساڙي ڇڏي ٿي. کوري ان کاڻي = آءُ ان کوري ساڙيس. سُجي = سجهي، ڪنهن جو ڪٿي ڪو ڏس ڪونہ ٿو پوي. ۱۴. پوري = موڳي. جهجڻ ۽ جهوري = مونکي ڏير (گھڻو ڏک) ڏيندا هليا ويا. لوري = جن کي عشق جي لئون لڳي.

داستان چھون

۱
ڏنائون ڏکي ڪي جڏائيءَ جو جامُ
منگلُ منهنجي مَن ۾، ٻارڻو هوڻ حمامُ
ارڳ ٿيو آرامُ، ڪاگلُ پسي ڪانڌ جو.

۲
دردُ نه لهي - داروئين، زلفُ زورُ ڏنوم
ڪاگلُ ڪالهه ڏنوم، رخسارُ تي روپُ سين.

۳
دردُ نه لهي داروئين، زلفُ ڪيسُ صافُ
سندو ڪاگلُ ڪافُ، ماري معدورين ڪي.

۴
پنيو جو پنيورُ ۾، ڪاگلُ ڏنم ڪالهه
هتي ٿئي جي حال، زلفُ جي صافُ ڪئا.

۵
هاڻ نه جيان جيڏيون، زلفُ صافُ ڪياس
ڪاگلُ آءُ ڪياس، پنيو جو پنيورُ ۾.

۶
ڪاگلُ ڪني جا، ڪفنُ تنه ڪين ٿئي
منجهه شهادت سا، لڏي ۽ لڏ ڪري.

۷
ڏکا ڏونگرُ ڄامُ، مَر ڪرُ معدورين تي
توتي لڄُ لطيفُ چئي آهي سنڌي عامُ

۱۵

اڏيون آءُ اڃاڻ، مون سڱ سڃاڻي نه ڪئو
هوندُ نه سٺير هيٿري ڪوهياري جي ڪاڻ
رتيءَ جي رهاڻ، جيءُ اڙايم جت سين.

واٽي-۱

اهڪيءَ آڳهه آهي، وو آهي
مونڪي تان نه ڇڏيندو ڇپرڻ
اهڪيءَ آڏر آهي، وو آهي
مونڪي تان نه ڇڏيندو ڇپرڻ
پڇي پيو پين ڪي، لڳن ۾ لڏ لاهي
آري اڳهاڙن ڪي پنهلُ ڄامُ پراهي.

واٽي-۲

ڪهڙو سڱ سياڪو، هاري مون هوئن سين
آءُ هيڪلي هب ۾، نه مون مٿ نه ڪاڪو
مُندُ پيادي، پنڌ گهڻو، نه مون اٿ نه ناڻو
هوءَ جا پڳ پنهونءَ جي چٽيان تنه چٽاڪو
پسڻ ڌاران پرينءَ جي، فقير پوءِ مَر فاقو
چڙهي نه سگهان چوئين، ڏونگرُ ڪونهي ڏاڪو
پرين پڇنديس پٽ ۾، وڻ وڻ وجهنديس واکو
وڃُ مَر پوءِ وصال ۾، لڪَ مَر پوءِ لياڪو
آريءَ جو آڻڻ ۾ پڇنديس پاڻ پهاڪو
اُن سين عبداللطيفُ چئي، اصلُ مون علاڪو

۱۵. ڪاڻ= ميار. رتيءَ جي= هڪ لمحي جي، هڪ نري جيتري. رهاڻ= پاڻ ۾ ورونهه، ڪچهري. واٽي-۱. آڳهه= اجهو، پرجهلو، مددگار. پين ڪي= جيڪي ڪريا پيا آهن، منزل ۾ ٿڪي پيا آهن تن ڪي به لڏ لاهي پيو پڇي ۽ انهن جي سنڀال لهي. پراهي= پهراڻي. واٽي-۲. سياڪو= عزازت. هاري= اي مٺي. ناڻو= (ع. ناڻه= ڏاڇي) اٿ. چٽاڪو= ڌڙو ڌڙو واکو= وڏو سڌ. لڪَ مَر پوءِ لياڪو= لڪاءَ ۾، ديدار ۾ نري جيتري دير نه ٿئي. پهاڪو= ڏس پتو. علاڪو= لاڳاپو، گانڊاپو. ڏ-۶: ۱. جڏائي= اڳهاڙي، بي وسي. منگل= ڪورو، مڇ. حمام= سخت گرم. ارڳ= الڳ، جدا، ختم. ڪاگل= وار. ڪانڌ= مڙس (پنهون). ۲. درد= سور. داروئين= دوائن سان. زلفُ زورُ ڏنوم= محبوب جي سهڻي ڪاگلُ مون تي محبت جو زور وڌو. رخسار= گل. روپُ سين= سونهن واري وڏي رنگ سين. ۳. ڪيس صاف= مونڪي ضعيف ڪيو، هيٺو ڪيو، بي حال ڪيو، بيمار ڪيو. سندو ڪاگلُ ڪاف= ڪاگلُ جو (پهريون حرف) ڪاف جيڪو وار وانگر. ڪاف= ڪشالو، سختي وارو سمان (محبوب جي وارن جي هيٺ). ۴. پنيو= ڪڪو وار، هلڪي سونهري رنگ وارو وار (ڪارن وارن جي وچ ۾ ٿورڙن پنين وارن جي ليڪ سهڻي لڳندي). ۶. ڪاگل= پياري پرينءَ جي. وارن جي سهڻائي. ڪفنُ تنه ڪين ٿئي= انهيءَ ڪري، جو هوءَ شهيد آهي. منجهه شهادت= شهادت واري منزل ۾. ۷. ڏکا= رعب تاب، هيبتون، حملا. ڏونگرُ ڄامُ= اي وڏا جبل. سنڌي عام= عام خلق جي، عام غريبن جي.

آهي اُسُونهين جي مَٽي تو ملام
پرچي پُڄ پياديين الله لڳ علام
جا نوازي تو نام، سا هوت مَر چڏج هيگلي.

۸

پير پَتائين ڪُونٿرا ڏونگر مَٽي ڏي
قَتيا ڦٽ فقير جا سيرون ٿٿرا سي
جهڙي تهڙي حال سين پُري پنهون ڏي
وڃي مان وري، پانهي ٻنڌڻ جنه سين.

۹

اَنوئين اوناڪ، ڪالھوڪو ڪاڏي وٺو
وٺو جاڳائي جيڏيون برھه هي بيباڪ
چُر ڦر ڪاري چاڪ، سور سُمھاري ڪيٽڪين.

۱۰

سُمھڻا ساڙو، جيڏيون جيڏوئي ٿئو
مُون سان ننڍر نيرٿو، پرين جو پاڙو
هوت لنگهڻو هاڙهو، ٿون اٿاسي اوجھرين!

۱۱

هي هي جي نه هئي، ته جر جرائيو چنڌڙو
پئي ڪرڻ ڪپار ۾ ڪري رُڪ رئي
سنڌي درد ڏئي، هي هي هيٺاهين ڪئي.

وائي

مُون مَٽي ڏي اڄ ايندا،

هوت سلامت سڀرين

پَلُ لائي پانهنجي، نيءَ ڪي ات نيندا
سَگ نه ڪندا سَڪ سين، سور سَگيڻا ٿيندا
رَڪي گل گلن تي، نيه نياپو ڏيندا
پَريٽ نيندا پاڻ سين، چوري تان نه ڇڏيندا.

داستان ستون

۱

ڏور مَر ڏيه ٻٽو، پير پنهنجي پرينءَ جو
ويهڻ واڙين تي، ڪيچين ريءَ ڪهو
ونڌر جو وٺو، سو الله واري آئين.

۲

ونڌر جي وڃن، سي مَر ٻڌن سَنڌرا
پيون ڪوه ٻڌن، چوڙي جي ڇڏينديون.

۳

ڏيه ڏيهان ٿي ڏور، پرڏيهان پري ٿيا
سيٽن ڪاڙڻ سسئي پئي پراهين پور
ٿو وڃين هوت حضور، منهنجو جيڻ خيلاهن ٿئي!

مَٽي تو ملام (اصطلاح) = تنهنجي مٿان ذميداري (جيڪا پوري نه ٿيندي ته ملامت يا گلا مَٽي ٿي ايندي). علام = اي ناميارا. نوازي تو نام = جا تنهنجي نالي سان نوازي وئي آهي، مشهور ٿي آهي. ۸. پَتائين ڪونٿرا = پٽ ريشم کان وڌيڪ نرم. ڦٽ، ڦن = پيرن جا پپ چيلڙا ڦٽ ٻڌندا، جڏهن انهن جا ڳر پڪا ٿيڻ لڳندا. سيرون ٿٿرا = پيرن ۾ چير پئجي وٺا. ۹. اَنوئين = اٺن وارو، اٺن سان. اوناڪ = اُونار. بيباڪ = بي ڊڳو، بي پرواهه. چُر ڦر ڪاري = چرڦر ڪرائي، پيو چڱيڪي. چاڪ = وڏو چڪندڙ ڦٽ. ۱۰. سُمھڻا = سُمھڻ مان. ساڙو = سور. جيڏوئي ٿئو = اڀڙو وڏو ٿيو. نيرٿو = جدا ڪري ڇڏيو. اٿاسي = اٿاسي، بي اثر. اوجھرين = ننڍر ۾ جهوتا ڪائين. ۱۱. هئي هئي = هي هي جي وائي، وڏي ڏک ۾ هئي هئي ڪرڻ، جي نه هئي = اها هي هئي واري وائي نه هئي ها ته. جر جرائيو = باه ساڙيو، ته هوند ڏک ۽ غم جي باه ساڙي ڇڏي ها. چنڌڙو = جان ۽ تن. پئي ڪرڻ ڪپار ۾ = ته چڻ ڪپار ۾ ڪرڻ وهي ها، ۽ ان جو رک جس ڪي ذرا ذرا ڪري ڇڏي ها. ڏئي = ڇڏي، سوز سختي. وائي. نيءَ = پانهي. سور سَگيڻا = سورن ساڻ سَگيڻا. ۷-د: ۲. سندرو = اجرڪ يا بي پوتي چڪي چيلهه سان ٻڌڻ. سندرو ٻڌڻ = سندرو ٻڌي ملهه وڙهڻ، گهوڙي تي چڙهڻ، يا مقابلي لاءِ ميدان ۾ اچڻ. ۳. ڏيه ڏيهان ٿي ڏور = هن ڏيهه کان گهڻو ڏور، ڏيهان ڏور. پئي پراهين پور = پري (وڃڻ) واري خيال ۾ پئي.

باسي پئي پڳ، رڙهي راه رسيون.

۹

ويني ور نه پون، ستي ملن نه سپرين
ساجن ٿئي ڪي ملي جي مٿي رندن رُون
سي مر رويو رُون، جن مسافر سپرين.

۱۰

گڙهي ۽ گڙي، پر ۾ پير پنهونءَ جو
سڱ ٻڌائين سندرو جانب لاءِ جڙي
لڪن سر لطيف چئي، منڊ جهيڙي ۽ جهڙي
پڙي تان نه پڙي، جي عمر سڀ ائين ڪري.

۱۱

ڪ ڪي گڙيان پير، ڪ گڙهان ڪيچ ڏئين ڪي
ايءَ ڏن ڏيئي ڏير، پاڻان پراهان وٺا.

۱۲

گڙه پڻ ڪيچ ڏئين ڪي، گڙ پڻ پير سندان
انهين پر اتان، پندينءَ منڊ پهاڙ ۾.

۱۳

منجهان پند پڙوڙ، سڀ م پڇج سسئي
ويهي وڏي ڊڳ مان ڏئي وجهج ڌوڙ
ته ٿون ماڻين موڙ، جي پند اهاڻي پاريين.

۴

هڪانديءَ هوئي، اٿي رات ران ٿئا
جيڏيون جي مان وس هئا ته رهايم روئي
ساه سڳي ۾ سور جي، پنهون وٺو پوئي
ره قضا دم ڪوئي، ته هڪر هڪاندي ٿيان.

۵

هڏ نه ساه سڏير، دل ڌرماندي دوست ري
پائي وٺو پرت جو، زوراوڙ رنجير
جيءُ جسو جاگير، هاڻي ملڪ هوت جي.

۶

عمر سڀ اڪنڊ سين پنهون جي پڇن
ريس ريزاليون ٿن سين گڙي ڪي گن
مارگ جي مرن، وڏا طالع ٿن جا.

۷

وڏو طالع تو، چئن لڳينءَ پير پنهونءَ جي
سسئي! ان سئون ڪي رويو رويو رو
ويني هت م هو، هلين ته هوت لهين.

۸

وينين وراڪو ناه ڪو، سئين ڪونهي سڱ
هوت هلندين گئو، انگهن چاڙهي اڱ

۴. هڪانديءَ هوئي = پنهونءَ سان گڏ آرام سان ستل هئس، ان مهل. ره = بيهر، پاڻ جهل، پوئتي ٿي. ۶. اڪنڊ = سڄي ۽ گهڻي سڪ. ريس = برابري. ريزاليون = ڪميٽيون، بي پتيون. مارگ = مارگ ۾، وات ۾. طالع = بخت. ۷. ستون = ٿنڀ، مضبوط پرجهلو. رويو رويو رويو = روئي روئي وري رويو. ۸. وينين = جيڪي وينيون آهن. وراڪو = مٿي مائٽري جو وڙ، عزازت جو لحاظ لاڳاپو. انگهن = انگهن تي، تڪين چوٽين تي، تڪين نوڪن تي. اڱ = انگ = عضو، جسو، پڱ = وات جو خوف ۽ وات جو وڙ. ۹. ويني = ويهڻ سان، وهندي. ور نه پون = پنهنجي وڙ ڪي گولي نه لهن. ستي = سمهڻ سان، سمهندي. ملن نه سپرين = محبوب سان نه ملن. مٿي رندن = ولتن تي، رهن تي. رُون = رُون مَر رويو رُون = پل رويو رويو رُون، رهندي رهندي پيون رتن. ۱۰. گڙهي = تڪي اُس ۾ ٻي، پنهنجي اندر سور ۽ سوز ۾ هڙي. گڙي = اٿن جا پير ليڪي (پير ڪڙڻ) پير جي نشان جي چوڌاري ليڪو ڪڍڻ ته چٽو ٿي بيهر. جهيڙي ۽ جهڙي = لڪن تي هلائون ڪري، همت سان هلائون ڪري مٿي چڙهي. پڙي = پيرن جي خاڪو. پڙي = برابري ٿي. ۱۱. (سسئي ٿي چوي) ڪ ڪي گڙيان پير = يا ته ڪي پير ليڪيان، پير ڪڍڻ. ڪ گڙهان ڪيچ ڏئين ڪي = يا ته سورن ۾ جلان ڪيچ ڏئين لٿي، يا ته جلان سڙان رٿان رڙان. ڏن = وڏي باه جيڪا وڻ ٿي ۽ پڻ. جا گاهه ساڙي ڇڏي. ۱۲. (مٿين بيت جي پهرين ست جو جواب ته) پئي ڪر ڪر: ڪيچين لاءِ ڪڙه به ۽ سندن پير پڻ ڪڙو (سندن پيرو به ڪڙو) انهنءَ پر = انهيءَ ريت، ائين ڪرڻ سان. اتان = مٿان، انهن جي مٿان. پندينءَ = پوندينءَ، مٿان پوندينءَ، ملندينءَ. مٽ = اي منڊ. ۱۳. پند = (نون غنو) هڪ جو دا = هڪ، (واحد ڏئي) کان پڇي پروڙ. ڏئي = ڏوئي، چاڻي (ڌوڙ ڏنا، سونارن جي رک ۽ چار ڏندا چاڻيندا ۽ سون جا ڌڙا گولي لهندا هئا). موڙ = موڙي. پند = نصيحت.

ٻانڀڻ ٻاڏائي، هٻان وارڻو هٽ ڪي.

۱۹

رائي ڪي رنجور، ٿگر توه ٿاڪڻو چڙهي
لانچڻو لڳ لطيف چئي، هلي هٽ حضور
رهيا سڀ رجن ۾ سسئي جا سالور
ساجن ميڙس سور، سک نه ميڙس سپرين.

۲۰

ٻلڙ لڳس ٻاڻ، پسو جوء جڙا ٿئي!
سا منڌ مري نه چئي، پيئي پڇاڙي پاڻ
سسئي سورن ساڻ، سنڀوڙي سيد چئي.

واڻي-۱

گرها م ڪاهيو، ميان ڪيچي!

آڙ آريائيءَ عرض چوندي

گري هٽ هلڻ جي، لوڻيءَ ڪي م لڄايو
وسيلو ولهيءَ جو، آڳاڻو ائين آهيو
پاسي ۾ پريٽ جي جهڪي اٿ جهڪايو
ولهيءَ جي ويهانءَ ۾ واڃت سڀ وڄايو
اڳاڙي آڻڻ ۾ پنهنجي هٽ پراهيو
سائينءَ ڪارڻ سپرين، صورت ڪي م سڪايو

۱۴

ٻاريائي ته ٻار، ٿوڪ ته لڳي انبرين
هتي جي هٽڻ جيون، وٽون سڀ وسار
سموري سرڪار، نيئي رکج ناه ۾.

۱۵

قد ٻڌي ٿون ڪين، پهچندينءَ پنهنونءَ سين
چئن سينو ساهين سسئي، ٿين ٿهوارون تين نه
مئي ٿي مسڪين، حجت هٽ وڃايو.

۱۶

گڏ پنهنونءَ ڪاهي، چاڻيءَ من چريو ڪڍو
اٿي ويئي اوڏهين ستي پڻ ساهي
”العشق حجاب بين العاشق والمعشوق“ لاشڪ ٿي لاهي
هڪ آريائي آهي، پڻو سرتيون سڄي ڪيڪين.

۱۷

لڄي، ڪين ڪچي، آڻي منڌ اندر ۾
پر ۾ پير پڄي، لوڪ نه لڪي سسئي.

۱۸

جي سورن سجھائي، توه چيلھ ٻڌيو چوئين چڙهي
لدائين لطيف چئي لالڻ لالائي
سگ پنهنونءَ جي سسئي ميڙي ملائي

۱۴. ’ٻاريائي ته ٻار‘= تو جا ٻاري آهي ته هاڻي ٺاهي جوڙي ٻار. ٿوڪ= باهه ڪي ٿوڪ. لڳي انبرين= ابرن ڪڪرن ڪي لڳي. هٽڻ جيون= هستيءَ جيون. وٽون= شيون (جيڪي هستيءَ ڪي وڌائين). سرڪار= پنهنجي حوالي ۽ وس واري هر شيءِ. ۱۵. قد ٻڌي= ضد ڪري، برابري وارو مقابلو ڪري. سينو ساهڻ= مقابلي لاءِ چاڻي ڪڍڻ، سينو ٻاهر ڪڍڻ. تهوارون= ذرا ذرا. حجت= پنهنجائي وارو عمل. ۱۶. گڏ= پئيءَ. چاڻيءَ= چاڙهه، نفعو. ساهي= اڳتي هلڻ جي همت ٻڌي. العشق حجاب الخ= عشق عاشق ۽ معشوق جي وچ ۾ حجاب (پردو) آهي. لاشڪ ٿي لاهي= لاشڪ اهو حجاب ٿي لاهي (جو پاڻ ٿي پنهنون ٿي پئي). پڻو= پنهنون کان سواءِ پڻو ڪو (مون سميت). ۱۷. لڄي= اندر ۾ پئي لڄي. ڪين ڪچي= واتان ڪين ڪچي، زبان مان ڪا ٻڙڪ ٻاهر نه پئي ڪڍي. آڻي= گڏاڻ ٿي، گري، تڙقي. لوڪ نه لڪي سسئي= ٻاهرئين لوڪ سسئي صحيح نه ڪيو. ۱۸. سجھائي= بالڪل هيٺي ڪري ڇڏي، فنا ڪري ڇڏي. توه= ته به. چيلھ ٻڌيو= سندرو ٻڌي. چوئين چڙهي= جبل جي چوئين تي چڙهي. لالڻ لالائي= لالڻ جي لالائي. هٻان= هٻ مان، بيابان مان. ۱۹. رائِي= سنهڙين پٿرين ۽ ريتي جي ريزن واري هوا ۽ زمين. لانچڻو= لنگهيو، اورانگهيو. هٽ حضور= هٽ جي حضور ۾. سالور= سهڻا لٽا ڪپڙا، لباس. ساجن ميڙس سور= سور ڪيس ساجن ملايو. سک نه ميڙس سپرين= سک ڪيس محبوب سان نه ملايو. ۲۰. ٻلڙ= ٻن لارن وارو، ٻن چوئين وارو. ٻاڻ= تير. جڙا ٿي= ذرا ٿي، پرزا ٿي. پيئي پڇاڙي پاڻ= پاڻ ڪي زمين تي پئي ستي. سنڀوڙي= سبت ڪري هلي، هيچ مان سنڀري هلي. واڻي-۱. لوڻي= سڙي، جلي. ولهي= سڄي. آڳاڻو= آڌر، آسرو. پراهيو= پهرايو، ڍڪايو.

ساڪن ٿي شھر جا معذور کي مرڪايو
پنھون ڄامڙا پريٽ سين ويهي سوز ورهايو
لاهي بار پنيور ۾ ويندو گهوٽ وناهيو
پنھونءَ ڇاڇيئون کي، رڌي ڪيٽ ڪارايو
پرڻائي پنھونءَ کي، نڪيتي نڪڙايو
بيلي ٿي ٻانڀڻ سين، ڏکين ڏيڄ ڏڪايو.

واڻي-۲

پرين جي پنڌا، مونکي جي جهلينديون

سي نه پڇنديون
پلي گري آيو، ٺاٺارو ڏيها
پگي ڪٽ سڄي ٿي، لٽي جاڪ گهرا
سرتين سوز پرائيا، هاڻي هن هنڌا
تان ڪين واس وهاڻيان، پاروچي ملا
تان ڪين ڏونگر ڏوريان، جان ڪڙه اندر ساه
مٽيون موٽ سنديون، تون هڏ آڇ م ماءُ.

داستان انون

۱

آڌر نذر آڀري، سڌر ٿي سڄي
سڀڪ ٿي سید چئي، پھڻ منجهه پڄي
معذور کي ماڙهو ڪٽو اولاڪن اچي
منجهان راه رڄي، ٿڌي لال لطيف چئي.

۲

آڌر نذر آڀري، آسونھين آھيان
لڙڪ لال لطيف چئي وڙ-رءِ وھيان
ھيجان ھنجھون ھب ۾ ھوئن لئي ھاريان
جانب ضعيفيءَ سين پنھون پھيان
پھان پڇاين، جي مون نٿو پاڻ سين.

۳

آڌر نذر آڀري، آسونھين آئون
چيئا چور چنجن ۾، بر ۾ بلائون
موٽ پنھون پاھون، متان محب مري وڃان.

۴

آڌر نذر آڀري، آھيان آسونھين
پرڏيھي پرين ڪٽا مرڻ لئي مونھين
سسئي ساڻ سيد چئي تنگن ۾ تون ھين
ھاري ڪيئن ھونھين، رءِ ٿمر سڌون گري!

۵

آڌر نذر آڀري، اوڳي اوڻي
لاڳاين لطيف چئي منڍ رانئي رھائي
ڪاڻ ٺھاري ٽڪرين ساڻس سڳائي
جلڻ جڏائي، آري لاه اصيل تان.

۶

آڌر نذر آڀري، غمن گمائي

ساڪن = رهاڳو. وناهيو = پرڻايو. ڪيٽ = طعام. نڪيتي = نڪڙايو = نڪيتي ڪري (سسئي کي پاڻ سان گڏ) وٺي هلو. ڏکين ڏيڄ ڏڪايو = ڏک ويهارڻ وقت ڏاج ڏيڪاريو. واڻي-۲. پرين جي پنڌا = پرين جي پنڌان، پرين ڏانهن پنڌ ڪرڻ کان. ٺاٺارو = تامي، ڪٽ ۽ جست جا ٿانءِ ٺاهيندڙ. ڏيها = ڏيهه مان، ڏيهه ۾، ملڪ ۾. پگي ڪٽ = اها ڪٽ (ڪٽ جا ٿانءِ) جيڪا پڳل هئي سا سڄي ٿي. جاڪ = سونارن (۽ پڻ ٺاٺاري؟) جي ڌنڌي جو لفظ 'اجارڻ' واري معنيٰ ۾. ڪڙه اندر = جان ۾. د-۸: ۱. سڀڪ = سخت. اولاڪن = اٺن. ۲. آڌر نذر = بنا ڪنهن ٽيڪ يا آڌر جي، بي واهي. لال لڙڪ = رت جا ڳوڙها. هيجان = هيج مان، خوشيءَ مان. هنجھون = لاڳيتو وهندڙ ڳوڙها. هب ۾ = ٻر بيابان ۾. پھيان = مڃاين، پرڇاين. ۳. چيئا چور = چور چيئا (چيئا شينهن جيڪي لڪي چپي حملو ڪن). چنجن ۾ = جبلن جي چوٽين ۾، چرن ۾. پاھون = پوئتي. ۴. تنگن ۾ = سوڙهن لڪن ۾. هاري = اي موڳي، اي موڙهل. هونھين = اجايو. ري ٿمر = بنا سفر جي سامان (کاڌي پيتي پاڻي وغيره) جي. ۵. اوڳي = موڳي. اوڻي = توائي، موڙهل. رانئي = ريجھائي. رھائي = پوئتي رھائي ڇڏي. ڪاڻ ٺھاري = ڪاڻ گڏجي هلي. ٽڪرين = ٽڪرن ۾. سڳائي = سڳي ماڻھي واري. ۶. غمن گمائي = ڏک سورن کيس موڳو ڪيو.

جُٺ وڃي ٿو زور، اڀرُ ته اوڏي ٿئين.

۱۱

پيئي ٿئي پيمال، سا مُنڌ مري نه چئي
بُري هن پنيور ۾ هڏ نه گرهِي حال
لالڻ جو لطيف چئي وساري نه وصال
پري ڪجاه پال، هيءَ ڏاهِ ڏوريندي ڪيڻو!

۱۲

ٺٽون نيءَ لڳوس، گري ۽ ڳالهون گري
اوريندي آرڻ سين، پنهنون ياد پٽوس
پهو پٽ ڪريوس، هو هٿ اوڏاهين رهيو.

۱۳

جُٺ پتي پهُ جهنگ، هاڙهي پُڄ مَ هوت ڪي
سورُ سُبيلي سسئي، لڪَ ٿئين سين لنگه
ته سپيريان جي سنگ، مُنڌ ميڙائو تو ٿئي.

۱۴

ٽڪيائي ٿرُ ٿيل، چڙه چُڪيائي چوٽين
هَلندي هوت پنهنون ڏي، پَو مڙيئي پيل
اٿي راتو ريل، وينين تان واري وري.

سا ڪئن وهي ويسري جا گهاٽن گهمائي
پيئي پيش پنهنون جي اسن ۾ آئي
جا لڪن لوسائي، سا سيج چڙهندي سسئي.

۷

اڏر نڌر اڀري، ويچاري نه وري
لالڻ لاءِ لطيف چئي پري پري
ڪميئي گري، ڪارون ڪيچ ڏئين ڪي.

۸

اچي عزرائيل، ستي جاڳائي سسئي
تي ڏوڙائي ڏليل، ته پنهنون ماڙهو موڪليو.

۹

مُنڪر ۽ نڪير ڪي جڏهن ڏنائين
اڳيان اٿي ان ڪي پنهنون پُڄيائين:
’ادا اٿائين، ڪو لنگهيو ساڻ سڄڻ جو!‘

۱۰

پاڇاڻي ٿي پور، پُئيءَ ڪيچين ڪُگرا
راتو مڙوئي رت سين، ڪارڻ ڪانڌ ڪُڪور
لانچي لڪَ لطيف چئي، اٿي ڏونگر ڏور

گهاٽن گهمائي = زخمن گهاون ڪيس پنواڻجڻ واري حالت ۾ آندو. اسن ۾ آئي = گداز ڪيو، ڳاريو. لوسائي = ساڙي، جلائي. ۷. نه وري = پوئتي پير نه واري. ڪارون = منٿون آزيون. ۸. عزرائيل = موت جي فرشتي. ڏوڙائي = ڏوڙائي. دليل = ويچار. ماڙهو موڪليو = نياپي وارو ماڻهو موڪليو، پيغام موڪليو. ۹. مُنڪر ۽ نڪير = فوتي کان پڇاڻي وارا ملائڪ (سسئي مٿي ۽ ملڪ سندس پڇاڻي لاءِ آيا ته انهن کان پهريائين اهو پڇائين ته: ادا! اوهان وٽان ڪو پياري پنهنون جو ساڻ لنگهيو!). ۱۰. پاڇاڻي = پيڇڻ جو ڌنڌو ڪندڙ، پيچيندڙ. پانيائي ٿي پور = وڏي سرت ۽ همت سان هل هلاڻ ڪري وات جا پٿر پوري ذرا ڪر. ڪڪور = ڳاڙهو ڪر. لانچي = جانچي، اورانگهي. اڀر = همت سان اڳتي وڌ. ۱۱. پيمال = پائمال، لتاڙيل چٽيل، نيست نابود. گرهِي = ڪنهن کي ٻڌائي، پري = راضي ٿي. پال = وڙ، پلائي. ڏاه = ٻانهي، هيڻي، ضعيف. ۱۲. سسئي ڪي جڏهن پنهنون سان عشق ٿيو، تڏهن اٿي ويئي پچار پنهنون جي هيس. چرخو پيريندي اوچتو پنهنون ياد پيس. هٿ وارو پهو ته پٽ تي ڪري پيس، پر پهي وارو هٿ اٿي ٿي مٿي رهيو (جو پنهنون جي سڪ ۾ غلطان ٿي وئي). اهو هٿ جنهن ۾ پهو هوس سو اٿي جو اتي جهلجي ويو، يا ان طرف ٿيو جيڏانهن هوت ويا. ۱۳. جُٺ پتي = جوئون پتي، سٿرن تي هاءِ هاءِ وارا هٿ هٿي. په جهنگ = جهنگ ۾ گهڙ (پنهنون ڪي ڳولڻ لاءِ). سُبيلي = سَنو راه رفيق. سپيريان جي سنگ = پيارن سڄڻن جي سنگت ۽ ڪچهري ۾ تنهنجو ساٿس ميلو ٿئي. ۱۴. ٽڪيائي = ٽڪ واري حالت ۾ به. ٿر ٿيل = اڳتي وڌندي بر بيبان ڪي پوئتي ٿيلهندي وڃ. چُڪيائي = توڙي جو تون ٽڪي چُڪي پئي آهين، چُڪي چور ٿي وڃڻ واري حالت ۾ پڻ. چڙه چوٽين = جبلن جي چوٽين تي چڙه. پَو = اڏڪا، ڊپ، ڊچ. پيل = لتاڙي ڪاڻي چڏ، (اصطلاح معنيٰ) خطرن کي خيال ۾ ٿي نه آڻ. اڏڪا پولا پيچي چڏ. راتو = ريتي رائي وارو بر، ريتي رائي وارو پنڌ. ريل = ريلي چڏ، پيرن هيٺان ڪڍي پورو ڪري چڏ (جنن مينهن يا ٻوڏ جو پاڻي ملڪ ريلي چڏيندو آهي، سڄو ملڪ ٻوڙي چڏيندو آهي).

۱۵

ٿڪُ تہ ٿيڻ تاءِ، پُهتي ڪانہ پَنڌ ڪري
سي لالڻ ھنيون لاءِ، منجهان حُج ھلن جي.

وائي

ھوٽ سي ھلڻ ھارا، ڪيئن ڪريان آئون اُن نسين
سونھن سڀيرين جا اڳڻ اوتارا
ڪيچين ڪرہ پلاڻا، ميا سي ٿڌم مارا
پسڻو آسڻ اُن جا، رڻدا نيڻ ويچارا
ڪوہ آڻڻ، ٻن جيڏيون، ڪيڻ سي ٿڌم ڪارا
وڃن جت جڏي ڪڻو، جي ورونھڻ وارا
آھيان پت پنهونءِ جي، ڪنر ڪنديس ڪارا
پير م چڏج پرينءِ جو ھي ھي ھت اسارا
انڌين آھين آسرو، موڻج مڃب موچارا.

داستان نائون

۱

ويھ م وساري، پڇا ڪر م پَنڌ جي
نرمل ٺھاري، ھلندين تان نہ ھت ڪڍو.

۲

اوجھڙ اسونھن، ڏيہ گھڻوئي ڏورئو

سڳر رءِ سونھن، پُهتي ڪانہ پَنڌ ڪري

۳

واءِ! وڃاء م سو، پُنيءِ جنہ پَنڌ ڪريان
چٽا چپر! پرينءِ جو پير پُريان تو
بر بورائو جو، سو لڳي متان لٽين.

۴

واءِ وڃايم ڪال، پُنيءِ جنہ پَنڌ ڪريان
وڃڻ مون واتتي پڻو، ھوئن ڪارڻ حال
جبل ڏورين جال، ڪارڻ پير پنهونءِ جي.

۵

گھج م، اُجھا ڪيہ، گرد پَس گنگن جي
ڏکي منجهان ڏيہ، نڪر ناه ڪلھي ڪري.

۶

ڏور م تون ڏوريڇ، صبر ڪر م سسئي
پُرڻ چڏ پيرن سين، وھڻ وساريڇ
سڏن جا سيد چئي لاڳاپا لاهيڇ
ھنين ساڻ ھليڇ، پَنڌ پاسي پر نيري.

۷

وڪ تنہ ويجھي ڪي جا گھي ڪنيائين
چڪي چنائين، پَنڌ مڙوئي پت جو.

۱۵. ٿڪ= ساڻي ٿي، پنهنجي طاقت ختم ڪر. ٿيڻ تاء= ڪنهن جاء تي، ڪنهن ماڳ منزل رسين. هنيون لاء= لا= ۱. ۲. هنيون، نابود ڪيون. منجهان حج هلن جي= جيڪي حج منجهان هلن، حجت ڪري ٿيون هلن، ويجهائپ ۽ سڃاڻپ پهچين ڀروسو رکي هلن. وائي. هلڻ هارا= هلڻ وارا، رواني ٿيڻ لاء تيار. اڳڻ اوتارا= اڳڻ تي آستانا، ٿاڪ، رهايشون، رهاڻيون، ڪچهريون. ڪرہ= ڪرها، اٺ. ميا= متارا مضبوط زوراور اٺ. ٿڌم مارا= مونڪي ماريندڙ ٿيا. ڪيڻ= ڪاڏا. طعام. ڪارا= گھڻي لوڻ وارا، اڻ وڻندڙ. جڏي ڪيو= معذور ڪيو، لاچار بيمار ڪيو. جي= (اهي جت) ورونھڻ وارا= پيار پريون ڳالهيون ڪري تسلي ڏيڻ وارا. پت= لڄ پت، ننگ. ڪنر ڪنديس ڪارا= ڪنن ۾ ڪارا والا وجهنديس. ۲. ڪن ۾ رڳيل ڪارا ڪپڙا، نير ٻڌل ڪپڙا پائينديس. ھت اسارا= اي ضدي ويسرا تن من ۹-۲. اوجھڙ= اوجھڙ ۾، ڏکي، وات ۾. اسونھن= جيڪي سونھيون نہ هيون. سڳر= ساڻ واري رستي ۾، ساڻ ڪي ري سونھن= سونھن کان سواءِ ۳. واء= اي واء، اي هوا. چٽا چپر= خوشبوءِ دار جبل. پريان تو= توکي ٿي سونپيان. بورائو= سونھون. بر بورائو= بر بيابان جو سونھون. سو لڳي متان لٽين= اي واء! تون لڳي اهو متان لٽي ڇڏين. ۴. واء وڃايم ڪال= ڪالھ واء پنهونءِ جي قافلي جو پير مونڪي وڃائي ڏنو. واتتي پڻو= پاڳي پڻو، منهنجي نصيب ۾ لکيو. جال= سڄو سربستو، گھڻو. ۵. گھج م= ٿڪي ساڻي نہ ٿج. ڪيہ= ڏز (جيڪا آڏو اڏامندي پئي نظر اچي). گرد= مٽي. گنگن جي= اٺن جي. ناه= نيسي، نابود. ناه ڪلھي ڪري= پاڻ تي نيسي وارو بار وجهي، پاڻ ماري. ۶. سڏن جا= سڏين جا (سڏيو جمع سڏيا= خبرون ڏيندڙ)، سڌ ۽ ڄاڻ جي دعويٰ ڪندڙن جا. نيري= پورو ٿئي. ۷. گھي ڪنيائين= گھجي ڪنيائين، ٿڪجي ڪنيائين. چڪي= پند ڪي چڪي، پند ڪي ڪاتي.

۸

سَو ڪوھن سَپڪا ڪري، تون گھي ڪڇ وڪ
تاڻ مَ منجهان تڪ، پَنڌ پاسي پَر نِبري.

۹

ڏهلا مون ڏينه ٿا، پييم ڄامَ جيون
پَسو پَنڌ پهاڙ جو ٿئي رُوحَ رَيون
لُچو ٿيان لُطيفُ چئي ڪارڻ دوست ديون
پانيان لڳ ليون، جي سَورَ پريان جا ساڻ مون.

۱۰

هڪڙيائي هاڻ، پورينديس پنهنوءَ ڏي
ليڙن سين لُطيفُ چئي پُنديس پَنڌ پريان
رُلي چلي چَپرين ڪنہ پر لاهيان ڪاڻ
ڪُنديس ڪوهيارل سين رائي منجهه رهاڻ
آهيان گهڻو اڃاڻ، پر سَورَ پريان جا ساڻ مون.

۱۱

پورينديس پنهنوءَ ڏي، هڪڙيائي هيل
اڏا لڳ لُطيفُ چئي سَوريون سَجن سيل
تہ ڪر بيلين بيل، جي سَورَ پريان جا ساڻ مون.

۱۲

دوست ڏنائين دل سين ورچي تان نہ وھي
لانچو لڳ لُطيفُ چئي پھڻن منجهه پھي
سندي نيہ نہي، ڪي سرفراز سسئي.

۱۳

ايس ڪين اوڏي، وڻا وايون مَ ڪريو
سا مُنڌ جيندي ڪيڻو لڳن جا لوڏي
ڪوهياري ڪوڏي، چلي پيئي چَپرين.

وائي-۱

وڃي وڃي ٿينديس ويجهي،

پَس ڪارڻ پرينءَ جي
اڏا ڏونگر لڪيون، موڙج مُحبَ مجيبي
آءُ هلندي هوت ڏي، چڏي راهَ رواجي
نُر گهرجي نيہ جو، آهيان آءُ اريجي
پُچان ٿي پنهار تو، آهيان پيڙ بي جي
ڪرھا ڪيچ ڏئين جا، جوڙي منجهه جماجي
وينديس ٿين ور ڏي آهيان جوہ جَنهين جي.

وائي-۲

اڏا ڙي ڏوٿي، آءُ پُچان تو ٿي

ڪيچ رَسنديس ڪيئن
ڪو ڏس مُون نہ ڏينءَ!
نہ آءُ سمي نہ سُمري، نہ آءُ جَت نہ اوٺي
آءُ اُني مان آهيان، جي پانين پڙهن پوٺي
پريٽ ٿينديس، پرين پُچنديس، پڇاڙينديس پوتي
سَنجهي ساڻ سڌارو، پُنهون پُچان پو ٿي

۸. گھي = اي ڪهي، اي پنڌ ۾ ٽڪل. ڪهي ڪڇ وڪ = ٽڪجي ڪڇ وڪ، ٽڪجي چور ٿين ته به هڪ وڪ اڳتي وڌائج. تاڻ مَ = چڪ مَ (پنڌ ڪي). منجهان تڪ = تڪائي مان، تيزيءَ سان. نبري = پورو ٿئي. ۹. ڏهلا = ڏکيا. ڄام = اي پنهنون ڄام. جيون = سنهڙا جيت جيڪي وارن يا چمڙي ۾ چُهڻن. ريون = سنهڙا ذرا ذرا. ديون = ذروا پرزوا. ليون = لاهيون؛ لشي جا چوٽڙا وڻ. ۱۰. پورينديس = هلنديس. پُنديس = پونديس. پريان = اهيان، رت، ارادو، بهم، خيال. پَنڌ پريان = پَنڌ واري پُھ ۽ ارادي ۾. ڪوهيارل = جبل وارو سڄڻ (پنهنون). ۱۱. هيل = هير، هينئر، هاڻي جو هاڻي. سوريون سَجن سيل = سوريون جي پالن مثل آڏو پاهڻن جون چوٽيون ۽ چنهبون پيون ڏسجن. بيلين بيل = بيلين ساڻن سان گڏ. ۱۲. ورچي = ٽڪجي. لانچو = اورانگهيو. پھڻن منجهه پھي = ٽڪرن منجهه گهڙي. نهو = بڻ بنياد. سندي نيہ نہي = نيہ جي بڻ سان، عشق واري ناتي. ڪي سرفراز = سرفراز ڪئي، ڪامياب ڪئي. ۱۳. ايس ڪين اوڏي = آءُ اچي ڪجهه ويجهي ٿي آهيان. وڻا وايون مَ ڪريو = اي وڻ اوھين (هوا ۾ هيبت وارا) آواز نہ ڪريو. ڪوهياري ڪوڏي = جا ڪوهياري سان ملڻ واري عشق ۾ آهي. چلي = وڏي جوش جذبي سان، وڏي لاڏ ڪوڏ سان. پيئي = گهڙي. وائي-۱. مجيبي = حال محرم، حال کان واقف. نر = آلاڻ، ريج. ارو = جتي وهندڙ پاڻي نہ پهچي. پنهار = پنهور. پيڙ = زال. جماجي = جمازي، پنڌ ۾ تڪا هلندڙ. جوڙي منجهه = جوڙو جوڙو ٿي هلندڙ. وائي-۲. ڏوٿي = ڏٺ چونڊيندڙ. پڇاڙينديس پوتي = پوتي يا ڪپڙو ڦرهي تي سٽينديس (ڪپڙا ڏننديس). سڌارو = روانو ٿيو.

سَنجھي وِٿرو سَپرين، ساجَن پُچان سو ٿي
رويو چُٿان رِجَن ۾، هِي هِي هَڏ ڪو ٿي
هَلج هَوَ پُٺهون ڏي، منجها نيه نڪوٽي
اٿڻ وِجهي آڳ ۾، منجهان جوئڻ جو ٿي.

داستان ڏهون

۱

آءُ اوراهون سَپرين، وَج مَر اڳاهون
ٿڪي ڪٿي ٿَرَن ۾، پاڪارڻو پانهون
دَرَدَ جِيُون دانهون، مُون مارينديُون موٽ تون.

۲

آءُ اوراهون سَپرين، ڏکِيءَ ڏيڇُ مَر ڏاڳه
وَتَ چڏي مُون واڳه، آري وِئين عِشَق جو.

۳

جيڏيُون جي مان وَسَهو، ڪين سَپيلي سَڪُ
بَرُ بورائو ٿن ڪي، ڏونگرُ جَنِي ڏڪُ
آريءَ جو اُهڪُ، رَهَما رَاهَ ٿئو.

۴

اُجهي مُنڌ اويرَ، اٿئي پَهَر آت ۾
وِٽس وِريپو ڪري ڏونگرُ چڏي ڏيرَ
لڙِي سَچَ لَطيفُ چئي پَڻ نِهاري پيرَ
گهي جا ڪوِيرَ، سا هاڏي ميڙئين هَوَ ڪي.

۵

جي پانئين پرينءَ مِڙان، تان پاندُ گچيءَ پائيج
ڪوَه ۾ ڪِچ ڪي ڪيرَئون، لَڪَن لِيلائيج
حُج مَر هَلائيج، تَه ٿڪيائي ڪنہ ٿاءِ ٿئين.

واٽي-۱

پَلڪَ نَه رَهي دِلَ تو رِي،

وَرُ ميان صاحبَ خانَ بلوچا
اٿ چارينديس اِن جا، مَتان ٿَڪَر توري
ڏينديس ماهُ مِرَوِئَن ڪي، ڪُلَهَن تان ڪوري
ڪانگَ ڪيئر ڪيچَ جا، ماسُ چُنَجَن سان چوري
چُلي پَهنديس چَپَرين، جَبَلُ وَجَهنديس جهوري
ڏکَ لاهينديس ڏيل جا ساڻُ عَجِيبَن اوري
پُهچايو پَريَتَ ڪي، ٿَڪَل ڪي ڪنہ توري
آريائي عَبْدِاللطيفُ چئي، سارَ لَهَنديس سوري.

واٽي-۲

تو ڪي ڪهڙي آندو سانگَ،

پاروچا پَنپور ۾
مَچُڻ ڪا ويجهي وِجي، نِيهَ نَسوروئي نانگُ
توڏَن ڪين توارِئو، وِٽا چُپُ چُپاتي چانگُ
چَئو ڪين ملنديس سَچَئين، لُئ ڪيائڻل ڪانگُ
اڏيُون عَبْدِاللطيفُ چئي، آندي عِشَق اٿانگُ.

چٿان=چوان. ڪوٽي=ڪوہ ٿي، اهڙي حالت ڪيئن ٿي! نڪوٽي=نگوڙي، چَري، پوري. منجهان جوئڻ جوہ ٿي=وڏين
همت وارين جوين مان تون به هڪ همت واري جوہ ٿي. ۱-۱۰. ۱. پاڪارڻو=وڏا سڏ ڪريو، دانهون ڪريو. ۲. ڏاڳه=
ڪالين جو وڏو ڍڳ جنهن تي سَتِي عورت سندس مڙس جي مرڻ کان پوءِ چڙهي پاڻ ساڙي. آڳ، باهه (وچوڙي ۽ فراق
جي). واڳه=واڳه شينهن (عشق وارو). ۳. جي مان وَسَهو=جيڪڏهن مون تي اعتبار ڪريو. سَپيلي=سنا پيلي، چڱا
رفيق. ڪين سَپيلي سَڪ=سڪ به ڪي چڱا رفيق ناهن. بورائو=سونهون. بر بورائو تن ڪي=بيابان پاڻ انهن لاءِ
سونهون آهي. ڏونگرُ جني ڏڪ=جن جو ڏڪ ڏونگرُ آهي، جن جو ڏڪ ڏونگرُ جيڏو آهي. اُهڪُ=اوڪ، اهڃ، ڏڪ، درد.
رهَما. رَاهَ ٿئو=آري (پنهون جي وچوڙي ڏيڻ) وارو اهڃ پاڻ رَاهَ جو رَهَما (سونهون) ٿئو. ۴. اُجهي=هيڏانهن هوڏانهن
هلي ۽ نِهاري. اويرَ=ديراڻي. آت=اوت، اوجھڙ. ويريپو=دشمني. لڙِي سَچ=سچ جي لڙي وِڃڻ کان پوءِ، گهڻي وقت
وِڃائڻ کان پوءِ. گهي=هلي، پنڌ پئي. ڪوِيرَ=ڏکي وقت ۾، اٿانگي وقت ۾. ۵. مِڙان=ملان. پاندُ گچي، پائيج=عام
معروف ۽ مقبول رسر مطابق گندي گچي ۾ وجهي بخشايج. ڪيرتون=سچڻ جي ساراه واريون صدائون. حج=
حجت، ويجهائپ جي آڌار تي ڪجهه پاڻ مرادو ڪرڻ. ٿڪيائي=ٿڪل هوندي. ٿاءِ=ماڳ، منزل. واٽي-۲. سانگ=ماڳ
مٿائڻ (مالدار سانگين جو گاهه جي سانگي هڪ هنڌان لڏي ٻئي هنڌ وڃڻ). نسورو=بالڪل، هوبهو. چانگ=چانگا. چَئو
ڪين=ڪجهه ته چئو (۶. واڏائي ڏي). عشق اٿانگ=اٿانگي عشق، ڏکن واري ڏکي نيه.

وائي-۳

اچي لالڻ لٽ لو

مئيءَ جو لوڙهه لڳن ۾

سرُ پريان تان صدقو، سيسي ٿيڙي سٽ لو
هوٽ گهوري هيرئون، مون ۾ صابڻ ڇٽ لو
اڏيون عبداللطيف ڇٽي، گهڻو مون ۾ گهٽ لو.

داستان يارهون

۱

ڪن ٿي ڪيچين ڪڇو، ڪڇ مَر، ٿا ڪڇن
اشارتون ان جيون سڪوتان سڄن
وٽان ويهي ٿن، سڻ ته سوز پرائين.

۲

ڪن ٿي ڪيچين ڪڇو، ڪڇ مَر، ڪڇيائون
رهي نه رتيءَ جيڙي اُني وٽ آئون
وڏي وڏائون، هو جو وٽ هئڻ جو.

۳

بڏ ته بيائي لهي، آئون اِٽ نه آه
ڪڇ ڪڍي لاه، ڪن ٿي ڪيچين ڪڇو.

۴

سڏ مَر ڪر سڏن ري، هلڻ ري مَر هل
جلڻ ري مَر جل، رڻ ري مَتان رڻين.

۵

اڪيون لٽ اوتاريون، ڪنہ پر گڙيان پير
لٽ لائيندو ڪير، مون جيهيءَ معلور ڪي.

۶

اڪيون آريءَ ڄام جيون، انڌيءَ سين آهين
هوءَ جي وٽ وندر جا، سي مون سنهائين
ڏسو ڏيڪارين، پيشاني پنهنءَ جي.

۷

اڱڻ آريءَ ڄام جي ڪٽارو ۽ ڪوس
ديت آهي دوس، مارڳ ۾ مين جي.

۸

لڳندي لڳن سين، آءٌ جي مران ايئن
ماءُ منهنجي نينه، ته گر لائون لڏيون.

۹

سنڌيون سور گرين، هنيون ڏکي هوٽ ڪي
پرين جي پاڻ ڏنا سي ستي سڪ نه ڏين
جي ماڙهن ڪي مارين، آءٌ ٿن سورن ڪي سڏ ڪريان.

۱۰

صدا وڌيم سور جي، اڳيان ڪوهياري
جو نجس نڪاري، سو پنهنون وجهو پاند ۾.

وائي-۳. لوڙهه = جنازو، مثل بت. سٽ = داء ۾ هٽيل، قربان. د-۱۱: ۱. ڪن ٿي پڻ، پوريءَ طرح ڪن ڏيئي ٻڌ. ڪيچين ڪڇو = ڪيچين ڪجهه چيو (جيڪي ٿا چون سو ٻڌ). ڪڇ مَر = تون نه ڪڇ، تون مَر ڇڻو. ٿا ڪڇن = هو ٿا ڪجهه چون (سو ٻڌ). اشارتون = اشارن ۾ ڏنل اهڃاڻ، اشارا. سڪوتان = سڪوت مان، ماڻ مان. سڄن = سمجهه ۾ اچن، سمجهي سگهجن. سوز پرائين = توکي درد لڳي. ۲. ڪڇيائون = ڪي چيائون. آئون = انايت، پاڻڻو. هئڻ = هستي. ۳. بيائي = دوشي. ۵. ”اوتاريون“ = لٽ جا اوتار چڙهي ويا. ”اورائون“، اورهائون، يعني ڏڪيون، پوري ڇڏيون. لٽ لائيندو = اڪين کان سواءِ مون انڌي ڪي ڪير لٽ مان وٺي هلائيندو، اصطلاحي معنيٰ ته ڪير وات ڏيڪاريندو. ۶. سنهائين = سونهائين، مونڪي سونهون ڪن. آري ڄام جون اڪيون ڇڻ مون سان آهن، ۽ مونڪي وندر جي وٽن (يا ورن) ڏانهن سونهون ٿيون ڪن. ۷. اڱڻ آريءَ ڄام جي = آري ڄام پنهنون سستي جو محبوب آهي، ۽ محبوب وٽ عاشق لاءِ هميشه ڪٽارو ۽ ڪوس آهي. راه (مارڳ) ۾ جيڪي مرن ٿيون، تن جي خون بها (ديت) خود پاڻ دوست ٿي آهي (جنهن جي ڳولا ۾ موت واقع ٿي ٿو). ۸. لڳندي = لکن سين آڻيندي، سامهون ٿيندي، لکن مان لنگهندي. نينه = عشق. لائون لڏيون = شادي ڪئي، منهنجو نينه ڇڻ نئون گهوٽ ٿيو. ۹. سنڌيون = سنڌن واريون جايون، ننڍا وڏا سنڌ. ماڙهن ڪي = ماڻهن ڪي. ۱۰. صدا = عاجزن وارو سڏ، سوال، عرض. نجس = نجاست، ناپاڪائي، ناپاڪ شيء، گندگي. نڪاري = نڪاري، جدا ڪري، ڪڍي پري ڪري، ڌوئي صاف ڪري.

مائِئَنان مون سين گهڻا، ڪُسن ڪِئا ڪارُون
سُگن مُون سين ڪين ڪِئو، سُوَرَن لَڏِيَر سارُون
جَڙِيُون آهن جِيءَ ۾، تَنهنجِيُون پي پِچارُون
چُرَن چُڪَن چَت ۾، جُئَن سي گَهَنديءَ لارُون
پَسان شال پَر ڪَنهين جانب جون جهَلڪارُون.

واڻي-۲

گَالهيُون هوت ٻاروچي ساڻ، ووا
مُنهجي جِيءَ جُون جِيڏِيُون
چُلي پيئِس چَپَرين، سَگ تَنهينجي ساڻ
چَڙهي ڏاڍين ڏونگرين، پُرزا ڪَنديس پاڻ
رُلي چُلي چَپَرين چامَر وِچايمَر چاڻ
هَٿان هَڏ نَه چَڏيان سَنَدو نِيَه نِڌاڻ
نُصيبُ ڪَر نُسِيءَ ڪي، پُنهون اُٺ وِٿاڻ.

۱۱

مُنڌ نَه منجهان ٿن، پَسِي لَگَ لَڏَن جِي
جا پَر ڪاهوڙين، سا پَر سِڪي سَسِي.

۱۲

سَسِيءَ ڪي سَڏُ ٿئو، اسان اولاهو
پَنڌُ نَه پِچاڻو، اُٺ ڪوئي ڪانه گهڙي.

۱۳

پَسو پَرائن، سُوَرَن آڏي سَسِي
پَرايا پَنهنجن، وَجَهَن ويچارِيءَ تي.

واڻي-۱

دَرَدُ مُنهجي جا دارُون،
موٽ سَباڃها سُپَرين!
مُون لَگِيُون، مُون وَسَهو، مَحبت سَنديُون مارُون

۱۱. منڌ=هيءَ عورت. لڏن=هڪن، لرزن، ڊڄن. ڪاهوڙين=ڪاهوڙين جي، سخت محنت ۽ پورهئي وارن جي. ۱۲. سڏ ٿئو=سڪ جو سڏ ٿئو، پنهنجي پرين ۽ پٺيان هلڻ جو سڏ ٿيو. اسان اولاهو=اسان لاهو اهڙو ڏکيو سڏ، اوراڻو، روج رنج. پِچاڻو=پي. ماء وارو، مائٽن ڏي هلڻ وارو، هيچ ۽ خوشيءَ وارو. ۱۳. پَسو=ڏسو. پرائن سورن آڏي سَسِي=ڏسو سَسِي پرائن سورن کي سامهون ٿي ٿي، انهن جو مقابلو ڪري ٿي. وجهن ويچارِيءَ تي=سَسِي ويچارِيءَ تي وجهن. واڻي-۱. دارون=دوا، علاج. مون وسهو=مون تي اعتبار ڪريو. ڪُسن=ڪ+سن=منهنجا سن ۽ هر عمر جيڪي چڱا ساڻي نه هئا، 'سن' نه هئا پر ڪُسن هئا. ڪارون=ٿورا، وڻ، پال. ڪئا گهڻا ڪارون=گهڻا ٿورا ڪيا، وڏا وڻ ڪيا، وڏا پال پلايا. سارون=سنيالون. جَڙيون=جَڙ لڳل، پوتل. پچارون=گَالهيون، يادگيريون، سنيارون. چُرَن چُڪَن=لڏن لڳن، وڃن چُپن. گَهَنديءَ لارون=چڙي، جون لارون. (چڙي جي کوپي اندر به لوهيون سنهڙيون سيخون جيڪي لڏن ۽ کوپي کي لڳن ته وڃن). جهلڪارون=حسن جون تجليون. واڻي-۲. نڌاڻ=چيهه، آخري حد. نَسِي=جيڪا نه سَئي، جڻ هئي ڪانه (سَسِي پاڻ کي 'نه سَئي' ٿي چوي. اُٺ وِٿاڻ=پنهنجي اُٺ جو وِٿاڻ (جتي هو مرڻ کان پوءِ پورجي).

سُر معذور

سسئيء جو پياري پنهنون پٺيان هلڻ، ڪشالا ڪرڻ ۽ سُر سختيون سهڻ، تان جو موت کي منهن ڏيڻ ۽ للڪارڻ بلڪ شھ ڏيڻ وارا نازڪ اشارا، ۽ سسئيءَ جي پاڻهي پاڻ سان وروڻه واريون نازڪ نفسياتي ڪيفيتون، هن سُر ۾ سمايل فڪر جا ڪي اهم اهڃاڻ آهن.

داستان پهريون

۱

هلندي هوت پنهنون ڏي، گهجن کي کوٽيون
پهڻ ٽني پٺ ٿي جي لالڻ لئي لوٽيون
سڀي سهيليون سک کي چنجون ۽ چوٽيون
بانڀڻ ٿي ٻوٽيون، ته ڪٿا ڪين ٿي ڪيچ جا.

۲

ڪٿا ڪين ٿي ڪيچ جا، سندا جي پٺونه
اڳهين هوند اسونه، جي جانارن ياد پئين.

۳

تن پيئي جانارن ياد، جي پاريل پنهنون ڄام جا
سندي لالڻ لاد، ميان پوءِ منڍ ٿي.

۴

سسئي پڇن سي، جي پاريل پنهنون ڄام جا
وڏيو ويئي ڏي، ڪايا ڪيچ ڪئن کي.

۵

ڏکا ڏونگر جا مرو، مر ٿا مون تي ڪن
پوندا ڪين پريٽ تي، جنه جا ستر سين سجن
سڳائيءَ جي سيد چئي، آهي سد سڀن
هوءَ نه هوند ٿرن، پر قرابت ڪر ڪو.

۶

ستر سين سڳ ڪري پرگندين پيئاس
ڪير برهمڻ، ڪن جي، ڪير ڄاڻي ڪيئاس
هوند نه سنڌ سڀاس، پر پرين ڪيس پٿري.

۷

مون تان ڪين چيون، ڪڇاڙان ڪيچ وٺا
پري پٺ نه جهلئا، هاڙهي ڪين اتون
سپر ساڻ سندن، وٺا لتاڙي لڪيون.

۸

جهڙا ڪڪر اپ ۾، تهڙي ڏونگر ڏيڻ

۱-۵: ۱. گهجن = ٿڪجي پون. کوٽيون = نيٺ جون کوٽيون، محبت ۾ ناقص. پهڻ پاھڻ، بهار، جبل. لوٽيون = فراق ۾ سڙيل، جلي ويل. سهيليون = سوليون، آسان. چنجون = چنهناريون چوٽيون. ڪين ٿي = ڪائن ٿي. ۲. اڳهين هوند اسونه = هڪ ته اڳهين تون اسونهين آهين. جي جانارن ياد پئين = پيو جي تون جهنگ جي جانورن جي منهن چڙهين. ۳. سندي لالڻ لاد = الخ = ميان پوءِ منڍ لالڻ سندي لاد ٿي = مٿي کان پوءِ به پنهنون ڪي ڏنائين، مٿي کان پوءِ به پنهنون ڪيس سنڀاليو. سندي لالڻ لاد = لالڻ (پنهنون) سار لڏي ڪيس سنڀاليو. ۴. سسئي پڇن = سسئيءَ جو پڇن. جي پاريل پنهنون ڄام جا = جيڪي ڪتا پنهنون ڄام جا پاليل آهن. ڪايا = پنهنجو جسر، پنهنجا عضوا، پنهنجي جند جان. ۵. ڏکا = اُرون، حملا. پوندا ڪين = مٿان پوندا ڪين، حملو ڪري ڏاڙهيندا ڪين. پريٽ = پرت، سسئي. ستر سين = وڏي همت وارا عزيز قريب. سجن = سجن، مشهور آهن. سڳائيءَ = ويجهي مائٽري. هوءَ = جبل جا مرون. قرابت = پنهنون سان قريبي نسبت. ۶. ستر سين سڳ ڪري = ڏاڍي سين پرتو ڪري. پرگندين پيئاس = پريونءَ ۾ منهنجو پير پيو، ڏوراهين پيئين ۾ آءٌ هليس. ڪير ڄاڻي ڪيئاس = ڪيس ڪير ڄاڻي سڃاڻي. سنڌ = ساري سنڌ ۾ پرين = پيڙهين. ڪيس پٿري = مون کي پٿرو ڪيو. (آءٌ انهي ڪري پٿري ٿيس جو منهنجيون پيڙهيون نڪتيون ته برهمڻ آهي، ڏوبياڻي آهي. انهيءَ ڪري مونکي گهٽ ذات ڄاڻي ڏير ڇڏي وٺا: هو ڇڏي وٺا تڏهن آءٌ مشهور ٿيس.) ۷. ڪين چيون = مون ساڻن ڪو اجايو ڳالهائڻ نه ڳالهايو، مون ساڻن ڪو ڪارو ويڻ نه ڪيو. پٺ نه جهلئا = پٺ جبل به اڳتي وڌي آڏو ٿي ڪين نه روڪيو. اتون = چيون. سپر = زوراور. لڪيون = لڪ. ۸. تهڙي ڏونگر ڏيڻ = تهڙي جبل جي سٺاءِ ۽ بيهڪ (جبل به ڪڪرن جيڏا ۽ جهڙا).

آئون ٿهين هيٺ، پيرُ نهاريان پرينء جو.

۹

انگهن چاڙهي انگ، وٺو ٻاروچو نگرِي
روئي ڏنو رنگ، ويچارِي وٺن کي.

۱۰

اڳهن انگُ سندن، وهي جيڏاهين وٺو
ڪهڙو ڏوه ڏبون، سو منهُ آيو سائين.

وائي

خوبي منجهه خفت، اي دوست دقت

آهي عبداللطيف کي

مدح مون کان نه ٿئي، سَندي سورِ صفت
هجي گريان هيچ سين، مطالعُ محبت
خُزنُ هوت پنهونء جو رُگيائي راحت
پريان جي پستان جو فاقوئي فرحت.

داستان پيو

۱

ڏکيء ڏمرُ نانہ، بکيء ڪل نہ اجهي

اگهاڙي وهانه، وٺو ويچارِي وسري.

۲

ڏکيء ڏورن پاڻ تي ويچارِي وڌو
ڏيل تنہ جو ڏک سين سڀوئي سڌو
هٿس اڳ لڌو، پوءِ ٿي گري پنڌڙا.

۳

ڏکي ٿي ڏڌور، لهسي لاءِ پنهون جي
ڏيئي اڳ اتور، سڀ نہ کاڌي سسئي.

۴

ڏکيء ڏينهاڻي، مٺي مٺي هٿڙا
تنہ پر نہ کاڌي، جنہ پر پسي پرينء کي.

۵

ڏکي ڏک وسار، سيج ڦٽي گر سسئي
پٽين پيرُ نهار، تہ آرياڻي اتان لهين.

۶

ڏکي! ڏک مٺي گري، وانء چپر پيهي
گڏبئي ڏيهي، سوڌيون ڏيندء خبرُون.

تهين هيٺ = جبلن جي ڪنڌيء هيٺان. ۹. انگهن = تڪين چوٿين چنهبن تي، نيزن پالن جي چوٿين تي. انگ = عضوا، جسر. روئي ڏنو رنگ = رت جا ڳوڙها ڳاڙي رنگ ڏنو. ۱۰. انگ سندن = سندن (ڏيرن جو) لکيو، سندن باري ۾ اصل جي لکي ۾ جيئن قلم وهي وٺو. سو منهن = اهو رخ ورتائون جيڪو سندن لکي ۾ هو، ائين ڪيائون جيئن سندن باري ۾ لکيل هو. وائي. خوبي = سهڻائي، سُڪ، سهنجائي. خفت = خفگي، تڪليف. منجهه دقت = بيماري ۾، اھڪ ۾، آزار ۾. دوست دقت = اي دوست! عبداللطيف کي خفت ۽ دقت ۾ راحت آهي. مدح = تعريف. سَندي سور صفت = سور جي صفت، ڏک ۽ سور جي ساراھ. هجي گريان = اکر اکر ڪري پڙهان، زير زير سان پڙهان. هيچ سان = وڏي چاه سان. مطالع محبت = محبت جي ورق جو مطالعو. خزن = ڏک. رُگيائي راحت = هوت پنهونء جو درد مون لاءِ سراسر راحت آهي. پريان جي پستان = محبوب جي پستان. فاقوئي = فاقه + ئي = بک ئي فاقوئي فرحت = بک ئي فرحت آهي. د-۲: ۱. ڏکيء ڏمر نانہ = ڏکيء کي ڪهڙو ڏمر! بکيء ڪل نہ اجهي = بکي ڪٿان ڪلندي!! ويچارِي اگهاڙي وهان (وارو ويس) ئي وساري ڇڏيو! ۲. ڏورن = ڳولا ڪرڻ وارو ڪشالو ڪرڻ، وڏا پنڌ ڪرڻ، پڇائون ڪرڻ. ڏيل = جسر، حواس ۽ سوچ ويچار. سڌو = پڇي پورو ٿي بيٺو. اڳ لڌو = اڳ لکيو. ۳. ڏڌور = ڏڌرجي سڙي، ڪچي پڪي ٿي جلي، اڌ سڙي. اتور = (سسئي جي صفت) تور کان ٻاهر، وڏي وزن واري، بي بها. کاڌي = سڄي نہ سڙي (مٺي)، اڌ سڙي (سورن ۽ ايڏائن لاءِ). ۴. مٺي = مٺي، مٺي هٿڙا = مٺي تي هٿڙا (مٿو هٿن ۾ جهلي پئي سور سهي). نہ کاڌي = نہ سڙي. ۵. ڏک = شاديء وارو سک ۽ خوشي. پٽي (جمع) پٽيون = ڪنهن ماڳن جي وچ ۾ وڏي ڊگهي ٽڪائيندڙ پنڌ واري سڌي زمين. پيرُ نهار = پنهونء جو پيرو ڪڻ. ۶. ڏک مٺي ڪري = ڏک قبولي. وانء چپر پيهي = وڃي جبل ۾ گهڙ. گڏبئي ڏيهي = توکي پنهونء جي ڏيهه جا ماڻهو ملندا.

۷

ڏکي سَنديُون ڏونگرين پسون پُون پُون
ڌاري جو ڏونگر کي سو کين چيو چُون
آريءَ جي افسوس ۾ ماڙهو مَرُو رُون
ان پَر سيئي هُون، هِنڙا جَن هَجي وِئا.

۸

ڏکي سَنديُون ڏونگرين آڏيءَ آهون پُون
مُئي پُڄاڻا مُنڌ کي روڌ رِجن ۾ رُون
پوڻا اِيهين چُون، تہ مُئي اسان کي ماريو.

۹

ڏکي سَنديُون ڏونگرين اوچنگارُون اچَن
هڻي سانگ سسئيءَ کي ڪلو ڪئو ڪيچين
جي هتان هوت مَرَن، هوت تني جي هنجَه ۾.

۱۰

ڏکي سَنديُون ڏونگرين وڻ تڻ وائون ڪَن
وَتان ويئي جَن، وڏيءَ سي وادوڙئا.

۱۱

وڏيءَ سي وادوڙئا، رَت نہ ڏنو جَن
موت قبوليو تَن، ڏنو جَن ڏکيءَ کي.

۱۲

ڪنہ جنہ ڏکان ڏي، پارايا کي پانڌين

سُوڙپريائين سي، ڳالهه ڪٿائين جَن سين.

۱۳

ڪو جو وڏيءَ وڏي، وڻ وڏيائين وڏي سين
ڏک ڏکيءَ کي ڏي، جَن ڏني سي ڏکڻا ٿئا.

۱۴

وڏيل ٿي وائون ڪري، ڪُئل ڪوڪاري
هَن پَن پنهنجا سارئا، هيءَ هَنجهون هوتن لئي هاري

۱۵

مُئي ٿي مدعا گهري، موت ٿيو مَوجودُ
اچين تہ اُچ ڪريان صَباح جو سَجودُ
جيڪي ني وُجودُ، جيڪي ميڙ مُئيءَ کي.

۱۶

فردا مُنڌ ڦِٽي ڪي، نقدُ ڪنيو نار
هُوءَ جا واڳ وَلهيءَ جي ويرم ڏي مَر وار
جيڪي مُئيءَ مار، جيڪي ميڙ مُئيءَ کي.

۱۷

جيڪي ميڙ مُئيءَ کي، جيڪي مُئيءَ مار
ڏکيءَ کي ڏيکار، هيڪر هوت اڪين سين.

۱۸

پَسَن ڌاران پريءَ جي، جهلي تان نہ رَهان
اَپَر عاجزُ آهيان لالُ جان نہ لَهان

۷. پُون پون = پُون پيون پون. ڏکي سسئي پاران پيا جبلن کي پتين. ڌاري جو ڏونگر کي = جو جبل کي چيري چڏي.
هجي وئا = ڏک ۾ گري وئا. ۸. آهون پون = هاءِ هاءِ واريون دانهون پيون پون. روڌ = رجن وارا وڏا ڪارا ڪانو. رج =
جتي پاڻي جو ڏيڪاءُ هجي پر پاڻي نہ هجي. رج = (ر جي زير سان). ٻوليءَ جو خاص لفظ آهي ۽ اڄ تائين ڳالهائجي
ٿو. ۹. اوچنگارون = وڏي روج راڙي واريون رڙيون. سانگ = پالو. ڪلو ڪئو = جنگ مچائي. هتان هوت مرن = هوت
جي هتان مرن. ۱۰. وڻ تڻ وائون ڪن = وڻ تڻ (تحسين ۽ آفرين واريون) ڳالهيون پيا ڪن. وتان ويئي جن = جن وٽن
جي پرسان. لنگهي. وڏيءَ = وڏيل، وچوڙي جي وڏيل (سسئي). وادوڙئا = انهن وٽن کي وڏو وڏا. ۱۲. ڪنہ جنہ ڏکان =
ڪنهن اهڙي تہ وڏي ڏک مان. پارايا = نياپا. سور پريائين سي = تن کي سورن ساڻ پريائين. ۱۳. وڏيءَ = وڏيل کي، ڏک ۽
فراق ۾ وڏيل کي. وڏ = گهاٽ. ۱۴. وڏيل = تڙ (ساز) وارو ڪپيل ڪانو. وائون ڪري = لائون ڪري. ڪئل = قرب ۽ فراق
۾ ڪئل (سسئي). ڪوڪاري = دانهون ڪري. هُن = تڙ واري ڪاني. پَن پنهنجا ساريا = پنهنجا ساوا پَن ياد ڪيا.
هَنجهون = ڳوڙهن جا مسلسل طور وهندڙ سيما (سنهوڙو پاڻي). ۱۵. مُئي = مُئل، فراق ۽ ڏک جي ستايل. مدعا = مطلوب،
مقصد. صَباح جو سَجود = صبح وارو سجدو. جيڪي = يا تہ. ني وجود = وڻ وجود، حياتي پوري ڪر. ميڙ = سڄڻ سان
ملاءُ. ۱۶. فردا (فارسي) = سڀاڻي. نار = غورت. نقد ڪنيو = نقد سودو، هٿتون هٿ سودو (هِن هٿ وٽ، هِن هٿ ڏي).
سسئي 'سڀاڻي وارو واعدو' ڪيو ڪري، اڄ جو اڄ هينئر جو هينئر وارو نقد سودو قبول ڪيو. مَر وار = نہ ورا، نہ
موڙ. ۱۸. جهلي تان نہ رَهان = ڪنهن بہ جهلڻ سان نٿي جهلجان. جان نہ لَهان = جيسين تائين ڳولهي نہ لَهان.

فردا مون ڦٽي ڪي، وِعدِي ڏي نه وِهان
صَباحِ سِينِ نه سَهان، خواه ميڙين خواه ماريين.

۱۹

ڏسڻ ڏڪان اڳرو، سَسِي آڻ مَر شڪُ
ٿي ٻانهي پَر اوڻيون، لڏ مَر پَسِي لڪُ
وَر پُنهون ساڻ پَلڪُ، ٻن ٻارهن ماه پُئن سِين.

۲۰

هَرڏمُ هوت پُنهون جو ڏسڻ پانچ ڏڪ
وَر ٻاروچاڻي لڪُ، گو ٻارهن ماه پُئن سِين.

۲۱

ٿورَ - وِرمِي ٿي، وِجڻ وِرمَ نه سَهي
ڏيئي مَرِجُ ڏونگرين جتن ڪارڻ جي
هڏ نه هوندو هيءُ، ساه پريان تان صدقو.

۲۲

اڏيون وَر اڳهاڙ، وِهان ڇنه وِسارڻو
جِيڏيون ڇڏي جاڙ، سڀ ننگيون ٿي نڪرو.

۲۳

سڀ ننگيون ٿي نڪرو، پَرهڻ ڇڏي پوءِ
سا مَهَنڊِ مِڙنِئان هوءَ، گهي جا ڪين گهي.

۲۴

گهي جا ڪين گهي، پرين پُهتي سا
وهي ويڙهي جا، وِصلُ تنه وِجائيو.

۲۵

اوڏو آ آڻ - هوند ڪي، هوندان هوت پري
ساجڻ ٽن سري، لا سِين لڏين جي.

۲۶

هورن هاڙهو لنگهيو، ٿي جريدي جو
هوند جني ڪي هوءَ، هوت نه هوندو ٽن سِين.

۲۷

هورن هاڙهو لنگهيو، مئي موسڻ ڇڏي
لا سِين اٿي لڏ، ڪين رسائي ڪيچ ڪي.

۲۸

هورن هاڙهو لنگهيو، گوريون پاسي ڳوٺ
ڪيچ ٽني ڪي ڪوٺ، ڪين جني جي ڪچ ڇڏي.

۲۹

هورن هاڙهو لنگهيو، گوريون ٿيون ڳمن
هاجي تان نه هجن، ڌاران سڱ سِيڌ ڇڏي!

فردا = سڀاڻي. وِعدِي ڏي نه وِهان = سڀاڻي جي وِعدِي تي ڀروسو نه ڪريان. خواه ميڙين خواه ماريين = اي منهنجا مولِي،
جي تون مون کي ملائين توڙي ملڻ کان اڳ ماريين. ۱۹. ڏسڻ = محبوب جو حقيقي ديدار. ڏڪ = شادي واري شاندار رس.
اڳرو = اڃان اڳتي، اڃان وڌيڪ. اوڻيون (واحد اوڻي) = سانداريون. پَر اوڻيون = در جو پاڻي پَر. پَلڪ = گهڙي جو هڪ حصو.
ٻن = ڪو پيا، گهوريا. ۲۰. پنهون ڪي هر هڪ در ڏسڻ، ڏڪ (شادي). ڪري پانچ. لڪ = ذري ڪن. وَر ٻاروچاڻي لڪ =
گهڻو پلي پنهون، واري (ٻاروچاڻي) ذري جيتري گڏجاڻي ۽ رهاڻ. ۲۱. ٿور وِرمِي = ٿوري وِرم واري، ٿوري گهڙي ترسڻ
واري. جتن ڪارڻ پنهنجي جان ڏيئي جبلن ۾ مَرِج. هڏ نه هوندو = هرگز نه هوندو، هميشه لاءِ هرگز هيءُ ساه نه هوندو. ۲۲.
وَر اڳهاڙ = پل اها اوگهڙ. وِهان = شادي، شادي واري جذباتي خوشي. جاڙ = ڏاڏائي، وڏائي واري ٿندي. وڏاڻهي واري
ڀرائي ۽ غفلت. ننگيون = خالي (هٿين خالي، هوڏ هستي کان خالي). ۲۳. پَرهڻ = پوشاڪ، جسر جو ڍڪ ۽ آسائش واريون
شيون. ڪهي = همت سان هلي، ڪشالي سان پنڌ کائي هلي. ۲۶. هورن = هورين، هلڪين، هلڪي ٻار وارين. جريدي =
هڪ اڪيلي، تن تنها (بنا ڪنهن ٿر واري ٻار جي). هوند = مال ملڪيت، پنهنجي مال ملڪيت وارو گهمند، پنهنجي پاڻ
هٿ واري هستي. هوندو = ساڻ هوندو، ملندو. ۲۷. موسڻ = موڙو، ڳنڍ، هڙ. موسڻ = موسو، بهانو (تو مون وٽ ڪونهي).
لا = نفِي، نِستِي. ڪين = نِستِي، نابودي. رسائي = پهچائي. ۲۸. هورن = هلڪين، هلڪي ٻار وارين. گوريون =
ڳري ٻار واريون (جيڪي پاڻ سان گهڻو ڪجهه کڻي هليون). پاسي ڳوٺ = (جتان نڪتيون تنهن) ڳوٺ جي ڀر پاسي ۾
ٿي رهجي ويون. ڪيچ ٽني ڪي ڪوٺ = ڪيچ وِجڻ جو سڌ ٽن ڪي آهي. ۲۹. ڳمن = ڍريون گوريون ٿي رڙهن، آرس ۽
سستي واريءَ حالت ۾ پير پير تي کڻي هلن. ڳر = آرس، بُت ۾ ڳورائي. ڳمي ڳمي اٿڻ = آهستي ڀر ڀر ٿي اٿڻ. هاجو =
وڏو نقصان، وڏي مصيبت. هاجي تان نه هجن = آهي پل ته ڪا مصيبت سهن!

۳۰

نڪا هٿ نه هٿ ڪا، ڳوريءَ سنڌي ڳال
ڪانه پَهٽي مال، حالِ پَهٽي هوٽ ڪي.
وائي

هَل هوئن ڪارڻ حال،

شال سڳر ٿيندينءَ ساڻ جي

ڪيچان آيو قافلو، مٿي مٿي مال
اينديئي بوءِ بودان جي، جهلج پڻ پهاڻ
پوري پيئينءَ مامري، سٽي ڪيئي نه سنڀال
تڏهن توهين کان وٺا، ڪاهي ڪرها ڪال
جي پائين جتن جي ويجهي ٿيان وصال
پري پڻ وٺن ۾ وجهج ڪا وڙال
جتي جمارن ڪي جبل ٿين جنجال
پُجي پيادن ڪي آرياڻيءَ احوال
پير پنهنجي پرينءَ لئي ڪوڏ رتائين ڪال
چڙهندي سر چوٽين، لڳن ڪيرس لال.

داستان ٿريو

۱

هَلندي هاڙهو مٿي، ڪڙڻ ڪوه پيام
ارڏا آريءَ ڄام ري، گوندڙ گذريام
لڪيون لڪ لطف چئي اورانگهڻ آيام
پُڙڻ پنهونءَ پُڻ ۾، اِيءَ سعادت سنڊيام

مٿس ڪم وڌام، وهان تان نه وس پئو.
۲

هَلندي هاڙهو مٿي، ڏکن منهنجا ڏوه
هوءَ اونچن سر اٿن تي، هيءَ پند پيادي پوه
ليڙن سين، لطيف چئي، ڪيئن ڪرينديس ڪوه
اڳيان راڻو سڄي روه، وهان تان نه وس پئو.

۳

هَلندي هاڙهو مٿي سسي ڏينديس ساه
لڳن تان، لطيف چئي، پاري نثر پاه
گندو ٻاجهءَ الله، وهان تان نه وس پئو.

۴

هَلندي هاڙهو مٿي، گسان تان مَر گسان
لڳن تان لطيف چئي، رڙهي مان رسان
پنهون شال پسان، وهان تان نه وس پئو.

۵

هَلندي هاڙهو مٿي، چپر منجهه چلان
پاپوه پنهنونءَ ڄام جي سرتيون ڪيئن سَلان
سارڻو تنه سردار ڪي اندر روه رلان
ڄامن ڏانه چلان، وهان تان نه وس پئو.

۶

وڌو ڪيم وٽا، اونچا ڏونگر مَر ٿيو
ٿمو مَر نيٺا، ته پير نهاريان پرينءَ جو.

۳۰. ڳوري = ڳري بار واري (جنهن پاڻ سان گهڻن شين وارو ثمر ڪنيو). مال = مال سان، مال جي ڪري (ڪا به مال سان ڪٿي منزل مقصود تي نه پهتي). حال = حال ۾ هجڻ سان، حال واري ڪيفيت ۾. وائي. حال = هاڻي ئي. سڳر = وات. بودان جي = بودن جي، اٿن جي. پڻ پهاڻ = پڻ جبل جو لڪ. پيئين مامري = معاملي ۾ پيئين، تون ڏک ڏاکڙي ڪشالي ۾ پئجي وئين. وڙال = وڙول، پُڄا. جمارن ڪي = اٿن ڪي. ۱. ۳-۵. هَلندي هاڙهو مٿي هلڻ وقت، هاڙهي ڪي پهچڻ جو پَه ڪري، اهو رُخ رکي هلڻ وقت. سعادت = نيڪ بختي. مٿان ڪم وڌا = ڪم جي پوراڻي جي توڪل مٿس رکيم. ۲. ڏکن منهنجا ڏوه (اصطلاح) = مونڪي سخت ڊپ ٿو لڳي، آءٌ وڏي هراس ۾ آهيان. اونچن سر اٿن تي = مٿي وڌن اٿن تي. ليڙن سين = اٿن سان مقابلي ۾. ۳. پاري = سخت سيءَ. پاه = اوجر، مڇ (گر وارن اٿن ڪي پاه ڏيندا جنهن سان گر لهي ويندي). ۴. وهان تان نه وس پئو = پنهنجي وس پئي نه ويهان. ۵. پاپوه = سرهائي وارو پيار، پيار پري سرهائي. سَلان = ظاهر ڪري ٻڌايان. ۶. اي وٺو! منهنجي آڏو وڌا نه لڳو: اي پهاڙ منهنجي اڳيان اوچا نه ٿيو. ٿمو مَر نيٺا = اي نيٺا! ڳوڙها نه ڳاڙيو.

داستان چوٿون

۱

مري جيءَ تہ ماڻھين جانب جو جمال
ٿين ھوندَ حلال، جي پندِ اھائي پارين.

۲

مَر تہ مڙين سسئي، اعلان اڳي اڄ
جان ڪين ھئين چيري، منڌ پنيوران پڇ
پنھونءَ ساڻ پھچ، تہ ملڪ الموت ماريين.

۳

مَر تہ مڙين سسئي، جيئُ آڏو جت
ھاري گر ھمت، تہ ڏيئي دم دوست لھين.

۴

مَر تہ مڙين سسئي، جيئُ اوڏو جت
پاڻي ھار م پڌرو، روئ منجهيئي رت
صبر وڏو ست، سگھو ميڙي سپرين.

۵

مَر تہ مڙين سسئي، ويھي جيءَ م جوئ
منڌ مرڻان پوءِ، پھچنديئن پنھونءَ ڪي.

۶

اعلان اڳي سسئي، منڌ چيريائي مَر
توليان تنہ م تر، جنہ رُوح وڃايا راہ ۾.

۷

وارو مون وڻاءُ، ڪا سڌ سونھپ جي نہ ڏھو
ايءَ اھائي ڳالھڙي، شجر سڻجاءُ
چوٿين چاڙھيجاءُ، تہ موڙھيءَ ڪو منہ ٿئي.

۸

پاڻي حال ھلي وڻا، ڪنہ ڪي سور سُلان
گڻڻو لڄ، لطيف چئي، لڳن منجھ لڄان
پانڌي ڪير پڄان، چئن سونھان مون سور ٿئا.

۹

ڪنڊا مون پيرن ۾ مَر جان لڪ لڳن
اگر اڳوڻي نہ مڙي، چئون پير چئن
ويندي ڏانہ پرين، جتي ذات نہ پائيان.

۱۰

جتيون سي پائينديون، جني پير پرين
لاٿيون سڀ پرين، سسئي سپرين ڪي.

وائي

مونڪي چڏ م چپرین، اي عاقل پنھون اتور
چپر ڪٿوري ٿئو، بي تازي قلن قور
وڻ مڙيئي واسيا، لائي ڪنگوءَ ڪور
پرچئي ڄام پنھونءَ جي، ھنيڙي لڻا ھور.

۷. وارو مون = (الف) آڏو منهنجي مقابلي وارا (ب) اي منهنجا مڏگار. وڻاءُ = اي وڻ. ٿو (وڻن کي خطاب). سونھپ جي =
وات جي رھبري جي. سڻجاءُ = سڄو. شجر = اي وڻو! موڙھيءَ = منڌل ڪي. منہ ٿئي = سنئين وات سامھون اچي. ۸.
پاڻي حال = حال پاڻي. سُلان = سُلان، ٻڌايان. ۱۰. لاٿيون = جتيون لاٿيون. سڀ پرين = ھر حالت ۾ (گرم واريءَ ۾، ڪنڊن
۾، پٿرن ۾). وائي. اتور = جيڪو توري نہ سگھجي، وڏي وزن وارو، وڏو ڳوڙھو ڳرو. قلن قور = گلن جي ٿيڙ
ڪنگو = لٽي جي وڻ جي ڳاڙھيرڙي گلڪاري. ڪور = تازگي واري سونھن ۽ سرھائي. ھور اڊڪا، ڊپ. د-۴: ۸. مري
جيءَ = موت کان اڳ ۾ مري (پاڻ ماري) پوءِ تون حقيقي معنيٰ ۾ زنده رھ ۽ جيءَ [موتو! قبل ان توتو! = مرو ان کان
اڳ جو اوھين موت وگھي مرو]. ماڻھين جانب جو جمال = محبوب جي جمال جو جلوو ڏسين پسين. حلال = پاڪ صاف.
پند(ف) = نصيحت. پارين = پوري ڪرين. ۲. مڙين = ملين (پنهنجي محبوب پنھونءَ کي). اجل = موت. اعلان اڳي = موت
کان اڳ. پھچ = ملي ھڪ ٿي (پھچڻ = پڙڻ، برابر ٿيڻ، پرچڻ راضي ٿيڻ). ۳. جيئُ آڏو جت = حقي طور جيئُ پنھونءَ
(جت) جي آڏو ٿي آھي. ھاري = اي ٿڪي! ڏيئي دم = ڏيئي ساء، جند جان ڏيئي. ۴. جيئُ آڏو جت = حقيقي زندگي ان
حقي محبوب (جت) جي حاضري واري آھي. سگھو ميڙي سپرين = محبوبن کي سگھو ملائي. ۶. اعلان = اجل کان،
موت کان. ان (سڄي سڪ واري) ست کان جدا نہ ٿي (تري نہ وج) جنھن (حقي سچڻ ڏي) راھ ۾ ھلندي دم ڏنا (پنھنجا
پساه پورا ڪيا).

۷

تو سامائي سسئي، مرڻ ڪڻو مردار
ڪپر سين ڪوهيار، لوني تو لڄايو.

۸

جان سامائينءَ سسئي، تان ويس وڙن جو ڪر
لاهي لڄ لطيف چئي، ٿي بيڪاريائي بر
ته ويندهين پونئين ور، اڳيان هوت حضور ۾.

۹

تو سڱ ساه ڪڻن سين، جيئن گوشتي جاءِ!
مرڻ مون سين آءُ، ته پئيءَ تو پنڌ ڪريان.

۱۰

جبل ماري جڪ، جو آڏو عجيبن کي
توڻي لکن لڪ، سڀ لنگهنديس سڱ سين.

۱۱

اونچو اٿاهون گهڻو جيئن کي جبل
مرڻ مون سين هل، ته پئيءَ تو پنڌ ڪريان.

۱۲

پر ۾ پڇي پرينءَ کي مري نه ڄاتو

۱۳

”موتوا“ منڌ نه سوء، ڪنڌ ڪڇاڙن ڪاٿين.

مارڳ جي مرن، وڏا طالع ٿن جا
پيون ڪڇاڙي کي ڪن، ڪوڙي دعويٰ دوست سين.

۱۴

چپر چلي جي، مرين منڌ مارڳ ۾
قدر ڪيچين کي، پئي ٿنهنجي پنڌ جو.

۱۵

چپر اوتارا ڪري مائين مزا
پرڻ کي پڻ ۾ ڪارڻو پنڌ قضا
وس نه ويچاريءَ جو جيڪا رب رضا
مٿان جان جزا، لائين لطيف چئي.

۱۶

چپر اوتارا ڪري سينڌي ٿي مروئن
جيڪين چيس جيڏين سو نه ڪاٿين ڪن
معذور مرڻ من، ڪيچين ٿي قبوليو.

۱۷

ڏينهان ڌاريءَ ويس، راتيان روئي رت ڦڙا
لنڊين جي ليشن، ڪانڌ ڪميڻيءَ گڻو.

۷. تو سامائي = تنهنجي سامانجڻ سان. مرڻ ڪڻو مردار = موت کي مردار ڪري ڇڏي، ان کي تمام گهٽ اهميت وارو ڪري ڇڏيو. ڪپر = ڪريت. ڪوهيار = ڪوهيار وارو، ڪوه وارو سڄڻ جو وطن. روايتي طور سنڌ وارن ’خزدار‘ کي ’ڪوهيار‘ سڏيو. لوني = لغت جي لحاظ سان معنيٰ ’سڙي‘، اصطلاح معنيٰ ’بي لهجي‘. ۸. سامائينءَ = تون سامائينءَ، عاقل بالغ ٿينءَ. وڙ = نرلڄا، بي ننگا. ٿي بيڪاريائي بر = بر بيابان ۾ بيڪ ڪري هل. هوت حضور = هوت جي حضور ۾، محبوب جي درٻار ۾. ۹. اي جيئن! تون پڇي پاسي ٿي (گوشتي جاءِ) چاڪا ته تنهنجو رشتو (سڱ) ساه ڪڻن سان آهي. اي مرڻ، اي موت! تون مون سين سونهون ٿي هل ته تنهنجي پريان (پنهونءَ جي ساٿ جو) پير ڪٿان. ۱۰. جبل ماري جڪ = جبل ڀل پيو جڪ ماري، پڇي ماري ۽ پنهنجي ڏاڍائي ڏيکاري. توڻي لکن لڪ = (ان جبل ۾) توڙي ڪٿي لڪ اوچا لڪ هجن ته به سڀئي سڱ سان لنگهي پار پونديس. ۱۱. جيئن (واري) لاءِ جبل گهڻو اونچو ۽ اٿاهون آهي. ۱۲. پر ۾ پڇي پرينءَ کي = پرينءَ لاءِ پنهنجي منهن سڪ سوز ۾ سڙي پڇي: تو مري نه ڄاتو. ’موتوا‘ = ’موتوا قبل ان ٿموتوا‘ = مرو ان کان اڳ جو موت وگهي مرو: يعني پنهنجي اندر ۾ مري فنا ٿيو، پنهنجي نفس (جي خواهش) کي ماري ختم ڪريو. منڌ نه سوء = اي مائي تو اهو ’موتوا‘ وارو ٻول ڪونه ٻڌو (۽) مرڻ کان اڳ ڪانه مٿينءَ باقي هاڻي ظاهر داريءَ ۾ پنهنجو ڪنڌ ڇا لاءِ ٿي ڪاٿين! ۱۳. مارڳ = مارڳ ۾، راه ۾. مارڳ جي مرن = (محبوب جي گولا ۾ هلندي جيڪي) راه ۾ مرن. ۱۴. چپر چلي جي = چپر ۾ چلي، جبل ۾ پئي، جبل ۾ گهڙي ۽ همت سان هلي. ۱۵. چپر اوتارا ڪري = جبلن ۾ منزلون ڪري. پرڻ = ڏوبياڻي. ڪارڻو = ڪرايو. رب رضا = رب جي رضا. جزا = پنهنجي ڪٿي جو عيوضو، پنهنجي جوابداريءَ وارو بار. ۱۶. نه ڪاٿين ڪن = ڪن ته، نه ڪيائين، نه ٻڌائين. ۱۷. ڌاري = ڌاري مونڌ ۽ مذڪر ڌارو، اهو جو جنس جي چوري ڪري (ڪچي سنڌي)، جنهن کي سڃاڻڻ ڏکيو آهي، حقيقت ۾ چور، پر ٻاهران لباس ٻيو، اهڙو جو ان کي سڃاڻي نه سگهجي. لنڊين = اوباش عورتن، بي پردي بدڪار مٿي اگهاڙين. لنڊين جي لبيس = لنڊين جي لباس ۾ (بيڪاري ٿي، هلندي گوليئندي).

۱۸

ڏينهان ڌاريءَ ووءَ، راتيان روئي رت ڦڙا
منجهه ويچاريءَ ووءَ، بهران ٻي پڻ سين.

۱۹

بهران واه وڙن سين، اندر منڌ ماتام
سسئي سوجهي ڪڍيا تعلق سڀ تمام
نيس نيه نيام، ڏسڻ ڌاريءَ ويس ۾.

۲۰

راتيان روئي رت ڦڙا، منڌ مرڪي ڏينه
اندر نعرو نينه، بهر واه وڙن سين.

۲۱

بهران ٻي پڻ سين، منجهه ڪالھوڻي قال
سا تان ٿون سنڀال، هوءَ جا ڪيئ هون سين.

۲۲

ڏسڻ ڪر ڌاري، اندر ستي سسئي
انهين پر آري، ڪانڌ ڪميڻي گئو.

وائي

گا جا ڳالهه هئي، ٻاروچي جي من ۾

سر سگر، پُر پيچري، ٿون جا لوڪ سئي
سسئي سنگهر پيڻين، ڪير چوندو مئي
پنڌ ڪريندي پرينءَ ڏي، ڪڏهن ڪانه ڪئي
آن ڪا ڏني اوڻيا، ڪيرن پاس گهي.

داستان پنجون

۱

هٿين پيرين مونڙين هلج ساڻ هنيين
عشق آريءَ چام جو نياهي نيين
جان جان ٿي جيئن، تان پاڙج ڪو م پنهون سين.

۲

هٿين پيرين مونڙين، ڪهڇ پر ڪپار
متان چوري ڇڏين پريٽي پچار
توڪي سنڌ سسئي سنڌي لئون لغار
توڙي هون هزار، توءَ پاڙج ڪو م پرين سين.

۳

هٿين پيرين مونڙين، ڪهڇ پر قدام
وچ وسيلو ناه ڪو اوري آريءَ چام
هنيين لائي هام، پاڙج ڪو م پنهون سين.

۱۸. ووءَ= هاءِ هاءِ واري درد جي دانهن. ۱۹. وڙ= اڍنگا، روازي. ٻيءَ سٺ ۾ به پڙهڻيون: ”سوجهي“ ۽ ”سوئي“. لغت جي لحاظ سان ٻئي صحيح آهن، پر ”سوجهي“ ۾ سوت ۽ سنڀال واري معنيٰ سمائل آهي. سسئي سوجهي ڪڍيا= سمجهي سنڀالي سڀ تعلق ڦڙا ڪيا. نيام= نيمر= لغت واري معنيٰ: پڙو عورت جو، هنيينءَ اوگهر جو ڍڪ (ٻهاڪو: ”زن پئي ٻڌي، هيءُ پيو نيمر ٺپوڙي“) اصطلاح معنيٰ: ڍڪ، پردو. ۲۱. قال= قيل قال، اصل ڪيل ڳالهه. سٺ جي معنيٰ= ٻاهران لوڪ سان ڪٿي دنيا جي وهنوار واري ٻي ڳالهه هجي، پر اندر منجهه ”ڪالھوڻي قال“ هجي يعني ماضي واري اصل ڪيل ڳالهه جي يادگيري هجي. اها قال يا ڳالهه (”الست بربڪم قالوا بلي“ واري) ياد ڪر، جيڪا تو پنهنجي پياري سائين سان ڪئي! وائي. سر= رڙهه. سگر= ساڻ واري وات ۾. پُر= هل. لوڪ سئي= جڳ ۾ پنهون، جي سڱ سان مشهور ٿي. سنگهر= پيوڻي جي لڪ جي پريان مائري جنهن ۾ سسئي جي نالي سان قبر آهي. ڪئي= ڪوٺجي وئي، ڍري ٿي وئي. ڪيرن پاس= ڪير جي وٽن وٽ. گهي= ٿڪل ۽ ساڻي. د-۵: ۱. مونڙين= گوڏن پر (مونا= گوڏا). پاڙج ڪو م پنهون سين= پنهونءَ سان ڪو به پيو مت نه ڪج، برابر نه ڪج. ۲. پر ڪپار= مٿي پر. پريٽي پچار= عشق جي پچار. سجي سٺ جو مفهوم= اي سسئي! توڪي ”لئون لغار“ (عشق جي لغار) جي سنڌ حاصل آهي، تنهنجو عشق تو وٽ سنڌ آهي، تو لاءِ تنهنجو عشق سنڌ آهي. ۳. قدام= اڳتي. پر قدام= اڳيرو. قدام (ع)= اڳ، آڏو، اڳتي. هام= (ع. هر) = ارادو. هام (ع)= گرمي ۽ تپش وارو. هن سٺ جي مختلف پڙهڻين مان هيٺيون پڙهڻيون بهتر معنيٰ واريون ٿي سگهن ٿيون: (الف) هنيين لاءِ هام= هنيين جي هام هئي، پنهنجي ارادي کي مضبوط ڪري (ب) هنيين لاءِ هام= هنيين کي تپش ڏئي اندر کي گرم ڪري، بي پرواه ٿي.

۴

هٿين پيرين موٽريين سرج ساه ساه
هوٿ گڏبئي هب ۾ رهبر مٿي راه
جان جان سائو ساه تان پاڙج ڪوم پنهون سين.

۵

ٿئي ٿئي ڪاه ڪانهي ويل وهڻ جي
متان ٿئي اونداه پير نه لهين پرين جو.

۶

ٿئي ٿئي نه وهي ٿئي ڪري تان
وڌي آ وٽڪار ۾ سسئي پاڻ سڪاڻ
پڇي به پڪين ڪي پيئي منڍ پريان
ڏس ڏيه وٽن جا ٿن الله لڳ اهڃاڻ
مان پرڇي پاڻ اچي آريائي وري.

۷

توڻي ولاڙون ڪرين، توڻي هلين وڪ
لڪي منجهان لڪ، ڏرو ضايع نه ٿئي.

۸

لڪيو جو نراڻ، سو انگ ڪياريءَ نه ٿئي
پاڙو ويٺي پاڙ، جيڪين لڪيو لوح ۾.

۹

جتي جيتريون، لڪيون لوح قلم ۾
تي تيتريون، گهڙيون گهارڻ آيون.

۱۰

ڪيائين ڪيچين لئي جسو جلاوت
چڏي پيئي چيرين هاري سڀ حجت
هئي نماڻي نيت، پر پنڌ وڌائين پاڻ تي.

۱۱

پنڌ نه پنڌن جيئرو، ڪيئن سڄندي ڪيه
جيڪر ڪريان ريه، پر چوندا منڍ چري ٿي.

۱۲

چونر مر چري ٿي، پر جي سڌ سڻين
مر مونهن ڪي ڏين، ماڙهو اچڻو ميهڻا.

۱۳

ماڙهو ڏيئي ميهڻا مونڪي ڪندا ڪوه
صورت سپيرين جي، ڏني ڪونهي ڏوه
چير منجهان چوه، روئي رگينديس رت سين.

۱۴

جڙ جا هنير جت، تنه گجهي ڪاري جندڙو
آئي اندر ڪوڙا ڪوهياري ڪروٽ
سورن ساڙي آهيان سڪان ڪي صحت
اندر ريلاء رت، ٻاهر ٻاڻ نه نڪري.

واڻي

ويه مر واٽ ورڇي، هو الله ميان!

۴. سرج ساه ساه = ساه ساه سان هر دم سان ڏرو اڳتي وڌج. هب (ع. هباب) = رج بيابان. ٿئي ٿئي ٿئي نه وهي = ٿڌ ۾ ٿڪجي نه ويهي. سڪاڻ = چڱي ڪاڻ، اها ڪاڻ جيڪا چڱي ڪري لاهجي. پاڻ = سڪاڻ = پاڻ واري سڪاڻ، پنهنجي سڪاڻ، سسئي سڪاڻ آهي، چڱي ڪاڻ نباحڻ واري، چڱيءَ پر ڪاڻ لاهڻ واري آهي. سسئي پنهنجي سڪاڻ وٽڪار جي وٽن ۾ وڌي ۽ انهن ڪي به سڪاڻ وارو ڪيائين جو هنن به ڪاڻ قبولي ڏس ڏس. ۷. ولاڙ = پيري ڪڻڻ وقت، آڏو وڌو ڦيرو ڪري جانچڻ ته پيرو اڳتي نڪري ٿو يا نه، ولاڙون ڏيڻ، ولاڙون ڪرڻ = آڏا وڌا ڦيرا ڪرڻ. لڪي منجهان = جيڪي لوح ۾ قلم لکيو تنهن منجهان، تقدير جي لڪي. مان. ۸. لڪيو جو نراڻ = جيڪي نراڻ ۾ لکيل، جيڪي چٽو پڌرو پيشانيءَ تي لکيل. پاڙو ويٺي پاڙ = اهو اوترو ويٺي پورو ڪر، سه ۽ پوڳ. ۱۰. جسو = جسر، بت. جلاوت = (ع. جلا) پڌرو، ظاهر (بنا پردي). جلاوت (ع. جلوه = تحفو) = نذرانو، پاڻ قربان ڪيائين، پاڻ پرنياين. هاري (ضعيف) سڀ حجت چڏي جبلن ۾ گهڙي (پيئي چيرين) رواني ٿي. ۱۱. ڪيه = تڪي تيز آواز واري رڙ. ريه = وڏي رڙ. ۱۲. سڌ سڻين = سڻڻ ۾ اچن (منهنجا سڌ پنهون) ڪي سڻڻ ۾ اچن. ۱۴. جڙ = سنهڙي لئون يا تار جنهن مان ڪن پن شين (چوڙين وغيره) ڪي ڳنڍجي. (اصطلاح طور) محبت جي لئون يا تار، عشق جي جڙ. ڳاهير = پيڙير. جندڙو = جان، ساه ساه. واڻي. واٽ ورڇي = واٽ ۾ ورڇي ڪڪ ٿي.

چوڻيون چنبيلي، جئن تئن جهاڳي اگتي.

۵

تان جي هوت نه ڪن، جوئون سڱ سڙي سڙهي ٿين
لکين پيون، لطيف چئي، پانهيون پاروچن
ان در مٿي دادليون رُنديون رت وچن
سندي ذات جئن، آهي اباڄي گهڻو.

۶

هتان ٿي هلندياس، سامهين ساڻيه ڏي
سون گڙولا سنگهرون ڏونگر کي ڏيندياس
ايل پاروچن سين گيسريا گندياس
مليس تان ملندياس، نه ته گهوريس پاروچل تان.

۷

تان مون پيڙ پئي ناه ڪا، جان آريائي اڳ
کوسو ڪوهيارن جي واءِ مڙ لڳي وڳ
پڻا پڻ جئن جڳ، منهنجي ڀرت پنهون سين.

واڻي-۱

ائين اچي پَسو، جيڏيون وو!

هيءُ جو وه منهنجي چنڊڙي!

هي جو حال منهنجي چنڊڙي!

پاڻي وٽڙا پير ۾، منجهان ڪرس ڪسو

ڏيئي وٽڙا ڏاهه ڪي، سورن جو سَرسو

ائون ڏوريندي ان ڪي، ڏيئي تڻ ٿسو

جي گهندين، تي لهندين وو!
پير پتان ئي ڪونرا، رائي ڪيس رچي
منه ڪر معذورين ڏي پنهون ڄام پڙچي
مونڪي تنه مارو جئن مونڪي جا چي
ونڌر وائڙين تي ڪانڌي ٿيندم ڪيچي
گني اچي ڪا گهي، گني اچي ڪا چي
امل پانيان ان ڪي، ساڄن مونڪي سا چي.

داستان چھون

۱

ڪيچان اوري ڪيتريون معذوريون ميون
وائون ويه ٿيون، ڪه ڄاڻان ڪيهي وئا.

۲

اوري آريءَ ساڻ، سسئي ڪين سمجهو
گري پيڪ پنهون سين، پڌر وڌائين پاڻ
جٽ وڃايو ڄاڻ، پانيڙ پاروچن سين.

۳

پري ته پيلي گهڻا، ساڻي پچي سڪ
رفاقت رچن ۾ ڏونگر ڪاري ڏک
آريءَ جو اهڪ، مون رهڻا راه ٿيو.

۴

ڏونگر ته پيلي، نه ته ڏجي بن پيلين ري
سا ڪئن وهي ويسلي جا سورن سهيلي

گهندين= گهڻو پنڌ ڪندين، تڪو تڪڙو پنڌ ڪندين، تي لهندين= تڏهن ڳولي لهندين، رائي ڪيس رچي= رائي
رچائي ڳاڙها (رت وارا) ڪري ڇڏيس. ڄاچي= ڄاچي، جيڪا ڳالهه ڪئي. ڪا چي= ڪا چئي، ڪا ڳالهه ڪئي. ساچي=
سا چئي. ۵-۶: ۲. اوري= پنهنجو حال بيان ڪري. پيڪ= گهڻي پيار وارو ناتو. پڌر وڌائين پاڻ پاڻ کي ظاهر ڪري
وڌائين (ته اصل ۾ پانيڙ جي ڏي، هتي ۽ پوءِ ڪتي، ڪيس نپائي وڌو ڪيو). ۳. پري ته پيلي گهڻا. الخ= پريءَ کي پيلي
گهڻا، پري (تپ) واري اگهي ۽ بيمار کي مدد ڪندڙ گهڻا. ساڻي پچي سڪ= سڪ (وارو) پيو ساڻي پچي، پر ملن ٿي
ڪين. رفاقت رچن. الخ= ڏک ٿي آهي جيڪو رچن ۾ به ”ڏونگر جبل کي ٿو رفيق بنائي“. ۴. پيلي همراہ هجن ته جبل
جهاڳجي، نه ته بن ڏجي. سسئي سورن جي سهيلي آهي، ۽ سور ساڻس پيلي ۽ همراہ آهن، ته پوءِ هو ڏونگر ڏورن کان
سواءِ ڪيئن اڃايو ويهي رهي! چنبيلي= سسئي (چنبيلي وانگر سُرهي). اگتي= هتي طرف پار پئي. ۷. پئي= پئي، ڊپ.
ڪوهيارن جي رڳ کي شال ڪوسو واءِ نه لڳي. جئن جڳ= جئن جا جڳ، گهڻائي ڪي جت. واڻي-۱. وه= ويڌن، ڏکيو
حال. ڪرس ڪسو= ڊپن مثل ڪرس گاه جو ڪوسڙو (جوتو). ڏاهه= پانهي. سرس= چنبڙي ويندڙ مسالو. تسو= آڄ بک.
ساه= ايڏا، چٽڪو.

ساء نه آيان سور جو، هاريون! ٿيون هسو
متان ويهو ويسريون! رڙهو تان رسو
مندائتي مينه جيئن، ويروتار وسو.

واڻي-۲

پانڌي پرين جو،

آءُ مان ڪو پسان
پيئر پلين اسهو، ڏونگر ڏورڻ اسان
مندائتي مينه جيئن، ويلو ويل وسان.

داستان ستون

۱

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، ٿورا ڏينه ٿئا
راتين روز وٽا، عبث آريءَ جامر ري.

۲

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، سهسين سج وٽا
هلق ویر هئا، ديکي شال دم ڏيان.

۳

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، ٿون ٿو لهين سج
آءُ جي ڏيئين سنهڙا نئي پريان کي ڏج
وڃي ڪيچ چئج، ته ويچاري واٽ مٽي.

۴

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، پويون ٿم پساه
سڪان ٿي سگراڻ ۾، رويو پڇان راه
شال م وڃي ساه، پسڻ ڌاران پرينءَ جي.

۵

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، عمر تان ويئي
ولهيءَ ڏينه وڃايا، سرتيون سڀيئي
پيريءَ ۾ پيئي، اڪيون آريءَ ڏي ڪٽي.

۶

آءُ نه گڏي پرينءَ کي جوين وٽم جاڙ
آڏو آرياڻيءَ کي چاڙهڪا ۽ چاڙ
مون مٽيءَ کان نه ٿئي وڌيڪ منجهه ولاڙ
عمر سڀ اواڙ، وييم ٿي. واکا گريان.

۷

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، هيءُ پڻ ڏينه وٽو
نهوڙي ناپن سين مون کي نيءُ نٽو
مٽيءَ موٽ ٿو، ”پيءُ پيءُ“ ڪندي پنڌ ۾.

۸

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، مٿان آيو موٽ
واجهائيندي وره ٿئا، هئي نه گڏم هوٽ
جيڪس ٿينديس فوٽ، فنا هن فراق ۾.

۹

آءُ نه گڏي پرينءَ کي، آيو عزرائيل
جوراڻي سين جيڏيون نڪو قال نه قيل
آيو موٽ دليل، ماريندو مراد کان.

۱۰

ولاڙو. وٿين چڙهي، گجهن ٿيندي گاه

هسو = ڪلو. ويروتار = گهڻو گهاٽو، عام جام. ۷-۵: ۱. ٿورا ڏينه ٿئا = ڪي ٿورا ڏينه ٿيا!! يعني گهڻائي ڏينه گذري ويا. عبث = اجايا، بي مقصد. ۲. سهسين = هزارين، گهڻائي ڪي ڏينه سج اڀري لهي ويا. هئا = هتان، هتان. هلق ویر هئا = هتان هن جهان مان لاڏاڻي وقت. ۵. ولهيءَ = سڄيءَ، ڏکيءَ. پيريءَ ۾ = آخري عمر ۾ (جڏهن پساه پورا ٿيڻ وارا آهن). ۶. جوين وٽو جاڙ = جواني ويساهي وٽي، جوين مون سان جاڙ ڪري وٽو = مونکي برغلائي مون سان جڻ ڪري وٽو. آرياڻي پنهنون تائين پهچڻ کان اڳ آڏو جبلن جا چاڙهڪا ۽ چاڙه آهن. ولاڙ = پيري ڪٿڻ ۾ تڪ ۽ تيزيءَ سان آڏا ڦيرا ڪرڻ (۽ پيري جو رخ جانچڻ ته ڪيڏانهن ٿو وڃي). اواڙ = واڙ کان سواءِ، مقصد جي دائري کان سواءِ. ۷. نهوڙي = جهلي گهڻي بيوس ڪري. ناپن سين = زوردار چنبن سين. پيءُ پيءُ = پرين پرين! ۸. معنيٰ صاف آهي. ۹. عزرائيل = موت جو فرشتو. جوراڻي سين = زوراور سين، ڏاڍائي سين. نڪو قال نه قيل = ڪيچڻ پچڻ جي واھ ٿي ڪانهي. موت دليل = موت جو دليل (جيڪو چڻ موت جو پيغام ٿي آيو). مراد کان = مراد پوري ٿيڻ کان (اڳ). ۱۰. گجهن ٿيندي گاه = گجهن جو قوت ٿيندي (سسئي پڪو پھ ڪيو آهي ته هو پنهنون پويان ويندي، بيابان ۾ گجهن جو ڪاڇ ٿيندي). سسئي پنهنجي جند جان کي پنهنون خاطر سوريءَ تي چاڙهيو آهي.

سَسُئي سوريءَ چاڙهيو پُنهونءَ لئي پَساهُ
هُوءَ مروُن هيءَ ماهُ، ڪين ڪميٽيءَ رکيو.

۱۱

ولاڙڻو وڻين چڙهي، راتو پَسو روءِ
وچان جو وچ پوءِ، سو ڪنه پر ڪهي لاهيان.

۱۲

ولاڙڻو وڻين چڙهي اونچن مٿي اڄ
لاڻ ڪارڻ لڄ، باسيائين برن ڪي.

۱۳

ولاڙڻو وڻين چڙهي، ڏٺو پتوري لانگ
سَسُئي مور بچن جئن تاريءَ تاريءَ چانگ
ڪانڌي ٿينديس ڪانگ، هوءَ جي روڏ رجن جا.

۱۴

ولاڙڻو وڻين چڙهي، ڪين جو ڏنائين
موت ۾ ماريائين، پاڻ ٽنهن جيءَ پٺ ۾.

۱۵

ولاڙڻو وڻين چڙهي، پَسو سگهه سنڊياس
آڏيءَ وڃڻو آڱري، نڪو پيءُ نه ماس
سوئي سو سيٿاس، پري پڙاڏا ڪري.

۱۶

ولاڙڻو وڻين چڙهي، ڏاڍو ڏوري ڏور
سُپيريان جي سور، پري پڙاڏا ڪري.

۱۷

رُجن ۾ رڙ ٿي، ڪر ڪوئل جي ڪوڪ
ولولو ۽ ووڪ، اِيءَ تان آه عشق جي.

۱۸

رُجن ۾ رڙ ٿي، ڪر چتونءَ جي چانگار
اِي عشق جي اڀڪار، نعره آهي نيه جو.

۱۹

رُجن ۾ رڙ ٿي، جهڙي ڪري نه جو
ايئن نه عورت هوءَ، اِيءَ تان آه عشق جي.

۲۰

رُجن ۾ رڙ ٿي، ڪر ڪڙڪي ڪونج
نعره منجهه نڪونج، اِيءَ تان آه عشق جي.

۲۱

رُجن ۾ رڙ ٿي، ڪر سارنگيءَ جو ساڙ
اِيءَ عشق جو آواز، ماڙهو رگن منڌ تي.

۱۱. ولاڙڻو وڻين چڙهي = پيري لاءِ اوهڙون ڏيئي وري وڻن تي چڙهي آڏو ڏسي. راتو پَسو روءِ = آڏو جبل جي ريتي واري واءِ وارو رتو ڏسي روئي (جو اڳتي ڪجهه به نظر نه پيو اچي). (مٿيان ڪشالا پئي ڪري چاڪاڻ جو پانڻي ٿي ته: (الف) پنڌ ۾ دير ٿيڻ سببان وچان جيڪا وڌيڪ وڻي پئي ٿي سا ڪنهن ريت جلدائي ڪري پوري ڪريان (ب) پنهون ۽ منهنجي پيار واري ناتو وچان جيڪو وچ ٿو پوي (فرق ٿو پوي) سو ڪنهن ريت پنهنجي ڪشالي سان مٽايان، اها ميار ڪنهن پر لاهيان. ۱۲. اونچن مٿي = وڏن ڊگهن وڻن تي. باسيائين برن ڪي = برن بيابانن ڪي باسيائين ته جئن اهي کيس پنهونءَ تائين پهچائين. ۱۳. پتورو، پتولو = مٿي جو ريشمي ڪپڙو (پتولا پنهواريون مور نه مٿي ڪن). مور جي سهڻن بچن وانگر جيڪي تاري تاري ۽ چانگ چانگ تي ويٺل هوندا آهن، سَسُئي به وڻن تي چڙهندي ائين پئي سونهي. روڏ = رڻ جا وڏا ڪارا ڪانگ. ۱۴. ڪين جو ڏنائين = ڪنهن اهڙي منزل تي پهتي ۽ اهڙو جلوه ڏنائين. جو موت ڪي به ماريائين ۽ پاڻ به ان جي پٺ ۾ مٿي. ۱۵. آڱري = آڙي، ٿاڙي، ڪشالا ڪري (آڱر = ٿاڻو). ماس = سنڊيس ماه. سيٿاس = ساڻس (گڏ). پري پڙاڏا ڪري = ان (محبوب) جا پڙاڏا ۽ غوغاءِ پري پري تائين پيا پون (ٻڌجن). ۱۷. رُج بيابان ۾ سَسُئي جي دانهن ائين جو چڻ ڪوئل جي ڪوڪ آهي. ولولو = جوش = جذبو. ووڪ = جوش ۽ جذبي مان تڪ ۽ تيزي واري دانهن. سَسُئي جو اهو ولولو ۽ ووڪ حقيقت ۾ عشق جي آه آهي. ۱۸. ڪر = چڻ ته. اڀڪار = گرمي، واري دانهن، سَسُئي جي رجن ۾ رڙ عشق جي گرمجوشي واري دانهن آهي بلڪ نيه جو نعره آهي. ۱۹. رجن ۾ = زال ماڻهو، جي دانهن وانگر دانهن ٿي، پر ڪا عورت اهڙي دانهن ڪري نٿي سگهي: هيءَ حقيقت ۾ عشق جي آه آهي. ۲۰. ڪڙڪي ڪونج = چڻ ڪونج ٿي ڪرڪي. نڪونج = گهاٽي وڻرا.

وائي-۱

نن مَن منجه توار، هو يار!

سدا آهي سڱ جي

سدا آهي سور جي

چري چڙڪي ڇت ۾، چئن سا گهنڊيءَ لار

پڻي ڏوريان ڏونگرين، مونڪيئون اوسار

لڳي اڄ اکين کي، سگهو موٽ ستار

پسان ڪيئن پريٿو، ڪاڏي پرت پچار

بندياڻي بنپور ۾ آهيان آنهان ڌار

مونڪي چڙ مَ چپرين، آرياڻي آڌار

ڏيان خيز خزان ۾، بي تو منجه بهار

مُضرًا مونڪي ٿئا، حڪيمن هزار

دوا آهين دل جي وارو واقف ڪار

آڻي ڏي عليل کي معجونون موچار

آهي عبداللطيف کي تنهنجي پيه پچار

وائي-۲

هيءَ گهايل هڏ جهوري

ڪيچي مون نه سڱيئا

عشق آريءَ ڄام جي، هيءَ جهونڙي هڏ جهوري

رهي جا رجن ۾، سا چپر چڙو مَ چوري

اڏيون آرياڻيءَ لئي، ڏونگر ٿينديس ڏوري

وائي-۱. گهنڊيءَ لار = چڙيءَ جي لوهي لار جيڪا چڙي ۾ لڏي ٿي، لڳي ٿي، ۽ وڃي ٿي. اوسار = اڳتي منزل ڏي وڌاءُ، اڳتي ڪر. آنهان = اوهان کان. خيز = ٽپا، اڇلون. خزان = سَرءَ جي مند. مضرتا = نقصان ڪار، ايذاءَ ڏيندڙ. وارو = مددگار. عليل = بيمار. معجونون = طاقت واريون خاص شيون. پيه = اي پرين. وائي-۲. هڏ جهوري = پل ته قربان ٿي. (مصراعون) جهونڙي = عمر ۾ نه، پر درد ۽ فراق ۾ جهوني ڪيل. جهوري = زخمي ڪئي.

سُر ديسي

ڏيرن ۽ ڏاڳهن جو بنيور ۾ اچڻ، پنهنجن کي پاڻ سان نيڻ ۽ سسئي جو ڏڪڻ ڏولون ۾ پوڻ هن داستان جا مرڪزي موضوع آهن. سسئي تي سرتين جو حرف ته جڏهن ڏاڳا اڳڻ تي ڏنا هئي تڏهن انهن جا گودا ٻڌين ها ۽ نير وجهي ڪرف هڻي قابو ڪرين ها. سسئي جو جواب ته:

ڄاڻان جي جتن، پوءِ پٽاندر هيترو
آءُ ڪيئن ملا تن، سرتيون سور پرائيان!

وڌيڪ اعليٰ فڪر جا نازڪ ٺڪتا اهي جو باوجود ڏڪڻ ڏاڳڙن جي، سسئي سوليون وايون ٿي واري ته: ”جتا شال چيو، چيو ٿا جاڙون ڪريو“، ”ڇا جي ڏنگا ڏير، منهنجو ڏينه ڏنگو م ٿئي“، ”توڏن جون تڙپڙ ۾ تريون ترڪن تان م“، ”گسڙ ٿئي م گس، پٽي پوءِ م پرين تي“، وڌ ۾ وڌ ايترو ڏوراپو ته ”پنهنون پاڪ پُرس، هوٽ نه ڪجن هيڏيون!“. پر سسئي جو پنهنجو پڪو ٻهه ته ”چنڻ تان نه پئو، هيءُ سڱ نه چنڻ جهڙو“!

داستان پهريون

۱

مُنيس جهل مهار، ڪُنيس ڪاه م ڪر هو
مون نماڻي جي نجهري، پيرو ڪڇ پتار
ساجن تو هان ڌار، ڏنر ڏينه ڦيما جو.

۲

ڏاڳهن، ڏيرن، ڏونگرن، تنهن ڏنر ڏڪ
سي سڀ پائير سڪ، هيڪانڊ ڪارڻ هوٽ جي.

۳

وٽا ورائي جيڏيون مون ڏڪي ڪي ڏڪ
ويئي ساريان سڪ، هيڪانڊي هٿام جي.

۴

ڏاڳهن، ڏيرن، ڏونگرن، ڏڪن آءُ ڏڏي
پُڇان پير پنهون جو وجهان وڪ وڏي
لڪي آءُ لڏي، ناء پئن ڪير پند ڪري.

۵

ڏاڳا ڪير ڏرو، آهنجو آرياڻي اڳي ٿيو
موڙي مڃر تاريون چانگا ٿا چرو
آن تان حرف هرو، موراين معاف ٿيو.

۶

اڳڻ مٿي اوڀرا، جڏهن ڏاڳا ڏنڻ ڏينهن
وٽي سرڪ سسئي، ويهه وهائي سينن
چوٽي سين چانگن ڪي، جڙ جنجيرن جيئن
ته هوٽ تنهنجو هيئن، پنهون نه نيائون پاڻ سين.

۷

اڳڻ مٿي اوڀرا، جڏ ڏاڳا ڏينه ڏنا
ڪنجيون جي ڪرفن جيون ڪنه جنه لڙ لڪاء
وٽي پاند پنهون جو، ويهي رات وهاء
ته صبحاڻي سنڌيا، ٿئي ساروڻي سسئي!

۱-۵: ۱. مَنِيس = آءُ مٺي! ڪُنيس = آءُ ڪٺي! ڪر هو = اٺ. ۲. هيڪانڊ = گڏجاڻي، وصال. ۳. وٽا ورائي = چوڌاري ڦري آيا، ڏڪ ويڙهي وٽا. هيڪانڊي = هيڪانڊ ويل، پنهنجن سان گڏ هڻڻ واري وقت. ۴. ڏڏي = زخمي ڪئي، ڏڪڻ سان مونکي ڏڏيو. لڪي آءُ لڏي = لوح قلم جي لڪي مونکي جهليو. ۵. ڏرو = ڊڄو. اڳي ٿيو = اڳتي آهي جيڪو اوهان جي سنڀال لهندو، اوهان جو آڳهه آهي. مڃر تاريون = مڃر واريون تاريون جن تي ڪچڙو پور ۽ سنهڙا گلڙا (مڃر) آهن. حرف هرو = ميار وارو اکر، عتاب. ۶. اوڀرا = اجنبي. وٽي سرڪ = ۱. پنهنجن واري اٺ جي مهار جهلي قابو ڪري. [سرڪ (ج) سرڪون = گهوڙي جي گچي، جي مهار، گچي، ۾ ٻڌل ۽ باقي رسو پرڻي ۾ ٻڌل. رائج ٻوليءَ ۾ گهوڙي جي سرڪ چئبو ۽ اٺ جي مهار، پر اصطلاح طور هت سرڪ معنيٰ اٺ جي مهار. ۷. ڏينه ڏنا = ڏينه جو ٿي ڏنا. اصل عربي لغات ۾ ’قفل‘ جنهن مان جمع ’قفلن‘ (جنهن کاتين لکيو آهي) صحيح آهي. لڙ = حيلي سان، سمجه سان. ساروڻي = سنڀار، سجاڳي.

۸

اڳڻ مٿي اوڀرا، جڏهن ڏٺو اٺ
ڏانيءَ نه ڏاڳهن کي، اوڳي ساڻ اڳڻ
ته هوند نه ٿنهنجي هٿ، سور پرايا سسئي.

۹

اڳڻ مٿي اوڀرا ڏٺي جڏ توڏا
ونگيئي نه وارن سين، ٿن گورن جا گوڏا
ته لکن جا لوڏا، هوند نه سٺي سسئي.

۱۰

ڏاڳهنئون ڏيرن، جي آندا پڙڏ پنيور ۾
هٽي چيلهه چرا ڪئا، وه پئي وهڙن
گريءَ کڙڪو ان جو، هوند سٽي سٽو سين
ڏانڊن سات سيد چئي پياديون پهچن
جن جو پير نه لڳي پٽين، ٿن آير ساڻ اٺن
گنگن ۽ جنگن، منڏ اسونهين ميڙئين.

۱۱

اڳي اٺ رڙن، مون پيري ماڻ ٿي
پلائيندي پاڻ ۾، ڪچو ڪين ڪئن
ڪاجا مام مٺن، هن پڻ هٽي هن سين.

۱۲

جا جي ڏنگا ڏير، منهنجو ڏينه ڏنگو م ٿي
اٺن اونيئرن جي، چا وهڻو وير
هيءَ گميئي ڪير، جا امر کي آڏي ڦري.

۱۳

جتن جا جيڏيون، هٿم سڪ سرٿيون
پاند نه چڏيان پرينءَ جو، جي هوٿ گري هيڏيون
مون گميئي ڪيڏيون، اميدون اصيل سين!

۱۴

جتا شال جئو، جئو ٿا جاڙون گريو
پانيٽ جو بروج ري بيلي ناه پئو
جئن تان نه پئو، هيءَ سگ نه چئن جهڙو.

۱۵

جئن ڪج جئن جو، آيا ڪين ايندا
وٺي پنهنون پانهنجو وٺان تو ويندا
ڏم نه ڏميندا، سڌاريندا ساڻيهه ڏي.

۱۶

جت هڏهين هٿ، مون هٿ هينري حل ٿئا
چنگل جني چوڦرا، راحت ٿن جي رت
گنگن جي گيت، چيڙي وڌيس چپرڻ.

۸. ڏانيءَ نه = ڏانوَ نه ڏٺي. اوڳي = موڳي. هٿ = ڏيل، جند. ۹. ونگيئي نه = (رسن سان تن جا گوڏا) وڪوڙي ٻڌو نه، انهن کي ونگ نه وڌي. ۱۰. ڏاڳهنئون = ڏاڳهن جي بدران، اٺن جي بدلي. پڙڏ = ڏاند. چيلهه، چيل = گرن سان ڪوٺائي ڪري، زورائتا گر هٽي زمين ۾ ڊگهي چري ڪن. چرا ڪئا = ڪڍا ڪيا. وه پئي = زور ۾ اچي، زور واري مستي ۾ اچي. وهڙن = جوان ڊڳن. گريءَ کڙڪو = ڏانڊن جي گري هٽڻ (گرن کي زورائتو زمين ۾ هٽڻ) جو وڏي سٽڪي وارو آواز. گنگن = اٺن. جنگن = زوراور سوارن. منڏ اسونهين ميڙئين = يا الله، هيءَ ويچاري زال جيڪا رستي جي سونهين ناهي، واقف ناهي سا شال سات سان ملائين. ۱۱. مام = راز جي ڳالهه، رازداري. مٺن = هنن مٺن اٺن. هن پڻ هٽي هن سين = هنن اٺن جي پڻ هنن (ڏيرن جتن) سان هئي. ۱۲. چاجي ڏنگا ڏير = ڏير ڪهڙو ڏنگا آهن (= ڏنگا ناهن). منهنجو ڏينه = منهنجو بخت. چا وهڻو وير = وير ڪهڙو انهن جي وهڻو آهي (= وهڻو ناهي)، وير ڪو انهن جي وس آهي! امر کي = لکي کي. ۱۳. هيڏيون = هيڏيون زوراوريون، تڪليفون. ڪيڏيون = ڪيڏيون وڏيون ۽ گهڻيون (اميدون). اصيل = اصل نسل ۾ اشراف. ۱۴. شال جئو = شال پيا جيئو (= سدائين سلامت هجو). جئو ٿا جاڙون ڪريو = شال جئو، ۽ پيا ڏاڍيون (جاڙون) ڪريو. ۱۵. جتن ڪج = ڌيان رکج، حيلو ڪج، بندوبست ڪج. جتن جو = جتن بلوچن جو. ڏم نه ڏميندا = ڏم نه ترسندا، گهڙي دير نه ڪندا. سڌاريندا = روانا ٿيندا. ۱۶. هڏهين هٿ = آهن ٿي اتي ڪيچ واري رستي ۾. هنڙي حل ٿئا = منهنجي دل ۾ ملي هڪ ٿئا. چنگل = چانگل = چانگا = اٺ. چوڦرا = چئني قرن ۾ پريل، چئني تنگن مٿان رانن ۾ پريل ۽ مٿل. رت = رتيءَ واري روءِ، صحتمند بيهڪ بناوت. گنگن = اٺن. گيت = ڪيت.

متان ڪا ٻي لڻ لائي
آءُ سٽي هُو هليا، وٿرا ڪرهل ڪاهي
آسڻ اڳيان اُن جي، هي 'پر پر' ڪئو پاڏائي
دونهين منهنجي دل تي، وٿرا دوست ڏکائي
آسروندي آهيان، ايندم واڳ ورائي
چتر ڏيئي چت ڪي، وٿرا هوٽ چپائي
جيڪا هين من ۾، وٿرا پنهنجي پڄائي.

داستان ٻيو

ديسي سين گجن، پرديسي ڪهڙا پرين
لڏو لاڏا ڪئو پنهنجي ديس وڃن
پڄا پرين، ڪجي بس پنيور کان.

نالي نماڻي، باجهاري بروج ري
ڪٽائين سڱ سيد چئي، جامن سين چاڻي
پاڻ ته پريٽائي، تيس حمايت هوٽ جي.

پڻ ٿا پلائين، اوڻي اڄ اباڳرا
په پارسيون پاڻ ۾، ڏير ڏيهائي ڏين
هوٽ پنهنون ٿا نين، پاروچي ٻولي ڪئو.

پڻ ٿا پلائين، اوڻي گهڻو اباڳرا
هوءَ جي هلڻ سنڌيون گاهون گالهائين
مونڪي ٿا مارين، سڄڻ سانباهي ڪئو.

۱۷

جتن وڏيس جار، ناه هيس نماڻي نڪڻي
ٿا پاڻ قرار، مون من گڏي گوندرين.

۱۸

جاڻان جي جتن، پوءِ پٽاندر هيترو
آءُ ڪئن ملا ٿن، سرتيون سور پرائيان!

۱۹

جتن جارانو، ڪيچين مون سين ڪوئ ڪئو
نالي سويس نيه جي، مٿر بارانو
تيلاهين طعنو، ڏيئي مون ڏير وٿا.

۲۰

گورا وڃن گام، ڏيرن سندا ڏيهه تي
توڏن جيون تڙ پيڙ ۾، تريون ترڪن تان م
اونيٽن آرام، لنگهي پڻ پري ٿا.

۲۱

گسڙ ٿئي م گس، پٽي پوءِ م پرين تي
جنه سر ساجن سڀرين، تنه اٺ م لڳي اس
پنهنون پاڪ پُرس، هوٽ نه گجن هيڏيون!

۲۲

لڏيندي لباس، جتن جيڏوئي گيو
اچي آريءَ جام جو وٽ وٽ منجهان واس
مرو ڪينر ماس، هڏ هلندا هوٽ ڏي.

وائي

ڏاڳهن ڏيرن ساڻ، ڪرهن ڪيچين ساڻ

۱۷. جتن وڏيس جار = جتن مونڪي جار ۾ وڌو. جار = جنجار (جنجال) وڏو ڪشالو. نڪڻي = اڪيلي قرار = يڪجا، سڪيا سولا. ۱۸. پوءِ پٽاندر هيترو = ته پوءِ (بعد ۾) پاچاندو هي ٿيندو، آخر نتيجو ههڙو ٿيندو. ۱۹. جارانو = يارانو. بارانو = بار، ميار. ۲۰. گورا = جوان ڪنوت. وڃن گام = وڏي وڪ پيا وڃن. تڙ پيڙ = تڪ تيزي ۾. ۲۱. لفظ "گسڙ" جدا جدا پاڳن ۾ جدا جدا اچارن سان ڳالهائجي ٿو. "گسڙ" يا "ڏسڙ" معنيٰ گهڻي سنهي نرم مٽي جنهن ۾ پير اندر هليو وڃي ۽ جيڪا اڏامي رهي ڪري. پٽي = سنهڙي ڏڙ (مٽي). پُرس = مرد، مڙس. پاڪ پُرس = اعليٰ درجي وارو صاف سڄڻ. ۲۲. لڏيندي = پنيور مان هلندي، سسئي کي ڇڏيندي. لباس = بيڪ. ۲۰-۵: ۱. سين = ويجهو عزيز، پيارا ماڻ (جن هڪ ٻئي کي سڱ ڏنا هجن سي پاڻ ۾ سين ٿيا). ۲. باجهاري = باجهه گهوري. جامن سين = سردارن سين. پريٽائي = ڏوبياڻي. ۳. اباڳرا = هلڻ جي ٻه ويچار ۾، هلڻ هار. په پارسيون = پارسي يا بلوچڪي زبان ۾ راز واريون ڳالهيون پيا ڪن. ۴. گاهون ڳالهائين = ڳاهن ۾ ٿا ڳالهائين، راز وارن ڏکيل لفظن ۾ ٿا ڳالهائين.

فِي الْبَحْرِ بِلا سَفِينَةٍ اهْزِي اَوَائِي
تَنه رءِ ثَوَائِي، كَوَزِين تَيْنِ كِيَتَرِيُون

۸

پنيءَ تا پرين، سائين سَنَدَر هَن هَن ۾
ليُون جو لَطِيفُ چئي، مونڪي منجهه تہ ڏين
هوڻ پنهون تا نين، اُڻ سُونهينءَ جو آجڪو.

۹

جاڳائي جئن، جي گورا گس هلايا!
پهتي رءِ پهاڙ ۾، شال اُڻ مَر اگهجن
سُونهان جي سردار جا، سي توڙ مَر ترجن
لُطَف ساڻ لَطِيفُ چئي، لنگهڻو بَرُ بوئن
تَن ڪهڙو عُمُ گنگن، هوڻ حماتي جَن جو.

۱۰

ڪيڙي ڪيچاين، گورا گس هلايا
لڙو چڙهڻو چوئين، ڪڙو ڪوہ ڪڙن
لتاڙي لَطِيفُ چئي لنگهڻو بَرُ بوئن
تَن ڪهڙي چُڪَ چانگن، هوڻ حماتي جَن جو.

۱۱

اُچ پءِ وسائي اوئين، مٿي مارڳ ماڪَ
پنهون نيائون پاڻ سين، تارئون پيچي طاقَ

۵

مڙي مُنڌ ڏي آئُون ساهيڙيون سَهجا
”السَّقَرُ قِطْعَةُ مِنَ النَّارِ“ هاري موڻ هتا
سَگ ”صَراطُ الْمُسْتَقِيمِ“ اُپين ڪين اڳئا
ڪيچي نينءَ ڪئا، جئن تنهنجو نيءُ نِقاَقَ سين.

۶

جڏهن ”كُنْ فَيَكُونُ“ تڏ نئو آريائي ارواحُ
انگُ اڳهين لڪڻو منهنجو ميثاقه
”مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَ وَجَدَ“ اُتو علي شاه
اڃان اِن حَديثُ جو آسرو مون آه
پنهونءَ جي پزار تان منهنجو موڻ مُباحُ
سرتيون دُعا ڪجاه، مان ميڙائو مون ٿئي.

۷

سَيِّا سَيَّاهِي، آهي آريءَ چامَ ري
جڏهن پَسبي ڪانه ڪا، رءِ لالُ لالائي
دِل تان دُور ڪري ساجن صفائي
”لَا شَيْخَ لَهُ فَشَيْخُهُ الشَّيْطَانُ“ اُن رءِ اونداهي
هوءَ جا هلي هيڪلي سا گيرب گمائي
”مَنْ يَمْشِي فِي الطَّرِيقِ بِلا شَيْخٍ كَمَنْ يَمْشِي

۵ سَهجا= سهج مان، تڪڙ تيزي واري خير خواهي سان. السفر قطعة الخ= سفر باه جو ٽڪرو آهي. هاري= اي هاري، اي هيڻي، هتان ئي موٽي وڃ. سَگ صراط المستقيم- الخ= تنهنجو سَگ ”سڌي واٽ“ وارو آهي پر تون ان تي نه بينينءَ. ڪئا= ڪيئن. ۶. كُنْ فَيَكُونُ= خالق جو تخليقي امر (ٿي ته ٿي پوي ٿو يا ٿي پوندو). جڏهن ’كُنْ فَيَكُونُ‘= جڏهن خلقت جي پيدائش ٿي تڏهن آريائي منهنجي روح کي پنهنجو ڪيو. انگ= آريائي سان منهنجو رشتو. ميثاقه= روز ميثاق کان وٺي (تڏهن کان جڏهن روحن پنهنجي رب سان ”قالوا بلي“ وارو وعدو ڪيو) مَنْ طَلَبَ الخ= جڏهن ڪو ڪنهن شيءِ جي طلب رکي ٿو ۽ ان لاءِ ڪوشش ڪري ٿو ته ان کي ڳولي لهي ٿو. علي شاه= حضرت علي سائين رض. ان حديث جو= ان قول جو، ان ڳالهه جو. پزار= جتي، (اصطلاح طور) پير، پيرو (جنهن واٽ سان پنهنون ويو). ۷. سياهي= اونداه. ساجن صفائي= ساجن جي صفائي، محبوب جي حسن جي تجلي. من لاشيخ له= جنهن جو روحاني رهبر (شيخ) ڪونهي، تنهن جو رهبر شيطان آهي. ان ري= ان حقيقت کي سمجهڻ کان سواءِ. هو جا هلي هيڪلي= جيڪا هيڪلي هلي تنهن کي غرور وڃايو. من يمشي..... اهڙي اوائِي= اها صفا اهڙي پليل آهي. جئن جو ڪا راه وٺي رواني ٿئي ٿي سا ائين آهي جئن ڪو ٻيڙي کان سواءِ سمنڊ ۾ گهڙي. تنه ري= تنه مرشد رهبر کان سواءِ. ۸. پنيءَ= پنيءَ رات، لڙيءَ رات. پرين= پاڻي ۽ سفر جي ٻئي سامان سان پرين. سَنَدَر= گڙيا، پورا، ٿانءُ وغيره. آجڪو= پرجهلو، مدار. ۹. هي جي، جت مونڪي جاڳائي اڻ ڪاهين ها (تہ به سڀ خير اٿئي ها). اگهجن، اڳجن= سهڪن، ٻوساڻجن ۽ هيڻا ٿين. مَر ترجن= انهن جا پير (هيٺان) نه زخمي ٿين. ۱۰. ڪيڙي= پنڌ سيڪاري (گورن کي). لڙو= لوڏا ڪاڻي. ڪڙن= وڌيڪ سڪن، وڌيڪ پختا ٿين. بوتن= اٺن. چُڪَ چانگن= چانگن کي چڪ، چانگن کي هڪ ۽ رنڊڪ. حماتي= حماتي، مددگار. ۱۱. اچ پءِ (پنهون کي وٺي ويندڙ) اوئين تي، ساڻ واري رستي سان ويندي، مٿن ماڪَ وٺي. تارئون پيچي طاقَ= در پيچي، ڏاڍائي ڪري.

”هِيَهَاتِ وَهِيَهَاتِ“ سَجي ٿي اوطاق
چُڪِيءَ چوري چاڪ، هاڙهي هوت هلي وٺا.

۱۲

هِي هِي ڪٿو هاءِ، ٿي پاڻ هڻي سر پاهڻين
لڏائين لطيف چئي جوءَ جتن جي جاءِ
شڪرُ بار سندا، سٿائي ساڻ مڙي.

۱۳

ويشي پُڪي ٻاف، جهولي جهڻڪ جهني ڪي
ايس ٿن اٿن سين، جن پير دڏا دڙ داف
لنگهڻا لڪ لطيف چئي، توڏا ٽڙنگ تاف
ڪير لنگهيندي ڪاف، اِيءُ بَر برهمڻ باسيو.

۱۴

گئونزا هلن نه گس ڀر، دوڪ دهلئا جت
چوسال ٿي نه چلڻا، ٿي تنگ بهاري تَت
سوڌي اُت سيد چئي، پوءِ پانچارڻ پرت
ان اٿانگي پنڌ جي، ڪا نيشن پوءِ نرت
سسئي وڏي ست، جا ايهي پَر پنڌ ڪري.

۱۵

بُر وڏو، بار گهڻو، ويجهو نه وڻڪار
لوچڻ جي لطيف چئي، آ مٽي منڌ ميار
وڻندڻ ته وڙ ڪندا، نه ته اڳين جي اختيار
ڪاڏي ٿو ڪوهيار، ڪاڏي ٿي هٿ ڪٽي.

وائي

جيس جيس وو جيڏيون، منهنجو لالڻ آيو پيهي
لالڻ آيو پيهي، وٺڙا سور سڀيئي
گالهيون ڪنڊيس گجهيون، منهنه مقابل ويهي
گوريءَ بار پري، ڏونگر آير ڏيهي

داستان ٿريو

۱

الله اچن او، جن آئي من سرهو ٿئي
پسان مان پَر ڪنهن جتن سنڌي جوءَ
لنگهي لڪ لطيف چئي، سڻيان هوتن هو
گولي ٿيان گلبوءَ، جي سڃاڻي ساڻ ڏئي.

”هيهات و هيهات“ ڪيترو نه پري! (يعني ڪيترو نه پري هليا ويا! (عربيءَ ۾ اها چوڻي ائين آهي. ۽ شاه صاحب
سهڻي نموني ۾ آندي آهي. پر ڪن پڙهيلن پانيو ته قرآن شريف جي آيت آهي سو سڄي آيت (هيهات هيهات لَمَّا
تُوَعِدُونَ“ سورة المومنون، آيت نمبر ۳۶) ڪري لکيائون، حالانڪ ان آيت جي مفهوم سان ”هيهات و هيهات“ جو ڪو
واسطو ڪونهي. اصل ۾ اها آيت ان حوالي سان آيل آهي جو ڪنهن قوم ڏانهن الله جي طرفان نبي آيو ۽ کين
سمجهايائين ته پنهنجا عمل نيڪ ڪريو جو اوهان کي مرڻ بعد وري جيئرو ڪيو ويندو ۽ حشر جي ڏينهن اوهان کي
پنهنجي ڪٿي جو جواب ڏيڻو پوندو! قوم جي سربراهن نبي کي نه مڃيو ۽ ماڻهن کي برغلايو ته هي (نبي) جيڪي
چوي ٿو سو سچ ناهي ۽ جنهن جزا سزا واري حشر جي ڏينهن جي اچڻ جو اوهان سان وعدو ٿو ڪري ۽ پڪ ٿو ڏئي
سو ته تمام گهڻو پري آهي. ۱۲. جوءَ جتن جي جاءِ= جتن جي جوءَ واري جاءِ، اها جوءَ جتان جت ساڻ سان لنگهيا.
شڪر بار سندا= اي ڏئي تنهنجا شڪرانا بجا. سٿائي ساڻ مڙي= سولي جاءِ تي، سولي ٿي ساڻ سان ملي. ۱۳. پُڪڙ=
هٿن جي پُڪڙ سان پاڻي پيڻ، پُڪ پري منهن تي هڻڻ (هت معنيٰ: جهولي جي سخت گرم هوا آڏو منهن تي پئي سهي
(چڻ گرم هوا پئي پيئي). جهولي جهڻڪ= جهولي جي جهڻڪ (سوست). جهني ڪي= بي حال ڪئي. دڏا= ڏوڏا، گرا
(چوندا ”ڏوڏو مڙس ڏگ“). دڙ، دڙ= (ڏڙو جمع دڙا= اٿن جا پيرا (هينين پاسي وارا، پيرن جا نشان وڏا ٿلها دڙهن وارا.
پير. داف= دافوڙا، دافوڙا. ٽڙنگ تاف= وڏا اڙنگ ۽ ارڏا، ڏاڍا زوراور. ۱۴. گورا، گونرا= ننڍا ڪنواٽ. دوڪ= ٻن
سالن جا وڏا ڪنواٽ جن ۾ ڏند ڪڍيا هجن. چوسال= چئن سالن وارا اٺ. تنگ بهاري= مٿي چڙهي لڪ جانچي.
پانچارڻا= پنجن سالن جا پورا جوان اٺ. نيش= ٽون سالن جا وڏا اٺ. نرت= سماء، ساڃاه، خبر. ايهي، پر= اهڙي، ريت
۱۵. بر وڏو= ٻر بيابان جو پنڌ وڏو. لوچڻ= وڏي ڪوشش ڪرڻ. وڙ ڪندا= پاڻ مرادو احسان ڪندا. وائي، جيس جيس=
آءُ جي پيس! مون ۾ چڻ نئون ساهه پئجي ويو. منهنه مقابل= آمهون سامهون. ڏونگر آير ڏيهي= منهنجو پنهنون جيڪو
ڏونگر آهي (ڏونگر جيڏو وڏو ۽ اٿاهون آهي) سو مون وٽ آيو. شڪستي= پڳل ٿيل، چور چور ٿيل. راض= راضي،
مهر، باجهه. ريهي= پڳل کي ڳنڍيو. د-۳: ۱. هوتن هو= هوتن جي اٿن کي هڪڙن واري هو هو.

۲

ڪيڇان اوري ڪٿين وَڻ نه ويساهين
گمڻي ڪيڇين لئي پُرج پراهين
تاڻج تيداهين، وارڇ ڪا م وَڻ جي.

۳

جهوڙا جن جهلن ۾، هيرا لڪ هزار
لڳا واڻ وَڻن جا پنهونءَ ڪي پالار
آن ڪي ويندا گڏا اهڙيءَ سٺ سوار
لنگهي ڪالهه قطار، تون اوني اڄ نهارئين!

۴

ڪيڇي ڪالهه گهي وٺا، اڏيون آڏيءَ رات
جاڳان تان جيڪين ٿيو وهائيءَ پريات
قوڙائو فقير ڪي، ڏنو جتن ذات
رَفِيعُ الدَرَجَاتِ، پَرَمَلُ پنهون مِڙئين.

۵

مون ڀانيو مِزمان، هميشه هوندا پرين
گهي گمڻي هليا، گهل ڪيائون ڪانه
ڏيئي وٺا ڏاه ڪي، سورن جا سامان
جورو رات جوان، جيڏو جت گري وٺا!

۶

ڀائير جي سرواڻ، چلائيندم چَپرين
ڪانيم هوند پلاڻ، اٺ گڏايم اُن جا.

۷

ڪاڏي منهُ مڪران جو، ڪاڏي ڪيڇ ٿيو
ههڙو ساڻ پنيور تان گڏهين ڪونه پيو
ڪوهيارو ڪام هڻي چوري جت وٺو
جني جت نٿو، تن اُنن گهوري آهيان.

۸

ڪاڏي منهُ مڪران جو، ڪاڏي پريون پار
ليڙن جو لطيف چئي، سونهون ٿيو سردار
جو مڙني جو مهندار، سو موليٰ مونڪي مِڙئين.

۹

وَر ۾ ڪونهي وَر، ڏيرن وَر وڏو گيو
نهارينديس نڪڻي بوئن ڪارڻ بر
آڏو نگر تر، متان روه رتيون ٿين.

۱۰

وَر وراڪا وڃ ۾ لڪين آڏا لڪ
هوءَ جي آڏا حق، سي ڪندا ڪوه گنيءَ ڪي.

۱۱

برهه مٿاڻس بر، ناته سڪي ڪير سڏون گري
گهڻو ڏورايين ڏک سين ڏيرن لئي ڏونگر
وري آيس وَر، سقر مٽيءَ جا صاب پٽا.

۱۲

اُجهي ۽ منجهي، اٿئي پهر آت ۾

۲. ويساهين = ساه ڪڻڻ جي جاءِ. پورج = پري پنڌ ڪڇ، ڪاهج. تاڻج = سڪ سوز ۾ چڪجي هلج. ۳. جهوڙا = ٿئونرن جا موڙا. پالار = پاند، لامُن جون لڙڪيل پوڇڙيون. ۴. قوڙائو = وچوڙو. رفيع الدرجات = وڏي درجي وارو. پرمَل = صاف پاڪ. ۵. ڏاه = ٻانهي. جورو = زور، زبردستي، جور ۽ جفا. ۶. (نسئي ٿي چوي ته) جي مونڪي اهو معلوم ٿئي ها ته قافلي وارا سربراه ڏير مونڪي رڻ ۾ رلائيندا ته آءُ هوند انهن جا پلاڻ ساڙيان ها ۽ انهن جا اٺ مارايان ها. ۷. پنيور تان ڪڏهن ڪونه پيو = پنيور تي ڪڏهن ڪونه اچي لٿو. ڪام هڻي = لڪڻ هڻي (مونڪي محبت جي چمڪ هڻي، پنهنجي اٺ ڪي لڪڻ هڻي تڪڙو اٿاري هليو ويو). چوري جت وٺو = من مستان ڪري ويو. گهوري = ڳولائو. ۹. وَر = پتار (پنهون). ڪونهي ور = ڏنگائي ڪانهي. ڏيرن وَر وڏو ڪيو = ڏيرن وڏي ڏنگائي ڪئي. نڪڻي = اڪيلي. تر = پاسي تي. رتيون ٿين = ذرا ذرا ٿين. ۱۰. هوءَ جي آڏا حق = اهي حق جيڪي آڏو آهن پر پيڇا آهن (مثلاً، لڇ چڏي اڪيلي سر نه هلڻ، غير محرم سان ڳالهائڻ). سي ڪندا ڪوه ڪنيءَ ڪي = سي حق مون ڪي چا ڪندا، مون تي ڪيئن لڳندا جو آءُ اڳ مٿل (ڪني) آهيان. ۱۱. مٿڻ = ڪنهن منزل يا ماڳ تي پهچڻ جو قصد ڪري اوداهين هلڻ. برهه مٿاڻس بر = برهه هن ڪي بر ڏانهن هلايو. صاب پٽا = پوري مقصد تي پهتا، سجايا ٿيا. ۱۲. اُجهي = واڻ وڃائي پٽڪي. آت = ڪوات.

جنه گس پاروچا وٿا سو سرتيون تان نه سُجھي
لڪن منجهه لُجھي، لالڻ لاءِ لطيفُ چئي.

۱۳

پئي اچن پور، ويني پاڻان وٿرا
گهڻين پتين گهائيو گهٽ پريان جي گهور
سندا سسئيءَ سور، جبل پسي جاڳئا.

۱۴

پيئي ڪٿي پسا، ڏکي ڏي وٽ جيئن
اڄ ڪ سنجهه صُباح، چنڊا ڪي ته منڊ مٺي.

وائي

هوٽ نه پائيمر هيئن، ڇڏي تون ڪو چپر ويندين
لڪون لڳن ڪوسيون، ڏاڍا ٿين ڏينهن
عشق آريءَ ڄام جي ڪيس نماڻي نينهن
جهونگاريندي جهنگن ۾ پوڻان راتو ڏينهن
آن جا ڇڏي چپرین، سا ڪيچ رسندي ڪيئن
ولهيءَ هٽ وسائيا سندا محبت مينهن.

داستان چوٿون

۱

سنجهي مون نه سنڀاليو ته اوڻي گندا ايئن
گهي گميئي ڪيئن، ڇڏي رات جئن ڪي.

۲

اڳ اهيئي، جت نه پسان جوءِ ۾
اوطاقون اٿن ري سڄيون سڀئي

اڳڙيون روئي، ماڳ ٺهاري موٽيون.

۳

نه ڪو ڪيچ پنيور، نه ڪو مائٽ منڊ جو
هور مڙوئي هن ڪي، هوئن ڪونهي هور
زاريءَ ڌاران زور، هلي ڪونه حبيب سين.

۴

چوري ٻڌوري، نه ڪو مائٽ منڊ جو
سوين هلن ساڻ ۾ گمي ۽ ڪوري
آءُ پڻ آهيان ان ۾ لنگهي ۽ لوري
لنگهائين لطيف چئي ٿرڻ جي ٿوري
آهيان اجوري، تنهنجي جورين جبل لنگهيان.

۵

ڇڏيءَ وٽ جالي، مان الله ڪارڻ لڪ سين
آهيان آريءَ ڄام جي هٿ هٿ حوالي
عيب مون ۾ اڳرا، نرمل نڪالي
پريتاڻي پالي، ڪامل نيندو ڪيچ ڏي.

۶

بانڀڻ پيئي آهيان، پريئن پاليس
حسن هوت پنهنون جي ماري موت وڌياس
جانڪيتان چيندياس، پونديس ور وصال جي.

۷

پر وس ٿي پرياڻ، پرين وس نه پانهنجي
جيڏيون جي مان وس هئا ته ڏاڳهن وڌم ڏاڻ
هئي منهنجي ڄاڻ، ڪيچين مان سان ڪين ڪڍو.

لجھي = لڄي، تڙقي. ۱۳. پئي = سٽي. پور = گهڻين جا پور، اوتار. گهٽ = تڙي، ساهه، دم. گهور = اکين جي پري نظر تيز
تڪي نظر. ۱۴. ڏي وٽ جيئن = ڏي جي باقي ٿورڙي بچيل وٽ وانگر جيڪا آخري طور پئي ٽڪي وائي. لڪون =
لڪون. پوڻان = هلان. ولهي = چوري، اڪيلي، هيڪلي. د-۴: ۳. ڪيچ پنيور (زير سان) = نه ته ڪو ڪيچ ۾، نه ته ڪو
پنيور ۾. هور = اڳو، گهٽي، ويچار. زاري = نيزاري. آزي، منڊ. ۴. هت پنيور ۾ آءُ چوري ٻڌوري آهيان؛ (هتان آءُ به
ائين هلان جئن (تنهنجي) ساڻ ۾ سوين پيا ڪمي ڪاسبي آهن؛ آءُ به انهن ۾ لنگهي لوري مثل آهيان (جو گهر)
ڪندي ٿي هلان ته ڪو مونکي ذات ڏئي (جو پنهنون آڻي ڏي). ٿوري = پيل، رولو، بدو. سسئي جي لاءِ چيل آهي ته هي
جا ٿرڻ جي ٿوري آهي (ٻرن ۾ بدو، مثل اڳڙي گندڙي آهي). اجوري = ازوري، هيٺي، تنهنجي جورين = تنهنجي
زورين، تنهنجي زورن جي آڌار تي. ۵. جالي = ٽڪي، ترسي. لڪ سين = ذري گهڙي، جيترو. نڪالي = ڪڍي. پالي =
سنڀالي، پنهنجي ڪري. ۷. پرؤس = پرائي وس. پرياڻ = منهنجو وڏو پيارو پرين. ڏاڻ = ڏاڍو. هئي منهنجي ڄاڻ = هئي
جو مون ڪين ڄاتو. ڪين ڪڍو = ڪجهه به نه ڪيو.

Marfat.com

۳

روحهن ڏني رات، هوٺ ڳوليندي هب ۾
ڪيچين جي ڪڙي ٿي، توءِ ٿني جي تات
باروچاڻي ذات، منان مٿي نه وسري.

۴

جبل ۾ جانار، سره گڏبئي سسئي
پنيءَ پوءِ پوارين، پانيٽ جي پاڪار
هوتاڻي هڪار، موليٰ مونڪي ميڙين.

۵

ٿمر نه جني سان، هوٺ حماتي ٿن جو
پوندا چيچ چپر ۾، پنهنون ايندو پاڻ
ٿيندي روح رهاڻ، لحظي منجهه لطيف چئي.

۶

مرد جنه ماڻ ڪئا سسئي لنگهڻو سو
جبل وڏو جو، ٿوڻ مڙي نيه ڪي.

۷

جبل ماري جڪ، جو آڏو عجيبن ڪي
توڻي لکن لڪ، سڀ لنگهنديس سڱ سين.

۸

آڏا آريجن ڪي جبل سجن جال

اهين مڙي هٿ ڪٿو، چپر مڙان چال
روئي گنديس رت سين لڪ مريئي لال
موهيس ڪين مال، محبت وديس مامري.

۹

چپر چمر پانيان، ڪاڻو ڪارو
پڻ وجهنديس پڻ تي صبح سوارو
وڃڻ مون وارو، ڪين وهنديس وڃ ۾.

۱۰

چپر ۽ چمر، ٿا لڳه لڳن پاڻ ۾
آڏا ڏونگر ڳڙه ڳرا، ويڏ ونگايون ور
آءُ پيادي پٽين، نماڻي نذر
سوڙهي جت سڱر، ات پاتاڙين بيبي ٿين.

۱۱

ڪير نه سين صحي، ته ڪي چلائيندا چپر
ٿلي ٽڪر چڙهئا روڏا ڪري رئي
وٽو ساڻ وهي، تو نندرائي نه لهي.

۱۲

نڪا طلب طعام جي، نڪا بڪ نه اُج
اصل اباڻي ڏيچ تي ساري ڏنير سڃ
رائو رُلڻ رُج، ڪميڻي ڦوٽ ٿو.

۳. هب ۾ = بر بيابان ۾. ڪيچين جي ڪڙي ٿي = ڪيچين جي ڪڙي ٿي (ڪيچين جيڪڏهن ڪيس ڪڙو ڪيو). توءِ = تنهن هوندي به، تڏهن به. ۴. جانار = جانور. سره = جبل جا ٿير، پهاري پڪر. پنيءَ = پوئين رات، آڏيءَ کان پوءِ. پوارين (پٽو + وارين) = خوفائين پيڻين ۾. پاڪار = خوفائتي دانهن. ۵. ٿمر = قوت، سفر ۾ کاڌي پيتي جو سامان ۽ خرچ. حماتي = حماتي، حمايت ڪندڙ، مددگار. چيچ = خوشيءَ جا ناچ، سهرا. ۶. ٿوڻ = نمدي، هيٺاهين. ۷. جبل ماري جڪ = پل جبل پيو پيخي ماري (ته هو مونڪي آڏو روڪيندو). ۸. جال = گهٽا. اهين = اوهين هٿ ڪٿو = دعا لاءِ هٿ ڪٿو، دعا ڪريو. چال = شال. موهيس ڪين مال = مونڪي مال ملڪيت ڪونه موهيو، ڪو نه هرڪايو. ۹. چپر = سڀ جبل ۽ پهاري چمر = جهڙ ۽ ڪڪر. ڪاڻو = جبل جو نالو (ٿاڻي بولاخان کان اتر). ڪارو = جبل جو نالو (نوري آباد جي پريان هيٺين وادي کان اولهه). پڻ = جبل جو نالو (ڪراچي کان اتر اولهه). وجهنديس پڻ تي = پٺتي چڙينديس، ان کان اڳتي مٿي وينديس. ۱۰. لڳه = ڪڪر. ڳڙه ڳرا = شاهي ڪوٽن قلعي مثال وڏا جبل. ويڏ = مشڪل، سخت. ونگايون ور = جبل جون ڏنگايون ۽ ور وراڪا. پٽين = پنڌ جي پٽين ۾. نذر = بنا سهارو. سڱر = واٽ. پاتاڙين = پریشان ٿيندڙن. ۱۱. ڪير نه سين صحي = مون سين (ڏيرن) ڪي صحيح طور تي نه سڃاتو. چلائيندا چپر = مونڪي جبلن ۾ روليندا. روڏا = اٺ (ڏيرن جا). وٽو وهي = وهي وٽو، لنگهي وٽو. نندرائي = نندري جو گهيرت. ۱۲. اباڻي ڏيچ تي = اباڻن جي ڏنل ڏاج تي ئي مون منهنجي لاءِ (پنهنجي قسمت ۾ لکيل) سڃي سڃي ڏني.

وائي

منهنجو هنيڙو ٿو هن ساري، جيڏيون ڙي!
 آئون جا هلندي ويندي هوت ڏي
 آئون جا گهندي ويندي ڪيچ ڏي
 هوئن هلڻ مَن ۾، ڪير گهڙي هت گهاري
 آسروندي آهيان، مانَ واحد آئين واري
 پنڌ اڙانگا پٽيون، مونکي ڪوهيارو ٿو ڪاري
 سچو سچن سپرين، مانَ پنهل پنهنجو پاري
 جيرو اندر چنڌڙي، وٺو پاروچل پاري
 سڪي جنه جو سڱ ٿو، سا معذور وٽڙا ماري
 ٻانهي پاروچل لاءِ، ٿي تاري جيئن ٿواري
 وڌا ڪم ڪريم تي، هنَ ويچاريءَ واري.

داستان چمون

آڏ تراچا آهڙا، ڏونگر ڪي ڏاڪا
 وٺي وڙ واٽ ٿا ٻر چڙهي بانڪا
 ڦٽيا ڦٽ فقير جا چڙهندي چڙهاڪا
 هن جيءَ اندر جا ڪا، سا وٺا پڄائي پانهنجي.

آڏ تراچا آهڙا، ڏونگر ڪي ڏاڪا
 ڪيم اه عجيب ڪي سڱ منجهان ساڪا
 پئي هٿيڪي هوت ڪي ڪوڪ ڪنين ڪاڪا
 منهنجو وس واکا، ٻڌڻ ڪم پروج جو.

آڏ تراچا آهڙا، ڏاڪا ڏونگر ڪي
 هوءَ جي وڙ وندڙ جا، ماريندا مونڪي
 هاڙهو هيڻيءَ ڪي، لنگهائيج لطيف چئي.

۴

آڏ تراچا آهڙا، وندڙ وراڪا وڙ
 حُب جنهين ڪي هوت جي، سا ڏوريندي ڏونگر
 پهچائين پرور، لطف ساڻ لطيف چئي.

۵

آڏ تراچا آهڙا، ونگا وڙ واٽن
 جيرا، جگر، بڪيون آريءَ لئي آئن
 ڪشي ڪنوائن، سنيوڙا سيد چئي.

۶

آڏ تراچا آهڙا، وندڙ وراڪا واک
 اجهائين اونين جي ڦوڙائي فراق
 پنهنون پرمل پاڪ، واحد لڳ وريج تون.

۷

ڪوڏر نه ڪاتي، جنه سين نگر ٽاڪيان
 جيڪو جبل لنگهيان سو هيبت جو هاڻي
 پنهنونءَ جا پاتي، سا جڙ جڙي نه لهي.

۸

ڪرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جت واٽن تي واري
 آڏا لڳ لطيف چئي، ٻر سچن باري
 جا مٺلن ماري، سا قادر ڪيچ رسائين.

۹

ڪرڙا ڏونگر، ڪه گهڻي، جت جبل گهونا گهون
 ليڙن جيون لطيف چئي، اٽ تنگ ٿوارون پون
 جن ڏٺو پير پنهنونءَ جو، سي نڪين رُون نه چون
 هوندين مٿي هون، لاڳاپا هن لوڪ جا.

۱۰

ڪرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جت مائر مٿاهين

وائي. هوتن هلڻ= هوتن جو هلڻ، هوتن ڏانهن هلڻ تاري جيئن تاري= تاري پڪي وانگر مينهن لاءِ لائون ڪري. (تاڙو پڪي آرهر ۾ ٻوليون ڪرڻ شروع ڪندو، ۽ عام روايت ته مينهن ڪي ٿو سڏي، مينهن واري موسر (جولاءِ کان آگسٽ تائين) به تواريندو. علم طرح ان جو رنگ هيڙهي جهڙو، اچي ڪنڀ سان ٿئي. راقم تاري بابت گهڻي پڇا ڪئي پر معلوم نه ٿيو ته ڪٿي ٿو رهي يا ڪٿان ٿو اچي. هڪ پيري مون ننگر پارڪر ۾، نيري رنگ ۽ موڙ سان تاڙو ڏٺو. ۶-۸. آڏ تراچا= آڏ تراچا، سنوان سدا نه پر سامهان پلسيرا، اُپا اٿلوا. آهڙا= ٺڪيل پهڻ پٿر (آهڙن، آهڙن= چڪي يا جنڊر جي پٿر کي ٺڪڻ، وچان وڍ وارا اُپا پٿر. ڏاڪا= چپن مٿان چپون. بانڪا= زوراور، بي پرواه ڦٽ پيرن جا پٽ، پير (چيلڙن جا ڪچا ڪر= ڦٽن. هن= هٿن. ۵. آئن= اينائجن، ڪلن. ڪشي ڪنوائن= ڪنوائن کي پوريءَ طرح تيار ڪري. سنيوڙا= هلڻ لاءِ سنڀريا. سنڀري نڪتا. ۹. ڪرڙا= ڏاڍا سخت وڏا ۽ ڏکيا. ڪه گهڻي= پنڌ جي مٿل وڏي. گهونا گهون= شاهي وڏا ۽ نرالا. تنگ= تنگ ۾، سوڙهي لڪ ۾. توارون پون= اٺن جون رڙيون پيون پون (جو سوڙهو ڏکيو لڪ ٿا لنگهن). هوندين مٿي هون= جڙن تي ئي آهن.

آتي عبداللطيف چئي مَرُو مهائين
آريائي آهين، مَنهن معذورين جو.

۱۱

گرڙا ڏونگر ڪه گهڻي جت روڌا رنگائي
سانگاپي سيڻن جي ٿي وندر واجهائي
رهيئس رس لطيف چئي، ٿي ڪميڻي ڪاهي
آريائي آهي، مَنهن معذورين جو.

۱۲

گرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جت رڻ ٿو راتو
تتر ٿي مَر ٿي ڏونگر ۾ ڏاڻو
جڏ ڄامر پنهنون ڄاڻو، تڏ ٿي سولو طالع ساڻ جو.

۱۳

گرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جبل جاڏا جت
لوچي منڏ لطيف چئي تاڪو پسيو ٿي
هوڻ پهچ ٿي، آءُ ته اوجھڙ نه پوان.

۱۴

گرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جت جبل جالارا
ڏنر ڏاڍين ڏونگرين لئي آريءَ الارا
ڪه ۾ ڪوهيارا، اچج ته اوڏي ٿيان.

۱۵

گرڙا ڏونگر ڪه گهڻي، جت جبل سجن جال
هاڙهي ڪي هٿ گهڻا، چپر مڙان چال

ڪيچي وٽر ڪالهه، تي ٿي ڏونگر ڏوريان.

۱۶

ڪين واري ڪين وات ڪين پهڻ ڪين پيڇرو
هلي هاڙهي سامهين لڳيس اڄ اسات
ڳوڙهن ڀري ڳاڻ، اپر آلاپون ڪري.

۱۷

ڪارا ڏنر ڪانگ، لندا لکن ۾
چانگ پهر پنهنون جي، هي وچان ٿي ويڙانگ
نڪا وسين وچ ۾، نڪا انگ نه چانگ
سپيريان جي سانگ، مادر ماري آهيان.

۱۸

هيڏي شهر بنپور ۾ جي ڪا هيئر ماءُ
بڏي سورن سندرو ساڻم هلي سا
تون پرائي ماءُ، متان چپر ۾ چوتا ٿين.

۱۹

سڪي جان ستياس، تان سڱ سمنه نه ڏئي
جاڳي ستيس جن لئي، سي آيا تان نه اٿياس
پيئر آءُ پلياس، نا ته سڱ سمنه چا لڳي!

۲۰

هوڻ نه پهچان هوڏ، آءُ پيادي پنڌ گهڻو
لکن تان لطيف چئي، ٽڪا وچن توڏ
اوڏي ڪري اوڏ، پهچائج پنهنون ڪي.

مهائين= وڏا خطرناڪ. ۱۱. جت پنڌ جي وڏي منزل (ڪه گهڻي) ات اٿن ڪي رڙيون ڪرائي (روڌا رنگائي). سانگاپي سيڻن جي= سيڻن جي سانگي. وندر واجهائي= وندر (ندي واري جو) ڪي ڳولي. رهيئس رس= سندس سارا ۽ سُرسي ٿي، قلمي رسالن ۾ اها پڙهڻي ائين آهي پر شاه جي شاعري جي معيار کان گهٽ آهي. شايد اصل صحيح پڙهڻي ”رهيئس رس رجن ۾ ٿي ڪميڻي ڪاهي“ (منهن= ڍڪ، اجهو. ۱۲. مسافري تي يا ڪنهن ڪم سان ڪيڏانهن ويندي جيڪڏهن وات جي سڄي پاسي ۽ سڄي هٿ تي تتر تواريو ته سٿائو (سپاڳو) چئبو ۽ جي ڪي طرف ٻولي ڪيائين ته اٿائو چئبو. سسئي آس ٿي ڪري ته جنهن ساڻ ۾ سندس پيارو پنهنون آهي تنهن کي جبلن جي لکن مان لنگهندي شال سوڻ سڃايو ٿي ۽ ڪي طرفان تتر نه ٻولي. ۱۳. تاڪو= تڪيندر، اچو، بڻو. ۱۴. جالارا= گهڻا ۽ وڏا. ڏنر الارا= چوٿون ڏنر، همت سان چڙهيس. ۱۵. هٿ= ڪنهن وڏي جبل جون پاسي واريون شاخون. ۱۶. هاڙهي سامهين= هاڙهي جبل کي سامهون. اپر= گهڻيون، وڏيون. آلاپون= سڏ جون توارون، ڪوڪارون. ۱۷. ڪارا ڪانگ= ڪارا وڏا ڪانگ روھ جا، روڏ. چانگ= چوان ته. ويڙانگ، وڙانگ= وڙواند= بدشڪل بيهودا. وسين= آبادي. نڪا انگ نه چانگ (معاورن)= نه ڪا پهر نه پڙلاه، نه ماڻهو نه چيڻو. سانگ= جدائي. ۱۸. هيئر ماءُ= منهنجي سڳي ماءُ هئي. ۲۰. هوڻ نه پهچان هوڏ= اي منهنجا هوڻ! آءُ هوڏ هتي ڪانه پهچنديس. توڏ= توڏا، اٿ. اوڏ= آڏو، اورت، ويجهو.

داستان ستون

۱

برو بگر بي، ڏين پارسيون پاڻ ۾
مون لوڏان ئي لکيا ته هاجو گندا هي
ماريندا مونکي، پنهنون نيندا پاڻ سان.

۲

برون ڏا بات جن، ٿانگ روان ٿيشي
ڏين پارسيون پاڻ ۾، ايڏ بلون ايشي
ليڙا رات لطيف چئي نڌائون نيشي
پنهنون پرويشي، ڪڇ پياديءَ جي پنڌ ۾.

۳

برو بگر بيلغان، مون نه پروڙي مام
ٿو دائو گشتغان، چلي چپر لام
اچي پئي ٿن سام، ڏراه ڏراه گن جي.

۴

جيگر روان روش، مروشي محبوب ڏي
منا گشتي مولدي، ديم پنهون دوش
ٿئي گنواک مني گوش، سڻي مان سگهي ٿيان.

۲۱

پُجان جي نه پُجان، وڃڻ سين وس گريان
سگر مان سجان، ته رائي ۾ رڙي مئي.

۲۲

ماڻڪ مٿ سڌوم، اونداهيءَ ۾ سوجهرو
حشر ويل حساب ۾، چڏي نه ويندوم
ساري سڏ ڪندوم، ڪوهيارو ڪڇ ڏئي.

وائي-۱

وينديس ڪڇ گهي، سيئن ساڻ صحي
آئون جينديس تان نه جئن ري
وهان ڪيئن ماڻ گري، هيڏو سور سهي
پيڙ هن پنيور ۾، ساريان ڪونه سهي
اڳيان آريءَ چام جو وٽو ساڻ وهي
صبح ڏونگر ڏوريان، گنه پر رات رهي.

وائي-۲

ڪوئي ڏونگر ڏوريان، ڪوئي جبل جهاڳيان
پهچان وو ميان شال پرين کي
لڳڙي پير پرين جي، آءُ جا ڏونگر ڏوريان.

۲۱. سگر مان سجان = ساڻ ۾ ۽ ساڻ واري وات ۾ مان مشهور ٿيان (ته ويچاري رائي ۾ رڙي مئي). وائي-۱.
سهي = همدره، سرتو جيڪو سڻي سهي، سمجهي ۽ حال پائي ٿئي. د-۷: ۱. برو = وڃو. بگر = جهليو. بي = سواءِ (= ۱).
وڃو اٿو اڻ جهليو (هن سسئي) کان سواءِ. پارسيون = بلوچي ٻوليءَ جا لفظ، يعني بلوچي ٻوليءَ ۾ پيا ڳالهائين.
مون لوڏان ئي لکيا = سندن هڻي وارن لوڏن مان ئي کين صحي ڪيو. ۲. برون ڏرا = پوئتي هلون، پوئتي موٽون.
ٿانگ روان = ڪيڏانهن وڃان. ٿيشي = اوهان کان (انهن جي وائي ته 'پوئتي موٽو' پر آءُ اوهان کان سواءِ
ڪيڏانهن وڃان. ما = اسان. وڏي = پنهنجو. براڻ = پاء. برون = وٺي وڃون. ايڏ = هتي. بلون = چڏيون. ايشي = هن کي
(اسان پنهنجو پاء وٺي وڃون ۽ هن کي هتي چڏيون). نڌائون = بار سان لڏيائون، تيار ڪيائون. نيشي = وڏا نيش
اڻ. پرويشي = پوئواري. ۳. برو = وڃو. بگر = جهليو. بيلغان = يارو، هيليو! ('هيلي يارو اٿو، اٿن کي جهليو') اها
مام انهن جي مون نه سمجهي. ٿو = ٿو، ٿپ. دائو = ڏنائون، ڏيئي. گشتغان = مونکي ماريائون. چلي چپر لام = جبل
واري لائڊي ڏي روانا ٿي (پنهنون کڻي جبل ڏي روانا ٿي مونکي بيمار ڪري ماريائون). ڏراه ڏراه = خوش خوش،
بلوچي ۾ پليڪار ۽ خير عافيت جي خاص لفظ. (سسئي قسمت سان انهن وٽ اچي سام پئي جيڪي هونئن ته
وڏا لائق آهن). ۴. روان = وڃان، روش = ڏانهن، مروشي = اچ (جيڪر اچوڪي ڏينهن جو اچ ئي محبوب ڏي وڃان).
منا = مونکي، گشتي = چيائون، مولدي = مولڏي، تون ٻانهي، ديم = پويان، دوش = پنڌ پٿو (مونکي چيائون ته
ٻانهي تون پنهنونءَ جي پٺيان پنڌ پٿو). ٿئي = تنهنجو، گنواک = سڏ، مني = منهنجو، گوش = ڪن (تنهنجو سڏ ۽
منهنجو ڪن، سو سڻي مان مضبوط ٿيان).

ڪاهي مٽنڊيس ڪيچ، ڏيرو دوست پُنهونءَ جو.

۱۰

پُنهونءَ ساڻ پريت جو، ڪوجو پيچ پٿور
پنپي هن پنيور ۾، ويهڻ وه ٿوم
مٽيون موٽڻ سنڌيون ڪاڪيون ڪير ڏٿوم
سرتيون ساه سنڌوم، ٿو حوالي هوت جي.

۱۱

ڏڪيءَ کي ڏڪن جا ڏاجن تي ڏاجا
لڳيس نائڪ نيه جي ڪڙه اندر ڪاجا
ٿرن ۾ ٿاجا، ڪري منڌ مرڻ سين.

۱۲

ڪو منڌ ڪٺل آيو، وس نه ويچاري
هوت تنهنجي هٿ ري، پهنجي نه پاري
اچين جي آري، ته پاند پجي لڪ لنگهيان.

۱۳

ڪو منڌ ڪٺل آيو، ويچاريءَ نه وس
هوت تنهنجي هٿ ري، گولي ٿئي نه گس
ڪو ڏس ڏڪيءَ کي ڏس، ته موڙهيءَ ڪو منڌ ٿئي.

۵

مهرون مين جيون، ڏا ڦيريائون
مروشي جبل روون، ائي وائي واريائون
مونڪي ماريائون، ٻاروچي ٻولي ڪري.

۶

ڏا ڏير ڦنگي وئا، هئا جوراڻا جت
ايد نندي ايگوا، هن پلاڻا پربت
ماڙهو ڏينر مٿ، لڄ بلوچان نشتگان.

۷

شوا وهاو شموش، سگهي مڙندينءَ سسئي
ليزن جو لطيف چئي، گنواڪ نه ڪٽڙءَ گوش
روش مروشي روش، ڪاه ته ڪيچين کي رسين.

۸

داسا ڊاڪا ڊاڙي، هنداري هٿام
هر داسا هن حال جي هتي هوت ڏنام
پزيري ايندام، پائي پيچ پريت جو.

۹

پُنهونءَ ساڻ پريت جو ڪو جو پٿور پيچ
گنڊيس ڪشالا ڪاف جا، هاڙهو پانيان هيچ

۵. ڏا ڦيريائون = پوئتي واريائون. مروشي = اڄ. روون = وينداسون. ۶. ڏا = پوئتي. ڦنگي وئا = ڪنپي وئا (پنهونءَ کي ٻڌي ڪٿي وئا). جوراڻا = ڏاڍا، زوراور. ايد = هتي؛ نندي = ويهي، هجي، رهي؛ ايگوا = اڪيلي. (هي ڀل هتي اڪيلي هجي، ائين چئي هنن پنهنجا شاهي اٺ پلاڻا). لڄ = لڄ. بلوچان = بلوچن جي. نشتگان = ويٺي هجان (بلوچن جي لڄ آهيان، ٻاهر نه نڪران ۽ ويٺي ئي هجان). ۷. شوا = رات، وهاو = ننڊر. شموش = وسار (راتين ننڊر وسار). گنواڪ = سڌ. روش مروشي روش = روز. اڄوڪي روز = اڄ اڄوڪي ڏينهن. ۸. داسا = هاڻي. ڊاڪا، ڊاڪان = هتان. ڊاڙي = هتي. هنداري = هتي، اتي (هاڻي. هتي، هتري منهنجا پيارا پرين هئا). هر = ڏس. داسا = هاڻي (پنهنجي حال جي ماجرا ڏسو جو هاڻي هتي ئي ته تنهنجا هوت هئا، جيڪي مون کان هليا ويا). پزيري = بالاخر، آخرڪار (= اهي نيٺ آخر پريت جو پيچ پائي مون وٽ ايندا). ۹. پيچ = وراڪو. هيچ = ڪجهه به نه (منهنجي لاءِ هاڙهو جبل ڪجهه به نه آهي). مٽنڊيس ڪيچ = ستو ڪيچ کي نظر ۾ رکي هلنديس. ۱۰. پنيو = ڳاڙهيروڙي پوري رنگ وارو، ڳاڙهاڻ تي مائل سهڻي وڻندڙ رنگ وارو. پنيا وار = ڳاڙها. پورا سهڻا وار. (اڪثر توک ۽ ننڍڙي واري معنيٰ ۾ استعمال ٿيندڙ (واه) پني ڏاڙهي واه! اي سهڻا، تو هيءُ ڪم ڪيئن ڪيو!) پني هن پنيور = هن سهڻي پنيور ۾ (طعني طور). ۱۱. ڏڪيءَ کي = ڏڪي سسئي کي ڏڪن جا ڏاجن مٿان ڏاج مليل آهن. نائڪ = تڪي تيز جهنب، پالي جي چوٽي، اک جي اڻي. ڪڙه اندر = اندريون جسر، اندر قلب ۾. ٿرن = برن. ٿاجا = منڊل، شغل. ۱۲. ڪٺل = سڪ ۽ محبت جي ماريل. پاري = نڪمي. پاند پجي = پاند کي پجي، جهلي. ۱۳. تنهنجي هٿ ري = تنهنجي مدد کان سواءِ. گولي ٿئي نه گس = گولي گس سان نه لڳندي، گوليءَ کي گس هٿ نه ايندو. موڙهي = منڊل.

۱۴

ڪوهيارا گهل پئي، ڪو ساجن منج سلام
سڪ تنهنجي سپرين ڪڻو تن تمام
هتين حاج وه ٿي، نيئين ننڊ حرام
آءُ دوست نه سهان دام، تون ونڊر ٿو ويلا ڪرين.

۱۵

چپر هوت پنهنونءَ جي جڏهن پيئي بوءِ
راڻين وري روءِ، گونڊر لڻا گوليون.

۱۶

جڏهن پيئي چٽ، چپر هوت پنهنونءَ جي
پڙهي ويٺيون پٽ، گونڊر لڻا گوليون.

۱۷

گري ڪيچي هليا آيل اوطاقون
سڪيون نه سيئن جي ماڳن تان ماڳون
نسوريون ناڳون، سڄي هليا سور جيون.

۱۸

ڏيرن ڏوه نه جيڏيون، ماءُ مڙوئي مون
آءُ اسونهين، اوه سونهان پرين سندا پريون
اصل آريجن جو پاند نه پڄتوسون
جن جو تون هين تون، سي پياديون پهچائين.

۱۹

جيڪس آءُ نه ٿيئن، جيئن پريئو پرينءَ سين
جي پٽي سٽيس سوگهو گري، ڇلور چاتيءَ سين
ته ڪيچي ڪاهي گرها مون کان وڃن ڪيئن
ڏوه منهنجي ڏينهن، ناه گهڻو سباجها سپرين.

۲۰

سڄي هٿ سائين جي م وانءُ مالاري
ڏائي جا ڏيرن جي، مڻج سا تاري
مان ورمڻ وڃ ۾ اولائي آري
اسونه ويچاري، گنه پر مڙي ڪيچ ڪي.

وائي-۱

لڳڙي آه لغار، وو يار!

لنڌ لنڌ ۾ لالڻ جي
سند سند ۾ ساجن جي
ميخون محبت سنڌيون، هنڙي منجه هزار
جڙ جني جي جان ۾، لڳڙي رءُ لهار
لوڏيان لوه نه نڪري، ڪڻڪو منجه ڪنار
آءُ سٽي هلو هليا سنجهي ٿا سوار
گه سي جيڻ ڏينها جي پرين پنهوران ڌار

۱۷. اي آيل (امان)! ڪيچي اوطاقون ڪري هليا (الف) منهنجي من ۾ اوطاقون ڪري هليا ويا (ب) هت پنيور ۾ رهي ويهي اوطاقون ڪري هليا ويا. اجهو هاڻ ويا آهن! انهن سڄڻن جي ماڳن ٽڪائن تان اڃان ماڳون ٿي ڪين سڪيون آهن. ناڪون = ناٿڪون، پالن جون چنهيون چوٽيون: سڄي = (پالن جي چوٽين سان) مونکي نشان ڪري. ۱۹. ڇلور = چلي دار وارن وارو، گهنڊيدار وارن وارو (سهڻو پنهنون). ۲۰. پهرين ٻن ستن ۾ مالهاري جي سوڻ ڏانهن اشارو (جيڪو ٿر ۾ اڃان تائين مڃين). ڪنهن پاسي ويندي جيڪڏهن وات تي مالاري پڪي ڪبي پاسي کان اڏاڻو ۽ سڄي طرف ويو ته سوڻ سولو ٿيو ۽ واڌائي ملي ته اڳتي وڃي، پر جيڪڏهن سڄي طرفان اڏاڻو ۽ ڪبي طرف ويو ته چئبو ته سوڻ سولو نه ٿيو، اڳتي نه وڌجي پر پوئتي موٽجي. (هن بيت موجب) سسئي ٿي چوي ته: اي مالاري تون ڪبي پاسي کان اڏامي ساڻ جي سڄي طرف نه وڃجان. (چو ته ساڻ وارا اهو سوڻ سڻائو سمجهي پاڻان اڳتي هلندا): پر سڄي طرفان اڏامي ڪبي طرف واري وڻ جي تاري ڏي وڃجان (ته من ساڻ وارا بيهي رهن ۽ تڪڙو اڳتي نه وڌن). ورمڻ = ترسن. اولائي = اٿن تان بار لاهي. اسونه = اڻ سونهين. وائي-۱. لغار = محبت جي لغار، سڪ جي رتي. لنڌ لنڌ = وار وار ۾. ميخون = ڪليون. جڙ = گنڍڻ واري تار. ڪڻڪو منجه ڪنار = زخم، گهاء يا ڦٽ جي وٽ يا ڪنار ۾ چڻڪيو.

وائي-۲

هوٿڻ بنا ني ميان، پنهونءَ بنا ني ميان
درد فراق!
اديون آريچن جي آءُ نهوڙيس نفاق
ڏونگر ڏورئو نه ٿئي، مون ولهيءَ ڪانهي واک.

ڪانگن ڪانگيرا ڪئا، چُڪيءَ کي چوڌار
گهڻو اُگندي آهيان، جتن جي جنسار
جان ڪين اورڻ پرينءَ سين، جان ڪين پرينءَ پچار
آءُ نماڻي نڪڙي، دمچ تون دلدار.

ڪانگيرو يا ڪانگورو (جمع. ڪانگيرا، ڪانگورا) = ڪنهن زخميل کانءُ يا ڪنهن ٻي شيءِ جي مٿان ڪانگن جو گڏ
ٿي اڏامڻ ۽ زور سان کان کان ڪرڻ. دمچ = ڪم وارو ٿڃ، پنهنجو وڏو ڊر رکج. وائي-۲. نفاق = مخالفت. ولهي =
ٽڪل، هيٺي. واک = سگهه.

سُر ڪوهياري

غفلت واري ننڊر (نوم) جي سسئيءَ تي ميار، هن داستان جو مکيه موضوع آهي.
ليل نه جاڳينءَ لڪَ سين گلي نوم ڪٿا

سسئيءَ جو به پڄتاءَ ته: ”آلوڙو اڪين، آيم ننڊر اڀاڳ جي!“ پياري پنهنونءَ پٺيان پنڌ ڪندي سسئيءَ جو جبل سان پنهنجو حال اورڻ داستان-۲ جو مکيه موضوع آهي.

داستان پهريون

ليل نه جاڳينءَ لڪَ سين، گلي نوم ڪٿا
قُر ٿي پُهچُ قُريبَ کي، اجلس تو نه جُڳاءِ
مُني مِزمانن سين ويهي رات وهاءِ
جِیلاہ نِنڊَر نِئا، تي روزُ روئين ٿي راهِ ۾.

ليل نه جاڳينءَ لڪَ سين، نوم سَتينءَ سڀ رات
اوڳي اُونيڙن جا پَه پُچين پَريات
ٿي سَڳر ٽن ساڻ، ته پوري ڪنہ پال مڙين.

ليل نه جاڳينءَ لڪَ سين، سَتينءَ رات سَجي
هتان هوتاڻين جيون ويون خُزريئون گجي
پوري ٿون پجي، سَبب ڪنہ ساڻ مڙين.

اجلس گري اُٿيا، ٿواري توڏن

نومُ نوازي اُن جي مَرَحبا موڏن
رڙهي پَس روڏن، ’اليومُ سَيروا‘ سَسئي.

غافل غفلت چوڙ، ٿون ڪئن اُٿاسي اوجهرين
هوءَ چُپاتا چڙهي وٺا، وڃي پُهتا توڙ
نيڻين نِنڊَر اڪوڙ، جَم وٺن ۾ واکا ڪرين.

ننڊر ويريائي هوءَ، جيڏيون جَم سَمهو
مَچُڙ مُون جئن روءِ، ڪا واکا ڪئو ويڙ ۾.

سَنجھي رَهيئن سَمهي، غافل مَنجھہ ڳهرن
ليڙن جو لَطيفُ چئي، ڪرڳل ڪيوءَ نه ڪن
سي ڪئن مَحبِ مڙن، جي سَنجھيئي سَتِيون.

آلوڙو اڪيڻ، آيم نِنڊَر اڀاڳ کي
هاڻي هن بَنپور ۾، گهاريان ڪارڻ ڪن

۱-۵: هن بيت ۾ ’ڏهسنامي‘ جي روايتي صنعت جي جهلڪ آهي. جنهن موجب، ٻين ٻولين جا توڙي سنڌي جا انوکا الفاظ بيتن ۾ آندا ويندا آهن. هن بيت ۾ عربي جا الفاظ پوتل آهن. ليل= رات. گلي= سجي (رات). نوم= ننڊر. قُر= اُٿي ڪڙي ٿي. اجلس= ويهه. تي= تيلاه، تنهن ڪري. ۲. ٿي= سڳر تن ساڻ= تن جي ساڻ واري واٽ ۾ هل. ڪنہ پال مڙين= ڪنهن پال پلائي سان پنهنونءَ کي گڏجين. ۳. خُزريون= سامان ڪڍڻ لاءِ ڪڙيا (چمڙي، ڏاس يا ست مان ٺاهيل وڏا پٽا ٿيلها جيڪي اٺن ۽ گهوڙن تي رکجن ۽ ٻنهي پاسن ڏانه لڙڪي بيهن). پوري تون پجي= اي اوڳي! تون تڪو تڪڙو هلي شال ڪنهن حيلي (سبب) سان ساڻ کي پهچين. ۴. (پنهنونءَ جا پاڻر سسئي جا ڏير رات جو) ويهي آرام ڪري (اجلس ڪري) اُٺن کي هونگاري سنپري اُٿيا. (انهن کي هڪ ته) اُن (سسئي) جي ننڊر پئي نوازي (ڪامياب ڪري)، ۽ ٻي اُٺن کي (موڏن کي مرحبا مرحبا موڏن) جيڪي تيز تڪا هليا. (اي سسئي! پنهنجي آهستي رفتار سان پڻ) رڙهي پنڌ ڪري اُٺن (روڏن) کي ڏس: اڄ ٿي (اليوم) رواني ٿي ۽ اڳتي جو سفر ڪر (’سيروا‘ لغت جي لحاظ سان جمع جو صيغو آهي، يعني هلو، سفر ڪريو). ۵. اُٿاسي= جنهن کي ناس پتو نه هجي، بي نڪي، بي اوني. اوجهرين= ننڊر ۾ جهوٽا ڪائين. چُپاتا= چپ چپاتا، ماڻ ۾. جَم وٺن ۾ واکا ڪرين= متان گهڻو پوئتي رهجي وڃين ۽ پئي جهنگ ۾ رڙيون ڪرين. ۶. ويريائي هوءَ= ويريائي ٿئي، ويريائي آهي. ۷. ڳهرن= ننڊر جي ڳهرن ۾. ڪرڳل= گوڙ. ۸. آلوڙو، آلوڙيو= ننڊر لاءِ اڪين آلاڻ ڪئي، اڪين ۾ آلاڻ ٿي. ڪارڻ ڪن= ڪن لاءِ ڪن جي واسطي.

اڏيون اونئڙن، هنيين سين هاجو ڪئو.

۹

جڏهن ستيون جي، پٿر پير ڊگها ڪري
تڏهن ٽئي ڪي، ساڻ سٽي ڇڏو.

۱۰

ايءُ ڪم ڪمپڻين، جئن سٽينءَ پير ڊگها ڪري
ننڍران نماڻين ڪي اويالا اچن
ليٽين ڪيئن لطيف چئي هاري ري هون
سي ڪيئن پنهنون پسن، جن ڪي نير نندڙ جو.

۱۱

وڏي جاڙ ڪيءَ، جئن سٽينءَ پير ڊگها ڪري
در پر اڀين دوست جي ته سر پر هوند سياءَ
اصل آريءَ چام جي سڳي تون نه سياءَ
پنهنون سين پياءَ، تون نياڳي نندرون ڪرين.

۱۲

ستيس ڪنه سڀاڳ ڪي پيئر ڏيئي پر
جئن جڏاري ڪي جو وٺي وٺڙم وڙ
آڏو ٽڪر ٿر، مڇڙ روه رتيون ٿين.

۱۳

ستينءَ سوارِي، منهن ويڙهي مئن جيئن
ڏٺي نه ڏيرن جا چوڌاري چاري
ماريندئي ماري، پر سور پرين جا.

۱۴

منهن ويڙهي مئن جئن سٽينءَ سنجهيئي
اوجاڳو اکين ڪي چانتوءَ نه ڏيئي
هٿان تو پيئي، ٿي ڪچو ڪيچين ڪي ڪرين.

۱۵

توڪي گهر ڳرو ڪئو، هوءَ ٿا هوت هلن
ڳوڙها سر ڳلن، چم وهاڻيءَ وهائين.

۱۶

ڪيئي نه ڪمپڻين جئن اوجاڳو اچاڻ
اساري، اهڙيءَ پر پيئي ڪيچين سين ڪاڻ
پانهي چايو پاڻ، ٿي سڄيون راتيون سمهين!

۱۷

جيڏيون جي مان وسهو ته نندڙ م هيريون نيڻ
اصل اسارن جا سٽي وهيا سيڻ
وهاڻيءَ جا ويڻ، ٿيون لونيون سهن لوڪ ڀر.

وائي

منهنجي شهر بنور ڀر، ڳلا ڪا م ڪري
لکيو تان نه ٿري، بڙي جيڏيون
ڳلا ڪا م ڪري!

جو سينگار سرتين، سو مون ناه ڳري
جهڙي تهڙي حال سين، وڃان پير پري
جنه وڻ ويهي، هلئا سڄڻ سانگ ڪري

۹. پٿر = پٿرائيءَ تي، هنڌ تي. ۱۰. اويالا = طعنا، پٿون، ملامتون. ۱۱. وڏي جاڙ ڪيءَ = وڏي زور واري ڪيءَ، تو وڏي ڏاڍائي ڪئي. در پر = دروازي لڳ. اڀين = بيٺين، بيٺي هجين ها. سر پر = پٿڪو، ڪو آواز. سٽين ها. سڳي تون نه سياءَ = تون سڳي ۽ سياءَ ناهين، ويجهن عزيزن مان سڳي ماڻهي ڀر ناهين. پنهنون سين پياءَ = پنهنون سان تنهنجو ناتو رشتو ٿيو، پاند اٽڪيو. ۱۲. ڪنهن سڀاڳ ڪي = ڪنهن نياڳ ڪي، نياڳ سببان. جڏاري = جڏي، بيمار. روه = جبل، ٽڪر. رتيون = ذرا ذرا. ۱۳. سوارِي = سوير ٿي. چاري = جانچوسي، چوڪيدار. ماري = مارڻ وارا (سخت سور). پر = صبح. ۱۴. ڪچو ڪرڻ = حرف رکڻ، ميار رکڻ، گهٽ ڪرڻ. ۱۵. گهر = نندڙ جي خمار، نندڙ جي اوتارن. ڳرو = بي خبر. سر ڳلن = ڳلن تي. وهاڻيءَ = پوئين رات، پريات. ۱۶. ڪمپڻين جئن اوجاڳو = اوباش عورتون رات جو اوجاڳا ڪري ناچ ۽ ڳائڻ ڪنديون. اساري = ويسري. ڪاڻ = محتاجي. چايو = چوايو. ۱۷. مان وسهو = مون تي اعتبار ڪريو. نندڙ م هيريون نيڻ = پنهنجيون اکيون نندڙ تي نه هيرايو. اسارن = ويسرن، بي خبرن. سٽي = نندڙ ڀر سمهڻ واري وقت. وهيا = هليا ويا. سيڻ = عزيز، سڄڻ. وهاڻيءَ جا = پريات جا، صبح جا. ويڻ = طعنا مهڻا. لونيون = بي لهيون، خوار. وائي. لکيو = لوح قلم جو لکيو. مون ناه ڳري = مون وٽ ناهي. جنه وڻ = جنهن وٽ هيت. هلئا سانگ ڪري = پري وٺا، هليا ويا.

لامُون تَنه وَڻ سَنديُون لوڏي لايان ڳري
قضا جا ڪَريمَ جي ڪِنهَ کان ڪينَ ٿري
جيڪين لکڻو لوح ۾، پاريان سو پري.

داستان پيو

۱
ڏونگرَ ٿون ڏاڍو، ڏاڍا ڏاڍايون ڪَرين
مُون ٽن اندر تيسن وهي، چئن وَڻ وڏي وڏو
ايءُ ڪَرمَ جو ڪاڍو، نات پٿر ڪير پَنڌ ڪري.

۲
ڏونگرَ ڏک سَندا، پرينءَ گڏجان ته چوان
پنيءَ ٿئين پَنوارئون، پٺا ونگا وَر سَندا
چڱي ڪانه ڪيا، پير وڃائي پرينءَ جو.

۳
ڏونگرَ ڏس پرين جو، ڪاف نه ڏين ڪو:
قطارئا ڪالهه وٺا ڪي توڏا وٽان تو
هوٽ مٺيءَ جو هو، ڪو ساجن اُنهيڻ ساڻ ۾!

۴
ڏونگرَ ڏس پرين جو، ڪاف نه ڏين ڪل
قطارئا ڪالهه وٺا ڪي توڏا توهين جهل
سٺي هوٽ هڪل، مان ٻڌي ٻاروچل وري.

۵
ڏونگرَ ڏوراپو، پهرين چُنڊيس پرينءَ ڪي
پهڻن پير پئون ڪئا، ٿريون چُنڊيون تو
رَحْمُ نه پيوئي رُوح ۾ ڦڙ مُنهنجو ڪو
واڪو ڪُنڊيس و، مون سين جبل ٿو جاڙون ڪري

۶
ڏونگرَ مون نه ڏکو، اڳ ڏکوئي آهيان
تيلاهين ٽنگون ڪَرين جيلاهين آءُ جو
ساريان ڪونه سڪو، سور گهڻيئي سَيران.

۷
ڏونگرَ ڏکين ڪي دلاسا ڏجن
گهڻو پُڄجي ٿن ڪي جن وٽان هوٽ وڃن
ٿون ڪيئن سندا ٿن، پاڻ پير ڏکوئين.

۸
ڏونگرَ ڏک پئي، ڪم توسين ڳالهڙي
پاڻان آءُ مٺي، سور سٺائي پرينءَ جو.

۹
ڏونگرَ مون سين رو، ڪڍي پار پُنهونءَ جا
سجڻ هُوم هيڪڙو، وٺو ڦوڙائي سو
”جف القلمُ بَماهو ڪائن“، وهي قلم وٺو
ڪِنه ڪي ڏيان ڏوه، مون سين ايرادي ايئن ڪيو.

۱۰
ڏونگرَ ڏکيون، تو سين اورڻ آيون
جي. اچن ڦوڙايون، ڏجن دلاسا ٿن ڪي.

۱۱
ڏونگرَ ڏکين ڪي ڳل نه سڪا ڳوڙا
گهوڙا ڙي گهوڙا، وڃن جت جڏي ڪيو.

۱۲
ڏونگرَ ڏينهاڻي، پاڻ مٿان ئي گهوريان
تو ۾ رهاڻين، سدا ٻاروچن جيون.

لايان ڳري = پنهنجي ڳچيءَ ڳل لايان. ۲-۱: ڪرم = لکيو، نصيب. ڪاڍو = نتيجو، چڪ. پٿر = زمين ۲. پنيءَ = پوئين رات. پَنوارئون = پٺ واري، خوفاتو. ۴. قطارئا = هڪ ٻئي پويان قطاريل. توهين جهل = تنهنجي ئي پُرسان. ۵. چُنڊيس = چُونڊيس. پئون ڪيا = ذرا ذرا ڪيا. جاڙون ڪري = ڏاڍايون ڪري. ۸. ڏک پئي = ڏک ۾ پئي، ڏکاري ٿي. پاڻان = وِتر آءُ پاڻ. ۹. پار ڪڍي = روئڻ ۾ پنهنونءَ جون سهڻيون وصفون بيان ڪري. وٺو ڦوڙائي = جدا ٿي ويو، مونڪي فراق ڏيئي وٺو. جف القلمُ بَما هو ڪائن = سڪي ويو قلم، جيڪو لکڻو هو سو لکجي ويو (آيت). ايرادي = تقدير، ڏئيءَ جي رضا. ۱۰. اورڻ = ڏک بيان ڪرڻ، پنهنجو حال بيان ڪرڻ. ڦوڙايون = فراق واري حال ۾. ۱۲. ڏينهاڻي = روزانو. مٿان ئي = اي جبل! تو مٿان. گهوريان = قربان ڪريان. رهاڻين = رهاڻيون، ڪچهريون.

وھاڻيءَ ٿي ووڙيان، ڪيچي وٽرا ڪانه
جي مٺيءَ مَن مانه، سي اڄ نه اوطاڻن ۾.

۳

ڪوڪڻو پڇي ڪوهه، هٽي هٽي ڪو هٽرا هٽي
سا ڏکائي نه ڏئي مٽي ڏيرن ڏوهه
رائو روئي روهه، منڏ ڳوڙهن سين ڳچ ڪو.

۴

چپر پير چنار، آءُ ڪنه پر هلان ڪيچ ڏي
ڏيرن ڏک ڏنار، ڪين ڏکويس ڏونگرين.

۵

اچي رس غليل ڪي اجهه ٿون آري
وٺي ويچارِي، ڪميٽي ڪيچ نٿو.

۶

جيهي جي تيهي، ٻانهي ٻاروچن جي
حجت هوت پنهنون سين، مون ڪميٽي ڪيهي
اصل آريءَ چار جي پلڻ آءُ پيئي
هوءَ جا پائن پير ۾ رتنه جتيءَ نه جيهي
وساري ويهي، ٿن ڪيچين ڪي ڪيئن رهان.

۷

ٻانهوتي ٻانهي، زر خريد جتن جي
سي ڪئن وڃن وسري، جي جيءَ اندر جاني
اگر امانِي، شال ڪيچين جي ڪام ٿئي.

۸

جو سڳر سنئون مون، سو ئي آچئو جيڏيون

۱۳

ڪي ڪيا پار، ڏکيءَ ڏونگر پاڻ ۾
سٽي سا توار، مرو پٽا ماري.

۱۴

ڏکي ڏونگر پاڻ ۾، پئي وينا رُون
ڪنه ڪي ڪين چُون، منجهن جو مڃ پري.

۱۵

سجڻ ميخون ڏونگرين، ڏونگر پونين ڪير
اهڙا سين سڏير، ڪين لهندين ڪي پيا.

وائي

آهيان جن سنڌي،

مونڪي تان سي نه ڇڏيندا هوتا
پهاڻينديس پنهنون ڪي، اٿون گچيءَ پائي گندي
ويئي آهيان واٽ تي، آهيان آسروندي
پرينءَ پڄاڻا هتهين، رتي تان نه رهندي
گرم ساڻ گريم جي، اٿون پرينءَ ملندي.

داستان تريو

۱

سٽي پُون چرڪ، آيل ٻاروچن جا
پنهنون جي پيڪان چيون راسيون منجهان رڪ
هنيم هوت ڪرڪ، لوڏيان لوهه نه نڪري.

۲

سٽيس تان ساڻ وٺو، اٿيس تان اٺ ناه

۱۳. ڪيا پار = سجڻ ڪي ياد ڪندي رهندي پار ڪيا. مرو پٽا ماري = مرو به انهيءَ معاملي ۾ پيا، مرو به ڏکارا ٿيا. ۱۵. (سجڻ ۽ ڏونگرين جي پيٽ جو دلپذير مثال ته: جبل زمين جا ڪلا (ڪير) آهن، پر سجڻ جبلن جون ميخون آهن وائي. پهاڻينديس = مڃائينديس، راضي ڪنديس (باقي معنيٰ صاف آهي). ۱۴. ۳-۱. پيڪان = پنڀيون (جيڪي جن تير آهن). راسيون = نوڪون، چوٽيون. ڪرڪ = لوهي لار. ۲. اٺ = پنهنون جي سواريءَ وارو اٺ، (جنس طور) ساڻ وارا سڀ اٺ. وهاڻيءَ = وهاڻي رات جو. پرھ جو. ڪانه = ڪٽي، ڪيڏانهن. من مانه = من ۾، دل تي ۳ ڪوڪڻو - ڪوڪرون ڪيو پڇي ڪوهه - پهاڙ ۾ پچائون ڪري. سسئي (منڏ) روئي روئي، جبل ۽ رائِي ريتي ڪي پنهنجن ڳوڙهن سان گچ پسائي ڇڏيو، يعني گهڻو پسائي ڇڏيو. ۴. ڪنه پر = ڪهڙي طرح، ڪيئن. ۵. غليل ڪي = بيمار ڪي. اجهه = پرجهلا، پناه وارا. وٺي نٿو = وٺي ويو. ۶. مون ڪميٽيءَ جي حجت ڪيهي = دعويٰ ڪهڙي (ته هيئن ٿئي يا هيئن نه ٿئي). پلڻ پيئي = پٺاري پئي، ساڻس منهنجو واسطو ٿيو. ۷. ٻانهي ٻانهوتي = پرائتي (پيرهيڻ کان وٺي ٻانهن جو اولاد) ٻانهي، ڪنيزڪ. ڪيچين جي. اگر امانِي = سندن سامهون شال ڪا بي مهت ۽ بي ماني نه ٿئي! سڳر = رستو (پنهنون جي ساڻ وارو). جو سڳر سنئون مون = جيڪو منهنجي لاءِ رستو هجي، جيڪو منهنجي سڪ ۽ سڄي نيه وارو سنئون رستو آهي.

آءِ تنه آريءَ ڪي، وٺيو راهَ رُٿان گهٽو.

۲

پرتو پنهونءَ جو سهائي سياه
منه ڏيئي مون آيو رنگا رنگي راه
پهرين ڏيندا پاه، پوءِ رڳيندا رگ ۾.

۳

پرتو پنهونءَ جو، ڪين چانهين ڪين اس
قريبائي ڪس، آهي ڪر ٻڪري.

۴

پرتو پنهونءَ جو رڳيائي راحت
پانيان ڏيهه پوارئون ساجن لاءِ صحت
مني مصيبت، آهي آريءَ جمار جي.

۵

گاڻو نه وائو، اڏيون آريچن جو
لنگهي پٺ پري ٿيا، ڇڏي رڻ راتو
ڏيئي ڦوڙائو، وٺا ويچاريءَ سڀرين.

۶

جئن جئن ٿي ڏينه، تئن تئن سڄڻ ساريان
پگهر سا ٿي پر ڪي جنه پر وسي مينه
چال مڙجي نيشه، گميڻيءَ جو ڪيچ ڏي.

پئي پراڻو نه ٿئي، اڃان نيه نئون
ته مون ڏينهن سنئون، جي پهر پاروچي مڙان.

وائي-۱

سڳر منجهه سڻين، يا الله!

سڏ منهنجا سڀرين

ڪاجا اٽڪ اوڻين، ڪرهل ڪوڏ ڪشين
ڪامل ڪچيءَ تڏ جيئن، ڳالهائين ڳنڍين.

وائي-۲

مونڪي نيندا ساڻو، پاروچا پاڇه پئي، آلو آلو!
”لَاتَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ“، پرين چيو پاڻ
”إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا“، سچو آي پريان
ڏيندا وٺا ڏکيءَ ڪي الله لڳ اهڃاڻ.

وائي-۳

اي ساڻي، اي پانڌي، ڪيڙئي ڪا ڪيچ پڇار
ڪا منهنجڙي تو اي سائين! دوست سان هيڪار
آپي پڇي منڏ پهيڙا، سندا جي ڪوهيار.

داستان چوٿون

۱

پرتو پنهونءَ جو جهڙ جئن جهالا ڏي

اڃان نيه نئون = منهنجو نيه (عشق) اڃان نئون آهي. ڏينه سنئون = بخت سولو. وائي-۱. سڳر = ساڻ واري راه ۾. اٽڪ =
اڻ ٿڌ. ڪر هل ڪوڏ ڪشين = اٺن ڪي تيز تڪڙو پيا ڪاهين. ڪاملن جو شيو آهي ڪچيءَ تند وارو نازڪ ناتو: آهي
ساڳئي وقت ڳالهائين به ڳنڍين به (قابل ڪوري ساڳئي وقت وينلن سان ڳالهائيندا به پيا ته ٿل تند ڪي چپتيءَ جو موڙ
سان ڳنڍائيندا پيا). وائي-۲. لَاتَقْنَطُوا = الله جي رحمت مان نااميد نه ٿيو. ان الله يغفر = ”بيشڪ الله سڀ گناه معاف ڪري
ٿو“. وائي-۳. سندا جي ڪوهيار = پنهون جا ڪوهياري. د-۴: ۱. پرتو = تجلو، جهلڪو (پنهون جي حسن جو). جهالا =
جهلڪا. ۲. سهائي سياه = سهائي (روشن، روشن) نه اهو ۽ سياه (ڪارو، ڪاراڻ) به اهو. منه ڏيئي مون آيو = جيڏانهن
ڪيڏانهن سامهون نظر آيو. رنگا رنگي راه = گهڻن رنگن وارو سمان. اهو سمان، عاشقن سان محبوبن جي ان رنگين
روش جو جهلڪو آهي جنهن ۾ ڪاري پاه ۽ گاڙهي رڱ جي آميزش آهي؛ هو عاشقن کي پهريائين پاهيندا (چليندا) ۽
پوءِ رڳيندا (ملر رکندا). (گر واري اٺ جو علاج ائين ڪندا جو پهريائين گندڪ، لائي جي ڪار يا ڪپڙ جي ڦليلار تيل
۾ ملائي، گر جي مٿان بام هڻندا جيڪا گر کي ساڙي صاف ڪندي. پوءِ ان جي مٿان رڱ وارو ملر مڪيندا). ۳. ڪين
چانهين ڪين اس = ڪجهه چانءُ ڪجهه اس (ٿڌاڻ ۽ تپش، يا جلوو ۽ اونڌا، گڏوگڏ). محبوبن جي سختي ۽ آزمائش
واري روش ائين آهي جئن ويچاري چيلڙي لاءِ ڪوس. ۴. سڄڻ خاطر (ساجن لاءِ) پٽو واري ملڪ کي به پاڻ لاءِ صحت
(واري راحت) پئي پانيان. ۵. گاڻو نه وائو = گاڻڻ ۽ ڳالهائڻ مان اصطلاح ”گاڻو وائو“ ڪو پٽڪو ڪو ڳالهه ڪونهي،
ڪا چڻ پڻ ڪو چوڀول ئي ڪونهي. هون پٺ جبل ٿي پرتي ويا جتي رڻ راتو پيو اچي. ڦوڙائو = فراق. ۶. پگهر
ساڻي پر ڪي = پگهر مون کي پسائي اهو ساڳيو حال ڪيو جئن مينهن وسي ڪندو آهي.

۷

جئن جئن پڇي رات، تئن تئن ساجن ساريان
مونڪي مون پرين جي، تئن ۾ طلب تات
پاروچائي ذات، پيئڙ بڪي آهيان.

۸

سمهو ڪيم سرتيون، جيڏيون ڙي جاڳو
هلڻ جو هل ٿو، سنڀوڙو ساڳو
ڏيندي سنگ سڀڪا، لڪ مٽي لاڳو
اڏيون اوجاڳو، پيئڙ مون پاڳي پڻو.

۹

مونڪي جني ماريو آن ڪي گڏا سي
تئن ۾ طاقت ناه ڪا ادا ابي ري
سور سلڻ تي، جيلانه ڳالهه ڳري ٿئي.

۱۰

سڃاڻر سيئي، مونڪي جني ماريو
پنهون پيڪان پڇنڊا، پلهڻ ٿا بيئي
ويجنئون ويئي، ٿي وهيئي سڄڻين.

۱۱

سي ٿي سڃاڻان، مون ڪي جني ماريو
لوهو ناه لڳن ۾، سنڌ مڙئي ساڻا
دارونء جا داڻا، ڏنر هوت هٿن سين.

وائي-۱

پاروچي ساڻ ٻڙي جيڏيون

هيڪڙ ٿيان هيڪاندي

چڙهي نه سگهان چوٽين، دوست بنا دل ماندي
پهچائجُ پنهنون ڪي، هيء پيادڙي پاندي
پيئڙ هن پنيور ۾، آئون ايرادڙي آندي
پورهيت پنهنون ڄام جي، باندين جي آءُ باندي
گرم ساڻو گرم جي، ڪيچي ٿيندم ڪاندي
نماڻي نصيب ٿئي پنهنون پيراندي.

وائي-۲

ڏيرن مل ڏاڍائي، يا الاهي!

آئون اسونهين، اوڙ آڏا
سولي گرڻ سڄا ڏئي، اڳيان اونداهي
اهي اڀاڳ ان ڪي، جني واٽ وڃائي
ره فضل رب جي، موران ماڙ نه ڪائي.

داستان پنجون

۱

ره قريبن ڦوٽ ڪڍو ويئي وره چران
ان عذابان اڳهين مادر چونه مران
اڏيون سي نه اوهان، جي مان سور سرتيون.

۲

ره قريبن ڦوٽ ڪڍو، وره چران ويئي
پانيٽ ڪي پروج ره ٿي ڏکڻ سان ڏيئي
تو پڄاڻان سڀرين آءُ سورن سانپيئي
جا مرضن مريئي، سا سرتيون ڪيئن سگهي ٿئي.

۳

سرتيون ڪيئن سگهي ٿئي، ويڙهي جا ورهن

۷. بڪي آهيان = بيحد مشتاق آهيان. ۸. سنڀوڙو = هلڻ لاءِ سنڀريو، تيار ٿيو. ساڳو = اٺن جي قطار، ساٿ. سنگ =
محصول. لڪ = لنگهه وارا لڪ. لاڳو = محصول. ۹. آن ڪي گڏا سي = اوهان ڪي ڪي اهي گڏيا. سلڻ = بيان ڪري
ٻڌاير. ۱۰. پيڪان = تير (پنهنجن پنهي اکين جا). پڇنڊا = زورائتا هنيا. پلهڻ ٿيا بيئي = پنهي اکين جي پنڀڻين جا تير
پٽا پٽا ٿي لڳا. ويجنئون ويئي = ويجهن (طبيين) جي علاج کان چڙهي وئي. ٿي وهيئي سڄڻين = هاڻي وڃي سڄڻ جي
هٿ وس ۽ حوالي ٿي (جن وٽ علاج آهي). ۱۱. لوهو = رت. دارون = دوا. داڻا = گوريون. وائي-۲. ڏيرن مل = ڏيرن وٽ.
ماڙ = مدد، واهر. د-۵: ۱. قوت ڪڍو = ڍڻو ڪيو. وره چران = پنهنجي درد ۽ فراق ڪي ڪايان، پنهنجا ڏک سور ڪاوان. ۲.
ڏيئي = ڏيڻ ويٺ، ملاقات. آءُ سورن سانپيئي = سورن مون ڪي سانپيئي، پنهنجي پاڪر ۾ ڪيو (سانپيئي = سامهون
گڏجڻ وقت هڪ ٻئي کي پاڪر پائڻ. سانپيئي = پن چئن جو آمهون سامهون منهن منهن گس تي گڏجي وڃڻ وقت،
هڪڙي جو ٻئي کي پاڪر ۾ ڪرڻ) آءُ سورن ۾ وڪوڙجي ويس. مريئي = مروت.

چٽُ جنه جو چورُ ڪٿو ڏکيو ڏکڻ
پُڄاڻا پرين، اديون اگهي آهيان.

۴

سرتيون سرهائي، مون تان ڏني ڪانه ڪا
ڏيهائي ڏيرن ۾ وڃڻ جي وائي
جي نه آءُ ڄاڻي، ته عيبُ نه لڳو اونيئن.

۵

جي حب نه هلڻ سڪيون، سي جڏيون ميڙ جليل
لنگهائي لطيف چئي نجن ڪيچ قليل
ٿمر ٿڌمر سڄ ۾ دوساڻا دليل
وساري وسيل، متان مارڳ ڇڏين.

۶

اچڻو اچڻو چون، ويهه، وٺا ته گهورڻا
سرتين سانگُ سڳن سان، مون جڻن رت نه رُون
اوه مرُ وينيون هون، مون سانگاڻو سورُ ٿئا.

۷

سڪيون سورتين جي ڪه ٿيون پتر پُون
گهاه نه لڳن گهٽ ۾، رياءُ مان ٿيون رُون
چيتاريو نه چون، پارُ منهنجي پرينءَ جا.

۸

پسي اڄ اسات، ڏونگرُ ڪي ڌارُ پٿو
سسئي سندي سورُ جي لڳن مٿي لاٽ
چيرَ ۾ چونڃاڻ، ڏنرُ ڏکون جا.

۹

پسو جوءُ جرا ٿي، پلرُ لڳس پاڻ
سا منڏ مري نه جيئي، پيئي پڇاڙي پاڻ
سسئي سورن ساڻ، سنيوڙي سيدُ چئي.

۱۰

پاڙي ناه پُورُ، ته ڪا رات رنجائي گذري
بانڀرُ باروچل جي گهائي وڌي گهورُ
پلٽيس پنهنوءَ ڄام جا پورن مٿي پورُ
هڪ سسئي پٺا سورُ، وٺا پٽيندا پاڻ ۾.

۱۱

پيئيءَ اچن پورُ، ويئي پاڻا وٿرا
گهڻين پتين گهائيو، گهٽ پريان جي گهورُ
هڪ سسئي پيا سورُ، وٺا وڳندا پاڻ ۾.

۱۲

واڻن صحي وٺا، وٺُ منجهائن واسِئا
اهڙا هوت هئا، سڄ ڪٿائون سرهي.

۵. حب ندي تي اهو نالو آڳاٽو عرب-اسلامي دور ۾ پيو: 'حَبْبة' يعني ٿورو وهندڙ پاڻي. قليل= گهٽ، ٿورو (اصطلاح معني) گهٽ، ناقص، ڪميٽيون. (جيڪي قليل يا ناقص آهن سي ڪيچ پهچائجن). وسيل= اي وسيلو. مارڳ (ڳ جي زير سان)= مارڳ ۾، راه ۾ (منزل تي پهچڻ کان اڳ وات ۾). ۶. سانگاڻو ٿئا= سانگ ڪري مون سان گڏ هليا. ("سانگاڻو" لفظ، سڱ يا سنگت سان لاڳو ڪونهي، پر "سانگ ڪرڻ" مان فاعل جي معنيٰ ۾ آيل آهي). ۷. پتر= پتر اهو جيڪو پٿر جي، يعني گاه، ڪڪ، تڏا جيڪي زمين تي پٿر ۾. (جن جو ماڻهو مري ويندو سي پتر پٿريندا؛ گهر ۾ مائين جي ويهڻ لاءِ پٿريندا ۽ ٻاهر مردن لاءِ. غم ۾ شريڪ ٿيڻ واوا ان پتر تي ويهندا. پتر پوڻ= پٿريل پتر تي سوڳ ۾ ويهڻ. سورتيون= اهي (زالون) جن جو ماڻهو فوت ٿيو هجي، اهي حقيقي غم ۽ ڏک واريون ٻيون پاڙي واريون جيڪي ڏک ۾ ناهن، سورتين جي ڄاڻ سڄاڻ واريون جيڪي راج رسر طرح اچي پتر تي ويهن: اهي (سڪيون) سورتين جي پتر تي چوڻيون پُون؟ ريا مان ٿيون رُون= راج رسر طور ٻين کي ڏيکارڻ خاطر ٿيون رڻن. چيتارو نه چون= دل سان ساري نه چون. پار ڪڍڻ= منن سرن ۾ فوت ٿيل جون وصفون آلاپڻ. ۸. پسي= سهي، ڏائقو چڪي. لاٽ= دونهن، روشني. چونڃاڻ= (الف) دانهن رڙيون (ب) چنڊا ۽ چات (رت جا). ۹. جوءُ= منڏ (سسئي). جرا ٿي= ذرا ٿي. پلرُ= ٻه- لارو، ٻن لارن وارو، ٻن انگهن وارو، بلهڻ. پاڻ= تير. پڇاڙي= پاڻ کي هيڏانهن هوڏانهن اچلي، پاڻ کي ستي. سنيوڙي= چست ۽ تيار رهي (اڳتي وڌڻ ۽ وڃڻ لاءِ). ۱۰. رنجائي گذري= رنج ۽ غم واري حالت ۾ گذري. ٻي پڙهڻي، رات رنجائي گذري، ڏک واري گذري. ٻيءَ سٿ ۾ آيل پڙهڻي: "ٻروچن جي يا ٻاروچن جي"، پر اها صحيح ناهي: سڀني ٻروچن جي نه پر هڪ پنهنوءَ جي. انهيءَ لحاظ سان صحيح پڙهڻي "ٻاروچل جي". ۱۱. پيئي= پيل، ليتيل. وٿرا= وڌيڪ. گهائيو= گهٽ ڪيو، سوڙهو ڪيو. گهٽ= نرگهٽ، نڙي، وڳندا= گڏ هلندا، وڇوندا.

وائي

توڻي نين نه نين، آلو ميان!

آئون اُني جي آهيان

زورو هن ضعیف سين ڪامل ڪوه ڪرين
پيرين آءُ نه پڇڻي، ڪرهل هوءُ نه جهلين
جت پانهنجيءَ جوءَ ۾، جانب مان جئين
پگ پڌمئون اڳري، سُڪي مان سجين
پانهي ٻاروچا پانهنجي، سگر مان سڏين.

داستان چھون

ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي، روئي نه ڄاڻان
مٽي ڪٽو پوڻان، هنجهن هاڻا هٿرا.

ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي، پڇڻ ناه پچار
اندر ٿي آهون ڪريان، ڪاڻي منجهه خمار
گريي جي گفتار، ٻيءَ پَت ٻاروچن ۾.

۳

ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي، پار نه ڄاڻان پند
ڪيچين ڪارڻ ڪند، نايو ٿي نعرو هٿان.

۴

ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي، پار نه ڄاڻان پير
پنڻ مون پيڙو ٿئو، سورن لايو سير
آريءَ لاءِ آليز، رقص پاڳي رن جي.

۵

ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي، رُٿن مون نه رها
برن منجهه بڪاءُ، ٻيءَ پَت پڌم جيڏيون.

۶

پئون ڏيئي بن کي، هلج پاسي هيڪ
ور نه سهي ويڪ، تون ٿريڏي ٿريڏايون ڪرين.

۷

اڃان تون. اوائ، واتان پاسي ويسري
سونهين ٿي سوات، ته منجهان دل ڊگ لهين.

۸

متان ڪا منڌ ڏئين پانهين پسي پپ
اڳيان ڪٿر م ڪپ، ايءَ ڦالي آڏو ڪيچ کي.

وائي. زورو = ڏاڍائي. ڪامل = وڏا چڱا ۽ اشراف. ڪوه ڪرين = چو ٿا ڪن. جئين = وڌيڪ ترسن. پڌمئون اڳري = پڌم
کان وڌيڪ. سجين = واري ڏين. سگر = راه ۾، وات ۾. د-۶: ۱. ڪنه پَر رُٿان پرينءَ کي = ڪهڙي ريت پرينءَ لاءِ رُٿان (جو
هو ٻڌي ۽ ملي). هٿرا مٽي ڪٽو پوڻا = ڏٺي کان دعا لاءِ هٿرا مٽي ڪٽيو پئي هلا. ۲. پڇڻ ناه پچار = پڇڻ جي پچار ٿي
ڪانهي؛ ڪو پڇي ٿي ڪونه ٿو ته ڪو چو ٿو روئي (ماڻهن ۾ اها پچار ٿي ڪانهي). ڪاڻي = جلي، ايڏانهن جي. منجهه
خمار = بي هوشي ۾. گريي جي گفتار = غم جي ڳالهه. ٻيءَ پَت ٻاروچن ۾ = پت ٻاروچن ۾ ڪنه پئي نموني ۾ آهي. ۳. پار نه
ڄاڻان پند = پار جي خبر ٿي ڪانهي؛ پار ڪيڏ واري رسم جي خبر ڪانهي، پند جي پروڙ ڪانهي نايو = ڪند نمايو،
ڪند هيٺ ڪيو (رُٿن ۽ پار ڪيڏ وقت سر هيٺ نيميل آهي). ٿي نعرو هٿان = ٿي وڏي دانهن ڪريان. ۴. پار نه ڄاڻان
پير = پار ڪيڏ جو پير نه ڄاڻان، طريقو نه ڄاڻان، نمونو نه ڄاڻان. پنڻ = وڏو شاهي روج راڙو. مون پيڙو ٿيو = مون تي
وري ويو. لايو سير = واٽون لايون. آليز = پوکو ڏيئي اٿڻ، چرڪ پري اٿڻ، ڪڙو ٿي بيهڻ، هاءِ هاءِ ڪري اٿڻ. رقص = نچ
ٽپ، بي حالي وارو ناچ، لوچ پوچ. پاڳي رن جي = هن رن جي حصي ۾ آيو، هن بيحال مٽي اڳهاڙي، کي پاڳي ۾ مليو.
۵. رها = رهائي؛ رُٿن مون سان نٿو لڳي. ۶. ڏيئي بن کي = ٻيون بن وجهي، ڇڏي ويڪ = ويڪر، وڻي، نظر ڦيرڻ واري
وڻي. ٿريڏايون ڪرڻ = هر پيري هر وقت هڪ جي بدران ٿري شيون ڏسڻ. معنيٰ 'شيون ٿيڻيون ڏسڻ' = ٿريڏايون
ڪرين. هڪ جي بدران ٿري ڏسين. ۷. اوائ = اڃائي وات سان، ڪوات سان. ويسري = وات کان اڻ واقف، پليل. سوات =
سنئين وات وٺندڙ. ڊگ = صحيح رستو. ۸. اي منڌا پپ وڏو جبل آهي پر ان کي ڏسي متان ڊجين ۽ پوئتي موت
(پانهين) ڏين، متان پوئتي ورين. نڪي سس، نه ڪين سست ٿي؛ اها ڦالي ٿي آهي جيڪا ڪيچ جي آڏو (رنڊڪ) آهي.
ڦالي (ع. قال = ڳالهه) = پانهين پاڻ سان ڳالهائڻ ته ڪيئن ڪريان: هلاڻ يا پوئتي وران، دل جا دليل ۽ وسوسا. ڪٿر م
ڪپ = سس نه ۽ نڪي هيٺي ٿي.

وائي-۱

زاري سا گنديس زاري، آلو آلو!
 کوهياري سان آءُ جا گنديس زاري
 ٻاروچي سان، آءُ جا گنديس زاري
 ڪين چينديس جيڏيون، سوز پريان جي آءُ ماري
 گري کوهيارو هليو، مون سين قيامت ڪاري
 هنئونن چئن هولي گري، مون توڙ مٿي تان واري
 مونڪي گهر ڳرو ڪئو، نندڙ ندوري آءُ ڳاري
 چڪيءَ کي چاڙهي نئو، آئي سي پوتا باري
 مان ورمَن وڃ ۾، اولائي اٺ آري.

وائي-۲

جنه لئي آهيان ڏونگر ڏوري، ماڙهو چوئر پوري
 تنه ٻاروچي کي ٻاجه پئي!
 تنه کوهياري کي گهل پئي!
 آئون سٽي هو هليا، لائي وٽڙا لوري
 روئي رگنديس رت سين، سان چٽاڪن چوري
 نئو نمائي پاڻ سين، چپر ڇڏو مَ چوري
 مان موئن سپرين، آهيان جن جي گهوري

۹

ڏاڍي لڪ لڪن جي، پٽن پوءِ پچاءُ
 چپر ڪوسو واءُ، هريا مون نيڻ ٿيا.

۱۰

”منزل دور من تنها“ رڻ ۾ نڪا راه
 جبل جوراڻا گهڻو، ڏونگر ڏکيا ڏاه
 ويچاريءَ جي وڙ ري وندر ڪانهي واه
 هوتاڻي همراه، اچي رسُ عليل ڪي.

۱۱

”منزل دور من تنها“ جت ساڻي نه پاندي
 سسئي جي سڙيءَ سين ڪيچ ڏئي ڪاندي
 هي جا دوست ڏرماندي، تنه کي پارس رسج پڻ ۾.

۱۲

چئن توءَ مَ چن، پاء اميري ان سين
 جي آءُ اوڳڻ ڪن ئي اسئي، ته تون ڳڻائي ڳن
 پنيءَ لڳي پڻ، هن سونهاري سنگ ۾.

۱۳

منزل دور مَ مٽ، ڇڏ مَ سير سڪڙ جو
 لئون جي واٽ ۾ لٽ، لئون رءُ خيف هوڻ ڪي.

۹. لڪ = سخت گرم هوا. لڪن جي = جبل جي لڪن جي. پٽن پوءِ = پٽن ۾ پوي. پچاءُ = پڇڻ، ساڙو، جل. هريا = آلا، ڳوڙهن سان پريل. ۱۰. منزل دور من تنها = منزل پري ۽ آءُ اڪيلي. جوراڻا = زور وارا وڏا زبردست. ڏونگر = جبل ۾. ڏکيا ڏاه = ڏکيا ڏس پتا. وندر = وندر (ندي) واري ملڪ ۾. واه = مدد. هوتاڻي = اي هوت بلوچ. همراه = راه جا رفيق! عليل = معذور، بيمار. ۱۱. سڙي = ڪاڻي. لوڙهه = جنازو، ميت. دلان = دل من سان، سچي محبت سان. ۱۲. اميري = ڪوريءَ جو اميري ڏيئي چنل تند کي ڳنڍڻ. پاء اميري ان سين = پاڻ کي انهن سان ڳنڍڻ. اسئي = اڻ-سئي = اڻ سئل، جيڪا سئل ٻڌل نه هجي، گهٽ ڄاتل سڃاتل. ڳڻائي ڳڻان + ني = ڳڻن سان ني. ڳن = ڳنهن، انهن کي ڳڻن سان خريد ڪر. ۱۳. م مٽ = مٽاءُ نه، بدلاءُ نه. سير = رستو. لئون = سڪ، عشق. هوڻ ڪي = جيڻ ڪي. وائي-۱. چڪي = ٽڪل، ساڻي ٿيل. باري = بار ڪٽندڙ، وڏا مضبوط طاقتور اٺ. ورمَن = ترسن. وڃ ۾ = منزل تي پهچڻ کان اڳ واٽ تي وڃ ۾. اولائي اٺ = اٺ اولائي، اٺن تان بار ۽ پاڪڙا پلاڻ وغيره لاهي. آري = پنهنجو جا پائر، ساٿ جا سرواڻ. وائي-۲. لائي وٽڙا لوري يعني لوري، ڪاڻ. چٽاڪن چوري: چوري = پرت وارو گهگهو، هيٺ تي ڊگهو، کڙيءَ ڌار گهگهو. هيلين لاڙ ۽ ڪچ جا جت بلوچ چوندا ئي ”چوري“ (چولي بي، جنهن کي تي ڪڙا ۽ آڏو گنجيءَ مثل). لڳو مون لوري = لوري عشق جي، تانگهه ۽ سڱ جا سڪ ڦٽائي ڇڏي.

سُر حسيني

”ٻرو هو ٻنپور، آريائيءَ اُجاريو.“ آريائي (ٻنهنونءَ) جي وڃڻ کان پوءِ ’منهنجو ڪڇاڙو. پينر هن ٻنپور ۾!‘ سسئي پائڻي ٿي ته ٻنپور ۾ سيٺن (ٻنهنونءَ جي ڀائرن) کي ڪا منهنجي ذات جي سڏ پئي جو هو مون کان لڄارا ٿيا: ’ذات منهنجي ماءُ، ڪا ڪچو ٿي ڪيچين ڪي!‘ جي آءُ سندن پنهنجو هڏ رت هجان ها ته مونکي ’هوند نه ڇڏين ها. (3-د) سسئي جا سيٺ ٻاروڇا، ٻنپور ۾ وڏي رونق هئا؛ پر ٻنهنونءَ کي پاڻ سان ڪڍي ڪڍي پري وڃي پهتا. سسئي سندن پويان ويندي واٽ جي وٽن سان باسون باسيون ته: جي پنهنجو ٻنهنون وٺي ورنديس ته ڌار ڌار ڪي پليڪار ڪنديس.“ ٽٽيءَ تائين، جهولو منڌ جهڙو ٿيو: آڏو جبل، ٽڪر، ڇپون ۽ ٻاهڻ، ۽ ٻيا لڪ لانگها اڻ سونهينءَ لاءِ وِتر ڏکيا ۽ ڏک ڏيندڙ لوڏا هئا! پر سسئي اهي سڀ ڀلنگ ۽ هندورا ڪري ڄاتا:

ڇپون ڇپر ڪٽ، پھڻ پٿرائي پائڻيان
سيٺن جيءَ سهڻ، ڏونگر ڏولي پائڻيان.

شاهه جي اعليٰ فڪر ۾ وصال کان فراق جو درجو مٿاهون آهي ڇاڪاڻ جو عاشق لاءِ جيڪي فراق ۾ آهي سو وصال مان نٿو حاصل ٿئي. ’سسئي ۽ سور‘ داستان جو مکيه موضوع آهي. ’هوءَ جي سور سڄن، سي مون پينگهي ۾ پرائيا: آءُ ڇايس ته سور، سامايس ته سڪ وٺا. عشق جي پڇار آزار واري آهي: ’سپيريان جي ڳالهڙي رڳو رنجائو‘. اهي جيڪي غم ۾ حال پائي ٿي رهنديون ۽ رٿارينديون هيون سي اڄ آهن ئي ڪونه: آءُ پاڻ پئي پاڻهي پاڻ سان پنهنجا ڏک اوريان. سسئي جيسين تائين جڙي هئي تيسين تائين ورڇي ڪانه ويني: پياري ٻنهنونءَ کي ڳوليندي سنپاريندي آخر وڃي ڌرتي حوالي ٿي:

جان جان هئي جيئري، ورڇي نه ويني
وڃي پونءَ پيئي، ساريندي ڪي سڄڻين.

داستان پهريون	۳
۱ لڙ مَ لاڙاڻو ٿيو، لاه مَ لڏو، لڏ ته ساڻ پريان جي سڏ، منڌ ميڙاڻو تو ٿئي.	۲ لڙ مَ لاڙاڻو ٿيو، وڙ چوندِيندي وڃ آهي ايءُ اُهيءُ، هاڙهي هلندين جو.
۲ لڙ مَ لاڙاڻو ٿيو، هلي ڪر همت سڄ منهن ۾ سامهون ڪهه ۾ ڪڇ مَ ڪٽ ته سپيريان جي سٿ، ڳاڙهي سڄ ڳالهه مڙين.	۴ آلهي سڄ اوڀر، مَ ڪر معذورين کي پسي مَ ران پير، ڏونگر ٻاروڇن جا.
	۵ ويني مون وٺو، لڙي سڄ لکن تان آءُ ڏوريندي ڪيڏو، پھڻن پير پٺو

د-۱: ۱. لڙ مَ = پنڌ ۾ ٽڪجي موت نه، ڀري نه ٿي. ساڻ پريان جي سڏ = سڏ سان، سڄڻن جي ساڻ سان. ۲. ڪٽ = تخمينو، اندازو (پنڌ جو). وڏي پنڌ ۾ هلندي جڏهن سڄ سامهون آهي ۽ اکين ۾ ٿو لڳي تڏهن مفاصلي يا منزل تي پهچڻ واري وقت جي ڪٽ ڪٿان نه ڪڇ (جو اجايو وقت ويندو ۽ دير ٿيندي) پر پئي هلج. ته جيئن بيٺي سڄ (ڳاڙهي سڄ) ڪنهن ڳالهه سان (سڀاڳ ۽ اتفاق سان) سڄڻن جي سٿ پيڙي ٿين. ۳. وڙ چوندِيندي وڃ = (الف) وڙ = ڪانچ جا وڙ، وڙ چوندڻ = اڳ ڪنيل وڙ پنڌ ڪندي جڏهن ڀرا ٿين ته مٿي ڪڍي سولا ڪجن (وڙ ڪٽڻ = ڊوڙڻ يا ٽڪي هڻڻ خاطر، ڪانچ جا وڙ ابتائي جي هيٺان ورائي چڪي مٿي ڪرڻ). يعني ڪانچ جا وڙ ساريندي، مٿي ڪندي، ٽڪي ٽڪڙي پئي وڃ. (ب) وڙ = واٽ جا وڙ وڪڙ. يا پهاڙ واري پنڌ جا وڙ وراڪا لنگهندي ٽڪڙي پئي وڃ. آهي ايءُ اُهيءُ = هاڙهي جبل ۾ پنڌ ڪرڻ وارين جو اهو ئي اهڃاڻ آهي، اهائي سڃاڻپ آهي. ۵. پھڻن پير پٺو = منهنجو پير اچي پھڻن ۾ پيو آهي (پٿرن پھڻن واري پنڌ ۾ پيو آهي جتي هڻڻ ڏکيو آهي).

سُورَن ساڻ سِهُو، اچي ٿِيَمَ جيڏِيُون.

۶

لڙو سِجُ لَڪَن تان راسِيُون رَتائِين
مونڪي ماريائِين، اَلهي اُونداهي ڪَري.

۷

وِئو سِجُ وِئَن تان راسِيِين ڏِيئي رَگَ
مون جَنهين سِين سَگ، سو ڪوهيارو ڪيچ وِئو.

۸

بيلِين ڌاران بَن، ڏجي ڏونگرُ جيڏِيُون
وڌيس وراڪَن ۾ ڪيرائي ڪُهَن
سَڄُ ڏونگرُ چوڻيِين، آڏا سيل سَڄَن
سي ڪيئن پنهنون پَسَن، جَن کي نِيرُ ننگَ جو.

۹

سَرتيون سَجي سَڄ، مَتان ڪا مون سِين هَلي
پاڻي ناه، پَنڌ گهڻو، اڳيان راتو رُج
مَتان مَري اُچ، ڪا ڏئي پاراتو پُنهنون ڪي.

۱۰

چَپر جا سينگارَ، وارِج واڳ ولهيءَ تي
ڏونگر توهان ڌار، مون سِين جَبَلُ ٿو جاڙُون ڪَري

۱۱

وِئو ٻاروچو نِڪَري، هاڻي ڪَريان ڪيئن
سِجُ اَلتي سِيئن، سَئون ڏيندِيس سَڄ ۾.

۱۲

لاڳاپا ئي لاه، لَمَظي ۾ لَطيفُ چَئي

تِهان پوءِ پُڄاءِ، پَريان سَندو پيچرو
واڻي

جي هُونڌ ڏٺائون، وو جيڏِيُون!

حال مُنهنجو ههڙو جهڙو
چڙهي نه سَگهان چوڻيِين، مارَڳ مَٿاهُون
ڏکِيءَ سَندي ڏيچ ۾، ڏونگرُ ڏٺائون
هَنيرُ ڏنڌُ پاڙ جيئن، چڪي چَنائون
هَنيرُ ڌاڙهُونءَ ڳل جيئن، ريهي رَتائُون
هُوءَ جي پَهڻ پَٻَ جا سي مَٿيان مُڪائُون
هُون سَلامَت سَپرين، تان گهوري مَرُ آئون
سو جي سُومرُ ڪُن سِين پَهَ جو ڪيائُون
پانهون پيل نه لاهيان، پُنهل کي آئون

داستان پيو

۱

ڪين ڌَر ٿي ماءُ، ڪين جَر سَندي سَڄُئين
هَلي ۽ واجههء، پَنهي جِيرَن وِچ ۾.

۲

مَٿان مَٿي، مَڄ، بَرِيَم ٻاروچل جو
جيڪي پيو جيڏِيِين سو سَپوئي سَڄُ
اَمَرُ اوري اُچ، تہ سِٺ سَٿائِيِين سَورَ جي.

۳

مَٿي منجهان مينه، پَسو جئن پاڻي وَهي
مون پانيو هيءُ نِينه، تان چِيُون چيري سَنديُون.

سِهُو = سنگت، لاڳاپو ۽ واسطو. ۶. راسيون رتائين = سڄ جا تندن مثل سڌا ڪرڻا جيڪي سانوڻ جي جهڙ ۾، وچينءَ ويل، ڌرتيءَ طرف لڙن (چوندا: سڄ سانوڻ ۾ وچينءَ ويل راسيون ڪوڙيندو) فقط جڏهن ڪڪر هوندا تڏهن راسيون ڏسڻ ۾ اينديون. راسيون = جن مٿي سڄ جي ڪنار مان نڪتل روشن ڏورون جيڪي هيٺ ويندي زمين تائين لاڙيل: اهو لقاءَ رڳو وچينءَ ويل ڏسڻ ۾ ايندو. صبح جو راسيون مٿي وينديون ۽ زمين ڏانهن ڌاريل نه هونديون (چوندا: چنڊ واڙي واءُ، سڄ واڙي مينهن). ۸. بيلين = سائين، مددگارن، بَن ڏجي = ڇڏي ڏجي، ڦٽو ڪجي. وراڪن ۾ = جبلن واري واٽ جي ورن وڪڙن ۾. ڪهه جمع ڪهون = وڏا پنڌ، پنڌ جون وڏيون منزلون (انهن سسئي کي ٽڪائي ڪيرايو). سيل = تڪا وڏا ڪنڊا، جبل ۾ تڪين چوڻين وارا ڀاڱا. نير = پنڌ. ننگ جو = لڄ پٽ جو. ۱۰. چپر جا سينگار = (اي منهنجا پيارا پنهنون) جبل جا سينگار! ولهيءَ تي = اڪيلي هيٺي ڏکويل تي. واڻي. ههڙو جهڙو = ڏکيو اُبالو. چڙهي نه سگهان ٽڪرن جي چوڻين تي جتي رستو (ماڳ) گهڻو مٿاهين تي آهي. ۵-۶: ۱. ڌر = ڌرتي. ماءُ = جاءِ، ماڳ، پيڻي (واٽ واري). جر = سخت تپش (هڪ ڌرتي تپل پيو سڄڻ جي فراق واري تپش)، سسئي انهن پنهني باهين جي وچ ۾ پئي هلي ۽ پنهنون لاءِ واجهائي. ۳. سخت گرمي ۾ پگهر مينهن وانگر پيو مٿي مان وهي. مون هن نيه (محبت ۽ عشق) کي راحت وارو ڪري پانيو پر هيءُ ته چيري (باه) جون چيون آهن.

۴

لڳي مون کي لوه، وره وائون لائون
راز جنهن سين روح، سو ڪوهيارو ڪيچ وٺو.

۵

تَمَن نِيٺ رَت وَهي چُٽاڪا ڪٿو
مونکي ڏنءُ ڏٺو، ائين ٿا وڃو اوني!

۶

چَرخو آڻڻ وڃ مان امڙ وڃي آڻ
ڪٿي جنهن ڪاڻ، سو وڃي ڪيچ قرار ٿو.

۷

آڻڻ چُونڊ ڪٿ، تائيان ٿنڌ نه ٺڪري
پاڻان روئي رَت، چَرخو مون چڱ ڪٿو.

۸

امڙ جي ڏنوءَ، مون جنهن هٿ اڪين سين
چَرخو چيهاريون ڪري، پيري هوند پڳو
آڻڻ رَت رنوءَ، ٿنڌ نه ڪٿي هيڪڙي.

۹

تائيان ٿنڌ نه ٺڪري، جيءُ نه منهنجو جاءِ
ساجن ڌاران سرتيون، سڀ ئي مون نه سُهءِ
جيٺ ڪين جڳاءِ، آيل پاروچن ري.

۱۰

نڪو ليکوي ٿو، نڪو ٿو ڏينه

تهان اوري نيه، چنو آڻڻ وارين.

۱۱

گوءَ ڪٽڻ ٻن ڪپاءُ، گوءَ آڻڻ ٻن جيڏيون
ساجن منهنجو ساه، هاجي منجهه هڻي وٺو.

۱۲

جن جن ٿي ڏينه، تن تن تڻي تڪ ۾
ڪو اڳانجهو نيه، پانڀڻ پاروچن سين.

۱۳

جن جن ٿي رات، تن تن تڻي پند ۾
پوريءَ ٻي نه تات، جيڪا سا جن جن جي.

۱۴

ڪاڻيءَ کي ڪورا، جبل پسي جاڳيا
گوندڙ جا ڪورا، وڃن جان جدا ڪٿو.

۱۵

گوءَ ٻولي ٻن پروچ، گهوري ذات جن جن جي
مونکي چئي لوچ، پاڻ پيهي وٺا چيرين!

۱۶

گوءَ هاڙهو ٻن هٿ، ڪوءِ پنهنون ٻن پريٽو
مادر مون موت، پستٿان پرائيو.

۱۷

جان جيئن تان جل، ڪانهي جاءِ جلڻ ري
ٿئي ٿڌي هَل، ڪانهي ويل وهڻ جي.

۴. لوه = لڪ، سخت گرم جهولو. وره = سوز ۽ فراق. وائون لائون = منهنجي مٿان وري ويو جنهن سان روح جو راز، دل جي ڳالهه ۽ دلي پيار. ۵. چُٽاڪا = وڏا وڏا ڦڙا. ڏنءَ = وڏي باه جيڪا سڀ ڪجهه ساڙي ڇڏي. ائين = اوهين. ۸. چيهاريون = چيري ڦاڙي ٽڪر ٽڪر ڪري. پيري = ڦيري، ڦيرائي. ۱۰. اڳئين وقت ۾ آڻڻ جي رسم موجب، پريات کان سٺ ڪٿڻ شروع ڪنديون هيون ۽ ٻن پهرن تائين ڪٿينديون هيون. ٻن پهرن جو ليکو ٿيندو هو. نڪو ٿو ڏينه = اڃان ليکي جي مهل ئي ڪانه ٿي، ليکو ئي ڪونه ٿيو، جو سرتين ان کان اڳ مون کان جدائي ڪئي (يعني اڃان پياري پنهنون، جي پٺيان منهنجي سفر جي سختي شروع ٿي ڪانه ٿي جو سرتين مان کان منهن موڙيو). ۱۱. ڪوءِ = ڪوه ۾ پوي، ڪڏ ۾ پوي. ٻن پوي، ٻن ۾ پوي، پل ٻڏي. هاجو = وڏو نقصان، وڏي آزمائش. ۱۲. اڳانجهو = گهڻو اڳرو، وڌيڪ. ۱۴. ڪاڻي = جلي، سڙي. ڪورا = باه جا مڇ. گورا = گورا ڳڻتن جا اوتار. ۱۵. "لوچ" = "ته تون پئي لوچ"، پٺيان لڳي پاڻ پتوڙ ۽ ڳول. ۱۶. ڪوءِ هاڙهو ٻن هٿ = ڪڏ ۾ پوي هاڙهو جبل ته ٻن ۾ پوي هٿ. مون موت پستٿان پرائيو = مون انهن کي پسندئي، پسڻ مان، موت پرائيو. (ظاهري مقصد ۽ مطلب واريون شيون ملن ٿيون، ته انهن جي سک ۽ چڪ ختم ٿي وڃي ٿي، ڳولا، جستجو ۽ اڳتي وڌڻ وارو جذبو ئي ختم ٿي وڃي ٿو: انهيءَ لحاظ سان جن ماڻهو مري چڪو). ۱۷. جان جيئن = جيئن تان جنهن جي ڪانهي جاءِ جلڻ ري = جلڻ کان سواءِ (وصال لاءِ) ٻي ڪا واھ ٿي ڪانهي، ٻي ڪا پيڻي ڪانهي.

وائي

شاديء جو سينگار، آيل! آيل!

مرڪ منهنجو مون پرين

آهي ڳه ڳجيءَ جو، ڏئي هالورا هار

آهي اڳهاڙن کي، جانب جو جنسار

آهي ڪاڇ بڪين جو توڙان طعام تيار

اعليٰ اچو عيد ۾ دوساڻو ديدار

حسن هوت پنهنوءَ جي، ڪڍوڻو ڪوهيار

سج ڪيائين سُرهي، واسيائين وٽڪار

چنڇن چئون مڪيون، عطر ٿيو آوار

ڪوڙين ٿا ڪيترا نالي تان نثار

شيدا صلابت جي، گولي گرفتار

گهوريا گهر گهٽي تان اچي جتان آڌار.

داستان تريو

۱

برو هو بنپور، آرياڻيءَ اڃاريو

لاٽو سڀهن لوڪ تان هاڙهي ڏئيءَ هور

چوريون چڙڻ سڪيون، پنهنون ڪٽائون پور

آيو سو اتور، جنه ڏڪيون ڏک وهاريون.

۲

پيڙ پنيورا، پڇو ته ابهو
اڳي ان ماڳا، سرتين سور پراڻيا.

۳

ڪلهن ڦاٽو ڪنجرو، مٿو اڳهاڙو
منهنجو ڪڇاڙو، پيڙ هن پنيور ۾.

۴

ڏکون اهڃاڻ، ڪلهي ڦاٽو ڪنجرو
وڃن گوندڙ گڏيون، لوڪ نه اچن پاڻ.
'سورن اسان ساڻ، ننڍي لاکون نيءَ ڪٺو.'

۵

امر مون اماڻ، پنيوران بهر ٿي
مڃڻ ڪا رهاڻ، مون تو موٽي مس ٿي.

۶

ور لڪن جي لوڏ، گهورڻا سڪ پنيور جا
امر جي تون آجين، سي ڪم نه اچن ڪوڏ
هنين منهنجي هوڏ، ٻڌي ٻاروچن سين.

۷

ڏک پٺيان سڪ، سڳها ٿيندءَ سسئي
پير ۾ چلج پرينءَ جو توڙي لڪن لڪ
ڏورچ پاسي ڏک، ته پوي ٻاجه ٻروچ کي.

وائي. شاديءَ جو سينگار = نهايت سهڻو گهٽ. هالورا = جهلڪا. آهي اڳهاڙن کي = اڳهاڙن کي جانب جي جنسار جو ڏک آهي. چتون = خوشبويون. مڪيون = موڪليون، اٿاريون. اوار = چوڌاري، جيڏانهن ڪيڏانهن پڪڙيل. شيدا = قربان. صلابت = سهڻو سنئون قد، سهڻي هائي ڪاڻي. اچي جتان آڌار = جتان منهنجو پرجهلو (محبوب) اچي. ۳-د: ۱. اڃاريو = اچو ڪيو، صاف ڪيو. هاڙهي ڏئي = هاڙهي (جبل) جي ڏئي (پنهنون آرياڻي). چڙڻ سڪيون = چڙ جو هنر سڪيون = وڏيون هنر مند ۽ تخليقي صلاحيت واريون ٿي پيون. پنهنون ڪٽائون پور = (سندن ڪاميابي انهيءَ ۾ هئي جو) پنهنون ڪي نقاش ڪٽائون. پور = چاڀي جو نقش (ڪاڻ ۾ ڪوريل، جيڪو مهر وانگر ڪپڙي تي هڻجي ته ڊزائين نڪري). اتور = وڏي مان شان وارو. ڏک وهاريون = سهڻيون ڪيون. ۲. پنيورا = پنيور مان. ابهو = مٿاهان ٿيو، ڪامياب ٿيو. ۴. ڏکون اهڃاڻ = ڏکويلن جا پار آهي آهن. وڃن گوندڙ گڏيون = غم ۽ فراق سان هڪ ٿيو پيون هلن، غم ۽ فراق ۾ صبر سان پيون گهارين. لوڪ نه اچن پاڻ = پنهنجو ڏکيو حال ماڻهن کي نه سڻين. ننڍي لاکون = ننڍي هوندي کان وٺي. ۵. مون اماڻ = مون سان گڏجي هلي مون کي روانو ڪر (ته اسان پاڻ ۾ پيار واريون ڳالهيون ڪري وٺون). رهاڻ = پاڻ ۾ ويهي حال اورڻ، هڪ ٻئي سان دل جون ڳالهيون ڪرڻ، وڻندڙ ڪچهري ڪرڻ. موٽي مس ٿي = وري هن کان پوءِ نه ٿي ٿئي. ۶. ور = پلي ته هجي. لڪن جي لوڏ = جبلن جي لڪن تي لڏي لڏي، لوڏا کائي چڙهڻ. ڪوڏ = ڪوڏاڻا، تنهنجيون مٿيون پيار پريون ڳالهيون. هوڏ ٻڌي = شرط ٻڌي (هنن سان گڏ هلڻ ۽ گڏ هجڻ جي).

^

وَوِے وَوِے وَجَن نِگِٹا، گھوڑا! گھٹّی، پُون
مادرِ مٹان مُون، کانگ لَمندا گڈھین!

2

’ووءِ ووءِ‘ گندي وٽ، متان ’ووءِ‘ وسارئين
رَنڊن مٿي رٿ، هار ته ملين هوٽ ڪي.

1

‘ووء ووء’ گندي وٺ، متان ‘ووء’ وسارئين
پاڻي هار م پڌرو، روء منجهائين رٺ
صبر وڏو ست، سگها ميڙي سڀرين.

1

رُتُنِ کَارِطِ جا هُئي سا ووِ ووِ پُٹ ويئي
تنهنونءَ کي پيئي، رُندي کير رت فُرا!

1

۱۱
جنه جو ڏٺيان ڌار، ٻيلي ناه پنيورَ ۾
نه ڪميٽيءَ جي ڪانه ڪي ساڻ لڏيندي سارَ
سالم جا آڌار، وارڇ واڳ ولهيءَ تي.

15

يُلَئُو سَيِّ پَنِيورُ، پُئيءَ هوتَ نہ هِلَئُو
شَہَرُ سُجَاتو کِيئَکِيَن آريَاڻِي اُتورُ
ماڻِئُو تَنِي مورُ، جَنِي دِيکِئُو دِل سان.

19

جَنِي دِيڪِيو دِل سِين، پُنيءَ سي پِيُون
تہ پُڻ ٿي ويُون، جِي پُنھونءَ پاڻ لڪايو.

14

مُئي مَ ماريچ، ٻاروڇا پنيور ۾
پنهنون سا پاريج، جو تو آريائي اڳ چيو.

17

گھوڑو ھیءُ پنیور، مون سگ باروچن سین
آھی آریاٹین جو، دیوانیء کی دور
سندو ہوئن ہو، مرکے تئو معذور کی۔

وائی

لَجُّوْا مِنْجْه لَكُنْ اَيْلْ اَيْلْ !

تَاَزَو پیر پُنھونء جو

۸. ووء ووء= وو هاء، وو هاء! وچن نڱئا= (پنهونء كي ڪنيو) نڪتا ٿا وچن. گهوڙا= گهوڙا ڙي! گهڻيء پون= تمام پري واري حد، پراهين پيڻي تائين نڪتا پيا وچن، پيا وچن ۽ گهڻو پري وڃي پهتا آهن. ڪانگ لهندا= آء مرنديس ۽ منهنجي مڙهه ڪي ڪاڻ لاءِ) ڪانگ لامارا ڏيندا. ۱۰. پڌرو= گليو، ظاهري (اڪين مان پاڻي نه هار). منجهائين= اندر ئي اندر ۾. وڏو ست= طاقت، وڏي قوت. سڱها= همت وارا. ۱۱. سا ووء ووء پڻ ويئي- الخ= پنهنجي ور ۽ پٽار جي مرڻ تي زالون بيوه يا رنور ٿي ڏک ۾ جيڪا 'ووء' ڪنديون هيون، سا ريت به هاڻ باقي نه رهي (= رڻ واريون نه رهيون) هاڻي پنهنونء لاءِ ڪير رت رڻندي! (ڄڻ سڄي محبت ۽ سچائي ختم ٿي وئي؛ دلي ڏک باقي نه رهيو ۽ رڳو رسمي ڏک رياء وارو رهجي ويو. ۱۲. ڏٺيان= ڏٺي ڪان سواءِ، ڏٺين مالڪن ڪان سواءِ. پيلي= مددگار. عالم جا آڌار= اي جهان جا پرجهلا، يا الله! ۱۳. پلڻو= گمراه ٿيو. پئيء= پٺيان. اتور= جنهن جي ڳرن ڳڻن واري وزن کي توري نه سگهجي. نهايت ئي سهڻو سونهن پريو. 'سسئي پنهنون جي ڳالهه' جي روايتي پس منظر بدران، هن بيت ۾ هڪ خاص تمثيل سمايل آهي. شاه صاحب کي نبي صلعم سان عشق هو، ۽ پنهنجن ڪن بيتن ۾ تمثيل طور پنهنون مان مراد نبي صلعم ڪري ورتائين (جئن ته "پرتو پنهنون جو" (يا) "چوريون چرڻ سڪيون پنهنون ڪيائون پور"). هن بيت ۾ اها تمثيل سمايل آهي ته شهر مڪو گمراه ٿيو جو هجرت وقت حضرت جن سان شامل ٿي نه هليو؛ اهڙن وڏين وصفن ۽ وڏن ڳڻن واري سائين کي مڪي جي شهرين نه سڃاتو. ۱۴. هن بيت ۾ پڻ اڳئين بيت واري ساڳي تمثيل آهي. معنيٰ ته: جيتوڻيڪ نبي صلعم هن ظاهري جهان مان پردو مٽايو (وفات ڪئي). ته به جن کيس دل سان ڏٺو ۽ مڃيو هو سي اسلام تي قائم رهيا. ۱۵. هن بيت جي ٻيءَ سٽ مُعْما مثال آهي جنهن جي معنيٰ تمثيل طور ائين ٿئي ٿي ته: روحن کان سوال پڇندي رُب طرفان اها تصديق ٿي ته: آءُ ئي اوهان جو رُب آهيان؛ جي 'روح' سسئي آهي ته پوءِ پنهنون ئي کيس سنڀاليندو ۽ پنهنجو قول پاريندو! ۱۶. گهورڻو= قربان ٿيو. دور= ورد، ياد، سک، دورو، نشو، عشق. هور= ڊپ، خوف (ته هوت ڏاڍا آهن).

نڪين واءُ وڃائيو، جهوريو تان ته جهڳن
ڪه ڪٿوريان اڳري، هاڻي جا هوئن
بورائو بَرَن جو، ريڙهي منجهه رُجن.

داستان چوٿون

۱
لڄايا مُونهان، ساجهرُ تي سينُ وٺا
پيڻ پڻوران، سڌ مُنهنجي ذاتِ جي.

۲
هيسَ جي آئون، ٻانهي ٻاروچن جي
هُوند نه ڇڏيائون، ڏکيءَ کي ڏکڻ ۾.

۳
آءُ جي هيسَ هڏ، اڏيون آريچن جو
ساڻ لڏيندي سڏ، هُوند ڪوهيارا ڪرين مون.

۴
هيسَ جي سڀاءُ، ته ڪيئرُ ڏکُ ڏيرن تي
آڏَ وڃان اُن سين ڳالهه نه ڪيئرُ ڪاءُ
ذاتِ مُنهنجي ماءُ، ڪچو ٿي ڪيچين کي.

۵
اڳي ايئن هياسَ، جئن پنهنون ڌوئر ڪپڙا
هاڻي هيئن ٿياسَ، جئن جت نه نيمر پاڻ سين.

۶
سائين سنئين نه جاڳئين، پوءِ ڪُڇاڙِٿان روءِ
ايءُ پَر ڪُپرُ هوءَ، جئن هُو سانگي تون سُمهين.

ڪ
ساڻي توءَ هلن، پٿرُ جي وارَ ڪريان
جيڪسَ ٻاروچن، ڪو ڏٺو عيبُ اکين سين.

۸
نيهَ مَ نالو ڳن، پريٽي پيرَ پٿا
سُورن ساڻ مَ چن، ورهَ وهائجُ وِٿرو.

۹
هوڻ نه مٿيان ماءُ، پٿو مالُ مڙوئي مٿيان
جُهين جي ساڃاءُ، رڙهان ٿي رَنڊن ۾.

۱۰
مَري وينديس ماءُ، لڪَ لنگهندي لڪيون
وڃي ڪيچ قرارِا جت پنهنجي جاءِ
روئڻ رت جڳاءُ، تڻ هوئن جي هيڪانڊ لئي.

۱۱
جفا وارين جسُ، جسُ جفا رءُ نه ٿئي
سُگن ساڻ وڃائيو، گولي ڇڏي مَ گسُ
ليڙن جو لطيفُ چئي ڏونگرُ آهي ڏسُ
پنهنون هلي پَس، سِرَ پَر سَري سَسُئي.

۱۲
جوينَ جانبَ لاءِ، نيئي وجهُ نڪونج ۾
روئي روپُ وڃاءُ، پنهنون ڪارڻ پَپ ۾.

۱۳
سَجڻ ڏٺو جن، تڻ ڳچيءَ سِرَ ڳهَ ڪئو
بيون ڪوهَ بُجهن، قُدرَ اِن ڪيمياءَ جو.

ڪه= ڌر، سنهڙي رڻي جيڪا هوتن هاڻي سرهي آهي. بورائو= اها. ڪه بورائو آهي؛ اها ڌر ۽ رڻي ساڻ واري جيڪا هوتن کي
لڳي آهي (جيڪا هوتن هاڻي آهي) سامون لاءِ بر بيبان ۾ ساڻ جي وات جي سڃاڻپ آهي ۽ مونکي پئي (انهيءَ سرهاڻ تي)
ريڙهي. ۳: ۴: ۵. هڏ= هڏو، سندن پنهنجو رت، پنهنجي ڄاڻي. ڪچو= عيب. ۴. سڀاءُ= ويجهي عزازت واري، ساڳي عزازت واري.
۶. سائين سنئين= ساڻ وارن (ڏيرن) سان ان ساڳئي وقت. ايءُ پَر ڪُپرُ هوءَ= اها تنهنجي ريت ڪُريت جهڙي آهي. سانگي= لڏ
وارا. ڪ. ساڻي= ساڻ وارا (پنهنون جا پاڻ). توءَ= ته به. هلن= وڃڻ وارا ٿين. پٿر جي وار ڪريان= جيڪڏهن پنهنجا وار سندن
آڏو پٿريان، وڃيان. جيڪس= لاشڪ. ۱۰. لڪ لنگهندي لڪيون= لڪ لڪيون لنگهندي. ماءُ= جاءِ هتان هلندي ڪنهن. ماڳ تي
(جبلن جا لڪ ۽ لڪيون لنگهندي). وڃي قرارِا= ٿانڪا ٿا، سڪيا ٿيا. ۱۱. جفا= تڪليف، جفاڪشي. جس= ڪاميابي، مبارڪ.
۱۲. جانب کي ملڻ خاطر پنهنجو جوين ڪٿي اوڙاه (نڪونج) ۾ وجهي، وڃائي ڦٽو ڪر. پنهنجي پنهنون خاطر تون پَپ پهاڙ ۾
رُلي روئي پنهنجو روپ وڃاءُ، پنهنجو حسن ۽ صورت وڃاءُ. ۱۳. ڳچيءَ تي، سر تي. ڳهَ ڪئو= ڳهڻو ڪيو (تي سگهي ٿو ته
اصل پڙهڻي ڳچيءَ سُر هجي، يعني ڏهريءَ مثل ڳچي جو سهڻو سُر وارو ڳهه).

۱۴

ڏنڻر اٺ اڪين سين، مان ٻاروڇا هون
جني ڌاران پون، موريسر اڪين ۾

۱۵

سجڻ ڏنو جن، موڻڻ ٽني ميهڻو
ايءُ مرڪُ معنورين، جئن مرن پريان جي پير تي

۱۶

مون جئن هوٽ اڪين سين ڏنو جي جيڏين
ته وڃا سڀ ويين، پاڻا پيڻيون ڇيرين

۱۷

مون جئن ڏنائون، جي هوند هوٽ اڪين سين
ڪٽ نه ڪڇڻائون، هوند مڙيئي پيئون مامري

۱۸

ساڻي نه پسان سي، جي هُئڻ هنيين ٿوڻيون
هاڻي گني جي، وڃڻو اڳڻ اڀيان

۱۹

گهان تان ڪيچان پري، وهان تان وٽ مون
پلي ڏوريم پون، عبث آريءَ ڄامر کي

۲۰

گهان تان ڪيچان پري، سُمهان تان سر هيٺ
ٻاروڇي سين ڏيڻ، جيڏيون جيهيءَ پري ٿي

۲۱

ٻاروڇي لاڏاڻ، آن ڪا ڏني ڏوٿيا

وائي

هوٽ هوٽ! اي هوتا!

ڏينديس ماه مرن کي، آئون جرا جيءُ گري
ڏيئي باه بنپور کي، آيس تو گري
آءُ اوراهون سپرين، وڃ م پيه پري
آريائي پنهونءِ ري، هڏ نه ساه سري
جندري پاڻو جان ۾ ڏکي ڏک ڌري
مون ڏنو مون وسهه، هيءُ وڃي تان نه وري
ڏکيءَ جي ڏيڪارين، ڌاران منه مري
پيالي پرين جي موهيس ميٺ گري
توڪي توه نه ڇڏيان، جي وڃان پونءِ تري
ڏڙ وجهنديس ڏوڙ ۾، مٿو ڌار ڌري
آريءَ جي عشق جي اندر آڳ پري
پرين گڻج پانهجيون اڪيون باجهه پري

داستان پنجون

۱

وڏي وس هئا، ٻاروڇا بنپور ۾
وڃي ڏور پئا، سانگن پئيءَ سپرين

۲

ليڙن لنگهي لس، مانباڻان مٿي ٿئا
وڻي ور وات ٿئا، پنهون ڄامر پهس

۱۴. موريسر = اهي وار جيڪي ڇپن هيٺان نڪرن، اڪين ۾ لڳن ۽ اڪيون چنباڻين (اڳ ڳوٺن ۾ ڪي ڏاهيون مايون هونديون هيون جيڪي ڪنهن اٽڪل سان موريسر چڪي ڪڍي ڇڏينديون هيون). ۱۶. وڃا = وڌيا، علم ۽ عقل، سمجهه ۽ دانائي. پيئون = گهڙي پيون. ۱۷. ڪٽ = ڪجهه به نه، ڌرو به نه. مامري = معاملي ۾، تڪليف ۽ گهڻي ۾. ۱۸. هنيين ٿوڻيون = هنيين جون ٿوڻيون، دل جو ٽيڪون، آڌر. اڳڻ اڀيان = اڳڻ تي بيهان (هاڻي ڪن جي اڳڻ تي وڃان). ۱۹. ڪهان = ٿڪائڻ وارو وڏو پنڌ ڪريان. وهان تان وٽ مون = وهان ته جڻ منهنجو پنهون مون وٽ آهي. پلي = پلجي، اجايو. ڏوريم پون = گهڻي زمين ڳوليم. عبث = اجايو. ۲۰. ڏيڻ = واقفيت، ملاقات ۽ محبت. جيهيءَ پري ٿي = ڪنهن اهڙي عجيب ريت سان ٿي. ۲۱. لاڏاڻ = ساڻ واري لڏ، ويندو ساڻ. ميٺ = هڪ پسارڪو وکر، ڪاٺيون جنهن مان ڳاڙهو رنگ نڪري ۽ جنهن سان اڳ سنڌ ۾ ڪپڙا رڱيندا هئا. مارجونو = (مؤنث. مارجون) ڳاڙهي رنگ وارو، ڳاڙهو. رهاڻ = محبت واري ڪچهري، دل گهري ورونهه. مارجون رهاڻ = ڳاڙهي رهاڻ، رس پري وڻندڙ رهاڻ. وائي. جرا = ذرا ذرا. پيه = اي پرين. هڏ نه = هر گز نه. ميٺ گري = گري ڏانقي، گري نشي. پونءِ تري = زمين اندر. د-۵: ۱. وس = پهر، ماڻهن جي وسندي. سانگن پئي = سانگ تي وڃڻ سان، لاڏاڻي سببان، جدائي ڪري هلڻ جي ڪري. ۲. لس = لس پيلو. مانباڻ = مانباڻ جو ڍورو ۽ ٽڪر (جيڪو سنگهر کان اتر-اولهه طرف آهي). مانباڻان مٿي وٺا = مانباڻ کان مٿا اڳتي ويا. پهس = پهريائين ئي، تر ت ٽڪرو.

۱۴

پيون سڀ سڳيئون سرتيون، مون چڪ (تو) سين چاءِ
اندر آهر ڳالهڙي ڪوهياري جي ڪاءِ
لڳم ڏرو واءِ، سڄو سڱ نه ساريان.

۱۵

جي ڏونگر مون ۾ ڏڪ، سي پٿر پون م پرينءَ ري
وهڻ مون وه ٿو، ڪير سانديندي سڪ
هيءَ هوئن سين چڪ، سڄو سڱ نه ساريان.

۱۶

هڪ ڀاهڻ، پيون پٽيون، ٿرڻا جبل جت جاڏا
اڳيان اسونهين ڪي ٿا ٽونگ سڄن تاڏا
جي مٺيءَ مٺه آڏا، سي تارج لڪ لطيف چئي.

۱۷

ماڻ مارينديئي پرينءَ جي، متان روئين رت
چوري ڇڏ م ست، همت هوت وڃايو.

۱۸

ٿئي تايائين، جهولو منڏ جهڙ ٿو

رائي رنائين، ابهري ڪي اونيئين.

۱۹

چئون چپر گيت، پهڻ پٿراڻي پانهيان
سيئن جيءَ سهڻ، ڏونگر ڏولي مون ٿو.

۲۰

ڏيرنئون سورن ڪي سئين پتين شاباس
هوا هماري پاس، ٻيلي ٿڌم چپرین.

۲۱

حسيني جي هاڪ، مادر ماري آهيان
ڏينهان ڏورن ڏڪ سين، راتيان چڪن چاڪ
درجان پر فراق، متان پوئم پرينءَ سين.

۲۲

جيڪين فراقان، سو وصالان نه ٿئي
اچي اوطاقان، مونڪي پرينءَ پري ڪو.

۲۳

قري آءِ فراق، مونڪي وصالان وچ پٿو
جي ٿي چڪم چاڪ، سي پرينءَ گڏجي پوريا.

۱۴. 'چڪ' جون هيٺيون ٽي معنائون. بلوچي لفظ 'چڪ' (چوڪري) جي بدليل صورت= مون ويچاري. چڪ= چڪي. "مون چڪي توسين چاءِ": چڪي= مفت ۾ ڏنل. هارايل راند ۾ ٿوري شيءِ موٽائي ڏنل. (ٻار ڪوڏين جي يا ٻي ڪنهن جنس جي راند ڪندا، ۽ جي پوءِ ڪنهن سڀ ساريون هاريون ۽ ٻئي ڪٿيون ته هارائيندڙ کڻڻ واري کي چوندا ته "چڪي ڏي": يعني ته ڪٽيل سارين مان ڪجهه مون کي موٽائي ڏي ته راند هلايون). چڪيءَ طور ڏنل معنيٰ بي ملهي ڏنل، بنا عيوض ڏنل، هار ۾ ڏنل. سسئي ٿي چوي ته آءُ سڳيئي ناهيان. پر چڪيءَ ۾ ڏنل آهيان. ۱۵. سانديندي سڪ= سڪن کي پاڻ سان گڏ رکندي. چڪ= ڪنڊ (گهر جي، گهٽي جي، ڪپڙي جي)، ٿورو پاسو (سڄو نه). ۱۶. پٽيون= پنڌ جون پٽيون، ڊگهيون. جاڏا= وڏا شاهي سخت ۽ مضبوط. ٽونگ= سوڙها لڪ. تاڏا= آيا، ڏکيا. ۱۸. تايائين= جوش جذبي سان هلي. ابهري ڪي اونيئين= ابهري لئي اونيئين، اونيئن لاءِ ابهري (تڪڙي ته کين جلد وڃي پهچي). ۱۹. چيون= وڏا گرا پٿر. چپر ڪٽ= وڏي اوچي پلنگ واري ڪٽ برابر جنهن جي مٿان مهاري اڏيل. سيئن= سڄڻ. سهڻ= سڪ ۽ چڪ. ۲۰. ڏيرنئون= ڏيرن کان وڌيڪ. سئين پتين= سوين پيرا. هماري پاس= اسان وٽ (مون وٽ). ۲۱. حسيني جي هاڪ= درد ۽ فراق جي چوٽ؛ اهو اهڃاڻ ٻن معنائن سان نڪري ٿو: (الف) حسيني= حسيني سر يا راڳ (جنهن جو هيءُ بيت آهي). جي هاڪ= حسيني راڳ جو 'سڏ' جنهن ۾ سمائل درڊيلو اثر (ته مادر ماري آهيان) (ب) حسيني واقعي، حضرت امام حسين واري غم ۽ درد. هن معنيٰ لاءِ "حسيني جنن هاڪ" پڙهڻو پوندو. سڀني رسالن ۾ "حسيني جي هاڪ" آهي. هاڪ= مشهوري. راتيان چڪن 'چاڪ'= سور وارا ڏڪ لڳن؛ چاڪ تڏهن چڪندا محسوس ٿيندا جڏهن ماڻهو رات جو سمهندو ۽ آرام لاءِ اٿو ٿيندو. پوئم= مونڪي جواب ڏيڻو پوي. ۲۲. فراق= پرين کان وچوڙو. وصال= پرين سان گڏجاڻي. (جيڪي 'فراق' مان حاصل ٿئي، سو 'وصال' مان نه ملي). اچي اوطاقان= منهنجي اوطاق تي اچڻ سان (مون وٽ اچڻ سان) پرينءَ پاڻان مون کي پري ڪيو. (سندس گڏجڻ سببان، مونڪي جيڪا اڳين زوردار سڪ هئي سا مائي ٿي). ۲۳. قري آءِ= وري آءُ. وصالان= وصال مان. وچ پٿو= وٽي پئي (منهنجي ۽ پرين جي وچ ۾). پوريا= مٽيا، چٽائي ڇڏيا.

واڻي-۱

پنهون پريشان ٿي ٻر ٻر! نه ڪو خان نه مان
هتي هتي حال منهنجو!
مونکي بک بون جي، ناقي پانيان نان
شهر صحرا پانيان، مون ليکي ميدان
رُٿان ٿي رُجن ۾، آريءَ لئي عريان
پتيان منهنجهن لئي، هتي ٿي حيران
اهي آريءَ جمار جو مونکي ڪاري ڪان
ديوانيءَ کي دل ۾، سورن جو سامان
وجهج پگ پينار تي، پريم ڪائي پان
گڏهن ٿيندو ڪيچ ۾، مٺيءَ جو مڪان
اهين عبداللطيف چئي، آرياڻي اڳوان.

واڻي-۲

آءُ ٿي چلان چيرين،

جان ٻاروچي ٻاجه گهڻي

آئون پنهنجي پرينءَ سين، وينديس واڳ وڻي
مر جان پوئيم منهن ۾ سندي پرينءَ پڻي
ڪانهي هن پنيور ۾، ڌاران تو ٿڻي
توريءَ تيل نه پائيان، نڪا سيند ڦڻي

گنديس وس وندر ۾ ميڙيندوم ڏڻي
هتان هڏ نه ڇڏيان، آريءَ جي آڻي
اهي هون هن ۾ سندي جيءَ جڻي
ڪين ورمئا وچ ۾، جهلئا جهنڊ هڻي
مونکي ڪوٺيو پاڻ ڏي هاديءَ هڻ ڪڍي
پنهونءَ ڌاران پٺ ۾، بيلي ناه پڻي
جتن ڇڏي آهيان، ڇڏي ڪيچ ڏڻي.

داستان چھون

ڏيڪاريوس ڏڳن، گوندر گس پرين جو
سونهائي سورن، ڪي هيڪاندي هوت سين.

سور ۾ ڏيهر ڏوڻ، آءُ اڳهين ڪانهري
جا پر پاڻيءَ لوڻ، سا پر منهنجي جندڙي.

سور ۾ ويججاءُ، سڄڻ جتن سانگ وڻا
پرين پڄاڻا، آءُ اوهان سين اوريان.

سورن سانگهارو، گڏهن تان ڪونه ڪڍو

واڻي-۱. پنهنون هتي (جتي کيس ڪيو ٿا وڃن) پريشان! اتي هو پين جي وس: نڪو هو خان ته نڪو سندس مان! هتي هتي، هتي هي حال منهنجو! بون جي = اٿن جي. ناقي = ناقي ڪي، اٿ ڪي. نان = طعام، کاڌو، ماني (پنهونءَ جي اٿ ڪي ڏسان ته جڻ مونکي طعام ملي ويو ۽ منهنجي بک لهي وئي). عريان = ننڍي. ڪاري ڪان = هنڌاڻو لڳل وڏو ڪان (جيڪو ڪاري ضرب لڳائي ۽ ماري ويو). واڻي-۲. چلان = گهڙي پوان، گهڙان ۽ هلان. (آءُ انهيءَ ڪري ٿي چير ۾ چلان جو مون تي ٻاروچن جي گهڻي ٻاجه آهي). واڳ وڻي = (واڳ سان واڻجڻ ۽ ٻڌجڻ) گڏوگڏ ٿيڻ. پڻي = مٺي. ٿڻي = چڪ، سڪ. آڙي، رکيب (پير). جيءَ جڻي = جيءَ جو جيانو، جيءَ جي جڙ. جهلئا جهنڊ هڻي = جهنڊ هڻي سوار ٿيا. ورمئا = ورچئا، بيٺا. جهلئا = هسوار ٿي هليا. پڻي = پڙي! ۱. گوندر گس = گوندر جو گس، ڏکڻ واري وات. سونهائي سورن = سورن کيس سونهون ڪري. ۲. ۾ ڏيهر ڏوڻ = مونکي ڏوڻ ۾ ڏي، مونکي ڏکيا لوڏا نه ڏي. ڪانهري = ڪاهلي، نهڙي. جا پر پاڻيءَ لوڻ = جا پاڻيءَ جي لوڻ سان ريت (جو لوڻ ڪي ڳاري ڇڏيندو). ۳. ۾ ويججاءُ = بيان ڪريان. ۴. سانگهارو = ٿورائي، گهٽتائي، چينوڻي. وقفو، وڻي، (آبڪلاني واري دريائي پاڻي ۽ ڪيتي جو اصطلاح). (سيپٽمبر ۾ جڏهن پاڻي گهٽيو هو ته هر ڪڙي تي جيڪي هُلا هوندا هئا تن جي وهڪ لاءِ 'وارو' ٻڌندا هئا جنهن موجب ڪجهه وقت (تي، ٻه يا هڪ ڏينهن) منڍ وارا هُلا وهندا هئا. ۽ ان بعد اوتري وقت لاءِ پوڄڙي وارا وهندا هئا. اهو هوءَ واري پر جڏهن پاڻي گهڻو گهٽجي ويندو هو تڏهن 'سانگهارو' لڳندو هو: يعني منڍ کان شروع ڪندا هئا ۽ هر هُرو 'هڪ جوڳ' (تي ڪلاڪ کن) يا اڃان به گهٽ وقفي جيترو وهندو هو ۽ پوءِ نه وهندو (هلندو)

آيل اويارو، پاڙوڌو ٻوڙ وهي.

۵

مٺ مٺ سُورن سڀگهين، مون وٽ وٽان
پريون ڪٿو پوٿان، وٽا وهائو نڪري.

۶

سُور نه ساڳاهين، ڏين اڏما اوچتا
مونڪي مون پرين جا اڻ ميا آهين
لڄون جي لاهين، سي مون گوندڙ گڏا.

۷

سانگهارو سُورن، گڏهن تان ڪونه ڏنو
ٻاڙ ٻوڙ وهن، ڪالهُوٿان اڄ گهڻا.

۸

سُورن لڏو سڄهه، پاڻهين پيهي آيا
ڪنه ڪي ڏيان منجهه، مرڻا چڱڪن ڇت ۾.

۹

سُور مَ مٿج ساءِ، آءُ نوڪڻي آهيان
وڃيڃ مَ ويل گهين وره مون وٽ
تون پڻ تڏهن جاءِ، جڏهن هڪاندي هوت سين.

۱۰

سُور به پڻئون پٽ، هيءُ چڱڪو ڪين پڻو
پريڻي پرين جي، ماءُ منجهائين مٽ

پيڙ پليءَ پٽ، لڳم پاڻ ٻروچ جو.

۱۱

لڳم پاڻ ٻروچ جو، امڙ جهل مَ مون
سڀ رڳينديس رت سين ڪيچان اوري پون
مادر مٿان مون، ڪانگ لَمندا گڏهين.

۱۲

لڳم پاڻ ٻروچ جو، گرها ٿئا قزاق
اهڪي جا اُنن ڪي، سا مين پوءِ مَ ماڪ
اکڙين خوراڪ، پسن پڙڏيهين جو.

۱۳

ڏنءُ لڳو، ڏونگر پريو، پيڙ ڪاڻي پون
مَ لاڻو مون، سندو جيڻ آسرو.

۱۴

ڏکيون ڏيها، جيڪس لڏي ويئون
هاڻي ڪن ملا، پڇان پرين خبرون.

۱۵

ڏکيون جان نه مڙن، تان تان پڻ نه ٿئي
پيون هڻهن هٿ هڻن، رڻديون رڻن واريون.

۱۶

سُور ورهايان سرتيون، جي ورهايا وڃن
پيون ڪوه بجهن، جن سندا ٿن سامهان.

هو، ائين اڳتي پوءِ ٻيو هرلو، پوءِ ٽيو هرلو..... ويندي پوڄڙي تائين). ٻاڙ ٻوڙ وهن = سور ٻاڙ ٻوڙ وهن، پريا وهن،
گهڻا گهڻا ٿين (سانوڻ ۾ جڏهن گهڻو پاڻي ٿيندو هو ۽ ڪڙيا پر جي ويندا هئا، ته هرلي واري پڙوهي يا گوهاڙي ۾ به
پاڻي ايترو مٿي چڙهي بيهندو هو جو ٻاڙ ٻڏي ويندو هو، يعني هرلي جي ڍنگي يا پانڊي جو هيٺيون پاسو مالھ ۽
لوڻ سوڌو ٻڏو پيو هوندو هو. ان وقت هرلو ٻاڙ ٻوڙ وهندو هو). ۵. مٺ مٺ = مٺ جيترا ٿورا ٿورا وٽان. انهن
سورن جا وٽان آهن، گهڻائي ڪي آهن. پريون ڪٿو = پريون ٻڌيو. پوٿان = ڪنيو پوٿان، آءُ انهن کي ڪنيو پئي هلاڻ
وهائو = خريدار. ۶. ساڳاهين = لحاظ ڪن. اڻ ميا = ماڻ يا ماپ کان ٻاهر، تمام گهڻا. ۸. سڄهه = سولو وجهه. منجهه = راز
چڱڪن يا چڱڪن (اهي پئي پڙهڻيون صحيح) = ذري ذري ڏکن ۽ ڏکون، ايڏا جا ڏک هڻن. ۹. ساءِ مَ مٿج = تڪ ۽
تيزي نه گهڻاڻي، ڏانقو نه بدلائي. نوڪڻي = سڪايل، هيراڪ (هي لفظ ڳالهائڻ ۾ نه ٻڌو ويو آهي). ۱۱. پاڻ = تير پون =
ڌرتي. ڪانگ لَمندا = منهنجي مڙهه (مثل جسر) کي ڪاڻ لئي مٿان کان اچي ڦيرا ڏيندا. ۱۲. قزاق = ڌاڙيل (جو پنهنون
ڦري وٽا). پوءِ مَ ماڪ = ماڪ نه پوي (ماڪ اُنن کي هلڻ ۾ ڏکي آهي؛ ماڪ پوندي ته پٿرن تي پير ترڪندا) اکڙين
خوراڪ = منهنجي اکڙين جو قوت. ۱۳. ڏنءُ = وڏي وڪوڙيندڙ باهه. ڪاڻي پون = زمين ٻري وئي. ۱۴. ڏکيون =
ڏکيلون، سورن واريون ڏکيل. ڏيها = ڏيهه مان، ملڪ مان. جيڪس = لاشڪ. ڪن ملا = ڪن وٽان ۱۵. ڏکيون ڏک
واريون (جن جا پنهنجا پيارا گذاري ويا هجن). جان نه مڙن = جيڪين تائين گڏ نه ٿين. پڻ = وڏو روج راڙو هٿ هڻن.
هٿ پنهنجن مٿن، ڳلن يا سينن تي هڻن.

۱۷

پيڙي پيڙي ٻنڌ، سوراڻي سَنڌرو
ڪيچ پراهُون ٻنڌ، سُوَرَن رءُ نه سَڻرو.

۱۸

پيڙي ٻڌ ٻيهار، تون سوراڻي سَنڌرو
ڏونگر توهان ڌار، ڪاڻ ڏوريندي ڏک سين.

۱۹

مڙو سُوَرَن واريون ڪريون سُوَر پَچار
مُن مَن سُوَرَن سِيڪَهيَن، ڪانهي سوران ڌار
ڏنر جي ڌاتار، سي مون جهولي پائي جهلڻا.

۲۰

وڙه جن وڻاڻ، سُوَر سَلامي ٿن جو
جن لڳو ٿن لڪڻو ٻاروچاڻو ٻاڻ
جيڏيون هي زيان، مون سين نسوروي ٽنبر ڪڻو.

۲۱

ٿن سُوَرَن ڪي شاباس، جن مون سان گهارڻو
ٻيلي ٿڌم چَپرين، هئا هماري پاس
جڏ پنهون ڪي گڏياس، ٿڌ ويچارا وري وڻا.

وائي

ڪوهياري جي ڪاء، مارينديمر ماءُ

جامن اندر ڳالهڙي

هوٽ هلن، آئون وهان، ته ڪا ايئن جڳاءُ

چڙهان ڏونگر چوڻين، سڀيريان جي ساءِ

نهارينديس نڪڙي، هاڙهو هوڻ لاءِ
موليٰ مونڪي ميڙين سنڌي جانب جاءِ
سسئي جي سڙيءَ ڪي اوڏاهين اٺاءِ
پانڌيڙا پير پري، پريان ڪي پهچاءِ
پيرانديءَ پنهونءَ جي منهنجو لوڙه لٽاءِ.

داستان ستون

۱

پُچن سي پسن، جڏهن ٿڌهن پرينءَ ڪي
ڏورينديون ڏسن، اڳڻ عجيبن جا.

۲

پُچيو تان پور، نا ٿ پُچڻ هوءُ نه پرينءَ ڪي
ڏورن واريون ڏور، هڏ نه آهن هوٽ ڪي.

۳

ڏورين ڏورين مر لهان، شال مر ملان هوٽ
من اندر جا اوٽ، مچڻ سا ماني ٿئي.

۴

جڏيم حُج هلڻ جي، چڪيم چاڙيڪا
اڏيون آڙيڪا، هنڌي پير هوٽ سين.

۵

چاڙيڪن چڙهي، جڏيم حُج هلڻ جي
آڙيڪن آڙي، هنڌي پير هوٽ سين.

۶

جڏيم حُج هلڻ جي، چاڙيڪا چڪيام

۲۰. وره = بره = سڪ وارو درد، محبت ۾ درد ۽ فراق. وڻاڻ = ويهڻ جي جاءِ. جن لڳو = جن ڪي اهو درد لڳو. لڪڻو = سڃاتو. ٻاڻ = تير. وائي. سڀيريان جي ساء = سڄڻن جي سڪ ۽ سانير. نڪڙي = اڪيلي. سڙي = ڪاڻي، ميت، جنازو. لوڙه = اوڏاهين مقام ۾، ميت جو گهر، قبر. د-: ۱. ڏورينديون = پري پري تائين پچائون ۽ ڪشالا ڪري ڳولڻ واريون. ۲. پور = ارادو پڪو ڪري، رخ وٺي هلڻ. پچڻ = پچا ڪرڻ. پرينءَ ڪي = پرينءَ لاءِ، پرينءَ بابت. ڏورن = مسلسل ڳولا ڪرڻ. ۳. ڏورين ڏورين = ڪشالا ڪري پئي ڳوليان. لهان = ڳولي ڏسان. اوٽ = محبت جي پلٽ. مچڻ = متان. ماني = گهٽ. ۴. چاڙيڪا = چاڙهيڪا، جبلن جا چاڙه. چڪيم چاڙيڪا = چاڙهيڪا چڙهڻ مون کان چڪي ويا، آءُ چاڙهيڪن چڙهڻ کان چڪي ويس. آڙيڪا = پيچ، وراڪا. ۵. چاڙيڪن چڙهي = وڏي چاڙه (اوچائي) وارن لکن تي چڙهي، لکن تي چڙهندي. حج = دعويٰ. آڙيڪا = آڏو ڏکيا چاڙه ۽ ور. ور ۽ وات وارا گهيرا ڦيرا. آڙيڪن آڙي = منهنجي هنين ڪي هوٽ سان آڙيڪن واري آڙي پئي، ور وٽ واري گندي پئي. ۶. چاڙيڪا = چاڙهيڪن تي چڙهڻ وارا زور. چڪيام = منهنجا ختم ٿي ويا.

آريائيءَ جي آسري، ڏونگر ڏينه لڳام
پُڄ پرين سَندام، ورتيس وڪ نه اُڀري.

۷

وينيس وڪ نه اُڀري، آريائي تون آءُ
چُڪيءَ توسين چاءُ، پاسي پَر پيئي رڙهي.

۸

جيڪا ڪندي نيه، مون جئن ٻاروچن سين
سِڪڻ سارو ڏينه، چڙهن چاڙيڪن تي.

۹

جيڪا ڪندي سڱ، مون جئن ٻاروچن سين
انگهن چاڙهي اڱ، رُندي سا رت ڦڙا.

۱۰

جيڪا ڪندي منجه، مون جئن ٻاروچن سين
مٿان گلن هنجھ، ڪين لاهيندي گڏهين.

۱۱

جي هت نه هون پسن، سي ڪنه پَر ڪيچ پسنديون
موڙهيون توءَ وِجن، پيئڙ هن پنيور ۾.

۱۲

آءُ ڏوريئين، شال مَ لهئين، پرين هئين پري
هڏهن ساهُ سري، تَن تَسلي نه ٿئي.

۱۳

موتي ٿئا معذور جا، حال نه پائي هوت
ڏنيم ڏاڍين ڏونگرين جئن ڪارڻ جهوت
هنيڙو ٿيو به پوت، وهر پريان جي وڍڻو.

۱۴

هوت نه چُنيءَ پوچ، ڦاڙي جو ڦٽو گريان
هاڙهي جو بلوچ، ڏاڍي ڪنه ڏک مڙي.

۱۵

هنيون منهنجو هيگڙو سو تان هوت ٿيو
ڪونهي ڪو پٽو، آءُ جو آحيان عامر ڪي.

واڻي-۱

منهنجي حُجت ناهي واڻ، ڪانهي واڻ
جيجهان تَن جئن سين

کاڻيءَ ڪي ڪاڻي ٿي، چيري جي جرات
سبب تنه ستي وٺا، جهوتي ڏنيم جهات

آهيم آريءَ چار جي اندر منجه اسات
تازو پير پنهونءَ جو لڙو منجه لڙات

ماريو ڪيم مئيءَ ڪي ڪيچي ڪاهي ڪنواڻ
نهارينديس ڪڙي، ڳوڙهن پَر ڳاڻ

ڏنم ڏکوين جا چپر ۾ چُونچاڻ

پُڄ= پير پري پُڄ، پر گهور ڪج، ورتيس= ورچي پيس، ٿڪجي ساڻي ٿي پيس. ۷. اُڀري= ڳجي. چُڪيءَ= ٿڪجي
چور ٿيل ڪي. چاءُ= چاه، نيه، عشق. ۸. ٻاروچن سين جيڪا مون وانگر نيه لائيندي. (تنهن جو حال اهو ٿيندو جو) سارو
ڏينهن سڪندي گذاريندي، ۽ جبل جي ڏکين لکن چاڙهن (چاڙهيڪن) تي پئي چڙهندي. ۹. سڱ= محبت جو ناتو.
انگهن= انگهن تي، تڪين چوٽين تي. اڱ= (جسر جو هر عضو) پنهنجو جسر. ۱۰. جيڪا ڪندي منجه= جيڪا
پنهنجي اندر جو حال (منجه) بيان ڪندي، جيڪا پنهنجي اندر جو احوال ڏيندي. مٿان گلن= گلن مٿان. هنجھ= ڳوڙها
(اڪين جا). ڪين لاهيندي= بس ڪانه ڪندي. ۱۱. ڪنه پر= ڪهڙيءَ ريت، ڪيئن؟ موڙهيون= پليون، منجهنديون توءَ=
ته به. هن پنيور ۾= هن جهان ۾. ۱۲. اي منهنجا پرين! توکي آءُ پئي گوليان پر گولي نه سگهان؛ شال! گهڻو پراهون
هجين! هڏهن ساه سري= ڪڙي مون ۾ ساه به هجي (جيئري به هجان)، ته به اندر وارو اطمينان حاصل نه ٿئي (۽ تنهنجي
طلب تانگه باقي رهي). ۱۳. حال نه پائي هوت= هوت حال پائي (همدرد) نه ٿئا. جهوت= ڳولا ۾ هيڏانهن هوڏانهن سئون
ڏيڻ. به پوت= به ٽڪر (جئن ڪپڙو به ٽڪر ٿئي جڏهن وڃي). وهر پريان جي وڍڻو= منهنجو هينڙو، پرين جي ياد ۽
فڪر ۾ وڌي به پاڻا ڪري ڇڏيو. ۱۴. پوچ= پُڄ= ڪپڙي جو پاند، ڪپڙي جو ٽڪر، ڪپڙو (پوچ جي معنيٰ ڪي نه
سمجهڻ سببان، ڪاتبن ڦيرائي پوت لکيو). ڏاڍي ڪنه ڏک ملي= ڪنهن ڏاڍي وڏي ڪشالي سان ملي. واڻي-۱.
حجت= گهٽائي، ويجهائي، پنهنجائپ. واڻ= رستو، ريت، رسر. کاڻي= سڙي. چيري= باه جي چيبي جرات- لهس، لپيٽ
سبب تنه ستي ويا= منهنجي سمهي پوڻ واري سبب جي ڪري وٺا. جهوتي ڏيئي جهات= منهنجي نذر جي جهوتي ۾
جهت ڪري ويا. اسات= اڃ، خشڪي ۽ تپش. لڙو منجه لڙات= رائي ۾ اڏورو ڏڪجي وئو.

ڪنڊيس ڪيچ ڏٺين لاءِ لکن ۾ لولاٽ.
وائي-۲

مونڪي لڪ مَ لوڏو ڏي،

آئون جا پڻ پهوڙي آهيان
آريائي پنهنون جو نيءُ نهوڙو ني
مون جيهيءَ معذور سين، شال نه ڪندا جي
ڀڳو هنيون سڄو ڪندا، ڏيئي رُپي ري.

داستان انون

۱

آئڻ اورانگهي وٺا، آءُ ٿي مران ماءُ
پئون ٿينديس پير تي هئي هئي ڪري هاءِ
جيئ مون نه جڳاءِ، گنگن تان گوشو ڪئو.

۲

آئڻ اورانگهي وٺا، اڳڻ مون افسوس
ديوانيءَ کي دوس، ساڻي ٿيندو سڄ ۾.

۳

آئڻ اورانگهي وٺا، پنيءَ توڏن تاڻ
ويه مَ منڏ بنپور ۾، هُن پُڄندين هاءِ
رائي منجهه رهاڻ، هل ته ٿيئي هوت سين.

۴

آئڻ اورانگهي وٺا، ڪري ڪميٽي ڪيئن

هاڻ گهرجي هيئن، ته ڏجي باه بنپور ڪي.
۵

آئڻ اورانگهي وٺا، پاري ڇڏي پوءِ
آريجا آئن تي، هيءَ تان ڇڏي جوءِ
ڪين هلي، ڪين هٿ ڪئي، ڪين رڙي، ڪين روءِ
ڪو پريان کي چوءِ، ته مٺيءَ مائڻ آيو.

۶

ڄاڻي سڃاڻي، مونڪي ڇڏي هلا
آءُ ڪيئن ڇڏيان پانهنجو، آڏيون آريائي
پريم جو پاڻي، سو ڪيچين ڪر نه آيو.

۷

ڇڄ مَ قطارا، ساڻ ڇڙهندو لڪين
مڇڻ ٿين پٺا، وڳ وانڻ ٿي نه لهين.

۸

ڪاجا ڪيائون، وائي واري ونگڙي
آيل اُن آئون، بوليءَ پاتاڙي ڪئي.

۹

وائي واري ونگڙي، بولي ٻي نه ڪن
الا ڪيچ ڏٺين، مون سين پوءِ مَ مامرو.

وائي-۱

مونڪي ڇپر تان مَ ڇڏيجا، باروچا!

لولاٽ= منئون زاريون (ته مونڪي ڪو ڏس ڏيو). وائي-۲. پڻ پهوڙي= پڻ جبل ۾ اندر گهڙيل، پيهي ويل.
نهوڙو ني= موت ڏانهن ٿو وڃي، صفا ماري ٿو. چي= ۱. چيه= پڄاڻي، بس. ۲. چي (بولي)= چو، چالا (نه
پڇندا). ري= ريه. ڏيئي رُپي ري= رُپي وارو ريه ڏيئي (گنديندا). د-۸: ۱. آئڻ اورانگهي وٺا= منهنجو آئڻ ٿي
هليا ويا، مونڪي منهنجي آئڻ ۾ ڇڏي هليا ويا. پئون= ذرا ذرا. گنگن تان گوشو ڪئو= اٺن ۽ ڏيرن ته مونڪي
مٽي پاسي تي ڇڏيو. ۲. اڳڻ مون افسوس= منهنجي اڳڻ تي مونڪي غم آهي، منهنجي اڳڻ تي غم چانيل آهي.
دوس= دوست (پنهنون). ساڻي ٿيندو= پيو ٿيندو، بيلي ٿيندو، مددگار ٿيندو. ۳. پنيءَ توڏن تاڻ= اٺن پٺيان
چڪي هل. ”هُن پُڄندين هاءِ“= تون هنن کي پڇي ويندين. ڄاڻي سڃاڻي= مونڪي پوريءَ طرح سڃاڻي. ۷.
مڇڻ= مٿان. پٺا= پويان، پوئتي. ٻيءَ سٿ ۾ ”وڳ“ کان پوءِ وارو لفظ جن جدا جدا صورتن ۾ لکيل آهي تن
مان هيٺين پڙهڻين جو گمان ٿئي ٿو جن مان معنيٰ نڪري ٿي (الف) واڻڻ، وانڻڻ= نظر، نظر پوڻ.
چوندا: ”واڻڻ ڪر، يا وانڻڻ ڪر ته هو شيءِ اچي ٿي.“ يعني نظر ڪر، نهار ڪر (ب) وانڻڻي= جهنڊي (جهاز
وانگر اڳ قافلي ۽ ساڻ وارا به جهنڊي ڪندا هئا). ۸. ونگڙي وائي= اُٿي بولي، منجهائيندڙ بولي. ڪيائون=
ڏيرن بلوچڪي بوليءَ ۾ ڳالهايو. آئون پاتاڙي ڪئي= مونڪي گهڻي ۾ وجهي ڇڏيو. مونڪي منجهائي وڌو. ۹.
مون سين پوءِ مَ مامرو= مون سان مامرو نه پوي، مون سان سندن ڪا اڻڻڻ نه ٿئي.

پَلئُ لَگي آهيان

چوري ڇڏي ڇيرين، ڪيڇي ڪيمر وڃيڄاه
چوري چني آهيان، مون سين نيئه نياهي نيڄاه
پنهون منهنجو آن سين، ائين ساڻ سلامت نيڄاه
آريائي عبداللطيف چئي مون تي وهلو ور ڪريڄاه

وائي-۲

جان تون وڃي ڪيڇ ڪهي،

ڏيڇ پارايا پرينءَ کي.

۱. ڏک منهنجي ڏيل ۾، سگهان ڪين سهي.

۲. آءُ ڦوڙائي ماري، منهنجا واقف وٽا وهي.

۳. پيٽر هن پيٽور ۾، ساريان ڪونه سهي.

۴. مون مٽيءَ مٿان ڪيٽا وٽا ڪانگ لئي.

داستان نائون

۱

ڪاتيءَ تان نه ڪنهن، من وڻجھلڻ وڌيو

ماريس سور تنهن، جو نه جيارِي جيڏيون.

۲

ڪاتيءَ تان نه ڪنو، ماءُ منهنجو ڇنڌڙو

جني ماءُ منو، سي جت نه پسان جوء ۾.

۳

جيءُ منهنجو جن، انگڙيارو وڌو

پڄاڻا پرين، سبان سڄو نه ٿئي.

۴

اچڻو مر اچن، پاروچا پيٽور ۾

پنيءَ لڳي جن، ڪميٽي ماڙهو ٿئي.

۵

روءِ وسائي راند، پءِ پروڙج ساڻ جا

هوئن سين هيڪاند، هيئي ٻاٿري ڏينھڙا.

۶

رڻڻ ۽ راڙهو، مون نماڻيءَ جي نجهري

ڪٺل ڪي قلب ۾، قرب جو ڪاڙهو

هوئن لئي هاڙهو، رجائينديس رت سين.

۷

روئي ڪنديس ڪوه، هاڻي ڪو هوڻ وري

جيڏيون جيڏوئي ڪنو، سيئن رات ستوه

دروهي اٿيان دروه، متان ڪا مون سين ڪري.

پارايا= پيغام، نياپا. سگهان ڪين سهي= ڪين ٿو سهي سگهان. ڦوڙائي= جدائي، فراق. ماري= ماري. وٽا وهي= هليا ويا، گذري ويا. سهي= ساڻي. ۱-۹-۵: وڻجھلڻ، وڃھلڻ، وڃلڻ= (ع. وجل= سور، ايداء)= فراق سبان پنهنجي اندر جو درد ۽ سور، رات ڏينهن وارو ڳارڻو. (ٻاهران ڪنهن ڪاتيءَ نه، پر مونکي اندر جي درد ڳاريو). جو نه جيارِي= جيڪو صحت نه ڏئي، ساهه وارو نه ڪري. ۳. انگڙيارو وڌو= سنئين سڌي ليڪ وارو نه، پر انگڙي وانگر مڙيل ور وڪڙ وارو وڌو؛ نئين ڪپڙي جي هڪ خاص ڪور جنهن بعد ٻن وڏيل ٽڪرن کي جوڙي سبڻ سان ڪپڙو ٻر ٻر ڏيڍو ٿئي بيهي (اڳ هٿ جي اٿيل ڪپڙي جو ٻر نڍو هوندو هو. مرد جي گوڏ يا زناني پوتي لاءِ وڏي ٻر جي ضرورت هئي جيڪا ٻن طريقن سان، 'انگڙياري وڌ' يا 'پٽي وڌ' سان پوري ٿيندي هئي. جيترو ڪپڙي جو ٻر هوندو ان کان ڊيگهه ٻر ٿيڻو ڪپڙو وٺبو؛ مرد عورت يا ٻار جي قد جي لحاظ سان وڏي ٻر يا ننڍي ٻر وارو ڪپڙو وٺبو. 'انگڙياري وڌ' لاءِ ڪپڙي کي ٽي تھ ڪٻو جئن ڊيگهه ٻر ٽن حصن ۾ وراهجي بيهي. 'پٽي وڌ' وڌ توڙي سبڻ ۾ سولو آهي. پر 'انگڙيارو وڌ' خاص طرح سبڻ ۾ ڏکيو آهي ۽ جي ڄاڻو ڪاريگر نه سبندو ته گھنججي پوندو انهيءَ ڪري ئي بيت جي ٻيءَ سٽ ۾ ڏنل اهڃاڻ ته پرين (ڪاريگرن) کان پوءِ سبان ته سڄو نه ٿئي. ۵. وسائي= آجهائي، ختم ڪري، وساري. هيڪاند= گڏجاڻي، گڏ رهڻ. ۶. راڙهو= راڙو وڌو گھڻو روج. نجهري= نجهري ۾، غريبائي گهر ۾. ڪاڙهو= وڏي تپش، وڏو مڇ. هاڙهو= هاڙهو جبل. رجائينديس رت سين= اکين مان رت جا ڳوڙها ڳاڙي پُڄائينديس. ۷. روئي ڪنديس ڪوه= روئي ڪا ڪنديس، منهنجي روئڻ سان ڇا ٿيندو. هاڻي ڪو هوڻ وري= هاڻي منهنجو هوڻ پنهنون ڪو موٽي ايندو (موٽي ڪونه ايندو). ستوه= ڏاڍو. دروهي اٿيان= قسمر اٿو، وڏي قسمر واري جهڙل اٿو. متان ڪا مون سان ڊوه ڪري= متان ڪا مون سان مونکي مارڻ واري مڪاري ڪري، متان ڪا مون سان ڪارو جادو ڪري.

پورهيت ٿي پَران، پاڙي پنهونءَ ڄامءَ جي.

۱۵

ماريو جي معذور، ته هيڪارهين هورُ لهي
ساجن اهنجي سور، ڪين جيان ٿي ڪيچيا!

۱۶

نڪين ٿي جيان، نڪين مٿي آهيان
ساجن ساهه ڏيان، توکي ساريو سڀرين.

۱۷

تون جي ڪالهه مٿي، ته ڪالهه ٿي گڏي پرينءَ کي
مٿن جي ماتام ۾ اها ڳالهه هئي
گڏهن ڪانه سئي، ته ڪا سگهي گڏي سڄڻين.

۱۸

مر مٿا ڏيئي، پنهونءَ ڪارڻ پڻ ۾
ته صباڄ سڀيئي، واکاڻيئي وينيون.

۱۹

مري ٿينديس مڃ، جڻ ڪارڻ جيڏيون
گري ڪوهيارو سڄ، وٺو چلائي چڙين.

۲۰

مر مَران مون ڪر، او- ڪمي ڪانه مري
دوست پڄاڻا ڏم، شال مَر جيان جيڏيون!

۸

ڪاڻيءَ مَر ڪانيو، مٿيءَ مگر مَر ڏيو
هيڪرُ اجهانيو، ڏيئي پُر لهارَ جين.

۹

ڪاڻيون لونيون اڪيون، ڪڻيون ڪين ڪڇن
مٿيون ماڻ نه ڪن، هٿيون رهن نه هون ري.

۱۰

وسي وساڻيون، رتو روئي پرينءَ کي
پيئون ڪڻن پڻ ڏي نظر نماڻيون
سي ڪيئن پيلاڻيون، جن ويندو هون نه وارڻو.

۱۱

ڪاڻي ڪيرن هيٺ، ويئي روءِ رت ڦڙا
ڪا مون ٿيندي ڏيٺ، پهر پاروچل سين.

۱۲

وسي وسي مينه جڻ ٿي ويس ڪيه
تو پريان جي ڏيه، پيئي پڇي خبرون.

۱۳

پنهونءَ پيرڙيون، گهر گهمندي جي ڏنيون
سي مان سيرڙيون، نٺ نهارڻ آڻيون.

۱۴

سيس وچ سرتين، ميس مر مَران

۸. ڪاڻيءَ = سڙيل، بريل. مَر ڪانيو = نه ساڙيو، نه جلايو. مٿيءَ = بي حال، مجبور، اڙيل، مصيبت ۾ ڦاٿل. مگر = وڏن ٿانڊن واري باهه، ڪوري وارو مڇ. اجهانيو = وسايو ۽ ٺاريو. پُر = پاڻيءَ ۾ وجهڻ، پاڻيءَ جو ٻوڙو ڏيڻ. ۹. 'ڪاڻيون' ۽ 'لونيون': ٻنهي جي ساڳي معنيٰ = سڙيون جليون (پاراتي جا لفظ). هٿيون (پاراتي جو لفظ) = هٿيل، ڌڪيل (ڌڪ لڳل، ماريل!). هون ري = هون ڪي ڏسڻ کان سواءِ. ۱۰. وسي = مينهن وانگر وسي، ڳوڙها ڳاڙي. وساڻيون = وسامي ويون، بس ٿي ويون، پڻ = جبل جتان پنهون جي ساٿ جي وڃڻ واري واٽ. پيلاڻيون = رفيق، مددگار. ۱۱. ڪاڻي = سڙيل، جليل. ڪير جمع ڪيرون = ٿر ۽ ڪوهستان جو عام وڻ. روءِ = روئي. ڏيٺ = ملاقات. ۱۲. ڪيه = مٿي. تو = ته به، ته پڻ. پريان جي ڏيه = پرين جي ڏيهه جون. ۱۳. پيرڙيون = پيرڙا، آهستي آهستي ڪنيل قدم. سيرڙيون = هلڻ وارا نشانڙا، واڙيون. نٺ نهارڻ آڻيون = (وڻن پيون ۽) وري وري پئي انهن کي ڏسان. ۱۴. سيس = پتري ٿيس. پَران = پوري پوان، ناهيان. ۱۵. معذور = هيٺي، بي حال، عاجز. هيڪارهين = مرڳوئي، ماڳهين، اڳو پوءِ. هور = ويچار، اڳو، اٿڻ. اهنجي = اوهان جي. ڪين جيان ٿي = جيئري ناهيان، جيئري رهي نٿي سگهان. ۱۶. جيان = جئري رهي سگهان. ۱۷. تون جي ڪالهه مٿي = تون جي ڪالهه مرين ها. ڪڏهن ڪانه سئي = اها ڳالهه ڪڏهن ڪانه ٻڌي وئي. سگهي = ٿلهي متاري. ۱۸. مٿا ڏيڻ = ڪنهن مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ اورچ ٿي وڌا حيل ڪشالا ڪرڻ، وڏيون تڪليفون ۽ سختيون سهڻ. پڻ ۾ = پڻ جبل واري واٽ ۾، پنهونءَ جي ساٿ واري واٽ ۾. ۱۹. مڃ = (سڄڻ سرن جي تيلين کي ڪٽي مڃ ڪبو، تندون تندون ڪبو) ڪٽيل تندون، پائمال. سڄ = تباهي. چلائي = ڦلائي. ۲۰. او ڪمي، اڻ ڪمي = بنا ڪم جي، بنا ڪنهن مقصد حاصل ڪرڻ جي. ڏم = هڪڙو ڏم (به شال نه جيان).

۲۱

اُچُ نِماڻا نيڻ، ٻاجهرا ٻروچَ ري
ورهُ وٽينديسَ گَن سان، نه مون سَچُڻَ سِيڻُ
وَرُ جي ٿڌُڙم ويڻ، پُنهونءَ جا پَرديسَ ۾.

۲۲

مَتانَ جِيءُ جَڻن، گهورڻو گهوري سَسِي
پازي جي پُنهونءَ جا، کارُون گَري ٿن
ڪيچَ مَتانَ ڪا ڪا گَن، بي شُڪري بَنيورَ جي.

۲۳

جِيڏيون ڪوهُ پُچَن، پَرپُڻ پيرُ پُنهونءَ جو
لُونِيُون ٿيون لُچَن، ڏٺو جَن اڪين سِين.

وائي

لاڻي جَڙ جَڻن سِين، آءُ جا چَڙهيسَ نِيءَ نظاري
آءُ جا گُنيَسَ ڪوهياري

مَچُ مُنهنجي مَنَ تي، ويو ٻاروچو ٻاري
ايندو، اٿر آسرو، واڳَ ولهيءَ تي واري
آري عبداللطيفُ چَئي، مون چاتو عشقَ اجاري.

داستان ڏهون

۱

واڪڻو واڪڻو وڪ، ٻاڻهيو پيرُ گڻي

سي نه چَڙهنديون ڏڪ، موڙي پيرُ مَڻن جي.

۲

وجهُ وڌندي وڪ، مَچُڻَ لڪَ لڪائين
ڏڪ ٿني ڪي ڏڪ، حُبَ جَني ڪي هوتَ جي.

۳

سَڏن مَڻي سَڏڙا، واڪو هڏَ مَر لاهِ
مانَ ٿنهنجي ڪاءِ، سَگَرُ ۾ سارَ ٿئي.

۴

سَڏن پُڻيءَ سَڏڙا، واڪو وجهُ وٿين
سَچُڻَ پَنڌَ گهڻي، مانَ ڪوهيارو ڪوڪَ سَڻي.

۵

گُنيَسَ ڪوهياري، هاڻِ نه جِيانَ جِيڏيون
مادَرُ وڌيسَ مَچَ ۾، ٻاروچي ٻاري
مُيون جو ماري، مون سو گوندرُ گڏو.

۶

ڪوهيارو ڪيڻان، ڪيڻَ وڃي ڪاڏي وِجانَ
مون پانيو سيڻان، چَپَرُ ڪَنديسَ پَنڌڙا.

۷

ڪوهيارو ٿي ڪاڻ، مُيون ماري هليو
هوئي مَرُ حَيَاتَ، آءُ مِيائي گهورَڻي.

۲۱. ٻاجهرا = ٻاجه گهرندڙ. وره وٽ = ڏڪ سور بيان ڪرڻ ور جي ٿڌڙم = (اهي ويڻ) مونکي گهڻو سڀاڻا، منهنجي لاءِ آڻت ٿيا. ۲۲. پازي = نوڪر، ٻانها. ڪارون ڪري تن = تن سان نيازمنديون خوشامدون ڪري. ۲۳. ڏٺو جن اڪين سِين = (پنهونءَ کي ملڻ لاءِ) لهسيون، ڪاڻيون، سڙيون ۽ ٻيون سک سور ۾ لڄن، باقي جن پنهونءَ کي اڪين ڪونه ڏٺو (تن کي ڪهڙي ڪل!) اهي ڇو ٻيون پير ڪڻن ۽ پڇائون ڪن. وائي. چڙهيس نيه نظاري = عشق ۾ نڪري نروار ٿيس. چاتو عشق اجاري = مون آري (پنهون) جي عشق کي اجاري ۾ کنيو آهي. ۱۰-د: ۱. 'واڪڻو واڪڻو' يا 'وانڪڻو وانڪڻو' معنيٰ تڪڙو تڪڙو. ٻاڻهيو = ٺاهي ٺاهي. ڏڪ چڙهڻ = (شاديءَ جي سوڻ ۾ وَر واري ٿيڻ، سهاڳڻ ٿيڻ. مَڻن = اڳتي وڌڻ، هلڻ. موڙي پير مَڻن = پڪي ارادي ۽ توفيق سان قدم اڳتي نه وڌائڻ پر گهٽائي) موڙي پير رکن. ۲. وڌندي اڳتي اڳتي وڌيل مچڻ = مَتان. لڪَ ڏرو به. لڪائين = فرق ڪرين. ڏڪ = (شادي جي رسم) شادي، خوشي. ۳. سَگَرُ ۾ سارَ ٿئي = ساڻ ۾ سنڀار ٿئي، ياد گيري پوي. ۴. واڪو = وڏو سڏ. ڪوڪ = سنهون تيز تڪو سڏ. ۵. سو مون گوندر گڏو = مونکي اهو غم پلڻ پيو، مونکي اهو ڏڪ لڳو. ۶. ڪيڻان = وٽن (ڏيرن وٽ). ڪيڻ = ڪيڏانهن. سيڻان = ساڻن گڏجي پنهون (ڪوهيارو) ته ڪيڻان ٿيو، ڪڻي ٿيو، هت آءُ ڪيڏانهن وڃي ڪيڏانهن وِجان! مون ته ائين پانيو هو ته ساڻن (سيڻان) گڏجي جبل ۾ پَنڌڙا ڪنديس. ۷. ڪوهيارو = پنهون. هوئي = هجي. مَر = پل ته. حَيَات = جنرو، حياتي. مِيائي گهورڻي = مڻي ته به قربان ٿي.

۸

پاڙيجيءَ روئي، چاڪَ مُنهنجا چورئا
پگهرُ وجهنديس پرينءَ جو، ڏڪن ۾ ڌوئي
ساجن سڀوئي، ساهُ اوهان تان صدقو.

۹

هُوءَ جي سُر سڄن، سي مون پينگهي ۾ پرائيا
سانديياس سڱن، سُرَن ڪارڻ سرتيون.

۱۰

سرجي تان سُر، ساماڻي تان سُڪ وئا
اهي ٻيئي پور، نماڻيءَ نصيبُ ٿيا.

۱۱

مُونهان مَهَنڊ ٿيا، سُرَن ٻڌا سَنڌرا
ڏور ته ڏوريون اُن کي، وندر جي وئا
گنديس ڪين پئا، هُوَ مٿاڻي اڳيان.

۱۲

اڃان رات رتوم، ڪوڏ ڪوهياري گُجرو
روئي پُسايوم، سوارو سُرَن سين.

۱۳

سرتين سَهجَ منجهاءَ، ٿي ڪوڏ وهايا ڪپڙا
تڏهن مُنهنجي ماءُ، ٿي پَهڻ اچڻا پڻ جا.

۱۴

گڏهن گڏهن جيڏيون، ڪو پَه اچڻو پوءِ
سو پُڻ ساڻو هوءَ، هوءَ جو ساهُ سَريز ۾.

۱۵

جيڪر گريان ايشن، جيئن گميڻي ڪانه گري

سندو نالو نينهن، هوند گڏهن وئي ڪانه ڪا.

واڻي-۱

وڃي وڃي وينڙي ٿي،

جتي پيرُ سڃاتائين پرينءَ جو

جنه چيڙي وڌيس چَپرين سو ڪوهياري ڪٿي
هُوءَ وَهيا وَڻڪارَ ڏي، هن پوريءَ پانيا هتي
مُئي ماري هَلئا، ڪاجا پيڻ پتي
پتون ٿينديس پيرَ تي، منجهان نيهَ نرتي.

واڻي-۲

ڏکي ڏينهاڻي ڏي، ڏينهاڻي ڏي

پاراپا کي پانڌين

نماڻيءَ جو ناه ڪو، حامي هوڻ هتي
پورهيت چڏڻو مَ پاڻ ري، ڪاڻي جا ڪجي
سُتي وئا جي سَپرين، ساڻي پُچان سي
نيءَ نڪڙي آهيان، آري تو اجهي
پَلُ لائي پاڻ سين، نماڻي نجي
پَريٽ نئو پاڻ سين، چَپر وٺاه جا چڏي.

داستان يارهون

۱

سپيريان جي ڳالهڙي رڳو رنجائو
ڏونگر ڏولائو، ڏيندا مون ڏير وئا.

۲

اُونءَ تان اوڻين نه ڪئو، آريءَ اُٿن جيئن

۹. هوءَ جي سور سڄن = اهي ڏک جيڪي نهايت ڏکيا آهن ۽ اڃان آڏو اچڻ وارا آهن. سانديياس سڪن = مونکي سڪن سانڍيو، سڪن مونکي نپائي وڌو ڪيو. ۱۰. سرجي = پيدا ٿي، ڄاڻي. سرجي تان سور = جئن ٿي ڄاڻي ته سور شروع ٿيا. ساماڻي = وڏي ٿي، عاقل بالغ ٿي. ٻيئي پور = ٻئي فڪر. ۱۱. مهند ٿيا = اڳتي وڌي ويا. ڏوريون = ڏاڪڙا ڪري گوليون. وندر = وندر ندي طرف. ۱۲. رتوم = رگيوم. ڪوڏ ڪوهياري = ڪوهياري جي ڪوڏ ۾، پياري پنهنون جي خوشيءَ ۾. ڪنجرو = ڪهين وارو چولو. سوارو = صبح سوڍرو. ۱۳. سهج منجهاءَ = محبت ۽ مُسرت مان. ڪوڏ وهايا = خوشي مان خريد ڪيا. واڻي-۱. وڃي وڃي وينڙي = هيءَ وڃي وڃي وينڙي. چيڙي = چڪي. ڪاجا پيڻ پتي = ڪا جا ڳالهه پتي (جگر) تي پيڻ، ڪا اهڙي ڳالهه دل لڳين (اها ڳالهه اها ته سسئي جو سڱ اسان جي شان وٿان ناهي). پتون = ذرا ذرا. منجهان نيهَ نرتي = نرتي نيه مان، سڄي صاف محبت مان. واڻي-۲. پاراپا = پيغام. ڪاڻي = سڙي، لوني. ڪجي = آزار ۾ هجي. نيءَ = ڪٽياڻي، ڏوبياڻي. نڪڙي = صفا اڪيلي. د-۱۱: ۱. رنجائو = درد، ڏک. ڏونگر ڏولائو = ڏونگر جو ڪشالو. ۲. اُٿن = چيڻ، جئن آري انهن کي چيو هو: (ڪين چيو هئائين ته آءُ هتي هوندس باقي اوهان پل واپس وڃو).

ڪيچ پُهجي ڪيئن، اِهڙن اُپاجهن سين.

۳

اُونءِ تان اوڀين نه ڪئو جئن ائن آريءَ ڄام
برڪي ٻاهر نِگئي گاڏر منجهان گام
ساهُ ڏنائين سام، ستي سنگهر پئين.

۴

لڪيون آن پَر لڪ، ڪين ڪوهيارا ورمڻا
جني سنڌي سڱ، رُئر رات رت ڦڙا!

۵

ڪوجو لڳس ڪاڻ، آريءَ جي عشق جو
ٿي نماڻي نيشان، ڇڏي سانگو ساه جو.

۶

ڏوئين چيس ”ڏور، ڪيچ اگاهون پنڌ ٿئا“
پاڻان چڙهي پور، وڪ وڌائين وري.

۷

سو جي پسان ڪيچ، جو ڏيه ٻاروچن جو
پنهنون وڌم پيچ، نسوروئي نيه جو.

۸

پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي هلي هيڪاندي
لڪي منڏ لطيف چئي ارادي آندي
پنهنون پيراندي، نماڻيءَ نصيب ٿئي.

۹

اوجھڙ وٽان آنءُ، ٻيون سڀ سڳر ساڻ جي
جانيه گنهندي نانءُ، سامون جئن پندي مامري.

۱۰

لڪڙياريون آڱريون، ٻاروچاڻو پير
اچي پسو جيڏيون، تازو پنهنون پير
ويچاريءَ سين وير، جئن جيڏوئي ڪئو.

۱۱

لُچڻ نه لاهين، گوندڙ هن غريب تان
پر ۾ پچائين، جيجان جوش جئن جا.

۱۲

هئي ٿو وڃي هوڻ، آءُ ڪين اڳيري ٿيان
متان چوءِ بلوچ، ڪميڻيءَ مان ڪين ٿئو.

۱۳

نڪين ٿيان سڱ ۾، نڪين سڱي
آهيان ڪميڻيءَ ذات ٻاروچيءَ نه جڙان.

۱۴

ڪميڻين هئا، ٿين موراين مديون
تون ڪر پاڻ- وڙاءُ، موٽ سڃاها سپرين!

۱۵

ڪيچ مَر خبر هوءَ، هن منهنجيءَ ذات جي
متان پنهنون پوءِ، لڄ پنهنجي لوءِ ۾.

۳. برڪي = گرم ٿي، جوش ۾ اچي. گاڏر = ڪٽياڻي. گام = گوٺ (پنهور). سام = سام طور، امانت طور (سنگهر جي زمين
کي پنهنجو پاڻ امانت طور ڏنائين). سنگهر = پٺوڻي جي لڪ جي پريان سنگر جي مٿاري. ۶. چڙهي پور = پور تي
چڙهي، پور ۾ اچي، سڪ ۽ چڪ واري پنھ ۾ پئي. وري = وڌيڪ تيز ٿڪي. ۸. هيڪاندي = گهڻو. لڪي = تقدير. ارادي =
امر الاهي. پنهنون پيراندي = آءُ مران ته مونکي ائين دفن ڪن جو منهنجي قبر پنهنون جي قبر جي پيرن کان ٿئي. ۹.
گهوڙن هنيون = گهوڙن ڪنيون، ماريون. ۱۰. لڪڙياريون = لڪدار (جن جو وچ مٿي ٿيل) اچي پسو. الخ = اٿو ۽ اچي
پير ڏسو، مون سان گڏ پير کڻايو. ۱۴. مورائين = اصلان ئي، اصل کان وٺي. مديون = (چڱايون جو ضد) ڍلايون. وڙ =
ٿورو. پاڻ- وڙاءُ = پنهنجي ٿوري، پنهنجي وڙ سان (ست جي معنيٰ ٿيندي. اي سڃاها سپرين! تون پاڻ پنهنجي وڙان
موٽ (ڪميڻين وانگر مون کان مدي ٿي، پر تون پاڻ سڃاڻي، پنهنجي ٿوري، پوئتي موٽي مون وٽ آءُ). ۱۵. ڪيچ =
ڪيچ ۾. مَر خبر هوءَ = خبر نه هجي، خبر نه پوي. پنهنون پوءِ = پنهنون، ڪي پوي. لڄ = لڄ ۾ پوي. پنهنجي لوءِ ۾ = سندس
پنهنجي شهر ۾، مطلب آهي ته: متان پنهنون سندس پنهنجي لوءِ (شهر) ۾ لڄ ۾ پوي، لڄارو ٿئي. ص ۽ ٻين رسالن جي
ڪاتبين، ان کي ’سسئي جي لڄ‘ جي لحاظ سان، سسئي جي زباني ’منهنجي لڄ‘ ڪري لکيو ته ”متان پنهنون، پوءِ، لڄ
منهنجي لوءِ ۾“. ڪن رسالن ۾ لوءِ بدران ’لوڪ‘ لکيو ويو: ”متان پنهنون، پوءِ، لڄ منهنجي لوڪ ۾“. معنيٰ ته متان
پنهنون لوءِ ۾، يا لوڪ ۾، منهنجي لڄ ۾ پوي، منهنجي ذات جي سببان لڄ ۾ پوي.

۱۶

لڳر پاڻ ٻروچ جو وسان تي ويياس
پُرزا پڻ ورن ۾ پئون ٿي پيياس
توڙي ماءُ مياس، ته پڻ ڪاڍو ڪيچ ڏي.

وائي-۱

منهنجو ساه وٺو سيٺان،

آيل آيل وهان ڪيئن پنيور ۾
مونڪي وٺا نه وسري، نيه پڙا نيٺان
سو ڪيئن هنيو جهليان، جهجي جو ڪيٺان
مادر پايو منديون، ڪوڪيان ور ڪيٺان.

وائي-۲

وسان تي ويياس، آيل آيل!

لڳر پاڻ ٻروچ جو
پير وچ وصال ۾، سنجهي آءُ ستياس
پاڻ وڃايم پير تي، چئي آءُ چئياس
ايم اندي لوڪ سين، مٺي آءُ مٺياس
الله ان م ويران، ڏني جن چئياس.

داستان ٻارهون

۱

آيا آس ٿيام، ٻاروچا بنپور ۾
پسي پهر پنهونءَ جي نه سين نيٺ ٿريام
گوندر ويران، سگن ساگون مڪيون.

۲

ٻاروچا پاڻ گهٽا، منهنجو آجهو آريائي
چوندي رڪٽر چٽ ۾، ساجن سڃاڻي
جا وندر وڪاڻي، تنه جو موٽ مس ٿي.

۳

ٻاروچا پاڻ گهٽا، منهنجو پنهون سر سين
چانگي تي چڙهي ڪري ڪندو ور ولهن
مٺي معذورين، هوت ڏريندو هٿرا.

۴

هوءَ جا گهوري گهوت جي، تنه ڪي چري چون
اگهاريون عالم ۾ هوت پڇاڻا هون
پرا ٿي پون، ڏنو جن اکين سين.

۵

جي تون ڳالهائي، ماءُ ٻاروچا پڇا
آني جي وائي، هوند نه ويان وسري.

۶

ڏٺان جي ٻروچ، مون چئن هوتن اکين سين
مونڪي چيان لوچ، پاٿان پيئون چيرين.

۷

ٻاروچو پيءُ پٽ، جيڪس ڏنو جيڏين
مون چئن موڙهين مٽ، پسند هين پنهونءَ ڪي.

۸

ٻاروچو پيءُ روءِ، جيڪس ڏنو جيڏين
سنجهي ۽ صبوچ، هوند سورن ٿيون سجهڪيون.

۱۶. پاڻ= تير (محبت جو). تي= تڏهن، تنهن ڪري. پئون= ذرا. ڪاڍو= چڪ ۽ سڪ. وائي-۱. سيٺان= ساڻن. نيٺان= سندن نيٺ، سندن اکيون. ڪيٺان= ڪين، سندن واسطي. ڪوڪيان= رڙيون ڪريان. ور= پل ته. وائي-۲. ويياس= تڏهن ويس. لڳر پاڻ= جڏهن لڳر پاڻ. وچ= وٿي، وچوڙو. وصال= گڏجن، گڏ هجڻ. پاڻ= پاڻپڻو. آءُ= آيو، انانيت. پير= منهنجو رشتو ٿيو، منهنجو سگ ٿيو. ايم= اٽڪيس، آءُ اڙيس. د-۱۲: ۱. پهر= ماڻهو. نه= سين= چوٽيءَ کان نه تائين، مڪمل طور تي. نيٺ ٿريام= منهنجيون اکيون نري پيون. گوندر= غم. ساگون مڪيون= ساگون موڪليون. ساگون ڏنيون، شاهديءَ طور نشانيون ڏنيون (ته هاڻي سڪ ٿي سڪ ٿيندا). ساک ڏيڻ= انب جي وٺ ۾ هڪ انب جو ڳاڙهو ٿيڻ (اها ساک، يعني چڻ قسر واري شاهدي ته هاڻي پيا سڀ انب به جيڪڏهن پٽيا ۽ پالبا ته مٺا ٿيندا). ۳. سُر= پڳ جو ور، پگدار. وڏو تلاءُ جو نه گئي ۽ پيو پياري. ور= موت ۽ واهر، پرگهور، وراڻ. ولهن= ڏکين بڪين، هيڪلين. معذورين= عيبدارين، آباهجين. ۴. گهوري= ڳولاڻو. عالم= جهان. هون= ٿين. پرا= خبرون. ۵. لوچ= پاڻ پتوڙ. پيئون= گهڙيون. چيرين= چيرن ۾، جبلن ۾. ۸. پيءُ روءِ= پئي نموني ۾، دل سان ۽ محبت سان. سجهڪيون= بلاڻيون، هٿيڪيون، قابو.

هٿ، گرايون، آگريون پيري سڀ پيجان
بئن گر گيجان، مون هاريءَ هوٿ وڃائيو.

۱۷

چئن چنا پير، هلي هلي ماء
ڪوهياري جي ڪاء، گنهيو پٿان ڳالهڙي.

۱۸

چان ڪ آيس اگاهين، تان اٿهين بيئي آهيان
پرت پراهين، هاڻي مران مَر جيان.

۱۹

ڪوهيارو ڪاري، پنڌ اڙانگا پٽين
سي ڏيه ڏيڪاري، جي اڳ نه ڏنا ڪڏهين.

۲۰

جيڪر اچين هاڻ، مون ساريندي سڀرين
گريون رُوخ رهاڻ، لکن منجهه لطيف چئي.

۲۱

پلي ڪري ٿيومر، هيءَ سڱ ٻاروچن سين
وڃي ڪيچ ڏنومر، پئيءَ لڳي جن جي.

۲۲

سرتيون سور پنهنوءَ جو، سچن ۾ شامل
ڪوهيارو ڪامل، مونڪي ڏک ڏيڪاريو.

۲۳

سرتيون سڀوئي ٿو اندر آريائي
ويئي پسان پاڻ ۾ ڏونگر ڏينهاڻي

هيس جن هاڻي، سي ڪيچي گڏير ڪه ۾.

۹

آن جي ڏني جيڏيون، پنهنوءَ جي پاڻوءَ
سنجهي ۽ صُبوخ، هوند نه ويان وسري.

۱۰

مون جئن ملاقات، جي هيان هوٿ پنهنوءَ سين
بانهن وجهي وات، ريهون ڪيان رجن ۾.

۱۱

مَر معذور هٿان، الله چڱي مَر ٿيان
رڙهان ۽ رٿان، پئيءَ سڱر ساڻ جي.

۱۲

جڙ. چيري جن سين، مٿي پڻ سين ٿن
جي هٿ نه هوٿ پسن، سي ڪنه پر ڪيچ پسنديون!

۱۳

سورن ساندياس، پورن پالي آهيان
سُگن جي سيد چئي، پکي آءُ نه پياس
جڪس آءُ هياس، گري گوندز ول جي.

۱۴

نه ڪي رٿڻ واريون، نه ڪي اوسارين
مونهن ڪي مارين، مونهن سندا ڏکڙا.

۱۵

ٻڌو ڪنه ٻانڌاڻ، هنيڙو هوتاڻي سين
پليان پليو نه رهي، پڙو اچي پاڻ

ڪاجا پيس ڪاڻ، نيريانس نه نيري.

۱۶

ڪه ڄاڻان ڪه ٿو، ڪيڏانه ٿي وڃان

۱۰. بانهن وجهي وات= بانهن ۾ (درد ۽ غم کان) چڪ وجهي. ريهون= وڏيون رڙيون. ۱۲. جڙ- ميخ (محبت جي)، ڳانڍاپو. ۱۳. سورن ساندياس= سورن مون ڪي سانديو، منهنجي حفاظت ڪئي ۽ مونڪي سنڀاليو. پورن پاليس= ڳڻتين مونڪي پاليو، نپائي وڌو ڪيو. جڪس، جڪس، جيڪس= لاشڪ جو. گري گوندز ول جي= گوندز جي ول جي گري. غم جي ول جي.. (ڊگهي پاڙ جي) گري. ۱۵. ٻانڌاڻ= ٻانڌاڻ ۾، بند ۾. پاڻ= وڏو پيالو جنهن ۾ اڪثر ڏاڇين جو ڪير ڏهن. پڙو اچي پاڻ= گهٽ ٿيڻ بدران وڌيڪ پريو اچي. ڪاڻ= محتاجي، گتي. نيريانس= جدا ڪريانس، پري ڪريانس، ڪنهن ڳالهه تي بيهاريانس. ۱۶. پيري سڀ پيجان= ڏک ۾ ورائي ٿي پيجان. پئن گر= پئن وٽ. پئن گهر= پئن جي گهر. گيجان= خدمتون چاڪريون، سک ۽ آرام. (گيجون ڏيڻ= پيار مان ڪنهن پياري عزيز جي مٿي ڪي هٿن جي موڙ سان آرام وارا زور ڏيڻ، خوشيءَ ۾ مبارڪ طور گيجون ڏيڻ). ۱۷. گنهيو پٿان= وليو وٽان، ياد ڪيو پئي هلاڻ. ڳالهڙي= ڳڻن واري ڳالهه.

۲۴

جان جان هُئي جيري، ورجي نه ويئي
وڃي پونءَ پيئي، ساريندي ڪي سڄڻين.

وائي-۱

ڪارون وس ڪٿام، وس ڪٿام

ڏاڍي زور وٺام

مٺيءَ جو مڇو نه موٽڻو!

ٻنڌڻ ٻاروچن جا، پينگهي منجهه پٿام

ٻڏي سورن سَنڌرو، لولي ماءُ ڏنيام

آءُ سيندي سور جي، تيلانه سور ٿيڻام

جن رءُ سري نه ساعتري، تن کان پري پهر پٿام

لکن سر لطيف چئي، لٽي لوڙه وٺام.

وائي-۲

پرين جي ادا پاندي،

گر ڪا ڳالهڙي

حڪايت هون جي، ادا تو ڪا آندي

ڏيئي باه ٻنيور ڪي، جئن سين آءُ جاندي

آهيان آريجن جي گولي ائون باندي

مونڪي پيتر پيارڻو، خمر جي آءُ خاندي

پسڻ ڌاران پرينءَ جي مٺي پس هي ماندي

گڏهن ٿينديس ڪيچ ۾ هون سين هيڪاندي

گرم ساڻ گرم جي، ڪيچي ٿيندم ڪاندي.

وائي-۱. ڪارون = منٿون. وس = حيلو. ٻنڌڻ = تنجڻ. سيندي = واقف. لوڙه = مڙه. وائي-۲. جاندي = وينديس. پيتر = پرين. خمر جي آءُ خاندي = نشي جي آءُ هيراک، خواهشمند.

سُر راتو

سُر راتِي ۾ توڙي ٻين سُرَن ۾، شاه صاحب جو مقصد بيتن ۾ ڪنهن ڳالهه کي بيان ڪرڻ ناهي؛ ڳالهه اڳ ۾ مشهور آهي ۽ ان جي سڀني کي خبر آهي: شاه صاحب فقط ڳالهه جي ڪن چونڊ ٿاڻن جي حوالي سان، پنهنجي اعليٰ شاعري ۽ نازڪ خيالي سان گڏوگڏ اعليٰ فهر ۽ فڪر جا نت نوان رُخ روشن ڪيا آهن. مومل ۽ سندس سهيلين جي هار سينگار واري ماحول، مومل جي مجازي حسن جي جلوي، ۽ راتِي لاءِ رات جاگندي مومل جي انتظار کي جن لفظن ۾ ۽ ڪنهن انداز سان بيان ڪيو ويو آهي سو اعليٰ شاعري ۽ نازڪ بياني جو شاهڪار آهي. داستان ڏهين ۾ اعليٰ فهر ۽ ادراڪ جا اهڃاڻ ڏنل آهن. ڪائنات جي خالق طرفان انسان ذات جي پلائي لاءِ جيڪي پلارا آيا ۽ جن جي رهنمائي سان اونداهي مان سوجهرو ٿيو ۽ سڄو جهان سرهاڻ ساڻ واسجي ويو، انهن ڏانهن اشارا ۽ ڪنايا آهن. ان سلسلي ۾، ان 'نئين نياپي' جو ذڪر آهي جيڪو آخري نبي (صلعم) انسان کي پهچايو، ته ذات تي نه آهي: ذات پات جو پيد ختر ٿيو ۽ خالق مالڪ جي نظر ۾ سڀ انسان برابر آهن؛ پر انهن مان جيڪي پاڻ پنهنجي سڄي نيت سان ڌڻي ڏانهن ايندا سي ئي وڏي مان وارا ٿيندا:

نئون نياپو آيو، راتِي ملا رات
لڏي سون لطيف چئي ڪنا ڌاتر ذات
ڪانه پڇي ٿو ذات، جي آيا سي اڳها.

فَيْضُ فِرَاقٍ فَقِيرٌ، جوڳي جاڳائي وٺو.

۵

ڪالهه گڏيوسون ڪاڙِي، پَهَر ڏينهان پوءِ
ساميءَ سونُ ڪُنن ۾، رَت وَرَنو روءِ
گِرَئو ڳالهيون ڪاڪَ جيون، چَٽيون اُڀو چوءِ
'جو مُنه مومل پوءِ، تِنه جو موٽڻ مَسَ ٿئي.'

۶

بيڪاريءَ کي بَر ۾ وٺو ڪيفَ چڙهي
ڳالهيون ڪندي ڪاڪَ جيُون ڳوڙها پيسَ ڳري
ڪا جا انگهه اڙِي، چئن چُٽا ڦٽَ چڙي پيا.

۷

آءُ لانگوٽيا لال، ڪنه پَر ڏنيئَ گجريون
آبُ اُرتو اڪين لڙڪَ وهائين لال
ڏنيي جي جمال، سي سامي ڪه نه سلائين.

داستان پھريون

۱

ڪالهه گڏيوسون ڪاڙِي، بابو بيڪاري
ساميءَ سيلو سِرَ تي، مالها موچاري
ڏيئي ڏيڪاري، ڦٽي ڍل فقير وٺو.

۲

ڪالهه گڏيوسون ڪاڙِي، بابو رنگ بيٺو
سرئوسون سُڪوٽ، جوڳيءَ سنڌي ذات کان.

۳

ڪالهه گڏيوسون ڪاڙِي، بابو بان بري
سائي سال ڪلهن ۾، ساميءَ سون سري
ڏيهون خبر گري، ڪا مومل جي مجاز جي.

۴

ڪالهه گڏيوسون ڪاڙِي، جهڙو ماه مَٺير

۱-۱: ڪاڙِي = وڏو جهانديدو، وڏي حوصلي ۽ ڄاڻ وارو. بابو = معتبر، مان وارو بيڪاري = بيڪ وارو، ڪنهن بدلايل ويس ۾. سيلو = سيلو = سينهي مثل تاج. مالها = مٿين وارو ڪنڌو. ڏيئي ڏيڪاري = پنهنجو پاڻ ڏيڪاري ۲. رنگ بيٺو = رنگ ۾ پريل، مٿاڻين رنگ وارو. سڪوت = صبر ۽ آرام. ۳. بان بري = بر جي رنگ وارو، مٽي، مثل رنگ وارو. سون سري = سون جي سرن سان. ۴. ماه مير = روشن چنڊر. ۵. پهر ڏينهان پوءِ = ڏينهن جي هڪ پهر گذرڻ بعد. رت ورَنو روءِ = رت جي رنگ وارا ڳاڙها ڳوڙها پيو ڳاڙي. منهن مومل جي پوءِ = مومل جي منهن پوي، سامهون اچي. ۶. ڪيف = نشو. انگهه اڙِي = انگڙي اٽڪي. ۷. لانگوٽيا = لنگوٽ ٻڌل. گجريون = گجر ذات جون زالون (مومل ۽ سندس پيڻيون، سهيليون ٻانهيون). اُرتو = رت گاڏئون، رت وارو. جمال = حسن جا تجلا سلائين = سٺائين، تون سٺائين.

اچي ٿي عطر جي منجهان مڱهٽ ٻوڙ:
'سا سَليهُون جُو، جُٺان لانگوڻا لال ٿئين'!
۱۳

سجُ اُڀرندي جا گري ساميءَ سا وڻڪ:
'سهي نه سگهان ساعت سين، تنه جي
راسين جي رونق
ڪي رتائين لاک ۾، ڪن ڏنائين پائن پگ'
سنڌي سوڍل سگ، ڪپر ڪورون جهليُون'.
۱۴

جوڳيءَ جاڳائي، ماري وڌا ماري:
'لُئُ لڏوري ڪنڌين اڻ- ميو آهي
وڃو جي ڪاهي، ته نڪون پسو نيه جيُون'.
۱۵

ڪاهي آيا ڪاڪ تي، پَسندا مومل
گني ريگون رتيون، گني گاڙها گل
مَسَٽيارا مل، دائه گهٽا دھوڙيا.

۸

پره جو پيدا ٿئو، ڪين سامي ڪين سج!
مٿس رتو مولهيو جئن سا گگر وڃ
گنهين دراءِ مَر ڍڄ، گريون ڏي تون خبرُون.

۹

پره جو پيدا ٿئو، گاڙهائيءَ جو گج
سامي چئج سج، ڪٿان اچين ڪاڙي.
۱۰

جوڳي ايئن جرڪئو جئن اونداهيءَ ۾ آڱ
آديسي عشق جي لائي آيو لاڳ
آيو تنه سڀاڳ، جئن ڪوس ڏيهائي ڪاڪ تي.

۱۱

جوڳيءَ تي جڙاءُ، نسوروئي نيه جو
پَنڱ جئن پيدا ٿئو، سامي سج وڙاءُ
آيو ڪاڪ تڙاءُ، ڪنوارين گگورئو.

۱۲

سجُ اُڀرندي جا گري، سامي ساڻي روءِ

۸. ڪين سامي ڪين سج = (اصطلاح) سامي آهي يا سج آهي! گريون = سچيون سچيون، پيرائيتيون. ۱۰. جرڪئو = جهرڪئو، چمڪيو. لاڳ = رنگيني، رونق (ميندي جو لاڳ = رنگ). آيو تنه سڀاڳ = (اصطلاح معنيٰ) ڪنه نڀاڳ ڪنيس جو هو ڪاڪ جي قتل گاه تي آيو! ۱۱. جڙاءُ = (لفظي معنيٰ) مٿين موتين جو سينگار. (اصطلاح معنيٰ) وڏو ناٺ، حسن جو هڳاءُ. نسوروئي = سراسر. سج وڙاءُ = سج وانگر (وڙ = وجهه، نمونو). ڪنوارين = حسين ڪنوارين چوڪرين (مومل جي سهيلين ٻانهين). ڪگورئو = مٿس محبت جو رنگ چاڙهيو. ۱۲. سليهون = اسان کي سل، اسان کي ان جو ڏس ڏي. ۱۳. وڻڪ = چمڪ. راسين جي رونق = مومل جي راسين جي رنگت (جئن سج راسيون ڪيندو آهي تنهن مومل جي منهن مان حسن جون راسيون). پائن پڪ = پائن جي گاڙهي پڪ. پر مومل کي سوڍل (راڻي) جي جيڪا سڪ آهي، تنهن سنڌيس دل جي ڪورن ڪنارن کي جهليو آهي. (هن ست جي مفهوم مان، مومل- راڻي جي ڳالهه جو اهڃاڻ ٿو ملي ته سوڍي راڻي بابت مومل غائبانه خبرون ٻڌي مٿس موهت ٿي هئي). ۱۴. جاڳائي = هوشيار ڪري. ماري = شڪار وارا (راڻو ۽ ساڻي). وڌا ماري = ماري ۾ وڌا (وڏي ويچار ۾ وڌا). لُئُ = عشق. لڏوري ڪنڌين = لوڏائي لڳ (ڪاڪ تي). 'لوڏائو' نالو سنڌي اچار موجب آهي. ان تاريخي قلعي ۽ ماڳ جو اصلي نالو 'لڏورو' آهي. (جئن سلطان محمود غزنوي جي فتوحات ۾ آيو آهي). هن وقت به اتي جا ماڻهو 'لڏورو' يا 'لڏورو' چوندا هئا، جنهن کي تاريخي طور صحيح هجڻ جي ڪري قائم رکيو ويو آهي. البت هن بيت بعد ٻين بيتن ۾ عام سنڌي اچار موجب پڙهڻي 'لڏائو' آهي. اڻ ميو = گهڻو، بي انداز. نڪ (جمع) نڪون = اها واهي جنهن ۾ ڪوه يا ڪوهر مان پاڻي ڪڍي وجهجي، جيڪا اڳتي وهي وڃي آوازي يا آهڻ ۾ پوي. نڪون پسو نيه جيون = عشق جون پرپور وهندڙ واهيون. ۱۵. ريگون = نئين نوجواني ۾ نڪرندڙ ڏاڙهيءَ جي سنهڙن وارن جون ريهون. رتيون = رنگ ورتائون، سايون ٿيون. ڪني گاڙها گل = ڪي اڃان ڳيرو آهن (سندن گل گاڙها آهن جو ڏاڙهي جي وارن جي ساوڪ نه ٿي آهي). مَسَٽيارا = نئين ريه، ڏاڙهيءَ وارا (نوجوان). مل = مضبوط مڙس، جامڙو. دائه = وڏي عقل واري (مومل: اشاري طور قبر). دھوڙيا = ليٽيا.

وائي

مومل صحي پسندا

راتا ۽ همير، مومل صحي پسندا
توڻي پڙهيا پير، مومل صحي پسندا
مجي رضا رب جي، هتان سڀ هلندا
اصل لکڻو انگ ۾، ٿيندو تان ادا
ڪل نفس ذائقه الموت، سڄي ايءَ صدا
گلمي ساڻ لڏائين هادي هن هنڌا
سهڪي سڪرات ڪرين، والي وير وڌا
اهڪي وير اچيڻ ٿون، اتي احمد
متان ڇڏين مگڻو مهڻدان مرشدا.

داستان ٻيو

۱
هلو هلو ڪاڪ ٿڙ، جتي نيه اچل
نه ڪا جهل نه پل، سڀڪو پسي پرينءَ کي.

۲
هلو هلو ڪاڪ ٿڙ، جتي نيه پچار
ڪانهي ٻي ٿوار، سڀڪو پسي پرينءَ کي.

۳
هلو هلو ڪاڪ ٿڙ، جتي گهڙجي نيه

نڪا رات نه ڏينه، سڀڪو پسي پرينءَ کي.

۴
هلو هلو ڪاڪ ٿڙ، چرون جت چڙهن
ڪوڙين رنگ رجن، پائورائيءَ پگ سين.

۵
لوڏي لڪ اچن، روءِ رائي جي ناه ڪو
هڪ اڪيون، پٺا انگڙا، پر ۾ ٿا پچن
سي ڪيئن ميندرا مچن، جي تو سودا
سوريءَ چاڙهيون!

۶
جي ڪاڪ ڪورڻا ڪاڙي ٿن لهي نه لالي
گري ڪيپ ڪمارڻا مٽي ٻي موالِي
گري حاصل هئا ڪيف ته ڪمالي
وٽن وصالِي، لڏوڻا لوڏي ٿا.

۷
لڏوڻا لوڏي ٿا، وٽن منجهه وصال
اڄ ارتو اڪين، ڪاڪ پيتائون ڪال
ويئي ويچارن وسري صبح جي سنڀال
پرينءَ کان پاسي ٿا ماموين مثال
جانب جي جمال، رڱي پس ريتو ڪئا.

وائي. صحي پسندا = ضرور ڏسندا. ٿيندو تان ادا = ادا ٿيندو. ڪل نفس = سڀڪو ساه وارو موت جو ذائقو چڪندو. اي صدا = هي چوڻي. وير = وقت. وڌا = وداع، وڇوڙو. د - ۲: ۱. ڪاڪ ٿڙ = (لفظي معنيٰ ڪاڪ جي تڙ تي، ڪاڪ واري ڪوه تي). (اصطلاح معنيٰ) مومل جي ڪاڪ تي، مومل جي ڪاڪ محل تي. نيه اچل = نيه جي اچل، عشق جي چوٽان چوٽ. ۲. نيه پچار = عشق جي ڳالهه. ۴. چرون جت چڙهن = رنگ ٺاهڻ ۽ پڪي ڪرڻ لاءِ چرون باه تي پيا چڙهن، رنگين ڪپڙن پائڻ ۽ سونهن وڌائڻ لاءِ رنگ پيا ٺهن. پائورائي = پان واري (لال) پڪ. ۵. 'لوڏي' (د جي زير سان) = لوڏي = لوءِ وارا يعني حاڪم جي لوءِ وارا، جيڪي حاڪم سان گڏ هلن ۽ هلائون ڪن. لوڏي معنيٰ لوءِ وارا، شڪاري، جيڪي شڪار لاءِ هلن. هڪ اڪيون پيا انگڙا = هڪڙيون اڪيون پيا عضوا (مومل ٿي چوي ته منهنجيون اڪيون ۽ منهنجا عضوا). پر ۾ پچن = اندر ٿي اندر ۾ ٿا جلن پچن. ۶. ڪڪورڻا = عشق ۾ رتا. جي ڪاڪ ڪڪورڻا = جن کي ڪاڪ ڪڪورڻو، جيڪي ڪاڪ ۾ ڪڪور جي ويا. ڪاڙي = وڏي حوصلي وارا، وڏا ڄاڻو ۽ وڏا خبردار تجربڪار. ڪيپ = ڪيف، نشي. ڪمارڻا = ڪمار ۾ ڪيا، نشي ۾ آندا. ڪيف ته ڪمالي = پوري پڪي چوٽ وارو نشو. وٽن وصالِي = وصال لاءِ آتا ٿيا وٽن. ۷. لڏوڻا (يا لڏورڻا) = لڏائي ڪان، لڏائي مان. لوڏي ٿا = لوءِ جي ويا ناڪام ٿا، مومل جي وصال ۾ ناڪام ٿا. وٽن منجهه وصال = وصال جي تمنن واري نشي ۾ پيا هلن. اڄ ارتو اڪين = اڄ ڳاڙهو رت گاڏئون پائي سندن اڪين ۾ آهي (رت جا ڳوڙها پيا ڳاڙين)، ۽ ڪالهه ڪاڪ ندي وارو ڳاڙهو پائي پيتائون (مومل جي عشق ۾ رتا). پرينءَ کان پاسي = محبوب (مومل کان پري) (واري حالت ۾). ماموين مثال ٿا. ڄڻ ماموئي ٿي پيا جو هوش بدران غيبي ڳالهيون پيا ڪن. رڱي پس ريتو ڪئا = عشق ۾ رڱجي رڱي وٽا (ريتو) چئي ڳاڙهي رنگ ۾ رڱيل ملير، هڪ خاص رڱيل ڳاڙهو بوجڻ.

۸

لڏوڻا لطيف چئي، ڪئون ڪنيائون
وڃي ڪاڪ ڪنڌين ۾، لڏون لڏائون
چڏي جيلا هليا، مومل ماڻيائون
پيرو پڳائون، آسڻ آرامي ٿيا.

۹

ويرئون تار وصال ۾ گهورن گهايا جي
ٿن ڪاڪ اورياڻين چڏي، وڃي پڻا پري
ٿن نائر ڪين ڪري، مومل سڪي جن ڪي.

۱۰

ستا سي سونهن، جي هئا ڪوڏيا ڪاڪ جا
لڏوڻا لطيف چئي لڏو لڏيڙن
سي موٽي مس آجن، جي آسڻ آرامي ٿيا.

۱۱

ڪاڪ چڏيائون ڪنڊ تي پاڻان وڻا پئي
لوڏيڙن لطيف چئي سوجهي ڪئو صحي
مومل ماڳ رهي، ٿئو مڙوئي ميندرو.

۱۲

ڪاڪ نه جهلڻا ڪاڙي، موهيا نه مڃلن
بائڻ ۽ ٻانهين جي ٻنڌ ڪين ٻجهن
لڪين لاهوتين، اهڙيون اوريان چڏيون.

۱۳

اهڙيون اوريان ئي چڏي وڻا لاهوتي لڪ
پايو پٽين ويٺيون ڪاڪ ڏچاڻيون ڪڪ
پيئي ايءَ پرڪ، ته سوڍيون سجهائي وڻا.

۱۴

ڪاڪ نه جهلڻا ڪاڙي، موهيا ڪنه نه مال
سوڍيون سجهائي هليا، ههڙا جني حال
جي چورين ڏنا چال، ته به لاهوتي لنگهي وڻا.

۱۵

رڃي جي ريتو ٿيا ڪين اٻاڻجن اوڻ
ڪنپ نه ڪاري تنه ڪي جو هالاري هوڻ
توڻي ڏوٻي ڏوٻ، توڻي لالي تنهين نه لهي.

۸ ڪئون ڪنيائون = لڏو ڪنيائون، مڻن واريون ڪتون ڪنيائون. ڪاڪ ڪنڌين ۾ = مومل جي ڪاڪ وٽ (مقام جي حد ۾). چڏي جيلا هليا = پنهنجي بچڻ واريون ظاهري ڪوششون ڪشالا چڏيائون تڏهن مومل ماڻيائون يعني منزل ڪي رسي پيرو پڳائون = ڪاڪ جو پيرو (هن جهان جو پيرو). ۹. 'ويرئون تار' يعني سمنڊ جي 'وير ڪان به مٿي تار' ۾، تمام مٿي. گهورن = محبوب جي تڪين تيز شوخ نگاهن. گهايا = ڦٽيا. جيڪي محبوب جي گهورن گهايا سي ويرئون تار وصال ۾ ٿيا. نائر = مومل جي چالاڪ ٻانهي. ۱۰. ستا = جيڪي مٿا ۽ وڃي خاڪ مٿي ۽ ڪوڏيا ڪاڪ جا = ڪاڪ جا گهورا، موت قبول وارا. لڏوڻا = لڏوڻا مان = هن جهان مان. لوڏيڙن = هن جهان جي شغل وارن. آسڻ = پنهنجي هميشه واري ماڳ. ۱۱. پاڻان وڻا پئي = هو پنهنجي ارادي سان پاڻ اندر پئي وڻا. سوجهي ڪئو صحي = وڏي سوچ ڪري صحيح حقيقت ڪي سجاتو، حق ڪي سجاتو. مومل ماڳ رهي = جنهن جو نالو مومل سا پنهنجي جاء تي رهي. ٿئو مڙوئي ميندرو = (هڪ حقيقت جي ڄاڻ واري انهيءَ منزل تي پهتا جو هنن لاءِ هر جاءِ، هر شيءِ) سڀ ڪجهه رڳو راتو ئي راتو ٿي ويو، راتو ئي راتو نظر آيو. ۱۲. ڪاڙي = وڏي منزل وارا سڄا سورهي عاشق. ٻنڌ = ٻنڌ. ٻجهن = ٻڌجن (جهڙن ٿهڙن ڪي مومل جي ٻاين ۽ ٻانهين پئي پنهنجن نازن نخرن سان ٻڌو ۽ قابو ڪيو، پر انهن جي چا مجال جو ڪاڙين ڪي ڪجهه ڪري سگهن). ۱۳. اهڙيون = جيڪي ظاهري ڏيکاء سان موهي حقيقت واري راه کان رنڊائين. ڪڪ پاڻي پٽڻ = ڪڪ پڪيڙي ڪڪن تي ويهي پٽڻ ۽ وڏو روج راڙو ڪرڻ. سجهائي وڻا = گهاٽي زخمي ڪري وڻا، ڏڪي ڪيرائي چڙڻ کان چور ڪري وڻا. ۱۵. ريتو ٿيا = ريتي وانگر رنگ ۾ سهڻا لال ٿيا. اٻاڻجن = رنگ ۾ ڪرڻ (هڪ ساريڪي سهڻي رنگ بدران ان ۾ ڪٽي ڪٽي ميراڻ اچي، داڳ ڌڙڳ ٿين). ڪنپ = ڪٽيءَ جو ڪنپ (جنهن ۾ ڪپڙا ڪنپ تي چاڙهجن). هالاري = هالار جو رڳيل يا هالاري رنگ وارو (هالار = جام نگر، ڪانڊا واڙ وارو طرف. اتان جو رنگ مشهور جيڪو ڪڇ جا ڪٽي توڙي ڏکڻ اولهه لاڙ ۾ 'مهڙا' جا ڪٽي ڪم آڻيندا هئا).

پَسَئو سُونَه، سِيڏَ چَئي، نِيَهَ اَچَن ٿا نِيَسَ
لَالُ جِي لِيَسَ، آئِي اَگَرُ نَه اُجَهي.

۳

جَهڙا پائَن پَن، تَهڙيون سالُون مَن سائِيُون
عَظَرُ ۽ عَبيَرُ سِيَن تازا ڪِئائُون تَن
مَڙهِيائُون مُشڪَ سِيَن چوڻا ساڻ چَنڊَن
سُونَهَن رُپِي سون سِيَن سَنڊا ڪامِڻ ڪَن
ڪِيائِيَن لالَ لُطيفُ چَئي، وڏا وَيَسَ وَرَن
مَنجِهَ مَرڪِيَسَ مَن، تَه سوڍِي سِيَن سَگ ٿئو.

۴

جَنه تَرُ ڌوڙُون ڏُون، چوڻا چَنڊَن چَڪَ ڪِئو
اَچَن پُونَرُ پَنپُولِئا، پاڻِيءَ تَنهِيَن پُون
راوَل رَتو رُون، ڪو وَه لَڳو واسِيَن.

۵

مومَل ڪي مَجازَ جا اَڪِيَن ۾ الماسَ
نَه ڪا عامَ نَه خاصَ جِي وِٺا سِي وِڍِئا.

۶

مومَل ڪي مَجازَ جا اَڪِيَن مَنجِهَ اَنبُورُ

واڻي

تان ٿون ويهه سَنبهي ساڻي!

ڪاڪِ هَلبو گڏهين

لَڪِيَن لوڊَرُ لُڊُوڻو مَٽِي، مَٽِي واٽَ وِٺا ٿِي
جَنه ڪي پُڇان سو چوي: آيو ڪونه اُٿان ٿِي
ڪوٺائو ڪَريَر جو، آيو پَهي پَرِئان ٿِي
حُڪمرُ ڏيندُئي هَتَ ۾، هاڻي هَل هِٿان ٿِي.

داستان ٿريو

۱

سونَ وَرَنِيُون سوڍِيُون، رُپِي رانديُون ڪَن
اَگَرُ اوطاڻن ۾، ڪُٿوري ڪُٺَن
اُپِيائُون عَبيَرُ جا مَٽِي طاقَ تَرَن
پائَن پِيلُون ٻڌِيُون، پَسَئو سُونَه سَرَن
ٿِئا لاهُوتي لُطيفُ چَئي، پَسَئو لُئي پَرِيَن
اُجَهي ٿا اَچَن، ڪاڪِ ڪُڪورِئا ڪاڙِي.

۲

جَهڙا گلَ گلابَ جا، تَهڙا مَن مَن وَيَسَ
چوڻا تيلَ چَنبِيلِئا، هاها هُو هُبيَسَ

واڻي. سَنبهي = سنڀري. لوڊر = لڊوڻي وارا. لڊوڻو مَٽِي = لڊوڻي وڃڻ لاءِ تيار ٿي. اُٿان = اتان. پَهي = قاصد (عزرائيل). هِٿان = هتان.
۳-۵: ۱. سون وَرَنِيُون = سون جي رنگ جهڙيون (گاڙهيون گوريون). ڪُٿوري ڪُٺَن = ڪُٺَن هِٿان تي ڪُٿوري جي هٻڪار. اُپِيائُون =
ڪولِيائُون. عَبيَرُ جا طاق = عَبيَرُ جا پُڙا، عَبيَرُ جون صندوقون. تَرَن = تَرَن تي، غِسل وارن ماڳن تي. پائَن = مَڪَرِيَن (گلن جي
خوشبودار مَڪَرِيَن). پائَن = پائَن، اُپِئَن = پائَن، اُپِئَن = خوشبوءِ دار جسر صاف ڪندڙ چاڻو. پِيلُون ٻڌِيُون = وري وري پيون
ملجن، پيهر پيون لڳن ۽ اهي به سهڻي جسر ڪي لڳندي ڏسندي پيون ريس ۾ سَرَن جلن. (هي معنيٰ) پائَن = پُورَن، تَنڊ تيلو
ڪندڙ الهڙ جوانن (تن پِيلُون ٻڌِيُون، وري وري پيا اچن ۽ اچي واٽون لايائون). ڪاڪِ ڪُڪورِئا = ڪاڪِ جا رَگِيل، ڪاڪِ محل
۽ مومَل جي ديدار لاءِ ڪُڪورِيل اَڪِيَن وارا. ۲. تيلَ چَنبِيلِئا = چنبيلي جي خوشبوءِ دار تيل سان واسيل. هُبيَسَ = هٻڪار وارا
ها ها هُو = چوڌاري وڏي واہ واري هٻڪار. نِيَهَ = محبت جا نشا، عشق جا اوتار. نِيَسَ = جُهجهڻا وهندڙ، مسلسل اڏما. لِيَسَ
لباس. اَگَرُ = خوشبودار وڻ (جنهن جي ڪاڻي جا ذرا ٽانڊن تي ڪرن ته خوشبوءِ دار دونھون ڪپڙن کي واسي ڇڏي). نَه اُجَهي = نَه
پوري پوي، نَه مقابلو ڪري سگهي (محبوب جي لباس جي خوشبوءِ سان ۽ آڻ ۾ اَگَرُ جي خوشبوءِ جي جاءِ ٿي ڪانهي). ۳
پائَن پَن = پائَن جا ساوا پَن. سالُون = شالُون. عَبيَرُ = انبر. تازا ڪِيائُون = نئين سر واسيائُون مُشڪَ ۽ چنڊن سان پنهنجن وارن جا
چوڻا مَليائُون. ڪامِڻ = وڏي سونھن ۽ شان واري (مومَل). ۴. ڌوڙُون = وارن جون ڳئون (به ڌوڙُون، هڪ هڪڙي پاسي واري ٻي
ٻئي پاسي واري). چنڊن چَڪَ ڪِئو = چنڊن سان گهڻو مَليو. پَنپُولِئا = مست ٿيا. پُلجي موھت ٿيل. راول = نوجوان راوُ شھزادا
رتو رُون = رت گاڏئون رتن، سڪ ۾ ساڻا ٿي رت جا ڳوڙها پيا ڳاڙين. ڪو وَه لَڳو = ڪو جوش جذبن وارو وهڪرو، محبت جو
مَچ ۽ زور. واسِيَن = واسوئيَن = جن اتي واسو ڪيو، جيڪي مومَل کي ملڻ لاءِ اتي سنڀري آيا ۽ رهيا. ۵. الماس = هيرا (نھايت
چمڪدار ۽ سخت ۽ سخت ۽ ٽڪا وڌيندڙ). ۶. اَنبُورُ = لوهارن، واڍن جو اوزار جنهن سان سخت ڪتل ڪلين، ڪوڪن کي
چڪي ڪين (انبوري ننڍي ۽ انبور وڏو). اصطلاحِي معنيٰ = سختي سان چڪي اُکاڙيندڙ ڪشش.

هڻي حاڪمن کي پٽ نھاري پور
گھوٽ پھرين گھور، گجر گھڻا گھائيا.

7

گجر کي گجويل جون تارن ۾ تڙون
هڻي حاڪمن کي زور ڀريون زڙون
ڪاڪ گندي قبرون، پسو پرڏيهين جون.

8

جا گني رءُ خون گري، ڌر نٿو ماري ڏگ
ڪوڏئون ڦريين جا، آر گري ٿي اڱ
لال جني جا لڱ، تير چڪائي ٿن کي.

9

گجر گاروڙين، اچڻو آڏي اڀي
مٿان پئي ٿن، ٻڌا پاڻ هڻن جي.

10

مومل ماري مير، آهيڙين کي آڪري
سوڍي گھڻا سجھائيا، پڙهيا پندت پير
هڻي ٿن کي تير، مڻيون جن مٿن ۾.

11

گجر گھڻا گھائيا، پاڻان لڳس گھاءُ
ميندري ملا، لڳس ڪاڻ ڪپار ۾.

۱۲

مومل ويئي ميندرو سدائين ساري
وليون واس وريون چانگي کي چاري
جڏهن تڏهن جيڏيون ايندڙ اوتاري
سوڍي سين ساري، ڳالهيون گنديس گجهه چيون.

۱۳

جت رانيائين راڻن کي، چندن چڪ گري
هاڻي اُني پيڻين وره وراڪا ڏي
سوڍو سڄ ڪري، مومل ماري هڻو.

واڻي

ڪين جو ڪاڪ ٿڙاءُ، گري چرھو چڪو
گرھو سرھو ڏيه ۾، نه تنه ڊرپ نه ڊراءُ
پاه پرائي آيو، لالي لڏوڻاءُ
گرھي ڪاڻينا رتا، نائي ناگيلاءُ
پڪون جي پائن جون هاريائين حلقاءُ
وڳ واسيائين پانهنجو، سڀ ٿي سراھياءُ.

داسستان چوٿون

۱

سڱ گري سين سينه، گنڌ مر ڦيرج ڪيڏهين

پٽ نھاري = وڏو ميدان جانچي، وڏي گلي ميدان ۾. پور هڻي = مومل ٽڪرون هڻي (پور هڻڻ = ٻن سانھ گھيٽن جو وڙهڻ وقت، پوئتي هڻي، وڏي وڻي تان ڊوڙي چوٽ ڪري ٽڪرون هڻڻ). پھرين گھور = پھرين تڪي نظر مان. گھوٽ = جوان پهلوان. گجر = مومل. ۷. گجويل = رڪ. تڙون = ڏڙ. ۸. گجر = مومل. ۹. گجر = مومل. ۱۰. گجر = مومل. ۱۱. گجر = مومل. ۱۲. گجر = مومل. ۱۳. گجر = مومل. ۱۴. گجر = مومل. ۱۵. گجر = مومل. ۱۶. گجر = مومل. ۱۷. گجر = مومل. ۱۸. گجر = مومل. ۱۹. گجر = مومل. ۲۰. گجر = مومل. ۲۱. گجر = مومل. ۲۲. گجر = مومل. ۲۳. گجر = مومل. ۲۴. گجر = مومل. ۲۵. گجر = مومل. ۲۶. گجر = مومل. ۲۷. گجر = مومل. ۲۸. گجر = مومل. ۲۹. گجر = مومل. ۳۰. گجر = مومل. ۳۱. گجر = مومل. ۳۲. گجر = مومل. ۳۳. گجر = مومل. ۳۴. گجر = مومل. ۳۵. گجر = مومل. ۳۶. گجر = مومل. ۳۷. گجر = مومل. ۳۸. گجر = مومل. ۳۹. گجر = مومل. ۴۰. گجر = مومل. ۴۱. گجر = مومل. ۴۲. گجر = مومل. ۴۳. گجر = مومل. ۴۴. گجر = مومل. ۴۵. گجر = مومل. ۴۶. گجر = مومل. ۴۷. گجر = مومل. ۴۸. گجر = مومل. ۴۹. گجر = مومل. ۵۰. گجر = مومل. ۵۱. گجر = مومل. ۵۲. گجر = مومل. ۵۳. گجر = مومل. ۵۴. گجر = مومل. ۵۵. گجر = مومل. ۵۶. گجر = مومل. ۵۷. گجر = مومل. ۵۸. گجر = مومل. ۵۹. گجر = مومل. ۶۰. گجر = مومل. ۶۱. گجر = مومل. ۶۲. گجر = مومل. ۶۳. گجر = مومل. ۶۴. گجر = مومل. ۶۵. گجر = مومل. ۶۶. گجر = مومل. ۶۷. گجر = مومل. ۶۸. گجر = مومل. ۶۹. گجر = مومل. ۷۰. گجر = مومل. ۷۱. گجر = مومل. ۷۲. گجر = مومل. ۷۳. گجر = مومل. ۷۴. گجر = مومل. ۷۵. گجر = مومل. ۷۶. گجر = مومل. ۷۷. گجر = مومل. ۷۸. گجر = مومل. ۷۹. گجر = مومل. ۸۰. گجر = مومل. ۸۱. گجر = مومل. ۸۲. گجر = مومل. ۸۳. گجر = مومل. ۸۴. گجر = مومل. ۸۵. گجر = مومل. ۸۶. گجر = مومل. ۸۷. گجر = مومل. ۸۸. گجر = مومل. ۸۹. گجر = مومل. ۹۰. گجر = مومل. ۹۱. گجر = مومل. ۹۲. گجر = مومل. ۹۳. گجر = مومل. ۹۴. گجر = مومل. ۹۵. گجر = مومل. ۹۶. گجر = مومل. ۹۷. گجر = مومل. ۹۸. گجر = مومل. ۹۹. گجر = مومل. ۱۰۰. گجر = مومل.

لپيٽج لطيف چئي، ڪامل ڪچائي
ڪچ معافي مدائي، ته سودا سڪياڻي ٿيان.

7

رُسُ مَ، رُسُ گهورڻو، پلُ مَ پري جا
پرير پيئون ڳالهيون مٺي، مون هٿا
ڪميٽين ڪنا، ٿين موراڻين مٺيون.

۸

رُسُ مَ، رُسُ گهورڻو، پرچُ، مَ وانءُ پري
وڌم ڦٽ فراق جي جهٽ جي ڌري
لالڻ جي لطيف چئي، سونهائي سري
لڳين جي ڳري، ته سودا سڪياڻي ٿيان.

۹

رُسُ مَ، رُسُ گهورڻو، راڻا ڇڏ رياءُ
ميٺ مدايون موٽ تون، ڪري نرت نياءُ
لالڻ جو لطيف چئي، ڪونهي سونه سياءُ
اوڳڻ ڏکي آءُ، ته سودا سڪياڻي ٿيان.

۱۰

ڪيمر توبه ٿن کان جڳت جن گواه
روز نهاريان نڪڻي، راڻا ٽنهنجو راه
پرچي لڳ الله، موٽ ميان ٿون ميندرا.

رَمِج راڻي پُٺ ۾ نرتئون منجهان نيه
ايئن مَ وسج عام تي، جيئن مومل وسن مينه
سندي حشر ڏينه، سوڍو ساريندين گهڻو.

۲

وٺو وڃ وٺ، ڪنڌ مَ ڦيرج ڪيڏهين
لوڻي ڦير لپاٽ، لڳنديئي لطيف چئي.

۳

وٺو وڃ راه، ڪنڌ مَ ڦيرج ڪيڏهين
اڄ ڪ سنجه صباح، نيئي ڌريندي ڏوڙ ۾.

۴

راڻو پانيو راند، وڃو ڪيئن وڙ رانئين
وڙ وڏو ٿو اِيهين، جئن پڙ پڄتو پاند
هئي پڳيءَ هيڪاند، سوڍو ساريندين گهڻو.

۵

سودا ٽنهنجي سور، اندر آڳيون لائيون
راڻا رهاڻين جا مارنهنون مذڪور
طعنا ڏينهنون ٿور، آءُ ته پرچون پاڻ ۾.

۶

رُسُ مَ، رُسُ گهورڻو، ڇڏ راڻا ريڏائي
منهنجي ميٺ ميندرا، عاقل اڳلائي

رمج = هلج. نرتئون = نرت مان، وڏي سوچ ويچار سان. منجهان نيه = نيهن مان، عشق مان. وسج = مهربان ٿج، نوازشون ڪج. حشر ڏينه = حساب ڪتاب واري ڏينهن. ۲. وٺو وڃ وٺ = سڌي وات وٺيو وڃ. لپاٽ = زورائتي چماٽ. لوڻي ڦير = لپاٽ جيڪا لڳي ته لوڻو ڦيرائي ڇڏي. ۴. راڻو پانيو راند = (اي مومل!) تون راڻي سان پنهنجي سڱ سنگت کي ٻارن واري راند سمجهيو. وڙ = ڪڙ ماڻهو، بُرا بيهودا. رانئين = ريجھائين، خوش ڪرين. ور = پٿار (راڻو). وڏو ٿو = ڪٿريو، ڪاوڙيو. پڙ = پرائو، غير. پڄتو پاند = جهليو پاند (غير جو پاند ورتو). پڳيءَ هيڪاند = هيڪاند پڄڻ تي، سنگت ٿيڻ تي. ۵. آڳيون = باهيون. مارنهنون = اسان کي مارين ٿا. مذڪور = يادگيريون. ٿور = هڪ جيڏيون سرتيون. ۶. ريڏائي = نه ٺهڻ واري ارڏائي. ميٺ = ميسار، ڍڪ. لپيٽج = ويڙهي ڍڪج سڪياڻي = سڪن واري. ۷. پري جا = پري جاء، پري وڃ. ڪنا = کان، وٽان. موراڻين = اصلي. ۸. مَ وانءُ = مَ ونءُ، مَ وڃ. جهٽ = رخ، طرف جلو، جهلڪ. (نثر ۾ پڙهڻي: جهٽ جي ڌري، فراق جي ڦٽ ۾ وڌم معنيٰ = محبوب جي ديدار جي ڌري (جهلڪ، جلوي) مون کي فراق واري آزار ۾ وڌو). سونهائي = رهبري، رهنمائي. سري = مون کي سهائي ٿي، پانء پوي ٿي. ۹. رياءُ = ڳالهه کي سمجهي به ٿي ڪرڻ، دل ۾ هڪ ٻاهر ٻي ڪرڻ. نياءُ = انصاف، حق ڪرڻ. سونه سياءُ = سونهن ۾ سياه، حسن ۾ برابر. اوڳڻ = منهنجا ڪلچڻ، منهنجيون مدايون ڏکي = پردي ۾ رکي (وساري، معاف ڪري). ۱۰. تن کان = تن گناهن کان (جيڪي مان طلسمي ڪاڪ محل ۾ ڪيا ۽ بي گناه ماڻهو مارايا). جڳت جن گواه = سارو جڳ جن تي شاهد آهي. نڪڻي = اڪيلي. لڳ الله = الله واسطي.

تو پڄاڻا سڀرين، آڻڻ اجهڻو
مڻن سين ماڻو، مناسب نه ميندرا.

واڻي

وهان ڪيئن ڪري، مون سر باه پري
راڻا تو ره رڻ ٿي پانڻيان
سوڍو سي سارينديون، لڳو جن ڳري
آءُ اوراهون سڀرين، وڃ م پيه پري.

داستان پنجون

ڏيا تيل ٿليل جا ٻارڻ تائين ٻانگ
ڍولو ڍٽ رهائيو ڪنه سڻائي سانگ:
چانگي چڙهي آءُ ٿون لال ورائي لانگ
ڪوڙين پتين کانگ، اڏايم اچيچ تون.

ويئي ٻاريان ٻانگ سينءَ ڪوڙين اڄ ڦنڊيل
هي هي هنجئون هاريان منجهان سڱ سڀيل
متان مونڪي ڇڏئين، جاني! لڳ جليل
آهر تو اصيل، ڪانگ اڏايم ڪاڪ جا.

اڀي اڀارڻام، نڪت سڀ ٺٺي وڻا
هڪ ميو، پڻو ميندرو، رات سڄي سارڻام
ڳوڙها ڳل ڳارڻام، سورج شاخون ڪڍيون.

۱۱
سوڍي سر نٿو، هٿ ڪرنگهر سڱو
من ميندري وڍڻو، ڏي ڏڙ پڻو
راڻي جي رهاڻ ڪي سڱي ساه پڻو
پسان ڪي نه پڻو، تو ره آڻڻ وسرڻو.

۱۲
سوڍي منهنجي ساه سين جيڏيون جيئن ڪڻو
ڪڙي مون ڪاڪ ٿي، آڻڻ وه ٿڻو
پسان ڪي نه پڻو، تنه ره اڪڙين سين.

۱۳
ڪاڪ ڪڙهي، وڻ وڻا، جلي منهنجي جان
رڪي ڪام ڪڙڪڻو، ماريس تنه گمان
ٿي جيان منجهه جهان، سڱهو موڙج سڀرين.

۱۴
ڪاڪ ڪڙهي، وڻ وڻا، ٻرڻا محل ماڳ
سوڍي جي سرتيون وڌيس وه ويراڳ
سورن لاي ساڳ، سڱهو موڙج سڀرين.

۱۵
ڪاڪ ڪڙهي وڻ وڻا، ٻرڻا رنگ رتول
تو پڄاڻا سڀرين، هنيڙي اچن هول
جي مون سين ڪيئي قول، سي سڱها پارچ سڀرين.

۱۶
ڪاڪ ڪڙهي، وڻ وڻا، لوڻو لڏاڻو

۱۱. ڪرنگهر = سسيءَ کان سواءِ باقي پٺيءَ جي ڪنڊي وارو جسر، ڏڙ. ۱۳. ڪڙهي = پري. ڪام = لڪڻ. ڪڙڪڻو، ڪڙڪڻو = ڪڙڪي وڻو، تڪڙو نڪري هليو ويو. ماريس تنه گمان = مون ڪي انهيءَ گمان ماريو آهي جو راڻو پنهنجو لڪڻ رڪي هليو ويو (هو ڪاوڙ جي ويو). ۱۴. ويراڳ = فراق، درد. وڌيس وه ويراڳ = ويراڳ مونڪي سوڍي جي وه ۾ وڌو. وه = وهڪرو (سڪ جو)، نيه، عشق. ساڳ = ساڳا (مال جا)، قطارون. ۱۶. رتول = چڻا پڪا ڳاڙها. رنگ رتول رنگارنگي جنسار (هندورا پلنگ وغيره). هول = ڊپ ڊاء، خوفناڪ چرڪ. قول = پڪا ٻول، پڪا واعدا. ۱۷. لوڻو = لهسيو، ٻريو. آڻڻ = سرتين سان ويهي چرخي ڪٽڻ ۽ ڪجهري ڪرڻ وارو ماڳ. د-۵: ۱. ڏيا تيل ٿليل جا = ڦلن جي خوشبوءِ دار تيل وارا ڏيا. ڍولو = راڻو. ڍٽ رهائيو = ڍٽ ۾ جهلي ڇڏيو. سڻائي سانگ = ڏکي ڪشالي. ڪوڙين پتين = ڪيترائي ۽ ڪيترن ئي قسمن جي واڌاين وارا. ۲. ٻانگ سينءَ = صبح جي آذان تائين، پره ڦٽي تائين. لڳ جليل = الله لڳ! خدا جي واسطي. آهر تو = تنهنجي آسري. اصيل = اي عالي نسب! اي وڏي مٿان شان وارا وڏو. ۳. اڀارڻام = مون اڀارڻام = مون ويئي اهي اڀرڻا، مون اهي اڀرندا ڏٺا. نڪت = نجوم جي اصطلاح ۾ چند جون منزلون (Constellations). ٺٺي وڻا = اولهه طرف گهڻو هيٺ لڙي وڻا. ميو = ڀلو متارو اٺ (راڻي جو). شاخون ڪڍيون = راسيون ڪڍيون، صبح جو اڀرڻ بعد سج وڌيڪ چٽو ٿي چمڪيو ۽ پاسن وارا روشن ڪرڻا ڪڍيائين.

۴

گتيون ڪپاران ويون، لڏا وٺا لڙي
راڻو رات نه آيو جنه سين جيءَ جڙي
موٽ مٽيءَ جا ولها چانگي تي چڙهي
سوڍي لاءِ سڙي، ويئي وهامي راڻي.

۵

پره لڪايا پار، موٽ سگهو تون ميندرا
ڍولا ڍٽ ڪنڌين ۾، ساڄو ٿي سوار
پيرو ڪڇ پٽار، نمائيءَ جي نجهري.

۶

شمع ٻاريندي شب، پره باگون ڪڍيون
موٽ مَران ٿي ميندرا، راڻا! ڪارڻ رب
تنهنجيءَ تات طلب، ڪانگ اڏاير ڪاڪ جا.

۷

وٽ سوريندي ولها، وٽو تيل ٻري
آلا ڦٽ فراق جا تن چاڪن ڪيس چري
راڻي لاءِ رڙي، ويئي وهامي راڻي.

۸

گتين گر موڙيا، ٿيڙو آيا تريئي
راڻو رات نه آيو، ويل ٿري ويئي

گوہ سا کاڻي راڻي جا پرين رءِ پيئي
مونکي ڏنءَ ڏيئي، وڃي ڍولو ڍٽ قرارو.

۹

سوڍي ڌاران سرتيون، پٽو پتين ۾ پنگ
اُٻائجي اُڄ وٽو راڻا تو رءِ رنگ
هينين سان هاڄو ٿو، پٽو اوسيڙي انگ
مون تو هي سين سنگ، پڇايو پڇان ٻهي.

۱۰

راڻو ڪا رات وٽو گري ڳالهه ڳجهي
تنه سان من منجهي، منهنجو پٽو مامي.

۱۱

راڻو ڪا رات وٽو ڳجهي ڳالهه گري
سوڍي رءِ سرتيون هڏ نه ساه سري
وڃي مان وري، آسائي آهيان.

۱۲

سوڍي ستي لوءِ، مون سين جا ڳالهه ڪئي
سا جي پٽر پوءِ، ته سرتيون ڪا م سمي.

۱۳

راڻا تنهنجي راه ٿي ڏينهاڻي ڏيڪان
راڻا تو رهاڻ چيون روح اندر ريڪان

۴. ڪتيون = گتيءَ جو نڪت، ٿريا. ڪپارا = ڪپار کان، ڪپار تان. آڻيون = مٿان چوٽيءَ تي آڻيون، آسمان ۾ اتي آيون جو ڪنڌ ڪٿي مٿي نهارجي ته بلڪل ڪپار يا سر جي مٿان نظر اچن؛ پر جي ڪپار جي مٿان نه هجن ۽ گهڻو اولهه طرف آسمان ۾ نظر اچن ته چئبو ته 'ڪپاران ويون' يعني ته موسم گهڻو مڃي وئي ۽ ڪتيون ڪپار تي نه پر، گهڻو اڳتي اولهه طرف وڌي ويون. لڏا = به وڏا چٽا تارا جيڪي ٿيڙن جي پويان (هڪ ڏکڻ طرف ۽ ٻيو اتر طرف) آهن، منا پهريائين ڪتي ٿي اڀري، پوءِ ٿيڙو ٿا اڀرن ۽ پوءِ لڏا يا منا ٿا اڀرن. اهي اونهاري جا نڪت آهن ۽ هڪ ٻئي پويان هلندا ڪتيون سر ڪپار تي اينديون ته اڃان ٿيڙو ڪپار کان اوڀر طرف هوندا، ۽ لڏا ڪپار کان اڃان ٿورو هيٺ (اوڀر طرف) هوندا ۵. پره لڪايا پار = پريات جا پار ظاهر ٿيا، پريات واري چٽائي ٿي. ڍٽ ڪنڌين = ڍٽ جي اوڀر وارين سرحدن ۾ جيڪي ڪاڪ کي ويجهيون. ساڄو ٿي سوار = سنڀري سوار ٿي آءُ. نمائيءَ جي نجهري = اجهي تي، ماڳ مڪان تي ۶. شب - رات جو باڪون = شروع واريون چٽايون، ٿوري اڃا وارا آثار. ۷. وٽ = ڏيئي جي وٽ (ڪپهه جي يا ست جي جنهن مان تيل مٿي چڙهي ۽ ٻري). سوريندي = مٿي ڪندي. ولها = اي گهوت! آلا ڦٽ تازا زتاي ڦٽ. چاڪن - چيرن (ڦٽن جي) وهامي ويئي آڏيءَ کان گهڻو پوءِ تائين لڙي وئي. ۸. گر موڙيا = مڙيون، لڙيون (سر ڪپار کان اولهه طرف لڙيون). ٿيڙو آيا = ان وقت ٿيڙو مٿي چڙهي آيا. ڪوه = ڪوه ۾ پئي، ڪڏ ۾ پئي (هي لفظ اڪثر ڪوه يا گهه ڪري لکيو ۽ اڃاريو ويو آهي). ڏنءَ = وڏي باه (جيڪا جهر جهنگ ساڙي). ۹. پنگ = پنگ، چير، ڌار، ڦوٽ. اُٻائجي = ڦٽي (رنگ جو ڦٽي وڃڻ). سنگ = سنگ، محبت جو ناتو. ٻهي = قاصد. ۱۲. لوءِ = ڳوٺ. ستي لوءِ = ڳوٺ ستي، جڏهن ڳوٺ ستل هو. پٽر پوءِ = پٽر پوي، پٽري ٿي ۱۳. ڏيڪان = (سرائڪي) ڏسان. ريڪان = ريڪون، تارون تندون، ڪي ڪي ڌريون. تو = تنهنجي.

محبت جون ميان، توسين لال لپيٽيون.
۱۴

آءِ راڻا راحت، ڏوڃ ڌرتيءَ جا ڏٺي
سڳن ٿيون سهاڳڻيون سودا تنهنجي ست
مون تان لاه مر هت، ڪامل ڏٺي ڪاڪ جا.
وائي

ڏور وڃڻو ڏينه لائي، ڪا سوڍل ڪي سمجھائي
منهنجي راڻي ڪي ڪو رح پوي، ڏور
وڃڻو ڏينه لائي
ميڙ منجان ٿي مينڌري، پاند گچيءَ ۾ پائي:
سودا سور گزهيان، آءُ گرهو ڪاڪ ورائي.

داستان چھون

۱
ممي ۽ مينڌري ڏٺي ٿڙم ڏينهن
هاڻي ڪريان ڪيئن، ويٺي ڳوڙها ڳاڙيان.

۲
پس توشڪون ٿڪيا، سيئي وڇاڻا
پسڻو (هند) پڇي هيئون، جي حبيب هاڻا
هڪ ڏنگا ڏاڏاڻا، پڻو موٽو تان نه مينڌرو!

۳
ڏجاه ڍاڻيءَ ڍول ڪي، سنيهو ساري:

مونڪي ڦٽ فراق جو ٿو مينڌرا ماري
اچين نه واري، گرهو گميڻي تي!
۴

سگهو مونڇ سپرين گرهل ڪي ڪاهي
سودا سور تنهنجو اندر ۾ آهي
تنه هنيين سين هاجو ڪڻو، من پڻو منجهائي
سوڍل سمجھائي، مونڪي وئين تون مينڌرا.

۵
رُس م، رُس گهورڻو، اڻ اوراهون چوڙ
تو رءِ ڪاڪ گڙي ٿي، ساڻ سرگند سوڙ
اچي چندن چوڙ، ته سودا سڪياڻي ٿيان.

۶
راڻا رُس چڏ، وار گرهو ڪاڪ تي
حُب هنيين سين گڏ، ته وڃن سور سندا گري.

۷
گرهو گميڻيءَ تي سودا وار سڄاڻ
آءُ گه ڪريان هن ڪاڪ ڪي، تن توھي ڏي تان
لاهي غير گمان، اڳڻ آءُ اڪنڊين!

۸
جي ننڍو تان ڪو، وڪين آهي وٿرو
وڃڻو ڪاڪ ڪنڊين ۾، پھس پڪي چئن پوءِ
ان گره سندن ڪو، ميو مانو نه ٿئي.

ميڪان = ميخان، ڪليون، جڙون. لپيٽيون = ورائجي ويڙھجي ويون. ۱۴. ڏوڃ = ڏوڻ، مختيار (ڌرتيءَ جا مختيار ۽ ڏٺي). ٻي پڙهڻي: 'ڏاج ڌرتي جا ڏٺي' جيڪا پڻ صحيح آهي. ڏاج = جيڪي ڌرتي اپائي، سارو سڀ اوڀر، اڻ وغيره: يعني 'اوڀر اُپت جا ڏٺي'. سودا تنهنجيءَ ست = اي سودا! تنهنجي ست ۽ ڪچهري لاءِ. لاه مر هت = پنهنجي پناه جا هت مون تان نه ڪڍ. ۱۶. ميو = سهڻو متارو، اڻ. ممي ۽ مينڌري = ان سهڻي اڻ ڪي ۽ راڻي ڪي. ۲. سيئي وڇاڻا = اهي ساڳيا هند پلنگ (جن تي اڳ تون خوش ٿي سمهندو هئين). حبيب هاڻا = اهي هند پلنگ جيڪي راڻي استعمال ڪيا. ڏنگا = طعنا، مهڻا. ۳. ڏجاه = تون ڏجان. اچين نه واري = جيڪر واري نه اچين! جيڪر لاڙي نه اچين! ۴. ڪرهل = اڻ. هنيين سين هاجو ڪڻو = هيانو ڪي وڏو سور ڏيئي هڻي هيڻو ڪيو. سمجھائي = سڻي، بيحال ڪري. ۵. اوراهون چوڙ = هتي آئي اڻ تان له ۽ واڳ وار. ساڻ سر ڪند سوڙ = سر ڪند (چندن سان به سوڙهي گهٽ آهي) ۽ اهو خوشبوءِ ڇڏڻ وارو آهي. اچي چندن چوڙ = تون اچي چندن ماڻ، چندن جي سرهاڻ تازي ڪري. ۶. ڪرهو وار = اڻ واري اڻ، اڻ موءِ. سنڌو = ڏنگ، وچوٽي، وڻي. سندا ڪري = وڻيون ڪري، جدا ٿي، پري هڻي. ۷. سڄاڻ = اي عقلمند راڻا! ڪرهو وار = پنهنجو اڻ واري اڻ (مون ڏي اچ). تن توھي ڏي تان = منهنجي تن من جي تو ڏانهن ٿي تان (چڪ، ڪشش) آهي. غير گمان = غيرت (مون ۾ شڪ ۽ ڏوه) وارا گمان. اڪنڊين = سڪايلن (جي اڳڻ تي آءُ). ۸. جي ننڍو = جي عمر ۾ ننڍو آهي ته ڪو = ڪهڙي ڳالهه! چاڻي پيو! ڪهڙو ويچار! وڪين = وڪن ۾. وٿرو = وڌيڪ تڪو. پھس = پهريائين، سڀني کان اڳ ۾. ڪڙھ = پري، نسب (بشت به پشت ڪڙھ ۾ سڻي بڻ وارا پاليل گهوڙا ۽ اڻ). مانو = هلڻ ۾ گهٽ، پنڌ ۾ مانو.

۹
اڳون ڊراڪون، سرڪن شاخون، جت چوڪا چنڊن ڪوٺر
مِي سيئي ماڻيا، جت نه پرن پوٺر
ڪنٺاريون ۽ ڪوٺر، ڪاه ته پسون ڪاڪ جا.

۱۰

ڪيڏانه ڪاهيان ڪرهو، چوڏس چٽراڻو
منجهه هين ڪاڪ ڪوٺري، منجهه هين لڊاڻو
راڻو ۽ راڻو، رءِ راڻي ڪين ناه پئو.

۱۱

ڪيڏانه ڪاهيان ڪرهو، چٽراڻو چوڏار
منجهه هين ڪاڪ ڪوٺري، منجهه هين باغ بهار
ڪانهي بي توار، ٿيو مڙوئي ميندرو.

۱۲

ڪرھا ڪارڙ ڪاه، توکي ڏئين ڌارو
ساري ڏيچ سيد چئي، لڊاڻي تان لاه
مقابلو مومل سين ٿيندءِ سنجھه صباح
سوڍي جيءَ صلاح، ڪوٺر چرندين ڪاڪ جا.

واڻي

ميو تون موتاءِ، مونکي رڻندي رات وهاءِ
سائينءَ ڪارڙ سپرين، ميو تون موتاءِ
گهر مھارا گھوريا، سرھو مون نه سھاءِ

ڪاڪڻان وڃڻ ڪيڏهين راتا تو نه رھاءِ
سُمر ساهيڙين جا طعنا توھي لاءِ
سوڍا سُڪياڻي ٿيان، پير پرچي پاءِ.

داستان ستون

۱

راڻا نه ڄاڻان، ڪيئن وڏوڻين ولها
اچي ڪاڪ ڪنڊين ۾ پرچي ڏي پاڻا
ته سوڍل سياڻا، گجھه گرھيان ڳالھڙي.

۲

راڻا نه ڄاڻان، ڪيئن وڏوڻين ولها
پيئي ڪه ڪئن تي، ٿئا پلنگ پراڻا
جايون گل جبات وڻ تو رءِ ڪماڻا
ڌريائي ڏونرا ٿئا، ور رءِ وهاڻا
ميندرا ماڻا، تو رءِ ڪنديس ڪن سين.

۳

جيڏيون منهنجي جيءَ سين راڻي رڻ ڪئو
قلب ڪاڪ ڪنڊين ۾ پرزا ٿي پئو
پجهان بهر وڻو، هنيون هنڌ نه اڳئين.

۴

لونييس لڊاڻي، پسان جو پرين ري
جيڏيون جيهائي ڪي رات رسي راڻي

۹. اڳون ڊراڪون = قسم قسم جون ڊراڪون. سرڪن شاخون = چندن لامون، چندن جون تاريون. چندن ڪوٺر = چندن
وڻ جا گلڙا. ماڻيا = کاڌا. پرن = اڏامي اچي قرن ۽ ڦيرا ڏين. ڪنٺاريون = مومل ۽ سندس سهيليون. ڪوٺر = گل ۽
پور (گلن پوٽن جا). ۱۰. چٽراڻو، چيٽراڻو = چوڏس = چٽني طرفين، چوڏاري. ڪڪوري = ڦٽي رنگن واري ٿي (ان
۾ گل ڦل ڦٽا ۽ رنگين ٿي). راڻو ٿي راڻو = جت ڪٿ راڻو ٿي راڻو آهي، راڻي کان سواءِ پئو ڪجهه آهي ئي
ڪين. ۱۱. معنيٰ ساڳي هن کان اڳئين بيت واري. ۱۲. ڪاه ڪارڙ = وڏي پنڌ واري مسافري خاطر. لاه = ڦيرا،
چڪر. سوڍي جيءَ صلاح = سوڍي جي صلاح سان، ڪوٺر = ڪچڙا پور ۽ گل ڦل د-۷: ۱. ڪيئن وڏوڻين =
ڪهڙي ڳالهه تان ڪاوڙئين. پاڻا ڏيڻ، پاڻو ڏيڻ = منزل ڪرڻ. گجھه = گجهي حال واري (ڳالھڙي). گرھيان = توسان
پيار سان بيان ڪريان. ۲. ولها = اي گهوت! اي پيارا پتارا! ڪه = ڪيه، ڌڙ، سنهي مٽي جايون = گلن جو
نالو، 'جاءِ جا گل'. جبات وڻ = (ڙباد = مشڪ، خوشبوءِ) خوشبوءِ دار وڻ. ڏونرا ٿئا = (مٿان مٽي، سببان) اچا ٿيا.
ڏئونرو رنگ = اچو رنگ: مومل ٿي چوي ته: ڳاڙها رتول وهاڻا جيڪي ڌريائي يعني هڪ جاءِ تي پيا ٿي آهن ۽
توکان سواءِ استعمال ۾ ٿي ناهن سي مٿان مٽي پوندي اچا ٿي ويا آهن. ۳. رڻ ڪئو = وڏي تباهي ڪئي. قلب =
هنيون، دل. پجهان = پانيان ته. بهر وڻو = هنيون جسر کان ٻاهر نڪري ويو. ۴. لونييس = ساڙيس، جلايس (مون
کي ساڙيو جلايو). جيهائي ڪي = جهڙي جوڙي (جٺ) ڪئي!

هَلبو هاڻي، ويرا ڪاڪ وه ٿي.

۵

ٽن باغنئون بس، جي ڪنڌيءَ ڪاڪ ڪڪوريا
سوڍي رءُ سرتيون ڪاڪ نه اچي ڪس
راڻي پائي رس، ٽن پيڙيءَ جئن تاڻيو.

۶

ايندھين موٽين ميندرا، وڏي جاڙ ڪيءَ
ورڻ نه هوءَ ولها، هُنڌ جتي مون جاڳاءُ
ته ستيءَ جي ساڃاءُ، سوڍا سگهيائي ٿي.

۷

هئي جي نه هئي، توءَ راڻو رنج رکي وٺو
ماريس انهن ماري، جئن سيڪنه ڳالهه سئي
ڪئن ساڻ ڪهي، وٺو نهوڙي نڊر ۾.

۸

اڄ نه پسان سي، آڻڻ ڪٿر جن سين
هاڻي ٿي ڪي، ڪنڌيءَ ڪاڪ نهاريان.

۹

اڄ نه ڳالهائون، هون ڏيهائي نجهري
پسو په پئون، آڻڻ سڄو ان ري.

۱۰

اڏيون آڻڻ واريون، نرجا نڪ ٿئا
وڌيا تان نه وٺا، پاڻان موريا منه ۾.

۱۱

موري منه وڏا ٿئا، وڌيا تان نه وڃن
اڏيون اناسن، ٽن ڪوجهن ڪي ڪيئن ڪريان.

۱۲

سگهو موٽج سپرين، ڪانئياس ڪرن
ڪنيس ڪلامن، وجهڻو ويڻ وڃن جي.

۱۳

سئي طعنو ٽنهنجو، حال وڃاير حق
لکين لوڏي آيا، سوڍي لائڻر شڪ
ڏنر ڪاڪ گهڪ، سگهو موٽج سپرين.

ويرا ڪاڪ = ڪاڪ جي ويرا = ڪاڪ جي پيڙي. وه ٿي = مونڪي زهر ٿي ائي! ۵. باغنئون = باغن کان. نه اچي ڪس = ڪس نه اچي = نه پائڻي، نه وڻي. رس = وڏو ڊگهو واجهه جنهن سان ڪنڌيءَ لڳ پيڙي ڪي چڪي هلجي. ۶. جاڙ ڪيءَ = تو جڻ ڪئي. جتي = ڪجهه ترسي. مون جاڳاءُ = مونڪي جاڳائين ها. ستيءَ جي = مون ستي جي ساڃاءُ (مومل ٿي چوي ته اي راڻا! تون ايندي ساڻ بنا وڌيڪ سوچ ويچار جي پوئتي وري وئين. اي ولها! توکي ائين ورڻ مناسب نه هو. جيڪر ترسي (جتي) ويچار ڪري مون ڪي جاڳائين (ها) ته تو کي بروقت خبر پئجي وڃي (ها) ته مون سان ڪير ستي پئي آهي. ۷. هئي جي نه هئي = ڳالهه ائين هئي يا نه هئي، مومل ميار دار هئي يا نه هئي. توءَ = ته به. رنج رکي وٺو = راڻو مومل مٿان رنج رکي وٺو. ماري = اختلاف، غلط فهمي. سيڪنه ڳالهه سئي = سيڪنه ڳالهه ٻڌي (ته راڻو مومل تي رنج رکي ويو آهي). ڪئن ساڻ = ميار جي 'حرفن' سان (مومل ڏوهاري ڪا نه هئي پر ميار وارو ڪٿو مٿس پيو). وٺو نهوڙي = وٺو برباد ڪري. ۸. آڻڻ ڪٿر = آڻڻ ۾ ويهي چرخو ڪٿر. جن سين = جن سهيلين سين. نهاريان = گوليان پئي (راڻي جي رسڻ کان پوءِ اهي به هليون ويون). ۹. ڳالهائون = سندن ڳالها، انهن سهيلين جو آواز. نجهري = نجهري ۾، گهر ۾. هون ڏيهائي نجهري = اهي جيڪي (هن کان اڳ) هر روز گهر ۾ ئي هونديون هيون. په پئون = ڪو پور پئون، ڏسو جو انهن کي ڪو خيال آيو (= ته راڻي جي رسامي کان پوءِ مومل پاڻ بي حال آهي، وٽس ويهي ڇا ڪبو). ۱۰. نرجا نڪ ٿيا = اڻ سهائيندڙ ڳالهيون منهن (اکين ۽ نڪ) سامهون آيون پر حالت نه بدلي. تان نه وٺا = ته به اهي (بي لهائي وارا نرجا نڪ) وٺا نه. موريا = ٿڌا ۽ وڌيا. ۱۱. منه = منهن ۾. اناسن = جيڪي ناسن کان سواءِ آهن، جيڪي بالڪل بي لجا آهن. ڪوجها = جيڪي چڱا ناهن، جيڪي اڻونڌڙ آهن. ۱۲. ڪانئياس = ساڙياس، مونڪي ساڙيو. ڪرن = ڪر ماڻهن، ڪميئن. ڪلامن = ڪچن ڳالهائن، طعنن مهڻن. ويڻ = طعنن مهڻن وارا ڳالها. ۱۳. حال وڃاير حق = پنهنجا حال ۽ حق وڃاير. حق (بيشڪ) پنهنجا حال وڃاير. سوڍا لائڻر شڪ = سوڍي منهنجا سڀ شڪ لاهي ڇڏيا (مون کي سندس همت ۽ حوصلي جي پوري پڪ ٿي وئي). ڪهڪ = ڪهڪاء، چير، ايڏاء.

۱۴

آءُ طعني سوڌي ٽنهنجي، مون طعنوئي تون
سو ڪين سرڻو مون، جو سرتيءَ ڪنهن نه سرڻو.

۱۵

جان جان ناه نصيب ۾ مومل ميندرو
پوندءِ، جمر پانهين ورين، منجهان ڀرت پرو
راڻي لاءِ مَر رو، ويهه طعني سين واڳجي.

۱۶

مومل ناهي ميندرو توڻي منجهه نصيب
مون کي مون حبيب، تان ئي طعنو ٽنهنجو.

واڻي

اچڻو آڻڻ واريون، طعنا ڏينر تي
راڻو تيلاهين رڻو، گر سين ڪليم جي
مهڻا تنهنجا ميندرا، مونکي ڏيهه سڄوئي ڏي
ڪارايان ڪيروليون، چاريان چانگي کي
پٿر وار وڇائيان راڻو جي ريجهي
ڪيئن ڪريان، ڪاڏي وڃان، مونکي سوڌو
سجهه نه ڏي.

داستان اٺون

۱

تون ڍاڻي ڍٽ ڏڻي، ٽون راڻو، ٽون راءِ

مومل محتاجيون گري عاجزيون اڳيا
هوءَ جي قول ڪيا، سي سگها پاڙج سپرين!

۲

تون ڍاڻي ڍٽ ڏڻي، ڍولا ٽنهنجو ڍٽ
پاڻي ٿراڙي توريان ته ملڪ نه ٽنهنجو مٺ
لاهي ڪسر ڪٽ، اچي ڪوڙ ڦٽائون ڪاڪ ۾.

۳

ڍٽ مَر وڃڻ ڍول، ڪاڻياري ڪاڪ گري
آءُ اڳهين آهيان، ٻڌي ٽنهنجي ٻول
توڪي ساري سپرين، هنڙي اچن هول
ٽڪاڻا ۽ ٽول، وسهه مون وهه ٿئا.

۴

ڍاڻي گهڻا اچن، روءِ راڻي جي ناهه ڪو
تنه سوڌي رءِ سرير ۾ پڻا ڏونه ڏگن
ڍاڻي اڳڙين، ويل نه ڪنهن وسارڻو.

۵

ڍاڻي گهڻا اچن، مون مڻ راڻي ونگيو
ڪاڇا لائي ميندري لالي کي لڳن
راڻو اڳڙين، ڪنهن ويل نه وسري.

۶

ڪنهن جنهن پور پڇائون، چئن اڪيون آب نه گن
راڻي جي رهاڻ ري وروڻيون وٽن

۱۴. سرڻو= پلٽ پيو، حاصل ٿيو. ۱۵. مومل ميندرو= مومل کي ميندرو (نصيب ۾ لکيل ناهي). جمر پانهين ورين= متان پوئتي پير ڪرين. پوندءِ منجهان ڀرت پرو= ڀرت مان توکي پرو (ڏس) پوندو. ويهه طعني سين واڳجي= طعني کي قبول ڪري ويهه. ۱۶. مون طعنوئي تون= مونکي پل تنهنجو ئي طعنو هجي، تون ئي ته منهنجو طعنو آهين. واڻي. تي= تنهن ڪري. ڪرسين= ڪاريندڙ سان. ڪيروليون= ڪيرول وڻ جون تاريون ۽ ان ۾ لڳل ڪيروليون، 'ڪيروليون' وليون. پٿر= پٿر ڪري، زمين تي. سجهه= پرچڻ جو وجهه. ۸-د: ۱. ڍاڻي= ڍٽ جو رهاڻو. ڍٽ ڏڻي= ڍٽ جو مالڪ. ڍٽ= ٿر جو چاچري تعلقي ۽ عمرڪوٽ تعلقي (جي پاڳي) وارو علائقو. محتاجيون= تنهنجي محتاجي، واريون خدمتون. عاجزيون= عاجزي، واريون منڻون ميڙون. پاڙج= پورا ڪج. ۲. ڍوليا، ڍولا= اي ڍول. لاهي ڪسر ڪٽ= ڪس ۽ زنگ کي ڪٽ. لاهي ڪسر ڪٽ= ڪاوڙ وارو زنگ ۽ ڪٽ دل تان لاه. ڦٽائون= طنبو، جي ٻاهران چوڌاري ڪپڙي جون ديوارون. ڪوڙ ڦٽائون= طنبو ۽ ڦٽائون ڪوڙ، منزل ڪر. ۳. ڪاڻياري= ڪاڻ واري، جنهن ڏانهن ڪاڻ هجي، مياردار هجي. هول= ڊپ، خوف. وسهه= اعتبار ڪر، ڄاڻ ته. ۴. ڍاڻي= ڍٽ وارا. روءِ راڻي جي= راڻي جي صورت وارو، راڻي جهڙو. ڍاڻي= راڻو. ۵. ونگيو= ٻڌو، وڪوڙي قابو ڪيو. ٻي پڙهڻي 'ونگسو' ونگيو. اڃان به ٻي پڙهڻي: وندسو= ونديو، من ۾ سوراخ ڪيو ۽ منهنجي من کي محبت جي سڳي ۾ پوئي ڇڏيو. ۶. وروڻيون وٽن= سڪايون گهمڻ، ويڳاڻيون ٿيو پيون هلن.

سي مٺيون ڪيئن مڃن، جي سوڍي سوڍي ڇاڙهيون.
۷

سڃين ته مان سور لهي، اڪيون ڀري ٻاجهه
راڻي جي رهاڻ ڪي ويٺي وجهان واجهه
سوڍا انهن ساجهه، پَس توشڪون ٿڪيا.
۸

گري موٽ ميندرو جي لڏوڻا لال
گهر ٿڙ مڙوئي گهوريان، هوند، پنهنجو حال
راڻي ڌاران راڄ ۾، مون نه گهرجي مال
سوڍي ڪي سوال، گريان ٿي قرب جو.
۹

حال قربان، مال قربان، گهوريان لڏاڻو
مون فدايتي فقير جو رُسي م راڻو
مٺن سين ماڻو، مناسب نه ميندرا.
۱۰

سڪي هنيون سڌ مري راڻي جي رهاڻ
موتائي سو ميندرو، الله اڳڻ آڻ
تان مون پئي نه ڪاڻ، صُباح وچ سرتين.
۱۱

مون گهر اچي جي ٿئي ميندرو مهمان
آن ني جهوڪيان اڳ ۾، چيري وجهان ڄاڻ

تاڻي ٿورن ۾ پيري هٿان ڀاڻ
پيگن سوڌو پاڻ، گهر ٿڙ گهوريان پرين تان.
۱۲

راڻا رهاڻيون، سوڍا ويٺي ساريان
سهسين سج اٿا، راتيون رهاڻيون
ڪوڙين مون ڪاڻيون، ڍولا ڍڪي آءُ تون.
۱۳

نه وارث، نه ولهو، نه سڱ، نه سياڪو
تو پڄاڻا سپرين، آيم اولاکو
پانڌيا پارايو، ڏجاءُ ڍاڻي ڍول ڪي.
۱۴

سڱ ٽنهنجي سون ڪي، اڳي هيس لوه
مٿو مٺاين ناه ڪو، توبه پٺان توه
ڏسي واسي ڏوه، ڍولا ڍڪ ڍلائيون.
۱۵

سڱ ٽنهنجي سون ڪي، اڳي هيس ريءُ
معلوم توکي ميندرا حال منهنجو هيءُ
ڍولا ڍڪڻ ٿي، ڪامل ڪچاين جو.
۱۶

راڻا ٽنهنجي راه تي ويٺي ريليان رو
دوست ڍلاسو نه ڏينن جانب جيڏو جو

۷. اڪيون سڃين = اڪيون ڪڍي نگاه ڪرين. پري ٻاجهه = پري ٻاجهه ڀري = پيار سان نظر ڪري، رهاڻ = پياري وٺندڙ
ڪچهري، واجهه وجهڻ = وجهه پيچ ڇاڇڻ، هिला هلائڻ. ويٺي وجهان واجهه = ويٺي هिला هلايان. ساجهه = سجهه، سهولت،
سبب. توشڪون ٿڪيا = طعام پلنگ وهاڻا (اي سوڍل! تون ڪنهن سجهه سانگي اچ ۽ اچي هتي جا عيش ماڻ جيڪي
مون تولا تيار ڪيا آهن). ۱۰. سڌ مري = سڌ ۾ مري، ستون ڪري پيو مري. مون پئي نه ڪاڻ = مون تي ڪاڻ نه پئي،
آءُ ڪاڻياري نه ٿيان، مون تي ميار نه اچي. ۱۱. آن = آءُ، پاڻڻو، پنهنجو پاڻ. جهوڪيان = اندر ڪريان، اندر باه ۾
وجهان. تنور = باه جو گندلو، باه جو مڇ. پيري هٿان = واکي هٿان. ڀاڻ = پانڻ، پنهنجو پاڻ ڪي ڪجهه ڪري پانڻ،
غرور. ۱۲. ساريان = ياد ڪريان. رهاڻيون = (تنهنجيون منهنجيون پاڻ ۾) محبت ڀريون ڪچهريون. اٿا = لهي ويا
(رهاڻيون ڪندي). راتيون رهاڻيون = راتيون واهي ويون (صبح ٿي ويا). ڪاڻيون = ميارون. ڍڪي = پردي پٺ ۾ رکي،
وساري، بخشي. ۱۳. ولهو = گهوٽ، پٿار. سياڪو = مٿي مائٽري، عزازت. اولاکو = وڇوڙو، ڏهاڳ. پارايو = ناپو. ۱۴.
سون ڪي = سون ڪيس. مٿو = چيهه. توه = رحم ڪرم، احسان، مهر. ۱۵. ريءُ = ريهه. مٿ = ڍڪڻ = ڍڪ، پردو. ۱۶. ريليان
رو = پئي لپتان، اٿلان پٿلان (پاڻي) جو رو (وهڪرو) پٽ ريلي ويندو آهي، پٽ ڪري ساري زمين مٿان وري ويندو
آهي. جئن اٿل وارو پاڻي پٽ ڪري پيو پٽ ڪي ريليندو آهي، تئن مومل به چڻ پئي رو ريلي، راڻي جي اچڻ واري
واٽ تي بيهي، ويهي، سمهي، اٿلي پٽلي. جيڏو جو = جو جيڏو، ٿورو ڪجهه ڌرو.

داستان ناڻون

۱

ڪين ساڱاهيم سڀرين جاڙون ڪيم جال
سيئي سودا ڪال، موٽي آيم منه ۾.

۲

ڪين ساڱاهيم سڀرين جاڙون ڪيم جت
سيئي سودا ٿي، موٽي منه ۾ آئون.

۳

ڪين ساڱاهيم سڀرين، جاڙون ڪيم جي
سودا مونڪي سي، موٽي آئون منه ۾.

۴

خاموشي خبر جي، مومل چئي، مون مت
صبر تو سبت، حق منهنجي ميندرا.

۵

تو ۾ ٻڌيس تي، جئن منه ۾ مديون نه ڏين
ڊولا ڏڪيئي جي، سي متان عيب اگهاڙين.

۶

جئن منه ۾ مديون نه ڏين، تو ۾ تي ٻڌياس
سودا ان سهاڳ ڪي، ويئي واجهاياس
ڊولي ڏڪياس، ڏيئي پاند پناه جو.

توڙي سوڍن سو، ته به مت نه تنهنجو ميندرا.

۱۷

توڪي معلوم منهنجيون، سودا سيئي
اڳاڻيو ارواح ڪي آهن اهيئي
وهڪ مون ويئي، پڇايو پڇان پهي.

۱۸

گوري ڪاڪ وهي، راڻا پانءِ م رت
سودا اِيءِ سربت، نسوروئي نيه جو.

۱۹

ويئي نت نهاريان راڻا تنهنجو راه
موتائي ماڳن ۾ آئيندو الله

سودا تو گر ساه، ناڻ راڻا گهڻا راج ۾.

20

ميان ميندرا موٽ، بخش گر بچائيون
تون گهڻن جو گهوٽ، مون ور تون هين هيگرو.

واڻي

نيئي نيئي ڏيج، پاندي پرينءِ سنيهو
ڪاله ڪمائڻا گلڙا، سڪا مٽي سيج
تو لئي هنجهون هاريان، هي جي منجهان هيڃ
جئن تو پيرو نه ڪيو، تان مون مٽي سٽيج.

توڙي سوڍن سو = توڙي سودا سو مڙن ته به تنهنجو مت ڪو نه ٿئي. ۱۷. منهنجيون = تنهنجي پيار جي ڪري توهان
ڪيل منهنجيون پيار واريون ڪچهريون. اڳاڻيو = آسرو، آت، وهڪ = هڪ جاءِ ويهڻ، آرام ۽ خوشيءَ. پهي = وات سان
ايندا ويندا، پاندي. قاصد. ۱۸. ڪاڪ = ندي، ڪوري وهي = ڪڪريل (ذرا ڳاڙهيري) پاڻيءَ سان پئي وهي. ان ۾
جيڪو پاڻي، وهي پيو سو ڪڪريل آهي. چڻ هيءَ ڪڪريل نيهن جو شربت آهي. ۱۹. تنهنجو راه = رستو. تنهنجي
اچڻ وارو رستو. تو گر = تو وٽ. ۲۰. ڪين ساڱاهيم = مون ڌيان نه ڏنو، مون خيال نه ڪيو، مون محسوس نه ڪيو،
نه سمجهيو. جاڙون = زوراوريون، ڏاڍيون، مديون. جال = گهڻيون. ڪال = ڪاله. موٽي آيون منهن ۾ = مون ڪي
سامهون آيون، منهن مقابل ٿيون، مخالف ٿيون. ۴. خاموشي خبر جي = مجموعي طور سان بيت جي معنيٰ ته: راڻو رات
جو آيو ڏٺائين ته مومل سان ڪو مرد ستل آهي. کيس اها خبر پئي پر خاموشيءَ سان واپس هليو ويو. هو پوءِ به صبر
سان خاموش رهيو ۽ اها خبر ٻئي ڪنهن کي ڪا نه ٻڌايائين. سندس انهيءَ خاموشي ۽ صبر ۾، مومل لاءِ هڪ مت يا
نصيحت هئي، ته رائي سندس ڏک ڏکيو آهي پر هو پاڻ به دانهن ڪرڻ بدران صبر سان پاڻ کي بي گناه ثابت ڪري.
۵. تو ۾ ٻڌيس = تنهنجي محبت ۾ ٻڌجي قابو ٿي ويس. منهن ۾ مديون ڏيڻ = منهن تي مٿيون بيان ڪرڻ ۽ مٿا ڏيڻ
ته توهن ڪيو ۽ هونءِ ڪيو! عيب اگهاڙي سامهون ويڻ ڏيڻ. ۶. تي = تڏهن، تنهن جي ڪري. ان سهاڳ ڪي = ان
سهاڳ ڪي جنهن ۾ پتار عيب ڏکي ٿو. ويئي واجهاياس = مون ويئي واجهايو آهي (ته اي راڻا، تون شال پرچين ۽
راضي رهين: من اهو منهنجو سهاڳ سلامت ٿي). ڊولي ڏڪياس = ته جيئن ڊولو راڻو مونڪي ڏکي، منهنجا عيب
ڏکي: (ان لاءِ مون واجهايو آهي، موقعي جو انتظار ڪيو آهي).

۷

پاڻي آيس پاند ۾ سوڊا سڀيئي
ڊولا ڍڪڻ اي، مڇڻ عيب اڀيئين.

۸

ڊولي ڍڪي آهيان، هيس اگاهاري
ڏيئي لڪ لاڙي، گگر ڪٽائيم ڪاڪ جو.

۹

ڊولي ڍڪي آهيان، هيس اگاهاري اڳ
جوڙي وڃان جڳ، گگر ڪٽائيم ڪاڪ جو.

۱۰

ڊولي ڍڪي آهيان، هيس اگاهاري ات
پاري پنهنجي پٽ، گگر ڪٽائيم ڪاڪ جو.

۱۱

ڊولي ڍڪي آهيان، هيس اگاهاري آنءُ
رڪي پنهنجو نانءُ، گگر ڪٽائيم ڪاڪ جو.

۱۲

گگر ڪٽائيم ڪاڪ جو، ڏيئي لاڙي لڪ
هاڻي مٽي ڏک، چڙهڻو ٿي چاڳ گريان.

۱۳

سوڊا صبر ٽنهنجو، مرڪ لڄاين
'چپ' سين جي چون، ادب ڪجي ان جو.

۱۴

سوڊا صبر ٽنهنجو، لڄاين مرڪ
نه ڪڇڻ سين نڪ، رءُ رڪ راڻي وڍڻو.

۱۵

سوڊا صبر ٽنهنجو سڀني سڪاري
مومل جي واري، ڪه جاڻا ڪوه ٿڻو.

۱۶

سوڊا صبر ٽنهنجو سڀني سنهائي
'چپ' سين چلائي، چٽيون جي چٽڻ جيون.

۱۷

سوڊا صبر ٽنهنجو سڪاري سڀس
پڄي تڻان پڙس، مونڪي نيئي نصيب جهڻو.

۱۸

سوڊا صبر ٽنهنجو، مومل مت ٿڻو
تو جو ڪالهه ڪڻو، تنه مديون ميٽي چڙيون.

۸. هن ست ۾ شاعريءَ جي ڪمال سان، اجرڪ جي 'ڪڪر' (چتر) کي ڪاڪ جو 'ڪڪر' (ابر، بادل) ڪيو ويو آهي. لاڙ ۾ گگر جي چتر يا ڌڙاين واري اجرڪ عام مقبول آهي، ڪڪر جي اها ڌڙاين 'لاڙي لڪ' (نقش) واري آهي؛ لاڙي لڪ سان ڪڪر ڌڙاين ٺهيندي. مومل ٿي چوي ته: راڻي لاڙي لڪ ڏيئي مونڪي ڪاڪ جو ڪڪر ڪري ڇڏيو (ڪاڪ تي جي ڪر بادل ٿئي ته چڻ رنگ لڳي وٺا! اجرڪ جي ڪڪر ڌڙاين به لاڙي لڪ سان رنگ لائي ٿي، نهايت سهڻي ٿئي ٿي). ۱۲. ڏک = شادي وقت 'ڏک وهارڻ' جي رسم. ڏک چڙهڻو = شادي واري خوشيءَ ۾ اچڻو. چاڳ ڪريان = انگل ڪريان. ناز ڪريان، مزا ماڻيان. ۱۳. صبر تنهنجو = تنهنجي ماڻ (مومل ٿي چوي ته: اي راڻا، تو مون سان ماڻهو ستل ڏٺو، پر اها ڪل ڪنهن کي ڪا نه ڏنيئي پنهنجو شڪ پاڻ تائين ريئي منهنجو عيب نه اگاهاريئي، منهنجي ڪوجهي ڳالهه پئي سان ڪانه ڪيئي). مرڪ = سهائيندڙ، ٺهندڙ، جڳائيندڙ. لڄاڻي = لڄايلن لاءِ، جيڪي لوڪ اڳيان لڄي ٿين تن لاءِ. چپ سين جي چون = جيڪي چپ (ماڻ صبر) وسيلي سمجهائن، جيڪي چپ ۾ رهڻ سان ئي سمجهائن. ۱۴. راڻي نه ڪڇڻ سان، پنهنجي صبر سان، بنا رڪ جي (بنا خنجر يا ڪاٽيءَ جي) چڻ مومل جو نڪ وڍي ڇڏيو، کيس لوڪ لڄارو ڪري ڇڏيو. ۱۶. سنهائي = گس لائي، سنئون هلائي. چٽڻ جون = چوڻ جون، آڏو چٽي ڏيڻ واريون. چٽيون جي چٽڻ جون = اهي جيڪي آڏو چٽو چٽي ڏيڻ واريون آهن، اهي جيڪي سامهون ورندي ڏيڻ واريون آهن، اهي جيڪي بي ادب آهن، ۱۷. سڀس = سوين. پڙس = اڳ ۾، اڳواٽ. (ست جي معنيٰ) اي راڻا، تنهنجو صبر سون کي ٿو سمجهائي، پر ان صبر ۽ سڪڻ کان منهنجي (بد) قسمت مون کان اڳ اتي پهچي ٿي ۽ مونڪي (ان سبق وٺڻ کان). جهلي ڇڏي ٿي.

چوڏهينءَ ماءَ چنڊرَ جئن ڪئو سامي سَهائو
لئو اونڌائو، جوڳيءَ سنڌي جوت سان.

۲

راڻي جي رهاڻ مان ڪو آيو آديسي
گُڙيءَ خوشبوءِ سين، ولات سڀ واسي
سوڌو سناسي، آتاهين ٿي آئيو.

۳

راڻي ريارو، تو ڏانهن مڪو ٽڪڙو
لڏوڻا لطيف چئي، مانجهي موچارو:
'صبح سوارو، ڪاڪ گهڙندو گرهو.'

۴

نئون نياپو آيو راڻي ملا رات
لڏيئون لطيف چئي، گنا ڌاتر ذات:
'ڪانه پڇي ٿو ذات، جي آيا سي اگهيا.'

۵

راڻو رب راضي ڪري مان ورائي واڳ
چنڊن سين چڱ ڪئو، مومل لڏي ماڳ
سوڌي جي سهاڳ، اڏ ٿي مڙهي ڏڪو.

۶

راڻي سندو رُوح ۾ پسو پڳهه پٿور
بيڙي جيئن ٻڏي وئو سوڌو ساه سنڌور
وهڻ وه ٿور، جاڳيو ٿي جر هاريان.

۱۹

سوڌا صبرُ ٽنهنجي ماڙهو ڪي مومل
ڪپر منجهان گل، پيٽ پرڻ ٽنهنجي.

۲۰

سوڌا صبرُ ٽنهنجو بي عقلن عقل
آهي انگ امل، ماڻ ٽنهنجي ميندرا.

۲۱

موتي آيو منہ ۾، سوڌا صبرُ جن
سي لڄايون لڄن، پسيو عيب اڳيان.

۲۲

پسي عيب اڳيان، سوڌا شرمائون
نڪ نرجايون، موتي آين منہ ۾.

۲۳

ميندرا مون ڪي،
راڻا! چمر واري چڙين

مونڪي طعنا ٽنهنجا، ڏيه مڙوئي ڏي
منہ ۾ مديون نه ڏين، سي مون ڏي سڀي
متان عيب اڀئين، ڊوه جي ڏڪيئي
وڌم ڦٽ فراق جو، جهت جي ڌري.

داستان ڏهون

۱

راڻي جي رهاڻ مان ڪو آديسي آئو

۱۹. ماڙهو ڪي = ماڻهو ڪئي، ماڻهي واري ڪئي. ڪپر = ڪريت (منهنجي)، ريت نيت خلاف منهنجي روش (مومل چوي ٿي ته: مون ڪريت ڪئي جو سومل کي مردانو ويس ڏيئي پاڻ سان گڏ سمهاري جنهن کي ڏسي راڻو رسي ويو پر پوءِ منهنجو ڏک ڏکيائين. ان مان مونڪي سندس اخلاق ۽ عظمت جو پتو پيو (منهنجي ڪيل ڪريت جي نتيجي طور مونڪي اهو پتو پيو). ۲۰. بي عقلن عقل = بي عقلن لاءِ عقل. انگ (ف. انگين) = ماکي. انگ = حرفت، چال. ۲۱. راڻي سوڌي جو صبر جن جي اکين آڏو آيو ته اهي پنهنجن عيبن کي ڏسي لڄ شرم ۾ لڄڻ لڳيون. ۲۲. نڪ نرجايون = پنهنجيون بي لڄائي واريون هلتون، پنهنجيون بي حياتي واريون لغزشون. وائي. جهت جي ڌري مونڪي فراق جو ڦٽ وڌو. جهت = رخ، لاڙو، محبت. د-۱۰: ۱. راڻي جي رهاڻ مان = (تصوف جي لحاظ سان) نبي صلعم جي ڪچهري مان، سندس ڏنل تعليم جي ڄاڻ مان. آديسي = عارف، درويش. سَهائو = روشني وارو ماحول. جوڳي = موحّد، عارف. جوت = روشني. ۲. ريارو = قاصد. لڏوڻا = لڏائي مان. مانجهي موچارو = چڱو ۽ وڏي طاقت وارو. صبح جو سوڀرو. ڪاڪ گهڙندو = ڪاڪ ۾ گهڙندو (هن بيت ۾، 'مومل جي ڪاڪ' کي قبر سان روايتي تشبيهه وارو پس منظر سمائل آهي. ائين لڳي ٿو ته هن داستان ۾ هن تشبيهه وارا بيت شاه صاحب جن پنهنجي عمر جي آخري ڏينهن ۾ چيا). ۴. ذات = نوازش، بخشش (جنهن جو آخري سٿ ۾ ذڪر آهي). ۶. پڳهه = بيڙي کي تڙ بندر تي ٻڌڻ جو رسو. پڳهه پوڻ بيڙي جو پڳهه جي رسي سان ٻڌڻ. جر هاريان = روٽان ۽ اکين مان ڳوڙها ڳاڙيان.

چڏي وٽا چوه ۾ دعواڻون ديوان
بي رهيائي ڪانه، ٿو مڙوئي ميندرو.

۱۲

پلاڻياڻون پنڌ ٿيا، لڏيو لطيفن
هٿان حبيب، ڪونه ڏکيو گڏهين.

۱۳

جا پون پيرين مون، سا پون مٿي سڄڻين
ڊگ لٽا ڏوڙ ۾، اُپي ڏناسون
ڏينه مڙيئي ڏون، اُتي لوچ لطيف چئي.

وائي

ويهي ويهي سو هرگز هلبو،

پانديئڙا پرڏيهي

ويهي ويهي سو البت هلبو، سائڙا پرڏيهي
گڏ گذاريئي جن سان، ساڻ نه هلندي سيئي
ڏڙ لٽيندي ڏوڙ ۾، مٿان ڏاڪين ڏيئي
ڪهڙيون ڪيون ڳالهڙيون، اُت پر پنجوءَ ويهي
ايندي ملڪ موٽ جا، ڳاله ڪندين تون ڪيهي.

۷

جڳ جيھين چوءِ، سوڍو ٿيئن نه سڳيو
راڻو ٿيئن نه هوءَ، جئن ڪا لوڪ لڪ پئي.

۸

ڪثافت جا ڪاڪ جي سا ميندري مٽيام
اوڳڻ عيب سَندام، سڀ ڍولي ڍڪي چڏيا.

۹

سوڍو سوائي، پڻو روءِ راڻي جي ناه ڪو
لڏوڻا لطيف چئي، لالي تنه لائي
ڪانهي بي وائي، ٿو مڙوئي ميندرو.

۱۰

روءِ راڻي جي ناه ڪو، سوڍو سڀن سونه
لاتائين لطيف چئي مٿان دلين ڏونه
ڪانهي بي وروڻه، ٿو مڙوئي ميندرو.

۱۱

سوڍا پڻا سڄاڻ، پر روءِ راڻي جي ناه ڪو
نسوريائي نيه جي ڪسيائين ڪمان

۷. لوڪ لڪ پئي = لوڪ کي معلوم ٿي وڃي. ۸. ڪثافت = ميراڻي، مدائي. ڪاڪ جي = ڪاڪ محل ۾ ڪيل گناهن جي (طلسم ڪرڻ، ڌوڪو ڏيڻ، ماڻهو مارائڻ وغيره). ۹. سوائي = سوايو، ٻين سڀني کان وڌيڪ. لڏوڻا = (لفظي معنيٰ) لڏوڻي کان، لڏائي کان. (اصطلاح معنيٰ) ڪاڪ ندي جي ڳاڙهي پاڻي کان، مومل جي ڪاڪ محل کان، مومل جي ماڳ کان. لالي تنه لائي = تنهن عشق جي لالاڻ لائي. ۱۰. ڏونه = ڏونهون، ڪس ۽ ڪاراڻ. وروڻه = پڇاڙ. ۱۱. سڄاڻ، سڄاڻ = وڏي ڄاڻ وارا. روءِ راڻي جي = راڻي جهڙو. نسوريائي نيه جي = بالڪل ئي عشق جي. ڪسيائين ڪمان = ڪمان ڇاڙهائين (نشان هڻڻ لاءِ). ديوان = وڏا پڙهيا، پختا، اڪابر. ۱۲. پنڌ ٿيا = روانا ٿيا، هليا ويا، لڏي ويا، (گذاري وٽا، هي جهان چڏي وٽا). لطيفن = سهڻن سباجهن. انهن پيارن سڄڻن جي هٿان ڪو ڏکيو، ڪنهن کي ڪو ايذاء ڪونه پهتو. ۱۳. پون = زمين. پيرين مون = منهنجي پيرن هيٺان. مٿي سڄڻين = منهنجي سڄڻن جي مٿان جيڪي زمين ۾ پوريل آهن. ڊگ = وڏا زبردست طاقتور مڙس. اُپي ڏنا سون = (پنهنجي اکين سان) بيٺي ڏنا سون. ڏون = ٻه (هڪ ڄم وارو ٻيو موت وارو).

سُر ليلان

چنيسر ۽ ليلان جو پاڻ ۾ ور ۽ وني وارو رشتو آهي. چنيسر جو ليلان تي پيار ۽ ڪلي طور تي اعتبار آهي؛ ليلان جو به پنهنجي ور سان سچائي وارو ناتو آهي، پر هو خود خيال ٿي خطاوار ٿئي ٿي. چنيسر سندس خطائون ڏکي ٿو، تان جو ليلان هار تي هرڪي ٿي ۽ ڪونروءَ کان هار وٺي کيس چنيسر جي پيار ۾ پاڻ سان پتیار ڪري ٿي. ان تي چنيسر ليلان کي ڏهاڳ ڏئي ٿو ۽ پاڻ کان پري ڪري ٿو. جڏهن ليلان ڏهاڳ ڏسي ٿي ته پشيمان ٿئي ٿي ۽ منٿون ڪري ٿي ته من چنيسر راضي ٿئي!

هن سُر ۾، ور ۽ وني واري رشتي جي پيار ۽ اعتبار واري ماحول ۾، ڪانڌ جو وڙائتو ۽ وڏي ڪانڌ وارو هجڻ ۽ ونيءَ جو هر حال ۾ ور جي اعتماد تي پورو ثابت ٿيڻ واري اعليٰ فڪر جا اهڃاڻ ڏنا آهن. داسرو دليون پرکي ٿو؛ متان ڪا ليلان وانگر دل ڏيڻ بدران ٻاهرئين هار سينگار سان پاڻ وٽائڻ جي ڪوشش ڪري!

وصل تنه ويڃايو سيند سروي سين
سالوني ليلان جيئن، مٿيون جنهن ملو ڪڍو.

داستان پهريون

۱
داعُ ٿنهنجو دائما ماري معذوري
سائينءَ ڪارڻ سڀرين وجهج مَ دُوري
آءُ تون حُضوري، تہ مٿيون وجهان مَچ ۾.

۲
مٿيون وجهان مَچ ۾، هائيءَ هٿان هارُ
پري جي پتار، تہ ميريائي مانُ لَهان.

۳
هائيءَ وجهان هارَ کي منجهان ڪارَ ڪڍي
ڦڳائي ڦٽو ڪريان هٿن ساڻ هٿي
تو سين ڄامَ ٿئي، اڳليون اوچيون ٿيون.

۴
مٿيون سو نہ مٿيون، جو تون پسي هارُ هرکين
اصل آهي اڳهين سندو ڪوڙ ڪٿيون
ان گهوڙن هٿي گهٽيون، دوسنئان ڏور ڪيون.

۵
جو تو مٿيون پائيو، اصل ڪوڙو ڪُچُ
هن ڏتيري هارَ کي تون سوپي پانءِ مَ سَچُ
هت ڳلهيون ڪرين ڳچُ هت حرف نہ هلنئي هيڪڙو.

۶
مٿيون هارُ هٿي، پلنگ سَر پٿون ڪريان
جنه تان چٽ ڪڍي، وٺو ويندڙيارو ولهو.

۷
مٿين اتي موهجي چرئو چٽ تئو
هارُ ڪڍي هوڏ مان ڪڇاڙو سَرئو

د-۱: ۱. معذوري= هي معذوري (ليلان)، هي معذرت واري، ڪاٺياري، خطا وار. سائينءَ ڪارڻ= ڏئيءَ جي واسطي. دوري= وڏي وٽي، وچوڙو. حضوري= حضور ۾ ويندڙ، وڏي درجي وارا. مٿيون= هار. ۲. هائيءَ هٿان= هائيءَ ۾ هٿان، هاجي ۾ هٿان. (هائي= حاوي) باهه ۾ وجهان. پري= راضي ٿئي. پتار= ليلان جو پتار چنيسر. ميريائي= باوجود انهيءَ جي جو ميري آهيان، ميري هوندي، گنهگار هوندي. ۳. منجهان ڪار ڪڍي= خار چڪان ڪري، توسين ٿئي= توسين ڪشومت ڪري. اڳليون= ميريون، (اصطلاح طور هت معنيٰ) ويچارين نمائين (جيڪي اڳ توکي ويجهو هيون). اوچيون= ڌاريون ٿيون، دور ٿيون، اجنبی ٿيون. ۴. مٿيون سونه مٿيون= ”هي مٿيو اهو (قيمتي مٿيو) ناهي.“ هرکين= سڌائتي ٿي پئين، جو تون ان لاءِ سڪين. ڪٿيون= ڪٿو، ننگ، پڙو. ڪوڙ ڪٿيون= ڪوڙ جو ڪٿو، ڪوڙو پڙو. گهوڙن هٿي= (اصطلاح) ماري، نياڳي. ۵. ڏيترو يا ڏتارو هار= ڏتو، ڏوڪو ڏيندڙ. ۶. پٿون ڪريان= ذرا ذرا ڪريان. ويندڙيارو= منڊي، وارو. ولهو= گهوٽ. ۷. موهجي= هرڪي. ڪڇاڙو سَرئو= ڇا وريو، ڇا پلڻ پيو.

اڳهن انگ ونگوءِ آئي ڏن ڏهاڳ جو.

۸

مٿين اتي موهجي هاري ڳيڙ هار
ڪوڙين ڪيا ڪيٿرا انهن ڇر خوار
پري وٺو پٿار، آئي ڏن ڏهاڳ جو.

۹

مٿين اتي موهجي هاري پاڻي هس
تو پانيو مون سين هوندا راڳ رهاڻيون رس
وري ويئي وس، تي آيو ڏن ڏهاڳ جو.

۱۰

مٿين مٿي موهجي، موڙهي ڪيو مَرڪ
چئي چنيسر ڄام سين وڌو وڌو فرق
وري وٺو ورق، آئي ڏن ڏهاڳ جو.

۱۱

مٿين مٿي جي هئا ٽن چئن ڦير چٽ
'هار ڪٽينديس' هوڏ سين، ڪين نيٺ ٿيندڙ نٽ
ڪونروءِ جو ڪرڻ، مونهان مٿاهون ٿيو.

۱۲

جيڪر پانيان ايئن، ته ڪو دل مٽيندو داسرو
ته سوڙه لڳندي سينئن، هوند هٿين هار نه جهليان.

۱۳

هيس گهڻو هُسيار، پر گل نه پييم ڪانڌ جي

مون پانيون موهاري ٿيان هنين وجهي هار
ڪانڌ ڪوڙي جو نه وٺيو سئين پئين سينگار
وهل لهي وينجهار، تو دليون پرڪي داسرو.

۱۴

ساهيڙيون ۽ سرتيون ڪلن سڀ مٿام
ڇڪس ڪم سندان، جونا ڏنا جيڏين.

۱۵

ترڪي پسي توک، ترڪي ٽڪر پئي
اچڻو اچڻو اگلي، چئي ليلان ڪي لوڪ
اندر اويالن سين ساڙي ڪٽائون سوڪ
بالاڻ جو ٻوڪ، وٺو ويچارِي وسري.

۱۶

چنيسر چورنگ، به رنگو لوڪ پڻو
تنه سين چنڻو سنگ، وڃڻو هار هٿ چهين.

۱۷

چنيسر جي چٽ ۾ ڪين جو اڳ هڻو
تهان پوءِ ٿيو، مٿين سندو مامرو.

۱۸

ڏاهي هيس ڏيهه ۾، سرتين منجهه سڄاڻ
ڪا جا پييم ڪاڻ، چئن منهن مٿاهون نه ڪٿان.

۱۹

الله ڏاهي مَر ٿيان، ڏاهيون ڏک ڏسن

ونگوءِ = مڙيل، ڏنگو آلتو (تنهنجو). ۸. ڳيڙ = ورڻ، وٽس. پري وٺو = ڦري ويو، ڪاوڙجي ويو. ڏن = وڏي ساڙيندڙ
جلائي ڇڏيندڙ باهه. ۹. هاري = موڳي، نياڳي، وري ويئي وس = پاڻي مٿان وري ويو. ۱۰. موڙهي = منڌل، چري. چئي =
آڏو ڳالهائي، منهن ماري ڪري. وري وٺو ورق = پنو اٿلي وٺو، پاڳ ڦٽي وٺو، چنيسر توتان دل کڻي وٺو. ۱۱. مٿين
مٿي = هار تي، هار جي وچ واري مٿي تي. هوڏ سين = سٽي ۾، سودي جي داء ۾. ڪين = (ٻولي آهي) ۽ پڻ، اڃا ڪجهه
وڌيڪ. نيٺ ٿيندڙ = منهنجو ٿيندو ۽ مون ساڻ ئي هوندو. ڪرڻ = عمل، ٺاهه. ۱۲. دل مٽيندو = (مون کان) دل ڦيرائيندو.
سوڙه لڳڻ = وڏي سختي لڳڻ. هار نه جهليان = (ڪونروءِ کان هار وٺي) پنهنجن هٿن ۾ نه ڪريان. ۱۳. هنين وجهي =
چاتي مٿان پاڻي. سئين پتين = ڪيترن ئي طرحن وارو. وهل لهي = ٻه پروڙي، خيال پرڪي، رخ پروڙي، ويچار ڪري.
وينجهار = وڏو پارڪو، وڏو دانا. ۱۴. ترڪي = ٿاڻو کاڌائين. توک = قيمتي شيء، هار. ترڪي ٽڪر پئي = ليلان ترڪي
ٽڪر ۾ پئي. اگلي = چئي = لوڪ اچڻو ليلان ڪي ميري مڏي چئي. بالاڻ جو = ننڍي هوندي وارو. ٻوڪ = شوق،
خوشي. ۱۶. چورنگ = چئي طرفن کان سهڻو، چئن رنگن وارو سهڻو. به رنگو = به رنگ رکندڙ، پياڻي وارو. سنگ =
سنگت، ناتو. وڃڻو هار هٿ چهين = وڃڻو هار ڪي هٿ وجهين.

مون سين مون پرين، پورائيءَ ۾ پال ڪئا.
وائي

اگلي آئون، ڊولا مون نه پروڙو
خاوند گنئي خطائون، ڊولا مون نه پروڙو
چنيسر جي راڄ ۾ لکين ليلائون
اڀيون سي آڌب ۾ ٻڌو آءُ ٻانهون
ڊولي تيلاهين ڊيلي جيلانه اگلي آئون.

داستان ٻيو

۱

وڏيري هياس، چنيسر جي راڄ ۾
دُهليَن دَمامين نڦرين پَر ۾ پُچياس
جِيلاه ڊولي ڊيلياس، تي تيس ڏهاڳ ڏيه ۾.

۲

وڏيري هياس، ميڙو مون گر سرتين
هت چُهڙ سين هار جي ڪڙي ڪاند تياس
ڊولي ڊيلياس، آيم ڏن ڏهاڳ جو.

۳

آيم منجه ڏهاڳ، سندا جوڀن ڏينھڙا
مڻين سندي مامري لکين پڳا لاڳ
آءُ سڪان ڪي سهاڳ، تان پرين پهاڳ ئي نه ڪري.

۴

چانڪ چڙهنديس گت تي، ريجهاڻنديس راءِ
اهڙوئي الله، جو پورهيتون پيش ڪري.

۵

جو تو پانيو هار، سو سورن سندو سڳڙو
چنيسر چت گڻي، ٿيو پورھت جو پار
اوڻت جو آچار، ڪاند گنهين سين نه ڪري!

۶

چئي چنيسر چام سين ليلان تون م لڪاءِ
دوست تنهنجو داسڙو ڪاند وڏيائي ڪاءِ
ڊولو ڏڪ سنڊياء، عيبن ڪي آڏو پئي.

۷

چئي چنيسر چام سين ليلان لڪاءِ م تون
ايءُ ڪاند ڪنه جو نه ٿئي، نڪا مون نه تون
رونديون ڏيون مون، ان ڌر مٿي دادليون.

۸

ليلان چم لڪائين سڀي ساڻ سڄاڻ
اهين گهڻو آچار، مچڻ پوري نه پئين.

۹

ليلان چم لڪائين، چئي چنيسر ساڻ
ور سين وڙهڻو ائين، موڙهي مٺ پان

پورائي = اڻ ڄاڻائي، ناداني. پال ڪئا = وڙڪيا، احسان ڪيا. وائي. ڪئي = گمي، بخشي. ڊيلي = ڊلو ڪيو، گهٽ ڪيو. د-۲: ۱.
پر ۾ پچياس = مون کان راز ۾ ٿي پچيو ويو: پنهنجيءَ پر ۾ آءُ پچي ٿي وييس. ڊيلياس = مون ڪي ڊيلي ڇڏيو، مون ڪي
گهٽ ڪري ڇڏيو. ڏهاڳ = بي سھاري، گهٽ مان واري، ڌڪايل. ۲. مون گر = مون وٽ. هت چُهڙ سين = هت لاکڻ سين
ڪڙي ڪاند تياس = ڪاند ڪي ڪڙي تياس. ۳. جوانيءَ وارن ڏينهن ۾ مون ڪي ڏهاڳ مليو. (اڳين غير اسلامي رسم موجب
مڙس زال ڪي طلاق بدران ڏهاڳ ڏيندو هو؛ ڏيڻ وٺڻ بند ڪري پاڻ کان پري ڪري ڇڏيندو هو. هو ڏهاڳ سڏي هئي ۽
سماج ۾ ڏکيا ڏينهن گذاريندي هئي.) لاڳ = شوق، سهج سينگار چاه واريون خواهشون، لاڏ ڪوڏ پهاڳ = رضامنڊو، پيار
وارو پرچاء. ۴. چانڪ = چوان ته ڪڏهن. پيش ڪري = اڳتي ڪري، شان مان وڌائي. ۵. چت ڪڻي = دل مٽي. ٿيو پورھيت جو
پار = گت واري (ڪونرو) جي طرف ٿيو. اوڻت = ناراضگي، رنج. آچار = معاملو، فيصلو. ڪنهين سين نه ڪري = شال ڪهين
سين نه ڪري. ۶. چئي = آڏو جواب ڏيئي. م لڪاء = پاڻ پترو نه ڪر. ڪاند = وڏي سھ، وڏو صبر. وڏيائي = گهڻي وڏي. ڪاند
وڏيائي ڪاء = وڏي سھ ۽ صبر وارو آهي، گهڻو سھندڙ آهي، گهڻو غم کائيندڙ آهي. ڊولو = سھڻو دوست (چنيسر) ڏڪ
سنڊياء = تنهنجي پرده پوشي ڪندڙ آهي. آڏو پئي = آڏو اچي ڏڪي، کلڻ کان بند ڪري. ۸. چم لڪائين = متان پاڻ لڪائين،
متان پاڻ ڪي پترو ڪرين. سڀي = اي بختاور! ساڻ سڄاڻ = سڄاڻ سان، وڏي سمجھدار (چنيسر) سان. مچڻ پوري نه پئين
پوري نه پوين، پچي نه سگهين. ۹. چئي = ڳالهائي. آڏا جواب ڏيئي. موڙهي = اي موڳي، اي منڌل. مٺ پان = تو پاڻ ڪي منو

پوري ڪيئي پاڻ، تي آئي ڏن ڏهاڳ جو.

۱۰

ليلان ڄم لڪائين، چئي چنيسر ساڻ
تو جو پانيو پانهنجو سو ريساڻو راجاڻ
پاڻان ڌار پريان، ڪانڌ ڪنه جو نه وڻي.

۱۱

چئي چنيسر ڄام سين ليلان لڪايو
تو جو پانيو پانهنجو تنه جو پرو ڪونه پيو
گونروء ڪانڌ سندوء، دست ڪڍو داسرو.

۱۲

ليلان لڳڻ پانهنجا سارج سڀيئي
ور سين وڙهڻو آئين ڏوراپا ڏيئي
ڪه ڄاڻان ڪيئي، چنيسر جي ڇت ۾.

۱۳

هلي هار وڻو، ٿو بهانو بوچ جو
ور ٿو ولهي ڪرين ڏوپالا ڏٺو
غڻان مون پڻو، ٿون ڪمين نه ڪانديلا پرين!

۱۴

ليلان لڳ ۾ ايترو، اٿي اڳڻ سور
آبو ڏاڏو گهور، پاڻ سوڌو پرين تان.

۱۵

ليلان لڳ ۾ ايترو، ويئي ڳالهه هئا
چنيسر ڪانڌا، ڪونه پڻو تو ڪاڇرو.

۱۶

ستي خواب ٿوم، ڇان هيس هوت حضور ۾
گهڻيون گهمندي ڍول سين، ٿئون نيه لڳوم
جاڳي جان ڏنوم، تان پاڻان ڦٽ فراق جو.

۱۷

پيڙ پنيء رات، مون چنيسر ڇت ۾
ستو لوڪ نڀون ڪري، مون پريان جي تات
سجڻ سين پريات، منان مور نه وسري.

۱۸

پيڙ پيرڻو داسرو، چنيسر چئي
هيء جو ڏني ڏهاڳ جو سگهان تان نه سهي
مون کان تان پئي، تون ڪم ڪانديلا سهرين.

۱۹

عيب نه اچڻ ڏين، مونڪي مون پرين ڏي
اڳڻان اکين سامهان آياي آهين
اوڳڻ پاسي ٿين، ته ڍولا ڪنه ڍنگ ٿيان.

پاڻ = (پاڻ ڪي ڪجهه ڪري) پانڻ، غرور. ڏن = (وڏي باه جيڪا سڀ ڪجهه ساڙي ڇڏي)، وڏي ساڙي واري سختي.
ڏهاڳ = (چنيسر) پٿار جو توڪي گهر مان ڪڍي ڇڏڻ، توڪي ڏهاڳ ڏيڻ. ۱۰. ڄم لڪائين = متان پاڻ ڪي پڌرو ڪرين.
ريساڻو = ريس وارو، غيرت وارو، تنهن ريس ڪئي، تنهن ڪي غيرت آئي. راجاڻ = وڏو راجو. پريان = پار پتو، لاڳاپو.
۱۱. لڪايو = تو لڪايو، تو پاڻ ڪي پڌرو ڪيو. پرو ڪو نه پيو = توڪي پتو ڪو نه پيو. دست ڪڍو = هٿ ڪڍو، پنهنجي
هٿ ڪيو، پنهنجو ڪيو. داسرو = چنيسر. ۱۲. لڪڻ = لڳڻ. (هت معنوي لحاظ سان) = ڪلچڻ. ۱۳. هلي وڻو = مشهور ٿي
وڻو. هلي هار وڻو = مشهور نالو هار جو ٿي وڻو ته هار جي ڪري ليلان ڪي چنيسر ڏهاڳ ڏنو. ٿو بهانو بوچ جو =
انهيء بچان جو بهانو ٿو (پر حقيقت ۾ چنيسر ڪي بي ڪا ڪاوڙ هئي، جو ليلان کان پيون به خطائون ٿيون). ولهي
ڪرين = سڄي ڪرين، (پاڻ کان پري ڪري مونڪي) اڪيلي ڪرين. ڏوپالا = ميارن وارا طعنا. ڪمين نه = هوند صبر سان نه
سهين! ور = اي پٿار. ڪانديلا = وڏي ڪانڌ وارا، وڏي سهه وارا. ۱۴. اٿي اڳڻ سور = اٿي اڳڻ بهار (۽ چنيسر جي اچڻ جي
اميد رک). گهور = گهوري ڇڏ، قربان ڪر. ۱۵. ويئي ڳالهه هئا = تنهنجي هٿان ڳالهه وئي، توکان خطا ٿي وئي. ڪانڌا =
ڪانڌ وٽان. چنيسر پٿار وٽان. تو ڪاڇرو = تنهنجو ڪاڇ = تنهنجو ڪم راس نه ٿيو. ۱۶. پنيء رات = ٺريء رات، وهائيء
رات. ۱۷. پيرڻو = موٽايو، ڦيرايو (پنهنجي ان راء تان جو هو مون ڪي ڏهاڳ ٿو ڏي). چنيسر چئي = چنيسر ڪي چئي،
چنيسر ڪي سمجهائي مڃائي. ڪم = سهه، بخش ڪر. ڪانديلا = وڏي ڪانڌ وارا، وڏي ست ۽ صبر وارا. ۱۸. اوڳڻ = ڪلچڻ،
مڌايون. پاسي ٿين = پري ٿين. ڪنهن ڍنگ ٿيان = ڪنهن چڱي حال ۾ ٿيان.

وائي

مونڪي وَرَ وَري، وارو ڏئين وَلها
توڪي ساري سُپرين آءُ پُنڊيس ماڳ مَري
توڪي سَري سُپرين آسان تان نه سَري
مُنهنجي تو ريءَ ناهِ ڪا ڳجهاندَر ڳري.

داستان ٿريو

۱
چَنِيسَر سِين چاڳ، مَتان ڪا مُنڌ ڪَري
جان مُون پوءِ پروڙڻو ته هيءُ نه ماڻي ماڳ
ڏَمَرڻو ڏهاڳ، سِگهو ڏئي سُهائڳين.

۲
چَنِيسَر سِين چاءُ، مَتان ڪا مُنڌ ڪَري
ڪانڌ ڪنه جو نه وڻي گيربُ ۽ گاءُ
جي ٿڙي ٿورڙياءَ، ته توڙ تڙائي داسڙو.

۳
لڪين لِيلائون، چَنِيسَر جي راجَ ۾
پُون سِيئي سَگليون، اڳلي آئون
صِدقُ صَدائون، ڪهڙيون ڪريان تَن سِين.

۴
ڪارا ڪَري ڪيسَ، مَتان ڪا مُنڌ وِرسِي

ڍولُ پَراهي تَن ڪي وَلها جَنِي ويسَ
پَسي نه لالِ لَبيسَ، ٿو ڏليون پَرَڪي داسڙو.

۵
وَصُلُ تَنهَ وِجائيو سِيندَ سُرُمي سِيئن
سا لُونِي لِيلان جِيئن، مَڻيون جَنهَ مِترُ ڪِئو.

۶
ڏهاڳان سُهائڳيون سِيئي ڪَنبن
ڪوه جاتان ڪي ڪَن، وارو ڏيندو وَلهو.

۷
ڏَبرِيُون ڏهاڳيون، ميرا مُنه سَنڊان
ويهي وَرُ سِيٿان، ڪانڌ نه اوريو ڪڏهيَن.

۸
ڏوري لَهَ ڏهاڳ، جَنه ڪَڙلاهو داسڙو
گهورڻو سو سُهائڳ، جَنه ۾ پَسِين پاڻ ڪي.

۹
ڏَمريوئي ڏس، حيلو هُنهن هارَ جو
سُڻو سَپ سُهائڳيون، اِيءُ وَرُ نه ڪَنهن وَس
دَعوي پهرين ڏس، پِچڻو ٿو پورا ڪَري.

۱۰
جي ڪارُون آئين ڪانڌ ڪي، ته روئي ريجهاڻيچ

وائي. ولها= اي گهوت. وارو ڏئين= اڳتي ڪرين، وڌائين. ڳري= ڳلي، گهٽي، واہ. ۳-د: ۱. چاڳ= حجت واريون خوشيون، چلولايون. هيءُ= اها جيڪا اهڙو چاڳ ڪري. نه ماڻي ماڳ= جاءِ تي ڪنهن هڪ ڳالهه تي هميشه نه رهي. ڏهاڳ= زناپو. سُهائڳين= سُهائڳين ڪي. ۲. چاءُ= چاه، چاهت. گيرب ۽ گاءُ= خودي ۽ غرور. ٿڙي ٿورڙياءَ= ٿورڙي ڳالهه تان مَنجي. ۳. صِدق صَدائون= صِدق واريون صَدائون، سچائي واريون ڳالهيون، سچائي واريون دعوائون. ۴. ڪيس= وار. ڪارا ڪري ڪيس= پنهنجا وار ڪارا ڪري، پاڻ ڪي سهڻو ڪري سينگاري. وِرسِي= پُلي، پنيولجي، وَهر ڪري ته آءُ ڪا شيءِ آهيان. ڍول= ڍوليو (چَنِيسَر). پَراهي= پهرائي، ڊڪائي. وَلها= گهيا، ميرا گدلا، چنل ڦاٿل. لالِ لَبيسَ= رنگين لباس. ۵. وِصل= محبت جي گڏجاڻي. سِيندَ سُرُمي سِين= هار سينگار ڪرڻ سببان لوني= ڌڪار جي وئي، مهڻي هاب ٿي. مَڻيون= هار. مِتر= مائٽر، عزيز. مِتر ڪيو (اصطلاح طور)= پيارو ڪيو. ۶. وارو ڏيندو= پنهنجي پيار ۾ وڏي درجي وارو ڪندو. وَلهو= گهوت. ۷. ڏهاڳيون= جن ڪي ڪانڌ ڏهاڳ ڏنو، پاڻ کان پري ڪيو. سِيٿان= ساڻن، اُنهن سان. نه اوريو= پيار پريون ڳالهيون نه ڪيون. ۸. ڏوري لَهَ ڏهاڳ= ڳولي لَهَ. اهو ڏهاڳ. جنهن ۾ چَنِيسَر پاڻ ڪَڙلاهو هجي= ڪر لهندڙ، خبر لهندڙ هجي. پَسِين پاڻ ڪي= تون رڳو پنهنجو پاڻ ڪي ٿي ڪجهه ڪري سمجهين. ۹. ڏس= سَڻاه، ان جي ائين سڃاڻپ ڪراءِ ته هو وڏي ڏمر وارو آهي. حيلو= بهانو (اهو بهانو ته هو ليلان سان هار سببان ڏمريو پر حقيقت ۾ هو سدائين ڏمر وارو آهي). پهرئين دس= پهرئين دس ۾، پهرين سنبت ۾ (دهل جي وڏي وڃت جو نالو 'دس'. شاديءَ ۾ 'دهل جو پهريون دس'، ٻيو دس...). ۱۰. ڪارون آئين= حيلو ڪرين (پرچائڻ جا)، عاجزيون ڪرين

۳

ڊولا ڊيل مَر مُون، ڪانڌ گميڻي آهيان
سڱ تنهنجيءَ سڀرين پيري وڌيس پُون
مون وَرُ تُون هيئن تُون، تو وَر وَهُون ڪيتريون.

۴

ڊولا اولاً نه سَهان، آڏا اڏيئي جي
تو وَر وَهُون ڪيتريون، مون وَر تون وري
پرتان پير پري، ڏکيءَ ڪي ڏسيج تون.

۵

ڊولا ڪڇاڙئا، ٻولايو ٻوڏ چئين
آءُ تو پيرانڊئا، ڪر موڙو وَر اٿيان.

۶

هتي هتي تون، آهين سونهون ساڻ جو
اي گناه نه بخشين مون، جئن ڏئي آهينر داسٽرا!

۷

ڪوڙين تنهنجيون ڪمڻيون، تون ڪوڙين سنڌو ڪانڌ
مون ڪي ڇڏ مَر داسٽرا، ته وِجان نه وٿاند
مون ڳچيءَ ۾ پاند، تو چنيسر هٿ ۾.

۸

تون ڪوئين، تون ڊوهين، ڏين تون ڏهاڱ
دوست تنهنجو داسٽرا ڍل اندر مون داڱ

سويي ان سهاڳ ڪي پوري پُر مَر ڏيڇ
ليلان ليلائيج، ات آهي ماڳ منٿ جو.

۱۱

جي ليلائي نه لهين ته پُڻ ليلائيج
آسَر مَر لاهيج، سڄڻ سباجها گهڻو.

واڻي

مُون نماڻيءَ ڪي يا الله، ڊولو مَر ڊيلي
ڊولو ڊيلڻ سنڌيون، وايون وَر ڪري
پائي عيب پلڻ ۾، تو ڌر آيس تي
ڊولا ڏڪڻ جي ٿئين، لوئيءَ لڇ رهي
ڪوڙو جهڙيون ڪيتريون لڪين لالڻ ڪي.

داستان چوٿون

۱

اوڳڻ ڪري آڀار، تو ڌر آيس داسٽرا
جئن تو رُسڻ سنڌيون رُوح ۾ ته مون پيڻي ناه پٽار
سائينءَ لڳ ستار، ميت مڏايون منهنجيون.

۲

تان ڪا واڻي وار، ڊلاسي جي داسٽرا
تون منهنجو ولهو، آءُ تو ۾ طمعدار
ڏکي ڊول گذار، لڇ منهنجي لوڪ ۾.

سويي = اي بختاور! ڀرم ڏيڇ = ان سهاڳ تي پر نه ڏج، زور نه ڀرج. ليلائيج = پئي ارداسون ڪج، پئي پاڏائيج.
اٿئي ماڳ منٿ جو = اهو ماڳ ئي منٿ جو اٿئي، اتي منٿ ۽ زاري کان سواءِ ڪو حيلو ڪونه هلندو. ۱۱. ليلائي
نه لهين = ليلائڻ سان پنهنجي مراد نه لهين. آسر = آسرو. ۴-۵: ۲. واڻي وار = ڳالهه ڪر، هائو ڪر (پرچڻ ۽ راضي
ٿيڻ جي، ڊلاسي جي). ولهو = گهوٽ، ور. طمعدار = پلائي جي اميد رکندڙ. ڏکي = خطائون ڏکي. گذار = پوري
ڪر، پوري ماڻ واري ڪر. ۳. ڊيل مَر = پري نه ڪر، ڌڪار نه. پيري وڌيس پون = پيري هنيس پون، مون ڪي
ماري زمين داخل ڪري ڇڏيو. وهون = ڪنوارون، زالون. ۴. اولاً = ڏک، پردا. ۵. ڪڇاڙئا = ڇا جي ڪري،
ڪهڙي سببان. ٻولايو = ٻولائي، چٽائي. ٻوڏ چئين = ٻوڏ وارو ڪارو ويڻ چوين (ٻوڏا = پاراتي جو لفظ، معنيٰ
ته 'وڃي ٻڏ'). ڪر موڙو = ڪر موڙي، آرس ۾ اچي، آڪيڙ پيچي. ۷. ڪوڙين = ('ر' هيٺان زير سان، توڙي
بنا زير جي پڙهڻ صحيح ٿيندو) (الف) ڪوڙ، ڪوڙي = ويهه. ڪوڙين = ڪئين ويهون، ڪئين ڪيتريون (ب)
ڪوڙ = ڪروڙ. ڪوڙين = ڪروڙين. ڪامڻيون = زالون، جويون. وٿواند، وڙواند = اجايو پٽڪيل، پليل پٽڪيل،
بي ڪمو ڪميٿو. وٿاند، وڙاند = وٿواند، وڙواند. ته وِجان نه وٿواند = ته متان وڙواند ٿي نه وتان. ۸. ڪوئين =
سڏين، گهرائين (پيار سان). ڊوهين = جهلين. ڏين تون ڏهاڱ = تون ئي ڏهاڱ ڏين، تڙائين. داڱ = داغ (ڏک جو).

پانڀيان سڀ سهاڳ، جي مون وَر وهاريين.

۹

لڳڻ ڪير لکيج، چئن مون موراھين ناه ڪو
مونڪي ملھائج، وارو ڏيئي ولھا.

۱۰

جي مان موڙهي مت، ته تون پاڻ سڃاڻج سڀرين
اصل اوائن جا عيب ڏکين تون ات
اي پرين تنهنجي پت، چئن ولھيون ڏکين ولھا.

۱۱

کانڌ ڪميڻي آھيان، ھلايان نه حجت
چنيسر جي چت، ھوند ڪٿ نه لايان ڪڏھين.

۱۲

ڏئين جي ڏھاڳ، ته سنئون سهاڳ آءُ پانڀيان

تنهنجو مونڪي سڀرين، سڀوئي سڀاڳ
دوست تنهنجو داڳ، ڏٺان ڌوتو نه لهي.

۱۳

جي ولھي ڪرين ولھا، توءِ اڳڻ تو آئي
کانڌ نه ڪونئين ڪڏھين پر پر باجھائي
وارج ڪا وائي، ڊلاسي جي داسٽرا!

۱۴

ڏئين جي ڏھاڳ، جي مون وَر وهاريين
تنهنجو دوست داسٽرا محب نه ڇڏيان ماڳ
آجھو ۽ تون آڳ، وڏو آھينر ولھا.

۱۵

توڻي ڏي نه ڏي، توءِ منهنجو ولھو
آءُ تنه پلي ڪي، پاڻ پرنڀيان ڪيٿرو.

۹. لڳڻ=لچڻ، ڳڻ. ڪير لکيج=نه ظاهر ڪج، نه سارج. مونڪي ملھائج=منهنجو مان مٿاهون ڪج. وارو ڏيئي=مون
کي پنهنجي پيار جو وارو ڏيئي. ۱۰. موڙهي مت=مت موڙهي، سوچ منجهي پئي. تون پاڻ سڃاڻج=تون پاڻ پنهنجو
شان سڃاڻج (۽ منهنجي خطا معاف ڪج). اوائِي=توائي، هلڪڙو، بنا سوچ ويچار جي هلندڙ ات=گهڻا ولھيون.
ڏکيون بکيون، ٻڌڻڪيون. ولھا=اي گهٽ. ۱۱. (معني) اي منهنجا وَر! آءُ بيشڪ ڪميڻي آھيان، پر آءُ توسان ڪڏھين
به حجت نٿي ھلايان. چنيسر جي چت=چنيسر جي چٽ ڪي، دل من ڪي. ھوند=جيڪر، هرگز. ڪٿ=ڪس، ميران،
ٽڪو. ۱۲. سڀوئي=ھر طرح ٿي. ۱۳. ولھي ڪرين=ڏکي بکي اڪيلي ڪرين (ڏھاڳ ڏيئي پاڻ کان جدا ڪرين). توءِ=ته
به. باجھائي=هيءُ باجھيل، هيءُ باجھ گهوري. پر پر=ھا، ھا! الا لا. نه ڪولين=پاڻ وٽ نه سڏين. وارج ڪا وائي=
وري ڪا سولي واڌائي واري ڳالھ ڪج. ۱۵. توڻي ڏي نه ڏي=جيتوڻيڪ هو ڏئي نه ڏئي (يعني مونڪي وارو ڏئي نه
ڏئي، پاڳ ۽ سهاڳ جو وارو). توءِ منهنجو ولھو=ته به هو (چنيسر) منهنجو ور ۽ گهٽ. تنه پلي ڪي=اهڙي مهربان
ڪي. پاڻ پرنڀيان=پنهنجو پاڻ وڻايان. پنهنجو پاڻ سونپيان.

سُر ڪاموڏ

سُر ڪاموڏ ۾، نوري ۽ ڄام تماچي جي محبت جي حوالي سان اعليٰ انساني ڪردار جا رخ روشن ٿيل آهن. نوري ۽ ڄام تماچي جو وٺي ۽ ور وارو رشتو آهي پر ان رشتي جي نوعيت مومل راڻي يا ليلان چنيسر واري رشتي کان نرالي آهي. مومل ۽ ليلان ٻئي شاهي خاندان مان هيون. مومل ڪاڪ واري پنهنجي طلسمي رنگ محل سان راڻي کي پاڻ ڏانهن متوجه ڪيو ۽ ليلان پنهنجي ئي خاندان مان سَوَت چنيسر سان رشتي جو رنگ ڀڄايو. انهن جي پيٽ ۾، نوري هڪ مسڪين مهاڻي جي گهر ۾ پليل يتيم چوڪري هئي؛ هو سوييوان هئي پر هن محض پنهنجي نياز ۽ ناز سان ملڪ جي بادشاهه کي پنهنجو گرویدو بنايو. ان عالي ظرف بادشاهه پڻ وڏي آڏوڏائي وارين سمين راڻين بدران، نمائي نوريءَ کي سندس اعليٰ اطوارن جي ڪري نه فقط پنهنجي پٽ راڻي ڪيو پر مٿس عاشق ٿي پيو. نوري به نياز ۽ ناز سان گڏ پنهنجي ڏاهپ سان ڄام کي ريجهاڻي پنهنجو ڪيو.

شاعريءَ جي لحاظ سان، ڪينجهر ڍنڍ جي غريب گذرن جي رهڻي ڪهڻي واري ماحول جي عڪاسي ۽ ڪينجهر ڍنڍ ۾ نوريءَ سان گڏ ٻيڙي ۾ ڄام تماچيءَ جي شڪار جي منظر نگاري اعليٰ سنڌي شاعريءَ جا شاهڪار آهن.

داستان پهريون

۱

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَ اُٻار
پسي ليءُ لغار، مَتان مان ڳر مَتِين.

۲

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَن لَڪَ
هِن منهنجي حالَ جي توکي سَڀ پَرَڪَ
ڪارِ رَ ب الڪَ، مَتان مان ڳر مَتِين.

۳

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَن ڪوڙ
پسي ڪِڪِيءَ ڪوڙ، مَتان مان ڳر مَتِين.

۴

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَن وِيهَ
پسي مٽڪِي ڏِيءَ، مَتان مان ڳر مَتِين.

۵

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَن لَڪَ
پسي مٽڪا ڪَڪَ، مَچُڻ مان ڳر مَتِين.

۶

تون سَمُو، آءُ گندري، مون ۾ عيبَن جُوءُ
پسي راڻين رُوءُ، مَتان مان ڳر مَتِين.

۷

تون تماچي، تَر ڏڻي، آءُ مهاڻي مي
ڪِڪِيءَ هاڻيون ڪاريُون، حالَ منهنجو هي
مون ڏهاڳُ مَر ڏي، آءُ جا نالي سِينس تَنهنجي.

۸

مهاڻيءَ جي مَن ۾، نه گيرَبُ نه گاءُ
نيڻن سِين نازُ ڪري ريجهاڻين راءِ
سَمُو سِين مَلاءُ، هيريائين حرفَت سِين.

۱-۵: ۱. گندري=مهاڻي، 'گذرن' جي ذات مان هڪ مهاڻي. ليءُ=ڪڪيءَ، لغار=ڌرو. ليءُ لغار=ڪڪيءَ جو ذري جيترو پاڻيٺ. مان ڳر=مان کي (اڳين ٻوليءَ ۾)، ڳر=ڪي. ڳرس=ڪيس. ڳرن ڪين. ڳر=وٽ. چوندا: پڻ مان ڳر (مان وٽ)، تو ڳر (تو وٽ). ۲. عيبَن لَڪَ=عيبَن جا لَڪَ، لَڪَ عيب. الڪَ=جيڪو لڪي نه سگهجي. ۳. ڪوڙ=هڪ ڪوڙ=هڪ ڪروڙ. ڪڪيءَ ڪوڙ=ڪڪيءَ جي گهڻائي. ۴. عيبَن وِيهَ=وِيهَ عيب، گهڻا عيب. مٽڪِي=مٽڪي، ميئن جي، مهاڻن جي. ۵. عيبَن لَڪَ=لَڪَ عيب. مٽڪا=مٽڪا، ميئن جا، مهاڻڪا. مچُڻ=مچُڻ، ظف=مچُڻ. سَٽ=مچُڻ. ۶. مون ۾ عيبَن جُوءُ=عيب مون ۾ جُوءُ ڪري ويٺا آهن، ٽڪاڻو ڪري ويٺا آهن. راڻين رُوءُ=پنهنجين ٻين راڻين جا سهڻا منهن، راڻين جا رخ (رايا). ۷. تَر ڏڻي=تَر جو ڏڻي، پاڻي جو مالڪ، ملڪ جو مالڪ. مي=ميءُ، مهاڻي. نالي سِينس تَنهنجي=تَنهنجي نالي سان مشهور ٿيس، تَنهنجي هجڻ سان مشهور ٿيس. ۸. گيرَب ۽ گاءُ=هٿ ۽ غرور. سِين مَلاءُ=بين سيني راڻين وچان. هيريائين=پاڻ ڏانهن مائل ڪيائين. حرفَت سان=اٽڪل سان، حيلي سان.

۹

پاپوڙو پيش ڪئو، نئون نوريءَ نيئي
حاضر هئون هڪيون سميون سڀيئي
نوازي نيئي، گاڏيءَ چاڙهي گذري.

۱۰

ڪوئ سميون ٻن سومريون، جي اچن اوچيءَ ڳاٽ
ورسي ڪينجهر ڄاڻيون جن تماچيءَ تات
رائين ملا رات، ماڻڪُ ميءَ پرائيو.

وائي

هيري هٿ وڌائين، ويهي سائين وڃ ۾
نوازش نوريءَ جي آهر تماچيءَ تائين
گندگيءَ گوشو ڪئو، عطر اوتياين
انڌا منڊا آيا، سخا سڏ وڌائين
پسو جوڏ جوان جو، ڪو هنڌ ڪونه مٽيائين
قيمت ڪميٽين سين جهڙي وٽ وٽيائين
موتي مڇيءَ هٿ تي ڪوڏين جيئن ڪڍيائين

پسو اِيءَ پيدا ٿيو جوهرِي جِيائين
ماڻڪُ مياڻين ۾ چلڻ جيئن چٽيائين
ڏيئي سون سوال ۾، رُپي راند ڪيائين
پاڻيٺ آئي پاڻ سين، لعلون سڀ لٽيائين
فيروزا فقيرن تان گهوري سڀ گهوريائين
اتي عبداللطيف چئي اچي امل ڏنائين.

داستان پيو

۱

ميءَ هٿ ۾ مڪري، ڄام هٿ ۾ چار
سڄو ڏينه شڪار، ڪينجهر ۾ ڪالهه ۾.

۲

سميون ڪري سينگار، راءِ ريجهائڻ آڻيون
ڄام هٿن ۾ چار، جهلي جهپيرن وڃ ۾.

۳

گند چني جي گوڏ ۾ ڪڍن ڪالوڙا
لوڙيون ڪين لطيف چئي، آسڻ اجوڙا

۹. پاپوڙو = پپڙ جو بجن وارو مولهيو. پپڙ جي پن ۾ ويڙهيل سينگاريل گل. (= نون گلن جو گلدستو) هڪيون = هڪ جاءِ ۽ هڪ مهل. نيئي = نوري کي نوازي پاڻ سان وٺي ويو، گاڏي ۾ چاڙهي وٺي ويو. گاڏو = عام ماڻهن جون گاڏيون، ۽ حاڪم جو شاهي گاڏو. ۱۰. ڪوئ = ڪوئ پيون، ڪڏ پيون. ٻن = باراني علائقن ۾ پاڻي جهلڻ لاءِ وڏا بنا، ڪنهن وڏي ٻني لڳ وڏو پاڻي بيهي جنهن ۾ جيڪر ماڻهو ٻڏي پوي. ٻن = ٻن پيون، ٻل ٻڏيون. (اصطلاح) ڪوئ پيون ٻن پيون = گهوريون، صدقي ٿيون. اچن اوچي ڳاٽ = ڳاٽو مٿي ڪري هٿ ۽ وڌائي سان هلڻ، سامهون اچڻ. ڪينجهر ڄاڻيون = ڪينجهر ۾ چاول غريب مهاڻيون. تماچيءَ تات = جن کي ڄام تماچيءَ جي تات آهي. ميءَ = مهاڻي (نوري). پرائيو = کنيو، پنهنجو ڪيو. وائي. هيري = هيري ۾ (نوريءَ جي ٻانهن ۾). هٿ وڌائين = ڄام تماچي هٿ وڌو. سائين = مڇيءَ وارن، مهاڻن، نوازش = سفارش، مڃتا. سمي ڄام عطر پلٽيو ته گندگي هئي پري ٿي. انڌا منڊا = محتاج سوالي. سخا سڏ وڌائين = سخا جو هوڪو هلايائين. جوڏ = سخا. ڪو هنڌ ڪونه مٽيائين = ڪو ماڳ ڪونه ڇڏيائين، ڪا جاءِ ڪانه ڇڏيائين (هر جاءِ هر هنڌ سخا ڪيائين). ڪميٽين = سجين، بيواهين. قيمت = قيمتي مال، نقد ناڻو. وٽ وٽيائين = وٽ وٽيائين، نقد ناڻو وٺي ورهائين. مڇيءَ هٿ تي = مياڻي جي ماڳ تي. موتي ڪوڏين جيئن ڪيائين = موتين کي ڪوڏيون ڪري ورهائين، موتي بي ملها ڪري ڏنائين. جياڻين = جتان جتان کان. چلڻ جيئن چٽيائين = مڇيءَ جي چلڻ وانگر اچي ڏنائين، رُپي راند ڪيائين = (سوال جنهن ڪيو تنهن کي ته سون ڏنائين) باقي. رُپي جي ته راند لائي ڏنائين لٽ لائي ڏنائين. پاڻيٺ = موتين جا ماده، نهايت اوچا موتي، ماڻڪ. فيروزا = قيمتي فيروزا، فيروزي رنگ وارا قيمتي مٽيا. امل = امله ماڻڪ. د. ۲: ۲. سميون = راڻيون سميون. راءِ = ڄام، بادشاهه. ريجهائڻ = (پنهنجي رهڻ سان) خوش ڪرڻ، (ڏسڻ ته) ڄام جي هٿن ۾ چار آهي ۽ هو جهپيرن (گهٽ حثيت وارن مهاڻن) جي وچ ۾ پيو جهومي ۽ جهولي. ۲. گند ۽ ڪالوڙا = ڪوئيءَ جون پاڙون ۽ وڏا پڪا لوڙ (پپڙ جي پاڙ وارو به، ڪوئيءَ جي پاڙ وارو لوڙ). لوڙيون = ڪوئيءَ جي پاڙن وارا ننڍا ڪچا لوڙ. گند = پڪا لوڙهه. آسڻ = ويهڻ وارا مڪان، رهڻ وارا هنڌ ۽ ماڳ. اجوڙا = بنا ڪنهن رٿ جي، بي رٿائتا.

ٽماڇيءَ توڙا، وڻي ويچارن سين.

۴

گند جني جي گوڏ ۾، ڪلھن تي ڪوٺريون
ان ناپي جيون ان کي مٿي تي موڙيون
اچن سنڀوريون، سمي جي سلام تي.

۵

گند جني جي گوڏ ۾، پاپوڙا پوشاڪ
اني جي اوطاق، راجا ريجهي آيو.

۶

گند جني جي گوڏ ۾، پاپوڙا پينام
اني کي انعام، مڃر مڙوي ٿيو.

۷

ڪاڇ جني جو ڪيئون، مال جني جا مد
سمي سيئي سيٺ ڪئا، هيٺا جني هڏ
جام پريئي لڏ، سائين جي سيد چئي.

۸

جارا ۽ ڪارا، مال جني جو مڪريون
ٽماڇيءَ جي ٽڪي اچن سوارا
جي ميءَ مڇيءَ مارا، سمي سيئي سيٺ ڪئا.

۹

ڪڪيءَ هاڻيون ڪاريون، چڇيءَ هاڻا چڇ

پاند جني جي پاند سين لڳو ٿي لڇ
سمو جامر سهج، ايو ڪري ان سين.

۱۰

ڪاريون چاريون چڇ چريون، جن جي محبت مڇيءَ ساڻ
رهن وهن سر پانديين، سڀئي بدبوءِ هاڻ
لڏڻ جيئن لطيف چئي، پاڻيءَ وجهن پاڻ
تن ملاحن جو ماڻ، سمي سر ڪٽو پانهنجي.

۱۱

ڪاريون ڪوجهيون ڪوڙيون، منهن ميريون مڃيون
پاڪر پائي پڻ کي پاڻيءَ ۾ پيئون
جي سامر سمي ويئون، تن تان لڏو حرف حساب جو.

۱۲

ڪاريون ڪوجهيون ڪوڙيون، منهن نه موچارئون
وڻي ويئيون واٽ تي ڪڪيءَ جيون ڪاريون
اني جيون آريون، سمي ري ڪير سهي.

۱۳

پڻ پڻ، ڪم ڪوٺيون، مٿي جر جر ڪرڻ
اچي رهيا ريل ۾ ڪارڻ ڪالوڙن
سهسين راج سيد چئي پاسي تن پڙن
مڙي ملاحن، رات ٽماڇي رانيو.

توڙا = اصل کان. وڻي = پسند پئي. ويچارن سين = مسڪينن سين. ۴. ڪوٺريون = ڪوٺيون، سايون لامون ڪوٺين جون.
ناپو = ڪوٺيءَ جو بچ (ڏسو بيت نمبر ۱۳). موڙيون = گنديون ننڍيون پريون. اچن سنڀوريون = سرهائي مان سنڀريون
اچن. ۵. پاپوڙا = پڻ جي لام جي چوٽيءَ ۾ بچ وارو ٿئونر. ۶. پينام = (فارسي پينه = ڪپڙي جو ٽڪر، ڪپڙو، لباس،
پوشاڪ. پاپوڙا = پڻ پاپوڙا. مڃر = پاڻيءَ ۽ ساون وڻن پوڙن واري جوءِ جتي پاڻي ۾ مڇي: جنهن جي وڻن ۾ پور ۽
ڪڇ. انهن کي مڃر واري ايراضي محصول کان سواءِ معافي ۾ ملي. ۷. جن جا مد ٿي انهن جو مال آهن، سرمايو
آهن. جام پرتي = جام کي پرتي. سائين جي = مڇيءَ وارن جي. ۸. جن جو مال جارا، ڪارا ۽ مڪريون. سوارا = ساجهر،
سويرا. سيٺ ڪئا = مٿر ڪيا. ۱۰. چريون = ننڍيون ٿڌيون، تڏريون. پانديين = پانڌين تي. پاڻي لڳ وڏن پٺن تي، پاڻيءَ
۾ وڏن پٺن تي. ماڻ = درجو، مان. سر ڪٽو پانهنجي = پنهنجي مٿان ڪيو، پنهنجي ذمي ڪيو. ۱۱. وڙ = وجهه، منهن
مهاندو. ڪوڙ = ڪوجهو وڙ، ڪوجهي جنس. ڪوڙيون = وڙ وجهه ۾ ڏليون، ڪوجهيون. پڻ = وڏو جاز. ۱۳. پڻ = پڻ جا
ويڪرا گول پڻ. پڻ = نيلوفر. ڪوٺي = پڻ مثل ڍنڍ جي پاڻيءَ جي پيءُ وڻ. ڪم = پڻ ۽ ڪوٺي پنهجي جو ڪم (پڇن
سان پريل گولو) ٿئي، پر پڻ جي ڪم ۾ اندر واري داڻ کي گبو چئبو، ۽ ڪوٺي جي ڪم واري اندرين ان مثل
داڻن کي 'ناپو' چئبو. جرڪن = چمڪن. ڪارڻ ڪالوڙن = ڪالوڙن ڪيڏ لاءِ. 'ڪالوڙا' = ڪوٺي جي پاڙن وارا وڏا لوڙ.
پڻ = پلجن، قوت گذر ڪن. رانيو = ريجهائي راضي ڪيو.

داستان ٿريو

۱

هيڏي ۽ وير ڪٿاءُ ڪينجهر ۾ باه ٻري
نڪو ورن وچ جو، نڪو چنڊر اها
لٿو پاند مها، ميءَ چڙهندي مڪري.

۲

نه وڏي نه وڳڻي، نه ڪڪيءَ لائي هٿ
گر نايو ڪيتريون مڙو ڪن منٿ
جا سمي وهاري سٿ، تنه سين ريس نه
ڪنديون راڻيون.

۳

نه وڏي نه وڳڻي، نڪين ڪڪي ڪاءِ
جامر تماچيءَ لاءِ، پاڪ زڪيائين پيڇرو.

۴

نه وڏي نه وڳڻي، نه ڪڻي ۾ ڪاري
اهن سهن ساهميون، ڏرئان نه ڌاري
سائي پر پاري، جا گهر سمي جي سڄي.

۱۴

پن پڻ ڪم ڪوڻيون، ڏوڏا به ڏاجون
نعمت لوڙ لطيف چئي، ڪيڻ مڇي ڪاجون
رهن بهن سر باندين، ڏوڏا ڏرا ڏاجون
پارس سين پاسون، لڳا تي لال ٿيا.

۱۵

ڦوٽ جني جو ڪوڻيون، پرهن پاپوڙا
پايو منهن مهران ۾، ڪڏن ڪالوڙا
جن تي ڏن هئا ڏوڙا، سي سڀ انعامي ٿيا.

۱۶

تڙ ٿريون ڏوڙين، ڪن رهاڻيون ريل ۾
رڇ پنهنجي راج ۾ ويٺيون سموهين
مهاڻيون موهين، تخت تماچيءَ ڄام جو.

۱۷

ڪم ڪالوڙا ڪوڻيون، پهرت جني جي پر
لائي لينگ لطيف چئي جنبن ججهي جر
گهوٽ اُني جي گهر، راجا ريجهي آيو.

۱۴. ڏوڏا = پڻ جي پاپوڙن اندر گول بچ. ڏاجون = انهن (مهاڻن) جو ڏاجو يا ڏاج آهي، نهايت وڻندڙ ٿول آهي. ڪيڻ = ڪاڏو. ڪاجون = سندن ڪاڇ آهي. ڏوڏ = مني پاڻيءَ جي ننڍڙي سنهڙي چلرن واري مڇڙي (ڊيگهه ڏيڍ انچ کن). ڏرا = ڏرا، ڏرو. ڌري ٿيئي نالا مني پاڻيءَ جي چيلري مڇي جي جنس جا، ننڍڙي مڇي، سوا انچ کان ٽن انچن تائين، ٻنهي پاسي ڳاڙهو پٽو. ڏاجون = انهن جو ڏاجو (ڪاڏو آهي). ڏاجو = ننڍڙي مني پاڻيءَ جي چيلري مڇي، 'شاڪر' جو ٻچڙو. پاسون = سندن (مهاڻن جو) پاسو. ۱۶. تڙ = تڙ تي، جتي پيڙيون اچي بيهن اتي. تريون = واحد 'تڙ'، هيٺيان ٿلهيون ڪاٺيون وائي، مٿان گاهه وجهي هڪ قسم جو ننڍڙو منهن ٺاهين جيڪو پاڻيءَ ۾ تري، ۽ هڪ ٻه جڳا ان جي مٿان ويهي سگهن، ڪڪن جي پيڙي. رڇ = هڪ قسم جو چار. سموهين = گنديين ۽ سولا ڪن. موهين = وڻڻ جهڙو سهڻو ڪن، سهڻو ڪري سينگارين. ۱۷. پهت = رسم، ريت، پر. لينگ = ڪپڙي ٽڪر. لائي لينگ = ڪپڙي ٽڪرڙو ٻڌي (گوڏ ڪري). جنبن = سڌو اندر ڪاهي پون. د - ۳: ۱. هيڏي ۽ وير = هيڏي اونڌاهي، واري وقت ۾. ڪٿاءُ = ڪٿان! ڪيئن! ورن = روشن چمڪو. وچ = ڪوڻ. نڪو چنڊر. اها = چنڊر اپڙ وارو سوجهرو. لٿو پاند مها = منهن تان پوتي، جو پاند لهي ويو (نوري، جو). ميءَ = مهاڻي مڪري = پيڙي. ميءَ چڙهندي مڪري = نوريءَ جو پيڙي، تي چڙهندي (نوري لوڏي) سڀيان منهن تان پاند لهي ويو. ۲. ڪڪيءَ = ڪڪي، ڪڪڙ نايو = ڪنڌ نايو. مڙو ڪن منٿ = گڏجي اچي التجاءَ ۽ عاجزي ڪن. وهاري سٿ = سٿ ۾ ويهاري، راڻين سان گڏ وچ ۾ ويهاري. ۳. نڪين ڪڪي ڪاءِ = نڪين ڪڪي ڪڪي ڪڪي ڪڪي ڪڪي ڪڪي ڪڪي. ۴. نه ڪڻي ۾ ڪاري = مڇيون ڪاري ۾ وجهي مٿي تي نه ڪڻي نه وڳڻي. 'اهن' بنيادي لفظ آهي ۽ 'سهن' پرته، جو لفظ (جنن ماني ڌاني) 'اهن'، اهو وٺ يا پٿر يا پيو ڪو ٿوري وزن وارو ٽڪر جيڪو ساهمي جي پٿر ۾ وجهي اٿل پوري ڪجي، پٿر پڙ برابر ڪجن. سائي پر پاري = اهاڻي ريت ڪري، مڇي واري نه پر ٻي خانداني ريت رسم. سڄي = پيدا ٿئي ۽ پوري ڪئي وڃي.

۵

نہ وڌي نہ وڳڻي، نہ ماري نہ ڌاري
ڪارو وڌائين گوہ ۾ نرڻئون ٺهاري
سائي ڀر پاري، جا گهر سمي جي سڄي.

۶

ٻيڙو پوئي ٻانه ۾ ٻي نہ ٻڌي ڪا
توڏر تنہ جڳاءِ، سَمو سِڪي جنہ کي.

۷

هڻين پيرين آرگڻين، منہ نہ مھاڻي
جئن سڳو وچ سُرندڙي، تئن راڻين ۾ راڻي
اصل هئي ان کي اهل ڄامائي
سمي سڄائي، ٻيڙو ٻڌس ٻانه ۾.

۸

ڪو جو ڪامڙ مي، آهي اگڙين ۾
تَن تماچيءَ ڄام جو ناپون پايو ني
عشق ائين ڪري، جئن ڄارو ڄام ڪلهي ڪڍو.

۹

جهڙي سج ڪڪور، تهڙي ميءَ اکين ۾
ڪينجهر ٻنهي ڪنڌين، مڻئون ٿلن مور
تماچيءَ ڏنور، رات وڃايا ريل ۾.

۱۰

جي ڄامان اڳي ڄاڻيون، تَن جي نرت نوريءَ کي ناہ
نہ مَنهن نہ مارڪي، نہ وڃن ڪنہ وھانہ
سي ڪينجهر ڪنڌيءَ ڪانہ، جَن تماچي ٽڪيو.

۱۱

تهڙو ڪينجهر ۾ ڪين پئو، جهڙي سونہ سنڌياس
مڌ مياڻيون مڪرا، مڙئي معاف ٿياس
ريسُون راڻين ڇڏيون، وھي ڪانہ وٽاس
مورچل مٿاس، هڻي ڄام هڻن سين.

۱۲

ڄارو ڄام ڪلهي ڪڍو، عشق ائين ڪري
جَن وھڻ نہ ڏٺس وٽ ۾، ٿئا سلامي سي
نوريءَ ناز ڪري، عالم انعامي ڪڍو.

۵. ڌاري = (ٻنجيل مڇي کي) چيري، ڌاري بہ ٽڪر ڪري. وڌائين ڪوہ ۾، اڇلياڻين ڪوہ ۾، ڦٽو ڪيائين. نرڻئون ٺهاري = پوري طرح سوچي سمجھي. ۶. توڏر = موڙ مثل منهن وارو آڏو سينگار (بمبئي ڇاپي سنہ ۱۳۲۹ھ ۾ ۴ پڻ آخري ڇاپي. ۱۳۴۰ھ جي حاشيي تي فارسي ۾ معنيٰ لکيل: ”توڏر مثل سهره مي بندند.“ لس ٻيلي جي شاعر شيخ ابراهيم ’ڌر ۽ توڏر‘ گهن ۾ گڏيا آهن. ۷. آرڪڻ، آريڪڻ = منهن جو نوع نمونو، مهانڊو. معنيٰ ته: هڻن، پيرن، منهن مهانڊي ۾ هو مهانڊي نٿي لڳي. جئن سرندي ۾ ’سڳو‘ سونهي ٿو تئن نوري راڻين ۾ راڻي ٿي سونهي! سڳو = رڌو، زه جو سڳو جيڪو وڃت ۾ ’سا‘ وارو پريل سر يا بنيادي بيهڪ وارو سُر ڏئي (سرندي ۾ وڃت لاءِ اٺ رڪ جون تارون ۽ هڪ سڳو). اهل = هلڻ چلڻ وارو لاڙو، اٺ ويهه ۽ هلت چلت وارو رُجھان. ڄامائي = ڄامن واري، وڏن چڱن واري. ٻيڙو ٻڌڻ = رنگين ڏورو يا ڳانو جنهن ۾ سرهاڻ جي موڙي ٻڌل هوندي، جيڪو شاديءَ جي رسم طور ڪنوار ۽ گهوٽ کي ٻڌن (هن بيت مطابق سمي يعني ڄام تماچي پاڻ پنهنجي هڻن سان نوريءَ کي ٻيڙو ٻڌو ۽ کيس پنهنجي راڻي ڪرڻ جو شرف بخشيو). ۸. ڪامڙ = جادو. مي = ميءَ کي مهانڊيءَ کي، نوريءَ کي. ناپون = زوردار جڪڙڻ واريون نهنڊون جن سان ڪنهن شيءِ کي پختو ڪري جهلجي. ناپون پايو = مٺيون پايو، جڪڙيون وجهڻو. ني = ڪڍي ٿي وڃي. عشق ائين ڪري = اهو عشق آهي جيڪو ائين ٿو ڪري جو ڄام کي مهانڊن وارو ڄام ڪلهي تي آهي. ۹. ڪڪور = سهڻي هلڪي ڳاڙهاڻ. مڻئون = ميءَ جو جمع، مهانڊيون. ريل = ڍنڍ جي پاساڙ (جتان پاڻي هيٺ لهي ويو، ۽ زمين جي سڌي پٽي ٻاهر ٿي). اهي سميون جيڪي اڳ ٿي گذريون تن جي نوريءَ کي خبر ڪانهي، اهي شادين ۾ منهن مارڪي وڃن ۽ ٻي ريت رسم کان الڳ هيون، جن جو تڪيو ٿي خود پاڻ تماچي هو سي ڪينجهر ڪناري ڪين رهيون. ۱۱. مڌ = پاڻيءَ جي وچ ۾ ڪائن جا وڏا شاهي نل جن جي مٿان گهر ۽ ٻيو سامان. مياڻيون = مڇيءَ وارا ماڳ (جتي مڇي مارجي گڏ ٿئي ۽ جتي وڪامي). مڪرا = وڏيون شاهي ٻيڙيون (مڪري = ٻيڙي). وھي ڪانہ وٽاس = ڪا سنڌيس پَر ڏيئي بہ ڪانہ لنگهي. مورچل = مور جي ڪنهن جو وڏو وڃڻو.

واڻي

تنه کي ڪير چوندو مي،

ايءَ سمي جا سَمگيئي
سمي جي سهاڳ جو مينڊو گُتو مي
عالم انعامي ڪٿو نوريءَ ناز ڪري.

داستان چوٿون

۱

نه ڪنه ڄاڻو ڄام ڪي، نڪو ڄام ويا
ننڍي وڏي گندري، سڀن آه سڀا
”لم يلد ولم يولد“، ايءَ نجابت نيا
ڪير ڪيريا، تخت ٽماچي ڄام جو.

۲

تڙ ٽماچيءَ ڄام جو، ٽماچي تڙ را
ٽماچيءَ جي ٽڪيي، ٿون ٽماچي ڪا

ته تون ٽماچيءَ ٽماچي تي لهين.

۳

ڄام ٽماچي آيو سڀت ٿي صلاح
مور مَرڪي هليو سندو راڻين را
لڏي لڳ لطيف چئي ڪيو شمس شعاع
پيڙهيءَ ويٺو پاتشاه ميس چٽ چڱاء
ڪوڙين قناتون لڳيون مياڻين مٿاء
لٽو ڏن ڏيهاء، مَر ٿيون مَرڪن مچيءَ واريون.

۴

ڄام ٽماچي آيو، وري ٿي وراڻ
ڪينجهر ٻنهي ڪنڌين راتو ڏينه رهائ
پرچي ويٺو پاڻ، ٿيون مَرڪن مچيءَ واريون.

۵

سڀئي سهاڳيون، سڀن منه جڙاء

واڻي. سمگي = اهو اچار راڳ جي لحاظ سان. اصل اچار سَمگي يا سمنگي = نوازي. ۴-د: ۱. تصوف جي لحاظ سان هن بيت ۾ توحيد جي تمثيل سمائل آهي ۽ هيءَ بيت چٽ ”لم يلد ولم يولد“ آيت جي تشريح آهي. نه ڪنه ڄاڻو ڄام ڪي ”ولم يولد“ واري معنيٰ ۾ آندل آهي، ۽ ’نڪو ڄام ويا‘ ”لم يلد“ واري معنيٰ ۾ (= نه ڄام جو ڪو ويا آهي). ڄام سڀني جو سڀا آهي = مائٽ مهربان آهي. ”اي نجابت نيا“ ۽ پر اهوئي: سندس اعليٰ شرف جو اهڃاڻ آهي. ڪير ڪيريا = وڏي وڏائي وارو. ۲. پهرئين سٽ جي معنيٰ: هيءَ تڙ (پيڙين جي بيهڻ واري جاءِ يا بندر) ٽماچي ڄام جو آهي، ۽ ڄام ٽماچي ٿي تڙ جو حاڪم ۽ مالڪ آهي. ٻيءَ سٽ جو آخر وارو لفظ اوائل دور جي رسالن ۾ ڪاء، ڪا، يا ڪاء آهي؛ ب ۽ ڀين پوءِ لکايل رسالن ۾ ڳاء يا ڳاء آهي. انهن سڀني لفظن مان صحيح لفظ ٻه آهن: ’ڪاء‘ ۽ ’ڳاء‘ جيڪڏهن ’ڪاء‘ پڙهيو ته هڪ معنيٰ ٿيندي ۽ جي ’ڳاء‘ پڙهيو ته ٻي معنيٰ ٿيندي. ان کان سواءِ پوئين لفظ ’ٽماچي‘ ۾ به ٻه معنائون سمائل آهن. هڪ ڳائيندڙ منگي جو نالو ٽماچي، ۽ ٻي تجنيس واري معنيٰ ’طمع جي‘ يا ’طمع اچي‘. آخري سٽ ۾ به ٻه پڙهڻيون آهن: ’ٽماچي تڙ لهين‘ ۽ ’ٽماچي تي لهين‘. انهن ٻن صورتن سان ٿي سگهي ٿي. (الف) ٽماچي جي جاءِ (ٽڪيي) تي، ڄام ٽماچي اڳيان اچي، تون پنهنجي طمع ڪاء (طمع کي ڦٽو ڪر). (ب) ٽماچي = نالي منگتو: اي منگتا ٽماچي! تون ڄام ٽماچي جي آڏو ويهي ڳاء ته تون ڄام ٽماچي وٽان (ٽماچيءَ) ’طمع اچي‘ حاصل ڪرين، وڏي اچي طمع واري شيء وٺي سگهين. ۳. سڀت ٿي صلاح = چڱيءَ پٽ واري رٿا ٿي. مور = ڄام ٽماچي. مَرڪي هليو = سرخرو ٿي هليو. لڏي لڳ = ڳالهه پڌري ٿي. چٽ چڱاء = چٽو ۽ چڱاء = تونئرن ۽ گلن جو سهڻو سينگار. ڪوڙين = ڪئين. قناتون = ڪپڙي جون ديواريون. (اصطلاح طور) طنبو طولان. مياڻين مٿان = سڀني مياڻين ۾ جتي ڪٿي جشن ٿيا. لٽو ڏن ڏيهاء = ڏيهه تان ڏن لٽو، ملڪ تان محصول معاف ٿيو. مَرڪن = خوشيءَ ۾ سرخرو ٿيڻ. ۴. وري ٿي وراڻ = وري ماڻهن جي آمد شروع ٿي، وري بخت وريو. ڪينجهر ٻنهي ڪنڌين = ڪينجهر ٻنهي ڪنڌن تي. ۵. سهاڳيون = سهاڳ واريون، ڄام ٽماچيءَ جي گهر واريون راڻيون. سڀن منه جڙاء = سڀني جي منهن تي سونهن سوڀيا واري رونق ۽ ڏيا.

۱۰

هيٺ جرُ، مٿي مَجرُ، پاسي پرين سَندام
ڪوڙين ڪاڇ سَدام، اڻ سَڌو ڪوٺ رَهيو.

۱۱

هيٺ جرُ، مٿي مَجرُ، ڪنڌيءَ ڪوٺر ٿڙن
وري واهونڌن، ڪينجهرُ ڪٿوري ڪٿو.

۱۲

پَگن پوءِ پَچارُ، اُڄُ تماچي آڻيو
مَرُگن مَلاحن جا مٿي ٻانڌن ٻارُ
ٺنڊي وڏي ڪنڌري پُويو پاڻي هارُ
وڏي ڄام ڄمارُ، جنه مياڻيون موڪليون.

۱۳

پَڪا پَڪارڻو، ڄامُ تماچي آڻيو
گونڌرُ لاهيو ڪنڌريون، آڻڻُ اُجارڻو
مَڪريون سين موتين سَهجان سينگارڻو
ڪينجهرُ قرارڻو، سَمي ڄامُ سَمَڪڻو.

۱۴

منهن مَلاحن جي آيو ڄامُ چلي

سَڀَگنه پانيو پاڻ ڪي، ايندو مون گهرُ راءِ
تان پينو تنه ڌراءِ، چئن پسي پاڻ لڄائون.

۶

نوريءَ جي نوازڻو، ٿڻو تماچي تي
گاڏي چاڙهي ڪنڌري، ماڙهو ڪٿو مي
ڪينجهرُ چوندا ڪي، ته سڄُ سڀائي ڳالهڙي.

۷

سَرُ صَلاَبَت سَپرين، مَرُگن تون مَرُ مَريجُ
آهين نارُ اکين جو، وٽان مون مَرُ ويججُ
تماچي ٽَگجُ، ڪو ڏينه ڪينجهرُ ڪنڌين.

۸

ڪو ڏينه ڪينجهرُ ڪنڌين ٿون تماچي ٽَگُ
اُچو ٿو اڳُ، مون ڪَرُ مَلاحن ۾.

۹

هيٺ جرُ، مٿي مَجرُ، پاسي ۾ وٿراه
اچي وڃي وڃ ۾ تماچيءَ جي ساءِ
لڳي اترُ واءُ، ڪينجهرُ هندورو ٿئي.

پانيو پاڻ ڪي = پاڻ ڏانهن ڪري پانيو ته راءِ منهنجي گهر ايندو. پينو = گهڙيو. تنه ڌراءِ = تنهن (گهر جي) در اندر (نوريءَ جي در اندر). پسي پاڻ لڄائون = ٻيون سڀ اهي ڏسي پاڻ لڄي ٿيون. ۶. جي = جڏهن. تي = تڏهن. نوري جڏهن کيس نوازيو تڏهن ئي هو (وڏي نالي وارو) تماچي ٿيو. گاڏي چاڙهي = گاڏي ۾ چاڙهي (اصل آڳاٽي ٻولي جو لفظ گاڏو آهي (نه گاڏي). معنيٰ عام گاڏي. ميءَ (نوري) ئي کيس عام گاڏي ۾ پاڻ سان گڏ وهاري، ماڻهي ۽ عزت وارو ڪيو. ڪينجهر ۾ ڪي ضرور شاهدي ڏيندا ته اها ڳالهه ائين ئي آهي. ۷. سَرُ صَلاَبَت = سَرُو جهڙي قد ڪاٺي، قد ۾ سَرُو جهڙو سڌو سهڻو. سَرُ صَلاَبَت سَپرين = اي سَرُو قد جهڙا سهڻا سڄڻ. مَرُگن = سدائين مَرُڪندڙ خوش روءِ ۽ سرخرو. ٽَگجُ = شال جيئرو هُجيڃ. ۸. ٽَگ = جيءُ، جئرو هج. (منهنجي ڪري). مون ڪَرُ = منهنجو منهن، منهنجو ڪَرُ مَلاحن ۾ مٿي ٿيو. ۹. جر = پاڻي. مَجر = وٽن جي ساون پنن وارو ڪُڇ ۽ پُور. اچي وڃي = هر ڪو پيو اچي وڃي. تماچيءَ جي ساءِ = تماچي (جي ديدار) جي سِڪ ۽ پياس واري آسپس ۾. هندورو ٿئي = سياري ۾ جڏهن اتر جو هلڪو واءُ ٿو لڳي تڏهن ڪينجهر جي پاڻيءَ جون هلڪيون چوليون ۽ لهرون (ڄام ۽ نوري واري) ٻيڙيءَ کي هندورو ڪري ٿيون ڇڏين. ۱۰. ڪاڇ = خوشيءَ جا جشن. سَڌام = منهنجا پورا ٿيا. اڻ سَڌو = پورو نه ٿيل، غير مڪمل. ۱۱. ڪوٺر = گلڙا. وري = موٽي، وري شروع ٿي. واهونڌن = بهار آڻيندڙ اولهه. ڏڪڻ جي هوائن (سياري پوري ٿيڻ تي فبروري جي پوئين اڌ ۾ اولهه. ڏڪڻ ڪُنڊ جي هوا لڳڻ شروع ٿيندي جنهن کي 'واهونڌو' يا 'واهوندا' چئبو). ۱۲. ٻانڌا = پاڻيءَ لڳ يا پاڻيءَ ۾ وڏا پَنا، وڏا ٻنڌوڙا. مڇي لاءِ وڏل ڄار وارا ماڳ. موڪيون = مِلهايون، مياڻين وارن کي آباد ۽ خوش ڪيو. ۱۳. پَڪارڻو = سهڻا سڌا ڪري اڏيو. آڻڻ = ڪٽڻ واري جاءِ. اُجارڻو = سهڻي صاف ڪريو. ڪينجهر = ڪينجهر ڍنڍ ۽ لاڳو علائقو. قرارڻو = امن ۾ آيو ۽ آباد ٿيو. سَمَڪڻو = بخشيئو، مَلاحن کي انعام ڪري ڏنو. ۱۴. منهن = ماڳ تي، تڏي تي، ويڙهي ۾. چلي = پاڻ هلي.

سام تنهنجي
 نه سمي نه سومري، آهيان گندري غلام
 آهي منهنجي منہ ۾ مچيءَ بوءِ مدام
 سمي پنا سرتيون، ڪينجهر پانيان قيام
 الله، عبداللطيف چئي، مون تان لاه ملام.

ماڳين پيئون مسندون جهڳين پاس جهلي
 عطر ۽ عير جي اچي چول چلي
 ڪينجهر سڀ ڪلي، اتي ڪي انعام ٿيو.

وائي

تو در آيس سام، سما جام!

ماڳين = جدا جدا ماڳن تي. مسندون = تخت واريون ڪئون. جهلي = شان سان ڪهي. چول چلي = چولي لڳي، اوت ٿي.
 وائي. سام = پناه ۾ آيل. سام تنهنجي = آهيان سام تنهنجي، آهيان تنهنجي پناه ۾. ملام = ملامت.

سُر سورت

سورت ۽ راء ڏياچ جو داستان سنڌ ۾ سخين ۽ سوالين جي سماجي ماحول جو يادگار آهي. مڱڻهارن طرفان ساراه سان سردارن جي مشهوري تي ۽ سندن ڪوار (هجو) سببان سربراهن جو نانءُ ناموس گهٽيو. انهيءَ ڪري سوالين جي سوال جي اهميت وڌي ۽ ڏاتارن طرفان انهن جي قدرداني ٿي. منگتن طرفان سوال جي صدا سڌائين ڳائڻ وڃائڻ سان ٿي، ۽ ٻيجل به ڳائي وڃائي راءِ ڪنگهار کان سر گهريو. انهيءَ ڪري هڪ طرف هيءَ منگتن مڱڻهارن جي موسيقي ۾ مهارت جو داستان آهي، ته ٻئي طرف هڪ وڏي ڏاتار جي سخاوت سان گڏ سندس راڳ سان عشق جو اهڃاڻ آهي: بلڪ راڳ جي رس ۽ اثر کان متاثر ٿي سر قربان ڪرڻ جو داستان آهي.

عام قصي جي اهڃاڻن کي، عام روايتي رنگ بدران، شاه صاحب نئين رنگ ۽ نون قدرون جي صورت ۾ پيش ڪيو آهي. شاه جي نظر ۾، موسيقي ۾ اثر پيدا ڪرڻ لاءِ 'نرتي تند' ۽ 'نياز' واري وڃت ضروري آهن. ٻيجل به راءِ ڪنگهار کي موهي وڌو جو "نرتي تند نياز سان ٻرائي ٻيجل". 'سُرت نرت' موسيقي ۾ مهارت جا خاص مدارج آهن، ۽ نياز سان راڳ جو احضار (پيش ڪرڻ) اثر انداز ٿيڻ لاءِ ضروري آهي. ساز جي وڃت جي حوالي سان به شاه صاحب موسيقي جي تاثير جي اصليت سمجھائي آهي ته حقيقت ۾ تاثير ساز ۾ سمايل ناهي، پر وڃائيندڙ جي اندر واري لئي ۽ نازڪ احساسن جي لهر آهي. هيءُ ڪو ٻاهرين تند جو تان ناهي پر وڃائيندڙ جي اندروني راز جي 'رُون رُون' آهي؛ اهي وڃائيندڙ جون آڱريون ٿي آهن جيڪي ٿيون ساز کي چيڙين جيتوڻيڪ ٻڌندڙ ٿا پائنئين ته ساز ٿو سُر ڪڍي!

”ايءُ تان نه آهي تند جو، ٿو رُون رُون ڪري رازُ“

هڻندڙ سندا هٿڙا، سڀڪو چوي ساز.

داستان پهريون

۱

الله جي آس ڪري ٻيجل ڪي ٻاڪار
”لا اله الا الله محمد رسول الله“ رکيائين
تندن منجهه توار
ماڙيءَ ۾ ملوڪ جي سيباڻي سردار
جيڪين خلقڻو خلقڻهار، سو مڙوئي ڏنائين مڱڻي.

۲

الله جي آس ڪري هلي آيو هت
جاڳڪ آيو جت، سر جيون صدائون هڻي.

۳

الله جي آس ڪري هلي آيو هيءُ

مال نه منگي مڱڻو، جاڳڪ منگي جيءُ
’وڏو وهلو ٿي، ساعت صبر نه سهان‘

۴

الله جي آس ڪري هلي آيس هير
هاڻڪ تو حضور ۾ ڀرتان ڀري پير
وير لڳاءِ مَ وير، وڏي ڏي ته وڏي وڃان.

۵

الله جي آس ڪري سڻي آيس شان
مڱان ڪهڙيءَ مت سين، نسورو نادان
سو ڪو ڏيارين ڏان، جو طمع کي ترڪ ڪري.

۶

آءُ سوالِي سر جو آيس اڳاهون

۱-د: ۱. ٻاڪار = راڳ جي شروع واري وڏي ’ها‘ هڪ الله کان سواءِ ٻيو ڪو به عبادت جوڳو ڪونهي ۽ محمد (صلي الله عليه وآله وسلم) الله جو رسول آهي. اها توار سندس سرندي جي تندن ۾ سمائائين. سيباڻي سردار = اها توار سردار کي وڻي وئي. ۲. جاڳڪ = منگتن، ڳائيندڙ فقير. اڀو = بيٺو. سر جيون = سر گهرڻ جيون. صدائون هڻي = وڏي سڏ سوال واريون گهرون ڪري. ۴. هير = هن وقت. هاڻڪ = اي هاڻڪ! اي حاذق! اي سياڻا! وير = اي دل وارا بهادر! اي وڏي عقل وارا دانا. ۵. طمع کي ترڪ ڪري = طمع کي ختم ڪري. ۶. اڳاهون = ڪافي دير اڳ، گهڻو اڳ.

۱۱

ڪين جو بيجل ٻوليو پنيءَ ويهي پاڻ
راجا رتولن ۾ سيباڻو سلطان:
آءُ مٿاهون مڱڻا، مقابل ميدان
گهريان لڪ لطف چئي تنهنجي قلمن تان قربان
مٿو هيءَ مِزمان، هلي آءُ ته هت ڏيان.

۱۲

منگ نه ٿسي مڱڻو، ملڪ نه منگي مال
ڏانن- ٿون ڏور ٿئي، ڪا ڪا ڪڻس ڳال
آهي ان خيال، ته ڏيئي ٿئي ڏاتار سين.

وائي

ڏيئي سين ڏاتار، ٿي موچاري مڱڻي
اچي چارڻ نه چورين، ڪا ڪا ڪڻس ٿوڙ
..... راجي سباجهي ستار
نياڳن ٿوڙ ٿي، ٿلن ٿا تاتار
..... هٿ ۾، لنگهي جيءَ پتار.

داستان ٻيو

۱

محلين آيو مڱڻو، ساز ڪڍي سُرندو

مٿي ري مس رکان پير ڪڍي پاهون
ڏاتا سُر ڏانهون، جي گريان ڪوڏ ڪپار جيون.

۷

تو ڌر آيس راجيا، ههڙو وٺي حال
اونائيج عليل جو سباجها سوال
اڳ مٿي آنهجي ڪهي ڪين قوال
پلا ڪري پاڻ، امن ڏيو ان ڪي.

۸

تو ڌر آيس راجيا، پٺا ڌر ڪري ڏور
سائل ٿو سين هٿي، هرڌم ان حضور
پٽو نه مڱي مور، امن ڏيو ان ڪي.

۹

تو ڌر آيس راجيا، پٺا ڌر ڏيئي ٻن
گهان جو ڪماچ سين، سو سُر سباجهي ڪن
جا منگ منهنجي من، سا توکي معلوم سڀڪا.

۱۰

پٺا ڌر ڏيئي پٽن ڪي، آيس تنهنجي ڌر
سونهارا سورٺ- وڙ، ڪا منهنجي ڪر
پلا پيري پر، پالهو پاند پينار جو.

مٿي ري= سر (وٺڻ) کان سواءِ. مس رکان= هرگز نه رکان. ڏانهون= سوال جون صداون. ڪوڏ= سرهائي سان
(ته سر ملندو). ڪپار= مٿو. ۷. اونائيج= ٻڌي ان ڪي مان ڏج. عليل= بيمار، آس ۽ اميد جي گهٽي ۾ گريل.
ڪهي= ٻڌائي، ڳاڻڻ ۾ ڪا ڳالهه ٿو ڪري! قوال= ڳاڻڻو. امن ڏيو= امان ڏيو، پناهه ڏيو. (اصطلاح طور) مان
ڏيو ۽ مراد پوري ڪريو. ۸. سين هٿي= صدا ڪري، سوال ڪري. ان حضور= اوهان جي حضور ۾، اوهان جي
آڏو. ۹. ڪماچ= تارن واري هڪ ساز جو نالو جيڪو گزي سان وڃائجي. سنڌ ۾ مڱڻهار فقير اڳ ڪماچ به
وڃائيندا هئا. ڪي سال اڳ راقم ٿر ۾ ڪيل ڪچهري ۾ هڪ فقير کي ساز وڃائيندي ٻڌو جو منهنجي لاءِ
ٺهون هو. پڇڻ تي چيائين ته: 'ڪماچ' آهي. سباجهي ڪن= باجهه پيري ڪن سان. منگ= گهر. ۱۰. تنهنجي در=
تنهنجي در تي، تو وٽ. سورٺ وڙ= اي سورٺ جا وڙ. ڪا منهنجي ڪر= ڪا منهنجي پوٽواري ڪر، منهنجو
عرض اونهه. پيري پر= ورائي پر، آڻي پر ڪر. پالهو پاند= خالي پلٽ. پينار جو= منگي جو. ۱۱. ڪين جو=
اهو ڪجهه. ٻوليو= ڳايو. پنيءَ= پنيءَ رات جو، وهائيءَ رات جو. پاڻ= منگي، مڱڻهار. رتولن پر= رنگين
محلن ۾، رتولن پينگهن ۾. سيباڻو= دل کي وٺي ويو (اهو جيڪو بيجل ڳايو). مقابل ميدان= روبرو. ۱۲.
منگ= خيرات. نه ٿسي= ان تي راضي نه ٿئي. ملڪ= ملڪيت. ڏان= ڏنل بخشش، عطا. ڏانن ٿون= انعامن
کان. ڏور ٿئي= پري پڄي، نه قبولي. ڪڻس= وٽس. ڪا ڪا ڳال= ڪا ڪا ڳجهي ڳالهه. ڏيئي= روبرو ملاقات.
وائي. ڏيئي= روبرو ملاقات. چورين= چورين، وڃائين. نواز ٿي= نوازش ٿي. تاتار= هلڪڙا. ۲-د: ۱. مڱڻو
محلاتن ۾ سُرندو ساز ڪڍي آيو.

ٻيجل لڏو ٻنگ، راجا تي راضي ٿيو.

۶

ماڙيءَ هيٺ ملوڪ جي، ڪا جا ڪيائين ڪوڪ
راجا رنگ محل ۾، هنڌ هنڌ پيئي هوڪ
مٿو ڏي ملوڪ، ته ڏيهه ڪي آءِ ڏيڪاريان.

۷

ڪنجهي ڪيرت ڪيڙو، واڄو ولاٽي
هنڌي ٿنڌ حضور ۾ تنه پارس پيراتي
سئيدهين سلطان ڪي ظاهر ٿيو ذاتي
گڏي تنه ڪاتي، وڏو ڪرڻ ڪپار ۾.

۸

نرتي ٿنڌ نياز سان پراڻي ٻيجل
راجا رتولن ۾ اونائي امل
راز ڪيائين راز سين موچاريءَ محل
”آنا احمد بلا مير“ سين هنڌي سائل
ڪنه ڪنه پيئي گل، ته هر دوئي هيڪ ٿيا.

سر جي صدا سر ۾، گهور هڻي گهرندو
مٿي راءِ ملوڪ جي چارڻ نه چوندو
جهونا ڳڙهه جهرنڌو، پندي جهانءِ جهروڪ ۾.

۲

ساري رات صاحب ڪي ڳڙهه پير ڳيائين
انس ماڻگ مينه جان، هٿ نه چٽائين
تي لائق لڏائين، جي هو ميراڻي مگڻو.

۳

چارڻ چنگ ٻنگ لهي، وڄايو وڌاڻ
سر تان هڏ آسان، پر مگڻهار مٿي وهي.

۴

چارڻ ٽنهنجي چنگ جو عجب آهي
هڻين آيو هڻن سين جڙو رکيو جي
رات منهنجو ريءُ، ڪاٿيو تو ڪماچ سين.

۵

ماڙيءَ هيٺ ملوڪ جي چارڻ چورڻو چنگ
مرو پڻا ات ماري، ريڏا پسي رنگ

سر جي = راءِ ڏياچ جي سر جي. صدا = گهر، سوال. گهور هڻي = گهور واري تند وڄائي. جهرنڌو = جهري ويندو. پندي = پوندي جهانءِ = هاءِ هاءِ وارو غوغاءِ، (رڻ جي) گونج. جهروڪ = اها جاءِ جتي راءِ ڏياچ اچي بيهندو هو ۽ رعيت سندس ديدار ڪندي هئي. ۲. ڳڙهه پر = قلعي لڳ. انس = وٽس، ان جي مٿان وٽس. هٿ نه چٽائين = انهن ڪي هٿ سان به نه چٽائين، هٿ به نه لڏائين. تي = تنهن ڪري، انهيءَ ڪري. جي هو = جو هئو. لائق لڏائين = راءِ ڏياچ جهڙو سخي لائق مليس. ميراڻي = ميراڻ وارو، بڻائو. ۳. چنگ = واڄو. چنگ ٻنگ لهي = چنگ جو ٻنگ لهي، ساز جو سڄهه لهي، واڄي جو پورو وجهه لهي، سرندي جي تارن کي ملائي ان جي پرپور سر جو فائدو وٺي. وڌاڻ = واڄو، سرنڌو. سر تان هڏ آسان = اهو سر ڏيڻ ته بهرحال سولو ۽ آسان آهي پر مگڻهار اڃان مٿي ٿو سر وڄائي. مٿي وهي = اڃان مٿي پيو پراڻي، اڃا مٿي پيو آلاپ ڪري. ۴. چنگ = ساز. جڙو رکيو جيءُ = منهنجو جيءُ اڃان جڙو رکيو اٿئي (وڏي نٿو وجهين). ريءُ (ريڇ) = در واري هوا، ساهه. ڪاٿيو تو = هوند ڪاٿيو تو. ڪماچ = ساز جو نالو. ۵. چورڻو چنگ = ساز وڄائڻ شروع ڪيو. ماري پڻا = حيران پريشان ٿيا. ريڏا پسي رنگ = راڳ جو رنگ پسي ريڏا. لڏو ٻنگ = ٻيجل کي وارو ملي وڻو، تي راضي ٿيو، تڏهن راضي ٿيو. ۶. ڪوڪ = راڳ جي ٽڪي سرائي ها. راجا رنگ ۾ محل ۾ = راجا رنگ محل ۾ اها ڪوڪ ٻڌي. هوڪ = عام جام خبر. ملوڪ = اي سهڻا (راءِ ڏياچ). ۷. ڪيرت = ذڪر، صفت ٿنا، سارا. ڪيڙو = ڪماچ. ڪنجهي = ڪنجهي جو، پتل مثل ڪنجهي ڌاتو مان ٺهيل ڪيڙو. واڄو = ساز. ولاٽي = ولايتي. (عجيب ۽ قيمتي). هنڌي تند = تند وڄائي (راڳ شروع ڪيو). پارس = تند جي وڃت، ۽ وڏي اثر واري. پيراتي = پيرائتي، سربستي، سر ۾ پوري. اها تند سڻندي ئي، راجا (سلطان) کي ذاتي ظهور ٿيو (تصوف جو اصطلاح)، مٿس ذات الاهي جو جلو ٿيو. انهيءَ مرحليءَ تي راءِ ڏياچ ٻيجل کي سر وڌڻ لاءِ چيو ۽ هن ڪاتي ڪڍي راجا جو سر وڌيو. ۸. نرتي = وڏي نرت واري، وڏي اثر واري. پراڻي = وڏي چوٽ تي وڄائي. اونائي = غور سان ٻڌي. امل = اها امله راڳ واري تند راز = پنهنجي دل جو راز. آنا احمد بلا مير = آءِ احمد آهيان بنا مير جي (= احد). هر دوئي = ٻيئي. هيڪ ٿيا = هڪ (= احد) ٿي ويا.

۹

بُرَتِي تَنُڌُ نِيَاڙُ سان بِيَجَلُ بُرَائي
راجا رَتولَن ۾ وَرَنائي وائي
كونايائين ڪوڻ ۾ ٻارُٺُ ٻاجهان ئي
راجا راڳائي، هَرُ دَوِي هِيڪُ تِڻا.

۱۰

اِي تانُ نه آهي تَنُڌُ جو، تُو رُون رُون ڪَري راڙُ
هَئِنْدَرُ سَنَدا هَئَرُا، سَپُڪو چوي ساڙُ
سَٺُ ڏيئي شَهَبَازُ، ٿِيءُ ته تُوڪُ پرائيئين.

۱۱

ڪا جا تَنُڌُ تَنبِيرُ جي سَٽِي سَٽائين
موڻي مَڱَڻَهارُ ڪي پَرُ ۾ پُڇيائين:
'ڪَ تون مَڱَڻو مالُ جو، ڪَ سِرُ مَڱين سائين!'
تان ڪَنڌُ ڏي ڪِئائين، اِشارو اَگَرُ جو.

وائي

تو تان سانگُ نه ڪو، ماري مير وڏو
هيڏو قهرُ ڪيو
موليٰ جا مَڱَڻا، هاديءَ جا مَڱَڻا!
آيون جو آسَ ڪَري، سو مَرُ پاندُ تَنهنجي پوءِ

جَمَ موتايين مَڱَڻو، اُڀي خاتُون راڻي چوءِ
ڏِئِي نامَ اللهَ جي، سو سِرُ سَڳندو هوءِ.

داستان ٿريو

۱

رءُ مَصْلَحَتُ مَڱَڻا قَصَرُ ڪين اچن
تُوَرُ تَجَلِي تُوَرُ سين، نيو نيڻُ پَسَن
خيمي ۾ ڪَنگهارُ جي چاندوڻا چَمَڪَن
لَڏائين لَطيفُ چئي سَنَدا ڏاڻُ ڏسين
تِيلاهُ مُلڪُ ڏئين، مِچُئو مَڱَڻَهارُ ڪي.

2

ڪوڙين آيا ڪيرتيا، پَتو پَتين پاڻ
جَنَ گَڙهان بَهرُ ڳائيو ظاهِرُ ساڻ زبَانُ
هيءُ منجهه پيئو مَڱَڻو اُڀرُ سين احسانُ
'الْحَيَاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَواتُ وَالطَّيِبَاتُ' ساراهي سُبْحانُ
جَهڙو ڀلو پاڻ، تَهڙا ڏانُ ڏياچَ جا.

۳

سَهسين آيا سورڻيا مانجهي مَٽيادارُ
جَنَ گَڙهان بَهرُ ڳائيو سَهجان سَڀ جَمارُ
تَنبيري جي تَنُڌُ جي اُت پهرين هُئي پَچارُ:

۹. بُرائي = مٿي آواز جي وڏي چوٽ تي وڃائي. وائي = اها وائي يا اهو راڳ جيڪو ڳايائين. ٻارُٺُ = راڳائي. ٻاجهان ئي = ٻاجهه مان ئي. راجا راڳائي = راجا ۽ راڳائي. ۱۰. سَٺُ جي معنيٰ = اهو تند جو تان نه آهي پر اهو راز آهي جيڪو تُو رُون رُون ڪري (يعني وڃائيندڙ جي من جو راز ۽ ڪاريگري). سَپُڪوئي چوي ته ساز ٿو وڃي، پر حقيقت ۾ اهي هَئِنْدَرُ سَنَدا هَئَرُا آهن (جيڪي هو ساز تي هڻي ٿو) جيڪي ٿا وڃائين (ڪاريگري وڃائيندڙ جي آهي، ۽ ساراهه به وڃائيندڙ کي جڳائي). شهباز ٿي = شهباز وانگر وڏي قوت ۽ طاقت وارو ٿي. ته تُوڪُ پرائيئين، يعني ته ڪا ڪم جي ۽ قيمتي شيءِ توکي هٿ اچي وائي. سانگُ = سانگو. آيون = تون جو آيون. پاندُ تنهنجي پوءِ = پاندُ تنهنجي ۾ پوي، توکي ملي. جَمَ = متان. اڀي = بيٺي خاتون راڻي = راءِ ڏياچ جي ماءُ. چوءِ = چوي. سَڳندو = سرهو. ۱۱. رءُ مَصْلَحَتُ = ڪنهن مصلحت ريءُ، ڪنهن رٿ يا گهر کان سواءِ قَصَرُ = قصر ۾، محل ۾. (منگتا ڪنهن مصلحت يا رٿ کان سواءِ شاهي محل ۾ ڪين ٿا اچن). هڪ شاهي محل جي روشنائي واري تجلي، ۽ ٻي ڏسندڙ جي اکين جي نور واري تجلي، اهي ٻئي تجليون ٿيون ات گڏجن؛ (محل کان سواءِ) راءِ ڪَنگهارُ جي ته خيمي ۾ به چئو طرف چاندوڻ آهي. (اهڙي روشن ماڳ تي) لطيف ٿو چوي ته 'مَڱَڻي ڏسين جا ڏاڻُ لڏا' چئني طرفن جا وڏا انعام اڪرام حاصل ڪيا. ملڪ ڏئين = راون راجائن. ۲. ڪيرتيا = ڪيرت ڪرڻ وارا، ڳائڻ ۽ ساراهڻ وارا. پَتو پَتين = جدا نمونن وارا. پاڻ منگتا. گَڙهان ٻاهر = گَڙهه کان ٻاهر. منجهه پيئو = اندر محل ۾ اچي پيئو. اڀرُ سين احسان (مٿس) وڏي احسان (ٿيڻ جي) ڪري. 'الْحَيَاتُ لِلّٰهِ وَالصَّلَواتُ وَالطَّيِبَاتُ' = سڀ ساراهيون هڪ الله کي ۽ صلواتون ۽ مَرَحَبائون. ساراهي سُبْحان = ائين چئي پيو الله سُبْحانه و تعاليٰ کي ساراهي ڏان = انعام ڪرام. ۳. سورڻيا = سورڻيا ڏوها ڏيڻ وارا ڳائڻا، سورٺ ملڪ جا ڳائڻا.

۳ آءَ مَٿاھُون مَڱڻا چڙهي دَر دُٿارَ
توڪي گھوٽ گھرائيو، خلوت لاءِ ڪنگھارَ
”السلامُ عليڪَ اِيها النبي“ اي ڪلي ڪيائين ڪينڪارَ
سُٿو ۾ سَنَسارَ، تہ مُلڪُ ڏنائين مَڱڻي.

۴

آءَ مَٿاھُون مَڱڻا، چڙهي ۾ چوڏولَ
توڪي گھوٽ گھرائيو راجا منجه رَتولَ
پيڄلَ تو سِين ٻولَ، وِهاڻِيءَ وِڍڻَ جا.

۵

پائي پَتَ ڪُٿان، مون تان مُور نہ مَنگُئو
تازي طَبيلَن ۾ گھوڙا گھر گھُٿان
هاڻيءَ ڪارڙَ هيڪڙي آءُ ڪا تَنڊَ هُٿان
جا مٿي تو مَٿان، تَنہ سِرَ جو آيسِ سيڪڙو.

۶

پيلي پيڻي پارَ، مُون نيڻين گھڻو نھاريا
چوري رکيرَ چَتَ ۾ ڏسِين جا ڏاتارَ

هيءُ سِرُ توهان ڌارَ، پيڄي ڪنہ نہ ٻوليو.

۷

جارجَ تو جُھارَ، ڏھ پيرا ڏياچَ ڏي
جنہ ۾ مال نہ مريءَ جيئرو، تون تَنہ ۾ طمعدارَ
جي اچي ڪَمُ ڪپارَ، تہ ويھ پيرا وِڍي ڏيئين.

۸

جوتو ’ڏيڻُ‘ ڏياچَ پانئيو، ايئن سِرُ سِڪو ڏي
ڪين نانہ جھڙو ني، جو سَنڊَ ٿيئين سُواليين.

۹

’ڏيڻُ‘ گھڻو ڏھلو، سِسي ڏيڻُ سَڪُ
سو تان ڏياچَ ڏکُ، جو تعلق رڪي تَنڊَ سِين.

۱۰

جو تعلق رڪي تَنڊَ سِين سو ڪين پَلُ پاءُ
مُونڪي مَرَ موٽاءُ، آءُ اڳاھُون آئيو.

۱۱

مون گُجھُ پنهنجي گُجھُ سِين رَنڊَ رَسائِي لاهَ

در دُٿارَ = محل جا در. خلوت لاءِ = خلاصي رهاڻ لاءِ. السلامُ عليڪَ اِيها النبي = اي نبي توتي سلام. سٿو = ٻڌو. ۴. چوڏول = هڪ ڪرسيءَ مثل چڪو جنهن تي معزز مهمان کي ويهاري پوءِ واجهن سان چڪي مٿي محل تي چاڙهيندا هئا. رتول = رنگ محل. ٻول = پڪا واعدا ۽ اقرار. وهاڻي = وهاڻي رات وقت، وڏي اسر جو. ۵. پَتَ = چمن، ڪشتو. پائي پَتَ ڪُٿان = ڪشتي ۾ ان جا ڪُٿان خيرات طور پني. مون تان مور نہ منگيو = ائين مون ڪڏهن بہ ڪونہ پنيو. هڪ هاڻيءَ لاءِ بہ آءُ ورلي ڪا تَنڊَ وڃايان (هاڻيءَ وٺڻ لاءِ بہ آءُ ڪو گايان!) مٿان = مٿيا. ۶. پيلي پيڻي پار = لس پيلي جا پيڻي طرف (پيلو سخي سڀڙ جي سخا کان مشهور. انهيءَ ڪري اتي سر ڏيڻ واري سخي جي گولا ڪير). چوري رکير = جانچي رکير. ڏسِين جا = چئني ڏسِين جا، سِين پاسن جا. ڏاتار = سخي. توهان ڌار = توکان سواءِ. پيڄي = پيڻي ڪنهن. نہ ٻوليو = نہ باسيو، ڏيڻو نہ ڪيو. ۷. جارجَ = اي جارج. جھار = جس (جھار ڏيڻ = ساراه ڪندي جس ڏيڻ. وڏائي ڏيڻ ۽ ساراه ڪرڻ). جنہ ۾ = جنهن مٿي ۾. مري = مرچ. ڪپار = مٿي جو هڏو. ڪيپرائي. ۸. هيءُ پيڄل منگتي جو حجت وارو ٻول آهي جو راءِ ڏياچ کي چوي ٿو تہ: ”ائين تہ سِڪو سِرَ ڏئي! تون اڃان ڪجھ وڌيڪ ڪر.“ اهو وڌيڪ ڪرڻ وارو مفهوم هيءُ سٿ ۾ سمايل آهي تہ تون ناه جھڙو ني: يعني تہ تون نيستي ۽ نابودي وارو عمل پاڻ سان ڪڍي وڃ جئن تنهنجي اها ’نيستي‘ سوالين لاءِ سَنڊَ بنجي. تصوف جي مفهوم مطابق معنيٰ تہ: ’تون پاڻ کي جئري فنا ڪر، مرڻ کان اڳ پاڻ کي مار‘ (موتوا قبل ان تموتوا). ۹. هيءُ بيت راءِ ڏياچ جي زباني چيل آهي، يعني تہ راءِ ڏياچ پاڻ ٿو چوي: ڏيڻ = هر ويل، هر ڏينهن سڄي عمر تائين پيو نقد ناڻو ۽ مال متاع ڏيڻ. ڏھلو = ڏکيو. سسي ڏيڻ = هڪ ئي پيرو سسي وڌي ڏيڻ. سڪُ = سڪيو سولو ڪم. جو تعلق رڪي تَنڊَ سِين = جيڪو ساز جي تَنڊَ توار سان ٿو تعلق رڪي: يعني تَنڊَ جي تار توار وري وري پيڻي سر وڌي (اهو ڏکيو آهي). ۱۰. (هيءُ سٿ منگتي جي زباني چيل آهي). جو تعلق رڪي تَنڊَ سِين = جنهن جو تعلق تَنڊَ سان آهي، تَنڊَ جي سُر ۽ وڃت ۾ جنهن جي گھر ڪيل آهي. سو = سو سِرُ، سو مٿو. اڳاھُون آئيو = گھڻو وقت اڳ آيل آهيان. ۱۱. پيڄل ٿو راءِ ڏياچ کي چوي تہ: منهنجو گُجھ (تہ توکان سر گهران). پنهنجي گُجھ سان (تہ سر ڏيان) ملائي، سر وڌي لاه. رسائي = ملائي. لاه = سر لاه، وڌي لاه.

ڪلهنئون ڪوريان، ڪ جاڳڪ جُسي سين ڏيئين؟

۱۶

پسي پاڻ پُر ٿيو، سَندو جادَم جُودُ؛
مَنگَ وهائي مَگڻا، هيرَ مَٿو مَوجودُ
بلڪ آهي بُوڊُ، ناقصي نابودُ ۽

وائي

مَٿو ۾ ڪينڪارَ يارَ، ڏانَ ڏيندوسئين مَگڻا
مون من آهي موهيو، ٽنبي جي تَوارَ
پيڄي ڪنه نه ٻوليو، هيءَ سر تو هان ڌار
لڄيندو ٿو لاهيان، ڪينهه منجهه ڪَپارَ
مَچُڻ مَٽي ڪا ڪرين ڪَلا جي ڪُفتارَ
ڪُل نفس ڏانقُ المَوت، پَرُوڙ اي پَچارَ.

داستان چوٿون

۱

سَردِيءَ سالر نه رَهان، گرمِيءَ ٿيان گَڏارُ؛

اَجَلُ اُپو آءِ، پُٺِيءَ تو پَلاڻيو.

۱۲

مَٿو مَور نه پاڙيان، ٽنهنجيءَ تَندُ تَوارَ
سِرَ ۾ سَچُ ناهِ ڪين، مَوتَ مَ مَگڻهارَ
ڪينهين منجهه ڪَپارَ، لڄيندو ٿو لاهيان.

۱۳

جيءُ مَگڻا هوءَ، جو تو مَٽي سِرَ سَٺو ڪيو
جو مَل مون نه سَڄي، تان جي سو گَهريوءَ
ته جُگان جُگَ ڏنوءَ، ڏنگهو ڏاتارن ڪي.

۱۴

مَٿو مَٽائين گهوريان، مَٿو تو مَٽاءِ
سو مون ٿئي نه هَٽاءِ، جنه تون لائق مَگڻا.

۱۵

چارُ ٻولچ ڪين پَٽو، گَهريوءَ سو گهوريان
گَڙهَ سورٺ ٿي نه پَڙي، جي تَندَن سان توريان
گَجَهي آهرِ ڳالهَڙي، آءُ اوري تان اوريان

اَجَل = موت. مٿان پلاڻيو = تيار ٿيو. ۱۲. پاڙيان = برابر ڪري بدلايان، هڪ جهڙو ڪري ڏي وٺ ڪريان. تنهنجيءَ تَندُ تَوار = تنهنجي تَندُ جي تَوار سان. مَوت مَ = تون نااميد ٿي يا رنج ٿي مَوت نه. لڄيندو = لڄارو ٿي ٿو لاهيان = ٿو وڍيان. ۱۳. جيءُ مَگڻا = (اي مَگڻا توکي جيءُ جس هجي جو تو منهنجي سر گهرڻ تي آسانگو ڪيو، رضامنڊو ڪيو (اڪتفا ڪئي). نه سڄي = پيدا نه ٿئي. تان جي = جي تو. سو گهريو = تو اهو گهريو (جي تون اهو ڪجهه گهرين ها جيڪو مون وٽ هجي ئي نه ها). جُگان جُگ = جُگان تائين، هميشه لاءِ. ڏنگهو = طعنو. ڏاتارن ڪي = سخين ڪي (ته هوند هميشه لاءِ سخين تي طعنو اچي وڃي ها). ۱۴. مَٽائين = تو مٿان ٿئي نه هَٽاءِ = مون کان نٿو پڄي (تون ته اڃان به گهڻي انعام اڪرام جو لائق آهين ۽ تون جنهن انعام اڪرام جو لائق آهين سو ته مون کان نٿو پڄي، باقي پنهنجو مَٿو تنهنجي مٿان گهريو ٿو ڇڏيان). ۱۵. گَهريوءَ = جيڪي تو گهريو. سو گهوريان = سو گهوري توکي ڏيان ٿو. گَڙه سورٺ = سورٺ ملڪ جو گَڙه، گادي وارو قلعو، جهوناگَڙه. نه پَڙي = تور ۾ پورو نه بيهي، برابر نه ٿئي. تندن سان = ساز جي تندن سان، تندن جي وچت سان. اوريان = راز واري ڳالهه توهان ڪريان. ڪوريان = وڍيان. جسي سين = سڄي ڌڙ سوڌو. ۱۶. پاڻ = منگڻو پُر ٿيو = خوشيءَ ۾ پرڄي ويو. جادَم = سَمن جي نسبنامي ۾ وڏي ۾ وڏي ڏاڏي جو نالو. جود = سخا سَندو جادَم جود پسي = جادَم مثل راءِ ڏياچ جي سخا ڏسي. (هيءُ سَٺ ۽ ٿريءَ سَٺ ۾ راءِ ڏياچ جو ڏنل جواب آهي) منگَ ڏان، خيرات، سوالين جي عام گَهڙ. وهائي = پوري ٿي. هير مَٿو موجود = هن وقت فقط مَٿو ئي باقي بچيل آهي (يعني ته نقد نالو ۽ مال جنس سڀ سوالين جي حوالي ٿي ويو؛ هن وقت ناقصي آهي، گهٽتائي آهي، ڪوت آهي). (مگر ناقصي ئي وڏي شيءِ آهي. بلڪ نابود واري ناقصي ۾ ئي بود آهي. بود = هستي، بقا. ناقصي = نابودي نستي. وائي. ڪينڪار = پلي ڪار، آجيان، مرحبا. پيڄي = پني. ٻوليو = ڏيڻو ڪيو مَچُڻ مٿان. ڪُل نفس ڏانقُ المَوت = هر ساهه واري کي موت جو مزو چڪڻو آهي. د - ۴: ۱. سردِيءَ = سردِي ۾ سالر چاق چڱو پلو. گرمِيءَ = گرمِي ۾ گَڏار = گريل، بي حال.

اَمُنُ دِيچ اَمانُ تون، سائِلُ هَڻي سارُ
رَبابيءَ کي رازُ، خالصُ دِيچ خَليلُ جو.

۲

سَرديءَ سالِمر نہ رَهان، کوسي سَهان کانہ
اَمُنُ دِيچ اَمانُ تون دُور گَري بَڻا دانُ
پانڊپَ کائي پان، وجھج پَگ پينارَ تي.

۳

مَرُ تہ آئين مَگڻا، مامَ پَرُوڙي مُون
جيڪا گاهَ ڳالھائين، سا سڀ سَمجھيسُون
تنہ تي نُسج تون، جيڪين پوڻي پَٽ ۾.

۴

تَنڊُ تُمھاري تان، گھيو سو قَبولُ پئو
سِرُ تان آھي سَٽُ ۾، پئو کين مَگجِ دانُ
خاڪَ مَٽيءَ کا بان، کائڻان پوءِ کُجھُ نھين.

۵

دَھڻي سَڃيُون دَھ سَسيُون جي مَٽي هِيُون مان
وِڍي نامَ اللہ جي هُونڊِ دَھاڙي دَيان
پَر اِنھين لُجَ مَران، جئن دَڙَ مَٽي سِرُ هيگَڙو.

۶

جي مَٽي اُتي مُنھنجي هُئا سِرَن سَوَ هزارُ
تہ تَنھنجيءَ تَنڊُ تَوار، هَرُ هَرُ وِڍيَرُ هيگَڙو.

۷

مَٽي اُتي مُنھنجي، جي کوڙين هُون کَپارُ
تہ واري واري وِڍيان سَسيءَ کي سَئو وارُ
تہ پُٺُ تَنڊُ تَوار، مُونھان مَٽاھين مَگڻا!

۸

جان تَنڊُ بَرابَرُ توريان سَئو سِرَن پائي
اُٺل اوداھين تَئي جيڏانه پيڄلُ پُرائي
سَگڻو هُڏَ آھي، سِرَ ۾ سَڄڻُ ناھِ کين.

۹

وِڍِ سِرُ، تَئي سَرھو، مَرُ کين گاهَ مَرُ گھاءِ
جاڳَ تہ مَٽاءَ، مُلڪُ مَڙوئي گھوريان.

۱۰

نِئي پَرچڻا پاڻ ۾، تَنڊُ کُٽارو کَنڏُ
”تنہ جھوئي ناھِ کين جو تو چارڻ کِڻو پَنڏُ
ايءُ شُڪرُ الحَمدُ، جئن مَٽو گھريو مَگڻا.“

هَڻي ساز = ساز تي گَري ٿو هَڻي، ساز وڄائي صدا ٿو هَڻي. ربابي = رباب جو ساز وڄائيندڙ. خالص = هوبهو. خليل جو راز = ابراهيم خليل الله وارو راز (جنهن پنهنجي فرزند حضرت اسماعيل جي سر کائڻ جو پڪو عزم ڪيو). هيءُ بيت جڻ منگتي جي زباني چيل آهي جنهن ۾ هو راءِ دياچ کي امن لاءِ ارداس ٿو ڪري (تہ باوجود سر گهرڻ جي هو اول تہ کيس امان ڏئي) ۽ چوي تہ: اي ڏاتار! مون منگتي کي ساڳيو خليل الله جي راز (يعني سر وڍڻ) وارو مان ڏج. ۲. کوسي = گرمي. دور ڪري بڻا دان = پيا سڀ دان ۽ انعام اڪرام ڇڏي پهريائين مون کي امن ڏج. پانڊپ = اي پانڊپ، اي پلارا! پڻ مهر ڪري، پنهنجي پاڻ واري پڪ هن پينار تي وجهج. ۳. مر تہ آئين = پل تہ آئين، پلي ڪري آئين. گاه = راز واري ڳالھ. نُسج = راضي رهج. پَٽ = خيرات وٺڻ وارو ٿانءِ (وڏو پيالو). ۴. تند ۽ تان = وڃت ۽ آواز. گھيو = جيڪي بوليو (تنهنجي تند ۽ تان ۾ جيڪي ٿو چيو، جيڪو سوال ٿو ڪيو). سَٽ ۾ = سودي ۾. بان = رنگ، ورن، شڪل، صورت، هيءُ بُت ۽ بوتو. کائڻان پوءِ = کڻجي وڃڻ کان پوءِ. ۵. مَٽي هيون مان = منهنجي جسار يا ڌڙ جي مٿان هيون، کلھن جي مٿان هيون. ۸. پائي = ساهميءَ ۾ وجهي. پرائي = ساز کي چوٽ چاڙهي وڃائي. سَگڻو هُڏ = خالي هڏن جو پڇرو. ۹. تَئي سَرھو = تَئيءَ خوش. مَرُ کين گاهَ مَرُ گھاءِ = (تون سر وڍ پر نڪين وڌيڪ گاه ۽ نڪين وڌيڪ گھاء. جاڳڪ = اي ڳائيندڙ منگڻا. ملڪ مَڙوئي گھوريان = سر تہ ديان ٿو پر ملڪ بہ تو مٿان ٿو گھوريان. ۱۰. نِئي = هڪ تند، ٻيو کُٽارو، ۽ ٽريو کَنڏ. پَرچڻا = پاڻ ۾ رس راضي ٿي وٺا، ٺهي وٺا. (هيءُ ۽ آخري سَٽ اهي ٻئي راءِ دياچ جي زباني چيل) تنهنجي پنڌ برابر بہ ٻي کا شيءَ کانھي (جا توکي ديان). ڏئي جي حمد ۽ شڪر جو تو (مون کان) مَٽو گھريو جيڪو ڏيئي سگهان ٿو ۽ ديان ٿو (پر جي کا اهڙي شيءِ گھرين ها جيڪا مون وٽ نہ هجي ها تہ مون لاءِ وڏو لاچار ٿئي ها).

۱۱

گلُ چنو گرنارَ جو، پٽُ ٿيون پٽين
سَهسين سورٺ جهڙيون اُڀيون اوسارين
چوٽو چارڻ هٿ ۾، سرُ سينگاريو ڏين
ناريون ناڏَ ڪرين، راجا راتِ رَمَ گيو.

۱۲

ڏاتارَ ۽ مڱڻي ڪونه وسيلو وٺ
سا ئي ٽنڊن تالَ جي، سا ئي چارڻ ڇٽ
جي هٿي جي هٿ، ڳالهه مڙيائي هيڪڙي.

۱۳

ميين ۽ مڱڻي ڪا جا ڳالهه ڳجهي
سا پايين دايين پانهيين سوڄهي تان نه سُجهي
پيا وِڙ وِماَس ۾، عاقل وٽا اُجهي
ڪوڙيين جي ڪريمَ ري ويئي مَتِ مُنجهي
هڪُ بيجلُ ٿي بُجهي، بي خبر هئي ڪنگهارَ کي

۱۴

ڪُني ڪُني ماڙهوئين پيئي گلَ ڪائي
رَسڻا جي رَمزَ کي، ٽن پارسي پائي
'الانسانُ سري وانا سرُه'، ورتي ايءُ وائي
راجا راڳائي، هر دوشي هيڪَ ٿا.

وائي

الوداع وو الوداع! جانثان ڪٽڙي جدا
وو سورنڀا ساري، معذور وئين ماري
الوداع، وو الوداع، وو الوداع!
جاني ڪيڙءَ جدا، وو سورنڀا ساري
هٿ تون ٽنڊُ طريقتَ جي، پٽا سڀ واڃتَ وساري
سورٺ سرتين وِچ ۾، اُڀي اوساري:
هيءُ جو آيو منگتو سو متارا ماري
دوسَ دوسنئون دُورَ ڪري، ڏيا ڏيڪاري.

۱۱. گل = (استعاري طور) راءِ ڏياچ. چنو = ڪٽجي ويو، ڪاٽجي ويو (مري ويو). گرنار = شهر جهوناڳڙھ سان لڳو لڳ اوڀر طرف وڏو شاهي جبل. گرنار جو = (استعاري طور) جهوناڳڙھ جو، سڄي گرنار ملڪ جو، سڄي سورٺ ملڪ جو. پٽ (اڳيون اچار پ جي زبر سان، اڃان تائين به رائج) = پٽ، پٽڪو، پٺ. اڀيون اوسارين = بيٺيون اوسارا ڏين. چوٽو راءِ ڏياچ جو = راءِ ڏياچ جو چوٽو (مٿان وارن جو چوٽو هيٺان سر لڙڪيل). سر سينگاريو ڏين = سورٺ ۽ ٻيون سڀ راءِ ڏياچ جي وڍيل ڳچيءَ وارو رت اڳهي، منهن صاف ڪري، عطر چٽڪاري سهڻو ڪري سينگاري پيون چارڻ کي ڏين ناريون = توبون. ناڏ = وڏا ڌماڪا. ڪرين = پيون ڪن (صبح جو سوير، چاڪاڻ جو) 'راجا راتِ رَمَ گيو' راجا رات گذاري ويو. ۱۲. سنڌ جي فقيرن درويشن توڙي سياڻن سگهڙن، بيجل جو مٿي ڪوٽ تي چڙهڻ ۽ راءِ ڏياچ جي حضور ۾ اچڻ واري تخيل مان (۽ صرف انهيءَ تخيل مان) نبي (صلعم) جو معراج تي وڃڻ ۽ حضور الاهي تائين پهچڻ واري تمثيل کي معنيٰ طور پئي ورجايو آهي، جيتوڻيڪ ٻين اهڃاڻن جي لحاظ سان اها تمثيل ناقص آهي هن بيت ۾ انهيءَ تمثيل کان سواءِ به سڌي سهڻي معنيٰ موجود آهي. ميين = راءِ ڏياچ. ڪا جا ڳالهه ڳجهي = پاڻ ۾ ڪا جا ڳجهي ڳالهه رکيل هئي. سوڄهي تان نه سُجهي = پوري نه پروڙي. وِڙ وِماَس ۾ = فڪر ۾، ڳڻتي ۾. اُجهي = منجهي. ڪوڙين جي = ڪيترن ئي گهڻن جي. ڪريم ري = قادر ڪريم جي رهنمائي کان سواءِ ۱۴. ڪن ڪن ماڻهن کي ڪا ڪل پيئي. جيڪي انهيءَ راز کي رسيا تن اهو ڳجهو پروڙيو (پارسي پائي). انسان منهنجو ڳجهو آهي ۽ آءُ انسان جو ڳجهو آهيان. هر دوشي = اهي پئي. وائي. راءِ ڏياچ جي زباني چيل آهي. سورنڀا = اي 'سورنڀا دوها' ڳائڻ وارا. معذور = هيٺو، بي وس. ٽنڊ هٿ = تند وڄاء. طريقت جي = سلوڪ جي. پٽا واڃت = پيون وڃتون. اڀي اوساري = بيٺي اوسارا ڏئي. متارا = وڏا لائق، مڙيادار دوس دوسنئون = دور ڪري - وڇوڙي ڏيا - حشمت، زور، رعب

سُر رپ

‘رپ’ جي هڪ معنيٰ آهي سخت، ڳرو، زوراور؛ ۽ ٻي معنيٰ آهي سخت زمين. هي سُر به معنوي لحاظ سان ڳرو ڳوڙهو ۽ سخت زمين وارو آهي، ڇاڪاڻ جو هن ۾ گوندر ۽ غم، سُر ۽ درد جو سمان سٽيل آهي. گوندر ۽ غم پياري پرينءَ جي وره ۽ وچوڙي مان لڳي ٿو، جنهن ۾ سُرورن اُڀرڻ، ڏينهن رات روئڻ ۽ جهوريءَ ۾ جهڄڻ واريون حالتون ۽ ڪيفيتون پيدا ٿين ٿيون. گوندر جي حقيقت ۽ گوندر ۽ غم وارين حالتن ۽ ڪيفيتن جو بيان، پهرئين داستان جو مرڪزي موضوع آهي.

گوندر کي هٿ پير ناهي، ان جي ڪا شڪل صورت ڪانهي؛ درد ۽ فراق اندر واري حالت ۽ ڪيفيت آهي جيڪا پياري پرينءَ جي وچوڙي ۽ فراق مان پيدا ٿئي ٿي، ۽ جنهن ۾ سُرور سلا ٻڌي اُڀرن ٿا ۽ وڏي وڻ ٿين ٿا؛ ”وڻ جئن وره وڏن، شاخون ڪڍو سرير ۾“. اندر ۾ محبت جو مڃ ٿو ٻري جيڪو اُجهامي ٿي ڪونه ٿو؛ ”جهوري جهڄڻ جهانءَ، ماڻ نه اچي مون هنيين“.

درد فراق وارو حال هڪ گجهه ۽ راز آهي جيڪو ٻين کي ٻڌائڻو ناهي ۽ رڳو پياري پرينءَ جي آڏو ٿي بيان ڪرڻو آهي. پنهنجي نيه کي ٻنھيڻ وانگر اندر ۾ ائين ڍڪڻو آهي جئن ٻاهر ٻاٽ نه نڪري. ور ۽ ونيءَ جو ناتو به پيار ۽ محبت وارو نازڪ ناتو آهي جنهن ۾ ونيءَ جي پنهنجي ور سان سڃاڻي ۽ پيار، ۽ ڪانڌ جو ساڻس قرب ۽ مٿس ڪُلي اعتماد ۽ اعتبار وارو راز سمائل آهي.

ڪڙه ۾ قطارون ڪري، سُرورن لايا سير
مون جيئن گهاري ڪير، هيگلي رءُ سڄڻين.

۵

ڪني ڪني ماڙهوئين گوندر وڏي وڻ
ٻڌي گوڏ ڳوڙ، ساڻو ڪجي سُرور جو.

۶

اُني جئن مورن، اوڀر وڻهارن ۾
سا پُر گوندر ڪن، جُه ڦوڙايو سڄڻين.

۷

وڻ جئن وره وڏن، شاخون ڪڍو سرير ۾
سڄڻ مون ملن، گجهه ڳريهان جئن سين.

داستان پھريون

۱

گوندر ڪڍو غرق، ماءُ منهنجو چنڊڙو
ڏکوين مرڪ، مٽي سڳر پندڙا.

۲

گوندر گڏياس، صحت نيئر سڄڻين
مادر مارياس، ڦوڙائي پرين جي.

۳

گوندر وڏو پيچ، ماءُ منهنجي جيءَ کي
ڏکوين جو ڏيچ، روئڻ رت پرين لئي.

۴

گوندر هٿ نه پير، وره منجههين وهڻو

د-۱: ۱. گوندر= غم. ڪڍو غرق= ٻوڙي ڇڏيو. چنڊڙو= جيءَ جان. ڏکوين= ڏک وارن، درد وارن. مرڪ= ٺهندڙ ۽ وٽندڙ. سڳر= راه، ساٿ جي قافلي وارو رستو. ۲. گوندر گڏياس= آءُ گوندر ۾ پياس. صحت نيئر سڄڻين= سڄڻ منهنجي صحت ڪڍي ويا. مارياس= مون کي ماريو. ڦوڙائي= جدائي، وچوڙي. ۳. پيچ= وراڪو، وڪڙ. ڏيچ= ڏاج. ۴. گوندر هٿ نه پير= غم کي هٿ پير ناهن، ڪو جسر ڪونهي. وره= غم گوندر. منجههين وهڻو= اندر ۾ ٿي وهندڙ آهي. ڪڙه ۾= اندر ۾. سير= واٽون. ۵. گوندر= وچوڙي وارو غم. وڏي وڻ= وڏي قميتي شيء. گوڏ= گوڏ ۾، گوڏ جي مٿين وڻي واري ڪمر پٽي (چيلھ جي چوڌاري). گرٽ= گرت (گجراتي)= ناڻو، پٽسا. ڳند (پٽسن جي): ”جي هجئي گوڏ گرٽ ته وڃي پڌر آڏاءُ پونثرا“ (قصي ۾ ڳاهه جو بيت). ۶. اُني= وڻي تي، مينهن جي وس تي. مورن= اڀرن، اُسرڻ، ڦٽي نڪرڻ، اوڀر (اسر جنس)= هر سَلو جو زمين مان ڦٽي نڪري. وڻهار (جمع وڻهار)= هيٺاهين نشيب واري زمين جنهن ۾ ڳاهه ۽ وڻهار. جُه ڦوڙايو سڄڻين= جئن جو وچوڙيو سڄڻين، جئن جو جاني جدا ٿيا. ۷. وره= وچوڙا، فراق. گوندر، غم. سرير ۾= بدن ۾. شال سڄڻ مون سان ملن، باقي ٻين ڪهڙن سان پنهنجي اندر جو حال اوريان، پنهنجي راز جي ڳالھ ڪريان.

جي مُون مڙي مٽ، ته وره وهايان هيڪڙو.

۱۵

سَو سَگن سَت ڏيئي، وره وهايم هيڪڙو
مون کي تنه نيئي، پير ڏيڪاريو پرينءَ جو.

۱۶

گهڻ ته گچائي، سَو نه سانڍڻ سَترا
اڃان تان آئي، ڏيل منهنجي ڏک سين.

۱۷

نڪا ڏسان ڏک سان، نڪا ڏکوي
جهين سان روئي، حال گرهيان هوت جو.

۱۸

نڪا ڏسان ڏک سان، نڪا ڏک پڇار
ڪانهي پرت پڇار، لئون ويچارِيءَ لڏو.

۱۹

جئن سو ئئيءَ ترو، ڪامي گوري وڃ ۾
مونکي ڏنو سڄڻين منجهان سڱ سَرو
وَر جهيڙو پَرو، گه ڦوڙائو سڄڻين.

۲۰

لاه ۾ پڇاران، سڪ ۾ سُمه جندڙا
گر جهوري ڪيڻان، ڪالھوڻان اڄ گهڻي.

۸

سَلا گري سَڪيون ڳالهيون مَن منجهان
ڪنہ کي حال چوان، مَر ٿيون ڏگن ڏيل ۾.

۹

اڀريام انگور، سَتي سَپيرين جا
ڪايو ڪايو سَور، لوچڻو لڄڻو اڻيان.

۱۰

جڏهان گر ٿيام، ساڃاه سَپيرين سين
نڏهانڪون تل جيئرو، ويل نه وسرڻام
اندر رُوح رهيام، سَچڻ اوطاقون گري.

۱۱

لائي جو وئا، منجهين ٿو مڃ پري
سو اجهامي ڪئا، جنه سوريندڙ سَپرين.

۱۲

سَپريان جي سَور جي گنه ڏکي ڏک
ڏکي وٽان ڏک، وڃن نه وير گهين.

۱۳

ڏک سَگن جي سونه، گهورئا سڪ ڏگن ري
جني جي ورونه، سَچڻ آيو مان گري.

۱۴

سَو سَگن ساڻي ڏيئي، سَر پُڻ ڏيان سَت

۸. سَلا ڪري = سَلا ڪڍي، انگور ڪري. ۹. انگورجي = انگور ڪڍي، نوان ٿئي (سور اڀريام). لڄڻو = لڄندي. لوچڻو =
لوچيندي. فڪر ڪندي. سوچيندي. اڻيان = اڻان. ۱۰. ساڃاه = ادب واري جاڻ سڃاڻ. ويل = وير، دير. ۱۱. لائي جو وئا = (درد
۽ فراق جي) باه لائي وئا. منجهين = اندر جو اندر. ڪئا = ڪٿان. جنه سوريندڙ = جنهن ۾ ڪاٺيون سوريندڙ، ڪاٺيون
اڳتي ڪندڙ. ۱۲. ڏکي = ڏکي جيتري، ڏکي جي تور جيتري، ٽولي جيتري (اڳ ۾ هلندڙ تور جي حساب سان، پنج
ڏکا يا ٽولا = هڪ آنو، چار آنا = هڪ پاء، چار پاء = هڪ سير، (جيڪو ”ڪلو“ کان وزن ۾ گهٽ هو). ڏکي ڏک = ڏکي
برابر غم، ٿورڙو غم. ۱۳. گهورئا = قربان ٿيا. ورونه = يادگيري. مان گري = مون وٽ. ۱۴. ساڻي ڏيان = سوي ۾ ڏيان.
سَت ۾ = سوي جي واک ۾. مٽ = مٽا ۾، مٽا سٽا ۾. وره = وڇوڙو، فراق. ۱۵. وهايم = خريد ڪيم. ۱۶. ڪهڻ = چوڻ،
چئي ٻڌائڻ، پترا ڪرڻ. سانڍڻ = اندر ۾ سنڀالڻ. سَترا = سولا. اڃان تان آئي = اڃان ته منهنجي جان (ڏيل) تي ڪا گهڻي
تڪليف اچي آهي. ۱۷. حال گرهيان = حال اوريان، پنهنجو حال سڻايان. ۱۸. ٿئيءَ ترو = وڏي ٿئي جو ترو. ڪامي =
سڙي. کوري وڃ ۾ = اڱرن جي سخت باه واري مڇ ۾. سَرو = محبت جو شراب. ور = مر، چڱو. جهيڙو پرو = سنهو تپ
(جو اندر ئي اندر ۾ جان کي ڳاري). ڪه ڦوڙائو سڄڻين = ڪڏ ۾ پوي وڇوڙو سڄڻن کان، پياري محبوب کان. ۲۰
پڇاران = سندن پڇار، سندن يادگيري. جهوري = غم، روح، زاري. ڪيڻان = سندن (ديدار) واسطي (جهوري ڪر، ڏک ڪر).

۲۷

لاهيان جي نه چتان، الله ان مَر وِسران
مَرهيو منجهاران، جيءُ منهنجو جن سين.

۲۸

ڏونگر لڳن ڏينه، مان وَرُ ڪن سڀرين
ڪيس نماڻي نينه، آيل پاروچن جي.

۲۹

پلپل ٿو پليانس، پلڪُ نه رهي پرينءَ ري
جته جهوريءَ کان جهليانس، جهجڻو تنه جهوريءَ پوي.

۳۰

پلا پرين پرجهلا، وچينءَ ڪين ورچن
ڏين برادون بڪين ڪي، عيدون اگهاڙن

۳۱

تون ڪيئن سندو ٿن، ديوانا ڏُر مٿين.
لوييس لاڳاپن، ننگ نهوڙيس جيڏيون

۳۲

ڪيرائيس ڪُن ۾ واري وراڪن
سجڻ ڏونگر چوڻين، آڏا سيل سڄن

۳۳

سني ڪيئن پرين پسن، جن ڪي نير ننگ جو.

۲۱

جهوري جهجڻ جهانءَ، مون جڻي جي نه لهي
آيل ايئن مَر پانءَ، ته آءُ ڪا چيندي ان ري.

۲۲

جهجي جهانءَ ڪري، ماڻ نه اچي مون هنيين
سجڻ سي ساري، هو جڻي جو هيرڻون.

۲۳

جاء نه سڄو ڏينه، هنيڙو اوڻي وڳ جڻ
مون پريان سين نيه، چڻ ڪارڻ نه ڪيو.

۲۴

موڙهو ڳنهي نه مت، پليان پليو نه رهي
ڪاجا ٿيس پت، جڻ اڄو اوتائو پرينءَ ڪي.

۲۵

هنيڙو پريان گڏهين ڏک نه ڏکيو
سگن جان پيو، تان ڦوڙايو سڄڻين.

۲۶

ڪڻو هوم ڪٽ، هنيڙو باجهان هوت جي
ڪڙو هڻي ڦل ڪي لاڻا لالڻ لٽ

۲۷

سيڻ جيءَ سهت، ڪي صفائي ساهه ڪي.

۲۳. اولي وڳ جڻ = اٿن جي وڳ وانگر (جيڪو هڪ جاءِ بيهندو ڪونه، پر پيو هلندو). هنيڙو = منهنجو هانءَ (چڪر ۾، ڳڻڻين ۾ ڪڏهن ڪٿي ته ڪڏهن ڪٿي). ۲۴. موڙهو = موڙهل، منجهيل (منهنجو هنيڙو). ڳنهي نه مت = صلاح نه وٺي، نصيحت نه مڃي. پليان پليو نه رهي = جهليان جهليو نه رهي. پت = عادت، ريت. ۲۵. ڏک نه ڏکيو = ڏک سان نه ڏکيو. سگن جان پيو = سگن ۾ جڏهن پيو. تان ڦوڙايو سڄڻين = ان وقت سڄڻ وڇوڙيو (هنيين ڪي). ۲۶. ڪٽ = زنگ، ڪس. ڪڻو هوم = منهنجي هنيين ڪي ڪٽ وارو ڪيو. باجهان هوت جي = سڄڻ کان سواءِ. ڪڙو هڻي = سوگهو ڪري جهلي. لاڻا لالڻ لٽ = پياري محبوب مٿان جيڪي لٽ چڙهيل هئا سي لاڻا. سهت = مانجهه، مهت سهت. ساهه ڪي = ساهه جي. ۲۷. چتان = چت تان، من تان. مَرهيو = مَرهجي قابو ٿيو، ڳنڍجي سوگهو ٿيو. منجهاران = اندران، اندر ٿي اندر. ۲۸. ڏونگر لڳن ڏينه = (مون کان گهڻو پري) ڏونگر ۾ ڪين ڪي ڏينهن لڳي ويا. ور ڪن = ڦيرو ڪن (۽ مون وٽ اچن). پاروچن جي = محبوبن جي. ۳۰. وچينءَ جو، پڇاڙيءَ جو، پڇاڙيءَ تائين، ويندي آخر در تائين. ورچن = ڪڪ ٿين، ڪڪ ٿي مون کان منهن موڙ نه ڪن. برادون = براد جي رات جا طعام. عيدون = عيد جي خوشيءَ ۾ خيراتون. در مٿين = در مٿائين، سندن در چڙهي پئي در وچين. ۳۱. لوييس = پريس، ساڙيس، ڪاڙيس، ڪانيس. لاڳاپن = واسطن. ننگ = (پنهنجائي ۽ عزت جو) ناتو (جنهن کي نباهڻو آهي؛ نه نباهيو ته اها شرم مرم جي ڳالهه ٿيندي، لڄ واري ڳالهه ٿيندي). نهوڙيس = ماري. ڪيرائيس = عزازت جي وراڪن (سگن، ناتن) مون کي پابند ڪري جهلي ڪُنن ۾ ڪيرايو. سيل = سيلهه، چُهنيارا ٽڪر. نير = زنجير.

۳۲

سُوڌو سوال پُچن، توڻي جانِ جُدا ٿئي
سندا سُوڌ پرين، ساندي ڪجن سوکڙي.

33

هرڻو هٿ ٿوم، ڳل وهاڻو پُستو
سجڻ ياد پُوم، صبحاڻي صُبح جو.

۳۴

سُتي سنڀرڻوم، ڪو ڳڻ پاروچن جو
ڪنڌ وهاڻو پنو هرڻو هٿ ٿوم
سجڻ ياد پُوم، جاڙ جيان ٿي جيڏيون.

۳۵

سجڻ سنڀرڻام، پييم ڪر ڪپار ۾
جهڙي تهڙي حال سين وير نه وسرڻام
هرڻا هٿ ٿام، نيٺئون نير وهي.

۳۶

سنڀرڻو جيان، ڳالهيون پرين ٺهنجيون
ڪهڙا ڳڻ ڳڻيان، ٿورن مٿو ناه ڪو.

۳۷

جُه سي سنڀرجن، سهڻ جني سين اوريان

لئون لئون هيٺ وڃن، رڳون ربابن جئن.

۳۸

چُترُ رهي نه چٽ، ويٺن واڳڻو نه رهي
رئي لڻجي نٽ، هنيرو واٽ ورڪ جئن.

۳۹

چُترُ رهي نه چٽ، سورين صبرُ نه ڪري
سجڻ ساري نٽ، ويڳاڻو ٿيو ونجهلي.

۴۰

چوري چوري چٽ، جان ٺٽي وهاڻي نڪران
نيه گرائي نٽ، پريان سنڌي پير ۾.

۴۱

چيتاريان چڻڪن، سنڀاريان صحي
اندر رُوح رهي، صورت سُپرين جي.

۴۲

چيتاريان چڻڪن، وساريان نه وسرن
ويرون تار ڏکن، سجڻ پڳي هڏ جئن.

۴۳

چيتاري چونڊياس، ڳالهيون سڀ کي سڄڻين
جُه مقابل ٿياس، ته مڙئي وييم وسري.

۳۲. سوڌو سوال = سنئون سڌو (ڏکائيندڙ) سوال. پچن (۽ ڪا رک رکاء ٿي نه ڪن) = محبوب پچن. پرين جا ڏنل سور اهڙا، جو سوکڙي ڪري اندر ۾ سانڍجن. ۳۳. هرڻو = پُسيل (اکين مان ڪرندڙ ڳوڙهن سڀان). ڳل وهاڻو = ڳل وارو وهاڻو. صبحاڻي صبح = علي الصباح، صبح سوڀر. ۳۴. ستي = سمهڻ ۾، ننڊ ۾. سنڀرڻوم = ياد پيوم. پاروچن جو = (اصطلاح معنيٰ) محبوبن جو. ڪنڌ وهاڻو = ڪنڌ وارو وهاڻو، ڪنڌ هيٺ ڏنل وهاڻو. پنو = پسيو. هرڻو = آلو. جاڙ جيان ٿي = ڏکيو جيان ٿي. ۳۵. سجڻ سنڀرڻام = پرين ياد پڻام. پييم ڪر ڪپار ۾ = وڻي پييم، ور پييم، گهنج پييم (عموماً سوچڻ وقت نراڙ ۾ سنهڙا گنج پوندا آهن). نيٺئون = نيٺن مان. نير = پاڻي. ۳۶. جُه = جئن جو جڏهن. سهڻ = ڳالهيون کي سڻڻ ۽ سهڻ سهڻ ڏيڻ = پيار سان سڻڻ. سه جني سين اوريان = اها سه جيڪا هو ٿا ڏين، اها سه اوريان، ان جي ڳالهه ڪريان. ۳۸. چُتر = خوش، باهوش، سجاڳ. چٽ = هنيو. ويٺن واڳڻو نه رهي = طعنن مهڻن سان گڏ (واڳڻو) نه رهي سگهي. رئي = رڻجي رڻو ۾ پر جي. لڻجي نٽ = سدائين پيو لڻجي. واٽ ورڪ جئن = واٽ لڳ بيٺل وڻ (ورڪ)، وانگر. ۳۹. سورين = سورن هوندي، سورن ۾. ويڳاڻو = وچوڙي جي ويڳ ۾ (ويڳ = مٿي تي نشي ۽ موڳاڻپ وارو بار)، غم ۽ فراق ۾ ويڳل ٿئي. ونجهلي = غم ۽ درد ۾ ڳوڙها ڳاڙي ۽ ڳري. ۴۰. نٽي = ٺميل. وهاڻي = آڏي، کان پوءِ جڏهن رات صبح واري طرف نٽي ۽ وهاڻي. نڪران = روانو ٿيان. گرائي = اڪثر ٻڪريءَ جي ڦر کي ٻڌڻ لاءِ پير جي رسي. ۴۱. چيتاريان = سورن ڏي ڏيان ڏيان. چڻڪن = ايڏا، وارا ڏڪ هڻن (ڦٽن ۾ سور چڻڪندو، ڦري ڦري ڏڪ هڻندو ۽ ايڏائيندو). سنڀاريان = (بعضي) ساريان. صحي = ته صحي، ته چڻڪڻ کان سواءِ سور بمجي بيهن، چڻڪڻ کان سواءِ ائين ٿي بيٺا هجن. ۴۲. ويرون تار = ويڙهون تار (ويڙهون کان به وڏو تار پاڻي)، تمام گهڻو. پڳي هڏ جئن = عضوي جي پڳل هڏ وانگر. ۴۳. چيتاري = چيني، هڪ هڪ ڪري پوري تفصيل سان. چونڊياس = چونڊياس. جُه = جئن جو، جئن ٿي. مقابل ٿياس = منهن مقابل ٿياس = روبرو ٿياس، آمهون سامهون ٿياس.

وائي

هاڙهو ڳاڙهو هوٽ، ڪيچي ڪالهه لنگهي وٽا
سڳ ٻاروچي نه لهي مٿي تائين موٽ
لڳندي لڳن ۾، پاڻان ٿيس پوٽ
متان مونڪي ڇڏين هٿ هوتاڻي هوٽ
ڏينديس ڏاڍي ڏونگرين توهي ڪارڻ جهوٽ.

داستان ٻيو

۱

سڄڻ نه سانپيٽ، ڳجهه گرهين گن سين
ڳالهيون اندر پيٽ، سلا ٻڌي موريون.

۲

اڳڻ آيا نه سهان، گهر ويٺي گهران
منه مقابل سپرين، پستو ٿي پچان
وار نه سهان وچ ۾ اڃان در ڌريان
گرا منجهه ڳڻان، پرين وجهبا پيٽ ۾.

۳

گرهه م، ڳجهو روه، پڌر وجهه م پرينءَ ري
سورن سپر هوه، هنيترا ڪم ڪڻن جيئن.

۴

ڳليين م گرهيج، روئي ڪڇ م پڌرا
تان سوران ئي سهيج، جان لاهيندڙ ڪو لهين.

۵

سور م سلڻ سڪ، پڌر وجهه م پرت ڪي
من اندر مڃنون جان لڳون پائي لڳ
هيءَ هڏ ڪري مڪ، مر منجههين ماڻ ٿي.

۶

سنئين نه سيڻان، ناه ايتي ان سين
ونءَ سهي ويڻان، تو نه سرندي ٿن ري.

۷

نيٺ نه ڀنڊرون گن، پڳو آرس اڪين
اجهامٿو ٻرن، توڪي سارڻو سپرين.

۸

ياد ڪريان نه جن ڪي، نڪين وساريان
سرتيون ساريان، ڳجهو ڪري ان ڪي.

۹

گونئي ۽ گونئي، پرين پٽائين گج جين
جي من منجهوني، سي ڪيئن وڃن وسري.

وائي. هاڙهو ڳاڙهو = (بتي لفظ واري سٽاء) هاڙهو جبل، ۽ هاڙهو جي پويان ڳاڙهو ڀرتي جو لفظ، جئن ”ماني ڌاني، چريو
ڪريو“ وغيره. سڪ ٻاروچي = سڪ ٻروچ جي، سڪ سڄڻ جي. لڳندي = ٽڪرندي، گهرندي. پوٽ = ڌڙ (ڪپڙي جو) = ٽڪر
ٽڪر. جهوٽ = ڪنهن طرف ٽڪڙي ڊوڙ، ٽڪڙي جهاتي. د-۲: ۱. سڄڻ نه سانپيٽ = نه سڄڻ، نه سانپيٽ. سانپيٽ = گرهائي،
همدردي ۽ محبت جو پاڪر، گڏجاڻي، منهن ملاقات. گرهين = ڳالهيان، اوريان. سلو ٻڌڻ = زمين مان ٻج جو ڦٽي انگورجڻ
۽ ان بعد سائي ڏانڊي ٻڌڻ. ۲. گهر ويٺي گهران = پنهنجي گهر ويٺي ڪين سناريان. منه مقابل سپرين = سڄڻ منهنجي
سامهون. پستو ٿي پچان = ڪين ڏسڻو ٿي (ديدار جي گرمي پڻ) ڪامان پچان. وار نه سهان وچ ۾ = وار جي وٿي به پنهنجي ۽
سندن وچ ۾ نٿي برداشت ڪري سگهان، پر اڃان چاهيان ته پنهنجي دل اندر ڪريان. گرا منجهه ڳڻان = پنهنجن ٿورن ۽
وڙن (ڳڻن) ۾ گرا آهن. پرين وجهبا پيٽ ۾ = اهي پيارا پرين پنهنجي اندر ۾ ڪري سانڍيا. ۳. گرهه م = چڻي نه ٻڌاء، ظاهر
ڪري نه چئو. سپر هوه = چڻيءَ طرح ڀريل هج. ڪم ڪڻن جيئن = ڪم جي ڪڻن وانگر. ڪم = ڍنڍن تلائن ۾ اڀرندڙ ٻيٽ
ڪوئي جي دل جو ڦر، گول گبو جنهن ۾ گهاٽا سنهڙا ڪڻا ڳوڙهو ٿيل. ۴. ڳليين = ڳلين ۾، گهٽين ۾ (ٻين جي آڏو). م
گرهيج = چڻي نه ٻڌائج. سوران ئي سهيج = سورن ڪي ٿي ٻيو سهج. ۵. سور م سلڻ سڪ = اهو نه سڪ ته سور ڪيئن
سلجن، ڪيئن بيان ڪري ٻڌائجن. مڃنون جان = مڃون وانگر. لڳون پائي = لڪي لڪي. هي هڏ ڪري مڪ = هن
پنهنجي هڏ ڪي ڳاري گودو (مڪ) ڪري ڇڏ. ۶. سنئين نه سيڻان = ساڻن. محبوبن سان نه سنئين راه رسر، ته نه وري
ساڻن ايتي ٿي نهي ٿي. سهي ويڻان = سندن ويڻ سهي، سندن ڳالهه سهي. ۷. گونئي = رنگا رنگي. گونئي = گون جهڙا، گون
جي ڪپڙي جهڙا سهڻا ڳاڙها رنگين (گون هڪ قسم جو رنگين گلزاري وارو زنانو ڪپڙو). پٽائين گج جئن = پٽ جي
گج وانگر، ريشر جي (رنگين پرت واري) گج وانگر. من منجهوني = من ۾ اندر.

تون پڻ گريچ ٿيڻ، جڻن گنيار گرين گم سين.

۱۵

نہائينء کان نيء، سڪ منهنجا سپرين
سڙي سارو ڏينء، باهر باق نه نڪري.

۱۶

نيٺ نہائينء جان، ستي لوڪ ڏگيا
اجهامئو پُراڻ، توکي سارو سپرين.

۱۷

رء پريان پرديس ۾ وره وڌي ڪي ويڙ
اڪيون پار پرين جي سارو ڏينهن سڪيڙ
پانڌي پروڙ ميڙ، جي ڪينء جون ڏيئڙ خبرون.

۱۸

سور جني ڪي سهج جو ٿن ڪي پڙي نه پارو
بارڻ پارين نه باه جو سڄو سيارو
آرهڙ اونهارو، او لڪ لڪا ڪيڪين.

۱۹

جهوئون ڏيندي جهنگ ۾، ميان آء مياس

۱۰

اندر اندريون، جڻن ني وانجهي لڪ ۾
مون ٿڻ تيئريون، ته ڪيئن ملبو سڄڻين.

۱۱

جڻن سي گوهيء نار، وهن واريء گاڏڻان
هنيڙو پريان ڌار، نيريانس نه نيري.

۱۲

ڪين جو گنيارن، مٽيء پاڻي مٽيو
تهين مان تر جيئري جي خبر پئي گرن
هي تان هوند مرن، هن اڳڻ اوراتو ٿي.

۱۳

نيء نہائينء جان، ڏڪڻو ڪوه نه ڏڪڻين
جھ جڙ چيري چڙي ته ڪيئن پچندا ٿان
سندي گنياران، گن گريجا ڳالهڙي.

۱۴

نيء نہائينء جيئن، ڏڪڻو ڪوه نه ڏڪڻين
جو جڙ چيري چڙي ته رچ پچندا ڪيئن

۱۰. اندريون = گنديون ۽ گريون. وانجهي لڪ = بانس جي لڪ. مون ٿڻ = منهنجي تن ۾، منهنجي اندر ۾ (گڻڻين جون ايتريون گنديون آهن ته سڄڻ ڪيئن ملان). ۱۱. ڪوهيء نار = ڪوهيء جا نار. وهن واريء گاڏڻان = واريء سان گڏيل پيا وهن. نار = پاڻيء جا سيم، ڪوهيء جي تري ۾ چوڌاري پاسن کان پاڻيء جون سنهڙيون نالڙيون پيون وهنديون ۽ وچ ۾ پونديون. نيريانس نه نيري = مڃاڻان نه مڃي، سرچاڻانس نه سرچي. ۱۲. ڪين جو = ڪا جا شيء، ڪو جو مواد مصالحو. مٽيء پاڻي = مٽيء ۾ ملائي. مٽيو = ڳوهيو. جي خبر پئي ڪرن = ڪڙن ڪي = رقيب بد خواهن کي خبر پوي ته اهي ڪر يقيني طور مرن. هن اڳڻ اوراتو ٿي = باقي بچيل ٻين ڪڙن (رقيب) جي اڳڻ تي غر چانڊجي وڃي. ۱۳. نيء = سڪ ۽ چڪ وارو ناتو. نہائين = ڪنيارن جي آوي (جيڪا باه کي پنهنجي اندر ڏڪي ٿي). جڙ چيري چڙي = جي چيري جڙ چڙي، جي پرڪندڙ باه پنهنجي پڙڪ چڙي. ڪن گريجا = ضرور ڪن لائجان، ضرور ٻڌجان. ۱۴. رچ = ٿانء. جڻن گنيار ڪرين گم سين = جڻن گنيار پنهنجي ڌنڌي ۾ ڪن (يعني آويء کي باه ڏيئي، ٿانون جي مٿان مٽي ورائي انهن کي ڏڪين). ۱۶. ستي لوڪ = ماڻهن جي سمهڻ کان پوء جڏهن پيا سڀ آرام سان سمهي رهيا. ڏگيا = پريا. اجهامئو پُراڻ = اجهامي وڃان ۽ وري پُراڻ، وڏو ڏڪ ۽ آزار سهاڻ. ۱۷. وره = درد، فراق. ويڙ = اها نشيب واري زمين جنهن ۾ پاڻيء جي ڪري وڻ ٿين، پاڻي پيو پوندو ته وڻ پيا وڌندا ۽ ويڙ وڌندي. هت بيت ۾ معني ته درد ۽ فراق وڌيو ته وره واري ويڙ به وڌي وئي. سڪيڙ = بي آرامي. ۱۸. سهج جو = محبوب جي مهربانين جو، محبوب سان سگهوئي ملڻ جي خوشيء جو. سور = اوڪ، تڪليف (جيڪا مهربانين ۽ ملڻ واري انتظار سببان آهي). پڙي نه پارو = سخت شيء نه هيڻو ڪري، نه بي حال ڪري. لڪ = سخت گرم لوھ، جهولو. لڪ لڪا ڪيڪين = لڪ لڳڻ سان سندن ضعيفائي ظاهر نه ٿي، لڪ سندن هيٺائي کي ظاهر نه ڪيو. آرهڙ = هاڙه، لڪن جهولن وارو سخت گرم چاليهو (ويساڪ) مٽي جي پهرين کان چيٽ جون جي ڏهين تاريخ تائين). اونهارو = آرهڙ کان پوء گهٽ ۽ بند هوا وارو عرصو. ۱۹. جهوئون ڏيندي = هيڏانهن هوڏانهن منهن هڻندي، تڪڙا ابتا سبتا ڦيرا پائيندي.

ٻارن ڪاڇ ٿياس، سڳهو موٽج سڀرين.

۲۰

جَرَ سِر ڪوٺَرَ ڪرين، روءِ تهڙي سڄڻين
جُه لهرين لوڏي ڇڏيا ٿي رنگُ نه مٽائين
پرهان پابوهين، وڃينءَ وڻڪ وٽرا.

۲۱

ڌر جيڏو ڌڙون، پاسنگُ مور نه پڇڻا
عادتِ عنبر جهڙي، ساڌڻ لوڪُ سندن
جيڏو پَر ڏيون، تيدو سهندل سڀرين.

۲۲

ڪڇن ڪين مَها، اوئون ڏين اڪين سان
انهين واٽ وٽا، پاڻونڌر ماڻڪ پرين.

۲۳

اُڇ اڱڻ ڪيڻان، آسَر لڳي سوريان
ڏونگر ڏينه لڳان، مان وَر ڪن سڀرين.

۲۴

سڄ لهي سانجهي ٿي، وڻين هنڌي وڻڪ

ساجن ٽنهنجيءَ سڳ، موٽو ماڳ ٺهاريان.

۲۵

سڄ لهي سانجهي ٿي، وڻين ڪٿائون وير
ڪٿي هوندا هير، صاحب منهنجا سڀرين.

۲۶

سڄ لهي سانجهي ٿي، ڪٿي هوندم هير
تي وانهيري وير، هون سلامت سڀرين.

۲۷

سڄ لهي سانجهي ٿي، پڪي وٽا پيهي
پرين پرڏيهي، حال گرهيان ڪن سين.

۲۸

ڏٺي سو واريين واءِ، جو ميڙائو سڄڻين
ونهنينءَ واٽ مٽاءِ، هنڌي آسَر نه لهي.

۲۹

ڊوليو وٽرو ڊور، تي ٿي سيءَ گذاريان
مادر مون مَر چور، نات پٽر پونديس پرينءَ ري.

ٻارن ڪاڇ = (اصطلاح طور) ڳجهن جو ڪاڇ. ۲۰. جَرَ سِر = پاڻيءَ مٿان، پاڻيءَ جو مٿاڇري تي. ڪوٺَرَ = تازا نڪتل گل. جر سر ڪوٺَرَ ڪرين = جهڙي سهڻائي پاڻيءَ مٿان نڪتل (نيلوفر) گل ٿا ڪن. روءِ تهڙي سڄڻين = سهڻن سڄڻن جي منهن جي رونق به اهڙي آهي. رنگ نه مٽائين = اهي سهڻا گل پنهنجو سهڻو رنگ نه بدلائين. پرهان پابوهين = پرھ کان ٿي سندن پابوه آهي. پابوه = منهن تي مُشڪ، سرهائي ۽ سهڻائي. وڻڪ وٽرا = رنگ جي سهڻائي ۾ ويتر وڌيڪ. ۲۱. ڌر = ڌرتي. ڌڙون = سندن ڌڙو، سندن ماڻ، سندن تور ۽ گرائي. ساهمي يا ڪاني جي تور ۾، تور جو ڌڙو، هر پيري جيڪي تور جي ان جو وزن. ڌر جيڏو ڌڙون = سهڻن سڄڻن جو صورت جي سهڻائي ۽ ڳڻن جي گورائي جو وزن ڄڻ پوري ڌرتي جي تور جيڏو آهي. پاسنگ = اٽل. پاسنگ مور نه پڇڻا = هو اٽل ڪڏهن به نه گهرن، ڪين اٽل وٺڻ جي اصل ڪا ضرورت ئي ڪانهي. عادت عنبر جهڙي = سندن هر ادا عنبر جهڙي سرهي آهي. ساڌڻ لوڪ سندن = هو سڄي لوڪ کي ٿا ساڌين، هو سڄي لوڪ کي ٿا سنڀالين ۽ سڄي ڪن. ساڌڻ = سنڀالڻ، پرگهور لهڻ. پهاکو: ”جي ساڌين، سي واڌين.“ ۲۲. ڪڇن ڪين مَها = (پيارا پرين تڪليف وقت به) واتان ڪين ڪڇن. اوتون ڏين = اڪين کي سهڻو ڪري ڌارين، اشارن ۾ اهڃاڻ ڏين. انهن وات وٽا = اها وات وٺي هليا، صبر ۽ نهڻائي واري اها وات وٺي هليا. پاڻونڌر ماڻڪ = سڄا ماڻڪ موتي. ۲۳. ڪيڻان = سندن واسطي. آسَر لڳي = آسري تي لڳي، اميد رکي. سوريان = بهاريان، صاف ڪريان (اڱڻ). وَر ڪن = ڦيرو ڪن، موتي اچن. ۲۴. وڻڪ هڻڻ = روءِ مٽائڻ، رنگ بدلائڻ. وڻڪ = ڪاراڻ. اونداهيءَ جي ڪري ڪاراڻ ڏسڻ ۾ اچڻ) ماڳ = ماڳ، اصلوڪي جاءِ (جتي تو ساڻ ملڻ ٿيو هو). ۲۵. وڻين ڪٿائون وير = موتي ماڳ تي اچڻ ۾ اوڀر ڪيائون (پڪين جو سڄ لٿي وقت وڻن ۾ ويهڻ لاءِ موٽڻ واري تمثيل). ۲۶. وانهيرو = آڪيرو. ۲۷. پڪي وٽا پيهي = پڪي وڻن اندر وانهيرون ۾ وڃي ويٺا. ۲۸. ميڙائو = ميڙائيندڙ، ملائيندڙ. ونهنينءَ وات = وهندڙ وات، آباد وات. آسَر نه لهي = اهو آسرو هجي ته ڪڏهن هي وات وٺي لنگهندا ۽ ملڻ ٿيندو. ۲۹. ڊور = ڊوري تي، ڊوري طرف تي ٿي. تنهن ڪري ٿي. سيءَ گذاريان = سيءَ ۾ گذاريان، سيءَ سھان. پٽر پونديس = پٽرو چٽي ڏينديس، سڀ ڳالهيون چٽيون ڪري چونديس.

وائي

لائي جا وڙان ڪي، ڪانڌ منهنجي ڪورا
اچن پرين پتنگئا، ڪر ٻاڀهل جي پورا
سيڻين سرڪندڻ سڄي، عطر پرين اتورا
چپر ڪٿوري ٿو، پٿو تازڙي ڦلن ڦورا
ماءُ ماريندڻ ڪڏهين هوتائيءَ جا هورا.

داستان ٿريو

۱

ڪر ڪو پيرو ڪانڌ، مون نمائيءَ جي ٻجھري
پرين ٿنهنجي پانڊ، ڍولا ڍڪي آهيان.

۲

جي ٿون قائم ڪانڌ، ته آءُ وڙ ولهائي نه ٿيان
پڪي چنا پانڊ، ڳنڍ نه ڄاڻي ڪو پٿو.

۳

ڪانڌ پٺي ڪيٿرا، مون وڙ وڏي وٽ
مٿان ڏيئي هٿ، جنه عيب منهنجا ڍڪيا.

۴

ڪانڌ پٺي ڪيٿرا، مون وڙ وڏي جو
لوڪ نه آچي آءُ، جي ڏسي ڏوهه اڪين سين.

۵

ڪانڌ پٺي ڪيٿرا، مون وڙ وڏي ڪانڌ
پاڻان ڍڪي پانڊ، جي ڏسي ڏوهه اڪين سين.

۶

ڪانڌ پٺي ڪيٿرا، مون وڙ وڏي ذات
لوڪ نه آچي وات، جي ڏسي ڏوهه اڪين سين.

۷

ڪانڌ ٿنهنجي پانڊ ري، سيءُ مَران سڀ رات
ڪوڙين ڪپاهن ۾، جڇ نه اچي جات
اچين جي پريات، ته وله نه ساريان ولها.

۸

ڪانڌ! ٿنهنجي پانڊ ري سنجهي سيءُ مَران
ڪامل! ڪپاهن ۾ پيئي نار ٿران
تاريءَ تنه ٿران، جنه وڙ وهائي آيو.

وائي. وڙ (واحد، وڙ) = بُرا، وڙواند (جيڪي ٻين کي آزارين). وڙان ڪي = وڙن ڪي = ڪميٽن ڪي. ڪورا = سور
جي لات، ڪور. لائي ڪورا = ڪورا لائي، ڪميٽين ڪي (جيڪي اسان جي محبت کي ڦٽائڻ ۾ هٿا تن کي سندن
مقصد حاصل نه ٿيڻ سببان) سور جي ڪور لائي، سخت ايذاءَ لڳو. منهنجا پيارا پرين پتنگئا اچن = سهڻن پوپڻن
وانگر ٿلندا اچن. اچن پرين پتنگئا = محبت پرين ماڻن ۾ خمريا اچن. ٻاڀهل = سهڻو ڳاڙهيرو ڳيرو. ٻاڀهل جي
پورا = ٻاڀهڙي جي سهڻائي. سيڻين = سيڻن وٽ، پيارن سڄڻن وٽ. سرڪندڻ = صندل، عود، خوشبوءِ وارو وڻ.
سڄي = پيدا ٿئي، ڄمي ۽ وڏي. اتورا = اتور، تور کان گهڻو. عطر پرين اتورا = پيارن پرين وٽ عطر اڻ ميو آهي.
چپر = جبل ڪٿوري = ڪٿوريءَ جي خوشبوءِ سان واسجي ويو. ڦلن ڦورا = گلن جي ڦٽي اچڻ واري وڌيڪ سهڻائي.
اورا = اور، سڱ ۾ وري وري ياد ڪرڻ. ۱: ۳-۵. پيرو = گهمرو، ڦيرو. نجهرو = جهونو گهرڙو. پانڊ = پلڻ. تنهنجي
پناه جو. ڍولا = اي ڍول، اي پيارا پرين. ۲. پڪي جا چنل پانڊ تو ڪانڌ کان سواءِ ٻيو ڪو ڳنڍي ٿي ڪونه سگهندو.
۳. ڪانڌ = پٿار، ور، مڙس. پٺي = پٺن جا ٿي. وڏي وٽ = وڏي قيمتي شيء، وڏي قيمت وارو. ۴. وڏي جو = لفظي
معنيٰ: مال جي چرڻ لاءِ وڏي ايراضي، وڏي ڪشادي زمين اصطلاح معنيٰ = وڏي ڪانڌ وارو، وڏي صبر ۽
برداشت وارو. لوڪ نه آچي = لوڪ ڪي نه ڏيکاري، ٻين ماڻهن ۾ پٿرا نه ڪري. جي ڏسي ڏوهه اڪين سين = منهنجا
ڏوهه اڪين سان ڏسي. ۶. وڏي ذات = وڏي ذاتي چڱائي وارو. وڏن ڳڻن وارو. لوڪ نه آچي = ٻين ماڻهن وٽان چٽي
ڪونه ٻڌائي. ۷. تنهنجي پانڊ ري = تنهنجي چادر جي پانڊ (ڪي مٿان پائڻ) کان سواءِ. ڪپاهن = ڪپاهه پيل سوڙين
۾. جڇ = آرام. وله = سخت سيءُ. نه ساريان = (جيڪو سيءُ مون کي لڳي تنهن کي) ياد نه ڪريان. ولها = اي
گهوت! ۸. تاري = پوٿواري، سنڀار. تران = بچان (ٻڌان نه) جنه وڙ وهائي آيو = جنهن جو ڪانڌ وهائي، رات اچي
ويو. ۹. سوڙ = ڪپه سان پريل گرم سوڙ. گبرو = ٿلهي وڏي رلي. سهر سيءُ = ڏاڍو زوردار سيءُ. وهي وٿو = تڪو
گذري وٿو. نذر = هٿا، ضعيف. نجهرا = پراڻا ڪڪاوان جهوپڙا.

اڳڻ آيو ٿي، ته ڊولا ڪنہ ڍنگ ٿيان.

۱۴

وَرَسِين وجهڻو ڪاڻ، ڪَرسِين ڪلون پائين
پوري مُنڌ اڃاڻ، ڪڻ ڇڏو ٿهه ميڙين.

۱۵

سَڄيون راتيون سَمهين، ڇڏو پيه پڇار
پانيوءَ سڀ ڄمار، سڄڻ هوندا مان ڳري.

۱۶

ڊول مَر ڪڍي ٻانهڙي، پَرهه مَر ڪڍي پاند
آءُ پنهنجو ڪانڌ، لوڪان لڪي رانڻيان.

وائي

نيئي پريان کي ڏيڇ، تان ڪو نيه نياپو
ڪڏهن مون سين ڪونه ڪڍو سيڻن سياڪو
ڪڏهن مڪائون ڪونه ڪو ڏڪڻان ڏوراپو
اٿر گهڻو اُن جو اندر اولاڪو
وڃي ڏجا مٽيءَ جو پانڌيا پاراپو.

۹

نه مون سوڙ نه ڳرو، سَڀرُ سيءُ پئو
نه مون ڪانڌ نه ڦوڻ ڪين، جوين وڃي وٺو
ٿئي حال ڪهو، نڌر جني نجهرا.

۱۰

نه مون سوڙ نه ڳرو، اتر اوئون ڏي
سيءُ سارينديون سي، جني نڌر نجهرا.

۱۱

نه مون سوڙ نه ڳرو، اتر ڏني اوڻ
چارئي چنيءَ پوت، مون ريڙهيندي رات ڳئي.

۱۲

اوچڻ گهرجي آڄڪو، پڪو نه پيئڻ
دوست پڄاڻا ڏم، جا رهي سا رن ٿئي.

۱۳

اوچڻ گهرجي آڄڪو، جهوپو سهي نه سيءُ
سڻاڻيچ سوڙ کي حال منهنجو هيءُ

۹. سوڙ = اندران ڪپهه پريل گرم اوچڻ. ڳرو = ٿلهو رلڪو. سڀر = سخت، ڏاڍو. نڌر = هيٺا. نجهرا = جهونا جهوپڙا. ۱۰. اتر = سياري ۾ اتر جي ٿڌي هوا. اوتون = اتر وارو ٿڌو واءِ مسلسل پيو لڳي. ۱۱. چارئي چنيءَ پوت = چنيءَ جا چارئي پلاند. ريڙهيندي = چڪيندي. رات ڳئي = رات گذري. ۱۲. اوچڻ = سيءُ ۾ پاڻ کي ڍڪڻ جو ڪپڙو، رلي. آڄڪو = ٿم، کاڌو پيتو. جا رهي = جا بچي، جا پريان جئي. ۱۳. جهوپو = جهوپڙو. سوڙ = وڏو وڙو، وڙائو. ڪنهن ڍنگ ٿيان = ڪنهن چڱي حال ۾ ٿيان. ۱۴. ورسين = پنهنجي ڪانڌ سان. وجهڻو ڪاڻ = ميارون رکين، ڪاوڙ لکائين. ڪر = بيهودو غير ماڻهو. ڪلون پائين = وري وري ڪلين. ڪڻ ڇڏيو تهه ميڙين = ڏاڻن کي ڇڏي ٿهن کي ٿي ميڙين (وَرُ ڏاڻو آهي، ڪر ٿهه آهي). ۱۶. ڊول = پيارو پتار. مَر ڪڍي ٻانهڙي = ٻانهڙي مَر ڪڍي، سندس پيار پري ٻانهن جيڪا منهنجي مٿان ورايل آهي سا نه ڪڍي. پَرهه مَر ڪڍي پاند = پرهه پنهنجا اڃاڻ وارا ڪنارا ظاهر نه ڪري، پرهه نه ڦٽي. رانڻيان = ريجهاڻيان، راضي ڪريان، خوش ڪري پاڻ تي چڪن ڪريان. وائي. سيڻ = پيارن عزيزن (سيڻ = جن سڱ ڏنو هجي). سيڻ ۽ سياءُ = سيڻ = ڪي به ٻاهريان جن کان سڱ وٺجي. سياءُ اهي جيڪي ويجهي مٽي وارا عزيز. سياڪو = سياءُ وارو برتاءُ، پاڻ جهڙو برتاءُ. (شريڪ = پري جي جيڪا راجداريءَ ۾ پاڻ سان شريڪ هجن، پر ڏي وٺ ۾ انهن سان ريت وارو برتاءُ ٿيندو، ۽ نه ساڳيو سائين وارو). سياڪو = سيڻن واري ريت، حجت وارو برتاءُ. منهنجن پيارن سيڻن مون سان سياڪي واري حجت ڪانه هلي، مون تي پاڻمراڻو مهربان رهيا ۽ وڏا ٿورا لاتائون. اولاڪو = ڳڻتي، الڪو، فڪر. پاراپو = پاراپو، پيغام.

سُر پورب

هيءُ 'سُلوك' جو سُر آهي: يعني سالڪن ۽ سندن منزل مقصود تي پهچڻ واري پنڌ جو سُر آهي. سالڪن کي، هيڪڙائي حق مڃيندڙ مَوحِد هندو فقيرن جي تمثيل سان پوربي، ڪاپڙي، سامي، سناسي، جوڳي، آديسي جي نالن سان ياد ڪيو ويو آهي. جن جي منزل مقصود 'ناٿ' آهي تنهن کي ملڻ لاءِ هو پورب پورين (وچن) ٿا؛ يا 'ناني' ۽ هنگلاج تي پهچڻ لاءِ پنڌ ڪن ٿا. تمثيل ۾، پورب جن آخري منزل ۽ دارالبقا آهي جنهن ۾ ابدي زندگي ماڻڻ لاءِ سالڪ فقير هن جهان مان ڪشالا ڪري راهي ٿين ٿا.

داستان پھريون	سِگڙيون سيئي، وَجائي واٽ ٿا.
۱	۵
پُوربَ ماريياس، گنه در ڏيان دانهڙي مَتِيُون ڏيندي لوڪَ کي چري پاڻ ٿياس جني نه جيهياس، مان لئه لڳو ٿن سين.	گَمَرَبَسَٽا ڪاپڙي، جن گڙن ۾ ڪچڪول گِلا ۽ غيبت جا سڀ پڳائون پول ڳوٺ ڪجائڻ ڳول، گڏجن مان گداو ۾.
۲	۶
پُوربَ پُوربُ ٿب گرون، جب هنيڙي آون پور سِگنديءَ کي سڄڻين نڪون لائون نور ماريس ان مذکور، جئن ساجن سجي نه ملي.	گَمَرَبَسَٽا ڪاپڙي چلڻ جيون ٿا چون سِگيون سناسين جيون وڃن پورب پون جوڳي هت نه هون، ڪين ٿڪندا ڪاپڙي.
۳	۷
ڪينر ڪڙي ڪاپڙي، صُبح ٿا ساڃا پُورِيائون پُوربَ ڏي وَجائي واڃا هوءَ جي سامي سڃاڃا، آءُ نه چيندي ان ري.	مون پوربي نه پڇاڻ جوڳي جاڙ ڪري هنيون جن ڳري، سڏيون سنديون سڄڻين.
۴	۸
گَمَرَبَسَٽا ڪاپڙي سامي سيئي هڪڙا پڻ ڪي، هلئا ڏس ڏيئي	پُوربَ وٽا پيهي، تان مون گهڻو نهارا سڏ نه مڪي سڄڻين، جيهي نه تيهي هئا پڙڏيهي، وَجائي واٽ ٿا.

د-۱: پورب = پورب ديس (جيڪو منهنجو وطن، جتي منهنجي پرينءَ جو ديس)، ماريياس = مون کي ماريو (سڪ ۽ فراق سڄڻ جي). جني نه جيهياس = آءُ جن جهڙي ناهيان، جن جي برابر ناهيان. مان لئه = منهنجو نيهن. ۲. تب ڪرون = تڏهن ٿي ڪريان. نڪ = ڪوه سان لاڳيتي اڏ، جنهن ۾ ڪوه مان پاڻي ڪڍي وجهجي ۽ پاڻي وهي وڃي انهن يا آواڙي ۾ پوي. نڪون لايون = وهندڙ گهاريون ڪيون. نور = نيڻين، اکين (مان وهندڙ ڳوڙهو). ساجن سجي نه ملي = سڄڻ سڄهي پيو ته ڪٿي آهي پر ساڻن ملڻ مشڪل هجي. ۳. ڪينر = فقيرن جو واڃو (ڪينرو = سُرندي مثل ساز). ٿا ساڃا = تازا توانا ٿيا. پُورِيائون = رخ رکي روانا ٿيا. ۴. ڪمر بستا = چيلهن ٻڌل، جن جي چيلهن کي پٽا يا پوتيون ٻڌل آهن (پيدل پنڌ ڪرڻ وارا چيله چڪي ٻڌندا ته جئن مضبوط ٿي پنڌ ڪري سگهن). سڙيون = ننڍڙا سڱ (جانورن جا، جن کي مٿان چوٽي، وٿان وڍجي ۽ هيٺيان وڏي پاسي کان پڻ وڍجي، اهي اندران پورا ٿين، ۽ مٿان چوٽيءَ وٿان زوردار ٿوڪ سان وڃن). ۵. ڪچڪول = ڪشڪول، ڪستا. ڪڙن ۾ ڪچڪول = ڪستا ڪڙن ۾ ٻڌل (ڪستن ۾ لوها چلا يا ڪڙا، جن ۾ سٺ جو وڏو ڪڙو جيڪو ڪستي لٽڪائڻ لاءِ ڪلهي ۾ وجهجي). پڳائون پول = پولا پڇي ڇڏيائون، شڪ دليل پلي ڇڏيائون (ته ڪا سندن گلا غيبت ٿي ٿئي). ڪجائڻ ڳول = سندن ڳولا ڪج. گداو = گداڻي. ۶. چلڻ جيون ٿا چُون = هتان هلڻ ۽ اڳتي وڃڻ جون پاڻ ۾ ڳالهيون ٿا ڪن. وڃن پورب پون = پورب ۾ وڃڻ پون = پورب تائين انهن جا واڃا ٻڌجن ۾ اچن.

هئي هئي هن هڏي، همه ڪي حيران ڪيو.

۱۳

پورب پوريائون، مٿي راهه روان ٿيا
هيءُ گهر گهوريائون، اڳانڊيائون اڳيان.

۱۴

جان مڙهيان منهن پائيان، جوڳي وٽا جامير
پٽا پوڄينديس ڪير، ڏونڌاڻيءَ ڏوپ ڌري.

۱۵

پورب پوري وٽا آسڻ اڄ صبح
گهوري خوشبوءِ آهي آديسي گيا.

۱۶

پورب پوري وٽا آسڻ آڏيءَ رات
سِير نه سناسين جيون پچارون پريات
جوڳي ڪا جا ذات، مٿ نه معذورين جا.

۱۷

خيما جن گئي، مٿي پورب منڊا
آيل آديسين ڪي پَسو ٿيان پٽي
جيءَ ۾ جڙ هڻي، نانگا وٽا نڪري.

۹

جوءِ جيڏاهين جوڳين، نيٺ تيڏاهين نيٺ
آيل آديسين جا ورو ٿير ويٺ
گري سناسي سين، هنيڙي حال پرائيو.

۱۰

جوءِ جيڏاهين جوڳين، نيٺ تيڏاهين نيٺ
آيل آديسين ڪي ڏي چاريگا چٽ
سامين جو سنگت، سارو ٿي سور چران.

۱۱

جوءِ جيڏاهين جوڳين، ان منهن اڳريون
سڳا سيليون سڳيون ٿي سين ٿنڀريون
مونڪي جني مارو، ان تي اڳريون
ان جيون عبداللطيف چئي، مرڪن ماڳ مڙهيون
کوڙي لڪريون، چنڊا ڪين چيلن وٽا.

۱۲

جوڳي جڳ چڏي، پوڙا پورب پار ڏي
لاهوڻي لطيف چئي، هليا لال لڏي
والله يدعوا الي دارالسلام، صاحب سڀن سڏي

۹. جوءِ = اها پيڻي جتي هو اڪثر هوندا آهن. ورو ٿير = ورو ٿيڻ، مون سان حال پائي ٿيا. ويٺ =
آديسين جا ويٺ، آديسين جا ٻول ۽ گفتا (جيڪي مون ٻڌا جڏهن هو هت هئا). سين = مٿ، سڄڻ. حال پرائيو = ۱.
حال حاصل ڪيو، حال واري ڪيفيت ماڻي. ۲. سڪ ۽ سور وارو حال پرائيو. ۱۰. نيٺ تيڏاهين نت = اڪيون
سدائين اوڏاهين آهن. چاريڪا ڏي = واجهائي، چٽائي، نهاري. سور چران = (خاص محاورو) سور سهان. ۱۱. ان
منهن = ان طرف. ٿنڀريون = سڪل گڏو جون يا چمڙي جون ننڍڙيون ٿنڀيون. ان تي اڳريون = انهن جي ڦاٽل لباس
تي اڳريون لڳل آهن، انهن جو لباس ليڙون ليڙون ٿيل آهي. مرڪن = ٻهڪن سهڻيون سٿريون پيون لڳن.
کوڙي لڪريون = ڪانڙيون کوڙي، ڪائين سان وات جا نشان ڪري. چنڊا ڪين چيلن وٽا = چيلن ڪي ڪين
ڪجهه چوندا ويا (ته انهيءَ وات سان يا اهڙي طرح هليو). ۱۲. جڳ چڏي = هيءُ جڳ چڏي، هيءُ ماڳ مڪان
چڏي، هي ملڪ چڏي. لال = رنگ ۾ رتل، نيهن ۽ سڪ ۾ رتل. والله يدعوا الي دارالسلام = الله سلامتي واري
گهر ڏانهن ٿو سڏي (پنهجن بدن ڪي ڏي پاڪ سلامتي ۽ خير عافيت واري پاسي ٿو سڏي). هن هڏي = طمع ۽
حرص. همه ڪي = سڀني ڪي. حيران ڪيو = حيران پريشان ڪيو. ۱۳. پورب پوريائون = پورب جو رخ ڪري
اوڏاهين هليا. هيءُ گهر = هي دنيا وارو هتي جو گهر، هيءُ جهان. اڳانڊيائون = دل من سان ڳنڍيائون. ۱۴.
مڙهيان = مڙهين ۾. منهن پائيان = اندر نهاريان. جامير = جوڳين جي صفت، جامن وارا، فقيرن جي روايت موجب
پورب طرف ڪنهن ماڳ جو نالو (جئن اجمير، تئن جامير). ڏونڌاڻيءَ = اها وٽي جنهن ۾ ڏوپ وجهي ڏڪائجي.
۱۵. آسڻ = ٽڪاڻا، اهي ماڳ جتي هو ٽڪيا ۽ رهيا. ست جي معنيٰ ته: انهن آسڻ ۾ سندن ڪٿوري جهڙي
خوشبوءِ سا باقي آهي، پر آديسي هليا ويا. ۱۶. مٿي پورب منڊا = مٿي ويڻ لاءِ ٻڌي تيار ڪيا، پورب تي
(ڏانهن) سفر لاءِ ٻڌي سولا ڪيا.

وائي-۱

سائين سڱ سَندوم، مَر چَهي سين جوگين
هَلُ جو هَنگلاج ڏي آديسين اَتم
نيئي پورب پار ڏي ويراگين وڌوم
سوئي تيرت ٽڪيو، سوئي پند سَندوم
هُو جو تيرت ٽڪيو سامين سُنهايوم.

وائي-۲

ويڙين منجه وڙال،

آن ڪي گڏا هُوت مُنهنجا
ماءُ مُنهنجي جوگين، گنين گنر لال
ڪڪورياتون گپڙا، رتائون رومال
وڻن ڏوڙ پڪلڻا، ڪنہ سان گن نہ ڳال
ٽن ڄاڻي ڄڻائون ڇڏيون، چوٽا چڱيءَ چال
ڪامي گوري وچ ۾ پاڻ ڪيائون پيمال
بابو بيڪاري ٿيا، وڻن منجه وصال
جڏو جيءَ جيارو جوگين جي جمال.

وائي-۳

آسرو آهي، موٽي ايندا مون نہ ڇڏيندا پاڻ پَسندا
پٿر وار پرين لٽي ويهه تون وڄائي
ڏک لاهيندا ڏيل جا گجهو ڳالهائي

ڪالھ سَناسي سَگيون وِٿا وڄائي
ايندا آديسي وري ڏونهيون ڏکائي
مونڪي نيندا پاڻ سين، اي سڱ ساڳاهي.

داستان پيو

۱

نانگن ڪين نمائيو، ناڻ نمائيو نيہ
مڙهين انا مينہ، جوگيان سندي ذات ڪي.

۲

نڪين نمن ناڻ ڪي، ناڻ نہ نمائين
جائرا گن نہ جوڳ ڪي، جوڳ نہ جُهارين
آديسي آئين، اُهڃائون الماس جيون.

۳

جا گر ڏني گوڏڙي سا مونڪي ٿي مَرڪُ
چيلا ماري چرڪُ، اوڍي ويهه اَدب سين.

۴

گر جا ڏني گوڏڙي سا ٿي لاهيندي لُج
سندا تنہ سَھج، چيلو چُندو ڪيترا.

۵

گر جا ڏني گوڏڙي سا مون گهڻو سَھاءُ
نيئي رسائي ماءُ، اوڍين جي اَدب سين.

وائي-۱. سائين = اي سائين. سڱ سندوم = منهنجو سڱ. اَتم = چيوم، مونڪي چيو. سُنهايوم = مون ڪي سونهايو، مون ڪي ڏيڪاريو. وائي-۲. ويڙيون = غير آباد ايراضي ۾ هيٺيان زمين جا اهي ٽڪرا جن ۾ گهڻا گهاٽا وڻ هجن. وڙال = وڙول، ڳولا لاءِ پڇا ڳاڇا. گنر = والا. ڏوڙ پڪلڻا = ڏوڙ ۾ پپوت ٿيل. ڄڻائون = وارن جون ڊگهيون چڱون. چوٽا = مٿي چوٽيءَ تي وارن جا ويڙها. بيڪاري ٿيا = بيڪ ڪيائون، پنهنجا منهن مهاندا ۽ اطوار ڦيرايائون، پاڻ لڪيائون. وائي-۳. پٿر = پٿير، وڇاءُ. ايءُ سڱ ساڳاهي = هي سڱ مانائتو ڪري، هيءُ ناتو چڱيءَ طرح نباهي د-۲ ۱ ناڻ = وڏو گرو، وڏو جوڳي. نانگا = ننڍا فقير، ننڍا جوڳي، چيلا. نمائيو = مڃتا ۾ آندو، راضي ڪيو. مقصد جي لحاظ سان ست جي معنيٰ ته نينهن يا سڄو عشق ئي آهي جنهن سان ناڻ نمائي راضي ڪري سگهن. سڄن جوگين جي مڙهين ماڳن تي ئي مينهن وٺا. ۲. جائرا = نثرت وارو سلام ۽ ديدار، نثرت واري پيروي. جُهارڻ = وڏو ڪري مڃڻ ۽ واکاڻ ڪرڻ. جوڳ نہ جهارين = جوڳ واري مٿي جي مڃتا ۽ واکاڻ ڪين ٿا ڪن. الماس = هيرو (اصطلاح معنيٰ) سڄ، سڄي حقيقت. هن بيت ۾ رسمي جوڳ ۽ رسمي جوگين کان مٿي جيڪي اعليٰ ۽ افضل آديسي آهن، تن جو بيان آهي. ۳. مَرڪ = ٺاه، سونهن. چيلا = اي چيلا (ڇڻ هڪ چيلو ٿو پنهنجي ٻئي ساٿي چيلي ڪي چوي). چرڪ = چرخ، چوٽيدار جُهڻڊ. چرخ مارڻ = چادر سان گول چوٽيدار سان جُهڻڊ ماري ويهڻ. ۴. سَھج = سَھج، ٿورا ۽ وڙ احسان. ۵. سَھاءُ = سَھائي ٿي، ٺهي ٿي، سَھڻي لڳي ٿي. رسائي = رسائي، پهچائي. ماءُ = ماڳ منزل مقصود.

۶

گل گل پسي گودڙيا، گهڻا مَ. پانئيج
سوئي سڃاڻيج، هيءُ هو آهي هيگڙو.

۷

سامي تون سلوڪَ کي هٿان هڏ مَ چڏ
لڏيندن سين لڏ، ته رهين تون راج گري.

۸

لنگه لاهوتان ڪاپڙي، دونهين ڪيمر ڏڪاءِ
اوري گر مَ آسرو، پري پير مَ پاءِ
جنه جي جاءِ نه ماءِ، وانءُ تهين سين واڳڻو.

۹

لانگوڻي لائي، وانءُ ويراگين سامهون
بڏ سورن جو سَنڌرو منجهه سڱ ساهي
اُني وٽ آهي، اوچڻ ڳالهه اڳهاڙ جو.

۱۰

سامي مڙهي سنڌياءَ، سامهين مون سيل ٿي
ايءُ تان ڪوه اڏياءَ، جان نانگا وڃين نڱڻو.

۱۱

جي تون چيلو چائين تان پر گروءَ جي پار
هوائون هنگلاج ڏي ويندي سڀ وسار

نانگا ناٿ نهار، سامي وڏي سڱ سين

۱۲

جي تون چيلو چائين ته ٿيءُ گروءَ جي گس
ڏڪ پاڻ کي ڏس، ناٿ نهارج نيه سين

۱۳

جوڳي ٿين نه يار، گنهين ساڻ قريبي ٿي
مون ملاقي جن سين، ٿن پورب جي پچار
اٿئي پهر ان جي آهي نانيءَ ڏانه نهار
لائي وٽ لطيف چئي اندر منجهه اپار
سامين ساڻ ستار، لاهوتي لال ٿئا.

۱۴

جياسون جوڙ ٿي، جوڳي لاڻو جار
سندو پورب پار، آچاڻئون ايندن کي.

۱۵

جياسون جوڙ ٿي، جوڳي ڏٺوسون
ملا تهين مون، حاصل ڪين حال ڪڻو.

۱۶

جياسون جوڙ ٿي، جوڳي ڏٺوسون جان
هو سڱ جنهين سان، سامي سو سانپيٽيو.

۶. گل گل = جدا جدا قسمن جا گل (پرت جا) جيڪي گودڙي تي لڳل آهن، يا اهي گل جيڪي باغن ۾ آهن. رنگ روپ. سوئي = اهو ئي هڪ (مالڪ خالق). ۷. سلوڪ = هلڻ، هل ڦلان وارو طريقو. لڏيندن سين = لڏيندڙن سين، هتان هلڻ وارن سين. ۸. لاهوتان = لاهوت مان، لاهوت واري هتان جي ماڳ مان (هت مراد "لاهور واري صوفيانہ منزل" ناهي، پر هتان جو هڪ زميني ماڳ لاهوت). دونهين ڪيمر ڏڪاءِ = دونهين ڏڪائي ويهه نه. جاءِ نه ماءُ = ٿان نه ٿاڪ. واڳڻو = گڏيو. ۹. لانگوڻي = ننڍي لانگ واري ڌوڻي (جيڪا لانگ ڪيڙ ۽ ٻڏ سان مٽي ٿي بيهي). لانگوڻي لائي = لانگوڻي ٻڌي. ويراگي = ويراڳ وارا، درد فراق وارا، جن دنيا کان منهن موڙي ڇڏيو هجي. اوچڻ = ڏڪ. ڳالهه اڳهاڙ جو = اڳهڙ واري ڳالهه جو. ۱۰. مڙهي = ٽڪاڻو (جتي سامي رهي ٿڪي). سامهين مون سيل ٿي = منهنجي سامهون سيله ٿي، منهنجي آڏو وڏا سيله ڪندا ٿي (منهنجي لاءِ آزار ٿي). نانگا وڃين نڱڻو = اي نانگا، تون نڪرڻو وڃين ٿو هليو (مڙهي اڏين ٿو ته اتي هميشه لاءِ ويهين ڪونه ٿو، پر سگهوئي ان کي ڇڏي وڃين ٿو هليو). ۱۱. تان پر گروءَ جي پار = ته پوءِ گروءَ جي پيروي ڪر، سندس ريت جو پابند ٿي. هوائون = خواهشون. هنگلاج ڏي ويندي = هنگلاج ڏانهن وڃڻ واري پنڌ ۾. ناٿ نهار = ناٿ کي ڳول. ۱۲. ملاقي = ملاقات. نانيءَ جو جبل جتي هنگلاج وارو تڪيو آهي. سامين ساڻ ستار = عيب ڏڪيندڙ سباجهو سائين تن سامين ساڻ آهي، سندن پرجهلو آهي. ۱۳. جياسون = جئرا رهياسون، زنده ٿياسون. جوڙ ٿي = گڏجاڻي ٿي. جار = ڏڪ. ايندن کي = جيڪي وٽن اچن ٿا. ۱۴. جوڳي ڏٺوسون = اصل وڏو جوڳي ڏٺوسون. ملا = وٽان. ڪين = ڪين ڪجهه = گهڻو ڪجهه. ۱۵. سانپيٽو = سامهون ملي ويو، آڏو گڏجي مون سان ملي هڪ ٿي ويو.

۱۷

دل ډوتائين ڏک سين، ڏاڳا هڏ نه ڌوئ
لاهوتي لطيف چئي، روحان اندر روئ
کونه ڏنوسون کوء، سناسي ۽ سور ري.

۱۸

ولهون ويلا واء، جوگين جهلئا جان ۾
اجهو ري الله، کونهي کاپرين جو.

وائي-۱

جن کي من ۾ مالا، جوگي سيئي

جن کي من ۾ منبرا، سامي سيئي
گڏئا گورگناٺ کي، ست گروء جي سنگا
پينا سي مڙهيء ۾ کري الله.

وائي-۲

توبه! توبه! ايء طلب،

تنهنجي دران منگان

مونکي پرين ميڙين، سائين گنه سبب

جي مون هٿان ڪارين، گم موچارا رب.

۱۷. لفظ صاف آهن، پر مقصد واري معنيٰ آهي ته: لاهوتي (لاهوت، واري منزل تي پهتل جوگي) ڏاڳن ڌوئڻ واري رسر
کري ئي کونه: هو ڌوئي ٿو ته دل کي ڌوئي ٿو ۽ درد سان ڌوئي ٿو. روحان اندر روئ = روحاني طور اندر ئي اندر ۾
روئي ٿو. سناسي ۽ سور ري = هجي سناسي ۽ سور نه هجيس! ۱۸. ولهون = سخت سيءُ ۽ سرديون. ويلا = بک جا ويلا
(جيڪي ويلا لنگهڻ ۾ گذرن). واء = سخت واءُ، لکون ۽ جهولا. وائي-۱. من ۾ مالا = اندر ۾ مالها، تن ۾ تسبيح. منبرا =
والا. من ۾ منبرا = ٻاهران ڪنن بدران اندر من ۾ پاتل والا. ست گروء جي سنگا = سڄي گروء جي سهار ۽ سنگت
سان. وائي-۲. توبه! توبه! گناهين کان توبه ۽ وري توبه. تنهنجي دران = اي ڌڻي منهنجا! تنهنجي در تان، تو وٽان
ميڙين = ملائين. گنه سبب = ڪنهن سبب سان هيلي سان. ڪارين = تو ڪرائين.

سُر رامڪلي

سُر پورب وانگر سر رامڪلي به سلوڪ جو سُر آهي، يعني سالڪن ۽ سندن منزل مقصود تي پهچڻ واري پنڌ جو سُر آهي. سُر پورب وانگر سُر رامڪلي ۾ به سالڪن کي اڳين مُوحد هندو فقيرن جي تمثيل سان جوڳي، سناسي، سامي، آديسي، ڪاپڙي جي نالن سان ياد ڪيو ويو آهي. مجموعي طور سان، ٻنهي سُرَن جو موضوع ۽ ماحول ساڳيو آهي، پر معنوي لحاظ سان سر رامڪلي سر پورب کان وڌيڪ وسيع معنيٰ وارو سُر آهي جو ان ۾ سڄن فقيرن جا وڌيڪ اهڃاڻ ڏنل آهن، ۽ پڻ ناقص جوڳين کي تنبيه ڪيل آهي ۽ کين سڄي ۽ پڪي ٿيڻ جا سبق سيڪارييل آهن. سُر پورب ۾ 'پورب' ئي منزل مقصود آهي؛ سر رامڪلي ۾ پڻ 'پورب' سالڪن فقيرن جي خاص منزل آهي پر ان سان گڏ فقيرن جي عملي ڪردار جي تشريح ڪيل آهي. سڀ کان وڌيڪ خاص ذڪر جوڳ ۽ جوڳين فقيرن جو آهي. ڪن داستانن جا شروعاتي بيت سناسين (داستان-۳)، سامين (داستان-۴) يا ڪاپڙين (داستان-۶) جي نالن سان آهن جيڪي خاص معنوي نالا آهن. سر پورب توڙي رامڪلي ۾ جوڳين، پوربين، سامين، سناسين، آديسين، ڪاپڙين، بابن يا ويراجين جا نالا جدا جدا فرقن جي فردن طور آندل ناهن، پر اهي سڀ سالڪن فقيرن جا متبادل نالا آهن.

مونکي ماريائون، آءُ نه چيندي ان ري.

۵

ڳوليان ۽ ڳنڍيان، وٽا ويراڳي نڱري
صُحبت جا سَنديان، آءُ نه چيندي ان ري.

۶

وٽن ويٺي آهيان ڏسڻو ڪين ڏسان
جنه جهوئي ناه ڪين، سا ڪا سونه سَنديان
پَسڻو ڪين پَسان، آءُ نه چيندي ان ري.

۷

مران، مٿو پٽيان، ٺهاريان نيٿان
سُخن جي سَندان، آءُ نه چيندي ان ري.

۸

واجت ويراڳين جا، مون کي وڏي وٽ
سون سڀوئي سڳيون، پسي ڪين مَ ڪٽ

داستان پهريون

۱

جوڳيٽڙا جهان ۾ ٿوري ۽ ناري
بري جن ٻاري، آءُ نه چيندي ان ري.

۲

جوڳيٽڙا جهان ۾ هئا منجهه حمام
آراما ارڳ ٿئا، اوڏا نه آرام
ڪٿائون قيام، آءُ نه چيندي ان ري.

۳

جُسي سَندو جوڳين مون نه گهرجي ماه
سامي منهنجو ساه، آءُ نه چيندي ان ري.

۴

سُتر سڱرين سين لحظي لاثائون
ڪيتر ڪُني آهيان اُني جي آئون

د-۱: نوري ۽ ناري = هڪڙا نوري (نور يا روشني وارا) ٻيا ناري (نار يا باهه وارا). بري جن ٻاري = جن پنهنجو پاڻ کي ٻاري ٻين لاءِ ٻاري جن پنهنجي جان جلائي، ٻين لاءِ روشني ڪئي. 2 حمام = موت، موت واري حالت. مڇ، آراهه (هيءَ جهان هنن لاءِ آراهه ۽ عذاب هو). ارڳ = الڳ، جدا. قيام = بيهڪ ڪيائون، صبر ڪري بيٺا، پنهنجي مُول مٽي تي پڪا ٿي بيٺا. 3. مونکي جوڳين جي جسي (بدن) جو ماه (ماس) نه گهرجي (مونکي سندن شفقت ۽ راضيو گهرجي). 4. ستر = پردو، حجاب سڱرين سين = سڱرين جي وڇي سان. ڪيتر = انهن جي ڪيتر (جي وڇي). 5. ڳنڍ = خوشبوءِ. ڳنڍيان = آءُ سندن خوشبوءِ سَنگهان (۽ اها خوشبوءِ سڃاڻي ڪين ڳوليان). 6. ڏسڻو ڪين ڏسان = ڏسان پئي ته به ڄڻ ڪا نه ٿي ڏسان (ڏسڻ مان ڏٺو نٿو ٿئي). ڏسان پئي پر پانيان ته ڪين ڏٺو ٿي ڪين، سو وري ڏسان ڄڻ ڪين نه ڏٺو. جنه جهو = جنهن سونهن جهڙو ٻيو نه ڪو. 7. مران مٿو پٽيان = سندن فراق ۾ مران ۽ مٿو پٽيان پئي. نيٿان = سندن اکين کي، سندن نظر کي، سندن ديد ۽ ديدار کي. سخن = پيارا ٻول ۽ ڳڻ وارو گفتا. 8. واجت = وڃا (سُرِلا ۽ درد وارا). وڏي وٽ = وڏي مٿيا، وڏي قيمتي شيءِ. سون سڀوئي سڳيون = سندن سڳيون سڀوئي سون آهن. ڪين = ڪجهه نه، ناهي. مَ ڪٽ = اندازو نه ڪر. معنيٰ ته: سندن ڪين (ڪجهه به نه) واري حالت ڏسي سندن مال ملڪيت ڏن دولت جو اندازو نه لڳاءِ، سندن سڳيون ئي ساري سون برابر آهن (سندن ڏن دولت جو ڪاٿو ٿي ڪونهي).

ويساهي ويل گنهين پورب ويندء پٽ
هل گنيائون هٿ، آء نه چيندي ان ري.

۹

واجٽ ويراگين جا، مون وٽ وڌو مال
مقالان مهند ٿئا، ڪينهين وٽن قال
حاصل جني حال، آء نه چيندي ان ري.

۱۰

سُتي سيج هياس، مونڪي آء اٿارو
جني جاگياس، آء نه چيندي ان ري.

۱۱

هي هي ڪٿو هٿ هٿان، جوگي وٿڙا جاٽ
پيهي وٿڙا پاٽ، آء نه چيندي ان ري.

۱۲

سامي سقر هليا، ڪو جو پُچن پنڌ
جن هيٺاهون گڏ، آء نه چيندي ان ري.

۱۳

مٿ نه معذورين جا، جوگي جاٽ نه نين
انهين ۾ آهين، آء نه چيندي ان ري.

۱۴

نانگا ناني هٿا، ويراگي وٿا
ڪيئر ڪاپڙين جا صبح تان نه سٺا

هوء جي هٿ هٿا، آء نه چيندي ان ري.

۱۵

نانگا ناني هٿا، سامي سڀيئي
وهڪ مون ويئي، آء نه چيندي ان ري.

۱۶

نانگا ناني هٿا، چيلا چيله ٻڌن
هٿي هٿي ٿا هلن، آء نه چيندي ان ري.

۱۷

نانگا ناني هٿا، هٿي منهنجي حال
هوء جي گهيا ڪال، آء نه چيندي ان ري.

۱۸

نانگا ناني هٿا، لوڪان گري لڳ
ويئي مون وهڪ، آء نه چيندي ان ري.

۱۹

جيڪي مونڪي ني، ناء نانگا وانء م نڱري
پهه پروڙير پٽ جا، ڪيئر منجهان ڪي
هاڻي جي هنيئي، آء نه چيندي ان ري.

۲۰

جيڪي مون ڪي تاڻ، پڳه پائي پاڻ سين
هو جي هنيئي هاڻ، آء نه چيندي ان ري.

ويساهي = توڪي انهيءَ ويساه ۾ چڙي ته اڃان اتي ئي آهن، پورب ڏي هليا ويندي. پٽ = (سندن هي) ٽولو، سَنگ. هل
ڪنيائون هٿ = هنن هٿ ڪنيو آهي؛ (ان سڌ ڪي سڃاڻي) تون اتي هل. ۹. واجٽ = وڃا. مال = ڌن. مقالان = مقال کان،
زباني ڳالهه کان. مهند ٿئا = اڳتي ٿئا، اڳتي آهن (زباني ڳالهين کان اڳتي آهن). ڪينهين وٽن قال = وٽن محض زباني
ڳالهه ڪانهي (پر حال وارا آهن). ۱۱. جاٽ = جاٿرا، جاترا، زيارت. پاٽ = (الف) پٽ، پنڌ واري پٽ ۾ پيهي وٿا، ويندي
ويندي گر ٿي ويا (ب) پاٽ = پاٽ = پاٽ پوڄا ۾ محو ٿي ويا. ۱۲. مٿ نه معذورين جا = معذورن ۽ بيمارن جا هو مائٽ
ناهن (يعني جيڪو هلندي هلندي واٽ ۾ بيمار ٿيندو تنهن کي چڙي هليا ويندا. اها سندن ريت آهي). جوگي جاٽ نه
نين = آء معذور آهيان ۽ مونڪي جوگي جاٿرا تي پاڻ سان گڏ، نٿا وٺي وڃن. انهن ۾ آهين = انهن رٿ ۾ آهن (ته هنن
کي چڙي هليا هلون). ۱۵. وهڪ = ويهڪ، هڪ جاءِ ويهڻ واري عادت. مون ويئي = مون کان ويئي (هاڻي آء پڻ انهن
پٺيان هلنديس). ۱۶. چيلا چيله ٻڌن = (الف) چيلا خدمت ڪندي، نانگن جي چيله تي وڍي ٿا ٻڌن، سندرِي طور ڪپڙو ٿا
ٻڌن (ب) نانگا اڳتي روانا ٿيا، هاڻي چيله پنهنجي پنهنجي چيله ٿا ٻڌن ته هو به روانا ٿين. ۱۹. جيڪي = يا ته. ني =
وٺي وڃ (نه ته هليو نه وڃ). مون جوگين جي هن ٽولي (پٽ) جا ڪي پهه ۽ ارادا سندن ڪيئر واري واهي مان پروڙيا
هاڻي جي هنيئي = هاڻي تو جيڪي ڪيئر تي هٿ هليا، تو جيڪي واهي ڪيا. ۲۰. تاڻ = چڪ. پڳه پائي = پيڙي وانگر
پڳه وارا رسا ٻڌي چڪي پاڻ سين گڏ. هنيئي = تو جيڪي ڪيئر تي هٿ هليا، تو جيڪي واجٽ وڃايا.

۲۱

جيڪي مون نهو، نات جات مَ وِجو جوڳيا!
قوت منهنجو ڪاڙي، سڱڙين سِهو
قري قوڪ ڏهو، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۲

سڳا سيليون ٿينون ڏاڳا ڌوتائون
پاڻ پنهنجو پرينءَ سين ۾ پوتائون
رتو رُنائون، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۳

سُوڌو سڱڙين سين ڪين جو گهيائون
هوءَ جي هنيائون، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۴

وڄائي واٽ ٿيا، جوڳي جڳائي
هئا جي هاڻي، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۵

صُبح سڱڙيون گڏي وٺا وڄائي وِڙ
ڏورين ڏورين نه لهان تن بيراڳين بهير
آسڻ جن عنبر، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۶

ميڙيون پاڻ پريون ڪڍو جوڳي جلائين
سامي سڱڙين سين خوديءَ کي ڪانئين
هوءَ جي تار نه ٽڳائين، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۷

پَسڻو آسڻ اُن جا اچي نه آرام
ڪيئر ڪُني آهيان ٿني جي ٿمار
مونکي ٿڌو ماتار، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۸

پَسڻو آسڻ اُن جا اوچنگارون اچن
آيل آديسين جا مونکي ماڳ مهن
پاڻان وڌيس پٽ تي لاهي لاهوتين
جي راڙي منجهه رهن، آءُ نه چيندي اُن ري.

۲۹

پَسڻو آسڻ اُن جا اندوها اچن
ڪيئر ڪاڙين جا صُبح تان نه سُجن
وڏي پاڳ پرن، آءُ نه چيندي اُن ري.

۳۰

پَسڻو آسڻ اُن جا ٻانهن وجهان واٽ

۲۱ نهو = نٿو، پاڻ سان گڏ وٺي وِجو. سِهو = آسرو، آئت. سڱڙين سِهو = سڱڙين جو سِهو، سڱڙين جي واڃي جو آسرو.
ست جي معنيٰ ته: اي ڪاڙي! سڱڙين جو واڃو منهنجو آئت آهي، منهنجو قوت آهي (جيڪو مون کي ٽڳائي ٿو).
قوڪ ڏهو = قوڪ ڏيو. ۲۲. سڳا = سڳا ڏاڳا، سڳن ڏاڳن جا ڳانا. سيليون = ويڪريون ڳوٺريون جن ۾ پنهنجا ٽول ٽڳا
وجهن. جن کي هٿ ۾ کڻن (ٻيون گريون يا بگريون (= بجليون) جن جا ڪڙا ڪلهن ۾ وجهجن ۽ اهي بجلي هٿان
لٽڪن). ۲۳. سُوڌو = سڌو سولو. ڪهيائون = چيائون. هنيائون = سڱڙيءَ تي قوڪون هنيائون، ڪيئر تي هٿ هنيائون ۽
وڄايائون. ۲۴. وڄائي = سڱڙيون وڄائي. واٽ ٿيا = واٽ وٺي راهي ٿيا. جڳائي = (الف) وڏي جڳ جا (ب) وڏي جوڳ
وارا، جوڳائي. هئا جي هاڻي = جيڪي هاڻي هئا، ڪجهه ٿورو اڳ هت مون واٽ هئا. ۲۵. وِڙ = وڙ، وڏي ڇاڻ وارا.
بهير = قطار. بيراڳين بهير = تن ويراڳين جي قطار. آسڻ جن عنبر = جن جا آسڻ عنبر آهن، جن جي ويهڻ واريون جايون
عنبر جهڙيون سُرهيون آهن. ۲۶. پاڻ = (الف) مال جو پاڻ، دونهن ڏکڻ لاءِ (ب) پائڻ = پنهنجي هستي ۽ هٿ. خودي =
هستي پاڻڻو. ڪانئن = جلائين، ساڙين. تار ٽڳائڻ = تاري ٽڳائڻ، ڪو حيلو هلائي بيمار کي بچائڻ. هوءَ جي تار نه
ٽڳائين = اهي جيڪي (سندن ريت رسم مطابق ڇڏي هليا وڃن ۽) ڪو حيلو ڪري، بچائي، ڪي ڏينهن جئرو رهڻ نه
ڏين. ۲۸. آسڻ = ويهڻ واريون جايون، تڪيا. ماڳ مهن = ماڳ ٿا ڏکوئين. راڙي منجهه = روج منجهه، غر منجهه. ۲۹.
اندوها = اکين اڳيان اونداهيون (ڏک ۽ جدائي سببان). نه سُجن = نٿا سُجن، نٿا سڻجن. وڏي پاڳ = وڏي پاڳ جي ڪري،
منهنجو وڏو پاڳ ٿئي جو ان جي ڪري پرن. پرن = (راضي ٿي) پيرو ڪن، اچن. ۳۰. ٻانهن واٽ وجهڻ (اصطلاح) =
ٻانهن ۾ واٽ وجهڻ، ٻانهن ۾ چڪ وجهڻ، چريو ٿيڻ، ديوانو ٿيڻ.

جي گھيا ڏونه ڦلات، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۱

آسڻ وٽ آهون گريان، وس نه منهنجي واٽ
لڳر لاهوتين جو منجهان ڪيتر ڪاٺ
هلڻ جن هيهاٽ، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۲

بابو بیکاري ٿيا، اڄ نه آسڻ وٽ
خودي کانئي هليا، پير نه لايئون پٽ
هي هي جني هٽ، آءُ نه چيندي ان ري.
33

بابو بیکاري ٿيا، پڇي ڇڏيائون پاڻ
نسوروي نانه جو نانگن وٽ نڌاڻ
سرگند جني سان، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۴

بابو بیکاري ٿيا، آسڻ وٽ نه اڄ
نسوروي نانه جو سامي گن سهج
هنيڙا تن سين هج، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۵

نڪين گڻن پاڻ سين، نه ڪو ساڻن پاڻ

اهڙو جن اهڃاڻ، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۶

پاڻهين وينا پاڻ سين پر پر پريائين
سامي سقر هليا، آسڻ اجهائين
رخصت رٿارين، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۷

پاڻهين وينا پاڻ سين پر پر پريائين
هوءَ جي هلڻ سنديون گاهون گالهائين
وڃڻ وڃائين، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۸

پاڻهين وينا پاڻ سين، پر پر گن پريان
اهڙا جن اهڃاڻ، آءُ نه چيندي ان ري.
۳۹

لکين ڪڻا لسان سين لاهوتين لوڙا
گهوڙا ڙي گهوڙا، آءُ نه چيندي ان ري.
۴۰

ويراگين ورن، ڏسڻ گهڻو ڏهلا
هڪ ٻولڻ ٻوڙن سين، پٽا سندا فانيون فن
ڪين گهرجن گن، آءُ نه چيندي ان ري.

۳۱. منجهان ڪينر ڪات لڳر = سندن ڪينر جي واهي مان درد جو ڪات لڳر. هيهاٽ = پري دور. ۳۲. بابو = وڏا بابا جوڳي، وڏا ڪاڙي. بیکاري ٿيا = بيڪ ڪيائون، صورت مٿي پاڻ لڪيائون. خودي کانئي = پنهنجي هستي ساڙي. پير نه لايئون پٽ = خودي کي جلائڻ سان هو اڀري مرتبي ۽ منزل وارا ٿيا، جو وٽا ته پٽ تي پير ٿي ڪوڳنه لڳو. (اصطلاح) پير پٽ تي ئي نه لڳڻ = نهايت تيز تڪڙو وڃڻ (هو نهايت تيز تڪڙو ويا). هي هي = هاءِ هاءِ واري وائي. جني هٽ = جني وٽ. جوڳين وٽ. ۳۳. پاڻ = پنهنجو پاڻ پائڻ ڇڏيائون. نانه جو = نيسيءَ جو، هستي وڃائڻ جو. نڌاڻ = آخري مقصد. سرگند = چندن (جو سرهو ڪاٺ)، سرهاڻ ۽ سڳند (جن وٽ، جن سان). ۳۴. نسوروي = بالڪل ٿي. نانه = نيسي. سهج = ناه سينگار. هج = ملي پاڻ وڃاء. ۳۵. پاڻ سين = پاڻ (ٻڻو ڪو). نه ڪو ساڻن پاڻ = نه ڪو ساڻن پنهنجو پاڻ، پنهنجو هٿ ۽ هستي. ۳۶. پر پر پريائين = مخفي طور هڪ ٻئي کي اهڃاڻ ڏين، هڪ ٻئي سان اورين، هڪ ٻئي سان راز سلين. اجهائين = وسائين. رخصت رٿارين = رخصت سان رٿارين، وڃڻ سان ڏک ڏين. ۳۷. گاهون = راز واريون ستون. هلڻ سنديون = گاهون = رواني ٿيڻ واريون گجهيون گالهيون. وڃڻ وڃائين = وڃڻ کي مخفي ڪري ڇڏين، رواني ٿيڻ کي راز ۾ رکن. ۳۸. لسان سين = زبان سين لوڙا = زوردار ٻول (نصيحتن جا)، چٽا تاڪيد وارا گفتا (هدايتن جا). ۴۰. ورن = رنگ، مهاندا. ڏهلا = هيٺا، ڪوماٽيل. ٻولڻ = چڱي گالهه چوڻ. ٻوڙن سين = ٻوڙن ماڻهن سان (دنيا جا ماڻهو جيڪي چڱي گالهه ٻڌڻ نٿا چاهين) فانيون سندا فن = هنن فقيرن جن پاڻ کي ماري فنا ڪيو آهي تن جا اهي ڪارگر حيل آهن (جو ٻوڙن کي سڙو ڪن ٿا). ڪين گهرجي ڪن = ڪين ڪين ڪجهه ڪن ڏيڻو آهي (سندن طرف متوجهه ٿيڻو آهي).

۴۱

وارو ويراگين کي ويل مَ وساريچ
قَدَمَ ڪاپڙين جا ليلائي لهيچ
پيرت پَسُو پَتَ جي ويڃڻ کي ويجھ
راتو ڏينہ رڙهيچ، آءُ نہ چيندي اُن ري.

۴۲

قَدَمَ ڪاپڙين جا لڳا ۾ لاهوت
جني سين ياقوت، آءُ نہ چيندي اُن ري.

۴۳

”جُز“ وڃايو جوگئين، ”ڪُل“ سين آهِن ڪَرُ
آسُ جَن عَدَمُ، آءُ نہ چيندي اُن ري.

وائي

سندڙيان سڱري، ڳالهه ڳجهڙي

مون ماريندي گڏهين

جا وڄائين جتڙا، نہ تنہ نڙ جهڙي
مُريءَ کي جنہ ماڻ ڪڙو، نہ تنہ ٿل ٽنڊڙي
توڏي تاري جنہ ٿي نہ سا گھنڊ گھنڊڙي
ڌارو جنہ ڏياچ کي ٽنڊان تنہ تڱري
نہ سري، نہ سنڌ ڪا، ٺڪا ھنڊ ھڙي
ڪوڙين واڄڻ ڪيڙا لکين لائيندڙي

ڪڙي ڪلاڻن کي، محبت وارن مڙي
منايان مڻي گھڻو، چندان جن چڱري
وَن اُونائي اُن کي، ويه مَ ڪڻ وڱري
بيخود بابو سي ٿئا، بڙندي جن ٻڌري
جا ساراهيل سبحان جي، تنہ واکاڻ ڪهڙي
سھسين سُرودن کي پاڻان پوءِ وجهندڙي
گھانڊار مَرُو موھيا، هيءَ ماڙهو مھندڙي
آهي عبدالليف چئي مڻا چياريندڙي.

داستان ٻيو

۱

جي پانئين جوڳي ٿيان، تہ سڱ سڀيئي ڇڏ
اوڏو ٿي آلف کي مَن مِير سين گڏ
هتان لاهوتي لڏ، تہ گز کي گڏجين ڪاپڙي.

۲

جي پانئين جوڳي ٿيان تہ سڱ سڀيئي چن
مڻي دَر دوستن جي نانگا ڪير بن
پَت ٽني جي پَن، جني پُجي نہ پُڄو.

۳

جي پانئين جوڳي ٿيان تہ طمع ڇڏ تمام
گولا جي گولن جا ٽن جو ٿي غلامُ

۴۱. وارو = (ويراگين جي صفت) جيڪي وارو ٿيا آهن، جيڪي پوئتي ورن پيا ۽ ويڃڻ وارا آهن. پيرت = پيرن جا نشان = پيرن جي نشانين سان ٺاهيل پيڇرو. پت = ساڳئي مول مٽي وارن ويراگين فقيرن جو ٿولو. ويڃڻ کي ويجھ = تون بہ سندن پويان ائين ويڄانءَ جو وري نہ موئين. ۴۲. لاهوت = وارو ماڳ، پڻ جبل کان اڳتي شاه بلاول نوراني جي اوريان هڪ ماڳ جو نالو ”لاھوت لا مکان“ جتي شاه بلاول بہ چلا ڪيا. ۴۳. جز = جزو، ڪنھن شي يا نظريي جو جزوي حصو، هي ڪائنات جيڪا خالق جي جملي خلقت جو هڪ جزو آهي. ڪُل = هي سڄي خلقت ۽ تخليق ”جز“ آهي ۽ خالق ٿي ”ڪُل“ آهي. عَدَم = فنا. آسُ جن عَدَم = جن جا تڪيا فنا ۾ آهن. وائي = سندڙيان = سندن. نہ تنهن ٿل = نہ تنهن برابر. توڏي = سهڻي. ڪلاڻن کي = ڪٽيل دل وارن کي، ڪوڙن کي. چندان = چتان، چيتان، ڌيان سان. اُونائي = ٻڌي. بڙندي = وڃندي. پوءِ وجهندڙي = پوئتي ڪندڙ. گھانڊار = وڏا شاهي مھندڙي = مھڻ واري، زير اثر ڪرڻ واري. د-۱: ۱. سڱ = عزازتون، سنگتون، لاڳاپا. الف = الله. مير = محمد (صلي الله عليه وسلم) لاهوتي = اي ”لاھوت“ جي درجي وارا، اي هيڪڙائي حق وارا. ۲. چن = ڪاٺ، قطع ڪر. ڪير بن = هيٺو ٿي نہ ليلاءِ، روئي دانهون نہ ڪر. پت ٽني جي پَن = تن فقيرن جي ٽولي کان گھر، تن فقيرن جي ٽولي سان گڏجي بکيا ڪر. (رسالن جي پرھڻي ”پت“ آهي ۽ ان لحاظ سان اها معنيٰ ٿيندي. پر جي اصل لفظ ”پت“ (=پيالو، ڪستو، بکيا وٺڻ وارو ٿانء) هجي تہ پوءِ معنيٰ ٿيندي تہ انهن فقيرن واري ”پت“ ۾ پَن. پڄي نہ پڄو = (الف) ورائي ورائي نہ پڄو (تہ پيالي ۾ ڪيتري بکيا آهي، يا ڪيتري خيرات ملي آهي). (ب) اُٿي، پيالو وٺي ڪونہ ڏنو ۽ پڄو (تہ ڪيتري بکيا آهي). ۳. طمع ڇڏ تمام = سڀ لالچ ڇڏ. شمشير = ترار. ڪينو = دشمني، بدخواهي.

صَبْرُ جِي شَمْشِيرِ سِينِ گِرَ کِينِي کي قَتْلَامُ
تہ نانگا تَنهنجو نامُ، لَکجي لاهوتُ ۾.

۴

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ پَر جوگين جِي پار
لوکان لَکي لَطيفُ چئي مَن ۾ مالا وار
سَه سِياگي آر، اگي جِي آدبِ سِين.

۵

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ مُورَک مَنجِهين مَرُ
تَن گَڏي، مَن حُجرو، گهوج پنهنجو گهرُ
دَر ٿي پُورجُ دَر، گولا کُجُ مَر گوتُ ۾.

۶

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ تَرَکُ طَمَعُ کي ڏي
نانگا وِجي ناٿ جِي تائبُ ٿي ٿڌي
وِراگي وُجود کي لاشُکُ چڏَ لڏي
جو اجهائون اڏي، پري پُوربُ اُن کي.

۷

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ کِين پيالو پي
نانه نِهاري هَتَ گري آئون اَتِ نہ ٿي
تہ سَندو وَحَدَتُ وي، طالبُ توڙا ماڻِين.

۸

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ مُنهن ۾ مُندرا پاءُ
گَن کِين وِجائيو جَن ۾ کوري گَگَر وڌاءُ
چڏَ چادرَ، ٻڌَ چمڙو، جُتي تونہ جُگاءُ
تہ ساميڙا سَندياءُ، گَر وَتَ گِلا نہ ٿئي.

۹

جِي پانئين جوگي ٿيان تہ سِگيون سيليون چڏَ
دُونهينئون دُور ٿي، مَرهي مُورَ مَر اڏَ
سُپريان جِي سَدَ، نانگا وانءُ نِگئو.

۱۰

جوگ نہ جوگو ٿون، گرين پچارُون جوگَ جيون
هڪو پَنڌُ پرين جو، پي تَنهينجي بُون
سامي سِيئن دُون، رُوندائي رَتَ وِئا.

۱۱

جوگي هُون نہ جِيرا، پائي جوگَ مَر جِي
هارِئا هُن گَن سِين سُن سَنِهو اِي
وِجائي وُجود کي پاڻان پاسي ٿي
هڏهن کونهي هي، ٿو آسارا ”آئون“ چوين.

لاهوت = صوفي سالڪن جي ”ناسوت“ واري منزل کان پوءِ ٻي منزل جو نالو، وڌيڪ وڏي منزل. ۴. پر جوگين جي ريت رسم جوگين جي. پار = پوري ڪر. مالا وار = تسبيح پڙه. ۵. مورڪ = اي مورڪ. گڏي = چلي ڪڍڻ ۽ عبادت ڪرڻ لاءِ بالڪل ننڍڙي ڪوٺڙي (ميين شاه ڪريم جي درگاه تي فقيرن جون اهڙيون ڪڏيون). تن کڏي = پنهنجي تن کي کڏي ڪر. من حجرو = من کي حجرو ڪر. دَر ٿي = اندر ٿي، پنهنجو پاڻ پنهنجي اندر ۾ پوري. ۶. تائب ٿي = توبه ڪر، مڃتا مڃ، فرمانبرداري ڪر، ناٿ جي ٿڌي تي وڃي تائب ٿي. ۷. لاشڪ = يقين سان. وجود = هئڻ هستي. چڏ لڏي = لڏي چڏ، هتان لڏي وجود کان ڌار ٿي. پنهنجو پاڻ کان پري ٿي. اجهائون = اجهو واريون جايون، سک ۽ آرام واريون جايون. ۸. کين پيالو پي = کين جو پيالو پي. نانه ۽ نيستي جو پيالو پي. آئون اَت نہ ٿي = اتي ائين نہ ٿي تہ ”آءُ به آهيان“. وي = وڏي گاه سائي واري زمين جنهن ۾ مال چري ۽ ڍٽو ڪري. وحدت وي = توحيد جي ڍٽو وارو ماحول ۽ قوت. ۸. مُندرا = گول چلا، گول والا. ڪنن کين وِجائيو = ڪنن توسان ڪا تڪليف ڪانه ڪئي. کوري = ڪپي. ڪڪر وڌاءُ = وڏو وڌاءُ. چڏ چادر = پاڻ ڍڪڻ ۽ پردي پوشي واري چادر چڏ. ٻڌ چمڙو = چيلھ تي رڳو چمڙي ٽڪر ٻڌ (جيڪو اوگهڙ ڍڪي). ۹. سگيون = وڃائڻ جا ننڍڙا سگڙا. سيليون = ويڪريون گوڙيون هٿ ۾ کڻڻ جيون. ۱۰. جوگ نہ جوگو تون = تون جوگ جي لائق نہ آهين. بُون = پنهنجي مطلب واري پچار. ۱۱. جوگي هون نہ جيرا = جيڪي صحيح سچا جوگي آهن سي عام وانگر کائيندڙ پيئندڙ (جئرا) ناهن. پائي جوگَ مَر جِي = تو جوگ اختيار ڪئي (پاتي) آهي تہ پوءِ کائڻ پيئڻ جيئن چڏ. هارئا = اي هيٺا هاريل! اي موگا موڙهل! هُن ڪنن سِين = اندر وارن انهن ڪنن سِين. هڏهن کونهي = هرگز کونهي، آهي ئي ڪونه. پاڻان پاسي ٿي = ”پاڻ“ کان پري ٿي. هي = ظاهري صورت ۽ لباس وارو هي. انسان، هي، ظاهري جڳ جهان. آسارا = بي خبر، بي حس غافل.

۱۲

وينو پڇين پڙ، گر هيار هلڻ جي
اڄ آديسي مر، صباح مَرندو سيڪو.

۱۳

جوڳي ٺهنجي جوڳ ۾ ڳالهه گهرجي ڳچ
سڳا سيلئون چمڙا، ايءُ پڻ ڪوڙو ڪچ
وڏيو چيريو چچريو، پڙ ۾ ايو پچ
سوئي بارڇ مڇ، چئن ٻاهر ٻاڦ نه نڪري.

۱۴

سامي چائين، سڪ طلبين، سڪين نه سامي
اڃان اوريين پنڌ ۾ وينين وسامي
گر کي تون نه گڏين چائين انعامي
دائمر مدامي، پورو رهڇ پرين سين.

۱۵

سامي چائين، سڪ طلبين، هومر هوندن جيئن
لاهوئي لطيف چئي، آديسي نه ايئن
سي ڪاڙي ڪيئن، جي ڌرين تعلق ٿڪيا.

۱۶

سامي چائين، سڪ طلبين، هوندن چئن مر هو
توڪي ويس وڃايو، ويس وڃايو تو

۱۷

سامي آهي سو، جنه پاڻ وڃائي پورئو.
سامي چائين، سڪ طلبين، ٿسا ڏئين نه ٿن
منه ڪئو ماڙهن کان پني اٿا ان
ڪاڙي تو ڪن، ڪين چيرايا چسن کي.

۱۸

سامي چائين، سڪ طلبين، وارين نه ويراڳ
لاڳايا لطيف چئي چڙي جوڳي جاڳ
چئن تون پڻين سڙو ايءُ آديسي اڀاڳ
لاهوئيڪو لاڳ، مري جيءُ ته ماڻين.

۱۹

جيڪي جوڳ مر پاء، ناڻ نانگن سين ناڻ وانءُ
سامي سي مر لڄاء، منڍان جي مرڪڻان.

۲۰

جيڪي جوڳ ٿي، ناته وانءُ نرجا نڪري
ڪه ٿو ڪن ڪپائين، جان نه سهندين سيءُ
پچ پراهون ٿي، متان لانگوٽيا لڄائين.

۲۱

چندا هو مر جوڳ رء، چندا جوڳ مر پاء
ڪوڙي ڪڇ مر گڏهين، سڄي ڪامر سلاءِ
پهچڻ پاريندء، متان رامر رُسائين.

۱۲. پڙ = پر سال، اڳيون سال. هيار = هينئر، هن وير. ۱۳. وڏيو چيريو چچريو، پر ۾ ايو پچ = وڏيل چيريل چچريل حالت
مر تون پنهنجي منهن پيو پچ (چئن ٻين کي خبر نه پوي). ۱۴. چائين = چوائين، پاڻ کي سڏائين. سڪ طلبين = تون
سڪ گهرين. سڪين نه سامي = سڪن سان ڪو سامي ڪونه ٿيو. وسامي ويهڻ = ڪم يا پنڌ ڪندي ٿڪجي ٿئي ويهي
رهڻ. انعامي = انعام وارو (مونکي انعام مليو آهي). پورو رهڇ = هر ڳالهه ۽ هر حال ۾ امر کي پوري ڪرڻ وارو ٿڃ.
۱۵. هومر = هوءَ مر، ٿي نه. هوندن = هوند وارن، سڪن وارن. آديسي نه ايئن = آديسي انهيءَ طرح نه هوندا آهن. سي
ڪاڙي ڪيئن = اهي ڪاڙا ڪيئن چٽيا. ڌرين تعلق ٿڪيا = تعلق ٿڪيا ڌرين، واسطا ۽ آسرا رکن. ۱۶. چائين = چوائين.
هوندن = هوند وارن، آسودن. هو = هوءَ، هج. ويس = سامي وارو لباس. وڃايو = ڀلايو، بيڪار ڪيو. پورئو = پنڌ ڪيو.
۱۷. ٿسا = اڃون بڪون. تن = جسر کي، پاڻ کي. منه = منهن، بهانو. ڪين = ڪين ڪجهه، انهيءَ لاءِ ته. چسن کي = چسن
لاءِ: ڪاڻ پيڻ لاءِ. ۱۸. وارين نه = اختيار نه. ويراڳ = دنيا کي ترڪ ڪرڻ وارو طريقو. سڙو = تازو توانو، خوش.
لاهوئيءَ ڪو لاڳ = لاهوتيءَ جي درجي وارو رنگ. ۱۹. جيڪي = يا ته. جوڳ مر پاء = جوڳ اختيار نه ڪر. ناڻ وانءُ =
ناڻ ڏي وڃ. منڍان = اصل کان. مرڪڻان = مرڪندڙ. (جيڪي سندن سهڻن لڄڻن جي ڪري جتي ڪٿي مانائتا ۽ مقبول
ٿي رهن). ۲۰. نرجا = هنيلا، ضدي، بي اثرا. متان لانگوٽيا لڄائين = متان ٻين لانگوٽين کي (جيڪي رک ۽ ادب ۾
آهن) تون لڄي ڪرين. ۲۱. چندا = جهنڊا، موڙهل وارن وارا. جوڳ رء = جوڳ ۾ رء نه هوءَ = جوڳ ۾ هج. سڄي ڪامر
سلاءِ = سڄي ڳالهه پڌري نه ڪر. پاريندء = پوري ڪندء (مراد).

جيڏاھين جوڳ وٺو، نيٺ تيڏاھين نانءُ
پٽو ايهين پانءِ، تہ سڳيون سامت هٿ جي.

۳۱

گوءُ گوڏڙ ٻن گبريون، کانءُ مَر ڪڍائون
چندا وڃي جوڳ سين لهج تون لائون
ايئن ڪه اٿائون، تہ سڳيون سامت هٿ جي.

۳۲

پوري پئي ره، اُپتي اُجهه مَر ڪاڙي
الا جي عشق جا سي تون سهيو سهه
پُڄ پاڻ کي پهه، هنگلاج جي هلڻ جو.

۳۳

نسوريائي نانہ جي دل ۾ ڏونهين پاءِ
اُٿي آڳ عشق جي لاهوتي تون لاءِ
چندا تئن جاڳاءِ، چئن سا آتش آب ٿئي.

۳۴

ڪري مَر ڪاڙي، ڪر وٽ گڏائي
اشارتون اُن جيون، وانءُ ڪپي ڪائي
راول رباعي، اِيءُ انهن ڳالهه جي.

۳۵

پانئين آءُ جوڳي ٿو لائي لڳ پيوٺ
تو ساريڪا ڪاڙي پينا ۾ لاهوت
جي پرت پريان سين پوٺ، تَن ويس ورائي چٽا.

۳۶

اندر نہ ساهه سُڪائين، پهر سُڪاين پانهون
مُنا مُنئي پاڻ کي، چئين ”آديسي آئون“
او پنڌ پراهون، چتي نظر ناٿ جو.

۳۷

سُپريان جي ڳالهه کي سامي ڪين سمجهه
نانگا تون نانءِ ڏي ڪير آديسي اُجهه
ويهي تون وڃوڏ مان ڳولي لهج ڳجهه
بي ڏانه هڏ مَر بجهه، الڪ اتي ئي ڪاڙي.

۳۸

ڪريو ٽڪر ٽڪيا، حياءُ ڪٿو هلن
موڙها تان نہ لهن، لمي راهه لطيف چئي.

وائي-۱

ويهه مَر ويسري، تان ڪين اور الله سين

جوڳ = جوڳ وارن جو ٿولو. نانءُ = ڀار، نهار. پٽو = وٽ. ايهين پانءُ = ائين ئي ڄاڻ. سامت = آرام ڏيندڙ (؟). هٿ = هوڏ، هستي. ۳۱. مٿئين بيت ۾ هر شيءِ ڇڏڻ جي تاڪيد هئي، ۽ هن بيت ۾ ڪٽڻ ۽ سنڀالڻ جي ترغيب. ڪه اٿائون = چو چيائون. ’سڳيون سامت هٿ جي‘ = سڳيون جسر کي آرام ۾ آڻڻ لاءِ آهن = سڳيون ڪارائتيون آهن جو انهن جو واڄو هٿ جي هستيءَ کي هيٺ ڪري ٿو. ۳۲. پوري پئي ره = اڪيون ٻوٽي (ماڻ ڪري پيو اندر ۾ سوچ). اُپتي = اڪيون ڪولي، ڏسي وائسي. اُجهه مَر = (جيڪي نرالا رنگ ڏسين تن ۾) منجهه نہ. الا = چيون. پڄ پاڻ کي پهه = پاڻهي پاڻ کان پهه پڄ، پهو پڄ، وات پڄ. ۳۳. نانہ جي = نيستي جي، نابودي جي. ڏونهين پاءِ = ڏونهين دڪاءِ، جاڳاءِ = اها باه ائين وڌاءِ ۽ تيز ڪر. سا آتش آب ٿئي = اها باهه پاڻي ٿي پوي. ۳۴. ڪري مَر = (ساري عمر گروءَ وٽ) گڏائي ڪري مري وڃي. اشارتون = اشارن ۽ رازن رمزن جون ڳالهيون. ڪپي ڪائي وڃڻ (محاورو) = ڪائي ڪپائي ڇڏڻ. وانءُ ڪپي ڪائي = اندر پيٽ ۾ وجهي ڇڏ، اندر هڻين ۾ هنڌائي ڇڏ. راول = اي مانائتا وڏا چيلا. رباعي = منظوم نُڪتو، سهڻي سٽاء واري اهڃاڻي، سهڻي صلاح. ۳۵. پانئين آءُ جوڳي ٿيو = تون ائين ٿو پانئين تہ آءُ جوڳي ٿي ويس. لائي لڳ پيوٺ = پيوٺ سان لڳ لائي، لڳن کي پيوٺ ملي. تہ تو ساريڪا = تو سنوان، تنهنجي جوڙ وارا. پينا ۾ لاهوت = وڃي لاهوت ۾ گهڙيا، وڃي لاهوت واري منزل تي پهتا. ست جي معنيٰ تہ: جيڪي پرين سان پرت ۾ رتل پوتل آهن، تن (هي ظاهري) ويس مٽائي ڇڏيا. ۳۶. سپريان جي = پيارن سڄڻن جي. اُجهه = منجهه، هيڏانهن هوڏانهن ڳول. ٻي ڏانهن = ٻي پيڻي ڏانه، ٻي ڪنهن جاءِ ڏانهن. ۳۸. ڪريو ٽڪر ٽڪيا = ٽڪر ۾ رهي ڪري. حياءُ ڪٿو هلن = بهانا ڪيو پنڌ ڪن. موڙها تان نہ لهن = اهي پليل تڏهن تہ نٿا سڃاڻن. لمي راهه = ڊگهي وات. وائي-۱. ويهه مَر ويسري = اساري يا غافل ٿي نہ ويهه. تان ڪين = گهڻو نہ تہ ٿوروئي، ڪجهه نہ ڪجهه، وري بہ ڪين ڪجهه.

فُڪَانُ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ، نَانُكَاءُ إِيَّائِنِ ثَمَنِ
كُلِّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ، بَاقِي كَيْنِ بَجَنٍ
اللَّهُ وَلِي الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ، اِهْزِيءْ بِرِ بَرَنٍ
وَحَرِّ مُوسَىٰ صَعَقًا، تَا جَوَگِي جُنْگَ جَلَن
مَازَاغُ الْبَصَرِ وَمَا طَفِيءُ، اِهْزِيءْ رَوْشَ رَوْنٍ
مُشَاهِدُو مَحْبُوبِ جَوِ اَتِي آدِيسِينِ
بِي يُبْصِرُ بِي يَسْمَعُ بِي وَصَالِ وَهَنٍ
بِي يَمْشِي بِي يَنْطِقُ، تَا اِهْزِيءْ جَالِ جَلَن
سِيْدُ چَئِي سَنَدِينِ، كَلِ پُجِينِ تون كِهْزِيءْ.

۲

مونا طور سينا سندا سناسين
پورب گنيو نه پاڻ سين بغض بيرايين
ردا آهي راز جي اوچڻ آديسين
قرب ڪاڙين، نه چوئي سين ڏڪيو.

مَحَبَّتَ جِي ميدَانِ ۾ سُجِي ڳالھ ڳري
سِي پڻ رُوندا رَتَ وِثَا مِلْثَا جِي مري
سُتِي سَاجُنَ نَه مَلي، خُبَرِ اِيءِ ڳري
اِن اوسِيڙِي آڏِيءِ اُتَن، تون ڪيئن ڏِبَ ڏري
ويئي ميراڻِي مَن تان سِيڪا ڳالھ سَري
لُطْفَ تُو لُطِيفَ چَئِي، وَرَ ڏِي ڏِلَ وَري.
وائي-۲

راول رهي نه رات،

منهنجو راول رهي نه رات
مٺ نه معدورين جا، ڪاجا جوڳي ذات
لڳر لاهوتين جو منجهان ڪيتر ڪاڻ.

داستان قريو

۱

مونا طور سينا سندا سناسين
سجدي ۾ سيد چئي گوڏا گوڏرين

سُجِي=سجھي، معلوم ٿئي. ملڻا جي مري=جيڪي مرڻ کان اڳ مري (پنهنجو پاڻ ماري) پنهنجي پرينءَ سان مليا.
ڪري=سجھي، پڪي پختي. ڏِبَ=وڏي ٿلهي ڳري. ڏري=ڏري آهين، آهستي ۽ پوئتي پيل آهين. سري=سيبائي. قبوليت
۾ آئي. وائي-۲. راول= (الف) پيارو سهڻو جوڳي (ب) راول نالي فقير. فقيرن جي روايت موجب شاه صاحب هيءَ وائي
راول فقير جي وفات وقت چئي. د-۳: ۱. مونا=گوڏا. طور سينا=جبل جو نالو جتي حضرت موسيٰ کي الاهي تجلي نظر
آئي. سندا سناسين=درويش فقيرن جا گوڏا (هو جئن عبادت ۽ مراقبي ۾ گوڏا اڀا ڪري ويهن ٿا تنهن سندن گوڏا طور
سينا مثل اڀا آهن. سندا سناسين=درويش فقير سدائين مراقبي ۽ عبادت ۾ آهن ۽ سندن گوڏا طور سينا وانگر سدائين
مٿي اڀا آهن.) (مراقبي واري حالت کان سواءِ) گوڏري پوش فقيرن جا گوڏا سجدي واري حالت ۾ آهن. قرآن شريف جي
سوره النجم جي آيت (۹) ”هِنَ ڪَمَانِ جِي فَاصِلِي تِي اِجَانِ بَهَ وَيَجْهَوُ“ يعني حضرت نبي ڪريم (صلعم) جڏهن معراج
تي ويو ته الله جي حقيقت اڙلي کي ايتري قدر ويجهو هو. درویش فقير به ايترو ويجهو وڃي ٿا ناٿ (مرشد) جي آڏو
ڪنڌ نمائين. قرآن شريف جي سورة ”الرحمن“ جي آيت (۶۲) ”سَبَّ شَيْءٌ تِي فَنَا آهِي“ مطابق اهي درویش پنهنجو پاڻ فنا
ڪري ٿا ڇڏين ۽ باقي بچن ٿي ڪين ٿا. قرآن شريف جي سورة ”البقره“ جي آيت (۲۵۷) ”جَن اِيْمَانِ اَنَدُو اللّٰهَ سَنَدِنِ
دوست آهي، ۽ ڪين اونداهي مان ڪڍي روشني ڏي آئي ٿو.“ هو اهڙيءَ پر ۾ (ايمان سان ۽ ڏٺي جي مدد ۽ ڪرم سان)
پورا رهن ٿا. قرآن شريف جي سورة ”الاعراف“ جي آيت (۱۴۳) ”۽ پوءِ موسيٰ غش ٿي ڪري پيو“ مطابق اهي جوڳي
پيا تجلي ۾ جلن. قرآن شريف جي سورة ”النجم“ جي آيت (۱۷) ”نَه اڪ ڪنهن طرف ڦري ۽ نه حد کان لنگهي وئي.“ بي
يُبْصِرُ بِي يَسْمَعُ بِي وَصَالِ=جنهن جي معنيٰ ته ڏٺي چوي ٿو ته (منهنجو پيارو بندو مون سان ڏسي ٿو، مون سان ٻڌي
ٿو، مون سان سندس وصال.“ هي قول غالباً تفسير آهي قرآن شريف جي سورة ”مريم“ جي آيت نمبر (۴۲) جو ته (اذا
قال لَآيْهَ يَا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا). حضرت ابراهيم پنهنجي پيءُ کان پڇيو ته اي ابا!
تون ان کي ڇو ٿو پوڄين جيڪو ٻڌي نٿو، ڏسي نٿو ۽ تنهنجي ڪا پورائي نٿو ڪري. سيد ٿو چوي ته: ”تون سندين
ڪهڙي خبر پڇي ڪهڙي پڇيندين!“ ۲. پورب ڪنيو نه=پورب ڏانهن ڪنيو نه، پورب ويندي ڪنيو نه. بغض=ڪينو. ردا=
چادر. نه چوئي، سين=پيرن جي نهن کان وٺي مٿي جي چوئي، تائين.

۳

مُونَا طوَرُ سِينَا سَنَدَا سَنَاسِين
”طَالِبُ الْمَوْلَى مُذَكِّرٌ“ اِيءُ غَلَامُ ڪِئَاڻُون ڪُن
سُڪُنُ ڪي سِين پَرِين بُجْهِي ڏِئَاڻُون بَن
اَلْفُ آدِيسِين، چوري رکيو ڇت ۾.

۴

مُونَا جَن مِحْرَابُ، جُسُو جَامِعُ تَن جو
قَبْلَهُ گَاهُ قَلْبُ ڪَرِي تَن ۾ ڪُن ثَوَابُ
تَحْقِيقُ جِي ٽُڪِيرُ ڇَئي جَسْمَانِ ٿِئَا جَوَابُ
تَن ڪَهڙو ڏوهه ثوابُ، جَن هِنِڙِي هادي حَلُ ٿِئو.

۵

سامي ڪامي پَرِينءُ لُئي ڪُسي ٿِئَا ڪَبَابُ
اوتِين اَرَتِي گَاڏڻُون مَنجھان اڪِين آبُ
جَهڙو ڏَسَن ڏوهه ڪي، تَهڙو تَن ثوابُ
سَنَدو جاتِ جوابُ، تون ڪُن پُچِين تَن ڪي.

۶

سامي ڇَئجي تَنه ڪي جَنه سِينَنان سَري
پَرِ گَهَرُ وِجي ڪِينڪِين، گَهَران ڪِين گَهري
پُنيءَ پِيرُ پُري، حقيقت هاديءَ جِي.

۷

سَنَاسِي سِيئي، جِي آدَمَا اڳي هُئَا
اورِيان اورِين عامَ سِين، پَرِيان پَرِيئي
تَنِي ڪي ڏِيئي، بادِ وِجاءُ مَرِ ٻِڪڻَا.

۸

مَنجھُ مَحَبَتُ مَچُ، بَهَرُ ڏَوَرا ڏوَرُ سِين
ڇڏِيَاڻُون چِر لَهي ڪوَرُ ڪُلُڪُ ڪُجُ
اوڳڻُ اوڏا نَه ٿِيَا، ڳڻُ ڪِئَاڻُون ڳِجُ
جُئَن سَڙَن تِئَن سَچُ، جُئَن سِڪَن تِئَن سَنرا.

۹

جَتِي اِيَرُ نَه پِيرُ سا جُوءُ سُجَاتِي جوڳِين
اَتِي ڏِيئي پِيرُ، آسَڻُ آدِيسِين ڪِئَا.

۱۰

وِينا ٿِي وَهَسَن، پايو مُنهُ مُوَن ۾
جوڳي جَانِرا ڪُن، جُه آيا اَلُوهِيتَ ۾.

۱۱

آيا اَلُوهِيتَ ۾، لاهوٽُ لَنگَهڻو جَن
مَنجھان تَن جُسَن، حَرَفُ نَه سُجِي هِيڪڙو.

۱۲

نِگڻَا ناسُوتان مَٿِيَاڻُون مَلڪُوتُ ڪي

۲ طالب الموليٰ مُذڪر = موليٰ جو طالب مڙس ماڻهو آهي، همت ۽ حوصلي وارو آهي. سِين پَرِين = هر طرح، سِيني پاسن کان، سِيني لحاظن سان. الف = الله. ۴. مونا جن محراب = جن جا گوڏا (سندن ويهڻ واري حالت ۾) ڇڻ محراب آهن، ۽ جن جو جسر ڇڻ جامع مسجد آهي. قبله گاهه قلب ڪري = هو پنهنجي دل (قلب) ڪي قبلو ڪري، پنهنجي تن اندر طواف (تواب) ٿا ڪن. ”تحقيق“ واري منزل ۾ ٽڪير ڇئي (پاڻ ڪي ڪهي ڇڏيائون ۽) هن ظاهري جسر (جي تقاضائن ۽ خواهشن) کان پنهنجي ذاتي حقيقت ڪي الڳ ڪيائون. ۵. ڪامي پَرِينءُ لُئي = پَرِينءُ لُئي ڪامي پُجي، پنهنجي جان جلائي. اَرَتِي گَاڏڻُون = رت گَاڏڻُون، رت وارو (پاڻي) اڪين مَنجھان پَلَتِين (اوتِين) ۽ هارين. جات جواب = ذات جو جواب (تہ اوهان جي ذات ڪهڙي). ۶. سِينَنان سَري = جنهن ڪي ٻين جي سهارِي جي ضرورت نه هجي، ڪنهن جو محتاج نه هجي. پَرِ گَهَر = پرائي گهر، ٻئي ڪنهن جي گهر. پُنيءَ پِيرُ پُري = پنهنجي گروءَ جي پير تي هلي. ۷. تَنِي ڪي = اورِين ڪي. بادِ وِجاءُ = هوا ۾ اڇلائڻ. ۸. محبت مَچ = اندر ۾ محبت جي مَچ سان ڳاڙها. ڏئونرا = اڇا چر = اڇائي. ڳڻُ ڪِئَاڻُون ڳِجُ = (الف) ڳڻُ وڌي ٽڪرا ڪري ڇڏيائون (ڳِجُ ڪيائون) يعني ڳڻن ڪي به ڇڏيائون = اوڳڻن توڙي ڳڻن کان آڃا ٿيا (ب) گهڻا (ڳِجُ) ڳڻ ڪيائون. ۹. جَتِي اِيَرُ نَه پِيرُ = جَتِي ڪنهن جو وڃڻ ڪونه ٿئي، جَتِي ڪا پهر ٿي ڪانهي. ۱۰. وهَسَن = سرهائي ٿيڻ. مُوَن ۾ = گوڏن ۾. جَانِرا ڪُن = ديدار ڪن (الڪ جو). جُه = جُئَن جو. آيا اَلُوهِيتَ ۾ = ”الوهيت“ واري منزل ۾ آيا، ”هيڪڙائي حق“ ۾ محو ٿيا. ۱۱. مَنجھان تَن جُسَن = تَن جي بدن مان، تَن جي واتان توڙي بدن جي اشارن مان. حَرَفُ نَه سُجِي هِيڪڙو = هڪ حرف به نه نڪري (جو هو محويت واري ماڻ ۾ آهن). ۱۲. نِگڻَا = نڪتا. ناسُوتان = ناسوت واري منزل مان. ناس (ع) = ماڻهو. ناسوت = ماڻهن وارو ماحول ۽ ان جا تعلق ۽ لاڳاپا، ماڻهن وارو جڳ ۽ جياپو، ماڻهن جي جڳ واري منزل. مَٿِيَاڻُون = پهچڻ لاءِ سڌو رخ رکيائون. مَلڪُوت = الله تعاليٰ جي تخليقي ڪائنات ڪي سنڀالڻ واري تدبير ۽ قوت.

جوڳي جبروتان، وڄائي واٽ ٿيا.

۱۳

جن اجهڻو تن نه بجهڻو، ويٺي گڏين ويڙ
ڏوري ڏنائون ڏک سين پاڻ منجهيئي پير

۱۴

ڪيهي ڪام ڪاڙي ايهي رَوَس رَوَن
نڪا دل دوزخ ڏي نڪين بهشت گهرَن
نڪو ڪم ڪفار سين، نڪا مسلمانن من
اپا ايئن چون، ته پرين ڪجاهون پانهنجو.

۱۵

نا اميدي آجڪو، اوچڻ آديسين
سدا سڪ وَسَن، طالب او تقدير تي.

۱۶

”لا“ لڳي ”لا“ ٿيا، ”لا“ لکڻو جن
عَدَمَ جي اوڙاه تي ڪڍا آسڻ آڏوتين
گردائڻو گنگن، گرداب کي گيان سين.

۱۷

لنگ ڪڍيائون لانگ، موٽي گن نه مسحو
جا اسلاما اڳي هئي سا سڻائون بانگ
سامي ڇڏي سانگ، گڏيا گورگناٽ کي.

۱۸

آڏي آديسين جون ڏونهيون ٿيون ڏگن
سي وري واجهائين ڪيڻڪين سامي ڏانه سگن
لاهو تي لگن، اجاري اڃا ڪڍا.

۱۹

پوري مڙه مهيس، ڪنه تيرت وٽا ٽڪڙا
جوڳي جنبي هليا ڪنه ڏوراهين ڏيس
ان اڳهين ٿي ڪڍا پنه مٿي پرديس
اني جي آديس، ساريان گهڻو سيد چئي.

۲۰

مڙه پوريا، ماٺ ٿي، ٽڪين ناه توار
آسڻ مٿي ان جي نت ٽمايم ناز
سامي سڀ ڄمار، ڏيئي ڏک دور وٽا.

وائي

تن گڻن گهر وڄائي، هو مائي!

جوڳين مون سين جي ڪيا

ننڊر تنهين کي ناه ڪا جا آديسين اٺائي
اڪين آسڻ ڇڏڻو، دل ۾ ناه دغاڻي
هڪائي هڪ ٿيا بجهن تان نه بيائي
”ان الله وتر يحب الوتر“ ايءُ ائي لاءِ آئي.

جبروتان = جبروت واري منزل مان. جبروت = عالم جبروت. مٿاهين سالڪانه منزل. وڄائي واٽ ٿيا = وڄا
وڄائي واٽ سان ٿيا (هنن واٽ هٿ ڪئي). ۱۳. جن اجهڻو = جيڪي تڪليفون ڪري هيڏانهن هوڏانهن هليا.
تن نه بجهڻو = تن نه پروڙڻو. ويٺي گڏين ويڙ = هنن کي هڪ جاءِ ويٺي ٿي وڏو ڄاڻو (وير) رهبر ملي ويو.
۱۵. آجڪو (ع. آڏوڪه) = قوت، ثمر. اوچڻ = ڍڪ، نا اميدي آديسين لاءِ آجڪو ۽ اوچڻ آهي. تقدير تي = الله
تعالٰي طرفان ڏنل پاڻي ۽ ڪيل فيصلي ۽ ورهاڱي تي. ۱۶. ”لا“ = (عربي) نه. نانه ڪين، نابودي،
نستي. ”لا“ لڳي = ”لا“ سان لڳي. ”لا“ ٿيا = ”نانه“ ٿيا، ”ڪين“ ٿيا، ”نابودي“ واري منزل تي پهتا. ”لا“ لکڻو
جن = انهن ”لا“ کي سڃاتو. عدم = نانه، نابودي. اوڙاه تي = تار اونھائي، ۾، وچ ۾. گردائڻو = ڦيرايو.
گرداب = اوڙاه جي ڪنن کي. گيان = ڄاڻ. ۱۷. لنگ ڪڍيائون لانگ = لانگ وڄان ڏوتي، جو هڪ چيڙو
ورائي لنگ ڪڍيائون. ريتون رسمون ترڪ ڪري نانگا ٿيا مسحو = جتي پاڻي نه ملي، اتي خاڪ تي هٿ
هڻي وضوءَ وارا ارڪان پورا ڪرڻ. موٽي ڪن نه مسحو = (ترڪ ڪرڻ ۽ لاڳاپن لاهڻ کان پوءِ) وري مسحي
ڪرڻ واري پابندي نه ڪيائون. هنن (احديث واري) اها بانگ ٻڌي جيڪا اسلام کان اڳ هئي. ۱۹. مڙه
آسڻ، مڙهيون. مهيس = وڏا جوڳي. جنبي هليا = ڪست مان ڪاهي هليا. وائي. گهر = ننڊ جي گهر، اونگه
هو مائي = اي امان. رموز سين = رمزن سين. ڪاٺي = ساڙي. جلائي. اٺائي = ڪٽي ڇڏي (ننڊ) ”ان الله وتر
يحب الوتر“ = تحقيق الله ايڪائي ايڪ آهي ۽ اڪي، کي ئي پسند ڪري ٿو.

داستان چوٿون

۱

ڪنہ جنہ ڪٺا ڪاٺ، چئن سامي مَور نہ سَرا
ڏينھان ڏکي ڏيل ۾، سَور سَچيائي رات
سَندي جوڳيان ذات، جانڪيتان جڏارئين.

۲

سامين سَمَر سَور، گونڌرُ گَبرين ۾
جوڳين جڙڻا جيءَ ۾ پيغامن جا پَور
آديسي آسور، وڃائي واٽ ٿئا.

۳

گونڌرُ گَبرين ۾، سامي سَور سَبن
ڪنہ جنہ ڪيف ڪُورڻا ڪِچڻو ڪُڙ هُڻ
سونڪو سَناسين، آهي پُورب پَنڌ جو.

۴

رُوح ۾ رَھين رام، بَهر بولين ڪين پَٽو
ويهي ڪِٽو نہ وِج ۾ آديسين آرام
ڪري هيءَ حرام، نانگا گڏا ناٺ ڪي.

۵

رام رَھين ۾ رُوح، بَهر بولين ڪين پَٽو
سَدائين سَفر ۾ مَٽا تَڙڻ مَوه
ٽن سامين جي صُبوخ، سارڻو ٿي سَور چَران.

۶

راتيان رُڻ جَھڻ رام سين، ڏينھان ڪن سَنان
جوڳي سي اَنان، وٿون جَن وِراهيون.

۷

مَٽا مَوه ٿَٽان، سَدا سُوڻيٽا ڪاپَري
ڪوئي ڪنہ نہ پُڄڻا، تہ ڪَ اَنڌر اَنڌوهيان
جيڪا جَماران، سا مَنجھر گونڌرُ گذري.

۸

جوڳيءَ ڪي جُڳ ٿَٽا مَٽي سين ميري
اڪيون اَلڪ سامهيون پُونءَ ڏي نہ پيري
ڪَگا وار ڪُلَھن تي جَراڻا جيري
لُڙڪ لال، لُطيف چَٽي، ڪَنبي ۽ ڪيري
نيہ نہ نِبيري، سَور چَري تَڻ سَرو.

۹

مَٽي کان مَٽي وِجي جوڳيءَ ڏني جُوءِ
اوڏو ٿَٽو اَلڪ ڪي وِجي رُوءِ بَروءِ
بابوءَ چَڪي بوءِ، مَنجھان باغ بقاء جي.

۱۰

جَرَ جَراڻين جَنڌڙا، صُورث ساڙين سيءَ
اُپين گَھڻي اَدب ۾، عادت سَندين اِيءُ
جوڳين پنهنجا جيءَ، لَله ڪارڻ لُپڻا.

د-۴-۱. ڪنہ جنہ= ڪنہ اهڙي (گهائيندڙ). سَرا= صحتمند، خوش. ڏيل ۾= بت ۾. جانڪيتان= چئن جو، جڏهن بہ. جڏارئين= اٽڪيل، بيمار. ۲. سامين سَمَر سَور= سور سامين جو سمر آهن. گونڌرُ گَبرين ۾= سندن گَبرين ۾ گونڌر (غمر ۽ فراق) پَريل آهي. جڙڻا= گڏ جوڙي ٻڌا. پيغامن جا= الهامي هدايتن جا. پور= پُھ، خيال. ۳. سامي سور سَبن= گَبرين ۾ گونڌر ۽ سور ٿا سَبن. ڪيف= نشي. ڪُورڻا، مخمور ۽ سَرها ڪيا. ڪِچڻو= زور ڏنو، پوري زور سان. ڪُڙ= سَٽي سان ٽوپي جو ڪڙ، ٽوپو. سونڪو= انڊيشو. ۴. ڪين پَٽو= ٻيو ڪين ڪجھ، ٻي ڳالھ. وِج ۾= منزل تي پهچڻ کان اڳ واٽ تي، وِج منزل ۾. ڪري هيءَ حرام= هي ظاهري زندگيءَ وارو وهنوار، هيءَ دنيا وارو خفو ۽ نفعو. ۵. رَھين ۾ روح= روح ۾ رَھين، سندن اندر ۾ رام ٿي رَھيو آهي. مَوه= ميرا ۽ منڌل وار. سور چَران= سور ڪاوڙ. ۶. رُڻ جَھڻ= اورڻ، نامر جپڻ. سَنان= وهنجڻ. اَنان= وڏي خيال خمار وارا. وٿون= ٽول ۽ شيون، ڪمر جون شيون. قيمتي شيون. ۷. موه ٿَٽان= ميرا، ۽ منڌل وار ويڙها ۽ پنڊا. سُوڻيٽا= سُوءِ ۾، غمر ۾. تہ ڪَ اندر اَنڌوهيان= تہ ڪين اندر ۾ اَنڌو آهن؛ وڏا غمر ۽ فڪر آهن. ۸. مَٽي سين ميري= ميري مَٽي سان رهندي. اَلڪ= ڏڻي مالڪ. جَراڻيا= سيڪ ۽ دونهين ۾ ڪاراڻيا. چيري= باھ جي چيپي. ڪَنبي= ٿڙڪي (ڏڻي جي خوف کان). ڪيري= ڪيرائي (اڪين مان ڳوڙها). نہ نِبيري= نہ توڙي. سورچري= سور ڪاڻي، سور سَهي. ۱۰. جَرَ جَراڻين= سيڪ ۽ دونهين جَراڻي ڪارا ڪيا. لُپڻا= اوکا ڪيا، جنجال ۾ وڌا.

۱۱

سانگو گن نه ساه جو، اتر اوڻ نه ڏين
جنن پارو پواڙا گري تئن سمرڻيون سورين
جهوپا نه جوڙين، مڃڻ پوئين وڻ وصال ۾.

۱۲

پارو پواڙا گري لڳي اتر مٺ
لاهوئي لطيف چئي گن جسي سين جڻ
پوڻ نه ڏين پٺ، مڃڻ پوئين وڻ وصال ۾.

۱۳

هر هر گن هرنام، ڏون ڏينهاڻي ڌوتيا
جن نه ريجهايو رام، ناڻ نه نمي تن کي.

۱۴

هر هر گن اميس، ڏون ڏينهاڻي ڌوتيا
جن نه ماري ميس، ناڻ نه نمي تن کي.

۱۵

گهنڊن پاسي گهنڊ، گڏ گذارين گودڙيا
پليتيءَ کان پانهنجا پاڪ رگاڻون پنڊ

نانگا گن نه ننڊ، وڻا رڻندا رام ڏي.

۱۶

جهڙا گڻج گڙا، تهڙا جاين قل
تن سامين جي سڌ مران جن گودڙين ۾ گل
انڌر مل امل، بهر کوجها ڪاڙي.

۱۷

ارتو اڪين مان وهي، مٿان گلن گاڙ
ڪوري گنن وچ ۾ ڦڇ وڌائون ڦاڙ
هڻي توبه تار، نانگا نسورا ٿا.

۱۸

اڪيون آلو ماه، سڌا سناسين جيون
واري نيڻ ٻنڊاء، جانڪي جهليا جوگين.

۱۹

اڌ لڳيون آهين، چيجان سنڌيون جوگين
ويهي وهائين، ڪا قضاني راتڙي.

۲۰

ڪي جي سڳا سور جا ويني وٽياڻون

۱۱. اتر اوڻ = اتر واري اوڻ، سياري ۾ اتر جي سيءَ واري هوا کان آڏو. پارو پواڙا ڪري = سيءَ لهي ۽ لڳي، زور سان لڳي. سمرڻيون = تسبيحون. سورين = چورين. ڦيرائين (تڪڙو تڪڙو ڏئيءَ جو نام جڻ). وڻ = وڻي. وصال ۾ = (مالڪ سان) گڏجاڻي ۾. ۱۲. لڳي اتر مٺ = اتر جي هوا واکي سان لڳي. ڪن جسي جڻ = پنهنجي بت کي گهڻو ڏکيو ٿا ڪن. پوڻ نه ڏين پٺ = پٺيرا نه ٿين (سيءَ کان بچڻ جي ڪوشش نه ڪن، پر هميشه اتر جي واءِ ۽ سيءَ کي سامهون ٿي ويهن). ۱۳. هر ڪن هرنام = هر دم هر گهڙي ڏئيءَ جو نام جڻ. ڏون = ڏئن. ڌوتيو جمع ڌوتيا = اهو ڪپڙو جيڪو گود مٿل چيلهه تي وڪڙ ڏيئي لانگ ڪڍي ٻڌجي، (يعني هڪ آڏو لانگ وچان ورائي، پويان پٺيءَ جي وچ تي چيلهه تي وڪڙ ۾ تنبيل هجي). ۱۴. اميس = پرارٿنا، بندگي. ميس = پيائي، اندر ۾ هڪ ٻاهر ۾ پي. ۱۵. ب رسالي ۾ "گهنڊن پاسي گهنڊ" ڪري لکيو ويو آهي. "گهنڊ" معنيٰ واڃا. سڀئي سانت ۽ سلوڪ سان هڪ پٺي سان گڏ رهڻ ۽ اٿن ويهن پنڊ = پنهنجا پاڻ، پنهنجا جسر. ۱۶. گڻج = ڪڪ ۽ ڪاڙيون. تهڙا جاين قل = ڪڻج ڪڪڙا (فقيرن جي آسڻ جا) ۽ پڪين جاين وارا گل قل پاڻ ۾ برابر آهن، جهڙا هو تهڙا هو. جن گودڙين ۾ گل = (الف) جن جي گودڙين تي ڀرت جا گل لڳل آهن (ب) جن جي گودڙين اندر گل (سهڻيون قيمتي شيون) آهن. مل امل = مل کان مٿي انهن جو مل آهي. تمام وڏي مل وارا. بهر کوجها = ٻاهران ميرا، لانجهاء. ۱۷. رت گاڏان گودڙا اڪين مان وهي پيا گلن تي گاڙ ڪن. ڦڇ = چير. تار = سخت وٽيل رسي يا سڳي جو چار مٿل ننڍو وائيل گوڙو جيڪو اڻ جي ٻوٽ ۽ مٽي تي پارائجي: ڏنگي اڻ کي اهو تار هڻبو ته قبضي ۾ رهي. توبه تار = توبه جو تار، توبه جو سخت ڪڙو. نسورا ٿا = ناميا نروار ٿيا. ۱۸. آلو ماه = ڪچو گوشت (رڻ ۽ گوڙهن سببان ڪچيون اڪيون). ننڊاء = ننڊر کان. جانڪي = پوريءَ طرح، پختا ڪري. ۱۹. اڌ لڳيون آهين = انهن جون اڪيون پوريءَ طرح ننڊر ۾ لڳل ناهن (ڪين پوري ننڊر آهي ڪانه)، پر اڌ لڳيون آهن ويهي وهائين = ويهي گذارين. قضاني = بعضي ڪڏهين. ۲۰. (الف) سڳا = ڏاڳا. وٽياڻون = وٽ وڪڙ ڏيئي ڏاڍا ڪيائون.

داستان پنجون

۱

بُڪ وڌائون بگريين جوڳي گندا جُج
 طَلَب نه رڳن طعامَ جي اوتڻو پين اڃ
 لاهوتين لطيف چئي من ماري ڪڻو مڃ
 سامي جهاڳي سڃ، وسونءَ کي ويجهي ٿيا.

۲

بُڪ اُني جي بڪيا، ڏوڙ اُني جو ڏوپ
 ڪڻائون سو روپ، جتان لوڪ لڄ ٿي.

۳

ڦوٽ ڪڙايا ڪاڙي طعامَ نه طامائو
 سين هنيائون سڃ ۾، پهر نه پيئائو
 اوسر آسائو، اُني گوندر گڏيا.

۴

ڦوٽ ڪڙايا ڪاڙي، طعامَ نه طمعدار
 سين هنيائون سڃ ۾ جوڳي ڪنه نه يار
 اوسر جي آڌار، اُني گوندر گڏيا.

۵

ڦوٽ ڪڙايا ڪاڙي، بُڪ چڪيائون بوءِ
 وٽا نيرانا نگرِي جوڳي منجهان جوءِ

پُيو پاتائون، ساڃا ڪڻو سڳين ۾.

۲۱

اڪوليندي اٿيا، ويٺي وٽيائون
 اُني جي آئون، ڪهڙي ڳالهه ڳنڍ ڏيان.

۲۲

ڪين جو ڏنائون، ڏسي سو ڏور ٿيا
 وهڪ نه ڪڻائون، اُپيڻ عيڻ ان جو.

۲۳

جوڳيڙا پاڙي، ڪر نه هوا گڏهين
 وٽا مڙه تاري، ڪالهه وڃائي سڳيون.

۲۴

اڃان سي آهين، جي سزاوار سڳين جا
 وينا وڃائين، جي سناسي تون سڻين.

وائي

مڙهنئون موڪل، ڪالهه گندا وٽا ڪاڙي
 بابو ڪن نه بڪيا، نڪا وٽن وٽ
 گڏهن اتر سامهان، گڏهن ڏونهن جهل
 هن سيڪيندي هڙا، مون ڳاڙيندي گل
 جر جراتين جندڙو، کوري کانين گل
 چيري چندن ڪاڻ جئن، سور ڏنائون سل.

پُيو پاتائون = انهن سڳن کي سڳين جي سوراخن مان پوتائون. (ب). سڳا = اهي سڳا جيڪي سڳين جي سوراخن مان
 لنگهائي هار مثل ڳنڍجن ۽ سڳيون لنگائي ڳچيءَ ۾ وجهجن. سناسين لاءِ اهي سڳا سور جا (سڪ ۽ محبت واري درد
 جا) آهن. پُيو پاتائون = اهي سڳين جي سوراخن مان پوئي (لنگهائي) پاتائون. ساڃا ڪنو = وٽي پڪا ڪري. ۲۲. وهڪ =
 ويهڪ، هڪ جاءِ ويهي رهڻ. اُپيڻ = اتي ڪڙو ٿيڻ. عين ان جو = انهن جو چتو پڪو دستور. ۲۳. پاڙي = پاڙي ۾، قريب ۽
 ويجهي. ڪر نه هئا = جڻ هئا ئي ڪونه. مڙه = آسڻ، مڙهيون. تاري = تاريون تاڪ ڏيئي، بند ڪري. ۲۴. سزاوار = لائق.
 وائي. مڙهنئون = مڙهين مان. موڪل = موڪلائي. بڪيا = پن. نڪا وٽن وٽ = نڪا کيتي واڙي ڪن. ڏونهن جهل = ڏونهن
 لڳ ويهن: سندن هٿ سيڪڻ ۽ منهنجو ڳوڙها ڳاڙڻ (ته متان وڃڻ جو پهه ٿا ڪن). سور ڏنائون سل = مونکي سورن
 جا سل (چُنڊڙ سوراخ) ڏنائون. کوري کانين گل = باه جي کوري سندن جسر جي چمڙي ساڙي ڇڏي. د-۵-۱. بگريين (=
 بغليين) = بغل وارين ڳوڙين ۾، گبرين ۾. جج = ڏٺو. من = پاڻپڻو. مڃ = ڪٽيل واڻ وانگر، چٽيل. وسون = وسين،
 وسندڙ پيڻي. ۲. بڪ انهن جي پن آهي (جيڪا اهي گهري بُڪ آهي، ۽ ڏوڙ مٽي انهن جو ڏوپ (جنهن جو هو واس
 ڏين). روپ = صورت، مهانڊو. جتان = جنهن کان. لوڪ کي لڄ ٿئي = لوڪ لڄي ٿئي. ۳. قوت = ڏٺو. ڪڙايا = ڪڪ ڪري
 ڇڏيا. وسين، وسندي. پهر نه پنيائون = وسين وسندي ۾ هو پنڻ وارا ناهن، ماڻهن کان گهرڻ وارا ناهن. اوسر = سوڪ،
 ڌڪار. آسائو = آسا ڪندڙ، چاهيندڙ. اُني = مينهن وسڻ ۽ آباد ٿيڻ واري حالت ۾. گوندر گڏيا = هر غم ۾ پيا، ڏکيا ٿيا.
 ۴. طعام نه طمعدار = طعام جا طمعدار ناهن، کاڌي جي ڪا طمع ڪين اٿن. ۵. بڪ چڪيائون بوءِ = بُڪ جي بوءِ چڪيائون
 (بڪ کين وڻي).

اُوسر آجا او، اُني گوندڙ گڏا.

۶

کسي چيله کسا، ڏيل ڪٿائون ڏٻرا
لاهوٽي لطيف چئي تن کي ڏين نسا
گروءَ جي گسا، پاسي ڪن نه پاڻ کي.

۷

کسي ساڻ گسن، ڏيل ڪٿائون ڏٻرا
پيٽ نه هيريئون پانهنجا چوري ساڻ چسن
اهڙيءَ راهه رسن، ڪاڙي ڪاڙي ڏي.

۸

نڪين طعام ٽئين ۾، نڪين گبرين
مون پڻ ملا تن، حاصل ڪين حال ڪيو.

۹

نڪين هيٺ نه بيٺ، نڪين گبرين ۾
رام ڪٿائون ڏيڻ، وڃن ڪين ڪلهي ڪيو.

۱۰

جا براد بئن جي سا اڃ بک آديسين
روزا رند رکن، عيد نه اوڏا ڪاڙي.

۱۱

گندي ۽ گراه، جن سناسين سانڍيو

۱۲

گولا جي گراه جا، جونا سي جوڳي
قتل سي ڦوڳي، جني شڪر سانڍيا.

۱۳

سپيريءَ سيد چئي جي ٿا پڇن ان
تن ڪاڙين نه ڪن، جوڳي چائين جاڙ ٿا.

۱۴

جيئن ٿا پڇن ان کي تيئن جي پڇن پنڌ
رڙهي لڏائون رند، لئين لک لطيف چئي.

۱۵

جن ٿا پڇن ان کي، تن جي پڇن الله
ته رڙهي لڏائون راه، لئين لک لطيف چئي.

۱۶

پن جو پٽ گهي سو جي سڃاڻن
ته بر ۾ بيڪ لهن، پهر نه پڇن ڪاڙي.

۱۷

اسڪ جن اوڀر، سي سانجهيءَ رهن سُمهي
لاهوٽي لطيف چئي آڏي ڏين آڀر

اٿا لوڪ ستو پسي، پٿا سامي مٿي سير

اوسر آجا او = اوسر ۾ هو (سورن کان) آجا آهن، ڏک غم کان چٽل آهن. ۶. کسا = گسا. چيلهه کسا = چيلهه وارا کسا
تسا = اڃون (تسو = پاڻي نه پيڻ ۽ اڃ جهلڻ). گسا = گس کان، گس تان. ۸. نڪين ڪاڙين جي ٽئين ۾ طعام ته نڪين
گبرين ۾ (هو توڪل تي آهن: کاڌو پاڻ سان کڻن ٿي کين). ڪين = نانہ، نيستي. ۹. نڪين = نه کين، نه ڪجهه بيٺ.
بيٺ ۾ ٻڌل، چيلهه سان ٻڌل. گبري = بگري = بغلي، بغل ۾ لڙڪندڙ ڳوٺري (جنهن ۾ شيون هجن). ۱۰. براد = گيهه، کير،
گهي وغيره طعام جيڪو بئن تي پيٽا طور ڏجي. براد بتن جي = بتن جي مڃتا طور پيٽا. سا اڃ بک آديسين = بتن واري
براد آديسين لاءِ اڃ بک آهي (هنن لاءِ براد بدران اڃ بک وڌيڪ آهي). اهي رند روزن (اڃ بک) ۾ آهن، باقي عيد (جي
طعامن) کي ويجهائي ناهن. ۱۱. گندي = چادر، ويس وگا. گراه = مانيءَ جو گراه، کاڌو ۽ طعام (پيٽ لاءِ). اڃان اڳاهون ٿيو.
اڃان گهڻو اڳتي ٿيو (۽ اتي پهچي نه سگهندا). ۱۲. گراه جا = مانيءَ جي گراه جا، کاڌي پيئي جا، پيٽ جا جونا = ڪوڙا
قتل = راه کان ڦريل. ڦوڳي = ڦوڳ مثال رس ۽ رطوبت کان خالي، بي ڪما، بي ڪار. جني شڪر سانڍيا جن پنهنجن
پيڻن جي سنڀال ڪئي. ۱۳. سپيريءَ = (صبح جو) سوير ٿي. "تن ڪاڙين نه ڪن" "تن ڪاڙين کي ڪن" ٿي ناهن جو
سٺن ۽ سمجهن. "ڪن ڦاڙ" جوڳي ۽ ڪاڙي جيڪي ڪنن ۾ ڦڙ وجهن ۽ پڻ وڏا گول والا پائين: "ڪن" واري اها
صورت چڻ سندن سڃاڻپ آهي. "تن ڪاڙين نه ڪن" مان مراد ته انهن کي اهو "ڪن" جيڪو سندن سڃاڻپ آهي سو آهي
ٿي ڪونه. ۱۴. تيئن جي پڇن پنڌ = تيئن جي اڳتي پنڌ ڪرڻ لاءِ پڇا ڪن، پنڌ جي ڳهٽي ۽ اون ڪن رند. وات لک - گرم
هوا، تپش. جسر جو ڪاڙهو. ۱۵. اوڀر = دير (سان سمهڻ). اسڪ جن = اوڀر جن لاءِ اسڪ (ڏک) آهي. آڀر = پڙڪي، اڃانگ،
(ڦڙتيءَ سان اٿي ڪڙو ٿيڻ). سير = وات، پيچرو.

ڪيڏانه ڪندا پير، جُه مڙوئي مٿو ٿيو.

۱۸

وچينءَ ويراڳين جي مٿي ڪُڇ ڪوڪَ
ساڙي سِڪَ سَنها ڪِئا مَحَبَتِي مُلوڪَ
ٿني سنڌي هُوڪَ، جيڪرَ جوڳياڻي ٿيان.

۱۹

وچينءَ ويراڳين جي مٿي دُونهن دُوسَ
ساڙي سِڪَ سَنها ڪِئا بيراڳي بيهوسَ
اِيءَ نانگن جي نامُوسَ، جئن پٽ نه ڪُڻن پاڻ سِين.

۲۰

وچينءَ وينا هُون، سانجهيءَ رَهَن سُمهي
آڏيءَ رات اُٿي گري راول رَتو رُون
وهاڻيءَ وائن تي پاسا ڪوڙيو پُون
مهيسِي مُنه پانهنجو ڌاران ڌوڙ نه ڌُون
ڪِنه ڪي اِيئن نه چُون، ته اسين آديسي آهيُون.

۲۱

وچينءَ وينا هَن، سانجهيءَ رَهَن سُمهي
نُڪَ مَرندي بکيا ڪِنه ڪان ڪِيئن گَهَرَن
ڦُڪي فقيرَن، ماڳهان پئي ماڻَ جي.

۲۲

گوندرَ گذارو ڪاڙِي پَڌرَ وَجَهَن نه پاڻ
ٿن ايل آديسين جيءَ رُٿان ڪاڻ رهاڻ

هت نه پَسجن هاڻ، وٺا ويراڳي نِگري

۲۳

نه ڪَلن نه ڪِيَن ڪِيَن، نه ڪِيَن ڳالهائين
ڪِنه جنه ۾ آهين، سا پروڙڻ ڏاڳرو.

۲۴

ٿن اکين اُتا سَڪَ، ڪِلندي ڪُڻن جي
پرين پابوهُڻ سان ڌور ڪِئا سڀ ڏک
ماڻهن ليکي بُڪَ، سامي سُوَر سَنها ڪِئا.

۲۵

ڪِنه جنه ڪيپَ خمارِئا، پَنوارِئا پُوڻن
ڳالهيون ڳهلي لوڪَ سِين پَڌرَ پئي نه ڪَن
سونڪو سَناسِين، آهي پُورَبَ پَنڌَ جو.

۲۶

جوڳيان سنڌي ذاتِ جي ٻولي بُجھارتَ
ڌوڙڻ گهڻو ڏاڳرو هَلڻ ۾ حيرتَ
عَجَبَ عِبارتَ، پَه پروڙڻ اُن جو.

۲۷

آديسي آديسُ، هِٿان گري هِٿا
ڪاڙِين قَلبَ ۾ ڪِئو ڌوراڻو ڏيسُ
ويراڳيئون ويسُ، راول ڏِڪي رَمڻا.

۲۸

ويراڳي واڳي، ڏين ڏينهاڻي ڏيل ڪي

۱۸. ڪُڇ = ڪُڇ ڪاٺرين تي (باه ٻارڻ لاءِ)، دونهي ڏڪاڻ لاءِ. ڪوڪ = سڏ. هڪ = هڪ، ساراه واري مشهوري. ۱۹. دوس = تڙ پيڙ، سوڙها ميڙ. بيهوس = بي-هُوس، جيڪي ٻئي ڪنهن کي نه هوسين، ٻئي جي بدخواهي نه ڪن. پٽ = پٽ لاءِ جَمَن، پيالو. ۲۰. وچينءَ = وچينءَ جي وقت، سج لهڻ کان اڳ واري وقت. رتو رون = رت گاڏئون رڻن. پاسا ڪوڙيو پُون = پئجي رهن. مهيسي = وڏا آديسي جوڳي. ۲۱. ڦُڪي = ڦُڪي. ماڻَ جي = صبر سان ماڻَ ۾ رهڻ جي. ۲۲. پَڌر نه وَجَهَن = پاڻ کي ظاهر نه ڪن. رُٿان ڪاڻ رهاڻ = انهن جي رهاڻ لاءِ رُٿان (سڪان ۽ رُٿان ته ڪڏهن ساڻن رهاڻ ٿيندي). ۲۳. نه ڪين ڪين = نه ڪين ڪجهه ڪائن. ڪنه جنه ۾ آهين = ڪنهن اهڙي ڳالهه ۾ آهين، ڪنهن اهڙي ويچار ۾ آهن. سا پروڙڻ = سا (ڳالهه) صحيح ڪرڻ، سمجهڻ. ڏاڳرو = ڏکيو ڪم. ۲۴. اُتا = چيا، موڪليا. سَڪ = سلام، سهنج، آرام. پابوهُڻ = مشڪو سان اچڻ. ۲۵. ڪيپ = نشي. پَنوارِئا پُوڻن = خمار ۾ مست ٿيا پيا ڦرن. ڳهلي = موڳي، موڙهل. لوڪ سِين = عام سِين. پَڌر پئي = ظاهر ٿي. سونڪو = فڪر، اوسيڙو. ۲۶. بُجھارت = ڳجھارت. ڌوڙڻ = پٺيان هَلڻ ۽ ڳولڻ، پٺيان هَلڻ ۽ پيروي ڪرڻ. پَه پروڙڻ ان جو = انهن جي خيال کي سمجهڻ ۽ صحيح ڪرڻ. ۲۷. آديس ڪرڻ = چيلي جو گروءَ کي آديس آديس ڪرڻ، ادب وارو سلام ڪرڻ. قلب ۾ ڪئو = دل ۾ رکڻو. راول = سي شهبادا اڳواڻ. رَمڻا = هليا. ۲۸. واڳي ڏين = رسو وجهڻ، جهلڻ، ضابطي ۾ رکڻ.

راوڻ رتين مولهين سامي سهاڳي
لئون جهين لاڳي، سو جوڳي پسان نه چيان.

۲۹

ويراڳي واري، الله اڳڻ آئين
ڏک لاهيندا ڏيل جا ٿهن چئن تاري
ايندم اوتاري، ڪينئن جون ڏيندم خبرون.

واڻي

ڪاڙي ڪنچير، وڻا ويراڳي نڪري
دل هڻي وڻا درد سين

قورو هئا فقير
هڻي وڻا جلم سين
سڳيون منجهه سرير.

داستان چھون

۱

ڪن- ڦٽ ڪاڻ ڪاڙي، ڪن جي ڪٽائين
لاهوٽي لطيف چئي ماڳ نه مٽائين
هوءَ جي خوديءَ کي ڪائين، هلو تڪيا پسون ٿن جا.

۲

ڏونهان جن ڏکائيا هلي مٽي هٿ
خاڪَ جني جي ڪٽ، هلو تڪيا پسون ٿن جا.

۳

ڪن- ڦٽ ڪاڻ ڪاڙي، لنگ لانگوٽيا لال
لاهوٽي لطيف چئي ڪنه نه موهيا مال
ههڙا جني حال، هلو تڪيا پسون ٿن جا.

۴

ڪن- ڦٽ ڪاڻ ڪاڙي، ڪنوٽيا ڪن ڌار
هلن هو هنگلاج ڏي بابو چڏي بار
جي ڪين قبولهار، هلو تڪيا پسون ٿن جا.

۵

ڪن- ڦٽ ڪاڻ ڪاڙي، ڪنوٽيا ڪن- چير
سدا ويهن سامها عاشق اتر هير
ٿسا ڏيئي ٿن کي ساڙيائون سرير
هوءَ جي فنا ٿي فقير، هلو تڪيا پسون تن جا.

۶

ڪن- ڦٽ ڪاڻ ڪاڙي، گل- ڦٽ گاڙهيءَ روءِ
پنڌ جني جو پورب ڏي مشڪ ڪٿوري بوءِ
هند جني جا هوءَ، ڪينهن ڪالهه ڪٿي وڻا.

رتين مولهين = گاڙهن پڳڙين سان. سهاڳي = سهاڳ وارا، بختاور. جهين لاڳي = جنهن لڳائي. ۲۹. ٿهن چئن تاري = چئن ته تاربا آهن (ان چنڊڪبو ته چچ سڄي ڪهي هلايو ته ته ان کان جدا ٿي چچ جي چيڙي ڏي ويندا جتان چنڊڪي سان ٻاهر ڪرندا). ڪينئن جون = خير جون، خوشي، جون. واڻي. ڪنچير = جن جا ڪن چيريل، جن جي ڪنن ۾ چير آهن (جن ۾ والا يا پاڙا پيل آهن). هڻي وڻا = ماري وڻا، ڦري وڻا. سڳيون هڻي وڻا = سڳين جا واڃت هينين ۾ هڻي وڻا. ۱-۶-۷. ڪن ڦٽ = جن جا ڪن ڦاٽل (چيريل، وڏا سوراخ ڪيل) آهن، ڪنڦار. ڪٽائين = ٽوپائين، وڍائين. خوديءَ کي ڪائين = خوديءَ کي جلائين، ساڙين. تڪيا = آسڻ. ۲. ڪن ڦٽ = ڪنڦار. ڪاڻ = ڪاڙي جو مخفف (ڪاڻ = ڪاڙي = ڪاڙي)، ۽ ”ڪن ڦٽ“ سان لاڳو ڀرتي جو لفظ. ڪنوٽيا = جن جي ڪنن ۾ والا يا پاڙا هجن. ڪٽائين = ٽوپائين چيرائين. هٿ = ”هٿ جوڳين“ طبقي جو آسڻ. خاڪ جني جي ڪٽ = جن جي ڪٽ (ويهن لاءِ) خاڪ آهي. ۳. لنگ لانگوٽيا = جن جا لنگ نڪتل آهن، جن کي لانگوٽيا ٻڌل آهن. نه موهيا = نه هرڪايا، نه حرصا. ۴. ڪن ڌار = والن ۽ پاڙن جي ڪري جن جا ڪن هيٺ ڊريل آهن، جن جون پاڙيون هيٺ تي چڪيل آهن. چڏي بار = گرو بار چڏي هلڪا ٿي هلن (ڏکي ۽ وڏي پنڌ سببان)، لاڳاپن ۽ واسطن جا بار ڦٽا ڪري هلن. ڪين = نانه، نيسي. قبولهار = سدائين قبول ڪرڻ وارا، جيڪي سدائين نانه ۽ نيسي ۾ آهن. ۵. ڪن چير = چيريل ڪنن سان. ٿسا = اڃون. سرير = پنهنجو جسر، پنهنجو اندر. فنا ٿسا = نابودي واري حال ۾ ٿيا. ۶. گل- ڦٽ = جن جي گلن تي به چير آيل. گاڙهي روءِ = بيوت مٽي ۽ سيندر مان مليل منهن. مشڪ ڪٿوري بوءِ = پنڌ جي صفت، مشڪ ڪٿوري جي بوءِ سان واسيل وات. ڪالهه ڪٿي وڻا = ڪالهه پنهنجا ٽول ٽڳا ڪٿي هليا ويا.

سامي ٿا سُرڳ، هلو ٿڪيا پسون ٿن جا.

۱۲

ٿڪيا پسون ٿن جا هلي منجهان حال
کوڙين گنوئين جا پيئر پانيان پال
سامين جي سنڀال، منهنجو چٽ چڱو ڪيو.

۱۳

ٿڪيا تڪيائون، وٽا رَمندا رام ڏي
ڪجان خبر نه لهان ٿن آديسين آئون
گنهين گوڙ گنيائون، ڪاڏي وٽا ڪاڙي.

۱۴

گهي ڪڍائون هليا، جوڳي جيڏاهين
آءُ پڻ اوڏاهين، ٿن ڪي ٿندو پائيان.

۱۵

نه گندا، نه گبري، نه لانگوٽي، نه لينگ
پنگا جني پينگ، صاحب ٿني سامهون.

۱۶

نه گندا، نه گبري، نه لانگوٽي، ليڙ
جيڏانهن گرڻ پيڙ، تيڏانهن صاحب سامهون.

۷

ڪن ڪٽ ڪاڙي ڪاڙي جن چڙيون چاڙهي جٽائون
خودي ڪانيائون، هلو ته ٿڪيا پسون ٿن جا.

۸

سڌائين سفر ۾ رَمَن مٿي راه
جن جي الڪ سين آگاه، هلو ٿڪيا پسون ٿن جا.

۹

ڪنه جنه سناسي سور ۾ جئن وٽن ٿا وهلور
باهر ٻولي پئي پرين، گهٽ ۾ گهائيل گهور
چٽ جني جا چور، هلو ٿڪيا پسون ٿن جا.

۱۰

ڪنه جنه سناسي سور ۾ وهلور ٿا وٽن
اٿي پهر الڪ جو ڪو وڏو ويراڳين
سڌائين صاحب پر ٿا ڪاڙي گنبن
جي راتو ڏينه رَمَن، هلو ٿڪيا پسون ٿن جا.

۱۱

جوڳي جڳ نه وڳ، جڳ نه ڏنو جوڳين
آديسي عالم کان لاهي چرڻا لڳ

۷ چاڻي = چاڻي بجهي. جٽائون = مٿي جي وارن جون ڊگهيون جهتون، مٿي جا ڊگها ميرا ليڙون ليڙون وار، پنڊا.
خودي ڪانيائون = خودي ڪي ساڙيائون، پاڻي ڪي ختم ڪيائون. ۸ رَمَن = هلن، پنڊ ۾ رهن. الڪ سين = ڌڻي سين.
آگاه = جاڻ، ساڃاء. ۹ ڪنه جنه سناسي سور = سناسي ڪنهن اهڙي سور ۾ آهن. پئي پرين = ٻي طرحين. وٽن ٿا
وهلور = وهلور پيا وڃن، ماڻهن کان پري پيا پڃن، تڪڙا گوشائتا پيا هلن. چٽ جني جا چور = جن جا اندر چور ٿيل
(جن جي اندر ۾ آئون آهيئي ڪانه ۽ جن جي ميس ماريل آهي). ۱۰ وهلور ٿا وٽن = وٽن ٿا وهلور. وڏو = گهاٽو، مالڪ
جي مڃتا مڃڻ جي فڪر ۽ گهٽي جو گهاٽو. صاحب = ڌڻي، مالڪ. راتو ڏينهن رَمَن = راتو ڏينهن پنڊ ۾ آهن ۽ پيا هلن.
۱۱ وڳڻ = هيڏانهن هوڏانهن هلڻ رُلڻ، بي مقصد پيو هلڻ. جڳ نه وڳ = جڳ جي وڳڻ ۾ ناهن، عام وانگر ملڪ
ڏسڻ واري چال ۾ ناهن، جڳ سان وڳڻ کان پري آهن. جڳ نه ڏنو جوڳين = سڄا جوڳي سڌائين ست. جڳ ۾ ئي
آهن، هنن جيڪو ڪلجڳ آهي تنهن ڏي نهاريوئي ڪونهي. عالم کان = هن دنيا کان. لاهي چرڻا لڳ = لڳ لاڳاپا لاهي
هليا. سرڳ = بهشت، سانت سلامتي وارو ماڳ. ۱۲ حال = فقيرن جو الاهي نشي ۾ مخموري وارو حال، بيخودي
وارو حال. سنڀال = يادگيري ۽ حفاظت. ۱۳ ٿڪيا تڪيائون = تڙيون تڪ ڏيئي آسن پوريائون. ڪجان = سوچان ۽
خفي ٿيان، تنگ ٿيان. گوڙ = ڪنڊ رخ، طرف. ڪنهن گوڙ ڪنيائون = نه معلوم ڪهڙي ڪنڊ تي يا ڪهڙي رخ تي
هليا ويا. ۱۴ ڪڍائون = ٽپڻ، ٿان. تن ڪي = پنهنجي تن ڪي، پنهنجو پاڻ ڪي. تندو پائڻ = پڪو وتيل سڳو ٻڌڻ ۽ اوڏان
چڪڻ. ۱۵ گندا = ٿلها رلڪا (گندي = رلي). گبري = بگري (بغلي)، بغل ۾ لٽڪائڻ واري گوڙي. لينگ = ڪپڙي جي
سوڙهي پتي جنهن کي لانگ مان ورائي ڪجهه ارگهڙ ڍڪجي. پنگا = جهوپڙا، آسن. پينگ = صفا خالي (جن ۾ ڪجهه
به نه آهي). ۱۶ ليڙ = لينگ. پيڙ = هلڻ جي پيڙ، هلڻ جي تڪڙ ۽ ٽڪ.

۱۷

نہ گندا، نہ گبري، نہ لانگوٽي، لڪ
جيڏانهن گڏن وڪ، تيڏانهن صاحب سامهون.

۱۸

نہ گندا، نہ گبري، نہ ڪچين ڪاچوٽي
سامين ٻاري سڄ ۾ باٺن باهوٽي
جوڳي جبروتي، وڄائي واٽ ٿيا.

۱۹

هوءَ جي ٿڌا هرڪيس، ٽن لڳي ڪين لباس سين
وٽن ولهي ويس، لاهوٽي لطيف چئي.

۲۰

پنيءَ پڙڳ ڪن، باهيون بيرايين جيون
هلو ته سيڪيون هٿا مٿي ٽن مڇن
ملا سناسين، مون جڙ لڳي جان ۾.

۲۱

پريندهين پير ٿيا، چڙي گنجو گام
ويهي ڪٿو نه وڃ ۾ ٽن آديسين آرام
گروءَ سندي گس ۾ ڪٿائون ٽن تمام
رهه ۾ گڏين رام، گسان چٽا ڪاڙي.

۲۲

رينگڙيارا رميا، لوئيس لانگوٽين
منهنجو جيءَ جلايو اندر آديسين
لانجهيون لاهوٽين، چوري ڏنيون چٽ ڪي.

۲۳

چيلهه چڪر، گل سڳيون، مٿن مڱهٽ موڙ
جوڳي اهڙيءَ جوڙ، مون ويسريءَ وڄاڻيا.

۲۴

پٽ چڙيائون پٽ ۾، ڏنڊ چڙيائون ڏور
مهيسي معمور، وڃي ڪالهه ڪُل ٿيا.

۲۵

پٽ چڙيائون پٽ ۾، ڏنڊ چڙيائون ڏس
الاڻشان اڳي ٿيا، موٽي ٿين نه مس
هيءَ چڙيائون حس، وڃي ڪالهه ڪُل ٿيا.

۲۶

ڪشي ڪاچوٽي، نانگن ٻڌي نيه جي
سُڪ نه سٽا گڏهين لاهي لانگوٽي
جهڙا آيا جڳ ۾، تهڙا وٽا موٽي
ٽني جي چوٽي، پورب ٿيندي پڌري.

۱۷. لڪ = ٿورڙو ڪو ڪپڙو، ڪا سنهڙي اڳڙي (اها به اوگهڙ ڍڪڻ لاءِ ڪانه اٿن، ۽ صفا نانگا آهن). ۱۸. ڪچين = ڪچن ۾. ڪاچوٽي = ڪچ ۾ ڪٽڻ واري ڳوٺڙي، بگري (بغلي). باهوٽي = باهڙي. جبروتي = جبروت جي درجي يا منزل وارا. ۱۹. هر ڪيس = (الف) هر ڪيس = هر رنگ، هر رڌڳ ۾ رتل (ب) هرڪيس = ڌڻيءَ واري رنگ ۾. تن لڳي ڪين لباس سين = (الف) تن جي دل لڳي ڪين پوشاڪ سين، ڪپڙن سين (ب) سي سڄ جا طالب آهن، ۽ تن جي پوي ٿي ڪين ٻاهرئين ڪوڙي ڏيک ويڪ سين! وتن = گهمڻ، هلڻ. ولهي ويس = ولهي ويس سان، اڀالي ويس سان. ۲۰. پنيءَ = وهائيءَ رات جو. پڙڳ ڪن = جهڙڳا ڪن، تيز ٻرن. ۲۱. پريندهين = شروع ٿيڻ سان، اٿندي ٿي. پير ٿيا = پيچري يا واٽ سان ٿيا. جتي اڳ ويندڙن جا پير لڳل آهن. ڪٿائون تن تمام = پنهنجو جسر جهوري چڙيائون. گسان چٽا = پنڌ لاءِ، گس (ڪشن) ٻڌڻ کان آجا ٿيا، پنڌ کان چٽا. ۲۲. رينگڙيارا - لينگڙيارا، لانگوٽي جي لينگ وارا. رميا = هليا ويا. لوئيس = جلايس، ماريس (مونڪي ماريو). لانگوٽين = جن کي لانگوٽيا يا لانگوٽيون ٻڌل آهن. لانجهيون = اڀريون، هيٺيون، مانڊگيون. ۲۳. چيلهه چڪر = چيلهه کي چمڙي جي وڌي، جا وڪڙ. ڳلي سڳيون = ڳل جي پاسي کان ڪلهن وٽان لٽڪيل سڳيون. مڱهٽ موڙ = منڌل پنڊن وارن جا جهنڊ، ۽ منهن وٽان لڙڪندڙ ليڙون (موڙ مثال). ۲۴. پٽ چڙيائون = پيالا ۽ جمن ڦٽا ڪيائون. ڏنڊ چڙيائون ڏور = ڏنڊي پري اڇلايائون. مهيسي = وڏا جوڳي. معمور = (الف) مٿيا سان پريل (ب) مخمور. ڪُل ٿيا = ”جڙ“ مان وڌي ”ڪُل“ ٿيا، ”الڪ“ سان هڪ ٿيا ۲۵. مس = (الف) ميل ملاوت واري حالت، لڳ لاڳاپن وارو ماحول (ب) نامو، نالو وارو وهنوار. حس = احساس وارو خواس، هن دنيا جو احساس، هن دنيا جا محسوسات. ۲۶. ڪشي = چڪي. ڪاچوٽي = لانگوٽي. چوٽو.

واڻي

شال سي اوڏڙا آهن،

پلڪ پريان ري نه رهان
اڀري نت بهاريان تن واڻون ويراڳين
اُترُ اجهو جن جو، بک بکيا تن
نڪين هيٺ نه بيٺ ڪين، ڪڍا تان نه ڪڍن
لوڪ ستي ئي ڇڏيا آسڻ آديسين
اگرُ چندن اُپري، منجهان ڏوڏ دُنهين
پسي آڻون پُر ٿي، تن صورت سناسين.

داستان ستون

۱

رَها اڻي رات، صُبح ويندءِ صابري
لُئون لُئون منجهه لطيف چئي گر ٿي جي تات
سَندي جوڳيان ذات، پئي پيري پاڳ مڙي.

۲

اگرُ آهن اُچ، صُبح ويندءِ صابري
ڪڇ ڪو ڪاڙين مان رُوح رُچندو رُچ
پير اُني جا پُچ، مَتان سڪين سناسين ڪي.

۳

تان ڪين ساڻن اور، جان آهن اوطاڻن ۾
ڏهه ڏهه پيرا ڏينه ۾، پاڻ مَتائين گهور
وٽا جو هنگلور، ته گرمين ملندءِ ڪاڙي.

۴

تان ڪين وڻن ويهه، جان آهن اوطاڻن ۾
سامي سَفر هليا ڏور چتائي ڏيهه
چڏي سڪ ساڻيهه، مٽي گنگا گچا.

۵

تان ڪين وڻن وڃ، جان آهن اوطاڻن ۾
سامي سَفر هليا راه چتائي رُج
اهڙو جن اهڃ، سي گرمين ملندا ڪاڙي.

۶

تان ڪين وٽ آ، جان آهن اوطاڻن ۾
وٽو تن نه وسري لاهوتيڪو لا
فنا ۽ فراق جو سامين چڪو سا (۴)
وٽان تو ويندا، ڪاڙي ڪاڙي ڏي.

۷

اُچ نه اوطاڻن ۾ جاڳڙ جوڳين جو
ساري سناسين ڪي رُوندين تان. رو
پس پاڙان تو، لاهوتي لڏي وٽا.

۸

اُچ نه اوطاڻن ۾ طالب توارين
آديسي اڻي وٽا مڙهيون مون مارين
هُوءَ جي جيءَ ڪي چيارين، سي لاهوتي لڏي وٽا.

۹

اُچ نه اوطاڻن ۾ سَندي جوڳين جوڙ
ساري سناسين ڪي ڪامي ٿيس ڪوڙ

واڻي. شال سي اوڏڙا آهن = شال سي ويجهه هجن (جو ڪين ڏسي سگهان). اڀري = ڪنڌ مٿي ڪري، پهن تي بيهي، مٿي ٿي. اتر اجهو جن جو = اتر جو سير وارو واءُ انهن لاءِ اولو آهي. بک بکيا تن = تن جي بکيا بک آهي (هو سوال ڪري بک ٿا گهرن). نڪي هيٺ = نه هيٺ تي وڏي چادر يا ڊگهي لانگوٽي ٻڌل. نه بيٺ ڪين = نه ڪين ڪجهه چيله سان ٻڌل. انهن آديسين، لوڪ ستوئي جو پنهنجا آسڻ ڇڏيا (۽ روانا ٿي ويا). اگر چندن اُپري = اگر ۽ چندن جي خوشبوءِ مٿي نڪري. منجهان دود دُنهين = انهن جي دڪايل دُنهين جي دونهي (دود) مان. پُر ٿي = مخمور ٿي. د-ڪ: ۲. روح رچندو رچ = روح وڻندو ڏٺو. پُچ = (الف) پُچي، هٿ سان پهچي پيرين پٽو (ب) زور ڏي (پيرن ڪي). ۳. اور = صحبت ڪر. هنگلور = هنگلاج. گرمين = پاڳين. ۵. راه چتائي = رڃ واري وات وٺي. اهڃ = اهڃاڻ. گرمين ملندا = پاڳين ملندا. ۶. لاهوتيڪو = لاهوتين وارو. لا = نانه، نيسيءَ وارو لاتعلقي. ساء = وڻندڙ احساس. ۷. جاڳڙ = رات جاڳيندي ڳالهه ۽ غوغا. رُوندين تان رو = تون جيڪڏهن رُوندين ته پل رو. پاڙان تو = تنهنجي پاڙي مان. ۸. توارين = هڪ پئي ڪي سڌ ڪن ۽ پاڻ ۾ ڳالهائين. ۹. جوڙ = گڏ ويهڻ واري سٺاءُ. ڪوڙ = سُڪل گل.

مَن جَنِي سان موڙ، سي لاهوتي لڏي ويا.
۱۰

اُڄ نه اوطاڻن ۾ سنڌي جوڳيان ذات
ڏينهان ڏورن ڏک سين، رُٿڻ سڄيائي رات
تَن جَنِي جي تات، سي لاهوتي لڏي ويا.
۱۱

اُڄ نه اوطاڻن ۾ تازا پُٿر گڪ
ڏونهين ڏگڻ ڇڏيو پيئي اڏامي رک
سامي گڏي سنڪ، وڃائي واٽ ٿيا.
۱۲

اُڄ نه اوطاڻن ۾ سنڌي بابن بوءِ
ڏورين گهوريان نه لُهان راوُل رتيءَ روءِ
هيءَ جَن سين هوءَ، سي آديسي اُٿي ويا.
۱۳

اُڄ نه اوطاڻن ۾ سنڌي بابن باس
وئا ويراڳي نڪري ولها گري واس
جَن جي اندر ۾ اُداس، سي لاهوتي لڏي ويا.
۱۴

جوڳي نه جاهل، پَنڌ پريندهين سڪا
گَن سين گَن نه ڪل، پوتارَها پرين سين.
۱۵
ڏونهين ڏنڌ نه لاٽ، نه سي جوڳي جوءِ ۾

وئا ويراڳي نڪري، ڇٽ جني سين ڇاٽ
گهڻا بهاريءَ گهاٽ، تَن سامين جي صحبت ڪي.
۱۶

ماءُ منهنجي جوڳين گنين ڪُڙ لال
آن ڪي ڏنا ڪال، ويندا واٽرين تان.
۱۷

هي جي هئا هت، مَن هوند حق ٿيو
جوڳين جي جڳت، سارو ٿي سور ڇران.
۱۸

هي جي هئا هاڻ، تَن هوند حق ٿيو
پيهي وئا پاڻ، مڙهيون مون مارينديون.
۱۹

هي جي هئا هت، تَن هوند حق ٿيو
مڙهيئون مورت مَت، مان وسرون ڪين لُهان.
واٽي-۱

جوڳي جڳ گهڻا، مون وه ويراڳين سين
پاڇي گَن نه پاڻ ڪي ٽنبيءَ منجهه ڪڍا
وئا ويراڳي نڪري، جَنِي منهُ مڻا
آيل آديسين جا مونڪي گَن گهڻا
ساريون سناسين ڪي ويني هٿ هٿان
مونڪي نيهِ نهوڙو، ٽنبي جيئن ٿٿان
لاهوريءَ ڪيون لطيف چئي، لڳير جيءَ جڙان.

من جني سان موڙ= من جي جن ڏي اهل، من جو جن ڏانهن لاڙو. ۱۱. سنڪ= سمنڊ جا وڏا ڊگها ڪوڏ جيڪي ڦوڪ سان وڃن. ۱۲. بابن بوءِ= وڏن مک آديسين جي بوءِ (پاڻ ته ڪين آهن پر سندن ڪا باس بوءِ به ڪانهي). گهوريان= گهور ڪريان، گوليان. راوُل= شهزادا، سهڻا. رتيءَ روءِ= گاڙهي پيشانيءَ سان، گاڙهي روتق سان. هوءَ= گهڻي گهاٽي محبت. ۱۳. ولها ڪري واس= پنهنجا آسڻ خالي ڪري ويا، اڪيلا ڪري ويا. ۱۴. گَن سين گَن نه ڪل= ٻئي ڪنهن سان به ڪل خوشي نه ڪن. پوتا رهيا= گنديا رهيا، محو رهيا. ۱۵. سندن ڏونهين جو ڏنڌ يا ڪا لاٽ ٿي ڪانهي (ڪو نشان ٿي ڪونهي، جو هو هليا وئا). ڇٽ= دل. ڇاٽ= لڳاءُ، محبت. گهاٽ= رستا. ۱۶. ڪنين ڪُڙ لال= ڪنن ۾ گاڙها والا. ۱۷. هي جي هئا هت= هتي هجن ها ته جيڪر منهنجي مَن حجت هلي ها. جڳت= جوڳ واري رهڻي ڪهڻي ۽ رهاڻ. ۱۸. پيهي وئا پاڻ= پَنڌ جي وڏي منزل ۾ پيهي پري هليا وئا. ۱۹. مڙهيئون= مڙهيءَ مان، مڙهيءَ ۾. ”مورت مَت“ مورتين واري ”مَت“ مان وسرون= شال ڪين وسري هجي. ڪين لُهان= انهن متجهان ڪي ڪجهه گولي لُهان، هٿ ڪريان. واٽي-۱. جڳ گهڻا= جڳ ۾ گهڻا. مون وه= منهنجو لاڙو ۽ نيهِ جو ناتو. ويراڳين= وره وارن فقيرن سان، محبت ۽ فراق وارن سان. ڪڍا= جني منهُ مڻا= جن جي مُنهن ۾ مڻيا، ڏيا ۽ روشني. مون ڪي گَن گهڻا= سندن مون سان ڪيل گَن گهڻا. هٿ هٿان= پڇتايان، هاءِ هاءِ ڪريان (ته هو هليا ويا، ۽ هتي ناهن). ٽنبي جيئن ٿٿان= ٽنبي جيئن وڃان (=درد جون دانهون ڪريان). لاهوتيءَ= ڪيون= لاهوتيءَ واريون. لڳين جيءَ جڙان= لڳير جيءَ ۾ جڙون، محبت جون ميخون.

وائي-۲

شُڪر اڻ بڃاءِ، آهيئن اهلُ الله سين
گهوڙو هن گروءَ ۾، حمد ساڻ هلاءِ
سُرهي هن سلڪ سين، پڄي کين پڄاءِ
ٿي ته ٿوڪ پرائين لاشڪ ٿني لاءِ
ترڪ ڪر طلب سين، لاهوتي م لڄاءِ
خودي ڪڻ م پاڻ سين، جوگين وٽ جلاءِ

مهندان مشائخن جي چوڻ سڀ چلاءِ
ڪامُ تنهنجو ڪاڙي سامين وٽ سماءِ
آسڻ اڳيان اُن جي ٻر ٻر ڪڻو ٻاڏاءِ
سيهو جا سون گري تنه صحبت کي م سڪاءِ
سُرهي سناسين جي سُڻي ڪا سُڻاءِ
آهر آس اسر جي ڏاڳو تون ڏلاءِ
الله عبداللطيف کي اُني وٽ اگاهاءِ

وائي-۲. اهل الله = الله وارا. سلڪ = جماعت. کين پڄاءِ = ڪجهه پڄاءِ ٿي = ٿني لاءِ ٿي، تون پاڻ کي ڪنهن مان مرتبي وارو ڪر. ٿوڪ پرائين = وڏا مقصد ماڻين. ترڪ ڪر = پنهنجو پاڻ ترڪ، پنهنجو پاڻ وڃاءِ ۽ ٻيا اسباب ترڪ ڪر. لاهوتي = الله وارا. مشائخن = وڏن عارفن وارين. چوڻ سڀ چلاءِ = پنهنجيون ڳالهيون چڏ. ڪام = تنهنجو ڪم، سعيو (ڪم جو). سماءِ = سمائجي اگاهجي. آسڻ = ٿڪيو. ٻر ٻر ڪڻو = وڏي چاهه ۽ اوسيڙي سان. ٻاڏاءِ، عرض گذار ۽ زاري نيزاري ڪر. سرهي = سرهي ڳالهه. اسر = الله جو اسر ذات. ڏاڳو تون ڏلاءِ = تنهنجو پنهنجو ڏاڳو تون پاڻ ڏوئي صاف ڪر. اُني وٽ = انهن الله وارن وٽ.

ٽيه اڪري رامڪلي

۱
اَلْفُ اَكْرُ مَنْ ۾ ڪٿو ڪاپڙين
سي حَرْفُ ڌاران هيڪڙي پٿو ڪين بجهن
فَرْضُ فَنَا فِي اللّٰهِ جو عين عبادت اَن
”قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ“ ٿا منجهان پرت پڙهن
سَعَادَتِ سَرِين، گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۴
ٿي ٿون ثابت سَنَدُرو جوگين ڪي جڙو
ٿن حَرْفُ سُجائِي هيڪڙو منجهان پرت پڙهو
”لَا مَقْصُودُ فِي الدارينِ اِلا هُوَ“ گهٽ ۾ گهٽ گهڙو
جَن ڪي مَنْ ۾ مُحِبُ مڙو، سي گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۲
بي ٿون بَرِئُ ناه ڪو ڪڍا تان نه ڪڍن
گَلَوَبَنَدُ نه گوڏڙي، نه ڏاڳا ڏڙڪين
جَڪَرُ چَمَرُو چيله تي بهڳڻ ڪين ٻڌن
”تَرَڪُ الدُّنْيَا واجب“ اِيءِ عادتِ عارفن
پيون ڏيئي ٻن، گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۵
جيم ٿون جوگيڙن جي جان نهاريم جوءِ
عَقْلُ اَتِ اوجهُون ٿو، هُوءِ هَلِئا مٿي هُوءِ
مونڪي اِنَ مَذڪُورَ جي باس نه پيئي بوءِ
”الحُبُ لِلّٰهِ وَالْبُغْضُ لِلّٰهِ“ خاصي سندين حُوءِ
وِجي رُوءِ بَرُوءِ، گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۳
تي ٿون توشو ٿوڻ ڪا ڏرئان نه ڌارين
ڏُڪڻا سُڪڻا ڏينھڙا گهٽ اندر گهارين
تَوَكَّلُ ڪٿائون ٿرھو بي وائي نه وارين
”قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اَمَّا بِهٖ“ اتي اختيارين
پَرِجَگي پارين، گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۶
حي ٿون حال پرائيو ٿن آديسين احوال
نَانِه ڪٿائون نَقَسَ ڪي منجهان رُھڌَ زوال
”لَنْ تَنَالُوا الْبِرَ حَتّٰى تُنْفِقُوا“ پاڻ ڪٿائون پيمال
نانگا ٿئا نهال، گُر ڪي گڏا ڪاپڙي.

۷
خي ٿون خُشِيَتِ خُوفِ ۾ ڪٿائون ڪيني ڪي قَتْلَامُ
دَرَجِي ڊِراءِ اللّٰهِ جي ڪوجھو ڪن نه ڪامُ

جاڳڻ سَندو جيءَ ۾ وَرڏ ويراڳين
”النومُ علي المَحِبِّ حَرَامٌ“ اِيءُ ڪلامُ ڪيائون ڪن
اهڙن اُهيائين، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۳

شِين ٿون شَرِيعَتَ جا تابع ٿيا ٿامُ
ٽن ڪي طَرِيقَتَ جي مَن ۾ مِيخُ مُدامُ
هَلَن حَقِيقَتَ ۾، مَعْرِفَتَ مَقَامُ
”إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ“ آهي ٽن آرامُ
جَنَتَ پيٽائون ڄامُ، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۴

صادئون صَبْرُ سِڪِيَا ڌريان ٿي ڏئي
اَبَنا انهن ڳالهه تي خُزن پاڻ هڻي
”إِنَّمَا يُوفِي الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ“ سَرها ٿئا سَڻي
پَليءَ پَتَ پَڻي، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۵

ضادئون ضَلالَتَ کان پاسي ٿئا پَري
منجهه مُراقبي مَحو ٿئا ڪامِلَ قَلبُ ڪَري
مَلا پوئين مَن جي پَڙهن وَرڏ وَري
”فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ“ سامين سَڻ سَري
پاڻيان ٿئا پَري، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۶

طَي ٿون طَالِبِنَ ڪي ڪو جو پَه پَڻو
پَر پُون پوڻن پُچندا پُون پَن ڏئو
فَرَضُ فَنّا فِي الله جو اَن عِينُ ٿئو
”طَلَبُ اللهِ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ فَرِيضَةٌ“ چڻ تان نه جهو
سُڃاڻي سَهو، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۷

ظِي ٿون ظاهِرُ ذوقِ سِين پَنجَڻي ڪن پورا
هَلَن واٽ سَماعَ ۾ ڳاري ڳل ڳوڙها
سَناسي سَيّدُ چڻي، پُورَبَ ۾ پورا
”هُوَ اللهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ“ سامي منجهه سورا
ٿي چاڪن سِين چورا، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

آئي اُن جي باب ۾ آيتِ اِيءِ اِنعامُ
”إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ“
پروڙيئون پيغامُ

خطرا لاهي خام، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۸

دال ٿون ڏونهُون درڏ جو ڍل ۾ ڏڪائين
اُٿو آڳِ عِشَقَ جي چَقْمَقُ چُهَڻائين
جيءُ پَنهنجو جوش ۾ پَلپَل پَڇائين
”الْعِشَقُ نَارٌ إِذَا وَقَعَ فِي قُلُوبِ الْعَارِفِينَ“ ٿا
ماترُ مڇائين

خطرا سڀ ڪانئين، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۹

ڌال ٿون ڏِڪَرِ رَبَ جو ويل نه وسارين
سَناسي سُبْحانَ ڪي سَدائين سارين
تَسْبِيحَ جي ٿرازِ سِين مُلحدَ ڪي مارين
”جَزَاءُ لَهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ“ اتي اختيارين
پَر چڱي پارين، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۰

ري ٿون راضي رُوحَ ۾ مَٿي رَبَ رَضا
مِچيائون مَحَبَتَ سِين قادر جي قضا
”رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ“ جوڳين اِيءِ جزا
ڏيئي ساهَ سَزا، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۱

زي ٿون زاهدَ زُهدَ سِين پُختا ٿئا پَڇي
گَڏي چڏيائون ڪُڙه مان ڪوجهي ڳالهه ڪَڇي
اَبَنا عِبادتَ ۾ مانجهي مَرَدَ مَڇي
”وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ“ سَٿو سَڏ سَڇي
اُڪَنڊَ ساڻ اُڇي، گُز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۲

سِين ٿون سَهجان سِيحَ تي سامي ڪين سَمهن
نيڻ نه هِڙئون نِنڊرَ سِين، خوشئون خوابَ نه ڪن

۱۸

عَيْنِ ثُونِ عَارْفَنَ جِي آهي ڳالھ عجيب
پاڻهين گهائين گهٽ ۾، پاڻهين ٽن طبيب
وٽن واٽ وڃڻي ڪٿو نرت نجيب
”الايْمَانُ بَيْنَ الْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ“ هلن ايت حبيب
ٿئا قادر سين قريبن، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۱۹

غين ثون غربت جندڙي سدا سناسين
درجڻو دراءِ الله جي پورب منجه پڇن
رءُ رخصت رام جي پڻو ڪين پجهن
”اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ“ سامين سڏ سجن
جوڳي جنگ جڻن، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۰

في ثون فگر فراق ۾ آديسي آهين
سڳا سيليون گبريون جوڳي جلائين
”اِنَّ الدِّينَ فَتَنُ الْمُؤْمِنِينَ“ سناسي ساهين
سنگت سنوارين، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۱

قاف ثون قرابت ڪڙم کان چني ڇڏيائون
لاھوت ۽ جبروت جا اھج آنداڻون
ملڪوت ۽ ناسوت ۾ گهڙي گهاريائون
”فَبَصْرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ“ ايهين اتائون
سڳر ساريائون، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۲

ڪاف ثون ڪري ڪرڻشون ٻنڌي آيا ٻانهون
اُپي الڪ سامهون رتو رٺائون
سناسين سيد چئي مليون مدائون
”وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ“ چتو چيائون
لائق لڏائون، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۳

لامر ثون سي لاهوت ۾ سدا سير ڪرين
علم جلم جا اتهين اچڻو پءِ پورين

لڏو لامڪان ۾ عشرت سين اورين
”وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ“ چين ڪي چورين
ساميڙا سوزين، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۴

مير ثون ملڻ حق جو اصل آديسين
جوڳيڙا جهان ۾ اهڙي چال چلن
لاھوتي لطيف چئي منجهان حب هلن
”اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ“ خوشيان خواب نه ڪن
ورد ويراڳين، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۵

ٺوٺون نانئي هليا سامي سڀيئي
اڪنڊ ۾ آديس جي وهڪ ٽن ويئي
سناسي سڳڻ ۾ اوتن ارتوئي
”لَا تَتَّحَرَّكَ ذَرَّةُ الْاَبَازِنَ اللّٰهُ“ وسرين بي وائي
راول رت روئي، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۶

واءِ ثون ورق وصال جو ويراڳي وارين
ورئون واءِ وصال جو اڪنڊ ۾ آهين
سناسي سيد چئي لوڪ نه لڪائين
”وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰى اَمْرِهِ“ پر چڱي پارين
لاھوتي لڏين، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۷

هي ثون حرف حساب جو پسن ٿين پري
وڃي وحدانيت ۾ هلن پير پري
گجه اندر جيون ڳالهيون ڪنه سين ڪين ڪري
”لَا يَفْهَمُ وَلَا يَمُوتُ“ سامين ڪين سري
ڪڙو منجه ڪڙي، گز ڪي گڏا ڪاڙي.

۲۸

الف ثون آديسين ڪي سدا سور چرن
اندر ٽن آديسين ڪي محبت مڃ ٻرن
اقت عزيزي ناه ڪا نڪين جنگ هلن

الله لطيف بعباده يرو من يساء ايب ابي پڙهن
سناسي سهڙن، گر کي گڏا ڪاڙي.

۲۹

لائون لڏي هليا جوڳي مان جاين
وئن واٽ وچڙي گنه کي ڪين چون
منجهان مهرا مڙهيون پڻ ڪڻو پائين
”والقدر خير وشره من الله تعالى“ انهن اهڃاڻن
ساميڙا سڱن، گر کي گڏا ڪاڙي.

۳۰

بيئون يڙڪ مڪان ۾ هلن ايسرا
سامي سقر هليا دوراڻي ڏيها
اهڃ آنداڻون اهڙا جن منجه ناهي ڊاءِ
”فاڌڪروني اڌڪرڪم“ ساميڙن سا راه
جوڳي وٽڙا جاء، گر کي گڏا ڪاڙي.

رامڪلي: تيه ڏينهن

۱

ڪاڙين جي بهري ڏينه پڙوڙ
سگهان ساعت نه هيڪڙي، چارئي پهر چور
سدائين سيد چئي سناسي ۾ سور
جوڳي ساڻ ضرور، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۲

ويهي ويراڳين جو پئي ڏينه ٻڌم حال
ان جا ڏاڳا ڏور پڪلئا، جوڳاڻان زوال
تن جاڻي جڻاڻون چڏيون، چوٽا چڱيءَ چال
ويچارا وجود جي ڪنهن سان ڪن نه ڳال
نانگا ٿئا نهال، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۳

ٿري ڏينه ٽمڪائين، ڏونهيون دائرن ۾
ميڙو ڪڙج ڪاڻيون، جوڳي جلائين
سنديون ڪامڻ خبرون آديسين آهين
گجه نه ڳالهائين، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۴

چوٿين ڏينه چوگان ۾، گنه جنهن په پڻا
وهر پريان جي وڍيا تن ۾ گوڙ ڪڍا
اندر آديسين کي آچن جوش جها
سامي سون ٿئا، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۵

گنه جنهن پور پچاڻيا پنجين ڏينه پئي
اندر آديسين کي سورن شاخ ڪڍي
محبت جي ميدان ۾ لاشڪ پيا لهي
ان کي ساري رات سيد چئي گوند منجه ڪڍي
گريو سين سهي، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۶

پيا گنه پرياڻ ۾ چهن ڏينه چئي
اندر آديسين کي ڌڻان ٿي ڏئي
پري باجهارا ڪڍا ڪاڻي خاڪ ڪڍي
پنڻو پنج ڪڍي، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۷

ستين ڏينه سيد چئي ڏاڳا ڌوٽائون
اُپي الڪ سامهون ٻانهون ٻڌائون
روح پنهنجو رام سين پر ۾ پوتائون
وڏي ڪنهن ولاٽ جا اهڃ آنداڻون
گڻو ڪڍائون، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۸

اٺين ڏينه اُپي وٽا جوڳي جاءِ بجاءِ
سا پر سامي سڪا جا پر جوڳ جڳاءِ
ويرئون تار وجود ۾ ان کي رام رهيوئي آه
گنه ڪماڻي لاءِ، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۹

نوئين ڏينه نيٺان، اوجاڳي اجارئا
سباجهي باجه ڪي، سڃاڻي سيٺان
چتي نظر ناٿ جو، اتي اوتاران
اهي اهڃاڻان، لڪا پوڻ لوڪ ۾.

۱۷

سترهين ڏينه سنباھيون، سامين ستائون
گڙا گچڪولن ۾ ڳولي ڳتائون
اٿيا آديسي هئا جوڙي جٽائون
سڱ نه سلتائون، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۸

ارڙهين ڏينه اٿا ڏاڳن کي ڏوئي
سامي سڪ نه سٿيڙا ڪوڙ گڏهن ڪوئي
هٿڙن سوز سماءُ جو جڳت ۾ جوئي
گنهن سين اورين ڪينڪين سناسي سوئي
لنگهائين لطيف چئي رات سڄي روئي
سامي سيئي، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۹

اوڻيهين ڏينه امر ۾ آديسي آهين
سي لڪ لڪي مان ڪاڙي نه لاهوتي لاهين
نڪين اڏائون نجهرا نڪين ٿا ڊاهين
وينا وراهين، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۲۰

وڙن ويهين ڏينه تي سامي سڃاڻو
پاڻ پڇائن پور ۾ آديسي آڻو
ملائون ماڻو، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۲۱

الله ايڪيهين ڏينه تي ويراڳين واري
گڏهن ايندا ڪاڙي گنگا گرناري
لڪا لاهوتين کي ڪنهن ڏک ڏيڪاري
اهڙا آچاري، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۲۲

ٻاويهين ڏينه پاڻ لڳو آديسين اچي
گنهن جنهن ڪيف گڪورڻا منجهان مڇ مڇي
لانگوڻا لال ٿا انهن پر پڇي
هلي وٺا هنگلاج ڏي راول رات رڄي
لهيو سڌ سڄي، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۰

ڏهين ڏينه ڏک ٿا پرين پابوھيا پس
ورق جي وصال جا واري ڪٽائون وس
لڏائون لطيف چئي سندو گروءُ گس
جوڳين گڻو جس، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۱

ڪارھين ڏينه گرم، ورڻو ويراڳين جو
جوڳين جاتائون پٺيون هلي وٺا حرم
دائم جهليو دم، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۲

ٻارھين ڏينه بٽي، ان چيون من مرادون پٺيون
جوڳي ان جاتاءُ کي ٿي سڪا سيئي
سمانا سيئي، جي گر گڏجي آيا.

۱۳

ٽين سڱ سيد چئي تيرھين ڏينه تمام
گنگا لوڻي گودڙين جر پيتو ات جام
وينا هئا وجود ۾ نانگا ونيو نام
گهيو ايءُ گلام، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۴

چوڏھين ڏينه چلي وٺا جوڳي مٿي جو
اٿي آديسين جي لڳي سين صبح
راول انهن روءِ، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۵

ٻه ۾ پنڌرين ڏينه ٿا سامي گن سدا
گري آيا ڪاڙي منجهان گام گدا
گنه جنه ٻول ٻڌا، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۱۶

سورھين ڏينه سيد چئي ڪابولي ڪاهين
چوٽا چاڙهڻو چيله تي سناسي ساهين
ڪين ڦنڊيل ڪچ مان لاهوتي لاهين
انهين ۾ آهين، لڪا پوئڻ لوڪ ۾.

۲۳

ٿريويھين ڏينھ ٽمائي نانگا ھلئا نيٺ
ڪين وسارين ڪاٻڙي سباجھائي سيٺ
جھڄڻو جھيٽي جھيٺ، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۴

چويھين ڏينھ چلڻ جي ڪي ويراڳين وائي
گري ھول ھلئا سَناسي سائي
آديسي اڪير ۾ لال پريان لائي
سامي سوائي، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۵

پنجويھين ڏينھ پورين آئيندو الله
ونگي ورھن ويڙھڻو ساڻ سَناسين ساءُ
آيو آب اڪين ڪي اگندڻو ارواح
سڳ ٽنھن سامي ساءُ، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۶

اٺي وارن ڪي چويھين ڏينھ چوڙين
خاڪ لڳن ڪي جٽائون جوڙين
سڳيون نٿو سڄ ۾ ڪاهوڙي ڪوڙين
ويٽر ٿا ووڙين، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۷

ستاويھين سر تي پوڳي وجھن پاڻ
لايو خاڪ لڳن ڪي ٿا پتوڙين پاڻ
گڏائون ۽ گودڙيون سڌا سامين ساڻ
اٺي جاتو ڄاڻ، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۸

اٺاويھين ان ڪي سنڊي پنڌ پچار
سامين ساڙ سوان ڪٿا ٿنڌ وڄائي تار
گن مدائي ڪانڪا موچارا مٽيار
پاڻ پليتيءَ کان پلي ٿا ڏرڻائين ڌار
اھڙيءَ ساڪ سچار، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۹

اوڻيھين آيا سَناسي سرتاج
حاصل حُسين جي هي سڀ ٿيندي حاج
پسڻ ڪارڻ پرينءَ جي وينا وجھن واجھ
ساڏو اوءِ سڪاج، لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۳۰

پوري ٿريھين پرينءَ سين مڙي ٿا موجود
نسوروئي ناه جو سامي گن سڄو
لا طمع لاهوٺ ۾ وڃائين وڄو
سڳ منجھارا سوڏ، لوڏي لوڙي آيا.

سُر آسا

سُر آسا وڏو معنوي سُر آهي، جنهن ۾ مجاز ۽ حقيقت بابت ڳرا ڳوڙها معنوي اشارا ڏنل آهن. هن سُر ۾ ڪنهن روايتي پس منظر يا ماحول بدران، تصوف جي رازن رمزن وارو فڪر سمايل آهي جنهن ۾ مجاز ۽ حقيقت جي ڳوڙهن مسئلن، صوفيانہ فڪر جي اٽلن اشارن ۽ سالڪن جي سلوڪ وارين منزلن ۽ مرتبن جا اهڃاڻ ڏنل آهن. داستان پئي، ٿئي ۽ پنجين ۾ 'مجاز' جا مختلف نوع نروار ڪيل آهن. مثلاً مجازي عشق ۾، اکين جون عادتون ۽ الٽيون بازيون معنيٰ واريون آهن. ڄڻ هي سڄو جهان مجازي سونهن جي ڪمال جو جامع (مسجد) آهي جنهن جو محراب محبوب جو منهن مبارڪ آهي، محبت جي راز کي سانڍڻ جي ترغيب ۽ ان راز ۽ گجھه جي ماهيت ڏانهن اشارا آهن. داستان پهرئين، چوٿين ۽ ستين ۾ 'حقيقت' جا ڪي خاص پهلو روشن ڪيل آهن. داستان پهرئين ۾ سڄي سالڪ جو محبوب الاهي جي وصال لاءِ ڪشالو ۽ ان ڪشالي وارين منزلن ۽ حالتن جو ذڪر آهي جئن ته 'حيرت جو مقام' ۽ ان مقام تي 'حوصلي' ۽ 'ادراڪ' جي بي حالي ۽ بيوسي. داستان چوٿين ۾، 'ترڪ'، 'طلب'، 'تحقيق' ۽ 'ڪُل' جهڙن تصوف جي ڳوڙهن ٽڪتن ۽ ٻين اٽلن اشارن جا اهڃاڻ ڏنل آهن، ۽ پڻ سلوڪ ۾ پختگي جا سبق سمجهايل آهن. تصوف ۾ 'ڪُل' نالو الله تعاليٰ جو آهي جيڪو معرفت ۾ الله جي ذاتي نالي ۽ ٻين سڀني نالن جو جامع آهي. ظاهري معنيٰ ۾ به 'ڪُل' سڀني جزن پاڳن جو جامع آهي، ڪوبه جزو يا پاڳو بذات خود 'ڪُل' ناهي ۽ ڪنهن به جُزي يا جزن پاڳن کي ڏسڻ سان 'ڪُل' ڪين سڃاڻيندو. ڪامل بصيرت وارن سالڪن کان سواءِ ٻين جي نظر ناقص آهي جو هو جزن کي ڏسندي ان کي ڏسڻ ۾ رهجي ويا ۽ ڪُل کي ڪين سڃاڻائون. داستان ڇهين ۾ محبت جو راز ۽ ان راز جي ماهيت ڏانهن اشارا آهن. آخري باب ستين ۾، سالڪ جي 'تسلير' ۽ 'رضا' واري منزل مرتبي جا اهڃاڻ سمايل آهن.

ايءُ اهوئي ڪيل، ڪورُ پروڙي ڪينڪين.

۴

حوصلو خيرت ۾، ڳري ڪين ڌرڪُ
حسنُ سَندو حق، ڪورُ پروڙي ڪينڪين.

۵

حوصلو خيرت ۾ ويڇون ٿي وئو
حسنُ حق سَندو، ڪورُ پروڙي ڪينڪين.

۶

حوصلو خيرت ۾ وڃي ٿو ويڇون
محبت جيون ميڇون، ڪورُ پروڙي ڪينڪين.

داستان پھريون

۱

لڄان ٿي لاڃد ۾، هادي لھان نہ حدُ
سُپيريان جي سُونه جو نڪو قد نہ مدُ
هت سِگڻُ بي عَدَدُ، هت پرين پرواهِ ناهِ ڪا.

۲

ڪا جا پَر پرين، نہ سا سُئي نہ بُڌي
مَتيون سڀ مُنجهن، اهڙي ڏني قضيي.

۳

نڪو ڊيگهہ نہ ويل، نڪو مُنه مُهاڙ ڪا

د-۱: ۱. لڄان ٿي = ٿڌڪان ٿي. لاڃد = حد کان ٻاهر، 'لاحد' واري منزل ۾. هادي = اي هادي، اي رهبر، اي مرشد
سُپيريان جي = محبوبن جي. نڪو قد نہ مد = نہ ڊيگهہ نہ اوچائي = سندن ڊيگهہ اوچائي حد حساب کان ٻاهر، بي
حساب. هت = عاشقن وٽ، هت = پرين وٽ. پرواه = پرواه، غرض، ڪاڻ. ۲. ڪا جا = ڪا اهڙي. پَر پرين = پرين جي
ريت. سُئي = سڻڻ ۾ آئي. مَتيون = حوصلو. اهڙي ڏني قضيي = اهڙي قضيي ڏسندي، اهڙي عمل کي ڏسندي ۳
نڪو ڊيگهہ نہ ويل = نہ ڊيگهہ نہ ويڪر = نہ ڪي ظاهري حدون. نہ ڪي ظاهري سڃاڻپ جا اهڃاڻ. ڪيل = ٿماشو،
منڊل. اهوئي = اهوئي حق حقيقت وارو، بيڇوني وارو، الڪ وارو. ڪور = اندو. ۴. حوصلو = سُر، سمجھ،
بيداري. حيرت ۾ = 'حيرت' واري مقام ۾، (صوفين جي اصطلاح ۾). درڪ = سڃاڻڻ، محسوس ڪرڻ. ڪري
ڪين درڪ = درڪ ڪري ٿي ڪين = محسوس ڪري ٿي نہ سگهي، سڃاڻپ ڪري ٿي نہ سگهي. حسن سَندو حق =
اهو حق جيڪو حسن جو آهي (تنهن کي). ڪور پروڙي ڪينڪين = اندو سڃاڻيئي ڪين سگهي. ۶. ٿو ويڇون
پرزا پرزا ٿيو، ٿئي ويو، بي نتيجي ٿي ويو. ميڇون = اشارا.

۷

حوصلو حيرت ۾ آه نه مٿي عام
محبت سنڌي مام، گور پڙوڙي ڪيڻڪين.

۸

حوصلو حيرت ۾ وڃي لڄائو
ويچارو ڪاڻو، ڏسي ٿو ڏسڻ ڪي.

۹

حقيقت هئي، منهنجي جان جدا ڪئي
هڪ پساه پرينءَ ري سگهان تان نه ڪئي
ڏٺي ۽ ڏٺي، رهيو آهر روح ۾.

۱۰

حقيقت هن حال جي ظاهر ڪريان ڌري
لڳي ماڻ مرن ڪي ڏونگر پون ڌري
وڃن وڻ ٻري، اوڀر اُڀري ڪونه ڪو.

۱۱

حقيقت هن حال جي، ظاهر ڪريان زبان
تڪي تڪي ڪان، لڳي ماڻ مرن ڪي.

۱۲

سنئين سنهائي سڀڪا، ڪا مون منجهائي
طلب ۽ تحصيل سڀ اوريائين آهي
مان ٿڻ ٿي لائي، جتي آه نه ناه ڪا.

۱۳

جتي آه نه ناه ڪا، ايءُ خاڪيءَ جو خيال
جانب جو جمال، پستان پري ٿيو.

۱۴

جتي آه نه ناه ڪا، ايءُ خيال خاڪي
پريان جي پاڪي، پستان ٿي پري ٿي.

۱۵

ورد وظيفا وسرئا، نڪا رهي نماز
هنڀرو بحري باز، چوري چٽين ۾ ڪنو.

۱۶

روزا ۽ نمازون، ايءُ پڻ چڱو ڪر
او ڪو پيو فهم، جنه ۾ پست پرينءَ ڪي.

۱۷

ڪيهي پجين ڪاله ڪر، نڪا اڄ صباح

حوصلو حيرت ۾ = 'حيرت' جي مقام ۾ حوصلو هٽڻ، يا حوصلو رکڻ. آه نه مٿي عام = اهو عام سان لاڳو ناهي. مام =
ڪجهه اشارو، گجھارت. ۸. وڃي لڄائو = لڄي ٿي پيو، پنهنجي ڪوتاهيءَ سببان شرمسار ٿي پيو. ويچارو ڪاڻو ڏسي ٿو
ڏسڻ ڪي = سڄو جيڪي پنهي اکين سان ساڳئي وقت ڏسي سگهي ٿو، ڪاڻو ان ڏسڻ جو آڌ، منو حصو ڏسي ٿو، سڄي
ڪي ڏسڻ لاءِ هو (ڪاڻي اک واري پاسي کان) ڪنڌ موڙي وري ڏسي ٿو. ويچارو ڪاڻو سڄي ڏسڻ ڪي وري ڏسي ٿو، هو
ڏسڻ ڪي ڏسي ٿو. ۹. حقيقت = حق واري حقيقت، ازلي حقيقت، حقيقت وارو جلوو، حقيقت وارو ادراڪ ۽ احساس.
هئي = اثر انداز ٿي. منهنجي جان جدا ڪئي = مونکي (جن) بي جان ڪيو. ڏٺي ۽ ڏٺي = فقط هڪ ڏٺي. ۱۰. اوڀر = اهو سڀ
جيڪي زمين مان ٿئي اُسرِي. ۱۱. ٽاڪر = ٽڪرين واري پيٽي، ٽڪر. ٽڪي ڪانه = بيهي ڪانه، رهي ڪانه. ۱۲. سنئين
سنهائي = سڌي واٽ جي سونهپ ڪرائي، سنئين واٽ ڏيکاري، طلب ۽ تحصيل = علم جي طلب ۽ تحصيل. سڀ اوريائين
آهي = اهو سڀ اورتِي آهي، اهو سڄو ابتدائي عمل آهي (جو شاگرد پڇي ٿو، استاد سندس رهبري ڪري ٿو، ۽ شاگرد
تحصيل ڪري ٿو، سمجهي پختو ٿئي ٿو). اها ابتدائي درجي واري سونهپ آهي. مان ٿڻ = مان ڪي، منهنجي ڇت ڪي. آه ۽
ناه = هٽڻ ۽ نه هٽڻ، موجود ۽ غير موجود، وجود ۽ نيهي. ۱۴. پاڪي = پاڪائي، پاڪ هستي، پاڪ وجود. ۱۵. ورد = وظيفا
(ورد ۽ وظيفا ٻئي ساڳي ڳالهه). وظيفو = عبادت طور، جيڪي ڪجهه روزانو مقرر وقت تي لازمي طور پڙهجي. بحري
باز = (هن سٽ جي لحاظ سان بحري نالي باز (عام ٻوليءَ ۾، 'بحري باز' معنيٰ سڀ کان وڌيڪ زوراور باز، پڻ عام
ٻولي ۾ 'باز' اسر جنس طور بازن جي سڀني قسمن لاءِ استعمال ٿيندو. پر بازن جي جدا جدا جنس جي لحاظ
سان، 'باز' جدا ۽ 'بحري' جدا آهي، 'ڏرو' نر، ۽ 'باز' ان جي مادي آهي. 'جهڳڙ' نر، ۽ 'بحري' ان جي مادي آهي). ۱۶. او
ڪو پيو فهم = پر (ظاهري فرض ادا ڪرڻ کانسواءِ) اڃا اهو ڪو پيو ادراڪ آهي، اها ڪا ٻي سچيتائي آهي، جنهن ۾
حقيقي محبوب جو ديدار ٿو حاصل ٿئي. ۱۷. ڪاله ڪر = ڪاله ڪي، ڪاله جي، ڪيهي پجين ڪاله ڪر = ڪاله جي
خبر ڪهڙي ٿو پجين! نڪا اڄ صباح = حقيقت ۾ ته نڪو 'اڄ' ته نڪو 'صبح'

وانء تھين سين واڳيو جو پرين منجهه پساہ
رَم رَبانِي راہ، مَتي حَال ھوشيارُ ٿي.

۱۸

اَحَدَ جي اسرارَ کي جُنبي ڏنو جَن
سي موٽي کين پَسَن، ڌاران ھاديءَ ھيڪڙي.

۱۹

مُئي ھاڻيءَ سين مامرو اچي پيو انڌن
مَناڙين ھڻن سين، اڪين کين پَسَن
فِي الْحَقِيقَتِ فِيلَ کي سَجا سَچائُن

سَندي سَردارَن، بَصيرَتَ بيٺا ڪري.

۲۰

ڳالھ پريان جي ڳجهه جي، ڳالھ مڙياڻي ڳجهه
ھنڀڙا اُجهه مَ منجهه، تہ پرينئون پري نہ ٿين.

۲۱

آھي اونداهيءَ جو شَرڪُ سَھائي
چَٽي چَٽائي، اَلَفَ جي عَميقَ ۾.

۲۲

سُتي جا ساڃاءُ سا جاڳندي نہ ٿي
تَھان پوءِ مون ماءُ، نيٺ ھيرايا نَنڊرَ سين.

آھي (ھڪ تہ ’وقت‘ جي حقيقت اھا آھي جو ان ۾ ڪالھ، اڃ يا صبح آھن ئي کين؛ ٻيو تہ زندگي جي حقيقت بہ اھا آھي جو جنھن ۾ ماڻھو جئو آھي اھو اڃ صبح چئي سگھي ٿو، پر ٻئي ۾ ھو مري سگھي ٿو ۽ ھن لاءِ اڃ يا صبح ٿئي ڪا نہ). واڳيو = گنديو. جو پرين منجهه پساہ = ان محبوب سان جيڪو ھن وقت تنھنجي ساھ پساہ ۾ آھي، جيڪو ھلندي ۾ ياد ڪرڻ سان آھي. رم = ھل. رباني راہ = رب طرفان مقرر ڪيل واٽ تي، الھي قانون واري راھ تي. ”حال“ = ھلندڙ وقت. مَتي حال ھوشيار ٿي = ھلندڙ وقت کي سجاڳيءَ سان سنڀال (جو ”حال“ ئي ھلندڙ زندگي جي حقيقت آھي). ۱۸. اَحَد = ھڪ ئي ھڪ. ”اَحَد“ جو اسرار (يعني تہ: ”اَحَد“ ”اَحَد“ ئي آھي؛ اڪيلو ”ھڪ“ ئي آھي ۽ ان جي پويان ”بہ“ يا ”ٻيو“ آھي ئي ڪونہ. جُنبي = پوري ارادي ۽ جنبش سان اڳتي وڌي. ھاديءَ ھيڪڙي = ھڪ ھاديءَ جي. ۱۹. مامرو اچي پيو = معاملو پيش آيو، مسئلو پيش آيو. انڌن = انڌن کي (مئل ھاڻيءَ سان اچي ڪر پيو). مَناڙين = مٿان ھٿ ڦيرائي زور ڏيئي پيا خيال ڊوڙائين تہ ڪھڙي شيءِ آھي! اڪين کين پَسَن = (ڇاڪاڻ جو) اڪين سان تہ ڏسي نہ پيا سگھن (جو جلدي سچائي وٺن). في الحقيقت = حقيقت ۾، حَقِي طور. فِيلَ کي = ھاڻيءَ کي. سَجا سَچائُن = اڪين سچائي سچائُن. سَندي سردارَن = سردارَن جي. بصيرت = صحيح سچائڻ واري سُرَت نِرت. بيٺا ڪري = ڏسندڙ ڪري، اڪين سان توڙي اڪين بنا داناءِ بيٺا ڪري. سالر نظر وارو سڄي ئي سڄي شيءِ کي سچائي سگھندو؛ ڪاڻو، ٿيڏو يا انڌو پوري سچاڻپ نہ ڪري سگھندو. مولانا جلال الدين رومي پنھنجي مشهور ڪتاب ”مثنوي“ ۾ ھي نقل ھن طرح آندو آھي تہ: چئن (انڌن) چئن گھگھہ اونداهيءَ ۾ ھاڻيءَ کي ھٿ لاتا؛ جنھن ٽنگن کي ھٿ لاتو تنھن چيو تہ ”ٽپ“ آھي؛ جنھن ڪنن کي ھٿ لاتو تنھن چيو تہ ”چٽو“ آھي؛ جنھن سونڊ کي ھٿ لاتو تنھن چيو تہ ”لُ“ آھي ۽ جنھن پچ کي ھٿ لاتو تنھن چيو تہ رسو آھي. مطلب تہ ”جُزي“ کي جانچڻ سان. ”ڪُل“ نہ سڃاڻندو. يعني پارٽ (part) کي ڏسڻ ۽ سمجھڻ سان ”ھول“ (Whole) کي سمجھي نہ سگھبو. شاھ صاحب مثنوي کي پڙندو ھو ۽ شاھ صاحب جي وقت ۾ جيڪي علم وارا سنڌ ۾ ھئا سي بہ مثنوي مان واقف ھئا. ٻہر حال ”مثنوي“ سڄي علمي دنيا ۾ مشهور ھئي جنھن ڪري ھاڻين واري نقل جي سڀني کي سڌ ھئي. انھي ڪري شاھ صاحب ان نقل جو تفصيل ڪونہ ڏنو بلڪہ ھن بيت ۾ ان جي مکيہ ٿاڻن ڏانھن اشارو ڪيو. آخري سٽ ۾، شاھ صاحب وک وڌائي ھڪ وڏو معنوي لُڪتو سمجھايو تہ جيڪي روحاني طور اعليٰ مرتبي وارا (سردار) آھن ۽ (جن جي تدبير چڻ تقدير آھي ۽ جن جي رضا چڻ الھي رضا آھي) سي انڌن کي بہ سڄو (بيٺا) ڪري سگھن ٿا. ۲۰. پرين جي ڳجهه يا راز واري ڳالھ، سراسر ڳجهه ۽ راز آھي، ۽ راز ۾ ئي رھندي. ھنڀڙا = اي من، اي دل، تون (انھيءَ ”راز“ جي اونھائي جي تلاش) سببان اُجهہ ۽ منجھہ نہ، پُل ۽ پُٺڪ نہ، مٿان پرين کان پري ٿي وڃين. مطلب تہ عقل واري ڳولا ۽ تلاش بدران عشق واري لُج ۽ لوچ ۾ رھ. ۲۱. ”اونداهي“ جو شرڪ (شريڪ) ”سھائي“ آھي؛ ”سھائي“ کي مڃبو تہ ”اونداهي“ ان جو شرڪ ٿيندو. اَلَفَ (الله) جي اونھي اسرار (عميق) ۾ ئي حقيقي چٽائي (سھائي) آھي. ۲۲. سُتي = سمھڻ واري حالت ۾، نَنڊرَ ۾. ساڃاءُ = سُرَت سچائڻ واري سمجھہ. جاڳڻ واري حالت ۾. ماو = يڪ جاو.

۲۳

سَجَڻُ سَنِيُون ڪَن، لوڪان ليکي ونگيون
سَندي سَپيرين، پَر پروڙڻ ڏاڳڙو.

وائي

پَرين ٿون پوءِ، موٽي موٽي نه وهامي رات
راهَ رَمندڙي روءِ

قوڙائو فقيرَ کي، قادرَ ڪوهُ ڏنوءِ
چڙهيا ڏاڍين ڏونگرين، سيٺن سانگُ نه ڪوءِ
اچي اوراهون ٿئي، ساجن سانگُ سَندوءِ.

داستان پيو

۱

اُڀرندي ٿي سڄ، پرين جي نه پَسنديون
سي بئي ڪڍي ڏج، اڪڙيون ڪانگن کي.

۲

مونکي اڪڙين، وڏا ٿورا لائيا
سُڻ پرين پسن، ڪٿان جي ڪر سامهڻيون.

۳

اڪڙيون پرين ري جي ڪين پئو پسن
ته ڪڍي کي ڪانگن، نوالا نيٺ ڏيان.

۴

نيرانائي نيٺ، نيئي آڇ پرين کي
ستر کاڌا ڪيٺ، جُه ڏنو مُنه محبوب جو.

۵

ٽن نيٺن کي نيران، جن ساجهر سڀ سانپيٺا
جيءُ جُسي ۽ جان، ڪر حُضوري حُج ڪئو.

۶

اڪيون علي الصُباح، دوست ديگڻ آئيون
اُڀنديون آرداس ۾، بي نه ڪنديون ڪاءِ
رچنديون ري پاڻ، پَرچنديون پرين سين.

۷

ڪين جو ڪيڏاهين، اڪيون پسي آئيون
تائين تيڏاهين، پيئون پاڻ مُنھائيون.

۸

ڪين جو ڪنھين پار، اڪيون پسي آئيون
ٿيون ديوانيون دل ۾، اُڀر لڳين آر
تهان پوءِ قرار، ستيون ڪين سيد چئي.

۹

ڪين جو وڃي اچ، اڪيون پسي آئيون
سيٺن ڪيو سهج، لالون ٿيون لطيف چئي.

۱۰

ڪين جو وڃي ڪال، اڪيون پسي آئيون
لالون ڪيون لطيف چئي، جانب جي جمال
ٿئا نيٺ نهال، جني دلبر ديڪيو.

۱۱

اڪين کي آهين، عجب جهڙيون عادئون

۲۳. سنيون ڪن = سوليون، سهڻيون ريتون ڪن. ونگيون = ڏنگيون. پر = ريت. ڏاڳڙو = ڏکيو مسئلو، ڏکيو ڪم. د-
۱: ۲. اُڀرندي ٿي سڄ = سڄ اڀرڻ ساڻ، ڏينهن ٿيندي ٿي. پرين جي نه پَسنديون = جيڪي اڪيون محبوب جو ديدار نه
ڪنديون. ۲. تپڻ = ته به، انهيءَ صورت ۾ به. ڪر = رقيب، بدخواه. ڪٿان جي ڪر سامهون = جيڪي آءٌ بدخواه رقيب
ڏي ٿي اڪيون ڪٿان. ۳. نوالا نيٺ ڏيان = نيٺ نوالا ڪري ڏيان، اڪيون ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڏيان. ۴. نيئي آڇ = ڪڍي
وڃي پيش ڪر، ڪڍي وڃي نذرانو ڪر. ستر کاڌا ڪيٺ = (چڻ) ستر طعام کاڌا. ۵. نيران = نيرن. ساجهر = صبح جو
سوير. سانپيٺا = سامهان ديدار هيٺ ايندا. حُضوري حج ڪئو = حضور ۾ وڃي هج ڪئو. حرم ۽ مقدس مقامات تي
سياڳي وار تي حج پڙهيو. ۶. علي الصُباح = سوير صبح جو، صبح ٿيندي ٿي. ديگڻ = ڏسڻ. اُڀنديون = بيهنديون،
مٿي پئجي بيهنديون. آرداس ۾ = عرض داشت ڪئي، ادب سان سوال ڪندي. رچنديون = ڪڪوربيون، خمار مان
ڳاڙهيروڙيون ٿينديون. ۷. تائين = چڪين. پاڻ منھائون = پاڻ پنهنجي منهن، پاڻمرادو. ۸. ڪنھين پار = ڪنھن
پاسي، ڪنھن ڏس تي. اڀر لڳين = گهڻي لڳين. آر = محبت، سک. قرار = قرار سان، آرام سان. ۹. سيٺن = سڄڻن.
سهج = خوشيءَ مان ساٺ سهج، ٿورو ۽ وڙ. لالون ٿيون = رنگ ۾ رتيون، ڪڪريون.

سُورَ پَرائي ساڻ جا ويڻو وهائين
اُتي لئون لائين، جت حاجت ناه هتيار جي.

۱۲

اڳڙين آرام، گڏهن تان ڪونه ڪئو
هنيون منجهه حمام، ڪاڻيون گوري وڃ ۾.

۱۳

اڪين ڪي آرام، پرينءَ ڌاران نه پئو
ٿين تي تمام، جي پسن منه محبوب جو.

۱۴

اڪيون پريم ٺهنجيون، ڪٽاري جي ڪار
کوڙي ڪڻ م سڀرين، چاڪ وجهن چوڌار
ساجن سنئون نهار، ته وڃن سور سنڌيون ڪيو.

۱۵

اڪين ڪي آئون، جانڪي جهلون پائيان
کوڙي ڪڻ م سڀرين، چاڪ وجهن چوڌار
ساجن سنئون نهار، ته وڃن سور سنڌيون ڪيو.

۱۶

اڪين ڪي آئون، جانڪي جهلون پائيان
رءُ جهين جي رتيون، سو سوجهي سونائون
پسن پراهون، اورانگهي عالم ڪي.

۱۷

اڪين ڪي آهين، وڏا واجهه وڙهن جا
اڀيون منڊي مامرو، جهيڙو نه لاهين
جنن سي ڪڪر اپ ۾ تنن اگميون آهين
جهڙ ڦڙ نه لاهين، وسن ساوڻ مينهن چين.

۱۸

اڪين ادب ڇڏيو، ڪوجها نظر ڪن
ڪرن ساڻ ڪلن، پيون وه ورن سين.

۱۹

اڪيون تان عيد، ڪانهي عيد اڪين ري
خوشي ۽ خريد، ويئي ويچارين وسري.

۲۰

اڪيون مون نه وهڻيون، اڪيون پنهنجيءَ مت
اُتي وڃي اٽڪيون جتي جان گيت
نڪا ڳالهه نه گيت، جيءَ ڏني رءُ نه جڙي.

۲۱

اڳڙين آرو، مونهان پڇي نه ڪئو
اُتي وڃي اڙيون جت چوڻ نه چارو
هنيڙو ويچارو، واٽون جهلڻو ونجهلي.

۱۲. هنيون = ماريون. حمام = تيز تپش، موت واري حالت. ڪاڻيون = جليون، سڙيون. ڪورو = باه. ۱۴. ڪٽاري جي ڪار = ڪٽاري وانگر. ڪٽارو = گولائون خنجر. ڪوڙي = اڪين ڪي ڪوڙي، گهوري. ڪڻ م = (گهورڻ کان پوءِ) نظر ڪڻ م. نظر پاسي نه ڪر. چاڪ وجهن = (پل ته) چير وجهن. سنڌيون ڪيو = وٿيون ڪيو (سور وڃن وٿيون ڪري، پري ٿي وڃن ختم ٿي وڃن). ۱۵. جانڪي = زور سان جهلي. جهلون پائيان = جهلي رندڪون وجهان، روڪيان. سونائون = ساجن ڪي نظر ۾ رکي سڌو اوڏانهن رخ رکيائون. ۱۶. رءُ جهين جي رتيون = جنهن جي ڪري رجي رءُ ٿيون، پوريون رجي ويون سو سوجهي سونائون = سو جانچي، ان ڏانهن رخ رکيائون. ۱۷. وڏا واجهه = وڏا ڪارگر نمونا، وڏا موقعا ۽ طريقا. اڀيون = بيٺيون. مامرو منڊي = جهيڙو مچائڻ. اڀيون منڊي مامرو = معاملو مچائي بيٺيون اگميون آهن = جهڙ ڪري آيون آهن، مچي آيون آهن (وسڻ لاءِ). ۱۸. ڪوجها نظر = اڻ سونهندا نظر، ميرا نظر ڪرن - رقيب، بدخواهين. وه پوڻ = مخالفت ۽ مقابلي وارو رخ اختيار ڪرڻ، ضد پوڻ. پيون وه ورن سين = پنهنجن ورن سين ضد ۾ پيون، سڄڻ سان سامهون ٿي بيٺيون. ۲۰. مون نه وهڻيون = منهنجيون محتاج ناهن. اڪيون پنهنجيءَ مت = پنهنجي سوچ ۽ ارادي واريون آهن. جتي جان گيت = جتي جان جي گيت آهي، سر ڏيڻ جي ست آهي. نڪا ڳالهه نه گيت = ٻي ڪا ڳالهه نه آهي، ٻي ڪا مصلحت آهي ٿي ڪا نه، ٻي ڪا سوچ ويچار جي ڳالهه ٿي ڪانهي. جيءَ ڏني ري نه جڙي = بس، جان ڏيڻ کان سواءِ ڪو ناه ٿي نه لهي، ڪو سرچاءُ ٿي نه ٿئي. ۲۱. آرو = آڻ، لاڙو. جت چوڻ نه چارو = جتي چوڻ جو چارو ڪونهي، جتي منٽ ڪرڻ جي ڳلي ٿي ڪانهي. ونجهلي = ڏڪن سورن ۾ ڳري، درد ۾ دانهون ڪري.

۲۲

وَسَن ۽ وَهَسَن، ڏينهاڻي ڏسڻ لئي
جئن جئن پرين پسن، تئن تئن نسا نينهن جا.

۲۳

وَسَن ۽ وَهَسَن، ڏينهاڻي ڏسڻ لئي
ڏسي ڏسي آئيون، توءِ تلاشون ڪن
ڏايون نه ڏاپن، ڪا جا آڇ اڪين ڪي!

۲۴

ڏسَن ڏينهاڻي، توءِ ترسَن اوڏهين
آيا سڃاڻي، نيڻ نهارِي پرين ڪي.

۲۵

ڦير مَر تون اُبت، ڪڻ سُبَتِيُون سُپرين
مونڪي موهي جن سين ماري ڳيڙِيئي مَت
ايءِ پرين تنهنجي پَت، هاڻ جڏو جِيي نه مري.

۲۶

جتي آئي ڇڏِيئي، اتي ئي آهين
سي سباجهيون اڪيون ماڳ نه مٽائين
جيتي لڪ لاهين، ته ڪڍي ڪانگن ڪي ڏيان.

۲۷

جتي آئي ڇڏِيئي آيون آهن اُت

پيو پروسو نه پت، اڪيون اوهان جي آسري.

۲۸

گتيون ڪين ڪسن، ڪنه جنه اڳر آيون
پيون پنڀين ۾ گوري جيئن ڪامن
لائون ڪو لوسن، لالڻ لاءِ لطيف چئي.

۲۹

گتيون ڪين ڪسن، ڪنه جنه اڳر آيون
نيڻن جهيڙو پاڻ ۾، ويڻن ڪين وڙهن
اڪين ۽ پرين، پوريون پاتيون پاڻ ۾.

۳۰

اڄ پڻ اڳريون، سارڻو رُون سڄڻ ڪي
جانب جي جمال ڏانه تائين ٿيون ٽڪريون
جي وهڻ پريان وڪريون، تڻ اڄ اڪين ڪي نه لهي.

۳۱

اڄ پڻ اڳريون، سارڻو رُون سڄڻ ڪي
جانب جي جمال ڏانه تائين ٿيون ٽڪريون
جي وهڻ پريان وڪريون، تڻ اڄ اڪين ڪي نه لهي.

واڻي-۱

تڻ اڪين ۽ آڻا اڙائي، ٻڙي جيڏيون
ڪنهن در ڏيان دانهڙي

۲۲ وسن = ڳوڙها ڳاڙن. وهسن = خوشي ڪن. ۲۳ ڏسي ڏسي آيون = وري وري ڏٺائون. توءِ تلاشون ڪن = ته به پيون
نهارين ڏايون نه ڏاپن = ڏٺو ڪندي به نه ٿيون ڏاپن. ۲۴ ڏينهاڻي = روزانو. ترسن = سڪن ۽ واجهائڻ. اوڏهين = ان سڄڻ
ڏانهن. نهارِي = جانچي، تلاش ڪري. نيڻ سڃاڻي آيا = اڪيون پنهنجي پرين ڪي سڃاڻي آيون، سندس ئي ديدار ڪري
آيون. ۲۵ ڦير مَر تون اُبت = تون اڪيون اُبتيون نه ڦير (ڪاوڙ نه ڏيکار، لاغرضائي نه ڪر). مون ڪي موهي جن سين = جن
اڪين سان مونڪي موهي ماري. ڳيڙِيئي مَت = تو منهنجي مَت ڪسي ورتي، تو مونڪي ديوانو ڪيو. ايءِ پرين تنهنجي
پَت = اي محبوب هيءُ ته تنهنجي وڏائي ۽ شان جي ڳالهه آهي (جو مهر ڪرين، راضي ٿي توجهه ڪرين). جڏو جِيي نه
مري = هيءُ جڏو تنهنجي محبت ۾، هيءُ بيمار، هي اڳهو عاشق، جِيي نه مري = (اهڙي نازڪ حالت ۾ آهي جو) نڪي ٿو
چڱو ڀلو ٿئي، ته نڪي ٿو مري. ۲۶ جتي آئي ڇڏِيئي = اي پرين جتي تو ڇڏيون (جتي تو پاڻ ڏيکاريو ۽ تو ۾ نظر ڪري
بينيون، اتي ئي آهين). جيتي = جيڪر، جي ڪٿي. لڪ لاهين = ڏرو گهٽائي ڪن. ۲۷ پروسو = آسرو، اعتماد. پت = ٽيڪ،
آڌر. ۲۸ گتيون = جتي ڳهي ويون. ڪسن = اتان چرن، هيٺ مٿي ٿين. ڪنه جنه اڳر آيون = ڪنهن اهڙي اڳر ۾ بيٺل آهن،
۾ = هيءُ جهيڙو نيڻن سان ۽ نيڻن وارو آهي. ويڻن = ويڻن سان = آمهون. سامهون ڳالهائڻ سان. پوريون پاتيون پاڻ ۾ =
پاڻ ۾ پوريون ڪري ڇڏيون. ۳۰ سارڻو = ياد ڪيو. رُون = رُڻن. تائين ٿيون = چڪين ٿيون. جي وهڻ پريان وڪريون =
جيڪي پرين جي خيالن ۽ پورن ۾ وڪڙيل آهن، سوگهيون آهن. واڻي-۱. اڙائي = اٽڪائي، ڦاسائي.

هٿان چڙ مَ باز، هاريا حقيقت جو.

۳

مَجازي موهي، گڏهن ويندڙ نڪري
اڪڙيون اوهي، جَمَ وهين وسهي.

۴

مونڪي ماءُ مَجاج، پِجاري جيئن پِچئو
هٿن چڙي حاج، ويئي سار سَريَر مان.

۵

ديک مَ تون سين تَن، هي جي مَجازيائون مُنہ ۾
ڪيَن سَجاتو سَپرين نِهاري نيئن
پرين سي پَسَن، پيئي جَني بُوئِيون.

۶

نئون نيہ لڳوس، راتِ رَمدي ڏول سين
سو سينگارُ تَئوس، صُباح وچ سَرتين.

۷

نيہ سَچائي نيئَ جي، وچان سي وصال
عيبُ عاشقن جو سَبَبُ جي سَنيال
جو هوءَ تڏا پائي حال، تہ ويئي وچوئڻ وسري.

ڦڪيون ڏيئي ڦڪيون، ويجن آءُ وِرجائي
حُسنَ جو حُبيبَ جو تَنہ لاليءَ آءُ لُچائي
اَلقَتَ گرَ مَ اَن سِين، قُربَ جا گَڙائي
صُحبتَ سَپرين جي، مِني آه مِنائِي.

واڻي-۲

اي ميان سَچُ توري توري
ڪيئن رهندا نيئَ مُنہينجا
جَن جو آڌرُ تون
جُتان اَهي اُڀري، توڙي تَڻان پَري
توہ وِجيو تَن ڏي، اڪڙيون پيرَ گَري.

داستان ٿريو

۱

چا کي وِچئو چو، بيلي تئين پُئَن جو
وڻ گَنجَڪَ گَريمَ جي جَڳَ جو والي جو
سَھڪو هوندو سو، جنهن جو عشق الله سان.

۲

موھيندوءَ مَجاز، ٿورين گھڻين ڏينھڙين

ڦڪيون= وات مان ڦڪڻ جون دوائون. ڦڪيون= بي اثر. ويجن= طبيبن. وِرجائي= ٽڪائي. لچائي= مونڪي لچايو، لوچ پوچ ڏني. قرب جا ڪڙائي= قرب جنهن کي ڪڙايو آهي، جنهن کي قرب يا پيار منهن پئجي ويو آهي. واڻي-۲. جتان= جتان، جنهن جاءِ تان. اَهي= سج لَهي. تَڻان= تَتان. توہ= تہ. ۱. ۳-۵. بيلي تئين= ڪمي تئين، نوڪر تئين. ڪنجڪ= گهوڙي جي سَنجن ۾، هُتي جي ٻنهي طرف لٽڪندڙ چر جو پتو جنهن کي ٻنهي طرفان ماڻهو جهلي هلن. ڪريم= الله. جڳ جو والي= سڄي جهان جو مالڪ. سَھڪي= سڪيو. ۲. موھيندوءَ= ڏکيو ڪندوءَ، توکي ڏک ڏيندو. ٿورين گھڻين ڏينھڙين= ڪن ٿورن يا گھڻن ڏينهن کان پوءِ، ڪن ٿورن يا گھڻن ڏينهن ۾. مَجاز= مجازي عشق، ظاهري صورت وارو عشق. هاريا= اي موگا! اي احمق! حقيقت= حقيقت وارو عشق، حقيقي صورت، دائمي صورت، حق حقيقي. (اي هاريا! تون حق حقيقت وارو باز (جذبو، عشق) هٿان نہ چڙ. ۳. اڪڙيون اوهي= اهي ئي اڪڙيون (جن توکي موھيو آهي) جر- جئن مَ، متان. وهين وسهي= وسهي ويهين. ۴. ماءُ= اي ماءُ (ماءُ جي همزي تي پيش رهندو، جو اسر مونث جي اعراب نہ ڦرندي). مَجاج= مجاز. پِجاري= جيڪو ڪپھ پِجي، ڪپھ کي توڙي اڪوڙي ڦونڌا ڦونڌا ڪري. سار= سنپار، سجاڳي، جس. سَريَر مان= جان مان. ۵. ديک مَ تون سين تَن= تون تَن سان نہ ڏس. مَجازيائون منهن ۾= تنهنجي منهن ۾ مجاز واريون آهن، مجازي صورت جون. موھيل آهن. انهن مجازي نيئن حقيقي سچن ڪين سجاتو. پيئي جني بُوئِيون= جن اهي پئي (ظاهري مجازي) اڪيون پوئي چڙيون (۽ اندر جي اڪين سان ڏٺائون). ۶. رمدي= هلندي. صبح جو اهو نيہ سرتين ۾ سندس سينگار بنيو. ۷. نيہ سچائي نيئَ= نيہ جي جن نيئن سان محبت واري سچاپ آهي، سي نيئَ وصال جي وچان رنڊڪَ آهن، وصال کان رنڊين ٿا. نيئَ تہ هڪ سبب يا وسيلو آهن، پر عاشقن لاءِ ڪنهن بہ سبب يا وسيلي کي سنيالڻ (۽ ان تي پاڙڻ) وڏو عيب آهي. جي عاشق ۽ معشوق حقيقي معنيٰ ۾ حال پائي ٿيا (ملي هڪ ٿيا تہ) وچ واري آڏ (سبب ۽ وسيلي واري) خود بخود وچان نڪري وئي.

۸

قِران قيريدار، سدا شوق پرين جي
مان سجيھون يار، اڪا اڪڙيون گڏي.

۹

نيڻين نظر نيه جو، جتي جوڙجن
ساهُ اُني تان صدقو اندر سين عضون
لاهي سر لطيف چئي، انگ پڻ آججن
قلب قرباني گريان مٿان دل دوسن
هينين ۽ اکين، پاهِ هيڪاندي پرين لئي.

۱۰

اکين ۾ ٿي ويهه، ته آءُ واري ڏکيان
توڪي ڏسي نه ڏيهه، آءُ نه پسان ڪين پئو.

۱۱

تارن ۾ گر ٿڪيو، ونين ۾ ٿي ويهه
پرين اکين ۾ پيهه، ته آئون اچارو ٿيان.

۱۲

گران وجهه مَ وات، ڍول هماري ڳالهڙي
مچڻ رتيءَ رات، اورڻ ۾ اوڻي وهي.

۱۳

سِڪَ سڪائي سِڪَ، سِڪَ نه آهي سٿري
لِڪَ لڪوڻي لِڪَ، ته گرن خبر نه ٿئي.

۱۴

گر کاريندو سي، مانو جن پريٿو
جوش جلايا جي، ماري تن مٿ ڪٽو.

۱۵

گر کي ڪپڙ ڪاءِ، نانگ مٿيارو نڪري
اڀو جو اونا، سرپر سڀني سڄڻين.

۱۶

گر جا گڏ گڏي، پوڻ ڪارڻ پرين جي
تنه ۾ پاڻ پئي، غيبي غار ٿيو.

۱۷

الله گر جين، گر مَ مري هيگرو
اسان ۽ پرين جون اميدون پڄن
تهان پوءِ مرن، سڙي انهن سور ۾.

۱۸

الله گر جين، جي پاڙي رهن پرين جي
پنيون مون پسڻ، اميدون سين سڄڻين.

۱۹

آءُ سي گندي سين، راتڙيون جاڳن جي
جني سندا نيڻ، اوجاڳي اجاريا.

۲۰

لڏي آيا لال، پاڻهي پيدا ٿيا

۸ سجيھون= هو اسان کي سڄي، هو اسان کي آڏا هڻي. اڪا= داڻا (جيڪي شاديءَ وقت گھوٽ کي هڻن). اڪڙيون گڏي= پنهنجيون اڪيون سامهون گڏي. ۹ نيڻين نظر نيه جو= نيڻن جي نظر نيه واري آهي، پوءِ جتي به نيڻ لڳائجن (جوڙجن) انگ= عضوا. آچجن= قربان ڪجن. پاهه= پاهت، سڪ ۽ محبت. ۱۱ تارن ۾= اکين جي تارن ۾. ونين ۾= تارن جي ماڻڪين ۾. پيهه= پيهي وج. اچارو ٿيان= اچين اکين وارو ٿي پوان، (تنهنجي آڏو ٿي ويهڻ جي ڪري) منهنجيون اڪيون ڇڻ اچيون ٿي وڃن ۽ ٻيو ڪجهه ڏسي نه سگهان. ۱۲ گران= ڪرن کي (اي ڍوليا، ڪرن جي وات ۾ اسان جي ڳالهه نه وجهه). رتيءَ رات= (اسان جي) رهاڻ ۾ رتل رات. اورڻ ۾= هڪ ٻئي سان حال اورڻ ۾. اوڻي= اڻپوري، پوريءَ کان گهٽ. وهي= گذري. ۱۳ سڪ سڪائي سڪ= تون پنهنجي سڪ کي سڪائي سڪ. ۱۴ ڪر= رقيب، بد خواه. مانو= گهٽ. پريٿو= نينهن، عشق. ماري تن مٿ ڪٽو= تن کي ماري مات ڪيو. ۱۵ ڪپر= ڪپر نانگ، زهريلو نانگ. نانگ مٿيارو= مٿيارو نانگ، مٿ وارو نانگ. اڀو جو اونا= جو بيٺو اونائي، ڪن ڏيئي سڻي. سر پر= ڳالهه، جا جهلي جهلي آهستي آهستي ڪجي. ۱۶ کڏ ڪڏي= کڏ ڪوٽي. پوڻ ڪارڻ پرين جي= محبوب جي ان ۾ اندر ڪرڻ خاطر. غيبي= گلا خور، بد خواه. غار ٿيو= تري ۾ هيٺان هيٺ ويو، نگو سار ٿيو. ۱۷ ڪر جين= بد خواه رقيب شال پيا جين. ۱۸ پنيون مون پسڻ= مان سڄڻن سان منهنجيون اميدون پوريون ٿينديون ڏسن. ۲۰ لڏي آيا= ملهي آيا، ٿلي آيا. لال= سهڻا محبوب. پاڻهي پيدا ٿيا= مُشڪندي اچي نڪتا.

ساجُن اڪيون جي ڪٿي ته ڪوڙين پانيان پال
منهنجي ناهه مجال، ڪو ويڻ ورائي واريان.

۲۱

لوڏان ئي لڪ لهي، پابوهيو پروڙ
اڳڙيون پڙپور، سڄي توه سهاڳڻيون.

۲۲

آيا پرين گهرن، اوتارو اڪين ۾
ويڙو ڏيان ويڪرو، ونين منجهه وهن
آءُ ڏيندي ڪي ٿن، مٿي تارن ٽڪيا.

۲۳

تان جي ٽين سامهان پئيرا سونهن
سنئون ورائي سڀرين مٺه جي مون ڏي ڪن
ته رڳون سڀ رجن، ٿن ۾ تازائي ٿئي.

۲۴

پساه سين پسان پرين، ساه سين سڃاڻا
ايهي به ٿاڻا، اچي رهيا رُوح ۾.

۲۵

منجهان منهنجي رُوح، وڃي ساجُن وسري
ته مَر لڳي لوه، ٿر پاهيو ٿي مَران.

وائي-۱

الله سائين سائين، پُٺان مَر پريئون پاهين
هنڙي آسَر اوداهين
وڏي آسَر آه اوداهين
جتي ديرو دوست جو، سا ڪيئن پونءِ اگاهين
پنڀيون پري آڻيون، آيل مون اُتاهين
قَلَر جن جي هٿ ۾، سي سين سباجها سائين
بنديءَ جي بازار ۾، شال مَر لڳن لائين.

وائي-۲

جيڏيون آءُ ڪا پاڻ وهڻي آهيان
ڪامون سار لهيجا!
واڳ ڏئين هٿ ۾، ڪيڏانه ڪرهل ڪاهيان
جيڏانه واريند سڀرين، پير اوداهين پايان
قَلَر ڪتب هٿ ۾، آءُ ڪا لکي مان لڪ لاهيان.

داستان چوٿون

ديڪيندي ديدار ڪي ”ڪُل“ سڃاڻون ڪين
تازي طبيلن ۾، آه احاطو زين
هئا جي امين، سي حسابان هجي وٺا.

ويڻ ورائي واريان = سامهون ڪو جواب ڏيان. ۲۱. لوڏان = لوڏ ۾، هلڻ تلڻ ۾. لڪ لهي = (ان لوڏ ۾ ئي) لڪن جا لڪ لهي. پابوهيو پروڙ = پر ڪيس مشڪندي ته ڏس (جو اڃان ويتر وڌ آهي). سڄي = سامهون اڪيون ڪٿي، پرپور نظر سان نهاري. توه سهاڳڻيون = ته به ان حالت ۾ اهي سهڻيون ۽ سهاڳ واري خوشي ۾. ۲۲. ويڙو = خلاصو ڪشادو گهر. ونين ۾ = اڪين جي ماڻڪين ۾. مٿي تارن ٽڪيا = اڪين جي تارن مٿان هنڌ وهڻا. ۲۳. تان جي ٽين سامهان = توڙي هجن سامهان، توڙي پئيرا ته به سهڻا پيا لڳن. ۲۴. ته مَر لڳي لوه = ته ڀل لڪ لڳي، ۽ آءُ ٿر جي پاهيو وانگر مَران. پاهيو = ننڍڙو سهڻو ڳاڙهيرو ڳيرو (هڪ نازڪ پڪي جيڪو هاڙه ۾ مٿي، جون ۾) سخت جهولي جي لڪ لڳڻ سان سڄي مري پوندو آهي. وائي-۱ پٺان مَر پريئون پاهين = پرين کان پوئتي پئجي وڃان، پوئتي نه رهجي وڃان. سا ڪيئن پونءِ اگاهين = اها پيڻي يا جاءِ پري ڪيئن چڻي. بازار ۾ = هلندڙ وهنوار ۾، ليڪي ۾. شال مَر لڪن لائين = شال ڪا گهٽائي واري ڳالهه نه لڪن. وائي-۲. پاڻ وهڻي = پنهنجي وس. ڪامون سار لهيجا = ڪا منهنجي خبر لهجو، ڪا منهنجي سنڀار ڪجو. ڪرهل ڪاهيان = (پنهنجي حياتيءَ جو ڪرهل يا) اُٺ ڪاهيان. لڪ لاهيان = ذرو گهٽايان. د-۴-۱. ”ڪُل“ = سڄو، جملي (ديدار ڪندي سڄي صورت ڪانه ڏنائون (رڳو ان جو جز) ڏنائون). تازي گهوڙا طبيلن ۾ بيل آهن، پر انهن جو احاطو (جملي جوڙ) انهن جي زين جي ڳاڙهي مان ٿو ڪجي. (زين = جيڪا سواري لاءِ گهوڙي جي پٺيءَ تي رکجي). جيڪي ڳاڙهي لاه امين (فيصلو ڪندڙ) مقرر هئا، سي اهو حساب پورو صحيح ڪيئن ڪندي.

۲
ديکيندي ڏيدارَ کي کينَ سڃاڻئون ”ڪُل“
تازي طبيلن ۾، آه اِحاظو جهل
هئا جي امل، سي حسابان هجي وٺا.

۳
ديکيندي ڏيدارَ کي ”ڪُل“ سڃاڻئون کين نه
جانبَ منجهان چين نه، محروم ٿي مري وٺا.

۴
ترڪ ڪر ترڪ کي، وڃڻ ڪنا وڃ
اهي اِيءُ اهڃ، سڻي سڻائج تون.

۵
تحقيقَ جي تون پري مٿي رءُ گڻيج
بانهنٿان بهر ٿي ڪشتي ڪمائيج
سندن رءُ ساري، جنگهن رءُ جليج
جا حاج هٿن رءُ نه ٿئي سا ٿنڊو ٿي ڪريج
هڪل حقيقتَ جي پوڙو ٿي ٻڌيج
اندو ٿي پسيج، مشاهدو محبوبَ جو.

۶
اک اِلي ڌار، وانءُ اِليو عامر سين

لاهارو لوڪ وِهي، تون اوچو وهه اوپار
منجهان ٿوچ نهار، پُر پُنيرو پرينءَ ڏي.

۷
هٿن سين حاج ڪر، نيٺن سين نهار
اِيا اڱڻ پار، پَس پنهجا سپرين.

۸
اڪيون سيئي ڌار، جن سان پسين پرينءَ کي
پئي ڏونه ڪير نهار، گهڻو ريسارا سپرين.

۹
ونين ۾ وصالَ جي تان ڪا ڪاني پاءِ
دوبينائي دور ڪري معرفت ملهه
سپريان جي سونه ۾ رخنو ڪونه رهه
اک اشهد چاه، ته مسلمانِي ماڻين.

۱۰
سُرمو سياهيءَ جو رڻن کي رهه
ڪاني ڪارائيءَ جي پُرس ٿي مَ پاءِ
اڪين ۾ اٽڪاءِ، لالائي لالڻ جي.

۱۱
سُرمو سُفيديءَ جو جڏهن پاتو جن

۲ جهل = رنگين ڪپڙي جو پوش جيڪو سواري وقت سينگار لاءِ اٺ يا گهوڙي جي پٺيءَ تي وجهجي. امل = املهه، بي مثال سمجهه وارا دانا. ۳. جين نه = جئن نه، چڻ نه. محروم ٿي مري وٺا = محروم ٿي مري وٺا، (ڪجهه نه پرائڻ، ڪجهه نه حاصل ڪرڻ واري) محروميءَ جي حالت ۾ مري وٺا. ۴. ترڪ ڪرڻ = جيڪي ڪجهه هجي سو ڏيئي ڇڏڻ ۽ لاطم ٿي هڪ مالڪ ڏانهن متوجه ٿيڻ. ترڪ ڪر ترڪ کي = انهيءَ ترڪ ڪرڻ واري رسر کي به کي به ترڪ ڪر. وڃڻ = سڀ لڳ لاڳاپا لاهي پري ٿيڻ. وڃڻ ڪنا وڃ = انهيءَ وڃڻ واري رسر کان به تون وڃ (پري ٿي) يا اڃان به اڳتي لنگهي وڃ. اهڃ = اهڃاڻ. سڻي سڻائج تون = تون اهو چڱيءَ طرح سان ٻڌي، پوءِ ٻين کي پڻ ٻڌج، تون به ٻڌج ۽ ٻين کي به ٻڌائج. ۵. تحقيق = تصوف ۾ ”تحقيق“ واري منزل. پري = ڳنڍ، بار (سو مٿي تي نه پر مٿي کان سواءِ ڪڍج). هن سٺ ۾ توڙي ايندڙ ستن ۾، عام عمل يا عام رسر جي برعڪس الٽي عمل جي ترغيب ڏنل آهي. هي صوفين جي ”مام“ آهي. اها سر ڪاهوڙي ۾ پڻ ڏنل آهي ته: ”ويجهو ونءَ مَ وات کي. گهڻ ڏونه ڪوٽ“. ۶. الٽي = ابتي. وانءُ = وهه، برتاء ڪر. لوڪ وِهي = لوڪ هلي. وهه اوپار = اوپارو هل. نوچ = ذري گهٽ اڪيون ٻوٽي نهارڻ واري حالت. پُر پنيرو = پنيرو هل. ۹. ونين ۾ = اڪين ۾. وصال جي = محبوب سان گڏجي هڪ ٿيڻ جي. ڪاني = سرائي (سرمي واري). تان ڪا ڪاني پاءِ = ضرور ڪا ته ڪاني پاءِ. دوبينائي = ٻٽو ڏسڻ، هڪ بدران به ڏسڻ. معرفت = حقيقي ڄاڻ. ملهه = ان کي مان ڏي ۽ مٿاهون ڪر. رخنو = رنڊڪ. اک اشهد = ”اشهد“ واري اک. اشهد = شهادت جي ڪلمي جو مخفف = شهادت جو ڪلمو (أشهد أن محمدا عبده و رسوله). مسلمانِي ماڻين = مسلمانِي وارو درجو ماڻين. ۱۰. سياهيءَ جو = ڪاراڻ وارو. رنن کي = زالن کي. ڪارائيءَ جي = ڪاراڻ واري سرائي. پرس = مرد. پُرس ٿي = پرس ٿي ڪري، مرد ٿي ڪري. اٽڪاءِ = جهل. لالائي لالڻ جي = لال رنگ. ڳاڙهي سهڻي محبوب جي.

ٺڏهن ڏيئي ٿن، اچائي عالم جي.

۱۲

سُرمو سُفيديءَ جو جڏهن پاتو جن
ٺڏهن ڏيئي ٿن، روئي ريتي جهڙي.

۱۳

گاڙهو ٿي گاڙهو، ڪارو پسن ڪيئڪين
اڳڙين پاڙو، وڃي ڪٿو لاک سين.

۱۴

جها تان نه تها، نيٺ پريان جا ناڻڪون
ڪوڙين ڪٺا ڪيٿرا الماسين جها
پسي پر اها، عجب ٿئو اجل ڪي.

۱۵

اڄ پڻ اڳڙين سين ڪوئي ڪٺائون
ماه وڏي انگڙا ڪري، ڪرنگهر ڇڏيائون
وٽواصوا بالحق وٽواصوا بالصبر، ايهين اٿائون
مرڪي ماريائون، ڪلي گهايو سڄڻين.

۱۶

نظر نڙديڪون، سهي نه سگهان ساعت سين
پسن پري سندون، آءُ نالي گيڙي نجهران.

۱۷

ڏورج ڏيو هٿ ڪري، ڏور م ڏيان ڌار
ڪوڙين لڪ هزار، ان انداهي اندا ڪيا.

۱۸

جو تون ڏيو پانيو، سو سورج سهاڻو
انڌن اونڌائو، جي رات وهاڻي ڏينه ٿئي.

۱۹

ڏور م رءُ ڏئي، ڏورڻ گهڻو ڏاڳڙو
تان تان هوڻج حجري جان جان يار هئي
جڏ پاسي پاڻ ٿئي، تڏهن ڇڏج ٿڪيو.

۲۰

وڃي رس وڃڻ ڪي، وڃڻ ڪي وڃيڻ
لڪان تون لڪيڻ، لوڪان لڪي ڪونه ڪو.

۲۱

وڃي رس وڃڻ ڪي، وڃڻ پڻ وڃا
لوڪان پاڻ لڪا، لڪان پڻ لڪيڻ تون.

۲۲

آءُ ڏوريئين، شال م لهئين، پرين هوئين پري
هڏ نه ساه سري، ٿن ٿسلي نه ٿي.

۱۲. سُفيديءَ جو = لالائي جو. ريتو = (باندڙي مثل ٻڌل) گاڙهو ملير. ۱۳. گاڙهوئي گاڙهو = فقط گاڙهو رنگ ٿي ڏسڻ. پاڙو ڪرڻ = هڪ ٻئي سان گڏ گهر ڪري ويهڻ. لاک = جيڪا گاڙهي ٿئي. ۱۴. جها تان نه تها = جيها تها ناهن پر پرين جا نيٺ جهنڊارا آهن، پوڄياري آهن. ناڻڪ = تڪي چوٽي، جهنب. ڪوڙين ڪٺا = محبوب جي نيٺن ڪيترائي ڪٺا. الماسين جها = جيڪي الماسين جهڙا هئا، جيڪي هيرن جهڙا سخت هئا. الماس = هيرو. ۱۵. ماه = ماس (بت جو). انگڙا ڪري = عضوا عضوا ڪري. ڪرنگهو = ڪرنگهر، گچي، وارو هڏو. وٽوا صوابالحق وٽوا صوابالصبر = جن حق جي تلقين ڪئي ۽ جن صبر ڪيو. ايهين = ائين ئي. اٿائون = چيائون. مرڪي = مشڪي. ۱۶. نظر نڙديڪون = سندن نڙديڪي وارو ديدار. سهي نه سگهان. ان جي ست سهي نه سگهان، ان جو جلوو جهلي نه سگهان. پسن پري سندون = کين ڏسڻ ٺهي ٿو پري کان، سندس پري کان ٿي ديدار بهتر. آءُ نالي گيڙي = آءُ ته سندن نالي وٺندي. نجهران = جهڙان، سک ۽ ڏک پر گران، ونجهلان. ۱۷. ڏورج = گولج. ڏيو = ٺڪر جو ننڍڙو ڪپڙو جنهن کي تيل سان پري، ان تيل ۾ ڪپه جي وٽ (ڊگهيڙي وٽيل ڪپه) وجهي، ان وٽ جي چوٽي ٻاهر ڪڍي ان کي تيلي ڏيئي ٻاربو. (ڏيئو روشنيءَ جو نشان آهي، ۽ اونداهي جو سونهون آهي. اڳ جڏهن اليڪٽرسٽي يا بجلي بتيون کين هيون تڏهن ڪا شيءِ اونداهيءَ ۾ گوليندا هئا ته ڏيئو هٿ ۾ ڪري گوليندا هئا). ۱۸. جو تو ڏيو پانيو = تو جيڪو ڏيئو ڪري سمجهيو، سو حقيقت ۾ روشن سج (سورج سهاڻو) آهي. انڌن اونڌائو = انڌن لاءِ هميشه اونداهي آهي، جيتوڻيڪ رات وهاڻي ڏينهن ٿئي. ۱۹. رءُ ڏئي = ڏيئي کان سواءِ. ڏورڻ گهڻو ڏاڳڙو = گولا ڪرڻ هڪ وڏو ڪشالو آهي. تان تان = تيسين تائين. هوڻج حجري = حجري ۾ هجان. جان جان يار هئي = جيسين تائين دوست اتي هجي. پاڻ = دوست. ۲۲. آءُ ڏوريئين = آءُ توکي گوليان. م لهئين = توکي گولي نه سگهان. ٿن م ملين = مون نه ملين (مون کي انهيءَ لاءِ نه ملين ته جئن) منهنجي وار وار مان تنهنجي لوچ ۽ تڙپ نه لهي.

۲۳

آءَ ڏوريئين، شال مَ لَهئين، تڻ مَ ملين تون
لئون لئون منجهان مون، لوچ تهنجي نه لهي.

وائي

سميع بصيرُ حَيُ هميشه

سو سائين سدائين

هيڏي هوڏي هٿڙا، ڇا ڪي ڇو پائين
”وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ“ اِيءُ ڏسڙو ڏنائين
جان ڪو جين ڏينهڙو، تان ڏوري لهه منجهائين.

داستان پنجون

۱

منه محراب پرينءَ جو، جامع سڀ جهان
سيوئي سبحان، ڪيڏانه ڪري نيتيان.

۲

مخين هڪڙو، منجهان مهر سڏ ڪڍو
مونڪي سڀ جمار، اورڻ اهوئي ٿيو.

۳

پريان سنڌي پار جي مڙئي منائي

ڪانهي ڪڙائي، چڪين جي چيٽ ڪري

۴

جيڪين ڏنائون، سو سر ڏيئي سهه ڇنڌڙا
مَ ڇڏ ڇنائون، اي پڻ ڳنڍڻو سڄڻين.

۵

جيڪين ڏنائون، سو مان ڳڻ ڳنڍ ٿيو
مونڪي پڇنائون، تون ڪئن ايهين ٿوڪ سين.

۶

مين مٿي ٿمر، گهين سڏ ڪرين
ساڻ نياهيو نين، اِيءَ پر سنڌي سڄڻين.

۷

اوڳڻ رُسي سڀڪو، ڳڻين پرين رُنام
ليگير جي لسان سين، سي ڪر ڪين ڪئام
پاڻ وڃائي پانهنجا، ٿورا ٿوڪ هنيام
”بندگي افگندگي شرمندگي“ اها ميڙ مڪام
پرين تب پرتام، آئون ”جَبَ اُت ڳئي“

۸

الٽيم جا هنيان، سا نه سلتيم ساهه ڪي
سپيريان جي ڳالهڙي لڪايم لوڪان

۲۳ لئون لئون منجهان = وار وار منجهان. لوچ = تلاش، سک. تڻ = مونڪي. وائي. سميع = سدائين سڻندڙ. بصير = سدائين ڏسندڙ. حَيُ = هميشه حيات. سو سائين سدائين = سو سائين سدائين سڻندڙ ۽ ڏسندڙ آهي. چاڪي = چالاڪ. ڇو پائين = ڇو هٿ پيو هڻين. وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ = اوهان جيءَ جي اندر جان ۾ آهي ڇا پوءِ اوهان اهو نٿا ڏسو (۽ سمجهو). د - ۵ : ۱. محبوب جو منهن محراب آهي، ۽ جهان سڄو جامع مسجد آهي (جنهن جو محراب محبوب جو منهن آهي). سيوئي سبحان = سڀ جاءِ، هر جاءِ سبحان (ڏٺي پاڪ) آهي. ڪيڏانه ڪري = ڪيڏانهن منهن ڪري. نيتيان = نيت ڪريان. ۲. مهر = راض، قرب. سڀ جمار = ساري حياتي. اورڻ = ورائي ورائي چوڻ، ورد ڪرڻ. ۵. سو مان ڳڻ ڳنڍ ٿيو = سو ڳڻ (سو احسان) مون ڳنڍ ٻڌي سانڍيو. تون ڪيئن انهن ٿوڪ سين = تون ڪيئن اها شيءِ (ٿوڪ) ڪنيو پيو گهمين. ۶. مين مٿي ٿمر = اُن مٿي ٿمر (کاڌي جو سامان) لڏيل ۽ ٽڪل مانڊن (گهين) ڪي پيا سڏين (۽ کاڌو پيتو ڏين). ساڻ نياهيو نين = اهڙيءَ طرح قافلو (ساڻ) توڙ منزل تي پهچائين. اِيءَ پر سنڌي سڄڻين = پيارن سڄڻن جي اهڙي اُتر ريت آهي. ۷. ليگير = تفصيل سان چير، ڇٽا ڪري ڳٽير ۽ چير. لسان سين = زبان سين. سي ڪر = سي شايد، ڪين ڪئام = پورا ڪين ڪير (اهو تصور ڪير جو شايد جيڪي چير سو پورو ڪين ڪير). ٿورا ٿوڪ = ڪي ٿورڙا ٿول، ڪي ٿورڙا ڪيل ڪم، احسانن وارا ٿورڙا ڪم. پاڻ وڃائي پانهنجا = پاڻ پانهنجا ڪي ٿورڙا ڪيل ڪم مون وڃائي ڇڏيا. بندگي افگندگي شرمندگي = اي سڄڻ منهنجي پانهپ! منهنجي ڪوتاهي، ۽ منهنجي ئي شرمساري! اها ميڙ مڪيام = اها ميڙ موڪليم، پنهنجي پاران اها منت ڪرايم. پرتام = مون سان پرتا. آئون = انانيت، پاڻپڻو، خود سري. اٺ ڳئي = وئي هلي. ۸. الٽيم = چير. هنيان = هنيين ڪي، دل ڪي. سانه سلتيم ساهه ڪي = سا پنهنجي ساهه ڪي به نه سٿايم (جا دل ڪي سٿايم سا ساهه ڪي به نه سٿايم). محبوب جيڪا ڳالهه چئي، سا لوڪ کان لڪايم.

ويئي مون وسان، تي پڌر پيئي پرينءَ ري.

۹

مون تان لڪائي گهڻو پَر رُوڻن کي روشن
رسيو ريزالن کي زردِيءَ منجهان ظن
ويري مون ورن، ڳالهه ڪيائين ڳجهه جي.

۱۰

منايان منو گهڻو، ڪڙو ناه ڪلام
سڪوت ئي سلام، پريان سندي پار جو.

۱۱

سڪين ڪهه سلام کي، ڪرين ڪهه نه سلام
پڻا ڌر ٿن حرام، هيءُ ڌر جني ديڪڻو.

۱۲

رُني جا رهاڻ، سا پَهڻي نه ٿئي
ڪنه ڪر وجهي ڪاڻ، پاڻان نيءُ نڪارڻو.

۱۳

رُني ناهي ريت، پَهڻي پاهت ناه ڪو
پسو منجهه پريت، جيهائي جوڙ وهي.

۱۴

گهندڙي مَ لاهيج، پائڻي جا پريت سين
ڪو ڏينه ٽڳائيج، رُسڻ سندي ريت سين.

۱۵

هر هر هرڙائي، وڃڻ ڌر دوستن جي
پاڙي ڏانه پرين جي اُجهه مَ اوائي
الهڙ ٿي مَ آڇ تون وانهڙن وائي
لائيندڙي لطيف چئي سوران سرهائي
ڳجهي ڳالهان ٿي، پرت وڃي پاڻ مَ.

۱۶

پئون پُروڙي جن، جڙان هڻي جڪوڙيا
ئون ڪيئن اڳيان ٿن، پورا پاسنگ پائين.

ويئي مون وسان = پر جڏهن منهنجي وسان وئي (ماڻهو منهنجي بي حالي ڏسي سمجهي ويا). تي = تنهن جي ڪري، تڏهن.
پتر پيئي = پڌري ٿي پئي. پرينءَ ري = پرين کان سواءِ (بين ۾ پڌري ٿي پئي)، پرين کان ڪئي (پر بين پڌري ڪئي). ۹
مون تان لڪائي گهڻو = مون تان گهڻو ئي لڪائي (سپيريان جي ڳالهڙي). پر روڻن کي روشن = پر منهنجي روڻن ان کي
پڌرو ڪيو. ريزالن کي = بدخواهن کي، رقيب کي. زردِيءَ منجهان = منهنجي منهن جي پيلي زرد رنگ مان، منهنجي
منهن جي بدليل رونق مان، منهنجي هيٺائي واري حال مان. ظن رسيو = شڪ ٿيو، ڪين پتو پئجي ويو. ويري مون ورن =
منهنجو رنگ (ورن) ئي منهنجو دشمن (ويري) ٿيو. ڳالهه ڪيائين ڳجهه جي = ان بدليل رنگ ڳجهه جي ڳالهه پڌري ڪري
وڌي. ۱۰. منايان = منائي کان وڌيڪ. ڪلام = محبوب جي ڳالهه. سڪوت = ماڻ (محبوبن جي) سڪوت ٿي = سندن اها ماڻ
ٿي چڻ (سندن موڪليل) سلام آهي. ۱۱. تون (محبوبن کان) سلام لاءِ چو ٿو سڪين. ڪرين ڪهه نه سلام = تون پاڻ چو
نٿو وڃي سلام ڪرين. سڄڻ وارو اهو ڌر جن ڏٺو تن لاءِ پنا در حرام آهن. ۱۲. رُني = (محبوبن جي) رُسڻ واري حالت
۾. جا رهاڻ = جيڪا رهاڻ (عاشق ۽ محبوب جي وچ ۾ آهي). پَهڻي = پرڻي، پرچاء واري حالت ۾ نه ٿئي، پرچندي نه ٿي
ٿئي. ڪر = رقيب، بدخواه. وجهي ڪاڻ = ڪاڻ وجهي، ڳلا ۽ گهٽ وڌائي ڪري، ويڇو وجهي. وچ ۾ ڪوٽ وجهي (محبوب
کي عاشق کان رسائي، رسامو وجهي). پاڻان = وِتر. نيء = سڪ ۽ محبت. نڪارڻو = نئون ڪيو، چمڪايو، وڌايو ۱۳ ريت
(اصطلاح معنيٰ) جيڪي ڪجهه ڪرڻ جڳائي، جڳائتي روش. پاهت = ناه، صلح محبت جو ناتو، ميل موافقت رُني ناهي
ريت، پَهڻي پاهت ناه ڪو = نڪو رُسڻ ئي جڳائي ته نڪو پرچڻ سان ئي ناه ٺهي، رُسڻ ۽ پرچڻ واري روش ۾ ڪا خوبي
ڪانهي. جيهائي = ڪيهي جيهي (سهڻي). جوڙ وهي = موافقت ۽ محبت واري مخلوق پئي هلي (پڪي پڪڙ ۽ بيا جيت
جانور سڀ گڏ ساٿ ۾ پيا هلن). ۱۴. گهندڙي = منهن ۾ (محبوب جي ماڻي جو) گهنج. تڳائيج = جياريج، جئرو رکج ۱۵
هرڙائي = هلڪائي. اُجهه مَ = جهوتون نه ڏي، اجايا ڦيرا نه ڪر. اوائي = تواني، بي خبر بي خيال. الهڙ = نئون سيڪڙاڻ آڇ
مَ تون وانهڙن وائي = واٽ ويندن کي پنهنجا پيغام ۽ نياپا نه سڻاء. لائيندڙي = اهي پيارا سڄڻ توکي لائيندا سوران
سرهائي = سورن مان سرهائي، غمن مان خوشي. ڳالهان = ڳالهه مان ٿي، ڳالهه سان ٿي. ڳجهي پيغام ۽ نياپي سان ٿي
ونجي = ونڊجي، وراهجي. ۱۶. پئون = سنهڙا موتي. پاسنگ پائڻ = تور ۽ اٽلون ڪڍڻ.

۱۷

جئن جئن ڏمر گن، تئن تئن نشا نيه جا
محبَت محبوبن، ماڻي مان معلوم ٿئي.

۱۸

جيڪين ڏنائون، سو سڀوئي صحت
مر چئ آزار ان کي، مر ڪين مُصِيبَت
گهڻ قريبت، ڪوئڻ پَر پرين جي.

۱۹

ڦٽو ڦوڙائو، ورڻو ورق وصال جو
مونکي ڏنو سڄڻين دوران ڏيکائو
هنيڙو اڳ ڏاڻو، ويڙ پرينءَ پراهڻو.

وائي

دل لائي دور نه جا،

آئون تنهنجي درس ديواني
تون موٽ ميان! دل لائي من لائي دور نه جا
قاضي پڙهڻا پڇ رهڻان، هت ناه طبيبان ڊي جا
اڪين آگر لائيا، لالڻ توهي لاءِ.

داستان چھون

۱

لوکان لڪي سڳو، لکان لڪي ڪوٺ

اٿي ويني اون، ان اٿي ڳالهه جي.

۲

لوکان لڪي سڳو، لکان لڪي ڪوٺ
سڄي جهڙي سون، منہ نه پيئي ماڙهوئين.

۳

مٽيون سڀ منجهاءِ، پاڻ ڇڏي او ڇاڻ تون
پهرين پاڻ پئون ڪري پرين پوءِ پڇاءِ
وحدت ساڻ وڃاءِ، ڪثافت ڪثرت جي.

۴

جتي ماڻگ ماڳ، تي چوران ٽڪيو
سنئون تن سڀاڳ، امل جن اوباهيو.

۵

چور اڀوئي چو، ته آءُ اهوئي آهيان
جي اسي اڪين هو، توءِ لڪي ڪوٺ لهي.

۶

جي پائين پرينءَ مڙان ته سڳ چوران ڪي تات
جاڳڻ جشن جن کي، سڳ نه ساري رات
اُجهي اُجهي آيا، وائي گن نه وات
سلي سوريءَ ڇاڙهڻا، بيان گن نه بات
توڻي ڪسن ڪات، تب ساڳي سلن ڪينڪين.

۱۷. ڏمر = غصا. نشا نيه جا = عشق جا اوتار. ماڻي مان = رسڻ جي بهاني مان. ۱۸. ڪهڻ قريبت، ڪوئڻ پَر پرين جي = عاشقن کي ڪوئي، سڏ ڪري ڪهڻ، اها محبوبن جي ريت رسم آهي. ۱۹. ڦٽو = ويو. ڦوڙائو = وڇوڙو، فراق. ورڻو ورق = ڪتاب مان چڱي فال پئي، اهو ورق وريو جنهن ۾ واڌائي هئي. وصال = گڏجاڻي. د - ۱. لوکان = ماڻهن کان. لکان = لڪ کان. اون = ڳڻتي. اٿي ڳالهه = مخفي معنيٰ واري ڳالهه. ۲. سڄي = سڄي حقيقت. جهڙي سون = سون جهڙي جنهن ۾ ڪو ڪوٺ ڪونهي. منہ نه پيئي = سلهون نه آئي، سمجهه ۾ نه آئي. ماڙهوئين = ماڻهن کي. ۳. مٽيون = (پنهنجيون) سمجهه واريون ڳالهيون، عقل واريون تجويزون. سڀ منجهاءِ = سڀ منجهڻي ڇڏ پاڻ ڇڏي = پنهنجو پاڻ کي ڇڏي، ابي کي ڇڏي، اوجاڻ تون = هن کي ئي تون پروڙ، ڇاڻ ته رڳو هوئي آهي. پئون ڪري = ذرا ذرا ڪري. وحدت = الله جي هيڪڙائي، هيڪڙائي حق. وڃاءِ = ختم ڪر. ڪثافت = گهڻائي، ٿولہ. ”ڪثرت“ = گهڻائي (مخلوق جي). ۴. ماڻڪ ماڳ = ماڻڪ جو ماڳ، جتي ماڻڪ موتي آهي. چوران ٽڪيو = چورن جو ٽڪائو، چورن جي جاءِ. سنئون تن سڀاڳ = تن جو بخت سنئون آهي، زور آهي. امل = املہ ماڻڪ. اوباهيو = ڪڍي پاسي ڪيو. ۵. اڀوئي = بينوئي. آءُ اهو آهيان = آءُ اهو ساڳيو ئي (چور) آهيان. اسي اڪين هو = اسي اڪيون هجن. لڪي ڪي ڪوٺ لهي = جيڪو آهي ئي لڪل، تنهن کي ڪو ڳولي نه سگهي. ۶. پرينءَ مڙان = محبوب کي ملان. چوران ڪي تات = چورن جي سڃاڳي ۽ سنڀار واري ريت. جاڳڻ جشن جن کي = جن لاءِ اوجاڳو ڪرڻ خوشي آهي. اُجهي = هيڏانهن هوڏانهن ڦري منجهي. اُجهي آيا = سڳي آيا، سڃاڻي (ت ڪٿان وڃڻو آهي ۽ ڪيئن وڃڻو آهي). وائي ڪن نه وات = ان ڳالهه کي جيڪا هو سمجهي آيا تنهن کي واتان نه وائين. زبان سان ظاهر نه ڪن. سلي = کين جسر ۾ سل ۽ سوراخ ڪري تب ساڳي سلن ڪينڪين = ته به اصل ڳالهه (ساڳي) جي سڄي نه ڪن. اصل چور ايل شيءَ (ساڳي) نه ڏسين. (چورائي ڌنڌي جا به خاص اصطلاح آهن: ”ساڳي“ = اصل چور ايل شيءَ، زيور جانور وغيره) ۽ ”ويڳي“ (ساڳي جي عيوض ۾ بي شيءَ (زيور، جانور وغيره) جيڪا باسي وڃي ۽ ڏني وڃي. چوندا ساڳي نه ويڳي ڏينداسون.

۷

پاڻهين هاڻو، پاڻهين واهرو، پاڻهين چورن گڏ
ڪنه ڪي ڪريان سڏ، جئن پانهنجيون هنيون پاڻ ڏي.

۸

چپ ڪر چپ م چور، پور اڪيون ڏک ڪن
ته جا مورث منجهان من، تنه مشاهدو ماڻين.

۹

ڪن گهرجي ڪلڻو سڀڪي سڻ لاءِ
فڪر سين ڦيراء، ته همه ڪي حق چئين.

۱۰

ايئن چوندي ڪير، ته آءُ ساڃاري سين سڄڻين
دائر ان دربار جا ڦرندا پسان ڦير
جن حضور هير، ڪري ٽغيري تن سين.

۱۱

متان پانيين تون، ته ٿيس ساڃاري سين سڄڻين
رونديون ڏنيون مون، ان ڌر مٽي دادليون.

۱۲

لڪين سئين مهران، آئي سڀ اڏمڻا

سڙان منجهين مان، بهر پاڻ نه ڪري.

۱۳

سج وسندي تن ڪي جوش جلايا جي
طالب جي تحقيق جا، نيه ٿئي وٽ ني
تيڏي پسي ٿري، هو تان آهي هيڪڙو.

۱۴

وياسون پاڻان، سڀ ٿياسون سپرين
پاڻهين جي جاڻان، رتي رهي نه هيڪڙي.

۱۵

ستوئي سيج گهرين، جفا ڏين نه جان
صلح رءُ سيڻان، متان نوندين نه چڙهين.

۱۶

ستوئي سيج گهرين، جفا ڏين نه جيءُ
پهڻي ڌاران پيءُ، متان نوندين نه چڙهين.

۱۷

صلح جن سڄڻ سين، سيج ماڻيندا سي
”الذين آمنوا وکانوا يتفقون“ ان پر ايا جي
سي نيئي نوندين تي، چئين ڏکين چاڙهيا.

وغيره) جيڪا باسي وڃي يا ڏني وڃي. (چوندا: ”ساڳي نه، ويڳي ڏينداسون“). ۷. هاڻو= مال هڻندڙ، زوري ڦر ڪندڙ. واهرو= ڦريل مال ڪي موتاڻ لاءِ واهر ڪندڙ، مدتو ٿيندڙ. پانهنجيون هنيون= جيڪي هن پاڻ هنيون، هن پاڻ ڦريون. پاڻ ڏي= پنهنجو پاڻ موتاڻي ڏي. ۸. مشاهدو= ديدار. ۹. ڪن گهرجي ڪلڻو= ڪن تي آڻڻ گهرجي جيڪو گفتو (ڪلمو) هجي سو سڀڪي سڻ لاءِ= سڄي ڳالهه سڻ لاءِ. فڪر سين= غور سان. ڦيراء= خيال ڪي ڦيراء هلاءُ؛ فڪر سان نظر ڪي ڦيراء. همه ڪي= سڀ ڪي. حق چئين= حق سمجهي حق چئين. ۱۰. ساڃاري= ڄاڻ سڃاڻ رکندڙ، ويجهي سڃاڻپ واري. ڦرندا پسان ڦير= حڪم احڪام بدلندا ڏسان. حضور هير= حضور دربار ۾ ويڃڻ جي هير، شاهي دربار ۾ حاضري جي عادت. ٽغيري حالت جي مٽ، درجي جي بدل، زوال واري حالت. ۱۲. مهران= درياءُ. آئي= پرڄي. اڏمڻا= اڏمڻ ۾ آيا، اڏمڻا ڏنائون. سڙان منجهين مان= مان اندر جو اندر ۾ ئي جلان. ۱۳. سج وسندي تن ڪي= تن لاءِ سج ۽ ويران ۽ وسندي ۽ آبادي آهي. ”تحقيق“= صوفين وٽ، سلوڪ جو هڪ درجو. نيه تني وٽ ني= پنهنجي سڪ ۽ درد وارو حال (نيه)= انهن وٽ ڪٿي وڃ (پنهنجو حال انهن سان اور). تيڏي پسي ٿري= تيڏي ڪي هڪ بدران تي شيون نظر اچن پر شيء ته هڪڙي آهي. ۱۴. وياسون پاڻان= اسين پنهنجو پاڻ کان وياسون. اسين پاڻي ڪان الڳ ٿياسون. پاڻهين جي= پاڻي جي، خوديء جي. ۱۵. جفا ڏين نه جان= پنهنجي جان ڪي جفا نٿو ڏين. تڪليف نٿو ڏين. سيڻان= ساڻن، سڄڻن، ساڻن صلح کان هاءِ سڄڻن سان صلح کان سواءِ. نونڌ= ڪونڌ (سر ڌار ۽ ڌڙ ڌار واري حالت ۾) وڍيل ڌڙ. نوندين چڙهڻ= عاشق جو محبوب جي هٿان قتل ٿيڻ ۽ سندس ڌڙ جو لڇڻ، محبوب جي آڏو شهيد ٿيڻ واري منزل ماڻڻ. ۱۶. پهڻي ڌاران پيءُ= پيءُ (محبوب) جي پرچاء ۽ راضي (پهڻي) کان سواءِ. ۱۷. الذين آمنوا وکانوا يتفقون= جن ايمان آندو ۽ جن تقويٰ. (پرهيزگاري) ڪئي (پاڻ ڪي هر گناه کان بچايو). ان پر ايا جي= انهيءَ طرح جيڪي پڪا ٿي بيٺا. سي نيئي= سي محبوبن ولي وڃي نوندين تي چاڙهيا، پتري طرح (شهادت جي) سيج تي چاڙهيا. ڏک= وٺاء واري سيج.

۱۸

جي ٿڻا خل حبيب سين، سمهڻ ٿن صواب
نيٺ هيرائي ننڊر سين، خوش ڪٿائون خواب
اوسيو عذاب، دلٿان دور ٿن ٿيو.

۱۹

نا اميدي ٿور، اميد اونداه ان کي
سندو ساجن سور، سرتو ٿن سک ٿيو.

وائي

ڪين اٺي ۾ آهي،

هوءِ جي جهونا پسجن جهوپڙا
ان در سيئي اگهئا جن کي ڪونه چٽائي
ڌاريان پائين ڌاريون، پاڻ پريان سين کائي
”ان اوليائي تحت قبائي“ پنهنجا پاڻ پراهي
”لا يعرفهم غيري“، پر کي ڪين پسائي
پنهنجيون چڙي پٽ ۾، رڙهه اٺي جي رائي
خدمت ڪر خلق سين، پاند گچيءَ ۾ پائي.

داستان ستون

۱

سپيئي سبحان جي ڪر حوالي ڪر
ٿي تحقيق تسليم ۾ لاهي غم وهر
قادر ساڻ ڪرم، حاصل ڪري حاج تو.

۲

سپيئي سنئين ڪرين، ڪوم منجهائين راه
سجڻ جي صلاح، لائون لگو ميڙين.

۳

ٿن تسبيح، من مٿيون، دل ڏنورو جن
ٿنڊون جي طلب جيون وحدت سر وچن
”وحدہ لا شريك له“ اهو راڳ رڳن
سي ستائي سونهن، ننڊر عبادت ان جي.

۴

ٿڪ م ويهچ پتين جي ٿري پاس ٿري
بيلين سر بري، منهن پتي مريج تون.

۵

جي ڪيڙيءَ پر ڪنبن، نانگ ۾ نمن ان کي

۱۸. جي ٿڻا خل حبيب سين = جيڪي پاڻ ”فنا“ ٿي، محبوب ۾ ملي هڪ ٿا، جيڪي محبوب ۾ فنا ڪائي ملي هڪ ٿا. سمهڻ تن صواب = سمهڻ تن لاءِ ثواب آهي. ۱۹. انهن لاءِ ”ناميدي“، چڱو روشني آهي، ۽ اميد انهن لاءِ اونداه آهي. جن سرتو = جن کي پلڻ پيو، جن کي سامڻو، جن کي ٿيو. وائي. ڪين = ڪين ڪجهه (= گهڻو ڪجهه). جهونا پسجن جهوپڙا = اهي جهوپڙا، جيڪي جهونا ٿا نظر اچن. ڪونه چٽائي = جنکي ڪو ڪونه ڏسي، جن ڏي ڪو ڪونه نهاري. ڌاريا ان کي ڌاريو ڪري پائين، پر هو پاڻ محبوبن سان گڏ ويهي ٿو کائي. ۷-د: ۱. سبحان = سڀ ساراه واري الله سائين ”سبحانه و تعاليٰ“. تحقيق = بلاشڪ، يقيني طور. تسليم = پاڻ کي الله جي سپرد ڪرڻ، الاهي رضا کي پنهنجو ڪري مڃڻ. تون تحقيق تسليم ۾ ٿي = تون يقيني طور ”تسليم“ واري حالت ۾ ٿي. حاصل ڪري حاج تو = تنهنجي حاجت پوري ڪري. تنهنجي طلب توکي حاصل ڪري ڏئي. ۲. سنئين ڪرين = (يا الله تون) سنئين واٽ سان لائين. سجڻ جي صلاح = (الف) حضرت نبي ڪريم جي سفارش سان (ب) سڃاڻپ جي صلاح موافق. لائون لگو = برو بدڪار. ۳. جن جو تن تسبيح آهي، من تسبيح وارو مٿيو آهي، ۽ دل الله جو نالو وٺندي ڏنورو وانگر وڃي ٿي. ٿنڊون = دل جون، طلب جون، سک جون. وحدت سر وچن = ”وحدت“ جي چوٽي تي وچن. ”وحدہ لا شريك له“ = هو (الله) اڪيلي سر ۽ لاشريڪ آهي. سندس ڪو شريڪ ڪونهي. سي = اهي جن جو ذڪر پهرين سٽ ۾ شروع ٿئي ٿو. سونهن = سهڻا ٿا لڳن، انهن کي ائين جڳائي. ۴. ٿڪ م ويهچ = ذري جيترو به نه ويهچ. پتين جو ٿريو پاسو = اڀرنديون پاسو، جتي پاڇو وري ڇان ٿئي، ۽ پٽ ٿري. پتين جي ٿري پاسي ٿري = پتين جي انهيءَ ڇانءِ واري ٿريل پاسي ٿڌو ٿي نه ويهچ (اٿي هل ۽) بيلين سر بري = سائين سان گڏ گرميءَ ۾ پچي. منهن پتي مريج تون = غم ۽ ڏک ۾ پنهنجو پساه پورو ڪج. ۵. ڪيڙيءَ پر ڪنبن = ڪٽلي کان ڊڄن. انهن پئي پجن = اهڙي ڊپ ۾ پچي پاسو ڪن.

اڳو اَمُنُ تَن ڪري جي اِنهِن پئي پَڄَن
مُشاهدو مَحَبوب جو اَپَرُ لاءِ اُنهن
”ان اوليائي تحت قبائي“، ٻوڙا ڪين بَجَهَن
گَجَهان گَجُهه وِجن، اَحَدَ جي اِسَرارَ ۾.

۶

چڱن ساڻ چڱائيون، ايئن سِڪو هوءَ
تو چئن ڪري نه ڪوءَ، بَچَن ساڻ پَلائيون.

۷

ويني جَنِي وَتَ، ڏُگندو ڏاڍو ٿئي
سا مَجلسِ ئي مَتَ، جي حاصِلُ هوءَ هزارَ جو.

۸

ويني جَنِي وَتَ، ڏُگندو ڏور ٿئي
تون ٿئي سِين ڪَتَ، اوڏا اڏي پَگڙا.

۹

جَنِي سَندي جيءَ ۾ پَتون پَتين ٻوڏُ
گَهڙو ڪَريَن ڪوڏُ، هِنِڙا پَسِي تَن ڪي.

۱۰

جو ڪَهَنڊُ سَهَنڊُ سامُهون، پَرَتِ تِهين سِين پارِ
نِيهَ جُهين سِين نِيهِي، ٿَنهَ سِين تون مَرِ توارِ
هَڏَ مَرِ واڻ وِسارَ، ٿِيءُ نِراڻو نِبري.

۱۱

مُورڪَ مامَ نه بَجَهَڻا، اَنڪا جَها اَڪَ
پَڪا جي نه سِپَڪَ، مَرِ ڪَرِ ميڙو تَن سِين.

۱۲

چُونڌَن ڪِيرَ چَئِيچَ، ويڻ ورائي سامُهان
ڪا مَتَ قِيَمَتَ جَهڙِي، روزُ ڏَمَرِ ڪي ڏيچُ
ويڻ مَرِ ورائِيچَ، تَه سَپَ ڌرِ سُهَاڳِي ٿئين.

۱۳

سُڻِي ويڻُ ڪَنن سِين وارِج ڪِيرَ وِري
هادِيءَ جي هِدايَتَ جي آهي اِيءَ ڳري
جَنِي ساهَ سَري، تَن ماريو نَفَسُ ماڻَ سِين.

۱۴

هو چُونڻِي تون مَرِ چَئُ واتان ورائي
اڳ اڳرائِي جو ڪَري خطا سو ڪائي
پَلُ ۾ پاڻِي، ويو ڪيني وارو ڪِيئڪِين.

۱۵

اڻ چُونڌَن ڪِين مَرِ چَئُ، چُونڌَن چِيو وِسارِ
اَنڻِي پَهَرِ اَدَبِ سِين پَرِ اِهاڻِي پارِ
پايو مُنَهَ مُونن ۾ غُرَبَتَ ساڻ گُذارِ
مفتي مَنجِهه وِهارَ، تَه قاضي ڪاڻيارو نه ٿئين.

مشاهدو= ديدار، اڀر= وڌيڪ اهر. ”ان اوليائي تحت قبائي“= تحقيق اولياء منهنجي جامي هيٺ آهن. ٻوڙا ڪين بجهن= اهي ٻوڙا ٿيو ڪين پيا ڪن لائن ۽ سمجهن (يعني پاڻ ڪي انهيءَ قول موجب مطمئن ڪين پيا ڪن ته ڪو هو ڌڻيءَ کي ويجهو آهن، پر پيا ڌڻي کي ڳولن ۽ اوڏاهين وِجن). هو گجهوئي گجهو ”اُحد“ جي اسرار ۾ پيا وِجن (هيڪڙائي حق واري گجهه کي پيا ڳولين). ۶. ائين سِڪو هوءَ= ائين سِڪو ڪري. بچَن= بچڙن. ۷. ويني جني وَتَ= جن وَتَ ويهڻ سان، ويهڻ سببان. ڏگندو= سور، آزار. ۸. ڏور ٿئي= پري ٿئي. ڪَتَ= گهار، گڏ گذار. ۹. ٻوڏَ= ڪنهن جي طرفان (ڪاوڙ يا نفرت وارو جواب ته): ”ٻوڏ!“ يعني توتي ٻوڏ هجي، تون ٻڏي مَر. ڪوڏَ= خوشي. ۱۰. جو ڪهند سهند سامهون= جيڪو چوندڙ ۽ سهندڙ سامهون، جيڪو سنئون ستو سامهون چوي ٿو ۽ پڻ پاڻ سهي ٿو. نيه= سڪ ۽ محبت. نيهي= گذري اچي، پورو ٿي اچي. مَر توار= آڏو ورندي نه ڏي، سوال جواب نه ڪر. نرالو نڪري= پر تون نڪري نرالو ٿي هل. ۱۱. مورڪ= موڳا، احمق. مامَ= راز. نه بجهڻا= نه سمجهڻا، نه سمجهڻ وارا. سِپڪَ= پڪا پڪل (جيڪي نرم ٿين ٿي نه). ميڙو= ملاقات، گڏجاڻي. ۱۲. چوندَن= (گهٽ وَدَ) چوندڙن. ويڻ= گهٽا (جواب ۾). ويڻ ورائي سامهان= آڏو موٽائي جواب ۾ گهٽا نه ڪڍج. سَپَ ڌر= هر ڌر، هر گهر، هر جاء. سُهَاڳِي ٿئين= خوشي ماڻين. ۱۴. هو چُونڻِي= هو چون ٿي. واتان ورائي= وات مان موٽائي. ڪيني وارو= حسد وارو، اندر جي ساڙ وارو. ۱۵. اڻ چوندَن= اڻ چوندڙن. چوندَن چيو= چوندڙن جيڪي چيو. مونن ۾= گوڏن ۾. مفتي= فتويٰ وارو. قاضي= اي قاضي، اي انصاف ڪندڙ. ڪاڻيارو= ڳلارو، قصور وار.

وائي

مَوْتُ مُنْدَ نَه آهي، تَائِبَ ٿِيو ٿِڪَڙا
 ”عَجَلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ“، وَيَه تون ويرم لاهي
 پريان ڪارڙ پاڻ ڪي سگهو ويه سنباهي
 اَجَلُ اسارن ڪي ڪام ونيو ٿو ڪاهي
 وَدَائِنَ وَدِڻ لڻي ڳن ڪهاڙي، پاهي
 عِمَارَتُون اَنڌن ڇيون ڊاهيو ٿو ڊاهي
 نَبَا گهوت گهرن ڏي ڪنہ وڏي، وير وناهي
 اُتي عبداللطيف چئي، نَبَا ڪفن پراهي.

۱۶
 هو چوئي تون مَر چئو واتان واري ويڻ
 سڀن سڀن سيد چئي، مَن ماري ڪر ميڻ
 ڪاند وڏوئي ڪيڻ، ڪيني منجهان ڪين ٿئي.

۱۷
 نمي گمي نهار تون، ڏمر پاسو ڏک
 منجهان صبر سڪ، جي سنوارڻا سمجهين.

۱۸
 نمي گمي نهار تون، ڏمر ڏولاڻو
 ٿين ساڃاڻو، جي اڀين انهن پير تي.

۱۹
 ڪم ڪمن ڪيڻو، هارايو هوڙهن
 چڪيو نه چونڌن، هو جو ساء صبر جو.

۱۶. ڪاند= صبر، سهڻ. ڪيڻ= طعام. ۱۷. نمي= نٿرت ڪري. ڪمي= صبر ڪري، سهي. ۱۸. ڏمر ڏولاڻو= ڏمر ڪرڻ وارو رستو آهي. ٿين ساڃاڻو= تون هوند ساڃاء وارو ٿين. اڀين= بيهين انهي پير تي، انهي رستي تي. انهيءَ اصول تي. ۱۹. ڪمن ڪيڻو= جيڪي سهن ۽ صبر ڪن. هوڙهن= جيڪي ٿڪڙ ۽ تيزي ڪن. ساء صبر جو= صبر جو منو ساء، منو ڏاڦو. وائي. موت مند نه آهي= موت جي اچڻ جي ڪا مند نه آهي (ڪنهن وقت به اچي سگهي ٿو). ”عَجَلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ“ ٿي ٿڪڙا ٿي توبه ڪريو موت کان اڳ. ويرم لاهي= دير ڪي چڏي. اسارن ڪي= ويسرن ڪي، غافلن ڪي. موت، وڏ (مارڻ) لاءِ ڳن ڪهاڙي، پر وڏو. وناهي= پرڻائي.

سُر مارئي

‘سُر مارئي’ جو پس منظر عمر مارئي جو قصو آهي جيڪو وطن جي حب ۽ محبت جو داستان آهي: اهو سنڌ جي هڪ ڳوٺاڻي نياڻيءَ جي ست سيل ۽ سنڌ جي هڪ عادل بادشاهه جي صبر ۽ انصاف جو داستان آهي. هن ۾ جهوپڙين ۾ رهندڙ جهانگين جي ڏکي مگر آجي ۽ محبت پري رهڻي ڪهڻي کي، ماڙين محلن ۾ رهندڙن جي عيش آرام واري زندگيءَ تي فوقيت ڏنل آهي. هي سنڌ جي غريبن جي اشرافت ۽ خودداري جو داستان آهي، بلڪ سنڌ جي اعليٰ سماجي قدرن جو آئينو آهي جنهن ڪري صدين کان وٺي سنڌ ۾ هنڌين ماڳين مشهور رهيو آهي. ‘وطن جي حب’ هن سُر جو مرڪزي موضوع آهي، ۽ مارئي جو ڪردار انهيءَ حب ۽ پيار جو روح آهي. حقيقي پيار صرف ملڪ يا ملڪ جي ماڻهن ۽ ماڻن جي ڪري نه آهي، پر سندن زندگي جي اعليٰ قدرن، اخلاقي خوبين ۽ ڳڻن ڳالهين جي ڪري آهي، جن کي شاهه صاحب هن سُر جي بيتن ۽ داستانن ۾ سهڻائيءَ نموني سان ساراهيو آهي.

داستان پهريون

۱
اَوَّلُ نَامُ اللَّهِ جو مڙنئون مٿاهون:
ڪئن ڪري قبوليان عمر کي آئون!
رازقِ رضائون، مون مٿي تي مڃيون.

۲
وَطَنُ مُونِ مَلِيرُ، قضا آنديس ڪوٽ ۾
چانڪ پينديس پرينءَ سين، پاڻر جو پئيرُ
هاجا ڪئو هميرُ، بالله ني ٿو بند ۾.

۳
بالله آهيان بند ۾، ڏٺان ڪيئن ڏٺرُ
ويڻ وراڻي ناه ڪا، سومرو سڀرُ
ميان! مهربان ڪرين الاهي عمرُ

ويڙ پسان سو وڙ، جيڏانه عالم آسرو.

۴
گوءِ آسون عمر ڪوٽ جون، وڙ جهنگر ۾ جهوپي
جو اباڻن اڏيو ڳڻن سين ڳوپي
وينديس ويڙيچن ڏي، لوه پيچي لويي
چيڙ آءُ چوپي، سڱ لاهينديس سومرا!

۵
گوءِ آسون عمر ڪوٽ جون، وڙ وهڻ وسڪاري
منهنجو ٿور تلين ۾، چيها ٿو چاري
مري رهنديس ماڳهين ساهيڙيون ساري
ڍاڻي ڍٽ ڌاري، اٿر اٿي مينهڙين.

۶
ننگان آهيون ننگا اسين مارو لوڪ
اٿر کي پانيون ٿوڪ، جو ڍڪ ڍاڻيڙن جو.

د-۱:۱. مڙنئون مٿاهون = سڀني کان مٿي. رازق رضائون = رازق جون رضائون. ۲ چانڪ = چوان ته جيڪر پاڻر. ٿر سان لاڳو هڪ علائقي جو نالو. پئير = اڪڙي مثل هڪ وڏو ٻوٽو ۽ ان جي بچ وارا ڦوٽا، ڪڍي. هاجا = وڏا ظلم همير امير، بادشاهه (عمر سومرو). بالله = قسم الله جو. ني ٿو = ڪٿي ٿو وڃي. ۳. ڏٺر = سادا ٿلها ڪپڙا، رليون ۽ رلڪا. ويڻ وراڻي = گفتي جو جواب، سوال جواب. سومرو = سومرو بادشاهه. سڀر = ڏاڍو ميان. الاهي = ڌڻي، عمر کي مهربان ڪرين. ان جي من ۾ مهر وجهين. ويڙ = ويڙ ۾، پنهنجي جهنگ واري جوءَ ۾. جيڏانه = جنهن ڏانهن ۴. ڪوءِ = ڪوهه ۾ پون. آسون = اميدون، خواهشون. وڙ = پل، مر. جهنگر ۾ جهوپي = جهوپي ۾ جهنگر جهنگر = پراڻو ٿورڙو سادو سامان ڳڻن سان = چڱن لڇڻن سان، سلڇڻاين سان. ڳوپي = چڪي سوڙهو ڪري (اڏيو). لويي = لٽي ڦري پيچي ۵. وسڪاري وسڪاري ۾، سانوڻ جي مينهن ۾. ٿور = سڻ، مون جيڏيون ۽ مون جيڏا. تلي (جمع) تليون = پٽن جي وچ ۾ هيٺاهين سڌي زمين. چيها = چيهو گاه. ڍاڻي = مقرر جاءِ جتي ملڻ جو انجام (اصل پڙهڻي ڍيڻي آهي، پر ڍاڻي يا ڍاڻي وڌيڪ معروف آهي. چوڻي: ‘چور پنهنجا ڏايون ڪندا’ يعني جاءِ مقرر ڪندا ته سڀ اتي اچي گڏجن) ۶. ننگان = (لفظي معنيٰ) ننگ وڙ کان (اصطلاح معنيٰ) عام ريت رسم کان. ننگا = نڪتا، جدا ٿيا. ٿوڪ = وڏي وٽ. ڍاڻيڙن جو = ڍٽ ۾ رهندڙن جو (ڍٽ، ٿر جو هڪ ڀاڱو آهي).

۷
سدا جن پريان، پاندي پکي لڏ جو
وئا ڳڻن ساڻ، ماروئڙا ٿر اڪري.

۸
وئا ڳڻن ئي ساڻ، ماروئڙا ٿر اڪري
ٽئي پڄاڻا هاڻ، جاڙ جيان ٿي جيڏيون.

۹
اوڏا جان هئا، تان نٿ نياپا آيا
ماروئڙا ملير ڏي واري وڳ وئا
ٽئي ڏونه ڪئا، ڏيئي ڏوراپا چائين.

۱۰
”الست بربڪم“ جڏهن ڪن پيوم
”قالوا بلي“ قلب سين تڏهن تيت چيوم
تهين وير ڪيوم، وچن ويڙيجن سين.

۱۱
نڪا ”ڪن فيڪون“ هئي، نڪا مورت ماه
نڪا سڌ ثواب جي، نڪو غرض گناه
هڪائي هڪ هئي، وحدانيت واه
لڪيائين لطيف چئي، ات گجهاندڙ گاه
اڪين ۽ ارواح، سائي ساڃاء سومرا.

۱۲
نڪا ”ڪن فيڪون“ هئي، نڪو لڳ لحر
بنيو هو نه بت ۾ اڃان ڪو آدم
مون ماروء سين سڱ، سوئي آهي سومرا.

۱۳
چئي ”ڪن فيڪون“ جڏ خلقيا روح خدا
گڏ جت گذران هو، جڙ لڳي تنه جاء
مون ماروء سين ساڃاء، سائي آهي سومرا.

۱۴
نڪا ”ڪن فيڪون“ هئي، نڪا هونگ نه هون
سجڻ تنه ساعت ۾ ابي ڏناسون
مون من تڏهانڪون، ملي ملاقات ڪي.

۱۵
قسمت قيد قوي، نات ڪير اچي هن ڪوڻ ۾
اٿي لکي لوح جي هنڌ ڏيڪاري هئي
پرچي ڪين پهنوار رء، جان جسو ۽ جي
راجا راضي ٿي، ته مارن ملي مارئي.

۱۶
قسمت قيد ڪياس، نات ڪير اچي هن ڪوڻ ۾
”ونحن اقرب اليه من جبل الوريد“، وطن آء ويندياس

۷. پريان= پنه، خيال، ڏس پتو، اهڃاڻ: جن جو پار پتو ۽ پنه اهو جو سدائين پکي جي لڏ سان پنڌ ۾ (پاندي) آهن. سي پنهنجا ڳڻ ساڻ ڪڍي، ٿر لنگهي اڳتي هليا ويا. ۸. وئا ڳڻن ئي ساڻ= پنهنجا سڀ ڳڻ پاڻ سان ڪڍي وئا. جاڙ جيان ٿي= پاڻ کي ڏکيو ڪري جيان ٿي، اڃايو جيان پئي. ۱۰. ”الست بربڪم“ (خالق ڏئي روحن کان پڇيو ته). ”چا آئون اوهان جو رب (پالڻهار) ناهيان؟“ ”قالوا بلي“ (روحن) چيو ته ”هائو“ (بيشڪ، برابر). تهين وير= ان مهل (جڏهن ڏئي تعاليٰ روح خلقيا ۽ ڪائن پڇيو). وچن ڪيوم= هائو چئي وعدو ڪيوم. مفلوظات صبغت الله شاه رح ۾ هيء بيت انهيء طرح ڏنل آهي ۽ پڻ هيٺينء طرح فارسيء ۾ ان جو ترجمو ڪيل آهي:

آواز الست ازان روڪه در گوش آمد ”قالوا بلي“ بصدق قلب

آن گاه گفته ام- ازان گاه شده ست مرا رفتن بجانب ويريجيان، اي دوستان.

۱۱. ”ڪن فيڪون“ (قرآن شريف جي آيت جا الفاظ)= ٿي، پوء ٿي پوي ٿو. (الله تعاليٰ جڏهن ڪا شيء خلقي ٿو ته امر ڪري ٿو ته ”ڪن“= ٿي، پوء اها شيء ٿي پوي ٿي. نڪا مورت ماه= نڪا چنبر جي صورت (هئي). ثواب ۽ گناه جو به وجود ڪونه هو. فقط ”الله“ جي هيڪڙائي يا وحدانيت هئي. گجهاندڙ گاه= راز وارو راز. سائي ساڃاء= ساڳي سڪ ۽ سچائي واري ساڃاء پنهنجي مارو، سان. ۱۲. لڱ= جسم، عضو. لحر= گوشت. بت ۾= بت جي صورت ۾. ۱۴. نڪا هونگ نه هون= نه ڪو آواز هو نه ڪو ٻڌاء. ابي ڏناسون= سجڻ پيو هو ۽ اسان سندس آڏو پئي ڏناسون (اسان کي ان ساعت ۾ به سجڻ پئي ڏنو). ۱۵. قسمت قيد= قسمت جو قيد، قسمت ۾ لکيل قيد، نصيب ۾ لکيل بنديخانو. قوي= جنهن مان ماڻهو پڄي نه سگهي. لکي لوح جي= لوح قلم جي لکي. ۱۶. ”ونحن اقرب اليه من جبل الوريد“= اسين ان کي ساه واري رڳ کان ويجهو آهيون (قرآن شريف)= الله تعاليٰ پنهنجي بندي کي سندس ساه واري رڳ کان ويجهو آهي.

مارن کي ملندياس، ڪوٺيون ڇڏي ڪوٺ جون.

۱۷

”قيدُ الماءِ“ ٿيڻ، هٿ اڙانگي گهاريان
”هناڪَ جسمي وَالْقَوَادُ لَدَيْكُمْ“ هٿيون هٿ سَندومِ
قادرُ شال ڪندوم، ميڙائو سين ماروئين.

۱۸

”قيدُ الماءِ“ ڪهن جو، سو مون پاند پئو
”جَفَ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ ڪائِنُ“، وهي قَلَمُ وَئُو
ايءُ قضا ڪر ڪئو، جئن ٿر مارو آءُ ماڙيين.

۱۹

جهڙو ”قيدُ الماءِ“، تهڙو بند نه ڪو پئو
”جَفَ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ ڪائِنُ“، لهي نه تر تئا
عَمَرُ تو هئا، شال آجائي ٿي آڇڙيين.

۲۰

گهنگهر گهارڻ مون ٿيڻ، رء اعرابين ايت
”بَكَتِ الْعَيْنَيْنِ فِي هَوَاكَ دَمًا“، پُجان ساڻ پرت
مون اڪيون ٿن ٿي، جتي جَنبُ جيڏيين.

۲۱

هي هنڌ ماڙيون هاڻ، ساڙيان سڀ ڏيهين ري
”كُلُ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ“، ٿي جهجڻ جهانگين ڪاڻ
پري پنهنجي پاڻ، پسان ملڪ ملير جو.

وائي

پرچن شال پنهور،

ڊولا مارو مون سين

پرچن ووا

پائي آيس پاند ۾ اوڳڻ عيب اپار
مون موراين مڏيون، آهين سيڻ ستار
قضا آنديس ڪوٺ ۾ لکي جي لغار
ميخون محبت سَنديُون هنيڙي منجهه هزار
اُنا مينه ملير ۾ ٿر ٿر پوءِ توار
مون جيڏيون ملير ۾ پين پين پهنوار
عمر چاريان ان جا بڪر شال پيهار
آهين عبداللطيف چئي سرها سيڻ سنگهار.

داستان پيو

۱

اوني ڳوٺي آئين ڪو هتي جو هٿ هير
ته ڪنا جي ڪوٺن جا سي ٿين سرها سير
آء ته اڪين اڳهان، جي پائر ڏنئين پير
لله لڳ لطيف چئي، تون لاء ڪير اوير
ڪوٺين گهاري ڪير، محلين منجهي مون هنيون.

۲

الله اوني آئين، جي نياپا نين
آء اُني جي آهيان، توڻي مون نه مڃين
مس منهنجي هٿ ۾ ڪاغذ ڪي آئين
لڙڪ نه لڳن ڏين، ڪرڻو پون قلم تي.

۱۷. قيد الماء = پاڻيءَ جو قيد، ڊاڻي پاڻي جو قيد (جتي ڊاڻو نصيب ۾ لکيل هوندو، اوس اتي ئي گهارڻو پوندو.
هناڪَ جسمي - الخ = هتي منهنجو جسم آهي ۽ دل اوهان وٽ آهي. ۱۸. ڪهن جو = جيڪو چون ٿا، جنهن جي ڳالهه ٿا
ڪن. مون پاند پئو = منهنجي پاند ۾ پيو، مون کي مليو. جَفَ الْقَلَمُ - الخ = قلم سڪي ويو ان وقت جيڪي هن لکيو
(جيڪو لکيائين سو لکيائين ۽ سڪي ويو). قضا = ازل واري فيصلي. ۱۹. لهي نه تر تئا = تتان تر جيترو به نه
گهٽجي. آڇڙين = آڇڙين کي، پهنوارين کي. ۲۰. گهنگهر گهارڻ = ڏکيا ڏينهن ڪائڻ. رء اعرابين = بدوين کان سواءِ
(استعاره طور)، ٿر ٿر ۾ رهندڙ ماروڙن کان سواءِ. بَكَتِ الْعَيْنَيْنِ فِي هَوَاكَ دَمًا = تنهنجي سڪ سوز ۾ اڪيون رت
رنيون. تن تن = جسرا اتي جتي جنم جيڏين. ۲۱. ڪُلُ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ = سڀڪا شيء پنهنجي اصليت ڏانهن ٿي
موٽي. پري = قري، وري، وري خوش ٿي. پنهنجي پاڻ = پنهنجي پاڻ تي. پنهنجي حال جي پاڻ تي، پنهنجي ماڳ تي.
د- ۲: ۱. اولي = اي اولي قاصد. ڳوٺي آئين = جيڪر تون منهنجو ڪو ڳوٺ وارو وٺي اچين. ڪنا = گندا سير = گس،
گهٽيون. سرها ٿين = خوشبوءِ وارا ٿين، صاف سهڻا لڳن. جي پائر ڏنئين پير = جيڪي پير هن پائر ۾ ڏنا (جن پيرن
سان هو منهنجي وطن ۾ گهميو). ڪوٺين = (ڪوٺ جي) ڪوٺين ۾.

ڪامڻ آڻه جي ڪر جي آڏ وڌائي آه
هت م پاڙج هيڪڙو پاڙ جي پساه
ستي سيل نياه، ملير ويندينء مارئي.

۹

عمر اوڻي آيو ڪاڪاڻان ڪال
انا مينه ملير ۾، جر تر پرتا جال
هتي منهنجي حال، جئن مندون سارو نه مران.

۱۰

جو ڏيه ڏاڏاڻان آيو، پيرين تنه پٺان
سانگائون سيد چئي، سنديون ڇت چٽان
هتي تان نه هٿان، حرف لٽي هيڪڙي.

۱۱

جو ڏيه ڏاڏاڻان آيو، ڏم تنه طعنو:
سرتين سيل چٽايو، جور هٽي جانو
پائي ويهه م پلنگين، گچيءَ سر ڳانو
مٿان لڪ، لطيف چئي، کانء م خزانو
ٿو سڏ سمانو، حرف لٽي هيڪڙي.

۱۲

عمر مارڙڻ جو تر تر اندر ٿانء
سڀ ٺهنجو سومرا وينا گنه نانه
اتي وينديس آڻ، لوئيءَ لڄ مٿي ڪري.

۳
پهي سڪ پيرين ڪيه، ڪو نيه نياپو آيو!
ات اڪندي آهيان، تن ڏوئين تن ڏيه
سندي جا ساڻيه، ڪيه گوري پائيان.

۴

نڪو اير نه پير، نڪو اوڻي آيو
مون وٽ آيو ڪونه ڪو پاڙان پري پير
ڪتابتون ڪير، ڏيندم ڏهاين جيون.

۵

نه ڪا خبر نه ڪو خواب، نڪو اوڻي آيو
هتي جن هت اچي ڏنو ڪونه جواب
هميرن حساب، ڪه ڄاڻان ڪيئن ٿو!

۶

اتان اوڻي آيو، خبر اِيءَ ڪري:
وسارج م وڙ ڪي، پئج منڌ مري
ويندينءَ ات وري، ڪو ڏينه آهين ڪوٽ ۾.

۷

اتان اوڻي آيو، خبر ڪينءَ ڪري
پنهي پارين باجهه ٿي، پٺ م منڌ مري
ويندينءَ ويڙ وري، ملير اُني مينهڙين.

۸

ڪو ڏينه آهين ڪوٽ ۾، لوئي هڏ م لاه

۳. پهي سڪ پيرين ڪيه = قاصد سڪيو هجي ۽ پير مٿي هاڻا هجن! (هي قاصد ڪي مبارڪ جو سلام هو ته هڪ آيو آهي! وڏو پنڌ ڪري آيو آهي). ڪو نيه نياپو آيو = اي قاصد، سڄڻن طرفان ڪو محبت جو پيغام آيو آهي. (= آندو اٿئي؟) ات = تمام گهڻو. ڪيه = سنهڙي مٿي، ڏڙ. ۴. نڪو اير نه پير = (محاورو) هن طرف ڪو اچڻ وارو ڪونهي، ڪنهن جي اچڻ جو اهڃاڻ گمان ڪونهي. پاڙان = پاڙ مان = منهنجي ساڻيه مان. ڪتابتون = لکتون. ڏهاين جون = ڏيهه وارن جون. ۸. آڻه جي = اوهان جي. ڪر جي = پيڙهي پري جي. آڏ وڌائي، فخر ۽ آبرو. پاڙ جي پساه = وطن جي دمر برابر هتان جو هڪڙو ساه به برابر نه ڪج. ستي = اي ستيا واري، اي پاڪباز! ۹. ڪاڪاڻان = (ڪاڪو = چاچو) ڪاڪي جن وٽان، اباڻي پار کان. پرتا جال = سڀ جهجهي پاڻيءَ سان پرڃي ويا. ۱۰. پٺان = پوان. سانگائون = سانگي سان، موقعي سان. مهلائيون (مياريون). سنديون ڇت = دل من واريون. چٽان = چوان. حرف لٽي هيڪڙي = ان هڪ ميار لٽي (اها ميار ته آءُ ڪا هت خوش ٿي ويئي آهيان يا مون ست سيل نه رکيو آهي؛ عمر بادشاهه مون کي ست سيل جي تصديق سان آجو ڪندو ته اها ميار لهي ويندي ۽ آءُ بنا دير موٽي پنهنجن مارن وٽ وينديس). ۱۱. سيل چوائيو = ست سيل رکڻ جو تاڪيد چوائي موڪليو. جور هٽي جانو = زور وارو جانو پري، وڏي منت ڪري. لڪ = ڏکيو لنگهه، ڏکي آزمائش وقت. کانء م = ساڙ م، جلاء م. خزانو = سونهن ۽ ست سير جو خزانو. سمانو = سولو، خير ۽ مانء وارو. ۱۲. ٿانء = ٿاء، ماڳ، مڪان. لوئيءَ لڄ مٿي ڪري = لوئي جي لڄ ڪي مٿاهون ڪري، لوئي جي لڄ سان مٿي ڪي ڏکي.

واسي وار نه ويڙهيان، ڌارين سين ڌوئي
ملير مڙوئي، مَرڪي شال ملهائين.

۱۸

سبي سيبا ڏي، پوريءَ نيه نه لڄو
گئي ۽ وڻيون گڻيون، سبي سيري سي:
مڃڻ چوئر ڪي، ته لڄائي ٿر ڄاڻيون.

۱۹

اڳڙيارو گنجرو، لوئي سين ليڙن
ههڙو حال وٺي ڪري، وڃان منجه ٿرن
مارو مان چون، هئي آسانهين آسري.

۲۰

ستيءَ ڳالهه سئي، سرتين سنجڻ ڇڏو:
'ماروئڙي محلن ۾، اڳي ڪانه هئي'
عمر آءُ نه مئي، ان اويالٿان اڳ ۾.

۲۱

ماڙيءَ چڙهي سومرا، آءُ هڏ لڄائي
هٿان مون م هارجي، پائر جو پاڻي
بولي بابائي، وٺي شال ويڙ وڃان.

۱۳

عمر ماروئڙن جا ٿر ٿر اندر ٿاڪ
لاٿائون لطيف چئي مٿان لوئيءَ لاک
عمر اٿر آڪ، پهڙو ٿي پڻ چران.

۱۴

ٿر ليا، ٿاڌيل ٿي، پهڙو چرن پڻ
هنيڙي رات اڪيرڻ، مارو ڪارڻ من
زيريون لاهه ضيف تان، آلا ڪر امن
سرتين ساڻ سمن، منهنجي وٺي ولهارن ۾.

۱۵

سي تاريل ٿرن ۾، جي مان گهٽ گهري
وطن وس وسنديون، هنيڙي نٿ هري
اندر ڇت چري، وره ويڙيچن جو.

۱۶

سهسين سيبا گنجري، لوئي ليڙ ٿيام
اباڻن جي آسري گئي ڪانه ڪيام
جا ڍٽ ڍڪيام، تنه جو پروڙ پڻ رهائين.

۱۷

سهسين سيبا گنجري، ليڙون ٿي لوئي

۱۳. ٿاڪ = رهڻ ويهڻ جا هنڌ. لاٿائون = مارن (هت مند ۾) لوئيءَ تان لاک لائي، لوئي ڪي لاک سان رٿائون. آڪ = شايد. 'آڪ' يا 'آڪ' جي ڪا ٻي معنيٰ هجي جيڪا هن وقت معلوم ناهي. جيڪا معنيٰ 'آڪه' (سرائڪي) 'آڪڻ' مان 'آڪ' يعني چوڻ ۽ امر (مارن چيو ته لوئي نه لاهجان). پوئين فقري پهڙو مارئي عمر. ۱۴. ليا = پريا (مينهن جي وسڪارن سان). ٿاڌيل = ٿاڌل، ٿڌائي (مند جي). پهڙو = مال سان گڏ پهڙو، مال سان گڏ مال پهرائي هليو پڻ چرن = گاه چرن = مال ڪي گاه چارين. زيريون = پيرن واريون لوهيون ڪڙيون، پيرن جا بند. سمن = گڏجاڻي جو انجام. ۱۵. جي مان گهٽ گهري = جن ڪي منهنجو اندر ساري. ۱۶. سيبا = ٽوپا. ڪنجرو (ڪنجري) = چولو (چولي جنهن جي پويان. پئي خالي). ڪانه ڪيام = مون ڪانه ڪئي، ڪانه پاتي. ڍٽ ڍڪيام = ڍٽ ۾ جا ڍڪير (پاتر)، جا ڍٽ مون ڪي ڍڪائي (پارائي). پڻ رهائين = پردو رکين. ۱۷. ليڙون = ريڙون، ڏاڳا ڏاڳا واسي خوشبوءِ سان سرها ڪري. ڌارين سين ڌوئي = ڌارين سان گڏ ويهي ڌوئي. مرڪي = مان واري ٿي ۱۸. پوريءَ نيه نه لڄو = ويچاري سڪ ۽ محبت جو ناتو نه لڄايو. سيري = سرڪائي (سوليون ڪري). (هي پڙهڻي) گوريءَ نيه نه ڪچوئي. ڪچوئي = چولو. نيه = پيار = سانگو. چولي جو سانگو نٿي ڪري ۽ پئي ان ڪي سبون هڻي ۽ سيبا ڏئي. ۱۹. اڳڙيارو = اڳڙين وارو = ڦاٿل، جنهن ڪي اڳڙيون لڳل هجن. ۲۰. ستيءَ ڳالهه = ستيءَ جي ڳالهه (مارئيءَ جي ڳالهه ته هو، وڃي عمر بادشاهه جي محل ۾ ويٺي آهي). سئي = پڌري ٿي، سئي ٻڌي ٿي. سنجڻ = ورت واري پاڻي ڪڍڻ. ماروئڙي = الخ = (ها ڳالهه) ان اويالٿان = ان طعني مهڻي کان. ۲۱. لڄائي = لڄي ٿيس. پائر جو پاڻي منهنجي هٿان نه هارجي، وطن جي لڄ ۽ ساڪ منهنجي هٿان ڪڍي نه ٿي. بولي بابائي = اباڻن جي بولي ته لوئيءَ جي لڄ رهي.

داستان ٿريو

۱

ميندا ڌوءَ نه مارئي، پيس پهنواريون ڇت
راج رٿاري، هنجئون هاري، هيءَ هتي جي هت
آهس پاڻر پار جو ڪڇڻ ۽ ڪپت
وينگس ويڙيچن رءُ مس سٽي ڪا مت
سومرا سٽت، گر ته ڪوٽان نگر.

۲

ميندا ڌوءَ نه مارئي، آهس من ملير
گدي ته ڪاڻ لهي هتان هيءَ همير
ڪاڻر پين ڪير، جي امانت ات وڃي.

۳

ميندا ڌوءَ نه مارئي، نه ڪلي نه ڪاءِ
عمر جي انصاف جا ويني واساما ڳاءِ
هيءَ جا ڪيئي هاءِ، سا مهندان اينديئي منه ڀر.

۴

ميندا ڌوءَ نه مارئي، ٿيس ڳرنديون وار
ستيءَ سيئي ساريا جي پاڻر جا پهنوار
عمر انهن ڌار، مور نه وهي ماڙين.

۵

ميندا ڌوءَ نه مارئي، محلين ماروٿان ڌار
پايو ميت ملير ري منڌ نه ويڙهي وار

۲۲

هڪ سري هڪ ساه، پٽو ناه جو پئي ڏيان
جاڻي هڪ الله، سو تان ڪيت خريد ڪڍو.

۲۳

هنيون هڪ هئو، سو پُرزا تي پٽو
ڪين ڪيرين، ڪين پيرين، ڪين ولهارين وٽو
مئيءَ موٽ ٿئو، تون تو ساه ڳڻائين سومرا.

۲۴

هنيون هڪ هئوم، جو مون ڏنو پرينءَ ڪي
پٽو تان ڪونه ڪئوم، جو آءُ آڇيان عام ڪي.

واڻي

ويڙيچن ڏي ويندي، عمر!

آئون ماروٿن ڏي ويندي

ڌيءَ ڏاڏائين پڪڙين

سگر ساهيڙين سين، ساڻيهه منجهه ستيندي
اُنا مينهن ملير ڀر، ڏاڳا ڏٻر ڏوندي
گولون گولاڙن جون جهپي ساڻ جهٽيندي
ڪوڪڙ ڪنڊيرن ڀر، ڦوڪڙو ڦڪ پريندي
عیدن برادن تي ڪيه مانڌا ڪيندي
وڃي شال وطن ڀر ڪرڙ ڦوت ڪريندي
جهوپا جهانگيڙن جا، آءُ ماڙين تي نه مٽيندي.

۲۲. ڪيربون ۽ پيريون = ٿر جا ٻه وڏ (ڪير ۽ پير). ولهار = چن، هيناهين نشيب واري زمين جنهن ۾ وڏ هجن ۽ پوسل هجي. ساه = سڀ گهه (سرڪان وٺي پيرن تائين)، گهن جي ساه. ڳڻائين = ڏٺين (گهڙائين = نئين سر تيار ڪرائين). واڻي. پڪڙين = پڪڙن ڀر، پڪن ڀر. ستيندي = ڪٽيندي، چائيندي. ڏاڳا ڏٻر = رليون رلڪا. ڪوڪڙ = سڪل پيرون. ڪنڊيرن ڀر = ٿاون ڀر جن ۾ ڪوڪڙ رکيل آهي. ۱-۳-۵: ميندا = سامهان ڳڻيل وار. پاڻر پار جو = پاڻر واري ملڪ جو، پنهنجي وطن جو. ڪڇڻ ۽ ڪپت = مسلسل ڪٽڪو ۽ غر. وينگس = شانائتي عورت، مارئي. ويڙيچن رءُ = وطن وارن جي ڳالهه کان سواءِ. مس سٽي = ٻڏي ٿي ڪانه. سٽ ڪر = سٽي پت ڪر، سهڻي ريت ڪر. ۲. ملير = پنهنجو سهڻو ملڪ (ملير جهڙو). ڪڍ = ڪوٽ مان ڪڍ (۽ مارن ڏانهن اُماڻ). ڪاڻ لهي = حرف لهي. ميار لهي، گلا لهي. ۳. واساما: هيءُ لفظ ڪٿي به ڳالهائڻ ۾ نه ٿو ويو. 'جامع سنڌي لغات' ۾ 'واساما ڳاڻڻ' جي معنيٰ = ڳڻتيون ڪرڻ، خيال ڪرڻ، دليل ڏوڙائڻ، ڪنهن جي اون يا اوسيڙي ۾ ويهڻ. يعني مارئي عمر جي انصاف جي اون پئي ڪري ته ڪڏهن انصاف ڪندو. انهيءَ جي لحاظ سان، 'واساما ڳاڻڻ' جي بدران 'واساما ڪاڻڻ' صحيح ٿيندو. واساما ڳاڻڻ مان مراد ڳڻ ڳاڻڻ، نيڪيون ڪرڻ. هاءِ = هاڻي، ڏاڍ. مهندا اينديئي = (جڙا ۽ سزا واري ڏينهن اڳيان سامهون ٿينديئي. ۴. ڳرنديون = موزيون، ڳنديون ڳنديون. ۵. پايو ميت = مٿي ۾ ميت وجهي (= وهنجڻ لاءِ ميت وجهي وهنجي).

جا هُتيجن هار، سا ڪيئن وهندي ڪوٽ ۾.

۶

ميندا ڌوءَ نه مارئي، ڪونهي ان اوجاه
عمر جي انصاف جو پئس گن پڙاءِ
ويني چو الله، مون تي مٿر نه موٽا.

۷

ميندا ڌوءَ نه مارئي، ٿيس ڳڙلون ڳاه
ڪين ڪنڊيس ڪوٽ ۾، پاڻر ري پساه
سرتيون ڏيان ساه، جيگر ملان ماروئين.

۸

محلين ماندي مارئي، ماڙين ڪي ملور
اڻيا سڻيا نه ڪري، سونه وڃايس سور
پئس لوه لطيف چئي، لٿس ڪوڏ ڪپور
چت جني جا چور، سي مڪي مڪي نه ڪنڊيون.

۹

ماروڙي روئي، نياپا چائيا
ان جو ڳتو جيڏيون ميندي ور سوئي
لاڻر نه ڌوئي، ساڻ سڙجي سومري.

۱۰

هن پٽندي پون، گس نه لڳيم گس جي

ايس عمرڪوٽ ۾، ٿو مٿو ميرو مون
جادن پيئون جون، آءُ ڪيئن مَرڪان ماروئين.

۱۱

گرڻو مهاڙ ملير ڏي، روءِ اُپي چوءِ:
سهج سوري پانڻيان، سومرا سندوءِ
ملڪ ماروءِ جي آهيان، جور نه ٿيان جوءِ
سو قلب ڪوٽ نه هوءِ، جو هُتيجن هت ڪئو.

۱۲

گرڻو مهاڙ ملير ڏي، اُپيائي آهي
جا مٽي ڏنيس ماروئين، سا لوئي نه لاهي
سومرا ساهي، تنه ستيءَ وڃهر سنگهروئن.

۱۳

جا عمر تو مل عيد، سا هن سوء ورتي سومرا
ويئي ويچارن وسري، خوشي ۽ خريد
سڪڻ ڪئا شهيد، مارو جي ملير جا.

۱۴

آءُ ڪيئن سوڙين سُمهان، مون ور گهاري ول
گئيريءَ تان ڪل، عمر اهڙي مَر ٿئي.

۱۵

آءُ ڪيئن سوڙين سُمهان، مون ور گهاري سڄ

هار= رهڻ واري هيراڪ. ۶. ڪونهي ان اوجاه= مارئي کان ڪجهه به نٿو اچي (اڪيلي سر هو بيحال آهي). پر
عمر جي انصاف جو ڪن تي پڙلاءِ پيس. (انهيءَ ڪري آت آيس ۽) ويني چو الله= ويني چوي ته يا الله چو مون
تي مٿر نه موٽيا= اڃان تائين ماڻ نه موٽيا. ۷. ڳڙلون= ڳڙ جهڙا (چوندا: وارڳڙ ٿيا پيا آهن)= منڊل موڙهل. ڳاه=
هڪ ٻئي سان لڳل سوڙها ڳاهڻا (ميندا ٿيس ڳڙلون ڳاه). ۸. ملور= ملول، غمگين، ڏڪاري. لٿس ڪوڏ ڪپور=
ڪافور. ڪافور جي خوشبوءِ وارا لاڏ ڪوڏ لٿس. چت= چيتا، حوصلا. مڪي= ڪافور مڪي. ۹. چائيا= چوائيا،
موڪليا. ميندي ور= ميندي جو ور. ۱۰. هن پٽندي پون= هن پون پٽندي، ٿر جي زمين تي هلندي گس= مٽي، ڌڙ.
گس جي= وات جي. جادن= چترن ۾، وارن ۾. ۱۱. روءِ اُپي چوءِ= پئي روئي ۽ بيٺي چوي (ته سهج سوري
پانڻيان...) سهج= سڪ، خوشامد ۽ آڌرپاءُ. جور= زور= زور سان. قلب ڪوٽ نه هوءَ= منهنجو من ڪوٽ ۾ ڪونهي،
ڪوٽ ۾ خوش ڪونهي. هُتيجن هت ڪئو= هُتي جي ماروڙن پنهنجي هت ڪيو. ۱۲. اُپيائي آهي= بيٺي آهي.
ساهي= (هڪ معنيٰ) جهلي چڪي (ٻي معنيٰ) سهسائي= تنگ ڪري مڃائي. ۱۳. تو مل= تو وٽ. هن= هنن
(ماروڙن). سوء ورتي= عيد سوء ڪري ورتي= عيد ملهائڻ بدران انهن سوء ڪئي، غم جو اظهار ڪيو. ويچارن
ماروڙن کي عيد جي خوشي ۽ خريد وسري وئي. سڪڻ ڪين شهيدن مثال ڪري ڇڏيو. ۱۴. سوڙين سُمهان=
سوڙيون اوڍي سُمهان. مون ور= منهنجو پٿار (مارو). گهاري ول= ولهه گهاري، ٻاهر سخت سي، ۾ بنا اوچڻ جي
سمهي. ڪئيري= ڪٽي، واري، لوئي واري (مارئي). ڪل= ٽوڪ. ۱۵. گهاري سڄ= سڄ ۾ گهاري، سڄ ۾ رهي (جتي
اوڍڻ، ڪاڻڻ پيڻ لاءِ ڪا شيءِ ڪانهي).

سائين کي سيد چئي پرتو دين پاڻ
عمر ايءِ امان، ثابت رکج سومرا.

واڻي-۱

کارا کپڙ گو، پيرين ۽ پوه،

آءِ سيئي ويئي ساريان

انا مينه ملير ۾، ٽهڪي آيا ٿو
سُتي سڄڻ سارڻا، رات منهنجي رُوح
هَلن هيلون، ٻڌن پيلون، مُد موچاريءَ مُوه.

واڻي-۲

منهنجو من ميان، واڳو ويڙيچن سين
قضا آنديس ڪوٽ ۾، ڪنهن کي ڏوه ڏيان
ڪانڌ نه ڪنديس ڪو پڻو جانشين ٿي جيان
آءِ ڪيئن لوئي لاهيان، ڪارڻ ٻن ڏهان
حرف لٽي هيڪڙي، هتي تان نه هٽان
پهي پاڪي پٽڙي، پرين ساڻ پيان
ڪيرون گتيرين کي، وڃي ڏيه ڏيان.

وَرُ اباڻن سين اُچ، گوءِ سربت تنهنجو سومرا.

۱۶

جارين نارين نيس، آءِ ڪيئن ويڙ وساريان
ڏرڪن ٿيون ڍاتيليون ڪلهن ڪارا ڪيس
عمر ماري ميس، وهان ڪيئن وطن ري.

۱۷

وَرُ سي وطن جائيون، صحرا سترُ جن
گولاڙا ۽ گگريون اوچڻ اباڻن
ويڙهيا گهمن وليين، جهانگي منجه جهنگن
مونکي ماروئڙن، سڄ گڻائي سيج ۾.

۱۸

پلڙ پيڻ، اُن اوڍڻ، جن بنا پير مٿي پٽ پاڪ
ويهڻ وڻاچن ۾، اُن جي آجوڪي اوطاق
پاڻ نه پسن پاڻ کي، ويچارا ويباڪ
عمر اوءِ نه عاق، ڏکڻا جمر ڏکوئين.

۱۹

کارا کپڙ ڏيهه ۾، بنا واريءِ منجه وڻاڻ

ور اباڻن سين اُچ = اباڻن سان گڏ اُچ پلي. ڪوءِ سربت تنهنجو = ڪڏ ۾ پوي سربت تنهنجو (اڳين ٻولي ۾، ڪن لفظن ۾، 'ش' بدران 'س' اچار ڪيو ٿي ويو. اڃان تائين ٻاهر ڪن جاين تي راقر ائين ٻڌو. 'سربت ۽ سومرا' پڙهڻ سان شعر واري خوبي وڌي ٿي. 'سربت' پڙهڻ به صحيح ٿيندو. ۱۶. جارين = جاريون. نارين = ناريون، برسات جي پاڻيءَ جون وهڪون. نيس = گهڻو مينهن ۽ پاڻيءَ جون پلٽون. ڏرڪن = ڏلڪن، گمي گمي هلن، گوريون ٿي ڌار سان هلن. ڍاتيليون = ڍٽ واريون. ڪلهن ڪارا ڪيس = سندن ڪارا ڊگها وار پيا ڪلهن تي ڪرن. ماري ميس = پنهنجي ميس ماري، پنهنجي آڻ ڇڏي. ۱۷. ور سي وطن جائيون = اهي منهنجيون وطن جايون پليون، اهي پل ته خوش رهن. صحرا ستر جن = جن جو ڏک پردو (ستر) ٿر (صحرا) آهي (جتي ماڻهن جي اچ وڃ ڪانهي). گگريون = گولاڙن جون وليون، گگريون (ولتون) اباڻن جو اوچڻ آهي (انهن ولين جا پاند ۽ پن انهن جو لباس آهي). ويڙهيا گهمن = ولين سان ويڙهيا گهمن، ڍڪيا گهمن گڻائڻ = ڪنوار کي ڏاج ۾ گهڻا ۽ ڪپڙا سوغات ڪري ڏيڻ، شادي تي آيل چچ وارين کي اهي سڀ هڪ هڪ ڪري (= گڻي) ڏيکارڻ. ۱۸. پٽ پاڪ = ٿر ۾ جا پٽ پاڪ آهن جو اتي ڪا گندگي ڪانهي. وڻاچن ۾ = ننڍڙن وڻن ۽ پوڙن جي چانو ۾. آجوڪي = بنا جوڪي جي. (ٻي معنيٰ) نرالي. اوءِ نه عاق = انهن کي عاق نه ڪر، انهن کي آس اميد مان نه ڪڍ (هو تنهنجي انصاف جي ملڪيت ۾ پتيار آهن). ۱۹. پاڻ = وڏا تاسرا (وڏا پيالا ۽ وڻا. امان = امانت. واڻي-۱. پيرين (ٻولي آهي) = پيريون. کارا کپڙ = اهي کپڙ جن جا پيريون کارا. پوه = پوڙي جو نالو. ٽهڪي ايا = گلي ظاهر ٿيا، پڇي رنگين ٿي نڪري بيٺا. هيلون پيلون = ان (ٻاجهري، ترن) کي يا ڏٺ کي پورڻ لاءِ هليون. مد = مند. موه = سنڌ جي پاسي واري ٿر جي ڪنار، موهر. واڻي-۲. واڳو = گنديو. ٻن ڏهان = ٻن ڏينهان. حرف لٽي = ميار لٽي، ڪوٽ ۾ اچڻ واري ميار لٽي (= ڪوٽ مان آجي ٿيڻ سان). پهي ۽ پاڪي پٽي ساڳي ڳالهه = بالڪل گهڻي ڇڏڙي پٽڙي رڀ.

داستان چوٿون

۱
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، مارُو مَسَ مَجِينِ
ڏَنگا ڏاڏِي پوڻِيينَ گَن ڏنا ڪِي ٿيون ڏين
جي مان لوهَ لاهين، تہ ڪوڻين ۾ ڪيئن هُئان!

۲
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، سَگَرُ جَهڙِي سُونَه
دِل ۾ ڏڪي ڏونه، منهنجو مُنَهَ مِيرو ٿئو.

۳
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، مِيرو مُنَهَ ٿئومِ
وَجُڻُ تَتِ پِئومِ، جَتِ هَلُڻُ ناهِ حُسنَ رِي.

۴
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، هتي اچي هاڻ
ڪيئن لَهَنديَم ڪاڻ، حُسنَ مون هِتِ وِئو.

۵
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، ڪوجهو ٿئم ڪَمالُ
وِجان ڪيئن وَطَنَ ڏي، ههڙو وِلي حالُ
جي مون ڏين جمال، تہ پَسان مُنَهَ پَهَنوارَ جو.

۶
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، وَطَنَ وِجان ڪيئن
حُسنَ ڌاران هيئن، پَسان ڪيئن پَهَنوارَ ڪي.

۷
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، پَسان ڪيئن پَهَنوارَ
ڏُٺِي جا ڌارا، تَنهَ رءُ رُوءُ رُچُڻُ ناهِ ڪو.

۸
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، عُمَرُ ٿيسَ اَسِيرَ
مارُو منجهه مَليرَ، مون سِين هِتِ هيئن ٿئو.

۹
سُونَه وَجَايَمِ سَوْمَرَا، ٿينديَس ڪيئن قَبولُ
ڪونهي سُهڪُ سولُ، پوچي مُنَهَ پَهَنوارَ سِين.

۱۰
مُنَهَ موچارا ماروئين، مَليرُ جَنِي ماڳُ
ناقِصَ نوازي گهڻا سَنَدو ٿن سَياڳُ
اڪرُ مون اِياڳُ، حُسنَ تي هيئن ٿئو.

۱۱
اُنهيَن جو اِياڳُ، ڪونهي قَادِرُ ڪو پِئو
”قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا“
اِيءُ مَعذَرَتِ ماڳُ

سَپوڻِي سَياڳُ، مارئي مَساوي ٿئو.

۱۲
نِيرُ نہ لَهي نِيَهَ جو، لوهَ جا وِئا لَهي
ڪنجيون جي قُفلن جيون، سِيٺن هِتِ سَهي
وِٿڙا راجَ رَهي، ڏيان ڏوراپا ڪَن ڪي.

د-۴-۱. سونه وڃايم = مون سونه وڃائي، منهنجي سونه باقي نه رهي آهي. مس مڃين = مس قبوله ڪن (جي موٽي وٺڻ وڃان ته). ڏنگا، ڏگها = طعنا. لوه = گڙيون ڪڙا ۽ بند. ۲. سگر = (الف) سوائي سهڻي. (ب) چار آڏي ۽ هوٽل پري جي سهڻي ڏي 'سگر'. ڏونه = دونهون، غم ۽ درد جو دونهون. ۵. جي مون ڏين جمال = جي منهنجا مارو مون کي جمال ڏين ڏئي = چونڊي، چونڊي پسند ڪئي. روءِ رچڻ = منهن جو مرڪڻ، منهن جو رنگ سهڻو ٿيڻ. ۹. ٿينديس ڪيئن قبول = قبوليت ۾ ڪيئن اينديس، ڪيئن قبول پونديس. سُهڪ = سڪ. سول = سهڻائي، نفعو، فائدو. پوچي منہ = پوچي منهن سان، ڪوجهي منهن سان. ۱۰. منهن موچارا انهن ماروئن جا آهن جن جو ملير ۾ ماڳ مڪان آهي، جيڪي ملير ۾ رهن ٿا. انهن جو بخت ناقصن کي به نوازي ٿو، اڪر = انگ، لکيو. اڪر مون اياڳ = منهنجو اياڳ (بدبختي) وارو انگ ائين آهي. حسن تي هيئن ٿئو = تنهن ڪري منهنجو حسن هن طرح ٿئو (= ڪوجهو ٿئو). ۱۱. قادر ساڳيو آهي، ڪو ٻيو ڪونهي. پر اهو انهن جو پنهنجو ئي اياڳ آهي. (آيت) ”چئو (اي پيغمبر!) ته جيڪي الله اسان لاءِ لکيو آهي، ۽ هو اسان جو مولِي آهي، ان کان سواءِ اسان کي ٻيو ڪجهه به نٿو ٿي سگهي.“ سَپوڻِي سَياڳ = اهو اياڳ به سڀ سَياڳ ئي آهي. ۱۲. نِيرُ = لوه جي گڙن وارو بند ڪندڙ زنجير (جيڪو اڻ جي اڳين پيرن ۾ پوي). قفلن جون = گڙن جون. سِيٺن هِت = سڄڻن جي هِت ۾، پيارن پيرن جي هِت ۾. وِٿڙا راج رهي = راج رهي وِٿڙا. رهجي ويا. رهيا (محاورو) = نٿا ٿيا، ڪجهه ڪونه ڪيائون.

۱۳

نيرُ نه لهي نيه جو، لوه جا لهي وئا
مارن ڌاران ماڙين، ڏهلا ڏينه ٿئا
ڏيهي ڏور وئا، ڏيان ڏوراپا گن ڪي.

۱۴

چڪي چڪير چاڪ، ونهين ويڙيچن جا
واجهيندي وصال ڪي فاني ڪيس فراق
سيئي ساريم سومرا، ٿر جني جا ٿاڪ
ماروءَ جي اوطاق، گهڻو اگندي آهيان.

۱۵

منه منهنجو سومرا، مرُ ميروئي هوءَ
ڏوتوءَ ڏئونراڙن ۾، متان مارو چوءَ
گنهني وڃان لوءَ، لارون جي لڙڪن جيون.

۱۶

سيل پيڇڻ جي سومرا، مونڪي مٺ مَر آچڇ پاڻ
گهڻين ٿورين ڏينهن ٿين، هتان وينديس هاڻ
مڇڻ پوئمر ڪاڻ، مهندان ڪا ملير ۾.

۱۷

سيل پيڇڻ جي سومرا، مٺ مَر آچڇ مور
گهڻين ٿورين ڏينهن ٿين وينديس هت حضور
مڇڻ ٿي ملور، گنڌ مٿاهون نه گڻان!

۱۸

سيل پيڇڻ جي سومرا مٺ مَر آچڇ مير

گهڻين ٿورين ڏينهن ٿين وينديس هت همير
مڇڻ منجه ملير، گنڌ مٿاهون نه گڻان.

۱۹

ماروءَ جي مذڪور جي سڌ نه سومرين
سنڪو ناه سريز ۾، تي البيليون ائين
سٿر سي سگن، جن ويڙيچو وجود ۾.

۲۰

هن منهنجي حال جو وره نه ويڙيچن
عمر اباڄهو گهڻو، سانگ نه سومرين
چران تان چور ٿيان، نير ڪين نم
هڪ لگين لوه چرن، ٻي وجل ويڙيچن جي.

وائي

عمر آ مري تان نه ڇڏيندي، لو!

مٽي ماروڙن جي

مينهين ائين مارئي، لالڻ ساڻ لڏيندي
سڙي منهنجي سومرا، ٿرين ڪين ٿڪيندي
هميراڻا هٿڙا، مهري ڪين مڃيندي
جهوپو جهانگيرن جو، ماڙيءَ سين نه مٽيندي.

داستان پنجون

۱

جهڙي آيس جيئن، تهڙي وڃان ٿن ڏي
لالائيءَ جا لطيف چئي، گر مُندن انا مينهن

۱۳. نير = ٿلهو زنجير (قيد بند وارو). ڏهلا = ڏڪيا. ۱۴. چڪي چڪير = چاڪ = وڌا ڦٽ (فراق جا). چڪي وري چڪير. ونهين =
سڪين ستابن. واجهيندي = واجهائيندي. وصال ڪي = وصال لاءِ = پنهنجي مٽي ماروءَ کي ملڻ لاءِ. ٿاڪ = مقرر ماڳ، مدامي
ويهڻ جا ماڳ. اوطاق = ماڳ مڪان، گهر. ۱۵. مر = پل ته. ميرو هوءَ = ميرو هجي. متان مارو چوءَ = متان منهنجو مارو چوي
ته ترو ڏگهراڻين ۾ ويهي (منهن) ڏوتو. ڏئونراڙ (جمع)، ڏئونراڙا = اچي لباس وارا، سفيد پوش. گنهني وڃان = ساڻ ڪڍي وڃان.
لوءَ = ڳوٺ ڏي، وطن ڏانهن. لارون = مسلسل وهندڙ لڙهيون. ۱۷. سيل پيڇڻ = ست پيڇڻ. مٺ = مٽي ڳالهه. هت حضور = هت
پنهنجي ماروءَ آڏو، ماروءَ وٽ. ملور = ملول، ڏڪاري. ۱۸. پوئمر ڪاڻ = ڪاڻ پوئمر، ڪاڻياري ٿيان، مياردار ٿيان. ۱۹. مذڪور =
ڳالهه، ريت رسم. سنڪو = ڊرپ. البيليون اٿن = البيليون ٿيون اٿن، پنهنجي مرضيءَ
سان، ننڊر مان جڏهن وڻين تڏهن اٿن پر جن جي من ۾ مارو آهي سي ڍڪ ڀرڻ ٿيون ڏيان پر رڪن. ۲۰. وره = درد، ڏڪ.
اباڄهو = بي اباڄهو. نم = مڙن. چرن = گسن، لڳن. وجل = ونجهل، ڏڪيندڙ اٿس، سور، ايذاء. وائي. مري تان نه ڇڏيندي = مري
وينديس ته به نه ڇڏينديس. مينهين ائين = مينهين وسندين. سڙي = ڪائي (ميت واري)، جنازو. ٿرين ڪين ٿڪيندي = ٿرن تائين
ڪڍي وڃڻ ۾ ڪانه ٿڪائيندي. مهري = زال. مڃيندي = قبول ڪندي. د-۵-۱. جهڙي ستي ٿي آيس تهڙي ماروڙن ڏي وڃان.

ماڙيءَ لڳر ميهڻو، سڀ ڄماندر سيئن
ٿيس ڪاٿياري ڪانڊ جي، هتي اچي هيئن
ڪنڌ گنڊيس ڪيئن، منهن ماروئڙن جي.

۲

جهڙي آيس جيئن، تهڙي وڃان ٿن ڏي
”قران ۽ قر چاريان“، هنيون چئير هيئن
وڃان ڪيئن وڻن ڏي، ڪاڻ لهنديمر ڪيئن!
مندائتي مينهن، سونهان سرتين وڃ ۾.

۳

هيڪ نه جي جاياس، پڻو ڄايندهين جي مران
گنگهر گهڻو ٿياس، ڇاپي ماروئڙن ڪي.

۴

پڪا پهنوارن ڏي ميوا مڃر مڪ
عمر ات اڪندڻو حال هماري حق
لوئي ۽ لڪ سمن سپيرين سين.

۵

سگر سيئي ڏينه، جي مون گهاري بند ۾
وساير وڏ ڦڙا مٿي، ماڙيءَ مينه
واجهائيس وصال ڪي، ٿيس تواني تينه
نير منهنجي نيه، اجاري اچو ڪيو.

۶

الله! ايئن م هوءَ، جئن آن مران بند ۾
جيڙو جنجيرن ۾ راتو ڏينهان روءَ
پهرين وڃان لوءَ، پوءِ مڙ پجنر ڏينهڙا.

۷

بندي ٻڌا قرار، آڻ ٿي لوچان لوه ۾
مٿي ڪن توار، سدا سانڀڙن جي.

۸

آڻ بندياڻي بند ۾، ڪ ڪي ٻڌا بند
ڪ مونهن لڳو ميهڻو، ڪ مونهن گڙو ڪنڌ
مران جي هن هنڌ، نجاه مڙه ملير ڏي.

۹

حقاڻو مون هت ٿيو، آڻ هت بندياڻي
ساري ساڏوهين ڪي، ڪوئين ڪماڻي
لڳر لوه لطيف چئي، وينيس وساڻي
منان ماروءَ جي نه لهي ڪپت ڪجاڻي
سمن سڃاڻي، اٿي اهم ان سين.

۱۰

منهنجو تور ٿلين ۾، آڻ هت بندياڻي
مون ڏاڏاڻي ڏيهه ۾، ڦڙه ۽ لاڻي

سڀ ڄماندر = سڄي عمر. ڪاٿياري = مياردار، حرفي. ۳. هڪ ته ڇاپان ٿي نه ها، (پر جاياس ته ائين ٿئي ها جو ڇاپڻ سان
ٿي هوند مران ها. گنگهر گهڻو ٿياس = آڻ ڇاپي، وڏي ٿي پنهنجن ماروئڙن لاءِ وڏو جنگال ٿي پيس! ۴. پڪا = (الف)
پڇي ويا آهن (ميوا) (ب) ڪرڙن جا پڪا. گهڻائي ٻيا ميوا پر خاص به ميوا، هڪ مڃر ٻي مڪ. مڃر = ولين وڻن جا گل
۽ گونج. مڪ = چارين جا سڪل پيرون. ات = گهڻو. حال هماري حق = (منهنجي) حال حق ۾ اڪند وارو ٿيو آڻ هن حال
حق ۾ پنهنجن ماروئڙن جي سڪ ۽ اڪير ۾ آهيان. لوئي ۽ لڪ = (الف) لوئي ۽ پٽن جا لڪ (ب) هيءَ لوئي هن لڪ
(چيلهه) سان، (سمن) = پنهنجن پيارن مارن سان منهنجي ملڻ جو انجام. ۵. سگر = چڱا. مون وڏ ڦڙا مينهن پنهنجي
ساڻيهه جي جهوپن بدران ماڙي ۾ وسايا. واجهائيس = جئن ۽ جيترو مون پنهنجي ماروءَ کي ملڻ (وصال) لاءِ سڪ ۾
ساريو سنڀاريو تيئن آڻ وڌيڪ تازي تواني ٿيس. منهنجي نيه نير کي وٽر اجاري اچو ڪيو ۶. لوه = پنهنجي ماڳ،
پنهنجي ڳوٺ ۽ گهر. ۷. بندي = قيدي. قرار = ڇپ ۽ آرام وارا. لوچان = ڳڻتيون ڪريان، ڏکي ٿيان. لوه ۾ = ڪڙين،
زنجيرن ۾ (بند ۾). مٿي تن توار = منهنجي تن من تي سدائين پنهنجن سڃڻن ساڻين جي سڪ جي توار آهي ۸. ڪ
ڪي ٻڌا = يا ڪي ٻڌا به. مونهن = مونکي ٿي. ڪڙو ڪنڌ = ڪڙو ڪنڌ ۾. نجاه، نجاه، ڪڻي ويڃو مڙه = جنازو
۹. حقاڻو = حق وارو، حق، مڙس، پٿار، ڪانڌ. ساڏوهيون = جاريون جيڪي پيرون ڪن. ڪوئين = ڪوٽ جي ڪولين ۾
لوه = لوه جون ڪڙيون، قيد جا بند. وساڻي = بي حال ٿي. منان = من تان. ڪپت ڪجاڻي = اٿڻ، ڳڻتي ۽ فڪر سمن = ملڻ
جو وعدو. ۱۰. ڦڙه = هڪ قسم جو ٻوڙو. لاڻي = هڪ قسم جو ٻوڙو.

گنديس رهاڻين، ماروء پاس ملير ۾.

۱۱

لوءَ وڃي ڪو چوءِ، منهنجو ماروئڙن کي:
'چانگان چڄي چيلڙو، جي گنه جو هو'
صحي وڙولين سوء، آءُ ڪيئن ويس وسري!

۱۲

جي گر لڏائون، ته بنديءَ بند نه ساريو
ماروئڙن آئون، جيڪس ويس وسري.

۱۳

جيڪر ڪين چيان، جاڙ چيان ٿي جيڏيون
اڪيون منهن ملير ٿي، ڪهڙو نڪ نيان
گنه کي ڏوه ڏيان، اڳهين منهنجي انگ ۾.

۱۴

واجهائي وطن کي آءُ جي هت مياس
گور منهنجي سومرا ڪج پهنوارن پاس
ساري ڏين سرتيون منجهان ولين واس
مياڻي جياس، جي وڃي مڙه ملير ڏي.

۱۵

واجهائي وطن کي، ساري ڏيان ساه
بُت منهنجو بند ۾، قيد م گريجاه

پرڏيهائي پرينءَ رءِ، ڌار م دريجاه
ٿڌي وسائجاه ٿرن جي، مٽي مٽيءَ مٿاه
جي پويون ٿئي پساه، ته نجاه مڙه ملير ڏي.

۱۶

واجهائي وطن کي ساري ساه ڏيان
هيءُ سر سائيءَ سامهون منهنجو نڄ ميان
مقاميائي ماروئين وڃي ٿر ٿيان
مياڻي چيان، جي وڃي مڙه ملير ڏي.

۱۷

گچيءَ گانا لوه جا، زيرون ۽ زنجير
پيگڙا پيرن ۾، ڪوئين اندر ڪير
چاري چوگانن ۾، واهيت ڪن وزير
چئن چڄي آهيان، اهڙيءَ سٺ سرير
مارو چام ملير، پڇج ڪين پنهوار کي.

۱۸

چن نه چڄي هيٺ، ڪچن آهيان ڪوٺ ۾
لوڻيءَ سين لطيف چئي، پيڙيو ٻڌان بيٺ
سرهليون سي سرتيون، وطن جني ويٺ
ات سڄي اُن سسن جي، هت رچائن ريٺ
ماڻيان شال ملير ۾، مندائتي ميٺ

رهاڻين = رهاڻيون ('رهاڻين' جمع واري صورت خاص طرح ناري جي اتر ۽ گهوٽڪي ضلعي واري پاڳي جي ٻولي آهي. چوندا: مينهين، گائين (مينهون، گايون)). ۱۱. لوءَ = گوٺ، وطن. چوءِ = چوي، ٻڌائي. منهنجو = منهنجو پيغام. چانگان = چانگ، مان، ولر مان. وڙولين = پڇائين، گولين. ۱۲. ڪر = (منهنجي) خبر، سنڀار. نه ساريو = نه ڳڻيو، ڏک سور وارو ڪري نه ڄاتو. ۱۳. جيڪر ڪين چيان = آءُ هوند جئري نه هجان. جاڙ چيان ٿي = وڏي تڪليف ۾ چيان پئي، لاچار چيان پئي. ڪهڙو نڪ نيان = ڪهڙي منهن سان وڃان، ڪهڙي سرخرو ٿي وڃان. اڳهين = اڳ ٿي لکيل. ۱۴. مياس = مري ويس = مري وڃان. گور = قبر. ۱۵. واجهائي = (سڪ ۾) نهاري نهاري. ساري = سنڀاري سنڀاري. منهنجو مڙه هت بند ۾ نه جهلجو (ڪوٺ ۾ دفن نه ڪجو). ڌار م دريجاه = جدا (قبر ۾) نه رکجو. وسائجاه = وسائجو. نجاه = نڄو، ڪٽي وڃو. ۱۷. زيرون = هيٺ پيرن جون ڪڙيون پيڙيون. پيگڙا = پيڙ + ڪڙا = پيرن جا ڪڙا. چوگانن ۾ = ڪوٺ جي ٻاهران چوڌاري کليل ميدان ۾. واهيت ڪن وزير = وزير مٿان نظرداري ڪن. چئن چڄي آهيان = ماروئڙن جا منهن ۽ چن، تن کان جدا ٿي آهيان. اهڙي سٺ سرير = منهنجي سرير سان اها سٺاءُ آهي، منهنجو اهو حال آهي. مارو چام ملير = اي ملير جا مارو چام! ۱۸. چن = چنو، مٿن. چجو = آڏو ورائندي طور وڌايل منهن. ڪچن = چني جي ابتڙ ٻي ٿورڙي، چان. ڪچن = چني کان سواءِ. پيڙيو ٻڌان = چڪي ٻڌن. وطن جني ويٺ = وطن ۾ جن جي رهائش = سڄي = پيدا ٿئي. اُن = پشم. سسا = ننڍڙا گهيٽڙا. ريٺ = ريٺ = رگ ريتي وارو لباس. ميٺ = مندائتي ڏٺ جي ميٺ (پکن، سگرن، پيروئن، گولاڙن وغيره جي). ڏيهيا = اي منهنجي ڏيهه وارا، وطن وارا.

ڏيهيا مون سين ڏيڻ، ڪا مدد ڪجاءَ ماڙين.

۱۹

چن نه چڄي آهيان، ڪڇن ۾ ڪوئن
ايندهين پييم آبتا، پيڪڙا پيرن
هٿ ڪڙيون هٿن، چنگهون پانهون ڪاڻ ۾.

۲۰

هٿين هٿ- ڪڙول، هنيڙي پييم هن جا
سانگي سارييم سومرا، جي ڍاڻي پاسي ڍول
پاڻن سين ٻول، ڪيئر نه ڪوٽ وهڻ جا.

۲۱

هٿين هٿ- رنجير، هنيڙي پييم هن سان
مارو منجه ملير، آءُ اڪندي ڪوٽ ۾.

۲۲

زيريپين پيڙين لوهه ۾، ڳٽين ٿيس ڳاهه
سنڌڪي سنڌي سومري، هڏ نه چاڙهييم ماه
سرتيون دعا ڪجاءَ، ته پرم پاروڙي رهي.

۲۳

ڪانڌ نه ڪنديس ڪو ٻڌو، گٽيروئي خوب
ميروئي محبوب، آسان مارو مڃڻو.

۲۴

ميري جي ڏيري، مر مٿي تي هوءَ
متان مارو چوءِ، ته وڇا ويئي وسري.

۲۵

اڃان گتي ڪال، جا مٿي ڏنيم ماروئين
سا ڪيئن لوئي لاهيان مٿان لڳن لال
مارن مڙي شال، ڏهيون توءَ ڏيڪاريان.

۲۶

اڏ لوئيءَ جو انگ تي، اڏ ۾ ٻچا ٻار
اهڙا جن اطوار، تن جي سام پريڻي سومرا.

۲۷

جيڪس انا مينه، مونهان پوءِ ملير ۾
ڪالهه سڄوئي ڏينه، اڳڙين اڪيرڻو.

وائي

رهي منجه ملير، مون تان ڪوه ڪڻو
مون تان ڪين ڪڻو

مون هٿان منهنجا ڏٺي، سهسين ٿا صغير
پڪي منجه پهنوار جي، ڪوڙين ڪيئر ڪيئر
تون ڏٺي مون ڏٺي دلاسو دلگير.

داستان چھون

۱

لينگڙياري لوءِ ۾ جني لاءِ ٿياس
ٺٽي تان تر جيترو پلڪ نه پڇيياس
جهروڪن جهوريو هنيون، ڪوئين آءُ ڪنياس
مارن مونجهه مياس، ماڙين ماريس ڪينڪين.

ڏيڻ= ملاقات. ڪجاء= اوهين ڪڄڻو (ملاقات ۽ مدد). ۱۹. پيڪڙا= پيرن جا ڪڙا. ۲۰. ڪڙول= ڪڙولا، لوهه جا ٿلها ڪڙا. هن جا= هنن مارن جا (هنن جي محبت ۽ يادگيري جا). پاسي ڍول= ڍول وٽ، منهنجي پياري مارو وٽ. ۲۲. زيريون پيڙيون= هينيون پيرن ٽنگن واريون ڪڙيون زنجيرون. ڳٽ= ڳچيءَ جا (ڪڙا). ڳٽين= ڳٽن ۾ (انهيءَ حالت ۾). ٿيس ڳاهه= آءُ ڳاهجي رهيس، سخت چيپائجي رهيس، گهٽجي رهيس. سنڌڪو= ڊپ. هڏ نه چاڙهييم پنهنجن هڏن تي گوشت نه چاڙهييم، مٿس ڪانه، ٿلهي ڪانه ٿيس، سڪي ڳري رهيس. پاروڙي= ريڊ جو قسم ريڊ جي ان جي ڪٿي، جو پرم= شان. ۲۳. گٽيرو (تر جي ٻولي)= ڪٿيءَ وارو. ۲۴. ڏيري= زلي، ٿلهي پوتي. وڇا= وڇن، وائي (ماروڙن واري) ۲۵. ڏهيون= بچيل ڏاڳا ڏورا پوچڙ (لوئي جا). ۲۷. جيڪس= پانءِ ته، لاشڪ. مونهان پوءِ= مون کان پوءِ، منهنجي وڃڻ کان پوءِ. اڪيرڻو= اڪير ڪئي، سڪ ۾ سنپارڻو. وائي= صغير= صغيرا گناهه ڪبير= ڪبير يا وڏا ڏوهه دلاسو بخشش جو دلاسو. د-۶-۱. لينگڙياري= ليڙون ٿيل ڪپڙن سان، ڦاٽلن ڪپڙن سان، اڀري ۽ اٻالي. لوءِ ۾= پنهنجي ڳوٺ ۾. نه پڇيياس= نه پڇياس. مونڪي نه پڇيو. جهروڪو= محل جي مٿين ديوار مان آڏو ٻاهر نڪري بيٺڻ واري جاءِ (جتان بادشاهه رعيت کي ديدار ڪرائين). مارن مونجهه= ماروڙن جي مونجهه ۾، ماروڙن لاءِ ڏک ۽ سڪ ۾، ماڙين ماريس ڪينڪين= مونڪي ماڙين ڪونه ماريو آهي پر ماروڙن جي سڪ ۽ ڏک ماريو آهي.

لٿو سيءُ لطيف چئي، ٻڌو ڦڻ ڦڻ
پاڻڙ ڏنيون پڻيون ننڍن نوراپن
اوڙ ٿا ڪورين ڪنڙي سرتيون مٿان سسڻ
عمر اُن اڳونڌري پاسي ڪانڌ ڪڻ
ڪاڻر ڪڻيون خاصيون اونچيون اُت اُچن
ڪڍيو پيڻ ڪهن، ملير گهرجين مارئي.

۶

پهنوارن پابوهيو، ڪي واهونڊن وس
عمر اُنهن ڏيه جا ڏوئين ڏنڊ ڏس
وليون وڻ ڦلاريا، لڙ ڳڻو لس
اڻيو وجهن آهرين سندا ٿوهن نس
ميو مڃر ماکيون، سڀڪا چڪن چس
ماڙيءَ وهي مس، ملير ويندي مارئي.

۷

اڻين ۽ چاڙهين، ڏٺ ڏينهاڻي سوما
ستا ڪڻو سيد چئي سانئون سڪائين

۲

ٿڙن ٿيلي نه مران، مون مارو م ٿيلين
پت پري پهنوار جا مڙ ٿيون ڏنگا ڏين
امر جي نه مڃين، سي ڏوڻي ڏولائي پڻا.

۳

آءُ ڪيئن ڇڏيان سوما، تن پهنوارن پچار
جڙ جني جي جان ۾ لڳي رءُ لهار
ميخون محبت سنڌيون، هنڙي منجهه هزار
ڪارو پاڻي گوهرين سنجيان آءُ سوار
بڪر شال پهار، عمر چاريان اُن جا.

۴

پهنوارن پابوهيو، وريا واهوندا
ساريم سيڻ سيد چئي، گاڏيليون گوندا
پڻ پير هوندا، پنگا پتار جا.

۵

پهنوارن پابوهيو، ڪي وس واهونڊن

۲ ٿڙن ٿيلي = ٿڙن جي ٿليل ٿي ڪري، ٿر مان نڪتل ٿي ڪري. مون مارو م ٿيلين = شال منهنجا مارو مونڪي
نه ٿيلي ڇڏين. ڏنگا، ڏونگا = طعنا مهڻا، ڏاڍا ڏوراپا (جيڏيون منهنجي پياري مارو، جا پل ته مونڪي اوڀالا ڏين،
مبار وارا ڏوراپا ڏين). امر = الاهي امر، تقدير. ڏولائي پڻا = ڏک ۾ پڻا، وڏي تڪليف هيٺ آيا. ۳. ڪوهرين =
ڪوهرن تي، ٿڙن تي. سنجيان = ورت واريان ۽ پاڻي ڪيان. سوار = صبح جو سويرو. ۴. پنهوارن پابوهيو = پنهوار
سرها ٿيا. وريا واهوندا = واهونڊن وارا واء وري لڳا. واهوندي جو واء = الهندي. ڏکڻ جي ڪنڊ وارو واء جيڪو
سياري جي پوري ٿيڻ تي (مارچ کان) لڳڻ شروع ٿئي. گاڏيليون = قدآور زالون، سهڻيون سرتيون. گوندا =
(الف) سرتين جي لباس جا گوندا (ب) بڪرين يا رڍن جي ڦڙن جا ننڍڙا واڙا. پڻ پير هوندا = (مارئي مند
ساريندي چوي ٿي ته) اڃان هن وقت منهنجي پڙ پتار جا پراڻا چوڻڙا ۽ منهن پڻن جي پير تي هوندا (سياري
تائين رهڻ پڻن تي مٿي هوندو جو مٿي سيءُ ڪونهي ۽ هيٺ ٿلين ۾ سيءُ هوندو). ۵. ڪي وس واهونڊن =
واهونڊن جي واء مينهن وساريو ڦڻ = ڦڙن جي ڪڇڙن ڳڙن جو پڪو ٿيڻ، ڳڙن جي پڪائي. پاڻڙ ڏنيون پڻيون =
پاڻڙ ۾، رڍن جي ڦڙن پڻيون ڏنيون = پڻين تي اُن آندي (انهن جي پڻين تي اُن آئي). نوراپن يا نوراپن = ننڍڙا
ڦڙ جيڪي ٿورو وڏي وڏا ٿيا هجن. سسڻ = صاف اچي اُن وارين رڍن جي بڻ وارن ڦڙن. اڳونڌري = (اصطلاح
طور) صاف سٺي (جنهن بابت ڪا ڳڻتي نه هجي). اونچيون = پليون. اُچن = اوچي ۾ اچن، اُچي تيار ٿين. ڪڍيو
پيڻ = ڪوري ڪپڙي لڳل پيچي ڪڍيو. ۶. (مارئي پنهنجي خواب خيال جي ڳالهه ٿي ڪري ته) ڏوئين کي ڏسجو
هن وقت واهونڊن جي وس کان پوءِ اتي ڪهڙو مانڊاڻ متل آهي. لڙ = ٻوڙو جنهن جي پاڇي رڌجي. نس = سڪل
ٿوهن جا ٽڪرا (توهه وڏي ٽڪرا ڪري، کڏ ڪوئي واري ۾ پوري ڇڏبا، ڪجهه وقت کان پوءِ انهن جو ڪڙو رس
واري چوهي ويندي ۽ نس ٽڪرا مال جي ڪاڻڻ لائق ٿيندا). چس = ڏانقو، وت، ميناج. ۷. اڻين ۽ چاڙهين = اڻڻ ۽
چاڙهڻ وارا، بنا رکيل توڻ جي، توڪل وارا (جيڪي روزانو جڏهن ڪا شيء ملي تڏهن ڪڍي اچي پچائين
ڪائين). ستا ڪڻو = ستليون ٺاهي. سانئون = سنهڙي سائي داڻي وارو گاهه ۽ اُن.

منجهان لنب، لطيف چئي، چاڙ چاڙهين
پلاءَ نه پاڙين، عمر آرهاريءَ سين.

۸

تن ونهين ويڙيچن ۾ سدائين سڪار
چونڊڻو آڻڻو چاڙهين سندا ڏونرن ڌار
جن جو ويڙين سين واپار، سي ڏوڻي هون نه ڏبرا.

۹

مئن ٿو ٿسڪڙا، چڪندڙا اچن
گڙيون ڪيه پڪليون پگهر سين پيرن
ايءَ ور ويڙيچن، مون لوڏائين لڪيو.

۱۰

ٿوري قوت قرارا وڏي سبر ست
گئين ڪيه پڪلا، پوڻن اهڙيءَ پت
پهنوارڪي پت، پيهي پڇ ملير ۾.

۱۱

پاڻهي پڇي پيئون، رءِ واهيت رءِ واڙ

جوءَ ڪشادي جيڏين، ملير موڪ مهاڙ
ات اباڻا جنه جا، سا ماڙيءَ مور م چاڙ
جي اڪنڊيون آراڙ، لوه ٽني ڪي لاهين.

۱۲

سنهين سئيءَ سبيو، مون ماروءَ سين ساه
ويئي ساريان سومرا، گولاڙا ۽ گاه
هنيون منهنجو هت ٿيو، هت مٽي ۽ ماه
پگن منجهه پساه، قالب آهي ڪوڻ ۾.

۱۳

سنهين سئيءَ سبيو، مون ماروءَ سين مئن
هتي ڪڙ ڪڙ جا، ته وڏائون ٿن
ڪيئن ٽوپايان ڪن، اباڻيءَ ابر ري.

۱۴

جن گنديون منجهه گندي، تن مون مئن ماروڙن سين
سي ماروڙا ٿر ٿا جي گئن جا گهير
ٽني ري همير، گهنگهر گهاريان ڏينها.

لنب = گاه جو هڪ قسم، سنهڙو سڌو گام جنهن جي چوٽيءَ ۾ (پچڻ وقت) چانور جهڙو سنهڙو ڍاڻو ٿئي
جيڪو ڏت طور چانور (چاڙ) ڪري رڌجي. پاڙين، پارين = برابر ڪن، مٺ ڪن. آرهاري = آرهڙ (مٽي - جون)
جو ڏت (سگر، پڪا ۽ پيرون)، جن جي مٽي رس ۾ ڪا شيءِ، رڌجي، آرهڙ جي ڏت وارو طعام. ۸. ونهين =
سڪين. ويڙيچن = ويڙ وارن، وطن وارن. چنڊڻو = چونڊيو. چاڙهين = رڌين، سندا ڏنئون ڌار = (اصطلاح معنيٰ)
گهڻا جهجها ڏنرا. ويڙين سين واپار = ويڙين سين واسطو، ڏت چونڊڻ لاءِ جن جي ويڙين ۾ اچ وڃ. هون نه
ڏبرا = ڏبرا نه هئن، بک ۾ ضعيف نه ٿين. ۹. ٿو ٿسڪڙا = ٿوهن جا ٿس يا ٿسڪڙا (ننڍڙا گترا) تن جون
وڏيون گريون پريون (مئن تي). چڪندڙا اچن = پگهر ۾ چڪندڙا اچن. ڪيه = سنهڙي مٽي، ڌڙ. ڪيه پڪليون =
مٽيءَ سان پريل. ور = (اصطلاح معنيٰ) هلڻ جي لوڏ. ۱۰. ٿوري قوت قرارا = ٿوري رزق تي راضي، ٿوري
کاڌي تي ڍايل. سبر = ڏاڍي، مضبوط. ست = صبر سان، صبر ۾، سگه سان، وڏي طاقت ۾. گئين ڪيه پڪلا =
گئين ۾ مٽيءَ هاڻا. پوڻن = گهم ٿرڻ. پهنوارڪي پت = پهنوارن جي ريت رس. ملير ۾ = سهڻي ساڻي ٿر ۾.
۱۱. پڇي پيئون = پڇي ويون (ٿر ۾ ماروڙن جون بنيون). رءِ واهيت = بنا ڪنهن واهيءَ جي. رءِ واڙ = بنا
ڪنهن لوڙهي جي. جوءَ ڪشادي = وڏي پيڻي، وڏو ملڪ. جيڏين جو. ملير موڪ مهاڙ = سهڻي ٿر
(ملير) جو منهن گهڙو وڏو آهي. ات = اهڙي وڏي ڪشادي ملڪ ۾. چاڙ = چاڙهه. جي اڪنڊيون = جيڪي سڪن
ٿيون. آراڙ = آرهڙ = آرهڙ جي ڏت (پڪا، پيرون، سگر) لاءِ. لوه = ڪڙيون، قيد و بند. ۱۲. مون ماروءَ سين
مئن = منهنجي ماروءَ سان منهنجو من. ڪڙ = پڪا پختا ٽوپا. حمر جا = نهائيءَ جا. صبر جا، ته وڏائون = ته ۾
وڏائون، ته طور وڇايائون. ته = زليءَ جي هيٺين تر واري پڙ جي مٿان پهريائين لاه (سنيون پراڻيون
اڳڙيون) ته طور وجهيون، لاه جو ته ڏبو. ٿن = منهنجو جسم، جيءَ. ابر = سئي. ۱۴. گندير = گاه جنهن جي
ڊگهين لامن ۾ گنديون مثل پن. گئن جا گهير = گهڻن گئن وارا، وري وري گڻ ڪرڻ وارا. گهنگهر گهاريان =
ڌڪ ۾ گذاريان. ڌڪيا ڏينهن گذاريان.

ڏيکي اگهاڙن کي، ڪين ڏيکيائين پاڻ
پهر ڇاپي ڄاڻ، ابر جي اوصاف کي
وائي

عمر آءِ ايندڙو پڇان ڪو

عمر ميان ويندڙو پڇان لوءِ

جتي مارو آلا

پهي پهتواري جو، ڪالهه نه آيو ڪو
مٿي ماڙيءَ ماڙيءَ، رڻاري ۽ روءِ
پنڌان ڪارڻو پهتواري ڪين جو اُڀي چو
ملڪ ماروءَ جي آهيان، جوڙ نه ٿيان جو
سهج سوري پائيان سومرا سندو
وطن جن وساريو، حيف ٿئي ڪي هو
اتي عبداللطيف چئي، سدا سانوڻ هو

داستان ستون

۱

سون برابر سڳڙا، ماروءَ سندا مون
پتولا پهتواري کي، عمر آڇ م تون
ور لوڻيءَ جي لون، ڏاڏاڻن ڏنيام جا

۲

سون برابر سڳڙا، لونءَ برابر لڪ
رپو جنه رد ڪڻو، ڪوڙ تهن کي ڪڪ

۱۵

جنن گنيون منجهه گنيون، ٿن مون من ماروڙن جيون
پيون لس لطيف چئي، هنيڙي منجهه همير
وڃي منجهه ملير، سڀ چوڙينديس سومرا!

۱۶

ونهيان ٿين وٿاڻ، ڏوگاهي هنيان جي
اوه پيڻيون ۽ پاڻ، موٽي مارن اڏيا.

۱۷

ٿورا منجهه ٿرن، مون سين ماروءَ جي ڪڻا
عمر ان گڻن، آءِ ڪڻ لوڻي لاهيان.

۱۸

هڏ نه پڙان هيگڙي، ٿوري ٿر ڄاين
مونڪي ماروڙن، ميري ڪري نه مٽيو.

۱۹

ٿورا نه ٿورا، مون سين ماروءَ جي ڪڻا
پلائي پيرا، گڻي گڻيان ڪيڙا.

۲۰

هت جي گهاريڙ ڏينهڙا وطن رءِ ويهي
اوه مارو ڏيندم منه ۽، ڏاڏاڻا ڏيهي
پگن ۽ پيهي، شال محلن جي مر ڏٺان.

۲۱

پاڇاهي نه پاڙيان، سرتيون سئي ساڻ

۱۵. مون من = منهنجي من کي، منهنجي من ۾. لس = سڄي هنيون ۾، سڀ سراسر. ۱۶. ونهيان = سڪيا سرها. وٿاڻ = رهڻ وارا ماڳ (ماروڙن جا ۽ انهن سان گڏ مال جا). ڏوگاهو = ڏڪار. ڏوگاهي هنيان جي = جيڪي ڏڪار زبون ڪيا، تباھ ڪيا. (اصل پڙهڻي ”ڏوگاهي هنيان جي“ هئي جنهن کي فقيرن ”ڏوگاهي هٿان جي“ ڪري پڙهيو). پيڻيون = ماڳ ۽ جايون. پاڻ = پاڳين جي رهڻ ۽ مال جي ويهڻ وارا ماڳ. ۱۸. هڏ نه = هرگز نه، ڪڏهن به نه. پڙان = برابر ٿيان. ميري ڪري = ميري مدي ڪري، گهٽ سمجهي. نه مٽيو = ڏيئي نه ڇڏيو. ۲۰. گهاريڙ = گذاريڙ. ڏيندم منه ۽ = (ميار طور) آڏو ڏيندم، سامهان ڪندم. مر = مٽي، گندگي. ۲۱. پاڇاهي = بادشاهي. پاڙيان = مٽ ڪريان، برابر ڪريان. سئي ٽوپي سان بين کي ڏيکيو. ڇاپي = ڇمي. ابر = سئي. اوصاف کي = وصفن کي (اصطلاح طور) ٿوري کي، احسان کي. وائي. ايندڙو ڪو = وطن مان ايندڙو ڪو قاصد. ويندڙو لوءِ = وطن (لوڻ = گوڻ) ڏانهن ويندڙو قاصد. جتي = جنهن لوءِ ۾. پهي = قاصد پنڌان ڪاريو پهتواري قاصدن کي پنڌن کان روڪي جهلي. ڪين جو اُڀي چو = ڪا جا ڳالهه بيٺي چوي (چو). جوڙ = زور سان، زوري. سهج = سک، هيچ. ۱۷-۱۶. سڳڙا = رنگين سڳڙا جيڪي گهن ۽ سينگار طور پائجن. پتولا پتورا، پت جا ڪپڙا. ور = پل ته هجي. لون = سنهڙا سڳڙا. ۲. لون برابر لڪ = لون لڪن جي برابر آهي. رپو = چاندي. ڪوڙ = ڪروڙ، تنهن جو ڪڪ به ڪروڙ برابر آهي.

مون ماروءَ جو مک، تيل نه لايان ٿنهنجو.

۳

مون ماروءَ سين لڏيون، لوئيءَ ۾ لاٿون
سون برابر سڳڙا، مونڪي پانهن ٻڌائون
عمر ڪيئن آئون، پٽ پرهيان سومرا!

۴

اجوڪا اٿن جي ڏينهان جهڻ جهاني
ماروٽڙا ملير ۾ ڦرن سين فاقِي
آءُ ڪيئن اُني ري، منهن مڻايون لائِيان.

۵

چڏ سڀرايون سومرا، عمر لڳ الله
ٿي نه ٿورا ڏينهن ٿا، ماڙين ڳاري ما
سڱ منهنجي ساه، ماروءَ جي مس لهي.

۶

پٽ نه پرهيان سومرا، جانڪيتان چيان
آءُ ڪئن لوئي لاهيان، ڪارڙ ٻن ڏهان
جانسين تي چيان، ڪانڌ نه ڪنديس ڪو پٿو.

۷

پٽولا پهنواريون مور نه مٿي ڪن
جُه لال رٿائون لوئيون ته سالنئون سونهن
اُن ايلچن اڳري، بخمل بافتن

سگر پانيان سومرا گئي ان گنهبن
جا ڏنيم ڏاڏائڻ، سا لاهيندي لڄ مران.

۸

ارمق هڏ نه اوڍيان پٽولا پتچير
ٻانڌڻان ئي ٻن ڏيان ارغچ ۽ عير
شال ماروءَ سين ماڻيان گئي جهڙي ڪير
اندر اڃ اڪير، مونڪي پرين پهنوار جي.

۹

لوٽياري آهيان، واريان تان نه ورق
سانڍير سڀرين لڏ، لوئيءَ اندر لڪ
ڪنڌ ڪاسو، پٽ پاسو، ڏنر تن ترڪ
سندو ماروءَ حق، جان چيان تان پاريان.

۱۰

ڪارا ڪراين ۾، سون اسان کي سوء
ور جيڏين سين جوع، فاقو فرحت پانڻيان.

۱۱

ڪراين ڪروڙ جا پوڙا ڪوڙا جن
سو مرڪ ماروٽڙن، چٽان لوڪ لڄ ٿئي.

۱۲

جن ڪراين ڪچ جا، ور ساهيڙيون سي
ات اڪندي آهيان، منهن ماروءَ جي

مون ماروءَ جو مک = مون کي پنهنجي ماروءَ جو سرهو مک سونهي. ۴. اجوڪا = بنا ڪنهن مقرر وقت يا جاءِ جي،
اجوڙا. ڏينهان = ڏينهن جو. جهاني = پي. فاقِي = فاقِي ۾، بک اڃ ۾. ۵. سڀرايون = ڏاڍايون. ۶. پرهيان = پهريان، پايان
(لباس طور) ٻن ڏهان = ٻن ڏينهان = ٻن ڏينهن لاءِ (جن ۾ آءُ هت ڪوٽ ۾ بند آهيان). ۷. مٿي ڪن = مٿي تي ڪن، سر
تي ڪن. جُه = جيئن جو. سالنئون سونهن = پٽ جي شالن کان وڌيڪ سهيون لڳن. ايلچن = (اعليٰ قسم جي) ايلاج
ڪپڙي کان توڙي بخمل بافتن کان وڌيڪ. سگر = شائستي. ڪٿي = لوئي، ڪٿي جو لباس. ڪان ڪنهن = رنگارنگي ڪنهن
ڪپڙن کان. ۸. ارمق، پٽولا، پتچير، ٻانڌڻا، ارغچ، اهي سڀ قيمتي ڪپڙن جا قسم. جهڙي ڪير = ڪير جهڙي اچي، صاف
سفيد. ۹. لوٽياري = لوئي واري. واريان تان نه ورق = (اصطلاح) اصليت نه مٽايان، ريت رسر نه بدلايان لڪ = چيلو جو
لڪ. ڪاسو = وڏو شاهي وٽو (اصل ۾ ڪاڻ جو). ڪنڌ ڪاسو = ڪنڌ هيٺان ڪاسو (وهائي طور). پٽ پاسو = پٽ تي
پاسو (کوڙيل سمهڻ ويل). ڏنر تن ترڪ = تن کي ترڪ ڏنر، جسر (جي سڪ) کي ڦٽو ڪري ڇڏير. سندو ماروءَ حق =
پنهنجي ور ماروءَ جو جيڪو مون تي حق آهي. جان چيان تان پاريان = جيسين جئري هونديس تيسين پورو پارينديس.
۱۰. ڪارا = ڪارا سڳا ۽ ڳانا. سوء = ماتر. جوع = بک. فاقو = بک اڃ. فرحت = راحت. ۱۱. ڪروڙ = ڪروڙ جي ڪاٺي جا.
ڪراين = ڪراين ۾. لوڪ کي جنهن کان لڄ ٿئي، ماروٽڙن لاءِ اهو مرڪ آهي، ماروٽڙن کي سو سونهي. ۱۲. ڪراين
ڪچ جا = ڪراين ۾ ڪچ جا چوڙا.

پڳن سين نه پاڙيان، هنڌ هتي جا هي
اهل ابائڻ کي، مري شال ملهائيان.

۱۳

سي ساهيڙيون سارين تو، سيل جني جو سچ
ماروءَ رءَ م مچ، سيهو پانچ سون کي.

۱۴

ساهيڙيون سارين تو، سچ جني جو سيل
نڪو قال نه قيل، اتي جي ادب ۾.

۱۵

پيئي پاڻ مرن، اچي ڪن ڪر لهان
قادر ڪئا گهڻا، ڏکيءَ سندا ڏينها.

۱۶

ڪيئن ڏٺاريان ڏهرا، وينديس ڪنه وهه
مون مل مارو ناه، اچا اوڍيان ڪنه کي.

۱۷

جن عمر اچو تون، تن آءِ مرڪان وچ ماروئين
منه نه ميرو مون، سيل تنهنجي سومرا.

۱۸

مر ڪين روءِ، مر رڙ ڪين، مر ڪين هنجون هار
جهڙا اچن ڏينها، تهڙا ويني گهار
ڏگن پئي، سڱڙا سڱها ٿين سنگهار

لئا لوه لطيف چئي پروڙج پهنوار
بيڙيون نيئي بار، توتان بند ٻڌا ٿيو.

۱۹

مر ڪين روءِ، مر رڙو ڪين، مر ڪين ڪر دانهون
ستي لوڪ لطيف چئي، پيئي ڪن پانهون
لڏيئي جت لائون، سو ماڳ پسندينءَ ماروئي.

۲۰

سڻي ساڻيهه ڳالهڙي، وهسي ويڙجي
سڀ سڌ پيمر سومرا هتي هتي جي
پيتر ۽ پيچي، سويا سارين مون.

۲۱

سڻي ساڻيهه ڳالهڙي، لهي وئا لوه
اندر جا اندوه، لئا ڏک سڪ ٿيا.

وائي

تان تون پر پروڙ، لڏ ضرور
سومرا! سيل مر پچ ستين جو

ڏينه ڏهلا پائيان، پهس پريان جي پور
اڀي ارداسون ڪري هميرائي حضور
موتڪي ويل نه وسري، ماروءَ سندي مور
سانبي ساريير سومرا، ڏيهي وٿرا ڏور.

اهل = ريت رسر. اهل ابائڻ کي = ابائڻ جي ريت رسر کي. ۱۴. سيل = پاڪائي ۽ پردو. (قال = هن چيو. قيل = هيئن چيو ويو). نڪو قال نه قيل = سوال جواب، پچ پچان، هيئن هون. ۱۵. اچي ڪن ڪر لهان = پڻ جي ڪيئن اچي خبر لهان. ۱۶. ڏهرا = سادا ٿلها ميرا ڪپڙا. ڪيئن ڏٺاريان = چا جي ڪري ڏٺاريان! وهه (قافيه جي لحاظ سان) = وهانءُ، شادي. وينديس ڪنه وهه = ڪهڙي وهانءَ تي وينديس! مون مل = مون وٽ. ڪنه کي = ڪنه جي خاطر، ڪنه کي ڏيکارڻ لاءِ. ۱۷. سيل تنهنجي سومرا = اي سومرا تنهنجي سيل جي ڪري، تنهنجي ست ۽ پت جي ڪري، تنهنجي شرافت جي ڪري. ۱۸. مر ڪين هنجون هار = نه کي ڳوڙها ڳاڙ. بيڙيون = پيرن ٽنگن جون ڪڙيون (ڪاڻ واريون). ۱۹. پيئي ڪن پانهون = دعا لاءِ پئي هٿ ۽ پانهون ڪن. ۲۰. ويڙجي = ويڙ جي رهندڙ، ٿر جي ويڙين جي رهڻ واري. وهسي = خوش ٿئي. سويا = سهڻي سوڻ وارا، سهڻي مند وارا. وائي. پر = ريت. دستور، حقيقت (ته هتان هي جهان ڇڏيو). سيل = ست ۽ پت. ڏهلا = ڏکيا، تڪليف وارا. پهس = پهريائين. پهس پريان جي پور = (روزانو) ڏينهن شروع ٿيڻ ساڻ آءِ پنهنجي سڄڻ جي سنڀار ۾ آهيان، مونکي سندس پور پون ٿا. ارداسون (عرضداشت) = عرض، سوال. هميرائي حضور = سومري بادشاه جي دربار ۾ (هيءَ بيئي سوال ڪري). ويل = روزاني ڪم ۽ اٿڻ ويهڻ واري ويل (ماروئن جي رهڻي ڪهڻي ۽ ريت رسر). سانبي = هر عمر ماروٿا.

داستان ائون

۱

هن مُندَ مارو سَرا، ويڙين وڳَ وارين
چنين چيڪارو چيلڙا، پتين پهرائين
نيڻ مُنهنجا اُن کي جهجڻو جرُ هارين
تاڙا ٿوارين، مينه وسندا موٽ تون!

۲

هن مُندَ مارو سَرا، ڪاڙڙ ۾ خوشحال
ڪه مانڌاڻو مڱي، جيڏيون آئين جال
اتان اوئي آيو گهي مون وٽ ڪال
ستيءَ جي سيدُ چئي ڪا ساڻيه منجه سنڀال
لڳن تان لطيفُ چئي لوئي لاهِ مَر لال
پلو گندو پال، مينه وسندا موٽ تون.

۳

هن مُندَ مارو سَرا، ڍنگر ڍارَ رهن
پاڻي پوڄ پئن ۾، پڪي پاند پين
هن کي لوه لطيفُ چئي، هوءَ ڪاڙڙ منجه ڪلن
ڪاڻونبا ڪاڄن، مينه وسندا موٽ تون.

۴

هن مُندَ مارو سَرا، ساڻيه منجه سڌير
هن کي لوه لطيفُ چئي، ڪوئين اندر ڪير
مها منجه ملير، مينه وسندا موٽ تون.

۵

هن مُندَ مارو سَرا، چيائي جالين

چارو لنب لطيفُ چئي، واگهين وهارين
ڪيڻائي ڪاهين، مينه وسندا موٽ تون.

۶

چَرَن چڱڪن چت ۾، هنڙي نِت هَرَن
”ليس گمڻله شيءَ“، پَسڻ اِيءُ پَرِن
پَڪا پهنوارن، نيئي آڏيا نانہ ۾.

۷

چَرَن چڱڪن چت ۾، گهارين مٿي گهٽ
ڪه، مانڌاڻو، مڱي، ڍوئن پاسي ڍٽ
پهنوارڪي پڳڙين وڃي ڪريان وٽ
ساڻيه مٿي سٺ، گنديس پڇي ڪڙن کي.

۸

چَرَن چڱڪن چت ۾، هَرَن منجه هنيين
لُطفُ ٿو لطيفُ چئي مهرَ ڪئي مين
ڏکيءَ کي ڏين، سرهايون ساڻيه جون.

۹

چَرَن چڱڪن چت ۾، هَرَن منجه هنيان
ڪي بندياڻي بند مان، موڪل ڏي ميان
وڃي ڏيه ڏيان، ڪيرون ڪٿيرين کي.

۱۰

چَرَن چڱڪن چت ۾، سدا منجه سڙير
لڏي ڪنه لوه وٽا، مارو منجه ملير
ويني پوڄان پير، مان ملير گڏهين.

د-۸-۱. سَرا = خوش. ويڙين = ويڙين ڏانهن، ويڙين ۾. ويڙ = مال لاءِ گاه واري جو. چنين = چنن ڏانهن، چنن ۾
چَن (ج) چَنون = وڏي هيناهين نشيب واري ايراضي جنهن ۾، وٽ، ٻوڙا ۽ گاه هجي جهجڻو = ڏک ۾ ڳوڙها
ڳاڙو، غر ۾ ڪانهلا ٿو. ۲. ڪه، مانڌاڻو، مڱي = ڏٺ وارا تي گاه ۽ انهن جو ان (ڏٺ طور ڪائجي). ۳. ڍنگر
ڍار = رڳا ڍنگر آيا ڪوڙيل ۽ اُجهڻ ڪيل. پوڄ = گهڻو. پڪي پاند = پڪي جي پاند، پڪي جي ڊيگه جيتري مفاصلي
تي. لوه = لوه ڪڙا. ڪاڻونبا = سانوڻ جو ڪٽو ڏٺ. ۵. هن بيت جي ٽن ستن ۾ ٽن ماڳن جا نالا آندل آهن: جيانو،
واگهين (جي پٽ) ۽ ڪيڻاڻو. ۶. هنڙي نِت هَرَن = هنڙي ۾، دل ۾ سدائين رکي رکي ياد اچن. ”ليس گمڻله
شيءَ“ = ڪا شيءَ (الله پاڪ) جهڙي ۽ ان جي برابر ناهي. نانہ ۾ = نفي ۾، نيسي ۾. ۷. گهارين مٿي گهٽ =
منهنجي ساه تي آهن. ۸. هَرَن = ذري ذري دل تي چڙهن. مين = مالڪ. عمر بادشاه جيڪو راضي ٿيو ته مارئي
موتي پنهنجي ملڪ وڃي. ۹. هنيان = دل.

۱۱

چَرَن چُڙڪَن چَت ۾، رَها اندر رُوح
اَنِي وِڙا اُگري مارو مَٽي مُوَه
وِڙون وِلوڙن جون ساريان گهڻو صُبوڄ
وَرُ سي کارا گوَه، سَنجَمَ جي ساڻيهه جا.

۱۲

کاروڙِئان گُڻي ويڙيجَھڻ وِڙا
سِيٺ مُنهنجا، سِيڏ چُئي، هاڻي هِت هُئا
پَسي پَڌ اُن جا لڙي لڙڪَ پِئا
ڏيهي ڏور وِڙا، ڏيان ڏوراپا گَن کي.

۱۳

آڏِيءَ اُٿين تي، جيلانه پاڻي پاتار ۾
وارو ويسرين کي ڏينهان ڪونه ڏي
مون گميڻيءَ کي، مٿان گوَه گُڻي وِڙا.

۱۴

پير گنياڻون بر ۾، پيارين پُهون
سَنجَن سانِيڪَن تي وڏِيءَ وِڙ وُهون
پايو جرُ جَنڊن ۾، ڪوڏان گَن گُهون
ڏينهان ڏينهن ٺُڻون، مونکي وره ويڙيجَن جو.

۱۵

سَنجي سَنجي گوَهڙا، ويڙهي وِڙا وِڙت
مونکي ماروڙن جي هنيڙي ۾ خيرت
چُڙڪَن اندر چَت، ساڻيڙا ساڏوهيُون.

۱۶

پُوڻ پُڙڪو نه سَڻيان، پُري نه پَڪَر دانه
ميان ماروڙن جا اوڻا پَسان آنه
جَن سانِيڪا سَنجَئا، سي ڏڻي ڪِڙم ڪانه
پَڪا گُڻي پَرانه، جَڪَس لڏيو لوڙيارين.

۱۷

پُوڻ پُڙڪو نه سَڻيان، پَنيءَ جو پُوڻ
سَنجَن واريون سَڻيون وِڇي وِڙ وِڻ
پِئا سيٺ سَڙن، تَرهي پَنهي ڪَنڏين.

۱۸

سَڀ نه وِڇي سَڻيون، اڃان کي سَنجَن
پيون سي پهرن، جي اڃاڻجي آڻيون.

۱۹

عَمَر ٿيم اُپار، وره وِڙيان گَن سين
ڏوٿيڙا ڏور، ٿِئا، ٿِگان جَن ٿوار

۱۱. ويرون = مهلون، ويلون. موه = موهر، مهرائي طرف. ۱۲. کاروڙو ۽ ويڙيجَھڻ ٻئي ماڳ ڏيپلي تعلقي ۾. (اصطلاح طور) هتان لڏي هت وِڙا. ۱۳. اُٿين (هولي آهي) = اُٿن تي = تنهن ڪري جو. پاتار ۾ = (کوھ ۾) گهڻو هيٺ تر ۾. ويسرين کي = دير ڪندڙن کي. ڏينهان ڪونه ڏي = (سوير آڏيءَ جو انهيءَ ڪري ٿيون اٿن جو ڪوهن تڙن ۾ پاڻي ٿورو ۽ بالڪل تري ۾ آهي) جي ڏينهن جو ٿيون وڃن ته سوڙه سببان کين ڪو وارو ڪونه ٿو ڏئي. ۱۴. پير (ع. پڙ) = ڪوه. پُهون = بڪريون. سَنجَن = پاڻي ڪڍڻ لاءِ وِڙت وارين. سانِيڪَن تي = انهن ڪوهن تڙن تي جيڪي سٺ پرھ اونھان آهن. وُهون = نوجوانن جون نوجوان زالون. جَنڊرا = پاڻي ڀرڻ خاطر دلن رکڻ جا ڪجھڙا. ڪوڏان = ڪوڏ مان، خوشيءَ مان. ڪهون = ٽڪا پنڌ، تڪيون وڪون پنڌ واريون. وره = نيهه. ۱۵. سَنجي سَنجي = تڙن جي سَنجَت سَنيالي، وِڙت واري واري، پاڻي ڪڍي ڪڍي. خيرت = سک ۽ پریشاني، مونجھ. چُڙڪَن = هُرن. ساڻيڙا = ساڻي ۽ سانگي. ساڏوهيون = چاريون (پيرن واريون). ۱۶. پُوڻ = پرڻي، ڦرڻي، گُڻي (جنهن جي مٿان واجھ واري ۽ چڪڻ سان ڦري). پُري نه = ڪن تي چٽائي سان نه پوي. اوڻا = گهٽ پريل. آنه = پاڻيءَ جا آوازا (جن مان مال پاڻي پئي). ساڻيڪا = سٺ پرھ اونھان تڙ (کوھ). سَنجَئا = جن سَنجَت رکي (پوڻ، وِڙت وغيره رکيا) پاڻي ڪڍيو. ڏڻي ڪِڙم ڪانه = سي منهنجي موليٰ ڪيڏانهن ڪئا، ڪٿي ڪيا. پَرانه = پري. جَڪَس = پانه ته، شايد. ۱۷. پُوڻ پُڙڪو = گُڻي يا پرڻي جو آواز. پَنيءَ = پنيءَ ويل، پريات کان اڳ واري رات جو. پُوڻ = پُوڻن جو = گُڻين يا پُوڻين جو (پُڙڪو). وِڙ وِڻ = وِڙ جي وِڻن ۾، وِڻن هيٺ. سيٺ = واجھ. ترهي = ڪوه يا تڙ جي (اها گماني معنيٰ آهي: هوليءَ ۾ راقم ڪٿي به ٿرھو (ت جي زير سان، معنيٰ ڪوه يا تڙ) ڪونه ٻڌو. نبي بخش). ۱۸. پيو سي پهرن = پاڻي پيو وري ٿيون جهنگ چرڻ وڃن (= بي حال ٿي وري ٿيون سامت ۾ اچن، وري ٿيون حال واريون ٿين). ۱۹. اُپار = اڪيلائي، اها حالت جو ڪو ڪم نه هجي.

سِتاڻون سَنگهار، گوهرن تان گهي وٺا.
۲۰

وَرُ اُهاڻي وِڙ، جئن ڏڻ ٿسي تڙ آڻيو
سرتين ڏڻ سبيل ڪڻو، اڱڻ ڍوئي ڍير
هنيون ان جي هير، ٿو جهجي جهروڪن ۾.
۲۱

ٿر ٿوهر، ڀر جهوپڙا، ٻارڻ جني ٻوه
انا مينه ملير ۾، ٿرمڻ لڳا ٿوه
رات منهنجي روح، ستي سڄڻ سارڻا.
۲۲

گوهر ٿوهر ٿر، جت سانیکا ستيون
چارين ات چاه پڻو، ڦوڳن پاسي ڦر
ڪيئن لهندم ڪر، جئن مارو پاڻ آپاريا.
۲۳

ڍٽين پٽين ڍير، مهين ماروڙن جا
پاڻر سڀ پڇي پڻو، گهر گهاريندي ڪير
جن هيڪاندي هير، ٽني ڦوڙائو م ڏئين.
۲۴

مٿي ٿر رهي، وٺا گذاري ڏينهڙا

گڏهن ڪونه آڻيو پنهنوارن پهري
وٽرا سي وهي، جنڊ گذاري جن سين.
۲۵

پاسا پولڙين ۾، ٻانهون سر بيئي
اڪيون نڪ اريج رء، ٿمايم ٿيئي
ڏور ٿا ڏيهي، ڀرين پاڻر وٽ ۾.
۲۶

مونسين ماروڙيون، ڪهڙي ريت رُسنديون
چوڻي ۾ چيڙ پڻو، پين رت جيون
نيڻين ننڍر وه ٿي ساري ساڏهيون
هتي جي هيون، ته سڏ پين سيل جي.
۲۷

ٿاجا ٿر ٻر جهل، پکا پاڻر وٽ ۾
سيئي ساريو سومرا، اچي آب اڇل
ٽن سانين وڌم سل، ڏني جن ڏينه ٿا.
۲۸

ستي تنهنجي ست ۾، ڳالهه گهرجي گج
سارڻو سانڀڙن ڪي، ڀر ۾ ابي پڇ
ساڻ امانت اچ، ته ٿين سمانِي ساڻيهه ۾.

۲۰. ور = پل سرهي، سدا چڱي! وڙ = گهڙي، وقت. ٿسي = ٿسي ۾ گذاري. ڏڻ ٿسي = مال جو ڏڻ ٿسي وارو وقت ڪاٽي، پاڻي پيئڻ لاءِ تڙ تي آيو. سبيل ڪڻو = گهڻو گڏ ڪيو. جهجي = غم ۾ ونجهلي، گري. ان جي هير = سندن انهيءَ عادت جي يادگيري ۾. جهروڪن ۾ = چاچي وارن ڪهڙن ۾. ۲۱. ٿر ٿوهر ڀر جهوپڙا = ٿر جي ٿوهرن لڳ سندن جهوپڙا. ٻارڻ جني ٻوه = جن وٽ ٻارڻ لاءِ ٻوه جا ٻوڙا آهن. ۲۲. سانیکا = اونهان سٺ پرھ تڙ. ستيون = ست واريون. چاه پڻو = چاه چڻو، وڏي شوق مان. آپاريا = گهڻن ڪمن وارا، گهڻو مشغول. ۲۳. ڍير = ڍڳ (ان جا، ڏڻ، گاه جا). مهين = سڪين ستابن (منهيون = ونهيون = سڪيون). پڇي پڻو = ان ۽ ڏڻ سان پڇي تيار ٿيو. هيڪاندي = هيڪاندي، گڏ رهڻ، گڏجي گذارڻ ۽ ڪم ڪرڻ. هير = عادت. ڦوڙائو = وڇوڙو. ۲۴. پنهورن پهري = پنهورن جو پهري، پنهورن جو قاصد. جنڊ = سڄي حياتي. ۲۵. (پهرين ٻن ستن ۾ مارئي ٿر واري پنهنجي رهڻي ڪهڻي ياد ٿي ڪري): پولڙين ۾ = ٻڪرين جي ڦولڙين ۾ (پٽ تي سمندي هيٺان ٻڪرين جون ڦولڙيون جن تي ٻانهون، سر ۽ ٻئي پاسا پيا لڳندا هئا). اريج رء = اريج کان سواءِ، خشڪي، کان سواءِ (= سڌائين ريج ۾ = نڪ ۽ اڪيون هميشه آليون) اڪين ۽ نڪ مان پاڻي ڳاڙير. (پر لاچار آهيان، ڇا ڪريان جو) منهنجي وطن وارا، پاڻر جي وٽ سان رهندڙ، مون کان پري ٿا! ۲۶. ڪهڙي ريت رُسنديون = ڪهڙي ڳالهه جي ڪري رنج ٿينديون! چيڙ = چيڙهه، تيل ۽ مَر جو سٺپ جيڪو وارن کي گندي ڳوپي ڇڏي. جيون = جُونين مثل سنهڙا جيت. ساڏهيون = چاريون. ۲۷. ٿاجا = تازا، صاف سهڻا لڳندڙ. آب اڇل = وڏي رڻ سببان اڪين مان وڏي پاڻي جي وهڪ. سانين = جيڏين ساهيڙين. وڌم سل = هنئين ۾ سوراخ ڪيا. ۲۸. ستي = اي ست واري (مارئي!) تنهنجي ست ۾ ڳالهه گهرجي. گج = تنهنجي ست جي پڪي ثابت ٿيڻ ۾ گهڻو ڪجهه گهرجي. پر ۾ ابي پڇ = پنهنجي اندر ۾ پئي ڪڙه. ساڻ امانت = امانت ساڻ، امانت وانگر (جهڙي اصل هئين تهڙي). سمانِي = مقبول.

۲۹

جُهران جُهجان تي، جئن پَسْٿان پَري ٿا
الله اوئي آئين، جو کينءَ جي خُبر ڏي
مَن مُنهنجي کي، واکو لهي ويڙ جو.

۳۰

نڪا جُهَل نه پَل، نڪو راتُر ڏيه ۾
آئو وجهن آهرين، روڙو رتا گل
مارو پاڻ امل، مليرون مرگڻو.

۳۱

سُتي لڏم سُهڻو، لوئيءَ ۾ ليٽي
ته منڍي پايو مٿ ۾ ولوڙيان ويٺي
پکي آءُ پيئي، کيرون ڏينر جيڏيون.

وائي

آءُ ماروءَ جي آهيان، مونکي ماروءَ جو آسرو
مارو مون نه ڇڏيندو

ميڙو ٿيندو مومنين، قضا پاڻ گريندو
اُتي ملير جائيون سڀ نوازي نيندو
والي ٿي وڳ جو، هٿائين هلندو
کوئي کوٽر گنديين پاڻي پياريندو.

داستان نائون

۱

جُه سي لوڙاڻو ٿا جني پَر رهن

مارو منجه ٿرن، ڪنه ڌر ڏيندا دانهڙي.

۲

جُه سي لوڙاڻو ٿا جني سَندي ڏير
ماروڙا فقير، رهي رهندا ڪيڙو!

۳

جي گهر گهاري ڏينها هڪانديءَ حُضور
سيئي سڪان ساريان، پچان پاڻ پور
هميراڻا هڙا ڪين مڃينديس مور
سَنجهي ست گذاريان، اچي شال اسور
ڌران ٿيان مَ ڏور، ماروءَ ڄام ملير جي.

۴

ات اڪندي آهيان، عُمَر آءُ اڪاج
سومرا سڪاج، جهل مَ بند جهنڊيون.

۵

اُچ اڏنگا ويٺ، مونکي مڪا جيڏين:
هاري! هميرن جا جڪس کاڌي ڪيڻ
سانبيڙا ۽ سين، ڪ تو وڙا وسري!

۶

ويئي ڪوٽ وٽن ۾ ڪامڻ گوازي
ملير ساريو مارئي، رويو رٿاري
الله اوتاري، منڍ ماروءَ جي ميڙين!

۲۹. تي = انهيءَ ڪري جو. پَسْٿان = پسڻ کان. کينءَ جي خبر = خير واذائي. واکو لهي ويڙ جو = من تان ويڙ جو واکو لهي، دل تان وطن جي گهٽي لهي، ٿر واري جهنگ (ويڙ) جو اُڪو لهي. ۳۰. راتُر = حاڪم جو محصول. آهرين = آهرن ۾ (مال جي لاءِ ڪاڻڻ وارن) ڪُونارن ۾. رتا = گاڙها. مليرون = سندن ملڪ ملير. مرگڻو = سَرو سونهن وارو. ۱-۹. جُه = جئن جو. لوڙاڻو = لوڙيون هٿندڙ، مال (جانورن) جا ڏاڙا هٿندڙ. جني پَر = جن جي پاڙي ۾. ڪنهن ڌر = ڪنهن جي ڌر. ۲. جُه = جئن جو، جڏهن جو. لوڙاڻو = لوڙيون هٿندڙ. جني سَندي ڏير = جن جو ڏي، جن جو سهارو ۽ آسرو. ۳. هڪانديءَ حُضور = (ماروءَ جي) حضور ۾ گڏجي، ماروڙن سان گڏجي. سيئي = سيئي ڏينهن. پچان = ڄلان، سڙان. پاڻ پور = پاڻ جي پور ۾، (پنهنجي وطن) پاڻ کي ساريندي، ياد ڪندي. ڪين مڃينديس = ڪين قبولينديس. ست گذاريان = ست صبر ۾ گذاريان. اچي شال اسور = شال اسر جو (منهنجو مارو) اچي. ۴. اڪندي = سڪايل (مارن لاءِ). اڪاج = نڪمي، بي سمجه، نڪار. سڪاج = سڄاڻ، عقلمند. بند جهنڊيون = بند ۾ جهڄڻ واريون، قيد بند ۾ ماروڙن لاءِ سڪ ڏک ۾ زاروزار رهندڙيون. ۵. اڏنگا ويٺ = گريتا طعنا. مڪا = موڪليا. هاري! = (عتاب وارو خطاب) ماري، مٿي! جڪس = لاشڪ جو. ڪيڻ = ڪاڏا. سانبيڙا = ساڻي. سين = پيارا ماڻ. ۶. ڪوٽ وٽن ۾ = ڪوٽ جي ديوارين لڳ، ڪوٽ جي ديوارين جي ڀر ۾. ڪامڻ = مان شان واري زال (مارئي). گوازي = قيد بند کي ننڍي، قيد بند جي شڪايت ڪري. الله اوتاري = يا الله، هيءَ منڍ ماروءَ جي ماڳ تي (ماروءَ سان) ملائين.

۷

جها جي تها، مون مارو مڃا
مون جيڏيون ملير ۾ چوندن موڪ مها
منهنجي آه اها، ڪيرائيندي ڪوٺ ڪي.

۸

توڻي ٿوٺ پڇن، گجوريون لامون ڪري
ساء نه تنه اچن، سگر جو ساڻيه جو.

۹

آما پانيان اک، گپر گتوريان اگرا
پتيان پريان پيٽ ڪي، ماکيان مني مگ
ڪوڪر ڪنڊيرن ۾، ڦوڪيو پريان ڦڪ
ور هلاڪي سين حق، ڪوٽ وڌائون وڙن سين.

۱۰

ماروء پاس ملير ۾ ڌوئي مر مران
پاڻي واري پانهنجو، وينديائي واران
تورو منجه ٿران، هوند لڳي لوٽياريين.

۱۱

ماروء پاس ملير ۾، هميشه هٿان
پيرين تنه پٿان، نئي وهائيءَ ٿور سين.

۱۲

جي لوڻ لڳن لائين چيري چيري چر
مون گر اڳي نه ڪئو، اهڙو ڪوجهو گر

جان جان دعويٰ دم، تان تان پرت پهنوار سان.

۱۳

ايء نه مارن ريت، چئن سين متائن سون تي
اچي عمرڪوٺ ۾، گنديس ڪانه ڪريت
پگن جي پريت، مارئيء سين نه متيان.

۱۴

پاندي پرين پهنوار جو، مون وٽ جو آڻو:
آنا مينه ملير ۾، سڀ ڏيه سوائو
باهر پڪي باجهه ٿي، لٽو ڏوگائو
جو سرتين ساڃائو، سو هنڙو هٿ نه وندري.

۱۵

پاندي پرين پهنوار جو آيو ڪاله گهي:
ونا مينه ملير ۾ وٽا ڏک لهي
ڌٽ پجي ڏيهه ۾، گهڻي موڪ مهڻي
ويڙيجن وهي، سڪون لاهيان سومرا.

۱۶

پاندي پرين پهنوار ڪي، چير تين چئج
سندا سنگت ڏينها، ور م وساريج
ڪوٺين ڪئي آهيان، سگهي سار لهيج
مٺ ماندائي منجيج، ته نير ۾ نئون ڪريان.

۱۷

پاندي پرين پهنوار سين روئي ڪج رهاڻ

۷. جهاجي تها= جهڙا جي تها. مڃا= قبول ڪيا. موڪ= جهجها. مها= مياها. ۸. ساء= ڏاڻقو، سواد. ۹. آما= انب. مڪ= ٻور جيڪي پڇي پيرون ٿين. ڪوڪر= سڪل پيرون. ڪنڊير= پيرون، تن جي رڪڻ لاءِ خاص ٿانء. ور هلاڪي سين حق= پنهنجي حق سان گڏ هلاڪي پلي، تڪليف يا نقصان پلو. ڪوٽ= ڪوه ۾ پون. وڌائون= وڌيڪ ڦاٿا. وڙن سين= ٻرن سان، بد خواهن سان. ۱۰. ماروء پاس= ماروء وٽ. ملير ۾، سهڻي ساڻي ٿر ۾. مر= ميل، مٽي، ميراڻ. واري= ورت واري ورت واري پري. وينديائي واران= ويندي ئي پاڻي پري وري موٽان (= تڪڙا وارا ڪري گهڻو پاڻي پريان). هوند لڳي= پل ته لڳي، مر ته لڳي. لوٽياريين= لوئي وارين ڪي (منهنجي وطن وارين ڪي). ۱۱. هيء ست ۾، وهائيء کان اڳ واري لفظ جون جدا جدا رسالن ۾ هيٺيون پڙهڻيون جن مان ٻه معنائون نڪرن ٿيون: (الف) ئي، ئي= نئي، ئي ٻوڙي (پيرين پوان). نئي وهائيء نورسين نئين= نئينء، نئينء وهائيء ٿور سين= وهائيء رات جي روشني ٿيندي سان. ۱۲. مون گر= منهنجي پيڙهي، منهنجي ٻڻ دعويٰ مر= مر جي دعويٰ، جيئن جي اميد. ۱۳. سين= پنهنجا سڃڻ. متائن= وڪڻن. ڪريت= گچي ريت، گڏي رسر. متيان= بدلايان، سودي ۾ ڏيان. ۱۴. آڻو= (ٻولي آهي) آيو. سوائو= سڻائي واه وارو (جيڪو مينهن آڻي). ڏوگائو= ڏڪار. سرتين ساڃائو= سرتين هيرئون، سرتين جي ساڃاء وارو. ۱۵. موڪ= گهڻي. مهڻي= مڪڻ ڪيڻ کان اڳ ولوڙيل گهڻو ڦٽو. ۱۶. ور م وساريج= اي منهنجا وڙا وسارجانء نه مٺ ماندائي= ماندائي (ڌٽ) جي مٺ. منجيج= موڪلج نير ۾= قيد بند ۾. نئون ڪرڻ (اصطلاح)= نئون لٽل ڌٽ (ان، ميرو وغيره جنس) چڪڻ، نئين لٽل ڌٽ جي وٽ ڪرڻ. ۱۷. رهاڻ= دلي گفتگو، ورونه.

جئن ٿر وڃون اٿيون، تنن ان سُونِ ساڻ
ڪجان ڪا وراڻ، ڏکڻ ڏيل ڏهيون ڪڍو.

۱۸

پانڌي چئج پهنوار ڪي، جوڙ هڻي جانا
پيڪڙا پيرن ۾، ڪراڻ ڪانا
آن رءِ امانا، گهنگر گهاريان ڏينھڙا.

۱۹

پانڌي پرين پهنوار جا نياپا ني ڪي
ساري ڏيچ سرتين ياد پوئتي جيڪي
وليون وڻ ڦلارڻا، ڪرڙ پڪا ڪي
سگر ڪين سرتيون، سين جئن سيڪي
زير پجن جي ڪي، ته ملان پرين پهنوار ڪي.

۲۰

پانڌي پرين پهنوار ڪي، ساري ڏيچ سلام:
سيل نه پگو سومري، مٿس ناه ملام
سنڌي امت ڄام، رکڻو پن پهنوار جو.

۲۱

گنيائون ڪاڙ مان ساري حاج هئا
لائي لڏ لطيف چئي، پرين ٿر ٿئا

ڏلهي گوہ ڏس ڪنهن ويڙيچا وڻا
چڏي ڳڻ وڻا، ماروڙا ملير ۾.

۲۲

جهجها ڏيچ جھار، منهنجا ملير ڄاين
آسڙ پري آهيان، پڙجن مان پهنوار
ويڙيون ۽ ولھار، ڪ سويا سارين مون!

وائي

رُوندي رات وهاءِ، مونڪي رويو رات وهاءِ!
عمر ميان سومرا!

آئون بندياڻي بند ۾، ڪ ڪي بند ٿئا
مونڪي ڏيهان نڪري، به ٿي ٿوڪ ٿئا
هڪ عمر منڊيا مامرا، ٻڻو مارو ٿر ٿئا
عمر بندياڻين سين، جوڙو تو نه جڳاءِ!

داستان ڏهون

۱

”رُمر“ ”رُخرف“ سومرا، ”حمد“ جني جو هنڌ
”اهدنا الصراط المستقيم“، اي پهنوارن پنڌ
باري لاهي بند، ته ملان ماروڙن ڪي.

اٿيون = وسيون. وراڻ = موت، گهمرو. ڏيل = ٿڻ. ڏهيون = ليڙون ليڙون. ۱۸. جانا هڻڻ، جانا پرڻ = ٺڪ تي سڄي هٿ جي
اگر هڻي توبهون ڪرڻ، منڻون زاريون ڪرڻ. پيڪڙا = پيرن جا ڪڙا. ڪانا = ڊگها نال. امانا = امن کان سواءِ. گهنگر
گهاريان = ڏکڻ ۾ گذاريان. ۱۹. پوئتي = پوئتي. نياپا = اهي جو مارئي مند ياد ڪري چوي ٿي ته: هيءُ اهو وقت آهي
جڏهن وليون وڻ ڦلاريا آهن، ڪي ڪي ڪرڙ پڪا آهن ۽ سرتيون سانڍي رکيل سگر سيڪي ٿيون کائڻ. زير =
زيريون، زيريون پيڙيون، هيٺ تنگن ۾ ڪڙيون. ۲۰. سيل نه پگو سومري = بادشاهه عمر سومري سٺ نه پگو، سيل نه
پگو. ملام = ملامت، گلا. سنڌي امت ڄام = امت جي سردار (نبي ڪريم صلعم). رکڻو پن = پن رکڻو، پردو رکيو. ۲۱.
ڪاڙ = عمرڪوٽ کان ڏکڻ. اوڀر وارو ٿر جو پاڳو جنهن جي زمين نهايت پلي ۽ آباد آهي. ساري حاج = سڀ ڪم
سنڀاري سولو ڪري. لائي لڏ = لڏ پاڻ سان لائي، لڏ پاڻ سان وٺي. پرين ٿر ٿئا (ڪاڙ کان ڏکڻ) پرين پارڪر واري ٿر
۾ پهتا. ڏلهي = مٿان ڏاڪا ڏيئي، مٿي وجهي، پوري بند ڪري. ڳڻ = چڱايون، پلايون، نيڪيون. ۲۲. جھار = نيڪ
پيغام، سلام. ڪ سويا سارين مون! = (سڪ وارو سوال ته ڇا آهي ويڙيون ۽ ولھار. جيڪي سويا آهن اتي ڪو مون
ڪي به ياد ڪن ٿا). سويا = سڻائي واءِ وارا (جيڪو سانوڻ ۾ مينهن وسائي). ۱-۱۰. رُمر = قرآن شريف جي سورة
نمبر (۲۹) جو نالو. لفظي معنيٰ: جماعت، ٿولو، ميڙ. رُخرف = قرآن شريف جي (سورة نمبر ۶۲) جو نالو. لفظي معنيٰ:
سونو سينگار، سوني ساهه، سونا گهه ۽ جنسار. حمد = سورة الحمد، قرآن شريف جي پهرين سورة ”فاتحه“ لفظي معنيٰ:
سڀ ساراهه، سڀ تعريف. اهدنا = الخ = الحمد شريف جي آيت = (اي اسان جا رب!) اسان کي سنئين سڌي واٽ ڏيکار.
پنهوارن پنڌ = ماروڙن جو گس، پنڌ پيچرو. باري = باري تعاليٰ، رب پاڪ.

۲
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا 'قُل' جَنِي جو قُوْث
 'فَاذْكُرُونِي اَذْكُرْكُمْ' ساڻيهه ۾ ثابُوْث
 جَنِي وِثا جَبْرُوْث ۾، ماڻيائون مَلَكُوْث
 لڳا ۾ لاهوٽ، پکا پَهَنُوَارَن جا.

۳
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا، 'سَبَح' منهنجا سيٺ
 وَرُ دُٺ ڏاڏاڻي ڏيهه جو، گوءِ ٽنهنجا ڪيٺ
 وَرُ ويڙيچاڻا ويٺ، گوءِ سوٺ ٽنهنجو سومرا.

۴
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا، 'سَبَح' سيٺ سَندام
 بَنَد ۾ بَدوين لئي ڳوڙها نٽ ڳاڙيام
 عُمَر اباڻن ڪي ڏني ڏينه ٿيام
 ويڙيچا وُجود مان ڪنه ويل نه وسريام
 پانڌي روز پُچيام، اُڀي اباڻن جا.

۵
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا، حُڏن ۾ 'حُجرات'

سُوْرَن ڪارُڻ سَرَتِيُون 'رَعْدُ' مُڪائون رات
 هَمِيْشَه 'حَجَر' ۾ لُٺن لَطِيْفِي لات
 مون ٽن ٽني جي تات، اورين جي 'اَحْقَاف' ۾.

۶
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا، مارو مون مَهَندار
 "اُولَئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ"، ماڳ سَنَدَن موچار
 "وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا"، پين پوڄ پَهَنُوَار
 ويروتار وُجود ۾، پرين جي پَچار
 سَباحها سَتار، مونڪي مارَن ميڙين.

۷
 'زُمَر' زُخْرَف' سومرا، مارو 'مومِن' پاس
 اعرابي 'اَحْقَاف' ۾ رهي ويٺر راس
 مارَن ملا ماڙين ايرادي آندياس
 وَطَن آءِ ويندياس، وَرُو وَرَق وصال جو.

۸
 'فَاتَحَه' 'بَقَر' سومرا، وَطَن ويڙيچن
 'نَحْل'، 'حَجَر'، 'بَنِي إِسْرَائِيل'، اِيءِ پَنَد پَهَنُوَارَن

۲. 'قُل' = يعني 'قُل هُو الله'. (قرآن شريف جي سوره 'اخلاص' نمبر (۱۱۲) جي پهرين آيت). فاذڪروني اذڪرڪم = (الله تعاليٰ طرفان انسان ذات کي هدايت ته) © "پوءِ مونڪي ياد ڪريو ته آءِ اوهان کي ياد ڪريان." جبروت ملڪوت ۽ لاهوت = تصوف ۾ سالڪ جون منزلون. ۳. 'سَبَح' = "سَبَح اسر رَبِّكَ الاعليٰ"، يعني قرآن شريف جي سوره 'الاعليٰ' نمبر (۸۷) جي پهرين لفظ. سَبَح = ساراه ڪر. وَرُ = چڱو چوڪو سدائين هجي! گوءِ = ڪوه ۾ پوي، ڪڏ ۾ پوي. ڪيٺ = کاڌا، طعام. ويڙيچاڻا = ويڙيچن جا، وطن وارن جا. ويٺ = ڳالهه، طعنا. ۴. بدوين لئي = ٿر وارن سانگين لئي. (ٿر بر ۾ رهندڙ ۽ پاڻي ۽ گاهه جي تلاش ۾ مال ڪاهي هلندڙ ماروئن پنهورن جي رهڻي ڪهڻي عرب جي بدوين جهڙي، انهيءَ لحاظ سان، ٿر جا مارو ماڻهو ۽ پنهور = (استعاري طور) ٻر جا بدوي). ۵. حُجرات = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴۹) جو نالو، لفظي معنيٰ: حُجرا، ڪُمر. حُڏن ۾ (ڪاتبين غلط ڪري 'حُڏن ۾' (حجرات سوره کي = حُڏي طور ڳائڻ ۾). (حُڏي = قافلي ۾ اٿن هلندي هونگارڻ وارو سُر). رَعْد = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۳) جو نالو، لفظي معنيٰ: ڳوڙ (کنوڻ واري ڪڪر جي). حَجَر = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۵) جو نالو، لفظي معنيٰ: پٿرائون پيچرو. لُٺن - لُون، ڳائين. اَحْقَاف = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴۶) جو نالو، لفظي معنيٰ: 'ڊڳها وَرن وڪڙن وارا پَنَد، پيچرا ۶. "اُولَئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ" = "اهي جَنَت وارا آهن، جَنَتِي آهن." و سَقَاهُمْ - الخ = انهن کي پنهنجي رب پاڪ شراب پياريو. ويرو تار = تمام گهڻي، بيحد (پرين جي پچار). ۷. 'مومِن' = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴۰) جو نالو، لفظي معنيٰ: ايمان وارا. اعرابي = شهر کان پري ٻاهر بر جو رهندڙ، بدوي. رهي ويٺر راس = ٺهي جڙي ويٺا. ملا = کان، وٽان. ايرادي = تقدير، لکي. ۸. فاتحه قرآن شريف جي پهرين سوره (الحمد) جو نالو، لفظي معنيٰ: ڪوليندڙ، شروعات ڪندڙ. بَقَره = قرآن شريف جي سوره نمبر (۲) جو نالو، لفظي معنيٰ: 'ڳئون'. نَحْل = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۶) جو نالو، لفظي معنيٰ: ماڪي، جي مَڪ. حَجَر = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۵) جو نالو، لفظي معنيٰ: پٿرائون پيچرو. 'بَنِي إِسْرَائِيل' = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۷) جو نالو، لفظي معنيٰ: هڪ سامي قبيلي يا قوم جو نالو.

‘اعراف’ ابائڻ کي، ‘فاتحه’ ۾ ‘فَرَحَتْ’
‘لَقْمَان’ جاءِ لَطِيفُ چئي، سَجْدَه ساڻ صَحَتْ
‘نِساء’ ‘نور’ نيت، مونکي مارڻ ميڙين.

۱۲

‘توبه’ جني ٿڻ ۾، سي ‘نمل’ ٻهارين
‘قُلْ يَا، ‘قَدْ سَمِعَ’، ‘جائيه’، دل ‘دُخَانِ’ ڏرين
‘تَبَارَ’، ‘تَبَتْ’، ‘اِذَا جَاءَ’، ‘اِذَا رُلَ’ سين اورين
جيڪين پهناريون پهرين، سو ميسرُ سڀ ملير ۾.

۱۳

‘شوري’ شهرُ سومرا اُني جو آهي
لڏي وٺا لَطِيفُ چئي ‘قَصَص’ ڏونه ڪاهي

‘سَجْدَه’، ‘احزاب’، ‘سَبَا’ منجهين ‘رُوم’ رهن
نيئي اڏيا اَمَن ۾، پڪا پهنوارن
مونکي منجهان ٿڻ، پٺا لوه لَطِيفُ چئي.

۹

‘فاتحه’ ‘بقر’ سومرا، جڙيائون سين جان
اَپَرِ آلِ عمرانِ سين قربُ ٿيو ڪيڻان
هو ۽ جي سَحَن سندان، سي ٿي ويئي ساريان.

۱۰

‘توبه’ جني ٿڻ ۾، اندر اَن اَنفَال
‘يُونُس’ رڳي جان ۾، پٺا حَقِيقَتِ حال
جي وڏا ‘هُود’ وصال، سي سانبي ساريُ سومرا.

۱۱

‘توبه’ جن جي ٿڻ ۾، ‘نمل’ نهايت

سَجْدَه = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۲) جو نالو؛ لفظي معنيٰ سجدو. احزاب = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۳) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘ٽولا’ (جيڪي شروع وارن مسلمانن خلاف يڪمشت ٿيا). سَبَا = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۴) جو نالو؛ لفظي معنيٰ يمن جي سبا شهر جا ماڻهو (خمير يا سابئين). رُوم = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۰) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘رومي سلطنت’ (رومن ايمپائر). امن = صلح سانت (جتي ڪوبه فساد نه هجي). منجهان ٿڻ = تن جي سڪ ۽ محبت منجهان، سڪ ۽ محبت جا لوه = لوه جا ڪڙا ۽ بند. ۹. آل عمران = قرآن شريف جي سوره (نمبر ۳) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘عمران جو ڪٽنب’.
۱۰ توبه = قرآن شريف جي سوره نمبر (۹) جو نالو؛ لفظي معنيٰ توبه، پڇتاء، هميشه لاءِ گناه کان بس. انفال = قرآن شريف جي سوره نمبر (۸) جو نالو؛ لفظي معنيٰ جنگ ۾ هٿ آيل مال، مال غنيمت. يُونُس = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۰) جو نالو؛ لفظي معنيٰ نبي حضرت يونس جو نالو. هُود = قرآن شريف جي سوره نمبر (۱۱) جو نالو؛ لفظي معنيٰ هُود نبي جو نالو. وڏا وصال = وصال ۾. وڏا، جن کي هُود کان وصال حاصل ٿيو. سانبي = ساڻي. ۱۱. توبه = قرآن شريف جي سوره نمبر (۹) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘هميشه لاءِ بس وارو پڇتاء’، نمل = قرآن شريف جي سوره نمبر (۲۷) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘ماڪوڙي’.
اعراف = قرآن شريف جي سوره نمبر (۷) جو نالو؛ اسم خاص: ماڳ جو نالو؛ اسم عام: بلند مقام، بلنديون. فاتحه = قرآن شريف جي پهرين سوره (الحمد). لقمان = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۱) جو نالو؛ لفظي معنيٰ (اسم خاص) لقمان نالي اڳئين جڳ جي هڪ وڏي ڏاهي جو نالو. سجده = قرآن شريف جي سوره نمبر (۳۲) جو نالو؛ لفظي معنيٰ سجدو. نساء = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘زالون’، نور = قرآن شريف جي سوره نمبر (۲۴) جو نالو؛ لفظي معنيٰ روشني. ۱۲. قُلْ يا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (چئو: اي ڪافرو!) قرآن شريف جي سوره ‘ڪافرون’ (نمبر ۹) جا شروع وارا الفاظ. قَدْ سَمِعَ = قَدْ سَمِعَ الله (تحقيق الله ٻڌو)، قرآن شريف جي سوره مُجادله (نمبر ۸۵) جا شروع وارا الفاظ. جائيه = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴۵) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘گودن پر’، دُخَان = قرآن شريف جي سوره نمبر (۴۴) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ‘دونهون’، دُند تَبَارَ = تبارڪ الذي بيده المُلْكُ (= وڏي برڪت وارو آهي اهو (الله) جنهن جي هٿ ۾ بادشاهي آهي)، قرآن شريف جي سوره مُلڪُ (نمبر ۶۸) جو پهرين لفظ، معنيٰ وڏي برڪت وارو. تَبَتْ = تَبَتْ يَدِ أَبِي لَهَبٍ (= وڃڻ پئي هٿ آبولهب جا) = قرآن شريف جي سوره لَهَب (۱۱) جو پهرين لفظ معنيٰ ‘وڃي وڃن’، اِذَا جَاءَ = اِذَا جَاءَ نَصْرُ الله (= جڏهن الله جي مدد ٿي) = قرآن شريف جي سوره ‘نصر’ (نمبر ۱۱) جا پهرين ٻه لفظ: معنيٰ جڏهن آئي مدد. ‘اِذَا رُلَ’ = اِذَا رُلْتَ الارضُ (= جڏهن ڏهاڙي ويندي زمين) = قرآن شريف جي سوره ‘زلزال’ (نمبر ۹۹) جو پهرين لفظ ۽ پئي جو پاڳو. ميسر = آساني سان دستياب، بلڪل موجود. ۱۳. شوري = قرآن شريف جي سوره (نمبر ۴۲) جو نالو؛ لفظي معنيٰ مشورو، صلاح صوابه قصص = قرآن شريف جي سوره نمبر (۲۸) جو نالو؛ لفظي معنيٰ ڳالهه، قصو.

واحد ورائي، گهي 'قاف' وٿام جي وائي

منهنجو من ملير،

ڪوئن ۾ آءُ ڪيئن گهاريان
پيان شال پڪون گري، پاڻ جو پٺير
مون جيڏيون ملير ۾، ڪليو پين ڪير
سرتيون پسان سومرا، جئري لاه زنجير
ان کي عبداللطيف چئي، ساري ٿو سرير.

داستان يارهون

۱

جانڪين ستين سير، تان ڪين وھنديس ڪوڻ ۾
سڀ سمنڊرين سڄي، نديءَ پئي نه نير
جئن آءُ ابر آسري، تئن منهنجي من ملير
ڪاڻڙ پين ڪير، جي امانت آت وڃي.

۲

جر ۾ سڀون جيئن، آھن ابر آسري
گونجون سارين روه کي، مون تن اندر تيئن
هت وءِدا وڃڻ جا، هت نه پانير هيئن
ڪوئين وھان ڪيئن، جي نظربندي نه هٿان.

۳

سڀ سمنڊرين سڄي، ابر آسروس

ٻاڙو پي نه پڙي منو منه لڳوس
ماڻگ تي مڙيوس، جئن تنگ ڪڍيائين تار ۾.

۴

سڪو سڀ سرتيون، سڀن ملا سير
پڻو مٿائي نير، اڀيون ابر آسري.

۵

سڪو سڀن کان، سرتيون ريت سڱڻ جي
منگن جر مٿان، اوري گن نه آسرو.

۶

پهري ڪئا، پئن ۾ وڃن وڌاڻا
سور اني جا سومرا، مونکي عمر اڏاڻا
اٺي وٿرا اگري عمر اباڻا
پڪر باباڻا، پسان شال پر گنهين.

۷

وڃڙين ويس ڪئا، موٽي آئي مند
اڳيون اباڻن ڏي، بس نه گرن بند
هيئن نه ٿيس هنڌ، جي گڙ لڏائون گڏهين.

۸

تنه گوڙ ٿي ڪوا، جا ڏس ڏاڏائن جي
ساريو سانڀڙن کي، زويو رات وهاءُ
سونا ڪيم سها، بندياڻيءَ کي بند ۾.

قاف = (ق) قرآن شريف جي سوره (نمبر ۵۰) جو نالو. وائي. ملير = ملير ۾، ملير ڏي = سهڻي ساڻي ٿر ڏي. پڪون ڪري = پڇاڙيءَ وارا ڦڙا ڦڙا ڪري. پٺير = هڪ ٻوٽي جا ڦل (بج وارا)، گهڻي. ۱-۱۱. جانڪين = جيڪين تائين. سڄي = پيدا ٿئي. نديءَ پئي نه نير = (سڀ) نديءَ جو پاڻي نه پئي. آءُ ابر آسري = اها سڀ جهڙ (مينهن) جي آسري تي رهي ٿي. ڪاڻڙ = (منهنجي وطن) ڪاڻڙ ۾. ۲. روه = جبلن پهاڙن وارو ملڪ (ڪونجن جو). مون تن اندر تيئن = منهنجي اندر ۾ تيئن پنهنجي وطن جي سک آهي. هت وءِدا وڃڻ جا = هت ٿر ۾ منهنجا موٽي وڃڻ جا ڪيل وءِدا. هت نه پانير هيئن = هت ائين نه پانير ته ڪو هن طرح بند رهنديس. ۳. ابر آسروس = جهڙ مينهن تي ٿي سندس آسرو آهي. ٻاڙو = ڪارو پاڻي. پڙي = ٻن پڙن واري، سڀي. منو منهن لڳوس = مينهن جو پاڻي چڪيائين. تي مڙيوس = تڏهن مليس. تنگ ڪڍيائين = سٽون ڏنائين، ڪشالو ڪيائين (سڀي مٿي پاڻيءَ جي سطح تي اچي ذري ذري منهن ڪڍندي، يا ڪو وقت يڪو منهن ڪڍي هلندي ته من ڪا مينهن جي ڦڙي وات ۾ پوي). ۴. سڀن ملا = سڀن وٽان. مٿائي = مٿي، ڇڏي. نير = پاڻي. اڀيون مٿي سڏيون بيٺيون. ۶. پهري = نڪري ڦري. وڌاڻا = جشن، خوشيون. اڏاڻا = اڏيا. اڪري = ٽپي، ٿر جي هڪ پاسي کان ٻئي پاسي. ۷. وڃڙين = ڪوٺين. ويس ڪئا = تجلا ڪيا، رنگارنگي چمڪات ڪئا. مند = سانوڻ جي مند، مينهن جي مند. بند = بوند، وهندڙ ڳوڙها. ۸. گوڙ = ڪنڊ (طرف جي). ڪوا = ڪنوا، ڪنوي، چمڪي. ڏس = طرف. سونا = سهاڻپ وارا ويڻ حرف ۽ ميار وارا مهڻا.

۹

ڪنہ ڪونديءَ ڪوڙ وٽا ڪاهي ڏٺ ڌار
پاڻر جا پهنوار، موليٰ مونکي ميڙين.

۱۰

جت پنگا پئون پيڻيون، تنہ ڪوڙ ٿيون ڪون
پاڻر سڀ پُساڻيو، وسي وڃڻين:
ماروءَ رءُ مَر مَرَن، الله هي آسائيتيون.

۱۱

جت پنگا پئون پيڻيون، تنہ ڪوڙ ٿي ڪواءِ
سا وڃ پستو وندران، مون رُوندي راتِ وهاءِ
سيليتيءَ سَهاءِ، مارو جو مليز جو.

۱۲

جهڙ ڦڙ مٿي ماروئين، جت چيها چلڙ چڪَ
اندر تو اڄ مري، ساهُ اُني جي سڱ
پيان شال پهيون ڪري تڻان ڏيئي تڱ
وَر پريان سين پڱ، بڻا پاڻ پريائي گهوريا.

۱۳

جهڙ ڦڙ جت ٿيان، اُت اڏيائون پڱڙا
هِن منهنجي حال جو، ڦڙ نه ڪيڻان
آن چڪس وسريان، مارو ڦوٽ قرارئا.

۱۴

اُن مِينہ گهڻا، ٿين موڪَ مليز ۾
اڪڙيون آب پڙو، انهن ڪوڙ ڪڻان
مارن شال مڙان، ڪوڻيون ڇڏي ڪڏهن.

۱۵

تَن ساڏوهين سڏ مَران، ڏنگا جني ڌار
پُٽي سان پَتار، پاڻر پيرون چُونڊيان.

۱۶

جي ڏريائين ڌار، وڏي وڻ جدا ڪڻا
تَن سڱن ڪهڙي سار، تہ انا مينہ مليز ۾.

۱۷

جني راتو ڏينه، اڪڙيون مليز ڏي
هاڻي ڪندين ڪيئن، تَن عُمَر آسائين سين.

۱۸

پاران پيهي آڻيو مليران مارو
وريا وهارو، هاڻو سڀ هيڻا ٿئا.

۱۹

آيو ڪيرُ ڏيهاءِ، جنہ ڪَر پُچان خبرون:
وَجُون اُن وِراءِ (ڪي) راتِ ماروءَ تي وُڻيون!

۲۰

ڪنڊ لنگهيندي ڪاڻ پييم پهنوارن سين

۹ ڪونديءَ ڪوڙ = اها ڪنڊ جنهن تي ڪوڙ پئي ڪئي. ۱۰ پنگا = جهوپڙا. پيڻيون = ماروڙن جي اڻ ويهڻ، هلاڻ چلڻ، پهرڻ، ڦڙ واريون جالون، ماروڙن جا ماڳ مقام. تنہ ڪوڙ ٿيون ڪون = انهيءَ ڪنڊ تي ڪوڙ ٿيون ڪون ڪنن (جت مارن جا ماڳ مقام آهن). ۱۱ سيليتيون = جن تي وڃ جو روشن 'سيلو' پوي ٿو يا 'سيلي' پوي ٿي. سَهاءِ = سَهائي ٿو، ڪڍي ٿو. ۱۲ چيها = چيهو گاهه. پهي = بلڪل گهڻي ڇڏي رپ، يا پيو ڪو پاڻيٺ (چوندا "پهي پاڪي"). بي پڙهڻي "پهيون پري" = پاڻيٺ ۾ ٻوڙي پري. تڱ = گيت. پڱ = ٿانءِ ۾ بچيل ڪير يا بي ڪنهن پيڻ واري شيءِ جو ٿورڙو ڌڙو. پاڻ = وڏا شاهي ٿاسرا (وڻا). ۱۳ ڪيڻان = ڪين، انهن ڪي. وسريان = ڪين وسري ويس. قوت قرارئا = قوت وارا ٿيا. ۱۴ اُن = انهن (مارن) تي وڻا. موڪ = گهڻائي (مينهن ۽ پاڻي جي ۽ ٻي هر شيءِ جي) ڪوڙ = ڪنڊ، ڏس (مارن واري). ۱۵ ساڏوهيون = جاريون (جاريون جو هڪ قسم). پُٽي = گڏ هلي پئي. ۱۶ ڏريائين = منڍ کان، شروع کان. جدا ڪڻا وڻا. ۱۸ پاران = ڏيهه وارن وڻان. پيهي آڻيو = اندر لنگهي آيو. وهارو = هاڻو. ڏاڙا هڻندڙ، ڏاڍائي ڪندڙ. ۱۹ ڏيهاءِ = ڏيهه کان، وطن کان. جنہ ڪر = جنهن کان. وِراءِ = ور، پاسو، طرف. اُن وِراءِ = انهن جي پاسي. اُن وِراءِ = انهن جي وڙ جي ڪري، هو وڙاڻا آهن انهيءَ ڪري. ۲۰ ڪنڊ = ٿر جو جهنگ. لنگهيندي = مڻيندي، ان مان گذرندي (جڏهن عمر بادشاه ڪنيو پئي آيو). ڪاڻ پييم = آءٌ ميار هيٺ آيس، آءٌ حرفي ٿيس.

”لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا“
 تَن ۾ ’تون هيئن تون‘
 مَن منجهارا مون، آهي مارو ڄامُ ملير جو.

وائي-۱

تپُ تڙيائين، سمنڊر وڌائين،
 نڀائين مرضِ مومنين تان

دردُ پاڻُ دردُ ۾ ٻڏو ٻاجهه ڪيائين
 اگها سڀ سگها ٿئا، ڏڪندو ڏور نڀائين
 گروهه گودڙين جي، سلڪ صحت ڏنائين
 ميڙي مُريد پانهنجا، رحمت هيٺ رکيائين.

وائي-۲

گئيءَ منجهه ڪٿيائين ڪٿيائين،
 مارو ڄامُ ملير جو

پرچي پنهورن سين، لوئي ڏيڄ لڌائين
 سيل نياهي سومري، پنهنجيءَ پر پڇيائين
 جهوپو جهانگيڙن جو ماڙيءَ سين نه مٽيائين
 سون برابر سڳڙا ٻانهن ۾ ته ٻڌائين
 مارو ۽ پاس ملير ۾، چسا سڀ چڪيائين
 گولون گولاڙن تان جهپي ساڻ جهٽيائين
 سگر ساهيڙين سين کائونبا کاڌائين
 اتي عبداللطيف چئي شرم رکين رب سائين.

اتي عبداللطيف چئي رنو سڀ رهاڻ
 هن هيٺائيءَ هاڻ، مٺه مٿاهون نه گٿان.

۲۱

عمر اڄ گڏيام، ڏوٽي انهيئن ڏيه جا
 پارايا پرين جا آبي ان چيام
 لهي لوه وٽام، لطف ساڻ لطيف چئي.

۲۲

مارن ڌاران ماڙين، آءٌ جي ڏيان ساه
 سڙي منهنجي سؤمرا قيد م ڪريجاه
 ساڻيه ڏي سيد چئي، ڪلي ڪٽيجاه
 مارن مٿي نجاه، ته لوئيءَ جي لڄ رهي.

۲۳

اُئي ٿي وراڻ، ڪينءَ واڌايون آئيون
 لٽي لوڙياريين، مڙني ڪي مٺه ڪاڻ
 صلح واريو سومري، چئي پنهورن پاڻ
 هميرنئون هاڻ، مٺه لهندي مارئي!

۲۴

گئيءَ منجهه خلاف، رهيو نه رتيءَ جيترو
 لٽو لوڙياريين گوندر جو غلاف
 ميرا لاڻا ماروئين سڀ اوڍيائون صاف
 ملير مڙوئي معاف، عمر انعامي ڪئو.

۲۵

ورئو ورق وصال جو، موگل جڙي مون

رهاڻ= سڀني رهاڻ وارن، رهاڻ ۾ ويٺلن. ۲۱. پارايا= پيغام. آبي= بيهي. ۲۲. سڙي= جنازي واري ڪاٺي، جنازو. مٿي نجاه= هيءُ مٿي مارن وٽ ڪٿي ويجهان. ۲۳. اُئي= مينهن جي مند آئي ۽ مينهن وٺو. وراڻ= موٽ (ٻاهر ويل سڀ موٽيا). ڪينءَ واڌايون= خير جون مبارڪون. مٺه ڪاڻ= ڪنهن حرف سببان حجاب، ميار. چئي پنهورن پاڻ= سومري خود پاڻ پنهورن کي چئي صلح واريو صلح جي آڇ ڪئي. هميرنئون= هميرن وٽان. مهت= مان. ۲۴. خلاف= غير، ٻي ڪنهن ڳالهه جو گمان رتيءَ جيترو= ڌري جيترو. گوندر جو غلاف= غم جو ڍڪ. ميرا= ميرا ڪپڙا. انعامي ڪئو= ماروئن کي انعام ۾ ڏنو= هر طرح جو محصول معاف ڪيو. ۲۵. موگل جڙي= موگل مونکي ملي. لمحا طريا= قرآن شريف جي سوره ’فاطر‘ جي آيت نمبر (۱۲). لفظي معنيٰ: (دريائن ۽ سمنڊ مان). تازو گوشت ۽ جنسار (سون، موتي وغيره) ڪيو ٿا جيڪو پهريو ٿا (اصطلاح معنيٰ) ٿر جو تازو طعام ۽ صاف سٺو سادو لباس. تن ۾ تون هيئن تون= اندر ۾ تون هيئن تون خوشيءَ جي لهر لڳي. وائي-۱. سمنڊر وڌائين= سمنڊ ۾ وڌائين. اها ٻاجهه ڪيائين جو درد پاڻ درد ۾ ٻڏي ويو. ڏڪندو= آزار، ايذا. گروهه گودڙين جي= گودڙين وارن جي گروهه (ٽولي) کي. سلڪ= واٽ. (الف) سلڪ صحت= صحت واري واٽ. (ب) سلڪ= ٽولو، گروهه (سالڪن جو). سلڪ صحت= سالڪن جي سنگت کي صحت ڏنائين. وائي-۲. ڪٿيءَ منجهه ڪٿيائين= ڪٿيءَ جي لڄ پت رکي، ڪٿيءَ منجهه رهي (بادشاهه جا ڪپڙا نه پائي) پنهنجيءَ پر پڇيائين= پنهنجي طرفان مخفي جانچ ڪريائين. چسا= لٽئون. سگر ساهيڙين سان= سگرن کي کائونبا ڪري کاڌائين.

سُر سنهڻي

هن سُر جو پس منظر 'سنهڻي ۽ ميهار' جو داستان آهي جنهن ۾ مجازي محبت جا آثار نمايان آهن. باوجود ان جي حقيقت محبت واري هي مار، مجازي عشق کان الڳ آهي. هت سنهڻي پاڻ عاشق آهي، ۽ جيتوڻيڪ ظاهر ۾ هڪ ميهار سندس محبوب آهي پر سنهڻي جي نينهن جو ناتو ئي نرالو آهي. هيءَ داستان انوکي عشق ۽ نرالي نينهن جو داستان آهي: هت 'نيه تڪ نرالي' آهي. ساهڙ ۾ سنهڻي ڪا صورت ڏئي جنهن جي ديدار لاءِ حال کان بيحال ٿي، پاڻ کي درياھ ۾ ٿي وڌائين ۽ ڪهڙي منجهه حساب، هڻڻ منهنجو هوت ري. حقيقت ۾ هو ان صورت الاهي جي گهوري هئي جيڪا ساهڙ ۾ ڏئي هٽائين! سنهڻيءَ جو ساهڙ ازل کان اڳ هو: "ساهڙ جا سينگار، ازل کان، اڳي هئا." شاه صاحب جي اعليٰ عرفان ۾، سنهڻيءَ جو عشق 'احديت' واري مقام تي هو. ڪن سالڪن جي طريقي ۾ هن تلميح ۾ سمائل معنيٰ کي 'حقيقت محمدي' سان تعبير ڪيو ويو آهي.

داستان پهريون

۱
وَه تِڪ، واهڙ تِڪ، نيه تِڪ نرالي
جَن کي عشق عميق جو، سي خُلت خيالي
واريين سي والي، هنيڙو جني هت ڪئو.

۲
انڌيءَ وڃون، ڪنڌيءَ وڃون، ٽنگڻان لهي نه تِڪ
صورت جا ساهڙ جي، ڏيل منهنجي ڏک
واهڙ ٽني وڪ، جَن سانپاران سپرين.

۳
واهڙ وهن نوان، اڃان وه اڳي ٿئو
گهر ويڻيون گهڻا گريو سرتيون سڱ سنوان
صورت جا ساهڙ جي سا جي ڏني آن
ته هوند نه پليو مان، گهڙو سڀ گهڙا ڪڍي.

۴
جيڏيون ڏنيان جي، صورت ساهڙ جامر جي

سُڪ ٿي ستيون ڪين ڪين، ڪانڌن پاسي ڪي
هوند مونهائي اڳي، گهڙو سڀ گهڙا ڪڍي.

۵
ڏنيان جي هيڪار، صورت ساهڙ جامر جي
سُڪ ٿي ستيون ڪين ڪين پري ساڻ پتار
گهڙيون گهڙن ڌار، ڪاهي پيون ڪن ۾.

۶
ساهڙ مون چئن سرڻيون! جي ڏسو سڀيئي
ته سُمهو ڪين سُڪ ٿي، وَر پاسو ڏيئي
مونهان اڳيئي، گهڙو سڀ گهڙا ڪڍي.

۷
جيڪين ڏنو مان، سو جي ڏنو جيڏين
گهر وَرن ٿي سان، هوند گهڻن گهوري ڇڏا.

۸
گهڙن واريون ٿڙن تي گهڙن گهڻيئي
سڱا چئي: آن سونهڻي لڙ پريان پيئي

۱-۱۰. وه= پاڻي جو تڪو وهڪرو، وڏي وه واهو، دريا جي سير وارو وهڪرو. وه تڪ= وه واري وهڪري جي تڪائي. واهڙ= درياءَ جي ڪچي ۾ درياءَ جي چاڙه وقت، پاسي کان جيڪي پيا ڦاٽ ڦاٽي نڪرن. واهڙ تڪ= واهڙ جي وهڪري واري تڪائي. نيه تڪ نرالي= (وه ۽ واهڙ جي تڪ به تيز آهي پر) نيه (عشق) جي تڪ (تيزيءَ ۾) اڃان ئي ڪا نرالي آهي. عميق جو= اونهي (درياءَ) جو. خُلت= پيار واري دلي دوستي. سي خُلت خيالي= سي دلي پيار ۽ دلي دوستيءَ جي خيال ۾ آهن، اهي گهڻي محبت ۾ مست ۽ مخمور آهن. واريين سي والي= موناڻي اٿي ملائين سي موليٰ. ۲. انڌي= درياءَ جي پرين ۾. ڪنڌي= درياءَ جي هن ۾. تنگ= سوڙهو (گهٽ ويڪر ۽ گهٽ عمق وارو). ٽنگڻان= درياءَ جي سوڙهي وهڪري مان. لهي نه تڪ= پاڻيءَ جي وهڪ جي تيزي گهٽ نه ٿئي. ڏک= سامهون. ۳. نوان واهڙ= تازا واهڙ جيڪي درياءَ جي چاڙه وقت پاسي سان ڪچي ۾ وهن. وه= وڏو وهڪرو درياءَ جي سير وارو. ۴. ڏنيان جي= اوهان جي ڏني هجي، اوهان جي ڏسو. ڪانڌن پاسي ڪي= اوهان مان ڪي به پنهنجن ڪانڌن سان گڏ. ۸. لڙ پريان پيئي= پرين خاطر درياءَ ۾ گهڙي. لڙ پريان پيئي= پرين جي عشق ۾ پيئي.

صُباحَ سَپِيئي، پَسِيُون پاتار ۾

۹

ڪنڌيءَ پَر ڪِلا، دُونهان دوست ميهار جا
لهرين منجهه لطيف چئي، دهلجُ ڪير دِلا!
گوليءَ کي ڪِلا، مٿان ساهڙ سمن جي ڏئي.

۱۰

ڪنڌيءَ اُپيون ڪيڙيون 'ساهڙ' 'ساهڙ' ڪن
ڪڻي سانگو ساهه جو، ڪي گهوريس ڪڻو گهڙن
ساهڙ سندو تن، گهاگهائي گهڙن جي.

۱۱

ڪنڌيءَ ڪن ڏنار، سانپارن ساهڙ جي
آسانگي ارواح جي اُپي تڙ تڪيام
وڏي وير لڳيام، گهڙان گهورئو جندڙو.

۱۲

پرينءَ پَر پريت مان ٿو ساهڙ سڏ ڪري
جي نه گهڙان موٽي وڃان، تان ڪا ساهه سري
مُر جان پَت پري، گهڙان گهورئو جندڙو.

۱۳

گهڙي گهڙو هٿ ڪري، ٻهون نهاري ٻنگ
”سَر در قَدَم يار فدا شد چه بجا شد“ وصال
اهوئي ونگ
”اين بار گران بود، ادا شد چه بجا شد“ آجو ٿيو
سڀ انگ

رات جني جو رنگ، آران سي اڪارين.

۱۴

گهڙي گهڙو هٿ ڪري، ٻهون نهاري ٻنگ
”وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ“ اِي لنگهيائين لنگهه
سڪندين کي سيد چئي، ڪين جهليندو جهنگ
رات جني جو رنگ، آران سي اڪارين.

۱۵

گهڙي گهڙو هٿ ڪري چيلهه ٻڏي چوتو:
گوتي ۾ گوتو، اچي ڪوم اڇاڻ ڪي.

۱۶

گهڙي گهڙو هٿ ڪري، سانگو ڇڏي ساهه

صُباحَ = سپاڻي. پَسِيُون = پڌريون ٿينديون. پاتار ۾ = اونهي عميق پاڻي ۾. ۹. ڪِلا = مينهن جي وڻان جا ڪِلا.
دُونهان = وڻان جا دونهان (پاڳيا مال کي مچرن کان بچائڻ لاءِ وڻان تي دونهان ڪندا). دهلج ڪير = نه دجج.
سَمَن = پاڻ ۾ گڏجاڻي جي ڏينهن ۽ وقت لاءِ ڏنل پيغام، گڏجاڻي لاءِ مقرر ڪيل وقت ۽ ماڳ. ۱۰. اُپيون =
پسيون. گهوريس! = مٿان گهور ٿيس! صدقي ٿيس! گهاگهائي گهڙن جي = وڏي چاهه ۽ سرهائي سان جيڪي
وڏي واڪي گهڙن، جيڪي ٻولائي گهڙن. ۱۱. ڪن ڏنار = ڪنن تي آواز پيار، ٻڌار. سانپُر (جمع = سانپار) =
چڙو. سانپار = چڙا (جيڪي ساهڙ جي مينهن ۾ ٻڌل) سانپارن ساهڙ جي = ساهڙ جي چڙن کي. آسانگي ارواح
جي = روحاني جياپي خاطر. اُپي تڙ تڪيام = گهڙڻ جا گهيڙ بيٺي نهاري ۾ (= گهڙڻ ۾ ذرا دير ڪير). ۱۳. ٻنگ
نهاري = وجهه جانچي. ’يار جي قدمن ۾ سر قربان ٿيو، پر اها ڪهڙي بجا آوري ٿي (ڪهڙو فرض بجا ٿيو).
قرباني ته اڃان ٿي ڪا وڏي ڪرڻي آهي!‘ وصل جو اهوئي راز آهي. ’هيءَ ته پاڻ هڪ وڏو بار هو جيڪو لٽو،
پر اها ڪهڙي ادائگي ٿي!‘ پاڻ هر عضوو (انگ) ان بار کان آجو ٿيو. رات جني جو رنگ = جن جو جشن رات ۾
آهي (رات جو درياهه ۾ گهڙڻ ۽ ترڻ ۾ آهي). آران = آر مان = درياهه جي وڏي تڪي پلٽ مان. ۱۴. ٻنگ = وڙ، وجهه،
لانگهو، گهيڙ. ٻهون نهاري = گهڙو جانچي گولي. سوره ’نازعات‘ جي آيت نمبر - ۴۰، (سجی آیت: وَأَمَّا مَنْ خَافَ
مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ) ۽ اهو جيڪو ڏنو پنهنجي رب جي آڏو بيٺو کان ۽ جهليائين نفس کي سڌ
کان. لنگهه = گهيڙ. لانگهو. جهنگ = درياهه جي ڪچي جو جهنگ، درياهه جي ڪنڌيءَ لڳ جهنگ. رات جني جو
رنگ = جن جو رنگ رات سان آهي، جن جو چاهه چهچتو رات ۾ آهي. آران = آر مان، درياهه جي تڪي سير مان.
اڪارين = لنگهيائين، سلامتيءَ سان ٻئي پار پهچائين. ۱۵. چيلهه ٻڏي چوتو = چيلهه سان چوتو ٻڏي چوتو.
(هينين پوشاڪ جا) پاند لانگ هيٺان ورائي چڪي چيلهه سان ٻڌڻ. گوتي ۾ گوتو = غوطي ۾ غوطو. ۱۶. سانگو
ڇڏي ساهه جو = ساهه جو سانگو لاهي.

ويچارِيءَ وَڌيون ڪيون دانھون منجھ درياءَ
پرُ ٻانھن ڇڏيو، ويس چڪي واہ
مدد رءَ ميهارَ جي، غرض سڀ گناه:
نوري ڪر نگاه، تہ ساهڙ لنگھيان سيرَ ڪي.

۱۷

گهڙي گهڙو هٿ ڪري، ٻوڙيائين ٻانھون
ويچارِيءَ وَڌيون ڪيون، وچ درياه دانھون:
”موتِ محبَ پاھون، ٿاڪن ٿڪي آھيان.“

۱۸

گهڙي گهڙو هٿ ڪري ”الاهي توهار!“
چوڙا ٻيڙا چڱ ۾، لڙ ۾ لڙھيس وارَ
جنگھ جڙڪي وات ۾، سسي ڪي سينسارَ
لکين چھڻيس لوھڙيون، ٿيليون ٿرنيون ڌارَ
مڙڻا مڇ هزار، پاڳا ٿيندي سونهڻي!

۱۹

ساهڙ ڌاران سنهڻي اڏوتي آهي
ڪنڊيون جو ڪاهي، پاسي ٽھين پاڪ ٿئي.

۲۰

ساهڙ ڌاران سنهڻي، نسوري ناپاڪَ
نجاست نانہ ڪري اُني جي اوطاق

هوءَ جي ڪيرَ پياڪَ، پاسي ٿئي پاڪ ٿئي.

۲۱

ساهڙ ڌاران سنهڻي، هيءَ تان جُنبِي جوہ
هِن پاڻِيءَ سين پاهنجو مور نہ مٿو ڌوہ
جي پرينءَ پاسي هوءَ، تہ ڪر توڏي تڙ ڪئو.

۲۲

ساهڙ ڌاران سنهڻي، هيءَ تان جُڪي زال
توڏي تپ شروع ٿئو، هي هيڻيءَ جي حال
جڏي ري جمال، اگهي ٿي آھون ڪري.

۲۳

ساهڙ ڌاران سنهڻي، آهي منجھ آزارَ
ڏمَ پاسي ۾ ڏڪندو، صحت وٽ سنگھارَ
توڏي سندي ٿن جي ڌوا ۾ ديدارَ
جي پسي منہ ميهارَ، تہ سگھيائي سگھي ٿئي.

۲۴

سدا پُڇ مَ سنهڻي اونداهيءَ اڏ رات
پريان ڏي پريات، وانءُ ڏيناري ڏينه ڪي.

۲۵

وَرُ اونداهي راتڙي، گه چاندوڻي چانڊاڻان
اوري ميهاران، منہ مَ پسان ڪو پئو.

پر = زور. ويس چڪي واہ = واہ چڪي ويس، ڪو حيلو باقي نہ رهيس، ڪو بچاءُ نہ رهيس. غرض سڀ گناه = پنهنجا ذاتي مطلب سڀ گناه، نفساني مقصد سڀ حرام. (چئي تہ) اي ٿوري، اي نور پريا ساهڙ! ڪر نگاه = مدد ڪر، حفاظت ڪر. ۱۷. ٻوڙيائين ٻانھون = ٻانھون پاڻيءَ ۾ هنيائين (ٽرڻ لاءِ). پاھون = جلدي ۽ هن طرف. ٿاڪن = ماريندڙ جانورن. ٿڪي آھيان = مونکي نظر ۾ ڪيو آهي. ۱۸. ”الاهي توهار“ = ”الاهي توهار“ ڪري گهڙي. الاهي توهار = يا الاهي! تو آھار آھيان، تنهنجي مدد جي آسري آھيان. (ساڳي معنيٰ ۾ ڪم شروع ڪندي چوندا ”الله توهار“ يا الله تنهنجي مدد جي آسري سان (هيءَ ڪم ڪريان ٿو). ٻيڙا = گراين ۾ ٻڌل ٻيڙا، ٻيڙن پڙن وارا ڳانا. لوھڙيون، لُھڙيون، لوھڻيون = لُھڙ جنس واريون مڇيون جيڪي ڪنڊو هڻن. ٿيليون = ٿرنيون. (اصل پڙهڻي ”ٿرئون“؟) = ”ٿيليون“ سان ”ٿرنيون“ ڀرتي جو لفظ آهي (معنيٰ ساڳي). پاڳا ٿيندي = ٿڪرا ٿڪرا ٿيندي. ۱۹. اڏوتي = اڏ ڌوتل. ميري، ناپاڪ. ۲۰. نسوري = صفا سڄي. نجاست = ناپاڪائي. نانہ ڪري = نابود ڪري، وڃائي. اُني جي اوطاق = ان ساهڙجي اوطاق، ان جي ماڳ. (سنهڻي انهن ڪير پياڪن ميهارن (= ساهڙ) وٽ ويندي وهندي پاڪ ٿئي. ۲۱. جُنبِي = ناپاڪ. مور نہ مٿو ڌوہ = هرگز مٿو نہ ڌوئي. تہ ڪر = تہ هوند. توڏي = سنهڻي جو مجازي نالو. ۲۲. جُڪي = جُڪيل، آزاريل. ۲۳. ڏمَ پاسي ۾ ڏڪندو = ڏمَ پاسي ۾ چڻ هڪ آزار آهي. تن جي = جسر جي (مرض جي). ۲۴. سدائين ’اونداهي اڌ رات‘ واري وقت جي پڇا نہ ڪر. ۲۵. ور = پل، پل تہ اونداهي هجي. گه = ڪوہ ۾ پوي، ڪڏ ۾ پوي. چاندوڻي چانڊاڻان = چاندوڪي چنڊاڻن جي (اهي جيڪي چنڊا آهن).

۲۶

سائر ٻوڙي سُنَهڻِي، نه گنه ڍوري ڏنڊِ
اڪين منجهه اڪنڊِ، مِيائي ميهار ڏي.

وائي

منهنجيون سڀئي ماءُ، آيل من مرادون پنيون
جهڙي پريان ڳالهڙي، تهڙي پي نه گاءِ
ڪجي تان ڪوڏ ٿي، سڄي تان سڀاءِ
وانءِ داتا جي ڌر تي، شڪرُ جنه سَهاءِ
ڪانهي حدَ حمدَ جي ته گريان لالڻ لاءِ
گڻيو گڻيان ڪيڙيون، وڏيون وڏاڻيءَ
سو مون هٿان نه ٿي، جيڪين تو جڳاءِ
تو سڄيون تو سنڊيون، سڳن توهي ساءِ
اڄ تنهنجيءَ اڃيون، لوچن تو هي لاءِ
دل دانهن ري نه رهي، مونڪي ماڻ جڳاءِ.

داستان ٻيو

۱

وڻن وينا ڪانگ، وچين ٿي ويلا ڪري
گهڙي گهڙو هٿ ڪري، سڻي سانجهيءَ ٻانگ
سيئي ڏوندي سانگ، جتي ساهڙ سڀرين.

۲

منه جهين جي مون، ڏنو منهُ ميهار جو

آهر ساه سنئون، سو ڪئن گهڙو گهوريان!

۳

گهڙو پڳو ته گهورئو مَرُ چورُ ٿي چوڙو
”طالب الموليٰ مُذڪرُ“، اِيءُ ٻُڌندين ٻوڙو
ڪوڙهيو ڏم ڪوڙو، مون ميهارُ ٿي مَن ۾.

۴

گهڙو پڳو ته گهورئو، مَرُ پيڻ ٿي پانهين
”طالب الموليٰ مُذڪرُ“، اِيءُ پَرِ آسانهين
پُٺان مَرِ پانهين، مهندان منهُ ميهارُ جي.

۵

گهڙو پڳو تان گهورئو، پاڻان هو حجابُ
واجثُ وڃي وڃوڏ ۾، رهيو روحُ ربابُ
ساهڙ رءُ ثوابُ، آءُ گهڻوئي گهوريان.

۶

گهڙو پڳو تان گهورئو، پڄي تان مَرِ گهڙي
چڪڙ تان چڙهي، پسان منهُ ميهارُ جو.

۷

گهڙو پڳو تان گهورئو، آسَر مَرِ لاهيج
”لاَتَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ“، تَرهي اِن تَريج
حَبِيبَاڻِي هيچ، پسين منهُ ميهارُ جو.

۸

گهڙو پڳو، مُنڌ مُئي، وڻا وِسيلا

۲۶. سائر = وڏو درياء. سنهڻيءَ کي ڍوري ڏنڊڪو نه ٻوڙيو پر وڏي درياء ٻوڙيو. مرڻ بعد به سندس اکين ۾ ميهار جي سڪ هئي. وائي. ڪوڏ = بيحد خوشي. سڄي سڄهي سڀائي (وڻي). سَهاءُ = سونهاء، سونهي. تو سڄيون تو سنڊيون = تو پنهنجيون نظرون (مون طرف) ڪيون. سڳن توهي ساءِ = تنهنجي ساءِ (قرب) لاءِ پيون سڳن! ۱-۲-۵. وڻن وينا ڪانگ = ڏينهن پورو ڪري، رات لاءِ وڃي وڻن تي وينا. وچين = اڳينءَ کان پوءِ ۽ سڄ لڻي کان اڳ وارو وقت، وچين نماز وارو وقت. ويلا ڪري = وڃڻ جي ڪري سانجهي، ٻانگ = سانجهي نماز جي ٻانگ. ڏوندي = گولي. سانگ = واهڙ، گهنگهڙ. ۲. منه = بهاني جي ڪري، بهاني سڀان. گهوريان = گهوري ڇڏيان، ڦيري ڦٽو ڪري ڇڏيان. ۳. گهورئو = صدقي ٿيو. چور ٿي = پڄي پُري اٿو ٿي. طالب الموليٰ مُذڪرُ = موليٰ کي گوليندڙ مردانو آهي، باهت آهي. ٻوڙو = بچاء، آسرو. ۴. پيڻ ٿي = مڙي ڏوڙي ٿي وڃي. (پانهين = چوڙي جي) پانهين، پانهن واريون سڀ چوڙيون. آسانهين = اسان جي. پُٺان مَر = پوان نه. پانهين = پوئتي. مهندان = آڏو. ۵. حجاب = پردو، ڍڪ (تصوف) جو خاص اصطلاح = طالب ۽ مطلوب جي وچ ۾ پردو. ثواب = اجر، چڱائي، نيڪي، (صواب) مان به معنيٰ نڪري ٿي. ۶. گهڙي = ملڻ واري گهڙي، وصال واري گهڙي. چڪڙ = پاڻي، پر آڏو چاڙه واري سخت زمين. ۷. آسَر = اميد، آسرو قرآن شريف جي سُوَرَه ’زُمر‘ (نمبر ۳۹) جي آيت جو وچون پاڻو. معنيٰ = اوهان آسرو نه لاهيو الله جي رحمت مان حبيبائي هيچ = پيارن دوستن جي پيار ۽ خوشيءَ ۾. ۸. وڻا وِسيلا = سڀ آڌار ۽ ذريعا ختم ٿي ويا، باقي نه بچيا.

۱۵

پاڻ مَر گُڻج پاڻ سين، رءِ وسيلي وڃ
پيلو پيري پڇ، اڪنڊ گڻ عميق ڏي.

۱۶

اڳه عشق وارين، جڏهن گنيا جن
تڏهن رسا ٿن، مهڻا محب مهيار جا.

۱۷

كونهي اڳه اهڙو، جهڙي محبت من
اڀيون اوريين پار ڏي، گوڙيون گڻ پڇن
نڌي ٿن نيڙ ٿئي، جي ٿرهي رءِ ٿرن
سڱ رسائي سنهڻي، اصل عاشقن
سي جهليون ڪين ڪئن، پڇن جي مهيار ڪي.

۱۸

پڇن جي مهيار ڪي، پڇي سي مهيار
”فادگروني اڏگرگر“، ايءُ پروڙج پار
ٿرهو ٿئي بار، عشق جني ڪي آڪرو.

۱۹

عشق جني ڪي آڪرو، ٿرهو مَر ٿئي ٿن
جي ساهڙ ڪي سڱن، ٿئي جر جندرو ٿئي.

۲۰

ٿرهو آڇ مَر تنه ڪي جنه عشق سين آگاه
پڇي مس ملاح، سائر مڻي سنهڻي.

سار چڙيائين سير ۾، هڻي رهيا حيل
سنهڻيءَ جا سيل، وحدت سڀ وڃائيا.

۹

گهڙو پڳو، منڏ مڻي، وسيل وئا
تهان پوءِ سڻا، سنهڻيءَ سڏ مهيار جا.

۱۰

جڏهن وسيلن، لوڙهي چڙي لڙ ۾
پراڙان پرين، تڏهن پڇي سونهڻي.

۱۱

پاڻ مَر گُڻج پاڻ سين، وسيل وِسار
لڙ لنگهائي سنهڻي پرت وجهنديئي پار
سي ٿرڻ لنگهڻيون تار، اڪنڊ اڳه جن سين.

۱۲

پاڻ مَر گُڻج پاڻ سين، رءِ وسيلي وانءُ
مٿان سائر سونهڻي، پرت ونجي پانءُ
نيه گنهڻي نانءُ، وانءُ پريان جي پار ڏي.

۱۳

پاڻ مَر گُڻج پاڻ سين، رءِ وسيلي وڏ
لالڻ ٿئي لڏ، عشق جني جي اڳ ۾.

۱۴

پاڻ مَر گُڻج پاڻ سين، وسيل وڃاء
عشق ساڻ اٿاء، پير پريان جي پار ڏي.

رهيا (بولي آهي) = رهجي ويا، ڪنهن ڪم جا نه ٿيا. سيل = ست، پرهيز، ستر. سينگار. سنهڻيءَ جا سيل = سنهڻيءَ جي جدا وجود واريون وصفون. وحدت سڀ وڃائيا = وصال ۾، هيڪڙائي حق ٿيڻ سان، سنهڻيءَ جو جدا وجود ختم ٿي ويو، هوءُ حق سان ملي هڪ ٿي وئي. ۹. لفظي معنيٰ صاف آهي (هن وجود جي وڃائڻ سان، حق سان هڪ ٿيڻ سان، حق جا آواز سهڻي جي ڪنن تي پيا). ۱۰. لڙ = درياءُ ۾ پاڻي جو وڏو چاڙهه ۽ مٿان ڏنڌ. پراڙان = پاران، پرينءَ ڪنڌيءَ کان. ۱۲. سائر = درياءُ. پانءُ = پير، پرت ونجي پانءُ = پرت جو پير ونجي، پرت جو پيڇرو ونجي. ۱۳. وڏ = اڳتي وڌ، اڳتي هل. لڏ = لڏل وٽ. ۱۵. پيلو = ڪچو (دلو)، پوري طرح پڪل نه. اڪنڊ = سڪ، عشق. عميق = اونهو پاڻي (درياءُ يا سمنڊ جو)، اوڙاهه. ۱۶. اڳه = بچاءُ جا وسيل، اڳتي جا آسرا. ۱۷. اڀيون = بينيون. گڻ = پوڙا (بچاءُ جا). نيڙ = ننڍو واهڙ. رسائي = پهچائي. ۱۸. قرآن شريف جي سورة بقره جي آيت نمبر ۱۵۲ جو پهريون آڌ. معنيٰ = پوءِ ياد ڪريو مونکي ته آيا ڪريان اوهان کي. تني بار = تن لاءِ بار آهي. آڪرو = وڌيڪ زور، وڌيڪ غلبي وارو. ۱۹. مَر ٿئي = ميسر نه ٿئي، نه ملي، نه هجي، تن کي ترهي جي ڪاڻ ڪانه ٿئي. جر = وڏو پاڻي. جندرو = ڪجائي مثل هڪ پيڇرو جنهن ۾ به دلا پاڻيءَ جا رکي سگهجن ۽ گڏه تي لڏجن. تمار ٿوري مقدار وارو پاڻي، ٿورو پاڻي. ۲۰. آگاه = آگاهي، سڃاڻپ، ساڃاه. پڇي مس = ورلي پڇي (= ڪانه پڇي). ملاح = پيڙين وارا ناڪڻا. سائر مڻي = درياءُ کي چٽائي گهڙي، سڌو درياءُ جو رخ ڪري.

وائي

سچا سائر موني تون!
اي ونهيان واهڙ موني تون!
نيئي، نيئي، اول پريان جي پار ڏي
سندو جيئڻ آسرو، منان لائو مون
ڪن جي ڪارونپار جا، سي آن پانيان پون.

داستان ٿريو

۱
گرڳل ڪوچ ڪن گهڻا، جر واکو جائين
پاڻ اچلي آب ۾، وه سِر وڌائين
لهرون لنگهيائين، لطف ساڻ لطيف چئي.

۲
گرڳل ڪوچ ڪن گهڻا، جر ڏڙڪو منجهه درياه
اچئو اُتاهين گهڙي، سانگو ڪري نه ساه
ساهڙ جيءَ صلاح، بار لنگهيائين باجهه سين.

۳
دهشت دم درياه ۾، جر هيبت هلاچو
ورجي ويرين وچ ۾، ڪاڏي وئو ڪچو
ساهڙ ڄام سچو، ساڻي ٿيندم سِر ۾.

۴

دهشت دم درياه ۾، جر ستاڻا سينسار
بيحد باڳو بحر ۾، هيبتاڪ هزار
ساريان ڪاڻ سِر ۾، طاقت توهان ڌار
ساهڙ ڄام ستار، سگهو رسج سِر ۾.

۵

دهشت دم درياه ۾، جر ڪڙڪا ڪن ڪرين
پچل پانڌي بار ۾، لهريون لوڏا ڏين
سناور ات سھميا، سيڻاھيا نه سنڊين
جر ويريون واڻ نه ڏين، تَت ساهڙ سِر لنگهيائين.

۶

دهشت دم درياه ۾، جر ڪڙڪو ڪن ڪري
ات توڏي تاڪن وچ ۾، مٿان وير وري:
'ساهڙ منهنجا سِر ۾! آءُ پرتان پير پري
هادي هٿ ڏري، اونهين مان اڪارين.'

۷

دهشت دم درياه ۾، جر ڪن جا ڪڙڪا
سهي ڪين سمنڊر جا مانڊي دل ڏڙڪا
ساهڙ! سڻج ڪا، فريادي فقير جي.

وائي. سائر= درياه. ونهيان= شاهوڪار، سُڪيا. واهڙ= درياه. اول= چول، ٿيله، نيله. منان= من تان. آن= آءُ. پون= پڪي
زمين. ۱-۳. ڪرڳل= گوڙ وارو وڏو آواز، گجگوڙ، گهمسان. ڪوچ= پاڻيءَ جو گولائي وارو ڦيرو، گهيرو، گهمرو
ڪن= پاڻيءَ جو هيٺ تي چڪڻ (ڄڻ هيٺ ڪنهن خال ۾ پيو وڃي) ۽ گولائي وارو گهيرو ڪري مٿان ڪوه ٺاهڻ. ۱-۳.
جر واکو= جر جو واکو، جهجهي پاڻيءَ وارو ڪڙڪو. جائين= جتائين. وه= وڏو وهڪرو، سِر. وه سِر= وهڪري ۾،
سِر ۾. لطف سان= ڏٺي، جي ڪرم سان. ۲. ڪرڳل= گوڙ وارو، گوڙ. ڪوچ= پاڻيءَ جو گولائي ۾ ڦرڻ، ڦيرو، گهمرو
ڪن= پاڻيءَ جو گولائي ۾ هيٺ تي چڪڻ ۽ گولائي وارو گهيرو ڪرڻ. ڏڙڪو= درياه جي گوڙ جي ڏڙ ڏڙ بار
پاڻيءَ جي بار (سِر ۾ پاڻي جي ذرا هيٺاهين جهول جنهن ۾ پيڙي پوي ته مشڪل سان ٻاهر نڪري سگهي). باجهه
سان= موليٰ جي مهر سان. ۳. دم= وڏو زور. هيبت= خوف. هلاچو= گجگوڙ. ورجي= پري ختم ٿي ڪچو. درياه جي
وچين وهڪ جي ٻنهي پاسن وارو پاڳو ۽ جهنگ جيڪو آبڪلاني ۾ ٻڏي. ۴. ستاڻا= وڏا زبرا، طاقتور. سينسار
واڳون مثل پاڻيءَ جو جانور جنهن جي منهنار سنهي ڊگهي ٿئي. باڳو= واڳون. ۵. ڪرين= (هولي آهي) ڪن. پچل
زوردار هوا سببان ٻن چولين جو ٽڪر، لڙهندڙ شيء (ڪاٺ وغيره) جي ٻن چولين جي وچ ۾ اٿل پتل پانڌي. وڏو
لڙهندڙ ڪاٺ (پانڌي= ننڍي لڙهندڙ ڪاٺي). بار= درياه ۾ پاڻيءَ جي بار. سناور= (ف= سناور)= تارو. سھميا= ڊجي بيٺا
سيڻاھيا= سيڻاھن وارا، سيڻاھ تي ترندڙ. نه سنڊين= گهڙڻ جي جرئت نه ڪن. ۶. توڏي= نوجوان مادي اٺ جيڪا سمنڊ
لڳ ڊيلٽائي دريائن مان به تڪڙي تري وڃي. (استعاري طور) ننڍي نيئي نوجوان زال، سنهڻي. تاڪن= مارڻ لاءِ
تڪيندڙ جانورن. مٿان وير وري= ايڏي عشق سان پئي تري جو وير جي مٿان پئي وري.

سڄا ٻيڙا پار ۾، هليا هيٺ وڃن
پُرو پيدا نه ٿئي، تڏهو منجهان ٿن
ڪوجو ڦهر ڪُن ۾، وٺا ڪين ورن
اتي اٿتارن، ساهر سِر لنگهائين!

۱۲

دهشت دمر درياءَ ۾، ٻٽا ات اٻتا آر
ڪپر ڪارونپار جي، ڪنڌي ناه ڪنار
بلائن ري بحر ۾، سڄي ٻي نه ٿوار
مونڪي محب ميهار، اچي آر اڪارئين.

۱۳

ڏڙهڙ ڏئونس درياءَ ۾، جت لهريون ڪن لوڙا
سَهسين اچن سِر ۾ ٿين سيڻهايا سوڙا
جي تارو هئا توڙا، ٿن هُٽ پانيو هيڪڙو.

وائي

مدت ٿي، ميهار يار!

ساهر! سائر سِر ۾

اونهان ڪن، اٿانگهه ٿر، اولين مون آڌار

۸

دهشت دمر درياءَ ۾، جت ڪُن جو ڪڙڪو
ڪونهي ڪاٿيارين جو تار بنا ٿر ڪو
آهر انهن پار جو دل اندر ڏڙڪو
پڇي سڱ سيد چئي، سِر سَنڌو سڙڪو
والي ڪڇ وڙ ڪو، ته پار لنگهيان آءُ ٻاجه سين.

۹

دهشت دمر درياءَ ۾، جت لڙ لهريون لس ليٽ
اٿيو اويارن ۾، ٻانڌي ٻوڙي ٻيٽ
جت چڪڻ جي چيٽ، ات ساهر سِر لنگهائون.

۱۰

دهشت دمر درياءَ ۾، جت تڪيون ٿوارون
منهنجيون مان ميهار ڪي، پُهچن پڪارون
لهه ساهر سنپارون، ته لهرين لوڏي نه مران.

۱۱

دهشت دمر درياءَ ۾، جت جايون جانارن
ٺڪو سَنڌو سِر جو، مپ نه ملاحن
درندا درياءَ ۾، واکا ڪڙو ورن

۸ ڪڙڪو= تيز تڪو آواز. ڪاٿيارين جو= ڪاڻ وارين جو، جيڪي حاجتمند آهن، جيڪي محبت ۾ مجبور آهن. تار بنا= وڏي اونهي پاڻيءَ کان سواءِ، سِر کان سواءِ. ٿر= ڪنڌي، لڳ ٻيڙين جي بيٺڻ جي جاءِ، حفاظت سان بيٺڻ وارو ماڳ. تار بنا ٿرڪو= سِر واري اوڙاهه کان سواءِ ڪو ٻيو ٿر (محفوظ ماڳ) ئي ڪونهي! سڙڪو= تيز تڪي آواز وارو سڪو. پڇي سڪ سيد چئي. الخ= اها سڄڻ جي سڪ ئي آهي، اهو عشق ئي آهي جيڪو سِر جي سڪي کي توڙي ٿو (۽ پار پهچائي ٿو). ٻي پڙهڻي ب رسالي جي= پڇي سڱهه سيد چئي= پڇن جي طاقت کي سِر جو سڪو پڇي ٿو. وڙ= احسان. ۹. لڙ= درياءَ ۾ پاڻي جي چاڙهه سببان ڏنڌ ۽ لڙاٽ. لس= اونهي پاڻيءَ جي مٿين لسي سطح، اونهو پاڻي. ليٽ= پاڻيءَ جي ليٽ (جڻ مٿاهين تان هيٺ لپتي ٿو)، هيٺ تي پلٽ. اويار= اويارو= پاڻيءَ جو اويارو وهڪرو. ٻانڌي= درياءَ ۾ لڙهندڙ ٿلها ٻنڌ. چڪڻ= وهڪري ۾ آڏو سخت زمين وارو رنڊائيندڙ ڌڙو، جنهن کي پاڻي کائي نه سگهي ۽ لڳي چڙهي وري پوئتي وري. چڪڻ جي چيٽ= چڪڻ چاڙهه وارو آڏو ڏک. ۱۰. توارون= پاڻي جا تڪا ڪڙڪا. پڪارون= دانهون، سڌ. لهرين لوڏي= لهرين ۾ لوڏجي. ۱۱. جايون جانارن= جانورن جون جايون، خوفناڪ جانورن جا ماڳ. سَنڌو= دنگ. مپ= حيلو، وجهه. مپ نه ملاحن= ملاحن جو به حيلو نه هلي، ملاحن جي به جاءِ ڪانهي، ملاح به هيٺ پاڻيءَ جي اونهائي معلوم ڪري نٿا سگهن. ۱۲. ات= گهڻا. اٻتا= اويارا. آر= پرپور سِر واري پلٽ. ۱۳. ڏڙهڙ= پاڻي جو سڪو، ڏڪو. ڏونس= ڏمر. لوڙا= وڏا آواز، ڪڙڪا. سيڻهايا= سيڻاھن وارا، جيڪي سيڻهه تي ترن. ٿين سوڙا= سوڙا ٿين= ڏکيا ٿين. توڙا= اصل کان (سڄا). هُٽ= ترندڙ جي ٻن ٻانهن وارو فاصلو (ٻانهڙيو تارو، ٻانهون هڻي ترڻ وارو، پهريائين هڪ ٻانهي اڳتي اڇليندو ۽ پوءِ ٻي. انهن ٻن اڇلن وارو مفاصلو= هڪ هُٽ). وائي. سائر سِر ۾= درياءَ جي سِر ۾. اٿانگهه ٿر= اهي ٿر جيڪي تانگهي نه سگهجن، جن ٿر مان گهڙي پرين ڪنڌيءَ تي پهچي نه سگهجي. اونهان گهڙ، اولين مون آڌار= اي منهنجا آڌار، شال تون مون کي اولين= ٿيلهي ٿيلهي پار پهچائين، پرين ڪنڌيءَ واري ٿر تي پهچائين.

ڏينه ڏهلا ڏم سين، آهيان آهان ڌار
 ٻچل ٻانڌي ٻار گري، ات ابڻا آر
 ٿيلهي گهڙي سونهڻي، آڳه رء آڌار
 ڪاري رات، ڪچو گهڙو، توڏي ڪي توار
 سنيوڙو سيڻاه سين سگهو رس سَنگهار
 اوراران آهون گريان، پهچان شال پراز
 سڻو جهانء جهجي هيون سانپارا سنيار
 آيم ريلي ريء سين، الله تو آهار
 تار ترنديس، پرين پسنديس، وينديس وٽ وچار
 پورينديس پار مڻي، سهسين جي سينسار
 گولي گهاگهائي گهڙي، جڪن ٿا جانار.

داستان چوٿون

ٿڙ ٿڪڻ، تار گهڙڻ، ايء ڪاٿيارن ڪم
 ڏه ڏه پيرا ڏينه ۾ ڏئي ڏواراڻا ڏم
 عقل مت شرم، ٿريئي نيه نهوڙڻا.

۲
 گهيڙان گري نه گهور، ٿڙ ٿڪڻ کان نه لهي
 جنه ڪي سگ ساهڙ جي، پورن مڻي پور
 ڪاريء رات ڪنن ۾ وهمن ڪي وهلور
 جنه ساڻ پريان جا سور، تنه ندي ناه نگاه ۾.

۳
 جتان وهي تڻان واٽ، ڪوڙيون پڇن ڪپرا
 جن ڪي سگ ساهڙ جي سي گهيڙ نه پڇن گهاٽ
 جني عشق اسات، سي واهڙ پائين وگري.

۴
 ڪنهن جنه گهيڙ گهڙي، جين اوڙ ٿڙ ٿڻوس
 سالم ويئي سونهڻي، ڪنن ڪين ڪڻوس
 اهن ڪڙين ۾ پريان جو پڻوس
 حقان حق ٿڻوس، هئي طالب حق جي.

۵
 هيء پري هيء هنڌ وس، ڪوڙو ٿڻس قريبي ري
 روز ڏينهاڻي رات ڪي، مڻي پار پندوس
 عشق جو عبداللطيف چئي، نڪو سک سنڌوس

ڏهلا= ڏکيا. آهان ڌار= اوهان کان ڌار. درياء جي سير سختيءَ جو بيان: جتي ٻچل وڏن لڙهندڙ ڪائن ڪي هيٺ ٻار ۾ غرق ڪري. ٻچل= ٻن طرفن وارو آمهون سامهون پاڻيءَ جو ڦيرو ۽ گهيرو. بار= ڪن واري سوڙهائي کان وڌيڪ ويڪر واري پاڻيءَ جي هيٺ تي چڪ. ابڻا آر= پاڻي جا ابڻا زوردار ڦيرا. ٿيلهي= گهڙڻ وقت ٻنهي ٻانهن سان پاڻيءَ کي پوئتي ڌڪي. آڳه رء آڌار= ڪنهن آڳه (وسيلي) ۽ آڌار کان سواءِ. سنيوڙو= سنيريل، تيار. اوراران= اوراڙ کان. اورئين پاسي کان. پراز= پراڙ= پرين ڪنڌي. سانپارا= سامهون درياء جي ٻئي طرفان. سنيار= چڙا (مينهن جا جيڪي وڃن پيا). سڻو جهانء جهجي هيون= تن جي واڃي جو مسلسل هلڪو منو آواز ٻڌيو دل پئي ٽڙي. آيم ريلي ريء سين= هڪ تڪي وهڪري ۽ ٻيو تيز طوفان سان منهنجي اچي پئي آهي. آيم= منهن مقابل ٿيس، منهنجي اچي اڙي آهي. ريلو= (اصطلاح طور) درياء جو تڪو وهڪرو. ريء= ريح، هوا، سخت هوا. الله تو آهار= يا الله! تنهنجي ئي آڌار تي آهيان. وچار= وڃن وارو، ميهار. پورينديس= رخ رکي ترنديس. پار مڻي= پريون پار نظر ۾ رکي سهسين جي سينسار= جيتوڻيڪ ڪڍي سوين سينسار هجن گولي گهاگهائي گهڙي= هي هيئي ضعيف اتي وڏي چاهه ۽ ڪوڏ مان پئي گهڙي (جتي جاندار به ڏڪن جڪن ٿا). جڪن ٿا= ڏڪن ٿا (خوف مان). جانار= جاندار. ۱-۴. ٿڙ ٿڪڻ تار گهڙڻ. گهيڙ گهٽ نهارڻ ۽ درياء جي سير ۾ گهڙڻ. ڪاٿيارين ڪم= اهو ڪاڻ وارين جو ڪم آهي، جيڪي غرض واريون آهن، محبت ۾ مجبور آهن تن جو ڪم آهي. ۲. گهيڙان گري نه گهور= گهڙڻ وقت گهيڙ ڪانه ناهاري (جتان اچي اتان گهڙي پوي). ٿڙ نه لهي= ٿڙ نه گولي. تنه ندي ناه نگاه= تنهن کي ندي نظر ۾ ئي ڪانهي، تنهن جي نديءَ تي اک ئي نٿي ٻڌي. ۳. جتان وهي= جتان لنگهي. عشق جي اسات= عشق جي گهٽ. ۴. اوڙ ٿڙ ٿڻوس= اٿائو ٿڙ (گهاٽ) هن جي لاءِ سڻائو ٿڙ ٿڻوس. سالم ويئي= سجين لڳين سلامت لنگهي وئي. اهن= اها. ۵. هتوس= هن جو ماڳ آهي. ڪوڙو ٿڻس= هن کي نه وڻيو. پار= درياء جي ٻئي پار. پندوس= هن جو پنڌ آهي، وڃڻ آهي سنڌوس= هن جو سنڌو، ڍنگ، حد.

وڏي ايءَ ورس، چئن ڏم وٽ ڏينه گذارين.

۱۱

ساري سڪ سبڻ، شريعت سڌو سنهڻي
طريقتان تڪو وهي، حقيقت جو حق
معرفت مرڪ، اصل عاشقن جو.

۱۲

پل پل ٿي پلي، ڏم ڏيهائي ڪيترو
پسي دور درياه جو وچان ڪين ولي
ڪاريءَ رات قريب ڏي منجهان حب هلي
نه ڪنه جهول جهلي، هئي سمن پوري سنهڻي.

۱۳

جهول نه جهلي سنهڻي سائر ست سندياس
جنه اهڙي ڄاڻي عاجزا، سامر مرڪي ماس
پسين جي پئاس، نه ڪين عشق آئين.

۱۴

نڪا جهول جهليس، نه تانگهو نه تار ڪين
ڏم ڏينهائي ڪيترو پر ٿو پليس
تان تان جيءَ جليس، مل جان نه ميهار ڪي.

ساهڙ ساه ٺڌوس، نير پاڻي نيه جو.

۶

توڏي توڙائين، نيه نوازي سونهڻي
گجيءَ هار حبيب جو لائق لڏائين
ڪوڙين سڌو ڪارڻي محمد مڃيائين
سو ٿڙ سونائين، جيڏنه عالم آسرو.

۷

هئي طالب حق جي توڏي لاڳون توڙ
نه ملاح، نه مڪري، نڪي ٻڌي نوڙ
پاڻي پنيءَ ٻوڙ، سنهڻي ليڪي سير جو.

۸

وڃي ڪن ڪيندي، سنهڻي منجهان سڱ
هڏ نه پگيس هڪ، محبتي ميهار جي.

۹

سنهڻي ليڪي سير جو پاڻي پنيءَ هيٺ
ٻڌو ٻره بيٺ، وڃي ڪيندي ڪن ڪي.

۱۰

توڏي، ٿهائين جي سي هتهين ڇڏ حرص
ساهڙ ڌاران سنهڻي، ڪوڙيون ڪن ڪرس

ٺڌوس = ڪيوس. ۶. توڏي = سنهڻي. توڙائين = اصل کان، ازل کان. ڪوڙين سڌو ڪارڻي = ڪوڙين جا ڪم ڪندڙ. سونائين = مڻيائين، جانچي نظر ۾ رکي هلي. ۷. لاڳون توڙ = توڙ کان وٺي، اصل کان وٺي. مڪري = پيڙي. نڪي ٻڌي نوڙ = درياه اڪرڻ لاءِ نوڙ ڪانه ٻڌي. نوڙ ٻڌڻ = واهڙ جي ٻنهي پاسن تي آمهون سامهون، مضبوط ڪاٺ ڪوڙي، هڪ جي چوٽيءَ کان ٻيءَ جي چوٽي تائين پڪو نوڙ (ٿلهو واجهه) ٻڌڻ ۽ ان ۾ ڪڙي وجهي ان ۾ پيڙيءَ واري رس ٻڌڻ. پيڙيءَ کي ونجهه يا ڳن سان هلايو ۽ نوڙ واري ڪڙي به اڳتي وڌندي هلندي. ۸. هڪ پڇڻ، هڪي پڇڻ = تارون ۽ نڙيءَ جي وچ واري ڀاڱي جو آلو ٿيڻ، ٿورڙو ڌرو اُچ تي چنڊو پوڻ. ۹. پنيءَ هيٺ = ايترو ٿورو ۽ ننڍو پاڻي جيڪو پنيءَ کان هيٺ بيهي. بيٺ = سڌو. ٻره بيٺ = عشق جو سڌو. ۱۰. ٿهائين جي = جيڪي اُپارن، هرڪائين. ڪرس = ٽڪ تخميناً، ڪنهن ڪم ۾ هڻڻ جا بهانا. ورس = پل، ويسر، گمراهي، غلطي. ۱۱. شريعت = ظاهري اسلامي قانون وارو رستو. الاهي قانون واري راه. سنئين سنڌي راه. طريقتان = طريقت مان. طريقت = راه. معرفت = حق جي ڄاڻ. حقيقت = صوفي طريقي جي چوٿين منزل جنهن ۾ سالڪ حق سان گڏجي خود حق ٿيو پوي. ۱۲. پلي = جهلي، روڪي. ڏم = سنهڻي جي مڙس جو نالو. دور = زور، چاڙه وارو وهڪرو. ولي = پوئتي موٽي. جهول = درياه جي پاڻيءَ جو اصطلاح. (وڏي چاڙه واري وهڪري ۾ بعضي ڪٽي وچ تي عارضي طور پاڻيءَ جي سطح هيٺ ٿي ويندي. پائيندڙ درياه ڪٽي اونهي کاڌ ڪري ويندو جتي لاٽ کان پوءِ به پاڻي ٿري بيهندو. اهو ٿريل بيٺل اونهو پاڻي ٿڌو هوندو). سمن = مجازي محبت ۾، مقرر وقت ۽ ماڳ تي ملڻ لاءِ ڪيل وعدو، گڏجاڻي جو انجام. سمن پوري = سمن تي پوري، پوري وقت ۽ ماڳ تي پهچڻ واري، انجام تي پوري. ۱۳. سائر ست سندياس = سنديس ست سڄي درياه کي پار ڪرڻ تي آهي. سائر = (سڄو) درياه. ست = چوٽ، جُلهه. سندياس = سنهڻيءَ جي. عاجزا = (ع. عاجزه = ضعيف) ڏيءَ. ماس = ماڻس (سنهڻيءَ جي ماءُ). پسين = ڏسين. پئاس = سندس پيءُ. نه ڪين = نه اڃان ڪجهه وڌ.

۱۵

سہ سيارو، پاڻي پارو، جت جَر جُهڳه ۽ جهول
مَنَ اَندر مِيهَارَ جا هِنِيڙي اچن هول
جِيلاهَ ٻڌيس ٻول، تي اڻانگا آر ٿران.

۱۶

ٻانڌي جي ٻيلي ٿين ته حال گرهيان هيءُ؛
سگهو ساعت نه ڇنڌڙو جَر رءُ منهنجو جيءُ
ساوڻ سيارو پانڻيان وه پريان جي ويءُ
پار جني جو پيءُ، وڃڻ واجب ٿن تي.

۱۷

ادا ڙي ٻانڌي، توکي گڙهان ڪ پاڻ ڪي
سوڌي خبر سڄڻين توکا تڙ آندي
تون پاتارين ٻانڌي، اسان پنڌ پرين ڏي.

۱۸

واهڙ پريون مَ پاءُ، تو پڻ ليکو ڏيڻو
سدا سانوڻ ڏينھڙا، هيھين نه هونداءُ
وهاڻيءَ ويندءَ، اوڀر اُتاهان لهي.

۱۹

واهڙ وهين مَ جار، سڪي ٻيلاڻيون ٿين
پسان ٿنهنجي پيٽ ۾، لاڻا لوڻ ليار
جن تو سڀ جَمَار، آسائڻيون ٻوڙيون.

۲۰

محبتي ميهار جون ڏل اندر ڏونهيون
اُٿيو وجهي آر ۾ ڏي لوهائو لوهيون
جي ساهڙ جون سونهيون، سير سرازو ٿن ڪي.

۲۱

ڪڙ ڪڙ ڪُن مَ وڃ، ٻانڌي ٻوڙ مَ بار ۾

۱۵. سہ سيارو = ته سيارو، پورو سيارو، سخت سيارو. جَر جُهڳه = پاڻيءَ جي (تيز وهڪري سببان) جُهڳ، پاڻي جي جُهڳي واري اٽل پٿل. هول = اڏما (اندر جي سڪ ۽ چڪ جا). جِيلاهَ = انهيءَ ڪري جو. ٻڌيس ٻول = ٻول ۾ ٻڌيس، 'الست' واري وعدي ٻڌيس. تي = تِيلاهَ، تنهن ڪري. اڻانگا آر = درياءَ جي وهڪري جا سخت ٽڪا تيز ڪُن. ۱۶. ٻانڌي = اي پاڻي ۾ لڙهندڙ ڪاڻ! جي ٻيلي ٿين = جي مون سان جوڙ ٿين، ساڻي ٿين. حال گرهيان = دل جو هيءُ حال سڻايان (جيڪو پوين ٽن ستن ۾ آهي). سگهو = چاق، چڱو ڀلو. وه پريان جي = پرينءَ جي وه ۾ (عشق ۾). ساوڻ سيارو ۽ ويءُ پانڻيان = ساوڻ واري تار درياءَ کي به سياري وارو تانگهو ۽ وڏي راحت وارو ڪري پانڻيان. ويءُ = مال لاءِ جهجهي گاه ۽ پاڻي واري جوءِ، ڏٺو ۽ خوشي واري جوءِ. پار = درياءَ جي پيءُ ڀيءُ، پيءُ، محبوب. ۱۷. ادا ڙي ٻانڌي = اي ادا لڙهندڙ ڪاڻ. توکي ڪڙهان = تنهنجي ڏاکڻ تي ڏک ڪريان ۽ توسان همدردي ڪريان. ڪ پاڻ ڪي (ڪڙهان) = يا پاڻ تي غم ڪريان، پاڻ تي ليهون ڪريان. سوڌي خبر = سولي خبر جي خبر. سڄڻين = سڄڻن جي. تڙ = تڙ تي، هن تڙ تي، هتي (اسان وٽ). پاتارين ٻانڌي = پاتالن جو ٻانڌي، اونهن عميق وهڪرن ۾ هلندڙ. اسان پنڌ پرين ڏي = اسان جو پنڌ پنهنجن پرين ڏي. ۱۸. واهڙ = اي درياءَ. پريون پاڻ = پائيندڙ درياءَ جون ڪنڌيءَ واريون شاهي پڪون ڪيرائڻ ۽ ٻوڙ. پريون مَ پاءُ = ڪنڌي واريون پڪون نه ٻوڙ. سانوڻ ڏينھڙا = سانوڻ مهيني ۾ چاڙھ وارا ڏينهن. وهاڻيءَ ويندءَ = پورا ٿي ويندءَ، ختم ٿي ويندءَ. اوڀر اُتاهان لهي = اُتاهان اوڀر لهي ويندءَ. ۱۹. جار = جال. جهجهو، جهجهي پاڻي سان. ٻيلاڻي = درياءَ جي پيٽ ۾ مٿاهين اوچي ايراضي جنهن تي پاڻي نه چڙهي ۽ جنهن جا وڻ سڪي ويا هجن. لاڻا = لاڻي جا ٻوڙا جيڪي سڪيءَ ۾ ٿين (جتي پاڻي جي وهڪ نه هجي). لوڻ - ڊگھا لوڻ ليار = ليار جا ڊگھا وڻ. آسائڻيون = آسن اميدن واريون. ۲۰. ڏونهيون = پاڳيا مال کي مچرن کان بچائڻ لاءِ پاڻ تي ڏونهيون ڪن. سنهڻي ٿي چوي ته: ميهار جون ڏونهيون منهنجي دل اندر آهن. لوهائو = لوهائو درياءَ (درياءَ جو اهو وهڪرو جيڪو شهدادپور - نصرپور وٽان هو. هن دور (سال ۲۰۰۸) تائين ڪٿي ڪٿي اڃان تائين، درياءَ جو اهو ڦٽل پيٽ 'لوهائو' سڏجي آر. پاڻيءَ جي تڪي پلٽ واري سير جيڪا ڪُن ڪري. لوهيون = سٽون، وهڪري جون تيزيون تڪيون (لوهائو درياءَ پنهنجي وهڪري جي تڪين ۽ تيزين سان، لڙهندڙ يا ترندڙ شين کي اُٿيو آر ۾ هڻي). سرازو = سٽ پنڌ جي، هڪ تڪي ٻوڙ (پنڌ جي). ۲۱. اي ڪُن! ڪڙ ڪڙ ڪري وڃ نه (پنهنجو زور نه ڏيکار). ٻانڌي = لڙهندڙ ڪاڻ. بار = پاڻي جي هيٺ چوهي چڪ.

تو گهڙنديس اچ، جي ابڻا آر گرڻ.

۲۲

سياري سه رات ۾ جا گهڙي وسندي مينه
هلو ته پڇون سنهڻي جا گري ڄاڻي نينه
جنه کي راتو ڏينه، ميهار ئي من ۾.

۲۳

لهر مڙوئي لال، وهڻ ڪٿوريان وٿرو
اوبارا عبر جا جر ۾ اچن جال
ڪن گهڙي ڪال، سڱ پريان جي سنهڻي.

۲۴

ترهي سندي تار ۾، رڻ نه رڪيائين
بندڻ جي بندڻ جا، چڪي چنائين
درياه سڄو دم ۾، لڻ سين لنگهيائين
پريان پيتائين، منجهان سڱ ساهڙ کي.

وائي

ڪوه ڄاڻا (وڻا) ڪيڏاهين،

منهنجو تڻ ٿئي تيڏاهين، ميان سائين!
ڏونهين دوست ميهار جي، ڏيبي جيئن ڏنائين
ساري سپيرين کي، رتو رنائين:
'جيڏانه عالم آسرو، هن پڻ آه اوڏاهين.'

داستان پنجون

۱

اڏيون سڀ اندام، چڙن منهنجا چور يا
لارن جا لئون لائي سا ڪن آڇيان عام
لڳيس جنه جيءَ لام، سو دلاسا دوست مهي.

۲

چوڌاري چڙا، ٻرن پيلين جا
سُتي سنپارن جو پير ڪن پڙا
وهڻ مون نه وڙا، سڻو جهانءِ جهجي هنيون.

۳

چڙن چوري آهيان، سڱ تي سُمهان ڪيڻ
ساريان ساهڙ ڄام کي ڏهه ڏهه پيرا ڏينهن
ميهار مرڻ سيئن، نير پائر نيه جو.

۴

ڪارا ڪن، ڪاري ٿڳي، گرهر ڪن گرگا
مئي مئي مهراڻ جا ڏپارا ڌڙگا
ويندي ساهڙ سامهان جهول ڏس جهڙڪا
اچي پيئي اُٿين جت سير سندا سڙڪا
گرڪن جا ڪڙڪا، سونهان ٿڙس سير ۾.

۵

گرڪن خوش ڪياس، محبتي ميهار جي

تو= ته به، تان به ضرور. ابڻا آر= اوبارا ڦيرا ۽ وهڪرا. ۲۲. سياري سه رات= سه سياري رات ۾: سه سياريو=
ٿه سياريو، پور سياريو. ۲۳. لال= گاڙهي (اصطلاح طور) سنهڻي. وهڻ= درياء. سير وارو وهڪرو. ڪٿوريان
وترو= ڪٿوريءَ کان وڌيڪ خوشبوءِ دار. اوبارا= هٻڪارون. عبر جا= عبر (جي خوشبوءِ) جا. جال= بيحد، گهڻا.
سڱ پريان جي= پرين جي سڱ سببان. ۲۴. بچاء لاءِ تار ۾ ترهي ڪڻ سندي رڻ منڍان ئي ڪانه ڪيائين.
جيڪي بندڻ (سهارا) ساڻس هئا سي به چني ڇڏيائين. لڻ= عشق. ۱-۵-۸. اندام= عضوا (جسم جا). چڙن= ميهار
جي چڙن. لارن= چڙن ۾ وڃندڙ لارن. ڪيئن آڇيان= ڪيئن، ٻڌايان. لڳيس جنه جي لام= جنه جي پناه ورتو،
جنهن تي سڄو پروسو رکيو. مهي= (شال) موڪلي، منجي. ۲. ٻرن= زورائتا وڃن. سنپارن جو= چڙن (جي
آوازن) جو. پير ڪن پڙا= ڪن تي پڙهلاء پير. وهڻ مون نه وڙا= (نه وڃڻ ۽) ويهي رهڻ منهنجو وڙ ناهي،
منهنجي شان وٽان ناهي. جهانءِ= چڙن جي وڃي جو هلڪو منو آواز. ۳. چڙن چوري آهيان= چڙن جي آواز
مونکي تڙڦايو آهي. مرڻ سيئن= مرندي گهڙي تائين (= جيستائين مون ۾ ساهه آهي). ۴. ٿڳي= اونڌاهي رات.
گرهر= وڏا گهرا. ڪڙڪا= گڙ گڙ ڪري وهڻ وارا گوڙ. ڏپارا= ٻنهي طرفن جا ٻيٽا. جهول= پري درياء جي وهڪ
۾ پيدا ٿيل پاڻيءَ جي سطح ۾ هيٺاهين. جهڙڪا= وڏا لوڏا سڙڪا= سٽڪا. ڪرڪن جا ڪڙڪا= وڏن چڙن جا وڃا.
۵. ڪرڪن= وڏن چڙن (جي آوازن).

پَسَڻُ ڪارَڻُ پَرِينءَ جِي، آڏِي اُتِيَّاسِ
سُتي جاڳاياس، سانپَرُ سُوپَرِين جِي.

۶

جِيَارِيَسِ سَنِيَارَ، ڪوهُ ڪَرِينْدَمِ گڏجي
وِيرِئون تارَ وُجُوڏَ ۾ پَرِين جِي پَچَارَ
سي ڪِئَن سَڄَڻُ ڌارَ، جِي هِنِين ۾ حُلُ ٿِئا.

۷

پيلي پارَ پُري، مونڪي چَرَنَ چورِئو
مَحَبَتَ جا مِيهَارَ جِي سا هِنِيڙِي منجهه هُري
مَٽِي جهوڪَ جُهرِي، پُنڊِيَسِ مُنَه مِيهَارَ جِي.

۸

هَنَ پَرِ سِيَمِ هُوَ، سُتي سَنِيَارَن جِي
چَتَ چَرَنَ چورِئو، جُئَنڪَ ٿِيَرُ ڏَوَنه جُوَ
مَحَبَتِي مِيهَارَ جِي بِاللَه پِيَمِ بُوَ
وَجِي رُوَ بَرُو، دِيگِيان دوست مِيهَارَ کي.

۹

هَنَ پَرِ سِيَمِ هَاڪَ، سُتي سَنِيَارَن جِي
مَحَبَتِي مِيهَارَ جِي چَرَنَ چورِئا چاڪَ
اَنِي جِيءَ اوطاڪَ، وِجُڻُ وَاڄُ مون پِئو.

۱۰

ڪِٽِي ٿِيُو مِيهَارَ، ڪِٽِي ٿو گَهَنڊُ گُڙِي
ڪِٽِي دونهين دوست جِي، ڪِٽِي پَرِيُون پارَ
جُهَ مون سَڀَ جَمَارَ، جَرُ ۾ جهوئون ڏَنِيُون.

۱۱

وِڇَن سِين ويٺِي، سُوَرُ وِياچِي سُنَهڻِي

آن ڪا ٿِي ڏيئي، مينهين جِي مِيهَارَ سِين.

۱۲

گُچِيءَ پايو ٻانه، ويٺِي روءِ وِڇَن سان
لايان لالَ لِگَنَ کي، ائين جِي چَرُو ڪانه
آءُ اوهان جِيءَ ڏانه، سدا پُوڻان سَنِي.

۱۳

مِيهاران مَرڪَ، پِيَتائِين پَرِيَمَ جِي
تنه مُنڌَ مَتَوَالِي ڪِئِي سَنڊِي ساءِ سُرڪَ
لِگِيَس ڪامَ ڪِرڪَ، لوهان تِڪِي لَطِيَفَ چَئِي.

۱۴

مَري تان مَر مِيهَارَ، وِٿاڻُ وَلهُو مَر ٿِي
وِڇَن جِي وِچَارَ جو، ونگو ٿِي مَر وارَ
ساهڙَ مون سينگارَ، ماڙهن ليڪي مِيهَڻو.

واڻي-۱

مونڪي ڪا مَر جُهلي، سِيڪا پاڻ پلي
آءُ وڌڙِي نِيَه اُچلي

ويندي آءُ پارَ پريان ڏي، مونڪي ڪامَ جهلي
پَسُو دونهيون دوست جيون، جِيءُ منهنجو جلي
ڏَمُ ڏِيهاڻِي ڪيترو پَرَ ۾ ٿو پلي
مَحَبَتِي مِيهَارَ جو سُوَرُ مونهن کي سَلي.

واڻي-۲

نُهين نُهين مِيڏِي وَسَ، ووا

بِئا دَلِبر هي دِل ماندي
سِڪان ٿي سِينگارَ کي، باب نه منهنجي بَسَ
مونڪي مَت مِيهَارَ ري ڪانه اچي پي ڪَسَ

سانپَر = چَرُو. ۶. جياريس سنپار = سڄڻ جيڪا منهنجي سنپار (يادگيري) لڏي، تنهن مونڪي جيارِي چڏيو. ويرئون تار = تمام گهڻي. ۷. پيلي پار = پيلي جي طرف. هُري = جاڳي، پيدا ٿي. جُهري = ساڻي ٿي، وڏي تڪليف ۾ ماندي ٿي. ۸. هُوَ = چَرَن جي مٺي واري لٽي. جُئَنڪَ = ذوق، چاه، سک. جُوَ = مِيهَار جي رهڻ واري سِيَمَ (ايراضي). ۹. هن پر = درياء جي ٻئي پار. چاڪ = ڦٽ. اوطاڪ = ماڳ. ۱۰. گَهَنڊ گهڙي = گَهَنڊ وڃي. جُه = جُئَن جو، جڏهن جو. جهوتون ڏنيون = (مِيهَار واري تڙ تي پهچڻ لاءِ) سئون ڏنيون. ۱۱. وياچي = ونڊي، بيان ڪري. ۱۲. گُچِيءَ = وڇَن جي گُچِيءَ ۾ اوهان جِيءَ ڏانه = اوهان جي ڏانه جي سهارِي تي. ۱۳. مَرڪ = سُرڪي جي ڌڙِي. مَتَوَالِي ڪِئِي = مخمور ڪِئِي. ڪام ڪِرڪ = ڪِرڪ جي ڪام، ڪِرڪ چَرِيءَ جي لار (= لار جو مٺو آواز). واڻي-۱. 'سَلي' = سوراخ ڪري، آزار ڏئي. واڻي-۲. باب نه منهنجي بَس = منهنجي باب ۾ بس آهي ڪانه، مون لاءِ سِڪَ جي پڄاڻي آهي ئي ڪانه. ڪانه اچي پي ڪَسَ، يعني - پي ڪَش = پي صلاح ڪَش ڪانه اچي، وٺي ئي ڪانه.

آڏو لڙو لطيف چئي، لهريون لس لڙو
چاري ٿمڻ چڙو، پري بيلين جو.

۶

ڪاري رات، ڪچو گهڙو، اٽڪريهين اونداهي
چنڊر نالو ناه ڪو، درياءَ ڏڙ لائي
ساهڙ ڪارڙ سُنهڻي، آڏي ٿي آئي
ايءُ امرُ الاهي، نه ته ڪئن ۾ ڪير گهڙي!

۷

ڪاري رات، ڪچو گهڙو، ٺڪا سيٺه ساڻ
وجهي، ويڙم نه ڪري، پريان ڪارڙ پاڻ
محبت ڪي مهراڻ، سڪي سڀ پٺ ٿو.

۸

ڪاري رات، ڪچو گهڙو، مٿان وسي مينه
هڪو پڻو بيراهه جو، پڻو سانباران سينه
شال مڙ چجي نيه، گهڙان گهورڻو چنڊو.

۹

مٿان گهڙين سُنهڻي، اڄ درياءَ ۾ ڏم
ڪاريءَ رات ڪئن ۾، ڪهڙو اٿي ڪم
مٿان جاڳي ڏم، پڇي پاڙي واريون.

۱۰

پڇي پاڙي واريون، ڪوه ڪريندو ڏم
ڪاري رات ڪئن ۾ ڪاٿيارن جو ڪم
هيءُ هڏو ۽ چم، گهورڻو محب ميهار تان.

درد دسي آهيان، درد مونهن جو دس
سڪ نه پڇي سُنهڻي، ڏک ڏکي ڪي دس.

داستان چهون

۱

ڪامان، پچان، پچران، لچان ۽ لوچان
ٿن ۾ ٿونس پريان جي، پيان نه ڌراپان
سمندر منه ڪريان، توه سرڪيائي نه ٿي.

۲

ڪامان، پچان، پچران، پچان ۽ پڙڪان
اچرڻو پوان آر ۾، ٿرسان نه ڪنه ٿر کان
ڪاري ڪارونپار ۾ واڳن جئن وڙڪان
لهرين ۾ لڙڪان، ساهڙ رسج سِير ۾.

۳

ڪامان پچان، پچران، سڙان ساري رات
بن پٺائيءَ ڪي وجهي، ڪر پريان جي تات
سيرون سنڌيون سڄڻين اُپرن آڏي رات
ٺڪين هٿ نه ساڻ، ڏيهائڻو چنگ چڙهان.

۴

پسي دور درياءَ جو، وري ڪيئن وهان
محبت ڪي ميهار جي سسي ساه ڏيان
وڃي جال جيان، لالڻ پَر لطيف چئي.

۵

ڪرڪن ڪڻو ڪڙو، منهنجو من ميهار ڏي

۱-۶-۷. ڪامان=جلان. پچان=گهڙو سڙان. پچران=سڙي ذرا ٿيان. لچان=ٺڪان. لوچان=گهڙيءَ ۾ ڳاه
ٿيان، پريشان حال ٿيان. ٿونس=گرمايش، پياس. سمندر منه ڪريان=سمندر وات ۾ وجهان (پيان)، سمندر ڪي سامهون
ڪري پيان. توه=ته به. سرڪيائي=هڪڙي سرڪي. ۲. پڙڪان=پڙهڪان=ٽهڪان. اچرڻو=چڪجي، اچلجي پوان. آر=
پاڻيءَ جي تڪي اونهي وهڪ. وڙڪان=هيڏانهن هيڏانهن پئي هلاڻ. ۳. سيرون اُپرن=جسر ۾ سڪ سور واريون سوتون
اُپرن، سيڪوريون اُپرن. چنگ چڙهان=سڪ ۽ فڪر ۾، چنگ جي وڃي وانگر پئي وڃان. ۴. دور=وڏو چاڙهه ۽ زور. وري
ڪيئن وهان=پوئتي موٽي ڪيئن اچي ويهان. محبت ڪي ميهار جي=ميهار جي لاءِ. جال جيان=سدائين جيان، هميشه لاءِ
جيان. ۵. ڪرڪن=چڙن (جيڪي ميهار جي مينهن ۾ ٻڌل آهن). ڪڻو ڪڙو=اٿاريو، سجاڳ ڪيو. لڙ=درياءَ ۾ پاڻيءَ جي
چاڙه جو. لس=سمورو، سراسر. لس لڙو=لس لڙهو، لڙهي (قطار) تي لڙهو لهرين جو. چاري=سونهون. پري=وڃي. ۷.
ڪچو گهڙو=اڻ پڪل دلو. وجهي=پاڻ ڪي (درياءَ ۾) وجهي. محبت ڪي=محبت آڏو، محبت اڳيان. ۸. هڪو=هڪڙو. بيراهه=
بي راهي، اوت (جي نه وات هجي ۽ نه وات جي خبر پوي). سانباران=سامهون پريڻن پار کان، آڏو پئي پار کان. سينهن=
شينهن (عشق جو). مڙ چجي نيه=نينهن جو ناتو نه ٿئي. ۹. ڏم=وڏو چاڙهه. ۱۰. ڪريندو (ٻولي آهي)=ڪندو.

واڻي

هوڻج هُشيَار، خُبردار

تِرِڪَڻِ آهي تڙ ۾

گڏون ڳوٺا، چڱ ڇڱنديون، تان ڪين نئي نهار
آڏيءَ سي آڱڙنديون اڪيون جن ڪپار
مون سُو مَلاحن کان، تڙ اڙانگا تار
پَڪو ڪُڇ پاڻ سين، پرين ٺهنجو پار
گو آڻڻ، ٻن جيڏيون، ڏيرائون ڏٺار
پُندينءَ منهن ميهار جي، ڏم وٽ ڏينه مَر گهار
هوٽ هلندين گئو، وهڻ مُنڌ وسار
ويندي وائڙوئن ڪي، پتي ڪيم پچار
ساهڙ ڪي سُو سُنهڙي، ٻچل آڏي ٻار
ٿار ٿرندينءَ، لڙ لنگهندينءَ، عشق جي آڌار
پاڻڊ مَر ڇڏج پرينءَ جو، پھين جي پاتار
ٿيندءَ سڏ ساهڙ جو، توڏي ٿي ٿيار.

داستان ستون

سانده سڀ درياه، پري ڪنڌي پار جي
چڪي چوليءَ ۾ گهڙي، جتي جيءَ وٿاه
پَسو ڏوه ڏڪي هنيون، آڙ مٿي ارواح
جي توه ٿئي تو ڏانه، ته وير وهيڻو ناه ڪين.

۱۱

ڏينهاڻي ڏم ڪري ڏمڙ مٿي مون
تنه ڪي اچي تون، پريم ڪوه نه پليين!

۱۲

گهر نه ور، نه وٽ ڪا، آهر من ميهار
ان اوسيڙي اٿيان، سنجهي ڪري سينگار
پرين ٺهنجو پار، پسان مان پر گنهين.

۱۳

گهر نه ور، نه وٽ ڪا، ميهار ئي مون من
ساهڙ ڌاران سرڻيون وڃهان پيون ٻن
”من له الموليٰ فله الكل“، ڪڇ اهائي ڪن
جي سنگهارن سڱن، سي گهر گهارينديون ڪيڻو.

۱۴

هن پار نه هن، ويچاري وه وڃ ۾
نيچ نھاري نه گهڙي، تنه ۾ پيس ٿن
اگا ساڻ امن، آران پار اڱارين.

۱۵

نه اوراڙ پزار، ويچاري وه وڃ ۾
سُڪيءَ ڏنيءَ سڀرين، پتو مڙوئي تار
گهڙ تون، ڪيم نهار، ٻڌن سين ٻاجهون ڪري.

۱۶

ساهڙ سُڪيءَ ۾ ٿو، هيءُ پاڻيءَ منجهه پتو
سندو ڪڇ ڪڻو، تار ٿرندو ڪيڻو!

۱۲. وٽ= ڇمڪي شيء. اوسيڙي= الڪي ۾، گهڙي ۾. اٿيان= اٿان. ۱۳. جنهن جو الله آهي تنهن جو سڀ ڪجهه آهي. سنگهارن= سنگهارن لاءِ. مال وارن لاءِ، ميهارن لاءِ (= ساهڙ لاءِ). ۱۴. نيچ= اوزار، سنڌ (ڍلو). نھاري= جانچي جونچي. آران پار= دريا جي آران مان، پر تي پار لنگهيائين. ۱۵. اوراڙ= اورڻين پاسي. پزار، پراڙ= پريڻن پاسي. وه= وڏي وهڪري، وڃ سير. سُڪيءَ ڏنيءَ= مٿاهين سُڪل وٽ، مٿاهين سُڪل پَر، پاڻيءَ کان مٿي بيٺل سُڪل ٻنو. ٻڌن سين= ٻڌندڙن سين، ٻڏي وٽ تن سين. ۱۶. پتو= پورو ٿي ويو، پڄي پري وٺو سندو ڪڇ= ڪڇ جو، ڪڇي (اڻ پڪل) مٽيءَ جو. تار ترندو ڪيڻو= ڪيڻو تار ۾ ترندو، ڪيڻو تار مان ترندو (= ڪونه ترندو، آخر پڄي پري ويندو). واڻي. نئي نهار= هيٺ نٿي نظر ڪر. آڱڙنديون= ٿاڀڙنديون. تنهنجو پار= تنهنجو درياه جي ٻئي پار آهي، پري آهي. ڏٺار= بدبخت. پتي ڪيم پچار= هرگز انهن سان ڪا پچار نه ڪر. ٻچل= پاڻيءَ جي ٻه طرفي چولي ۽ چڪ. ٻار= پاڻيءَ جي هيٺ تي چڪ. پهندين= گهڙندين. پاتار= پاتال ۾، اونھين عميق ۾. ۷-د. ۱. سانده= يڪو سڄو (پري تائين ڏسڻ ۾ يڪو درياه ۽ پرين ڪنڌي ايترو پري جو ڏسڻ ۾ ئي نه اچي). پار= پريون طرف (درياه جو). چڪي= همت سان تڪي تڪڙي ٿي (چوليءَ ۾ گهڙي). توه= مهر، مهرباني. وير= درياه جي وڏي چولي. وير وهيڻو= وير جي وس ۾.

۲
آڏيءَ اڏاڻو، هنيڙو مون هٿن مان
وَه پئو واهڙ ٿري ساهڙ سيٻاڻو
پيڇ پنيءَ پاڻو، پيه جو پسي آڻيو.

۳
جيڏانه چٽ چاه گهڻو، آر به اوڏاهين
وهي وه واکا ڪڻو تڪو تڻائين
ميهر ملائين، لهرن منجهه لطيف چئي.

۴
منه اڪيون ميهار ڏي جن رکيون جوڙي
ڌاران سنڌر سيد چئي، تار ٽرن توڙي
تني کي ٻوڙي، سائر سگهي ڪين ڪين.

۵
پليان پليو نه رهي، نرتو نيه نبار
گهڙان، گهورڻو چنڌڙو، اٿل مون اپار
جني من ميهار، هلڻ نني حق ٿيو.

۶
ڪاڏي وڃي ووه، وهڻ وڃارن مٽيو
ڏوڏي پڇي ڏيه جا، جر سر اُپي جوه

شگستي، سيد چئي، چيهان گرو چوه
ساهڙ! سانگ سنڌو، شال اچي اوراهون ٿئي!

۷
ڏمر ڏيهائي ڏي، سندا ميهڙ ميهڻا
جهليان ٿي جهوليءَ ۾، پلڻ پايو سي
مر تان چاليهه چئي، سگان سپيرين جي.

۸
ڪير ڪن، آ ڪير، ڪير ڏمر سهي ڏمر جا
قضا رءُ ڪير ڏري مٿي پاڻيءَ پير
پيئر پني وڃي، لڌو تي ٿي لوڙيان.

۹
جيهڙ لوڪ جهڙ ڪري، ڌرو جاڳ نه هوه
اوهير اچڻو اڏيون، په پريان جو پوه
جي گچو چونر ڪوه، توه مرڪ پانين ميهڻو.

۱۰
جيڪين ڏنڻ تار ۾، ڪنڌيءَ سو (مر) گهيڄ
جر وڏو، جهاجهه گهڻي، پانڌ مر پُڻاڻيڇ
ساهڙ ساگاهيڇ، ته ثابت لنگهين سير مان.

۱۱
ڪا جا ڪن ڪرين، پنيءَ پڻ جهڙ پاڻ ۾

۲. اڏاڻو = اڀري مٿي ٿيو، مٿي جدا ٿيو. وه پوڻ = وه ۾ پوڻ، عشق جي وه ۾ پوڻ. وه پئو = عشق جي پور ۾ پئي، عشق جي چوٽ چڙهي. ساهڙ سيٻاڻو = ساهڙ کي سيٻاڻو، ساهڙ جو سيٻاڻيل. پاڻو = پاڻ (مال جو). پيه = پرين. ۳. آر به اوڏاهين = يعني دل جو لاڙو به انهيءَ طرف آهي. آر (ر جي زير سان) = پاڻيءَ جي تمام تڪي گهيري واري وهڪر، معنيٰ ٿيندي ته جنهن طرف وڃڻ لاءِ مونکي تانگهه آهي، آر وارو خطرو به انهيءَ طرف ئي آهي. وه = تڪو وهڪرو، سير درياءَ جي. ۴. رکيون جوڙي = جوڙي رکيون = ٺاهي بيهاريون. سنڌر = اوزار (جيڪو ترڻ لاءِ ڪارگر ٿئي، سيٺاه، ساندرو، تنبو وغيره). سائر = سمندر، درياءَ. ۵. نرتو = نرت وارو، نرت سان ڪيل، سچو. نبار = نج، صاف، پاڪ. اٿل = جذبات جي اٿل، ڪشش، چڪ (عشق). مون اپار = منهنجو اپار آهي، مون کي. اپاريندڙ آهي، مون کي اڳتي وڌائيندڙ آهي. ۶. وهڻ = واهڙ (جنهن جي ڪنڌيءَ تي سندن پاڻ يا ماڳ هو). وڃارن = ميهارن. مٽيو = بدلايو. ڏوڏي = پاڳيا، مال وارا (ڪير وارا). جر سر = جر جي مٿان، درياءَ جي ڪنڌيءَ تي. شگستي = پڳل، هيٺي، ڦٽيل. چيهان = دانهون. چوه = چوي پئي. سانگ = مال جو ماڳ، پاڻ. ۷. چاليهه = هڪ نه پر چاليهه مهڻا. سگان سپيرين جي = پرينءَ جي سڱ سببان، پرينءَ سان منهنجي ناتن جي ڪري. ۸. ڏمر = ڪاوڙون. قضا = رضا رباني، تقدير. وير = مهل. پني = پڇي پئي. پني وير = مهل پُسي پئي (اصطلاح) گهڙي. گسي وئي = بخت ٽٽو. لڌو = لکيو، نصيب. ۹. جيهو = جنهن وير جڏهن. جپ ڪري = آرام ڪري. اوهير = ان وير. پوه = پوي. ڪچو = مهڻو. ڪچو چونر = مونکي مهڻو ڏين. ۱۰. تصوف جي اعليٰ فڪر ۾، سالڪ جيڪي ڪجهه تار ۾ مشاهدو ڪري سو عام کي نه سڻائي. سهڻيءَ کي نصيحت ڪيل ته جيڪي ڪجهه تار ۾ ڏسي، سو ڪنڌيءَ تي اچي بين کي نه ٻڌائي. ۱۱. پنيءَ = پنيءَ رات، وهائيءَ رات. پڻ جهڙ = رڻ جهڙ.

درياءُ توتي دانه، ڏيندس ڏينه قيام جي.
واڻي

پوءِ مَر پاڙيجي، سار، ڏمَر مَر جاڳي لوا
آءُ جا ويندڙي مل ميهار
آءُ جا ويندڙي وٽ ميهار
مونکي ٿي ميڙئين جتي ڪنڍين جي قطار
بُرن بيلابن جا، سانپاران سنپار
گهر گهر گلا جا وهي، پاڙي پوءِ پچار
آءُ ٿي لکيو لوڙيان، خلق وڃن ٿا ڪار
منه چڙهيو مهڻا ڏنا مونکي ڪالهه ڪنپار
آڻي ڪيرا ڪوڙا سانپاران سنگهار
وڃ مَر پوءِ وصال کي سباجها ستار.

داستان اٺون

ساهر جا سينگار، ازل کان اڳي هئا
نڪا ”ڪُن فيڪون“ هئي، نڪا بي پچار
ملڪنن مهند هئي، توڙي جي توار
محبت ساڻ ميهار، لائين لئه لطيف چئي.

اڪيون انهن آب کي آڏي اڪيرين
توڻي تڪون ڏين، ته به آڃ اُني کي نه لهي.

۱۲

گورا ٻئي پار، هيون خيرت ۾ پيو
وهان تان ويڙم ٿي، نيه ۾ پوءِ نهار
وڃان تان واکو ٿي، پاڙي پوءِ پچار
هتي وعدي وار، هت سوئون ڏينر سرتيون.

۱۳

جا هڙ اندر جي، ساهر ٻڌي ساهه کي
سا هڙ چڙي نه ساهه جي، سا هڙ ساهر ره
ساهر ميڙ سميع، ته سا هڙ چڙي ساهه جي.

۱۴

ههڙي تان نه هياس، عشق اٿياريس اوچتي
پندر پوءِ پياس، ستر سڱ وڃائيو.

۱۵

جان جان هئي چيري ويئي نه ويساند
لڙهي لهرن پاند، مياڻي ميهار ڏي.

۱۶

ڪنڌي جهليو ڪانه، عاشق اُيو آهون ڪري
تو ڪئن هوڙي سنهڻي، بيلي منهنجي ٻانه

۱۲. ويرم=دير. پوءِ نهار=نهار پوي، ڏسڻ ۽ انتظار ڪرڻ ٿئي. واکو=لڙ، ڪوڙ. پوءِ پچار=پوي، گلا هلي. سوئون=سور جون سوتون. ۱۳. جا هڙ=جيڪا هڙ، جيڪا ڳنڍ (محبت جي). سميع=سدائين سڻڻ ٻڌڻ وارا سائين (يا الله). ۱۴. ههڙي=هن حال جهڙي (جو محبت ۾ بدنام آهيان). اٿياريس=مون کي اٿاريو، مون ۾ سڪ کي جاڳايو. پندر پوءِ پياس=پوءِ آءُ پتري ٿياس (جڏهن سڪ منهنجو ستر وڃائيو). ستر=پردو. ۱۵. ويئي نه ويساند=ٿورڙي ساهي ڪئي به نه ويئي. لهرن پاند=لهرن سان لڳي. ۱۶. ڪنڌي جهليو ڪانه=درياءُ جي ڪنڌي تي، ڪانهن جي ٻوڙن کي هٿ ۾ جهليو. عاشق=ميهار، ساهر. واڻي. مل=وٽ. ڪنڍين جي=ڪنڍين مينهن جي. سنپار=چڙا. پاڙي پوءِ پچار=پاڙي ۾ گلا پئي پوي. ڪيرا=ڪلا (مينهن جا). سانپاران=درياءُ جي پار کان. سنگهار=وڏي مالدار (=ميهار). وڃ مَر پوءِ=وڻي نه پوي. ۸-۸. ساهر جا سينگار=تصوف جي هڪ فڪر موجب، ”ساهر“ مان مراد الله سائين جيڪو ازل کان اڳ هو ۽ جنهن سڄو جهان خلقيو. توڙي (سنهڻي) انساني روح آهي جيڪو ملڪن کان اڳ هو ۽ جنهن ”قالو ابلي“ چئي پنهنجي خالق سان ناتو پڪو ڪيو. هن بيت بابت مختلف معنوي ويچار ٿي سگهن ٿا، پر مکيه ٿاڻو آهي ”ساهر جا سينگار“ جنهن کي پوءِ ”سنهڻي جا سينگار“ ڪري پڙهيو ويو، انهيءَ پڙهڻي سان هي بيت پهريائين گ رسالي (سنه ۱۲۰۷ھ) ۾ لکيو ويو. فقيرن اعليٰ فڪر واري معنيٰ بدران ظاهري ڳالهه کي ورتو ته سينگار زال جا ٿيندا آهن ۽ نه مرد جا ۽ انهيءَ ڪري ”ساهر جا سينگار“ بدران ”سنهڻي جا سينگار“ پڙهياڻون پر بيت جي اصل پڙهڻي ”ساهر جا سينگار“ هئي جيڪا هيٺين بيت ۾ پڻ موجود آهي:

مَرُجُ وٽ ميهار، متان موئين سنهڻي
ساهر جا سينگار، مڇڻ ڏمَر ڏيکارئين.

(هلندڙ)

۲

گهيڙ لنگهي گهاري، ميثاقان ميهار ڏي
”آلستُ بربڪرُ قالوا بلي“، پر اها پاري
ڏسڻو ڏيکاري، پرت پريان جو پيچرو.

۳

”آلستُ“ ارواحن کي، جڏهن چيائون
ميثاقان ميهار سين لڏيون مون لائون
سي موئن ڪيئن پاهون، جي محفوظان محو ٿيون.

۴

”آلستُ“ ارواحن کي، جڏهن چيائين جيئن
”قالوا بلي“ قلب ۾، ٿو ٿڌا ٿيئن
محبتي ميهار جي، آءُ نهوڙي نيئن
سرتيون ساهڙ سين، هلڻ مون حق ٿو.

۵

”آلستُ“ ارواحن کي، جڏهن اُمرُ ڪو اُحد
هو من ڪاڍو ميهار ڏي، سنهڻي سڪڻ سڏ
دلو دور درياهه جي، ڪو ارادي اڏ
جيڪين آيس ڏونه عذد، سو پاري منڏ پاتار ۾.

۶

”آلستُ“ ارواحن کي، جڏهن فرمايو فتاح
هو من ڪاڍو ميهار ڏي، سنهڻي سڪڻ ساه
دلو دور درياهه جي ڪو ارادي اڏاه
جيڪين آيس ڏونه الله، سو پاري منڏ پاتار ۾.

۷

”آلستُ“ ارواحن کي، جڏهن فائق فرمايو
هو من ڪاڍو ميهار ڏي، سنهڻي ڪي سعيو
دلو دور درياهه جي، اوڏاهين آيو
جيڪين هادي هلايو، سو پاري منڏ پاتار ۾.

۸

”آلستُ“ ارواحن کي جڏهن فرمايو فائق
هو من ڪاڍو ميهار ڏي، سنهڻي سڪڻ سڳ
جيڪين آيس ڏهون حق، سو ٿي پاري مونڏ پاتار ۾.

۹

”آلستُ“ ارواحن کي جڏهن چيائين
هو من ڪاڍو ميهار ڏي سنهڻي سڏائين
جيڪين آيس اوڏاهين، سو پاري منڏ پاتار ۾.

ڪن فيڪون = هيءُ فقرو قرآن شريف جي پنجن سُورن جي آيتن ۾ آيل آهي: (۱) سورة 'انعام' جي آيت نمبر (۷۳) (۲) سورة 'نحل' جي آيت نمبر (۴۰) (۳) سورة 'مريم' جي آيت نمبر (۳۵) (۴) سورة 'ياسين' جي آيت نمبر (۸۲) ۽ (۵) سورة 'غافر' جي آيت نمبر (۶۸). معنيٰ ته جڏهن جنهن به شيءِ کي الله تعاليٰ حڪم ڪري ٿو ته ٿي پئي! ته پوءِ ”ٿي پوي ٿي.“ (سورة مريم جي آيت) ”جڏهن ڪندو آهي ڪو ڪم پوءِ رڳو چوندو آهي ان کي ٿي“ ته ٿي پوندو آهي. ”نڪا“ ”ڪن فيڪون“ هئي. الخ = اڃان ڪابه جوڙ جڙيل ڪانه هئي. توڏي = (لفظي معنيٰ) نوجوان اڻ ويابل طاقتور مادي اٺ جيڪا ٻين اٺن کان اڳ ۾ پاڻيءَ مان تڪو تري وڃي. (استعاروي طور) سنهڻي. ملڪنشان مهند = ملڪن جي پيدا ٿيڻ کان اڳ لئ، لئ = عشق. ۲. گهيڙ لنگهي گهاري = گهاري جو گهيڙ لنگهي (پار پئي)، درياهه جو گهيڙ ٽپي (ميهار ڏي وئي). ميثاق = پڪو وعدو. ميثاقان = روز ميثاق کان، ميثاق واري ڏينهن کان، پڪي وعدي واري ڏينهن کان. (جنهن جو ذڪر اڳتي ٻي سٽ ۾ آهي). آلستُ بربڪر = (قرآن شريف جي ستين سورة 'اعراف' جي آيت ۱۷۲). سڄي آيت جي معنيٰ جنهن مان روحن واري اقرار جي چٽائي ٿئي ٿي سا هن طرح ته: جڏهن ورتو تنهنجي رب بني آدم کان، سندس پُئين مان انهن جي اولاد کي، ۽ اقرار ورتائين انهن کان انهن جي جانين تي؛ ته ڇا نه آهيان مان توهان جو رب، چيائون هاڻو، اسان اقرار ڪيو! (پوءِ) متان چئو قيامت جي ڏينهن ته اسان ان کان ٻي خبر هئاسون. ”پر اها پاري“ اها ريت رسم ضرور پوري ڪري. ڏسڻو ڏيکاري = پاڻ ڏسيو ٻين کي ڏيکاري. پرت پريان جو پيچرو = پرين جي پريت جو گس. ۶. فتاح = الله. سنهڻي = ساه = سنهڻي جي ساه جي سڪڻ. ارادي = اصل جي امر، تقدير. اڏاه ڪڻو = اڏا ڪيو، پورو ڪيو. ڏونه الله = الله جي طرفان. ۸. آلستُ = آلستُ بربڪر (= ڇا آءُ اوهان جو رب ناهيان؟) فرمايو = چيو (ارواحن کي). فائق = مٿاهين مولوي، رب پاڪ. ڪاڍو = سڪ ۾ چڪيل. سڪڻ سڪ = بيحد سڪ. ڏونه حق = حق جي طرفان. پاري، پوڳي. پاتار ۾ = اونهي درياهه ۾.

۱۰

”آلست“ ارواخن کي جڏهن جاڳايو جليل
سنئين راه سڀڏ چئي، سونائون سبيل
وحدت جي واديءَ ۾، قدر وٽا قليل
درياه جي دليل، لوڙهي لهوارا ڪيا.

۱۱

سائر سڀس گجن، توه سڀج نه مٽي سنهڻي
نه کي نيه چجن، پر گهين پرين سين.

۱۲

سپيريان جي ٿرهي، ٻڏي هت م لاءِ
سپان تان چنڊاء، اسان تو اڪارو.

۱۳

سپيريان جي ٿرهي، ٻڏين توه م لڳ
جان ڪو جيئن ڏينهو، پر ابي وڳ
پاء تيڏاهين پڳ، ناه جيڏاهين نجهرو.

۱۴

سڪيءَ جيءَ سانباھ ۾ جڏهن ٻڏيون جي
ساهڙ تني کي، بيلي پنهني گنديين.

۱۵

سڪيءَ جيءَ سانباھ ۾، ٻڏين توه ٻڏ
ڪڪ، ڪانڊيرا، ڪانيون، ميڙي ٻڏ م مڏ
نڪو ساهڙ سڏ، نڪا سڄي سونهڻي.

۱۶

سڪيءَ ٻڏن جي، ساهڙ ساڻي ٿن جو
لهرين سر، لطيف چئي، ڪلهن چاڙهيو ني
جي پڇن پنڌ پري، ٿن اُماڻي اورهون.

۱۷

جي ٻڏان تان ٻن، مڙ اولجان ان پار ڏي
گنديءَ اچي ڪارڻي، مان پر پر ڪن
مياڻي سين ٿن، هيڪر اتي نگران!

وائي

اچي اولڙي ڪير! ڪير!

وٽان پاڻيءَ واريين

نالي سڄي سونهڻي، ذات نه ڄاڻان ڪير
گهڙي گهور نه جهلي، پٽ نه ڪٿس پير
گڙيون گنهني رتيون، مينديءَ رتڙس پير
هيڏيءَ ويل وٽن ۾، هيءَ ٻانهياري ڪير
سنيوڙو سيڻاه سين، هت گهرجين هير.

۱۰. جليل = الله پاڪ. سونائون = ورتائون، وٽي هليا. سبيل = واٽ. قدر وٽا قليل = ڪي ٿورڙا وٽا. دليل = اڌڪي، خيال، خوف. ۱۱. سائر = درياه، سمنڊ. سڀس = سوين، هزارين. گجن = گوڙيون ڪن. سڀج = شوق وارو جذبو، خوشي ۽ سک وارو جذبو، ته ڪي = پلا ڪي نيه = سک ۽ عشق جا ناتا. پر ڪنهن به پر، ڪنهن به ريت، ڪنهن به طرح. ۱۲. ٿرهو = ڪڪن ڪائين جو ٻڌل چوڪٽ جنهن تي هڪ يا ٻه ماڻهو ويهي وڏي پاڻيءَ مان پار اُڪرن. ٻڏي (ٻڏي) = ٻڏندي، ٻڌڻ وقت. سپان = (ع = صباح) سپاڻي، پوء ڪڏهن چنڊاء = چونڊاء = توکي چوندا. ۱۳. ٻڏين = جي ٻڏين پيو. توه م لڳ = ته به ويجهو وڃي نه لڳ. پور = وهڪرو، موج، پيڙي جو پار وڃڻ وارو گهمرو. پور ابي = ابي پور ۾. اوياري وهڪري ۾، ابي رخ ڏي. پڳ = پير. پاء تيڏاهين پڳ = تيڏاهين قدر ڪڻ. ناه = نفي، نيسٽي، نابودي. نجهرو = جهوپڙو، ڦٽل آجهو. ناه جيڏاهين نجهرو = جيڏاهين نابوديءَ جو ماڳ آهي. ۱۵. سانباھ = جُلهه واري سببت، تڪي چڙهائي وارو سمان. (اصطلاحاً) درياه جو وڌندڙ چاڙھ ۽ وهڪرو، پوڙيندڙ چاڙھ. سڪي جي سانباھ = (التي ۽ گوڙهي معنيٰ ۾، درياه جي پاڻيءَ جي تڪي چاڙھ بدران) سڪي جي جُلهه واري سببت، سڪي طرف جو چاڙھ. ٻڏين توه ٻڏ = ٻڏين ته ٻڏ. ڪڪ، ڪانڊيرا وغيره ميڙي (ٻڏڻ کان بچڻ لاءِ) اوچو مڏ نه ناه. نڪو ساهڙ = اهڙي ’حال‘ ۾، ظاهري نالن ۽ صورتن واو ڪوبه باقي نٿو رهي، نڪو ساهڙ ته نڪا سنهڻي. ۱۶. ساڻي = گڏ، مددگار. لهرين سر = لهرين مٿان. پڇن پنڌ پري = پري وارو پنڌ پڇن، پڇن ته پنڌ ڪيترو پري آهي؟ ۱۷. تان ٻن = تان ٻن پوان، برباد ٿيان. اولجان = ٿيلهجان (پاڻيءَ ۾). ڪارڻي = واهرو، مددگار. پر پرڪن = ڪهل ڪن، افسوس ڪن. مياڻي سين ٿن = مثل حالت ۾ به هنن وٽ (پاڻيءَ مان) نگران. وائي. اچي اولڙي = لڙهي آئي. گهور = هل هلا. ڪنهي رتيون = ڳاڙهيون. سنيوڙو = سامهون تيار، آڏو بيل. هت گهرجين = اي ساهڙ، تون هت آيو گهرجين.

داستان نائون

۱

ٿڙ نه گهڙي ٿور، توءَ من گاديو ميهار ڏي
ڏاڍو دور درياءَ ۾، سڱڻ وڏو سور
من ۾ موج ميهار جي، پهس پريان جو پور
بيلي ٻنهي گنديين، نٿ ٻهاري ٿور
منجهان جر ضرور، گچي کي ڪو م ٿي.

۲

گندي گنگ ٿاس، وهڻ جنازو سنهٽي
بگا جي ٻيٽن جا، گلهن تن ڏاس
اڪين ملڪ ڏاس، توءَ من گاديو ميهار ڏي.

۳

اڀو ٿڙ ميهار، ملاخن سڏ گري
آن پڻ وجهان هٿا، ائين پڻ وجهو چار
گهريون ڪارونپار، مان مڙنهنون سپرين.

۴

ميهار ملاخن کي اڀو آجي آڇ
آن پڻ وجهان هٿا، ائين پڻ وجهو رڇ
سنديءَ ڪن ڪڙڇ، مان هون سلامت سپرين!

۵

ميهار ملاخن کي اڀو گري سڏ
ادا، انهن پار جا موڙي اڇو مڏ
وٽا جي وه گڏ، هلو ته ڏوريون سپرين!

۶

جتي پير پرن، پريون پون پواريون
ٽانگهه نه لبي ٽاروئين، مڀ نه مائيٽون
گنديءَ اڀا ڪيٽرا سيٺاها سنڪن
تون ڪيئن ٿن ٿڙن، اڇو اساري گهڙين!

۷

پريون پر درياءَ، پس جي پار پون ٿيون
ٻڏ ٽوڪل ٿرو، اهر ساڻ الله
جن ساهر ساڻ صلاح، سي ڪين ٻڏنديون گهڙين.

۸

سانپاران سڏ ڪڻو، اڀا چوئر آءِ
هڪ ٽڪوئي ٿار وهي، ٻڏو ٿڙ لهريون ۽ واءِ
ساڻي جن الله، بجهان سي نه ٻڏنديون.

۹

سانپاران سڏ ڪڻو، اڀا چوئر آڇ
هڪ ٽڪوئي ٿار وهي، ٻڏو هٿ گميٽيءَ گچ
ساڻي جني سڇ، بجهان سي نه ٻڏنديون.

۱-۹. (الف) ٿڙ نه گهڙي = ٿڙ ۾ نه گهڙي، درياءَ واري گهڙ ۾ نه گهڙي. تور = هر سن، هر عمر، هڪ جيڏيون (ب) تور (= ترڪ) = سهڻو محبوب، ميهار (پاڻ نه گهڙي ۽ مون ڏانهن نه اچي). توءَ = ته به. من گاديو = من جي چڪ، دل جو لاڙو. پهس = پهرين ست، پهريون پهريون. ٿور = اڪين جي روشني. اڪيون. ضرور = ضرر، نقصان (شال پاڻيءَ ۾ ڪچي دلي کي ضرر نه پهچي). ۲. گندي = جنازي کي ڪلهو ڏيندڙ، ڪٽي هلندڙ. ڪنگ = ڪنگ پڪي. وهڻ = وهڪري ۾، سير ۾. ملڪ ڏاس = ملائڪ ڏنائين. ۳. اڀو ٿڙ = ٿڙ تي بيٺو. آن = آءِ. ائين = اوهين. گهريون = گوليون. ڪارونپار = وڏو اونهنون پاڻي. مڙنهنون = اسان کي ملن. ۴. اڀو آجي آڇ = پاڻيءَ جي آڇ بيٺو ڏيکاري (ته ان ۾ گهڙن ۽ گولا ڪن). سدي ڪن ڪڙڇ = ڪن جي ڪنڊ پاسي ۾. ۵. موڙي اڇو = ڦيرائي اڇو. مڏ = پيڙين جي مٿان اڏيل گهر ۽ ڪاٺ ڪاٻاڙا. وه = وهڪرو. ۶. پير = ڦيرا (تڪي وهڪري جا). پرن = ڦرن. پريون = پر واريون پڪون. پون = ڪرن (پائيندڙ درياءَ سببان). پواريون = پڻ واريون، خوفائتيون. ٽانگهه = ٽانگهائي (جتي هيٺ پير گهي). تاروئين = جيڪي تارو آهن تن کي. مڀ = وجهه، وس. مائيٽون = اهي جيڪي مائيءَ تي ترن. سنڪن = ڪنبن. اساري = بي خبر، ويسري. ۷. پريون = پر واريون شاهي پڪون. پر = پريسان، ڪنديءَ لڳ. پار = پرينءَ پر. پون ٿيون = ڪرن ٿيون. اهر = آڌار. صلاح = سلت. ناتو. ۸. سانپاران = سامهون درياءَ جي پريئين پاسي کان. اڀا چوئر = (سڄڻ) بيٺا مونکي چون. بجهان = ڄاڻان ته = يقين اٿر.

مَحَبَّتِي مِيهَارَ جو، سُوَرُ نہ کنه سَلَجِي.

داستان ڏھون

۱

ٻُڌندي ٻوڙن کي، کي هاتڱ هٿ وَجھن
پَسو لَڄ لطيف چئي، ڪيڏي کي گڱن
جيڪي گنڏي، گڱن، نا ته ساڻن وَڃن سِيرَ ۾.

۲

گچي ڪاني گانه، ٻُڌا گڏي ٻار مان
لنگهائي لطيف چئي، يا ڏرڻان گري دانه
گڱن جي گمحقون آهي گالهه اڳانه
يا ٻُڌندن ڏين ٻانه، نا ته ساڻن وَڃن سِيرَ ۾.

۳

جان کي گنڏي، گانه، تان ٿاڻي ٻڌج ٿرھو
هٿ پريان جي هٿ ۾، پئي کي ڏج مَر ٻانه
سنڌي ڪپر دانه، ڪ تو ڪنين نه سئي!

۴

هاواڻا هُڻن، ڪپر ڪارونپار جا
لهرون لڙ لطيف چئي، پيلي تي پُلن
گچو جن ڪُلهن، آگا ٿن اوباهين.

۵

آهين هٿ امان، ٻُڌ ٿرھو تار جو
لهرين لڪ لطيف چئي، جهلڻا جُنگَ جواڻ

۱۰

هاري حق رکيج، سانپاران ساهڙ جو
خواب خيال ۽ خطرا، ٿئي ٿرڪ ڏيج
انڌر آئينو ڪري، پر ۾ سو پسيج
انهين راه زميج، نه مشاهدو ماڻين.

۱۱

هاري رکيج حق، سانپاران ساهڙ جو
خواب خيال ۽ خطرا، ٿئي ڏيج ٿرڪ
گريين غير غرق، نه مشاهدو ماڻين.

۱۲

ليا ڏنر لار، سانپاران ساهڙ جا
هنيون هٿ نه وندري، ڏراڙنئون ڌار
منهنجو من ميهار، پگهيو پاڻ گري.

۱۳

گهڙي ۽ گهوري، مٿان پرين ڇنڌو
محبٽ جا مهراڻ ۾ تل تسو توري
ڌم وڌي ڌوري، ناٿ ڪئن ۾ ڪير گهڙي!

واڻي

اڪيون پير ڪري ويججي

وو ويججي! پر ويججي!

سُپريان جي گالهڙي، ڪنه سان ڪين ڪجي
لڪائي لوڪ کان، ڳوٺان ڳجهڙي نجي

۱۰. هاري = اي هاري، اي مٺي! رميج = ويجج، هلج. ۱۱. رکج حق = توتي جيڪي حق آهي سو سنڀالي پورو ڪج. غير = ٻيو (ان ساهڙ کان سوال ڪو ٻيو). پنهنجي محبوب مالڪ کان سواءِ ڪو ٻيو. مشاهدو = الاهي ديدار. ماڻين = توکي حاصل ٿئي. ۱۲. ليا = ٻڌا، ٻڌل. لار = ننڍڙا ڦر. (مينهن جا). ڏراڙنئون = ڌنارن کان سواءِ. پگهيو = ور وراڪا ڏيئي ٻڌي سوگهو ڪيو. ۱۳. تل = تر. تسو = ذرا. تل تسو توري = تمام ننڍڙيون ذميداريون به سنڀالي پوريون ڪري = وڏيون همتون پئي ڪري. وڌي ڌوري = ڌوري ۾ وڌي، ڏولاڻي ۾ وڌي. ۱۰-۱۱. ٻڌندي = ٻڌڻ وقت. ٻوڙن کي = ڪانه يا گاهه جي ٻوڙن کي. هاتڪ = (ع. حاذق) سڃاڻ. جيڪي = (اڳين ٻولي) يا ته ڪنڌي، ڪن = تاري ڪنڌي، پيڙو ڪن، ڪنڌي، تي پهچائين. ۲. ڪچي ڪاني ڪانه = ڪانه جي ٻوڙي جو ڪچو ڪانو. ٻڌا = ٻڌندڙ. ٻار = تڪي وهڪري وقت پاڻي، جي اونهي چڪ واري هيٺ جهميل سطح. ڪماحقون = پوري حق مطابق. اڳانه = اڳاهين. ۳. جان کي = جيسين، تائين کي ڪنڌي = ڪنڌي، تي، پراسان. ٿاڻي = چڪي. ترهو = ڪڪن ڪانهن جو ٿلهو، جيڪو تري ۽ جنهن تي ماڻهو ويهي اندر وڌي پاڻي مان اڪري سگهن. ۴. هاواڻا = حملا، اچڻ جا هُل. هُڻن = مشهور ٿين، پيا ٻڌجن. ڪارونپار = (اصطلاح) = پاڻي، جو وڏو چاڙهه ۽ لڙ. پيلي تي پُلن = گچي (دلي) تي مارو ڪن. اوباهين = ڪامياب ڪرين. ۵. امان = امانت. تار جو = تار پاڻي، وارو، جيڪو تار مان اڪاري.

اُونهين ڪُن اگهڻا، آڏي پاڻي آڻ
جي پٽا منهن مهراڻ، ٽن ٻاندين پيٽ نه اجهي.

۶

ڪچو ڪانءُ ڪنڀار، اوڳي گهڻو ائين
ڪو تو ڪنڀار نه سئي ”پيلي تي ڀلڪار“
لوڙهئا لڪ لطيف چئي، ڪوڙين ڪارونپار
اڪارين آڌار، آران آنڪي واريون.

۷

ڪچي ساڻ ڪهي، پڪو پڇي نه سنهڻي
لنگهڻو لڙ لطيف چئي، وڃارن وهي
سا ڪئن نيهه ٺهي، جنه ڪي نيهه ٺڌو گهي.

۸

اُونهين ۾ اوهرِي، ڪهي ڪچي ساڻ
سپڪ جو، سيد چئي، پڇي نه پرياڻ
جني پاسي پاڻ، سي اوڙان ئي اگهيون.

۹

انگ پسي رنگ ڪڍو، ڪوجو دور دلي
پر پر پيلي نه ٿو، ڪچو منجهه ڪلي
ٿران ٿي تار گهڻو تنهنجي بحر بلي

ميهاروم ملي، آهيان جنه جي آسري.

۱۰

پانيم نه پيلو، مونڪي ڏاءُ ڏٺارو
آنڪي مٽي آسري رُوح ڏنو ريلو
تيلاهين ويلو، پٿر واهڙ وڃ ۾

۱۱

گڏا جي ڪلال، سي پسي خال خوش ٿي
پاڻي چتر پُڻائيا، جهلي نه ڏاءُ ڏمال
سپڪ پانیا سنهڻي جوين جي جمال
آنڪي جا احوال، معلّم ٿا مهراڻ ۾

۱۲

ڪاري رات، ڪچو گهڙو، نه مون آڏي اڏ
ساهڙ سڻج سڏ، آءُ تو آهر تار ٿران.

۱۳

ڪچو تان ڪوه، پڪو نظر پرين جو
ساهڙ منهنجو سپرين، ڏم ڏني ٿي ڏوه
جي چتر جي چوه، پورينديس پار مٽي.

۱۴

آنڪو ني آنڪو، ڪچو آير ڪم
جيءُ جني جا جر، پڪا سي پڇنديون.

اگهڻا = رنديا ۽ سوڙها ڪيا. آڏي پاڻي آڻ = آڏو آڻ وجهي، آڏو ڏوهي ۽ وارو ليڪو ڏيئي، جهل ڏيئي، جي پٽا منهن مهراڻ = جيڪي مهراڻ درياءَ جي منهن پيا، ور چڙهيا. ٻاندين = وڏن لڙهندڙ ڪائن. پيٽ نه اجهي = پيٽ هٿ نه اچي. ۶. اوڳي = موڳي. آڌار = اي منهنجا آڌار، اي وسيلو. آران = آر مان. آنڪي واريون = ڪچي پڪل ڏلي واريون. ۷. ڪچي ساڻ = ڪچي دلي سان. ڪهي = همت سان هلي (= تري). پڪو = پڪو دلو. وڃارن = وڃارن وٽ، ميهارن وٽ. وهي = وڃي. ٺهي = ٻڌي، بند ڪري (ختر ڪري). ٺڌو = ٻڌو. ۸. اوهرِي = گهڙي. سپڪ = پورو لال پڪل پڪو دلو. پرياڻ = ڏس، پتو. جني پاسي پاڻ = پاڻ ڏئي جن جي پاسي آهي. اوڙان = ڏکي تڙان. اگهيون = ٻاهر نڪتيون (درياءَ مان). ۹. انگ = اکر، چتر. رنگ ڪڍو = رنگ ڪڍيو. ڪوجو دور دلي = دلي کي اهڙو ڪو (جڙو رنگ جو) چلتو هو. پر پر = هاءِ هاءِ! منجهه ڪلي = قلعي منجهه. مقابلي منجهه = ڏکي وقت ۾. تنهنجي بحر بلي = تنهنجي بحر جي بلي، تنهنجي محبت جي موج جي آسري. ميهاروم = منهنجو ميهار. ۱۰. پيلو = اڻ پڪل، ڪچو پڪل. ڏاءُ = رنگ، دلي جو ڳاڙهو رنگ ۽ چتر (جهڙو چٽ پڪو). آنڪي = ڪچي پڪل. آسري = مٿان پڙ ڏيئي. ويلو = وٽي، گهٽائي. ۱۱. ڪلال = (ف. گلال) ڪنڀار. خال = چتر (دلي جا). ڏاءُ = رنگ (ڳاڙهو). سپڪ پانیا = پڪا سمجهيا (دلي جا رنگ). جوين جي جمال = پنهنجي جوانيءَ جي پور ۾. آنڪي جا = آنڪي دلي جا، ڪچي جا، اڻ پڪل جا. احوال = حال. ۱۲. اڏ = جهل (جنهن کي جهلڻ سان بچاءُ ٿئي). تو آهر = تنهنجي آڌر تي. ۱۳. ڪچو تان ڪوه = ڪچو آهي ته پوءِ ڇا؟ جي چتر جي چوه = درياءَ ۾ پاڻي جو وهڪرو ڏرو هجي توڙي تڪو. پورينديس = هلنديس. پار = دلي جو ٻيو پار. مٽي = چٽائي. ۱۴. آنڪو = اڻ پڪل (دلو). آنڪوني آنڪو = ڪچو سوئي ڪچو. جر = پريل.

۱۵

پڪا رڇ ڪُنڀار جا، پڪي ٺهائين
مونڪي تڻائين، پيلو پاڳي آيو.

۱۶

چترايوم چڻي، عشق پئي عميق جي
آئي رڪڻر آب تي مٽي ڪُن گهي
لهرين منجهه لطيف چڻي، پُرزا ٿو پئي
سڀڪ هو صحي، پَر ڪَرَم گڻي ڪچو ڪڻو.

۱۷

جت پڪو ٿو پُرزا ٿئي، تن ڪچو ڪڻو ڪيئن
هت حقيقت هيئن، هت ئي نالا پڇين نيه جا!

۱۸

پيلي ڀلائي، پسي چتر چري ٿي
”پر پر! ٻڏي سنهڻي“ ويرين ۾ وائي
ڪچي ڪيرائي، لال لهرن وڃ ۾.

۱۹

ڪوجو وريو واءُ، جئن پُر ٻانهن ڇڏيو
اڳي ان تڙاءُ، اونداهيائي اڳران.

۲۰

هڻندي ٿڪر هٿ، هنيڙي حُجون ڇڏيون
لڪ لهرين گڏو، موجون وريون مٿ
نيم ڪُن ڦوٽ، پُر پليرا سپرين.

وائي-۱

آيل! امڙ! تي جيان تي جيان

جي ساريئم سپرين

گهڙو ڀڳو تان گهورئو، تان ڪين تَر هنيان
آڏُ اڪڙين ڪي، ڏيهائي ڏيان
سئون سنهائِر پيچرو ميهارن ميان
مٿان ماڻڪ هيگڙي، لعلون لڪ ڏيان
ساهڙ مٿان صدقو، ڏه ڏه ڏم ڏيان
اچين عبداللطيف چڻي ته جانب نت جيان.

وائي-۲

ويئي ڪين وساري، محبت وڌڙي ماري
سا ديواني يار ووا سا مستاني
دلبر جاني ٿو جاري
جنه ڪي سڱ ساهڙ جي، سا گهايل گهر نه گهاري
ڏم ڏهيلو ڏڪڻو، سِر ۾ سوتا ماري
بيلي پاس پُرڻ جي، تن ڪرڪن وڌيس ڪاري
بيلي ٻنهي ڪنڌين، محب مينهيون ٿو چاري
هون هنگارون، پون پُگارون، تڙ تڙ دوست ٿواري
هوءَ جا پڳ پرين جي، آهيان تنه آساري.

داستان يارهون

۱

جر تڙ تڪ توار، وڻ ٻڻ وائي هيگڙي
سپيئي شيءِ ٿا، سوريءَ سزاوار
همه منصور هزار، ڪهڙا چاڙهڻو چاڙهين.

۲

چونر جي هيگار، مَر وَنءُ موٽي سنهڻي!

۱۵. رڇ = ٿانو. ٺهائين = آوي. پيلو = اڻ پڪل (دلو). پاڳي آيو = پتي، ۾ پيو. ۱۶. چترايوم = مون چترايو (دلو). چڪي = خاص چڻي، تاڪيد ڪري. عميق = اونهو (درياء) عشق پئي عميق جي = اونهي، درياء جي عشق ۾ اچي. ڪرم = نصيب. ۱۸. ڀلائي = منجهائي. ”پر پر، ٻڏي سنهڻي“ = هاو هاو! ويچاري سنهڻي ٻڏي وئي! ويرين ۾ = لهرين ۾. ۱۹. پُر = زور. اڳي انهيءَ تڙ تان ته اونداهيءَ هوندي به اڪرندي هيس! ۲۰. هت هڻندي ٿڪر = (پاڻيءَ ۾) ٻانهون هڻندي ٿڪر. لڪ = چيلهه. لڪ لهرين گڏو = لهريون چيلهه ڇڏي مٽي ٿيون. مٿ = مٽي تان. نيم = ڪسيم. پُر = اچي پيو ٿي. وائي-۱. تي = تڏهن. هنيان = اي منهنجا هانء. وائي-۲. ڪرڪن = چڙن (جيڪي مينهن ۾ ٻڌل آهن). ۱-۱۱-د. جر تڙ = پاڻيءَ ۾، گهيڙ ۾. تڪ توار = تڪ جي توار، وهڪري جي وائي. شيءِ ٿا = (اصطلاح) پورا ٿا، لهي بيٺا. سوريءَ سزاوار = سوريءَ جي لائق. همه = سڀ. چاڙهڻو چاڙهين = سوريءَ تي چاڙهيو پيو چاڙهين. ۲. چونر جي هيگار = جيڪڏهن منهنجا پرين مونڪي هڪ ڀيرو چون ته ”اي سنهڻي! پوئتي موٽي نه وڃ.“

دُونهينء پاسي دوست جي، گهاريان سڀ جَمَارَ
بَانڌِيڙا بيهارَ، هُونَدَ نَ لَگين لائِيَان.

۳

جيڪي گهران مَر وِج، جيڪي موٽَ مَر سُنهڻي
پِيُون پيري پِيَج، هيڪڙائي هِتَ گري.

۴

مَرِجُ وِتَ مِيهَارَ، مَتانَ موئين سُنهڻي
ساهڙَ جا سينگارَ، مَچُڻَ ڏَمَ ڏيڪاريين!

۵

وِجانَ ڪينَ وري، هُنَدَ رَءُ چئي رهي رَهان
دُونهينء پاسي دوست جي، ماڳنہ پٺان مَري
نہ صُورَتَ، نہ سُونہَ ڪا، ڪيسَ چِتَ چَري
وَصَالانَ فراقَ جي سَجي ڳالھہ گري
تِيلاھين تَري، مُنہُ ڳنڍو موٽو وِجان.

۶

اَءُ ڪَ نَ ڄاڻان ايشن، تہ جَرَ گهڙي جوکو ٿي
قُضا جا گَريمرَ جي تنہ کان گَنڌُ گَڏيو ڪيئن
هَڪُ لَکِي بئي نيھن، آڻي اوليسَ اولَ ۾.

۷

نَ ڪَانيءَ نَ ڪانہ، نَڪو ڏوہَ ڦَلَرَ جو
انگُ آڻي ٿي لَڪڻو، جِتَ بئي جي رَسي نَ پانہ
گَنہَ کي ڏِيانَ ڏانہ، جِئنَ قُضا ڦَلَرَ وَهائيو.

۸

تَرُڻَ جا طَعنَا، سُهَما ڏيئَر سَرتِيُون
دَرياءَ ديوانا، سُنُ حَقِيقَتَ حالَ جي.

۹

تَران لَہ طعني، مَتي وَہَ واڳا ڪَڻو
آڻي وِڌيسَ اَر ۾، دَرياءَ ديواني
ڦَلَرَ جي ڪاني، آڻي اوليسَ اولَ ۾.

۱۰

تَران تان مَران، وَران تان وَہَ وَترو
مَن ۾ مُجَبَ مِيهَارَ جا، اَچَن گَهورَ گَهران
پَسُو پاڙي واريُون، ڏَسُو ڏوہَ ڏَران
وِجانَ ڪيئن وَران، گَنڌي، مُنہنجو ڪارُڻي.

۱۱

سَگَ تَنهنجي سَپرين، جيئن تَران تَن تار
تُونهين رَھين رُوحَ ۾، تُونهين اَنگَنان ٻار
پرين تَنهنجي پار، واجهائيندي وَرہَ تار.

۱۲

سَگَ تَنهنجي سَپرين ڪَپي ۽ ڪوري
سَگهان نہ چوري، ڏاڍو نِيَرُ نِيہَ جو.

۱۳

سَگَ تَنهنجي سَپرين، اَنڌَر ٿي اَجهل
پَرهڪڻو ٻاھر نڪري، گوري ڪانَئي ڪَل
ري سِيرَاهِي سَل، مونکي ڏنا سَچَئين.

۱۴

سَگَ تَنهنجي سَپرين، اَنڌَر ٿي اَجهل
مَنجھہ پَرِيائين ماڳہ پَلتو پارِيُون گري.

۱۵

ڪين تَران، ڪين تارَ مون، ڪين سَگهان ڪين سَگہہ.

بَانڌِيڙا = لڙهندڙ ڪانڙا. لَگين نہ لايان = پنهنجن لَگن کي نہ لايان (= نہ تران ۽ نہ اهي منهنجن لَگن کي لَگن). ۳. جيڪي = يا تہ. ۴. مَچُڻَ = مَتان. ۵. هُنَدَ = هوند، جيڪر. ڪيسَ چِتَ چَري = مونکي منهنجي دل ديوانو ڪيو. وصالان = وصال کان وڌيڪ. سَجي ڳالھہ گري = وڏي گري ورنائتي ڳالھہ ٿي سَجي (= فراق وصال کان وڌيڪ آهي). تِيلاھين = تنهن لاءِ ٿي، تنهن ڪري ٿي. منہ ڳنڍو = پنهنجو منہ وٺو. ۶. ڪَ نہ ڄاڻان = ڪانہ ڄاڻان. لَکِي = ازل جي لَکِي. اوليسَ اولَ ۾ = مونکي ٿيلهي هنيو پاڻي جي چولين ۾. ۸. سُهَما = طعنا. ۱۰. وَہَ وَترو = ويتر وڌيڪ تڪو وهڪرو. گَهران = گهران نڪرندي. ڪارُڻي = ڪارڻ ڪرڻ وارو، مددگار. ۱۱. اَنگَنان = عضون کان، جسر کان، تن کان. ٻار = ٻاھر. ۱۳. اَجهل = جا جهلجي نہ سگهي. پَرهڪڻو = تهڪڻو. ڪانَئي = ساڙي. سِيرَاهِي = واڍي جو اوزار جنهن سان سَل (سوراخ) ڪڍجن. ۱۴. اَجهل = بي انداز گهڻي. منجھہ = اندر ۾. پَلتو = اٽليو. پارِيُون ڪري = ناليون ڪري، اڏوڻ ڪري. ۱۵. ڪين سَگہہ = ڪجھہ تون سَگہہ ڪر.

داستان ٻارھون

۱

ٻوڙين چاڙھين تون ڏٺي، ٻئي جي دعويٰ رسي نه ٿو
هن منهنجي حال جو ميهڙ ئي معلوم
رڪ پيلي جو پرم، جو اوڙو پيو آجهور ۾.

۲

پاڻي سهي نه پير، لهر نياپو نه مٿي
اٿي ڏيندم ڪير، سڌيون سانپارن جيون.

۳

لهرين لڪ لباس، پاڻي پست هيڪڙو
اونهي هن عميق جي واري ڇڏ وٺاس
جت ناه نهايت نيه جي ات ڪو پنهنجي خاص
ترو جي تلاس، لاه ته لال لڳ ٿين.

۴

نڪو سڌو سور جو، نڪو سڌو سڱ
عدد ناه عشق، پڄاڻي پاڻ لهي.

۵

عدد نه عشق جو، سڻي ٿي سڀاڻي
ڪانهي پڄاڻي، مهندان منڍ ميهار جي.

۶

گهڙا سي چڙهئا، ايهين اٿيئي
مٿي مٿي مهراڻ ۾، پٺ ٿيو ڏيئي

آڏو ڏيڇ مڙ گڱه، مون هيڪلي ولها.

۱۶

سڱ سڪندڻ لاءِ، وڇوڙا ميڙ پرين
ايڏي سڱه سڄا ڏئي، توهين ڪي جڳه
نن جني جو طالبو، مهر ٿئي ڪي پاء
ميڙائي جو ماء، ڪانگ لوندو گڏهين.

۱۷

ڏني ٿڌم ڏينه، ڪه ڄاڻان ڪهڙا پرين
نيڻ پرجي نيه، پلڻا پارئون ڪري.

۱۸

ڏني ڏينه ٿڌم، ڪه ڄاڻان ڪهڙا پرين
ولين جيئن وڙام، گوندڙ عمر پرين جا.

۱۹

ڏني ڏينه ٿڌم، ڪه ڄاڻان ڪهڙا پرين
سهيڻ سڄن آهي واجهائندي وٺام
نن رء سال پٺام، جن رء ساعت نه سهان.

وائي

وڃي سا رات وهائي

پست ڌاران پرين جي

ههڙا اوڏا سڀرين، تون ڪئن نندڙ رهائي.

گڱه= ٻنڌ، ٻنڌ. ولها= اي منهنجا گهوت. ۱۶. سڱ سڪندڻ لاءِ= سڱ وارين سڪندڻ لاءِ. وڇوڙا= وڇڙيل. ميڙ= ملا.
ميڙائي جو= ملاقات جو. لوندو= ٻولي ڪندو. وائي. نندڙ رهائي= نندڙ سان رهائي، نندڙ سان رهاڻ ۾، نندڙ سان ياريءَ
۾. ۱۷-۱۸. دعويٰ= حجت. ڌر= زور. معلوم= ناڪو، سڪاڻي، رهنما. پيلو= اڻ پڪل (نڪر جو ٿانو، ڍلو). پرم= مان شان.
اوڙو= ڪنڌي، لڳ ڏکي و هڪري واري جاءِ جتي پيڙيون بيهن. آجهور= اونهون پاڻي. ۲. لهرين= لهرين جا. (الف)
سند جي وڏي لهر جيڪا پري کان ڪلندي (چمڪندي) نظر اچي. (ب) درياءَ جي وڏي چولي پاڻي سهي نه پير= پاڻي پير
ڪوڙو ٿي نه ڏئي (تڪ ۽ اونهائي سببان). نه مٿي= نه منجي. نه موڪلي. لهر نياپو نه مٿي= لهر اڳواٽ ڄاڻ نه ڏئي
(اوچتي ۽ تڪي اچي مٿان ڪڙڪي). سڌيون= خبرون سانپارن جون= اهي جيڪي سانپاران (سامهون درياءَ جي ٻئي
طرفان) آهن، منهنجي پيارن جون. ۳. لباس= ڏيک ویک، نمونا. لڪ لباس= ڪئين نرالا نمونا. پاڻي، پست= پاڻي، جو
پست، پاڻي جو ڏيک ویک. عميق= نهايت اونهو. هن عميق جي= (جهان جي) هن اونهي اسرار جي. واري ڇڏ= مٿاڻي
ڇڏ، ختم ڪري ڇڏ. وٺاس= گهٽي، اٿڻ. ڪو پنهنجي خاص= ڪڏ ۾ پوي پنهنجي خاص خواهش. تلاس= تلاش، تمني،
سد. لال لڳ ٿين= لال پيڙي ٿين. ۴. عدد ناه عشق= عشق ڪو عدد ناهي، عشق جو مدار ڪنهن خاص مدت تي
ناهي. پڄاڻي پاڻ لهي= جو پڄاڻي، تي پاڻي لهي وڃي. ۶. چڙهئا= ٻي ڪنڌي تي وڃي چڙهيا، پار پهتا. مٿي= پريل.
مٿي= زور وهندڙ. مهراڻ= درياءَ. سنڀرو= سنڀريل، تيار سيڙاھ سوڌو.

تہ ميهارُ مليئي، سَنِيُوڙو سيڻاهَ سين.

۷

تہ ڪَڙ ڪيئن سئي، جي سِرَ نہ گهڙي سُنهڻي
هت حياتيءَ ڏينھڙا، هڏهن تان نہ هئي
چُڪي تنہ چري ڪي، جو ڏسُ اُن ڏهي
سُنهڻيءَ ڪي سيدُ چئي، وڌو قُربَ ڪهي
هنهين هوندَ مئي، پَر ٻڌيءَ جا پيڻا ٿا.

۸

سَهسين سائرَ پوڙيون، مُنڌ پوڙو مِهراڻُ
وہ وڃايو پاڻ، هڻي ڪنڌ ڪَن سين.

۹

سو ساهڙ، سو سُنهڻي، سائرُ پڻ سوئي
آهي نِجوئي، ڳجهه ڳجهاندَر ڳالهڙي.

۱۰

جي تو بيتَ پانڻيا، سي آيتون آهين

نِئو مَن لائين، پريان سندي پارَ ڏي.

۱۱

جي قيامَ مڙن، تہ ڪَڙ اوڏا سُپرين
تهان پري سَجن، واڌايو وصالَ جيون.

وائي

ڪهڙي منجهه حساب، هُئڻُ منهنجو هوتَ ري
گولي پُڄ گناهَ کان، ڪونهي سُولُ ثواب
نڪين ثقاوتَ ۾، نڪين منجهه ربابَ
خُديان ئي خوبُ ٿين، لاهيين جي لُعبَ
پليٽُ ئي پاڪُ ٿين، جُئڻو منجهه جُنابَ
هاديءَ سين هُن پارَ ڏي، رهي ساڻ رڪابَ
چنبو وجهي چورَ جيئن آءُ جهل عَقابَ
ديدُ وڃاءَ مَر دوستَ جو، هلي منجهه حجابَ
ڪثرتَ آهي قُربَ ۾، ادغامين اعرابَ

۷ تہ ڪر = تہ هوند، تہ جيڪر. سئي = سڻجي وئي، مشهور ٿي. سِر = سِرَ ۾، تار درياءَ ۾. هڏهن = هميشه لاءِ. تان نہ هئي = تہ نہ هجي ها. چُڪي = ڪير جي چُڪي. جو ڏنو ان ڏهي = جيڪو ان ميهار ڏهي ڏنس. ۸. سَهسين = سئو سوين هزارين. سائر = سمنڊ، درياءَ. منڌ پوڙو مهراڻ = هن مُنڌ (سُنهڻي) مهراڻ درياءَ کي پوڙي ڇڏيو. وہ = وءَ ۾، وچ سِر ۾. وڃايو پاڻ = پاڻ کي وڃائي. هڻي ڪنڌ ڪَن سين = ڪنڌيءَ کي مٿو هڻي. ۹. نِجوئي = نج ساڳي، اصل ساڳي. ڳجهه ڳجهاندَر = وڏي راز ۾، وڏي راز واري. ۱۰. جي = جيڪر. قيامَ مڙن = قيامت ۾ ملن. تہ ڪر = تہ چڻ، تہ هوند. اوڏا = ويجهڙا. تهان. تنهن کان، ان کان. سَجن = سَجهن. وائي. هوت = پيارو سَجن. هُئڻ = جيڻ. ڪهڙي منجهه حساب = ڪهڙي ليکي ۾، ڪهڙي سبب جي ڪري. (مصراعون) 'ڪونهي سُولُ ثواب'، ٻي پڙهڻي 'ڪونهي سُولُ ثواب' ٻنهي مان معنيٰ نڪري ٿي. (الف) سُول = سهڻو، سهڻائي. (چوندا: 'ڪر سُولُ ٿي ويو'، يعني سهڻو ٿي ويو. چوندا: 'ڪونهي سُولُ جو سُول' = سُول وارو سهنج ڪونهي). ڪونهي سُولُ ثواب = ظاهري ثواب واري خيال ۾ معياري سونه يا بلندي ڪانهي. ڪونهي. (ب) سود ثواب = ثواب ۾ سود ڪونهي. سود جو ثواب ڪونهي. (اي خدا جي بندي، گناه کان سو پڇ، باقي ظاهري ثواب واري رسمي حال ۾ ڪو نفعو ڪونهي!) ثقاوت = پرهيزگاري. رباب = راڳ رنگ. (حق حقيقت، نڪين ظاهري پرهيز ۾ تہ نڪين راڳ رنگ ۾ آهي) خُديان ٿي = خوديان ٿي = پاڻي پاڻ مان. خوب ٿين = تون پاڻي پاڻ مان رچي وڃين، سهڻو صاف ٿي پوين، افضل ۽ اعليٰ ٿي پوين. لُعب (لغت واريون معنائون) = (الف) پاڻي، پڪ. لُعب النحل = ماڪي، چيڙهه. (ب) لُعب عنڪبوت = چار ڪوريٽڙي وارو. (الف) لايين جي لُعب = جي تون مٿو ٿئين. (ب) جي تون ڪوريٽڙي وارو چار لاهين، منافقي ڇڏين. پليٽ ٿي = (پنهنجو پاڻ مان جي چڱو ٿئين تہ پوءِ جي پليٽي ۾ پيل هجين تہ بہ هوند پاڪ ٿي پوين!). جُئڻو = ناپاڪ، پليٽ. جناب = ناپاڪائي. [۵-۶] 'رڙهي' = يعني هادي يا رهنما جو رڪاب (رڪيب) جهلي، رڪاب سان گڏ رڙهي. چور ڪي = آءُ واري چور ڪي، 'انانيت' واري وهڪري. چور جئن = چور وانگر، جئن چور ڪي چنبو وجهجي. آءُ جهل عَقاب = آءُ واري (ماريندڙ) عَقاب کي جهلي سوگهو ڪر. ديد = نظر، دیدار. حجاب = ڍڪ. ڪثرت = گهڻائي، گهڻا رخ، گهڻا جلوا، 'هيڪڙائي' جون گهڻيون صورتون. قرب = ويجهائي (قرب الاهي ۾ بہ) آءُ ۽ 'هو' واري 'ڪثرت' موجود آهي، ادغامين اعراب = 'ادغام' ۾ 'هو' سان هڪ ٿيڻ، وارو حقيقي وصال، ادغامين اعراب = 'اعراب' جي 'ادغام' واري صورت.

سونه گهين شيءِ ۾، جيڪين منجهه تُرابُ
 هوءِ جي جهرڪڻا جرَ تي، سي تان سڀ جُبابُ
 فنا وجهي فَر ۾، ڪارڻُ ٿي ڪُبابُ
 ڏي ڏهرا ٿن کي جي سگن لاءِ شرابُ
 مٺيءَ ڪڻا مرض ۾ جاوا سڀ جوابُ
 هڻڻ منهنجو هوت ري، ڪهڙي منجهه حسابُ.

[۹-۱۰] سو = سو صبر، سو ست، سا سهڻ، برداشت جي قوت. تراب = مٽي. جهرڪڻا = چمڪڻا. جر تي = پاڻيءَ (جي سطح) تي. جُباب = بوڙيا. فَر = وات. فنا وجهي فَر ۾ = فنا ڪائي. ڪارڻ ٿي ڪباب = ڪارڻ خاطر (علاج خاطر) ڪباب ٿي، سبب ٿي. ڏهرا = پاڪ شراب. جاوا = (الف) جاوه (ف = ياوه) بي سود، بي معنيٰ (ب) جايا (ع. ضايع) = ضايع. جاوا ڪيا = جاوه ڪيا، 'بي معنيٰ' ڪري ڇڏيا، بي سود ڪري ڇڏيا. جايا ڪيا = (ضايع ڪيا) ۽ وڃائي ڇڏيا، ختم ڪري ڇڏيا، مٺي عشق جي مرض ۾ سڀ علاج (جواب) رد ڪري ڇڏيا. (۽ چئو چيائين ته آءُ پنهنجي پرين ڏي وينديس چاڪاڻ جو ان کان سواءِ منهنجو هت گهارڻ ڪهڙي ليکي ۽ شمار ۾ آهي. متفق طور تي روايت آهي ته هي وائي شاه صاحب جو آخري ڪلام آهي. انهيءَ لحاظ سان هنن ستن جي معنيٰ کي ائين سمجهڻ به صحيح ٿيندو ته: شاه صاحب (سمنڙي جي زباني) پاڻ پنهنجي ڳالهه ٿو ڪري ته: هن مٺي، هن حياتي جي آخري وقت ۾ الاهي عشق جي غلبي هيٺ انهن سڀني جا علاج رد ڪري ڇڏيا (جن اڃان ڪجهه وڌيڪ جيڻ لاءِ حيل پئي ڪيا ۽ اهڙيون مصلحتون پئي ڏنيون) چاڪاڻ جو:

”ڪهڙي منجهه حساب، هڻڻ منهنجو هوت ري!“

سُر سارنگ

سُر سارنگ ۾ سانوڻ جي مندائتي مينهن جو مانڊاڻ منڊيل آهي: مينهن جي پالوٽ سان اڃايلن جي اڃ لهي ٿي، مال سڪيو ٿئي ٿو، سانگي سرها ٿين ٿا، پرديس ويل پورهيت وطن ورن ٿا ۽ وڇريلن جا ميلا ٿين ٿا. مينهن الاهي رحمت آهي، ۽ ان حوالي سان هن سُر ۾ سنڌ جي سڪار ۽ سهي جهان جي سک ۽ آبادي لاءِ دعا گهريل آهي. ان مرڪزي موضوع سان گڏ، (الف) سارنگ جي رنگن سرنگن، اتران اُتندڙ ڪڪرن جي ڪوٽن ڪنگرن، ۽ ڪنوئين وڇڙين جي ڪيلن وارو ماحول ۽ مانڊاڻ (ب) ۽ سانوڻ جي فضا ۾ سويپاوان سانگياڻين جي حسن ۽ جمال جا اهڃاڻ ڏنل آهن جيڪي شاعرانه اعجاز جا من موهيندڙ مثال آهن.

داستان پهريون

۱
لڳه پَسُ لطيفُ چئي، اَگر ڪِئا الله
پَلَرُ جي پالوٽُ سين، پَتَن جَهَلُئا پاَه
واحد وڌائي ڪِئا، مَتِي گَسَن گاه
سانگين وريا ساه، اُئن اَبُ اڳوندرو.

۲
لڳه پَسُ لطيفُ چئي، اَگمُ آهي
وَنو مينه وڌَڙو، ڪِڍو ڌڻ ڪاهي
چَن چڏي پَت پَئو، تَمَرُ سَنباهي
وهو مَ لاهي، آسرو الله مان.

۳
اَگر اِيشن نه اَنگ، جَهڙو پَسُ پرينءَ جو

سيٽن رءُ سَيڏُ چئي، رُوح نه رُچَن رَنگ
سَهسين ٿِئا سارنگ، جاني آيو جُوءِ ۾.

۴
جاني آيو جُوءِ ۾، ٿيو ڦَلُ ڦَرارُ
وَهلو وچان ٿي ويو ڪَري غَمُ گُذارُ
نظارو نروارُ، پِيه پَسايو پانهنجو.

۵
مينهان ۽ مينهان، بِيئي اَگر هيڪڙي
جي وَسَڻ جا ويس ڪَري ته ڪَڪر ڪَن ڪيهان
بادلُ ٿي مينهان، جي اَگر اچَن جا ڪَري.

۶
وَسِي ساري رات، صُبحُ جو ساه ڪَشي
مون جئن مينه پرين جي، جي تن ۾ هوئي تَلت

۱-۵: ۱. لڳه = ٿورا ٿورا ۽ چڊرا مٿي چڙهندڙ ڪڪر، ڪڪر جيڪي اچي لڳا آهن (گهڻن سڀني رسالن جي پڙهڻي 'لڳه' آهي؛ البت ۱-۵، عل ۽ نپ جي پڙهڻي 'لڳه'، لڳه = پري کان نظر ايندڙ ۽ چڙهندڙ جهڙو). اَگر = مينهن کان اڳ وارو مانڊاڻ جنهن ۾ گهٽ، گرمي ۽ ٿورا هلڪا ڪڪر ٿين. پلر = مينهن جو پاڻي، تازي وسيل مينهن جو پاڻي. پاَه = آلاڻ وارو ڍڪ، رنگ، لپو. پَتَن جَهَلُئا پاَه = سڄا پَت گاه سان ساوا ٿي ويا، ڍڪجي ويا. سانگين = مال وارن. وريا ساه = سانگين ۾ ساه پيا، سانگي سرها ٿيا. اُئن = انهن جي مٿان وُسيو. اڳوندرو = خوشي ڏيندڙ ۽ گهڻو. ۲. اَگمُ آهي = مينهن جو مانڊاڻ متو آهي. وڌَڙو = وڌين ڦڙين وارو مينهن. ڌڻ = مال جا ڌڻ. ڪِڍو ڌڻ ڪاهي = واڙن مان مال ڪِڍو ۽ جتي گاه آهي اتي ڪاهي هلو. چَن = مينهين ايراضي، نشيب واري زمين (جيڪا مينهن جي پاڻيءَ سان پرڃي وڃي). پَت پَئو = مٿاهين پَت تي چڙهو. ۳. ايءُ = ايشن = اهڙي طرح، اهڙا. اَنگ = رنگ، چَتر (= سُهڻايون). پَسُ = ديدار (صورت جو)، مهانڊو، صورت. سيٽن = سڄڻن. ۴. پڙهڻيون (الف) 'روح نه رُچَن رنگ' = روح رنگ ۾ نه رڳجن. (ب) 'روح نه رُچَن رنگ' = روح کي رنگ نه وڻن، رنگ روح کي ڪش نه اچن. ۵. مينهان 'مينهن' جو جمع. مينهان = 'نيه' جو جمع. ٻئي اکر هيڪڙي = ٻئي برابر آهن (مينهن آيو ته ڪڪر ڪيهون ڪندا، ۽ جي نيه لڳو ته عاشق دانهون ڪندا) مينهن به جڏهن وسي تڏهن وس = مينهن به جڏهن لڳي ته لڳي وڃي! ويس ڪري = ڪڪرن کي جوڙي اچي. ڪيهان = گوڙيون. بادل = جهڙو. اَگر = مينهن جي اچڻ جا آثار. اَگر اچَن جا ڪري = مينهن وسڻ جا آثار ڪري. (اصطلاح طور) محبوب اچڻ جي ڪري. ۶. ساه ڪشي = وڻي ڪري، وقفو ڪري. مون وانگر جيڪڏهن مينه کي به پنهنجي اندر پرين جي سک ۽ چڪ هجي.

تہ وِھاڻي پريات، هوندَ باڏلُ بسُ ئي نہ ڪري.

۷

مُحب منهنجا سُپرين آڻيئي الله
توڪي سارو ساھ، اُڪندڻو آھون ڪري.

۸

پيہ پَسايو پانھنجو نظارو ناگاۂ
لُٽو ڪُٽ ڦُلوبُ تان ٿي وِڙھڻ واءُ
اُميدون ارواح، پيہ پَسندي پُنيون.

۹

اَگَر ڪڻو اچن، سَڄڻ سانوڻ مينہ جئن
پاسي ٿن وِسَن، جي سڀ جَماندَر سِڪڻا.

۱۰

سَڄڻ سانوڻ مينہ جئن جُھڻڪن پاسي جھوڪَ
ڏيندا پاہ پُٺن کي منجھان مينهن موڪَ:
لَسَ پيارين لوڪَ، اَگَر ڪڻو اکين سين.

۱۱

مينديو مينہ پُٺايو، سُرِي ٿو سيلو
پَڪي پيھي آڻيو رَحمتَ جو ريلو
ساجن سويلو، پيچَ پَنيءَ گھر آڻيو.

۱۲

ڪَڪَر منجھ ڪَپار، جُھڻ نيٺن- ٿون نہ لھي
رات منهنجي رُوح ۾ اُٺا پرين اپار
آءُ ساجن لھ سار، ورہ ويڙهي آھيان.

۱۳

ڪَڪَر منجھ ڪَپار، جُھڻ نيٺن- ٿون نہ لھي
جُھڻا منهنجا سُپرين، تَھڙا ميگھ ملاز
ڪُٽ اڪيون ڪُل يار، وِجن سُر سندا ڪڻو.

۱۴

وَسڻ اڪڙين کان جي تون سڪين مينہ
تہ هوندَ راتو ڏينہ، بس بوندنئون نہ ڪرين.

۱۵

ڪَڪَر هُون نہ هُون، مينہ منجھائين نڪري
ساريو سُپرين کي لُڙڪَ لڙيو پُون
سي مَرُ رويو رُون، جَن مُسافر سُپرين.

۱۶

اندر جُھڻ جھور وھي، پَھر ڪَڪَر نہ ڪو
وَسائيندي وِڇڙي حُبُ جُھڻين کي هو
لالڻ جني لو، سي اوڪاڻين نہ اڪيون.

وِھاڻي پريات= پوئين رات پريات جي، پريات پوري ٿيڻ تي بہ وسڻ کان بس ئي نہ ڪري. ۷. اڪندڻو= اڪند ۾ اچي، سڪندي. آھون= دانھون. ۸. پيہ= محبوب. ڪُٽ= ڪس، ميراڻ، مونجھارو، غر. ڦُلوبُ تان= ڦُلوب تان، دُلب تان. ارواح= روح جون. ۹. اَگَر= گھٽ (واءِ جو بند ٿيڻ) ۽ وسڻ واري سٺا سان ڪڪرن جو چاڙھ ڪري اچڻ (سانوڻ واري مند ۾). سڀ جَماندَر= ساري ڄمار. ۱۰. جُھڻڪن= ٿورو ٿورو آواز ڪن، آهستي آهستي مسلسل پيا ڳالهائين (سندن مسلسل ڳالهائين وارو پڙلاءُ= مينهن جي وسڻ وارو مسلسل آواز). جھوڪَ= سانگين جي منزل، مال وارن جو پڙاءُ. پاہ= مصالحو جنهن سان اُٺ جي گر لھي صاف ٿئي. (اصطلاح) ساوڪ واري رونق. موڪَ= گھڻو، عام جام، مينهن جي پاڻيءَ جي جھجھي پلٽ. لس= سراسر هڪ جھڙو، يڪو، جملي وڏي ايراضي ۾ پاڻي جي اچَ. اَگَر ڪڻو اکين سان= محبوب پنهنجي مڏ پريل آبدار اکين مان، آب پريل چشمن مان پيارين= عام جام سڪايل عاشقن جي اڃ لاهين. ۱۱. مينديو= ميندا، پيشانيءَ جي مٿان سيند جي پنھي پاسي ڪنن تائين ڳوپيل چٽڙا (ننڍن چوڪڙين جا، ڪنوارين جا). سُرِي ٿو= هلي پيو، جاري آهي (جھڻ، ڪڪر). سيلو= وڏو ويڪرو ڪڪر، وڏو جُھڻ. ريلو= مينهن جي پاڻيءَ جي وُھڪَ. ساجن= سڄڻ. پيچَ پَنيءَ= وڏي پريات جو، صبح سويلو. ۱۲. ڪڪر منهنجي مٿي تي چانيل آهن ۽ اکين تان جھڻ نٿو لھي (جو وسن پيون، ڳوڙها پيون ڳاڙين)= آءُ سراسر سڪ غر درد ۾ آھيان. روح ۾ اُٺا= روح تي چڙھيا، ياد پيا. ورہ= درد فراق. ويڙهي آھيان= وڪوڙي آھيان، ورتي آھيان. ۱۵. مينہ منجھائين نڪري= مينهن اندر مان پيدا ٿئي= غر ۽ فراق سببان زار زار روئڻ ۽ ڳوڙها ڳاڙڻ، مينهن وانگر وسڻ لڙڪ لڙيو پون= ڳوڙها ڳڙيو پون. رويو رُون= روئي روئي وري رن. ۱۶. جھور وھي= مسلسل پيو هلي، ڪڪر پيا هلن ۽ وسن. پَھر= ٻاهر اپ ۾. وسائيندي وِڇڙي= عشق جي ڪنوڻ عاشق جي اکين مان مينهن وسائيندي. لالڻ= محبوب. لو= ڳوٺ، وطن. لالڻ جني لو= جن جو محبوب وٽن وطن ۾ آهي (ڪانئن پري ناھي). اوڪاڻين= وسي بس ڪن.

۱۷

اندر جهڙ جهور وهي، بهر نه برسي بوند
سجڻ جنهن هوند، سي اوڪاڻين نه اڪيون.

۱۸

مون منجهيئي مينه، ڪوه گرينديس گرين
سرلو سارو ڏينه، مون پريان جو نه لهي.

۱۹

اڪين جا اگه، مون تان لاهه م سپرين
گري ملار مينه جئن وسي لاهه وهه
تو ڏني مون غم، ڏينهن جا دور ٿيا.

واڻي

گر مر ڪامي پچي، آءٌ ويندي در دوست جي
جڻائين ڏجڻ ٿڪيو، سجڻ تڻائين اچي
وسو مينه وڌ- ڦڙو، ڪي سڻائي سچي
ٿورا پايو نيه جا، در پلي جي نچي.

داستان پيو

۱

مند ٿي مندل وڃا، تاڙي ڪي توار

اچ پڻ منهنجي يار، وسڻ جا ويس ڪڍا.

۲

مند ٿي مندل وڃا، گوري پيه ساري
وڌڦڙو واکا گري اٿو اونهاري
گهنگهه گهرڻون گڏو مينهن ماري
گگر اچ ڪاري، وارو ڏنو وڃڻين.

۳

سجڻ صاف نه اڀري سرلي وچان سج
منه چڙهيو ڪي ماڙهين ڏي وڃاڻون وڃ
هنڙا ڪپ م ڪڇ، سگها ملند سپرين.

۴

سرلي سونهن سي، جن گهر سجڻ سپرين
جي وانديون ورن ري، ٿن ڪي مينهن ميڙا.

۵

ڪڻڪن ڪانڌ چٽ ڪڍو، جهڙ پسو جهڙڪن
سڻيو رڙ رعد جي گليون ٿيون ڪنن
وارث وري ٿن، اچي شال اولو گري.

۱۷. ٻاهر مينهن جي بوند ناهي پر منهنجي اندر ۾ غم ۽ فراق جو جهڙ چانيل آهي جيڪو پيو وسي. جن وٽ سجڻ هوندو تن جون اڪيون خوشيءَ ۾ پيون وسنديون، وسي بس ٿي نه ڪنديون. ۱۸. منجهيئي= مون ۾ ٿي. ڪوه گرينديس= چا ڪنديس. سرلو= جهڙ ۽ مينهن (هلندڙ يا جاري مينهن جنهن ۾ وقفي وقفي سان ڪڪرن وچان ڪنهن ڪنهن وقت سج جو شعاع). مون پريان جو نه لهي= مون تان محبوبن جو (سندس سڪ ۽ فراق ۾ غم رڻ) بند نه ٿي. واڻي. ڪر= رقيب. ڪامي پچي= سڙي. ڏجڻ، ڏجهڻ= دشمن. ٿڪيو= ويهڻ واري جاء. ۱-۲-۵. مند ٿي= سانوڻ جي مند ٿي، مينهن جي مند آئي. مندل= سر مندل ساز. مندل وڃڻ= سازن جو وڃڻ= گوڙين ڪنوئين سان گڏ مينهن جي وسڪاري جو آواز. تاڙي ڪي توار= تاڙي پڪي ٻولي ڪئي (تاڙو پڪي جنهن بابت اڃان تائين معلوم ناهي ته ڪٿان ٿو اچي، پر جون کان وٺي سيپٽمبر تائين ڏسڻ ۾ ايندو ۽ ٻولي ڪندو. اهي چار مهينا سنڌ ۾ مينهن جي مند جا آهن. عام ويساه ته تاڙي تواريو ته مينهن ايندو). منهنجي يار وسڻ جا ويس ڪيا= (الف) منهنجي محبوب مون تي مهربان ٿيڻ ۽ اچڻ جا ارادا ڪيا (ب) منهنجي يار سانوڻ، وسڻ جا نمونا ڪيا (ڪڪر ڪڍيا، ڪنوئين ڪيون). ۲. پيه= پيارو وڙ، پيارو پتار (جيڪو پورهيو لاءِ پرديس ويو آهي پر مينهن جي مند ۾ موٽندو). وڌڦڙو= وڏن ڦڙن وارو مينهن. واکا ڪري= وڏا آواز ڪري. اٿو= وٺو، وسو. گهنگهه= ڏک ڏولاٽو. ڪاري= گوڙ ڪري. وارو ڏنو وڃڻين= وڃڻين (ڪنوئين) ڪي وارو ڏنو ته گهڻو مينهن وسائين. ۳. سرلو= جهڙ. سرلي= گهڻن گهڻن ڪڪرن وچان سوڙهين سنهڙين وٽين وارو جهڙ ۽ مينهن جن مان آءٌ منو سج ذري ذري چمڪي. منه چڙهيو= سامهون چڙهي. ڪپڻ ۽ ڪڇڻ= پريشان ٿيڻ، بيحال ٿيڻ، چڙڻ، الڪو ۽ گهڻي ڪرڻ. ڪپ م ڪڇ= پريشان ۽ بي حال نه ٿي ۽ نه الڪو ۽ گهڻي ڪر. ۴. گهر= گهر ۾. وانديون= اڪيليون. ميڙا= پنهنجا ور پتار. ملايا. ۵. ڪڻڪن= ڏک وارا ڏندڪار (نڙيءَ مان نڪرندڙ آواز) ڪن. ڪانڌ چٽ ڪڍو= پنهنجن ورن (ڪانڌن) ڪي دل ۾ ياد ڪيو. جهڙڪن= روئن. رڙ= وڏو آواز. رعد= گوڙ. ڪليون= هيڪليون ڪنن= ڏڪن. اولو= ڏڪ، بچاء.

۶

ڪڙڪن ڪانڌ ڇٽ ڪئو، جُھڙ پَسُو جهڄن
وَرِي وانڍين اڏيا پڪا سي مَر پُسن
اُتر ڊاهي اُن جا تہ ڪنہ کي ڪارون ڪن
ڪليون ڪين ڪڇن، ويچارِيون ورن ري.

۷

گنير گت سڳن، چلڻ جي چاه پئي
هندوا خيرت ۾ پٺا، لالي ڪي لبَن
چمڪن چوڏس چنڊر جئن وڃڙيون وهسن
لوچن ٿيون لطيف چئي پَسُو لئي پرين
ڪيسر قريبن، سنباهي ساڻ ڪڻا.

۸

اڳ تازي، بهر ڪنڍيون، پڪا پت سونهن
سُرهي سيج، پاسي پرين، مَر ٿا مينه وسن
اسان ۽ پرين، شال هون برابر ڏينهڙا.

۹

جهڙي لالي لاک جي تهڙي سارنگ ست
ايئن سي اهن انگيا جيئن سي چئي ڇٽ
برسيو پاسي پت، پريائين ڪن ڪراڙ جا.

۱۰

اُچ رسيلا رنگ، بادل ڪڍيا برج سين
سار سارنگيون سُرندڙا بجائين برجنگ
صراحيون سارنگ، پلٽيون رات پڊام تي.

۱۱

ٿر گجڻو، بر گجڻو، گجڻو ديسان ديس
واه ٽني جي ويس، جي وڃون وسڻ آيون.

۱۲

وسي تڏهن وس، منڊ مڙيئي مينه جي
گڙن ڪيئا چڏيا جي مڙيون ٿي مس
گابا مٿي گس، ڏک نه ڪندا ڏهرا.

۱۳

ڌر زيا، ريج ٿئا، ڪي اوهيرن اوڪ
ميها چيڙ ڦنگيون، ٿيا سڀئي ٿوڪ
چاچر ٿي چئن ۾، مينهيون چرن موڪ
سرهيون سنگهاريون ٿيون پائين توسيون طوق
لائين مٿان لوڪ، ڏوگهي جا ڏينهڙا.

۱۴

رحمت پريا راجيا، موليٰ مينه وساء

۶. ڪڙڪن = اٿڻ ڪن. جهڄن = بيحد خوش ٿيڻ. وري = بهر. وانڍين = وانڍ تي ويٺلن. اتر = اتر جو مينهن ۽ چوهو وا. ڪارون = مٿون، ڪليون = ننڍي عمر واريون ڪنوارون. ورن ري = پنهنجن پٿارن کان سواءِ. ۷. گنير = هاڻي. گت = چال، هلڻي. (هاڻي جي هلڻي سهڻي، پر هاڻي به پيا محبوب واري سهڻي هلڻي سکن) چاه پئي = شوق ۾ پئي. هندوا = مينهن وقت نڪرندڙ سهڻا گاڙها جيت، مينهن وساڙا، مينهن جا ماما. لالي ڪي لبَن = (جئن جو) محبوب جي لبَن لالائي ڪئي. وڃڙيون وهسن = ڪنڌيون خوش ٿيڻ. لوچن ٿيون = سوچن ٿيون، فڪر مند ٿيڻ ٿيون. ڪيسر = زعفران، (اصطلاح طور) گاڙها سُرها ويس. ۸. تازي = تازي گهوڙا. بهر = ٻاهر، گهر کان ٻاهر. ڪنڍيون = مينهيون. پت سونهن = پت ۾ لڳل سونهن ڪن. ۹. سارنگ ست = سارنگ جي ستاء، سانوڻ جي جُھڙ ۽ ڪڪرن جي سهڻي صورت. اهن = اچي پاڻ مثل جڙندڙ ڪڪرن. انگيا = هڪ ٻئي سان جوڙي بيهاريا. برسيو = وسيو. ڪراڙ = ڪراڙ واري ڍنڍ، گهڻن ڪرڙن واري ڍنڍ، پت شاه لڳ ڏکڻ پاسي واري ڍنڍ. ۱۰. رسيلا = گهاٽا ۽ چٽا. برج سين = برج مثل چوٽي سان. بجائين = وڃائين. برجنگ = (شاعرانه اختيار وارو) ساز جو نالو. پڊام = ماڳ مڪان جو نالو. ۱۱. گجڻو = گڙيو (۽ وسيو). واہ ٽني جي ويس = تن جي سهڻي ويس کي واہ واہ! ۱۲. وس = مينهن جو وسڻ ۽ ملڪ آباد ٿيڻ. ڪترن = ڪتر مينهن ۽ ڳاين ڪيئا چڏيا = لتن هڻڻ ۽ ڦرڻ گهرڻ واري ڏنگائي چڏي. جي مڙيون ٿي مس = (اهي ڪٿرون) جيڪي مس ٿي مڙيون. يعني کير ڏيڻ لاءِ بس ڪري بيٺيون، راضي ٿيون. ڏک نه ڪندا ڏهرا = ڏوگهي ۽ ڏڪار جا ڏک ڳاين کي ڏهرو نه ڪندا. ۱۳. ڏڙ = پٺا. زيا = پريا. اوهيرن = مينهن جي ٿورن ٿورن وسڪارن. اوڪ = وارو وار. ڦنگي، ڦنگيون = سانگريٽي ول (ع. ف. سماروغ). جنهن جي ڏانڊي سڌي آبي لمبي، ان جي لامن جون چوٽيون ٻار پئي کائڻ ۽ کائڻ ۾ سرهيون. سڀئي ٿوڪ = سڀ شيون. چاچر = پاڻي، جي اُچ چئن ۾ = هيٺاهين ۾، نشيب وارين اراضين ۾. توسي (ج) توسيون = طوقن وارو گچي، جو گهٽ، ڏهري. ۱۴. رحمت پريا راجيا = اي موليٰ مهربان.

ماڻهون ڏينن مانين، ڏڻ ڏينن سين گاه
ايڏي سگهه سچا ڏٺي، توهي ڪي جڳاه
ميڙائي جي ماء، ڪانگ لوندو گڏهين.

وائي

گهڻو گهرجن ماء، اڄ گهرجن ماء
سجڻ سانوڻ مينه جئن

اوچي ماڙيءَ ڏٺو پري، ٻاهر ڦڙيءَ ٺڪاءُ
آءُ پنهنجي پرينءَ ڪي لوڪان لڪي راءِ
ڪونج ڪڻڪي، مور چڻڪي، پيهل پي پي گاه
سجڻ آيو مون گري، جيئ مون جڳاه
ڪير موهيندو ولهو، ڏيئي ٻانه گراء.

داستان تريو

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر گيائين
مندائتن مينهن جي رت نه روڪيائين
پلر پلتيائين، سنگهارن سڪ ٿئا.

۲

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگريون ڪاريون
وسي ٿو وڌڻو، ٺهڪن ٿيون تاريون
لئين لڪ لطيف چئي ڏايون تاساريون
پچندي پتاريون، وري وٽائين آيون.

۳

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر ٿو گري

واحد وائين تي خالق گند پري
پاساڙان پري، سانگ م وچن سپرين.

۴

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر ٿو گري
وسو سي پري، جي ڏڙ ڏينهن ڪانڀيا.

۵

اڄ پڻ اتر پار ڏي ڪارا گگر ڪيس
وچون وسڻ آيون گري لال لبيس
پرين جي پرديس، سي مونڪي مينهن ميڙيا.

۶

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر ڪي چوڻي
مندائتي مينهن جي ڪنوڻ نه ڪوڻي
آءُ لالڻ موڻي، گهورڻا رُسڻ ڏينهڙا.

۷

اڄ پڻ اتر پار ڏي ٿو گجي ۽ گري
وچڙين وراڪا گيا، وڏي تيز ٺڙي
وسي وڌڻي، پريا ٿل ٿرائيون.

۸

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر ٿو گري
روضي پاس رسول جي پلڻو پٺ پري
وچن ساڻ وري، ته سنگهارن سڪ ٿئي.

۹

اڄ پڻ اتر پار ڏي گگر گيائين

ماڻهو ڏينن= ماڻهن ڪي ڏٺو ڪرائين. مانين= مانين سان، ان سان. ميڙائي جو= وچڙيل سنگهارن ڪي ملائڻ جو.
ماء= هڪ جاء، ساڳي جاء. ڪانگ لوندو= ڪانگ واڌائي طور لوندو، واڌائي واري ٻولي ڪندو. ڪڏهين= ڪڏهين
نه ڪڏهين، ضرور ڪنهن وقت. وائي. ماء= اي امان! راء= رائيئنديس، ريجهاڻينديس. ڪير موهيندو= پيار سان
پنهنجي ڪندو. ولهو= گهوٽ، ور، پتار. ڏيئي ٻانه گراء= گجيءَ وٽان ٻانهن ڏيئي. ۱-۳. اتر پار= اتر طرف (سند
۾ سانوڻ جو مينهن گهڻو ڪري اتر- اوڀر طرفان ايندو آهي). رت= موسم. پلر= مينهن جو پاڻي، پالار، پالهار.
پلتيائين= گهڻو وهائين. سنگهارن= مال وارن. ۲. ٺهڪن ٿيون= ڪلن ٿيون (لفظي معني)، سايون ٿي لڏن لڪن
ٿيون. لڪ= اڄ ۽ اوس. ڏايون= پاڻي پي ڏنو ڪيائون. تاساريون= اڃايلون. پچندي= وسندي مينهن ۾ پُسندي. ۳.
ڪڪر ٿو ڪري (الف) ڪڪرن ڪي ٿو آپ ۾ آڻي، ڪڪرن ڪي ٿو ٺاهي. ڪند= وڌا تلاء. پاساڙان= پاساڙن کان
(پاساڙا= پٽن جا پاسا). ۴. ڏڙ= وڌا ڏڙ، وڌا ڏڙ ڏار ۽ چلها. ڏينهن= سخت گرم ڏينهن. ڪانڀيا= ساڙيا. ۵. ڪيس=
ڪارا. لبيس= لباس. ۶. ڪوٽي= جيڪا ڪوٽ ڪري، گسائي ۽ نه اچي، اچڻ جو وعدو پورو نه ڪري. ۹. ڪيائين=
ڏئي تعاليٰ ڪيا.

روضو پاڪَ رَسولَ جو ريجهي رِيائين
آئي ڏنائين، عالمِ آبِ اڳوندرو.

۱۰

گَڪَر پَسو اِي ۾ اُتران جي اچن
اُتر سَندي اوج ۾ وچون وراڪا ڪن
وَسِي وَڌڻن، ساڻيهُ سڀ سَڪي ڪِئو.

۱۱

اُڀون، گَڪَر، گَڏِرون، اُتر ڏي آهين
جو اَڪَر ڪري آئيون ته مُند نه مٿائين
مٿان لوڪَ لطيفُ چئي، ڳوندَر گمائين
پَلُر پيارين، اچن آبِ اڳوندرو.

۱۲

بَر وَنا، تَر وَنا، پريون ٿرايون
پَره جو پَن تي ڪن وَلوڙا وايون
مَڪڻ پرين هَٿَرا سَنگهاريون سايون
ساري ڏهن سامهيون ٻولهايون رايون
ٻانهيون ۽ ٻايون، پَڪي سُونهن ٻانهنجي.

۱۳

بَر وَنا، تَر وَنا، وَنو جيسرَميرُ
اَڪَر ڪري آئيون پاڻر پري پير

لاٿائون لطيفُ چئي واندين مٿان وير
سُر ها ڪِئائون سير، سرهيون سَنگهاريون ٿيون.

۱۴

بَر وَنا، تَر وَنا، وئي ڪَڇ ڪنار
پُوڇاڙي پَن تي ڏسُ نايائون نار
سَٻاجهي ستار، لاٿا ڏرت ڏيه تان.

۱۵

حُڪرُ ٿيو ٻاڏلَ کي ته سارنگَ ساڻ ڪَڇن
وچون وَسَ آئيون تَه تَه مينهن ٽمن
جَن مَهانگي ميڙيو سي. ٿا هٿ هٿن
پَنجن مان پندرهن ٿئا، ائين ٿا وَرَق وَرن
ڏُڪاريا ڏيه مان مُوڏي سڀ مَرَن
مينهيون پاڻ مراديون ٿڌا تَر چَرَن
وَهڪي جَن وَهيه ٿئا، موٽو سي مَرَن
وَرِي وَڏي وَسَ جون ڪيون ڳالهيون ڳنوارَن
سَڀ چئي سَين، آهي توه ٽنهنجو آسرو.

۱۶

واڳئا جي وَجَهَ سين، رُبُ نه سُڃاڻن
ميڙيان ميڙيان ڪن، اِيءَ ميڙ مُهندين گڏهين.

ريجھي = رجائي. رِيائين = پوريءَ طرح پريائين. عالم = عالم ۾، جهان کي. اڳوندرو = بي غمو، خوشيءَ وارو. ۱۱. اُڀون =
ٻاڻ جهڙا ڪڪر. ڪيرون = هڪ ٻئي پويان قطارون ۽ سَنگهرون. مند نه مٿائين = ضرور وسن، وسڻ جي مند نه مٿائين
گمائين = گنوائين، لاهين، ختم ڪن. آب اڳوندرو = صاف سٺو پاڻي جنهن ۾ ڪو ميل نه هجي. ۱۲. وَنا = وسيا، وَنا.
ترايون = تانگهيون ڪڏون، ويڪرا تانگها تلاء. وَلوڙا = ڏڏ يا ڪير جا وَلوڙا. ڪن وَلوڙا وايون = وَلوڙا وايون پيا ڪن،
وَلوڙا آواز پيا ڪن، وَلوڙن جا آواز پيا اچن. سَنگهاريون = مال واريون. ساري ڏهن = سنڀاري ڏهن (ته جئن ڪا ڳئون ڏهن
کان سواءِ رهجي نه وڃي). سامهيون = سامهون ايندي ٿي (جڏهن جهنگ چري، وٿاڻ تي اچن پيون). ٻولهايون رايون = ڳڻن
جا به قسم. (رنگ جي لحاظ سان). ٻانهيون = خدمتگار. ٻايون = سانئون. ۱۳. جيسر مير = جيسلمير. اَڪَر ڪري = گرمي
گهٽ ۽ مٿان ڪڪر ڪري. آئيون = ڪنوڻيون ٿيون، وڇريون آيون. وانڍ (جمع) وانڍيون = اصل ماڳ مڪان يا ڳوٺ کان
ڪجهه مفاصلي تي ٻاهر، مال جي سٺي خاطر، عارضي رهائش لاءِ اڏيل جهوپڙا. وانڍي = (ج) وانڍيون = اڪيليون (جن جا
ور ٻاهر پورهي لاءِ ويل ۽ پاڻ اڪيليون). سير = اچڻ وڃڻ جا گس ۽ پيچرا. سرهيون ٿيون = خوش ٿيون. سَنگهاريون =
مال واريون. ۱۴. ڪَڇ ڪنار = ڪَڇ جي ڪنار، ڪَڇ ملڪ جي سرحد واري وٽ. پُوڇاڙي = پُوڇاڙيءَ جو، پوئين پهر.
نايائون = ڪڪرن ۽ وچن نايا، پلٽيا. نار = پاڻيءَ جا نارا. ۱۵. ساڻ ڪجن = مينهن لاءِ (ڪڪرن، ڳوڙن، ڪنوڻين وَڌڻن
واڪن جون) رنگ رونقون ڪجن. مهانگي = مهانگي لاءِ، سهانگو خريد ڪري پوءِ مهانگو ڪري وڪڻڻ لاءِ. ۱۶. واڳئا =
ڳنڍيا، واسطيدار ٿيا، هريا. وجهه = وجهه معاش، ملندڙ وظيفو، ملندڙ مال ۽ پئسا. مُهندين = ماريندين.

جي پرين هٿڙا ڏور، سي مونڪي مينهن ميڙڻا.
۳

سارنگ سينگاري، وڃون وسڻ آئيون
اچڻا لڪ لطيف چئي پلڙ پياري
وڃڙين واري، گعبي تي گر نائيا.
۴

مڪي کان ٿي موٽيون آنيون تي عرفات
روضي پاڪ رسول جي ريجھ گيائون رات
وڃڙيون پريات، موٽي مصر آئيون.
۵

روضي تان رسول جي وڃڙين ڪڍو وارو
پريائون پير پئي نظر سين نارو
هادي پر حڪم سين هر تڙ تاسيارو
نرمل نظارو، پيه پسيو پانهنجو.
۶

واهندڻان وڃ ٿي، گڙيو ڏونه گنباٽ
گنديون ڪاهي گس گريو، وڃون گريو واٽ
سنگهارن سک ٿا لٿي اڃ اسات
جهڙ ڦڙ ڏيئي جهات، پڙسائيندو پٽيون.

۱۷

بره منجهارا بوند، اچي جي عالم کي
ته هي هي بانگ هوند، بي ٻولي بجهن ڪانه ڪا.
وائي

اڪيان ميگه، ملار، صورت تنهنجي سڀ جڳ موهيو
سجڻو فيل في الحال ڪڻو، پسي مطلب نور نروار
جائڻ وقت وريام جي، ڪريا ڪنگرا ڪوت ڪفار
اڳي آسمان جو، توکي ڪارڻو سير ستار
”ولسوف يعطيك ربك فترضي“، توسين قلڙ ڪٿا قرار
اڪندڻا جي ابر کي، سي سرها ٿا سنگهار
موڪل ٿي مينهن کي دوست هٿان دلدار
آهن گرم گرم جا احمد ساڻ اڀار.

داستان چوٿون

۱

سارنگ سينگاري، وڃون وسڻ آئيون
مونڪي ڪنوڻ خوش گيو جا گگر ڀر ڪاري
جهڙن جهونگاري، لائڻ گڻ ڦلوب تان.

۲

اگمجي آئيون، اتران گري اور

۱۷ بره = وره، درد، فراق. بوند = مينهن جي سنهڙي بوند. ته هي هي = بانگ هوند = ته هوند جهان ۾ هي هي = جي وائي هجي
ها هي ٻولي بجهن ڪانه ڪا = بي ڪا ٻولي ماڻهو ڄاڻن ٿي ڪانه ڪا (اها ئي هڪ هي هي = واري ٻولي هجين ها). وائي. هي
وائي جناب نبي ڪريم صلي الله عليه وآله وسلم جي شان ۾ ابر رحمت = هجڻ جي اعتبار سان. اڪيان = اڪيون. اڪين ۾
(محبوب جي). پسي مطلب = حضور جن جي ڏاڏي عبدال مطلب جي چمڪندڙ پيشاني ڏسي، ’فيل‘ نالي هڪ ڪاهن سجدو ڪيو
(ته هن جي پئي مان نور وارو نبي پيدا ٿيندو). ڪنگرا = ايران جي شهنشاه جي ڪوت جا ڪنگرا ڪريا. ڪارڻو = ڪرايو. سير =
معراج وقت سير. ولسوف يعطيك = الخ = قرآن شريف جي سورہ ’الضحىٰ‘ جي آيت نمبر (۵) = ’سگهوئي تنهنجو رب توکي ڏيندو
۽ تون خوش ٿيندين‘. ابر کي = جهڙ کي. سنگهار = مالدار. احمد پاڻ سڳورن (صلي الله عليه وآله وسلم) جو پيو نالو. ۱-۴. وڃون
سارنگ کي سينگاري وسڻ آيون. سارنگ = سانوڻ واري مينهن جي مند جا ڪڪر ڀر ڪاري = جيڪا ڪاري ڪڪر ۾ آهي.
جهونگاري = هلاڪيون هلاڪيون گورڙيون ڪري (مينهن وسائي). ۲. اور = ٽڪ ۽ تيزي. ۳. سارنگ سينگاري = سارنگ (سانوڻ
واري مينهن جي مند) کي سينگاري. پلڙ (بالار، پالهار) = مينهن جو تازو پاڻي. پياري = سارنگ (فاعل) ٿو پياري. واري = ورائي،
وري. ڪر نائيا = ڪڪرن جا گر نانا. ڪر = چوٽيون. ۴. ريجھ ڪيائون = ريجهي خوش ٿي گهڻو وسيون. ۵. وارو = وري وري
وسڻ. پير پئي = گهمرا ڏيئي، گهمرا ڪري. تاسيارو = اڃايل. ۶. واهندڻان = واهند (ماڳ) واري طرف کان، اتران. ڏونه گنباٽ = گنباٽ
ڏانهن (گنباٽ جو قلعو، گنب مٿي جي قلعي وارو ماڳ، پٽ شاه کان اوڀر ويجهو اوڀر ۽ ٽنڊي آدم ڏانهن ويندڙ رستي جي اتر
طرف هو. (راڻو قلعي جي گنب وارين پٽين جا ڪنڊر ڏنا هئا). گنديون = مينهيون. ڪس ڪريو = ڪس سان ڪريو، ڇن مان ڪڍي
مٿي ڪندي تي ڪريو. وڃون = ننڍيون پاڙيون. ڪريو واٽ = گس سان ڪريو، پري ڪاهي وڃو. ڏيئي جهات = جهٽڪو ڏيئي،
اوهيرو ڪري. پٽيون = زمين جون پٽيون، گهڻو ملڪ.

۷

سارنگ کي سعيو، توکي سعيو نه ٿئي
گڙي ٿو گنباٽ ۾، آيو ڪين آيو
متان ايئن پانيو، ته بادل وسي بس ڪي.

۸

وچون وسڻ آئيون سارنگ سينگاري
برسي پتاري، پريائين پٽ پراڻ جا.

۹

پري پٽ تي آيو، سارنگ سهج منجهها
کڙيون گڻهار چئن وچون اتر واءِ
سر سکا سبز ٿا، ڊامڻ ڊب ڪيا
پهري پڻا، پريائين ڪن ڪراڙ جا.

۱۰

گنگوچي۔ ٿان گوڙ ٿي، گهيو ڪاهوچي ڏانه
وٺو مينه وڌڙو چري پريائين چاه
ڏيئي پڻ پاه، پريائين ڪن ڪراڙ جا.

۱۱

پريائين ڪن ڪراڙ جا، وٺو وارياسو
گوڻيٽي ڪنوڻ جو چگو چوماسو

ماڪاڻي تان موٽيو ڏيئي پهي پاسو
خالق ڪٿو خاصو، چيهو چڪي ڪنڌين.

۱۲

چيهو چڪي ڪنڌين، ڪٿائين گڙنگ تي گل
هڏا ڪٿان هليو پري ٿرايون تل
اندئين آب اچل، مٿي باغ بهاريو.

۱۳

ڌٽ ڏري پٽ پيئيون، آيون عمرڪوٽ
پُسيائون پلر سين سکا پٽ جي سوڻ
چئنچل ڏيئي چوڻ، سامارو سر ڪٿو.

۱۴

ڌٽ ڏري پٽ پيئيون، آيون ڪاهي ڪاماري
وٺا پٽ پراڻ جا، وٺيون ساماري
گگر ۾ ڪاري، پسو وڇڙين ويس ڪٿا.

۱۵

ڌٽ ڏري پٽ پيئيون، ٿا ولهارين ويءِ
شمس قمر نه پاڙيان سيڻن جيءِ شبيهه
جي جاني اندر جيءِ، سي پرين پهي گهر آيا.

۱۶

ڌٽ ڏري پٽ پيئيون، آيون ابوءِ جهل

۷. گنباٽ ۾ = گنباٽ طرف. آيو ڪين آيو = ڄاڻ ته آيو. بس ڪي = برسات ختم ڪئي. ۸. برسي پتاري = پتاري ماڳ تي وسي پراڻ جا پٽ = پراڻ درياء واري وهڪري وارا پٽ. پراڻ (عام مؤنث طور استعمال ٿيندڙ) = سنڌو ندي جو اڳيون وهڪرو جيڪو نواب شاه ۽ سڪرنڊ جي وچ ڌاري اوڀر-ڏکڻ طرف ڦريو ۽ (موجوده وقت جي نواب شاه، سنجهوري، ميرپورخاص ۽ ڊگهڙي تعلقن مان وهندي، جهڙي ۽ نئين ڪوٽ کان هيٺ ڏکڻ طرف پتاري وٽان وڃي ڏوري ناري سان گڏيو). ۹. پري = راضي ٿي. سهج منجهها = چاه ۽ ذوق مان. ڪڙيون = چمڪيون. ڪڻهار چئن = ڪڻهار جي گلن وارو رنگ ڪري. اتر واءِ = اتر واري واءِ لڳڻ سان. ڊامڻ = گاه جو نالو. پهري = پڪڙي، هلي چلي. ۱۰. گنگوچي ٿان = گنگوچي ماڳ کان. ڪهيو-هليو (مينهن). ڪاهوچي = ماڳ جو نالو. چاه = وڏا اونهان ڏر، ڪوه. ڏيئي پڻ پاه = پڻن کي پاه ڏيئي، پڻن کي ڏوئي صاف ڪري. ۱۱. ڪن ڪراڙ جا = ڪراڙ ڍنڍ جا اونهان پاسا. وارياسو = ڪنهن پٽ يا پاسي جو نالو ڪوڻ ڪنڊ ڪوڻيٽي - ڪوڻ واري، ڪنڊاڻي، اتر جي ڪنڊ واري. ماڪاڻي = ماڳ جو نالو. پهي. ماڳ جو نالو چيهو. گاه جو نالو چڪي. ماڳ جو نالو. ۱۲. گڙنگ = ماڳ جو نالو. گل ڪٿائين = وڏي وس ڪري گاه ۽ گل ڪٿائين. هڏا ڪٿان = هڏا ڪٿي ماڳ کان. تل = وڏيون هيٺاهيون ايراضيون. باغ = ماڳ جو نالو. ۱۳. ڌٽ ڏري = ڌٽ واري پاسي کان ڏري، آهستي آهستي وڏي پٽ پيئيون = پٽ واري پاڻي تي وسيون (وچون). پلر = پالار، مينهن جو پاڻي. سوڻ = سُڪل ۽ سخت. چئنچل = (سهڻي صفت) سهڻي (سارنگ). ڏيئي چوڻ = چوڻ ڏيئي، وڏي سٺ ڏيئي. سامارو = ساماري وارو ڀاڱو. سر ڪٿو = سڄو مينهن سان ڍڪيو، سڄي کي مينهن هيٺ آندو. ۱۴. ڪاماري = ڪاماري تي. ڪامارو = مشهور ماڳ جو نالو ويس ڪيا - رنگا رنگي تجلا ڪيا. ۱۵. ولهار = نشيب واري ايراضي (جنهن ۾ مينهن جو پاڻي بيهي). شمس قمر = سج چنڊر پاڙيان برابر ڪريان. سيڻن جي شبيهه = سڄڻ (محبوبن) جي صورت سان. پهي = اندر گهڙي. ۱۶. ابوءِ جهل = ابو جبل لڳ.

بج گڻي پٽ هليا هاري منجهان هيڄ
راضي منجهان ريڄ، عالم سڀ آباد ٿئو.

۲۳

موٽي مانڊائڻ جي واري ڪٽائين وار
وڃون وسڻ آئيون چوڏسيين چوڌار
ڪي آئيون استنبول تي، ڪن مٿو مغرب پار
ڪي چمڪن چين تي، ڪي لهن سمرقند سار
ڪي زمي ويون روم تي، ڪي ڪابل، ڪي قندار
ڪي دلي، ڪي دکن، ڪي گزن مٿي گرناز
ڪي جئيون جيسر مير ڏي، ڪي بيڪانير بڪار
ڪي پريون پنجاب ڏي، ڪي هلن مٿي هالار
ڪني پڇ پڇائيو، ڪني ڍٽ تي ڍار
ڪن اچي عمرڪوٽ تان وسايا ولهار
سائين سدائين گرڻ مٿي سنڌ سگار
دوست منا دلدار، عالم سڀ آباد گرڻ.

واڻي

آئي مند ملار،

آءُ گنهبا گنديس ڪپڙا
وسڻ جا ويس ڪٿا، اڄ منهنجي يار
لٽي گس ڦلوب تان، تاري ڪي توار
اتران تي آيو ڪگر ڪارونپار
روضي پاس رسول جي اٺو آب اپار
ٿر بر وڃون ونيون، سرها ٿيا سنگهار.

پيئون پارڪر تي، ڪري آب اڇل
ٿريون ۽ ٿل، سڀ پريائون سڱ سين.

۱۷

ڍٽ ڍري پٽ پيئون، وڃون ويس ڪري
مينهن وسي ملڪ جا ڇڏيا ٿل پري
قادر ڪرم ڪري، سکا پٽ ساوا ڪيا.

۱۸

ڍٽ ڍري پٽ پيئون، پاسي پارڪر
سڀ پريائون سر، پلر جي پالوٽ سين.

۱۹

اچي اڇ اڪتيون، ڪٽائون پُر پراڻ
وسي وڃين ڪاڻ، لاڻي ڪڇ وٺن تان.

۲۰

ڏيئي ريڄ راڻڪ ڪي، ڪيائين لوٽريءَ تي ٿل
ڏلهي ڇڏيائين ڏڙه ڪي، پڌري پريائين پل
آئيون آب اڇل، موڪل ٿي مينهن ڪي.

۲۱

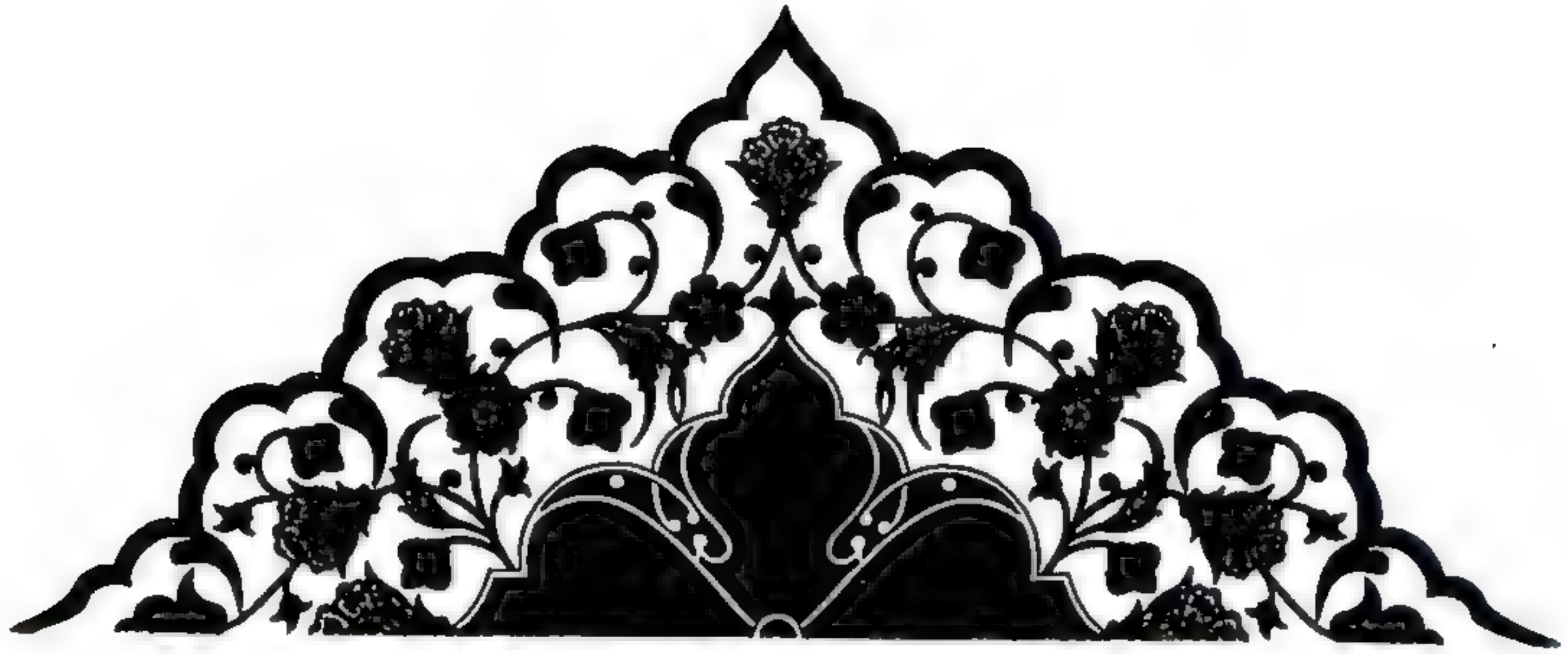
موٽي مانڊائڻ جي جڙي ڪيائين جوڙ
وڃون وسڻ آئيون، به به بندين بوڙ
اٿن جا عالم ۾ خاوند ڪٿا ڪوڙ
سارنگ لاڻي سوڙ، سانده سهاڻو ٿيو.

۲۲

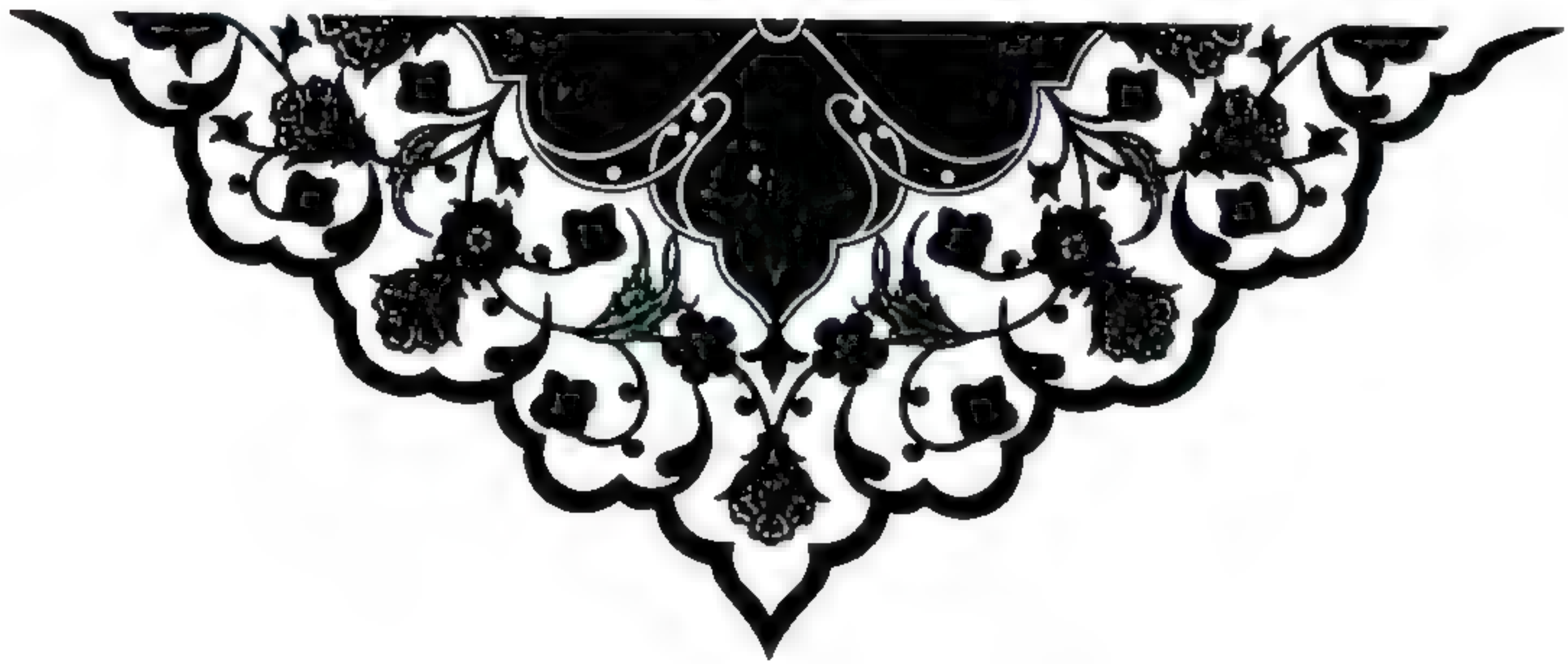
موٽي مانڊائڻ جي پري ڪٽائين پيڄ
وڃون وسڻ آئيون، سارنگ چڙهيو سيڄ
تنه ٺوٺيون سڀ نوازيون، ڏنن ڏيئي ڏيڄ

پارڪر = ايراضيءَ جو نالو. ۱۹. اڇ = اڇ تي (اڇ هڪ ماڳ جو نالو ٿندي باڳي طرف). اڪتيون = نڪتيون، پهتيون.
ڪٽائون پر پراڻ = پراڻ جي دوري ڪي پاڻيءَ سان پريائون. ڪاڻ لاڻي = ميار لاڻي (ڪڇ جي وٺن ڪي ساڻو ڪيائون).
۲۰. راڻڪ، لوٽري، ڏڙه ۽ پڌريو ماڳن جا نالا. ڏلهي ڇڏيائين = پري ڇڏيائين. پل = گهڻو پاڻي. ۲۱. جڙي ڪٽائين جوڙ =
ناهي جوڙي سهڻي سٺا ڪيائين. بندين بوڙ = پُٺن ڪي، وڏن پُٺن ڪي پوڙيندڙ. ڪوڙ = ڊگ. سوڙ، سوڙهه = گهٽ،
تڪليف. ۲۲. ٺوٺيون = ٺمنديون، هيٺاهيون. ڏنا = مٿاهيون. منجهان هيڄ = وڏي خوشيءَ مان. واڻي. ڪنهبا = ڳاڙها، رنگين
سهڻا، ڪنهنبي رنگ جا. منهنجي يار = (الف) منهنجي مالڪ، منهنجي سائين (ب) منهنجي سانوڻ. تاري = تاري پڪي.

شاه جي رسالي جو ڪلام

سُر ڪيڏارو*

ڪيڏارو معنيٰ جنگ، ۽ سر ڪيڏاري جو مکيه موضوع به ڪربلا جي واقعي واري وڏي جنگ آهي جنهن ۾ امام عالي مقام ۽ سندس سورهيه سائين شهادت ماڻي. ”حسن مير حسين جي سڻي جنگ جهان“ هن سر جي بيتن ۾، شهادت لاءِ امام عالي مقام جي پڪي پختي عزم ۽ سندس صبر ۽ سورهياڻي جا پيرائتا پار ڏنل آهن ۽ پڻ شهادت تي غر ۽ الر جو اظهار آهي. تصوف جي روحاني رمز ۾ ”ڪربلا جي قضيتي“ کي الاهي اسرار جو اعليٰ درجو ڏنل آهي، جنهن موجب خالق مالڪ پاڻ ٿو پنهنجن پيارن کي ڪهاڻي ۽ آزمائي دوست ڪهاڻي دادلا ٿو محب مارائي خاص خليلن کي سختيون سهائي الله الصمد بي نياز سا ڪري جا چاهي انهن ۾ آهي، ڪا اونهين ڳالهه اسرار جي.

داستان پهريون

۱
ڏنو محرم ماہ، سونڪو شهزادن ٿئو
چاڻي هيڪ الله، پاڻ وڻنديون جو ڪري.

۲
ڏنو محرم ماہ، سونڪو شهزادن ٿئو
مڪي مديني ماڙهوئين رنو مٿي راه
تنه واحد کي واه، جو حڪم ههڙائي ڪري.

۳
محرم موڻي آيو، آيا تان نه امام
مديني جا چام، موليٰ مون کي ميڙئين.

۴
مير مدينيان ڪري، ڏيرا ڏنائون
گائيءَ پاڻيءَ گاهه کي ماڙهو مڪائون
چڙهندي چيائون، ٿيندي ويڙهه وڌانڌري.

۵
مير مدينيان ڪري رڙها مٿي رند
گهوڙا ٽن گهوڙن جا، پڙها مٿي پنڌ
چتي رهن راتڙي سي سونهارا هنڌ.

ڪلها ڪرنگهر ڪنڌ، جهرن جهونجهارن جا.

۶
مير مدينيان ڪري، آيا نه موڻي
ڪارا رڳج ڪپڙا ادا نيروڻي
آءُ تنه لئي لوڻي، جئن مير مسافر مارئا.

۷
سختي شهادت جي مڙوڻي ملاڙ
ڏرو ناه يزد جو، آيءُ عشق جو آثار
ڪسڻ جو قرار، اصل امامن سين.

۸
سختي شهادت جي ملاڙ مڙوڻي
ڏرو ناه يزد جو، آثار اهوڻي
ڪسڻ هو ڪوڻي، اصل امامن کي.

۹
سختي شهادت جي، سڻ شاديءَ جو ڏينه
ڏرو ناه يزد جو، آيءُ نسورو نيه
محبت اٿو مينه، عليءَ جي اولاد تي.

۱۰
سختي شهادت جي نسوروڻي ناز
ڪي رند پروڙن راز، قضيتي ڪربلاءَ جو.

* [رسالي جي عام مشهور بمبئي چاپي ۽ ٻين گهڻن رسالن ۾ ’سر ڪيڏاري‘ هيٺ جملي ڇهه داستان ڏنل آهن. موجوده تحقيق دوزان وڌيڪ ۱۴ بيت ۽ ۳ وايون دستياب ٿيون جن کي ’داستان ستين‘ هيٺ رکيو ويو آهي. اهو داستان هڪ نئون اضافو آهي جيڪو هن تحقيق ذريعي پهريون ڀيرو شامل ڪيو ويو آهي.]
۱-۱۰. سونڪو = الڪو. ۴. ڏيرا ڏنائون = منزل ڪيائون. مڪائون = موڪليائون. ۵. رند = راه. ۶. لوڻي = لهسجي ڪاري ٿي. ۷. ملاڙ = ملاري جي مند. آثار = اثر. ۹. محبت اٿو مينه = محبت جو مينهن وٺو.

اڃان ان کي جيئن جو آسانگو آهي
سورهيه سو چائي، جو رڳوئي رڻ چڙهي.

۷

حسنُ ناهِ حسينَ وَتِ، نه پيلي نه پانهون
ساڻيهُ شهزادن جو، آهي آگاهون
يزيدُ جُلاهون، تيلانه گري ٿو ٽڪڙيون.

۸

حسنُ ميرَ حسينَ جي سڻي جنگَ جُهان
اڏاڻا اور گري ڪارين پڪين ڪان
پيءُ ڏاڏا پاڻ، سيدُ سڀ ملهائيا.

۹

حسنُ ميرَ حسينَ کي رنو ٽن ٽولن
گهر ماڻهن جهنگ مرن اين ۾ ملڪن
پڪين پاڻ پڇاڙو ته لڏيو هوڻ وڃن
الله شهزادن، سويون ڏين سڄا ڏئي.

۱۰

حسنُ ميرَ حسينَ جو جن نه هنيڙي جارُ
خالقُ ربُ جبارُ، ڪين مَرهيندو ٽن کي.

۱۱

پاونگُ ايو پڙ ۾ هڻي هزاري هولُ
جنهور ۽ جڙاءُ سين ڪامل سر ڪنگولُ
رتو رت رتول، مولهيو ميرَ حسينَ جو.

وائي

داغ سيني پر غم ڪا هي،

ماتر ڪاهي،

قاسم ڪا،

جهنڊا جهلڻا خبر نه آئي،

سوز ڪرو شاه حسين ڪا.

۱۱

قُضيو ڪربلا جو مڙوئي ملاز
گاله سڄيائي گجهه جي، الاهي اسرارُ
مالڪُ ٿيو مختارُ، پنهنجن جون پرگون لهي.
وائي

ميندي لاوڻ ڏي لال، جيون شاه ميندي لاوڻ ڏي
جيون قاسم شاه سيج وچاوڻ ڏي
ميندي تيڏي رنگ رنگيلي، چوٽا لال گلال
ما پيو ڏيڙئي سهره قبر نماڻي نال.

داستان پيو

۱

جهيڙو لاهي يزيد، عليءَ جي اولاد سين
ڪاه پسندين عيد، هوندي جا حسين سين.

۲

جنبي جهيڙو اڄ، عليءَ جي اولاد سين
پئي ٽني جي پڇ، جي جماعتي يزيد جا.

۳

جنبي جهيڙو ڪال، عليءَ جي اولاد سين
هئي ٽني جي حال، جي جماعتي يزيد جا.

۴

ڪلي وير ڪنگ ۾، هئي جي حسنُ هو
پيڙو پنهنجي پاء تي هوند پتنگ جئن پوءِ
اهي ڪير پئو، جو گري هلان مير حسين تي.

۵

ڪلي وير ڪنگ ۾ ساڻو سڀ نه هون
پڙ تي سيئي پون، موڻڻ جنبي ميهڙو.

۶

ڪلي وير ڪنگ ۾، پاگر جو پائي

۱۱. قضيو= واقعو. الاهي اسرار= الاهي راز. وائي. سهره= موڙ. ۲-۲-۲. جهيڙو= جهيڙو ڪيو. پئي ٽني جي= تن جي پراڻ. ۴. ڪلي وير= جنگ وقت. ۵. ساڻو= جيڪي صبر ۽ همت سان سر ڏين. ۶. پاگر= پانهن واري وڏي زره. اهي آسانگو= آسرو. چائي= چوڻي. رڻ چڙهي= جنگ ۾ جنبي وڃي. ۸. اور ڪري= تڪا تيزيءَ سان. ڪارين پڪين ڪان= اهي ڪان جن جي پاسن وارا پک (کنپ) ڪارا آهن. ۱۰. جار= ويڙ. ڏک. ۱۱. پاونگ= پهلوان.

داستان ٿريو

۱
ڪوپا ڪلي ڪوڏيا راوٽ ڪين زهن
سائون سِر فدا ڪيا اڳيان امامن
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، ڪَمُ اهوئي ڪن
خُورُون هَارَ بَدَن، سِهرا شهيدن ڪي.

۲
ڪوپا ڪلي ڪوڏيا، ساڻو سلحدار
هڪ پائر پيا پائيا تان جاني چگر يار
آرڻ ۾ احسان چئي صوبا هئا سردار
خُورُن بَدَا هَارَ، سِهرا شهيدن ڪي.

۳
ڪامل ڪربلا ۾ اهل بيت آيا
ماري مصرين سين تن ڪوفي ڪنبيا
سج ڪي بيبيءَ جايا، اهڙا سورهيه سڀرين.

۴
ڪامل ڪربلا ۾ آيا سيد شير
سج لهي سانجهي ٿي منہ اونداهي مير
هئن هاتڪن ڪي، پائو پري پير
ماري مصرين سين ڏونڊ ڪيائون دير
دهلئا اُت دلير، پسي حملو مير حسين جو.

۵
ڪامل ڪربلا ۾ آيا جنگ جوان
ڌرتي ڏي لڙي ٿرلئا آسمان
ڪره هئي ڪانه، هو نظارو نيه جو.

۶
ڪامل ڪربلا ۾ مَرڪي آيا مير
وڙهي ويرين سامهان ٽڪا هنيائون تير
هئي ايئين تقدير، اصل امامن سين.

۷
ڪامل ڪربلا ۾ آيا پاڻ امام
ماري مصرين سين ڪيائون ڪمار
ڪيائون ڪوفين جا اُتي ازدحام
ڪاڙهو ٿيو قيام، حادثو حسين جو.

۸
ڪربلا جي پڙ ۾ پاڻ آيا پيهي
په ڪيائون پاڻ ۾ مقابل ويهي
قضا هيءَ ڪيهي، هئي هئي ٿي حسين سين.

۹
دوست ڪهائي دادلا محب مارائي
خاص خليلن ڪي سختيون سهائي
الله الصمد بي نياز سل ڪري جا چاهي
انهين ۾ آهي، ڪا اونهين ڳالهه اسرار جي.

۱۰
ڪانڌ ڪلارين ڪپڙين، وَر وناهيون آءُ
جت سانگين جي ست وهي اُت وڪ وڌندي پاءُ
تان تان پڻ مَر لاه، جان جان ٿوندين نه چڙهين.

۱۱
جهمنديون اچن، جهوليون جهونجهارن جيون
پايو پُڪ بهار جا اُن جون وهون واکا ڪن
پڻو پار ڪڍن، رڻ گجڻو راڙو ٿئو.

د-۱-۳. ڪوپا= بهادر. ۲. ڪلي ڪوڏيا= جنگ جا جوان. راوٽ= شهزادا. ساڻو= صبر ۽ همت سان موت ڪي منهن ڏيندڙ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ= الله ڪارڻ جهاد ٿا ڪن. ۲. سلحدار= هٿيار پاتل. آرڻ= جنگ. احسان چئي= شاعر احسان فقير
لانگاه چئي. ۳. مصرين سين= ترارين سان. ۴. هاتڪن ڪي= جنگ ڪندڙ هوشيارن ڪي. دهلئا= ڊنا. ۵. لڙي= چڙي
ٿرلئا= ٿرلي ۾ پيا. ڪره= ڪراهن ڪاڙو. ۷. ڪمار= ذرا ذرا. ازدحام= ڍير. ۹. الله الصمد= الله بي پرواه. اونهين
ڳالهه= وڏي راز واري ڳالهه. ۱۰. ڪلارين= ڪلر مثل ڪارن ڪپڙن سان. وناهيون آءُ= وناه ڪيو آءُ، گهوت ٿيو آءُ
سانگين جي= ترارين جي. نوڏين چڙهن= ڌڙ ۽ سسي ڌار ٿيڻ. ۱۱. جهمنديون اچن= رت مان ٽمنديون اچن. جهوليون
جن جهولين ۾ شهيدن جا سر ڪڍي پيا اچن. وهون= زالون. رڻ گجڻو= جنگ جو ميدان ٿئو.

۱۲

ڏنو ڪالهه ڪنهن، جونجهارڪو جهڳڙو
هاڻين هڏ مڇائيا، ريلي رت نئين
پانئين سا سنئين، جتان جيءَ جوڪو ٿئي.

۱۳

پڳو آن نه چوان، جي ماريو تان وسهان
ڪانڌ منہ ۾ ڏڪڙا سيڪيندي سنهان
ٽپڻ لڄ مران، جي هونس پٺ ۾.

۱۴

آيا اڃارين، تنگ ٿراريون تيورا
سانگيون ساڻن هٿ ۾ ڪلهنئون نه لاهين
آياي آهين، مهائين مرڻ تي.

وائي

اڄ نه آيو امام واويلا،

مومنا ماتام واويلا

ان نه پاڻي ان کي، نڪو وٺڻ مينه
هئا ستاڻي جنگ ۾ تو راتيون تو ڏينه
ڏلڏل گهوڙو شاه جو، اٿن لال پلاڻي
شير شهزادي لڏيو، سيد سيج نه ماڻي.

داستان چوٿون

۱

ڪا جا ڍري ڍنگري، ڪو جو وريو واءِ
اين ۾ اوس پيو سفر چڙهيو شاه
عليءَ شير وياءِ، رڻ ۾ پيئي راتڙي.

۲

مر مَرين، آءِ روئين، موٽي ڪانڌ مَر آءِ

مَچڻ تو پُٺاءِ، ڪچو ڪنر جيڏيون.

۳

مر مَرين، آءِ روئين، موٽي آءِ مَر ڪانڌ
ڪچن وڌائي پانڌ، جيڻ ٿورا ڏينها.

۴

گهوڙن ۽ گهوٽن، جيڻ ٿورا ڏينها
گڏهن منجهه ڪوٽن، گڏهن راهي رڻ جا.

۵

فائق هليا فردوس ڏي جنت سنڌين جو
فاني فنا في الله ۾ هو سڀن ٿيا هو
رَب ڏيڪارين رو، اُني جي احسان کي.

۶

مون جهيڙيندي ڇڏيا ڪاري ڪگر هيٺ
ڪارا ڪنڌ هٿن ۾، ازل وچيرا هيٺ
ٿي ٽٽي سين ڏيڻ، موٽڻ جني ميهڙو.

۷

بهاڙر گڏا بهادرين، ڪڙڳ ڪلڻ ڪن
وجهن ڏڙ ڏڙن تي، هوڪارين هٿن
ڪرن ڪونڌ بچن، رڻ گجڻو راڙو ٿيو.

۸

هئي هدايت حر کي ازل ۾ اصلا
چڙهي آيو جنگ تي هلي هن پارا
ايندهين چيائين امام کي: گهورئس آن مٿا
لايڪلف الله نفسا الا وسعها، جيڪا پڇنديم سا
گهوٽ نه لڳا گها، اي پڻ شير شهيد ٿيو.

۱۲. جهونجهارڪو= پهلوآن جو. مڇائيا= وڌايا. ريلي رت نئين= نئين سر نئين رت ڪيو. ۱۳. جي هونس پٺ ۾= جيڪڏهن اهي ڏک پئي ۾ لڳل هجنس (پڇندڙ کي پئيءَ ۾ ڏک لڳندا). ۱۴. اڃارين= صاف ڪن (جنگ لاءِ). سانگيون= تلوارون. مهائين= وڏا بهادر. ۱-۴. ڪا جا ڍري ڍنگري، ڪو جو وريو واءِ= ڪي اهڙا (منحوس) سوڻ ٿيا. اوس پيو= تاه ٿيو. ۲. تو پُٺاءِ= توکان پوءِ. ۳. ڪچن= ڪچن لڇن، عيبن. ۴. رڻ= جنگ. ۵. رو= مشاهدو، زيارت. ۶. ارل وچيرا= ننڍا جوان گهوڙا. ۷. ڪڙڳ= ٿراريون. ڪلڻ ڪن= ڏک تي ڏک هٿن. وجهن ڏڙ ڏڙن تي= مخالفن کي ماري سندن ڏڙ پيا ڏڙن مٿان اچين. هوڪارن= هولائڻ. هوڪارين هٿن= آڏو ايندڙن کي هولائي پيا ڏک هٿن. ڪرن ڪونڌنچن= پاڻ ڪرن ته به سندن ڏڙ پيا لڇن (ڦڙڪن). رڻ گجڻو= گهمسان جي جنگ لڳي. ۸. حر= آزاد مرد جيڪو امان سڳورن جي پاران وڙهيو ۽ شهيد ٿيو. ازل ۾= لکي ۾، نصيب ۾. آن ٿيا= اوهان جي مٿان. لايڪلف الله نفسا الا وسعها= الله هر ڪنهن کي سندس سٺڻ سارو تڪليف ٿو ڏئي.

چوڏهينءَ ماه چنڊر چئن پڙ ۾ پيشانياس
الله نور السموات والارض، جلوه زميناس
سيماهر في وجوههم، منه ۾ من گتياس
ڪڪرا ڪربلا جا مادر ميڙياس
قنن اتان رت ڦڙا عليءَ تي اگهياس
مڙئي معاف ڪياس، خالق بدلي خون جي.

۳

ڪوفين قهر ڪيو، ثنا جماعتي يزيد جا
پليتن ڪي پڙ ۾ ورنه ور پڻو
سڌر هون سهو، شير شهادت رسو.

۴

ڪوفي ڪربلا ۾ پاڻي نه پيارين
اتي عليءَ شاه ڪي شهزادا سارين
نڪرو نهارين، چڙه مير محمد عربي.

۵

ڪوفين ڪاغذ لکيو وجهي وڃ الله
اسين تابع تنهنجا، تون اسان جو شاه
هڪڙ هيڏي آءُ ته تخت تابيني تنهنجي.

۶

پره پڪي آيو ڪربلان گهي
روضي پاڪ رسول جي تنه اچي هاڪ هنئي
ڏنير رڪ رئي، چڙه مير محمد عربي.

۷

پره پڪي آيو، صبح سوارو
روضي پاس رسول جي، هنيائين هاڪارو
مانجهين ڪيو مارو، چڙه مير محمد عربي.

۸

پره پڪي آيو ڪربلا مان ڪال

۹

حر هلي آيو مانجهي مردانو
اهي عاشق آڳ جو پتنگ پروانو
مان راضي ٿي رسول رب جو، ٿي تو نانو
هيءَ سر سمانو، گهوٽ مٿان ٿي گهوريان.

وائي

وا ويلا وا ويلا ڪيو ملڪن رڻ ماتام
هئي هئي وو شاه حسين سڌاريو
ڪربلا جي پڙ ۾ خيما ڪوڙيائون
جيڪا تقدير رب جي لکيو لوڙيائون
ڪربلا جي پڙ ۾ آيا اڄ امير
جهڙ ورائي جهليا، طرف سنڌي تقدير
پسي سڄي مير حسين جي، رنو ٿين زارو زار
ملڪ فلڪ ڌرتي ڏهي، عرش مٿي اوچنگار
فرزند عليءَ جا دادلا، چيو بيبي فاطمه
خون چڪينديس، ڪين ڇڏينديس جاني
اهنجو ڏينه قيامه
فرزند عليءَ جا دادلا، مون تان ڪوڏ نپايا
بيبي بتول جنت خاتونءَ پار
گڏي سرگري لايا.

داستان پنجون

۱

ڏاڙهي رت رتياس، ڏند ته ڏاڙهونءَ گل چئن
چوڏهينءَ ماه چنڊر چئن پڙ ۾ پاڳڙياس
ميڙي ۾ محمد جي مر مرڪي ماس
تنه سورة ڪي شاباس، جو مٿي پڙ پڙا ٿيو.

۲

ڏاڙهي رت رتياس، ڏند ته موتيءَ گتيا

۹. هي سر سمانو = هي سر مانائو ڪري (توتان قربان ڪريان). وائي. جهڙ ورائي جهليا = تقدير جي ڪارڻ آڏو آئي جنهن ورائي جهليا. گري لايو = گچيءَ سان لڳايا. د-۵-۱. پاڳڙياس = سندس پڳ. ۲. موتيءَ گتيا = گتيل موتين مثل. الله نور السموات والارض = الله آسمانن ۽ زمين جو نور آهي. سيماهر في وجوههم = سندن پيشانيءَ تي (سجده جو) نشان آهي. ۲. ور پڻو = گهيري ۾ اچي ويو. سترهون سهو = شال سندن ستارو بلند هجي، شال سندن بخت بالا هجي. ۵. تابيني تنهنجي = تابع ني تنهنجي. ۶. ڪربلان = ڪربلا کان. رڪ رئي = رڪ جي رئي، ترارين جي گت مهٽ. ۷. هاڪارو = وڏو نعرو.

آه آلودو رت ۾، هئي هئي منجهان حال
گهوٽ وناهيا ڪال، بيلي مير حسين جا.

٩

گربلا ۾ ڪوڪ، ساجهر شهزادن جي
عالم جا ملوڪ، رڪ وهي رڻ جهليا.

١٠

گربلا ڪڪوري ڏلدل رتا پير
سئون ڏيندي شير، مٿان سج مرڪڻو.

١١

چار تراريون چيله سين ٻڌي به پاڳون
اڳين جيون آڳون، ڪوٺر ڪلي ۾ موڪيون.

١٢

گهوڙو گهوٽ پلاڻو، مٿس زين ڌري
علي شاه پٽن کي بيٺو سد ڪري
قضا ڪيئن ٿري، جيئن امر الاهي آيو.

وائي

چلو يارو مسلمانو، شهيدان ڪنه پر ماراهي
حسين ڪون ٿور ڪا پيالا خدا ني پر پلايا هي

جنهان دي گهوڙي ۽ بيڙي
تنهان دي مال دي جهيڙي
وڃي ٿا خاڪ سين پيڙي
جنهان دي لڪ ٿي ميڙي
سدا مک پان دي بيڙي
انهان ڪون ڪا گهي ڪيڙي
زليخان مصر ڪي راني

يوسف ها مصر ڪا ثاني
ڏونهين وڃ خاڪ ٿي فاني.

داستان جهون

١

ڪوٺر ڪلي جا ڪوڏيا جانڪيتائين جي
مٿان اڙن اسري رڪ پيالو پي
گاه گجهن جو ٿي، ويني جن ورهيه ٿا.

٢

پاڪ جني جا پير، ڪتان هيٺ نه ڪوڙا
ٽنگ ترارين تڃا، چڻو پون چڱير
ڌڙ ٿي جا دير، گجهڙين گر لائيا.

٣

چپر جيئن پهون، تن رڻ گجهڙين چانئيو
ونڪا ونڪن سامهان ڊوڙيو ڏين ڊهون
تن مهائين وهون، نير مهنگو ڪنديون.

٤

گجهون ڳوٺ نه هون، وٽن ڪلي ڪوڏيون
حسن مير حسين کي لمڻو لاڻون ڏين
گتا اڪولين، چوٽا چوڙيلين جا.

٥

گجهڙين ڳارو، راتو ڏينهان رڻ ۾
پٿيون پڇن پاڻ ۾: ڪنه منهن ڪيڏارو؟
ڪين ڳڻ-مارو، ڪانڙ پيو ڪنو ٿي.

٨ آلودو= پُسليل، پريل. ٩. عالم جا ملوڪ= امانن شهزادن جي صفت. رڪ وهي رڻ جهليا= سخت ترارين ۽ وڏي جنگ جهلي وڌا. ١٠. اڳين جون آڳون= اڳين تي جيڪي آڳون هيون، انهن تي جيڪي ميارون هيون. ١١. قضا ڪيئن ٿري= تقدير ڪٿان ٿي ٿري. د-٦-١. ڪوٺر (ڪٽول)= سهڻا گل شهزادا. جانڪيتائين= جيترو ٿي سگهي اوترو سدا سلامت هج. اڙا= جنگ جي ميدان ۾ حملي واريون جايون. اسري= اُهو ٿي. رڪ پيالو پي= ترار جا ڌڪ سه. گاه= جتي گجهون اچي مڙن (= کاڌو). ٢. تنگ ترارين تڃا= پيرن جا سهڻا پڪا ترا ترارين چلي ڇڏيا. چڻيون پون چڱير= پيرن هيٺان ماس جا گچ چڻي پيا پون. گر لائيا= پنهنجي ڪوڙي سان لڳايا. ٣. چپر= چپر تي، گاه جي ميدان تي. پهون= پڪريون. ونڪا= وڏا ڪوليل ڪنڀ. ڊهون= ٽڪڙون. مهائين= وڏن بهادرن. نير مهنگو ڪنديون= ڪپرن کي ڪاري ڪرڻ لاءِ سڀ نير خريد ڪنديون (۽ نير مهانگو ٿيندو). ٤. گتا= گتيل وار. ٥. ڳارو= کاڌو، ڪاڇ. ڪيڏارو= جنگ. ڳڻ-مارو= ترار جو ماريل.

جيڏيون هن جهونجهار، سڀ اجاري اڃا ڪيا.

۱۴

پڇي آئين پڇڻا لڄائڻي مون سين
وينيون وجهن ويڻ، منہ مٿاهان جن جا.

۱۵

چنڊر وهاڻيءَ چڙهيا مل مدينان مير
ان سين طبل باز، تڙون، ڪنڊ، ڪٽارا ڪير
عليءَ پٺ امير، ڪندا راڙو رڪ سين.

۱۶

چنڊر وهاڻيءَ چڙهيا مل مدينان گهوٽ
ان سين طبل باز، تڙون، ڪنڊ، ڪٽارا ڪوٽ
عليءَ پٺ اموت، ڪندا راڙو رڪ سين.

۱۷

چنڊر وهاڻيءَ چڙهيا مل مدينان ڄام
ان سين طبل باز، تڙون، نيزا ۽ نشان
عليءَ پٺ امام، ڪندا راڙو رڪ سين.

وائي

هئي ماتام، پر ماتام! امان جو گرهو
هئي ماتام شهيدن جو گرهو
روئي روئي اڪيون رت چو نه پرتو
جيڪين امان سين تڙو سو پاڻ ڏئي پيدا ڪيو.

داستان ستون

۱

مير مدينان هليا پري مبارڪ پير
جتي پيرن راتڙي سي سونهڻ لڳا سير
بي قضا پاري ڪير، حسن مير حسين ري.

۶

ڳاڻو گجهه نه ڪاء، ماهي ماس نه هيرئين
ويني تن واجهه، گلنگيون جن ڪپار ۾.

۷

اڪيون ڪڍ م گجهڙي تارا تان م ڪاء
پڻو نه پسين پٺ ۾ ريگڙيارو راء
جوئري جنه جوان جي لڳا تڙو سڙو گهاء
رات جنهن جي ماء، روئي پرتو رڪ ڪي.

۸

گني ڪسني گجهڙي لڳين پوئي واء
اميرن مٿاء، چئن توڙين چانئون نه ڪيون.

۹

گجهن ويني گرھيا ڏنجهه ڏڪ گهڻا
تنگي لٽين توڙ جي سورة ساماڻا
ڪندا راماڻا، ڪوٽر ڪلي جا ڪوڏيا.

۱۰

سوره مريم سوپ ڪي ته دل جا وهه وسار
هڻ پالا، وڙه پاڪرين، آڏي ڍال م ڍار
مٿان تيغ تراز، مار ته متارو ٿين.

۱۱

هڻ هڪل پيلي سارڻ مانجهيان ايء مڪ
وجهن تان نه فرق، رڪ وهنديء راند ۾.

۱۲

پڇي آئين پڇڻا لڄائڻي بئي پار
وينيون ڪن ڪوار، منہ مٿاهان جن جا.

۱۳

منہ مٿاهان جن جا سي پڻو ڪڍن پار.

۶. ماهي ماس = مينهن جي ماس. ۷. ريگڙيارو = نئين ڏاڙهي آيل نوجوان. جونري = جيري. ۸. قلين چانئون. نه ڪيون = ڪنپ پڪيڙي چان. نه ڪئي. ۹. گرھيا = ڏکيا ڏينهن گذارڻا. راماڻا = زوردار. ۱۰. آڏي ڍال م ڍار = جنگ به هڻو ٿي دشمن اڳيان پنهنجي ڍال نه اڇل. ۱۱. مارڻ = سنپالڻ. ۱۲. ڪوار = (تنهنجي) بدي، گلا. شاهان = (الهي معنيٰ ۾) هيٺاهان، جهڪيل. ۱۳. سڀ اجاري اڃا ڪيا = (الهي معنيٰ ۾) ڪارا ڪيا. ۱۴. وينيون وجهن ويڻ = ڪارا لفظ پيون چون، گلا جا گستاخ پيون ڪن. ڪندا راڙو = راڙو ڪندا، مارڻ ۾ رڙائڻ وارا حملا ڪندا. ۱۶. اموت = اڻموت. وائي. ماتام = هي ماتام. گرهو = ڪريو. سو پاڻ ڏئي پيدا ڪيو = ڪربلا جو قضيو تقدير موجب ائين ٿيو. د-۷-۱۰. قضاپاري = قضا ڪي پورو ڪري، قضا ڪي پورو ڪري ڏيکاري.

۲

ميرِ مدينئون نڪري پڙا مٽي پنڌ
جتي پيڻ راتري سونهارا سي هنڌ
ڪونڌ ڪرنگهر ڪنڌ، ٿا چئن چڱيرن جا.

۳

ڪربلا جي پڙ ۾ خيما ڪوڙيائون
جهيڙو يڙيد سامهون جنهي جوڙيائون
منه نه موڙيائون، پسي تاءِ تراز جو.

۴

ڪامل ڪربلا ۾ سورة ساماڻا
ڪنڌا راماڻا، ڪونر ڪلي ڪوڏيا.

۵

پره پڪي آيو لڄو ليلائي
ڪربلا جي پڙ ۾ ايرادو آهي
چڙهي رس ڪاهي، مير محمد عربي.

۶

يال ڏڙڪو، پاڳ ڦڙڪو، ڪنڌ ڪڙڪو
مانجهي جت مرن
مصرين منه ڪڍيا، هڏ ڪڙ ڪڙ ڪن
الله شهزادن، سوڀون ڏين سڄا ڏئي.

۷

يال ڏڙڪو، پاڳ ڦڙڪو، ڪنڌ ڪڙڪو
مانجهيان ايءُ مرڪ
وجهن ڪونه فرق، رڪ وهنديءَ راند ۾.

۸

هوڏانه هن هاڪارو، هيڏانه هي هٿن
سُرنايون ۽ سُرندڙا ٻنهي پار ٻرن
گهوئن ۽ گهوڙن، رڻ ۾ لاڻون لڏيون.

۹

گجهون گاڙهي وات، اڄ اڏامي آيون

پڇن ٿيون پريات، ته ڪٿي راوڻ رانڻيا.

۱۰

سوره مريم سوڀ ڪي ته جنگ جامي سين جوڙ
وهر حيله خطرا منجهان من وادوڙ
آرڻ جا عشق جي تنه کان منه مر موڙ
ناجي نفس نهوڙ، ته راز پسين هن رڻ جو.

۱۱

سلطاني سلطان، گلنگيون جن ڪپار ۾
ڪيڏو شرف قرآن ۾، شاه ٽنهنجو شان
ڪوفي ڪربلا ۾، ماريائون مزمان
منه ڪاري مروان، لعنت لڪي لعين ڪي.

۱۲

محرر موٽي آيو، آيا تان نه امير
مديني جا مير، ڏاڙ مون ڏيڪارين.

۱۳

ڪربلا جو قضيو جڏهن پوي منجهه جيءُ
وسن ٿا وجود تي سندا سورن سيءُ
ڏهن ڏنا ڏکڙا ناني ري نبيءُ
فرزند پسي فاطمه پاڪ پيارا پيءُ
والي وارث ويءُ، رڻ ۾ رڪ رهائيا.

۱۴

آيو علي شير، مرڪو مديني ڏئي
سونهاري سيد ري ڪوٽ پيچندو ڪير
شير ورتو وير، پڙ ۾ پواڙا ڪري.

وائي۔ ۱

اڄ مير مومن جا مدينو ڇڏي هليا
مدينو ڇڏي هليا سي مدينو لڏي هليا
سج چند مصطفيٰ ڏي يڪدل گڏي هليا
هئي هئي اندارو تئو ان ري تارا لڏي هليا
اڄ مير مومن جا مدينو ڇڏي هليا.

۵. ايرادو آهي = وڃڻ جو پڪو پها آهي؛ اي تقدير لکيل آهي. ۹. رانڻيا = راضي ٿيا (= شهيد ٿيا). ۱۰. جنگ جامي سين جوڙ = جنگ جو جامو (لباس) پائي وڙه. وادوڙ = وڏي ڪڍ. آرڻ = ڪيٽي. ناجي = اي نجات جا طالب. ۱۴. پواڙا ڪري = حملا ۽ هڪلون ڪري. وائي۔ ۲. رڻ = جنگ.

وائي- ۲

سارو ڏينهن رڻ ۾ رهيا سي امام
 رڻ ۾ رهيا سارو ڏينهن رڻ ۾ رهيا
 تون جا وڃين ڪونجڙي هي هي ناني ڏيڃ سلام
 مون کي وڃن ويڙهڻو هڻي هڻي مولا مينه وساءِ
 سارو ڏينهن رڻ ۾ رهيا سي امام.

وائي- ۳

يا علي، يا علي، سر ڀٽيمن جي آئي

آيو حڪم الله جو يا امام
 يا علي يا علي سر ڀٽيمن جي آئي
 ٻن وچوڙو موت جو يا امام
 هي وو آلا چارئي پهر جدائي
 آيو حڪم الله جو يا امام
 آڻر پٿر ميڙي سائين آلا بيبي ديگ چڙهائي
 جنهن ڪارڻ چاڙهيائين سي ڪرن لڙائي
 آيو حڪم الله جو يا امام
 يا علي يا علي سر ڀٽيمن جي آئي

سُر ڌناسري

سر ڌناسري جو مکيه موضوع نعت، صفت ۽ ساراھ آھي. هن سر جي ڇهن داستانن ۾ هيٺين موضوعن وارا بيت شامل آهن. ۱. مديني جي مير حضرت نبي ڪريم (صلي الله عليه وآله وسلم) کي صدا ۽ سندن صفت ۽ ثنا. ۲. ملتان جي ولي غوث بهاء الدين زڪريا رح ۽ سندس سجاده نشينن جي ساراھ. ۳. حضرت بادشاهه پير دستگير بغدادي رح جي ثنا ۽ سندس اولاد مان (هالن پراڻن جي) سيد عبداللطيف عرف قادري پير جي ساراھ. ۴. شاهه ڪريم، شاهه حبيب ۽ شاهه لطيف جي ساراھ. ۵. لڪياري لال سيد محمد راشد روضي ڌڻي جي سجاده نشين ۽ خليفن محمود سائين جي عقيدت ۾ چيل بيت. ۶. ۽ ٻيا صفت ۽ ساراھ جا بيت.

داستان پهريون

۱
مديني جا مير، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
جي سَرَن تَنهنجي سِر، پار لنگهاين پهيڙا.

۲
مديني جا مير، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
اوکي ۽ وير امير، عاصي تَنهنجي آسري.

۳
مديني جا مير، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
عالم جا امير، پار لنگهاين پهيڙا.

۴
مديني جا مير، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
جي لڳا تَنهنجي سِر، سي پار لنگهاين پهيڙا.

۵
مديني ڌڻي، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
تَنهنجي آه ٿڻي، ٻي ڪنڌي ساريان ڪانه ڪا.

۶
مديني ڌڻي، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
خطائون ڪڍي، ڏنا ڏوهه بخشين.

۷
مديني جا گهوٽ، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
ڪڇ محمد موٽ، عاصي تَنهنجي آسري.

۸
مديني جا گهوٽ، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
اجهي تَنهنجي اوٽ، پار لنگهاين پهيڙا.

۹

مديني جا گهوٽ، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
جي لڳا تَنهنجي چوٽ، سي پار لنگهاين پهيڙا.

۱۰

مديني جا شاهه، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
ڪارڻ لڳ الله، سڳهو رسڻ سڳهه ۾.

۱۱

مديني جا شير، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
پر مبارڪ پير، عاصي تَنهنجي آسري.

۱۲

مديني جا چار، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
آهيان تَنهنجي سام، سڳهو رسڻ سڳهه ۾.

۱۳

مديني جا چار، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
ننڍا وڏا امتي اوباهين اڀار
جي سَرَن تَنهنجي سام، سي پار لنگهاين پهيڙا.

۱۴

مديني جا چار، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
جي لڳا تَنهنجي لام، سي پار لنگهاين پهيڙا.

۱۵

مديني جا مل، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
ري تو ٻي نه جهل، آهيان تَنهنجي آسري.

۱۶

مديني والي، سُنُ مُنهنجا سڌڙا
اجهو تون عالي، ٻي ڪنڌي نه آهر ڪيڏهين.

۱۷

مَدِينِي جا ماءَ، سُنُ مَنهنجا سَدَڙا
پُئو نه وسيلو واه، آهيان تنهنجي آسري.

۱۸

وانءَ مَدِينِي مَڱڻا، اڪيون پيرَ ڪري
سُنُ سِرُ ڏري، چُڄُ چَانُڻُ رَسولَ جي.

۱۹

وانءَ مَدِينِي مَڱڻا، اڪيون پيرَ ڪري
چَتي ماڻِڪِي مُحمَدَ مِيرَ جي جَرَڪَڻو جوتَ ڪري
پَسِي جوتَ جَمالَ جي جت نه سِين نيڻُ نري
پرتان پيرَ پري، ڪِجُ زيارَتَ ذوقَ سِين.

وائي

منهنجي سَيدَ سارَ لهيجَ،

آءُ جا پَلِءَ لَڳي پيرَ تنهنجي
ميان مُريدَ پنهنجا، پرڏيهي پُڄيڃُ
اللهَ لڳ اڪيون تَن ڏونه سُهَندي سِين سِجيڃُ
حالَ منهنجو تان تون پيرَ (پاڻ) پَسِيڃُ
آهيان نِمائي نِڪَڻي، مَنهنجي وهڙي وهَرَ ڪَريڃُ.

داستان پيو

۱

شيخان سُونَه بَهاوَدِين، نِيان تُوَرُ رَسولُ
حضرتَ پيرَ حُضورَ ۾ آه موليَ دَرِ مَقبولُ
قادرَ ڪَرِ قبولُ، اڳلايُون عِناثَ چَئي.

۲

مِلُ مُلتاني پيرَ کي نوڻي نائي ڪَڻڏُ
اڪڙين عِناثَ چَئي آه اوداهين پَنڏُ
جئن تارَن ۾ چَنڊُ، تئن شيخان سُونَه بَهاوَدِين.

۳

روضو شاه رُڪنَ جو گوهر مَتَس ڪُلُ
سَماعَ جا سَيدُ چَئي، هاتِڪَ ڪَرين هُلُ
اهڙا پيرَ اُمَل، ڪوهُ نه پيڻيو پيڻين.

۴

اچَ اورياهين پانڻيان، گَهَلو پانيان گَهَرُ
لَنگهڻاسون لطيفَ چَئي سندو واهُڙ وَرُ
اهڙو پيرَ سَيرُ، هَلي چو نه پَليرو پيڻين.

۵

راويءَ ريل ڪَنڌين ۾ ڪُڻوريءَ جا ڪوڙُ
روڙا پَئي راولَ چَئي، جنسَ موچاريءَ جوڙُ
لَتي تَن تان سوڙُ، جَني بهاءُ دينَ پيڻو.

۶

قريشي ڪَرُمَ ڪَري منهنجو حالَ پَسِيڃُ
حَشَرُ ۾ هاشمي نَبِيءَ تُوَرُ رَسِيڃُ
سو ڪو ڏانُ ڏيڃُ، جو عَينَ کان آجو ڪَري.

۷

مَڪي ۽ مُلتانَ کي وِچان اُتَ ناه
هَتَ مُحمَدُ ڪارِڻِي، هِتَ بهاءُ الدينَ بَرِجاءُ
سو مون سُدُ سُهَاءُ، شاهن جو صَمَدُ چَئي.

۸

موڙَ مَرُ مُنُه مُلتانَ کان، وَجَ مَرُ پِيءَ وَلاتَ
شاهن جي صَمَدُ چَئي جُڙي ٿِيءَ جَماتَ
ڪَنڊو پيرَ پَهاتَ، مَخدومَ مُريدَن تي.

۹

مُنهن مُناري سامُهون توڻي ڪافِرَ ڪَن
مَگَرُ مَتانَ تَن، ڏينهاڻِي ڏورَ ٿِي.

۱۰

مُنُه مُناري سامُهون، پَتِين مَٽِي پيرَ
پيرَ نه چَڏي پانهنجا توڻي ڏڏَ ڏَقيرَ
شَرَفَ تَنهنجي شيرَ، نالائِقَ نوازِئا.

۱۱

مُنُه مُناري سامُهون ڏَنيرَ توري نيلَ
بَرَن باهرَ مَنجَه ٿا ڪوڙين جَتَ قَنڊيلَ
حضرتَ جي حضورَ ۾ زاريون ڪَن ڏليلَ
سَيدُ پيرَ سَبيلَ، ٿو پوڄَ پياري پَهِيڙا.

منڍي هٿ جو ٿيون منڊيان
دامن لڳي دا شرم تسان نون
تون صاحب مٿن تيري بندي
آپڻا ڪيتا هر ڪو لوڙي
ڪوئي نه ڏيوي ڪس ڪون چنگي جوڙي
شاه حسين فقير الله دا

ترت طبيب رنگ برنگي.

وائي-۳

مٽي سون مل رهنا،

بابو جي مٽي سون مل رهنا
هٿ نه هوسين، اڪثر چڪسين، ڇڏي ٿول ٽڪاڻا
نيچي مٽي اوپر مٽي، مٽي ڪا ٿول وهاڻا
دنيا دولت مال خزان ڇڏي سڀ سڌاڻا
نه گر گيرب، چوڙ وڌائي، تيڏا نانءِ نماڻا
شاه حسين فقير الله دا، تان ڪين سمجهه سڀاڻا.

وائي-۴

آپ سڌاوين فقير،

تئن نون لڄ نهين آوندي
ساري زين غفلت ڪري، ڏينهان سڏيندئين پير
لوڪان ليکي ان نهين ڪوندا، لڪ لڪ پيون ڪير
آپڻا بار چا نهين سگهڊا، ڏيندا بيان نون ڏير
شاه حسين فقير الله دا، نت نت رووي نير.

وائي-۵

قبو ۾ ملتان، گجڻو غوث بهادرين
نوئي سڀ نوازڻا، شرف ٿنهنجي شان
پهرائين پينار ڪي، دهر ڏيئي دان
اڳلن ڪي اوڏو ٿي، گندا ڇڏي تان نه.

داستان ٿيون

ميران شاه مدد ٿي تون جيلاني جاڳ
غوث خطائون گم ڪري، پير اسان ڏي پاڳ

۱۲

منه مناري سامهون، اڪيون مٽي راه
شرف ٿنهنجي شاه، نالائق نوازڻا.

۱۳

لڳو ٿو لهريون ڪري ٿور نيڪن ساڻ
مون تان ڪڍ م پاڻ، پريادا پيڙهي ڏئي.

۱۴

لڳو ٿو لهريون ڪري ٿور نيڪن وٽ
مون تان مهر م مٽ، پريادا پيڙهي ڏئي.

۱۵

لڳو ٿو لهريون ڪري، ٿور نيڪن پير
منهنجي لهج ڪر، تون اهل قريشي آهين.

۱۶

لڳو ٿو لهريون ڪري ٿور نيڪن هيٺ
نوسان منهنجي ڏيڻ، پريادا پيڙهي ڏئي.

۱۷

پيرانديءَ پيرن جي جُني ڪجي جاڻ
جُني سنڌي واڻ، ماڻگ لپن منگڻا.

۱۸

پيرانديءَ پيرن جي جُني ڪجي جاڻ
جُني جيءَ واڻ، ماڻگ لپن منگڻا.

وائي-۱

تيري نيٺان ڏي عادت ڪيهي!

نيٺان ڪون مت ڏي
عاشق بڪرا، معشوق ڪاسائي
گهندا نماڻيان لت ڏي
شاه حسين فقير الله دا
پن منگ ٽڪرا وٽ ڏي.

وائي-۲

ٿسان چنگا ڪرو چنگي

مٿن ته منڍي، سائين مٿن ته منڍي
منڍي ڪئون جو هوون منڍيان

سِگهو وار سڀاڳ، سائينءَ لڳ سڀد چڻي.

۲

ميران شاه مدد ٿي، مڃي الدين ملي
آهين عبداللطيف جو وسيلو ولي
حسني پير هلي، گر ڪا ماڙ مُريد تي.

۳

ميران شاه مدد ٿي، دانه سڻي دادي
آهين عبداللطيف جو حسني تون هادي
بادشاه بغدادي، گر ڪا ماڙ مُريد تي.

۴

ميران شاه مدد ٿي، اچي اهيءَ وير
الله لڳ لطيف چڻي، پر پازيءَ ڏي پير
اولاد عليءَ شير، ڪڇ ڪا ماڙ مُريد تي.

۵

تون داڙو ٿي درگاهه ۾ حضرت پير هلي
ميران شاه ملي، مدد گر مُريد جي.

۶

مدد گر مُريد جي سگهو تون سلطان
ڏيارئوم ڏاتار دل گهرئا منجهان درگاهه دان
آءُ دادلا درگاهه جا، داوَر جا ديوان
گندي ساريان ڪانه، محمد ﷺ ري بي مورهي.

۷

پير منهنجا پاتشاه سڳورا شريف
تون حمايت هيئن جي ڪوڙا جي ڪثيف
توڻي خر خفيف، تپڻ پازي نوازج پانهنجا.

۸

ميران مُرشد منهنجا جيلاني جناب
جي مون سين کونسڻ خارجي، سي ٿين خر خراب
سڻي سڏ سائل جا آئي غوث گلاب
گر وسيلو وير تون محمد (صلعم) لڳ مهتاب
واحد وڏا ڪئا تو سندا خاوند سڀ خطاب
صمداني شتاب، مدد گر مُريد جي.

۹

مدد گر مُريد جي جيلاني گلزار
رڪو پازي پانهنجو پير اڳيان پيزار
نوازي نادان ڪي بچان گر بيزار
اوليان رڪي ان ڪي سيڙهيو سنئين پار
جي مون ۾ عيب آيا، سي ڪر تون نانه نگاهه سين.

۱۰

پير منهنجا پاتشاه پلا پيرجهلا
جيڪي مدعي منهنجا تن ڪرڻ هن ڪلا
گهڻي چڏ گڏن جا جيلاني گلا
جن سجن جن ستائيو بچن بر ملا
جا مٿي مون بلا، سا بادشاه ڪي بغداد جا.

۱۱

پير منهنجا پاتشاه وسلا وريام
اڳهئا نهنجا الله در ڪامل سڀ ڪلام
ڏني توکي ڏيهه ڏئي، ضعيفن زمام
آهين آل رسول جو حسني تون همام
مدد گر مُريد جي الله لڳ علام
آءُ سيد پش تو سامر، مُرشد رس محمود ڪي.

۱۲

متان منهنجا پير، ڏنگر ديلي چڏين
اونهون تون اڪارين، صاحب شيخ سڏين
جيلاني جهانگير، هٿين جهلج هاڻ مون.

۱۳

پير منهنجا ملهڻا، واهر گر وري
اسان تو ره ناه ڪا گجهاندر گري
دسگير دري، اپڻ ڪا احسان جي.

۱۴

تون پيرن جو پاتشاه، تون پيرن جو پرم
الله لڳ احسان سين ڪين نهارج نرم
بغدادی بلال چڻي رک وڏا شيخ سرم
هيءُ جو گوندز غم، سو ميران لاه مُريد تان.

۱۵
پير منهنجا پاتشاه بلند بغدادِي
اگهيڻ در الله جي، آهيڻ اولادي
دستگير دادي، اگهيڻ ابوجه جي.

۱۶
بادشاه بغداد ۾ ڪُل پيرن جو پير
اڙڻن کي اوڏو ٿئي، گهيڻ پياري ڪير
صاحب شيخ سڌير، رستو در رحمان جي.

۱۷
پير منهنجو پاتشاه ولي سڀ وزير
هڻن حضرت پير ڏي فوجون ڪري فقير
جو سئونچو منجه سري، سو غم گيلاني ڪڏين.

۱۸
پلڻ ٺهنجو پير، سهجان پڄم سيد چئي
لڳاسون لغام سين دليئون دستگير
تون بادشاه بغداد جو، اسين سنڌ فقير
ميان مريدن تان لاءِ اوسيرو امير
جو سئونچو منجه سري، سو غم گيلاني ڪڏين.

۱۹
گر قادري پير گرم، مٿي پاري پانهنجي
جو منجهين مون مرم، سو غم گيلاني ڪڏين.

۲۰
کوجها پس گرم، جي آهيڻ ٺهنجي آسري
پائي پنهنجي پاند ۾، سگها ني سليم
هٿان تو حليم، وڙ پڻ وڃن واسڻا.

۲۱
پير منهنجا پاتشاه جيلاني جليل
دادلو درگاه ۾ خالق جو خليل
حسني، هيڻو آهيان تون واهر ٿي و سيل
داتا منهنجي دل کي ڏي دلاسو دليل
ڏلت ڪڏين دليل، بادشاه رس بغداد جا.

۲۲
گيلاني - غم ڪڏ، آهيڻ ابوجهن جو

ماڻگن ۽ موتين جو داتا اڻڻو هٿ
جن ويلو نه وٺ، پير پراهي ٿن کي.

۲۳
صباحي صبح جو ڪجي پير سلام
تنه ڪابل جو ڪلام، اگهو در الله جي.

۲۴
صباحي صبح جو، پير اتي تون پس
جنهين سندو گس، ٿرت رساڻي توڙ کي.

۲۵
صبح جو سوال، ڪم پنهنجي پير کي
ميٺ مڌايون منهنجيون پلا ڪري پال
هڙو گهي حال، تو در آيس ٿڪو.

۲۶
جو نوازي ڏڏ، آسرو لاه نه ان جو
داتا سڌي در تي لاه لنگها هي لڏ
اوڏاڻين اوڏو، تون پري ڪر م سڏ
او گندا ڪري گڏ، اگلن کي اوڏو ٿئي.

۲۷
سڌا چنڊن چڪ، هن پراڻي گنجوي
اک ڪٿوري عمبرين، پاڪ پرمل پڪ
تڻان ڏيئي تڪ، گهن پين پهڙا.

۲۸
داتا سڌي در تي پلڻ پاتائين
وڻائين وڙه سين، امل آندائين
جا ڪنه سواليءَ نه سري سا گت گتائين
گنڊون کاڌائين، پائي چڪ چاڻڻ ۾.

۲۹
آس لڳيس آسري، پير ٺهنجي پار
اڀر عاجز آهيان، ڪم نه ڄاڻان ڪار
ميا محي الدين موج گر هن نوي ڏوڻه نهار
خزاني خاوند جي مان ڪين ڏانيءَ کي ڏيار
والي مون م وسار، اهڪي ۾ عبداللطيف چئي.

۳۰

ساريان سَگه نہ ڪاء، زور نہ ڌري جيئرو
مٿان مون مَ لاه، پير پنهنجا هٿڙا.

۳۱

اصل آهي آهنجي ڪامل اهڙي ڪار
سو پاڙي پنهنجي پار، جي وجهو ته وڙ پئي.

۳۲

اجهو جي آڳ، آهر پنهنجي پير جو
سنئون ٿن سڀاڳ، اکين جن اوڙڪڻو.

۳۳

آءُ آسائو آهيان پير پرنينان تو پاڻ
هٿ منهنجو آڙسي نسورو نادان
جنه ۾ بوج بلال چئي آهيان نسورو نادان
سڳر ٿنهنجي ساڻ، مون کي راه رسائين.

۳۴

آءُ پيراڻي آهيان پاڻيءَ ڍوئي پاڻ
هٿ گهڙو، سِر سيڻهين، ٿن ۾ تائو تان
جي گوليءَ منجهه گمان، سي موليٰ تون معافي ڪرين.

وائي

هيءُ گس پرين جو، هيءُ هٿ هاديءَ جو
مٿان چڱهو جيڏيون وسيلو ولين جو
..... ٿيندو مَرڪُ معدورين جو
لاهوتي لڏي وٽا پَسو پارٿان تو.

داستان چوٿون

۱

وانءُ لاڻيءَ لوءِ، جت ولایت وٽ ٿي
مَعْرِفَت مَڪان ۾، وٽ ٿڻ وائي هو
سائيتڙي سڀڪهين پاند پئشو تو پوءِ
سيد پير سندوءِ، مان پسي حال هٿ ڪڍي.

۲

پنڀڻيون پير ڪري، پُر پيراڻي لوءِ
سيد پير سڀين پرين مُرشد منو هو

جي آيا اڳي پوءِ، سي رسا حق حبيب چئي.

۳

پنڀڻيون پير ڪري، ڪر پنا ڏي پنڌ
نم گتوري ڪيوڙين وٿين مڪو گنڌ
اُهر آسائند، پيراڻي پيزار سين.

۴

پنڀڻيون پير ڪري، پُر پيراڻي پار
ڏئي جن ڏٺار، رهي نه رتيءَ جيتري.

۵

ٿبا ڪامل پير جا، مهٽ موچارا ماڳ
ساري وٽ سيد چئي وانءُ وهلو واڳ
جنه ڪوڙين لائا ڪيترا مٿان لڳن لاڳ
توڪي ٿني سين ڪڻو سيندو ڪنه سڀاڳ
جي اهڙا پير اجهاڳ، سي من ۾ رڪ ميون چئي.

۶

سيد سڃاڻي، ڪوه نه پرين پهڙا
اهڪيءَ ۾ آڏو ٿئي، سڄن ۾ ساڻي
لائو لاڻي، پير ولایت وٿرو.

۷

لاڻي لهر مٿي، سيد مڙوئي سڄ
جلي سڀ جاءِ ٿو، ڪوڙ ڪلڪڻ ڪڇ
محبت جي ميدان ۾ مرد بارڻو مڇ
سڄ منجهان ئي سڄ، ڪوه نه پئين پهڙا.

۸

سيد پياري سي، لکن جي لهسا
مجازان ميون چوي، موران ڌار ڪري
ماڻي ٿني کي، مشاهدو محبوب جو.

۹

ميان صاحب پير منهنجا موچارا مُرشد
هوءَ لنگهائج حد، سڄي جا صراط جي.

۱۰

ميان صاحب پير منهنجا مُرشد موچارا
رڪين پير پتين کان سيد سونهارا

اسين تو هارا، تون داڙو ٿيءَ درگاهه ۾.

۱۱

ميان صاحب پير منهنجا سڏ سڻج تون شاه
آءِ اوهان جو آهيان ڪا مهر گرهو مون ڏاه
اڪيون لڳ الله، گڻو پاڙيءَ ڏي پانهنجيون.

۱۲

گڻ پاڙيءَ تي پانهنجيون ميان مهربان
گر تون مهر مريد تي سڀ پرين سلطان
ڌران تو ديوان، اگاهي سگها ٿا.

۱۳

گڻ پاڙيءَ ڏي پانهنجيون اڪيون پري ٻاجه
مهر گر مريد تي سڀ پرين سرتاج
اڪيون پري ٻاجه، گڻ پاڙيءَ ڏي پانهنجيون.

۱۴

اگاهي سگها ٿا جي پڻا آهنجي پار
بشي گڻي ٻاجه سين نرمل تون نهار
تني ڪي ٿمڙ چئي ٿرت لنگهائين ٿار
ڪامل آهنجي ڪار، اصل آهي اهڙي.

۱۵

ميران مُرشد منهنجا حضرت پير حبيب
دادلا درگاهه جا ٿوراني نجيب
سي نالائق نوازين گولا جي غريب
جي لکن آهين لوڏا ضلالت ضريب
آءِ قادر جا قريب، مدد گر مريد تي.

۱۶

صُبح سو سنڀار، جوڙ جنه جو ناه ڪو
هل هاشمي حبيب ڏي، وهڙ سڀ وسار
ڏني جنه ڏٺار، رهي نه رتيءَ جيتري.

۱۷

صُبحاڻي صُبوخ جو سيد جي سورن
ڌارت ڏک لهن، مورا ٿني مڱڻين.

۱۸

جي آساڻو آهين، وانءِ ڀلي جيءَ پڻ

مهت موچارا ڪنگرا، روضي چگا ڇٽ
مور منهنجا مٿ، ڏيندا جاءِ جنت ۾.

۱۹

جي تون آساڻو آيو تان هلي پس حبيب
ترت ۾ طيب چئي ٿيندو ترت طيب
ٿوراني نجيب، وٽون ڏيندو وٿيون.

۲۰

جي تون آساڻو آهين ته هلي پس حبيب
ترت ۾ طيب، ٿيندو وڏل وادوڙين جو.

۲۱

جان تون آساڻو آهين، تان پري پڻ تي وانءِ
سونهاري سيد جو ننگ موچارو نانءِ
ته سهج گري توسانءِ، سدا هوئين سرخرو.

۲۲

جان آساڻو آهين تان پڻ تي گر پيرو
سونهاري سيد جو ڏيک وڃي ديرو
ته ٿرت ۾ تيرو، مطلب مڙوئي گري.

۲۳

وڏل وڏوئي، آهر ٿنهنجو آسرو
دوبين جان ڏوئي، عيبن کان آجو گرين.

۲۴

سيد پير سمونڊر هي، ڄامن سندو ڄام
اگهو در الله جي، ڪامل جو ڪلام
اوڏو ٿو. عظيم ڪي، لئ سين لائي لام
پُري پڇو پانڌيا سندو گوهر گام
جن ڏنو لال لطيف ڪي آيو ٿن آرام
ڪونه رهيو ڪو خام، سڀ سڳي ٿا صالح چئي.

۲۵

ميان صاحب پير منهنجا ڀلا پڻ ڏئي
ٿنهنجي آه ٿئي، بي ڪنڌي ساريان ڪانه ڪا.

۲۶

توتي لڄ لطيف، هن منهنجي حال جي

وائي

الله باجهون ڪو ٺهين ساڻي

مئن ڦردي آئي چپ چپاتي

سڱ شاه رانجهن دي ميان، ڏينهان جو راتي

اڪي لطيف فقير غريبي ڪيجي

صبر شڪر جي گهٽني پيجي

دل ڪون چا نصيحت ڪيجي

نفس ڪتي ڪون مارو کاتي

اڪي لطيف فقير مَن پيا ڇجري

ڪتني سال گهٽي گذري

اڃان ٺهين پهي ڪي ڇجري

من ڪناري لائي

داستان پنجون

۱

پير منهنجو پاتشاه اتر ۾ آهي

هيئن مٿان هٿا لائون نه لاهي

اڳاڻو آهي، ڪامل ڏينه ڦياري جي

۲

پير منهنجو پاتشاه، لڪياري لال

مرشد ڏئي مريدن کي عاشقي احوال

پي سي پيڙا پُر ٿيا حقيقي حال

منجهان نيه نهال، پير ڪري پاندين کي

۳

پير منهنجو پاتشاه لال لڪياري

سونهي تنه سيد جي ڪامل گجهاري

دانه دلداري، ٿو مرشد مريدن کي ڏئي

۴

جي تون آسائو آهين ته وڃ ڪڙي جي ڪور

عشق جي اتي ٿئي اٿئي پهر اور

هر عمر وڃيئي هور، پس ساڻ پير جي

۵

جي تون آسائو آهين، ته وڃ ڪڙي تي ڪاهي

ڪينهين پٺا قريبن، ڌاران تو دوست مون

۲۷

تون داڙو ٿي درگاه ۾، گر ولهن تي ور

سيد سار لهيج تون، ميان ۾ محشر

دائر جهليمر ڌر، ته عيبن کان آجو ٿيان

۲۸

پير منهنجو پاتشاه ٿوري نيڪ خصال

گمي ناهي قطرو تنه ڪامل جي ڪمال

دشمن تنه دوست جا وٺا منجهه وبال

هٿي مڪ منڪر کي گري جان زوال

خواص تنه خاص جا ڪوڙين گهن قوال

جيڪي سنپارين چنهين، لهي ٿن سنپال

ور ڪندو وڌل شاه تي اپارين افضال

جواهرن جوت ني جانب جي جمال

پياري پُر گري پرت جا پيال

صحت تنه سيد جي گدي خام خيال

ڏني لطيف لال، ٿئي راحت روح کي

۲۹

صالح ٿي سڌر، سڻ هينين سين هيڪڙي

منجهن لئه لطيف جو، پر ۾ پڇج پير

ڌاران منه مرشد جي، گو گندون بن ڪير

جو اسم چو امير، ويه ٺهين سين واڳجي

۳۰

داتا سندي ڌر تي ويئي آه وساڻ

وسو پاڻي وڻ کي، طرف پانهنجي تاڻ

۳۱

دائر آهي ڌر تي گنگا گنگار

ايءِ گريماڻي ڪار، جئن پڇن پليئن کي

۳۲

پنڀيون پير گري، سنبه ڏانه سيد

جمعون شاه جمال جو عبدالطيفي عيد

مٿان مون مرشد، قرض لاه ٿبي ڏئي

ڏک تنهنجي ڏيل تان لائق سڀ لاهي
پير تو پاھي، اجاري اچو ڪري.

٦

جي تون طالب تار جو ته تان ڪيڏي مَ تور
ڪڙي وارو قلب م آڏي اتي اور
پيا ڏيه مَ ڏور، وانءُ پيراڻي پار ڏي.
وائي

هر جاءِ آهي هادي، همه جاءِ هوندو هادي
پير پنهنجو پاڻ سين
سمر آهي سچ ۾، بقا دار برادي
ميون مريدن جي دانهن سڻيندو دادي
ڪوئيندو قرب سين، مهند ڏيندو منادي
آهي عبداللطيف ڪي سوء اسي ڪي شادي.

وائي-٢

گونه بجهي گجه دل دا
هادي بنا گونه بجهي گجه دل دا
الله والي گرم ڪريگا
رب دليان دا قفل ڪوليگا
ايهي ڳالها چڱيان لوڪو، يار اسادا دل دا
روز ازل ڪنون عشق پڙهيوسي
نام سائين دا در تي ڳڏوسي
تڪي رمز نيٿان دي لوڪو، واقف نهين تل دا

داستان چھون

١

ڏن تون ڏناسري، ڏن تون بالا پير
مڪي سندا پاڻي، ثابت لنگهائين سير.

٢

ولين ڪوه ڪمانڊ، ڳڙ پيرنئون سڄي
هل ته هلون ڪانڊ، اگر لائي ڳيرو.

٣

مون پيراڻي ڳجڙي، هل ته هلون ڪانڊ

پري ڪٿوريءَ پانڊ، جتان اچي سيڪو.

٤

اچا پير سندا، آءٌ ميريائي مَ ٿيان
وهر صڄي ڪندا، اڳ وِسوڙي آهيان.

٥

سيد پير سمونڊر هي، انت نه ڄاڻي ڪو
قر سيرا جو ڪري، ماڻگ پاوي سو.

٦

مون ٿنهنجو آسرو، مون ٿنهنجو ڏي
مٿان مون مَ ڪي، پير پنهنجا هٿا.

٧

مون ٿنهنجو آسرو، مون تنهنجي آس
گرين ڪير نراس، جني ٿنهنجو آسرو.

٨

وسيلو نه وس، پنگيءَ پَر نه ساريان
پش ڏيندو پاڻي، اهيءَ ۾ اوس
حال همارو پس، سندا روضن راجيا.

٩

اولي لڳو اور، پانڌيڙا پيرن جي
توڪي نيندا توڙ، پلڪ لائي پانهنجي.

وائي-١

ڏن جوين دي نال
روپ، جوين دي نال
ڪوڙي دنيا، ڪوڙا پسارا، ڪنه نه نيتي نال.

وائي-٢

مئن تيڙي ديواني، مئن تيڙي مستاني
آمل مئون پير پيارا
صورت تيڙي ڪعبا قبالا، دل دي اندر جاني
اڪيان تيڙيان پلن مشعلان، جس وچ جوت رباني
مئن جاتيڙي تون مئن وچ وسدا، مئن تان ڪيتي قرباني.

وائي-٣

اڀي ويٺين دا چا غلام ڪيتوئي

اڪيان تيڏيان لعل شرابي، مئي دا مند پيتوئي
سر سيد دي چورنگ چيري، ڪوڙين رنگ رتوئي
هوش اسادا سُهڻا سائين، نيڻين نال نيتوئي.

وائي-۴

تلف نه توليو جاء، ماڏو نا ناتو نيه جو
عشق نه واڙي پوڪڻا، عشق نه هٿ وڪاء
عشق ڦلوبان نڪتا، چن چن هڏيان ڪاء.

وائي-۵

ڪس باغان دي مولي
وي تون ڪس باغان دي مولي
باغان وچ جو طوطا ٻولي، تون ڪيا ٻولين چنبولي
باغان وچ جو چڪوا مروا، تون ڪيون گند گندولي
مولي پٺان سوڌي تول وڪاڻي، مولي سائين قبولي.

سُر شينه ڪيڏارو

هن سر جي بيتن جو موضوع ”شينهن جي جنگ“ آهي: شينه وڙهي ته هاڻي سان وڙهي باقي هيئن تي حملا نه ڪري! ”اي قيصر جو ڪم، جئن هاڻي ڪي هٿ هڻي!“ سنڌي ٻوليءَ جي اڳئين دور ۾، شينه لاءِ ’شينه‘ لفظ به استعمال ٿيندو هو.

شينهن جي هشت ۽ حملي جو بيان، جنگ جي ميدان ۾ بهادرن جي بهادري ۽ سورهياڻي سان پڻ لاڳو آهي. انهيءَ مناسبت سان، سر ’شينه ڪيڏاري‘ جا بيت، جنگ ۾ بهادريءَ جي تعريف ۽ ترغيب لاءِ ڳايائون. شينهن سان لاڳو ٻيا جانور جيڪي پڻ مقابلي جي ميدان ۾ گڏجن ٿا جهڙوڪ تازي گهوڙا، باز ۽ بانڻا، يا گڙھ تي خبردار ڪتائن کي به ساراهيو ويو آهي.

فصل پھريون

۱

مٿي جنه مدار، ڪاند تڻه جو ٽڪيو
پاڻ اُونچو، عادت نيچي، ايءُ سينهان پروار
گيسر ڪر جهار، ڏني جنه ڌار ٿي لهي.

۲

موڪري ٿري، چوٽي ٿري، چوٽو ڪهر پاڻ
گجي ته گيور هڻي، مرو ٻڻا آسان.

۳

سُهين مڙي سيارڙا، جي جنبو جاڳر ڪن
ته ڪهر ڪن نه اڏڪي ڊراءِ نه ڊرجي ٿن.

۴

ڪڙهو گيسر ويا، پسو واڳهه ولاڙو
ٻيٽو ٻاپ ملاءِ، ذرو ضايع نه ڪري.

۵

ٻيٽو ٻاپان وٽرو ڪڙهو گيسر پَس
آپ چِٻاؤڻ، پَر مارڻ، ذات سينهان جي جس
جئن وڃي دَمان دَس، تئن مٿي اڙن اُسري.

۶

ايءُ قيصر جي ڪار، جئن هاڻيءَ کي هٿ هڻي
جي ويهين واڳهين ويڙهڻو، توءِ لانهو ڪيم نهار
ڪلي وير قرار، رءُ ڪلي ٿئي ڪانهرو.

۷

ايءُ گيسر جو ڪم، جئن هاڻيءَ کي هٿ هڻي
نهوڙي ناپن سين، دَمايس نه دَم

۸

روجه نه پگرجن، مٿا جي ماه گهڻي
ڪجي سنگ سينهن سين، واڪي جي ورن.

۹

ڪهر قصد گباب سين، مڇي مور نه ڪاءِ
جي سينهان سئ لنگهڻين، توءِ نه لڪ لڪاءِ
پير تڙهين پاءِ، جت ناه مجال مروءِ جي.

۱۰

نيه سيجاڻي سينه، ٽرنهين قصد گباب سين
رات کاڌائون ڏينه، ته پڻ پوڻن ٻڪيا.

۱۱

سنگيڻي ته اوچ سنگيڻي، نيچ سنگيڻي ڪرت وڻاه
جيلاه ڪهر سين مٿري، تيلانه گئون سر چري گاه.

۱۲

گئون مارڻو گر چڙهي، گر چڙهڻو گئون ڪاءِ
ڪهر پلاڻي جي سهي ته لون لون لڪ وڪاءِ.

۱۳

ڪهر چوٽو، ڪن ڪرا، ڪنڌ قريبو ڪوه
ڪر ري ڪره نه ٿي، پت رءُ چٽ نه هوءَ.

۱۴

گيسر کي ڪرندي، لڪڙي لڪ پيوس
هرنا هٿ نه هڻي، گينور ڪونه گڏيوس.

۱۵

هاڻي همت سين هڻي، هرنا هٿ نه ڏي

سامهون اچي جن کي نهوڙي تن ني
ان ڪهر ڪنا ڪي، پڳان پاڳين ابهن.

۱۶

ڪڙها ڪيسرا، ورير بڪڻو
لاهي هام هيا، جنبو جر جهارئين.

۱۷

ڪهر ڳري لڳ، جي هاڻيءَ جو هڏ ڳهرين
پسي وڏو وڳ، جنبو جر نهاريئين.

۱۸

جنبو ته جهونجهار، سينه وڏي ئي ست سين
ونڪو ويرين ويڙهڻو توه هڻائي هزار
ڪيسر ڪلي وار، ٿو گس نهاري ڳنورين.

فصل ٻيو

۱

موران مانو نه ٿئي تازي جو توڙان
هاڻي جي هيڻو وهي توه ڳهڻ، ملهو گهوڙان.

۲

ڳڻ بورائو باز ڪي، ڳجهه جي ڪڇ م ڳول
ڊوڙ جنه جي ڏونڊ ڏي، رڻ ۾ وڻي رول
جو بهون پاري ٻول، سو هٿان ڇڏ م شقرو.

۳

ڳڻ بورائو باز ڪي ڳجهه م ڳري لاءِ
آهي ان انڌيءَ جي چيفي پاسي جاءِ
ڪاڇ اهوئي ڪاءِ، هو جو قوڻ ڪلاب جو.

۴

ڳڻ بورائو باز ڪي، ڳجهه ڪي ڏي م ڳل
هماءَ ڏي تون هل، شقرو ساڻ ڪڍي.

۵

عاشق توه آزار سين جي مٿي وڃي ڳيڃ
جي ويٺو منجهه ڪريڃ، توه سيڇائي شڪار سين.

۶

آهي عاشقن کي ڪاڙهو منجهه ڪريڃ

جي مٿي وڃي ڳيڃ، توه نهاري ڏونڊ ڏي.
فصل ٽريو

۱

سڳبان جي سينڊارئا، بچئا تي بهن
ڦرئا نه فرمان کان مل نه مويٽڙن
ڪونهي ڏوه ڪئن، ڏاڪارئا ڏارهيئن ٿا.

۲

جُه پار ڏنائون يار جو پئي پير ڪڙين
ڦرئا نه فرمان کان، انهيئن ۾ آهيئن
ڏسي نه ڏارهيئن، شبان جي سڱ ڪي.

۳

ڪٿو طالب ڏونڊ جو، اسين ڪٿي ڪيڙ
جهڻي آهي چيڙ، ڪارايل جي ڪن ۾.

۴

ڪٿو ڪرئي هڏيون، جوان مرد جگر ڪاءِ
’الڏيا چيڦه و ڏلاها ڪلاب‘، اي هنين سين لاءِ.

۵

ڪٿا قريبن سين ڪهڙو ڪرين ڪوڏ
هوءَ جي چوڻي ’ٻوڏ‘، ته ڌران تون ڏور ٿين.

۶

جني سندو آهيئن سي جي چوڻي ڦٽا!
ته ڪٿا قريبن سين پيري ٻڏ م ٻٽ
هوءَ جي چوڻي هٿ، ته ڪاڻيارو ٿين ڪڙم ۾.

۷

جني سندو آهيئن سيئي چوڻي هڙ
ته ڪٿا قريبن سين دعويٰ پئي م ڏڙ
جني وڏو وڙ، ورتو عاقي ٿين ان سين.

۸

جني سندو آهي سي جي چوڻي آءِ
ته لڙ لهريون ۽ واءِ، ڪٿي سڀ قبوليا.

۹

ڪٿا قريبن سين پيري ٻڏ م ٻيٽ

۱۳

وينو آهي واٽ تي، ڪُٽو ڪُٽيءَ وٽ
پوتيون پانڌيڙن جون، چيرڻو ڪري ڇڏ
جا گلڙ ۾ گهٽ، سا پونجي ٿي پوريون ڪري.

۱۴

جاڳايس جنڊور، ڪُٽي ڦريين جي
بهي بهڪي اٿيو، گهڙي منجهان گهور
سڀ لائين سور، ڳري هن غريب جا.

۱۵

ماڻ ڪٽو مارينس، ڪُڇ ڪُٽي سين ڪين ڪين
پائي ڳڻ ڳچيءَ ۾، ڌر دوستن ڪارينس
سا پر سڪارينس، جئن بهڻ کان بس ڪري.

جني سندو آهيين، سي جي چُونڻي 'هيٺ!'
جن ڏيڪاريئي ڏيڻ، ورڻو عاقي ٿين ان سين.

۱۰

ڪُٽو چئي، ڦريب جا آهيون ساڌ صحي
پهرين بات بهي، پڇون پوءِ پانڌين ڪي.

۱۱

نڪين آهيون چوهڙا، نڪين آهيون چور
هاڳاما ۽ هور، ڪُٽا ڪرين ڪن تي.

۱۲

ڪهين تان آپ ڪه، ڏس م چوهڙيان
سندا آهيڙيان، ان نه سهندي هڙا.

سُر هير رانجهو

هير- رانجهي جو داستان هن سر جو خاص موضوع آهي. پنجاب ۾ هي داستان 'هير' جي سر ۾ ڳايو وڃي ٿو، سنڌ ۾ اڪثر مانجهه جي سر ۾ ڳائجي، ۽ جوڳ جي سر ۾ پڻ ڳائڻ. هن سر هيٺ ڏنل بيتن مان گهڻا سڀ معياري سرائيڪي شاعريءَ جا مثالي بيت آهن. فصل-۲ جي بيت نمبر ۱۱ ۾ شاعر نورنگ جو نالو آيو آهي. هن سر جي گهڻن بيتن ۾، مجاز ۽ محبت ۽ دانائي ۽ حڪمت جا ڏر پوتل آهن.

فصل پهريون

۱

رانجهن والا زهر پيالا، گجهڙي آير پاڇي
ماءُ پيو گئون چوري پيئر ڪيئر روح راضي
دل ڏي قضا دل ٿي ڄاڻي، تون ڪيا ڄاڻي قاضي.

۲

سُٺ وي سڱ مٿن سڱ تيڏا، تون سڱ ميڏي
دلبر دي در دا

ڪئوندي طعام سٽيندي لقما تيڪون پاڪ
نظر دا

اهين لقمي وچون هڪ لقما ڏيون ته ٿيوي
قوت قبر دا.

۳

درد ونديان دي در اتي مٿن گڪ گلي دا ٿيوان
لڳي واء ته مٿن اڏر وچ چلهه وچ جا سٽيوان
محبوب ميڏي گرن آراڻي، او ٿوگن ته مٿن جيوان.

۴

چولي ميلي صابڻ ٿولا، ڪتنا مڪمل ڌووان
سڀني اندر داغ رانجهن دا جيون ويڪان
تيون رووان.

۵

مردِي آن مَر ويسان رانجهن، مٿن تون هير
سڏيسين گيئون

تيڏا شوق نال منجهيندي، چوٽڪ لائيئي ميئون
گلي اسادي آميان رانجهن، وَل وَل تاء نه مينون
تو جها ميئون اور نه ڪوئي، مٿن جيهيان
لڪ ٿيئون.

۶

نن پي ٽڪڙا، مَن پي ٽڪڙا جيون درزيان ديان ليران
اين ليران چُون ڪفني سيسان چلسان نال فقيران
تو جيهان رانجهان اور نه ڪوئي مٿن جيهيان لڪ هيران.

۷

رانجهن هووي بحري شقرا، مٿن بن بن طعاما ٿيوان
گري ڪلاتا لي جاوي، مينون ڪاوي تان مٿن جيوان.

۸

چوٽي چوٽي مڪ نه دلبر، چوڙ ته هوون سادي
ڏون نيٿان دي ويگڙ ڪيتي وسپهر نانگ وراڌي
جي پني سي پچ چٽي اٿون جي گڙي سي ڪاڏي.

۹

داغ ڏروني، سوز ماهي دا، گهن قبر وچ ويسان
سيج ڪيڙيان دي مور نه ماڻان جي وچ دوزخ سڙسان
منڪر تين ٽڪير اڳون مٿن حرف اهو گهن پڙهسان
جي شه رانجهان مين نو ميلو، جو شه آڪيا ڪرسان
رخصت باجهون يار ماهي دي وچ جنت نا وڙسان.

۱۰

ڪٽ اسان، ڪٽ يار اسادا، ڪٽ ياران دي بستي
رانجهان گسن، ڪيڙا ڏسن، ويڪ جتان دي مستي
ساري لوڪ وچون هڪ دوست ڪيتوسي
لوڪ تنان نون خستي.

۱۱

اسان لوڪان دي ڪاڻ نه ڪاڻي، لوڪ اسان
تون وڳي
پڪري وانگي آپ ڪهايو سي، بي قدران دي اڳي
گڏ ڪتب قاضي ڪول مسئلا، عشق شرع ڪيا لڳي.

۱۲

گڏ نه کاتي، ڏي نه ڌڙڪا، مٿن گُسٺ قبول گريسان
ماهي ڪيتي مرڻ قبوليا، ڪيڙيان مَول نه ويسان
جي ميان رانجهو سڏ گريسي، گُٺڙيائي سڏ ڏيسان.

۱۳

چنبر مبارڪ تڻ کون ڪيها، يار جنهان دي رُني
گلي گُوجي ڦرن نِمائي، دو نيڻان دي گُني
سَچُ سانوڻ مينه جيون، ڪيا ڄاڻون ڪٿ اُئي!

۱۴

لڪ ڪتابت ٿيئون ڏيون جي دلبر نون پُهچائين
جيون آڪان تيون آڪين، ويندي پل نه لائين
گل وچ ڪپڙا شير زبانا دَست پيران تي پائين:
ته مٿن سر صحي غلام تساڏا دل دي مهر نه لاهين.

۱۵

الف الله، تين مير محمد، عَين علي ڪر ڄاڻان
عرشان لُٽيان چار ڪتابان، پڙهيان مسلمانان
وچ تنهان دي زيران زبران، مٿن ڪهڙا حرف سُڃاڻان
پر قلم رباني لکيا ڪوئي مِٽي، مٿن تنهن
دي مَردي ڄاڻان.

۱۶

عشق گُئون ٿري ٿول پرايم، سور سِگڻ ۽ سُمهان
وَتڻ گُئون ٻاڀل ماري، گُٺڻ ڪنن امان
جي مٿن ڄاڻان عشق ڏهيلا، ننڍڙيائي مَر وِجان.

۱۷

هڪ سُهڻا، ٻڻا دل دا ڏاڍا، ٿريجهي بيپروائي
آه گران تان جڳ جلي، ڪران گُوڪان داد نه ڪائي.

۱۸

ڪالي وال لطيفان والي، اڪيان پلن مَشعلان
نڪ ديان نوڪان ڏيون چوڪان، ول ول ڪهن گنگالان.

۱۹

حاڪم ٿيون، حُڪم هلاوان، عشق اجاري پاوان
جو ڪوئي عشق نه ڄاڻدا، سو سڀ قُتل گراوان.

واڻي-۱

سمجه نه لايا نيه، سَهيوڙي!

مٿن سمجه نه لايا نيه

رات انداري حاڪم ڏاڍا

جُهڙ ڦڙ وسدا ميه

چَلان ته پُسي چولڙا

ولان ته ٿئي نيه

اندر بهان تان بهڻ نه آوي، بهر بهان تان ويڙها گاوي

عشق ته ڪوئي شينه

سيني اندر جهوڪ رانجهن دي، ٻيلي

گجدا شينه.

واڻي-۲

هير بيرايڻ هوئي،

وو ميان رانجهو، هير بيرايڻ هوئي

رانجهن مٿي جو لال بوچڻ، هير مٿي جا لوئي

جنهن ٿڙ رانجهن منجهيان چاري

ڪو ٿڙ سُونهائي مين سوئي.

فصل ٻيو

۱

دلبر ميڏي رنگ سوني دي، ڪيا گميڻا سونا

سوني دي گهر سون سَپيڄي ڪاٺ گريجي سونا

مٿن فرياد فقير شڪستي خير ڏهيجي سونا.

۲

چوڻي چوڻي مَنه تي سُهڻي لڙڪيان بڻجي لائي

ڪوڙي يار نه ٿيون سچي توڙي نِت نِت گرن وڌائي

ڪاري ڪوه نه ٿيون مِني، توڙي سڻو مڻ گهٽ مِنائِي.

۳

سُڻ ميان رانجهو هڪ اساڏي، ڦيرا پاءِ گڏاهين

آئي هي رُت ماه ساوڻ دي، چُلِيان ڦُلڻ وائين

مَنه ويڪڻ ڪون اڪيان سِڪن، گل لڳڻ ڪون ٻانهين.

۴

مل محبوبان مصلحت ڪيتي چَلون عشق دي ميلي

چيندي سي تان ياد نه ڪيئن مَر ويسُون ياد گريسَن
”نورنگ“ جيهي نِماڻي ڪون گل هَس تين
فاتحه ڏيسَن.

۱۲

درد فراق نه سَهسان صَحِي، موت قبول گريسَن
جي مِيڪُون شَه رانجهن مِلسي تان سُهڳڻ جيسَن
جي پارُون آ ڏيوي ڏکالي، ته سَو دريا تئون ترسان
سِر ميڏي وچ ڏون شادمانيان، يا مِلسان يا مَرسان.

۱۳

عشق پَر رَتا، مُشڪ پَر رَتا، تون ڪيون رتا طوطا
نال پنبڻيان دي ڏاڳي وڻي هار هَنجهين دا پوتا
سَو ورهين دي زحمت جاوي، عشق نه جاوي ڏوتا.

۱۴

درد فراق رانجهو دا مئن گهن قبر وچ ويسَن
ڪيڙي دي مئن هوئي نه هوسَن ڪيا جي دوزخ سَرسان
مُنڪر نُڪير اڳي مئن تان سبق اهو کڙ پڙهسان
پَر شاه رانجهو ميڪون آڻ ملي، جو شاه گهيا
سو مَنسان.

۱۵

بيلي بيلي هرڪو آڪي مئن پي آڪان بيلي
بيلي بيلي نڪل ڳيا، خالي رهي حويلي.

۱۶

گهڻي گهڻي مِيڪُون راتِ وهائي، شاهدي
ڏيُون تاري
چنڊر گليا تين چوڏهين هوئي، ملي يار پياري
ڪالا نانگ تنهان ڪون ڪاوي جنهان ڏلڻان
دوست وساري.

واڻي-۱

وي ميان مار مَر چمڪان
تون تان ڏي نه جهڻڪان

عشق عقل دا راه وڃايا

سڀ ئي علم حاصل ڪيتوسي، جڏان شاه
درسَن وڪايا

خوبان خوب پَريندڻي پاڻي هر دم ويڪڻ ويلي
بانهان ٻڌ سلام ڪيتوسي جون گر ڪي اڳي چيلي.

۵

ليا سُرما جوڻيان پوري وَرَن ڪانه
سُڪ نه سَتي نال ڊولڻ دي، ڏي سِراندي ٻانه
چنان ٻاجهون ساعت نه سهان، تنان لايا مانه.

۶

ڪٽ اسان، ڪٽ يار اساڏا، ڪٽ اساڏيا چمان
اُپي سَر دي پڪي هاسي، سانگ پيوسي لمان
اڻوندي جوپن وهندي پاڻي، ڪنهن نه گهتيا ٻنا
رزق مهاران چڪيان، وس نه چوڙياسي چمان.

۷

آ ميان رانجهو گهن مصلحت ميڏي،
ويچ منجهين گهن ڳائين
منجهيان مڙن هڪ ويلي، ڳائين سَنجهه صُباحين
وَسَن مينه پَرِيچَن ٽوپي، لڳڙي نال وتائين.

۸

ڪالي رات ڪالين منجهيان ويسَن ڪالي بيلي
ڍل دا محرم ڪوئي نه ملڻا جو چلي اُس ويلي
اُپر چنڊر ڪر سَهائي، مان رانجهن سائين ميلي.

۹

دل درياءَ مَحَبَت بيڙي، ميڏي لهريين نال لڙائي
اها جند چا صدي ڪيتي، جي رانجهن نال رهائي.

۱۰

گَنڌي اُتي کڙ ويڪ تماشي، اڻوندي ٻاند لڙائو
ڪيئي آون غوطي ڪُوندي، ڪئين آون آسائو
دولت دنيا مال خزانن نهين نال نيباهو
اين دنيا دا ماڻ نه ڪرين، هيئي ساڻ لڏائو.

۱۱

درد فراق اساڏي دا خط قاضي گئون لڪيسَن
قلم نِماڻي، ڪاغذ شَهدا، آه گئون جَل ويسَن
مشڪل پَيندا بار غمان دي، قاصد ڪهڙا نيسَن

ڪو جو علم حاصل ڪيتوسي تنه سبق
رانجهن دا پڙهايا
ڪوجو عشق بنڻا ٿن اندر، نت نت سور سوايا.

وائي-۲

مئن چاڪان دي نال چگهيئي
سُٿو وي سهيليان محبت واليان
ذات زمات مئن چوڙ ڏيئي، وره رانجهن
دي ولهيئي
پتر رانجهي دا بهون چگيرا طول پلنگ تي مئن ليئي
مت ڪيڙي دي مول نه گهنسان مئن نال
رانجهن دي وليئي.

وائي-۳

جنهن ڪيتي جوڳڻ ٿييان
جنهن ڪيتي سامڻ وو
مل سياليان ڏيون طعني، دل رانجهو نال لٿييان
گوءِ ڪيڙي دي طول وهاڻي، پار ماهي دي مئن پٿييان.

وائي-۴

رانجهو ووا! مئن تيڙي آهيان
پيارا ووا! مئن تيڙي آهيان
اون ٿين آندڙي پانهين ووا!
مئن تيري واسطي رهي ووا! مئن پيا ووا!
مئن نون پال، وسار نهين ووا!
چيٽڪ لائيئي مئن نون ووا! ڪوڪ سٿاوان
ڪنهن نون ووا!

شرم شال ساڏا هووي تنن نون
مئن تيري واسطي رهي ووا! مئن پيا ووا!
مئن نون پال، وسار نهين ووا!

وائي-۵

دلٿان دور نه ڪيجي
پياري والڙي ڳالهڙي
رانجهن والا زهر پيالا، شربت گر پئيجي.

وائي-۶

ڪنه ٿون مئن آڪان ٻول ڪي
گهايل ڪيتي مئي سول سڄڻ دي
چنڊر جو چڙهيا گل عالم ويڪي
رانجهو لڏڙم ڳول ڪي
مئن رانجهن دي رانجهن ميڏا، ڪيڙا گهٽڙم گهول ڪي.

وائي-۷

ميري تيري بابو
سارو جنم گيو
آديسي عالم کان رنڙائي رهو
گورڪ گودڙين وٽ آسڻ تي آيو.

وائي-۸

ڊولڻ دا مئن نون، سڄڻ دا مئن نون،
اوڳڻ پي ڳڻين جيها
آپ نه آوي، لڪڻ جو نهين، نڪو سار سنيها
آئون لڪندي ڪيترو، ان جا جي پار ايهي
سرهي ٿيندي سسئي، ڪنل ڪي ڪوه ڪيها.

وائي-۹

درد رانجهن، دي هئي ماري
الله! پره رانجهن دي.....
هڪ گهڙي دي ويڳڻ ڪيتي گهن ڳيا دل ساري
ڪوئي حبيب طبيب بتاوي، ڏيوي دارون دل-قراري.

وائي-۱۰

دارون ڪيتي لاوان، وي ميان!
مئن درد رانجهن دي سيندي
سيني اندر سور مٿان دا
جيوان تي غم کاوان وي ميان
سائر آهي سپرين

ساجن صحت پاوان وي ميان
اچڻ وس نه منهنجي، جي آئين ته آوان وي ميان.

سر بير اڳ هندي

’بيراڳ‘ جو هي هندي لفظ، معنيٰ ۾ ’ويراڳ‘ برابر آهي. ’بيراڳ‘ جي معنيٰ نفساني خواهشن کي مارڻ، ۽ بير اڳي ٿيڻ معنيٰ فقيري اختيار ڪرڻ ۽ تارڪ دنيا ٿيڻ. ٻي معنيٰ ۾، هندو فقيرن جو هڪ فرقو جيڪو لوپ ۽ موھ کان آجائي اختيار ڪري. هي سر هندي ’دوھن‘ ۾ چيل آهي جن مان ڪي ڪبير جهڙي وڏي عارف ۽ تلسي داس جهڙي وڏي شاعر جا چيل آهن. هن سر جي پهرئين داستان ۾ وڏي پيار ۽ محبت وارا دلپذير دوها ڏنل آهن.

فصل پهريون

۱

پڪُ ٺهين، پاوَرُ ٺهين، پھچُ ٺهين، پي دُور،
اڏر نہ سڪان سڪيان، مَران سُور بسُور.

۲

پَرُ هوون تہ اُڙ ملان، مُجھ نِت نِت ماري پيڙ
جون جون ساڄن سنيران، تيون تيون لاڳن تير.

۳

سَجَنُ پچڙڻا، ڏن هئا، زين پڙي ظلمات
گهو تہ قيامت دُور هي، جا پئي آئي سات.

۴

سَجَن پچڙن ڦر ملن، ڪئا جائو گب هو
لوڪ مَرنا ايڪ هي، مُجھ نِت نِت مَرنا هو.

۵

ساڄن گئي، دو ڏن پئي، مين جائون ورس پچاس
پولي پچي پنڊتان، ڏن مين ڪتني ماس؟

۶

ساڄن ساڄن گر رهي، چلي نہ ساڄن سات
ڏکان ڪارن مين رهي، مرگ نہ ميري هات.

۷

ساڄن آيا هر سُنيا، ڪيا لي چلون سات
سيس اُتاري پئي ڏرون، ميري اي سرات.

۸

ساڄن آيا هر سُنيا، ڪيسي جڳت ڪرون
ٿال پري سچ موتيان، اوپر نين ڏرون.

۹

ساڄن ٿر مت بساري، هر لاڳي تيري پانءِ

۱۰

سُولُ بهانا، ڏک ڊوليا، برہ همارا ليک
او ساڄن تر دیک، هي همارا جیونا.

۱۱

گرو گوپند دونو گڙي، مين ڪسڪي لاڳون پانءِ
هر بلهاري اُس گرو ڪي، جس گوپند بتايا نانءِ.

۱۲

گرو گوپند دوھين گڙي، پاڳين لگان مين ڪانه؟
مين واري تس گرو ڪي، جس ني گوپند ملایا مانہ؟

۱۳

ليدي، پر لاڳي ٺهين، ڦوڪ بانسلي مانہ
گرو بيچارا ڪيا گري، چوڪ چاڪري مانہ.

۱۴

ڪاٺي لاڳي گرم ڪي، ڪسڪون گهي نہ جاءِ
جون گونگي من سينا پيا، تيون پچت پچت تن مانہ.

۱۵

ڪالو ڪال ٿب مٽي جب صقلي ڪي گهر جاءِ
انجن ڪا منجن گري، گل مين ڪرند لگا

۱۶

ماڃئي اس ٿن ڪون، مت مورچا پڙ جاءِ
چمارڪي گهر چندن گيا، نِت نِت ٿانڪي چام

۱۷

چندن بچارا ڪيا گري، جب پڙا نيچ سين ڪام
صاحب تيري صاحبي گهت گهت رهي سماء

۱۸

جيون ميندي ڪي هاڻ مين، لالي لڳي هر جاءِ
ڪالو ڪال ٿب مٽي، جب صقلي باني چتراءِ

۱۸

ٿوئي پيچون سانڍي، گانٺ بيچ ره جاءِ.

۱۹

ساجن ڏاڳا پريم ڪا، مت تانئي چيتراءِ
ٿوئي پيچون سانڍي گانٺ بيچ ره جاءِ.

۲۰

اري گبيرا بهر وڪلاوين، انتر لوين نه نام
ڪام ڪيا هي لوڪ سين، جو پڙي ڌري سا ڪام.

۲۱

تن مهي، من ماڻي، هر بلورڻهار
مڪڻ ڪبيرا ڪا ڳيا، چاچ پي سنسار.

۲۲

بان جهروڪي گر پڙا، ڦر نه جهروڪي جاءِ
سجن من سين اتر ڳيا، گر پاسي بستي تو ڪيا.

۲۳

آءُ گرون تان جر جلي، مُشڪ گرون تان جيءُ
شيووي سخي رب ڪا، جو مُجهه آڻ ملاوي پيءُ.

۲۴

آءُ گرون تو جگ جلي، اور چپڪي لاڳي گهاءِ
گئن جگ مين، نت نت گرون آيا.

۲۵

پي پي گر نه پيهه، پيءُ ڪا نام نه لي
مت ڪو وادي هو بره ڪا، جو پي سني جيءُ دي.

۲۶

بره بُرا مت ڪو گهي، بره هي سلطان
جس گهٽ بره نه سنجي، او گهٽ هي مستان.

۲۷

ويا پيا هو پيا،
آڻ ملاوي ڪو ماڳون ري پيا
جيوي جاني دائر قائم.

۲۸

دوست همارا موري چيا،
فصل پيو

۲۹

اُس مرنِي نون ڪيا روئي، جو گهر اڻي جاءِ

رووي ته بندي آپ گون، جو هاٿ هاٿ ٻڪاءِ.

۳۰

جس مرنِي سين جگ ڌري، وه مرن ميرا آند
گب مري، ڪب پائي، پورڻ پرماند.

۳۱

مرڻ هي آسان، مُجهگون انديشا اور
پيءُ سين پهتا جو نهين، ڪيا بيتي ٿور.

۳۲

مرنا مرنا هرڪوئي گهي، مري نه جاني ڪو
ايڪ وار ايسا مري، جو ڦر نه مرنا هو.

۳۳

ئينا ٿر نين پسو، دُور ٿهيري مانه
ساجن بچڙيا جو گهي، پرين جائت نان.

۳۴

ساجن ميرا ايڪ هي، دُوجا گرون نه ڪو
دوجا ساجن تب ڪرون، جَب گل دُوجي هو.

۳۵

ايءُ ڪاهو ڪي ريت، جو ساجن بچڙا نه ملا
ويڪو ڪاڻ ڪي پريت، جُڳ ڦٽا ساري مُٽا.

۳۶

حد حد چليا هر ڪوئي، بيحد چليا نه ڪو
بيحد ڪي ميدان ۾، ڪڙا ڪبيرا رو.

۳۷

سڀ جگ بانڌا ڪاچي ڏاڳي، ڪوئي وِڙلا چوٽا
اوجھڙ چليا سو گام پهتا، راه چليا سو لوٽا.

۳۸

سڌارو تو سڌ گرو، بينا آنڪ سيبه
زبان هماري ڪاٺ لو، هر ڪا پي گر جاءِ.

۳۹

سمن گنڙي ڏول ڪي رهي پون سين ڦول
دو گهڙي ڪا ديڪهنا، آخر ڏول ڪي ڏول.

۴۰

ساجن هماري پاس هي، مٿن ڍونڍون ديس بديس

۲۳

ساڏو چليا، ٺڳ رهيا، ٺڳ پي چلڻهار
آئي اُسيڪي وار، جو ساڇي کون جونا گهي.

۲۴

ٺڳ چلي، ٺاگر چلي، چلي ٺڳڻهار
آئي تنهانڪي وار، جو ساڇي کون جونا گهي.

۲۵

سُپنا ٿر جونا هي، جونا سارا انيڪ
جب سوئون تب دو جني، جب اوئون تب ايڪ.

۲۶

سُپنا ٿر سلطان هو، اُتر تيري ذات
سو کوهين ساجن بَسي، مُجهه آڻ ملاوي رات.

۲۷

ديانت ڪو سڀ دڪ هي، اديانت ڪو هي راج
بڙون سي ڪيا بولنا، جو پيٽ ڀرن سين ڪاج.

۲۸

گيا جوبن مان، چڻي سڀ جڳ موهيا
سوئي تيرڪمان، مارا پر لاڳي نهين.

۲۹

پي پي ڪرون پيا نهين، پي گيا پرديس
گل وچ ڪفني، پُوت لگا ڪي، ڦرون ديس بديس.

۳۰

ساڏوڪي سنگت پلي، بن مُورڪ ڪا اخلاص
ساڏو ماري گن ڪري، دل ۾ ڪري تپاس.

۳۱

ساڇي جڳ راڇي نهين، جونا مَني نه رام
ڪهو ڪبيرا ڪيسي بنون دونو پاري ڪام.

۳۲

گبير گبير ڪيا ڪرو، سوجهو آپ سرير
آسا ترشنا بس ڪرو، ٿر هي داس گبير.

۳۳

نانڪ ڏندا نت نيا، سُڪ نهين ڏن رات

ساجن بَسي سرير ۾، ڏونڊون مار گر ميس.

۱۳

ساجن هماري پاس رهي، دن ٿوڙي دس بيس
ايڪ ايڪ لاک بَرس ڪا، اُسي هون دن تيس.

۱۴

ساجن پريت لگا ڪر، هرگز دور نه جاء
تيري دشمن دور هون، تيري دور بلاء.

۱۵

پيتر پريت لگا ڪي، ديسان دُور نه جاء
رُه هماري نگرِي، مَين مانگون ٿر ڪا.

۱۶

پيتر اُسي پريت ڪرو، جيسي گگ مَسيت
لاتون سات لتاڙِي، چوڙون ناه پريت.

۱۷

پيتر اُسي پريت ڪرو، جيسي ورڪ ڪرن
آپ جلن سر ڏوپ ۾، اوران چان ڪرن.

۱۸

پيتر اُسي پريت ڪرو، جيسي ريك ڪرن
آپ جلاوي سر آگ ۾، اوران ڦوت ڪرن.

۱۹

ڪَپي ڪسُون نه رهي گل سَجَن ڪي بانه
ڏَلتي ڏَلتي ڏَل رهي جون ٿرور ڪي چان.

۲۰

ڪبيرا يه جڳ جاتاهي جان سُون، راه پُلا گيوار
هر سين پوڄا آرسون، ڪاچ سُون هشار.

۲۱

گبيرا گلجڳ پڙا، ساڏو بني نه ڪو
ڪامي ڪروڌي مَسڪرا، تس ڪي پوڄا هو.

۲۲

جس مَنڊل مين ساڏو نهين، هر ڪي پَگت نانه
او مَنڊل مَسوان هي، پُوت وُسي اُس مانه.

حرص و ہوا مٹتی نہیں، نہ کج ہات نہ سات۔
۳۴

سانچ برابر تپ نہیں، جوٹ برابر پاپ
نانک جس ہر دی سچ بسی اُس کی ہر دی آپ۔
۳۵

نا کج لیا دنیا نی، نا کج گد دیا
ڈوہین گئی نانکا، ہٹون سنگ گیا۔
۳۶

ٹلسی طلب نہ چوڑی، موت رزق سب سات
کا جگت سی روننا، قلم اسی کی ہات۔
۳۷

تم چلو ہم آتی کیسی گتو گت
تیرا کاغذ بانچا، میرا کاغذ ہت۔
۳۸

ہم داتا، ہم مانگنی، ہم مورک مت نہ ہین
میری چینی تم گندیو، تم مت میری چین۔
۳۹

نہ داتا، جگ منگتا، تیری بڑی بلی دربار
نہ قلندر گل کا دنی، ہم پل پل گروں پکار۔
۴۰

جلتی جلتی جل رہی، جلتی جلی نہ جاء
اگن دودی جل بچھی، جل کی دودی گھٹ جاء۔
۴۱

گیا جوین پند سی قر کر نہ آوی سوء
چوٹا تیر گمان سی قر کیون آوت سوء۔
۴۲

آٹ پھر چوسٹ گھڑی، لوہو برست نین
سمن برچی پریم کی جب لاگی تب چین۔
۴۳

کاغذ نہیں کے مس نہیں، کے دیس ثماري ریت
لگن سون آرس پیا، کے گھٹ مان گئی پریت۔
۴۴

درتی سب کاغذ گروں، لیکٹ گروں و نراہ

سارا سمند مس کرون، تان ایک گن لکيا نہ جاء۔
وائی-۱

راہ مسافر لٹیان وی
وات مسافر لٹیان
ڈور گیان دی خبر نہ کائی

پچ پچ ویندیان نون مٹن مٹیان
کوئی آوی خبر سناوی
لک لکدیان مٹن چنیاں

عشق گھایل دا اور نہ کوئی
ویج پچدی مٹن ٹکیان۔
وائی-۲

آوی نہیں رھندی، یار نہیں رھندی سجن
نال اٹکی
لٹ چٹی نون مین بیراگن ہوئی گل وچ پاوان

ہو پٹکی
ویکو معشوقان دی ویکو محبوبان دی ہو لٹکی۔
وائی-۳

جوگی کس کانہ میت
سامی کس کانہ میت

جان تیری پیاری، جان تیری پیاری
نا کا ہوسی ماتا گوپی، نا کا ہوسی پریت

برہ لائی ری گیا، اس مندل یر کوئی نیت
جس سنگ چلی، اس گون جھلی، آتا سجن
مورا پیت

آیا سجن میری گھر، دشمن کی ہوئی ہار
میری جیت۔

فصل تیو

۱

دادو دعویٰ چوڑ دی، تہ ہووی خیر کا خیر
نہ کسیکی دوستی، نہ کسیکا بیر۔

- ۱۳ ڏن ڏن مڙهي ساڏو ڪي جس ۾ اُنت بينت رام
جو مانگي هوئي لهي، ايه رامچندر ڪا ڪام.
- ۱۴ نه من هلي، نه مالا هلي، نه مک سين بولي رام
انتر ڪي گت لڳ رهي تو ڪيا بگن سين ڪام.
- ۱۵ تلسي طلب نه چوڙي ٿيچر نيچي نام
منڪ مجوري ڪيتي، ڪيا رکيگا رام.
- ۱۶ بلبل روي زين دن گهان پئي گلزار
ان کون قيامت آج هي جن کون پڇڙي يار.
- ۱۷ گون سني ڪس نون گهون موري من انتر
موري تن انتر پڇون ايڪ گروت آوت جات.
- ۱۸ تيري تو نينا بسلي دور ٿهيري مانه
سجن بچڙا جو ڪهي پريت جانت نانہ.
- ۱۹ گوا سپ تو ڪائي، چن چن ڪائي ماس
دو نينان مت ڪائي، پيا ملن ڪي اس.
- ۲۰ جس ديڪي پاپ نه رهي سوئي بسلي سرير
سوئي سجن ديڪي جو تن طاقت من ڏير.
- ۲۱ ڪاگر ٿوڙا نيه گهڻا مس سون لکا نه جاء
چاگر ڪا پاني ڪاگر مين نه سماء.
- ۲۲ ڪايا کون ڪاغذ گرون ليکن گرون انگ
دو نينان ڪي مس گرون هرگز لڪي نه سنگ.
- ۲۳ پاس نه پينو پارهي، انگ نه لاگو پاڻ
- ۲ دادو دعويٰ چوڙ دي، بن دعويٰ دن گت
ڪتني سودي ڪرگئي اس پاساري ڪي هت.
- ۳ ساڏو مليا تو هر مليا، انتر رهي نه ريڪ
رام ڏهائي سج گهون ساڏو آپ انيڪ.
- ۴ گنن گسوئي پيه ڪي، جونا ٽڪيا نه ڪو
جو جيتا هي مر رهي، ستمڪ پاوي سوء.
- ۵ ساد سڏاوڻ گنن هي، مت ڪوئي ساد سڏا
سادو تب سڏائي جب جيتا هي مرجاء.
- ۶ بن ڪا ساجن پنڪي مين تس ڪي ٿيون ساڪ
ساجن پيا جو هووي، پن پن ٿيون ڊراڪ.
- ۷ گرو مري، ته هر مران، نات ميري مري بلا
من اس گرو ڪا بالڪا، جو مري نه مرنا جاء.
- ۸ سڪيا پر سمجها نهين، متيا من ڪي موه
پارس پڪ سون پهچيا، رهيا لوه ڪا لوه.
- ۹ سجن پي بهوت نالي ملي انيڪ
جس ديڪي چاتي ٿري، سو لاگن ۾ ايڪ.
- ۱۰ ڪاهو ڪي ڪچ بس نهين، ڏوري پير ڪي هات
جون جون ناچي بانڊرا بازيگر ڪي سات.
- ۱۱ مانگ گرتي پستو گرڻا، پول پڙي سنگ موه
رام نام جانتني بن بيچ داڙهي دو موه.
- ۱۲ ڏن ڏن مڙهي ساڏو ڪي جس مين اُنت بينت رام
اور مينڪ سون گر پلا جو هينگ بتاوي گام.

تر کون پوچون پنبتا کس پرگيو پراڻ.

۲۴

جل ٿوڙا نيه گهڻا لڳا پريم ڪا پاڻ
پيتر پيتر گر رهي اس پر گيا پراڻ.

۲۵

لا اله گر آسي الا الله سين ديك
محمد صورت رب ڪي اس ۾ مير نه ميڪ.

واڻي

درد نه جاني ڪوئي،

آلو آلو لوڪ بيگانا

درد نه جاني

گهايل ڪي گت گهايل جاني، اور نه جاني ڪوئي
گهايل ڪون جب ماهر مليا، رام سنگت رس هوئي
ساري جو مين ڪي هيءُ تان صاحب سوئي
قت فراق جا، ڏک ڦٽا گر ڏوئي.

فصل چوٿون

۱

ساجن ايسي پريت ڪرو، جيسي گنگنهار
آپ جلاون پر ملاون ٿوئا سنڌ نهار.

۲

سجن ايسي پريت ڪرو جيسي سوپار سچنگ
آپ گنگا هو رهي، اوران رانگي رنگ.

۳

نينا ڪا نبوا گرون وٿون گرونگي جي
لوهو آئي تيل گرون هم گهر آوي پي.

۴

جس کون پر نهين پاور نهين، تس کون ديتا
هي بنراج

بوک لڳي کون بڪيا ملي، صاحب ايسا غريب نواج.

۵

سپني ۾ ساجن مليا، پيڙ ستي انگڙاء
ڏردي ڏردي نين نه گلي، متان اڳڙ جاء.

۶

سجن گمائي ڦر روئي، اي ڪاهو ڪي ريت
ساجي هووي پريت، ته چلدي سين چل جائِي.

۷

صاحب بيت جهر وڪري، هر ڪا مجرا لي
جيسي جس ڪي چاڪري، ئيسي تس کون دي.

۸

گل ڦل ڪاوڻ، پن ڦڳاوڻ بينڪ جيئل ماه
تر چلئا هر اڏڙا پريت جانت ناه.

۹

آه گرون تان جر جلي، مشڪ جهنگل جل جاء
پاپي جيوڙا نه جلي جس ۾ آه سماء.

۱۰

ڪبير مايا گنجني پڙي جهنگل ڪي پاء.
جون چابو ڪي ڏند جين، ڪيچ ڪيچ مرجاء.

۱۱

گبير ڪوئي ڪاڻ ڪي، آگ لڳي چوڌار
مه پڙئا سو او گرئا، چلئا ديڪڻهار.

۱۲

گبير گهر جلايا اپنا ڏيئي پليتا هات
جو گهر جلاوي اپنا سو چلي هماري سات.

۱۳

گبير ات مري جت ڪوڪ نه سني ڪو
ماس جناور ڪاڻي، ڌرم سروبي هوء.

۱۴

ڪبير هون واسي اس ديس ڪو جت ذات
ورن ڪل نانه

سبت ميلاپو هو رهيو، ديه ميلاپو نانه.

۱۵

پچت پندان نون پائي، چلت نه پهچي ڪوء
گبيرا راه اڻ ڦٽي ٽاڪي ٽاڪي هوء.

۱۶

چڪي ڦرتي ديك گر ڪڙا گبيرا روء

۲۷	۱۷
۲۸	۱۸
۲۹	۱۹
۳۰	۲۰
۳۱	۲۱
۳۲	۲۲
۳۳	۲۳
۳۴	۲۴
۳۵	۲۵
۳۶	۲۶
۳۷	

آبڪا بچلئا ڪب ملي، دُور پري ڪا جاءِ.
۳۸

برو قاصد ميرا نام سجن کون روبرو ديڄو
اگر احوال پوچي تو تر جلدي سي رو ديڄو.
۳۹

جُگ بچلي ساري مَرَت هي، ويڪو ڪائون ڪي پريت
پي اڪسي نڪسئا نهين اي بُري جي ڪي ريت.
۴۰

پريت ڪيچي سکر سين، سکر پريت ڪي لاج
سئين مڙجگ مگ مٿي ناک.
۴۱

چندن پاس اُرو ڪرا، او پي چندن هوءَ
سُڪي ڪائي سرگند جي، واس نه چڏي توءَ.
۴۲

با ڦل بيراگ ڪا، گئن پنت دُور
پهڙهي ته چاڪي پريم ڪا رس ڪري ته
چڪنا چور.
۴۳

ڪهي اڪتال ۾ هئا پرانا مال
چني ڏاڪي ننگا ڪيا، اڪبر شاه جلال.
۴۴

جو ڪج ڪيا سو هر ڪيا، مئن نه ڪئا ڪيا
موري نات
جس ني اُنداري سُون ڏونڊيا هيرا پايا هات.
۴۵

هر پنچي تر گنول سر سدا رهو پرپور
ڪريا ٿماري چاهي، ڪيا نين ڪيا دور.
۴۶

راڏا ويڏي جگ مليا، ڪايل مليا نه ڪوءِ
ڪايل سون مايل ملي تب رام پگت رس هوءَ.
۴۷

من ڪي مت مت چلي، من اوراسون لي جاءِ
من گون ايو ماري جيون توک ٿاڪ هو جاءِ.

ڪج گوني ڪج گرم گت ڪج پورب جنڊ ديك
بڙا پاگ گبيرا ڪا جنه پايا پرس انيڪ.
۴۸

ري ملني ڏک گتيا، سُڪ سين پيچي زين
جو سُڪ ٿي اڪانا سُنيا سو سُڪ ديڪئا نين.
۴۹

چاڪن ۾ سڀ ڪج هي، ديگن ۾ ڪج ناه
ڪبيرا اوڙر عجب هي جو ديك چاڪ رک جاءِ.
۵۰

پرڏن پتر ڪرجان، پر ناري مات سمان
ات ڪي هر نه ملي، تلسي داس ضمان.
۵۱

رس مڙوئي رام ڪا، وهي ڪين وئو
چرگلي جهنج پري ته ڪبيرا ڪوه ٿو.
۵۲

پتر پوجي هر ملي، مئن پوجان پهاڙ
اس پتر سون چڪي پلي پيس ڪائي سنسار.
۵۳

سادو جنگل ڪا ڦرتا هي، ورجائي ٿوگت
گئي سوداگر چل گئي اس پاساري ڪي هت.
۵۴

سمن، ساجن سو ڪري جس مين لکن چتيس
جو پير پيچهي نه جائي، ڪائي اپني سيس.
۵۵

بهتا پاني نرملا، بانڌا گندا هوءَ
سامي تو رمنا پلا، داغ نه لڳي ڪوءِ.
۵۶

لاما گنگت لاج گهڙيري، مورا هنسگت هلن آءِ
توري نات نه بنئا، ڪه ور ڪا منيا.
۵۷

ون جلتا ونراه جلي، جلي ته جيئل ماه
هر جلا جو پاڪ نهين، ٿر جلي سو ڪاه.

۵۹

جَالِي جَالِي مٿن جَلُون، قهري لگا گهاءَ
جا لک ساسُ سَريز ۾، تا لک بيئي پين بجاءَ.

وائي-۱

انند پيو گر ڪرپا ڪري هو چاه سري
ٻڌ آئي سڌ ڪيا پر ڪاسا
صقلي من گليان نواسا

گئي نرمن، سنڪسا بسري
انا حد واني واچن لاگي
سهج سپاه پيو انا راڪي
جا هو ما ساهو ما ناه جو هو، ماسا هو، بسري
اچر جو اچر ما هو، سمانا
پياوي سنتوگ گووند پهچانا
جن لطيف ميرا من مانئا سنن مندل ۾ سرت پري.

وائي-۲

ايڪ هي زين رهو، بابو!
دوچي رات رهو
نهوڙي نين سين، مٽيءَ کي مَر مَهو
جوگي جادوگر، وٽان مون مَر وَهو

وائي-۳

ڪنه سين گهون،
ما جي ڪي پي بن بات
هو موري جي ڪي
جوگي هوا سو چل ڪيا،
بيئي سول سهون.

وائي-۴

عجب نين تيري، سرس نين تيري
جل وچ گنول، گنول وچ مڌا،
جون چاند گون بادل گهيري
چن پن گليان، سيچ وچاوان،
آو پيا گهر ميري.

وائي-۵

انا نين کهن نه پان ڪهوائي
هو رات ري
ڪر مايا پياون ڪن جي ڪانڪن پوت لگائي
هو رات ري
شاه بهادر تر هي جانو، انگ انگ بهوت لگائي
هو رات ري.

سُر ڍول ماروي

هن سر جي دوهن ۾ ڍول ۽ ماروي جي محبت جو داستان سمائل آهي. اصل ۾ هي سنڌ سان لاڳو مارواڙ ملڪ جي نرور واري پرڳڻي جو داستان آهي، پر هت جيڪي بيت آهن سي سنڌ جي سڄاڻ سگهڙن جا چيل آهن: انهن مان ڪي اصل جا چيل آهن ۽ ڪي انهن جي پراڻ چيل آهن.

فصل پهريون

۱
اُتر واءِ ڪوندي پهلِي موسر ميه
بالاڻڻ رو نيه، والا جر وسارين.

۲
اُتر ڏيسان اوڻيان، ڏکڻ ساوڻيان
ڍولو نرور سيريڻ ڏڻ ٻُڱريان
پُڇو ڪونجڙيان، ته ڪونه هيارِي سَڄڻين.

۳
ڪونجان رات ڪريڙو ٽولي ٽولي پيس
سُتي ڍول سَڀڙو، اُڙلي پاڳي ايس.

۴
ڍاڍي جي ڍول ملي، ته ڍولا ٻي ڪهيج
گرسڻ پڪو، ڪڻ چڻيو، لائو آپ ڪريج.

۵
ڍاڍي جي ڍول ملي، ته ڪهڻي سين لڄ
اڪيان ڪاڄل موهيان، تلڪ تسي پر بک
په په بوند پهريين اوست اوست لک.

۶
ڏينپو لڪ، مَنار ڪڙ، تسڪر جي سي ٿڪ
سيسي سَرو نيسرو، مارو پاسي لڪ (۱)

۷
اُتر سَنگا، نه سَڀيان، ڏند ته ٻڙيه ٻاڻ
ڍول تماري مارئي جيسا هنج نياڻ.

۸
اُتر سَنگا، نه سَڀيان، ٽين ته ونگت ونگ
ڍول تماري مارئي، هڻي ٻاڻ ٻهنگ

(۱) هي پڙهڻي = سرڪي سسو نيسر. (۲) هي پڙهڻي = ڪوري پڪي ڪول.

ماري مُنڌ نَسنگ، چاڙهي سيگ ملڪ جڻ.

۹
اُتر سَنگا، نه سَڀيان، ٽين ته منجو منج
ڍول تماري مارئي، هڻي گهرندا هنج.

۱۰
آمان پکا آميان، وڻ پکا وڻيان
ڪوري ڪرجن سڀ لڪا، رس وهي نيڻان (۲).

واڻي

مين تو نِگني سا ڪنه سَنگ جائي

ري پيا! مون ۾ تو گن ايڪ نهين
ايڪ جو ڪوڇي، ڏوڇي صورت ناهين

تو سين لگا مورا جي

ري پيا مون ۾ تو گن ايڪ نهين

شاھ نجف ڪي نوبت لاڳي، پهلِي ٽڪور

سين جاڳي

ري پيا مون تو گن ايڪ نهين.

فصل ٻيو

۱
ڍولا مارئي پاڻي جيسي زين گجور
مُنه ميني گن گهڻي، تو ڪيئن چڏي ڏور.

۲
سيپ پٽائين پاڻي، ڏريو ڌاج نه ڪاء
گريهر جيسي ڪامي، هات لڳي مرجاء.

۳
ڍولا مارئي ايسي پاڻي، سيپ پڙو ان ڪاء
تاء نه چيري سَنگ تو، مَت لڪ ڪرڪي جاء.

۴
رَمهُون ناه نِسنگ، رَمَ اَرَوَر پَاسي گَنڻ
گوشي تَري گَمان جيون گَپو نه توتِي انگ.

۵
رَمهُون ناه نِسنگ، رَمَ اَرسين اَرلگا،
قُلان پَري تارَڙي، پَئونرا پَگي نه جاء.

۶
اَپي سَورج سامُهين مَٿو پَري مِيت
تَاس نه پَني پَيت، هَير وَرني مارَڙي.

۷
ساچي تيان سِيگَڙي، رَٿمل هات گَري
وَرهندي سِر ويريَن کوڏ کَسيان ڏي.

۸
مَن چَئي ميري چَڙهان پَگ ڏي پاوڻيان
دولي سِين واتان گران، گَل ڏي بانَهڙيان.

۹
هَتان گريان ڏيوڙا، اَنڪليان کي وات
ڍول پروڻ آئيو، جَمَگ وِچايان کات.

۱۰
ڍولا پير سَپير گَر، اَر اَر سِين لاءِ
قُلان جيسي کامي، هات لَگي مَرجا.

۱۱
مَنه ميني گَن گَري، ڏيئو لَکڙيان
انڌاري مَر ڏيکجي وِجَلي سانوڻيان.

واڻي

مِلئو مارو مونکي، حيلن چالن سان مِلئو
چوڪي چاري کيترا، بيٺا واڻون جهلئو
ساري سَپيرين کي جيرو منهنجو جَلئو
گهر جو محرم منگتو، عرض اُنهين اَلئو
کوڙين بانڀڻ کيترا، وجهن گڏن گِلئو
سوئي آيم سَپرين، جيءُ جنهين لئي جَلئو
نِگتو نروڙ سِريَن، راجا رَٿمل مِلئو.

سر بسنت

هن سر هيٺ بهار جي موسم جي گلن ڦلن جي سونهن ۽ سرهاڻ جا بيت آهن. 'بسنت' هندي- اردو لفظ آهي ۽ هي موضوع اصل ۾ اتان آندل آهي.

۱۰ رُتيان سڀ پليان، ڪائي نه بسنت جوڙ
جي وڻ پارِي ساڙيا ٿئي مٽي موڙ.

۱۱ رُتيان سڀ پليان ڪائي نه بسنت ٿل
جي وڻ پارِي ساڙيا ٿئي مٽي گل.

۱۲ پٿونر مَ پيرو لاه، جيئين واس وڻن ۾
کاڌئي پيئي جَن سين سي وڻ سارينداه
ايءَ نه پَر سندياء، جئن ڦل ڏسڻو ڦرڻو وڃين.

۱۳ پٿونر پرين منجهه باغ، گره ڪڍو گلن سين
پل پل وڇڙين پينءَ ڪائين دن ۽ ماه دماغ
اهڙي درد دماغ، گهلائي ڪارو ڪڍو.

۱۴ ڪارو ڪوه ڪڍو، پاڻ پانهنجو پاڻهين
ڪو گل ڪينهين ڪيتڪي، لوچي تان نه لتو
پٿونر پرين ٿو جو، راتيون ڏينهان باغ ۾.

۱۵ آئي رُت بسنت ڪي، ڦڳڻ ڦلارڻو
پيڇرو پرينءَ جو مونگي ڏاڙ ڏيکارڻو
جڏ نمي بهارڻو، تي ڦل ڏسڻو ڦاٽي هنيون.

۱۶ ڪارا مائي ڪارا، ڪارو ٿهرين ڪيئن
عجب اٿون ايئن، ڪا سڻاءِ سڌ صادق چئي.

واڻي

اڄ سڄڻ گهر آيم جيڏيون
الله اميدون پڄايم جيڏيون

اڄ سڄڻ گهر آيم جيڏيون
پيرين فقيرين پنديس پيرين
ڪيم سڪائون ڪيڏيون.

۱ آئي رُت بسنت ڪي ڪڙڻا ڪڙهار
آئي ڳوري ويس ڪر آئي بسنت بهار.

۲ آئي رُت بسنت ڪي ڪڙهار ڪڙڻا
ڪٿوري خوشبوءِ ٿي اچي پٿونر پڙڻا
مونگي محب مڙڻا، لٽا ڏک ڏتو چوي.

۳ آئي رُت بسنت ڪي، باغن مڪي مند
آئي ڳوري ويس ڪر، آيو بهار بسند.

۴ آئي بسنت بهار ڪي، باغن مڪي بوند
لاڻي ويڪو لال ڪي هيگر وڃي هوند
امت جي آخوند، اوڀر سڀ اپارڻا.

۵ اڏمڻا اوڏاڻ، رُت رساڻي سڄڻين
نگي واڻ وڻن ڪي چاڻا پڻ پراڻ
پرهياڻون پهراڻ، سڪائي ساوا ٿا.

۶ آئي بهار بسنت ڪي ڦولي سڀ وٿراه
ايڪ نه ڦولي ڪيتڪي سڪتي هي مر جاء.

۷ انگوري اور ڪيتڪي ڦولي ڦڳڻ ماه
جي سجن هو من ماه، ته ڦل پستو ڦولي [هنيون].

۸ انگوريون ۽ ڪيتڪيون ڦوليون ڦڳڻ ماه
رء لالڻ لاکو چوي، سي آء ڪريان ڪانه
جي سڄڻ هئي مون ٻانه، ڦل پسيو ڦولي هنيون.

۹ انگوريون ۽ ڪيتڪيون ڦوليون ڦڳڻ هيل
لالڻ رء لاکو چوي سي آء پانيان سيل
جي سڄڻ هوئن پيل، ته ڦل پسيو ڦولي هنيون.

ٽيه اڪري سسئي

هنين نٿ هري، لائي لال جي.

٩ ذال-ئون زاروزار، ٽي روتان رت ٿڙا
اچي پيئي اوچتي، محبت مارومار
ڏکيءَ کي ڏيکار، پرين پيشاني پانهجي.

١٠ ري-ئون راضي ٿي، پاڻ پلائي پانهجو
ساه مٿان ٿي صدقو، جانب منهنجو جي
توڻي پوي سي، هيگليءَ کي حب ۾.

١١ زي-ئون ٿيس زوال، آءُ منهنجا سپرين
بُري هن پنيور ۾ ههڙا ٿڙم حال
قوڙائي جا فال، وجهڻو واٽ نهاريان.

١٢ سين-ئون سياکو، گنديس ڪوهيارل سين
گڏجڻ سندو گس ۾، آهر اولاکو
ووءِ ووءِ جو واکو، ساڻم ٿو سيد چئي.

١٣ شين-ئون وٺي شاه، وٽا وٽان مون نڪري
پورھت چڏي پٽ ۾، نير ڪيائون نه نگاه
سنجهي ڪيائون صلاح، مٺيءَ جي مرڻ جي.

١٤ صاد-ئون ساه پساه، سچ ۾ ٿو سو گهو
لڳم پاڻ بروج جو، ويس پڻ وساء
گنگن جي گساء، آيم بوءِ بهار جي.

١٥ ضاد-ئون منجهه برن، وٽ ڪٿوري واسا
پاکارڻو پانهون ڪٿان، ٿڪي منجهه ٿرن
گوڙها سر گلن، هي هي ڪيو هاريان.

١ الف اڪر هيڪڙو، سسئي ڪڙو صحي
هلي هوت پنهو ڏي، ڪاڻ منجهه گهي
رانئي رات رهي، پسي مان پنهو کي.

٢ بي-ئون بار ڪٿي وٽا، ساڻي سوارا
چڏي نماڻي ننڊ ۾، ڪڙڪڻا ڪوهيارا
دوبڻ ان ڌارا، ڪاڙهو ٿو قيام جو.

٣ تي-ئون طلب ٿن جي، اندر روح رهي
سسئي جو، سيد جي، وٽا ڏيل ڏهي
پڇي روز پهي، اڏيون! آريچن جا.

٤ ٽي-ئون سڄڻ لنگهڻا، برون ڪري باري
هوءَ ڪاهي رسڻا ڪيچ کي، هي پير ڪٿي پاري
وسائي واري، اوڏي ٿي اميد کي.

٥ جيمر-ئون جال جتن، مارڻو معذورين کي
انگڙيارو وڍڻو، هنيون مون هوڻن
قوڙائي ڦٽن، اندر منهنجو اڏ ڪڙو.

٦ ڇي-ئون حال حوال، آءُ ٿي ڏونگر ڏوريان
وٽو مون ولهيءَ جو، چيري جو جمال
ڪري هوت حلال، گهي ڪميڻي هلڻا.

٧ ڇي-ئون سٽيس خواب ۾، ڪري من مدام
پاسي منجهه پنهو جي، اندر ڪٿم آرام
سورن جو سرانجام، صبح وسائيم سر تي.

٨ دال-ئون دل ڦري، وٽا نماڻي جو نڪڻي
عشق آريءَ چار جو، چٽ ۾ پيو چري

۱۶

طي-ئون طالعُ ٿن جو، جي هيڪانديون سين هوت
ٿن سالور سقلات جا، پيچي چگا پوٽ
جبل ڏنير جهوٽ، اهڙن اونڙن لئي.

۱۷

ظي-ئون اڄ زبان، ڪيچي ڪري هليا
چلي پينيس چرين، ڪاري لڳر ڪاڻ
نست سين ٻڌان، جيڏو جت ڪري وٺا.

۱۸

عين-ئون شال اچن، سي بوتا نهي بار
سونهون جو ساڻ جو، ڏسان شال اڪين
وندر واترين، دلاسا دلگير ڪي.

۱۹

عين-ئون غفلت ڇڏي، چن سياڪو سسئي
نجهرو نااميديءَ جو، اوڏانه نيئي اڏي
هاڙهي ڏئي هڏي، چوري ڇڏي ڪين ڪين.

۲۰

في-ئون ٿو ڦاٽي، قلب لاءِ قريب جي
مڏامي مجلس ڪي، اندر مون آئي
جهنگل ۾ جهاتي، پيڙي تيان پتار سين.

۲۱

قاف-ئون قرب ساڻ، ماري وٺا منڏ ڪي
بانهي ٻاروچن لاءِ، پيئي پڇاڙي پاڻ
جلان پوندڙ جاڻ، اهڙن اونڙن جو.

۲۲

ڪاف-ئون ڪريان ڪيئن، هنيون هوت هڻي وٺا
وٺو ٻاروچو نڪري، چٽ مون چاڙهي جيئن
هوئن ڌارن هيئن، ڏهلا مون ڏينه ٿا.

۲۳

لام-ئون آءُ لفت، چيڙي وڌيس چرين
چوريءَ چانگا چڙا، گنگن ڪي نه گفٽ
نيم سور سرت، اگهي ٿي آهون ڪريان.

۲۴

مير-ئون ٿيو مهندار، ٻاروچو بيلين جو
سيني جو سيد چئي، سونهون ٿيو سردار
جو ملڪ جو مدار، سو موليٰ مونڪي ميڙين.

۲۵

ئون-ئون لڳو نينه، ٻانڀڻ جو ٻروچ سين
راتين روئي رت ڦڙا، منڏ ڏولاڻو ڏينه
محبت سندا مينه، ويچاريءَ وسائيا.

۲۶

واو-ئون واءِ وصال واري، آرامي اندر جو
چانگي سر چڙهي وٺو، ٻاروچو بي ٻار
ولهي ٿي وٽڪار، سڪو باغ پنيور جو.

۲۷

هي-ئون لئي هيڪاند، اگهي ٿي آهون ڪري
ٻره آءُ بلوچ جي، پيري گيس باند
ڪنه مان اچي نه ڪاند، پسڻ ڌاران پرين جي.

۲۸

الف-ئون اولاهو، جيجان ٿن جتن جو
لنگهي پڻ پري ٿا، ڪٿائون پرڏيه ۾ پاڻو
ساجن سيباڻو، ويچاريءَ وجود ۾.

۲۹

يي-ئون يا خدا، والي وار وطن تي
ته گڏجي گوندر لاهيان، من جي سڀ مڏا
جانب ٿي م خدا، سدائين سيد چئي.

ڪلام تمر فقير

سرود ڪاريهل

”از گفتار تمر فقير عليه الرحمة“

ٽن پڪين ڌارا پاڻ، جهري من جهيٽو ٿو.

٩ جهري من جهيٽو ٿو هاڻي هنجن ري
لالون لکن ري، ڪونه ڏيندو ڪو پٽو.

١٠ ڪونه ڏيندو ڪو پٽو لکن ري لالون
ٽئي ري، تمر چئي، ٿيون جانيون زوالون
سارو سنڀالون، اُني جيون اُچ ڪري.

١١ اُني جيون اُچ ڪري سنڀالون سارو.
ماڻ نه ڪري مون هنيون ڏٺو ڌٽارو
محبت جو مارو، سو ڪين سگهو ڇنڊرو.

١٢ سو ڪين سگهو ڇنڊرو سڄڻ جو ساري
اونهي عشق عميق جي وڏو محبت هي ماري
پارو ٿو پاري، رضا جا رحيم جي.

١٣ رضا جا رحيم جي، سا پاري هي پٽو
عشق اگهتي ڇنڊرو جرا جي ڪٽو
سڙي ساه وٺو، سنڀاري ڪي سڄڻين.

١٤ سنڀاري ڪي سڄڻين سڙي وٺو ساه
ويني وڳڙ نهاريان جن پوڄ ڏنو هو پاڻ
آئيندون الله، آسڙ پري آهيان.

١٥ آسڙ پري آهيان وڳڙ مان ورن
پيلون ٻڌو پڙا مٿي ڍنڍ ورن
ساني منجهه سرن، الا! سيئي آئين.

١٦ الا! سيئي آئين وڳڙ ان واري
ڦوڙائي فراق جي وڏا گچ ڳاري
محبت هي ماري، جهوري پاڻ جهڻو ڪٽو.

١ جتي هئا هنجڙا تي ڀڳا ٻڌا ٿا
ڪوڙن ڪانيرن سين پسو ٻه ٻڌا
سي پاريتي وٺا، جن ٿي ستون ڏنيون سرن ۾.

٢ سر ستيئي ڇڏو پسو پاريتن
ونين ساڻ وڃايو ڪوڙن ڪانيرن
سنڌي ذات هنجن، ڪنه ڏورائين ڏيه وهي.

٣ هنجن سين هيچ ڪري، ڪنڊيس ڪين ٻڌا
جن ٿي ستون ڏنيون سرن ۾ سي پاريتي وٺا
ماڳو ماڳ ٿا، ڪوڙا ڪانيرا گهڻا.

٤ پاريتي پري وٺا خبر ڏيندم ڪير
هنج ڪالوئون پير، لڳو آهي نه لهي.

٥ لڳو آهي نه لهي پٽو چٽڪي ڇت
هاڻي ويني هت، گهنگهر گهاريان ڏينهڙا.

٦ گهنگهر گهاريان ڏينهڙا، انهن زيء آئون
اوتارجي اچ وٺو، گونڊر گڏائون
پيون مون جئون، چٽندي چلڙ ۾.

٧ چٽندي چلڙ ۾، جئون پيڙ جي
جن ٿي لمڙو لائون ڏنيون ويني ساريان سي
هاڻي انهن ري، ڏکيا ڏينهن گذاريان.

٨ ڏکيا ڏينه گذاريان ٽن هنجن ري هاڻ
ڪوڙن ڪانيرن سين ٿي نه روح رهاڻ

سرود سسئي

۱

پريندهين پنڌ ٿي جتن ڪارڻ جوءِ
واڪا ڪيو وڻن ۾، ريهون ڪيو روءِ
طالب ڪي تمر چئي ڏس ڏيرن جو پوءِ
ڪيچان اوري ڪوءِ، ڪجاه غور غريب جو.

۲

ڪجاه غور غريب جو موٽي ڪو ميان
پانڌ نه ڇڏيان پرينءَ جو جانسين ٿي چيان
سسئي ساه ڏيان، پنهنوءَ ڪارڻ پڻ ۾.

۳

پنهنوءَ ڪارڻ پڻ ۾ ٿي هيڪڙ هيڪاندي
هيس هوت پنهنوءَ سين، آڌر تنه آندي
ڪيچ ڏئي ڪاندي، تڏهن ٿيس تمر چئي.

۴

لڳ چڙهڻو رڻ روءِ، ڪري سباجها سڌڙا
ايندن پڇي خبرون، ويندن پيرين پوءِ
ڏيرن ۽ ڏاڳهن جو مونڪي ڏس ڏٺو
مونهان ساڻ وڻو، پڻي ڏونگر ڏوريان.

۵

لڳ چڙهڻو رڻ روءِ، سائين ڪري سڌڙا
ريهون ڪيو رجن ۾، چيهون ڪئو چوءِ
طالب ڪي تمر چئي ڪو ڏس ڏيرن جو پوءِ
ڪيچان اوري ڪوءِ، مان ٿئي غور غريب جو.

۶

سنجهي مون نه سنپالڻو، ماريس سور صبح
نيڻ هيرائي ننڊ سين، جتن لنگهي جوءِ
هاڃو ڪري هو، آڏي اوءِ اٿي وڻا.

۷

سنجهي مون نه سنپالڻو، صبح ساريم سور
اچڻو اونڙن جا پلپل پون پور
جتن لاءِ ضرور، گهڻا گهاريم ڏينهڙا.

۸

سنجهي مون نه سنپالڻو، صبح ماريس سور
آڏي رات اڏمڻو ڏين پلڻا پور
جتن جي ضرور، مادر ماري آهيان.

۹

ڏير ڏمرجي هليا بانڪا چڙهي ٻر
جتن ڌاران جيڏيون هنيون جر نه ٿر
ڪانه ٻڌي سون ڪڏهين اهڙي ٻر ڪپر
ٻاروچا ٻر ٻر، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۰

ڏير ڏمرجي هليا ٻر چڙهي ٻوتا
نٿو نماڻي پاڻ سين هيڪڙ ائين هوتا
مارين ٿا معذور ڪي گنگن جا گوتا
انهيءَ ٻر پها، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۱

ڏير ڏمرجي هليا جهلي مين مهارون
وجهڻو هٿ واڳن ۾ ڪري ٻانڀڻ پاڪارون
وڃي ڪيون وڻڪار ۾ چانگن چانگارون
ڪير وس ڪارون، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۲

ڏير ڏمرجي هليا پائي پاڳوڙا
ڏينه تٽو، ڏن متو، ڪامي ٿيس ڪوڙا
اٿي هليا اس ۾ ٻه پهرين ٻوڙا
مون ڳاڙپندي ڳوڙها، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۳

ڏير ڏمرجي هليا ڪاهي ڪيچ ڪنواٽ
لنگهياڻون لطيف چئي گهيڙ گهڻيون ۽ گهاٽ
وڻي وڻا وصال جي سنڌي وحدت واٽ
جهڻي ڏيئي جهات، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۴

ڏير ڏمرجي هليا گس ڪري گورا
وڃن ويچاريءَ جو جت هنيو جورا

تمر فقير جا چيل ۲۷ بيت رسالي ۾ سر سسئي جي پنجن سرن هيٺ رکيل هئا جتان جدا ڪري هت رکيا ويا آهن.

۲۱

آڏيءَ تي اٿي وٺا، ڪيچ رکيائون ڪڙ
گاڏر هن گوليءَ جو وٺيو وڃن وڙ
جبل پاسي جڙ، هار ته ملين هوٽ ڪي.

۲۲

آڏيءَ اوڙ اٿي ويا، ڪڙ رکيائون ڪيچ
باروچائي پيچ، منهنجو من منجهائيو.

۲۳

منهنجو من منجهائيو جئن جي جمال
وڌو سور سريڙ ۾ ڪيچين جي ڪمال
هوٽ نه پائي حال، موتي ٿا معذور جا.

۲۴

موتي ٿا معذور سين حال نه پائي هوٽ
لڳندي ئي لکن ۾ پاڻان ٿيس پوٽ
مٿي تائين موت، سڱ باروچي نه لهي.

۲۵

پاڻ پيهي وٺا چڙين، بروهي برفت
پنهنون نياڻون پاڻ سين هاءِ ڪري حرفت
مونڪي چڙي ماڳهين، هلئا سين حڪمت
جيڏي ڪري جٽ، وٽر چلائي چيرين.

۲۶

پٽي ڏونگر ڏوريان ڪيچين لاءِ ڪڙهڻو
پهاڙن مٿي پٽ جي، وڃان چوڻيءَ سين چڙهڻو
ڪري ساجن سوگهو، سندنم جيءُ جڙو
لکن تان لڙو، پير نهاريان پرين جو.

۲۷

مون سڏيندي سڏڙا، ساڻي سڏ نه ڏين
ولهيءَ جي وٺاڻ تي توڏ نه ٿارين
هيڏا هاجا ٿين، بري هن ٻنيور ۾.

وائي-۱

مٿي م ماريجا، باروچا!
رهو رات پنيور ۾

ٻانڀڻ ٻروچن لئي ڪامي ٿي ڪورا
هئي هنين هورا، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۵

ڏير ڌمرجي هليا، پائي ايندي پلاڻ
وجهي گوربند گنگن ڪي ڏيئي تنگن تاڻ
ڪارون ڪيتر ڪيڙيون سنجهي وٺا سرواڻ
پنهنون ناه پلنگ تي سيچ سچي ٿي هاڻ
مون وٽ ٿي مهمان، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۶

ڏير ڌمرجي هليا اٺن چڙهي اوڙ
وڃن ويچاريءَ سين هاجو ڪڙ هوڙ
پنهنون ڪارڻ پٽ ۾ چلڻو چڙ پوءِ
رند نهارڻو روءِ، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۷

ڏير ڌمرجي هليا چانگن تي چڙهي
ڪٿان ڪوهيارل سان اديون دل اڙي
وڃي وڙ وٽڪار ۾ گهاري مان گهڙي
باروچا ٻڙي، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۸

ڏير ڌمرجي هليا ڪڙهل قطاري
چڙهڻا لڪ لطيف چئي توڏا ٿواري
ٻانڀڻ ٻروچن لئي رويو جڙ هاري
اديون اوتاري، رات نه رهيا هيڪڙي.

۱۹

ڏير ڌمرجي هليا، ڏيئي ڏوراڻا ڏس
وڃي ٿا وٽڪار ۾ ليڙا ڪاهي لس
اوڳي اونڙن جا پوءِ ٿي پڇي گس
وڏا ڪيتر وس، رات نه رهيا هيڪڙي.

۲۰

تهين وير ٽمر چئي گهائي ويس گهٽ
ٻانڀڻ ٻروچن جي ڪڙو ڦوڙائي ڦٽ
مادر هيس نه مٽ، آڏيءَ تي اٿي وٺا.

سرود رامڪلي

۱

ويراڳي واحد سين رکڄ چاه چوري
هي جي گن گپار جا سي ڪامل وجهه ڪوري
منجهان ڏيل ڏوري، ريجهاڻيچ رام ڪي.

۲

ريجهاڻيچ رام ڪي پري پليءَ پت
سناسي سنسار جي مور وچائج مت
جا جڳائي جوڳ ڪي پارچ سائي پت
هڻي آديسي ات، وانءُ سڳيون سناسي ڪڍي.

۳

سڳيون سناسي ڪڍي ٿيڄ پرين پار
سڳا سيلون سڳيون ڏاڳا ڪير ڏٺار
هيءَ جا حاج هڻن جي سا ڪوڙي آهي ڪار
من منجههين مار، ته اوڏو ٿين الڪ ڪي.

۴

ويراڳي واحد سين، چت سين رکڄ چاه
خانوَ ويندڙي خاک تي جنه ۾ اچي وڃي واءُ
ساڏو رکڄ ساءُ فڪر ساڻ فقير چئي.

۵

فڪر ساڻ فقير چئي، هل تون هيائين
پورج ٿهين پير تي وٺا جوڳي چيائين
ته ڪاڙي ڪيائين، مان گروءَ جي گس ٿين.

۶

مان گروءَ جي گس ٿين جي واحد منه وائي
جوڙي جتي جان ۾ ٽنڊون پائي ٿاڻي
ته تحت لفظان ٿمر چئي ميوا سڀ ماڻي
الوهيتان آڻي، سڏيون هي سنسار ۾.

۷

جي پانين ٿيان گس گروءَ جي ته واحد منجهه وائيچ
تحت لفظان ٿمر چئي ميوا سڀ ماڻيچ
الوهيت اڻيچ، سوڌي هن سنسار ۾.

ڏکي ڏونگر وٽ ۾، چڪي چاڙهيجه
موتي مون معذور تي واڳون واريجه
سانگيائيءَ جا سڀرين، پنهنون پاريجاه
طالب ڪي ٿمر چئي، محبن ميڙيجاه.

وائي-۲

هاڙهي هلي روءِ هلي روءِ

مني پير هڻن سان
واڪا ڪڍو ورن ۾، جرب ماري جوء
ڏينه ٿي منجهه ڏونگرين باز پڪي جئن پوءِ
رائي ۾ رڙيون ڪري گاڏر گام نه ڪوءِ
آريچا اٺن تي، هيءَ تان جڏري جوءِ
پير پيادي پنڌ ۾ رائي آبي روءِ
سائين پڇي خبرون، پاندين پيرين پوءِ
سنيءَ ماتر آيو ڪو پري پنهل چوءِ
آن جا چڏي چيرين، تنه هاريءَ حال نه ڪوءِ
ڪجا غور غريب جو ڪيچان اوري ڪوءِ
آريءَ جي اولاد جو شال سات سلامت هوءِ
طالب ڪي ٿمر چئي ڪو ڏس ڏيرن جو پوءِ.

وائي-۳

اوڏي آيس جا پريان جي پيچري

ويجهي ونڌر جن وٽن
جي تو اوڏا پانئا، سي ڏونگر ڏور ڏسن
مدي نه هين من ۾، ڪيچان ڪوه اچن
مرڻ منهنجي ڪي ڪڍو، هي پءِ باروچن
سونهن سڳر پٽين، منه ماروئڙن
ونڌر وائي جا وهي، مونڪي سانه سلن
آڻي ٻڌا اونين موتي ڪي مين
آڻي لائون اونين لڏون ڀر لکن.

ويراڳي واحد لئي ڪنہ جنہ پڻ پڻا
مٽي تيرت تمر چئي واکيندا وڻا
ٽن ڪاڙين ڪٺا هڻي گس هنگلاج ڏي.

۱۵

هڻي گس هنگلاج ڏي، اوڻ سامي ٿا سڀر
جتي جاتا جوڳ جي اٽ مَرڪي آيا مير
هت ڪيائون راضي رام کي، هت ٿا چائين پير
تان پڻ اي تقدير، مڃيندي محو ٿا.

۱۶

ويراڳي واحد سين رکج چاه چري
نانگا پنهنجي ناٿ کي لهه منجهان گهٽ گهري
سر پر تون سري، گنگا پيٽج گومتِي.

۱۷

کوٽيسر جي ڪنڊ ۾ او رهيو آهي رام
جن سناسين سورڻو ٽن اندر ٿو آرام
ڪروڙ ۽ ڪار، ان جي وڻو وجودان نڪري.

۱۸

ويئي وجودان نڪري ان کي وحد ۽ وڏائي
سوڌي ٿا سرير ۾ مائڻائون مٺائي
اني کي آئي، لذت جا لطيف جي.

۱۹

لذت جا لطيف جي، سا منجهن ٿا ساڻين
ثابت ٻڌو سندر منجهان ٻڪ تاتين
اهڃائون آئين، پسو پورب پار جي.

۲۰

پسو پورب پار جي، خبر ڏين ڪري
ٽڪا تاڪي ڇڏا ٽن ويراڳين وري
سناسين سري، پسو جاتا جوڳ جي.

۲۱

پسو جاتا جوڳ جي سري سناسين
ڪيرت جا ڦلڻ جي سا ڪي ڪاڙين ڪن
اوڏا ٿا اثبات کي مير رکيائون من

اوڻ وينا ئي وهن، ڪڇن ڪنهن سين ڪيئڪين.

۸

سوڌو هن سنسار ۾ ويهي وير وڃاء
ميخون محبت سنڌيون تندون ٽنبي پاء
ته ساميڙا سنڌيا، گر وٽ گلا نه ٿي.

۹

گر وٽ گلا نه ٿي جي ميل تارين تان من
آهين جي اندر ۾ سي ڪامل اٽ ڪن
سناسي سمن، رکج پورب پنڌ جي.

۱۰

رکج پورب پنڌ جي سمن سناسي
جنبي ڪوه نه جهاڙين ڪروڙ ۽ ڪاسي
ته اندر اداسي، تون نانگا ٿين نڪڻين.

۱۱

جي پانين نانگو ٿيان نڪڻي ته پر گروءَ جي پار
گنگا، مٿرا، گومتِي وڃي جمن کي جهاڙ
هلڻ جي هنگلاج ڏي وائي ڪير وار
سڳا سيلون سڳيون ايءُ پڻ ڪوڙي ڪار
من منجهن مار، ته اوڏو ٿين الڪ کي.

۱۲

جي پانين اوڏو ٿيان الڪ کي ته وڃ رام سين راهي
سناسي سنسار جا ڇڏ لاڳاپا لاهي
جتي جاتا جوڳ جي، اٽ سامي رس ساهي
ڪاڙي ڪاهي، گنگا پيٽج گومتِي.

۱۳

گنگا پيٽي گومتِي پُرج پورب ڏانه
ڪاسي ۽ ڪروڙ جي، رمي پُچج راه
ڏنارڪا جي ڌر تي تون نانگا گر نگاه
ناني ۽ نارڻ سر سانڍ منجهن ساه

اوڏو آه الله، کوٽيسر جي ڪنڊ ۾

۱۴

گنگا پيٽي گومتِي سامي سڀر ٿا
اندر اديسين کي اچن جوش جها

۲۲

ڪڇن ڪنهن سين ڪيٺڪين، اوءِ وينائي وهسن
واڻي واري ونگڙي ڪي وس ويراڳين
لڳي لڳي لطيف جي اندر آديسين
بيون ڏيئي ٻن، پيهي وٺا پاتار ۾.

۲۳

پيهي وٺا پاتار ۾ ٿا وهسن ويرو تار
لڳي لڳي لطيف جي ٿن ڪي اندر منجهه اپار
ساميرا ستار، گجي گنگا گڏا.

۲۴

گجي گنگا گڏا پورب پنا جي
اهڃاڻيون الماس جيون ٿن گر ٿمر جي
سامي آهن سي، جي لڪا پوڻن لوڪ ۾.

۲۵

لڪا پوڻن لوڪ ۾، سي پڌر ڪنهن نه پر
سڀ پيڙا ٿا، اوءِ ڌارڪا جي ڌر
صحيح ڪٿائون سر، هوءَ جا وائي ونگڙي.

۲۶

گري وائي ونگڙي پلي ڇڏيائون پاڻ
نانگن پنهنجي ناٿ سين ٿي راتو ڏينهن رهاڻ
هٿ پڇنڊهين هاڻ، هٿ منجههين من محو ٿا.

۲۷

منجههين من محو ٿا، وارثائون وائي
”ترڪ الدنيا راس كل عباده“ اي اُنهيڻ لڻي آئي
پڇن ڪانه ٻڌائي، اوءِ پيهي وٺا پاڻ ۾.

۲۸

رامر جني جي روح ۾ سناسي سيئي
اٿين گهڻي ادب سين ان جي عادت اڳيئي
ٿني کان ٿمر چئي پڌر نه پيئي
سالڪ سيئي، گڏو پوڻن ڳالهڙي.

۲۹

رامر جني جي روح ۾ سناسي سيئي
هئا اوءِ هنگلاج ڏي سالڪ سيئي
ٿني جي ٿمر چئي ڀرت پري پيئي

ان ڪي وهامي ويئي، عمر سڀ الڪ سين.

۳۰

عمر سڀ الڪ سين ان ڪي وهامي ويئي
وٺا وڃائي سڳيون پورب ۾ پيهي
ڏسندهين ڏيهي، او نانگا نسورا ٿا.

۳۱

رامر جني جي روح ۾، ٿن ڪٿو ڪاڀرين ڪمال
جن پاتو ٿن پائيو جانب جو جمال
ٿني جو ٿمر چئي، هوءَ موچارو حال
اوءِ نانگا ٿا نهال، پڇن گس گروءَ جو.

۳۲

پڇن گس گروءَ جو نانگا ٿا نهال
مقالان مهند ٿا ڪينهن وٺن قال
ڪٿائون حاصل حال، پري پورب پنڌ ڏي.

۳۳

پري پورب پنڌ ڏي، ڪٿائون سڃاڻي سڄوڏ
وڃائي وڃوڏ، هيڪائي هيڪ ٿا.

۳۴

هيڪائي هيڪ ٿا اوڏا ساڻ اُحد
هيءَ ڇڏيائون حد، وٺا مطلق محو ٿي.

۳۵

وٺا مطلق محو ٿي، سڃاتائون سوئي
تان آهي اهوئي، ڪٿ نه ڏسن ڪي ٻئي.

۳۶

ڪٿ نه ڏسن ڪين ٻئي، پسو ڏٺيان ڌار
سڌ ڇڏيائون سار، پروڙان پري ٿا.

۳۷

پروڙائون پري ٿا، هٿ ڇڏيائون هيءَ
جوڳين پنهنجا جيءَ، پوئي ڇڏيا پرين سين.

۳۸

پوئي ڇڏيائون پرين سين، ٿا هيڪائي هيڪ
ساه ڏنائون سيڪ، اهيئي اڪسير ٿا.

۳۹

اهيئي اڪسير ٿا جيڪي ڏٺي ڏٺا

۴۴
پسو سيڪنهن شيءِ ۾، گنهڻ هنڌ نه چئبو هاڻ
”بگل شيءِ مُحيط“ اي اُنهيڻ جو اهڃاڻ
گني ساچارن ساڻ، ٿو ڳالهيون ڪري ڳجهيئون.

۴۵
ڳالهيون ڪري ڳجهيئون پسو سين پنهنجن
سُجاتائون سُپرين مُحَبُ ڪٿائون مَن
بي نه ڪٿائون گن، آهين اوڻ اُنهيڻ سين.

۴۶
آهين اوڻ اُنهيڻ ۾، ٿا نه ويسلا وير
ٿا ڏيئي ٿن. ڪي ساڙيائون سَريِر
تيلاه ٿا فقير، جوڳي هن جهان ۾.

۴۷
ڪالھوڪو ڪاڏي گيو سندو جوڳين جوش
پُڇي ٿين پڻ ڪي، هڏ نه رهيو هوش
آسڻ منجهه افسوس، آءُ نه جيندي ان ري.

جوڳي هن جهان ۾ سامي سي سٿا
ٿني جا پٿا، مَڇ مانائي نه ٿا.
۴۰

مَڇ مانا ٿي نه ٿيا جي جلايا جوڳين
جئن عمر گذري اُن ڪي تئن ٿي تيرُ گن
دُونهان ٿا دُڪن، ٿني جا ٿمرُ چئي.
۴۱

ٿني جا ٿمر چئي دُڪن ٿا دُونهان
جني چوري دُنا چت ڪي لاهوتين لوهان
سامي ٿا سُونهان، اوائان واٽ گنهين.
۴۲

اوائان واٽ گنهين، سامين لڏو سيرُ
پُڙا پري پيرُ، سڀئي سونهان ٿا.
۴۳

سڀئي سُنهان ٿيا واقف ٿي وينا
پاڻيءَ جئن پينا، پسو سيڪنهن شيءِ ۾.

کلام فارسی

۱۴. نتوان شرح تو گفتن، که تو در فہر نہ گنجی
نہ خوری نیز نہ خُسپی، نہ گاہی نہ فزائی
۱۵. لب و دندان سنائی، ہمہ توحید تو گوید
ہمہ را ز آتش دوزخ، ز کرم باد رہائی

حمد

آن حمد بیحد مر کہ ایمان داد
مُشت خاک را خدای پاک را
آن کہ آدم دَمیدہ رُوح را
داد از طوفان نجات نوح را
آن کہ فرمان کرد قهرش باد را
تا سزای داد قوم عاد را

مثنوی

'کَیْفَ مَدَالِظِلْ' نقش اولیا است
گو دلیل نور خورشید خدا است
اندرین وادی مرو بی این دلیل
'لَا أَحِبُّ الْأَقْلینَ' گو چون خلیل
رو ز سایہ آفتاب را بیاب
دامن شہ شمس تبریزی بہ تاب
ہین کہ اِسرائیل وقتند اولیا
مردہ را ز ایشان حیاتست و ثما
اولیا را در دَرُونِ نغمہا است
طالبان را زان حیات بی بہا است
نغمہای اندرون اولیا
اولا گوید کہ ای اجزای لا
اولیا را خواب مُلک ست ای فلان
ہم چون آن اصحاب گھفند در جہان
اولیا اصحاب گھفند ای غنود
در قیام و در تقلب ہم رفود
اولیا را ہست قدرت از الہ
تیر جستہ باز گردانند ز راہ

حمد

مَلکا ذِکر تو گویم کہ تو پاکِی و خدائی
نہ رومَ مَن بَجَز آن رہ، کہ تو آن راہ نمائی
۱. تو خداوندِ یَمینی، تو خداوندِ یَساری
تو خداوندِ رَمینی، تو خداوندِ سَمائی
۲. ہمہ درکار تو پُویم، ہمہ از فضل تو جُویم
ہمہ توحید تو گویم، کہ بہ توحید سزائی
۳. تو زَن و جُفت نہ جُوئی، تو خُورو خفت نخواہی
أحدا بی زن جُفتی، مَلکا کار روائی
۴. نہ نیازت بہ ولادت، نہ بفرزند تو حاجت
تو جَلیلُ الجبروتی، تو امیرُ الأمرائی
۵. تو حلیمی تو کریمی، تو سَمیعِی تو بَصیری
تو مُعزّی تو مُذلی، مَلکُ العرشِ عَلائی
۶. تو کَبیری تو خَبیری، تو لَطیفِی تو رَحیمی
تو عُفُوری تو کریمی، تو بَشایانِ ثنائی
۷. ہمہ عزّی و جلالی، ہمہ ذوقِی و کمالی
ہمہ نُوری و سُروری، نہ تُرا چُون و چَرائی
۸. نہ زِ خاکِی نہ زِ بادِی، نہ زِ آبی نہ زِ آتشی
نہ مَکانِی نہ مَنازل، نہ نشینی نہ بَپائی
۹. نہ سِپہری نہ گواگب، نہ بروجی نہ دَقائِق
کہ مَنمَ باہمہ پُر عیب، تو از عیب جُدائی
۱۰. نہ تُرا خُوردن و خفتن، نہ تُرا شِرکتِ شاہی
نہ ترا صورت رنگین، نہ ترا عیب و خطائی
۱۱. ہمہ را عیب تو دانی، ہمہ را عیب تو پوشی
ہمہ را رِزقِ رسانِی، کہ تو با جُود و عطائی
۱۲. أَحَدُ لَیسَ کہ بمثل، صَمَدُ لَیسَ بفضل
لِمَن المُلکُ تو گفتی، کہ سزاوار جدائی
۱۳. نہ بُدَہ خلق تو بودی، بُودَہ خلق تو باشی
نتوان وصف تو گفتن، کہ تو در وصف بُبائی

دست را مسپار جز در دست پیر
 حق شدست آن دست او را دستگیر
 دست تو از اهل آن بیعت شود
 که 'يُدُ اللّٰهَ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ' بود
 مثنوي ما دُکانِ وحدتست
 غیر واحد هرچه بینی آن بُتست
 مثنوي ما دُکانِ وحدت است
 وحدت اندر وحدت اندر وحدت است
 مثنوي مولوي معنوي
 هست قرآن در زبان پهلوي
 خود غرض زین آب جان اولیاست
 گو غُسلِ تیرگیهای شماسست
 آب خضر از جوی نطق اولیا
 می خوریم ای تشنه غافل بیا
 آی فلان ما را بهمت یاد دار
 تا شویم از اولیا پایان کار
 آن خیالاتی کلام اولیاست
 عکس مهرویان بُستان خداست
 ابلهان تعظیم مسجد میکنند
 در جفای اهل دل جد میکنند
 مسجدی که اندر درون اولیاست
 سجده گاه جمله آنجای خداست
 اولیا اطفال حق اند این ای پسر
 در حضور و غیب آگه با خبر
 گفت اطفال من اند این اولیا
 در غریبی فرد از کار و کیا
 جانها این دلق پوشان من اند
 صد هزار اندر هزار و یک تن اند
 مرتبه انسان بدست اولیا
 سُفیه خون حیوان شناسش ای کیا
 عقل عقل اند اولیاء عقلها
 بر مثال اُشتران تا انتها

آن که گویند اولیا در که بُوند
 تاز چشم مرد ما غائب شوند
 اولیا اهل دعا خود دیگرند
 که همی دوزند گاهی میدرند
 قوم دیگر می شناسم ز اولیا
 که دهن شان بسته باشد از دعا
 تیغ در زراد خانه اولیا
 دید آن ایشان شما را کیمیا
 هرکه خواهد هم نشینی با خدا
 که نشیند در حضور اولیا
 چون شوی دور از حضور اولیا
 در حقیقت گشته دور از خدا
 یک زمانه صحبت با اولیا
 بهتر از صد سال بودن در ثقی
 از حدیث اولیا نرم و درشت
 تن مپوشان زانکه دینت راست پُشت
 نار خندان باغ را خندان کند
 صحبت مردانت از مردان کند
 گر تو سنگ صخره مرمر شوی
 چون بصاحب دل رسی، گوهر شوی
 مهر پاکان در میان جانسان
 دل مده الا بمهر دل خوشان
 رو غذای دل بده از همدلی
 رو بجو اقبال را از مُقبلی
 دست زن در ذیل صاحب دولتی
 تا ز انعامش بیابی رفعتی
 آن ولی حق چو پیدا شد ز دور
 از سرو پایش همی می ریخت نور
 نور حق ظاهر بود اندر ولی
 نیک بین باشی، اگر اهل ولی
 گر ولی زهری خورد، نوشی شود
 ور خورد طالب، سیه هوشی شود

ناقه چسپ ولي را بنده باش
تا شوي با رُوح صالح خواجه تاش
همسري با انبيا بر داشتند
اوليا را همچون خود پنداشتند
اوليا را داشتی در انتظار
انتظار رُستخیزت گشت یار
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد
مُوسی با مُوسی که اندر جنگ شد
چون به بیرنگی رسی کان داشتی
مُوسی و فرعون دارد آشتی
علم اهل دل نه از مکتب بود
بلکه از تلقین خاصه رب بود
بی کتاب و بی حساب و بی ادیب
اولیا را حق کند علمی نصیب
گر شکال آرد کسی بر گفت ما
از برای انبیا و اولیا
این نمی بینی که قرب اولیا
صد کرامت دارد و کار و گیا.

رحمة الله بر جنازه مولوي
داد قرآن را لباس پهلوي.

غزل

بی حجابانه در آ از در کاشانه ما
که کسی نیست بجز درد تو درخانه ما
گر بیائی بسر ثربت ویرانه ما
بینی از خون جگر آب شده خانه ما
فتنه انگیز مشو کاکل مشکین بکشا
تاب زنجیر ندارد دل دیوانه ما
مرغ باغ ملکوتیم درین دیر خراب
می شود نور تجلای خدا دانه ما
با احد در لحد تنگ بگوئیم که دوست

آشنائیم توئی غیر تو بیگانه ما
گر نکیر آید و پُرسد که بگو رب تو کیست؟
گویم آن کس که ربود این دل دیوانه ما
منکر نعره ما گو که بما عربده کرد
تا به محشر شنود نعره مستانه ما
شکر لله که به مردیم و رسیدیم بدوست
آفرین باد برین همت مردانه ما
”محي“ بر شمع تجلی جمالش می سوخت
دوست می گفت زهی همت مردانه ما.

ادبیات

هزار بار بشویم دهن ز مُشک و گلاب
هنوز نام تو گفتن کمال بی ادبیست.

عاشقان را روز محشر تا قیامت کار نیست
کار عاشق جز تماشا این جمال یار نیست.

ابر گرید گاه گاهی چشم من مگرید مدام
از فراق یار جانی چشم را خانم حرام.

دل بدست آور که حج اکبر ست
از هزاران کعبه یک دل بهتر ست
کعبه بنگاه خلیل آذر ست
دل گذر گاه جلیل اکبرست.

بنالد بلبل مسکین که از گلزار دور افتد
قیامت آن زمان باشد که یار از یار دور افتد.

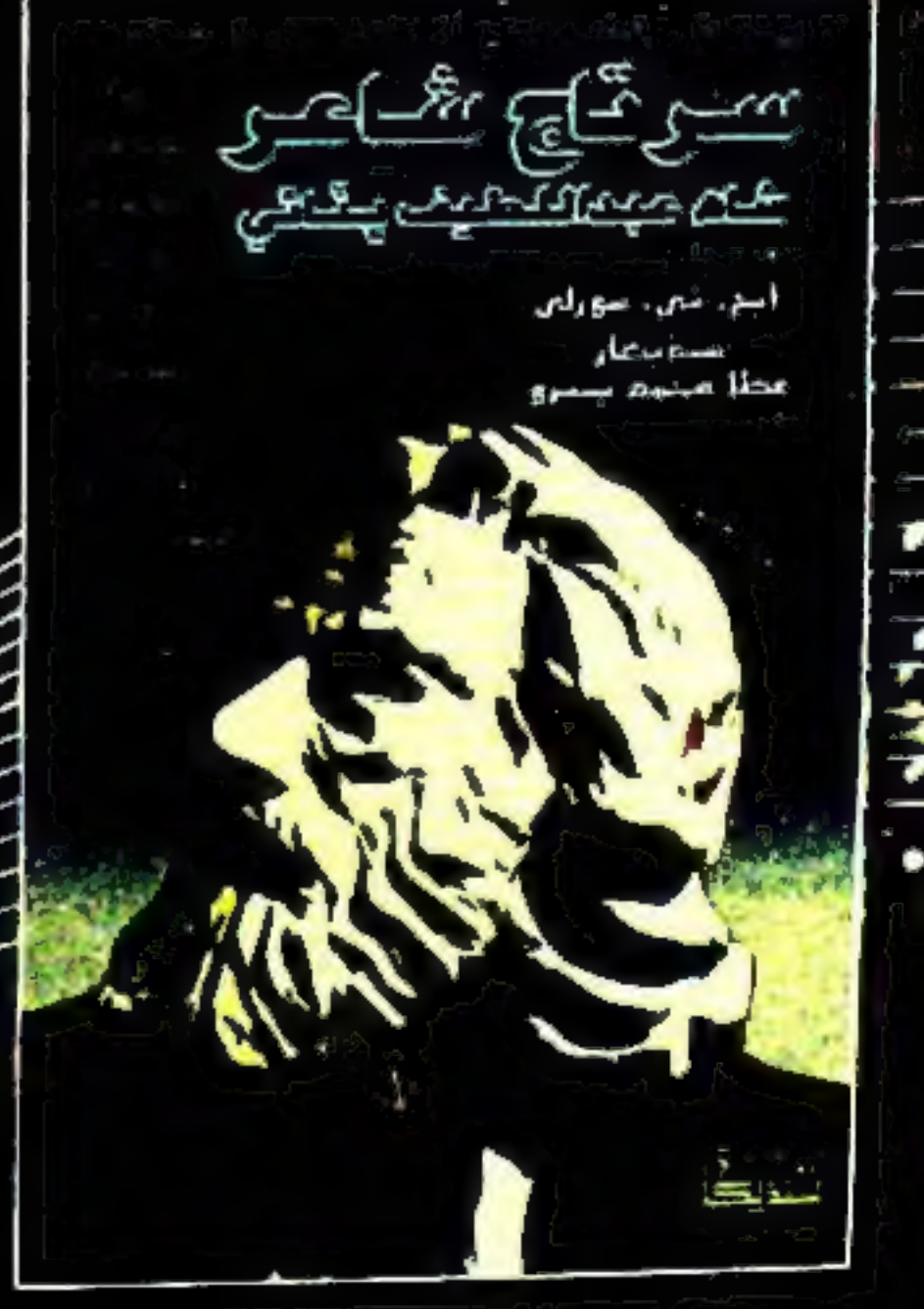
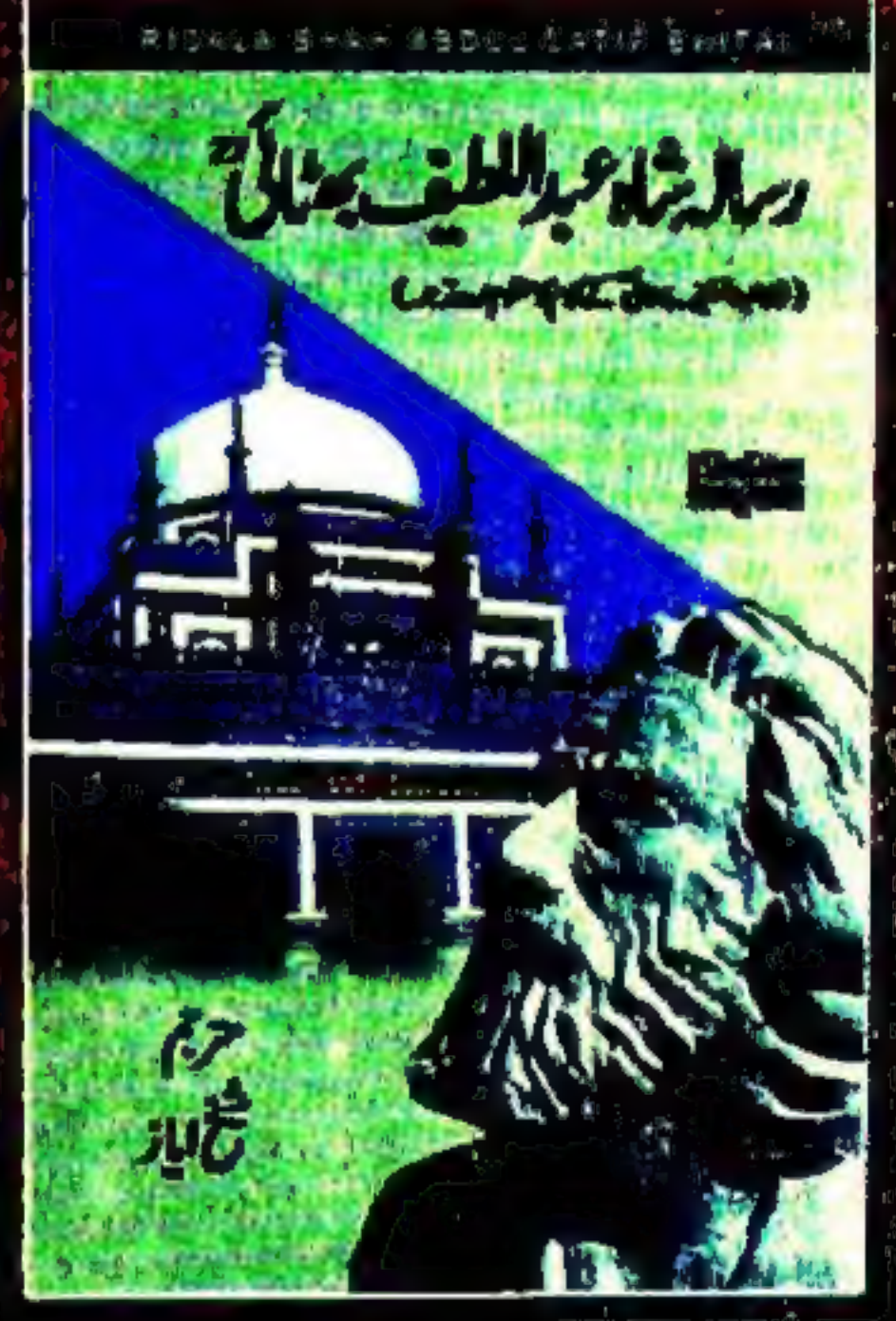
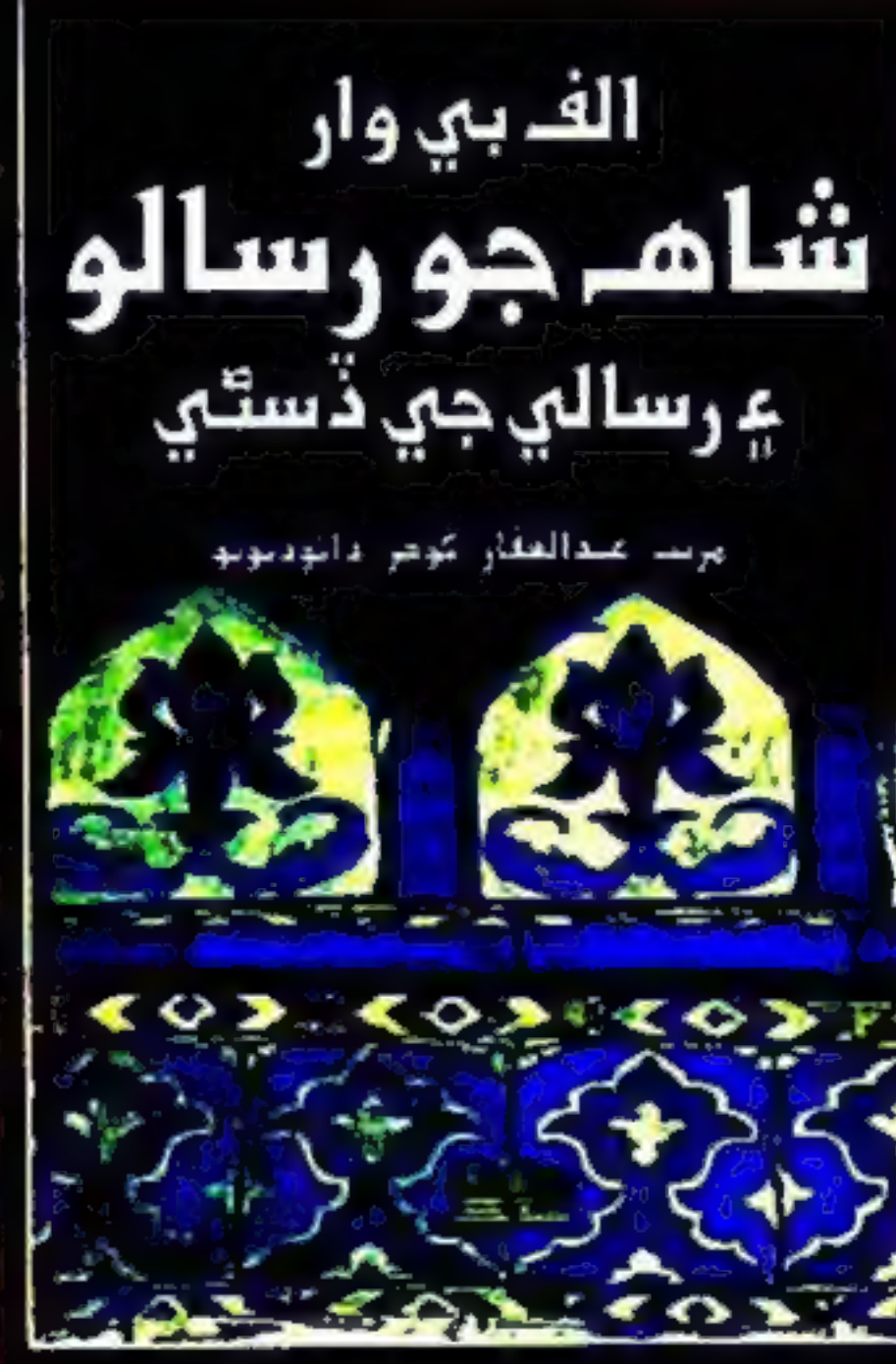
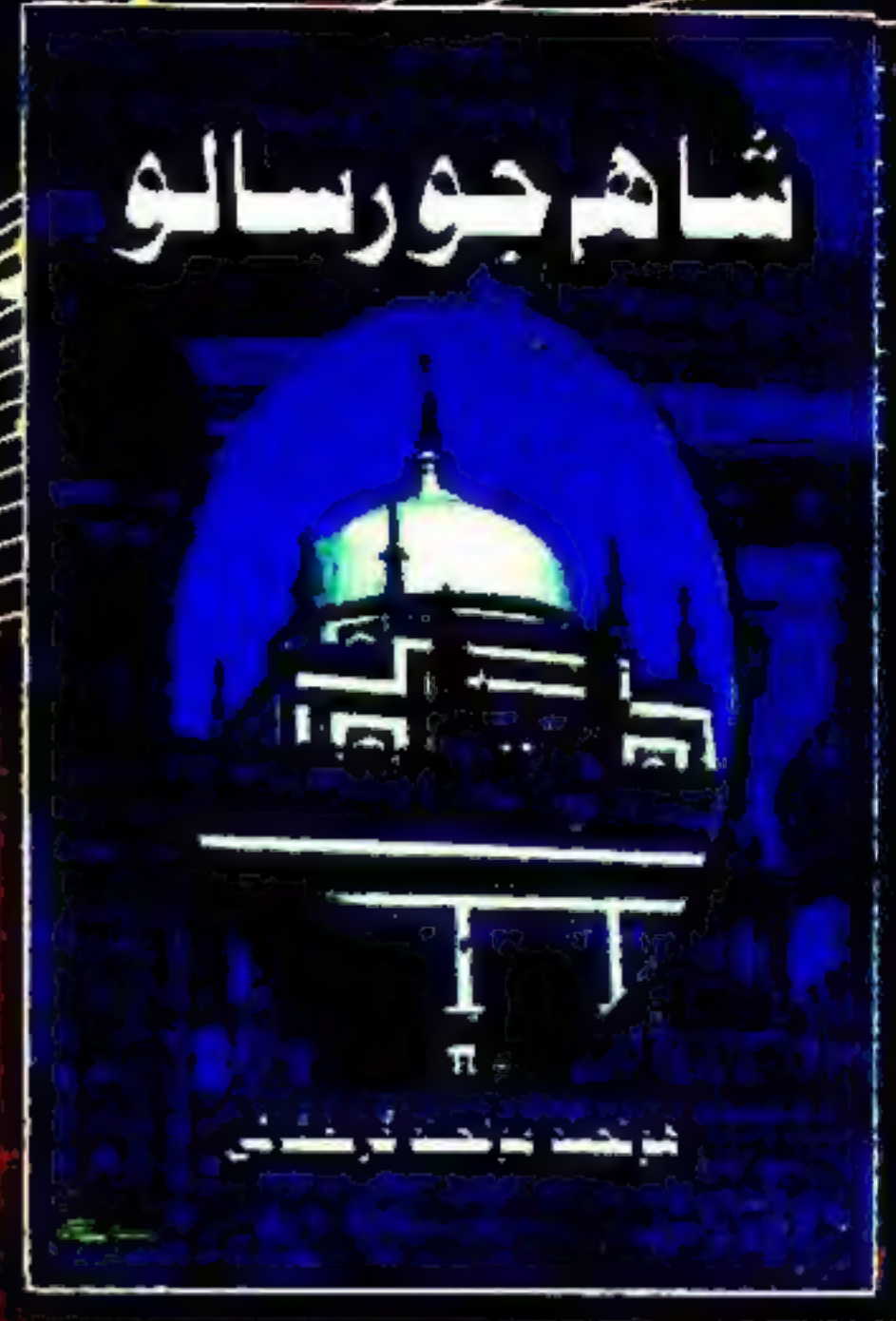
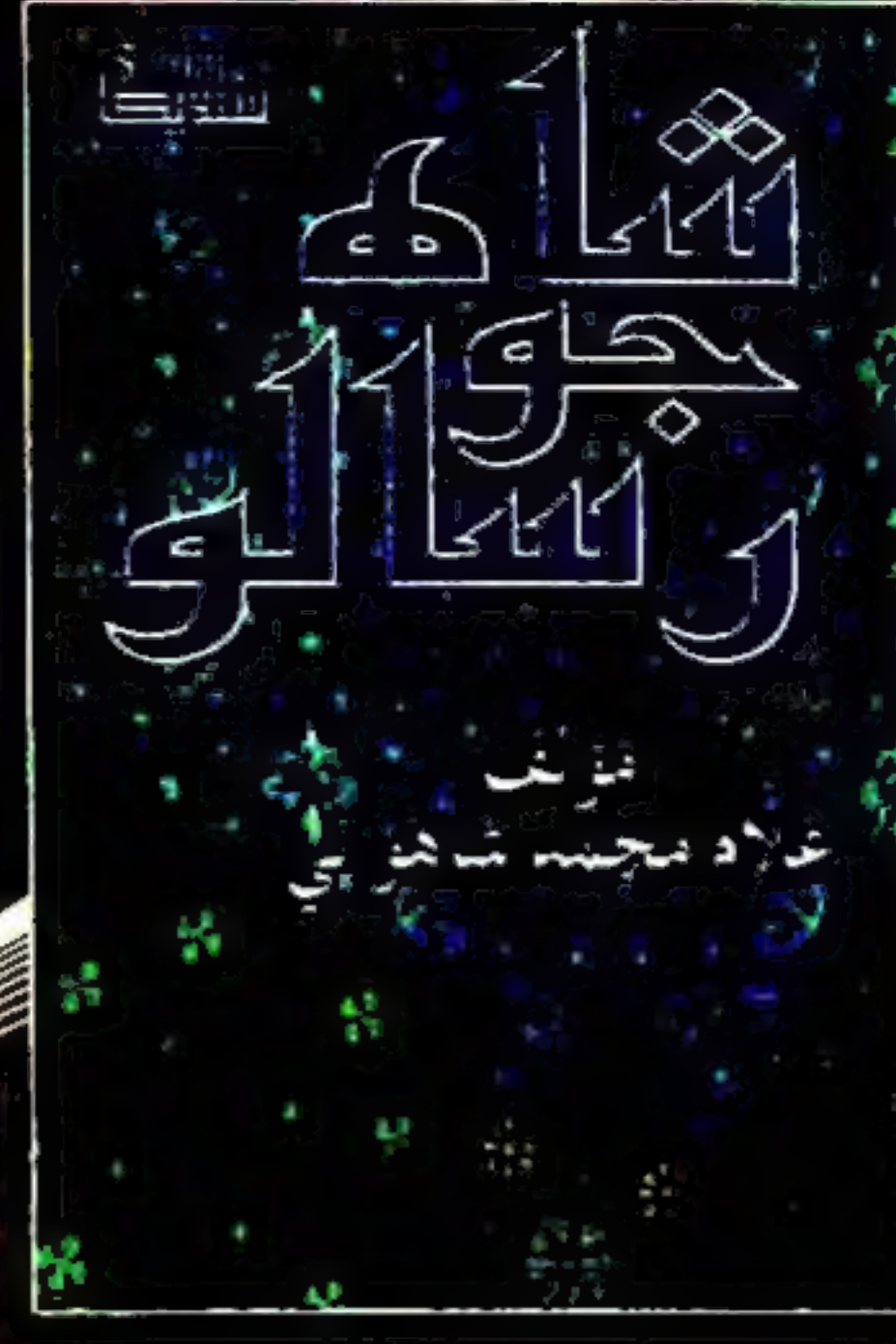
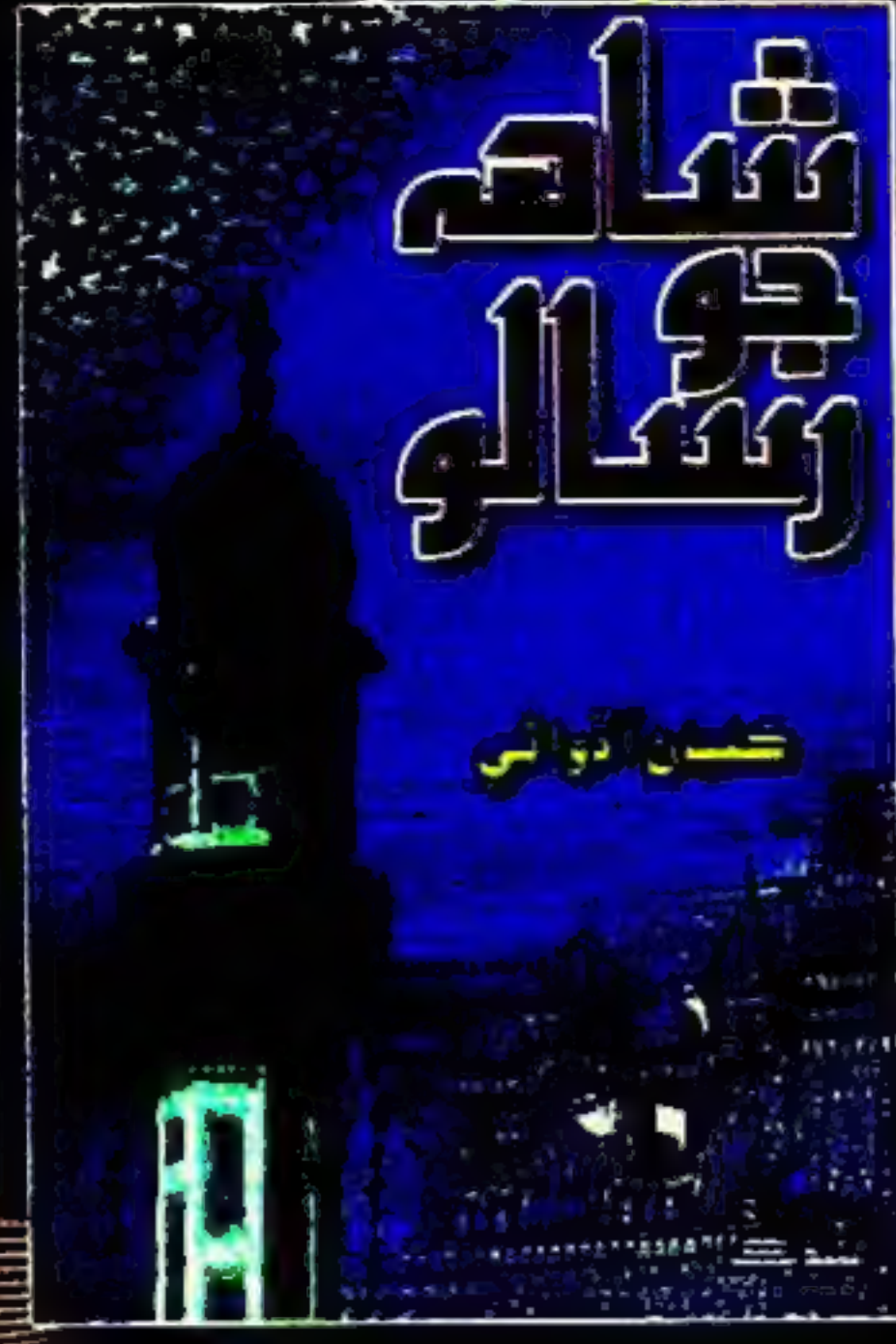
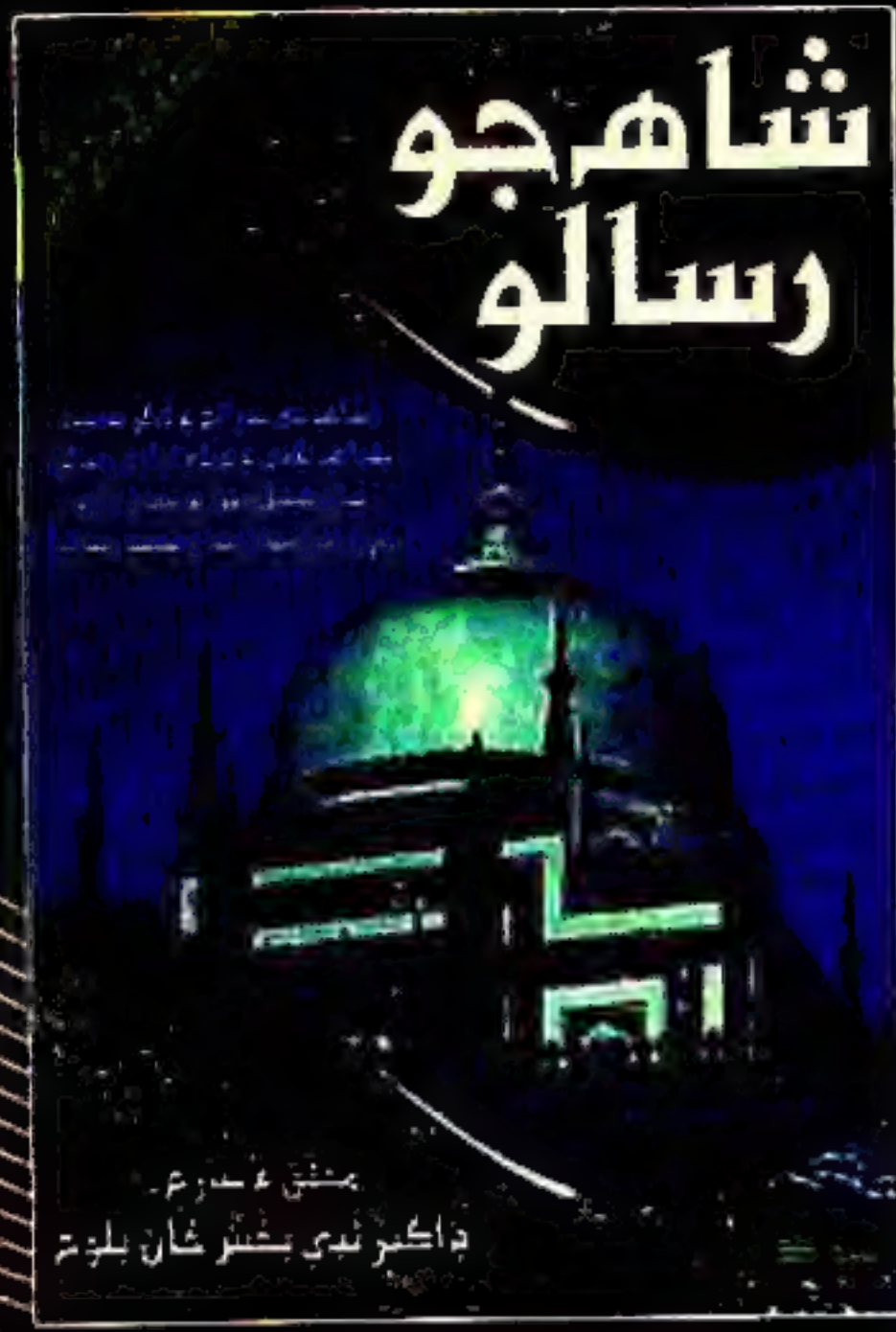
چنان سودائی لیلی در سرم بود
کجا پروای کار دیگرم بود.

صُنْفُ الکُتُبِ الکثیر المعنوي
لیس فیها کا الکتاب المثنوي.

إِنِّي أَبْصَرْتُ فِي النُّومِ الرُّسُولَ
فِي يَدِيهِ المَثْنَوِي وَهُوَ يَقُولُ...

سنڌيڪا لطيفيات سيريز

سنڌ جي علمي ۽ شعوري ترقيءَ ۾ ڀاڱي ڀائوار

Sindhica
سنڌيڪا